FORRÁSOK A ROMÁNIAI MAGYARSÁG TÖRTÉNETÉHEZ

ARANYKORSZAK?

A CEAUŞESCU-RENDSZER MAGYARSÁGPOLITIKÁJA 1965 – 1974

ÖSSZEÁLLÍTOTTA:
NOVÁK CSABA ZOLTÁN

PRO·PRINT

ARANYKORSZAK?
A CEAUŞESCU-RENDSZER MAGYARSÁGPOLITIKÁJA I.
1965–1974

FORRÁSOK
A ROMÁNIAI MAGYARSÁG TÖRTÉNETÉHEZ

A sorozat szerkesztőbizottsága:
Bárdi Nándor
György Béla
Hunyadi Attila
Lönhárt Tamás
Nagy Mihály Zoltán
Vincze Gábor

ARANYKORSZAK?

A CEAUŞESCU-RENDSZER MAGYARSÁGPOLITIKÁJA I. 1965–1974

Összeállította és a bevezető tanulmányt írta:
Novák Csaba Zoltán

Pro-Print Könyvkiadó,
Csíkszereda, 2011

A kötet az MTA Kisebbségkutató Intézet
és a Pro-Print Könyvkiadó
közös kiadói programja keretében készült.

A kötet megjelenését a Communitas Alapítvány
és a Szülőföld Alap támogatta.

A kézirat elkészítését támogatta:
a Politikatörténeti Alapítvány, Budapest;
a Domus Hungarica Scientiorum et Artium;
a Román Akadémia Gheorghe Şincai Kutatóintézete;
az MTA Kisebbségkutató Intézet.

A dokumentumokat fordította:
Kuszálik Eszter és Novák Csaba Zoltán

Lektorálta: Stefano Bottoni, Földes György

Felelős szerkesztő: Bárdi Nándor

©Novák Csaba Zoltán
©Kuszálik Eszter
©Pro-Print Könyvkiadó

ISBN 978-606-556-002-4

TARTALOM

ELŐSZÓ 13

ARANYKORSZAK? A CEAUŞESCU-RENDSZER MAGYARSÁGPOLITIKÁJA 1965–1974 18

I. ELŐZMÉNYEK. A SZTÁLINI INTEGRÁCIÓTÓL A KÜLÖNUTAS POLITIKÁIG 1944–1964 18

II. A „KÜLÖNUTAS" ROMÁNIA ÉS CEAUŞESCU HATALMÁNAK KONSZOLIDÁCIÓJA 1964–1967 20

II. 1. A deji örökség 20

II. 2. A szocialista nemzet. Egy fogalom születése és értelmezései 25

III. A NYITÁS ÉS A LEHETŐSÉGEK ÉVE 1968, A PRÁGAI TAVASZ HOZADÉKAI 33

III. 1. Az 1968-as közigazgatási reform és annak kihatásai a párt magyarságpolitikájára 33

III. 2. Újabb lépés: Nicolae Ceauşescu és a pártvezetés találkozója a romániai magyar értelmiségiek képviselőivel 1968. június 28-án 45

III. 3. Újabb munkalátogatások és a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának születése 49

IV. AZ INTÉZMÉNYÉPÍTÉS ÉVEI ÉS A „KIS KULTURÁLIS FORRADALOM" HATÁSA 1969-1974 54

IV. 1. Az intézményépítés és az MNDT működésének első évei 54

IV. 2. A „mini kulturális forradalom" és hatása 1971 64

IV. 3. Pozíciók, érdekképviselet, a működtetők. A romániai magyar politikai és kulturális elit a hatvanas és hetvenes években 72

V. A KISEBBSÉGPOLITIKA, MINT BIZTONSÁGPOLITIKAI KÉRDÉS A HATVANAS ÉVEK VÉGÉN, HETVENES ÉVEK ELEJÉN 81

Következtetések 92

DOKUMENTUMOK

I. A „KÜLÖNUTAS" ROMÁNIA ÉS CEAUŞESCU HATALMÁNAK KONSZOLIDÁLÁSA 1964–1967 103

I.1. Kisebbségpolitika fent. Az RKP kisebbségpolitikájának alakulása, változásai 103

1. Nyilatkozat a Román Munkáspárt álláspontjáról a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom kérdéseiben. A szocialista világrendszer a történelmi fejlődés döntő tényezője (*Bukarest, 1964. április 1.*) 103

2. Alexandru Drăghici beszéde a Belügyminisztérium pártbizottságának ülésén (*Bukarest, 1964. április 5.*) 111
3. A Román Kommunista Párt Központi Bizottságának jelentése a párt tevékenységéről az RKP VIII. és IX. Kongresszusa közötti időszakban. Részletek Nicolae Ceauşescu beszámolójából (*Bukarest, 1965. július 19–24.*) 114
4. A nemzetiségiek körében kifejtendő politikai munka feladatai (*Bukarest, 1965. október 7.*) 118
5. Gyorsírásos jegyzőkönyv az RKP KB Propaganda Osztályának üléséről, amelyen a szocialista nemzet fogalmára vonatkozó tartalmi, ideológiai és propaganda kérdéseket vitatták meg (*Bukarest, 1966. november 9.*) . . . 138
6. Gyorsírásos jegyzőköny az együtt élő nemzetiségek körében kifejtett politikai munkáért felelős bizottság üléséről (*Bukarest, 1964. április 1.*) . . 130
7. Az RKP KB kiküldött bizottságainak javaslatai a Kolozsvári Egyetemen, a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen és a Pedagógiai Intézetben tapasztalt hiányosságok felszámolására (*Bukarest, 1966. február 8.*) . 152
8. Feljegyzés a KB megyésítést előkészítő munkamegbeszélésről (*Bukarest, 1967. december 27.*) 155
9. Részletek a VB megyésítésre vonatkozó ülésének jegyzőkönyvéből (*Bukarest, 1967. december 30.*) 158
10. Feljegyzés az ország közigazgatási-területi felosztásáról (*Bukarest, 1967. december*) 168

I. 2. Magyarságpolitika „lent." Az RKP magyarságpolitikájának alkalmazása, helyi kihatásai 170

11. Beszámoló a római katolikus felekezeti hitoktatásról a Maros Magyar Autonóm Tartományban (*Marosvásárhely, 1965. december 6.*) 170
12. A Maros-Magyar Autonóm Tartomány városi, rajoni és tartományi pártbizottságainak munkastílusára és -módszereire vonatkozó következtetések (*Bukarest, 1965. március*) 173
13. A Maros Magyar Autonóm Tartomány területén kifejtett politikai, ateista nevelő propaganda helyzete (*Marosvásárhely, 1966. február 18.*). 175
14. A lakásépítések helyzete 1966-ban a Maros Magyar Autonóm Tartomány településein (*Marosvásárhely, 1966. szeptember 30.*) 178
15. Tájékoztató az Új Élet című folyóirat tartalmáról az 1965. július – 1966. április időszakban (*Marosvásárhely, 1966. május 10.*) 179
16. Marosvásárhely fejlesztési tervének bemutatása és kiértékelése (*Marosvásárhely, 1966. augusztus 12.*) 183
17. A párt- és állami vezetők találkozása a Maros-Magyar Autonóm Tartomány pártaktívájával (*Marosvásárhely, 1966. augusztus 13.*) 185
18. A Maros Magyar Autonóm Tartomány Pártbizottságának tájékoztatója a dolgozók nyári szabadidejének megszervezéséről (*Marosvásárhely, 1967. augusztus 5.*) 195
19. A Felekezeti Főosztály tájékoztatása az RKP vezetőségének a Maros Magyar Autonóm Tartományban tapasztalt egyházi tevékenységekről (*Marosvásárhely, 1967. március 8.*) 197

II. 1968 A NYITÁS ÉS A „LEHETŐSÉGEK" ÉVE 201

II.1. Kisebbségpolitika fent. Az RKP kisebbségpolitikájának alakulása, változásai 201

20. Gyorsírásos jegyzőkönyv Nicolae Ceauşescu és a csíkszeredai küldöttek találkozójáról (*Bukarest, 1968. február 14.*) 201
21. Tájékoztatás a romániai magyar nyelvű irodalommal és írókkal kapcsolatos, Magyarországon megfogalmazott álláspontokról (*Bukarest, 1968. június 24.*) . 214
22. Fazekas János levele Ioan Gheorghe Maurerhez a magyar írókat, értelmiségieket és tudósokat foglalkoztató kérdésekről (*Bukarest, 1968. június*) . 220
23. Feljegyzés az együttélő nemzetiségek kérdéseivel foglalkozó bizottság munkájáról (*Bukarest, 1968. június 21.*) 225
24. Tájékoztató az együttélő nemzetiségek nyelvén történő oktatás helyzetéről (*Bukarest, 1968. június*) 228
25. A nappali oktatásban résztvevő egyetemi hallgatók létszáma nemzetiségi és évfolyam szerinti bontásban (*Bukarest, 1968. június*) 230
26. Névsor a romániai magyar értelmiségiekről (*Bukarest, 1968. június* 25.) . . . 231
27. Az RKP vezetőségének találkozója a magyar értelmiségiekkel 1968. Interjú Gálfalvi Zsolttal (*Marosvásárhely, 2008. decemberv 11–12.*) 235
28. Feljegyzés a pártvezetés és a magyar nemzetiségű értelmiségiek közötti találkozóról (*Bukarest, 1968. július 10.*) 241
29. Problémakatalógus a magyar és német nemzetiségű értelmiségiek és az RKP Központi Bizottsága közötti találkozón elhangzott kérésekről és azok megoldási lehetőségéről (*Bukarest, 1968. július 10.*) *253*
30. A Szocialista Egységfront és Magyar (illetve Német) Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának létrehozása. Részletek az RKP KB ülésének jegyzőkönyvéből (*Bukarest, 1968. október 24–25.*) 262
31. A Benedek Elek Emlékház és a Hargita Népi Együttes létrehozása (*Bukarest, 1968. december 20.*) 277

II. 2. Kisebbségpolitika lent. Az RKP kisebbségpolitikájának alkalmazása, helyi kihatásai 1968 280

32. Az ország közigazgatási-területi beosztásának javításáról szóló közlemény megvitatása a Maros Magyar Autonóm Tartományban (*Marosvásárhely, 1968. január 4.*) 280
33. Feljegyzés a Párt és Állami Központi Bizottság a megyék és municípiumok megszervezésére vonatkozó javaslatainak népszerűsítéséről (*Bukarest, 1968.január 17.*) 284
34. Feljegyzés a megyék és municípiumok megszervezésével kapcsolatban felvetett dolgozói kérdésekről (*Bukarest, 1968. február 7.*) 288
35. Feljegyzés a megyék és municípiumok megszervezésével kapcsolatban felvetett dolgozói kérdésekről (*Bukarest, 1968. február*) 293
36. Feljegyzés a megyék és municípiumok megszervezésével kapcsolatban felvetett dolgozói kérdésekről (*Bukarest, 1968. február*) 295
37. A megyék és municípiumok megszervezéséhez és a községi területrendezéshez fűzött dolgozói vélemények jegyzéke (*Bukarest, 1968. február*). 297

38. Feljegyzés a zabolai népgyűléséről, ahol a párt központi előkészítő bizottságnak a megyék és munícipiumok létrehozására tett javaslatait vitatták meg (*Zabola, 1968. január*) 299
39. Székelyudvarhelyi értelmiségiek levele Fazekas Jánoshoz, amelyben közlik a megyésítésre vonatkozó kéréseiket, észrevételeiket (*Székelyudvarhely, 1968. január*) 301
40. A sepsiszentgyörgyi dolgozók levele Fazekas Jánoshoz a megyésítési előkészületekkel kapcsolatosan (*Sepsiszentgyörgy, 1968. január*) 305
41. Kovásznai értelmiségiek levele Fazekas Jánoshoz a megyésítés ügyében (*Kovászna, 1968. január*) 308
42. Maksa község dolgozóinak levele Fazekas Jánoshoz a megyésítési előkészületekről (*Maksa, 1968. január 19.*) 310
43. Egy sepsiszentgyörgyi névtelen levél Fazekas Jánoshoz a megyésítési előkészületekről (*Sepsiszentgyörgy, 1968. január 29*) 311
44. A Maros megyei pártbizottság bürójának összetétele 1968-ban (*Bukarest, 1968. április*) 313
45. A Kovászna megyei pártbizottság összetétele 1968 (*Sepsiszentgyörgy, 1968. április*) 315
46. A Kovászna megyei pártaktíva távirata Nicolae Ceauşescunak és az RKP Központi Bizottságának (*Sepsiszentgyörgy, 1968. február 17.*) 317
47. Jegyzőkönyv a Kovászna megyei pártbizottság plenáris üléséről (*Sepsiszentgyörgy, 1968. április 27.*) 318
48. Munkaterv a Kovászna megyei értelmiségiekkel való találkozó megszervezéséhez (*Sepsiszentgyörgy, 1968. június 6.*) 322
49. Jegyzék a csehszlovákiai katonai beavatkozást elítélő megyei gyűlésekről (*Bukarest, 1968. augusztus 21.*) 323
50. Feljegyzés a csehszlovákiai katonai beavatkozást elítélő megyei gyűlésekről (*Bukarest, 1968. augusztus 22.*) 326
51. Jegyzék a Kolozs és a Fehér megyei pártbizottság bürójának a csehszlovákiai események kihatásaival kapcsolatos jelentéseiről (*Bukarest, 1968. augusztus 24.*) . 328

III. INTÉZMÉNYÉPÍTÉS ÉS A „KIS KULTURÁLIS FORRADALOM" KIHATÁSAI 1969-1975 . . . . . **329**

III. 1. Kisebbségpolitika fent. Az RKP kisebbségpolitikájának alakulása, változásai **329**

52. A Román Kommunista Párt nemzetiségpolitikája. Az RKP X. kongresszusának határozatából (*Bukarest, 1969. augusztus 6–12.*) 329
53. Részletek Sütő Andrásnak, a Maros megyei pártszervezet küldöttének, az RKP X. kongresszusán elhangzott beszédéből (*Bukarest, 1969. augusztus 6–12.*) 331
54. Paul Niculescu-Mizil a nemzetiségi kérdésről (*Bukarest, 1969. február 25.*) . . 333
55. Fazekas János levele Nicolae Ceuşescuhoz a Gyergyószentmiklóson tapasztalt problémákról (*Bukarest, 1970*) 335
56. Péterfi István értékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa 1968–1971 közötti tevékenységéről (*Bukarest, 1971. március 12.*) 341

57. Demeter János hozzászólása és értékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa eddigi tevékenységéről és szerepéről, valamint a magyar kisebbséget érintő fő kérdésekről (*Bukarest, 1971. március 12.*) 347
58. Sütő András hozzászólása és értékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa eddigi tevékenységéről és szerepéről, valamint a magyar kisebbséget érintő fő kérdésekről (*Bukarest, 1971. március 12.*) 351
59. Balogh Edgár hozzászólása és értékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa eddigi tevékenységéről és szerepéről, valamint a magyar kisebbséget érintő fő kérdésekről (*Bukarest, 1971. március 12.*) 357
60. Domokos Géza hozzászólása és értékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa eddigi tevékenységéről és szerepéről, valamint a magyar kisebbséget érintő fő kérdésekről (*Bukarest, 1971. március 12.*) 360
61. Fazekas János hozzászólása és értékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa eddigi tevékenységéről és szerepéről, valamint a magyar kisebbséget érintő fő kérdésekről (*Bukarest, 1971. március 12.*) 362
62. Kányádi Sándor tervezett hozzászólása és értékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa eddigi tevékenységéről és szerepéről, valamint a magyar kisebbséget érintő fő kérdésekről (*Bukarest, 1971. március 12.*) 365
63. Miron Constantinescu tájékoztatója a Romániára és Erdélyre is vonatkozó régészkonferenciára való előkészületekről és a konferenciára vonatkozó román álláspontról (*Bukarest, 1971. április 28.*) 368
64. Nicolae Ceauşescu javaslatai a politikai-ideológiai tevékenységnek, a párttagok, az összes dolgozók marxista-leninista nevelésének javítására vonatkozó intézkedésekről (*Bukarest, 1971. július 7.*) 371
65. Az RKP KB 1971. novemberi plenáris ülésének emlékeztetője (*Bukarest, 1971. november 3–5.*) 377
66. Nicolae Ceauşescu elvtárs üzenete a Marosvásárhelyi Állami Színház munkaközösségéhez (*Bukarest, 1971. november 16.*) 379
67. A területrendezés előkészítése Romániában (*Bukarest, 1971. december 28.*) . . 380
68. A gazdasági centrumok kialakítására jelölt települések számbeli megoszlása megyénként (*Bukarest, 1971. december 28.*) 385
69. A területrendezés során átszervezendő régiók, érintett települések és teendők (*Bukarest, 1971. december 28.*) 387
70. Fazekas János Nicolae Ceauşescuhoz a máramarosszigeti magyarok panaszairól (*Bukarest, 1972. december 27.*) 390
71. A máramarosszigeti magyarok panaszlevele Nicolae Ceauşescuhoz (*Máramarossziget, 1971. november 28.*) 392
72. Válasz a máramarosszigeti magyar nemzetiségű dolgozók egy csoportjának Nicolae Ceauşescuhoz címzett levelére (*Bukarest, 1972 február 3.*) 394
73. Az RKP Maros megyei bizottságának telefonos konferenciája Nicolae Ceauşescuval (*Marosvásárhely, 1973. március 22.*) 397
74. A párttájékoztatás megszervezésére és tartalmára vonatkozó határozat (*Bukarest, 1973. január 13.*) 401
75. A nemzetiségi kérdés a szocializmusban. Részletek az RKP XI. kongresszusa nemzetiségpolitikai határozatából (*Bukarest, 1974. november 25–28.*) . . . 405

76. A Románia Szocialista Köztársaságban élő magyar nemzetiségre vonatkozó dokumentáció (*Bukarest, 1974. április 3.*) 408
77. Emlékeztető a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris üléséről (*Bukarest, 1974. április 4.*) 412
78. Péterfi István hozzászólása a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak együttes ülésén (*Bukarest, 1974. április 5.*) 414
79. Domokos Géza hozzászólása a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak együttes ülésén (*Bukarest, 1974. április 5.*) 418
80. Nicolae Ceauşescu hozzászólása a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak együttes ülésén (*Bukarest, 1974. április 5.*) 422
81. A külföldi állampolgárok elszállásolására vonatkozó törvényrendelet (*Bukarest, 1974*) 426
82. Az Európai Nemzetiségek Szövetségi Uniójának levele Nicolae Ceauşescuhoz és az arról készült feljegyzés (*Bukarest, 1974. április 5.*) 427
83. Nicolae Ceauşescu utasításai a Kovászna, Hargita, Maros, Kolozs, Fehér, Szeben, Hunyad, Arad, Krassó-Szörény, Mehedinţi, Dolj, Olt, Teleorman és Ilfov megyékben tett munkalátogatások alkalmával (*Bukarest, 1975. július 15.*) 429

III. 2. Kisebbségpolitika lent. Az RKP kisebbségpolitikájának alkalmazása, helyi kihatásai 435

84. Fazekas János beszéde a Kovászna megyei pártszervezet rendkívüli konferenciáján (*Sepsiszentgyörgy, 1969. július 13.*) 435
85. Marosvásárhelyi értelmiségiek levele Fazekas Jánoshoz (*Marosvásárhely, 1969. március 19.*) 437
86. Egy bukaresti székely munkáscsoport levele Fazekas Jánoshoz (*Bukarest, 1969*) 439
87. Hargita megyei változások a hatvanas évek végén, hetvenes évek elején. Interjú Pataki Imrével (*Csíkszereda, 2008*) 441
88. Kovászna megye megszervezése és az első évek Interjú Király Károllyal (*Mezőkovácsháza, 2008*) 444
89. Tájékoztatás a Temes megyei Német, Magyar és Szerb Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak tevékenységéről (*Bukarest, 1970. október 30.*) 446
90. Jegyzék a Kovászna megyei Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának tevékenységéről (*Bukarest, 1970. november 10.*) 450
91. Jegyzék a Hargita megyei Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának tevékenységéről (*Bukarest, 1970. november 10.*) 452
92. Jegyzék a Bihar megyei Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának tevékenységéről (*Bukarest, 1970. november 30.*) 453
93. Jegyzék a Hunyad megyei Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának tevékenységéről (*Bukarest, 1970. december 30.*) 455
94. Nicolae Ceauşescu legújabb, a politikai és ideológiai tevékenységre vonatkozó utasításainak alkalmazása (*Marosvásárhely, 1971. szeptember 17.*) 457
95. Az Arad és Temes megyei RKP megyei bizottságok jelentése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak irányításában kifejtett tevékenységükről (*Bukarest, 1972. július 25.*) 462

96. Tájékoztató a megyei pártbizottságok munkájáról, amellyel az együttélő nemzetiségű dolgozók tanácsainak tevékenységét vezetik és irányítják (*Bukarest, 1970. június 17.*) 466
97. Központi utasítások néhány Maros megyei pártvezető áthelyezése érdekében. Jegyzőkönyv az RKP Maros megyei bizottságának plenáris üléséről (*Marosvásárhely, 1973. május 3.*) 470
98. Ismertetés az RKP XI. Kongresszusa dokumentumainak jelentőségéről és azok helyi szintű alkalmazásról (*Sepsiszentgyörgy, 1974. december 18.*) . . 472
99. Jelentés a Kovászna megyei bizottság, a pártszervek és -szervezetek tevékenységéről az RKP Ideológiai Programjának megvalósítása érdekében (*Sepsiszentgyörgy, 1974. december 18.*) 475

IV. A KISEBBSÉGI KÉRDÉS, MINT NEMZETBIZTONSÁGI KÉRDÉS – A MAGYAR NACIONALIZMUS KÉRDÉSE 479

100. A Securitate tartományi vezetőinek megbeszélése az egyes tartományokban tapasztalható magyar nacionalista megnyilvánulásokról (*Bukarest, 1966*) . . 479
101. Jelentés Bréda Ferenc magyar ügyekről folytatott beszélgetéseiről (*Déva, 1966. október 12.*) 484
102. Jegyzőkönyv a szatmári magyar nacionalisták kérdéskörben történt feldolgozásról (*Szatmárnémeti, 1966. szeptember 25.*) 490
103. Tájékoztató jegyzékek az egykoron Szatmáron működő nacionalista, irredenta szervezetekről (*Szatmárnémeti, 1967. szeptember 17.*) 493
104. Feljegyzés a Maros megyében 1968-ban beszervezett informátorokról és az információs munkáról (*Marosvásárhely, 1968. december 6.*) 496
105. Adatok a Temes Megyei Securitate Igazgatósága 1968-as statisztikáiból (*Temesvár, 1968. december 15.*) 502
106. Jelentés a vajdahunyadi magyar nacionalista egyesületekről, személyekről (*Vajdahunyad, 1968. szeptember*) 507
107. Jegyzék a magyar könyvkiadás helyzetéről és Bodor Pál tevékenységéről (*Bukarest, 1968. március 22.*) 509
108. Jelentés az Amerikai Egyesült Államokban létező magyar nacionalista szervezetekről (*Bukarest, 1971. január 15.*) 511
109. Beszámoló a Sobester Ferenc, Tóth Csongor és társai ügyében végzett nyomozásról (*Marosvásárhely, 1971. szeptember 11.*) 515
110. Jelentés a Sobester Ferenc, Tóth Csongor és társai ügyében hozott ítéletről (*Marosvásárhely, 1971. szeptember 11.*) 518
111. Feljegyzés a ferences szerzetesek és papok megfigyeléséről (*Bukarest, 1972*) 521
112. Jelentés a gyergyószentmiklósi esperesség Orotván tartott összejöveteléről (*Bukarest, 1972. október 5.*) 524
113. Jelentés Fodor Anghelus volt ferences szerzetesről (*Bukarest, 1973. június 20.*) . 525
114. Jelentés Szépfalusi István és néhány erdélyi magyar értelmiségi kapcsolatáról (*Marosvásárhely, 1974. április 16.*) 527
115. Feljegyés a kolozsvári értelmiségiek tevékenységéről (*Bukarest, 1976. március 6.*) 530
116. Feljegyzés Domokos Gézáról, a bukaresti Kriterion Könyvkiadó igazgatójáról (*Bukarest, 1975. október 20.*) 531

117. Feljegyzés egyes erdélyi magyar értelmiségiek tevékenységéről (*Bukarest, 1976. július*) 533
118. Jelentés a magyar értelmiségi körökben tapasztalható nacionalista megnyilvánulásokról (*Bukarest, 1975. július 12.*) 534
119. Jelentés a Szabad Európa által sugárzott adások ellensúlyozásáról (*Marosvásárhely, 1976. április 16.*) 536

Válogatott bibliográfia **537**
Levéltári források **542**
Életrajzi adatok **543**
Rövidítések jegyzéke **550**
Személynévmutató **551**
Intézménymutató **561**
Helynévmutató **565**
Rezümé **571**
Rezumat **572**
Summary **573**

ELŐSZÓ

A romániai magyarság 1945–1989 közötti történetének kutatásában az 1989-es rendszerváltás eredményezett látványos változást. Az elsősorban magyarországi levéltári és az ún. alternatív forrásokra (oral history, sajtó, naplók, följegyzések, pártkiadványok) alapozó kutatások jelentették az első lépést ebben a folyamatban. Süle Andrea több munkájában a romániai magyarság 1945–1989 közötti politikatörténetét vázolta fel.[1] Vincze Gábor a témára vonatkozóan a korszak történeti kronológiájának elkészítése mellett számos tanulmányban, forráskötetben és monográfiában végzett igen komoly, mélyfúrásszerű kutatásokat.[2] Ezzel párhuzamosan megszülettek az első román nyelvű monográfiák is, amelyek tágabb keretek között mutatták be Románia 1945–1989 közötti történetét, nem túl sok teret szentelve a párt nemzetiségpolitikájának.[3] A kilencvenes évek közepétől-végétől a romániai levéltári forrásokhoz való hozzáférhetőség bővülése, valamit egy új történészgeneráció megjelenése újabb eredményeket hozott a téma, illetve a korszak kutatásában. Román nyelvű forráskötetek jelentek meg több romániai nemzetiségi kisebbség (zsidók, magyarok, cigányok) 1945 utáni történetéről.[4] Szesztay Ádám munkáiban, Kárpát-medencei viszonylatban foglalta össze a térség államainak magyarságpolitikáját.[5] A csíkszeredai KAM–Regionalis és Antropológiai Kutatócsoport munkatársai (Gagyi József, Oláh Sándor, Biró A. Zoltán, Bodó Julianna, Túrós Endre) ugyanakkor több, módszertanilag is változatos társadalomtörténeti kutatást is végeztek.[6] A kilencvenes évek végétől jelentkező fiatal romániai magyar jelenkorkutatók első eredményeit a Bárdi Nándor által szerkesztett *Autonóm magyarok?* című kötet foglalta össze.[7] Nagy Mihály Zoltán a Magyar Népi Szövetség történetének kutatásában és értelmezésében hozott új

1 R. Süle Andrea: *A Román Kommunista Párt nemzetiségi politikája a pártdokumentumok tükrében. Jelentések a határon túli magyar kisebbségek helyzetéről.* Atlantisz Medvetánc, Budapest, 1988. 139–155. p.
Uő: Románia politikatörténete 1944–1990. In: *Románia 1944-1990. Gazdaság- és politikatörténet.* Atlantisz Medvetánc, Budapest, 1990. 199–295. p.

2 Vincze Gábor: *Történeti kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák II. Dokumentumok a romániai magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003.
Uő: A romániai magyar kisebbség oktatásügye 1944 és 1989 között. I. rész. (1944–1948) *Magyar Kisebbség*, 1997. 1-2. sz. 393–414. p.
Uő: *Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar vállalatok, pénzintézetek második világháború utáni helyzetéről és a magyar román vagyonjogi vitáról.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2000.

3 Stelian Tănase: *Elite şi societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948–1965.* Humanitas, Bucureşti, 1998.
Dennis Deletant: *România sub regimul comunist.* Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1997.
Victor Frunză: *Istoria stalinismului în România.* Bucureşti, 1993.

4 Andreescu, Andrea–Varga, Andrea–Nastasă, Lucian: *Minorităţi etnoculturale. Mărturii Documentare. Maghiarii din România 1945-1956.* Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2003.
Uő: *Minorităti etnoculturale. Mărturii Documentare. Maghiarii din România 1956–1968.* Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală. Cluj, 2003.
Uő: *Minorităti etnoculturale. Mărturii Documentare. Evreii din România (1945-1965).* Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală. Cluj, 2003.

5 Szesztay Ádám: *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956-1962. Az ötvenhatos forradalom hatása a kelet-közép-európai kisebbségpolitikára.* MTA Kisebbségkutató Intézet, Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2003.

6 *Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról.* KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998.

7 *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években. Szerk.* Bárdi Nándor, Csíkszereda, Pro-Print, 2005.

eredményeket. Újszerű szemléletmódot eredményeztek Stefano Bottoninak az ötvenes évekre vonatkozó kutatásai, amelyek elsősorban a Magyar Autonóm Tartomány történetére fókuszáltak, ugyanakkor a nemzetiségpolitika számos belső összefüggését is feltárták, új szemléletmódot alakítva ki a korszak történéseinek értelmezésében.[8]

Jelen forrásgyűjtemény összeállítása egy nagyobb kutatási program és a doktori disszertációm elkészítésének része, amely a Román Kommunista Párt nemzetiségpolitikájának alakulását elemzi. A Nicolae Ceauşescu nevével fémjelzett periódust a párt nemzetiségpolitikája szempontjából két, egymástól jól elkülöníthető korszakra oszthatjuk. Az 1965–1974 (hetvenes évek közepe, vége) közötti időszakot egy relatív engedékenyebb politika jellemezte. A hetvenes évek második felétől az 1989-es bukásig tartott az ún. második szakasz, amelyben a rendszer és ezen belül a nemzetiségpolitika totális eltorzulásáról beszélhetünk. Kötetünkben az első korszak bemutatásához, elemzéséhez gyűjtöttünk forrásokat. Úgy gondoljuk, ez a tízéves időszak a romániai magyarság 1945–1989 közötti történetének egyik fontos alkorszaka. A Magyar Népi Szövetség (MNSz, 1945–1953) és a Magyar Autonóm Tartomány (MAT, 1952–1960) nevével fémjelzett korszakok után a párt, kül- és belpolitikai tényezők hatására, egy újabb reintegrációs politikai irányvonallal kísérletezett a nemzetiségpolitika terén is. Ebben az időszakban került sor a kisebbségi vezető értelmiségiek és a pártvezetés közötti találkozókra, a közigazgatási reformra, valamint több olyan intézkedésre, amely jelentős mértékben befolyásolta a párt és a nemzeti kisebbségek viszonyrendszerét. Engedmények, megszorítások váltogatják egymást, ugyanakkor ez a korszak a kisebbségi magyar elit – sokszor sikeres – intézményépítési kísérleteinek az időszaka is. Megítélésünk szerint az 1971-ben keletkezett, a szakirodalom által mérföldkőnek tartott „júliusi tézisek" a magyar közösségre gyakorolt kihatásai csak a hetvenes évek közepére váltak igazán érzékelhetővé.

Az iratok kiválogatásánál három tartalmi szempontot vettünk figyelembe. Az első csoportba tartoznak azok a nemzetiségpolitikát meghatározó dokumentumok, iratok, határozatok, amelyek közvetlenül a kisebbségekre vagy az adott kisebbségre vonatkoznak, pl.: a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának létrehozása, az RKP kongresszusainak nemzetiségpolitikai határozatai, a magyar értelmiségiekkel való tanácskozás, a Propaganda Osztály témára vonatkozó ülései jegyzőkönyveinek átiratai, a Securitaténak a nacionalizmus vádja alapján lefolytatott vizsgálatai, nyomozásai. A második csoportba sorolhatók azok a határozatok, döntések, amelyek nem kimondottan a nemzetiségpolitikai szempontot követik, ugyanakkor részben tartalmaznak a kisebbségekre vonatkozó utalásokat is, pl. a megyésítést megelőző tervek, viták. A harmadik csoportba tartozó iratok nem beszélnek közvetlenül nemzetiségpolitikáról, de nagymértékben determinálják azt pl. a „júliusi tézisek", káderrotáció, elitcserét eredményező döntések, kongresszusi határozatok, gazdasági irányváltások, szisztema-

8 Stefano Bottoni: *Sztálin a székelyeknél*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008.
Uő: Az új, baloldali magyar értelmiség az ötvenes-hatvanas években. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Szerk.: Simon Attila–Bárdi Nándor, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja-Samorin, 2006.
Uő: A hatalom értelmisége – az értelmiség hatalma. A Földes László-ügy. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években* Szerk. Bárdi Nándor, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2005.

tizálás. Az iratok kiválogatásában és értelmezésében elsősorban azokra a forrásokra koncentráltunk, amelyek közvetlenül meghatározták az RKP nemzetiségpolitikájának alakulását, amelyek révén érzékeltetni lehet a pártvezetés felső szintjein bekövetkezett változásokat, azok ok-okozati összefüggéseit. Ezért a romániai magyar elitnek a közéletben, lapokban, folyóiratokban megjelent programjai és vitái vagy az erdélyi magyar egyházak tevékenysége egy következő kutatás témáját képezik majd. Forrásaink zömét eddig kiadatlan levéltári dokumentumok képezik romániai és magyarországi levéltárakból. A közölt források többsége a bukaresti Országos Központi Történeti Levéltárból származik az RKP különböző vezető szerveinek (VB, PB, KB Kancellária, a Szervezési Osztály, Propaganda Osztály, Külügyi Osztály) iratanyagaiból. Az RKP magyarságpolitikájának kihatásait a vidéki levéltárak (Marosvásárhely, Kolozsvár, Sepsiszentgyörgy stb.) iratanyagaiból rekonstruáltuk, ez esetben is a helyi pártszervek iratanyagai alapján. Külön csoportot képeznek a Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság Levéltárából származó iratok, amelyek két nagyobb állagból származnak, az ún. Dokumentációs (általános ügyek, regionális vagy országos szintű jelentések, elemző ülések) és az ún. Információs (egyes személyek és célcsoportok követése, ügynökök, belügyes tisztek jelentései) részlegről. Lévén, hogy a közelmúlt történéseit szándékoztunk feltárni, értelmezni, a *klasszikusnak* számító történeti forrásokat bizonyos esetekben kiegészítjük az ún. *oral history* forrásokkal is. A megkérdezett szemtanúk, egykori résztvevők visszaemlékezései a történések olyan mélyebb, személyesebb dimenzióiba, összefüggéseibe nyújtanak betekintést, amelyekre az ún. klasszikus levéltári források gyakran nem is reflektálnak. A Magyar Országos Levéltárban található, a témára vonatkozó iratok közlése Vincze Gábor révén részben már megtörtént, ezért a bukaresti magyar nagykövetség (amúgy nagyon hasznos és fontos) az erdélyi magyarságra és az RKP magyarságpolitikájára vonatkozó jelentéseit figyelembe vesszük, de nem közöljük újra.[9] Új megközelítésekre ad lehetőséget viszont a Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltárba letétbe helyezett Fazekas János hagyaték, amely számos új, eddig ismeretlen forrással gazdagította a korszakra vonatkozó ismereteinket. Fontosnak tartottuk néhány olyan sajtóban vagy folyóiratban megjelent cikk, párthatározat, közlemény vagy már megjelent levéltári forrás újbóli publikálását is, amelyek elengedhetetlenül szükségesek a korszak egészének megértéséhez.

Kutatásainkat nagymértékben nehezítette, hogy a bukaresti Országos Központi Történeti Levéltárnak a korszakra vonatkozó iratanyagában még nagyon sok a rendezetlen, az egyáltalán nem, vagy csak részben kutatható állomány, így a korszakra vonatkozó összes levéltári állag szisztematikus feldolgozása még nem lehetséges. A téma előző korszakainak kutatásához hasonlóan a források származási helyét illetően ez esetben is megfigyelhető egyfajta regionális egyenlőtlenség, amely két okra vezethető vissza: egyrészt az egyes vidéki levéltárak anyagainak rendezetlen, nem kutatható állapotára, másrészt viszont jellemző volt a korszakra, hogy a magyarságpolitika az esetek többségében leredukálódott a többségében magyarok lakta Székely-

9 Vincze: *Történeti kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák... i.m.*

földre és néhány kulturális szempontból fontosabb erdélyi városra (Kolozsvár, Temesvár, Szatmárnémeti, Nagyvárad). A fontosabb erdélyi városok kulturális súlyát és ebből kifolyólag jelenlétét az iratokban az is csökkentette, hogy a felvázolt korszakban nagyon sok magyar jellegű kulturális intézmény átkerült Bukarestbe.

Az RKP magyarságpolitikájára vonatkozó forrásokat három részre osztva mutatjuk be. Elsőként a magyarságpolitikát befolyásoló vagy alakító központi folyamatokat vázoljuk fel. Ide tartoznak: a párt vezető szerveinek döntései, az azokat befolyásoló politikai, gazdasági tényezők, a kül-, bel- és gazdaságpolitikai változások, a kisebbségpolitika részeként, eszközeként kezelt, központilag létrehozott bizottságok és szervek munkája, azok döntései. A második körhöz tartoznak: a kisebbségpolitikai döntések végrehajtása, kihatásaik, fogadtatásuk a helyi kisebbségi társadalomban, a kisebbségi elit mozgástere és a kisebbségi intézmények működése és azok kihatása a párt magyarságpolitikájára. A harmadik rész a kisebbségi problémát, mint állambiztonsági kérdést vizsgálja. Ez esetben azt nézzük, hogy az állambiztonsági szervek munkája, meglátásai hogyan befolyásolták a párt magyarságpolitikáját, a román politikai gondolkodás magyarságképét. A forrásokat az említett három tematikus blokkba tömörítve kronologikus sorrendben mutatjuk be. A bemutatásra szánt időszakot további három alkorszakra bontjuk. Az első rövid időszakot Ceauşescu hatalomra kerülésétől, 1965-től számítjuk (a forrásokat viszont 1964-től válogattuk, hisz gyakorlatilag az ún. függetlenségi nyilatkozattól számítják az új ideológiai nemzeti korszakot a párt történetében) 1967-ig, az új hatalom elsődleges konszolidációjáig. Külön fejezetként tekintünk az 1968-as esztendőre, amely rendkívül mozgalmas és tartalmas éve volt a román bel- és külpolitikának. Az ún. Ceauşescu-féle első időszak történései 1968-ban csúcsosodtak ki, ezért is uralják nagymértékben válogatásunkat az 1968-ból származó források. Kötetünk utolsó tematikus alkorszaka az 1969–1974 közötti időszak. A szakirodalom általában 1971-től, a „júliusi tézisek" megjelenésétől számítja az új korszakot a Ceauşescu-rendszer történetében, azonban mi úgy gondoljuk, hogy magyarságpolitikai szempontból még nem húzható éles választóvonal 1971-ben. Az ideológiai szigor új lendületet kapott ugyan a tézisek megjelenésével, de látványos kihatásai inkább a hetvenes évek közepére váltak érzékelhetővé: a lapok terjedelmi korlátozása; a hatvanas évek végén, hetvenes évek elején létrehozott magyar kulturális, társadalmi szervezeteknek és intézményeknek a hatalom puszta szócsöveivé való lefokozása; a párthoz közel álló magyar kisebbségi elit iránti bizalmatlanság fokozódása; az RKP magyarságpolitikája nyugati megítélésének részleges megváltozása és a későbbi Ceauşescu-féle önkényuralmi rendszer legfontosabb jellemzőinek (személyi kultusz, túlcentralizált gazdaság, hatalomkoncentráció stb.) kialakulása.

A határon túli magyarság kutatásában három fő nézőpont létezik. Az egyik a szenvedéstörténeti megközelítés, amely a határon túli magyar közösségek mártír jellegére és sérelmeire fekteti a hangsúlyt. Az ún. konfliktuskezelő nézőpont szerint a térség népei túl keveset tudnak egymásról és a felülről gerjesztett konfliktusok nehezítik meg az etnikumok együttélését. A harmadik típusú szemlélet a különböző (kisebbségi) közösségek változó hatások nyomán történő minduntalan fel- és megújuló építkezéseként tekint a határon túli magyar közösségek történetére.[10] Úgy gondoljuk, hogy a bemutatásra kerülő történelmi korszak a maga változó bel- és külpolitikai

kihívásaival számos új helyzetet teremtett a romániai magyarság számára. A párt és a nemzeti kisebbségek közötti kapcsolat az említett időszakban többször is átértékelődött. Ebben az állandóan változó viszonyrendszerben egyaránt beszélhetünk politikai-ideológiai nyitásról, új kisebbségi intézményépítési lehetőségekről, de megszorításokról, a politikai rendszer működési logikájának változásáról is. A kötet *bevezető tanulmányában* ebből a pozícióból szeretnénk bemutatni azokat a tényezőket, ok-okozati összefüggéseket és kihatásokat, amelyek segítségével értelmezhetőbbek lesznek az összegyűjtött források. Magyarságpolitikán az RKP nemzetiségpolitikájának azt a szegmensét értjük, amely közvetlen vagy közvetett módon kihatással volt a romániai magyarság életére. A magyarságpolitika szerves része volt a párt nemzetiségpolitikájának, ugyanakkor több partikuláris elemet is tartalmazott. Megnyilvánulásainak intenzitását az adott kül- és belpolitikai helyzet befolyásolta, emelte az RKP politikájának fontos tényezőjévé vagy éppenséggel mellőzött kérdésévé.

Elemzésünkben nem szándékoztunk megírni a romániai magyarság 1965–1974 közötti politika- és intézménytörténetét vagy épp sérelemkatalógusát. Ez, a tematikus, mikrotörténeti kutatások jelenlegi mozaikszerű állapotából kiindulva egyelőre nem is lehetséges. Elsődleges szempontunk az volt, hogy a rendelkezésünkre álló források alapján felvázoljuk az RKP magyarságpolitikájának alakulását, változásait, ok-okozati összefüggéseit, kihatásait a romániai magyarság társadalmi, politikai, gazdasági és kulturális életére. Pontosabban, az érdekelt, hogy milyen külső és belső tényezők alakították a pártnak a kisebbségekhez való viszonyulását, milyen reakciókat, viszonyulásokat váltott ki ez az érintett közösségekben és ezen változó ideológiai, politikai hatások közepette, a mindenkori kisebbségi elit hogyan, milyen stratégiákkal próbált meg-, illetve újjászerveződni, megfelelni az újabb és újabb feladatoknak.

10 Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete.* Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2004. 10. p.

ARANYKORSZAK?
A Ceauşescu-rendszer magyarságpolitikája I. 1965–1974

I. Előzmények. a sztálini integrációtól a különutas politikáig 1944–1964

A román állam- és nemzetépítés és a Romániában élő nemzeti kisebbségek kapcsolata a II. világháború befejezése és a kommunista párt hatalomátvétele után többször is átértékelődött. A világháború utáni időszakban a hatalomért küzdő RKP nemzetiségpolitikájára a viszonylagos engedékenység volt jellemző. Az 1944–1947 közötti időszakban a kommunisták és az általuk irányított Groza-kormány nem gördítettek komolyabb akadályokat a kisebbségek által fenntartott intézmények működése elé. 1945–1947 között a romániai kisebbségi politika kedvező alakulását a külpolitikai és a belpolitikai okok is egyaránt elősegítették. Egyrészt, Romániának szüksége volt arra, hogy a párizsi békeszerződés aláírásáig semmilyen etnikai konfliktus ne zavarhassa meg a külpolitikai célok elérését, másrészt a szovjet segítséggel hatalomra kerülő Groza-kormány, pragmatista megfontolásoktól vezérelve, megpróbált minél inkább kisebbségbarát politikát kommunikálni a nemzetiségek irányában. A magyarságpolitika kedvező propagálását az egyetlen hivatalosan elismert magyar érdekképviseleti szervezet, a Magyar Népi Szövetség (MNSz) tevékenysége is elősegítette. Mindehhez hozzájárult viszont az a tény is, hogy a valós helyzet gyakran lényegesen rosszabb volt a deklarációk szintjén festett képnél. [11]

1947–1948-ban Romániában is sor került a kommunista párt hatalomátvételére. 1948-ban az RKP hozzálátott az ország szocialista típusú átalakításához (államosítás, oktatási reform, a politikai pártok és a még létező civil szektor maradékainak felszámolása). A politikai, gazdasági és társadalmi szférában bekövetkezett homogenizációs politika nagymértékben kihatott az országban élő kisebbségek helyzetére is. Az RKP nemzetiségpolitikáját illetően a változás első jele Luka Lászlónak (Vasile Luca az RKP PB tagja) a kolozsvári *Igazság* 1947. május 22-i számában megjelent „irányadó" írása, *A romániai magyarság útja* volt, amely többek közt a magyar kisebbség körében megindítandó belső tisztogatásokra szólította fel az MNSz vezetőségét. A politikai tisztogatásokkal párhuzamosan sor került az önálló magyar gazdasági intézményrendszer felszámolására is. A politikai életben elkezdett homogenizációs törekvések nemzetiségpolitikai vonatkozású beteljesedésére 1953-ban került sor, amikor véglegesen felszámolták az MNSz-t, a Zsidó Demokratikus Komitét és a többi kisebbségi érdekvédelmi szervezetet.[12] Az időközben Román Munkáspárttá átkeresz-

11 Részletesebben lásd: Süle: *A Román Kommunista Párt nemzetiségi politikája... i.m.* 139–155. p.
Süle: *Románia politikatörténete... i.m.* 199-295. p.
Vincze: *Illúziók és csalódások... i.m.*
Vincze: *Történeti kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák...i.m.*
Nagy Csongor István: A romániai kisebbségi jog 1945 és 1989 közötti történetének tendenciái, különös tekintettel a romániai magyarság történetére I. *Magyar Kisebbség*, 2002. 2. sz. 292–339. p.
Nagy Mihály Zoltán: Érdekvédelem és pártpolitika. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében.* Szerk: Bárdi Nándor–Simon Attila. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 343–367. p.
Liviu Rotman: *Evreii din România în perioada comunistă 1944-1965.* Polirom, Bucureşti-Iaşi, 2004. 37–51. p.

telt kommunista párt magyarságpolitikáját meghatározó fontos tényező volt az 1952-ben, szovjet „kérésre" és minta alapján létrehozott Magyar Autonóm Tartomány (MAT). A „tartalmában szocialista, formájában magyar" MAT a nevével ellentétben nem rendelkezett semmiféle autonómiával, kulturális szempontból és a nyelvhasználat terén viszont számos lehetőséget biztosított a térség magyar lakosságának. A MAT, mint „kulturális üvegház" létezése az első időszakban a székelyföldi magyarság szocialista típusú integrációjának lehetőségét is felvetette.[13] Az ötvenes évek második felétől és a hatvanas évek elejétől újabb változások álltak be a párt és az ország területén élő kisebbségek – különösen a magyarság – kapcsolatában. Fontos tényezőként hatott az erdélyi magyarság megítélésében az 1956-os magyarországi forradalom és annak erdélyi kihatásai. 1956 után a román pártvezetés azt a következtetést vonta le, hogy a romániai magyarság integrációja nem érte el a várt szintet, és hogy a magyar kérdés egyben biztonságpolitikai kérdés is. 1956 hatására Romániában megváltozott a többség/kisebbség viszonyrendszer is. Az RMP 1956-ot követő hosszú távú intézkedései közül több is közvetlenül érintette az erdélyi magyarságot (annak ellenére, hogy nem mindegyik született kimondottan e közösség ügyében). Országos szinten nagyfokú és szigorú ideológiai kampány vette kezdetét. 1957 tavaszán a Belügyminisztérium beleütközött a magyar lakosságról szóló hiteles információk súlyos hiányába. Ezért a pártvezetés hozzálátott egy hatékony magyar besúgói hálózat létrehozásához. Az ötvenes évek végétől nagyfokú káderesere vette kezdetét a párt erdélyi szervezeteiben is, ahol nem titkolt szándék szerint a központi vezetés igyekezett megnövelni a román származású káderek arányát. A kádercsere eredményeként csökkent a nem román nemzetiségűek száma, aránya és politikai súlya a pártban.[14] A magyar forradalmat követő időszakban a nemzetek egymáshoz való közeledése és a nemzetiségi elszigetelődés felszámolása nevében az RMP egyre határozottabban törekedett az önálló (legalább névlegesen) magyar kulturális intézmények megszüntetésére vagy a megfelelő román struktúrákba való beolvasztásukra. Ugyancsak az ötvenes évek végén széleskörű vizsgálatot tartottak a felsőoktatási és kulturális intézményekben, ahonnan számos hallgatót és oktatót távolítottak el a nacionalizmus vádja miatt.[15] 1962-ben a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetben beindult a román nyelvű oktatás és különböző erdélyi városokban utcanév átkeresztelésekre került sor.[16] 1960-ban átalakították a MAT-ot Maros Magyar Autonóm Tartománnyá (MMAT) úgy, hogy magyar többségű rajonokat csatoltak Brassó tartományhoz és román többségűeket a régi MAT-hoz. A MAT – döntő többségében

12 Ua.

13 A kérdésről részletesebben lásd: Stefano Bottoni: A sztálini „kis Magyarország" megalakítása (1952). *Regio*, 2003/3., 89–126. p. Uő: *Sztálin a székelyeknél*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008. Gagyi József: Határ, amely összeköt. *Regio*, 2003. 3. sz. 126–149. p. Novák Csaba Zoltán: A Magyar Autonóm Tartomány elitjének kialakulása és megszerveződése, In: *Nemzet a társadalomban*. Szerk. Fedinec Csilla, Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004, 191–205. p.

14 Stefano Bottoni: Kényszerből stratégia: a román állambiztonság válaszlépései a magyar forradalomra 1956. *A Hét*, 40. sz., 2005.
Stephen Fischer-Galați: A nemzeti kisebbségek problémája Romániában. *Korunk*, 1994. 12. sz. 76–82. p.

15 Uo.

16 Vincze Gábor: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 1947–1968. In: *Autonóm magyarok? A Székelyföld változása az „ötvenes" években*. Szerk. Bárdi Nándor. Pro- Print, Csíkszereda, 2005, 666–675. p.

- magyar pártvezetését átszervezték, a fontosabb személyeket felfelé buktatták.[17] A párt központi szerveiben tevékenykedő befolyásos magyar származású káderek is sok esetben veszítettek addigi súlyukból. A korszak hangulatára jellemző történet, hogy a sikeres kezdeti pályafutással rendelkező, az 1956-os forradalom alkalmával a MAT-ban jelentős szerepet játszó Fazekas János háttérbe szorult egy, a KB előtt kikényszerített önkritika után.[18]

II. A „különutas" Románia és Ceauşescu hatalmának konszolidációja 1964–1967

II. 1. A deji örökség

Sztálin 1953-ban bekövetkezett halála, az utódlási küzdelmek, majd a Hruscsov-reformok jelentős változásokat eredményeztek a szocialista tömb államai kül- és belpolitikájának alakulásában. A legtöbb szocialista ország vezetésének szembesülnie kellett a hruscsovi desztalinizációs politikával, a szocialista táboron belüli konfliktusokkal és az ezekből fakadó belpolitikai problémákkal. A hruscsovi irányvonallal szembesülve, 1958 és 1963 között, a tömb három országa, Jugoszlávia, Albánia és Kína, kivonta magát a szovjet érdekszférából. Ezek közül a legnagyobb tettel a szovjet–kínai vita bírt.[19] A Gheorghiu-Dej vezette RMP-nek e nemzetközi helyzet és az 1956-os magyarországi események okozta belpolitikai kihatások függvényében kellett lépnie saját pozícióinak megtartása érdekében. 1952-ben lezárult az RMP-én belüli frakcióharc, amely az Ana Pauker és Luka László neve által fémjelzett „moszkovita csoport" vereségével, illetve a Gheorghiu-Dej által vezetett hazai/nemzeti irányvonal győzelmével ért véget.[20] Az ötvenes években kiépített hatalmi szerkezet megtartásának lehetőségét a párt, a desztalinizációt és a KGST-n belüli szorosabb gazdasági együttműködést támogató szovjet pártvezetéstől való – a nemzetközi konjunktúrát kihasználva – eltávolodásban, illetve a belpolitikai helyzet megszilárdításában látta. A belpolitikai stabilitás megteremtését pedig egyrészt az ideológiai szigor és ellenőrzés fokozásával, másrészt pedig a tömegmobilizációs és propaganda eszköztár kibővítésével próbálta elérni.

A Szovjetuniótól való eltávolodás első lépései közé tartozott az ország területén állomásozó szovjet csapatok kivonása. Ezt a lehetőséget a román pártvezetés már

17 Bottoni: *Sztálin a székelyeknél i.m.* 333–425. p. Novák Csaba Zoltán: A párt szolgálatában. Kádersors a Székelyföldön. *Múltunk*, 2005/4. 100–128. p.

18 Fazekas 1956-ban a KB tejhatalmú küldöttje volt a MAT-ban és nagy szerepet játszott a kedélyek elcsitításában és a magyar értelmiségiek párthűségének megőrzésében. Fazekas később, 1959-ben az iskola-összevonásokat és az új tanterv összeállítását bírálta. Ezért egy KB ülésen komoly támadásokat kellett elszenvednie és végül önkritikát kellett gyakorolnia. Arhivele Naţionale Istorice Centrale (a továbbiakban ANIC), fond Comitetul Central al PCR Cancelarie (a továbbiakban CC PCR Cancelarie), dos. 15/1959. 133–138. f. A KB ülésének jegyzőkönyvét részletesen lásd: Andreescu–Varga–Nastasă: *Minorităţi etnoculturale. Mărturii documentare. Maghiarii din România 1956-1968. i.m.* 480–482. p.

19 Francois Soulet: *Istoria comparată a statelor comuniste.* Editura Polirom, Bucureşti, 1998. 140–157. p. Dan Cătănuş: Divergenţe româno-sovietice din C.A.E.R. şi consecinţele lor asupra politicii externe a României, 1962–1963. I. *Arhivele totalitarismului.* 2005. 1–2. sz. 68–81. p. Stelian Tănase: *Elite şi societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948–1965.* Humanitas, Bucureşti, 1998. 97–195. p.

20 Robert Lewy: *Gloria şi decăderea Anei Pauker.* Polirom, Bucureşti, 1999. 168–189. p.

1955-ben, az Ausztriából történő szovjet kivonulás alkalmával mérlegelte és fel is vetette a szovjet pártvezetésnek. Az RMP-nek az 1956-os magyar forradalom idején a Szovjetunióval szemben tanúsított lojalitása, az ország belpolitikai helyzetének megszilárdítása, valamint kedvező földrajzi fekvése (nem volt határos egyetlen kapitalista országgal sem) mind kedveztek a bukaresti törekvéseknek.[21] A román pártvezetés önállósodásának sikerességét bizonyította a szovromok felszámolása és a szovjet tanácsadók távozása 1957-ben.[22] A Romániában állomásozó szovjet csapatok kivonulására 1958-ban került sor. Április 17-én Hruscsov egy levélben közölte az RMP KB-val, hogy „véleményünk szerint már nincs szükség arra, hogy a szovjet csapatok a Román Népköztársaság területén állomásozzanak."[23] A Vörös Hadsereg csapatai kivonulásának tényét 1958. május 24-én jelentették be a Varsói Szerződés moszkvai tanácskozásán. A szovjet csapatok távozása nemcsak fontos szimbolikus lépésként könyvelhető el, hanem a 35 000 szovjet katona ellátásának megszűnése komoly gazdasági tehermentesítést is jelentett az országnak.

A belpolitikában Dej, okulva a magyarországi eseményekből, már csírájában igyekezett elfojtani minden olyan lehetőséget, amely az 1956-os magyar forradalomhoz hasonló eseményeket provokálhatott volna ki Romániában. Fokozódott az ideológiai szigor, a rendszerre potenciálisan veszélyesnek tartott csoportok, személyek egy jelentős részét bebörtönözték és fokozták az állambiztonsági szervek tevékenységét. A Luka és a Pauker elleni 1952-es fellépésre hivatkozva Dejnek sikerült elkerülnie a desztalinizációt és a vele járó személycseréket. A kül- és belpolitikai lehetőségeket ilyen módon kihasználva lehetősége maradt az előző években elképzelt és elkezdett román gazdaságpolitikai irányvonal folytatására. A megrögzött sztálinista irányultságú román pártvezetés továbbra is az erőltetett iparosításban és a társadalom erős politikai kontrolljával képzelte el a szocialista Románia jövőjét. A sztálini típusú erőltetett iparosításban vetett hit eredményezte a Szovjetunió és néhány más (Csehszlovákia, NDK, Magyarország) szocialista ország gazdaságpolitikájával való szembehelyezkedést is. A KGST keretén belüli, államok feletti gazdasági struktúrák kiépítését a román pártvezetés hevesen ellenezte. Ez tovább mélyítette a szovjet–román ellentéteket. A Szovjetuniótól történő további eltávolodásban Dejnek kapóra jött a szovjet–kínai vita.[24] Az RMP semlegességének látszatát végig megőrizve, egyfajta közvetítői szerepet vállalt a két nagy kommunista párt között, megteremtve közben a lehetőséget az RMP Moszkvától történő még fokozottabb eltávolodásához.[25] Ez a folyamat 1964-ben csúcsosodott ki az ún. Valev-terv elutasításával és az RMP KB

21 *România. Retragerea trupelor sovietice 1958.* Coord. Ioan Scurtu. Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti, 1996. 43. p.

22 Szovrom elnevezéssel 1945-ben Romániai háborús tartozásait kifizetendő szovjet–román közös vállalatokat hoztak létre. Szovromok alakultak a kőolaj- és faiparban, a szállításban, a légi közlekedésben, a bankszektorban.

23 România. *Retragerea trupelor sovietice 1958... i.m.* 47. p.

24 Az ötvenes évek végén hatvanas évek elején zajló szovjet–kínai vita a marxizmus–leninizmus tanainak értelmezése és a Szovjetuniónak a kommunista tömb államai fölött gyakorolt befolyása körül zajlott. Részletesebben lásd: Harry Hanak: Foreign Policy. In: *Khrushchev and Khrushchevism.* Edited by Martin McCauley. Macmillan Press in asociation with the School of Slavonic and East European Studies University of London, 1987. 180–193. p.

25 Cătănuş: *Divergenţe româno-sovietice din C.A.E.R... i.m.* 68-81. p.

nyilatkozatával.[26] A párt a *Nyilatkozat a Román Munkáspárt álláspontjáról a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom kérdéseiben* címmel dokumentumot adott ki, amelyben elítélte a szocialista országok egymás belügyeibe való beavatkozását. A pártdokumentum kimondta továbbá, hogy nem létezik alá és fölé rendelő viszony a kommunista pártok között, és egyik kommunista párt sem erőszakolhatja rá véleményét a másikra. Mindegyik kommunista párt szabadon dolgozza ki politikai irányelveit.[27] A nyilatkozat legfontosabb fejezete a szocialista országok függetlenségére, autonómiájára és szuverenitására vonatkozott. A függetlenségi nyilatkozatként elhíresült pártdokumentumban Románia gyakorlatilag a szocialista táboron belüli függetlenségét jelentette be. A szocialista táboron belüli szuverenitást és autonómiát az RMP a függetlenségi nyilatkozattal belső doktrínává tette.[28]

A társadalom fölött gyakorolt teljes és szigorú ideológiai ellenőrzést a párt a népszerű külpolitikájával és később, a hatvanas évek elejétől, a társadalommal való részleges kiegyezéssel enyhítette. A párt megerősítésének része volt a párttagság számának növelése. 1962 áprilisa és 1964 decembere között az RMP tagsága 50%-kal nőtt. A tagfelvétel megközelítette az 1944–1948 közötti arányokat.[29] A masszív tagfelvétel eredményeként megváltozott a párttagság társadalmi összetétele is. A párt elsősorban technikai értelmiségiek (mérnökök, közgazdászok) felvételére fektette a hangsúlyt, új és lojális elitet termelve ki ez által, amely révén ellenőrizni tudta a centralizált gazdasági életet.[30] A pártvezetés nyitott a nyugati kapcsolattartásban is. Ion Gheorghe Maurer 1959-es párizsi látogatásával megtört a jég a francia–román kapcsolatokban. A pártvezetés elsősorban a nyugati gazdasági kapcsolatain igyekezett javítani. Ennek érdekében még az 1948-as államosítás során, több nyugati állam esetében felmerülő kártérítési kérdést is hajlandó volt tisztázni. A társadalommal történő részleges kiegyezés egyik legfontosabb eseménye az 1963–1965 között lezajló politikai rehabilitáció és amnesztia volt. Az említett időszakban 12 750 elítélt szabadult ki a börtönökből és munkatáborokból. Több, eddig tiltó listán szereplő közéleti személyiséget, írót, tudóst rehabilitáltak.[31]

A társadalom támogatásának megnyerésében fontos mobilizáló elem volt a nemzeti szimbólumok használata és a történelem újraértelmezése. A pártvezetés kifinomult

---

26 A hatvanas évek elején a Valev-tervként ismert szovjet projekt Bulgária, Románia és a mai Besszarábia egy részéből kívánt egy egységes mezőgazdasági zónát létrehozni. A tervezett iparosítást veszélyeztető és Romániát egyszerű nyersanyagszállítóvá minősítő tervet a pártvezetés határozottan elutasította. Részletesebben lásd: Dennis Deletant: *România sub regimul comunist.* Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1997, 121–123. p.
Victor Frunză: *Istoria stalinismului în România.* Humanitas, Bucureşti, 1990, 421-458. p.

27 *Vörös Zászló*, 1964. április. 1.

28 A szocialista táboron belüli autonómia megtartása mellett Románia, pl. arra is próbált vigyázni, amennyiben ereje engedte, hogy az ENSz-ben vagy a Hágai Nemzetközi Bíróságon ne születhessen nemzetközi, rá is érvényes és kötelező kisebbségvédelmi rendelkezés. 1967-ben az ENSz szaktanácsa ülésére készülő román bizottságnak külön pártértesítésben hívták fel a figyelmét, hogy szegüljön ellen minden, a fent említett kérdésben történő törekvésnek ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 110/1967. 14. f.

29 Az illegalitás éveiben alig néhány száz tagot számláló kommunista párt 1944–1948 között, a kedvező politikai feltételeket kihasználva, tagságát megsokszorozta. A Szociáldemokrata Párttal történő egyesülés után az RMP 730195 tagot számlált. A jelenségről lásd: Ioan Chiper: Consideraţii privind evoluţia numerică şi compoziţia etnică a P.C.R., 1921–1952. *Arhivele totalitarismului*, 1998, 6. sz. 25–44. p.

30 Tănase: *Elite şi societate... i.m.* 195. p.

31 Uo.

érzékkel fogta be vitorlájába a 19. sz. közepétől, a 20. sz. elejétől dinamikusan és sikeresen megnyilvánuló román nemzeti diskurzust. Ezt a folyamatot a szocialista táboron belül jelentkező hasonló tematizációk is befolyásolták. Történelmük során a szocialista országok mindegyikében megmutatkozott az internacionalizmus felől a nacionalizmus felé történő elcsúszás, némelykor radikális formákban, máskor viszonylag mérsékelten. A jelenség, amelyet általában az érintett kommunista pártok generáltak, általános volt a szocialista táborban, és azzal magyarázható, hogy a kommunista utópia, mint minden utópia, izolacionista jellegű és hogy a kommunizmus képtelen volt másvalamit nyújtani az embereknek, mint legjobb esetben is középszerű anyagi létet.[32] 1957-től a szocialista blokkon belül is a soknemzetiségű állam víziója mellé egyre inkább odakerült az egységes nemzetállam. A nemzetek fejlődésről a Szovjetunió Kommunista Pártja az 1961. október17-31-e között tartott moszkvai kongresszusán a következő nézetet fogalmazta meg: „A szocializmus feltételei között a nemzeti kérdésben két, egymással kapcsolatban álló irányzat érezteti hatását. Elsősorban, mindegyik nemzet sokoldalú, száguldó fejlődése tapasztalható, bővülnek a szövetséges és autonóm köztársaságok jogai. Másodsorban, a proletár internacionalizmus zászlaja alatt a szocialista nemzetek mindinkább közelednek egymáshoz, erősödik egymásra gyakorolt és egymást gazdagító befolyásuk."[33] A nemzeti autonómiák deklarált bővítése mellett azonban erőteljes homogenizációs tendenciák is jelentkeztek, amelyek az új, szocialista embertípus, a szovjet (tágabb értelemben a kommunista) ember, mint követendő modell tematizálásában csúcsosodtak. „A különböző nemzetiségű szovjet emberekben a lelki alkat közös vonásai alakultak ki, amelyek az új típusú társadalmi viszonyokból születtek , és amelyben a Szovjetunió népeinek legjobb hagyományai öltöttek testet."[34] Az új embertípus megjelenéséhez társult még az orosz nyelv egyre nagyobb térhódításának fontossága is: „Feltétlen rá kell mutatni arra, hogy a nem orosz népek mindinkább törekszenek az orosz nyelv elsajátítására, amely gyakorlatilag a Szovjetunió nem orosz népeinek második anyanyelve lett, a nemzetek közötti megértés eszköze..."[35] A szovjet iskolarendszer oroszosítása gyakorlatilag már 1958-ban elkezdődött Hruscsov iskolareformjával. A reform rendelkezései előírták az orosz nyelvű oktatás kiterjesztését, ugyanakkor megvonták a tagköztársaságok azon jogát, hogy az oktatásban kötelezővé tegyék az illető köztársaság nyelvét.[36] 1961-1962 között a kisebbségpolitika Magyarországon is lekerült a napirendről. A *Pártélet* nevű folyóiratban Vendégh Sándor kijelentette: Magyarország és a szovjet blokk megoldotta ezt a problémát. Ezt alá kell rendelni a szocializmus építésének. Szlovákiában a csehszlovákiasság hangsúlyozása került előtérbe, miszerint a magyarok ugyan külön entitást alkotnak, de kötődnek az országhoz is. Ugyanakkor a hatvanas évek elejétől jelentősen korlátozták a szlovák autonómiát.[37]

---

32 Lucian Boia: *Történelem és mítosz a román köztudatban.* Kriterion, Bukarest, 1997. 76-77. p.
33 *A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXII. Kongresszusa.* Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1962. 229. p.
34 Uo. 424. p.
35 Uo. 230. p.
36 Szesztay: *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956-1962... i.m.* 203. p.
37 Uo. 213-233. p.

Romániában az irodalomban, történetírásban és általában a kulturális életben egyre inkább háttérbe szorult a szovjet hatás és egyre több teret nyert minden olyan nemzeti elem, amelyet be lehetett illeszteni az újraértelmezett lenini és marxi tanokba. Ez a jelenség eddig mesterségesen visszafojtott szelepeket nyitott meg mind a politikai, mind a kulturális szférában.[38] Az ötvenes években még elképzelhetetlen szovjetellenesség jelent meg a párt belső köreiben, ugyanakkor a nemzeti múltra való hivatkozás is egyre gyakrabban hangoztatott elemévé vált a párt legitimációs diskurzusának. Alexandru Drăghici belügyminiszter „belső berkekben", a Belügyminisztérium pártbizottsága előtt mondott beszédében 1964-ben így összegezte a párt nézőpontját és a román kommunisták feladatait: „Az igaz, hogy a szovjet hadsereg fontos szerepet játszott az ország felszabadításában. De mit gondolnak, hogy egész életünkben csókolgatni fogjuk ezért a kezüket? Hát kommunista szokás lene ez? ... Úgy gondolom, hogy szeretni azt a népet, amelynek része vagy, küzdeni életszínvonalának felemeléséért, harcolni az ország iparosításáért és a szocializmus gazdasági alapjainak letételéért a saját országodban, minden hazai kommunista feladata és hazafias kötelessége." [39]

A párt ugyanakkor újrafogalmazta a saját szerepét, történetét is, elhatárolódva a Moszkvához hű két világháború közötti és 1945 utáni pártvezetőktől. Az említett korszakoktól való elhatárolódás új, nemzeti sajátossággal egészítette ki a párt eddigi osztályszempontú legitimációját. „Ha alaposabban megnézzük az akkori főtitkárokat és azt, hogy milyen célokat szolgálhattak, csak csodálkozni tudunk, hogyan is növekedhetett a pártunk akkoriban. Főtitkár volt például a földbirtokosi származású Borisz Stefanov, maga is birtokos.[40] Íme, ki vezette a kommunista pártot és nem csak azért, mert bolgár, hanem, mert Dimitrov küldte Moszkvából. Aztán ott volt Fóris is, az áruló és még egy sor polgári elem, elszakadva a néptől, csupa idegen elem, akiknek semmi köze sem volt a népünk érzelemvilágához.[41] Csupa gyáva titkár, akik még románul sem tudtak. Ott volt például az ukrán származású Gorun, aki egyáltalán nem tudott románul, vagy Ana Pauker férje, Marcel, aki az *Adevărul* és a *Dimineața* újságok tulajdonosának a fia volt. Íme, hogy milyen elemeket küldött a Komintern és, hogy ezek mennyire ismerhették az itteni helyzetet, a román népet és egyáltalán, a népünk büszkeségét."[42] A párt új, nemzeti jelleggel is rendelkező politikája rendkívül népszerű volt mind a káderek, mind a román értelmiségiek körében. A zömében a két világháború közötti időszakban szocializálódott, többnyire paraszti és munkásszármazású káderek többségét egyáltalán nem hagyta hidegen ez az újszerű diskurzus, amelyben a román nemzet felemelkedésének biztosítékát látták. Az RMP egyik MMAT-beli román nemzetiségű aktivistája így emlékszik vissza erre az időszakra: „A nyilatkozat megszületése után beszélhetünk Románia esetében szabad

38 A totális ellenőrzés szelepein is érzékelhető nyitás a párt cenzúra-politikáján is éreztette hatását. Részletesebben lásd: Györffy Gábor: Sajtócenzúra a kommunista Romániában. *Regio*, 2007. 3. sz. 95–117. p. Lázok Klára: Könyvkiadás és cenzúra az 1950–60-as évek Romániájában. *Regio*, 2007. 3. sz. 117–147. p.

39 Alexandru Drăghici beszéde a Belügyminisztérium pártbizottságának 1964. 04. 05-én tartott ülésén. Arhivele Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (a továbbiakban ACNSAS), fond Documentar, dos. 197. 22. f.

40 Boris Stefanov bolgár származású romániai kommunista vezető, 1936–1940 között az RKP főtitkára volt.

41 Fóris István magyar származású romániai kommunista vezető, 1940–1944 között volt az RKP főtitkára.

42 ACNSAS, fond Documentar, dos. 197. 22. f.

országról, már amennyire lehet szabad országról beszélni az akkori viszonyok között. A románok többsége egyetértett és támogatta a nyilatkozatot. Egy függetlenségi nyilatkozatként tekintettek rá, és hát az is volt. Én akkor Szatmáron voltam. Gyűléseket szerveztünk, amelyeken kinyilvánítottuk a teljes támogatásunkat. Kivételt képeztek azok, akik nagyon ragaszkodtak a Szovjetunióhoz, pl. a régi illegalisták. Ők szorosan kapcsolódtak a doktrínához, miszerint Moszkva kell hogy legyen az univerzum központja. Többségük zsidó volt. Az egész nép támogatta és ez erőteljesen megnyilvánult az élet minden területén. A zsidókat támogatta Moszkva, így itthon addig ők gyakorolták a legfőbb hatalmat."[43]

A Dej-korszak végére tehát egy sajátos szocialista modell alakult ki Romániában, amely mind a hatalomgyakorlás, mind a gazdaságpolitika szempontjából a sztálini modellt követte, egyre inkább mellőzve az internacionalista diskurzust, nagyobb teret engedve a nemzeti érzelmekre alapozó retorikának.

II. 2. A szocialista nemzet. Egy fogalom születése és értelmezései

Gheorghiu-Dej 1965-ben bekövetkezett halála után március 22-én Nicolae Ceauşescut megválasztották az RMP első titkárának.[44] Nicolae Ceauşecu a romániai Olténiában született 1918. január 26-án egy tízgyerekes szegény család harmadik gyermekeként. Tizenegy éves korában elhagyta a szülői házat és Bukarestbe ment munkát keresni. Fiatalon belépett a kommunista mozgalomba, gyakran került összetűzésbe a hatóságokkal. 1933 és 1938 között többször ült börtönben. A párton belüli karrierjét az ifjúsági szervezeteknél betöltött funkciókkal kezdte. 1939 ben a KISZ KB főtitkárává is megválasztották. Ugyanabban az évben politikai okból három év börtönbüntetésre ítélték. Fontos szakasza volt életének a târgu-jiui börtönben eltöltött időszak, hisz itt került komolyabb kapcsolatba a kommunista párt fontosabb vezetőivel (Gheorghiu-Dej, Chivu Stoica stb.) 1944 után több funkciót is betöltött a pártban. Volt Oltenia Tartomány titkára, ahol tanúbizonyságot tett impulzív természetéről is. A kollektivizálás kezdetekor az ambiciózus Ceauşescut mezőgazdasági miniszterhelyettesi funkcióba került. Az 1952-es deji tisztogatások után Ceauşescu tagja lett a KB-nak is.[45] Fontos szerepet játszott a későbbi karrierépítésben, hogy 1950–1954 között ő volt a KB szervezési- és káder osztályának vezetője. Ebben a tisztségben kapcsolatba került a csúcsaktivistákkal és egy olyan klientúrát sikerült kiépítenie, amelyre aztán a későbbiekben sikeresen támaszkodhatott.[46]

---

43 Grozaru Gheorghe szatmári majd Maros megyei pártaktivista visszaemlékezése. Az interjú a szerző tulajdonában található. A jelenség politikai következményeiről még lásd: Viorel Rusu: *Aspecte privind impactul declraţiei din aprilie 1964 asupra organizaţiei regionale Maramureş a PMR.* Analele Sighet 9. sz. Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2001. 518–530. p. Paul Niculescu Mizil: *O istorie trăită* vol. I. Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2002.

44 Részletesebbben lásd: Mariana Conovici: Martie 1965-Nicolae Ceauşescu, noul lider al comuniştilor români. *Analele Sighet,*. 9/2001. Fundaţia Academia Civică, Bucureşti. 493–499. p.
Lavinia Betea: *Partea lor de adevăr. Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceauşescu şi Iliescu. Convorbiri.* Compania, 2008. 149–177. p. Uo: *Maurer şi lumea de ieri. Mărturiri despre stalinizarea României.* 343–353. p.

45 *Membrii C.C. al P.C.R. 1945–1989. Dicţionar.* Coord. Florica Dobre, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004. 141. p.

46 Deletant: *România sub regimul comunist... i.m.* 124–125. p. Pavel Câmpeanu: *Ceauşescu, anii numărătorii inverse.* Polirom, Bucureşti, 2002. 241–292. p.

A hatalomátvétel után következő 4-5 évben Ceauşescu fokozatosan eltávolította politikai ellenfeleit és megteremtette azokat a belpolitikai feltételeket, amelyek alapján hozzákezdhetett egy újszerű társadalmi és gazdaságpolitikai irányvonal érvényre juttatásához. 1965-ben sor került az RKP IX. kongresszusára, amely egy új politikai és ideológiai korszak kezdetét jelentette.[47] A kongresszuson a pártvezetés új politikai, gazdasági alapelveket fogalmazott meg. A kongresszus határozata kimondta, hogy a kizsákmányoló osztályok eltűnésével a szocializmus teljes győzelmet aratott az országban, amely ezzel a szocialista fejlődés új szakaszához érkezett. Az is megfogalmazódott, hogy a jövőben sor kerül az ország közigazgatási-területi felosztásának reformjára, a falvak szisztematizálására, valamint a nemzetgazdaság-vezetés tervszerűsítésének javítására.[48] A nemzetiségi kérdést is mélyen érintő, fontos alapelvként jelent meg az a kijelentés miszerint a szocialista társadalom fejlődésének alapjait még hosszú ideig a szocialista állam és a szocialista nemzet biztosítják.[49] A román állam és a kisebbségek viszonyát illetően a „szocialista nemzet" fogalmának megjelenése és annak későbbi értelmezése jelentett újdonságot, egy változóban levő román nemzetfelfogást vetítve előre.

A Ceauşescu hatalomra jutását követő első néhány év a hatalomátvétel után hozott új – vagy a Dej által meghonosított – ideológiai alapelvek kidolgozásával, illetve azok propagálásával telt el. Ide tartozott az ún. különutas politika ideológiai hátterének és gyakorlati kivitelezésének további erősítése, valamint a már eltervezett gazdasági-közigazgatási változtatások fokozatos előkészítése. A párt, az állam, a szocialista tábor és nem utolsó sorban az országban élő nemzetiségek viszonyát illetően fontos ideológiai elemként jelent meg a szocialista nemzet fogalma és annak romániai értelmezése, amely gyakorlatilag a Dej-féle nemzeti retorikán alapuló politikai örökség továbbgondolását jelentette.[50] A kérdés rendkívül komplex jelentéstartalommal bírt

---

47 1965-ben az RMP visszakapta a régi megnevezését, azaz RKP.

48 Alexandru-Murad Mironov: Tot mai departe de Moscova. Politica externă a regimului Ceauşescu. *Arhivele Totalitarismului.* 3-4/2002. 228–255 p.
Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român 19-24 iulie 1965, Editura Politică, Bucureşti, 1965. 743–797. p.

49 Ua. Dej halála után a Ceauşescu igyekezett minél hamarabb megtartani a következő pártkongresszust, hogy tisztázhassa az új hatalmi viszonyokat. Hogy a pártjelentések névsora többnyire megegyezett a Dej ravatalánál jelenlevőkével, megerősítette és a közvélemény irányába is közvetítette az új hatalmi szerkezetet. A kongresszus, amelyen nagy számba vettek részt jeles külföldi kommunista meghívottak is (Brezsnyev, Deng Xiaoping, Ulbricht, Zsivkov) kettős jelentéssel bírt. Egyrészt sok tekintetben megerősítette a deji különutas politika folytatását, másrészt viszont a már említett új (főleg gazdasági) alapelvek megjelenésével a Ceauşescu hatalomépítésének első fontos mozzanata is volt.

50 A leninizmusból merítkező szovjet modell szerint a különböző nemzetiségeknek gazdasági és kulturális egyenlőséget kell biztosítani, amely aztán elvezet a népek közeledéséhez és egy azonos identitás kialakulásához. A marxista társadalom egy egységes identitást fog eredményezni, megteremti majd a szocialista embert, a homo sovieticust. A leninisták sose használták az asszimiláció kifejezést, ez szerintük a kapitalista államokra jellemző folyamat. Helyette a „szlijanyije" (sliyaniye, egyesülés, fúzió) kifejezést használták, hangsúlyozva, hogy e folyamat a különböző nemzetiségek saját akaratából fog lezajlani. Conor Walker: *The national question in Marxist-Leninist theory and strategy.* Princeton University Press, 1984. 201–208. p. Darell P. Hammer: Russian nationalism and soviet politics. In: *Soviet politics. Russia after Brezhnev.* Edited by Joseph L. Nogee. Praeger Special Studies-Praeger Scientific, New-York, Westport, Connecticut, London, 1985. 122–145. p.
A szocialista nemzetről folytatott szovjet vitákban a nyelvi kérdésről azt is kimondták, hogy a nyelvek folyamatosan közelednek, bővül a közös szókincs, a közös terminológia és mind grammatikai felépítésükben, mind szókészletükben megszabadulnak az archaizmusoktól. A nyelvek sorsa ugyanakkor más és másképpen

mind külpolitikai, mind belpolitikai téren. A fogalom megfelelő értelmezésével tovább lehetett erősíteni a román nemzetnek a szocialista táboron belüli „autonómiáját", ugyanakkor fontos eleme lett a párt nemzetiségpolitikájának is, hisz nagymértékben meghatározta a többségi román nemzet és az országban élő nemzetiségek viszonyát, jövőjét, kilátásait a szocialista román állam keretein belül. A kérdés értelmezésének bonyolultságát, kényességét világítja meg az a jegyzőkönyv is 1966-ból, amely a KB Propaganda Osztálya ülésén lezajlott vitáról maradt fenn. *A szocialista államrend. A szocialista nemzet felvirágzása. A román nép és az együtt élő nemzetiségek közötti testvériség*[51] címet viselő dokumentum szakítva az ötvenes évek hagyományaival és szovjet befolyásával újszerűen közelítette meg a román nemzetfelfogás és nemzetépítés kérdéseit.[52] Az internacionalista megközelítést háttérbe szorítva továbbra is a nemzetet és az államot helyezte a középpontba.[53] A vitairat (és a később elfogadott és megjelent végleges változat) meghatározása szerint, „a nemzet (națiune) egy olyan emberi közösség, amelyet nyelvi, területi, gazdasági és ebből fakadóan lelki kötelékek tartanak össze. A nemzet, mint olyan, szigorúan társadalmi jelenség nem rendelkezik sem etnikai, sem pedig faji jelleggel. A román állam egységes nemzetállam. A román nép mellett együtt élő nemzetiségek is élnek az országban. Ezek a csoportok nem képeznek elkülönülő részeket, hanem a románsággal együtt élnek az ország különböző régióiban. Az együtt élő nemzetiségek jelenléte nem változtat az ország nemzetállam jellegén. A szocialista nemzet, a kapitalista nemzettel ellentétben egységes társadalmi szerkezettel rendelkezik, nem léteznek ellentétes érdekű társadalmi osztályok. A szocializmusban egy új, szocialista, homogén kultúra alakult ki, amely más változásokkal együtt felszabadította az eddig elfojtott társadalmi energiákat."[54] A román nemzet és az együtt élő nemzetiségek kapcsolatában az alaptétel elismerte ugyan a nemzetiségek létezését de a kollektív nemzetiségi jogok szükségességét tagadta, ugyanakkor a dákó-római kontinuitás hangoztatásával a nemzeti kisebbségeket az ún. jövevények, a románok földjére letelepedettek kategóriájába helyezte, amit implicit módon másodrendű kategóriaként is lehetett értelmezni. „A történelem folyamán a román nép mellé más népek is érkeztek, letelepedtek. Ezek az évszázadok óta együtt

---

alakul. Jellemző lesz az önkéntes kétnyelvűség, a nagyobb nemzetek nyelvének használata. A soknemzetiségű szovjet kultúra legfejlettebb internacionalista formáját gyakorlatilag az orosz nyelv testesíti meg. T. J. Burmisztrova: *A szocialista nemzet elmélete*. Művelődésügyi Minisztérium Marxizmus-Leninizmus Oktatási Főosztály. 1973. 42. p.

51 A vitairatot 1965 végén készítette a KB szakértői munkacsoportja. Az irat, a Propaganda Osztály által szervezett vita kiegészítéseivel, a párt hivatalos elméleti dokumentumának a szerepét töltötte be a szocialista nemzet kérdéskörben.

52 Annak ellenére, hogy a román nemzet fejlődését továbbra is a szocializmus, a szocialista nemzet keretei között vázolták fel, az új meghatározás számos ponton kidomborította a sajátos, román vonásokat, elemeket. Ez a fajta megközelítés sok tekintetben különbözött a Mihai Roller történész nevével fémjelzett, az ötvenes években kidolgozott elméletektől, amelyek a román nemzet fejlődésének felvázolásakor a szláv elem fontosságát hangsúlyozták.

53 Novák Csaba Zoltán: Szocialista nemzet és kisebbség az RKP vezetőségének diskurzusában a ceausescui hatalomátvétel után. In: *Történelmünk a Kárpát-medencében (1926–1956–2006). Szerk. Kovács Kiss Gyöngy, Komp-Press Kiadó, Kolozsvár*, 2006, 171–176. p.

54 Gyorsírásos jegyzőkönyv az RKP Központi Bizottsága Propaganda Osztályának üléséről, amelyen a szocialista nemzet fogalmára vonatkozó tartalmi, ideológiai és propaganda kérdéseket vitatták meg. 1966. január 15. ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos 180/1966. 172. f.

élő csoportok alkotják ma a szocialista Románia nagy családját. A nemzetiségi kérdés véglegesen megoldódott, létrejött a románok és a más nemzetiségűek közötti testvériség. Az alkotmány minden állampolgárnak egyenlő jogokat biztosít az élet minden területén. Az együtt élő nemzetiségek szabadon használhatják anyanyelvüket, kellő számú kulturális kiadvánnyal rendelkeznek."[55]

A ülésen lezajlott vitának két fontos elemét kell kiemelnünk. A KB Propaganda Osztályának tagjai egy olyan elméleti-módszertani anyagot, próbáltak meg kidolgozni, amely ideológiai alapként szolgálhat a jövőben Romániának a szocialista táboron belüli „különutas"-, illetve a párt nemzetiségpolitikájához. Az RMP mind nemzetközi, mind belpolitikai viszonylatban a sztálini modellt alkalmazta, azonban saját politikai érdekeinek megfelelően értelmezve azt. A vita fontos elemét képezte a nemzeti szuverenitás (*suveranitatea națională*), a nemzeti határok sérthetetlenségének hangsúlyozása. A felszólalók egyértelműen elutasították az államok feletti szervek, intézmények létrehozását. „Ebben az anyagban legyen világosan megfogalmazva, a marxi-lenini tanítások, az internacionalizmus és a szocializmus végső győzelme szellemében, hogy nem fogadjuk el a nemzeti szuverenitásunk csorbítását, nem fogadunk el államok fölötti bizottságokat és szervezeteket, nem fogadjuk el az állam területének fölszabdalását, valamint az államok belügyeibe való beavatkozást stb." hangsúlyozta, pl. Ştefan Voicu.[56] A szocialista nemzet (*națiunea socialistă*) fogalmának meghatározásában az ülés résztvevői egyetértettek abban, hogy „a román szocialista nemzet az ország összes olyan lakosából áll, akik a szocializmus megteremtéséért dolgoznak, fáradoznak."[57] A szocialista nemzethez való tartozás a résztvevők megítélése szerint egyfajta közös gondolkodás, lelkület és kultúra kialakulását eredményezi, amely hosszú távon még homogénebbé teszi ezt a közösséget. Pl. az ülést vezető Ion Iliescu[58] szerint a mindennapok valóságához tartozik, hogy egy aradi magyarnak több közös vonása van egy aradi románnal, mint egy magyarországi magyarral.[59] Ami a román szocialista nemzet és az országban élő nemzetiségek kapcsolatát illeti, a felszólalók a kisebbségek folyamatos integrációját tartották elfogadhatónak.[60] Kérdés maradt viszont, hogy a különböző nemzetiségek integrációja hogyan következik be. Az ülés kezdetén Valter Roman[61] még azon a véleményen volt, hogy a homogenizáció, integráció kérdését egységesen kell feltenni minden nemzetiség esetében. „Nem adhatunk külön-külön választ a különböző nemzetiségeknek. Vegyük pl. a magyar nemzetet. Ha a jelenből indulunk ki, tévedhetünk, hisz a múltban ez a nemzet a tőkés-magyar nemzet része volt. A kérdés, milyen történelmi változások következtek

55 Uo.

56 Uo. 4. f. Voicu Ştefan 1960–1984 között tagja volt a KB-nak. 1946-ban a párt országos napilapjának, a *Scânteianak* volt a főszerkesztője, majd az *Era socialistă* lapnak. Később a Politikai és Társadalomtudományi Akadémia alelnöke volt.

57 Uo. 7. f.

58 Ion Iliescu ebben az időszakban az RKP Propaganda Osztályának volt a vezetője.

59 Uo. 34. f.

60 A vita során nem tisztázódott végleges formában, hogy az integráció kifejezésnek milyen pontos tartalmi hátteret tulajdonítanak. Több esetben még az asszimilációval is kapcsolatba hozzák.

61 Valter Roman ebben az időszakban a Politikai Kiadó igazgatója és a KB tagja.

be? Nem állíthatjuk, hogy ez a nemzet a román nemzet része. Valószínű, hogy egy közeli vagy távoli jövőben ezek a nemzetek együttesen fogják alkotni a román szocialista nemzetet?"[62] A vita során ez az álláspont háttérbe szorult, ugyanis több felszólaló is hangsúlyozta, hogy az integrációs folyamat a különböző nemzetiségeknél más és más időben fog bekövetkezni. „Ha tágabb történelmi kontextusban vizsgáljuk a kérdést, kétségtelen, hogy létezik egy jól megfogható folyamat, ami az egységes szocialista nemzet kialakulását illeti. A kérdés az, hogy egy nemzeti kisebbség tagja-e vagy sem a kialakulóban levő szocialista nemzetnek. A kérdést differenciálni kell. Egyes nemzetiségek már tagjai valamilyen szinten, mások még nem, de folyamatosan integrálódnak. Létezik egy integrációs folyamat még a kompakt magyar lakosság körében is" [63] – foglalta össze a vita egyik hozzászólója. Ezzel a kijelentéssel gyakorlatilag a Romániában élő kisebb nemzetiségi csoportok (bolgárok, törökök, ukránok, albánok stb.) asszimilációs szintjét írták le. Ezek a csoportok az ötvenes évek elejétől néhány elemi és még kevesebb középiskolán kívül egyáltalán nem rendelkeztek önálló kulturális intézményhálózattal.[64]

A vita egy másik kulcsfogalma a szocialista hazafiság (*patriotismul socialist*) volt, mint a szocialista nemzettudat kialakításának legfontosabb alappillére, mobilizáló hatású eleme. Bányai László meglátása szerint a nemzetek kialakulásában fontos szerepet játszott az idegenek elleni harc (pl. az angol–francia háború). Ami a sokszínű lakosságot egységesítheti, az a hazafiság (*patriotism*), a mi esetünkben a szocialista hazafiság.[65] A szocialista nemzet kialításában nagyobb szerepet kell majd tulajdonítani a közös vonások hangsúlyozásának. Pl. erősíteni kell a közös román haza fogalmát.[66] Véleménye szerint azonban a szocialista nemzet egy hosszú folyamat eredményeként fog kialakulni és a nyelvi sokszínűség még sokáig fontos szerepet játszik.[67] Az egységes szocialista nemzet kialakulásának egyik elkerülhetetlen jelensége az asszimiláció kérdése, szögezték le a felszólalók. „Még egy dolog, azon a véleményen vagyok, hogy egy ilyen anyagban meg kell hogy jelenjen az asszimiláció kérdése is, mint objektív történelmi folyamat. Úgy gondolom, hogy az asszimiláció kérdését világosan meg kell fogalmazni a propagandistáink számára. Elvtársak, mi nem dolgozhatunk a magyar lakosság köreiben anélkül, hogy tisztázzuk ezt a fogalmat. Nem kérem, azt, hogy a magyarok váljanak románokká, de lássák a véleményt, hogy létezik egy ilyen irányú történelmi folyamat" – hangsúlyozta az ülés egyik legaktívabb tagja, Ştefan Voicu.[68] Az asszimiláció létét, mint Romániában is létező jelenséget és, mint az integráció egyik elkerülhetetlen velejáróját, a felszólalók többsége elismerte. Ugyanúgy egyetértés alakult ki abban is, hogy a propaganda szövegekben ez a kérdés ilyen megfogalmazásban nem jelenhet meg. „Az asszimiláció feltevésével kapcsolatosan azonban kételyeim vannak. Tudom, hogy ez egy objektív történelmi folyamat és bátran

62 ANIC, fond CCP CR Cancelarie, dos. 180/1966. 10. f.
63 Uo. 14. f.
64 1948-ban több nemzeti kisebbség esetében (törökök, ukránok, bolgárok) is jelentősen csökkentették az anyanyelvi oktatás lehetőségeit. E közösségek oktatási intézményrendszere gyakorlatilag leredukálódott néhány óvodára és elemi iskolára.
65 Uo. 17. f.
66 Uo. 26-27. f.
67 Ua.
68 Uo. 8. f.

kell megközelíteni, de azt is tudjuk, hogy erős ideológiai töltettel rendelkezik. Ezért javasolnám, hogy használjunk egy más fogalomtárat. Vagyis ugyanezt a történelmi folyamatot más fogalmakkal írjuk le. Ez egy taktikai kérdés és nem hinném, hogy a propagandában mellőznünk kellene a taktikát. A kérdést az integráció, a közeledés fogalmaival kellene megközelíteni."[69] Az ülésen konszenzus alakul ki arról is, hogy az asszimiláció más és másképpen tevődik fel az országban élő nemzetiségeknél, sőt a különböző társadalmi rétegeknél. Bányai László, egyfajta taktikai kivárásként mindezt a következőképpen összegezte: „ami az asszimilációt illeti, azt most hagyjuk. Különbséget kell tennünk a különböző nemzetiségek és a nemzetiségek különböző társadalmi csoportjai között, mert különbség van például egy hagyománnyal rendelkező paraszt és egy városi ember között... Létezik a természetes asszimiláció, főleg azoknál a kisebb etnikai csoportoknál, amelyek nem rendelkeznek saját kultúrával. A tatároknak és törököknek van anyanyelvük, de nem rendelkeznek saját kultúrával."[70] A szocialista nemzet kialakulása, mint történelmi finalitás, elfogadásra talált. A folyamat időben és társadalmi dimenzióiban történő lezajlásáról megoszlottak a vélemények. A radikálisabb nemzeti retorikát képviselő irányvonal (Ştefan Voicu, Ion Iliescu) egy gyorsabb, határozottabb lefolyással és annak a propagandában történő markánsabb megjelenítésével számolt, míg mások (Valter Roman, Bányai László) differenciáltabban és hosszabb idősíkban elképzelve értelmezték a folyamatot.

A vitán elhangzott érvelések tehát olyan fontos kulcsfogalmakról (szuverenitás, integráció, szocialista nemzet, szocialista kultúra, homogenizáció, asszimiláció) szóltak, amelyek a későbbiekben folyamatosan szerepet kaptak az ország kül- és belpolitikai irányultságának megjelenítésében. Külpolitikai téren teljes volt az egyetértés a különutas politika folytatásában. A többségi nemzet és a nemzetiségek kapcsolatát illetően a szocialista nemzet és az ahhoz kapcsolódó fogalmak (integráció, asszimiláció, homogenizáció) értelmezése az országban élő népek időben eltérő de elkerülhetetlen közeledésének hangoztatásával ideológiai alapot adott az ország társadalmi, gazdasági, kulturális homogenizációjára, ugyanakkor hosszú távon a kisebbségek számára az etnikai homogenizációt is jelentette. „A nemzetiségek a román nemzethez hasonló társadalmi, gazdasági és kulturális változásokon mentek keresztül. Fontos, hogy a román nemzet és az együtt élő nemzetiségek fejlődése közös gazdasági és társadalmi alapokon nyugszik. Továbbá közös alapokon nyugszik a románság és a nemzetiségek kulturális élete is, hisz ugyanazokat az eszmei üzeneteket tolmácsolják. A szocialista fejlődés újabb szakaszában a románok és a nemzetiségek közeledése még inkább el fog mélyülni, közös kultúra fog majd kialakulni. Ezért fontos a nemzeti elszigetelődés megakadályozása."[71] A belső pártberkekben lezajlott vita még inkább bizonyítja, hogy a szocialista nemzet hosszú távon történő kialakulásának elméleti meghatározása során a párt tagadta a nemzetiségeknek az anyanemzetekkel való szoros kötődést és számoltak azok különböző szinten és időben történő asszimilációjával is, ez utóbbit keverve az integráció fogalmával.[72] A szocialista nemzet elmélete és annak értelme-

69 Uo. 14. f.
70 Uo. 18. f.
71 Uo. 173. p.

zései fontos legitimációs eszköze maradt a Ceauşescu rendszernek.[73] A homogenizáció etnikai vonulata a nyolcvanas évektől jelentkezett erőteljesebben a Ceauşescu-korszak második felében. A hetvenes évek elejétől viszont a szocialista nemzet és a homogenizáció fogalma már sokszor egymás mellett jelent meg: „Országunkban a ember ember általi kizsákmányolásának megszűnése alapján, a szocializmus fejlődésének arányában, ahogyan megszűnnek a különbségek az egyes társadalmi kategóriák között, ahogyan erősödik a munkásosztály szövetsége a parasztsággal, az értelmiséggel és a lakosság többi rétegével, ahogyan közeledik egymáshoz a falu és a város, úgy homogenizálódik a társadalom, úgy fejlődik és emelkedik újabb, magasabb szintre a szocialista nemzet. Ennek a folyamatnak a megértése, tudatos ösztönzése elválaszthatatlan része a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megteremtéséért, a kommunizmusra való fokozatos áttérés feltételei létrehozásáért vívott harcnak. Csak akkor cselekszünk valóban az alkotó marxizmus-leninizmus szellemében, ha így vetjük fel a szocialista nemzet szerepét."[74]

A Ceauşescu politikájának része volt megerősíteni a párt második vonalát, megnyerni a második vonal kádereinek bizalmát, hűségét, jelezni szimbolikusan, hogy a párt számít rájuk, mobilizálni őket, új feladatokkal ellátni és egyáltalán fizikailag is kontaktusba kerülni velük. Ceauşescu a hatvanas években folyamatosan így járt el a magyarlakta területeken tevékenykedő aktivisták esetében is. A Ceauşescu nemzetiségpolitikájának részeként értelmezhető az is, hogy 1965. augusztus 12–13-án az RKP legfelsőbb vezetése Nicolae Ceauşescuval az élen a Maros Magyar Autonóm Tartományba (MMAT) látogatott.[75] A MMAT-ban tett látogatás egy fontos mozzanata volt a IX. kongresszus során felmerült új fogalmak nyilvános tematizálásának. A kompakt magyar lakossággal (az összlakosság valamivel több, mint 60%-a volt magyar) rendelkező tartomány ideális helyszínt jelentett a nemzetiségi kérdésben az új irányvonalak propagálására. Az előre, pontosan megtervezett forgatókönyv alapján felszólaló központi és helyi pártvezetők diskurzusában már jelen voltak a IX. kongresszuson és az azt követő vitákon felvetett ideológiai fogalmak, új retorikai fordulatok, legyen szó társadalmi, gazdasági vagy akár nemzetiségi vonatkozású kérdésekről (a román nép és az együtt élő nemzetiségek szoros kapcsolata a múltban és a jelenben, az osztályellentétek felszámolása, a szocialista típusú gazdasági beruházások, a román nemzeti történelem „újra fölfedezett" mozzanatai, kulcsszereplői és motívumai stb.)[76] Utolsó nap a marosvásárhelyi Kultúrpalotában

72 Uo.

73 I. Rădulescu: A nemzet fejlődése a szocializmusban. In: *A Román Kommunista Párt politikájának időszerű problémái*. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1966. 179–207. p.
Tudor Bugnariu: A szocialista nemzet. *Korunk*, 1969/9. 1323–1329. p.

74 *A szocialista nemzet*, Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1972. 77. p.

75 A pártküldöttség fontosabb tagjai: Nicolae Ceauşescu, Gere Mihály, Fazekas János, Virgil Trofin, Emil Bodnăraş, Alexandru Drăghici. ANIC, fond CC PCR Cancelareie, dos. 104/1966. 2. f.
A küldöttség 1966. augusztus 12-én érkezett meg a Dicsőszentmárton melletti Őrhegy nevet viselő faluba, ahol a MMAT első titkára, Nicolae Vereş és Bránis László, a tartomány Végrehajtó Bizottságának elnöke fogadta. A megfeszített ütemű kétnapos látogatás az előre elkészített forgatókönyv alapján a tartomány fontosabb városait és néhány községet érintett: Dicsőszentmárton, Radnót, Marosvásárhely, Régen, Gyergyószentmiklós, Balánbánya, Csíkszereda, Marosfő, Csíkszentmárton, Székelyudvarhely. A látogatás ugyanakkor az általános helyzet és a terep felmérésében is fontos szerepet játszott. Az ott tapasztaltak gyakran jelentek meg hivatkozási pontként a későbbi, a nemzetiségi kérdést érintő vitákban.

76 Uo: 176–178. p.

bemutatták és megbeszélték Marosvásárhely fejlesztésének távlati terveit, majd a látogatást a tartományi káderekkel való személyes találkozás, kultúrműsor, közös vacsora és koccintás zárta.[77]

Nicolae Ceauşescu hatalmi konszolidációja megalapozásának fontos része volt a deji örökség néhány elemétől való látványos elfordulás, az előző pártvezetés „mulasztásainak és visszaéléseinek leleplezése". A néhány, Dejhez közel álló magas szintű vezető (pl. Alexandru Drăghici) eltávolítása, a társadalom felé történő részleges odafigyelés, ideológiai lazítás nem változtatott a rendszer lényegén, viszont a gazdasági jólét javulásával karöltve javított a társadalom általános közérzetén, mobilizációs készségén. A Dej-korszak utolsó felében (1958–1964), a párt magyarságpolitikájában tapasztalható fagyos légkörbe már 1965-től némi színt vitt be az a tény, hogy a pártvezetés látszólag jobban odafigyelt a magyar közösséget érintő sajátos problémák némelyikére. Nemzetiségi különérdekek elismeréséről ugyan továbbra sem volt szó, viszont bizonyos, a társadalmi átalakulást és az ideológiai kérdéseket érintő jelenségre reagált a pártvezetés. 1965-ben a KB mellett megalakult egy, a nemzetiségek problémáival foglalkozó bizottság, amelynek többek között tagja volt Sütő András és Takács Lajos is.[78] Annak ellenére, hogy a bizottság elsődleges feladata a romániai társadalom egészét érintő, általános kérdések (egyházellenes propaganda, a pártideológia tolmácsolása és eljuttatása a célközönségnek) megoldása volt, lehetőség adódott – személyesen a legfelsőbb pártvezetés tagjainak – több olyan probléma felvetésére is, ami a Dej-korszakban lehetetlennek tűnt: szakiskolai oktatás, kétnyelvű feliratok, a magyar lakosság köréből érkező ún. „nacionalista megnyilvánulások" túlzott lereagálása a hatalmi szervek részéről és ezek drasztikus büntetése stb.[79] 1966-ban a panaszok hatására kivizsgálták a kolozsvári és a marosvásárhelyi felsőoktatási intézmények tevékenységét. A kolozsvári egyetemegyesítés után és Marosvásárhelyen 1962-től bevezetett kétnyelvű oktatási rendszerről ugyan nem mondtak le, de annak bizonyos túlkapásait mérsékelték. Pl. az Oktatásügyi Minisztérium külön rendelettel engedélyezte Csőgör Lajosnak, hogy továbbra is magyar nyelven taníthasson, és bizottságot küldtek Kolozsvárra, hogy kivizsgálja a két nyelven oktatandó tantárgyak helyzetét.[80] Ugyanakkor fokozták a román nyelvű oktatás „minőségének javítását" új tanerők importálásával és kilátásba helyezték a marosvásárhelyi főiskola történelem–magyar nyelv szakának megszüntetését.[81]

A társadalom szocialista típusú átalakítása tovább folytatódott, de immár nem a szovjet internacionalizmus, hanem egy nemzeti diskurzus, a román szocialista öntudat

77 Moldovan Iuliu, a tartományi Kulturális Osztály akkori vezetője számára az ünnepség megszervezése és lebonyolítása, a Ceauşescuval való találkozás, annak dicsérete maradandó élményt jelentett. Interjú Moldovan Iuliuval. Az interjú a szerző tulajdonában található.

78 A rendelkezésünkre álló források alapján úgy tűnik, hogy a bizottság a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának 1968-as létrehozásáig működött. Vince József nagykövet jelentése a romániai nemzetiségi problémákról. Bukarest 1965. szeptember 29. Közreadja Vincze Gábor. Vincze: *Történeti kényszerpályák... i.m.* 278. p.

79 1966-ban a bizottság egyik ülésén Sütő András vetette fel ezeket a kérdéseket. Gyorsírásos jegyzőkönyv az együtt élő nemzetiségek körében kifejtett politikai munkáért felelős bizottság üléséről. ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 180/1966. 48–71. f.

80 ANIC, fond CC PCR, Sectia Propagandă şi Agitaţie, dos. 7/1966. 1–3. f.

81 Uo.

és hazafiság jegyében. A pártvezetés ebben a szakaszban, az ötvenes évek második felétől eltérő módon, ismét teret engedett a nemzetiségek saját elittel és anyanyelvhasználattal történő politikai integrációjának. A hatékony propagandamunka érdekében nem csak, hogy engedélyezték, hanem sok esetben elő is írták ezt a fajta „közösségi integrációt." „Azokban az intézményekben, gyárakban, ahol németek és magyarok is vannak, az IMSz- és a pártoktatást olyan propagandistákra kell bízni, akik ismerik az illető nyelveket és így az oktatásában résztvevők anyanyelvükön szólalhatnak fel. A tartományi, rajoni és városi bizottságok 1965. október 1-jéig kibővítik a tömegszervezetek lektor, aktivista és propaganda közösségeit az együtt élő nemzetiségek sorából származó kommunistákkal" - olvashatjuk a KB egyik utasításában.[82]

III. A nyitás és a lehetőségek éve 1968, a prágai tavasz hozadékai

III. 1. Az 1968-as közigazgatási reform és annak kihatásai a párt magyarságpolitikájára

A Ceauşescu-meghatározta nemzetiségpolitika és ezen belül a magyarságpolitika fontos mérföldköve volt az 1968-as esztendő. 1968-ban olyan, nagy jelentőségű kül- és belpolitikai eseményekre került sor, amelyek aktiválták a párt nemzetiségpolitikáját. Az ország közigazgatási átszervezését, az ezzel járó gazdasági és politikai változtatásokat, elitcserét és Románia aktív külpolitikai szereplését csak egy stabil és „pacifikált" hátországgal lehetett elképzelni. Ebben a folyamatban fontos szerepet kapott a nemzetiségekkel szembeni viszony rendezése is. E rövid időszak alatt három, az erdélyi magyarság szempontjából (de más nemzeti kisebbség számára is) fontos esemény zajlott le: a közigazgatási reform, találkozó a magyar értelmiségiekkel és a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának (MNDT) létrehozása.

1967-ben Ceauşescu, hatalmi pozíciójának konszolidálása és a pártvezetés gazdasági-társadalmi átalakítási koncepciójának gyakorlatba ültetése végett újabb lépésre, a terület-átrendezési, közigazgatási reform megszervezésére szánta el magát. A reform több szempontból is fontos szerepet játszott a párt gazdaság- és társadalompolitikájában. A tartományoknál kisebb, átláthatóbb és könnyebben megszervezhető megyék gazdasági szempontból a hatékonyabb, decentralizált iparfejlesztést hivatottak szolgálni. A reform során lezajló átszervezések ugyanakkor egy nagyméretű kádermozgást is eredményeztek, amely során a pártvezetés olyan elitcsoportokat helyezett pozícióba, amelyek lojalitására hosszú távon is számíthatott. A reform ugyanakkor propaganda és tömegmobilizációs szempontból is fontos szerepet kapott, hisz a lokális elitek és a lakosság mozgósítása, véleményük részleges meghallgatása és elfogadása a helyi jellegű döntések meghozatalában nagymértékben emelte a párt népszerűségi indexét. Az 1968-as közigazgatási reform előkészítése és lebonyolítása a párt nemzetiségpolitikájában is fontos szerepet játszott. A megyésítés előkészítése nemzetiségpolitikai

82 Feladatok a nemzetiségiek körében kifejtendő politikai munkához 1965. ANIC, fond CC PCR Secţia Organizatorică, dos. 27/1965. 25. f.

szempontból tovább követte azt az ötvenes évektől működő elvet, miszerint a nemzetiségi kérdés Romániában megoldódott, tehát a kisebbségi lét sajátosságait nem kell külön érdekként megjeleníteni. Országos viszonylatban a megyésítési előkészületek alatt az első fázisban a nemzetiségi kérdés csak annyiban merült fel, hogy a jövendőbeli decentralizált megyei intézmények majd biztosítják a megfelelő sajtót és iskolahálózatot az ott élő nemzetiségiek számára.[83] Mindezek ellenére az ún. nemzetiségi kérdés mégis meghatározta az előkészületeket, főleg a Székelyföld vonatkozásában. A Székelyföld-kérdés mint adminisztratív-, és mint gazdasági kérdés jelent meg. Az adminisztratív kérdés lényege az volt, hogy a közigazgatási módosítások lehetővé teszik-e a jövőben, hogy a döntő többségében magyarok lakta Székelyföld nagyobb része egy közigazgatási egységet képezzen. Másrészt az előkészítő viták során középpontba került a térség kétségbeejtő gazdasági helyzete, a beruházások, az ipari fejlesztések hiánya, amelyek a régió gazdasági elszigetelődéséhez vezettek.[84] Az első tervezet a Székelyföldet az Udvarhely-Csík elnevezésű, „nagy székely megye" és Maros megye között osztotta volna fel úgy, hogy a régió nagy része a 7459 négyzetkilométer kiterjedésű Udvarhely-Csík megyéhez került volna. A tervezett megyehatár északon a Gyergyói medencével kezdődött, délen pedig Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy rajonokkal zárult. Ebben a tervezetben megyeközpontként a központi fekvésű, de Udvarhelynél és Sepsiszentgyörgynél kisebb Csíkszeredát jelölték meg. A „nagy székely megye" 364 196 lakost számlált volna egy közel 95%-os (342 044 fő) magyar többséggel.[85]

Az előkészítési viták jegyzőkönyveit vizsgálva három érvrendszer bontakozott ki: visszaállítani a térségben a régi, 1950 előtti megyéket, egy nagy székely megyét létrehozni, valamint a kis székely megye (Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajonok Brassóhoz történő csatolásával) mellett szóló érvrendszer. E három vélemény képviselői a párt, egymástól jól elhatárolható ideológiai törésvonalait képviselték. Ezek közül a legfontosabb a Ceauşescu-Drăghici vita, amely a Dej utáni hatalmi szerkezet kialakítása körül forgott. Ceauşescu 1965 után jelentős energiákat fordított arra, hogy meggyengítse, eltávolítsa pozícióikból a Dej-korszakhoz kötődő lehetséges politikai ellenfeleit. Ebben a küzdelemben, az egykori belügyminiszter és Dej halála után az első titkári tisztség egyik potenciális várományosa, Alexandru Drăghici jelentette a legnagyobb veszélyt Ceauşescu számára. A Drăghici-Ceauşescu vita és nézeteltérés határozta meg a közigazgatási reform körüli előkészületeket is.[86] A viták során a nemzetiségi kérdésben egy harmadik, kevésbé markáns, nemzeti irányvonal is feltűnt

83 Részletesebben lásd: Novák Csaba Zoltán: A megyésítés előkészítése és a nemzetiségi kérdés Romániában 1967-1968. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Szerk: Bárdi Nándor-Simon Attila. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 455-421. p.

84 Uo.

85 Ahogy ezt egy későbbi beszédéből megtudhatjuk, a nagy székely megye létrehozását Fazekas János javasolta az Országos Pártkonferencián. Az elhangzott javaslatok konkrét tervezetbe való ültetését Ceauşescu jóváhagyása tette lehetővé. ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 191/1967. 20. f.

86 Drăghici-el történő végső leszámolásra röviddel a közigazgatási reform után került sor. 1968. április 22-25. között zajlott le az RKP plenáris ülése, amelyen a korábban elítélt pártaktivisták rehabilitációját vitatták meg. Ezen az ülésen, a Dej-korszakban elkövetett politikai visszaélések vádja alapján, fosztották meg Alexandru Drăghiciet is minden párt- és állami funkciójától.

(pl. Iosif Banc[87], Militaru Aldea[88], Virgil Ioanovici[89]) amely határozottan elutasította a nemzetiségi különérdek figyelembe vételét és a nemzetiségekkel szembeni paktumpolitikát. Ők határozottan ellenezték a nagy székely megye létrehozását. A pártvezetés több fontos tagja (Gheorghe Apostol, Leonte Răutu, Ion Gheorghe Maurer, Chivu Stoica, Fazekas János) egyértelműen a Ceauşescu által képviselt, kompromisszumra kész irányvonalat támogatta.

Az első tervezetben, mint említettük a „nagy székely megye" jelent meg. A tervezet támogatói a legfontosabb érvként, az etnikai elvet, a térség magyar lakosságának közös érdekeit hozták fel. Gheorghe Apostol az egyik előkészítő ülésen így fogalmazta meg ezt az álláspontot: „a nemzetiségi kérdés szemszögéből vizsgálva, Udvarhely-Csík megye létrehozásával helyesen járunk el. Értékelni kell, hogy olyan megoldást találtunk, amely kielégíti a magyar lakosság igényeit. Kisebb módosításokra, természetesen még sor fog kerülni."[90] A „nagy székely megye" ellenzői Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajonok Brassó megyéhez való csatolása mellett foglaltak állást. Érveikben elsősorban a gazdasági szempontokra és érdekekre alapoztak, miszerint a két rajon gazdaságilag Brassó városához kötődik. Az üléseken maga Ceauşescu is a „nagy székely megye" mellett foglalt állást, elismerve azt is, hogy a gazdasági érdekek e tervezet ellen szólnak: „Az lenne természetes valóban, hogy Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely Brassó megyéhez tartozzanak, de a javaslatok a nemzetiségi szempontokból indultak ki éspedig, hogy lehetőséget teremtsünk arra, hogy a székelység egy megyében maradjon."[91] A végső döntés meghozataláig a lakosság véleményének meghallgatását is kilátásba helyezték: „a lakosság részéről is érkeznek kifogások, meg kell hallgatnunk az ő véleményüket is, mert ugye akkor anyanyelvű iskolát meg sajtót is kell biztosítanunk. Minden tényezőt figyelembe kell vennünk."[92]

Az előkészítő viták érdekes színfoltja volt az Alexandru Drăghici által felvetett érvrendszer, miszerint az 1950 előtti állapotokból kellene kiindulni, az akkori gazdaságilag életképes megyék megtartásával. Drăghici mesterkéltnek találta az Udvarhely-Csík megye tervezetet, amelynek életbelépésével, szerinte, egy mesterségesen létrehozott gettó alakulna ki a térségben. Drăghici felszólalásában ellenzett mindennemű, általa mesterkéltnek tartott területcsatolást: „Véleményem szerint alaptalan volt Kézdivásárhely rajonhoz csatolnunk a három bodzafordulói román többségű községet csak azért, hogy javítsunk a rajon nemzetiségi összetételén. Azon a véleményen vagyok, hogy ne hozzunk létre mesterséges szerkezeteket. Ha valóban fel akarjuk számolni azt a gettót [*Székelyföld - N.Z.*], iparosítanunk kell."[93] A megyésítési tervezet elfogadásában a legfontosabb vitára 1967. december 30-án, a VB

87 Iosif Banc a MAT megszüntetése után létrehozott MMAT első tikára volt 1960-tól. 1965-től a Minisztertanács alelnöke, majd mezőgazdaság-ügyi miniszter volt. Az ő nevéhez köthető a hajdani MAT-nómenklatúra nemzetiségi összetételének megváltoztatása.

88 Aldea Militaru 1962-1965 között a Brassó Tartományi Tanács első titkára, majd 1967 és 1972 között pedig a KB szervezési osztályának vezetője volt.

89 Virgil Ioanovici a Bukaresti Egyetem geológia professzora volt.

90 Uo. dos. 189/1967. 10. f.

91 Uo. dos. 190/1967. 6. f.

92 Ua.

93 Uo. 5. f.

ülésén került sor, amelyen, a pártvezetésen és munkabizottsági tagokon kívül a tartományi első titkárok is részt vettek. A cél, a végleges tervezet elfogadása volt. Az előző viták során elhangzott érvek még erélyesebben csaptak össze. Alexandru Drăghici kitartott azon véleménye mellett, miszerint a székelység esetében vissza kellene térni az 1950 előtt létező Udvarhely, Csík, Maros és Háromszék megyékhez.[94] Ugyanezen az ülésen hangzanak el azok az érvek is, amelyek a Székelyföld helyzetét és az erre vonatkozó nemzetiségi kérdést a gazdasági fejlesztés, az iparosítás szemszögéből is megvizsgálják. Drăghici azon a véleményen volt, hogy a párt mindeddig nagyon keveset tett a térség gazdasági fellendítéséért, pedig ez lenne a nemzetiségi kérdés megoldásának a kulcsa. Így lehetne megszüntetni a térség egyre fokozódó elszigetelődését: „az iparosítást kellene prioritásként kezelnünk, hisz ez az egyetlen módja a nemzeti elnyomás megszüntetésének..."[95] Drăghici továbbá azzal érvelt, hogy Brassónak a sepsiszentgyörgyiekre gyakorolt vonzását meg lehet szüntetni azzal, ha a környező székely városokban nagyobb mértékű ipari beruházásokra kerül sor. Hasonló példaként Olténia és Vajdahunyad esetét hozta fel, amikor a hunyadi beruházások egy nagyobb mértékű vándorlást eredményeztek az olténiai térségből.[96] Székelyföldi példaként a brassói tehergépkocsi alkatrész gyárat említette meg: „Egy tehergépkocsi alkatrész gyárat terveztünk Kézdivásárhelyre, amelyet aztán mégis csak Brassó kapott meg. Nem tudom, milyen megfontolásból történt. Kérdezem, igazságos, hogy mindent Brassóba tömörítsünk és Kézdivásárhelyen, amely Brassó egyik rajonja, nem fejlesztjük az ipart?"[97] A vitázó Drăghici azt is kifejtette, hogy a pártvezetés felületesen kezelte a nemzetiségi kérdést és alapvető igazságokat hagyott figyelmen kívül. A nemzetiségpolitika csak a felszínen volt sikeres, hisz a párt a tömbmagyar vidékről nem is rendelkezik pontos információkkal. „Ceauşescu elvtárssal Csíkszentmártonban, egy magyar településen voltunk látogatóban, ahol nagyon szívélyesen fogadtak. Ceauşescu elvtárs beszédét nem fordították, így az emberek semmit sem értettek meg ebből. Én erről csak sokkal később értesültem. Kérdem én, miért nem szereztünk pontos információkat? Így semmi értelme annak, hogy beszélünk és az emberek semmit sem értenek, aztán még voltak román népviseletbe öltözött lányok is, akikről kiderült, hogy egy mukkot sem tudnak románul."[98]

A Drăghici által megfogalmazott érvek ellenvéleményeket gerjesztettek mind a „nagy székely megye", mind a „kis székely megye" híveiben. Az 1950 előtti megyékhez való visszatérést mindkét tábor elutasította. A Székelyfölddel való külön bánásmód ellenséges érzelmeket és fokozott nacionalizmust gerjesztene a románság, és követelőzést más régiók magyar lakosságának körében, érvelt Chivu Stoica: „ha több megyét hozunk létre a Székelyföldön, ez különböző vitákra ad lehetőséget, mert más településeken is élnek kompakt tömbben magyarok és azok is feltennék a kérdést, hogy miért csak ott [*Székelyföldön – N. Cs. Z.*] hoznak létre több megyét."[99] A másik ellenérv az volt, hogy

94 Uo. dos. 191/1967. 9–11. f.
95 Ua.
96 Uo. 34. f.
97 Uo. 36. f.
98 Uo. 35. f.
99 Uo. 18. f.

a visszaállított székely megyék kiterjedésük és adottságaik folytán nem lennének gazdaságilag élet- és versenyképesek. A Székelyföld gazdasági lemaradását a párt rovására író véleményt is elutasították az ülés résztvevői, feszültséget teremtve ezzel Alexandru Drăghici és a pártvezetés többi tagja között. A Ceauşescu mellett felsorakozó pártvezetés egyhangúan - beleértve a magyar származású Fazekas Jánost is - elutasította Drăghici vádjait azzal érvelve, hogy más régiók is a Székelyföldhöz hasonló helyzetben vannak. Az ülés végére Drăghici teljesen elszigetelődött, javaslatait elvetették. Ez után immár csak a kis, illetve a nagy székely megye mellett vagy ellen hangzottak el érvelések, javaslatok. A nagy székely megye ellen ezúttal csak Iosif Banc emelt kifogást nem csak gazdasági, hanem nemzetiségpolitikai érveket is felsorakoztatva. „A magyar nemzetiségi sajátosság nem kellene, hogy megyésítési alapkritérium legyen" - jelentette ki. [100] A Banc után nyilatkozó pártvezetők viszont már nem láttak veszélyt egy jövendőbeli „nagy székely megye" létrehozásában. Leonte Răutu[101] azt is kiemelte, hogy a nemzetiségi kérdés megfelelő megoldása emelni fogja az ország nemzetközi megítélését is.[102]

Az ülés érdekes jelenete volt az egyetlen magyar résztvevő, Fazekas János felszólalása. Fazekas taktikázva, mérsékelt hangnemben a 35 megyés tervezet és a „nagy székely megye" mellett foglal állást, valamint a marxi és lenini nemzetiségpolitika alapelvei betartásának fontosságát hangsúlyozta. Ellenezte Banc azon megjegyzését, hogy a nemzetiségi kérdést nem kell külön figyelembe részesíteni a megyésítés előkészítésében. „A magyar lakosság hangulata most kitűnő, szoros kapcsolatban állok a magyarsággal, meg kell őriznünk ezt a jó hangulatot" - hangsúlyozta.[103] Igazat adott ugyan Drăghicinek abban, hogy a székely területek gazdaságilag elhanyagoltak de országos jelenségnek tartotta, utalva Moldva egyes gazdaságilag elmaradott régióira. Ezen az ülésen hangzott el Fazekasnak két újabb javaslata az új székely megye elnevezéséről és székhelyéről. Megyeszékhelynek, mint a székelység hagyományos fővárosát, Udvarhelyt javasolta. A kezdetben hangoztatott Udvarhely-Csík elnevezés helyett pedig a Hargita nevet, a térség meghatározó hegysége után.[104] A VB elfogadta Fazekas javaslatait. A zárszót, a vitát egyértelműen uraló Ceauşescu mondta. A régi történelmi hagyományokat csak minimálisan kell figyelembe venni, hisz az ország egy új jövő felé tart, ami megváltoztatja az egész társadalmat, fejtette ki a párt első titkára. A Székelyföld esetében pedig nem lehet elszigetelődött gettóról beszélni, hisz más régiók is vannak hasonló helyzetben. Oldandó a feszültséget, a székely városok számára gazdasági beruházásokat helyezett kilátásba.[105] Az ülés résztvevői elfogadták a 35 megyéről szóló tervezetet azzal a közös megegyezéssel, hogy a községek és kisebb területek esetében még bekövetkezhetnek különböző változtatások.

---

100 Uo. 14. f.
101 Leonte Răutu ebben az időszakban a KB Titkárságának volt a tagja. Ő felelt a KB-ben a propagandáért és agitációért valamint a sajtó és a politikai könyvkiadás ügyeiért.
102 Uo. 23. f.
103 Uo. 26-29. f.
104 Ua.
105 Uo. 36-40. f.

A közigazgatási reform tervezetét 1968. január 14-én tárták a közvélemény elé. A térség magyar lakossága az országos szinten tapasztalható élénkséggel reagált a megyésítést megelőző hírekre és a tervezetre. A reform lényeges pontjainak kidolgozásában a párt a tőle megszokott centralizált rendszerben járt el, különböző helyi jellegű részletkérdésben azonban kikérte a lakosság véleményét. Addig, amíg az 1950-es és 1952-es közigazgatási reform során a lakosság többnyire passzívan követte vagy tudomásul vette a történteket, ezúttal lehetőség adódott a párt által ellenőrzött fórumokon (népgyűlések, tanácskozások, sajtó) elmondani a különböző véleményeket. A nyitás e - részleges - formája nagyfokú aktivitást váltott ki a lakosság körében. 1968. január 14. és február 9. között a párt központi szervei 10 606 közös vagy egyéni javaslatot regisztráltak.[106] Az élen Kőrös Tartomány állt 1784 javaslattal, utána következett Bukarest 1720 javaslattal. A jövendőbeli Kovászna megye egy részét magáénak tudó Brassó tartomány is élen járt a maga 366 javaslatával. A javaslatokban a helyi közösségek legkülönbözőbb kérdései fogalmazódtak meg: régi megyék visszaállítása (Muscel megye, Küküllő megye), a jövendőbeli megyeközpontokra tett javaslatok (Máramarossziget, Bârlad, Csíkszereda illetve Udvarhely), az egyik tervezett megyétől a másikhoz való átcsatolás, valamint a tervezetben nem szereplő, új megyék létrehozása (Mehedinți, Brăila, Szilágy és Kovászna) és különböző, apró módosítások a jövendő megyehatárokon. Azon térségek, Râmnicu Sărat, Valea Dâmboviței, Clisura Dunării, Dumbrăveni, Sepsiszentgyörgy, Szilágyság fontosabb településein, ahol a legtöbb kérdés merült fel, a pártvezetés népgyűléseket szervezett ezek tisztázása végett.[107]

A megyésítésre vonatkozó tervezet bemutatása és a pártvezetés nyitásából fakadó lehetőségek nagymértékben mozgósították a székelyföldi helyi politikai elitet, értelmiségieket és a közvetlenül érintett települések lakosságát. Az 1960-ban felszámolt MAT emléke még elevenen élt a helyi társadalomban és a Székelyföld egy közigazgatási egységben történő megszervezésnek lehetősége élénken foglalkoztatta a közvéleményt. Legalább ugyanekkora hangsúllyal bírt - néha még fölül is írta az előbbi tényezőt - a térség helyi elitcsoportjainak azon törekvése is, hogy a reform során a lehető legelőnyösebb pozíciókat őrizzék, illetve szerezzék meg. A belső küzdelem három fontosabb elitcsoport között zajlott: a „nagy székely megye" esetében megyeszékhelynek jelölt csíkszeredai, a fontos történelmi hagyományokkal rendelkező székelyudvarhelyi és a sepsiszentgyörgyi.[108] A különböző helyi lobbicsoportok már a szervezési előkészületek során mozgásba lendültek. A párthierarchia felső lépcsőfokain elhelyezkedő magyar származású káderektől és a hatalom holdudvarában tevékenykedő, vezető értelmiségiek kapcsolatrendszerétől várták a megoldást. Az ilyen jellegű kérések zöme, az akkor legbefolyásosabb székelyföldi származású magyar pártvezetőhöz, Fazekas Jánoshoz futott be.[109] Kiemelt problémaként szerepelt, hogy mi lesz a

106 ANIC, fond CC PCR Secția Organizatorică, dos. 1968/4, 8-111. f.
107 Uo.
108 1966-ban Csíkszeredának 8459 lakosa volt, Sepsiszentgyörgynek 20 768, Székelyudvarhelynek 15 901, Kézdivásárhelynek 8872 és Gyergyószentmiklósnak pedig 13 204.
109 Fazekas János politikai pályafutása a hatvanas évek közepétől ivelt ismét fölfele, KB tag volt és a Minisztertanács alelnöki tisztségét is betöltötte. Személyes hagyatékában több tucat kérés, levél is található, amelyekben székelyföldi értelmiségiek, káderek, lobbicsoportok kérnek közbenjárást ügyeik érdekében.

sorsa az 1960-ban a MAT-tól elcsatolt Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajonoknak, a jövendőbeli „nagy székely megye" és Brassó megye hogyan fognak osztozkodni a két rajon településein. Említettük, hogy már az előkészítő viták során felmerült ez a kérdés központi szinten is. A brassói pártvezetés, a sepsiszentgyörgyi pártaktíva egy részének támogatását megszerezve, minden lehetséges eszközt bevetett a két rajon megtartása érdekében: lobbiztak a párt központi szervezési bizottságainak ülésein, megszerezték a pozícióikat féltő sepsiszentgyörgyi magyar káderek egy részének támogatását, ígéretekkel, fenyegetésekkel, manipulált népgyűlésekkel próbálták rábírni a pártvezetést a számukra kedvező döntés meghozatalára. A vita megosztotta a két érintett rajon (Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely) helyi pártvezetését is, ugyanis a kézdivásárhelyiek a „nagy székely megyéhez" való tartozás mellett foglaltak állást.[110] 1968. január 18-án a KB-nak azt jelentik, hogy „Több sepsiszentgyörgyi lakos is a mellett van, hogy ha nem hoznak létre számukra új megyét, inkább Brassóhoz szeretnének tartozni."[111] A brassói pártvezetés igyekezett a központi szervekhez küldött jelentések tömkelegével azt a látszatot kelteni, hogy a térség lakossága egyértelműen a Brassóhoz történő csatlakozás mellett foglal állást. Más forrásokból (visszaemlékezések, Fazekas János személyes hagyatéka) viszont kiderül, hogy a lakosság és az értelmiségiek zöme nem
osztotta egyértelműen a helyi pártvezetés véleményét. Helyi értelmiségiek és a brassói központot ellenző káderek igyekeztek jelezni a felsőbb fórumoknak a visszaéléseket, hogy a népgyűléseken résztvevőket és felszólalókat, ígéretekkel, fenyegetéssel befolyásolták, megpróbálták rávenni arra, hogy Brassó mellett szavazzanak és, a másképpen gondolkodó felszólalókat sok esetben elhallgattatták.[112] Hasonló visszaélésekre hívta fel Fazekas János figyelmét a korszak két meghatározó vezető értelmisége is. Sütő András és Hajdu Győző a sepsiszentgyörgyi értelmiségiekkel való találkozás után fogalmazott meg egy levelet Fazekasnak, tolmácsolva a helyiek kéréseit. A levélből kiderül, hogy a sepsiszentgyörgyi színház aligazgatóját, Bákai Balázst behívatták a párt helyi tanácsának épületébe, ahol Sándor Éva arra kérte, hogy Bákai fogalmazza meg írásban, hogy kéri Sepsiszentgyörgy Brassó megyéhez történő csatolását. Miután Bákai ezt visszautasította, arra kérte, hogy szervezze be ebből a célból Fekete Gyula színészt és Völgyesi András rendezőt. Bákai mindezt visszautasította.[113] Ugyanebben a levélben arról is beszámoltak, hogy a helyi pártszervek azokat a gyűléseket, amelyekről már eleve sejteni lehetett, hogy Brassó ellen fognak dönteni, nem tartották meg. „Sokan mesélik, hogy a szeszgyárban négyszer is Csík mellett szavaztak de a

110 A két vitatott rajon vezetősége közötti ellentéteket erősíti meg Király Károly is a visszaemlékezéseiben. A Kézdi rajoni pártbizottság, Szász Domokos, Stemmer József, Németh József, Bede Gyula, Sylvester Lajos, Fábián Ernő, Benedek Géza a nagy székely megye hívei voltak. Ezzel szemben a Sepsiszentgyörgy rajoni pártbizottság, Sántha Károly első titkár vezetésével a Brassóhoz való tartozás mellett foglalt állást. Király: *Nyílt kártyákkal. Önéletírás és naplójegyzetek*. Nap Kiadó, Budapest, 1995. 22. p. Maga Fazekas János is megerősíti egy interjúban ezt az ellentétet. Sarány István–Szabó Katalin: *Megyecsinálók*. Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 2001. 19–20. p.

111 ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dos. 4/1968, 20. f.

112 Interjú Czikó Árpáddal, Sylvester Lajossal és Fábián Ernővel. B. Kovács András: *Szétszabdalt Székelyföld*, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2006.

113 Sütő András és Hajdu Győző levele Fazekas Jánoshoz. Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltára (PTSzL), 917. fond, 8. doboz, 3. dosszié, 1–3. f.

párt küldöttje mindannyiszor arra hivatkozott, hogy a szavazók nem értették meg a kérdést. Így az ötödik menetben megszavazták Brassót", olvasható továbbá a levélben.[114] Egy másik helyi értelmiségi csoport személyesen Fazekas Jánosnak küldött üzenetet, hogy járjon közbe Ceauşescunál annak érdekében, hogy Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajonok ne kerüljenek Brassó megyéhez. „[...] azok, akik Brassó mellett agitálnak azt gondolják, hogy a közigazgatási változások negatívan fogják érinteni a pozícióikat és munkahelyüket. Egyesek úgy vélik, hogy az új megyei vezetés már nem fog munkahelyeket biztosítani számukra, minden reményüket a régi brassói kapcsolataikhoz fűzik mellőzve a közösség érdekeit" - olvasható a levélben.[115] Hasonló módon nyilvánultak meg a tervezet alapján Brassó megyéhez csatolandó falvak (Tamásfalva, Gidófalva stb.) vezetői is.

Január folyamán Kovászna város értelmisége is mozgásba lendült. Jól kidolgozott és dokumentált iratanyaggal fordultak Fazekas Jánoshoz néhány olyan település érdekében, amelyeket a reformtervezet Brassó megyéhez sorolt. „Kommandó, Zágon, Borosnyó, Papolc és Egerpatak községekről van szó. Azt javasoljuk, hogy ezeket a községeket csatolják Hargita megyéhez a következő okok miatt:

1. Földrajzi szempontból ezek a községek, akár csak Kovászna városa, a Feketeügy folyó medencéjében helyezkednek el. Természetes központjuk Kovászna városa.

2. A medencét többségében ugyanaz a nép lakja, tehát etnográfiai szempontból is indokolt, hogy Hargita megyéhez tartozzon.

3. E térség lakosságának közös kultúrája, történelme és hagyományai vannak, amelyek évezredek óta közös szállal kötik össze Kézdivásárhely rajon településeivel.

4. Gazdasági szempontból, a vasút- és kommunikációs hálózattal együtt az említett Brassó megyéhez csatolandó községek Kovászna várossal és annak térségével alkotnak egy egészet. Mindannyian a múlt századtól kialakult fafeldolgozó ipari hálózat részei..."[116]

Kovászna megye esetében a gazdasági tényezők mellett szerephez jutott az etnikai tényező is. A MAT 1960-as felszámolásának, a magyar etnikai tömb közigazgatási megbontásának emléke még eleven volt. A megyésítési tervezetek, viták csak fokozták a magyarok és románok közötti gyanakvást, feszültséget. Az egységes székely megye mellett érvelőket a helyi románok és a Brassó pártiak szeparatizmussal vádolták, a térség román ajkú lakossága inkább Brassó megyét választotta volna. A magyarok többsége számára pedig a Brassóhoz való csatolás terve nem jelentett mást, mint egy újabb kísérletet arra, hogy megosszák a székelységet és, hogy tovább folytatódjon a térség Brassó általi „kizsákmányolása." Egy korabeli jelentésből kitűnik, hogy pl. Zabola településen a népgyűlések során nagyon felfokozott volt a hangulat. „A viták során különböző kijelentések hangzottak el a résztvevők szájából. Egyes román lakosok több alkalommal is kifejezésre juttatták, hogy: ne engedjétek, Romániában élünk és ezek gúnyt űznek belőlünk [...] néhány magyar, főleg női résztvevő pedig a következőket mondta: gúnyt űznek a magyarokból, ez a föld magyar föld, nem megyünk innen sehova."[117]

114 Uo.

115 Uo. 10. doboz, 3. dosszié, 1-5. f. A levelet többek között Veress Dániel író, Berde Zoltán tanár, Valkó Ernő költő, Birtalan Ibolya és Cz. Enikő tanárok írták alá.

116 Uo.

117 Uo. 10. doboz, 5 dosszié. 1. f.

A háromszéki események híre hamar eljutott a legfelső pártvezetéshez. Utasításukra több, a terepet is jól ismerő központi küldött (Koppándi Sándor, Király Károly, Fazekas János, Vasile Patilineț) próbálta megoldani a feszültséget. Fazekas így emlékszik vissza a történtekre: „Akkor nekem [jöttek - N. Cs. Z.] az információk, hogy milyen súlyos hibákat követnek el, hogy több helyen három-négyszer is szavaznak, olyanokat visznek be szavazni, akik nem odavalósiak. Nekem volt egy jó emberem, egy Fábián Ernő nevezetű agrártitkár, agrármérnök, aki éjszaka áthozta az ojtozi szoroson a jegyzőkönyveket és az információkat, hogy mi történik Háromszéken."[118] A pártvezetés számára egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a térség lakosságának nagy része és a helyi értelmiségiek egyértelműen nem óhajtják a Brassóhoz való csatolást. A közvélemény kérése, „nyomása" és a magasabb funkciójú pártaktivisták (Fazekas, Király) közbenjárása nyomán körvonalazódni kezdett egy kompromisszumos megoldás: a két vitatott
rajonból létrehozandó új megye terve. Mint említettem, országos szinten még három esetben alakult ki hasonló helyzet: Szilágy, Mehedinți és Galați vonatkozásában. Galați esetében szintén egy ősi rivalizálás állt a háttérben Brăila városával. Február 10-én, egy KB jelentésben hivatalosan is megjelent, hogy Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely rajonokból és néhány Csík rajoni településből létre fogják hozni Kovászna megyét.[119] A hivatalos indoklás a következő volt: „Kovászna megyét azért hozzuk létre, mert a térségben együtt élő és dolgozó román, magyar és más nemzetiségű lakosok számos levélben és a központi bizottság javaslatait megvitató népgyűléseken is ezt kérték. Figyelembe vettük ugyanakkor e, hajdan egy megyét képező, térség települései és lakosai között levő hagyományos kapcsolatokat is [...] Kovászna megye létrehozása nagy politikai jelentőséggel bír, szocialista demokráciánk alapelveinek gyakorlatba ültetését bizonyítja."[120] A KB-hoz befutó jelentések a pártvezetés döntésének kedvező fogadtatásáról számoltak be. Az új tervezet végső elfogadására (Szilágy, Mehedinți megyék létrehozására, valamint Brăila és Galați szétválasztására) 1968. február 14-én került sor, az RKP plenáris ülésén.[121]

A Kovászna megye létrehozása körüli bonyodalom nem volt egyedi jelenség a megyésítés körüli székelyföldi vitákban. Az 1968. február 14-én tartott, a megyésítést lezáró plenáris ülés egyik napirendi pontja egy rendkívüli esetet tárgyalt: Csíkszeredában az előző napon tüntetésekre került sor annak érdekében, hogy Hargita megye székhelyének ez a város adhasson otthont. Az események előzményei közé tartozott, hogy a kezdeti fázisban tervezett „nagy székely megye" megyeszékhelyi státusának megszerzésére három város is pályázott: Sepsiszentgyörgy, Székelyudvarhely és Csíkszereda. Az adminisztratív reform előkészítésének híre lázba hozta a vetélytársakat. Az udvarhelyiek a környékről származó Fazekas János támogatásában bízva, már

118 Interjú Fazekas Jánossal. Sarány-Szabó: *Megyecsinálók... i.m.* 18-19. p.

119 Fazekas visszaemlékezése szerint ő javasolta a Kovászna elnevezést. Sarány-Szabó: *Megyecsinálók... i.m.* 20. p. Írott forrást erre nem találtunk, az viszont tény, hogy a Hargita elnevezést ő javasolta. A párt az új megyék létrehozásakor bizonyos esetekben engedélyezte a régi nevek alkalmazását, más esetekben pedig valamely településről vagy szimbolikus domborzati formáról nevezték el.

120 ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dos. 4/1968, 132-134. f.

121 ANIC, fond. CC PCR Cancelarie, dos. 21/1968, 7. f.

az előkészítési viták alatt levelet intéztek a pártvezetéshez, amelyben Udvarhely előnyeit ecsetelték.[122] „Gondolkozunk, mely város felelne meg leginkább a székely megye területén e komplex követelményeknek. Úgy véljük, nem szól belőlünk lokálpatriotizmus, sem más természetű elfogultság, amikor mi Székelyudvarhely várost tartjuk a legalkalmasabb megyeszékhelynek. A történelem során Udvarhely volt a székely anyaszék és Székelyudvarhely a székely anyaváros. Itt székelt a székely székek közigazgatási feje, a székely főkapitány, mint derékszékhez ide fellebbeztek peres ügyeikben a többi székek lakói, itt volt letéve a hatalom pecsétje, itt volt elhelyezve levéltára, itt tartották a hadi lustrákat, itt voltak a törvényhozási gyűlések. Földrajzi elhelyezésénél fogva, Székelyudvarhely természetes kapu az alvidék és felvidék között. Ennek köszönheti évezredes létét, ezért indulnak sugárszerűen innen az összes közlekedési utak Gyergyó, Csík, Háromszék, Erdővidék, a Kis Küküllő és Sóvidék felé, s egyben legrövidebben összeköti mindezen vidékeket. Itt halad át az út Segesvár, Medgyes, Nagyenyed s Erdély többi városa felé. Ez az összekötő úthálózat és városunk összekötő szerepe a jövőben könnyen tovább fejleszthető (műutak, vasút, repülőterek stb.). Székelyudvarhely akkor is betöltötte az anyaváros szerepét, amikor úttalan utakon, gyalog, lóháton vagy fakószekéren folyt a közlekedés" [123] – írták az udvarhelyiek Fazekas Jánosnak 1968 januárjában. Az udvarhelyi nyomásgyakorlás az akkori MMATból érkező hivatalos beszámolókban is nyomon követhető. „A nyilvános viták során több Hargita megyei település lakosa is kinyilvánította azon kérését, hogy Hargita megye székhelyének Udvarhely városát nevezzék ki és ne Csíkszeredát. Azzal érveltek, hogy Udvarhely fejlettebb város és, hogy sokkal jobban el tudja látni a megyeszékhelyi feladatokat" – olvashatjuk a helyi pártszervek hivatalos jelentéseiben.[124]

Az időközben jóváhagyott Kovászna megyéhez csatolandó területek és Sepsiszentgyörgy kiválásával a pártvezetés a helyiekkel való konzultálás nélkül meg is változtatta a megyeközpontot illető elképzeléseit. Február 11-én egy újabb hivatalos változat már Udvarhelyt jelölte meg megyeszékhelyként. A környező települések küldötteivel rá egy napra Székelyudvarhelyen meg is szervezték az új megye alakuló ülését. A hivatalos iratok jó hangulatról számolnak be, viszont köztudott dolog volt, hogy a csíkiak egyáltalán nem örültek az új helyzetnek, hanem kimondottam megalázónak tartották. „Nem akartunk menni. Mégiscsak összeszedtek a vállalatoktól négy autóbuszra és pár kiskocsira való embert, de szinte lasszóval szedték össze, mert nem nagyon akartunk menni" – emlékszik vissza Pataki Imre.[125] A tartományi pártszervek gyorsan érzékelték, hogy a csíkiak „kötelező beleegyezése" ellenére a helyzet nagyon bonyolult. A marosvásárhelyi tartományi pártbizottság azonnal jelezte Bukarestnek, hogy: „Csík rajonban a hangulat feszült. Különböző vállalatokban, ruhagyár, faipari üzem, gépjárműpark, balánbányai bányaüzem, a dolgozók elégedetlenségüknek adtak hangot.

122 Az udvarhelyi értelmiségiek egy csoportja 1967. december 12-én írt egy levelet Fazekas Jánosnak, amelyben történelmi, földrajzi és gazdasági érvekkel próbálta bebizonyítani Udvarhely város fontosságát. PTSzL, 917. fond, 10. doboz, 3. iratcsomó, 24. f.

123 Uo.

124 A MMAT tartományi pártszervezetének jelentése a KB-hoz. ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dos. 4/1968, 135. f.

125 Sarány-Szabó: *Megvecsinálók...i.m.* 27. p.

A faipari üzem dolgozói azt állítják, hogy a tervezet néhány helyi aktivista közbenjárására módosult és kérik, hogy szálljon ki egy bizottság és vizsgálja meg az ügyet. Jakab András, a zsögödi termelőszövetkezetből azt állítja, hogy azért került sor a megyeszékhelyi státus megváltoztatására, mert a rajoni vezetők nem csíki származásúak és nem képviselik a helyiek érdekeit. Néhány polgár azt állítja, hogy szükség lett volna több helyi lakos véleményét is megkérdezni, mert a tervezetet megvitató üléseken többnyire csak aktivisták és üzemi vezetők vettek részt. Olyan vélemények is elhangzottak, hogy ebben az esetben, ha Csíkszereda nem lesz megyeszékhely, Csík rajon inkább tartozzon Kovászna megyéhez."[126] Az elégedetlenség a következő napokban sem szűnt meg. Február 13-án a város gazdasági egységeiből és a környék falvaiból többnyire szervezetten, esetenként a spontánul, érkező emberek körülvették a pártbizottság épületét.[127] A tüntetés éjszaka és másnap is folytatódott. Bukarestből Gere Mihály és Vasile Patilineț alkotta küldöttség tárgyalt a tüntetőkkel.[128] A felfokozott hangulatban végül a tárgyalások során a felek kiegyeztek abban, hogy a tüntetők küldöttségét fogadja Nicolae Ceaușescu. A párt és az ország első számú vezetője és a csíkszeredai küldöttség találkozójára február 14-én került sor Bukarestben. Megjegyzendő, hogy ebben az időpontban zajlott a párt plenáris ülése és Ceaușescu ezt megszakítva tárgyalt a küldöttekkel. Ceaușescu a csíkiakkal való találkozás előtt a plenáris ülés képviselőinek még kijelentette, hogy szerinte Udvarhely a megfelelő központ, de hajlandó tárgyalni a küldöttséggel. „Csíkban 2000-2500 ember az utcán tüntetett azt kérve, hogy a központot helyezzék Csíkszeredába. Patilineț és Gere elvtárs tárgyalt az emberekkel. Egy küldöttség is érkezett, akikkel ma tárgyalunk. Ők nagyon ragaszkodnak ahhoz, hogy Csíkszereda legyen a megyeközpont. Én nem látom megalapozottnak ezt. A legjobb megoldás mindenképp Udvarhely lenne, vagy esetleg csatlakozzanak Kovásznához. Ez is egy megoldás lehetne. Meghallgatjuk őket, és aztán meglátjuk", mondta a párt főtitkára.[129] A csíkiak küldöttsége ismert, tekintélyes helyiekből állt, mint pl. Orbán István a Csík rajoni néptanács végrehajtó bizottságának titkára, Munteanu Ovidiu a csíkszeredai Fafeldolgozó Üzem vezetője, Pataki Imre közgazdász, János Pál iskolaigazgató. Ceaușescu mellett a pártvezetés részéről Ion Gheorghe Maurer, Fazekas János, Vasile Patilineț fogadták őket. A párbeszédre is lehetőséget adó találkozót Ceaușescu nyitotta meg, amelyben röviden felvázolta a küldöttségnek a tervezett módosítások okait. A megyeszékhely megváltoztatását Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely leválásával indokolta, valamint Székelyudvarhely gazdasági, demográfiai és infrastrukturális adottságaival. Csíkszereda városának gazdasági beruházásokat ígért és azt, hogy a jövendőbeli megye több intézményét a városba költöztetik. A küldöttség egy térképet kapott tanulmányozás végett, amíg Ceaușescu visszatért egy időre a plenáris ülésre.[130]

126 ANIC, fond CC al PCR Secția Organizatorică, dos. 4/1968, 144. f.

127 Gagyi József: Az új elit a Székelyföldön. Hargita megyei változások 1968 után. *Társadalmi Szemle*, 1997/4. 61. p.

128 ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 21/1968. 7. f. Gere a hatvanas évek végén a KB Propaganda Osztályáért felelt, majd az Államtanács alelnöki tisztségét töltötte be. A KB tag Patilineț a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején volt építkezési majd bányászat és kőolajügyi miniszter is.

129 Ua.

130 A pártvezetés találkozója Csíkszereda város küldötteivel 1968. Uo. dos. 220/1968. 2-4. f. A találkozóról

A párbeszéd egy rövid szünet után folytatódott. Ezúttal a csíki küldöttség is elmondta a véleményét. Orbán István diplomatikusan de bátran érvelt Csíkszereda mellett, emlékeztetve a párt vezetőit, hogy a város volt eredetileg megyeszékhelynek jelölve és, hogy ennek a megváltoztatását semmi sem indokolja.[131] Muntean Ovidiu faipari igazgató gazdasági érvekkel és Csíkszereda infrastrukturális adottságainak felvázolásával igyekezett meggyőzni a pártvezetést.[132] Pataki Imre közgazdász azt is sérelmezte, hogy tudomása szerint Brassóban kötelezték a munkásokat, hogy a Brassóhoz való tartozás mellett szavazzanak. Pataki arra az ellenérvre, hogy Csíkszereda csak a „nagy székely megye" esetében rendelkezett volna központi fekvéssel azt javasolta, hogy Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely városok kerüljenek Brassóhoz és a környező területek pedig Hargita megyéhez.[133] János Pál iskolaigazgató a város történelmi és kulturális örökségével, hagyományaival érvelt.[134] A KB képviselői meghallgatták a rendkívül meggyőző és odaadó érveléseket és Ceauşescu azzal, a csíkszeredaiak számára reményteljes ígérettel távozott, hogy a Végrehajtó Bizottság újragondolja a küldöttség kérését. A pártvezetés közben konzultált a jövendőbeli megye ügyében érintett városok, Balánbánya, Gyergyószentmiklós, Székelyudvarhely, Székelykeresztúr elöljáróival is. A két előbbi város Csíkszeredához való közelsége és gazdasági kötődése sokat nyomott a latban. A Csíkszereda javát szolgáló döntés az aznapi plenáris ülésen születhetett meg, mivel a február 15-16-án zajló Nagy Nemzetgyűlés már ezt az álláspontot szentesítette.[135]

Az elsősorban regionális jelleget magán viselő vitában nemzetiségpolitikai szempontból fontos tényező, hogy a magyarság egy részét érintő kérdésben is kompromisszum született. Nem alakulhatott meg ugyan a „nagy székely megye", de Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy térsége nem került Brassóhoz, hanem ugyan egy kisebb, de magyar többségű megyébe tömörült. Az a tény, hogy az említett két székely rajon nem került Brassóhoz, habár mind a pártvezetés, mind a Brassó tartományi és a sepsiszentgyörgyi rajoni vezetés ezt tartotta gazdaságilag indokoltnak, mindenképp egy jelentős sikerként könyvelhető el. Ez esetben, ha csak mérsékelten is, de a nemzetiségi kritériumok megelőzték a gazdaságiakat. A csíkszeredaiak tömeges tiltakozása pedig országos szinten is hosszú időre egyedi cselekedetnek számított. Ebből az időszakból, sőt néhány évre visszamenőleg sincs tudomásunk ilyen méretű utcai tüntetésekről. A csíkszeredai események lezajlásában és annak a pártvezetés részéről történő megítélésében fontos tényező, hogy az események hátterében a helyi pártelit és értelmiségiek egy része állt. A lakosság többsége is elégedetlen volt a kialakult helyzettel szemben, de a háttérben a helyi elit mozgatta az események szálait. A tüntetések és a csíkszeredai küldöttség bukaresti látogatása meghozták a város

készült jegyzéket bővebben lásd: Novák Csaba Zoltán - Olti Ágoston: Udvarhely vagy Csíkszereda? Harc a megyeszékhelyért (Egy csíkszeredai küldöttség Nicolae Ceauşescunál 1968-ban). *Székelyföld*, 2008. 7. sz. 85-111. p.

131 Uo. 4-6. f.

132 Uo. 6-9. f.

133 Uo. 10. f.

134 Uo. 12-13. f.

135 *Vörös Zászló*, 1968. február 16-17.

számára óhajtott döntést. Csíkszereda lett Hargita megye székhelye. Csíkszereda volt 1968 februárjában az a frissen létrehozott megyeközpont, ahol a hatalmi alkuba a helyi társadalom támogatásával, a helyi elit szólt bele.[136] Az utcai megmozdulások és nem utolsósorban a küldöttség diplomatikus de nagyon határozott kérése, érvelése hatására Ceauşescu és a pártvezetés változtatott eredeti tervein.

III. 2. Újabb lépés: Nicolae Ceauşescu és a pártvezetés találkozója a romániai magyar értelmiségiek képviselőivel 1968. június 28-án

A nemzetközi politikai helyzet alakulása (pl. a csehszlovákiai események) 1968-ban tovább generálta a hatvanas évek közepétől beindult belpolitikai folyamatokat.[137] A román pártvezetésnek 1968 nyarán az eddiginél is nagyobb szüksége volt a teljes romániai társadalom támogatására. Látványosan megszaporodtak a pártvezetés és a különböző értelmiségi csoportok közötti találkozók, megbeszélések és az ország fontosabb megyéibe tett munkalátogatások.[138] A pártvezetés e gesztusértékű taktikai lépéssorozata nem kerülte el a romániai magyarságot sem. A társadalommal való „kiegyezés" útján a párt tudatosan készült lépéseket tenni a romániai magyarság irányában is. A nemzetiségi kérdésnek a legfelső pártfórumok elé terjesztése terén elmozdulás történt a hatvanas évek eleji holtpontról. A romániai magyar értelmiségiekkel való közvetítéssel megbízott Fazekas János és a kisebbségi ügyekért felelős bizottság folyamatosan szállította az információkat a pártvezetésnek a magyar értelmiségieket foglalkoztató kérdésekről. Statisztikák készültek a nemzetiségi oktatás állapotáról, helyzetéről, a nemzetiségi diákok létszámáról, továbbtanulási lehetőségeiről. 1968 nyarára a pártvezetés egy, a magyar értelmiségekkel való találkozásra is felkészült. Az igények, panaszok, kérések összegzése és egy potenciális problémakatalógus körvonalazódása után elkészült a romániai magyar értelmiségiek reprezentatív névsora is.[139] Fazekas János 1968 nyarán Ion Gheorghe Maurerhez írt levele már előrevetítette az erdélyi magyar értelmiségieket foglalkoztató problémákat. Fazekas többek között megemlítette a magyaroknak a különböző állami, párt és kulturális intézményekben tapasztalható alulreprezentáltságát, a magyarság alkotmányos és jogi státusának újragondolását, új rádió- és tévé műsorok szükségességét, a magyar nyelvű oktatás fejlesztését és egy új kisebbségi érdekképviseleti szervezet létrehozásának az igényét.[140]

---

136 Habár a csíkszeredai tüntetéshez hasonló méretű megmozdulásra nem került sor, fontos megemlíteni, hogy a helyi elitek más térségekben is értek el sikereket. Ilyen például Brăila és Galaţi térségének két megyére történő szétválasztása, valamint az előzetes tervekben nem szereplő Mehedinţi és Szilágy megyék létrehozása.

137 A Varsói Szerződés tagállamai és Románia viszonya annyira elmérgesedett 1968-ra, hogy pl. a március 23-án Drezdában tartott tanácskozásra a román felet meg sem hívták.

138 A jelenségről részletesebben lásd: *PCR şi intelectualii în primii ani ai regimului Ceauşescu (1965–1972).* Ediţie de documente elaborată de: Alina Pavelescu–Laura Dumitrescu. Arhivele Naţionale ale României, Bucureşti, 2007.

139 ANIC, fond CC PCR Secţia de Propagandă şi Agitaţie, 18/1968. 98-102. f. A párt által fontosnak tartott romániai magyar értelmiségiek neveit összefoglaló névsor összesen 121 nevet tartalmazott Marosvásárhely, Kolozsvár, Bukarest, Szatmárnémeti, Nagyvárad, Csíkszereda, Brassó, Arad, Nagybánya, Sepsiszentgyörgy városokból.

140 Fazekas János tájékoztató levele Ion Gheorghe Maurerhez 1968. PTSzL. 917 fond. 7. doboz.

A romániai magyarság bizalmának visszaszerzéséért tett lépések közé tartozik az a találkozó is, ami a legfelsőbb pártvezetés és a romániai magyar értelmiségiek között zajlott le 1968. június 28-án. A párt legfelsőbb vezetése kezdeményezésére, a már megszervezett értelmiségi találkozók mintájára Bukarestbe hívták a romániai magyar értelmiségiek meghatározó véleményformálóit. Több mint 50 romániai magyar értelmiségi (írók, költők, szerkesztők, művészek, oktatók) kapott meghívót. A korszak várható történései között elméletileg benne volt ugyanez a lehetőség, a tanácskozásra meghívott értelmiségieket mégis meglepetésszerűen érte a felkérés, hisz csupán néhány nappal a találkozó előtt értesítették őket.[141] Előzetes egyeztetésre, taktikázásra ilyen körülmények között alig volt lehetőség (esetleg néhány személy között lezajló rövidebb beszélgetésre kerülhetett sor), habár a romániai magyarság legégetőbb problémáival, amint az a tanácskozáson elhangzottakból is kiderült, mindenki tisztában volt.[142] Az RKP KB székházában megrendezett tanácskozáson a pártvezetés néhány kulcsfigurája (Nicolae Ceauşescu, Paul Niculescu Mizil, Leonte Răutu, Gere Mihály, Fazekas János) és a romániai magyarság reprezentatív értelmiségi elitje vett részt: Bukarestből (Domokos Géza, Szász János, Bodor Pál) és a fontosabb erdélyi kulturális centrumokból: Kolozsvárról (Gáll Ernő, Demeter János, Jordáky Lajos, Kántor Lajos, Nagy István, Csehi Gyula, Fodor Sándor, Kányádi Sándor, Jancsó Elemér), Marosvásárhelyről (Hajdu Győző, Gálfalvi Zsolt, Sütő András), Temesvárról (Sisak Ernő) stb. A megbeszélésen 26-an, szólaltak fel.[143] Elméletileg bárki felszólalhatott, aki meghívót kapott és a beszédek időtartama sem volt szigorúan megszabva, csak annyiban, „ahogy aztán telt az idő mondták, hogy lehetőleg rövidebben."[144] Amint említettük, előzetes egyeztetésre nem került sor, de az elhangzott beszédekből világosan kirajzolódtak azok a problémakörök, amelyek a magyar értelmiségiek szerint sürgős megoldásra vártak.

Az első, egyik leghangsúlyosabban kiemelt kérdés a romániai magyarság jogi státusának és az állami- és pártszervekben való képviseletének rendezése volt. Több felszólaló (Gáll Ernő, Demeter János) is hangsúlyozta, hogy szükség van egy kisebbségi statútumra, amely rendezné a magyarság sajátos, kollektív jogait.[145] Az ebben a témakörben felszólalók továbbá azt is kérték, hogy hozzanak létre egy olyan állami szervet, amely koordinálná a magyar kisebbség kulturális életét. A jogi kérdéskörben került terítékre az ötvenes években, haza- és nemzetárulás hamis vádjával elítélt magyar értelmiségiek rehabilitálása is.[146] Szóba kerültek továbbá a hatvanas években

141 Andreescu-Varga-Nastasă: *Minorităţi etnoculturale... i.m.* 912. p.

142 Domokos Géza visszaemlékezésében arról számol be, hogy a találkozó előtti estén meglátogatta Bodor Pált és Szabó Gyulával együtt, ott írták meg felszólalásaik szövegeit. Bányai Éva: *Sikertörténetek kudarcokkal.* Komp-Press Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2006. 140. p.

143 Feljegyzés a pártvezetés és a magyar nemzetiségű értelmiségiek közötti találkozóról. 1968. június 28. ANIC, fond. CC PCR Secţia Organizatorică, dos. 47/1968. 1–53. f.

144 Interjú Gálfalvi Zsolttal. Az interjú a szerző tulajdonában található.

145 A romániai magyarság jogi helyzetét stabilizáló statútum kérdése megjelent már a két világháború között de a második világháborút lezáró időszakban is. A béketárgyalások előtt álló Románia 1945. február 6-án hirdette ki az ún. Nemzetiségi Statútumot, amely kimondta az összes állampolgárok fajra, nyelvre, nemzetiségre való tekintet nélküli egyenlőségét és a nyelvhasználat területén kollektív jogokat is biztosított az erdélyi magyarságnak. Az 1947-ben hatalomra kerülő RKP által megteremtett osztályszempontú politikai rendszer többé nem ismerte el a nemzetiségek kollektív jogait.

146 Az akkor elítéltek többsége 1963-ban, 1964-ben szabadult a börtönből. A régi munkaköreikbe való

eltávolított kétnyelvű feliratok és a megváltoztatott utcanevek is, valamint a kisebbségi nyelvek használata az államigazgatásban.

A második csoportba az oktatás területén tapasztalt problémák felvetése tartozott. A leghangsúlyosabb kérdés az anyanyelvi oktatás helyzete volt. A felszólalók többsége szóvá tette a magyar tannyelvű szakiskolai oktatás szinte teljes felszámolását, valamint az anyanyelven való iskolai és egyetemi tanulás előtt álló akadályokat: a magyar tannyelvű osztályok indulásának akadályoztatását, az egyetemi felvételik során a magyar diákokat ért diszkriminatív intézkedések, a kisebbségiek számára írt tankönyvek, Románia földrajzának és történelmének a kisebbségek anyanyelvén történő oktatása, az egyetemi végzősök kihelyezése körüli bonyodalmak.[147] Az úgynevezett kulturális jellegű kérések és sérelmek kiterjedtsége is hasonló volt. Említésre került egy sor kérdés, a kisebbségi hagyományőrző és műkedvelő csoportok támogatásától, el egészen a színházi életben tapasztalható hiányosságokig. Viszonylag nagy teret kapott a nemzetiségek és a romániai média viszonya. A felszólaló értelmiségiek, ráérezve a lehetőségekre, új folyóiratokat kértek, magyar és német nyelvű tévé és rádióműsorokat, a meglevő újságok mennyiségi és minőségi feljavítását. Említésre került továbbá a nemzetiségek nyelvén történő könyvkiadás kérdése is, ahol a kiadványok számának növelését szorgalmazták és a kisebbségek számára külön könyvkiadót kérték. A kulturális élet egyik kiemelt szegmenseként jelent meg a kisebbségieknek a romániai tudományos életben betöltött szerepe és pozíciói, amely a felszólalók többsége szerint nem tükrözte sem a nemzetiségek arányát, sem azoknak a tudományban, a kulturális életben kifejtett tevékenységének mennyiségét és minőségét. Az 1956-os magyarországi események kihatásai sok tekintetben megtörték a romániai magyarság vélt vagy valós integrációjának a román állam részéről történő megítélését. A romániai magyarság kérdése az 1944–1945-ös állapotokhoz hasonlóan állambiztonsági kérdéssé vált. A román társadalom magyarságképén való pozitív változást remélhettek azok a felszólalók, akik hiányolták a román médiából, tömegtájékoztatásból a magyarságról és általában a nemzetiségekről szóló tájékoztatásokat.

A pártvezetés és a romániai magyar értelmiségiek között lezajlott találkozás és tanácskozás nem számított egyedi jelenségnek 1968-ban, mégis rendkívül fontos momentuma az RKP magyarságpolitikájának. 1948 után a párt gyakorlatilag kijelentette, hogy a kisebbségi kérdést megoldották, a kisebbségek helyzete nem jelent egyedi problémát, a szocialista alkotmány által nyújtott szabadságjogok indoktalanná teszik a kollektív jogok kérését. A párt 1968-ig, az 1956-os epizódot leszámítva, gyakorlatilag nem konzultált ilyen mélységben egyik kisebbségi (vagy más, vallási, társadalmi stb.) csoportot illető kérdésben sem.[148] Az erdélyi, főleg a székelyföldi magyarság körében

---

visszakerülés vagy az esetleg új munkahelyek szerzése elé azonban a központi és helyi pártszervek számos akadályt gördítettek. A magyar értelmiségiek ennek orvoslását kérték a pártvezetőtől.

147 Az 1956-os események helyi értelmezése után vetődött fel újra, erőteljesebben az ún. magyar szeparatizmus kérdése. A magyar diákok, végzősök, orvosok, szakemberek „a többségi nemzettől történő elkülönülése megakadályozása" ürügyén a magyar egyetemi végzősöket elkezdték román többségű, szülőföldjüktől távol eső vidékekre kihelyezni.

148 1956 őszén a KB titkára, Miron Constantinescu Kolozsvárra utazott, ahol szeptember 29–30-án, találkozott a reprezentatív kolozsvári magyar értelmiségiekkel. Részletesebben lásd: Benkő Levente: *Az őszinteség két napja. 1956. szeptember 29–30.* Polis Könyvkiadó, Kolozsvár, 2007. Hasonló jellegű tanácskozás zajlott le

nagy népszerűségnek örvendő MAT létrehozásakor, 1952-ben sem került sor egyeztetésre a kérdésben érintett közösséggel, de még az illetékes elitcsoportokkal sem. Ugyanúgy annak részleges megszüntetésekor sem 1960-ban. A találkozás, tanácskozás mindenképp a Ceauşescu-féle részleges nyitás, kezdeményezés eredménye volt. A visszaemlékezésekből és a felszólalásokból az derül ki, hogy a megszólalók jelentős többsége ekkor látta elérkezettnek, hogy végre a pártvezetés tudtára hozza mindazokat a jelenségeket, történéseket, amelyeket a romániai magyarság szerintük sérelemként könyvelhet el. Érdekes jellemzője a tanácskozáson elhangzott beszédeknek az a diplomatikusság, amellyel a felszólalók néhány kérdéskört bemutattak. Ceauşescunak és a pártvezetésnek – a felelősséget a párt második vonalában tevékenykedő aktivisták „szabotációira" meg a Dej-korszakban elkövetett mulasztásokra hárítva – lehetővé vált, hogy tiszta alapokra helyezzék a kisebbségpolitikát és az ebből fakadó legitimációs kérdéseket. A tanácskozás és az elhangzott kérdések egy másik jellegzetessége az volt, hogy nem hangzottak el gazdasági jellegű érvek, problémafelvetések. Ugyanazon év januárjában az adminisztratív reform kapcsán a belső pártviták körében viszont elismert tényként jelent meg a többségében magyarok lakta Székelyföld gazdasági elmaradottsága. Tény az is, hogy a kulturális élet területén dolgozó magyar értelmiségiek a személyes tapasztalataikon túl nem rendelkezhettek pontos gazdasági adatokkal, kimutatásokkal, statisztikákkal, amelyekre hivatkozni lehetett volna.

A több órás tanácskozáson elhangzott kérések alapján a pártvezetés készített egy problémakatalógust, amelyben összegezte az elhangzó kéréseket, észrevételeket és az azokra adandó válaszokat. A problémakatalógust vizsgálva kiderül, hogy melyek voltak azok a kérdések, amelyekre a párt azonnal reagált, melyek voltak a pártvezetés számára a legkényesebb pontok, melyek voltak azok a területek, ahol számítani lehetett egyfajta kompromisszumra és melyek voltak azok a kérések, amelyeket a pártvezetés kapásból visszautasított. Szembetűnő a nemzetiségek jogi helyzetére utaló bármilyen kérés azonnali visszautasítása. A magyar értelmiségiek, élve a lehetőséggel, megpróbáltak kitörni az 1948-tól kanonizált helyzetből, új jogi státust kérve az országban élő nemzetiségeknek. Statútumot kértek és ennek alapján jól meghatározott és körülírt, hatékony, intézményes szintű képviseletet. A pártvezetés viszont azonnal visszautasított mindennemű olyan kérést, ami a kollektív jogok elismerését eredményezte volna. Ezzel szemben adminisztratív jellegű változtatásokat, és néhány magyar származású ember pozícióba juttatását ígérték meg a különböző állami szerveknél, amely sokszor kimerült az ún. tanácsadói (konzultatív) szerepkörrel.[149]

A tanácskozás sikerességét vagy kudarcát az adott történelmi-politikai kontextusból kiindulva kell vizsgálnunk. Az elhangzott követelések, kérések közül nagyon kevés

---

1956 októberében Marosvásárhelyen a MAT magyar értelmiségei és a helyi pártvezetés között. Részletesebben lásd: *Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság... i.m.* 143–159. p.
Mindkét találkozóra jellemző, hogy az 1956-os magyarországi események erdélyi lecsapódása váltotta ki. Elsősorban a desztalinizáció és a magyarországi reformok kihatásait értékelték, ugyanakkor sor került, néhány, az erdélyi magyarságot általánosan érintő kérdés megvitatására is. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy egyik tanácskozás sem érte el az 1968-as találkozó komplexitását.

149 Novák Csaba Zoltán: „A nyitás éve", 1968. A romániai magyar értelmiségiek találkozója Nicolae Ceauşescuval. *Múltunk*, 2008/2. 229–266. p.

valósult meg ténylegesen és néhány pedig részlegesen. A pártvezetés most sem ismerte el a nemzeti kisebbségek kollektív jogait (ahogy más közösségekét sem), ezért indokolatlannak tartotta egy statútum elkészítését. Néhány magyar tannyelvű osztály indítását leszámítva nem változott a szakiskolai képzés. A nyelvhasználat, utcaelnevezések, kétnyelvű feliratok tekintetében kezdeményezett változtatások általában elsikkadtak a vidéki párt- és állambürokrácia útvesztőiben. Románia történelmét és földrajzát ezek után sem oktatták a kisebbségek anyanyelvén, valamint nem készültek speciális román nyelv és irodalom tankönyvek a nemzetiségi diákok számára. A '70-es évek második felétől aztán a részleges vívmányok is fokozatosan eltűntek. Ugyanakkor azt is elmondhatjuk, hogy mindezek ellenére számos pozitív hozadéka is volt akkor és ott ennek a találkozónak. A pártvezetés újra szembesült a romániai magyarság legégetőbb, főleg kulturális jellegű problémáival. A romániai magyar elit számára lehetőség adódott mindezt hivatalos fórum előtt is elmondani, felvázolni. A tanácskozás utáni időszakban hozták létre a *Kriterion Könyvkiadót* és *A Hét* kulturális közéleti hetilapot, valamint ekkor indult be a román tévé magyar és német nyelvű műsora is. A két 1968-ban létesült megyében, de másokban is, a hatvanas évek végén, hetvenes évek legelején lehetőség adódott a helyi magyar kultúra ápolására, magyar jellegű szobrok, emlékművek, emlékházak felállítására.

A sajtó szűkszavúan, a pártpropaganda szigorú szabályait betartva számolt be a magyar értelmiségiekkel való találkozóról. A tanácskozáson elhangzott kérésekről, javaslatokról, vitákról nincs semmiféle említés. A közlemény csupán arról számolt be, hogy „a megbeszélésen az értekezlet résztvevői kinyilvánították megelégedésüket és teljes csatlakozásukat pártunk és államunk marxi-lenini nemzetiségpolitikája iránt, az RKP következetes törekvése iránt, hogy fejlessze a szocialista demokráciát, hogy biztosítsa az összes dolgozók jogegyenlőségének tényleges megvalósítását, nemzetiségre való tekintet nélkül, a közös szocialista haza szüntelen virágzásáért. Ez alkalommal számos értékes javaslat hangzott el a munka javításáról a hazai tudományos és kulturális tevékenység különböző területein."[150] A találkozó „felemás" hangulatáról számolt be Takács Lajos is a bukaresti magyar nagykövetség munkatársainak.[151]

III. 3. Újabb munkalátogatások és a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának születése

1965-1968 között Ceauşescunak sikerült megnyernie az akkori erdélyi magyar elit egy jelentős részének bizalmát. A megyésítés során tanúsított „rugalmassággal", a magyar értelmiségiekkel folytatott párbeszéddel és nem utolsósorban a megbeszéléseken, látogatásokon megnyilatkozó (szándékosan felnagyított) érdeklődésével nem elhanyagolható méretű szimpátiát vívott ki magának. A KB-ba vagy más, állami vagy párt-intézménybe beválasztott magyar káderek, a közigazgatási reform során pozícióban maradt vagy került magyar származású pártaktivisták, az értelmiségiekkel folytatott tárgyaláson szóhoz jutott és a meghallgatott értelmiségiek sok tekintetben

150 *Vörös Zászló*, 1968. június 28. *Scânteia*, 1968. június 28.
151 Vincze: *Történeti kényszerpályák... i.m.* 295-299. p.

lekötelezettjei voltak a pártvezetésnek. A szkeptikusabbaknak pedig maradt a remény és a bizakodás, hogy a változások nemcsak látványosak, hanem tartalmasak is lesznek. Az 1968-as csehszlovákiai eseményekkel szemben tanúsított román külpolitikának óriási szüksége volt a belpolitikai egyensúly és egység, egy nyugodt hátország megteremtésére. A pártvezetés valóságos országjárást szervezett. Az RKP vezetőségének legfontosabb tagjai, élen Nicolae Ceauşescuval, több megyébe is ellátogattak augusztus és szeptember folyamán. A nyugati határhoz közel álló és kisebbségi lakossággal is rendelkező erdélyi megyék voltak az elsők. A propaganda és a belső nyugalom szempontjából fontosabb megyéket személyesen Ceauşescu látogatta meg, míg máshova a fontos pártvezetők látogattak el.[152] A párt magyarságpolitikája szempontjából a Székelyföld és az erdélyi magyar kultúra hagyományos központja, Kolozsvár volt kiemelt státusban. A román pártvezetés, annak ellenére, hogy valójában nem értett egyet a dubceki liberalizációval, és azt nem alkalmazta a saját országában, nem vett részt a Varsói Szerződés csehszlovákiai intervenciójában. A hatalma és népszerűsége csúcspontján levő Ceauşescu 1968. augusztus 21-én egy óriási méretű népgyűlés keretében ítélte el a csehszlovákiai katonai intervenciót. A Varsói Szerződés csapatainak beavatkozását elítélő bukaresti népgyűlés után néhány nappal már a Székelyföldön találjuk Ceauşescut.[153] Augusztus 26-án népszerűsége csúcsán érkezett Brassóba, hogy onnan aztán meglátogassa a két újonnan alakult „székely megyét" Kovásznát és Hargitát.[154] Hatalomra kerülése óta (1965) ez volt a második székelyföldi látogatása. Míg elődje, Dej viszonylag ritkábban tett munkalátogatásokat, Ceauşescu remek politikai érzékkel mérte fel a gyakori, és látványos látogatások fontosságát. Ugyanakkor azt is ki kell hangsúlyozni, hogy a pártvezetés 1968-ban tartott egy, a csehszlovákiaihoz hasonló szovjet (és magyar) intervenciótól is. A Székelyföld gyakori és minden nagyobb települést felölelő látogatása, fontos politikai üzenetet hordozott a helyi lakosság számára. A két megye vezetősége lekötelezettje volt a pártvezetésnek, de a lakosság zöme is pozitívan, reményekkel telve értékelte az elmúlt időszak történéseit. Ceauşescu felszólalásaiban elismerte a Székelyföld gazdasági lemaradását és nagyméretű beruházásokat ígért. „A székelyek által lakott települések, épp úgy, mint más romániai vidékek gazdasági szempontból nagyon elmaradottak. A szocializmus éveiben ugyan értünk el sikereket, de valljuk be őszintén, ez nem elég. A következő ötéves terv során a székelyeknél – az önök városában és megyéjében – tíz új üzemet fogunk létesíteni. A székelyek által lakott területek iparosítása fejezi ki valójában az iparosítási és nemzetiségi politikánk helyes és igazságos irányvonalait", jelentette ki

152 1968. augusztus 28–29-én a látogatási hullám országos szinten tetőzött. Gheorghe Apostol Brăila, Vrancea, Galaţi megyébe látogatott el, Alexandru Bârlădeanu pedig Neamţ és Bákó megyébe. Ugyanebben az időpontban Emil Bodnăraş Vaslui, Iaşi, Chivu Stoica pedig Dolj és Mehedinţi megyéket látogatta meg. *Scânteia*, 1968, augusztus 29.

153 Az amúgy neosztálinista jegyeket magán viselő pártvezetés e lépését a szakirodalom a román különutas politika hozadékának tudja be. Részletesebben lásd: Retegan: 1968. *Din primăvară până în toamnă...* i.m. 54–185. p.

154 Ceauşescu a látogatásokat már a megyésítés előkészületei során megígérte az érintetteknek, pl. az 1968 februárjában Bukarestben tárgyaló csíkszeredai küldöttség tagjainak. Kiemelkedő gesztusértékkel bírt az a tény is, hogy a pártvezetés nem csak a két megyeközpontba utazott el, hanem a Hargita megye székhelyéért vívott harc veszteséhez, Udvarhelyre is ellátogatott. A város előzőleg megkapta a hőn áhított municípiumi rangot is.

Ceauşescu Csíkszeredában.[155] A látványos ígéreteket a kisebbségi létben kiemelkedő fontossággal bíró szimbolikus gesztusokkal is megtoldotta. A látogatás során magyarul is fel lehetett szólalni, valamint beszédei végén Ceauşescu magyarul is köszöntötte a pártot és a két megyét. „Éljen Hargita, éljen a Román Kommunista Párt!" - mondta például Csíkszeredában.[156] A két megye elitje és lakossága bizalmáról, támogatásáról biztosította a pártvezetést. A felszólalók (Király Károly, Dukász Anna, Tankó Árpád, Bránis László, Szávuly Lajos stb.) beszédeikben eleget tettek a párt elvárásainak: kihangsúlyozták lojalitásukat, elítélték a Varsói Szerződés csapatainak beavatkozását és hangsúlyozták a szocialista nemzet doktrínája egyik alaptételének számító „közös hazafiság" fontosságát. „Íme, milyen is a mi pártunk! Éppen ezért innen Udvarhelyről, ebből az ősi és régi városból jelentem ki a lehető leghatározottabban, hogy nem értünk egyet azokkal a magyarországi, budapesti vagy más országból származó újságírókkal, akik nacionalizmussal vádolják pártunkat" - hangsúlyozta Udvarhelyen Fazekas János.[157] A testvériség, a közös sors és lelki alkat emlegetésével a pártvezetés lényegében a romániaiságot, a román szocialista nemzethez való tartozást mondatta ki a helyi magyar elittel, amely implicit módon még kevesebb kötődést feltételezett az anyanemzettel.

A székelyföldi látogatás után néhány nappal - zsúfolt bukaresti munkaprogram után - augusztus 30-án a pártvezetés Kolozs megyébe látogatott. A tordai és a kolozsvári nagygyűléseken elhangzott beszédeiben Ceauşescu a párt körüli egység fontosságát hangsúlyozta és a kedvező közhangulatot kihasználva sort kerített az utóbbi évek fontosabb politikai cselekvéseinek (a részleges nyitás, a különutas külpolitika, a gazdasági decentralizáció) propagálására. A párt nemzetiségpolitikájának rövid bemutatásakor a Hargita és Kovászna megyei látogatásán elhangzott beszédekre utalt nem részletezve a pártvezetés ott elhangzott üzenetét.[158] Ceauşescu kolozsvári, majd szebeni, valamint Paul Niculescu Mizil KB titkár temesvári, aradi és nagyváradi látogatásain kiderült, hogy a pártvezetés elsősorban a székelyföldi megyékben tartotta fontosnak kommunikálni, külön hangsúlyozni a párt magyarságpolitikájának legfontosabb mozzanatait. A többi látogatáson ezek a kérdések inkább csak utalásszerűen jelentek meg beilleszkedve a párt általános mozgósítási politikájába.[159]

1968-végén a Ceauşescu által kezdeményezett politikai és társadalmi átalakítás egy újabb szakaszára került sor. A felfokozott kül- és belpolitikai hangulatban a pártvezetés az RKP megcsappant tömegmobilizációs hatásának felfrissítése végett egy újabb szervezetet hozott létre, a Szocialista Egység Frontját (Frontul Unităţii Socialiste, a továbbiakban SzEF). A szervezet felállítását, működésének alapelveit, céljait az RKP KB 1968. október 24-25. plenáris ülésén vitatták meg. A felvezető beszédében Ceauşescu javasolta a SzEF elnevezést és megfogalmazta a szervezet létrehozásának céljait: „A képviselői választások közti időszakban nem létezett egy állandó testület, mely biztosította volna országos szinten, a párt vezetése alatt a helyi szervezetek rendszeres együttműködését. Ez alkalmat

155 *ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 136/1968. 39. f.*
156 Uo.
157 Uo. 48. f. Fazekas felszólalásában többek között a Magyar Írószövetség kettős kötődésre vonatkozó nyilatkozatára utalt.
158 *Scânteia*, 1968, augusztus 31.
159 *Scânteia*, 1968, szeptember 1-2.

adhatott volna a többoldalú véleménycserére e szervezetek képviselői között, valamint megkönnyítette volna a tömegek széleskörű bevonását az ország fejlődési kérdéseinek megvitatásába. Éppen ezért, összhangban a társadalmi kapcsolatok és a társadalom tagjainak a gazdasági, politikai és állami életben való részvételének javítási követelményeivel, valamint a IX. kongresszus és az Országos Konferencia utasításaival, a VB egy állandó politikai szerv létrejöttét javasolja."[160]

A SzEF a diktatúrákban gyakran alkalmazott tömegszervezeti mintára épült, minden szinten és területen átfogta az akkori román társadalmat.[161] A szervezet struktúrájában a legfelső szintet a Központi Tanács jelentette, majd ezután következtek a megyei, municípiumi, városi és községi tanácsok.[162] Ugyanezen a plenáris ülésen határozta el a pártvezetés, hogy a szocialista mobilizáció jegyében az országban élő nemzetiségek számára is hasonló szervezeteket hoz lére, amelyek a SzEF mintája alapján és abba betagolódva fognak működni. Elnevezésként a Magyar, Német illetve Szerb Nemzetiségű Dolgozók Tanácsát jelölték meg. Takács Lajos javaslatát, hogy az új szerveket nevezzék csak egyszerűen Német vagy Magyar Nemzetiségi Tanácsoknak a pártvezetés elvetette. Az utóbbi elnevezés valószínűleg túl „nemzetinek" tűnhetett a pártvezetés számára, és nem hangsúlyozta ki eléggé, hogy ezeket a szervezeteket a „nemzetiségi dolgozók" számára hozták létre és nem különálló nemzeti, érdekképviseleti szervekként kell működniük. Ceauşescu záróbeszédében még türelmesen kitért Takács javaslatára, de érzékeltette, hogy vonja vissza. Maurer viszont annál határozottabban zárta le az ügyet.[163] A nemzetiségek tanácsainak létrehozása, majd a későbbi működésük tökéletesen beilleszkedett a párt nemzetiségpolitikájába. A belpolitikai egyensúly megtartása érdekében a párt új mobilizációs eszközt teremtett és ebben külön figyelmet fordított a kisebbségekre, elsősorban a kisebbségi elitekre, vezető értelmiségiekre. A zsidók tömeges kivándorlása után megmaradt két nagyobb számú nemzetiségi csoport (magyarok, németek) számára az ötvenes évek végétől jelentősen szűkültek a lehetőségek. A németek negyvenes évek végén, ötvenes évek elején tapasztalt általános kirekesztése valamelyest lazult ugyan az ötvenes évek második felétől, ennek ellenére e közösség számos megoldatlan problémával (oktatás, anyanyelvű kultúra, számarányos képviselet a politikában, közéletben, rokoni kapcsolatok fenntartása az NSzK-ban élőkkel stb.) kellett hogy szembesüljön, akárcsak a romániai magyarság 1956 után. A kisebbségi elitek támogatásának megszerzésében és az őket érintő fontosabb kérdések megismerése céljából a pártvezetés fontosnak tartotta, hogy

160 Az RKP KB plenáris ülésének gyorsírásos jegyzőkönyve 1968. ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 178/1968. 47-56. f.

161 A királyi diktatúra éveiben Frontul Renaşterii Naţionale.

162 A Magyarországon az MSzMP által létrehozott Hazafias Népfronthoz hasonlóan társadalmi-tömegszervezeti összefogó jellegű szervezet volt. A SzEF nem rendelkezett saját lappal. A diktatúra bekeményedésével fokozatosan elveszítette azt a minimális tanácsadói, véleményformáló szerepét is, amellyel az indulás pillanatában rendelkezett.

163 „Ceauşescu: Elhangzott néhány kifogás a nemzetiségi tanácsok elnevezését illetően éspedig, hogy nevezzük egyszerűen német vagy magyar nemzetiségi tanácsoknak. Mi úgy gondoljuk, jobb megmaradni az eredetileg javasolt kifejezésénél, a magyar és német nemzetiségű dolgozók tanácsánál és megkérjük Takács elvtársat - azt hiszem, ő javasolta - talán lemond erről a javaslatáról.
Takács Lajos: Én csak azt javasoltam, hogy gondolkodjunk el ezen.
I. Gh. Maurer: Gondolkodni? Lemondunk róla." ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 178/1968. 135. f

számukra is létrehozzon egy fórumot. Mindkét nemzetiség vezető értelmiségeivel való találkozáson elhangzott az igény érdekképviseleti szervezetek létrehozására. A SzEF-en belüli nemzetiségi tanácsok létrehozása több szempontból is fontos taktikai, propagandisztikus és nem utolsó sorban gyakorlati előnnyel járt a pártvezetés számára. Ezzel a döntéssel a párt jelezte a közvéleménynek (a külföldinek is), hogy foglalkoztatja nemzetiségi kérdés tényleges megoldása. Az MNSz és a többi kisebbségi szervezet felszámolása (1953) óta a nemzetiségek számára nem léteztek külön érdekképviseleti szervezetek, fórumok. Az ezen a területen történő változások látszata, potenciális lehetősége bizakodással töltötte el a kisebbségi eliteket, garantálva azok párt iránti lojalitását. A pártvezetés részben teljesítette a nemzetiségi értelmiségek többször is hangoztatott kérését, ugyanakkor a tanácsok, nem lévén önálló jogi státusuk és döntéshozói jogkörük, továbbra is teljes mértékben a párt kontrollja alatt maradtak. Megteremtésükkel a párt sikeresen kanalizálta, ugyanakkor ellenőrizte a nemzetiségek részéről felgyülemlett aktivitást.

Az MNDT-t nem a romániai magyarság kollektív jogainak érvényesítse céljából hozták létre, hanem hogy közvetítse a párt politikáját. „A tanácsok egyik fő feladata lesz a politikai nevelési tevékenységhez való hozzájárulás, melyet a párt és a közösségi szervezetek tartanak a szocialista hazafiság, a szocialista nemzetköziség műveléséért, az új rendszerünk iránti elkötelezettségért, a közös hazáért, a magas fokú kommunista etika fejlődéséért, mindenféle maradi, nacionalista felfogás és megnyilvánulás ellen, a tömegek szocialista tudatának folyamatos felemeléséért."[164] Ugyanakkor az integráló szerepkör mellett az MNDT elvileg a szocialista nemzet meghatározásakor is elfogadott nyelvi elkülönülés jegyében hozzájárulhatott „az együtt élő nemzetiségek anyanyelvén való tudományos, művészeti és irodalmi alkotás ösztönzéséhez, szoros egységben a román nép alkotásainak fejlődésével, az egész ország szocialista szellemi haladásával."[165] A sajátos kisebbségi gondok részleges orvoslásának reményére adott okot az a kitétel, miszerint a MNDT szerepet kap majd „az illető közösségek az illető lakosság jellegzetes problémáinak megvizsgálásában, hogy a legjobb megoldásokat találják meg, a szocialista társadalom és a nemzetiségi állampolgárok általános érdekeivel összhangban."[166]

Mint említettük, az MNDT a Szocialista Egységfront részeként, annak szerkezeti felépítése alapján szerveződött meg. A tanács székhelyeként Bukarestet nevezték meg és a tagjait a magyar dolgozók megyei tanácsai jelölték ki.[167] Mind a német, mind a magyar tanácsnak volt egy-egy választott bürója, melynek fő feladata a napi tevékenységek megszervezése volt. Azokban a megyékben, ahol nagyszámú magyar, német vagy más nemzetiségű lakosság élt, megyei szintű tanácsokat hoztak létre. Ezek tagjait az illető nemzetiség dolgozóinak képviselői jelölték ki. Ez gyakorlatilag azt jelentette, hogy a helyi pártszervek képviselőinek „javaslatára" és beleegyezésével jelölték ki az érintett személyeket. Az együtt élő nemzetiségek megyei tanácsai élén egy elnök és

164 Az RKP KB plenáris ülésének gyorsírásos jegyzőkönyve 1968. ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 178/1968. 147–56. f

165 Uo.

166 Uo.

167 Az MNDT-t és az NNDT-t mind központi, mind helyi szinten az illetékes pártszervek irányították, amelyek egyértelműen meghatározták az illető tanácsokba jelölt és megválasztott személyek kilétét.

2-3 alelnök állt. A tanácsok rendelkeztek továbbá egy-egy titkárral is. Az új szervezet viszonylagos súlytalanságát érzékelteti viszont az a tény, hogy az alkalmazottaik „a közmunka elvének alapján és közösségi alapon dolgoztak, fizetett alkalmazottakkal nem rendelkezhettek."[168] Az MNDT országos szervezetének megalakítására 1968. november 15-én került sor Bukarestben. A szervezet Központi Bürójának elnöke Péterfi István akadémikus lett. Az alelnöki tisztségekbe Takács Lajos, Király Károly, Méliusz József és Maros Tibor kerültek. A büró tagjaivá választották továbbá: Bányai Lászlót, Demeter Jánost, Dukász Annát, Kovács Zoltánt, Egry Sándort, Fábián Magdolnát, Kovács B. Mihályt, Márton Juliannát, Nagy Sándort, Sütő Andrást, Valter Józsefet és Szilágyi Dezsőt.[169] A tanács központi szervét 1971-ben újabb 24 taggal bővítették. Az MNDT megyei tanácsainak megszervezésére szintén novemberben került sor. November 8-án, pénteken Bihar, Beszterce, Kovászna, Hargita, Hunyad, Máramaros, Maros, Szatmár, Szilágy, Szeben és Temes megyékben tartottak alakuló üléseket. A megyei szervezetek megalakítása az illető megye településeiről érkezett magyar küldöttek jelenlétében történt meg. Az alakuló üléseket minden esetben a párt helyi vezetősége jelenlétében tartották meg. A megyei tanácsokba a helyi értelmiségiek, tanárok, írók mellé beválasztottak gazdasági pozíciókban (üzemekből, gyárakból) levő tagokat is és természetesen, nem hiányozhattak a munkás tagok sem.[170]

IV. Az intézményépítés évei és a „kis kulturális forradalom" hatása 1969–1974

IV. 1. Az intézményépítés és az MNDT működésének első évei

A magyar kisebbség irányába történő 1968-ban demonstrált nyitás a hetvenes évek elejéig éreztette hatását. Amint az a korszak elemzéséből kitűnik, a kisebbségi jogok továbbra is számos területen szenvedtek csorbát, viszont pozitív irányú változások is végbementek, amelyek jelentősen hozzájárultak a magyar kisebbség, és nem utolsó sorban a romániai magyar elit egy jelentős része otthonosság-érzetének megerősödésében. Az RKP KB üléseinek jegyzőkönyveit vizsgálva azt tapasztalhatjuk, hogy a nemzetiségpolitika számos esetben jelen volt, fontos része volt az éppen aktuális megoldásra váró feladatoknak. Az MNDT 1971-es plenáris ülésén elhangzott beszámolón összegezték a szervezet létrehozásától eltelt közel három esztendő történéseit.[171] A még létező, meg nem oldott sérelmek megnevezése és a hivatalos szóhasználathoz tartozó, a párt politikáját dicsőítő diskurzusok mellett valós eredményről is beszámoltak.

Az 1968 előtti korszakhoz viszonyítva elsősorban a kulturális élet terén történtek pozitív változások. A megyésítést követően a párt a magyar sajtó területén is

168 *Vörös Zászló*, 1968. július 2.

169 *Vörös Zászló*, 1968. november 16.

170 *Vörös Zászló*, 1968. február 1. Az MNDT Maros Megyei tanácsa a következő felállással alakult meg: elnök Maros Tibor professzor, vezetőségi tagok Fodor Géza a megyei néptanács részéről, Gálfalvi Zsolt színházigazgató, Szöllősi Márton vasutas, titkár Parajdi Görgy aktivista. A tanács vezetőségéhez tartozott még 42 tag. A Maros megyei szervezet ugyanakkor 18 tagot küldött a MNDT országos tanácsába.

171 Az MNDT plenáris ülését 1971 márciusában hívták össze. Az ülésen a pártvezetés és az MNDT meghatározó vezetői vettek részt és szólaltak fel.

engedményeket tett. Hargita és Kovászna megyében új magyar nyelvű megyei lap jelent meg: a *Hargita* Csíkszeredában, valamint Sepsiszentgyörgyön a *Megyei Tükör*.[172] A párt hivatalos magyar nyelvű lapjánál az *Előrénél* növelték a terjedelmet és a példányszámot is 110 000-ről 115 000-re.[173] A megyésítés után az összes, magyarok által is lakott fontosabb megye rendelkezett magyar nyelvű heti vagy napilappal: *Vörös Lobogó* (Arad), *Új Idő* (Brassó), *Fáklya* (Bihar), *Bányavidéki Fáklya* (Máramaros), *Vörös Zászló* (Maros), *Szatmári Hírlap* (Szatmár), *Szabad Szó* (Temes), *Igazság* (Kolozs) stb.[174]

A korszak legnagyobb sikerei közé tartozott az 1968-as értelmiségi találkozón elhangzott kérések némelyikének teljesítése. Az egyik aktuális kérdés a magyar nyelvű tévé adás beindítása volt. 1968 nyarán elkezdődtek az előkészületek. 1969. november 21-én az *Előré*ben Dános Miklós örömmel tudatta a nagyközönséggel, hogy: „Az utolsó simításokat végzik. Ugyanis nagyjából-egészében már összeállt a bukaresti tévé magyar nyelvű adásának első műsora... Beindul tehát nemzetiségünknek ez a fóruma is."[175] A műsor november 23-án, vasárnap jelentkezett először. A hetente kétszer sugárzott egy, illetve fél órás magyar nyelvű adás rövid időn belül rendkívül nagy népszerűséget és sikert tudhatott a magáénak. A magyar adás szerkesztőségének élén 1970-től Bodor Pál állt.[176] A hatvanas évek végét jellemző kisebbségpolitika egyik legnagyobb sikerét jelentette a nemzetiségek számára Bukarestben a Kriterion Könyvkiadó létrehozása. A kolozsvári fiókkal is rendelkező kiadó élére Domokos Gézát nevezték ki. A Kriterion a kezdetekben kilenc nyelven jelentetett meg könyveket a nemzeti kisebbségek számára.[177] A sokat hiányolt új magyar nyelvű hetilap, *A Hét* 1970. október 23-án a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács kiadványaként jelenhetett meg. A lap főszerkesztője Huszár Sándor, helyettese pedig Gálfalvi Zsolt lett.[178] Ebben az időszakban került sor a bukaresti Petőfi Ház visszaállítására is, amely fontos szerepet játszott a fővárosban élő magyarok kulturális és társasági életében. Az új intézmények munkaközösségeinek kialakítása a párt vezető szervei és a holdudvarában tevékenykedő magyar káderek és vezető értelmiségiek együttműködése alapján szerveződött meg. *A Hét* főszerkesztője, Huszár Sándor, pl. tipikusnak mondható értelmiségi karriert futott be. Politikailag megfelelő, munkásszármazású értelmiségiként dolgozott az *Utunk*nál, egy időben a kolozsvári magyar színház igazgatója. A főszerkesztővé való kinevezése körülményeiről - visszaemlékezése szerint - Balogh Edgár szóbeli közléséből szerzett tudomást, miszerint egy tanácskozás szünetében vezető magyar értelmiségiek az ő személyéről döntöttek.[179] Arról, hogy *A Hét* munkatársait milyen szervek és személyek választották ki, Szász János így emlékszik vissza: „Különböző pártbizottságok, a bukaresti propaganda osztály, a kolozsvári kulturális osztálya a pártnak. És ahogy lehetett, egy kicsit még mi hárman is beleszóltunk, javasoltunk."[180]

172 Herédi Gusztáv: Új megyék, új lapok. *Korunk*, 1968. 6. sz. 856-860. p.
173 ANIC. fond CC PCR Cancelarie, dos. 17/1968. 100-103. f.
174 Uo: 107. f.
175 *Előre*, 1969. november 21.
176 Bányai Éva: *Sikertörténet kudarcokkal (Bukaresti életutak)*. Komp-Press Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2006.
177 Uo.
178 Részletesebben: Bányai Éva: Egy kudarcos sikertörténet. A Hét születésének körülményei. *Korunk*, 2003. 8. sz. 16-23. p.
179 Uo.

A *Kriterion* élére kinevezett Domokos Géza esetében is a megfelelő káderlap (előző tevékenység, szovjetunióbeli tanulmányok) és a szakmában szerzett tapasztalat (1961-1965 között az Irodalmi Könyvkiadónál dolgozott) volt meghatározó. A Ceauşescu-féle reintegrációs politika teremtette légkörben az intézményszervezéssel nagyon sok, eddig különböző okok (a negyvenes-ötvenes évek ideológiai jellegű kizárásai, pl. Venczel József, vagy az 1958 utáni ideológiai küzdelmek áldozatai, pl. Földes László) miatt mellőzött magyar értelmiségit lehetett újra pozícióba hozni, illetve publikációs lehetőséget teremteni számunkra.[181] Újra publikálhatott az 1956-os események miatt börtönbe került Dávid Gyula, Páll Lajos vagy Lakó Elemér.[182] Ugyanez volt érvényes Keszi-Harmath Sándorra, aki az ún. MAT monográfia ügye miatt lett a párt kegyvesztettje.[183] A magyar nyelvű kulturális életben történt változások sok tekintetben beilleszkedtek egy országos szintű folyamatba. A megyésítés utáni decentralizációs törekvések (gazdasági is) a kultúraszervezésben is éreztették hatásukat. 1969-ben pl. újjászervezték a teljes román könyvkiadást. Könyvkiadók létesültek, költöztek a nagyobb vidéki városokba, pl. a *Dacia Könyvkiadó* Kolozsvárra, a *Junimea* Iaşiba és a *Facla* pedig Temesvárra. „Új román lapok alakultak, a *Luceafărul*, feljavították a *România Literară*-t, oldalszáma megnőtt, feljavultak a kiadói munkák, mert előkerültek a kéziratok, volt egy román irodalmi felfutás"- emlékszik Szász János.[184] 1965-1968 között a pártvezetés több alkalommal is találkozott a román kulturális élet különböző képviselőivel, amelyeken a meghívott felszólalók az eddigitől szabadabb légkörben fejthették ki véleményüket a különböző kérdésekről.[185] A román kulturális életben történt elmozdulásról tanúskodik az a tény is, hogy több, eddig tiltó listán szereplő alkotás is megjelenhetett. Pl. 1965-ben a bukaresti színház újra játszotta Eugen Ionesco *Rinocerii* című darabját. Az irodalmi lapokban, folyóiratokban (*Steaua, Povestea Vorbei, Echinox, Luceafărul*) új, tehetséges arcok jelennek meg. A nyitás és annak sajátos politikai háttere (a Dej-korszakkal történő leszámolás) egy új irodalmi irányvonalat eredményezett a román irodalmi életben, az ún. tényfeltáró alkotáso-

180 Interjú Szász Jánossal. Bányai: *Sikertörténet kudarcokkal....i.m.* 302. p.

181 A pártvezetés és a vezető magyar értelmiségiek közötti találkozón több személy esetében is név szerint kérték a politikai-közéleti rehabilitálást: Méliusz József, Jordáky Lajos, Csehi Gyula, Balogh Edgár, Kurkó Gyárfás, Csögör Lajos, Páskándy Géza, Bözödi György, Georg Scherg. Más esetekben, mint pl. Földes László esetében (aki *A Héthez* került főszerkesztő helyetteseként), az író-szerkesztő társak egyéni kezdeményezése játszott főszerepet.
A Földes ügyről részletesebben lásd: Bottoni: *A hatalom értelmisége, az értelmiség hatalma... i.m.*

182 Páll Lajos 1969-ben közölt, *Ballada a békességről* című versében Bethlen Gábor a központi figura, a *Ballada a szépségről* címűben pedig Báthory Anna. *Korunk*, 1969. 7. sz. 1025-1036. p.

183 A MAT-ról Keszi Harmath Sándor vezetésével 1959-ben készült el egy monográfia. A szerzőket a pártvezetés szeparatizmussal vádolta meg, amiért azok a MAT-ot egy sajátos etnokulturális entitásként ábrázolták.

184 Uo. 310. p. A változások az irodalmi életen is túlmutattak. Ezekben az években jelentek meg sorra az amerikai szerzők legfrissebb szociológiai, munkalélektani, vezetéstudományi stb. művei. A szimfonikus koncertek műsorában felhangzottak az addig a hangversenyekről száműzött zeneszerzők kompozíciói (Stravinsky, Berg stb.). A könyvesboltokba bekerültek a francia és olasz képzőművészeti albumok. Liviu Ciulei és társai jóvoltából világhírűvé vált a román színjátszás és filmgyártás. 1965 után méltán beszélhetünk a román kultúra és tudomány reneszánszáról.

185 Ilyen nagyon fontos találkozó volt a Ceauşescu és a román Írószövetség képviselői között lezajlott tanácskozás 1968. május 22-én, amelyen többek között olyan személyiségek mondták el véleményüket az irodalmi életben felmerült kérdésekről, a folyóiratok, lapok körüli problémákról, mint: Zaharia Stancu, Eugen Barbu, Geo Bogza, Szász János, Marin Preda, Demostene Botez, Eugen Jebeleanu. *P.C.R. şi intelectualii în primii ani ai regimului Ceauşescu...i.m.* 121-161. p.

kat.[186] A bukaresti román nyelvű kultúra fejlődése sokszor minta- és példaértékű volt. *A Hét* sok szempontból a *Contemporanul* mintája alapján működött, de a színházi élet, a külföldi társulatok bukaresti vendégszereplése, művészetük értelmezése, elemzése is példaértékűnek, nagy kihívásnak számított.[187] Constantin Cubleşan a *Példa, divat, hagyomány a román irodalomban* című írásában, 1968-ban a román kultúra és irodalom két világháború közötti hagyományairól értekezett. A cikkben olyan, az ötvenes években tudatosan mellőzött szerzők kerülnek vissza az irodalmi közbeszédbe, mint: Hortenzia Papadat Bengescu, Camil Petrescu, Liviu Rebreanu vagy George Călinescu.[188] Ion Pop a Harc a közönnyel c. írásában ekképp összegzi ezt a jelenséget: „A hatvanas években a nagy »visszavonultak« természetes jogaikba lépnek, s jelenlétükkel visszaállítják a harmonikus fejlődést. 1962-ben jelenik meg Lucian Blaga posztumusz kötete, Arghezi egy epikus szakasz után visszatér a lírához, megszilárdul a bacoviai vers tekintélye, s Barbu verseinek kiadásával valóságos »barbui irányzat« születik... Gyakorlatilag ebben az évtizedben minden jelentős és kevésbé jelentős költő visszakerül a természetes irodalmi vérkeringésbe: Goga, Pillat, Voiculescu, Minulescu, Adrian Maniu, Ion Vinea, a szimbolistáktól a tradicionalistákig, az avantgarde képviselőitől a második világháború idején jelentkező bohém lázadókig mindenki – C. Tonegaru, Geo Dumitrescu, Ion Caraion, Ben. Corlaciu". [189]

A Ceauşescu hatalmi konszolidációjával együtt járó káderpolitika a párt magyarságpolitikájában is éreztette hatását. A megyék és az új intézmények létrehozásával nemcsak a magyar származású káderek sorában, hanem a magyar értelmiségiek körében is nagyfokú mozgás vált érzékelhetővé minden szinten.[190] A Székelyföldön létrehozott új megyékben és azok intézményeiben szintén sok magyar káder és értelmiségi jutott pozíciókhoz. Ugyanez jellemző a Bukarestben megerősített vagy újonnan létrehozott állami és kulturális intézményekre is. Pl. a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottságnak magyar tagjai is voltak: Bene József, Csíky András, Hajdu Győző, Horváth Imre, Kovács György színész, Létay Lajos, Sütő András, Székely Zoltán személyében. A végrehajtó bizottság (büró) tagjai közé pedig Domokos Gézát is beválasztották. A hatvanas évek végén a pártvezetés és Nicolae Ceauşescu a látványos gesztusok szintjén is tett lépéseket. A viszonylag gyakorinak nevezhető munkalátogatások mellett ilyennek tudhatóak be a különböző üdvözlő üzenetek is.[191] 1968-ban pl. Nicolae Ceauşescu a csíkszeredai líceum tantestületéhez és tanulóihoz intézett üdvözlő üzenetet az iskola 300. évfordulója alkalmából.[192] A korszak dokumentumait vizsgálva az is kitűnik, hogy több, a magyarság szempontjából fontos ülés során maga Ceauşescu is jó hangulatot teremtett, vidámságot, odafigyelést tanúsított.[193]

---

186 Raport Final... i.m. 321–325. p. A korszak irodalmi életéről még lásd: Eugen Negrici: *Literatura română sub comunism*. Editura Fundaţiei PRO, Bucureşti, 2003.

187 Interjú Kacsir Máriával. Bányai: *Sikertörténet kudarcokkal... i.m.* 243–251. p.

188 Constantin Cubleşan: Példa, divat, hagyomány a román irodalomban. *Korunk*, 1968, 3. sz. 322–326. p.

189 Ion Pop: Harc a közönnyel. *Korunk*, 1972. 12. sz. 1795. p.

190 Bányai: *Sikertörténet kudarcokkal... i.m.* 5–17. p.

191 A pártvezetés a Székelyföldre látogatott 1966-ban és 1968-ban is.

192 *Vörös Zászló*, 1968, október 29.

193 Az 1968-as látogatások során a népgyűlések végén magyarul is köszöntötte a résztvevőket. Az 1968

A romániai magyarság önálló gazdasági intézményrendszerének felszámolása és a gazdasági élet szocialista típusú központosított átszervezése után fontos kérdéssé vált a magyarok által is lakott térségek gazdasági fejlesztése. A kérdés a leghangsúlyosabban a tömb-magyar lakossággal rendelkező, gazdaságilag elmaradott Székelyföld esetében merült fel. Az ötvenes években a MAT létrehozása és rövid létezése jelenthetett volna megoldást a térség gazdasági problémáiból fakadó jelenségekre: alacsony életszínvonal, az urbanizáció viszonylagos hiánya, a népességfölösleg elvándorlása. A tartomány nem oldotta meg a térség gazdasági gondjait, hisz a MAT nem került be az országos gazdasági stratégia által kiemeltként kezelt régiók csoportjába.[194] A Ceauşescu-féle nyitás és a megyésítést megelőző viták során a kérdés újra előtérbe került. Ezúttal maga a pártvezetés is elismerte, hogy a térség az ország szegényebb régióinak egyike. A Székelyföld gazdasági fellendítése a hatvanas évek közepétől a romániai magyarság irányába tett ígéretek egyik kulcseleme lett. A pártvezetés az új gazdasági-adminisztratív egységek létrehozásával és megszervezésével beruházásokat és dinamikus gazdasági fejlődést ígért. A hatvanas években a román gazdasági fejlődés valós eredményeket produkált. Bővült az ipari termelés, növekedtek a beruházások.[195] A kezdeti székelyföldi beruházások mértéke ugyan nem vetekedhetett a gazdagabb erdélyi megyékben megvalósított és tovább folytatott gazdasági projekt nagyságával, azonban az előző időszakokhoz viszonyítva elmozdulást jelentettek a holtpontról.[196] Amikor az MNDT 1971-es plenáris ülésén kiértékelték az 1966-1970 közötti időszak gazdasági lépéseit, mindenképp egy változó kép rajzolódott ki. Pl. Kovászna megye területén az említett időszakban indult a kézdivásárhelyi készruhagyár, csavargyár és keményítő gyár. Fejlesztették ugyanakkor a sepsiszentgyörgyi textilgyárat és a köpeci bányát, valamint a megye területén 180 új iskolai tanterem létesült. Az 1971-1975 közötti időszakra pedig új beruházási tervek készültek: az autóalkatrészeket és elektromos készülékeket gyártó üzemek Sepsiszentgyörgyre, valamint fafeldolgozó üzem.[197] A Hargita megyére vonatkozó fejlesztési tervekben a csíkszentsimoni

---

januárjában fogadott csíkszeredai küldöttségnek kijelentette, hogy ő személyesen fogja képviselni a csíkiak ügyét. Az MNDT 1971-es ülésén pedig viccesen beleszólt Fazekas János beszédébe.
„Fazekas János: ... Dózsa megérdemelné, hogy szobrot állítsunk neki vagy Sepsiszentgyörgyön, vagy Marosvásárhelyen.
A teremből: Vagy Temesváron.
Fazekas János elvtárs: Nem, mert nem ott született. Önök azokat tegyék Temesvárra elsősorban, akik ott születtek. (nevetés)
A tankönyveink, elvtársak...
Nicolae Ceauşescu elvtárs: Akkor kettőt készítünk, egyet a székelyeknél, egyet meg Temesváron. (taps)" ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 30/1971. 108. f.

194 Oláh Sándor: A Magyar Autonóm Tartomány a Román Népköztársaságban. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az ötvenes években.* Szerk. Bárdi Nándor, Pro-Print, Csíkszereda, 2005. Stefano Bottoni: *Sztálin a székelyeknél... i.m.* 206-241. p.

195 Részletesebben lásd: Hunya Gábor: Az élelmezési válság okai. In: *Románia 1944-1990. Gazdaság- és politikatörténet.* Atlantisz Medvetánc, Budapest, 1990. 58-68. p.

196 A térség korabeli gazdasági fejlődésnek alapos, mélyfúrásszerű kutatása még várat magára. A kérdésről lásd: Gagyi József: Szocialista modernizáció Romániában, az ötvenes években. In: *Történelmünk a Kárpát-medencében (1926-1956-2006).* Szerk. Kovács Kiss Gyöngy. Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 2006. 185-196. p. Uő: *Fejezetek Románia 20. századi társadalomtörténetéhez.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009. 196-211. p.

197 ANIC, CC PCR Secţia Organizatorică, dos. 30/1971. 154. f.

etilalkohol gyárat, a szentkeresztbányai vasgyár és a balánbányai bánya modernizálását, a székelyudvarhelyi cérnagyárat, a székelykeresztúri és a csíkszeredai gyerekházak létesítését, a balánbányai szakiskolát és a tusnádfürdői új szállodát emelték ki. Az 1971-1977 közötti időszakra vonatkozó tervek pedig a következő beruházásokat ígérték: alkatrészgyár és fafeldolgozó üzem Csíkszeredába, szövöde Gyergyószentmiklóson és kötélgyár Székelykeresztúron.[198] A megyésítés utáni apró, de látványos változások és a további hivatalos tervek optimizmusa a térség pártelitjét és az értelmiségieket is áthatotta. Gazda László, pl. 1968-ban, a *Korunkban* írt bizakodó hangvételű írást Sepsiszentgyörgyről, a textilgyár fejlődési potenciáljáról és annak urbanizációs kihatásairól.[199] A nómenklatúrában szerzett kapcsolatrendszere segítségével a székelyföldi pártelit is részesülhetett az iparosításra, a modernizációra szánt befektetési alapokból. Kovászna megyében a megyei első titkárnak, Király Károlynak, a legfelsőbb pártvezetés fontos tagjaival (Ion Gheorghe Maurer, sőt maga Ceauşescu) fenntartott személyes kapcsolata révén sikerült számos helyi kezdeményezést megvalósítani. A Hargita megyei tervosztály akkori igazgatója,
Pataki Imre így emlékszik vissza erre az időre: „De jó volt a hozzáállás, az igazság az. Mikor aztán rájöttek, hogy értjük, amit akarunk, tudjuk, hogy mit akarunk csinálni, és nem mellébeszélünk, hanem egy célt követünk, alapos célokat, én azt mondom, hogy nagyon komolyan támogattak. Az állami tervhivatalnál nyitott ajtóm volt mindenhol, az elnökhöz is, illetve az első alelnökhöz is, aztán a pénzügyminisztériumnál is stb. stb. stb. Jó kapcsolatokat alakítottunk ki, és annyi pénzforrást tudtunk szerezni, amennyi kellett, még annál többet is. Sokszor nem volt az építkezési vállalatnak annyi ereje, hogy fel tudjuk építeni, hogy fel tudjuk használni azokat a forrásokat, amiket kaptunk. Akkor korszerűsítettünk 1973-ban. Kérem, egy esztendő alatt közel 100 km korszerűsített aszfalt-utat építettünk. Három építkezési vállalatot hoztam be a megyébe '73-ban."[200] A hatvanas évek végén tapasztalható nyitás lehetővé tette a hivatalos ideológiai keretek között a magyar kulturális örökség néhány elemének ápolását. „Immár bevett szokássá vált, hogy megemlékezzünk a neves magyar származású személyiségekről. Az Ady Endre, Petőfi Sándor, Benedek Elek, Kőrösi Csoma Sándor, Köteles Sámuel, Simó Géza, Jakab Elek, Bölöni Farkas Sándor, Kafka Margit, Czakó Zsigmond, Bartók Béla, Dózsa György, Teleki Sámuel emlékére szervezett megemlékezéseknek nagy visszhangja volt az országban, de még külföldön is", hangzott el Péterfi István beszámolójában, 1971-ben.[201] Annak ellenére,

198 Uo. 159. f.

199 Gazda László: Textilgyár és városiasodás. *Korunk*, 1968. 7. sz. 1022-1026. p.
Hasonló jellegű Szabó József írása Sepsiszentgyörgy várossá válik. *Előre*, 1969, augusztus 13. A municípiumi nőtanács VB elnöke az elmúlt időszak megvalósításairól számol be: parkolóhelyek, 1968-1969 között 881 új lakás, csatornázási tervek, az ivóvízellátás javulása, a közszállítás javulása. A másik székely megyeközpontról, Csíkszeredáról és az ott folyó munkálatokról Kálmán Gyula számolt be: csatornázás, villanyvezetékek, telefonvonalak korszerűsítése, járdák építése, épület-felújítások. *Előre*, 1969. 6764. sz.

200 Interjú Pataki Imrével. Az interjú 2008 nyarán készült és a szerző tulajdonában van. A továbbiakban: Pataki interjú.

201 Péterfi István kiértékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa 1968-1971 közötti tevékenységéről. Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának 1971. március 12-ei plenáris ülésének gyorsírásos jegyzőkönyve. ANIC, fond CC PCR Secţia Organizatorică, dos. 30/1971. 4-25. f.

hogy Petőfi Sándor számos verse a tiltó listákon szerepelt, halálának 120. évfordulója alkalmából országszerte ünnepségeket rendeztek. Marosvásárhelyen a Kultúrpalotában tartott rendezvényen részt vett a magyar Írószövetség részéről Darvas József is. Megemlékezéseket tartottak továbbá Temesváron, Fehéregyházán, Segesváron. Ez utóbbin is részt vett a magyar Írószövetség küldöttsége, Vince József nagykövet és a román hivatalosságok nevében Pompiliu Macovei, a Művelődés- és Művészetügy Állami Bizottság elnöke és Zaharia Stancu a Román Írószövetség elnöke is. [202]

Az Erdélyben gyakorolt magyar kultúra- és hagyományápolás külön színezetet és lendületet kapott a két új „székely megyében." A két megyeszékhelyen új kulturális intézmények jöttek létre, a két megyei napilap pedig tovább erősítette az írásos kultúrát. Lehetőség adódott arra, hogy fiatal értelmiségiek költözzenek a két megyeszékhelyre. A művészeti életből megemlíthetjük még a Maros menti megyék művészegyütteseinek találkozóját is, a Kovászna megyei Bálványoson megszervezett Hargitai Tavasz rendezvényt vagy a Maros megyei nyárádmenti kórustalálkozókat. A két megye értelmiségei - kihasználva a korszak lehetőségeit - sok tekintetben tovább vitték a hajdani MAT-ban alkalmazott „kultúraápoló" technikákat.[203] A hatalom, a központi ideológia irányába „eladható", ún. „progresszív kultúraként" jelenítettek meg számos helyi kötődésű témát. Kőrösi Csoma Sándor vagy Benedek Elek emlékezetének ápolása csak egy-egy példa a sok közül.[204] Fazekas János 1969-ben egyik beszédében felsorolta azokat a neveket, akik hivatalosan bekerülhettek a helyi székely-magyar panteonba. „Én, mint e föld szülöttje, büszke vagyok azokra a nagy személyiségekre, akik kiemelkedtek a székelyek köréből. Büszke vagyok Dózsa Györgyre, Apáczai Csere Jánosra, Mikes Kelemenre, Kőrösi Csoma Sándorra, Bolyai Jánosra és Farkasra, Aranka Györgyre, a negyvennyolcas tábornokokra, Gáll Sándorra, Gábor Áronra, Bod Péterre, a mártírokra, Török Jánosra, Horváth Károlyra, Váradi Józsefre, Bartalis Ferencre, akik a Habsburg abszolutizmus áldozataivá váltak. Büszke vagyok Bölöni Farkasra, Mikó Imrére, Kriza Jánosra, Orbán Balázsra, Benedek Elekre, Józsa Bélára, Tompa Lászlóra és minden olyan személyiségre, akik teljes erejükből harcoltak a román és a magyar nép barátságának elmélyítéséért."[205]

Mint említettük, a magyar kérdés, pl. a közigazgatási reform során is, a korabeli Romániában gyakran leredukálódott a Székelyföld szintjére. A Székelyföld és a székelység kiemelt szerepet kapott és játszott a korabeli hivatalos diskurzusokban is.[206] Az üléseken, népgyűléseken felszólaló Fazekas János mindig büszkén emlegette

202 *Előre*, 1969, július 29.

203 A kérdésről részletesebben lásd: Bottoni: *Sztálin a székelyeknél... i.m.* 135–241. p.

204 A Benedek Elek emlékház felavatásakor Máthé János személyében ugyanaz az egyén mondhatott beszédet, aki 1940-ben a bevonuló magyar csapatokat is köszöntötte. Máthéról azt is tudni kell ugyanakkor, hogy az ötvenes évektől kisebb megszakításokkal folyamatosan a belügyi szervek célkeresztjében volt, mint nacionalista, ellenséges elem. Részletesebben lásd: *Magyarhermány kronológiája (1944–1964)*. Szerk. László Márton. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008.

205 Jegyzőkönyv a Kovászna megyei pártszervezet 1969. július 13-i rendkívüli konferenciájáról. Arhivele Naţionale Direcţia Judeţeană Covasna, (ANDJC), fond Comitetul Judeţean de Partid Covasna (CJPC), dos. 1/1969. 103. f.

206 A székelység, a székely tudat, a sajátos székely hagyományok megjelenítése, hangoztatása a térség lakóinak és elitjének tett engedményeken, gesztusokon túl része lehetett annak a pártpolitikának is, amely tudatosan

székely származását, de a román pártvezetés számos képviselője, köztük maga Nicolae Ceauşescu is gyakran sütötte el a „székely poént."[207] A történelmi, publicisztikai írásokban is felerősödött a románok oldalán harcoló székelyek témája.[208] A román néppel való sorközösség, közös múlt és harc a szocialista nemzet fogalmának megjelenésével a „progresszív kultúrához" való tartozás elengedhetetlen alapköve lett. Hasonló tendenciákat mutat az 1976-ban megjelent *A magyar nemzetiség története és testvéri együttműködése a román nemzettel* című kiadvány is.[209]

Az újonnan, mesterségesen létrehozott székely megyékben kezdetét vette a lokális identitás átalakítása egy új, megyei identitássá. Hargita és Kovászna megye politikai elitje (a rituális szónoklatokban) és az értelmiségiek (kulturális kiadványokban) mindent megtettek, hogy az új adminisztratív entitásoknak külön, legitimáló identitásokat teremtsenek. 1968 után gyakori diskurzus-téma lett a „hargitaiság" a „kovásznaiság." Megjelentek azok a motívumok, amelyekre fel lehetett építeni ezeket az új identitásokat. A Hargita megyeiek esetében a legfontosabb szerepet a természetből fakadó szimbólumok kapták. Köztük is első helyen a megye névadó hegysége, a Hargita állt.[210] A két megye kulturális örökségeire való hivatkozás is állandó volt. A Kovászna megyei újságban a *Megyei Tükörben* 1969 folyamán például hosszú sorozat jelent meg *Műemlékeink* címen, amely a megye területén található fontosabb műemlék épületeket mutatta be. Új lendületet kapott továbbá ebben a folyamatban a helytörténeti kutatás. „Hazai magyar sajtónkban - a már hamarabb megindult román helytörténeti érdeklődés mintájára - egyre sűrűbb múltunk konkrét feltárása, a múlt törvényszerűségeinek máig való vezetése és korszerű magyarázata. A *Vörös Lobogó*, a *Hargita*, a *Megyei Tükör* és az *Új Idő* szinte versenyez már a székelység művészetének, néptörténetének felújításában..." írta 1969-ben Dávid László.[211] Az új, magyar szimbolikus és nyelvi kontextusban születő identitások kialakítását ebben az időszakban a központi hatalom sem akadályozta, hisz tökéletesen megfelelt a távolabbi koroktól, múlttól és kötődésektől való szakítást szorgalmazó politikának.

Amint az értelmiségiekkel való 1968-as találkozón és számos későbbi beadványban is elhangzott, a romániai magyarság legfontosabb problémája az oktatás volt. A nemzeti megmaradás egyik legfontosabb alappillére, az anyanyelvi oktatás az ötvenes évek elejétől a romániai magyar sérelmek központi kérdésévé vált. Az ötvenes évek első felében az egyre sorvadó magyar nyelvű szakiskolai képzés jelentette az egyik legsürgetőbb problémát. Az 1956 után bekövetkezett belpolitikai fordulat sokkal súlyosabban érintette az anyanyelvi oktatás minden szintjét. A kolozsvári Babeş és Bolyai Egyetemek valamint más kulturális és oktatási intézmények összevonása nagy

próbálta szétválasztani a székelyföldeiket a magyarságtól.

207 Egy KB ülésen Ceauşescu viccesen a székelyek makacsságát a Románia déli részén élő oltyánokéhoz hasonlította.

208 Lásd pl. Kassay Miklós: Gyergyószentmiklós. *Korunk*, 1969. 9. sz. 1369-1374. p.

209 *A magyar nemzetiség története és testvéri együttműködése a román nemzettel. Tanulmányok I.* Szerk. Bitay Ödön. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1976.

210 Bíró A. Zoltán-Bodó Julianna: A „hargitaiság." Egy régió kultúraépítési gyakorlatáról. In: *Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról.* KAM - Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998. 195-211. p.

211 Dávid László: Székelyföldi műemlékek. *Korunk*, 1969. 4. sz. 543-547. p.

érvágást jelentett a magyar nyelvű oktatásnak. A magyar tannyelvű líceumok számának csökkenése, az anyanyelven való továbbtanulás lehetőségének korlátozása csak rontották az eddig sem túl biztató állapotokat.[212] A romániai magyar értelmiség állandó és visszatérő panaszát képezték az anyanyelvi oktatás kérdései. A hiányos intézményi keretek mellett problémát jelentett a tankönyv- és általában a könyvellátás, a román nyelv, a történelem és a földrajz oktatása, a szakiskolai oktatás, a tanügyi káderképzés minősége és mennyisége. A pártvezetés látványos ígéreteket tett e kérdésben, amelyeknek egy részét be is tartotta. Ennek köszönhetően 1971 őszén hat önálló, csak magyar tanítási nyelvű líceum kezdte meg működését, amely ugyan nem orvosolta teljes egészében az ötvenes évek végén lezajlott iskolaösszevonások okozta problémákat, de mindenképp előrelépésként könyvelhető el.[213] A néhány magyar tannyelvű szakiskolai osztály indítása és az egyetemi oktatásban tett anyanyelvi engedmények azonban a hetvenes évek elejére sem oldották meg az oktatási problémák nagy részét. A statisztikák első látásra ugyan kedvezően mutattak, de azokat alaposan megvizsgálva egyértelművé válik, hogy az anyanyelven történő továbbtanulás lehetősége még mindig rendkívül korlátozott volt. Az MNDT 1971-es jelentése alapján: „1970-ben a nyolc osztályt végzett magyar diákok 87%-a folytatta tovább tanulmányait az országos 80,2%-hoz viszonyítva. Az anyanyelven továbbtanuló magyar diákok aránya 36,5% és azon magyar diákok aránya, akik román nyelven folytatják tanulmányaikat 50,4%."[214] A tanügyi személyzet utánpótlása is égető kérdéssé vált, hisz amint a jelentésből kitűnik: „a minisztériumi kimutatások szerint a már képzés alatt álló tanulókon kívül a magyar szakokon még szükség van 700 tanítóra és 600 óvónőre. [...]"[215] A romániai magyarságnak a hetvenes évek elején megfogalmazott további sérelmei közé tartoztak: az anyanyelvhasználat a közigazgatásban és az állami intézményekben, a hatvanas évek végén megadott intézmények, műsorok megfelelő tartalommal való kitöltése, a diszkrimináció,[216] a második vonalban tevékenykedő román káderek és tisztviselők nem megfelelő hozzáállása, a kétnyelvű feliratok hiánya, az erdélyi magyarságra vonatkozó történelmi tények beemelése a történelem tankönyvekbe és általában a többségi románok irányába közvetített hiányos információk az országban elő magyarokról, a magyar nyelvű könyvkiadás területén tapasztalható hiányosságok.[217]

---

212 Részletesebben lásd: Vincze Gábor: *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből.* Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999. 187–223. p.

213 Csíkszeredában, az 1. számú, (volt csíksomlyói római katolikus főgimnázium); Sepsiszentgyörgyön az 1. számú, (volt református Mikó Kollégium); Nagyváradon az Alexandru Moghioroş (Mogyorós Sándor), Marosvásárhelyen a Bolyai Farkas (volt református kollégium); Szatmárnémetiben az 5. számú, és végül Temesváron a magyar tannyelvű líceum.

214 Péterfi István kiértékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa 1968-1971 közötti tevékenységéről. Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának 1971. március 12-ei plenáris ülésének gyorsírásos jegyzőkönyve. ANIC, fond CC PCR Secţia Organizatorică, dos. 30/1971. f. 4–25. f.

215 Uo.

216 Demeter János beszámolója szerint a marosvásárhelyi Azomures vegyipari kombináttól érkezett káderes a kolozsvári egyetemre kémikusokat keresni. Azokat, akikről kiderült, hogy magyar származásúak nem kívánta alkalmazni azzal érvelve, hogy neki megbízható emberekre van szüksége. ANIC, fond CC PCR Secţia Organizatorică, dos. 30/1971. 31–38. f.

217 Az értelmiségi tanácskozásokon és az MNDT ülésein gyakran hangzott el az a panasz, hogy a párt által elméletben kijelölt irányvonalat a végrehajtó szervek nem teljesítik az elvárt mértékben.

Az 1968 őszén létrehozott MNDT indulása azt a reményt keltette a romániai magyar elitben, hogy a szervezet a kiszabott szűkös keretek között is képes lesz majd javítani a párt magyarságpolitikáján. A tanácsot a pártvezetés viszont nem egy ilyen fórumnak szánta, még a szervezet megalakulásakor felszólaló magyar pártvezetők, Takács Lajos, Király Károly sem kértek vagy írtak le más szerepkört, mint a párt politikájának végrehajtását. Létezett viszont egy olyan típusú értelmezés is, amely a sajátos nemzetiségi problémák tematizálásában képzelte el kiteljesedni a tanács szerepét. Erre részben maga Fazekas János is utalt a megalakuló ülésen, de a tanács több tagjának is (Balogh Edgár, Demeter János, Sütő András, Domokos Géza stb.) hasonló elképzelései voltak a tanács megalakulását követő első néhány évben. Az MNDT létezésének és tevékenységének első időszakát a tanács 1971. március 12-én megtartott plenáris ülésen értékelték ki.[218] Az elhangzott felszólalások alapján azt is mondhatjuk, hogy egy viszonylag hatékony, termékeny első három évet tudott maga mögött a szervezet a maga szűkös keretei között. Az MNDT-nek nem volt lehetősége a magyar nemzetiség ügyében külön döntéseket hozni, saját megoldásokat alkalmazni. A párt nemzetiségpolitikájának alakulását, az ígéretek betartását viszont nyomon követhette és esetleges javaslatok, észrevételezések szintjén a pártvezetéshez közelebb álló személyek révén lobbizhatott, vagy pedig a plenáris üléseken fejthették ki a véleményüket, persze alapos „stratégiai tálalásban."[219]

Az MNDT legfontosabb tevékenysége az első néhány évben a pártpolitika alakulásának, az ígéretek betartásának követése volt. Az 1971-es plenáris ülésen még lehetőség volt arra, hogy több magyar értelmiségi is felszólaljon és elmondja észrevételeit. Demeter János, Sütő András, Balogh Edgár, Domokos Géza a tanács plenáris üléseit sérelmi politikai fórumként használták, a korszak politikai játékszabályainak betartása mellett. Az MNDT-ben tevékenykedni az első években azt az érzést is kelthette, hogy létezik egy fórum, amely arra szolgál, hogy tudatosítsák a pártvezetésben a magyarságot érintő megoldásra váró kérdéseket. A hetvenes évek elejéig akár markánsan is meg lehetett jeleníteni problémákat. Demeter János, pl. a néptanácsokra vonatkozó törvény előírásainak betartását és annak ellenőrzését kérte 1971-ben. „A 26. cikkely pedig azt mondja ki, hogy azokban a megyékben, ahol nemzetiségiek is élnek a határozatokat a nemzetiségiek nyelvén is ismertetik. A törvény megszavazása óta immár két esztendő is eltelt, ideje lenne tehát megkérdezni a különböző megyékben, hogy a tisztviselők milyen mértékben teljesítik a magyar nyelven írt kéréseket vagy, hogy a néptanácsok vagy végrehajtó bizottságok rendelkezéseit kinyomtatták-e magyar nyelven is. Merném javasolni, de amúgy a Péterfi elvtárs előadásában is elhangzott ez, hogy szervezzünk egy bizottságot, amely adatokat gyűjtene a megyékben, munícipiumokban és városokban erről a kérdésről és meggyőz-

218 ANIC, fond CC PCR Secția Organizatorică, dos. 30/1971. 1–119. f.

219 A korszak politikai beszédstílusához tartozott a párt politikai irányvonalához, mint alapaxiómához való látszólagos igazodás. Ceaușescu személyi kultuszának erősödésével ez a jelenség tovább mélyült. A pártvezetés részére irányuló bármilyen minimális mértékű kritika is csak a megfelelő nyelvi kontextusba helyezve jelenhetett meg. Ilyen körülmények között bevett szokássá vált a problémáknak a megfelelő politikai nyelvezetbe való csomagolása, az igazán fontos kérdések burkolt megjelenítése.

né az illető szerveket, hogy ezek a törvények kötelező jellegűek, beleértve az összes állampolgár egyenlőségére vonatkozó törvényt is és nem szükséges különösebb utasításokra várniuk."[220] A tanács vidéki, főleg a szórványvidéki szervezeteinek működése is gyakran fontos szerepet játszott, elsősorban az anyanyelvhasználat terén kifejtett tevékenységében. A magyar kultúra bizonyos elemei olyan vidékeken, településeken jelentek meg újra, ahol a magyarság nagyon kis arányban volt jelen, ahol a kétnyelvűség már az ötvenes években, akár a MAT virágázásának idején is, fehér hollónak számított. Az MNDT kevésbé játszott, játszhatott fontos szerepet az olyan településeken (Maros, Hargita, Kovászna, Bihar megyék), ahol a helyi pártelit többsége is magyar származású volt.

IV. 2. A „mini kulturális forradalom" és hatása 1971

A hetvenes évek elejére Nicolae Ceauşescu konszolidálta hatalmi pozícióit, félreállította a potenciális politikai ellenfeleit, a külpolitikai taktikázásokkal erős politikai és társadalmi bázist kovácsolt magának, belföldi és külföldi népszerűsége jelentősen megnövekedett. A közigazgatási reform során gazdasági szempontból hatékonyabb, a pártvezetéshez hűséges első tikárok irányítása alatt álló megyék jöttek létre. A SzEF, a nemzetiségi dolgozók tanácsai új társadalmi kontroll és egyben mobilizációs lehetőségeket teremtettek. Az 1969-es kongresszus Ceauşescu teljes sikerével zárult. A KB „megtisztult" a nemkívánatos személyektől, a kongresszus határozata pedig rögzítette a Ceauşescu-irányvonal minden sarkalatos pontját.[221] Az RKP káderállományában bekövetkezett látványos változásokat a szovjet diplomaták is érzékelték kiemelve, hogy meglátásuk szerint a pártvezetés nem fog alkalmazkodni a külső és belső kihívásokhoz, a párton belüli elégedetlenségekhez, inkább kádercserét eszközöl.[222] A feltételek adottá váltak a hatvanas években, elméletben kidolgozott grandiózus társadalmi és gazdasági átalakítási projektek (iparosítás, városok és falvak szisztematizálása, a homogén szocialista nemzet kialakítása) megvalósításának felgyorsítására. 1971-től kezdődően több jel is arra utalt, hogy hamarosan radikális gazdaságpolitikai és ideológiai változások következnek be: júliusban megjelent az RKP legújabb tézise az ideológiai nevelésről és az év végén a KB pontosította és felgyorsította a szisztematizálási projekt gyakorlati kivitelezését.

Az RKP KB 1971. júliusi plenáris ülésén Nicolae Ceauşescu hangzatos beszédet mondott a politikai-ideológiai tevékenység és a párttagok marxista nevelésének

220 Demeter János felszólalása az MNDT 1971-es plenáris ülésén. ANIC, CC PCR Secţia Organizatorică, dos. 30/ 1971. 32. f.

221 1965–1969 között Nicolae Ceauşescu egy sor olyan lépést tett meg, amely során bebiztosította saját hatalmát az RKP élén. A két kongresszus során hozzá hű, új embereket választtatott be a párt vezető szerveibe: Paul Niculescu Mizil, Iosif Banc, Gheorghe Rădulescu, Maxim Berghianu, Petre Blajovici, Petre Lupu, Ilie Verdeţ, Gere Mihály. 1967-ben sikeresen semlegesítette a párton belüli „reformpártiak" azon vélekedését, hogy a szocialista táboron belüli piachoz (KGST) való alkalmazkodás is fontos tényező az ország gazdaságpolitikájában. Helyette a sztálini, erőltetett iparosításra épített gazdaságpolitikát juttatta érvényre, a nehézipar és az ország önellátó képességének fejlesztését. A „Dej báróiként" („baronii lui Dej") emlegetett vezetőknek a politikai életből történő eltűnésével (Chivu Stoica lemondott, Gheorghe Apostolt, Petre Borilă és Alexandru Drăghiciet pedig félreállították) gyakorlatilag a párt egyeduralkodójává vált.

222 MOL, külügyminisztériumi TÜK-iratok Románia, XIX-J-1-j, 88 doboz, 001713/1-128-20.

feljavításáról, amely később a „júliusi tézisek" néven vonult be a köztudatba.[223] A „júliusi tézisek" és azok hosszú távú kihatásai érzékelhető változást okoztak a párt ideológiai irányvonalában. A Dej-korszak végén és a Ceauşescu-korszak elején tapasztalható részleges nyitást egy újabb ideológiai szigor váltotta fel, amelynek gyakorlatba ültetése és alkalmazása a későbbiekben (hangsúlyosabban a hetvenes évek végétől) egyre súlyosabban érintette az egész román társadalmat. A tézisekből fakadó gazdasági (erőltetett iparosítás, nehéz életkörülmények), területrendezési (falurombolás), ideológiai-kulturális (a kisebbségi oktatási rendszer és általában a kulturális élet beszűkítése, a cenzúra bekeményítése) mechanizmusok pedig fokozatosan egyre kilátástalanabb helyzetbe sodorták az országban élő kisebbségeket. Ceauşescu 1971. július 6-án a KB plenáris ülésén fejtette ki a téziseit, amellyel kezdetét vette Romániában az ún. „mini kulturális forradalom." A tézisek előírták a párt szigorúbb beavatkozását a politikai-ideológiai és kulturális életbe: erőteljesebb ideológiai nevelés és indoktrináció a párt- és az állami oktatásban, a propaganda fokozása és látványosabbá tétele, a káderszelekció szigorítása, a társadalmi mobilizáció fokozása, a nyugatról beáramlott filozófiai és kulturális irányzatok kiszorítása a médiából, a szocialista cenzúra erősítése. A „júliusi tézisek" első pontja kitért a nemzetiségi kérdésre is. A negyvenes évektől hangoztatott hivatalos álláspont, miszerint a nemzetiségi kérdés megoldódott Romániában, ezúttal is alapaxiómaként jelent meg. A hatvanas évek végén elért kulturális eredmények tartalmi működését befolyásolandó utasításként hangzott el viszont a szocialista hazafiságra való erőteljesebb nevelésre és mozgósításra való felszólítás. Az esetleges kisebbségi különérdek tagadásaként értelmezhető a hatvanas évektől jelentkező érvelés hangoztatása, miszerint „A sokoldalúan fejlett szocialista társadalom építésében egyre erősebb alapokra kell helyezni a román, magyar, német, szerb és más nemzetiségű dolgozók egységét és testvériségét, akik közös érdektől és vágyaktól fűtve hoznak létre szellemi és anyagi értékeket és közösen harcolnak közös hazájuk, Románia Szocialista Köztársaság felvirágoztatásáért."[224]

---

223 A „júliusi tézisek" geneziséről Dennis Deletant, Vladimir Tismăneanu úgy véli, hogy azok elsősorban Ceauşescu Kínában és Észak Koreában tett látogatásának és az ott tapasztalt állapotoknak az egyenes következménye. Ceauşescut lenyűgözték a kínai kulturális forradalom eredményei, a párt vezető szerepének és kontrolljának megerősödése és nem utolsó sorban, az ott tapasztalt személyi kultusz grandiózus megnyilatkozásai befolyásolták. Deletatnt: *România... i.m.*, Vladimir Tismăneanu: *Stalinism pentru eternitate.* Editura Humanitas, Bucureşti, 2006.
A fent említett tények mindenképp szerepet játszottak, viszont az a vélemény sem elhanyagolható, amely a román gazdaság valamint a bel- és külpolitika változásaihoz kötik a tézisek megjelenését. Florin Constantiniu szerint a Szovjetunió felől érzékelhető politikai nyomás egyértelmű volt és elképzelhető, hogy a pártvezetés az ideológiai-hatalmi kontroll megerősítésével üzenni kívánt a szovjeteknek, hogy teljes mértékben uralja és kezében tartja a belpolitikai terepet. Florin Constantiniu előadása. In: *Sfârşitul perioadei liberale a regimului Ceauşescu. Minirevoluţia culturală din 1971.* Ediţie îngrijită de Ana-Maria Cătănuş. Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2005. 13-21. p.
Azt is figyelembe kell venni, hogy a hetvenes évek elejére Ceauşescu teljes mértékben konszolidálta a hatalmát, lebonyolított egy nagyméretű elitcserét és újabb lendülettel, a személyi kultusz erőteljesebb jelenlétében folytatta a grandiózus gazdasági-társadalmi átalakítási folyamatot, amely a rendszer működése logikájából automatikusan eredményezte az ideológiai szigor kiteljesítését. Nem feledkezhetünk meg ugyanakkor a nemzetközi gazdasági életben bekövetkezett változásokról sem, amelyek a román gazdaságot is érintették. Az ideológiai szigor erősítése a Varsói Szerződéstől történő „leszakadást", meg a teljes különutas politika belső ellensúlyozását is szolgálhatta, érzékeltetve a társadalommal, hogy a külpolitikai manőverek egyáltalán nem jelentik a sztálinista modellel való szakítást.

A „júliusi tézisek" fokozatosan éreztették hatásukat. Az illetékes szervek, médiaorgánumok a pártvezetéshez hű szócsövei köszöntötték az új téziseket, majd 1971 nyarán és őszén megtartották az első önkritikát gyakorló üléseiket, amelyeken a párt helyi vezetőin kívül központi küldöttek is részt vettek. A pártvezetés részéről érkező kritika elsősorban a társadalmi, kulturális szervezetek, intézmények munkájának ideológiai „lazaságát" illette és a pártideológiától idegen szellemiség jelenléte ellen indított harcot. A marosvásárhelyi állami színház igazgatója Csorba András, pl. ekképp gyakorolt önkritikát: „A repertoárunkban voltak gyengébb darabok is, a lenini és marxi elvektől eltérő filozófiából született darabok, olyan darabok, amelyek kispolgári szemléletmódot tükröztek és téves képet festettek a világról és téves vagy alacsonyabb szintű életszemléletet sugalltak."[225] A „júliusi téziseket" kezdetben a társadalom csak ideológiai fordulatként fogta fel és nem egy új politikai irányváltás előjeleként. Az értelmiségiek jelentős része is úgy érezte az első időszakban, hogy formálisan lehet hozzá alkalmazkodni, néhány irodalmi mű, színdarab, közéleti tematika mellőzésével kivédhető lesz. Az új doktrína gyakorlati alkalmazása következtében viszont a sajtóból fokozatosan tűntek el témák, a könyvkiadásból bizonyos szerzők, a rádió- és tévé programokból bizonyos műsorok, a történettudomány területéről szakágak és tematikák. A hatvanas évek végén újra lendületbe kerülő vagy újonnan létrejövő kisebbségi intézmények többségének fennmaradása ekkor még nem került közvetlen veszélybe. A társadalmi életre és a kultúrára annak minden műhelyére, termékére viszont általános ideológiai szigor nehezedett. Az eddig viszonylagos sajátos karaktereket magukban hordozó kisebbségi kulturális intézményeknek és orgánumoknak is kötelező módon tükrözniük kellett a párt új irányvonalát. Ezen intézmények a hetvenes évek elejétől (főleg a nyolcvanas években) folyamatosan, önálló működésüket, szolgáltatásaikat tekintve visszafejlődtek, leredukálódtak a párt irányvonalának közvetítőivé, szócsöveivé.[226]

A megyésítéssel az ország térbeli arculatának átrendezése nem állt le, hanem az 1965-ös kongresszuson megjelent szisztematizálási tervek kidolgozásával és gyakorlati kivitelezésének elkezdésével tovább folytatódott. A területrendezési tervek komoly beavatkozást irányoztak elő Románia társadalmának megváltoztatásában. A rurális települések egy részének lassú felszámolása vagy szerkezeti átalakítása a beígért modernizációs megvalósítások mellett az érintett hagyományos vidéki közösségek

224 *Vörös Zászló*, 1971, november 20.

225 Arhivele Naţionale Direcţia Judeţeană Mureş (ANDJM), fond Comitetul Judeţean de Partid Mureş, dos. 2/1971. 54–55. f.

226 A televízió magyar nyelvű adásának lerövidítése, illetve két részre osztása automatikusan rövidített le, szüntetett meg különböző műsorokat. Ilyen sorsa jutott, pl. a Tomcsányiné Jakab Mária és a II. Szabó Gyula szerkesztette irodalmi vetélkedő jellegű *Könyvkeresés* című műsor. Ugyanebben az időszakban nem engedték műsorra Kincses Elemér darabját (*Ég a nap Seneca fölött*). A Kriterion ellen, Domokos Géza visszaemlékezései alapján, pl. azt a vádat hozták fel, hogy túl sokat foglalkozik a magyar múlttal, s ezzel közvetve a határrevizionizmus, az irredentizmus koncepcióját terjeszti, támogatja. A *Korunk* folyóirat 1965–1975 közötti számait olvasva szemtanúi lehetünk, hogy az ideológiai váltás, miként keríti hatalmába a lapot, hogyan változtatja meg lépésről lépésre a szellemiségét. 1971-től kezdődően a már megszokott rovatok, írások között megjelennek a kimondottan ideológiai, politikai tartalmú üzenetek, hogy aztán a hetvenes évek közepétől szinte teljesen a birtokukba vegyék az immár kisebb terjedelmű, folyóiratot.

megszűnésének jövőjét is előrevetítette. Nemzetiségpolitikai szempontból külön kiemelendő, hogy a párt ebben az átalakítási folyamatban sem számolt az országban élő nemzetiségek kisebbségi helyzetéből fakadó sajátosságokkal, a tényleges megmaradásuk zálogát jelentő állapotok fenntartásával, egy, az életterükbe való „óvatosabb" beavatkozással. 1971 végére elkészültek az első szisztematizálási projektek és decemberben a VB meg is vitatta ezeket.[227] A tervezet alapján a szétszórt falusi települések helyett ún. agrár városokat, nagyobb centrumokat hoznak létre. „Amit itt javasoltunk és célul tűztünk ki nem más, mint új centrumok létrehozása, amelyek közelebb hozzák a tömegeket a pártvezetéshez. Új lehetőségeket teremtünk az emberek szükségleteinek megoldására, ahogy Fazekas elvtárs fogalmazott, új szolgáltatásokat teremtünk az adott településeken, az embereknek nem kell majd száz kilométereket utazniuk." [228] – jelentette ki a párt első embere. Az előkészítő tanulmány nagy szabású, az egész országot lefedő projektet tartalmazott. Olyan projektet, amelynek megvalósítása több száz falura vonatkozott közvetlen vagy közvetett módon. Maros megyében a turisztikai kisrégiók, a mezőgazdasági centrumok, faluösszevonások a tervek szerint 46 községközpontot, valamint 190 települést érintettek volna. Hargita megyében az arányok 34, illetve 146, Kovászna megyében 25, 43, Bihar megyében 74, 109, Szatmár megyében 37, 207, Kolozs megyében pedig 58 illetve 287.[229] A szisztematizálási tervezet modernizációt, megjavult életfeltételeket ígért egyfelől, másfelől viszont a régi, hagyományos életterek beszűkülését vagy megszűnését irányozta elő, mentális, életmódbeli változásokat is előrevetítve.

Az ideológiai, gazdaságpolitikai változások közepette a nemzetiségi tanácsok szerepe átértékelődött, illetve teljesen visszaszorult a pártpolitika megjelenítésére. Az MNDT szerepének átértékelése gyakorlatilag már 1971-ben elkezdődött. A kötelezően elhangzó kritika arra vonatkozott, hogy a tanács nem fordít kellő hangsúlyt a hivatalos propaganda továbbítására, a szocialista nevelésre. „Fel kell számolnunk azokat a törekvéseket, amelyek a nemzetiségi kérdés megoldását nagyon egyoldalúan és egyirányúan képzelik el. Az együtt élő nemzetiségek tanácsai csak úgy teljesíthetik be a rájuk bízott feladatokat, ha a szocializmus építésének legaktuálisabb problémáival is foglalkoznak. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának Maros megyei szervezetének a jövőben jobban oda kell figyelnie arra, hogy minden területen – gazdaság, politika, társadalmi élet, kultúra – valóra váltsa, alkalmazza a párt politikáját, egészséges közvéleményt teremtsen, amely egyetlen olyan megnyilvánulást sem fog tolerálni, amely idegen a marxi és lenini elveken alapuló szocialista humanizmustól áthatott új típusú embertől" jelentette ki a Maros megyei MNDT elnöke Antalffy Endre 1971-ben.[230] Az egyre erősödő ideológiai nyomás hatására a szervezet már a hetvenes évek közepére fokozatosan elvesztette azt a minimális problémaközvetítő szerepét,

227 A területrendezési tervezetek és megvalósítások nem csak Romániát jellemezték. A KB ülésén több, más (nyugati és szocialista) országban (Szovjetunió, Magyarország, Bulgária stb.) lezajlott hasonló folyamatot is kielemezték, felmérték azok romániai gyakorlatba ültetésének lehetőségeit.

228 ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 153/1971. 65–73. f.

229 Uo. 133–142. f.

230 ANDJM, fond Comitetul Judeţean de Partid Mureş, dos 2./1971. f.

amivel az indulásakor rendelkezett. 1971-ben Sütő András és Hajdu Győző egy Fazekas Jánoshoz írt levélben felhívták az utóbbi figyelmét arra, hogy az MNDT néhány megyei szervezete (pl. Szatmár vagy Temes) pusztán formálisan létezik, hozzá nem értő emberekkel az élen. A tanácsok hatékonyságát az is csökkenti, hogy a megyei első titkárok sem kapnak konkrét utasításokat ezek működtetését illetően.[231] A közvetítő szerep már csak azért sem működhetett, mert a tanács plenáris üléseit 1971 után 1974-ig egyszer sem hívták össze.

Az MNDT és az NNDT 1974. április 5-i közös ülésén Péterfi István beszámolójának hangvétele, tartalmi összetétele már távolról sem közelítette meg az 1971-es plenáris ülésen elhangzottakét. A nemzetiségi sérelmek megjelenítésének már alig találjuk nyomát, annál inkább kihangsúlyozódott a tanácsok azon szerepe és küldetése, hogy továbbítsák az adott nemzetiségek felé a párt legújabb ideológiai üzeneteit.[232] Nicolae Ceauşescu felszólalása is egy új szemléletmódot sugallt mind tartalmában, mind hangvételében. Elismételte, hogy a párt megoldotta a nemzetiségi kérdést és kiemelte az együtt élő nemzetiségek és a román nép egységét. A hetvenes években is gyakran emlegetett oktatási problémákat általános jellegűnek, az egész román oktatási rendszert érintőnek titulálta.[233] Az 1974-ben államelnökké avanzsált Ceauşescu sokkal rendreutasítóbb hangvételt ütött meg, amikor arra szólította fel a jelen lévő nemzetiségi képviselőket, hogy értessék meg az adott nemzetiségekkel, hogy meg kell tanulniuk a román nyelvet, ha boldogulni akarnak. A jelenlevők akkor lepődtek meg igazán, amikor a kisebbségi tanácsok szerepével kapcsolatosan a főtitkár hirtelen kijelentette, hogy a nemzetiségi tanácsok szerepének túllicitálása akár oda is vezethetne, hogy Hargita megyében román tanácsokat hozzanak létre.[234] A párt első számú vezetőjének befejező gondolatmenete, miszerint még határozottabban törekedni kell az egységre, és ki kell zárni teljesen a nemzetiségiek elkülönülését, az eddig viszonylag önálló nemzetiségi kulturális megnyilvánulások terén is bezárta a kapukat.[235] Az MNDT ezzel elveszítette azon kevés, eddig is korlátolt lehetőségét, hogy a romániai magyarság sajátos problémáinak közvetítője legyen.

1971 után lassan egyértelművé lett a vezető magyar értelmiségiek előtt, hogy a teljes romániai társadalom irányába megnyilvánuló politikai, ideológiai szigor, a gazdasági takarékossági politika a sajátos kisebbségi helyzetben élő magyarokat érzékenyebben fogja érinteni és a hatvanas évek végén, hetvenes évek elején kiépülő vagy megerősödő kisebbségi intézményrendszer, a hatalom puszta szócsövévé való degradálódása miatt képtelen lesz az eddigi hatékonysággal ellátni kisebbségi értékmegőrző és ápoló szerepét.[236] A Ion Gheorghe Maurer és néhány technokrata által

231 PTSzL, 917. fond, 8. doboz.

232 Az MNDT 1974-es plenáris ülésének gyorsírásos jegyzőkönyve. ANIC, CC PCR Secţia Organizatirică, dos. 38/1974. 4–13. f.

233 Uo. 46–67. f.

234 A hallgatóság meglepettségét maga a jegyzőkönyv írója is megjegyzi zárójelben az „animaţie" kifejezést használva.

235 Az MNDT 1974-es plenáris ülésének gyorsírásos jegyzőkönyve. ANIC, CC CR Secţia Organizatirică, dos. 38/1974. 46–67. f.

236 Ezt a folyamatot több vezető magyar értelmiségi is konstatálta a hetvenes évek második felétől. Részletesebben lásd: Bányai Éva: Sikertörténet kudarcokkal... i.m. 22–331. Életútinterjú Bodor Pállal,

képviselt gazdasági elképzeléseket (a gazdasági problémák hosszú távú megoldása, az erőltettet iparosítás megállítása) Ceauşescu elvetette. Helyette folytatódott az erőltetett iparosítás, az erősen centralizált gazdaság- és tervpolitika.[237] A hatalomkoncentráció jegyében 1972-ben összevonták a megyei, bukaresti bizottságok első titkári és néptanácselnöki funkcióit. A megyei propaganda és gazdasági titkárokat pedig néptanácsi alelnöki funkcióval is felruházták, ezzel teljes mértékben összefonva a gazdasági ügyeket és a propagandát. 1973-ban nagyon hirtelen, és a megyei káderek számára is érthetetlen gyorsasággal átszervezték a megyei gazdasági irányító központokat és hálózatot. Ceauşescu a hetvenes évek elejétől személyesen közölte a megyei elitekkel egy-egy telekonferencián az utasításokat. Mindez a tapasztalt vezetők véleménykérése és meghallgatása nélkül történt. Az utasítások végrehajtását és felügyeletét Bukarestből érkező káderek vezényelték le. A gazdasági átszervezések egyúttal kádermozgást és cserét is eredményeztek. 1974 májusában papírtakarékossági okok miatt csökkentették a napilapok és folyóiratok terjedelmét és példányszámait, ami nem csak a kisebbségi orgánumokra vonatkozott, de azokat az eddig is szűkösebb keretek miatt érzékenyebben érintették. Ráadásul a könyv- és sajtó használat/fogyasztás az adott közösségekben a nyelvi önreprodukció biztosítására szolgáló kevés eszközök egyike volt. Ugyanakkor a román lapok mennyiségi fogyása, a már eleve nagyobb merítés miatt nem hordozott magában hasonló méretű veszélyforrást. Az MNDT 1974-es ülésén a párttitkár maga jelentette ki, hogy nincs más megoldás a papírkérdésben. A máramarosszigetieknek Fazekas Jánoshoz és Nicolae Ceauşescuhoz címzett levele 1972-ben már jelezte, hogy a hivatalos diskurzus szintjén elméletileg biztosított nemzetiségpolitikai jogok, keretek sok esetben valós tartalom nélkül maradtak. Ez esetben a különálló magyar nyelvű művészcsoportok működését akadályozta meg a helyi pártvezetés.[238]

A párt a hetvenes évek közepétől erőteljes módon fékezte le a hatvanas években elkezdett liberalizációt, vette vissza a központi irányítást. Megszigorították az ún. párttájékoztatást is. Ceauşescu szinte mindenről személyesen akart tudni. „Azon ipari, szállításügyi vállalatok, építőtelepek, kereskedelmi egységek, a szocialista mezőgazdaság egységei, valamint a tudományos kutatás, az oktatás, kultúra és más tevékenységi területek vállalatainak a pártszervei és szervezetei, ahova a párt főtitkára ellátogatott, rendszeresen és közvetlenül az RKP Központi Bizottságának tesznek jelentést arról, hogy hogyan valósították meg az ez alkalomból adott utasításokat és feladatokat" [239], írta egy, a párttájékoztatásra vonatkozó rendelet 1973-ban.

Az 1972-ben megtartott országos pártkonferencián bevezették az ún. káderrotációt.[240] Ennek az volt a lényege, hogy viszonylag rövid időközönként (3-5 év)

Gálfalvi Zsolttal, Demény Lajossal, Király Károllyal. Az interjúk a kolozsvári Kisebbségkutató intézet és a Videopontes Stúdió együttműködésével készültek.

237 Hunya Gábor: A Ceauşescu-korszak gazdasága. In: Hunya-Réti-Süle-Tóth: Románia 1944-1990... *i.m.* 49-85. p. *Raport final. Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România... i.m.* 126-144. p.

238 1971 végén egy máramarosi értelmiségi csoport Fazekas Jánoson keresztül üzent a pártvezetésnek, hogy a helyi pártszervek a szeparatizmus veszélye ürügyén nem engedélyezik az önálló magyar kultúrcsoport működését.

239 A párttájékoztatás megszervezésére és tartalmára vonatkozó határozat. ANIC, CC PCR Cancelarie, dos. 1/1973. 27-35. f.

lecserélték, áthelyezték a fontosabb megyei vezetőket. A pártvezetés ezzel megakadályozta, hogy bárkinek is tartós és hatékony helyi kapcsolathálózata, politikai tőkéje alakulhasson ki. A megyei eliteket sokszor váratlanul érte egy-egy ilyen döntés, amely általában előzetes értesítés nélkül érkezett központi küldöttek révén. 1973-ban, pl. Gheorghe Pană központi küldött érkezett Marosvásárhelyre és a helyi nómenklatúrát szinte teljesen átszervezte. „Körülbelül két hete elhatároztuk, hogy több titkár elvtárs a Végrehajtó Bizottságból és a Központi Bizottság különböző munkacsoportjai éléről menjenek át más munkaterületekre. A megyei bizottságban tevékenykedő elvtársak pedig más munkaterületet fognak kapni, ahol ez szükséges" - jelentette ki Pană.[241] Leváltották Nicolae Vereş megyei első titkárt, helyette Iosif Bancot nevezték ki. Továbbá több megyei tanácstag és a különböző szakrészlegek titkárai is helyet cseréltek egymással vagy más beosztásba kerültek. Az egyre gyakoribb ideológiai lépések a magyar káderállomány összetételében is változásokat eredményeztek. A hatvanas évek nyitását kihasználó helyi magyar elit több olyan képviselőjét is áthelyezték, aki a hatalom szerint „nem jól értelmezte" az akkori lehetőségeket. Ilyen volt, pl. a Kovászna megyei Sylvester Lajos, aki a kultúráért felelős osztály élén állítólag csak a magyar jellegű műemlékeket és rendezvényeket részesítette előnybe. Ide sorolható Király Károly előzetesen említett lemondása vagy több megyei magyar káder elmozdítása. A magyar káderekkel jó viszonyt ápoló és „megértő" Nicolae Vereş eltávolítása is kisebb fajta értetlenséget váltott ki.[242] 1973-ban egy nyíltan diszkriminatív rendelet is megjelent az oktatás megszervezéséről. Az 1973. május 11-én kelt 278. rendelet előírta azt, hogy általános iskolákban a nemzeti kisebbségek nyelvén történő oktatásban az ötödik osztály indításához minimum 25, a középfokú oktatásban pedig 36 jelentkezőre van szükség. Ezzel szemben mindazon községekben, ahol az „együttélő nemzetiségek nyelvén működő iskolák léteznek, függetlenül a román tanulók létszámától, román előadási nyelvű tagozatokat, vagy osztályokat kell létesíteni."[243]

1974 - a már említett MNDT plenáris ülését leszámítva - több szempontból is meghatározó volt a beindult változások folytatásában, kiteljesítésében. Március 28-án Ceauşescut megválasztották az RSzK államelnökévé. Ezzel megteremtődött a jogi alap a teljes politikai hatalom egy kézben történő koncentrálásához. Az RKP novemberben megtartott XI. kongresszusa már ezeket a hatalmi állapotokat valamint az ország „első embere" által képviselt gazdaságpolitikai, ideológiai irányvonalat konzerválta. A kongresszus nemzetiségpolitikai szempontból fontos alaptétele volt a gyakorlatilag etnikai homogenizációt is előrevetítő tézis hangsúlyozása, a szocialista nemzet fejlődésének újabb szakaszáról. „[...] a dolgozók, nemzetiségre való tekintet nélkül, mindinkább beilleszkednek a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom és a kommu-

240 Az RKP Országos Konferenciájára 1972. július 19-21 között került sor. A konferencia összegezte az 1971-től beállt változásokat és rögzítette ezek folytatásának hosszú távú irányelveit, programját: a homogenizáció, a fokozott ütemű iparosítás, a szisztematizálás folytatása, a harmadik világ felé történő külpolitikai irányulás.

241 ANDJM, fond PCR Comitetul Judeţean Mureş, dos. 2/1973. 61-65. f.

242 Több, Veressel személyes kapcsolatban levő visszaemlékező is megerősíti ezt, pl. Király Károly, Pataki Imre.

243 *Colecţia de legi şi decrete 1973.* Vol. III. Decretul nr. 278 din 11 mai 1973.

nizmus felépítésének folyamatába, a kommunista társadalom egységes dolgozó népébe. Ugyanakkor ennek a jövőnek a távlataiban továbbra is fennmaradnak egyes sajátos vonások, elsősorban a dolgozók különböző kategóriái között a termelésben, a társadalmi tevékenységben betöltött szerepüktől függő különbségek, de mindez csak hangsúlyozni fogja az új társadalmi rend demokratikus jellegét, a dolgozó nép dialektikus egységét."[244] A sajátos vonások fennmaradásán ekkor már nem az etnikai jelleg fennmaradását értették. Ugyanekkor a 225/1974-es törvényrendelet jelentősen megszigorította a külföldiekkel való érintkezést is. Az, hogy az elsőfokú rokonok kivételével tilos lett külföldi magánszemélyeket elszállásolni rendkívül megnehezítette a romániai magyarságnak az anyaországaikkal való kapcsolattartását.[245]

A bukaresti magyar nagykövetség a hetvenes évek közepétől egyre fokozottabb hangulatromlásról számolt be Budapestnek. A hatvanas évek végén, a romániai magyarság körében tapasztalt optimizmus nagymértékben csökkent főleg az anyanyelvi oktatás területén tapasztalható szigorítások és az iparosítás során végrehajtott betelepítések miatt. Az erdélyi magyarság egy jelentős része egyre erősödő frusztráció és sértődöttség közepette tapasztalta meg, hogy a modernizáció, az iparosítás, az építkezések megváltoztatják eddigi életterét, a városok etnikai arculatát, hogy ennek következtében kiszorul eddigi pozícióiból. Az új városlakók a hatalom által segített szimbolikus térfoglalása pedig gyakran jelentette a múlt, a történelem „elfoglalását" vagyis tendenciózus magyarázatát és bemutatását.[246] Ez a jelenség elsősorban az iparosítások legfőbb célpontjaiban, a nagyobb városokban (Kolozsvár, Nagyvárad, Szatmárnémeti, Marosvásárhely) volt tapasztalható, ahol a nagyfokú munkaerő-áramoltatás közepette masszív román tömegeket telepítettek be. [247]

	1948		1956		1977	
	román	magyar	román	magyar	román	magyar
Marosvásárhely	11 007	34 943	22 254	57 144	44 491	81 234
Kolozsvár	47 321	67 977	74 033	74 155	173 003	86 215
Nagyvárad	-	-	35 581	58 424	91 925	75 125

1973. február 17-én Karikás Péter magyar kulturális attasé marosvásárhelyi útja után a bukaresti magyar követség a következőket jelentette Budapestre: „A marosvásárhelyi tartózkodása során Karikás elvtárs beszélgetéseket folytatott néhány régebbi kapcsolatával. Ezek - egymástól függetlenül - arról beszéltek, hogy az utóbbi hónapokban érezhetően fokozódtak az erőszakos asszimilációs törekvések. A város

244 *Az RKP XI. kongresszusa 1974.* Politikai Kiadó, Bukarest. 635-638. p.
245 Vincze: *Történeti kényszerpályák... i.m.* 307. p.
246 A jelenségről részletesebben, Marosvásárhely példáján keresztül lásd: Gagyi József: Több az, ami elválaszt. In: *Marosvásárhely történetéből 2.* Szerk. Novák Csaba Zoltán-Pál Antal Sándor, Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2007. 235-255. p.
247 Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999. 111-112, 302, 520. p.

iparosítása folytán fokozódik a román betelepítés, és ezzel a nacionalista nyomás. Alig két hete, január 24-én, a román fejedelemségek egyesülését kiemelkedő évfordulóként ünnepelték. A város főterén tartott tömeggyűlés végül pogromhangulatú extázisba torkollott, melynek célja a magyar tömegek megfélemlítése volt."[248] A hetvenes évek elejétől tapasztalható negatív tendenciákat foglalja össze az 1977-es *Jelentés Erdélyről* c., külföldön megjelentetett beszámoló. A jól dokumentált jelentésben a két szerző beszámolt a betelepítésekről, az oktatásban tapasztalható egyre erősödő megszorításokról, leépítésekről.[249] Ceauşescu 1972-ben az RKP országos konferenciáján mondott beszédét a magyar külügy így összegezte: „Nicolae Ceauşescunak a pártkonferencián elmondott beszéde azt az összbenyomást kelti, hogy az RKP vezetése nem veszi kellően figyelembe Románia gazdasági, társadalmi adottságait és inkább épít a dolgozó tömegek nemzeti öntudatára, a különböző alkalmakkor és helyeken elhangzó lelkes felszólalásokra, felajánlásokra, mint a tényleges lehetőségekre."[250] A bukaresti magyar nagykövetség 1974-es éves jelentésében a nacionalista tendenciák fokozódásáról és a romániai magyarság körében tapasztalható egyre rosszabb közhangulatról számolt be.[251]

Az erdélyi magyarság létfeltételeinek látványos és gyors beszűkülése egyre inkább aktiválta a párt magyarságpolitikájának kritikusait. A helyi értelmiségiek (később hajdani pártkáderek is) egy része egyre gyakrabban jutatták el kritikai észrevételeiket, panaszaikat az illetékes magyar hatóságoknak vagy külföldi szervezeteknek. Azt, hogy a hetvenes évek közepére Ceauşescu magyarságpolitikája is *érzékelhető* negatív változáson ment keresztül, jól bizonyítja az a tény is, hogy 1975-ben az Európai Nemzetiségek Szövetségi Uniója[252] is levélben kérte Ceauşescut, hogy válaszoljon a romániai magyarságot ért hátrányos megkülönböztetésekből fakadó észrevételekre, panaszokra.[253]

IV. 3. Pozíciók, érdekképviselet, a működtetők. A romániai magyar politikai és kulturális elit a hatvanas és hetvenes években

A romániai magyarság létezése, identitása, kultúrája megőrzésének egyik alapvető kérdése volt az említett korszakban, hogy az adott ideológiai, politikai koordináták között a magyar származású káderek, a döntéshozó, végrehajtó, a hatalmi szerveket befolyásoló politikai tényezőkben, vagy azok közelében tevékenykedő magyar elit milyen kisebbségi érdekérvényesítő szerepköröket tudott kialakítani, illetve hogyan határozták meg saját viszonyukat a magyar kisebbséghez, a többségi nemzethez, a szocializmushoz, az egyetemes magyarsághoz. Az RKP által monopolizált hatalmi

248 Vincze: *Történeti kényszerpályák... i.m.* 305. p.

249 Uo. 318-329. o. A jelentést valójában Tóth Sándor, akkor még Kolozsváron élő filozófia professzor és Tordai Zádor (aki a hatvanas években települt át Erdélyből Magyarországra) az MTA Filozófiai Intézetének kutatója készítették.

250 MOL, külügyminisztériumi TÜK-iratok Románia, XIX-J-1-j, 1972, 88 doboz, 002205/7-128-25.

251 Uo. 001062-128-20.

252 Az Európai Nemzetiségek Szövetségi Unióját (ENSzU) az Európai Tanáccsal egy időben, 1949-ben hozták létre azzal a céllal, hogy az európai nemzetiségek számára lehetővé tegyék a párbeszédet és a közös érdekek politikai képviseletét.

253 Jegyzék egy, az Európai Nemzetiségek Szövetségi Uniója által Nicolae Ceauşescuhoz címzett levélről. ANIC, fond CC al PCR Sectia Organizatorică, dos. 3/1975, 1–10. f.

keretek között az egyetlen érdekérvényesítési csatorna a párt volt. A párton belüli érdekérvényesítési politizálás két szinten zajlott, az ún. „lenti" és „fenti" szinteken. Nagy jelentőséggel bírt a párt és állam legfelső döntéshozó szerveiben (KB, PB, VB, Minisztertanács, minisztériumok és nem utolsó sorban a vezető szervek mellett működő szakbizottságokban) való részvétel: Fazekas János, Király Károly, Domokos Géza, Gere Mihály stb.[254] Ugyancsak fontos szerepet játszott a párt helyi (tartományi, megyei, városi) szervezeteiben helyet kapó vidéki pártelit (Király Károly, Bránis László, Fazekas Lajos stb.) is. Ceauşescu hatalomra kerülése után országos szinten látványos elitcsere ment végbe. A Gheorghiu Dejhez szorosabban kötődő szereplők lassan eltűntek a politikai színtérről, helyettük az új pártvezetéshez hű embereket emeltek be a párt második, harmadik vonalából. Az 1956-ban a magyarokkal szemben bekövetkezett általános bizalomvesztés után az új, 1965 utáni szerkezetben a pártvezetés új integrációs lehetőségeket kínált fel a magyar elitnek. A pártvezetés újra magyar káderekét hozott helyzetbe a nómenklatúra különböző szintjein: Fazekas János, Fazekas Lajos, Gere Mihály, Koppándi Sándor[255], Király Károly, Uglár József.[256] 1965-ben a KB Végrehajtó Bizottságában magyarként csak Mogyorós Sándor volt jelen, aki a „régi generációhoz" tartozott.[257] A VB póttagjai között viszont már Fazekas János és Gere Mihály is szerepelt, akik aztán a hatvanas évek végére látványosan emelkedtek a párthierarchiában. 1969-ben KB-nak Fazekas János, Fazekas Lajos, Gere Mihály, Kovács György, Létay Lajos, Levente Mihály, Szabó Imre, Szilágyi Dezső, Uglár József és Vida Géza személyében 10 rendes, Domokos Géza, Bartos Mihály, Nagy Pál, Péterfi István, Sütő András, Szotyori Ernő és Takács Lajos személyében pedig hét póttagja volt magyar származású. Ezen belül Fazekas János tagja volt a VB-nek, Gere, aki a KB egyik titkári pozícióját is megkapta pedig Király Károllyal együtt póttag volt.[258] A párthoz közel álló, megbízható magyar káderekből is kerültek be Szocialista Egységfront országos tanácsának vezetőségébe: titkár

254 Király 1969-1974 között tagja volt a KB-nak és az MNDT országos vezetésének, 1969-1972 között Kovászna megye első titkára volt. Gere 1965 és 1989 között tagja volt a KB-nak. A hatvanas évek elején a KB propagandáért felelős osztályának, majd az Államtanácsnak volt alelnöke. 1979 és 1984 között ő volt a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának elnöke. Bránis a hatvanas évek közepén a MMAT néptanácsa elnöke volt, majd egy rövid ideig Hargita megye első titkára. Domokos 1969-től a KB póttagja, az MNDT vezetőségének tagja és a Kriterion Könyvkiadó igazgatója volt. Fazekas János a hatvanas évek elején élelmezésügyi miniszter volt majd Minisztertanács alelnöke. 1975 és 1980 között tagja volt a Végrehajtó Bizottságnak.

255 Koppándi pártkarriere a negyvenes évek második felében kezdődött Maros megyében. A helyi tanfolyamokon, majd a Bukarestben és Moszkvában elvégzett politikai tanulmányok után a hatvanas években a KB propagandáért felelős instruktora volt, 1969-től az MNDT titkára, 1974-től 1984-ig a KB póttagja, majd 1984-től 1989-ig rendes tagja volt.

256 Ezek a káderek egytől egyig részesei voltak az RKP elittermelő mechanizmusainak (megfelelő származás, ideológiai képzés Bukarestben vagy akár Moszkvában). A párthierarchia központi (KB instruktor) és tartományi (különböző tartományi funkciók) szintjein nem foglaltak el csúcsvezetői állást, tehát nem voltak elkötelezettjei Gheorghiu-Dejnek. Egyesek (Gere az illegalitás időszakában) már 1945 előtt szorosabb kapcsolatba kerültek Ceauşescuval, mások pedig későbbi munkásságuk során (Fazekas, Király) a hatvanas években.

257 Mogyorós Sándor az RKP KB-nak (1945-1968) és Politikiai Bürójának (1948-1965) tagja. 1953-1955 között ő volt a Minisztertanács első alelnöke. KB és PB tagságával Luka László 1952-es félreállítása után ő volt a legmagasabb pozícióban levő magyar származású pártfunkcionárius.

258 *Congresul az X-lea al Partidului comunist Român*. Editura Politică, Bucureşti, 1969. 757-758. p.

Levente Mihály, vezetőségi tagok: Fazekas János, Péterfi István.[259] A párthierarchiában betöltött pozíció és az ebből fakadó mozgástér szempontjából mindenképp Fazekas János volt a korszak meghatározó magyar származású vezető pártkádere. Fazekas pályája rendkívül látványosan emelkedett, 1961. március 25 - 1965. augusztus 20. között élelmezésügyi miniszter volt, 1965. augusztus 21- 1975. március 22 - között a Minisztertanács alelnöke, 1974. március 22 - 1980. március 29 között belkereskedelmi miniszter, 1975. március 22 - 1982. május 21 között pedig a kormány miniszterelnök helyettese volt.[260] A párt legfelsőbb vezető szerveibe, vagy az azokhoz közel álló pozíciókba kerülés a magyar származású káderek számára több csatornán keresztül történhetett, az éppen aktuális politikai konstelláció függvényében. Az első időszakban az illegalista mozgalomban betöltött szerep és kapcsolathálózat volt a meghatározó, mint pl. Luka László, Mogyorós Sándor vagy Gere Mihály esetében. Az 1953-ban feloszlatott MNSz vonalról is kerültek be aktivisták a pártvezetésbe, mint pl. Fazekas János vagy Bányai László. A Ceauşescu korszakban szerephez jutó magyar származású vezető aktivisták többsége viszont a párt káderképző csatornáin keresztül került pozícióba: Uglár József, Király Károly vagy Fazekas Lajos.[261] Mivel a kommunista elitrekrutációban meghatározó szerepet játszott a kliens-patrónus rendszer is, a párthierarchia alacsonyabb szintjeire való bekerülésben nagyon fontos szerepet kaptak a személyi kapcsolatok. Mindegyik politikai korszaknak megvolt a maga néhány, meghatározó magyar vezető szereplője, akik révén megnyílhatott az út a különböző párt és állami funkciókhoz.[262]

A szigorúan központi irányítással működő káderszelekció elsődleges szempontja az új vezetés iránti lojalitás volt. Ugyanakkor a végrehajtó-képesség, a helyszín sajátosságainak ismerete is fontos tényezővé vált.[263] A helyi nomenklatúrába való bekerüléshez a magyar pártkádereknek is a szocialista típusú elitszelekció és képzés tipikusnak is nevezhető lépcsőfokait kellett bejárniuk. A negyvenes évek végén e folyamat fontosabb állomásai voltak: a mozgalomba történő esetleges belépés az illegalista korszakban vagy közvetlen a második világháború után, a termelésből történő kiemelés és a rekrutációs szűrő utáni rövid pártképzés. Az illegalista múlt

259 *Vörös Zászló*, 1968. 276. sz.

260 *Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989*. Dicţionar. Coordonator: Florica Dobre. Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004. 256. p.

261 Mindhármuk életútjára jellemző a kezdeti néhány hónapos tanfolyam, majd a bukaresti pártegyetem elvégzése és végül az ötvenes évek közepén Szovjetunióban való továbbtanulás.

262 Példaként említhetjük a pénzügyminiszter Luka László által kiépített magyar vonalat (Jakab Sándor) a negyvenes évek végén, vagy Király szerepét a Kovászna megyei elit megszervezésében, vagy akár a Fazekas János holdudvarában tevékenykedő magyar kádereket és értelmiségieket. Részletesebben lásd: Király: Nyílt kártyákkal... *i.m.* Novák Csaba Zoltán: *Kisebbségi érdekérvényesítés hivatalos keretek között a hatvanas, hetvenes évek Romániájában. Fazekas János példája*. Kézirat.
Jakab Sándor esetéről pedig hasznos információkkal bír a vele készült életút-beszélgetés, amelyet az 1956-os Intézet Oral History Archívumában őriznek.

263 Király Károly esetében, pl. 1968. február 12-én döntötték el, hogy kinevezik Kovászna megye élére. Kijelölése és személyének elfogadása a Ceauşescu, Patilineţ, Fazekas, Trofin, Verdeţ, Banc csoport megegyezéséből született meg. Fazekas megpróbált a volt sepsiszentgyörgyi első titkár, Ubornyi mellett érvelni, a pártvezetésben azonban győzött a Király-párti szárny. Király kinevezését a megbízható kádermúltjával, a helyszín (Kovászna megye) megfelelő ismeretével magyarázták meg. ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 20/1968. 6. f.

fontos tényezőnek számított.[264] A hatvanas évek közepétől jelentős változás következett be az RKP káderpolitikájában. Egyre hangsúlyosabban jelentkezett egy új kádergeneráció, amelynek tagjai az ötvenes években lettek párttagok és bejárták a káderképzés immár bejáratott fokozatait: helyi párttanfolyam, szakmai képesítéssel járó egyetemi vagy főiskolai képzés majd, a fontosabb pozíciókat betöltők esetében a hivatalos pártegyetemen, a Ştefan Gheorghiun való oklevélszerzés, bizonyos esetekben pedig a Szovjetunióban történő továbbtanulás. Ceauşescunak a Dej-korszakkal történő „leszámolása" következtében a régi káderek politikai befolyása jelentősen csökkent. A közigazgatási reformban kicsúcsosodó átszervezések következtében ez az új politikai elit egyre jelentősebb pozíciókhoz jutott. A megyésítéssel járó kádercsere, illetve kádermozgás során a megbízható magyar káderek „átvándorolhattak" az új megyei szervekbe, az üresen maradt pozíciókat pedig új emberekkel töltötték fel. Országos szinten a megyei bürókba (póttagokkal együtt) 657 román és 46 (6,48%) magyar aktivistát jelöltek. 1968-ban három megyében volt magyar származású első titkár: Király Károly Kovászna megyében, Bránis László Hargita megyében és Uglár József Szatmár megyében. A magyarok által is lakott megyékben jelen voltak a magyar származású pártbizottsági tagok, de nem minden esetben a nemzetiségi arányoknak megfelelően. Kovászna megyében 1968-ban tíz magyar és öt román pártbizottsági tag volt, Bihar megyében tizenegy román és négy magyar, Hargita megyében tizenegy magyar, négy román, Maros megyében kilenc román, hat magyar és Szatmár megyében pedig tizenegy román, négy magyar tagja volt a megyei bizottságnak. Fontos megjegyezni a számarányon túl, hogy jelentős megyei tisztségekkel (első titkár, gazdasági, kulturális, szervezési titkár) elsősorban a két újonnan megalakított „székely megyében" rendelkeztek magyar származású káderek, más erdélyi megyékben csak ritkább esetben. Ez, a hatvanas évek végére kialakult állapot a hetvenes évek elejétől változott meg drasztikusan, amikor az ún. káderrotációval, több fontos helyi tisztséget betöltő magyar kádert is leváltottak vagy áthelyeztek más szakterületre.

A párt magyarságpolitikája alakulásában ugyancsak fontos szerepet játszottak az ún. vezető értelmiségiek is. Az 1956-os magyarországi események erdélyi kihatásai következtében, a magyar értelmiségiek egy részével szembeni bizalomvesztés a Ceauşescu-féle nyitás nyomán a hatvanas évek közepétől oldódni látszott. „Hirtelenében az 1956 őszi események jutnak csak eszembe, amikor életem keresztútjához érkezett. Sose hittem jobban a szocializmusban, mint akkor, de valami naiv gyerekes hittel mégis azt gondoltam, hogy a szocializmus építése hibáitól épp abban a pillanatban kell megszabadulnunk. Az akkori húsz valahány éves írók, újságírók és más szakmájú értelmiségiek ma már deres fejű nemzedéke köszöni Önnek az akkori

264 A folyamatról részletesebben lásd: Novák Csaba Zoltán: A Magyar Autonóm Tartomány elitjének kialakulása és megszerveződése, In: *Nemzet a társadalomban*. Szerk. Fedinec Csilla, Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004, 191–205. p. Uő: A párt szolgálatában. Kádersors a Székelyföldön. *Múltunk*, 2005/4. 100–128. p.
Stefano Bottoni: Az új, baloldali magyar értelmiség az ötvenes-hatvanas években. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Szerk.: Simon Attila–Bárdi Nándor, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 385–405. p.

türelmét. Azt, hogy két tűz között sem ingott meg pártos hitében, hanem vállalta a nehezebb utat: nemcsak a kolozsvári türelmetlen aktivistákat kellett csitítania, hanem bennünket is leszerelnie. És így, embertől emberig menő, éjt nappá tevő munkával sikerült bennünket a tévelygésből kimentenie. Történelmi feladatot teljesített Ön akkor, mert ha nincs az Ön bölcsessége, egy ma becsülettel helytálló nemzedék kompromittálódik" – írja Huszár Sándor Fazekasnak a hatvanas évek végén.[265] A magyar értelmiségiekkel történő „kiegyezés" jegyében a pártvezetés egy új, integrációs politikát alkalmazott, amelynek részeként új kulturális intézményi kereteket (a már említett intézmények: *A Hét, Kriterion,* magyar nyelvű tévé adás, különböző megyei szintű kulturális intézmények, szakbizottságok) biztosított számukra. A „hatvannyolcasoknak" is nevezett generációs csoport tagjai általában az ötvenes években részesültek felsőfokú képzésben, jól ismerték a többségi nyelvet, kultúrát és el tudtak igazodni a korabeli politikai viszonyok között: Sütő András, Domokos Géza, Huszár Sándor, Péterfi István, Hajdu Győző.[266] Többségükre jellemző, hogy a kulturális (írói, alkotói stb.) tevékenység mellett politikai jellegű megbízatásokat is kaptak és hajtottak végre. Továbbá fontos összekötő szerepet játszottak a magasabb pozíciókban levő magyar káderek irányában. Ilyen jellegű közvetítői szerepet vállalt pl. Sütő és Hajdu a megyésítés során vagy más értelmiségi csoportok a hetvenes évek elején. Ezt a fajta kettős szerepet Sütő András, az 1969-es az RKP X. kongresszusán történő felszólalásban a következőképp foglalta össze: „Az írásaimban sohasem kerülhettem meg és nem is akartam megkerülni a társadalmi problémák okozta akadályok bemutatását. Olyan akadályok ezek, amelyeken az írónak is túl kell haladnia a társadalmi osztályával, nemzetével, nemzetiségével együtt, amelynek a tagja, hisz az író az ő óhajaikat álmodja meg, teszi a művészi alkotások szereplőjévé.[267] Ugyanakkor az előző generációra jellemző népszolgálati eszme hangoztatása mellett használják a saját közösségük számára áthallással bíró utalásos nyelvet.[268] Az 1956-os megszorítások után a hatvanas évek végén, hetvenes évek elején gyakorlatilag tovább élt az ötvenes években kialakult mechanizmus, miszerint a romániai magyar értelmiség egy jelentős része továbbra a kettős, ambivalens diskurzust folytatva egyszerre volt a hatalom éltetője de sajátos kisebbségi kérdések megjelenítője is.[269] Pl. Sütő András 1966-ban

265 Huszár Sándor születésnapi köszöntő levele. PTSzL, 917. fond, 5. doboz, 4. iratcsomó.

266 Bárdi Nándor: A romániai magyar elit generációs csoportjainak integrációs viszonyrendszere. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében.* Szerk.: Bárdi Nándor–Simon Attila. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 45. p.

267 *Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român.* Editura Politică, Bucureşti, 1969. 439. p.

268 Bárdi: *Tény és való...* i.m. 45. p.

269 Stefano Bottoni szerint a kommunista rendszer első éveiben a romániai magyar értelmiséget egyfajta szerepzavar jellemezte, főként azon tagjait, akik a központi hatalommal együttműködve létrehozták és működtették a nemzetiségi irodalmat és „totalitárius nyilvánosság" fórumait. Kettős, ambivalens diskurzus által meghatározott szerepre vállalkoztak. Egyszerre voltak rajongói, működtetői és haszonélvezői egy őket integrálni és megbecsülni igyekvő rendszernek, ugyanakkor nemzetiségi mivoltuk miatt sohasem válhattak szerves részévé a hatalomnak és a román nemzetépítésnek. Részletesebben lásd: Stefano Bottoni: A hatalom értelmisége – az értelmiség hatalma. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes" években.* Szerk. Bárdi Nándor. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2005.
A kérdésről még lásd: Lőrincz József: *Az átmenet közéleti értékei a mindennapi életben.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2004. 79–87. p.

a kisebbségi ügyekért felelős bizottság ülésén az ateista nevelés fontosságát hangsúlyozza, negatív példaként emelve ki egy templomba járó marosvásárhelyi színésznőt, ugyanakkor a belügyi szervek túlkapásai ellen is szót emel.[270]

A Ceauşescu-kezdeményezte nyitást a magyar értelmiségiek zöme bizakodással élte meg és a kisebbségi problémák megoldásának reményében támogatásukról biztosították a pártvezetést, amikor annak szüksége volt erre, pl. a prágai beavatkozás elítélése utáni időszakban. A párt által felkínált lehetőségeknek, nyitásnak azonban sokszor komoly ára volt. A párt zászlaja mögé történő nyilvános felsorakozás belső egységet, stabilitást közvetített a külvilágnak, ugyanakkor a párt hivatalos kül- és belpolitikai irányvonalát érő kritika taktikai kivédésére is lehetőséget teremtett. A pártvezetés részéről megnyilvánuló nyitással, ígéretekkel, a kisebbségi lét számára körvonalazódó új lehetőségekkel, az RKP Csehszlovákia lerohanása elleni bátor „kiállásával" és nem utolsó sorban, az új, reintegrációs pártpolitika kínálta pozíciószerzési- és karrier lehetőségekkel mozgósított vezető magyar értelmiségieknek 1968 folyamán több alkalommal is bizonyítani kellett (és bizonyították is) a pártvezetés iránti lojalitásukat. Kiemelkedő jelentőséggel bírt a Magyar Írószövetség vitájáról kiadott közlemény romániai fogadtatása. 1968. május 18-án az *Élet és Irodalom*ban ismertették a Magyar Írószövetség kerekasztal-vitájának végkövetkeztetését, miszerint a romániai magyar irodalomnak kettős kötődése van, egyrészt kötődik az adott ország irodalmához, ugyanakkor a magyar irodalom szerves részét is képezi.[271] A kettős kötődés hangoztatása nem volt összhangban az RKP-nak a szocialista nemzet értelmezése során is hangoztatott téziseivel, miszerint az országban élő nemzetiségek az azonos gazdasági, társadalmi, pszichikai tényezők által meghatározott román szocialista nemzet részei. A Magyar Írószövetség tézisét a román pártvezetés egyértelműen elutasította. A vezető magyar értelmiségiek állásfoglalása sem várhatott soká. Az *Előré*ben Domokos Géza, az *Utunk*ban Huszár Sándor, az *Igaz Szó*ban Gálfalvi Zsolt és Hajdu Győző aláírásával jelent meg állásfoglaló cikk. Kántor Lajos visszaemlékezése szerint a *Korunk*ban az általa és a Balogh Edgár által megírt állásfoglalás cenzúra általi visszautasítása körüli huzavona miatt nem jelent meg hasonló cikk.[272] A pártvezetés azt várta el a vezető magyar értelmiségiektől, hogy kimondják „a romániai magyar irodalom szerves része a Román Szocialista Köztársaság kultúrájának, fejlődését ugyanazok a politikai-társadalmi körülmények alakítják, mint a vele termékeny kölcsönhatásban növekvő román irodalomét" és, hogy „annál világosabb számunkra az, hogy a romániai magyar irodalom sorsáért reánk, a szocialista Romániai magyar íróira, hazánk Írószövetségére hárul a felelősség."[273] A „sajátosságai [*romániai magyar irodalom - N. Cs. Z.*] közé tartozik az is, hogy benne a haladó hazai irodalmi örökség mellett tovább él az a hagyomány, melyet a testvéri Magyar Népköztársaság irodalma magáénak vall..." -

---

Standeiszky Éva: Bomlás. A hatalom és a kulturális elit. In: *„Hatvanas évek Magyarországon." Tanulmányok.* Szerk. Rainer M. János. 1956-os Intézet, Budapest, 2004. 272-318. p.

270 ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 180/1966. 48-71. f.

271 Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956-1989.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2007. 101. p.

272 Kántor Lajos: Becsületünk csücske... 1968 Romániából (újra)nézve. *Élet és Irodalom.* 2008. 43. sz.

273 Gálfalvi Zsolt-Hajdu Győző: Felelősség azonos eszmények szolgálatában. *Igaz Szó*, 1968. 8. sz. 250-252. p.

típusú, lelkiismeret -engesztelő próbálkozások kevésbé számítottak, a tét elsősorban a politikai üzenet megfogalmazása volt. A nyilatkozatok szülte „babérokat" elsősorban a párt gyűjtötte be, sikeres külpolitikai manővert hajtva végre. A Magyar Írószövetség nyilatkozata és az RKP reagálása csapdahelyzetet teremtett a romániai magyar értelmiségi vezetők számára. Az eddigi kompromisszumokért és a jövőbeli ígéretekért cserében lojalitás nyilatkozatra kényszerültek.[274] A Magyar Írószövetség nyilatkozatára tett reagálások után a párt, viszonylag hamar, újra igénybe vette a vezető magyar értelmiségiek hűségnyilatkozatait. Ezúttal a Varsói Szerződés csapatainak csehszlovákiai bevonulása körüli román külpolitikai magatartást kellett legitimálni. A prágai eseményekkel kapcsolatban tett hűségnyilatkozatok ugyanabban a történeti kontextusban születtek, ugyancsak a párt körüli egységet hivatottak demonstrálni, de elvi szempontból könnyebben emészthetőek és vállalhatóak voltak. 1968. szeptember 3-án az *Előrében* jelent meg egy felhívás, amelyben neves kolozsvári magyar értelmiségiek, mint Balogh Edgár, Huszár Sándor, Létay Lajos, Lászlóffy Aladár, Szilágyi István stb. támogatásukról biztosították a pártvezetést, elítélték Csehszlovákia lerohanását és kifejezték abbéli reményüket, hogy az általuk is támogatott politikai irányelvek alapján tartják elképzelhetőnek a nemzetiségi problémák megoldását.[275] Ahogy Kántor Lajos, Balogh Edgár visszaemlékezésére is hivatkozva írja, „a hűségnyilatkozat ugyanis legalább annyira parancsra történt, mint a prágai tavasz iránti rokonszenvből."[276]

A korabeli magyar származású elitre jellemző volt, hogy az érdekérvényesítő politizálást az adott politikai ideológián és rendszeren belül képzelték el. A nemzetiségi jogok érvényesítését a marxizmus-leninizmus, valamint azoknak a román pártvezetés ideológiai irányvonalai által kínált lehetőségei (pl. Ceauşescu beszédei) alapján próbálták érvényesíteni. A rendszerhez való lojalitás és ugyanakkor az adott nemzetiséghez való szoros kötődés kettőssége addig tudott együtt létezni, amíg a köztük kialakult sajátos egyensúly valamilyen külső hatásra fel nem borult. A rendszer működésében a hetvenes években beállt ideológiai fordulat, a nemzetiségeket egyre súlyosabban érintő intézkedések egy új töréspontot eredményeztek a magyar káderek egy része, az értelmiségiek és a párt viszonyában. A magyarságot egyre hátrányosabban érintő intézkedések a magyar értelmiségiek többségében és a magyar káderek egy részénél elégedetlenséget, bírálatokat váltottak ki, ami alapján a Securitate fokozatosan a megbízhatatlan, felforgató elemekhez sorolta őket, ami megfigyelést, követést és aztán később a hatalommal való konfrontációt eredményezett.[277] Az 1956-os folyamatok kapcsán kialakult Magyarországhoz való viszonyulás, az 1968-as rövid epizód ellenére is meghatározó maradt és a párt nemzetiségpolitikai kereteinek szűkítése nyomán egyre meghatározóbb lett.[278] A bukaresti magyar nagykövetség ekkor is állandó kapcso-

274 A nyilatkozatok körüli események még hosszú ideig vita tárgyát képezték és képezik ma is. Erről a csapdahelyzetről beszél Bodor Pál is egy interjúban és Domokos Géza is önéletírásában. Domokos Géza: *Esély I.* Pallas Akadémia, Csíkszereda, 1996. Interjú Bodor Pállal. Az interjú a kolozsvári Etnikai és Kisebbségkutató Intézet és a Videopontes stúdió közreműködésével készült 2009-ben. Az interjú digitalizált és gépelt változata a Kisebbségkutató Intézet dokumentumtárában található meg.
A kérdésről még lásd: Ágoston Vilmos: Romániai magyar irodalom (1970/1990). *Látó*, 1991, 3. sz. 347–356. p.

275 *Előre*, 1968. szeptember 3.

276 Kántor Lajos: *Becsületünk csücske... i.m.*

277 Részletesebben lásd a Domokos Gézára vonatkozó megfigyeléseket tartalmazó dokumentumokat.

latban állt a romániai magyar értelmiségiek legtöbb véleményformáló személyiségével. A magyar kisebbségre vonatkozó információkhoz az ő közvetítésükkel jutottak hozzá. A mindennapok romániai politikai csatározásaiba, érdekérvényesítő küzdelmeibe belefáradt értelmiségiek gyakran a magyar diplomáciai testülettel való érintkezés útján vezethették le a felgyűlt sérelmeket, engedhették szabadjára panaszaikat érdekes ambivalenciát képezve ezzel. Egyféleképpen nyilvánultak meg a hivatalos romániai politikai fórumokon és sokkal vehemensebben, erősebb kritikai hangnemben a magyar diplomáciai testület munkatársaival folytatott beszélgetésekben.[279]

Mint láthattuk, a hatvanas évek végén jelentősen javult a magyar káderek politikai, döntési pozíciókban való jelenléte, azonban ez az esetek többségében nem érte el a magyar lakosság számarányát az adott településen, közigazgatási egységben. A pátvezetésben való fizikai jelenléten túl viszont több tényező is befolyásolta az adott káder vagy elitcsoportok, és egyes személyek érdekvédelmi munkáját. Meghatározó tényező az adott vezetői pozícióból fakadó tényleges cselekvési lehetőségek összessége. Pontosabban, mit képes és tud megtenni az adott káder az adott pozícióban, milyen hatáskörrel rendelkezik. A pártvezetés ultracentralizált szerkezetében viszonylag kevés olyan pozíció létezett, amelyből tényleges, kezdeményező szintű munkát lehetett folytatni. Ilyen pozícióval a KB néhány tagja (jelen esetben Fazekas, Gere) rendelkezett. Ugyanakkor a helyi nómenklatúrában betöltött elöljárói pozíció (pl. megyei első titkár) is hasznos lehetett, ha jó központi kapcsolatrendszerrel párosult. Ennek a legrelevánsabb példája Király Károly esete.[280]

Fontos viszont megvizsgálni azt is, hogy a korszak kádere számára mit jelentett az adott nemzethez való tartozás, és hogy az iránta érzett felelősségtudat mennyire határozta meg politikai tevékenységét. Az eddigi kutatások azt mutatják, hogy a második világháború utáni korszakban tevékenykedő kisebbségi származású kommunisták esetében (Luka László, Ana Pauker, Mogyorós Sándor) a politikai identitás fölülírta a nemzeti identitást, amely latens módon volt jelen politikai tevékenységükben és inkább az adott nemzetiség néhány ügye iránt érzett empátiában nyilvánult meg.[281] A korszak viszont több olyan kádert is kitermelt, akik esetében a nemzethez való viszonyulás egy más, szorosabb kötődést alakított ki. A hatvanas években felemelkedő Fazekas esetében sajátos helyzetről beszélhetünk. Fazekasnál a nemzeti

278 A Magyar Írószövetség összmagyar irodalmi életért érzett felelősségről és a kettős kötődésről szóló nyilatkozatának elutasítása.

279 Kitűnő példa erre Takács Lajos tevékenysége. Takács a hatvanas években folyamatosan sérelmi jellegű tájékoztatással látta el a magyar nagykövetség embereit, ugyanakkor a belpolitikai életben sokáig a helyi viszonyok között is mérsékelt hangnemmel volt csak jelen. A magyar nagykövetség jelentései ebből az okból kifolyólag is többnyire sérelmi anyagok.

280 Kovászna megyében 1968–1972 között Király Károly jóváhagyásával és többszöri személyes közbenjárásával több lehetőség is adódott a helyi magyar kultúra ápolására, illetve a gazdasági beruházásokhoz szükséges támogatások megszerzésére és felhasználására.

281 Luka László több alkalommal is segítette szülőfaluját, ugyanakkor ő az, aki 1947-ben nyilvánosan üzen hadat az „elvtelen magyar egységnek." A rabbi családban született Ana Pauker többször is elnézést tanúsított a zsidók negyvenes évekbeli kivándorlása körüli bonyodalmakban, ugyanakkor egy temetésen fontosnak tartotta kijelenteni, hogy az általa elkövetett, vallási indíttatásúként is értelmezhető mozdulatsor csupán a véletlen műve volt. Részletesebben lásd: Levy: *Gloria şi decăderea Anei Pauker*... i.m. 23–168. p.

identitás szerves része lesz a politikai identitásának. Esetében valószínű, hogy fontos szerepet játszott az elsődleges szocializációja, a székelykeresztúri tanítóképző majd az MNSz-ben kezdődő politikai pálya. Fazekas kommunistának vallotta magát, nemzetiségét, az adott nemzethez való tartozás fontosságát azonban sohasem tagadta meg és a korabeli politikai viszonyokból fakadó pozícióit gyakran használta fel egyfajta „magyar patrónusi szerepkör" betöltésére. Nemzettársait több esetben is segítette: autóbeszerzés, szanatóriumi kezelés, kivándorlási kérelem, lakás- és állásszerzés stb. A Fazekas-életút a kommunista ideológiába ágyazott nép- és nemzetszolgálat jegyében működött egészen addig, amíg a korabeli hatalmi rendszer lehetővé tette a kettő közötti átjárást. Ennek megszűnése után több értelmiségihez és pártkáderhez hasonlóan Fazekas is nyílt konfliktusba keveredett a Ceauşescu által fémjelzett pártvezetéssel. A kevésbé „nemzeti környezetben" (temesvári, etnikailag vegyes környezet, szakiskola, szovjetunióbeli továbbképzés) szocializálódó Geréről ugyanakkor eltérőek a vélemények. Ő a kimondottan magyar ügynek számító kérdésekben kevésbé volt aktív és egészen 1989-ig tagja maradt a pártvezetésnek.[282] Király Károly 1972-es „lázadása", a megyei első titkári funkcióból történő lemondása sajátos keveréke volt a politikai és nemzetiségi tényezők összhatásának. Az 1968–1972 közötti Kovászna megyei első titkár, a helyi pártelit és a helyi értelmiségiek támogatásával intenzív gazdasági, társadalmi és politikai tevékenységet fejtett ki. A megyei politikai hatalom első számú birtokosaként Király egyik legaktívabb megyei elnöknek bizonyult, ami két szempontból is zavarhatta az 1971-től egyre inkább a teljes centralizációt visszaállító pártvezetést. Bukarestben ellenérzést válthatott ki Király helyi politikai erőkoncentrációja és népszerűsége, ugyanakkor a román pártvezetőket zavarhatta a helyi nemzet- és közösségépítő látványos és sikeres tevékenység is. Ilyen belpolitikai tényezők és az azokat tetőző magánéleti problémák hatására mondott le Király Károly 1972. április elsején.[283] A magyar káderek és értelmiségiek egy része, valamit a Ceauşescu-pártvezetés közötti elhidegülésre – majd esetleges szakításra – folyamatosan a hetvenes évek végétől került sor.[284]

A káderek és a „közszolgálatot vállaló" értelmiségiek elsődleges szerepe egy ún. transzmissziós szíjként való működésben teljesedett ki. A 1940-es évek második felében ezt a szerepet az egyetlen elismert magyar érdekképviseleti szervezet, az MNSz látta

282 Novák Csaba Zoltán: Magyarok a Román Kommunista Pártban 1944–1948. *Pro Minoritate*, 2006/Tél. 62–78. p. Gere Mihályhoz hasonlóan különböző okokból kifolyólag még néhány magyar származású káder, illetve értelmiségi vállalta a pártvezetés melletti lojalitást.

283 A kérdésről lásd: Király Károly: *Nyílt kártyákkal. Önéletírás és naplójegyzetek*. Nap Kiadó, Budapest, 1995. Egy 2008-ban készült interjúban Király azt is elmondja, hogy a lemondását megelőzően „fülest" kapott Bukarestből, hogy a pártvezetés felfelé kívánja buktatni, vagyis a megyei első titkári tisztséget egy bukaresti tisztséggel cserélnék fel. Az interjú a Video Pontes stúdió közreműködésével készült. A forgatócsoport tagjai: Maksay Ágnes szerkesztő-riporter, Novák Zoltán történész, Kötő Zsolt operatőr. A Király Károly lemondása körüli bonyodalmakat elemzi egy, a magyar külügy által 1972-ben készített jelentés is, amely szerint a lemondás mögött egyrészt személyes okok állnak, másrészt az a hír is, miszerint első titkári tisztségét egy KB titkári pozícióra kellett volna felcserélnie felsőbb utasításra. Magyar Országos Levéltár (MOL), külügyminisztériumi TÜK-iratok Románia, XIX-J-1-j, 88 doboz, 002205/3-028-28.

284 Király Károly 1972-es lemondását több beadvány, panaszlevél, lemondás vagy félreállítás követte. Fazekas, Sütő és Domokos 1984-ben veszíti el KB tagságát, illetve póttagságát. A magyar adás főszerkesztője Bodor Pál 1983-ban lemondott, majd 1983-ban Magyarországra távozott. Ugyanakkor Gere Mihály, Hajdu Győző vagy Koppándi Sándor a pártapparátusban maradnak.

el. 1953-as felszámolása után ez a feladat leszűkült a politikai és etnikai identitás kettősségével „lavírozó" RKP központi és területi aktivisták munkájára, külön színezetet kapva ebben a jelenségben a MAT elitje.[285] A Gheorghiu-Dej-korszak utolsó felében háttérbe szorult magyar káderek és értelmiségiek számára a hatvanas évek közepétől vált ismét egyre szabadabbá a terep. A Ceauşescu-féle nyitás kulcsszereplőivé váltak, hisz az erdélyi magyarság irányába történő ideológiai, propagandisztikus üzenetközvetítés ismét fontos szerepet kapott. Mindez egy visszafele ható cselekvéssort is eredményezett, hisz a politikai, ideológiai réseket kihasználva lehetővé vált egy mérsékeltebb hangvételű a sérelmeket felvető, esetenként a rendszerideológiára hivatkozva, azt helyileg kezelő sérelmi politizálás. Ebben a folyamatban elsősorban az 1965-ös IX. kongresszus utáni új ideológiai alaptételek hatékony propagandisztikus megjelenítése volt az elsődleges feladat, de az 1968-as közigazgatási reform során a felbolydult kedélyek csillapítása, a döntések megmagyarázása és elfogadtatása is sorsdöntő volt a párt magyarságpolitikájában, a magyar káderek feladatkörében. Fazekas, Gere, Koppándi, Király hely- és terepismerete segített rendezni a székelyföldi helyzetet. Ceauşescu különutas politikája lokális elfogadtatásának és támogató bázisának megteremtése volt az 1968-as év másik kimagasló története. A magyar származású káderek tájékoztattak, megmagyarázták, elfogadtatták a párt hivatalos álláspontját. Ugyanakkor, főleg Fazekas János vagy Király Károly, többször vállaltak fordított irányú közvetítői szerepkört is, átjuttatva egy adott, több esetben sérelmi, kérdést a párthierarchia különböző szintjein. Kitűnő példa erre Sütő András és Hajdu Győző leve Fazekashoz 1968 januárjában, amelyben a sepsiszentgyörgyi értelmiségiek kérését tolmácsolják, vagy a máramarosszigetiek kérésének szintén Fazekas általi tolmácsolása Ceauşescunak. A közvetítés mindkét esetben sikeres volt. Kovászna megye létrehozásában fontos szerepet kapott a helyi lobbizás és a máramarosszigetiek ügyében is dokumentálható kivizsgálás történt.[286] Az MNDT 1968-as születésével elvileg egy olyan fórum létesült, amelyen keresztül ezek a kérdések szervezetten, összegezve juthattak el a legfelsőbb pártvezetéshez. A személyes közvetítés, lobbizás, illetve „intézkedés" viszont egyáltalán nem veszített a jelentőségéből.

V. A kisebbségpolitika, mint biztonságpolitikai kérdés a hatvanas évek végén, hetvenes évek elején

Románia 1945 utáni történetében az állam, a többségi nemzet és a kisebbségek közötti viszony többször is átértékelődött. A második világháború utáni közvetlen időszakban a párizsi békekonferenciáig a Romániához visszakerült magyar kisebbség a nemzetbiztonság szempontjából is fontos kérdése volt a mindenkori román hatalmi

285 A kérdésről, jelenségről részletesebben lásd Bárdi Nándor, Nagy Mihály Zoltán és Stefano Bottoni említett munkáit.

286 Fazekas János 1972-ben közvetítette Ceauşescunak a máramarosszigeti magyar közösség panaszát, amelyben tudatták, hogy a helyi párt és állami szervek, szeparatizmusra hivatkozva nem teszik lehetővé az önálló magyar művelődési élet működtetését. A forrásokból kiderül, hogy a pártvezetés vizsgálatot rendelt el az ügyben, amelynek következtében történtek lépések a magyar nyelvű kulturális műsorok mennyiségi és minőségi javítása érdekében. Fazekas János levele Nicolae Ceauşescuhoz a máramarosszigeti magyarok panaszairól. ANIC, fond CC PCR Secţia Cancelarie, dos. 1972/166. 3–5. f

politikának. A kisebbségi kérdés ilyen irányú megközelítését jelentősen befolyásolta a Magyarországgal való kapcsolat milyensége. Az MNSz hivatalos vezetősége a román állam keretein belül gondolkodott de nem volt titok az sem, hogy a békekonferencia lezárulásáig jelentős magyar tömegek reménykedtek, ha a teljes revízióban nem is, de egy esetleges határkorrekcióban mindenképp. Ilyen körülmények között a magyar kérdés sok tekintetben állambiztonsági problémaként jelent meg a román politikai életben.[287] 1949-1952 között a politikai tisztogatások során több magyar értelmiségi, köztük az MNSz néhány prominens képviselője ellen is, hazaárulás miatt emeltek vádat: Balogh Edgár, Csőgör Lajos, Demeter János, Jordáky Lajos, Méliusz József, Szász Pál, Kurkó Gyárfás stb. A vádpontok között kiemelt helyen állt a hazaárulás, a Magyarország javára történő kémkedés, illetve a nacionalizmus.[288]

A sztálinista integráció időszakában (1952-1956) az eddigi kutatások azt mutatják, hogy a magyar kérdés nem szerepelt különösen kiemeltként a Belügyminisztérium és a Securitate nemzetbiztonsági munkájában.[289] Az 1956-os magyarországi szabadságharc és forradalom - és annak kihatásai - más megvilágításba helyezték a romániai magyarság helyzetét. A magyarországi események több vonatkozását a román pártvezetés nacionalistának és revizionistának találta. Románia budapesti nagykövete Ion Popescu-Puțuri, valamint a tájékozódás végett Budapesten tartózkodó Valter Roman jelentéseikben a magyar nacionalizmus feléledéséről számoltak be.[290] A magyarországi eseményeknek az erdélyi magyarokra gyakorolt közvetlen vagy akár közvetett hatása is hasonló besorolás alá esett. A magyar forradalmárok iránt, az erdélyi magyar társadalom nagy többsége által érzett szimpátia, a forradalmi események és az azt megelőző folyamatok hatására aktiválódott erdélyi magyar értelmiségiek hozzáállása számos esetben kivívta magának a nemzetbiztonság szempontjából is veszélyes nacionalista vagy akár revizionista jelzőt. A Securitate által 1957-ben kijelölt potenciális ellenségek listájára felkerült az ún. magyar nacionalisták csoport is és ugyanakkor a tömb-magyar területek is speciális megfigyelés alá kerültek.[291] Ugyancsak 1956 után került sor a többségében magyarok által lakott területek informátorokkal való behálózására, a Securitate ottani működésnek tökéletesítésére.[292]

---

287 Nagy Mihály Zoltán: Válságos idők. *A dél-erdélyi magyarok internálása és annak hatása a magyarság politikai önszerveződésére (1944. szeptember-1945. szeptember).* Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Atlantis Kiadó, Újvidék, 2004. 51-74. p.
Ebbe a gondolatmenetbe illeszthető be az MNSz számos vezetőjének 1948 utáni perbefogása és elítélése, ahol a legfőbb vádpont a hazaárulás volt. Balogh Edgárt, Csőgör Lajost, Demeter Jánost és másokat azzal is vádolták, hogy adatokat, statisztikákat szolgáltattak ki az országról Magyarországnak a párizsi békekonferencia előtt. Részletesebben lásd: Novák Csaba Zoltán: Intelectuali maghiari de stânga în conflict cu noile autorități comuniste. *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Șincai"*, Târgu Mureș, 2006. 372-382. p.

288 A Csőgör, Demeter, Jordáky, Balogh elleni perről részletesen lásd: ACNSAS, fond Penal, dos. 217. vol. 1-4.

289 A Securitate a magyarok által tömbben lakott területeken sok településen nem rendelkezett az akkori hatalmi szempontoknak megfelelően kiépített és hatékonyan működő hálózattal. A titkosrendőrség akkori legfontosabb feladata az „osztályharc" (az ellenséges elemek felkutatása és ártalmatlanná tétele, a kollektivizálási folyamat felügyelete stb.) segítése volt.

290 Bottoni: *Az 1956-os forradalom... i.m.* 35-36. p.

291 Uo. 38-49. p.

292 Uo.

1956 után a román titkosrendőrség és általában a politikai vezetés érzékenyebben reagált az ún. magyar nacionalizmushoz kapcsolódó kérdésekre. Annak ellenére, hogy a romániai magyarságot is átfogó osztályharc során az „ellenséges elemek" többsége teljesen eltűnt a döntéshozó vagy végrehajtó pozíciókból, a magyar nacionalizmus állandó témája volt, nemcsak a belügyi munkának, hanem a politikai életnek is. A Securitate szerkezeti felépítésében folyamatosan helyet kaptak a kisebbségek tevékenységét követő, ellenőrző osztályok, részlegek. 1951–1956 között központi szinten a Secția Politice-Subversive (Politikai- és Felforgató Ügyekkel Foglalkozó Osztály) foglalkozott a kisebbségek figyelésével. A Securitate Tartományi Igazgatóságainak (Direcții regionale) szerkezeti felépítésében is helyet kapott ez az osztály, amely az illető tartomány sajátos helyzetétől függően jelölte ki azokat az Ügyosztályokat (Birou), amelyek a kisebbségeknél tapasztalható nacionalista megnyilvánulásokat vizsgálta. A Maros Tartományi Igazgatóság esetében, pl. az 5. Ügyosztály hatáskörébe tartozott „az együttélő magyar nemzetiség körében tapasztalható soviniszta-nacionalista megnyilvánulások" vizsgálata. Ugyanakkor nagy valószínűséggel a Követési és Vizsgálati Osztály (Secția Filaj și Investigații), amely a célszemélyek követéséért felelt, követte a magyar nemzetiségű célszemélyeket is. Az 1956-os átszervezéstől kezdve a Belföldi Hírszerzési Igazgatóság (Direcția a III-a Informații interne) foglalkozott a kisebbségekkel, ezen belül a II. Főosztálynak a III. Ügyosztálya a „nacionalista felforgató tevékenység" ellen dolgozott. 1967-től nagy valószínűséggel az Általános Belföldi Hírszerzési Igazgatóság (Direcția Generală de Informații Interne) foglalkozott a kisebbségi ügyekkel. 1973-tól 1989-ig az I. (Belföldi hírszerzés) Igazgatóság látta el a nemzetiségiek körében tapasztalható jelenségek feltérképezésével, megfigyelésével, elemzésével járó feladatokat.[293] 1956 után az új magyar pártvezetés teljesen antinacionalista diskurzus alapján próbált berendezkedni és Magyarország egyfajta defenzív külpolitizálásra szorult, az első években arra kellett koncentrálnia, hogy megszilárdítsa belső hatalmát és újjáépítse külkapcsolatait.[294] Ennek ellenére a román pártvezetés a Magyarországról átszüremlő hatásokban látta az ún. nacionalizmus probléma egyik fő okát. A defenzívába kényszerült magyar külpolitikától pedig a román pártvezetés azt próbálta meg kisajtolni – sikeresen –, hogy elfogadja az eddig foganatosított, az erdélyi magyarságot érintő belpolitikai lépéseket, hogy a határokon túli magyarsággal való kapcsolattartást visszaterelje a hivatalos, a román fél által ellenőrzött és jóváhagyott keretek közé és mindezt szimbolikusan meg is jelenítse úgy a román és magyar közvélemény előtt, mint a szocialista táboron belül is. A Kádár János vezette magyar pártküldöttség 1958-as romániai és Kállai Gyula 1959-es bukaresti látogatása híven tükrözi ezt az állapotot. Az 1958 februárjában lezajlott román-magyar találkozón az 1956-os események kerültek előtérbe, a magyarországi helyzet stabilizálásával kapcsolatos beszámolók, Románia segítségnyújtása, a nemzetközi helyzet értékelése.[295] A román pártvezetés Magyarországgal kapcsolatos aggo-

293 *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective și metode.* Vol. I. (1948–1967) Coord. Florica Dobre. Editura Enciclopedică, București, 2006. 4–45. p.

294 Részletesebben lásd: Földes: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956–1989...* i.m. 29–32. p.

dalmait az említett két találkozón elért diplomáciai sikerek sem szüntették meg. Annak ellenére, hogy elismerték, a kádári vezetés számos, a román fél számára kielégítő lépést tett (kijelentette, pl., hogy Magyarországnak nincsenek területi igényei Romániával szemben, Magyarország gyakorlatilag elismerte a két egyetem összevonását is) úgy vélték, a magyarországi értelmiségi, kispolgári körökben, sőt a pártapparátus bizonyos szegmenseiben is románellenes, nacionalista légkör uralkodik.[296]

A magyar nacionalisták kérdése külön hangsúlyt kapott a nemzeti érzésnek a hatvanas évek elejétől tapasztalható újszerű feléledésében is. A szocialista táboron belül „külön vizekre" evező Romániájában egyrészt megerősödött a hazafias érzés és ezzel párhuzamosan az attól való félelem is, hogy a különutas Románia pozícióit, lehetőségeit, sőt bizonyos esetekben akár területi integritását is veszélyeztetheti az esetleg a szovjetek által is támogatott magyar revizionizmus. A Securitate központi és tartományi vezetőinek 1964-es megbeszéléséről készült jegyzőkönyvből kiderül, hogy a román állambiztonsági szervek komolyan számoltak az ún. magyar nacionalizmus és irredentizmus országhatárokon belüli tevékenységén túl, annak külföldön folytatott propaganda tevékenységével is. „Alaposan kielemeztük a jelenséget és arra a következtetésre jutottunk, hogy a nacionalizmus nem csak az irredenta tevékenységekben és agitációban nyilvánul meg, hanem nagyon sok más, államellenes cselekedetben is. A magyar nacionalisták helyzete nem érdektelen a kémszervezeteknek sem és az országban levő idegen diplomatáknak számára sem, amelyek irányába a nacionalisták lépéseket tesznek, érdeklődnek.

Pleşiţă[297] elvtárs: Két bizonyíték perdöntő abban, amit Ön mondott. Arról van szó, hogy bizonyos magyarországi személyek bujtogató akciókat folytatnak országunk ellen és nem csak az ottani nacionalista elemek, hanem az itteniek is, sőt az utóbbiak támogatják a külföldi magyar nacionalisták tevékenységét.

Alelnök elvtárs: Arra nincs bátorságuk, ahhoz túl gyávák, hogy nyíltan színt valljanak."[298]

A magyar–román kapcsolatok 1961-es kiértékelésekor a magyar fél is úgy vélte, hogy egyfajta javulás ugyan érzékelhető de „...egyes vezetőkben még mindig van bizonyos attól való félelem, hogy a magyarok esetleg a Szovjetunióhoz fordulnak területrendezési kérelmükkel..."[299] A kérdés komolyságát jelzi az a tény is, hogy ugyanezen az ülésen bejelentették, hogy a probléma hatékonyabb kezelése végett szerkezeti változtatásokra is sor került. „Pleşiţă elvtárs: felmértük a helyzet komoly-

295 A Kádár János vezette pártküldöttség 1958. februárjában látogatott Romániába. A látogatás során a magyar küldöttség néhány napot Bukarestben töltött de több romániai várost is meglátogatott. A Romániában nagy számban élő magyar kisebbségre való tekintettel a delegáció néhány erdélyi várost (Marosvásárhely, Kolozsvár) is meglátogatott. ANIC, fond CC al PCR Secţia Externă, dos. 53/1958. 9–13. f.
A látogatásról még lásd: Makkfalvi Gábor: A Kádár János vezette magyar párt- és kormánydelegáció 1958-as romániai látogatása. In: *A Maros megyei magyarság történetéből. II.* Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2001. 360–379. p. Földes: *Magyarország, Románia... i.m.* 39–41. p.

296 Novák Csaba Zoltán: A román külpolitikai gondolkodás magyarságképe 1956 után. *Limes*, 3-4/2008. 52–68. p.

297 Plesiţă Nicolae 1962–1967 között a Securitate Kolozs Tartományi Igazgatóságának volt a vezetője. Később az I. Ügyosztály vezetője lett, amely egyben megfelelt a belügyminiszteri helyettesi tisztségnek is.

298 ACNSAS, fond Documentar, dos. 102. 71–75. f.

299 Andreescu-Varga-Nastasă: Minorităţi etnoculturale. Mărturii Documentare. *Maghiarii din România 1956–1968... i.m.* 662. p.

ságát és intézkedéseket vezettünk be, amelyekkel ellenőrizni tudjuk a nacionalista elemek tevékenységét. Ilyen intézkedés például, hogy csoportosítottuk a kérdéseket. Láttuk, hogy a dolgok úgy, ahogy a 3. Ügyosztálynál voltak, nem hoznak semmi eredményt a nacionalisták leküzdésében. Átvettük ezeket az eseteket és kisebb munkaközösségekre bíztuk, akik így most átláthatóbban dolgozhatnak. A harminc valahány emberből álló csoport élére egy igazgatósági helyettest neveztünk ki, aki személyesen foglalkozott az útbaigazítással és koordinálással, hogy időben felmérhessük, mit terveznek, és ezeket aztán megelőzzük."[300] A belügyi szervek kilátásba helyezték azt is, hogy Magyarországra újabb beépített embereket küldenek, hogy azok ott derítsék ki az Erdély irányába történő mozgásokat.[301]

A Securitate 1963-1964-es tevékenységének országos kiértékelésekor Alexandru Drăghici a szervezet feladatai közül a kémelhárítást és a kisebbségek körében megnyilvánuló nacionalista propaganda megfékezését emelte ki. A belügyminiszter meglátása szerint a színfalak mögött különböző értelmiségi (a már hazaárulás vádjával elítélt de a börtönből kiengedett, visszailleszkedni nem tudó és nem akaró csoportok) csoportosulások, illetve a klérus állt. „A 3. Ügyosztály fokozta a követési munkát Kolozs, Körös, Bánság és Brassó tartományokban és arra a következtetésre jutott, hogy magyar, német és ukrán nacionalista elemek, főleg értelmiségiek és hivatalnokok fokozták a nacionalista jellegű megnyilvánulásaikat. Az illető nemzetiségek egyházainak reakciós papjai bujtogatták vagy támogatták ezeket. A Körös tartományi Securitate Igazgatóság egy harminc emberből álló felforgató csoportosulást fedezett fel. Tizenhárom személyt letartóztattak, tizenhetet pedig figyelmeztettek. A csoportosulás tagjai nacionalista tartalmú szövegeket terjesztettek, amelyben Erdély Magyarországhoz való csatolását szorgalmazták, és amelyekből kiderült, hogy fegyvert és robbanóanyagokat próbáltak beszerezni, hogy terrorista akciókat hajthassanak végre."[302]

A hatvanas évek második felétől a határon túli magyar közösségek problémájához való viszonyulás fokozatosan megváltozott az MSzMP-n belül is. A magyarországi szellemi élet „lelkiismeretének felébredése" nyomot hagyott az MSzMP kül- és belpolitikájában egyaránt. 1968-ban hivatalosan is rendezték a magyarországi kisebbségek ügyét. A nemzetiségi probléma napirenden tartásával a magyar pártvezetés egyféleképpen üzent a belföldi és a határon túli közvéleménynek.[303] Ugyanakkor a budapesti vezetés tudatosan teret engedett a történelemtudománynak és a nemzeti-nemzetiségi problematikát pozitív formában, igényként megfogalmazó publikációknak és továbbra is szorgalmazta a kétoldalú kapcsolatok elmélyítését.[304] Románia a magyar pártvezetés törekvéseiből azt a következtetést szűrte le, hogy a magyar fél a kétoldalú kapcsolatok (gazdasági, kulturális, politikai) elmélyítésével próbálkozik közelebb kerülni Romániához és implicit módon az erdélyi magyarsághoz is. Ebből kifolyólag

300 A Securitate tartományi vezetőinek megbeszélése az egyes tartományokban tapasztalható magyar nacionalista megnyilvánulásokról. ACNSAS, fond Documentar, dos. 102. 71-75. f.
301 Uo.
302 Securitatea. Structuri... *i.m.* 619. p. Az említett csoportról nem rendelkezünk konkrétabb adatokkal.
303 Földes: *Magyarország, Románia... i.m.* 113-114. p.
304 Uo. 127. p.

a román pártvezetés a hatvanas években (és később még erőteljesebben) folyamatosan megpróbált kitérni e magyar kérések elől, kielégítőnek minősítve a kétoldalú kapcsolatokat és a lehetséges változtatásokat megtartva az ígéretek szintjén.[305] A magyarországi szellemi életben bekövetkezett változásokat a román fél a nacionalista, revizionista jelzőkkel illette.

Az erdélyi magyarság esetében is a leggyakrabban használt negatív megbélyegzés a nacionalizmus, irredentizmus és sovinizmus vádja volt. Az hogy kit soroltak be a nacionalista kategóriába, rendkívül képlékeny és változó értelmezés alapján történt. A nemzeti érzés, a nemzeti büszkeség fogalmához való viszonyulás az 1945 utáni román közgondolkodásban sem volt egységes. A második világháború során a bel- és külpolitikai tényezők által, a térség több országához hasonlóan, felszínre hozott nemzeti érzésre, túlfűtöttségre viszonylag hirtelen és erőteljesen gyakorolt fékező hatást az ötvenes években gyakorlatba ültetett szovjet modell, amely az internacionalizmust állította előtérbe.[306] A szocialista nemzet fogalmának megjelenésével és sajátos értelmezésével a hatvanas évek közepétől a nemzeti érzés a szocialista hazafiság formájában új dimenziókat öltött. A korszak propagandagépezete tudatosan használta mobilizációs eszközként a nemzeti történelmet, a dicső nemzeti múltat. Az első periódusban a hivatalos diskurzusban helyet kaptak a nemzetiségek is, mint a szocialista román nemzet csupán nyelvben elkülönülő része. A szocialista nemzet (a francia államnemzet fogalmához nagyon közel álló) ilyen értelmezése viszont eleve kizárta, pl. a magyarok esetében az egységes, kárpát-medencei magyar (kultúr)nemzethez való szorosabb kötődést. E tétel alapján a szocialista nemzethez való tartozásból fakadó nemzeti büszkeség, szocialista hazafiság egyáltalán nem számított rossz értelemben vett elítélendő nacionalizmusnak, ellenkezőleg fontos mobilizációs pillére volt a rendszernek. A hivatalos ideológiai dogmáktól való minimális eltérés viszont könnyen a nacionalizmus vádja alá került. Pontos meghatározást adni ugyan rendkívül nehéz, de a korabeli dokumentumok tanulmányozásából kiderül, hogy nacionalizmussal vádolhattak minden olyan megnyilvánulást, amely:[307] nem ismerte el a trianoni, majd a későbbi párizsi békeszerződés „igazságos" voltát; minden olyan megnyilvánulást, amely a fenti békeszerződések előtti állapotokra utal és Erdélyt, mint az 1918

305 Pl. 1965-ben Vince József új magyar nagykövet látogatást tett Nicolae Ceauşescunál. Vince elmondta, hogy Magyarország fontosnak tartja a Romániával való kapcsolatát legyen az gazdasági, kulturális vagy akár társadalmi jellegű és, hogy a magyar fél nem tartja kielégítőnek ezen kapcsolatok jelenlegi állását. Ceauşescu általánosságokban válaszolt, hogy a kapcsolatok fejlődése jó úton jár. ANIC, fond CC al PCR Sectia Relaţii Externe, dos. 33/1965. 3–4. f.

306 Ezt a korszakot a Mihai Roller által írt történeti munkák jellemzik. Roller a Párt Történettudományi Intézetének volt az igazgatója, hosszú ideig közeli kapcsolatban állt a pártvezetés két meghatározó figurájával Iosif Chişinevschivel és Leonte Răutuval. 1945–1960 között több tanulmány, forráskötet és könyv jelent meg a neve alatt, illetve a szerkesztésében, pl. Istoria RPR (A RSzK története), Documente din istoria muncitorească (Források a munkásság történetéből), Documente privind istoria României (Források Romániai történetéhez). Mihai Rollernek a román történetírásban gyakorolt hatásáról részletesebben lásd: Pavel Ţugui: *Istoria şi limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej. Memoriile unui fost Şef de Sectie a CC al PMR.* Editura Ion Cristoiu, Bucureşti. 10–54. p.

307 Lázok Klára az ötvenes hatvanas évek cenzúrájára vonatkozó kutatásai során négy nagyobb olyan kérdéscsoportot különböztetett meg, amelyet a korszak cenzúrája nacionalista jelzővel illetett: az Erdélyprobléma, politikai nemzet-kultúrnemzet határainak az összemosása, a nyelv tisztaságának kérdése, valamint a hagyományokra és a vallásra való utalás. Lázok: *Könyvkiadás és... i.m.* 117–147. p.

előtti Magyarország része ábrázolja bármilyen formában (ez egyaránt vonatkozott térképekre, irodalmi, társadalomtudományi, földrajzi művekre);[308] a két világháború közötti időszak nem baloldali pártjaihoz való bármilyen kötődés; a hivatalos propagandában megjelenő nemzetiségpolitika bírálata; a kisebbségi különérdek hangoztatása; a kultúrnemzet fogalmának hangoztatása (a kulturális, társadalmi lét ehhez köthető értelmezése); az egyházi tevékenység; minden olyan, magyarországi vagy külföldi állampolgárral való bármilyen érintkezés (tudományos, baráti stb.), amely magában hordozta a fenti kitételek gyanúját. A magyar és román történelemszemlélet közötti markáns szemléleti eltérésből fakadó különbségek is gyakran eredményeztek nacionalista vádaskodást. Annak ellenére, hogy a történelem, mint a két nemzetfelfogás közötti szimbolikus csatatér inkább a nyolcvanas években jelentkezett markánsabban a román pártvezetés kényesen vigyázott az általa elfogadott szemléletmóddal ellentmondó irányzatok, nézetek számbavételével és ellensúlyozásával.

Az 1968-as közigazgatási reform után a Securitatét megyei struktúrákba szervezték át. Az átszervezések és a megváltozott politikai hangulat következtében az ötvenes években, a hatvanas évek első felében nyilvántartásba vett személyek jelentős részét törölték, csak a rendszer számára fontosnak tartott ellenséges elemek maradtak megfigyelés alatt. A már „klasszikusnak" számító nacionalista, ellenséges agitáció, vallás-szekták témakörök továbbra is fennmaradtak. Hangsúlyosabban jelent meg viszont a kémelhárítás, a kémkedés, mint probléma. A körülbelül 55%-os román többségű Maros megyében 1968 nyarán a nacionalista és a kémelhárítás vonalon figyelték meg és vették nyilvántartásba a legtöbb embert. A kémelhárítás területén 18 magyart, 16 németet, 9 románt, 7 zsidót, valamint 1-1 angolt, illetve olaszt vettek nyilvántartásba. Nacionalista-soviniszta vonalon pedig 41 magyar, egy német és egy zsidó került a belügyi szervek látókörébe.[309] A szintén vegyes lakosságú Temes megyében a legionáriusok mellett a nemzetiségek köréből kikerülő magyar, szerb és német nacionalisták képezték a megfigyelt személyek jelentős hányadát.[310]

A párt és a romániai magyarság viszonyrendszerében egy kettősség figyelhető meg. A hatvanas években a pártvezetés egyrészt igyekezett egyfajta kiegyezésre jutni a romániai magyar elittel, ideológiai-propaganda munkával tömegesen „átnevelni" a magyar közösség tagjait, másrészt viszont, a nacionalizmus miatt megfigyelt személyek arányát nézve, továbbra is „kitüntetett" figyelemben részesítette az ország területén elő kisebbségeket, így a magyarokat is. A nemzetiségi kérdés ebben a felfogásban sokszor összemosódott az állambiztonsági problémákkal. A belügyi szervek továbbra is fokozott érzékenységgel reagáltak le minden olyan, egyébként szórványos, az erdélyi magyar társadalom többségére nem jellemző megnyilvánulást, amelyet nacionalistának, ergo államellenesnek minősítettek. Az állami szervek által túlzásba

308 Az 1918 utáni mindenkori román politikai vezetést, de magát a társadalmat is, nagyfokú „Trianon fóbia" jellemezte. Mindennemű, az 1918 előtti állapotokra való utalás a békeszerződés el nem ismerése, az irredentizmus vádját hozta elő.

309 Feljegyzés a Maros megyében 1968-ban beszervezett informátorokról és az információs munkáról ACNSAS, fond Documentar, dos. 80. vol. 5. 53-63. f.

310 Uo.

vitt, megalapozatlan nacionalista vádak miatt történő letartóztatások mennyiségére hívta fel a figyelmet Sütő András 1966-ban a kisebbségi kérdéssel foglalkozó bizottság ülésén. Sütő sérelmezte, hogy „egyszerű emberek, parasztok kerülnek a törvényszék elé bizonyos megnyilvánulásaikért, amelyeket sovinisztának és nacionalistának tartanak a jogi szervek. Sok esetben jogos ítéletet hoznak, de visszaélésekre, kihágásokra is számos példa van, ami egyes parasztemberek megnyilvánulását illeti. Olyan is megtörtént, valaki elmondása szerint, hogy az illető valami, közös megegyezés alapján történő határrevízióról beszélt és nyolc hónapot kapott ezért."[311] 1964. november 17-én a Securitate tartományi vezetőinek ülésén Marin Constantin ezredes Máramaros térségéből azt jelentette, hogy „a legfontosabb kérdés, ami figyelmünk középpontjában volt, az a magyar, orosz, ukrán és legionárius ellenséges elemek felfedése volt."[312] Egy 1968-ból származó jelentés arról számolt be, hogy a magyar nemzetiségű volt elítéltek, főleg Marosvásárhelyen, szabadulásuk után nem illeszkedtek vissza megfelelő módon a társadalomba és a környezetüket továbbra is irredenta és nacionalista befolyás alatt tartják, hangoztatva, hogy Erdély mindig is a magyaroké volt és, hogy a románok idegenek ezen a földön. A vádak közé tartozott az is, hogy ezek a személyek tévesen értelmezik Románia függetlenségi törekvéseit. Olyan híreszteléseket terjesztenek, miszerint Románia függetlenségi törekvéseinek az lesz a végkimenetele, hogy Magyarország külföldi segítséggel visszakapja Erdélyt.[313]

A Magyarországgal fenntartott kulturális kapcsolatok jelentős része is irredenta-nacionalista jelzőt kapott hisz „a szomszédos országok nacionalistái bátorítják az ittenieket. Léteznek irredenta szervezetek, pl. a Költő nevet viselő csoportosulás-tagjai geomorfológiai irredenta írásokat készítenek Erdélyről. Vallási és propagandisztikus anyagokat hoznak be Magyarországról és Erdélyre vonatkozó adatokat visznek ki Romániából. Magyarországi látogatók az erdélyi magyar kisebbség helyzetéről érdeklődnek és a magyarokat kivándorlásra ösztönzik."[314] Az 1965 utáni időszakra vonatkozóan a magyar állammal szemben négy pontban fogalmazódtak meg vádak: a történelmi tények tudatos meghamisítása, az egyház és az írók nacionalista propagandára való felhasználása, a nyugati magyar emigráció revizionista szellemben történő megszervezése, államilag irányított propaganda megszervezése az USA-ban és Nyugaton.[315] A román politikai gondolkodás, a hatvanas években tapasztalt megítélése szerint Magyarország a nemzetközi szervezeteket, köztük a KGST-t is, arra próbálta felhasználni, hogy gazdasági előnyöket csikarjon ki Romániától, és ezeken keresztül valósítsa meg mindazt, amit a kétoldalú kapcsolatok terén nem ért el. „Bizonyos magyar körökben erősen jelentkeznek a föderalista tendenciák. Ez a magyar hegemónia kiterjesztését követi. A trianoni határok békés eltüntetésén fáradoznak, hogy ily módon nyersanyagforrásokhoz jussanak" – emelte ki egy Magyarországról

311 Sütő András hozzászólása kisebbségi ügyekért felelős bizottság ülésén 1966-ban. ANIC, CC PCR Cancelarie, dos. 180/1966. 48-52. f.

312 Jelentés a Securitate Máramaros térségében végzett munkájáról. ACNSAS, fond Documentar, dos. 102/1964. 61. f.

313 Jelentés a Securitate Maros megyében végzett munkájáról. ACNSAS, fond Documentar, dos. 88. vol. 7. 20. f.

314 A Securitate éves tevékenységének kiértékelése. ACNSAS, fond Documentar, dos. 102/1964. 62. f.

315 Traian-Valentin Poncea-Aurel Rogojan: *Spionajul ungar în România.* Editura Elion, Bucureşti, 2007. 147. p.

szóló külpolitikai elemzés.[316] Az iskola-összevonások után az egyházakban látták azt a veszélyt, hogy esetleg nacionalista diskurzust folytat és erős etnikai jelleggel is bíró intézményrendszerként működik másrészt olyan intézmény, amely hasonlóan a romániai egyházakhoz, gátolja a magyarság ideológiai integrációját, amelynek megalapozása mélyítése, még mindig fontos elem volt a romániai kultúrpolitikának, ideológiai harcának. „A római katolikus klérus, és elsősorban Márton Áron püspök, intenzív tevékenységet indított a hitoktatás fokozására az elemi és a középiskolás diákok körében. (Hasonló akció kezdődött a többi felekezet kiszolgálóinál is, de azok nem érték el a római katolikus mértéket", olvashatjuk az egyik 1965-ös jelentésben.[317]

A magyar kisebbség elleni másik vádpont a szeparatizmus volt. A pártideológiában megfogalmazott „egység" gyakorlati kivitelezése, pl. kulturális szempontból, sokszor ellehetetlenítette a kisebbségi léthez alapvetően szükséges önálló magyar kulturális megnyilvánulásokat.[318] Sok esetben szeparatista megnyilvánulásként értelmeztek olyan lépéseket is, amelyek pl. önálló magyar jellegű kulturális intézmények fontosságát hangsúlyozták de akadtak olyan szélsőséges esetek is, amikor - a véleményünk szerint nyelvi, kommunikációs okokból - a hadseregben szolgáló magyar nemzetiségű katonák szorosabb kapcsolatot tartottak fenn egymással és ott ezt is szeparatizmusnak tekintették. „Ezek tevékenysége abból állt, hogy elszigetelődtek a román katonáktól, egymással szolidarizálva tagadták meg bizonyos parancsok végrehajtását, idegen nyelvű rádióadókat hallgattak és azokat ellenséges hangulatban elemezték, és a Belügyminisztériumban szolgáló magyar katonák kedvezményeztek a magyar fogvatartottakkal."[319]

A román belügyi szervek idegességét, érzékenységét csak fokozták a magyar lakosság bizonyos csoportjairól szerzett olyan jellegű információk, amelyek a rendszer minőségére, nemzetiségpolitikájára utaltak, és amelyek gyakran tartalmaztak románellenes kijelentéseket, mint pl.: „Minket, magyarokat az oroszok jó szemmel néznek. Románia, ha továbbra is követi a kapitalistabarát politikáját, Erdélyt visszacsatolják Magyarországhoz"[320] Ebben az időszakban több magyar értelmiségit, írót, művészt, orvost, tanárt, mérnököt is megfigyelt, követett a Securitate. Ezeknek az embereknek a nem nyilvános szférájába való behatolás, a róluk történő információszerzés fontos szerepet kapott az erdélyi magyar értelmiségiekkel szemben táplált gyanú működtetésében. Az állambiztonság, a megbízhatóság kérdése a munkavállalás terén is jelentkezhetett. Demeter János az MNDT 1971-es plenáris ülésén egy jellemző történetet mesélt el, miszerint a marosvásárhelyi vegyipari kombinát igazgatója bizonyos állásba nem alkalmazott magyar végzősöket a megbízhatatlanság vádja miatt.[321]

316 Novák: *A román külpolitikai gondolkodás magyarságképe...* i.m.

317 Beszámoló a római katolikus felekezeti hitoktatásról a Maros Magyar Autonóm Tartományban. ANDJM, fond Departamentul cultelor, dos. 42/1965. 7-9. f

318 Az egység nevében, több esetben nem engedélyezték az önálló magyar kulturális intézmények, szervezetek, együttesek munkáját. Példa erre a már említett 1972-es máramarosszigeti eset, amikor a helyi állami- és pártszervek az elszigetelődés megelőzése ürügyén akadályozták a magyar nyelvű kulturális tevékenységek folytatását.

319 A Securitate éves tevékenységének kiértékelése. ACNSAS, fond Documentar, dos. 102/1964. 20. f.

320 A Securitate éves tevékenységének kiértékelése. ACNSAS, fond Documentar, dos. 83. 19. f.

321 Demeter János felszólalása az MNDT 1971-es plenáris ülésén. ANIC, fond CC PCR Secția Organizatorică,

A magyarországi és a nyugati magyar média, a magyarországi vagy erdélyi emigránsok érdeklődését a romániai magyarság helyzete iránt és annak kritikai megítélését szintén nacionalista és államellenes megnyilvánulásként értékelte a román államvédelmi hatóság. „Az utóbbi években néhány magyar újságíró és szökevény a horthysta propagandát teljesen újjáélesztve sajtókampányba kezdett országunk ellen a magyar kisebbség állítólagos üldözése ürügyén. De mindez valójában Erdélyre vonatkozó revizionista kampánycélokat szolgál. Jelentjük, hogy a rendelkezésünkre álló adatokból kiderült, hogy az Amerikai Egyesült Államokban (AEÁ) a magyar emigrációnak több olyan szervezete is működik, melyek fokozott nacionalista-ellenséges tevékenységet folytatnak államunk ellen. Az erdélyi és Magyar Népköztársaságbeli szökevényekből álló szervezetek, melyek saját sajtóorgánummal rendelkeznek, ahol nacionalista-soviniszta-ellenséges eszméket hirdetnek Románia Szocialista Köztársaság ellen..."[322]

A Securitate az általa problematikusnak ítélt helyzet leküzdésére több lépést is tett. A technikai eszközök tökéletesítése mellett növelte a kisebbségiek köréből származó informátorok számát és különböző intézkedéseket tett a munkájuk minőségének feljavítása érdekében. A nagyszámú nemzetiségi besúgó mellett az adott térségekben dolgozó román származású belügyiseknek is ismerniük kellett az ott élő nemzetiség nyelvét. Az Állambiztonsági Tanács 1968. október 15-ei ülésén egyetértés volt abban, hogy a magyarok által is lakott térségben a Securitate dolgozóinak ismerniük kell a magyar nyelvet.[323] 1968. december 15-én a Securitate Temes megyei szervezete azt jelentette, hogy az informátori munka minden területén igyekeztek javítani a minőségen: „a Felügyelőség hírszerző hálózatában 1365 különböző foglalkozású informátor van jelen: 149 tudós és művelt ember, 83 mérnök, 93 technikus, 260 tisztviselő, 222 munkás, 265 paraszt, 293 más kategória (diák, lelkész, foglalkozás nélküli, háztartásbeli). Közülük 476-on beszélnek valamilyen idegen nyelvet. 283-an németül tudnak, 95-ön franciául, 6-on angolul, 22-en oroszul, 70 személy pedig más nyelveket beszél: olasz, magyar, szerb, lengyel stb. 461 informátor az együtt élő nemzetiségek köréből került ki."[324]

A hetvenes évek közepétől a rendszer működésének logikájában beállt változások (a reformok elutasítása, a merev dogmatikus irányvonal térhódítása, a személyi kultusz erősödése) újabb bizalmatlansági krízist eredményeztek a pártvezetésben. A belügyi szervek a politikai fordulatokat nyíltan vagy burkoltan, esetleg potenciálisan ellenző személyek, csoportok, közösségek személyében újabb célpontokat találtak. A pártvezetés és személyesen a Ceauşescu részéről megnyilvánuló bizalmatlanság új dimenzióba helyezte a magyar kérdés kezelését is. A romániai magyarsággal szemben tanúsított diszkriminatív politika kettős mozgást váltott ki. Egyrészt világossá tette az integrációban eddig hívő romániai magyar elit számára is, hogy mindennél nagyobb szüksége van Magyarország közbenjárására. Másrészt pedig a magyar pártvezetés is belátta, hogy a kétoldalú

dos. 30/1971. 31–38. f.

322 Jelentés az Amerikai Egyesült Államokban létező magyar nacionalista szervezetekről. ACNSAS, fond Documentar, dos. 117/4. 1. f.

323 ACNSAS, fond Documentar, dos. 88. vol. 7. 20. f.

324 Adatok a Securitate Temes Megyei Igazgatósága 1968. évi statisztikáiból (a hírszerző hálózat, az adatbázis helyzete, letartóztatott, leleplezett és figyelmeztetett személyek).

kapcsolatok elmélyítését erőltető politikája nem eredményes.[325] Kádár az 1972-es román-magyar találkozón továbbra is a kétoldalú kapcsolatok elmélyítését, a konzulátus felállítását szorgalmazta, de már felvetette a kisebbségi kérdést is.[326]

Az ötvenes évek közepétől a nacionalistának, revizionistának tekintett magyar célszemélyek, csoportok (egyház, különböző értelmiségiek) képezték a belügyi szervek megfigyelő munkájának fő célpontjait. A párt a hetvenes évek elejétől már eleve bizalmatlanul kezelte a magyar kulturális életben jelentkező új generációt.[327] Az általános bizalmatlanság növekedése közepette a potenciálisan megbízhatatlan elemek közé soroltak olyan értelmiségieket is, akik eddig (főleg a hatvanas évek végén) szocializációjuk, kulturális-politikai tevékenységük révén is élvezték a pártszervek bizalmát (pl. Domokos Géza, Huszár Sándor, Sütő András).[328] Újra a Securitate célkeresztjébe kerültek azok a magyar értelmiségiek is, akiket hazaárulás és kémkedés hamis vádjával elítéltek aztán a hatvanas években részben rehabilitáltak (pl. Balogh Edgár, Demeter János). Domokos esetében a hetvenes évek közepén a magyar nagykövetség embereivel való bizalmas kapcsolat és az erdélyi körútjain kifejtett a „a társadalmi rend ellen kifejtett propaganda" volt a megfigyelés célja.[329] Az ideológiai szigor és a nemzetiségekkel szemben tanúsított megszorítások aktiválták a magyar értelmiség említett csoportjait, akik egyre több szinten fejezték ki nemtetszésüket, és ezzel bekerültek a nacionalista és megbízhatatlan személyek célcsoportjába.[330] A pártpolitika e fordulata, a biztonságpolitikai aktivitás ilyen méretű kiszélesítése, amely majdnem, hogy kollektív szintre emelte a nacionalizmus, államellenesség vádját, töréspontot eredményezett a romániai baloldali elit integrációs stratégiájában, felerősítve azok magyarországi kapcsolatait, amely a bizalmatlanság újabb hullámát váltotta ki a belügyi szervekben.

A kérdés komplexitását, a totalitárius rendszer működésének agresszív, romboló mechanizmusát jellemzi az a kettősség is, ami az állambiztonsági munkát, megfigyeléseket illeti. A romániai magyar társadalom egy jelentős része a megbízhatatlanok listáján létezett, ugyanakkor ennek a feltérképezésében, kontrolljában a saját tagjaiból, különböző módszerekkel és eszközökkel verbuvált informátorok is jelentős szerepet játszottak. A gyárak, üzemek, kulturális intézmények, hivatalok magyar származású munkásai, dolgozói körébe is jelentős mértékben beférkőzött a Securitate.[331] A

325 Részletesebben lásd: Földes: *Magyarország, Románia... i. m.* 162–164. p.

326 ANIC, fond CC al PCR Relaţii Externe, dos. 12/1972. 3–14. f.

327 Ágoston Vilmos a saját maga, Apáthy Géza, Király László, Farkas Árpád vagy Bréda Ferenc elleni belügyi eljárásokat említi. Ágoston: *Romániai magyar irodalom ... i.m.* 366. p.

328 Az eddigi kutatásaink alapján kiderült, hogy Domokos Géza már a hetvenes évek közepén a Securitate aktív célpontja volt úgy, hogy közben fontos közéleti, politikai funkciót is betöltött, igazgatója volt a Kriterion Könyvkiadónak és póttagja volt a KB-nak.

329 Jegyzék Domokos Gézáról, a bukaresti Kriterion Könyvkiadó igazgatójáról. ACNSAS, fond Informativ, dos. 203541/1. 20. f.

330 Uo. 5. f.

331 Ebben a fejezetben az elsődleges szempont a magyarság, mint olyan, állambiztonsági megítélésnek bemutatása volt. Nem kívántuk megírni a romániai magyarság és a Securitate viszonyrendszerének történetét. A kutatások és kutatási lehetőségek jelen állapotában ez nem is lehetséges. A CNSAS irattárából a korszakra vonatkozó eddig előkerült iratok alapján még nem lehet felvázolni ezt a jelenséget a maga teljességében. Részletes információkkal viszont már rendelkezünk. Adminisztratív iratok, beszámolók, személyes követési dossziék árulkodnak ennek a jelenségnek bizonyos elemeiről. A korszak teljesebb

forrásokból kitűnik pl., hogy a ferences szerzetesek hatvanas években történő követése, figyelése a rend belső világát jól ismerő személyek, informátorok közreműködésével történt. Ugyanez mondható el a megfigyelt magyar értelmiségiekre ráállított informátori hálózatról. Domokos Géza tevékenységét, pl. az összes erdélyi magyarok által lakott városra kiterjedő informátori hálózat követte és jelentette, legyen szó Marosvásárhelyről, Csíkszeredáról, Sepsiszentgyörgyről vagy akár Nagyváradról. Az informátorok a szellemi élet belső ismerői, munkatársai vagy akár Domokos vendéglátói közül kerültek ki.

Következtetések

Az 1965–1975 közötti időszakot a Ceauşescu-korszak (1965–1989) első szakaszaként is jegyzik Románia 1945 utáni történetében. Az a korszak, amelynek kezdeti történései látványos kül- és belpolitikai sikereket hoztak a pártvezetésnek és személyesen Nicolae Ceauşescunak, hogy aztán a hetvenes évek közepétől a párt főtitkára elveszítse tömegtámogatottságának egy jelentős részét, és az ország elszigetelődjön a nemzetközi kapcsolatokban, és elinduljon a politikai és gazdasági válság útján. 1965 után Ceauşescu néhány vonatkozásban (látványosabb kiegyezés a társadalommal és az elitcsoportokkal, az előző pártvezetéshez közel álló személyek kiiktatása a politikai életből) szakított a Dej-korszakkal, ugyanakkor óhatatlanul annak politikai örököse. A nemzeti irányvonal és diskurzus megerősítése, a különutas politika továbbra is meghatározó irányelv maradt. Ugyanakkor a tervezett grandiózus társadalmi, gazdasági átalakítások melegágyának megteremtését a társadalommal, főleg az értelmiségiekkel, való részleges kiegyezésre alapozta. Javult az életszínvonal, látványosan elítélték az előző korszak politikai túlkapásait, egyeztető-tárgyaló fórumokat, találkozásokat kezdeményeztek a pártvezetés és a különböző értelmiségi csoportok között. A valójában a Ceauşescu új politikai irányvonalát szolgáló közigazgatási reform során már a helyi közösségek is beleszólhattak a reform néhány részletkérdésébe. Az alapkoncepciót ugyan a párt utasításai alapján dolgozták ki a szakértői csoportok, de a rendszer nyitott az eddig szorosra zárt ideológiai és politikai kontroll szelepeken. Hasonló jelenség volt tapasztalható a kultúra bizonyos területein is. Ugyancsak a hatvanas évek végén a pártnak egy másfajta mobilizációs eszközzel sikerült felráznia az előző korszak diktatúrájába belefásult társadalmat. Külpolitikai téren, a szocialista tömbhöz való tartozás játékszabályain belül, viszonylag sikeres különutas külpolitikát folytatott az ország.[332] A Szovjetuniótól való eltávolodás és a mindehhez szükséges nemzeti ideológiai háttér emelte a párt népszerűségi mutatóit. A rendszer lényegén

megértéséhez viszont szükségesek a további ilyen irányú kutatások, elemzések. A kérdésről lásd a *Magyar Kisebbség*, 2007/1–2. sz. Az erdélyi református egyház viszonylatában lásd: Molnár János: *Szigorúan ellenőrzött evangélium*. Nagyvárad, 2009.

332 Ebben az időszakban a román pártvezetés aktív (főleg gazdasági) kapcsolatokat ápolt több, meghatározó nyugati állammal (AEÁ, NSzK, Franciaország), több alkalommal is szembeszegült a Varsói Szerződés tagállamaival. A szovjet–kínai vitában nem kötelezte el magát a szovjetek mellett, nem vett részt Csehszlovákia 1968-as lerohanásában, 1967-ben nem szakította meg kapcsolatait Izraellel. A hetvenes évek elejétől látványosan bővítette kapcsolatait a harmadik világ országaival.

azonban mindez nem sokat változtatott. Az osztályharc gyakorlatilag nem szünetelt. A társadalmi kontroll, ha kevésbé durva és látványos módon, de létezett. A társadalom szocialista típusú átalakítása tovább folytatódott és mindeközben a politikai színtérről fokozatosan eltűntek a pártvezér potenciális politikai ellenfelei, a Dej-időszak „nagy öregjei." Nicolae Ceauşescu a hetvenes évek elején a politikai karrierjének csúcsán, a társadalom teljes ellenőrzése és részleges szimpátiája birtokában látott hozzá a hatvanas években kidolgozott társadalom-átalakítási tervek megvalósításához. A „júliusi tézisek" meghozták az ideológiai szigor fokozását, a következő évek pedig a változásokat: a szisztematizálás elindítása, a társadalmi kontroll erősítése, az erőltetett iparosítás, gazdasági megszorítások stb. A hetvenes évek közepére kialakultak azok a tényezők, amelyek a későbbi Ceauşescu diktatúrára oly jellemzőek lettek: abszolút hatalomkoncentráció, személyi kultusz, erőteljes mozgósító apparátus, a külső veszélyre és a nemzeti büszkeségre való hivatkozás, a lakosság potenciálját meghaladó gazdasági erőfeszítések, túlzott centralizáció a gazdasági életben, a politikai ellenfelekkel való leszámolás, a párt és állami intézmények teljes összefonódása, a nemzetiségi kérdés rugalmatlan, egye inkább ellenséges kezelése. Azt is mondhatjuk, a Ceauşescu-irányelv a párt három kongresszusa közötti időszakban győzedelmeskedett a maga teljességében. A IX. kongresszus jelentette a nyitányt ebben a folyamatban. Az 1969-ben megtartott X. kongresszuson Ceauşescu maga mögött tudhatott egy, számára sikeres politikai tisztogatást és egy olyan közigazgatási reformot, amely minden vonalon az ő győzelmét hozta. Ezt a folyamatot gyakorlatilag az 1974-es XI. kongresszus zárta. Erre az időpontra a fontosabb pozíciókba csak a főtitkár és államelnök megbízható hívei ültek, győzedelmeskedett az általa képviselt neosztálinista gazdasági és társadalom-átalakítási modell is.

Az RKP magyarságpolitikája is több fordulatot vett ebben az időszakban. A hatvanas évek elejétől megörökölt keményvonalas nemzetiségi politika a hatvanas évek végére látványosan fellazult, majd a hetvenes évek elejétől, a nemzetiségek szempontjából is, ismét negatív fordulatot vett. Úgy gondoljuk, a hullámzó ívet bejárt nemzetiségpolitika szerves része és egyben következménye a Ceauşescu korszak bel- és külpolitikájának. Az RKP magyarságpolitikája a rendelkezésünkre álló források alapján nem egy külön, a magyar kisebbség számára kidolgozott stratégia része, annak ellenére, hogy számos sajátos, egyedi vonást tartalmaz, hanem a pártpolitika egyik, nem elhanyagolható, nevezzük úgy, alfejezete volt. Az ország kül- és belpolitikájának függvénye. Egy olyan politikai, stratégiai gondolkodás, amely több tényezőtől is függött: a párt ideológiai irányvonalának változásai, a marxi-lenini tézisek éppen aktuális romániai értelmezései, a külpolitikai és a világgazdasági helyzet változásai, kihívásai és az ebből eredő stratégiai jellegű belpolitikai reakciók, a Magyarországgal való viszony, a romániai magyar elit integrációs, intézményépítő stratégiái és nem utolsó sorban a román állam és nemzetépítés éppen aktuális szakasza, stádiuma.

Ceauşescu a politikai, gazdasági átalakítások, a hatalmi pozíciók megszilárdítása, a külpolitikai manővereket szolgáló hazai támogatás megszerzése során akaratlanul

is beleütközött az elődjétől megörökölt magyar kérdésbe. A kisebbségi kérdést hivatalosan ugyan megoldottnak tekintették - a hivatalos ideológia szerint csoportos, kollektív jogokról szó sem lehetett - ugyanakkor mégis nyilvánvaló volt, hogy a romániai magyarságnak és a többi nemzetiségnek is léteznek még kényes, számukra megoldatlan kérdései: anyanyelvhasználat, oktatás, szocialista tartalmú de nyelvében, kultúrájában az adott nemzetiséghez kötődő kulturális megnyilvánulások és nem utolsósorban a nemzetiségek által lakott területek gazdasági elmaradootsága. Ceauşescunak döntenie kellett, hogy tovább folytatja-e a Dej idejében, 1956 után elkezdett megszorító politikát vagy megpróbálja más alapokra helyezni kapcsolatát mind a román társadalom egészével, mind a nemzetiségekkel. Hatalmának konszolidálása végett, majd a merész külpolitikai manőverek társadalmi támogatottságának elnyeréséért az utóbbit választotta. Ceauşescu a hatvanas években kisebb kompromisszumokat kötött a román társadalommal, teljes támogatást akart és ezt különböző módszerekkel teremtette meg: kulturális engedmények, a gazdasági jólét emelése, új mobilizációs keretek az elit számára, gazdasági vonatkozású ígéretek, nemzeti büszkeség. Majdnem hasonló módszerekkel került sor a kisebbségi közösségek, elitek támogatásának megnyerésére is. Ugyanakkor a pártvezetés legfontosabb feladatának a szocialista román állam- és nemzetépítést látta. A párt gyakorlatilag ennek a célnak vetett alá mindent ebben az időszakban, még a marxizmus-leninizmus értelmezésében is. A cél az adott lehetőségek között egy gazdaságilag és politikailag független és erős, nemzeti jegyeket is magán viselő román állam megteremtése volt. A szocialista nemzet fogalmának helyi értelmezésével a pártvezetés gyakorlatilag külpolitikai téren a szocialista nemzetek külön fejlődését és a szocialista államok szuverenitását célozta meg, belpolitikai téren pedig egy homogén szocialista társadalom kialakítását tűzte céljául. A fogalom bevezetésével a pártvezetés lényegében újra átértékelte az ország területén élő nemzetiségek és a többségi románság viszonyát. Értelmezése azonos lelkületet, mentalitást, kultúrát feltételezett csupán - ezt is csak néhány nemzetiség, mint pl. a magyarok esetében - egy bizonyos mértékű nyelvi elkülönülést ismerve el. Ezek után már nemcsak, hogy külön kisebbségi kérdésről nem lehetett szó, hanem e csoportok nemzeti sajátosságait is teljesen háttérbe szorították. Az asszimiláció a hivatalos propagandaanyagokban ugyan nem jelenhetett meg, de a pártberkekben lezajlott szakmai vitákban igen. A hatvanas évek közepétől jelentkező szocialista nemzet és a nemzeti szuverenitás Ceauşescu általi értelmezése gyakorlatilag más irányból közelítette meg a szovjetek vagy akár a magyar pártvezetés által értelmezett internacionalizmust. Ceauşescu az internacionalizmust nem egy felülről épített, államok fölötti szerveződésként képzelte el, hanem, mint amelyik az egyes nemzetek érdekeit kiszolgálja. A román pártvezetés az etnikai elem szerepének mellőzésével átértékelte a kommunista táborban „klasszikusnak" számító sztálini nemzet-meghatározást is.[333] Az RKP meghatározásában a szocialista nemzetet a közös társadalmi és

333 A sztálini meghatározás szerint a nemzet, mint a történelem folyamán kialakuló, egyénekből álló közösség, nem köthető egy bizonyos rasszhoz. A nemzeti jellegzetességekhez a következő, nem kizárólagos elemek szükségesek: közös nyelv és terület, azonos gazdasági rendszer és nemzeti karakter. Részletesebben lásd:

gazdasági struktúrák, valamint a homogén szocialista kultúra fogják össze. Az etnikai jelleg mellőzésével az új, szocialista nemzetfelfogás lényegében nem ismerte el – vagy csak részben – az ország területén élő nemzetiségek etnikai jellegzetességeit. Az ugyan elhangzik, hogy ezek a csoportok nem tagjai a klasszikusan vett román nemzetnek, de már hosszú távon előírták a homogén román szocialista nemzetbe való betagozódásukat. Romániában a két világháború között oly domináns, francia típusú államnemzethez való visszatérés vagy éppen annak túllicitálása egyértelműen erőteljes homogenizációs törekvésekhez képezett ideológiai alapot. Egy olyan homogenizációs törekvéshez, amely a későbbiekben tudatosan és következetesen szorította háttérbe vagy számolta fel a Romániában élő kisebbségek nemzeti sajátosságait. A nemzeti jelszavak újra felhasználása, a románok nemzeti érzelmére és annak fontosságára való erőteljes utalások tovább vitték a román nemzetépítés hagyományos irányvonalát és egyben legitimációs eszközként is szolgáltak a Moszkvától függetlenedni akaró, de a sztálini diktatórikus elemeket megtartó román pártvezetésnek. A Nicolae Ceauşescu vezette RKP ezzel tovább mélyítette a deji nemzeti irányvonalat és lerakta az ideológiai alapokat a román nemzetépítés egy újabb szakaszához.

A hatvanas évek végén Románia merész külpolitikai manővereket hajtott végre, ugyanakkor a közigazgatási reformmal elkezdődött a pártvezetés által elképzelt új gazdasági, társadalmi struktúrák megteremtése és az ezzel járó elitcsere, amelyhez nagyfokú társadalmi támogatottság szükségeltetett. A gazdasági mutatók pedig az ország 1945 utáni történetének legsikeresebb korszakát jelezték. 1968-ra belpolitikai szinten a modernizációs program elkezdése, külpolitikai szinten pedig a szocialista táboron belüli pozíció megtartása volt a cél. Ceauşescu az első időszakban gyakorlatilag három pillérre alapozta politikai legitimációját: külpolitikai téren a Szovjetuniótól történő eltávolodás és különutas politika folytatása, gazdasági téren az életszínvonal emelése és belpolitikai téren pedig a társadalommal, főleg az értelmiségiekkel történő kiegyezés. Ceauşescu egy új modernizációs gazdasági-társadalmi programot hirdetett meg, amelyben benne volt a nemzeti felemelkedés víziója is. A programot a román elit támogatta, de a nemzetiségek irányába tett lépések, a kulturális intézményépítés új lehetőségei a nemzetiségi elitek támogatását is elnyerték. 1968-ban három olyan eseményre is sor került, amelyek nagymértékben meghatározták a párt magyarságpolitikáját. Az év első felében fejeződött be a területi-adminisztratív reform, amely során a nemzetiségi kérdés is előbukkant, főleg a Székelyföld területi felosztását illetően. Kollektív jogokra alapozott, a MAT örökébe lépő egységes székelyföldi adminisztratív egység létrehozása csak elméleti szinten fogalmazódott meg, a gyakorlati életben nem volt rá politikai akarat. Ugyanakkor a reformból a székelyföldi pártelit és értelmiség nem került ki egyértelmű veszteségként, hisz két új, magyar többségű megye alakult, Hargita és Kovászna megye. Kovászna megye hosszas és nehéz lobbi eredményeként. Szimbolikus jelentőségű lett a megyésítés során kirobbant székelyföldi

Raul Giardet: *Naţionalism şi naţiune*. Institutul European, Iaşi, 2003.

Csíkszereda–Udvarhely konfliktus kezelési módja is. Miért engedhetett egy ilyen jellegű „nyomásnak" Ceauşescu? Az új területi, közigazgatási településhálózat-fejlesztési koncepciók politikai célja a megváltozott központi hatalmat kiszolgáló lojális elit létrehozása, gazdasági célja pedig a decentralizált, erőltetett ütemű iparosítás helyi feltételeinek megteremtése volt. Annak ellenére, hogy a kisebbségi kérdést megoldottnak tekintették, a pártvezetésnek számolnia kellett azzal is, hogy a székelyföldi tömbmagyarság esetében egy nagyon kedvezőtlen döntés egyáltalán nem tesz jót a jövendőbeli gazdasági és politikai célok megvalósításának, valamint nem vet túl jó fényt az ország nemzetközi megítélésére sem.[334] Az új politikai, gazdasági konstellációban Ceauşescunak a Székelyföldön is szüksége volt egy új, lojális politikai elitre, amely az új megyékben jutott pozíciókhoz. Ugyanakkor a Székelyföld több megyére való felosztása, több politikai és gazdasági centrum létrehozása, ahogy Dennis Delatant is fogalmaz: „lehetővé tette a magyarok számára, hogy az eddigieknél több megyében többséget képezzenek, ugyanakkor megfosztotta őket attól a lehetőségtől, hogy egy olyan monolitikus, általuk meghatározott tömböt alkossanak, amely a jövőben határozottabb autonómiakövetelésssel állhatott volna elő."[335] Ehhez kapcsolódik az a tény is, hogy tovább erősödött nemzetiségpolitikai szinten az a jelenség is, miszerint a politikai nyelvezetben egyre inkább a háttérbe kerül, az „erdélyi magyarság", mint kifejezés, mint nemzetiségpolitikai kérdés. A MAT létrehozásával az erdélyi magyar kérdés lényegében a Székelyföldre koncentrálódott és ez a szemlélet a megyésítési előkészületek alatt is folyamatosan mélyült. Az akkori pártvezetés úgy gondolta, a nemzetiségi kérdés már nem létezik mint politikai prioritás. A már sokat hangoztatott nyelvhasználati és kulturális engedményekkel és a Székelyföld adminisztratív és gazdasági kérdéseinek rendezésével pedig végképp ki lehet elégíteni az erdélyi magyarság igényeit. A székelyföldi megyésítés egy másik, a térség történetét sokszor meghatározó jelenségre is rámutat. A helyi, történelmi múltban gyökerező ellentétek, különböző gazdasági és politikai érdekek sokszor felülmúlták az ún. közös, esetleg nemzeti, érdekeket. A Sepsiszentgyörgy–Kézdivásárhely, Csíkszereda–Udvarhely viták felaprózták a Székelyföld minimális politikai erejét. A „nagy székely megyéért" csak az előkészítő fázisban történt minimális lobbizás Fazekas részéről, a későbbiekben a helyi viták mindig felülírták ezt a kérdést. A „kis" Hargita megye székhelyéért folytatott harc már nem nemzetiségi, hanem regionális küzdelem, a helyi elit próbálkozása, megtartani a régi pozíciókat vagy fontosabbakat, nagyobb társadalmi presztízzsel és egzisztenciális lehetőségekkel kecsegtető újakat szerezni. A megyésítés során tapasztalt, a lakosság ellenőrzött kertek között történő megszólaltatása éppen a Székelyföldön volt, talán országos szinten is, a legerősebb. Az érintett települések lakossága és a helyi elit alaposan kivette részét a lokális vitákban, érdekütköztetésekben. A két megye létrejött és az azt követő rövid időszak rendkívül fontos volt a térség életében. Az iparosítással egyetemben új lendületet kapott a térség modernizációja: munkahelyek létrehozása, közművesítés, építkezések, a lakókörnyezet megváltozása,

334 Ez utóbbi érv többször is elhangzik az előkészületi viták során.
335 Deletant: *România sub regimul comunist... i.m.* 129. p.

az iskolahálózat bővítése, szakképzett tanerő falura áramlása, gáz és villany bevezetése. Új kulturális és művészeti intézmények alakultak, a megyeközpontokban értelmiségek tucatja került állásba és a helyi pártelit támogatásával az anyanyelvű kultúra ápolása új lehetőségeket kapott. A magyar kultúra és hagyományok szimbolikus térfoglalása 1945 után eddig még nem tapasztalt méretekben volt jelen, főleg Kovászna megyében.

A külpolitikai helyzet fokozódásával a pártvezetés újabb lépéseket, gesztusokat tett a román társadalom és a nemzetiségek felé. Megsokszorozódtak a munkalátogatások a megyékben és a különböző értelmiségi csoportokkal folytatott tanácskozások. A látogatások egyik „kedvenc" célpontját képezték a kisebbségiek által is lakott megyék. A pártvezetés nem engedhette meg a feszült külpolitikai helyzetben, hogy a Nyugaton is pozitívan elbírált ország-kép bármiben is csorbát szenvedjen. 1966-1971 között Ceauşescu és a pártvezetés tagjai gyakran fordultak meg Marosvásárhelyen, Csíkszeredában, Nagyváradon, Szatmárnémetiben, Kolozsváron, Sepsiszentgyörgyön, Szebenben, Temesváron vagy Székelyudvarhelyen. A magyar és a német kisebbség felé tett látványos gesztus volt a két nemzetiség értelmiségével lefolytatott tanácskozás is. Azzal, hogy a nemzetiségeket érintő kérdésekben is tanácskozást irányozott elő, a pártvezetés implicit módon elismerte, hogy léteznek nem megfelelőképpen megoldott problémakörök. A kisebbségi helyzet szempontjából ideálisnak tűnő, kollektív jogokon alapuló jogi státus kérését viszont határozottan elutasították. A neosztálinista dogmákra épülő Ceauşescu-rendszer egyetlen társadalmi, felekezeti vagy nemzetiségi csoport esetében sem ismert el külön jogokat. Ugyanez volt érvényes az 1968-ban, a Szocialista Egységfront keretén belül létrehozott MNDT-re is. Az MNDT, a magyar politikai elit és a vezető magyar értelmiségiek egybefogásával a kezdetekben többpilléről szerepkört töltött be az erdélyi magyarság, a magyar elit és a pártvezetés viszonyrendszerében: közvetítő, illetve legitimáló. Ezek a szerepkörök többirányúak voltak. A tanács anyanyelven közvetítette a párt hivatalos politikáját a magyar közösség felé, ugyanakkor fordított irányban, a kezdetekben, a közösség alapvető problémáit a pártvezetés felé. A hivatalos párt- és kultúrpolitika, propaganda anyanyelvi megszervezésében viszont lehetőség adódott a magyar kultúra, a hivatalos cenzúra által amúgy kevésbé tolerált oldalának, szegmenseinek ápolására is. A legitimáló szerepkör is hasonlóan kettős összetételű. A párt a tanács működésén keresztül legitimálta a nemzetiségpolitikáját, ugyanakkor a kisebbségi sérelmek felvetése a tanács ülésein, beszámolóiban hivatalos fórumon keresztül történhetett. A tanács ilyen jellegű kettős irányultságú tevékenysége gyakorlatilag az első időszakban intézményesítette a kisebbségi elitekre jellemző ambivalens, kettős diskurzust. A tanács konzultatív jellegéből fakadó gyenge pontjai (a javaslatok, még ha meg is hallgatták őket, gyakran utat és célt tévesztettek a bürokrácia útvesztőiben) már működésének elején megmutatkoztak, de a szerepe a hetvenes évek közepétől változott meg olyan szinten, hogy a nyolcvanas évektől puszta ideológiai szócsővé, propaganda eszközzé redukálódjon. A kulturális élet terén tett engedmények, új intézményi lehetőségek, a gazdasági beruházások területén tapasztalható elmozdulás, a látványos

ígéretek, gesztusok azt a reményt keltették a hatvanas évek végén, hetvenes évek elején a romániai magyar elitben, hogy van esély, lehetőség az elért eredmények megtartására, esetleges bővítésére.

Az 1971-től a román belpolitikában fokozatosan kibontakozó és kiteljesedő ideológiai fordulat az élet minden területén éreztette hatását. A hetvenes évek közepétől a kisebbségi kérdés is más megítélés alá esett. A kisebbségi intézmények, a kulturális élet számára még inkább bezárultak a lehetőségek arra, hogy tovább ápolja és fejlessze az anyanyelvi kultúra sajátos vonásait. A társadalom homogenizálásának programja egyre kevésbé tolerálta a bármilyen nemű sokszínűséget, beleértve a nemzetiségit is. Mi okozhatta a párt magyarságpolitikájában is tapasztalható fordulatot? Ceauşescu a hetvenes évek elejére megszilárdította hatalmát, eltávolította a potenciális politikai ellenfeleket, az ország nemzetközi megítélése is jó volt és a sikeres különutas politika ellenére sem került sor komolyabb incidensre a Szovjetunióval. A neosztálinista alapelveket valló pártvezetés viszont nem engedhette meg magának, még a Szovjetunió irányában sem, azt a látszatot, hogy a kulturális és gazdasági élet liberalizációja tovább zajlik. A román társadalom és gazdaság további reformokat igényelt volna. A nemzetközi gazdasági és külpolitikai változásokra Ceauşescu azonban a Maurer által képviselt technokrata (hosszú távú, a valós problémákból kiinduló gazdaságpolitika) irányvonal elutasításával, a további erőltetett iparosítással, társadalmi homogenizációval és a párt az élet minden területére kiteljesedő ellenőrző szerepének erősítésével válaszolt. 1974-re Ceauşescu államfővé választásával és a közben zajló elitcserével (káderrotációval) befejeződött a hatalmi pólusok teljes koncentrációja. A politikai, gazdasági, kulturális élet az új államfő személyes és szűkebb családja irányítása alá került. A pártvezetés az új gazdasági, társadalmi kihívásokra a nemzeti büszkeségre alapozó mobilizáció fokozásával válaszolt. A különutas gazdasági és politikai koncepció alappillére lett az erős, öntudatos, homogén szocialista nemzet megszületése. A folyamat mesterséges felgyorsítása – az ország területén élő kis számú nemzetiségi, etnikai csoportok után – egyre nehezebb helyzetbe hozta a romániai magyarságot is. A szocialista nemzetbe való betagolódás (részleges vagy ki nem mondott asszimiláció) erőltetése egy sor olyan intézkedést eredményezett, amely arra volt hivatott, hogy fokozatosan felszámolja a külön nemzeti létet biztosító tényezőket, pilléreket: iskolahálózat, oktatás, kultúra.

Az 1965-ben bekövetkezett hatalomra jutásától a hetvenes évek közepéig Ceauşescu jól érzékelhető, mondhatni látványos átalakuláson ment keresztül. A kollektív vezetés rendszerével is kacérkodó, az üléseken sokszor másokat türelmesen meghallgató, néha viccelődő, poénkodó, látványos gesztusoktól sem visszariadó pártvezér a hetvenes évek elejétől egyre türelmetlenebbé vált a nemzetiségekkel szembeni magatartásában is. 1966-ban például még nagyon türelmesen viszonyult a magyarok román nyelvtudásának kérdéséhez.[336] Ezzel szemben 1974-ben határozottan szólította fel az MNDT

336 „Ami a román nyelv oktatását illeti, nem úgy kell felfogni, hogy ez egy probléma. Én sokat járok a tartományokban, nem mondhatjuk azt, hogy az emberek nem akarnak megtanulni románul. Egy nyelvet általában nem könnyű megtanulni. Ha nem használod állandóan, elfelejted. Ez egy hosszú folyamat és

képviselőit, értsék meg, a szakiskolai képzésnek románul kell folynia, a tanulók el kell, hogy sajátítsák a román nyelvet. Határozottan visszautasította a magyar nyelvű szakiskolai képzésre vonatkozó kéréseket és a magyar származású egyetemi végzősök, távoli, román többségű vidékekre történő kihelyezése is tovább folytatódott.[337] Az egyre korosodó pártvezér a diktatórikus elemek erősödésével az általános bizalmatlanság újabb és újabb dimenzióit hozta létre. Az általa megtestesített és a családtagok meg a hűséges pártkatonák által támogatott politikai irányelvektől való minimális eltérés vagy másképpen vélekedés főbenjáró bűnnek számított.

A tárgyalt korszak kisebbségpolitikája, magyarságpolitikája számos egymásnak sokszor ellentmondó bonyolult kül- és belpolitikai tényezők közös hatásának volt az eredménye. A korszak gyakorlatilag egybeesett a Ceauşescu-féle legitimációs diskurzus kezdetével majd annak tartalmi megváltozásával. A hatalomra kerülése után a főtitkár a látszólagos kiegyezésből, kompromisszumokból, az előző korszak néhány jellemzőjével való szakításból fakadó népszerűségével legitimálta hatalmát. A hetvenes évek közepétől a személyi kultusz kiteljesedése, a saját maga és a párt vezető szerepének hangsúlyozása és a reformokat elutasító dogmatizmus jellemezte a rendszert. A párt magyarságpolitikáját is jelentősen befolyásoló tényező volt, hogy a hetvenes évektől a rendszer ideológiai alapjául szolgáló társadalmi, politikai, gazdasági prioritások mellett egyre fokozódó hangsúllyal jelent meg a nemzeti prioritás. A szocialista nemzet szerepének hangsúlyozásával a párt hivatalos diskurzusában a munkásosztály vezette osztályharcos küldetés kiegészült az ún. nemzeti küldetéssel, amely később a rendszer egyik meghatározó dogmatikai alappillérévé is vált.[338] Az egyre fokozódó nemzeti

---

nem kell mesterségesen erőszakolni ezt a kérdést. A gazdasági és társadalmi fejlődés majd oda vezet, hogy az emberek rájönnek, belátják ennek fontosságát és sokkal többet fogunk elérni, mint gondoltuk. Azon kell fáradoznunk, hogy megteremtsük a megfelelő feltételeket, és nem engedni a dolgokat, hogy véletlenszerűen alakuljanak. De erőszakoskodnunk sem kell. Még a román iskolákban is gyengék a román nyelvtanárok. A tanárképzés területén lemaradásaink vannak. 40 000 képzetlen tanügyi káderünk van a tanügyben úgy, hogy ez általános helyzet."

Gyorsírásos jegyzőkönyv az együtt élő nemzetiségek körében kifejtett politikai munkáért felelős bizottság üléséről. 1966. november 9. ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 180/1966. 48-71. f.

337 A Ceauşescuval személyes kapcsolatban levő Király Károly is a pártvezér magatartásában végbement változásokról beszél önéletírásában. „Eleinte megfontoltabb volt, odafigyelt és értékelte az általa hasznosnak vélt indítványokat, javaslatokat, véleményeket." Király: Nyílt kártyákkal *i.m.* 18. p.

338 A neves amerikai antropológus Katherine Verdery nemzeti kommunizmusként határozza meg ezt a jelenséget. Dan Dungaciu politológus viszont úgy véli, hogy a Ceauşescu rendszert nem írhatjuk úgy le, mint nemzeti kommunizmust, mert az, bár erőteljes nemzeti diskurzust is folytatott, továbbra is az osztályszempontú ideológia mentén határozta meg önmagát és nem fogadott el olyan meghatározó elemeket, amelyek mindig is szerves részei voltak a román nemzeti identitásnak: egyház, ortodoxia, királyság (mint intézmény), a román nemzeti érzés 19-20. századi nagy képviselőinek munkássága (Emil Cioran, Vasile Noica stb.) Részletesebben lásd: Katherine Verdery: *Compromis şi rezistenţă. Cultura română sub Ceauşescu.* Humanitas, Bucureşti, 1994. Dan Dungaciu: Comunismul între naţionalism şi identitate naţională. Integrarea socialistă şi direcţiile politicii externe ale României. In: *Doctrine politice în România secolului XX.* Vol. II. Editura Institutului de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale, Bucureşti, 2004. 243-266. p.

Úgy véljük, Dungaciu megállapításai sok tekintetben helytállóak, viszont figyelmen kívül hagyja, hogy a Ceauşescu rendszer, ugyan nem tagadta meg az osztályalapú ideológiát sem, de az számos tekintetben kiegészült (egyes esetekben akár háttérbe is szorult) egy erős, a nemzeti büszkeségre alapozó diskurzussal, amely a két világháború közötti román nacionalizmus eszköztárából minden olyan elemet felhasznált, kiegészített, kidomborított, amely kompatibilis volt az osztályideológiával: nemzeti történelem, kultúra, hagyományok, külső és belső ellenség, nemzeti küldetéstudat, történelmi folytonosság, az idegen elnyomókkal harcoló román fejedelmek stb.

diskurzus számos olyan nemzetépítő elemből táplálkozott (pl. a külső és belső ellenség, a román nemzet fejlődését akadályozó hagyományos ellenség), amely a két ország és nemzet történelmi hagyományai révén is, implicit módon befolyásolta a romániai magyarság megítélését is. A párt magyarságpolitikája e politikai, ideológiai cselekvéssorozat okozta láncreakciók függvényeként alakult. Ahogy a gazdasági és politikai válság fokozódott, mélyült a párt mozgósítási, figyelemelterelő tevékenysége is. Egyre több és erőteljesebb ellenségképre volt szükség. Az ötvenes években még kiemelt antagonisztikus Nyugat–Kelet ellentétpár már egyre kevésbé volt hatékony. A kapitalista országokban elért életszínvonal mindenféle cenzúra hatása ellenére ismert volt és hatvanas évek végén a Ceauşecu-külpolitika is nyitott a Nyugat irányába. Az orosz- és szovjetellenesség is mélyen gyökerezett a román közgondolkodásban de annak kiteljesedését (habár a hatvanas évek elejétől erőteljesen jelentkezett a pártberkekben is) a Szovjetunió hatalma és politikai–ideológia vezető szerepe mindenképp korlátozta. Az erdélyi párhuzamos, sokszor egymás ellen épülő román és magyar nemzetépítés viszont adott volt és mély hagyományokkal bírt. A Trianon-fóbiából fakadó gyanú, a bizalmatlanság, mint láttuk, Magyarország és általában a magyarsággal szemben állandóan jelen volt és a biztonsági szervek tettek is annak érdekében (sokszor megalapozottan, máskor eltúlozva, eltorzítva különböző jelenségeket), hogy ez továbbra is működjön. A kisebbségi kérdés biztonságpolitikai besorolása gyakorlatilag csak az ötvenes évek elején nyilvánult meg egy viszonylag enyhébb formában, 1956-tól kezdődően újra jelentős mértékben határozta meg a többség–kisebbség viszonyrendszert.

A hatvanas években, a viszonylagos nyitás időszakában is, folyamatosan jelen van, hogy aztán a hetvenes évek közepétől a bizalmatlanság új hullámával még jobban kiteljesedjen, és még meghatározóbbá váljon. A totalitárius diktatúrát kiszolgáló állambiztonsági szervek ily méretű kontrollja és pressziója a romániai magyar közösséget is mélyen érintette, megfigyeltek, lehallgatottak, üldözöttek, bebörtönzöttek vagy a másik oldalon, lehallgatók, informátorok szintjén is akár. Annak ellenére, hogy az ideológiagyártásban, a fő irányvonalak meghatározásában kevesebb szerep jutott nekik, a magyar káderek tucatjai vettek részt a rendszer működtetésében az állami és pártszervek különböző szintjein.

A hatvanas, hetvenes években javában zajlott a román állam és nemzetépítés legújabb szakasza. A magyarság és általában a nemzeti kisebbségek számára az volt a legfontosabb kérdés, hogy az ő képviseletüket részben vagy egészen felvállaló, elitek milyen életképes stratégiákat tudnak kidolgozni és megvalósítani az adott lehetőségek között. Hogyan tudják kamatoztatni az éppen aktuális ideológiai értelmezéseket, személyes kapcsolataikat a nomenklatúra különböző szintjein. Ceauşescu gazdasági, társadalmi, mentális, kulturális átalakulást, homogenizációt képzelt el. Ebben a felállásban az lehetett az elsődleges szempont, hogy hogyan lehet meghatározni, elfogadtatni a kisebbségek létezését, annak létjogosultságát. A kiinduló pontot a pártideológiának a nemzetről alkotott ideológiai tétele jelenthette, miszerint a nemzet, jelen esetben a szocialista nemzet és ebből kifolyólag a szocialista nemzetiségek, még

hosszú ideig létezni fognak. A hivatalos diskurzus a hatvanas évek elején még ebben a formátumban határozta meg a szocialista nemzet létezésének paradigmáit. A hetvenes évek közepétől azonban a szocialista román nemzet homogenizációja került előtérbe. A romániai magyarság képviselői a fent említett ideológiai tételbe kapaszkodhattak, és erre hivatkozva próbálták megteremteni az ehhez szükséges feltételeket: jogi keret, avagy statútum, nyelvhasználat, oktatás, arányos képviselet a párt- és állami szervekben, kulturális intézményrendszer, a negatív diszkrimináció megszüntetése. Mivel a romániai magyarság nem rendelkezett érdekvédelmi szervezettel, amely összehangolhatta volna, nyomatékosíthatta volna, e törekvések elszórtan és más-más dimenziókban jelentkezhettek a különböző elitcsoportoknál az éppen aktuális politikai konstelláció és nem utolsó sorban az illető elitcsoport tagjainak politikai, nemzeti szocializációjának függvényében. Az MNDT ama kényszere, hogy fokozza az állam és párt nagy ügyeire való odafigyelést a hetvenes évek közepétől oda vezetett, hogy a sajátos kisebbségi kérdések beleolvadtak majd fokozatosan eltűntek „az egész országot és a teljes romániai társadalmat érintő problémák" nagy masszájában. A romániai magyar elit egy része gyakorlatilag folyamatos taktikai csatát vívott, hogy ezeket a kérdéseket visszalopja, visszaterelje a hivatalos diskurzusba. A hatvanas évek nyitottabb politikai mezőjében ez sokszor sikerült, a hetvenes évektől viszont egyre kevesebb lehetőség adódott erre. Ez az állandó küzdelem, nyomás sok esetben deformálta a kisebbségi elit világképét, küldetéstudatát, néha reális, máskor túlfokozott veszélyérzetet produkálva. A román nemzeti eszme és hagyományok erőteljes propagálásának volt egy sajátos következménye is. E jelenség ellenhatásaként a magyar elit is erőteljesebben nyúlt a nemzeti hagyományokhoz és a folklórhoz. Progresszív kultúra címszó alatt számos, a magyar kulturális különállást, identitást erősítő kulturális, művészeti megnyilvánulásra került sor: az etnikai szimbólumokat is erőteljesen megjelenítő fesztiválok, rendezvények, emlékművek, irodalmi kiadványok, a helyi hőskultusz virágzása stb. [339]

A hetvenes évek közepétől a román politikai életben beindult változások egy töréspontot eredményeztek a párt és a magyar származású politikai és kulturális elit viszonyában. Az eddig a pontig a pártfegyelem, ideológiai hűség és az ambivalens diskurzus koordinátái között mozgó magyar (és más kisebbségi) elit számára egyre szűkült a pártpolitika és a nemzetiségi érdekképviselet közötti átjárás kettősségének lehetősége. Egy néhány éves „vívódó" időszak következett, amely során dönteni kellett, hogy milyen formában és mértékben kívánnak továbbra is együtt élni és működni, illetve szakítani a karriert, biztos anyagi egzisztenciát, kiváltságokat biztosító hivatalos pártideológiával.

A párt magyarságpolitikáját a kisebbségek deklarált és tényleges biztosított jogi státusát illetően egy kettősség határozta meg. A hivatalos nyilatkozatok és az ország alaptörvényei szintjén (pl. alkotmány, a néptanácsok működését szabályozó törvény stb.) a kisebbségek számára az alapjogok (nyelvhasználat, kulturális intézményrend-

339 A fent említett jellemzők egy sajátos ötvözete az 1989-es rendszerváltás után jelentkezett, főleg a székelyföldi lokális elit esetében, amely egy erős, nemzeti diskurzussal aktiválta magát az új politikai helyzetben.

szer, oktatási hálózat, számarányos részvétel a politikai életben) biztosítva voltak. Az alkotmányban, a hivatalos pártdokumentumokban hangoztatott és biztosított jogok gyakorlati megvalósítása között azonban sokszor jelentős diszkrepancia létezett. A hátrányos megkülönböztetés tilalma csak ún. negatív védelmet nyújtott az országban elő nemzetiségeknek. Erre nem épült rá egy külön, kollektív jogokon alapuló nemzetiségi jog, amely a nemzetiségi közösségek számára pozitív védelmet is nyújtott volna, pl. anyanyelvhasználat, hatékony kisebbségi érdekvédelmi szervezet vagy esetleg autonómia stb. Az említett korszakban a magyar kisebbség nem rendelkezett önálló képviseleti tényezővel, amely meg tudta volna jeleníteni a közösség kollektív gondjait. Részleges kivételt egy rövid időre az MNDT, illetve a kisebbségek ügyeiért felelős bizottságok jelentettek. Az MNDT fennállásának első időszakában gyakorolhatta konzultatív szerepét, de nem rendelkezett semmiféle nyomásgyakorló eszközzel. A hetvenes évek közepétől beindult homogenizációs, asszimilációs törekvések nyomán a fennmaradást biztosító nyelvi, kulturális hagyományok ápolása fokozatosan visszaszorult a társadalmi érintkezések, a privát szféra területére.

A kisebbségi kérdés belügyi kérdésként történő kezelése még kiszolgáltatottabbá tették az országban élő kisebbségeket, hisz egy esetleges nyomásgyakorló szereplőtől sem remélhették sorsuk jobbra fordulását. A szocialista táboron belüli Magyarország az említett korszakban még nem szánta rá magát, nem is nagyon rendelkezett a szükséges eszköztárral, hogy hatékonyan fellépjen a határon túli magyarság ügyében. A tárgyalt korszak hullámzó engedményei, majd újabb megszorításai a teljes román társadalmat érintették, de a kisebbségi létből fakadó sajátosságok miatt a kisebbségeket számos területen súlyosabban érintette jelentősen visszaszorítva a megmaradásukhoz szükséges alapfeltételeket. Az 1965–1975 közötti tíz év sikereket és kudarcokat egyaránt tartalmazott. A hatvanas évek egy ideig még azt az illúziót is ébren tartották, hogy haladni kell ugyan a párt által kijelölt úton, de ez nem egy egyszerű kényszerpálya, léteznek opciók, lehetőségek, alternatívák. A korszakot sok tekintetben az újjáépítés és szervezés időszakának is nevezhetjük, egy erős lélegzetvételnek az ötvenes évek időszakához viszonyítva. A Dej-korszak második felében, az ötvenes évek közepétől beszűkült nemzetiségi mozgástér bővült, új kulturális intézmények, pozíciók jöttek létre, az anyanyelvi kultúra ápolásának újabb lehetőségeivel. A hatvanas évek ideológiai nyitása következtében javultak a Nyugattal, illetve az anyaországgal való kulturális kapcsolatok. Ebben az időszakban sikerült olyan kulturális alapokat letenni, illetve tovább építeni, amelyek hosszú évtizedre meghatározták és napjainkban is sok szempontból meghatározzák a romániai magyarság létét, hogy csak néhány példát említsünk: mennyiségileg és minőségileg jelentőset javult a magyar nyelvű könyvkiadás, jelentős eredmények születtek a történetírásban, a helytörténeti kutatásokban, a folklórkutatásban és nem utolsó sorban, az irodalmi életben.

I. A „KÜLÖNUTAS" ROMÁNIA ÉS CEAUŞESCU HATALMÁNAK KONSZOLIDÁLÁSA 1964–1967

1. Kisebbségpolitika fent. Az RKP kisebbségpolitikájának alakulása, változásai

1.
Nyilatkozat a Román Munkáspárt álláspontjáról a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom kérdéseiben. A szocialista világrendszer a történelmi fejlődés döntő tényezője[1]

Bukarest, 1964. április 1.

[...][2] A szocialista világrendszer által gyakorolt döntő befolyás a történelmi fejlődésre elválaszthatatlanul összefügg azzal az erővel, amelyet ez a rendszer minden vonalon – gazdasági, társadalmi és politikai téren – képvisel. Gazdasági téren – a tőkés világ ipari fejlődésénél gyorsabb ütemű ipari fejlődés eredményeként – a szocialista világrendszer részaránya a világ ipari termelésében az 1950. évi 20 százalékról 1963-ban 38 százalékra nőtt. A Szovjetunióban sikerrel valósul meg a kommunizmus általánosan kibontakozó építése; a termelőerők fejlődése kifejezésre jut a hétéves terv feladatainak teljesítésében és túlteljesítésében; a Szovjetunió egész sor ipari termék termelési volumenét illetően első helyet foglal el a világon; a mezőgazdaság fejlődésének átfogó programját váltja valóra. Jelentős eredményeket értek el a műszaki-tudományos és kulturális téren, a nép anyagi jólétének növelésében. A Kínai Népköztársaságban a két ötéves terv időszaka alatti erőfeszítések eredményeként megteremtették az ország szocialista iparosításának alapját. Az 1963-as év folyamán jelentős eredményeket értek el az ipari és mezőgazdasági termelés növelésében, a népgazdaság fejlesztésében és a dolgozók életkörülményeinek további javításában. Jelentős eredményeket ért el a többi szocialista ország is a gazdaság és a kultúra, a tudomány és a technika terén; több szocialista ország, közöttük Románia is belépett a szocialista építés kiteljesítésének szakaszába.

Egy olyan hatalmas mű megvalósítása, mint az új társadalom felépítése, számos bonyolult probléma megoldását követeli meg; ezek megoldása során nehézségek merülhetnek fel, hibák fordulhatnak elő, de a szocialista országok fejlődésére a

1 1964 áprilisában az RMP *Nyilatkozat a Román Munkáspárt álláspontjáról a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom kérdéseiben* címmel egy dokumentumot adott ki, amelyben elítélte a szocialista országok egymás belügyeibe való beavatkozását. A nyilatkozat gyakorlatilag Románia és a Szovjetunió közötti fokozatos eltávolodás kulcsmomentuma volt.

2 A nyilatkozatból csak a szocialista országok egymás közötti viszonyára vonatkozó részt közöljük.

gazdaság és kultúra felvirágoztatásában, a társadalmi és állami rend szüntelen fejlesztésében elért nagy sikerek a jellemzőek. A gazdasági alapban végbement változásoknak megfelelően mély átalakulások következtek be ezen országok társadalmi struktúrájában, új társadalom jött létre, megerősödött a munkásosztály és a parasztok tömegek közötti szövetség a munkásosztály vezetésével, megerősödött a nép erkölcsi-politikai egysége. Gazdag tapasztalatok birtokában, a kommunista és munkáspártok a társadalom politikai vezető erejét alkotják. Fejlődik a szocialista demokrácia, a néphatalom bebizonyította szilárdságát. A szocialista országok sikereik révén beigazolják, hogy a szocializmus megszünteti a kapitalizmus szükségszerűen velejáró tehertételeit, egyenlőtlenségeit és ellentmondásait, igazságos, magasabb rendű társadalmi rendet hoz létre, megteremti a magas fokú és szüntelenül növekedő munkatermelékenység feltételeit, biztosítja az emberi géniusz által megalkotott műszaki és tudományos eszközök szüntelen fejlődését és teljes kihasználását, alapvető céljául tűzi ki a dolgozók szüntelenül növekvő anyagi és szellemi szükségleteinek maximális kielégítését.

Természetesen, a tárgyilagos elemzés nem tekinthet el attól a ténytől, hogy azoknak az országoknak a többsége, amelyekben győzött a szocializmus, alacsony szintről indult el. A történelmileg rövid idő alatt megtett út, az iparosítás művében, a fejlett tőkés országokkal szembeni különbség szüntelen csökkentésében elért jelentős sikerek azt mutatják, hogy csak a szocializmus nyitja meg az összes népek számára gyors fejlődés lehetőségeit. Ezek az eredmények ellentétben állnak a tőkés országok gazdaságára jellemző egyenlőtlen fejlődéssel és ingatagsággal, azzal, hogy a kapitalista rendszer képtelen kimozdítani a tőkés világ döntő többségét alkotó gyengén fejlett országokat a gazdasági és kulturális elmaradottság állapotából.

A szocialista országok eredményei és azok a távlatok, amelyek felé haladnak, erős nemzetközi visszhangot váltanak ki, a kapitalista országok dolgozó tömegeit, a kommunista és munkáspártok vezette forradalmi harcra lelkesít a tőke uralmának megdöntéséért és a dolgozók hatalmának megteremtéséért, ösztönzően hatnak a társadalom szocialista átalakítására. Bebizonyosodik Lenin előrelátása, aki már az első szocialista állam megjelenése idején hangsúlyozta a kapitalizmus és a szocializmus közötti történelmi verseny jelentőségét. Az új társadalom felépítése az illető ország népének történelmi műve, alkotó tevékenységének, erőfeszítésének és munkájának gyümölcse.

A Román Népköztársaság sikerei, éppúgy, mint a többi szocialista ország sikerei, azt mutatják, hogy a gazdasági fejlesztés feladatainak sikeres megoldása elsősorban az egyes országok valamennyi belső lehetőségeinek hasznosításától függ, a saját erők fokozott mozgósítása és a saját természeti források maximális értékesítése révén. Azoknak az országoknak a fejlődésére, amelyek a kapitalizmustól a gazdasági elmaradottságot örökölték, döntő fontosságú a szocialista iparosítás, az egyetlen út, amely biztosítja az egész népgazdaság harmonikus, kiegyensúlyozott, állandóan emelkedő irányú és gyors ütemű növekedését, a társadalmi munka termelékenységének szüntelen fokozását, a mezőgazdaság belterjes és sokoldalú fejlődését, a nép

életszínvonalának rendszeres emelkedését. Országunknak a szocialista építés minden területén elért eredményei megbonthatatlanul összefüggnek ezzel a politikával, melyet a Román Munkáspárt következetesen folytat. A szocialista országok gazdasági és műszaki-tudományos haladása ugyanakkor a köztük létrejött együttműködési és kölcsönös segélynyújtási kapcsolatokra támaszkodik. Ezek a termékeny kapcsolatok állandóan fejlődtek és fejlődnek: bebizonyították hatékonyságukat, rendkívül jelentősen hozzájárultak a szocialista országok sikereihez. E kapcsolatok előnyeinek teljes kiaknázása érdekében létesült a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa, amelynek – szervezeti szabályzata szerint – az a célja, hogy az erőfeszítések egyesítése és egybehangolása révén hozzájáruljon a népgazdaság fejlesztéséhez, a gazdasági és műszaki haladás meggyorsításához, a kevésbé fejlett országok iparosítási színvonalának emeléséhez, a munkatermelékenység állandó növeléséhez és a tagállamok népei jólétének szüntelen emeléséhez.[3] A KGST keretében az együttműködés a teljes jogegyenlőség, a szuverenitás és a nemzeti érdekek tiszteletben tartása, a kölcsönös előnyök és elvtársi segítségnyújtás elvei alapján történik. A KGST-ben résztvevő szocialista országok gazdasági együttműködésükkel kapcsolatosan megállapították, hogy nemzetközi szocialista munkamegosztás fő módszere, a népgazdaságok közötti együttműködés fő formája a tervek összehangolása a két- és többoldali megegyezések alapján. A KGST-tag szocialista országok együttműködési kapcsolatainak fejlődése folyamán olyan formák és intézkedések vetődtek fel, mint az összes tagok számára közös egységes terv és egységes tervező szerv, a gazdasági ágankénti nemzetközi szövetségek, a több ország közös tulajdonában levő vállalatok, az államközi gazdasági komplexumok stb.

Pártunk egész világosan kifejtette álláspontját, s rámutatott: mivel a szorgalmazott intézkedések lényege az, hogy egyes gazdasági vezető funkciók az illető állam hatásköréből bizonyos államfölötti szervek vagy szerveztek hatáskörébe menjenek át, nem felelnek meg a szocialista országok közötti kapcsolatok alapjául szolgáló elveknek.[4] Az összes KGST-országok közös, egységes tervező szervének gondolata a legkomolyabb gazdasági és politikai következményekkel jár. A népgazdaság tervszerű vezetése a szocialista állam szuverenitásának egyik alapvető, lényeges és elidegeníthetetlen jogköre – mivel az állami terv az a fő eszköz, amellyel a szocialista állam valóra váltja a maga politikai, társadalmi és gazdasági céljait, meghatározza a népgazdaság fejlődésének irányát és ütemét, alapvető arányait, a felhalmozást a nép anyagi és kulturális életszínvonalának növelését célzó intézkedéseket. A szocialista állam szuverenitása feltételezi azt, hogy az állam ténylegesen és teljesen rendelkezzék e jogkörök gyakorlati ellátásának eszközeivel, saját kezében tartva a gazdasági és társadalmi élet vezetésének összes mozgató erőit. Ilyen mozgatóerők átengedése

3 A KGST 1948. január 25-én jött létre a Szovjetunió kezdeményezésére, a Marshall terv ellensúlyozása véget.

4 A szövegrész azokra a szovjet gazdaságpolitikai törekvésekre utal, amelyek alapján a KGST tagországok különböző gazdasági területei, ágazatai közös, államok feletti irányítás alá kerültek volna. Egy ilyen tervezet volt az ún. Valev-terv, amely Moldovát, Dobrudzsát kapcsolta volna össze néhány szovjet és bolgár területtel, egységes mezőgazdasági nyersanyagtermelő régiót alkotva.

valamely államfeletti, vagy államon kívüli szervek hatáskörébe, tartalmatlan fogalommá változtatná a szuverenitást. Mindezek teljesen érvényesek mind az iparáganként műszaki-termelési államközi szövetségek, mind pedig a két vagy több állam közös tulajdonát képező vállalatok esetében. Az állami terv egy és oszthatatlan, nem lehet belőle kivonni és az államon kívül helyezni egyes részeket, vagy töredékeket. Lehetetlen a népgazdaságot a maga egészében vezetni, ha egyes iparágai vagy vállalatai vezetésének kérdéseit kivonják az illető országok pártjának és kormányának hatásköréből és államok közötti szervek hatáskörébe helyezik. Olykor úgy tüntetik fel a fent említett jellegű államfölötti gazdasági vezetési formákat, mintha azok Lenin alábbi szavaiból fakadnának: „... tekintettel a világ minden nemzetének proletariátusa által közös terv szerint szabályozandó egységes világgazdaság létrehozásának tendenciájára, amely tendencia már a kapitalizmus idején is egészen világosan megmutatkozott és amelyet a szocializmusban feltétlenül tovább kell fejleszteni és teljesen meg kell valósítani." Ez a beállítás azonban nem számol azzal a ténnyel, hogy Lenin a szocializmus világméretű győzelme korszakának problémájáról beszélt, amikor az „egységes világgazdaság" „általános terve" „az összes nemzetek proletariátusának" műve lesz. Ezen országok sajátosságainak, nemzeti és állami különbözőségeinek sokasága, amely Lenin szerint a proletariátus világméretű győzelme után is hosszú ideig fennmarad, rendkívül bonyolulttá teszi a gazdasági együttműködés szervezési formáinak megtalálását még akkor is, amikor a szocializmus világszerte, vagy legalább is az országok többségében győzni fog. Hogy melyek lesznek akkor ezek a formák, milyen konkrét módon folyik majd az együttműködés, azt majd eldönti az élet, a tapasztalat. Ezeknek az egységes világgazdasághoz kapcsolódó formáknak a meghatározása most, mivel ez más történelmi korszak kérdése, reális alap nélküli. Az egységes világgazdaság kialakításának tendenciája, melyről Lenin beszélt, a társadalom fejlődésének objektív tényezője, s ez a mai körülmények között is megnyilatkozik, de ez a tényező nem hághatja át a szuverén és független országok népgazdaságából álló szocialista gazdasági világrendszer jelenlegi szakaszára jellemző objektív törvényeket. Ez az RMP álláspontja szocialista országok közötti gazdasági együttműködési kapcsolatok természetéről a jelenlegi történelmi szakaszban.

Kétségtelen, hogyha egyes szocialista országok közvetlen kapcsolataikban elfogadhatónak tartanak olyan együttműködési formákat, amelyek eltérnek a KGST-ben egyöntetűen megállapított formáktól, ez a probléma kizárólag az illető országokat érinti és erről szuverén módon csakis maguk dönthetnek. A jelenlegi körülmények közt, amikor 14 szocialista ország van, és ezeknek csak egy része a KGST tagja,[5] amikor a KGST összetétele csak részben tükrözi a szocialista világrendszer alkatát, az mozdítaná elő az összes szocialista országok közötti gazdasági együttműködés fejlődését, ha azokkal az országokkal egyetemben, amelyek nem tagjai ennek, megtalálnák a legjobb utat az összes szocialista országok részvételéhez a KGST-ben,

5 A KGST alapító tagállamai a Szovjetúnió, Románia, Magyarország, Csehszlovákia, Bulgária és Lengyelország voltak. Később csatlakozott Albánia (1949), az NDK (1950), Mongólia (1962), Kuba (1972) és a Vietnami Demikratikus Köztársaság (1978). Társult tag: Jugoszlávia.

ha a világforradalmi folyamat kibontakozásának arányában biztosítanák a legtágasabb, a legrugalmasabb együttműködési formákat és módszereket új és új államok bevonásához és annak megkönnyítéséhez. A KGST ily módon a legmagasabb fokon felelne meg a szocialista közösség gazdasági erősödése érdekeinek, elősegítené a szocializmus világrendszerré válása előnyeinek teljes kihasználását és biztosítaná a szocialista országok egységének tartós anyagi alapját. Mi több, úgy véljük, hogy a nemkapitalista fejlődés útját járó más országok számára is meg kell találnunk – az őket érdekelhető területeken – a KGST tevékenységében való részvétel formáit és módszereit.

A Román Munkáspárt a maga részéről állhatatosan szorgalmazza az összes szocialista országokkal való együttműködés erősítését és a nemzetközi szocialista munkamegosztás kiterjesztését az egész szocialista gazdasági rendre, mint a rendszer fejlődésének objektív szükségszerűségét. Ugyanakkor a szocialista nemzetközi munkamegosztás nem jelentheti a szocialista országok elszigetelését a világgazdasági kapcsolatok egészétől. A Román Népköztársaság, akárcsak a többi szocialista ország, következetesen küzdve a kölcsönös előnyökön alapuló, politikai feltételektől, megszorításoktól és megkülönböztetésektől mentes, normális gazdasági kapcsolatok előmozdításáért fejleszti gazdasági kapcsolatait az összes államokkal, tekintet nélkül azok társadalmi rendszerére. Nagyon időszerűek és teljesen beigazolódnak Lenin szavai, amelyek szerint „van egy erő, amely nagyobb, mint bármelyik ellenséges kormány vagy osztály óhaja, akarata és elhatározása, ez az erő: az általános világgazdasági viszonyok, amelyek kényszerítik őket, hogy a velünk való kapcsolatoknak erre az útjára lépjenek." A szocializmus világrendszerré alakulása, az a tény, hogy országok egész sorában a dolgozók kivívták a hatalmat, azt a feladatot tűzte a kommunista és munkáspártok elé, hogy ne csak a saját országuk keretén belül változtassák meg gyökeresen a társadalmi viszonyokat, hanem szervezzék meg az országok közti kölcsönös kapcsolatokat is, dolgozzák ki egy nagy nemzetközi államközösség keretében az együttműködési normákat. Ez egészen új problémaként merült fel, e vonatkozásban hiányzott az előzetes gyakorlati tapasztalat – s a kérdés annál is inkább bonyolult, mivel nagyság, erő, gazdasági, politikai és társadalmi fejlődés tekintetében egyenlőtlen országokról van szó, s mindehhez járulnak még a nemzeti különbségek és a sajátos történelmi adottságok. A szocialista országok kommunista és munkáspártjai, amelyek a történelemben példa nélkül álló, minőségi szempontból új kapcsolatokat érvényesítenek a nemzetközi porondon, e kapcsolatokat a függetlenség és a nemzeti szuverenitás, a jogegyenlőség, a kölcsönös előnyök, a kölcsönös elvtársi segélynyújtás, a belügyekbe való be nem avatkozás, a területi integritás tiszteletben tartása elveinek, a szocialista nemzetköziség elveinek alapjára építették. Miként az 1960-as Értekezlet[6] Nyilatkozata hangsúlyozta, és miként a történelmi tapasztalat igazolta, ezek az elvek az egész szocialista világrendszer megdönthetetlen törvényét, fejlődésének zálogát alkotják. Ezek az elvek objektív szükségszerűségként tevődtek fel az együttműködési

6 1960-ban került sor Genfben a nemzetközi leszerelési tárgyalásokra. A paritásos alapú testületben kezdetben öt tőkés és öt szocialista ország kapott helyet (Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Kanada, Nagy-Britannia, Olaszország, illetve Bulgária, Csehszlovákia, Lengyelország, Románia és a Szovjetunió). A kezdet viharos volt: a szocialista államok képviselői – a nyugati hatalmak „obstrukciós magatartására" hivatkozva – 1960. június 27-én kivonultak a tízhatalmi bizottságból.

kapcsolatok fejlesztésére, a független és egyenjogú államokból álló közösség akcióegységének és összeforrottságának biztosítására. Bárminő csorbításuk vagy megszegésük csak nézeteltérések és széthúzások forrását hozhatja létre. Nagy nyugtalanságot kelt, hogy a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomban jelenleg fennálló nézeteltérések és a mind jobban kiéleződő nyilvános vita kihat a szocialista tábor országainak kapcsolataira.[7] Erintik a gazdasági kapcsolatokat, csökkennek a kereskedelmi cserék, rosszabbodnak a kölcsönös politikai kapcsolatok, bizalmatlanság és feszült légkör keletkezik az illető országok között, ami gyengíti az egész szocialista világrendszer egységét és erejét. Kivétel nélkül az összes népek és az összes szocialista országok alapvető érdekei, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom érdekei, a nemzetközi munkásosztály és az összes dolgozók legfőbb érdekei megkövetelik a szocialista országok közötti kapcsolatok sürgős normalizálását. Pártunk úgy véli, hogy, még ha a nézeteltérések nem is oldódnak meg most, és ha a nyilvános vita, a kommunisták mélységes sajnálatára, tovább folytatódik is – a szocialista országok államközi kapcsolatainak vissza kell térniük a rendes kerékvágásba. Pártunk ebben az összes nagy és kis szocialista országos kommunista és munkáspártjainak, kormányainak azonnali, sürgős kötelezettségét, saját népükkel és az összes népekkel szembeni halaszthatatlan feladatát látja.

A szocialista országok történelmi fejlődési folyamatukban megerősödtek gazdasági, politikai és társadalmi szempontból, kommunista és munkáspártjaik érettté váltak, növekedett az a képességük, hogy megoldják a belső építőmunkában és országainak nemzetközi kapcsolataiban felmerülő különböző problémákat. A szocialista világrendszer fejlődésében, erejének és befolyásának növekedésével, az egyes szocialista országok sokoldalú fejlődésével egyidejűleg országról országra váltakozó konkrét feladatok merülnek fel a közös, alapvető célkitűzések keretében. Természetes, hogy az egység és a szolidaritás szellemében cselekvő, egymást kölcsönösen támogató szocialista államok kezdeményezéseket indítanak, aktívan lépnek fel a nemzetközi szintéren, különböző akciókat hajtanak végre, amelyek egyaránt megfelelnek sajátos problémáiknak és érdekeiknek, és az egész szocialista közösség általános érdekeinek. Semmit sem vesztettek időszerűségükből Leninnek azok a szavai, amelyekben hangsúlyozta, hogy „Mindaddig, míg a népek és országok között nemzeti és állami különbségek vannak – márpedig ezek a különbségek még a proletariátus diktatúrájának világméretekben történő megvalósulása után is sokáig, nagyon sokáig meg fognak maradni –, a világ kommunista munkásmozgalmának nemzetközi taktikai egysége nem a különféleség kiküszöbölését, nem a nemzeti különbségek megszüntetését (ez a mai helyzetben dőre álom), hanem a kommunizmus alapelveinek ... olyan érvényesítését követeli, amely ezeket az elveket a részletekben helyesen módosítja, azokat a nemzeti és a nemzeti-állami különbségekhez hozzáalakítja, hozzáalkalmazza." Ebből a lenini igazságból kiindulva, amely szerint az államok és a nemzeti különbségek fennmaradnak a szocializmus világméretű győzelméig, sőt még azután is hosszú ideig, a szocialista országok megvalósítják akcióegységüket minden területen, gazdasági és

7 Itt a szöveg a Kínai Népköztársaság és a Szovjetunió között a hatvanas években kiélesedett vitára utal.

politikai téren egyaránt, kölcsönös tanácskozással, közösen kidolgozott, egységes állásfoglalással a nagy, elvi kérdésekben, nem pedig valamely államok fölötti hatóság egyedüli döntésével. Ez az egyetlen helyes és lehetséges út a szuverén és egyenjogú államok együttműködésének fejlesztésére, ez szavatolja a reális és hatékony megoldásokat és tartós alapot teremt a határozatok vagy az általánosan elfogadott irányvonal megvalósításáért kifejtett közös erőfeszítések számára. Lehetséges, hogy a szocialista országok között egyes kérdésekben, nézeteltérések merülnek fel - ezeket megjelenésükkor mindig elvtársiasan, a kölcsönös egyetértés szellemében kell elemezni és kezelni, minősítések, oda nem illő jelzők, presszziók vagy megkülönböztető intézkedések nélkül. A szocialista rendszerben - természeténél fogva - nincsenek objektív okok arra, hogy ellentétek merüljenek fel a szocialista országok nemzeti és nemzetközi feladatai között, az egyes országok és az egész szocialista közösség érdekei között. Ugyanakkor egy ország érdekei sem állíthatók be általános érdekekként, a szocialista rendszer fejlődésének objektív követelményeiként. A szocialista államok megszilárdulási folyamatát, kommunista és munkáspártjaik maturizálódását úgy kell tekinteni, mint erejük jelét, mint minden egyes szocialista ország és az egész szocialista világrendszer növekvő erejének kifejezését, az egész kommunista mozgalom fejlődésének örvendetes, pozitív tényezőjét.

A szocialista világrendszer országainak tapasztalata bebizonyította, hogy a kommunista és munkáspártoknak szem előtt kell tartaniuk a szocialista építés lényegükben egyetemes érvényű, általános törvényeinek követelményeit. Ezek a törvények objektív jellegűek és természetesen senki sem „hozhat létre" önkényesen új általános törvényeket, nem nyilváníthat egyetemes érvényűnek egyedül reá vonatkozó sajátos jelenségeket, nem próbálhatja ráerőszakolni őket más országokra, és más történelmi körülmények között alkalmazni azokat. E törvények követelményeit a legkülönbözőbb konkrét körülmények között, minden egyes szocialista ország fejlődési állapotának vagy szakaszának, történelmi sajátosságainak megfelelően alkalmazzák. A szocialista építés általános törvényeinek megszegése, az alapelveitől való eltávolodás, akárcsak a nemzeti sajátosságok figyelmen kívül hagyása, csak árthat a szocialista építésnek minden egyes országban. A szocialista építés legmegfelelőbb formáinak és módszereinek megállapítása érdekében a kommunista és munkáspártok - tekintetbe véve mind az objektív törvények követelményeit, mind országaik konkrét történelmi körülményeit - intenzív alkotó tevékenységet fejtenek ki, figyelembe véve a társadalmi fejlődés követelményeit, összegezve saját tapasztalataikat és tanulmányozva más testvérpártok tapasztalatait. Tekintettel a szocialista építés különböző körülményeire, nincsenek és nem is lehetnek egységes minták vagy receptek, senki sem döntheti el, hogy mi helyes és mi nem, más országok vagy más pártok számára. A szocialista építés formáinak és módszereinek kidolgozása, megválasztása minden egyes marxista-leninista párt hatáskörébe tartozik, minden szocialista állam szuverén joga. A szocialista országok közötti új típusú kapcsolatok alapelveinek szigorú tiszteletben tartása elsőrendű fontosságú feltétele egységüknek és összeforrottságuknak, valamint annak, hogy a

szocialista világrendszer betöltse döntő szerepét az emberiség fejlődésében. A szocialista országok közötti kapcsolatok alapelveinek következetes gyakorlati alkalmazása, nemcsak nemzeti, hanem nemzetközi téren is, az egyik legfontosabb kötelezettség, minthogy ezek a kapcsolatok óriási vonzerőt gyakorolnak a nemzetközi színtéren, az összes népek a legnagyobb figyelemmel kísérik őket, mozgósító tényezőt jelentenek a kapitalista országok és az új, független államok dolgozóinak harcában. Lenin szavai a győztes proletariátus példájának erejéről egyaránt bebizonyítják érvényüket akár a szocialista országok sikereinek szempontjából, akár pedig az általuk alkalmazott nemzetközi kapcsolataik hatásával mérjük azokat. A szocialista rendszer országai közötti nemzetközi szolidaritási kapcsolatok szilárd alapokra épülnek: azonos az államrendszer, amelyben a munkásosztály tölti be a társadalmi vezető erő szerepét, azonosak a népek forradalmi vívmányainak megvédésére és fejlesztésére irányuló alapvető érdekeik, egységes a céljuk, vagyis a szocializmus és a kommunizmus felépítése, közös a marxi-lenini ideológiájuk. A szocialista világrendszer fennállása alatt szerzett tapasztalatok megmutatták, hogy az egyes szocialista országok erejének és legyőzhetetlenségének forrása a szocialista világrendszer egysége és összeforrottsága. Nem az az erősebb, ami most elválasztja, hanem az, ami egyesíti a szocialista országokat, ennek kell túlsúlyba jutnia és győznie.

A nyilatkozat hivatalos magyar nyelvű fordítása, közli a marosvásárhelyi Vörös Zászló, 1964. április. 1. 1–4. p.

2.
Alexandru Drăghici beszéde a Belügyminisztérium pártbizottságának ülésén

Bukarest, 1964. április 5.

[...][8]„Az igaz, hogy a szovjet hadsereg fontos szerepet játszott az ország felszabadításában, de mit gondolnak, hogy egész életünkben csókolgatni fogjuk ezért a kezüket? Hát kommunista szokás lenne ez? Tisztelem őket, de ennek a tiszteletnek kölcsönösnek kell lennie, ellenkező esetben az már nem tisztelet. Mi megtanultuk a párttól szeretni a Szovjetuniót, hogy éltessük a progresszív hagyományokat de a kölcsönösség egy alapelv. Ha ők ezt nem tartják be, tőlünk sem várhatják el. Mindenképp, azon elemek tevékenysége, akik ily módon rágalmaznak egy népet, egyáltalán nem örvendeztet meg és ezt annak megfelelő módon kell kezelni. Mire is gondolt Konyev marsall azzal, hogy nekünk adja a Bukarestet felszabadító szovjet egység zászlaját?[9] És kérdezem, hol van ez az osztag, mert nem is létezett. Bukarestet nem a szovjetek szabadították fel, nem fogadhatunk el ilyen hamisításokat és azoknak a történelembe való beillesztését. Milyen érdekből tagadják a szovjet történészek a román nép szerepét a fasizmus alól történő felszabadításban?[10] Ezek mind olyan kérdések, amelyekre nekik kell válaszolniuk. Egyik részről tisztelet, a másikról pedig megvetés, ez nem megy. Mindez nem csak néhány káder lebecsülését jelenti, hanem egy egész nép iránti megvetést. Mi ezt nem fogadhatjuk el. Néha ezek az államok fölötti szervek az együttműködés magas formájaként kerülnek bemutatásra. Hogy mi a felsőbbrendű ebben, én nem tudom. Azt viszont tudom, hogy mindez áthágja a szuverenitás és a függetlenség elvét és olyan elégedetlenségi megmozdulásokhoz vezet, mint a prágai május 1. A szovjet elvtársak, úgy látszik, nem vonták le a következtetéseket a magyarországi történésekből, és tovább folytatják ugyanebben a stílusban.[11] Az integráció kifejezést gyakran használják a KGST szerveiben, mint a szocialista gazdaság jövőjének egyik kulcselemét. A gazdasági függőség elméletéhez nagyon ragaszkodnak a szovjet elvtársak. Ezzel ellentétben a szocialista országok gazdasági függetlenségét már nem nézik jó szemmel. Bizonyítékok erre az általunk, a KGST és maga Hruscsov elvtárs tudta nélkül gyártott traktorok és tehergépkocsik is. Mi történne a mezőgazdaságunkkal, ha nem gyártanánk traktorokat.[12] Természetesn, meg kellett volna vásárolnunk a csehektől vagy

---

8 A beszéd általános bevezető részét nem közöljük.

9 Konyev, Iván Sztyepanovics szovjet marsall. 1955–1960 között a Varsói Szerződés egyesített erőinek parancsnoka, majd 1961–1962-ben a németországi szovjet erők főparancsnoka volt.

10 Románia 1944. augusztus 23-án lépett ki a német szövetségi rendszerből. A régi hatalom fontosabb képviselőit, Ion Antonescu tábornokot és még néhány társát letartóztatták, majd kivégezték. Az első szovjet csapatok augusztus 29-én érték el a fővárost. A román történetírás szerint a kisebb német ellenállási gócokat addigra már felszámolták így a főváros tényleges felszabadítása már kvázi megtörtént a szovjetek érkezése előtt.

11 Drăghici a Szovjetunió és a Varsói Szerződés tagállamai közötti feszültségekre utalt, pl. az 1956-os magyarországi forradalomra és szabadságharcra, illetve a szovjetek ellen folytatott fegyveres ellenállásra.

12 Drăghici a brassói traktorgyárra utal. A brassói üzem 1948-tól gyártott traktorokat. Az első, kimondottan Romániában tervezett traktort 1960-ban gyártották.

másoktól. Úgy vélem, a mi traktorjaink jobbak és tökéletesen megfelelnek a célnak, a mezőgazdaság gépesítésének. A tavalyi eredményeket, mondjuk a tavalyi év egy rossz év volt, nem függetleníthetjük a mezőgazdaság gépesítésének kérdésétől. Úgy gondolom, hogy szeretni azt a népet, amelynek része vagy, küzdeni életszínvonalának felemeléséért, harcolni az ország iparosításáért és a szocializmus gazdasági alapjainak letételéért a saját országodban, minden hazai kommunista feladata és hazafias kötelessége. Visszautasítjuk a nacionalista megbélyegzést és mindenféle más jelzőt.

Sokszor mondják, hogy az államok fölötti szerkezetekről már Lenin is beszélt. De ahogy már az előbb is említettem, Lenin arra az időpontra utalt, amikor a szocializmus majd győzedelmeskedni fog az egész világon. De ő is megjegyzi, hogy még ezek után is el kell telnie egy jó időnek, amíg megfelelő meggyőző munka és elhatározás eredményeként el lehet jutni erre a szintre. Tehát íme, milyen körülmények között valósulhat mindez meg, nem úgy, ahogy Hruscsov elvtárs szeretné, hogy ezzel beírja magát a történelembe.[13] Amit ő akar, az egyáltalán nem könnyíti meg a helyzetet, sőt tovább bonyolítja. Úgy gondoljuk, hogy bizonyos történelmi korszakokat átugorni nem más, mint egy puszta kaland és az elkövetőik, ahogy említettem, csupán kalandorok.

Tudjuk, hogy milyen szerencsétlen eredményeket szült a Komintern tevékenysége és az ott használt módszerek. Jugoszláviát akkor kizárták a szocialista országok táborából és mi is a magunk bőrén tapasztalhattuk meg, milyen a központosított vezetés: állandó vezetőcsere. Elmondhatom, az hogy a pártunk az illegalitás alatt oly kevés taggal rendelkezett nem az ország gazdasági állapotának tudható be, vagy annak, hogy nálunk nem voltak forradalmárok. Nem, mindez annak volt betudható, hogy néhány kivétellel a Komintern a néptől idegen, kispolgári elemeket küldött. Olyan embereket, akik semmiféle hatással nem voltak a népre. Ha alaposabban megnézzük az akkori főtitkárokat és azt, hogy milyen célokat szolgálhattak, csak csodálkozni tudunk, hogyan is növekedhetett a pártunk akkoriban.[14] Főtitkár volt például a földbirtokosi származású Borisz Stefanov, maga is birtokos.[15] Íme, ki vezette a kommunista pártot és nem csak azért, mert bolgár, hanem, mert Dimitrov küldte Moszkvából.[16] Aztán ott volt Fóris is, az áruló és még egy sor polgári elem, elszakadva a néptől, csupa idegen elem, akiknek semmi köze sem volt a népünk érzelemvilágához.[17] Csupa gyáva titkár, akik még románul sem tudtak. Ott volt például az ukrán származású Gorun, aki egyáltalán nem tudott románul vagy Ana Pauker férje, Marcel,

13 Hruscsovnak a KGST tagállamai keretén belül történő gazdasági együttműködés elmélyítését célzó terveire utal.

14 A Romániai Kommunista Pártban az illegalitás (1923-1944) időszakában rendkívül nagy volt a nem román származású tagok aránya. A párttagok száma 1933-ban a következőképpen alakult: magyar: 440, román: 375, zsidó: 300, bolgár: 140, orosz: 100, moldován (besszarábiai): 70, ukrán: 70, egyéb: 170. Ioan Chiper: Consideraţii privind evoluţia numerică şi compoziţia etnică a P.C.R. 1921-1952. *Arhivele totalitarismului*, 1998. 6. sz. 25-44. p.

15 Boris Stefanov bolgár származású kommunista politikus volt. 1922-től tagja volt a párt legfelsőbb vezetésének. 1936-tól 1940-ig ő töltötte be a párt első titkári tisztségét úgy, hogy közben eltávozott Moszkvába.

16 Georgij Dimitrov bolgár származású kommunista politikus. A 1934-től a Komintern vezetője volt, majd Bulgária miniszterelnöke.

17 Fóris István 1940-1944 között az RKP első számú vezetője volt.

aki az *Adevărul* és a *Dimineata* újságok tulajdonosának a fia volt.[18] Íme, hogy milyen elemeket küldött a Komintern és, hogy ezek mennyire ismerhették az itteni helyzetet, a román népet és egyáltalán, a népünk büszkeségét. Az csak természetes, hogy egy ilyen vezetés csak téves ideológiai állásfoglalásra volt képes. Főleg az V. kongresszus jelszavára gondolok, az önrendelkezésre, amelyet tévesen ítéltek meg.[19] Ez az önrendelkezési elv lényegében a román állam szétdarabolását jelentette volna. Az oroszok elvették volna Bukovinát és Besszarábiát, a magyarok Erdélyt és a bolgárok pedig Dobrudzsát. A Kominternben tevékenykedő néhány elemnek ez jól jött volna. Azoknak az embereknek, akik mostanáig így ítélték meg a dolgokat, most nehezére esik, hogy értékeljék a román népet és annak hazafias érzelmeit. A történelem igazsága mindenképp helyre teszi majd a dolgokat és megítéli a cselekedeteket úgy, ahogy azt kell. Néhány elvtárs arról beszélt, hogy a szovjetek a titkosszolgálatok terén is a KGST-hez hasonló valamit szerettek volna létrehozni. Ez igaz. Ez volt a lényege a prágai megbeszéléseknek is, amikor arról kellett volna értekeznünk, hogyan tudunk hatékonyabban harcolni az imperializmus ellen. Ott aztán rájöttünk, hogy másról van szó. Ezt a taktikát ők gyakran használják, habár még a szorult helyzetekben is tagadják. Undorító, amikor a barátaikkal is ilyen módszereket használnak. Tehát, amint említettem, azért hívtak oda, hogy megbeszéljük az imperialisták elleni küzdelmet és egyszer csak másról lett szó. Segítséget kértek, mintha, ők vakok vagy sánták lennének, és oda kellene adnunk a munkánk eredményeit, a külföldi forrásainkat. Az országunkra vonatkozó állambiztonsági kérdések csak a mi népünkre tartoznak és nem különféle zsoldosokra és idegen államokra. A Securitate tisztjei a párt irányvonalához kötődnek, határozottan harcolnak népünk szabadságáért és gyarapodásáért, a munkásosztály vívmányaiért és nem engedik, hogy mások kalandor érdekei érvényesüljenek.

ACNCAS, fond Documentar, dos. 197. 22–24. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv.

18 Marcel Pauker 1921-től tagja volt a párt vezetőségének. A két világháború között többször volt letartóztatva. 1925-ben a Szovjetunióba ment, ahol a sztálini tisztogatások áldozatául esett.

19 A Komintern 1925-ben megtartott V. kongresszusa a trianoni békeszerződést az imperialista hatalmak diktátumának nevezte, amely nem veszi figyelembe a kisebbségek önrendelkezési jogát. A mindenkori román politikai osztály a Nagy Románia szétverésére készített tervezetként kezelte a Komintern e pontjait és ebből kifolyólag, ennek felvállalóit, képviselőit a román nép ellenségeként.

3.

A Román Kommunista Párt Központi Bizottságának jelentése a párt tevékenységéről az RKP VIII. és IX. kongresszusa közötti időszakban.

Részletek Nicolae Ceauşescu beszámolójából[20]

Bukarest, 1965. július 19–24.

[...][21]

III. A szocialista társadalmi rend; a nemzet és a szocialista állam felvirágzása

„Elvtársak! A szocializmus végleges győzelme hazánkban mélyreható társadalmi-gazdasági változásokat eredményezett a társadalom egész szerkezetében, s így a jelenlegi Alkotmány, amelyet 1952-ben dolgoztak ki, már nem megfelelő.[22] Az egész nép elé megvitatásra bocsátott új alkotmány tervezete tükrözi ezeket az átalakulásokat és szentesíti a szocialista társadalom megteremtésében kivívott győzelmeket. (Taps) Az a javaslat, hogy hazánk a Románia Szocialista Köztársaság elnevezést viselje, teljes mértékben megfelel rendszerünk jelenlegi fejlődési stádiumának. (Hatalmas taps, éljenzés) Az Alkotmány-tervezet szem előtt tartja államunk egységes jellegét és hangsúlyozza, hogy a nép – az egész hatalom szuverén birtokosa – ura sorsának, az ország természeti kincseinek és tudatosan alakítja saját történelmét. (Hosszan tartó taps) Az Alkotmány-tervezet, abból a tényből kiindulva, hogy pártunk kivívta a nép szeretetét és rendíthetetlen bizalmát, szentesíti a Román Kommunista Pártnak mint az egész társadalom politikai vezető erejének szerepét. (Hatalmas taps) Társadalmunk a termelőeszközök szocialista tulajdonára épül, amely biztosítja a haza sokoldalú fejlődését, az egész nép jólétét; az Alkotmány-tervezet szavatolja, oltalmazza és biztosítja az egész nép tulajdonát képező javak állami tulajdonának, valamint a szövetkezeti szervezetek tulajdonában levő javak szövetkezeti tulajdonának állandó fejlődését.

Románia jelenkori történelme elválaszthatatlanul összefonódik a munkásosztálynak a politikai hatalom kivívásáért és az új társadalom megteremtéséért folytatott harcával. (Hatalmas taps) A munkásosztály, miután az állam vezető osztálya lett – szövetségben a dolgozó parasztsággal, a kommunisták pártjának vezetése alatt –, hozzáértéssel megvalósította az új társadalom felépítésének művét, bebizonyítva, hogy történelmi hivatásának magaslatán áll. (Taps) A munkásság számbeli növekedése, műszaki és általános műveltségi ismereteinek gyarapodása, osztályöntudata színvo-

20 Az RKP IX. kongresszusa 1965. július 19–24. között zajlott le. Ez volt Ceauşescu-időszak első pártkongresszusa. Ekkor rögzítették az új vezetés politikai-ideológiai irányelveit.

21 A beszámolóból csak a nemzetiségi kérdésre vonatkozó részt közöljük.

22 Az 1952-es román alkotmány az 1936-os szovjet alkotmány mintájára született. Kisebbségi jogok terén nagyjából megfelelt az 1948-as alkotmány előírásainak. Újdonság volt viszont a történelmi Székelyföldet majdnem teljes egészében magába foglaló Magyar Autonóm Tartomány létrehozása.

nalának emelkedése folytán még inkább fokozódik a munkásosztály szerepe a szocializmus építésében. Az Alkotmány-tervezet szentesíti a munkásosztálynak egész szocialista társadalmunk vezető osztályaként betöltött szerepét. (Hosszan tartó taps) A szocializmus építéséért folytatott közös munkában és harcban magasabb fokra emelkedett a munkásosztály és a parasztság szövetsége, szocialista társadalmunk sziklaszilárd alapja. A parasztság mind a burzsoá-földesúri rendszer éveiben, mind főképpen 1944. augusztus 23. után a munkásosztály megbízható szövetségesének bizonyult. A döntő pillanatokban a munkások mellett állt, bizalommal követte és váltotta valóra a Román Kommunista Párt politikáját. (Taps)

A mezőgazdaság szövetkezetesítése nagy változásokat idézett elő az országunk lakosságának jelentős részét kitevő parasztság társadalmi szerkezetében. Ma a parasztság olyan társadalmi osztályt alkot, amelyet közös érdekek lelkesítenek: a szövetkezeti tulajdon fejlesztése és felvirágoztatása, a szocializmus építése. Szocialista öntudatának fejlődése, ismeretkörének bővülése révén a parasztság egyre nagyobb mértékben járul hozzá a szocializmus építésében kivívott összes győzelmeinkhez. Az értelmiség, amelynek sorai a népi demokratikus rendszer éveiben megnövekedtek, a munkásokkal és parasztokkal vállvetve részt vesz népünk egész tevékenységében. Az új társadalmat a legfejlettebb tudomány és kultúra alapján építjük; éppen ezért a jövőben még inkább nő az értelmiségiek hozzájárulása a haza gazdasági, tudományos és kulturális fejlődéséhez. (Taps) A munkásságnak, a parasztságnak, az értelmiségnek és a dolgozók többi kategóriájának, nemzetiségi különbség nélküli egyesülése a párt körül népünk nagyszerű győzelmeinek döntő tényezője. Ennek az egységnek a szakadatlan erősítése biztos záloga további diadalmas előrehaladásunknak a szocializmus útján. (Taps)

A történelmi körülmények folytán hazánk tájain az évszázadok során a románok mellett más nemzetiségű lakosság is megtelepedett. Évszázadokon át románok, magyarok, németek és más nemzetiségű dolgozók együtt harcoltak és dolgoztak, sok nehézségen mentek át, elszánt harcot vívtak az elnyomó osztályok ellen. Az együttélés és az együttesen vívott harc során mindörökre testvérekké váltak, s ma együtt alkotják a szocialista Románia nagy családját. (Hosszan tartó taps) Az Alkotmány-tervezet szentesíti ezt a valóságot, tükrözve a párt helyes, marxista-leninista nemzeti politikáját, s tekintet nélkül nemzetiségükre, biztosítja a haza összes állampolgárainak teljes jogegyenlőségét minden tevékenységi területen. Ugyanakkor nem tűri a nacionalista-soviniszta propagandát, a fajgyűlölet szítását, amelyek mélységesen ellentétben állnak hazánk dolgozóinak érdekeivel. A párt nemzeti politikájának egyik kifejezése a termelőerők fejlesztése az összes tartományokban, ezek iparosítása; ezen az alapon biztosítjuk az összes állampolgárok sokoldalú érvényesülését, igazi egyenlőségüket. A különböző nemzetiségű dolgozók szoros egységben harcolnak a szocializmus építéséért, közös hazájuk – a szocialista Románia – felvirágoztatásáért. (Élénk és hatalmas taps)

A kizsákmányoló osztályok eltűnése a nemzet megerősödéséhez, egysége megszilárdulásához vezetett. Csakis a szocializmusban nyilvánulhat meg a maga teljességében a gazdasági érdekek reális közössége, az egyazon területen lakó összes állampolgárok

közös szocialista kultúrája, csakis a szocializmusban lehet biztosítani az egész nép összefogását, a jólétre és boldogságra irányuló törekvéseinek valóra váltásáért folytatott harcban és munkában. A nemzet és az állam még hosszú ideig alapját fogja képezni a szocialista társadalom fejlődésének. A nemzet fejlődése, a szocialista állam erősödése megfelel a társadalmi élet objektív követelményeinek; ez nem csak, hogy nem áll ellentétben a szocialista nemzetköziség érdekeivel, hanem éppen ellenkezőleg, teljes mértékben megfelel ezeknek az érdekeknek, a dolgozók nemzetközi szolidaritásának, a szocializmus és a béke ügyének. (Taps) Minden egyes szocialista nemzet, minden egyes egyenjogú szuverén és független szocialista állam fejlődése és felvirágzása olyan lényeges követelmény, amelytől függ a szocialista országok egységének és összeforrottságának erősödése, befolyásuk növekedése az egész emberiség előrehaladására a szocializmus és kommunizmus felé. (Hosszan tartó taps) A szocializmus építése kiteljesítésének körülményei között még inkább növekszik az állam szerepe, számottevően bővül hatásköre a nemzetgazdaság megszervezésében, tervszerűsítésében és vezetésében, az ország haladása és az egész nép jóléte érdekeinek megfelelően. Egyre nagyobb arányokat ölt az állam tevékenysége az oktatás, a tudomány és a kultúra, a lakosság széles tömegeinek szocialista szellemben való nevelése terén. Ugyanakkor az állam védelmezi a dolgozók forradalmi vívmányait, az egész nép érdekeit, hazánk függetlenségét és szuverenitását. Az Alkotmány-tervezet biztosítja nemzetünk szüntelen fejlődését, a szocialista államnak, mint a szocialista társadalmi rend felépítésére irányuló egész tevékenység szervezőjének növekvő szerepét.

Rendszerünk egyik alapvető jellegzetessége a szocialista demokrácia szakadatlan bővülése, a néptömegek részvétele hazánk fő bel- és külpolitikai kérdéseinek megvitatásában, a szocialista építés művében. Az Alkotmány-tervezet szavatolja az állampolgári szabadságjogokat, az emberi egyéniség sokoldalú fejlődését. A Nagy Nemzetgyűlés – a szocialista demokratizmus kifejezője – a nép legkiválóbb fiaiból, munkásokból, parasztokból, értelmiségiekből és más kategóriákhoz tartozó dolgozókból tevődik össze. A Nagy Nemzetgyűlés az államhatalom legfelsőbb szerve, az ország egyetlen törvényhozó szerve. Rendszerünk ereje mindenegyes állampolgár haza iránti, a nép szocialista vívmányainak megvédése iránti magas fokú felelősségérzetében és kötelességtudatában, a dolgozók forradalmi éberségében rejlik. Az Alkotmánynak, az ország összes törvényeinek, az államban kialakult társadalmi együttélési szabályoknak a következetes tiszteletben tartása, a szocialista törvényesség maradéktalan érvényesítése és megvédése szocialista demokráciánk állandó erősítésének egyik jelentős feltétele. (Taps) Az Alkotmány-tervezet az állami tevékenység vezérelveként írja elő a kollektív vezetés elvét, amely biztosítja a nép érdekeinek legmegfelelőbb határozatok és intézkedések elfogadását.

Államunkban megkülönböztetett szerepet töltenek be a néptanácsok. A néptanácsok meg kell hogy javítsák a város- és községgazdálkodást, a helyi gazdaság vezetését, a dolgozók állandóan növekvő igényeinek kielégítése céljából. Jelentős kötelezettségeik vannak továbbá az oktatási, kulturális és egészségvédelmi tevékenység irányítása terén. A néptanácsoknak úgy kell tevékenykedniük, hogy munkájuk eredményeként

erősödjék kapcsolatuk a dolgozók széles tömegeivel, hogy létrehozzák a feltételeket ahhoz, hogy a dolgozó tömegek mind aktívabban vegyenek részt a közügyek megoldásában. Az egész ország nagy lelkesedéssel fogadta az új Alkotmány tervezetét, amely megtestesíti az összes városi és falusi dolgozók évszázados törekvéseit, szentesíti a román nép, drága hazánk, Románia Szocialista Köztársaság történelmi győzelmeit. (Hatalmas taps)

Román Kommunista Párt IX. kongresszusa, 1965. július 19–24. Bukarest, Politikai Könyvkiadó, 1965. 64–68. p. A beszámoló hivatalos magyar nyelvű fordítása.

4.
A nemzetiségiek körében kifejtendő politikai munka feladatai

Bukarest, 1965. október 7.

A pártoktatásban és az Ifjúmunkás Szövetség (IMSz) munkában, azokon a településeken, ahol az együttélő nemzetiségek tömbben élnek, az RKP IX. kongresszusa és a Nagy Nemzetgyűlés 1965. augusztusi dokumentumait az illető nemzetiségek nyelvén is feldolgozzák. Azokban az intézményekben, gyárakban, ahol németek és magyarok is vannak, az IMSz- és a pártoktatást olyan propagandistákra kell bízni, akik ismerik az illető nyelveket és így az oktatásban résztvevők anyanyelvükön szólalhatnak fel. A tartományi, rajoni és városi bizottságok 1965. október 1-ig kibővítik a tömegszervezetek lektor, aktivista és propaganda csoportjait az együttélő nemzetiségek sorából származó kommunistákkal. Az alapszervezeteknél és kultúrházakban hazafias és internacionalista jellegű előadássorozatokat szerveznek. Ennek érdekében a román és együttélő nemzetiségű aktivisták, értelmiségiek, kutatók, művészek és újságírók közül előadókat fognak toborozni. Az előadásokat művészi műsorok és dokumentumfilmek egészítik ki. Meghatározott időpontokban a tartományi, rajoni és városi titkárok találkozni fognak a román és az együttélő értelmiségiekkel, hogy meghallgassák azok beszámolóit a munkájuk során tapasztalt nehézségekről és eredményekről. Ezen beszámolók alapján a tartományi, rajoni és városi pártbizottságok javítani fognak a kifejtett pártmunkán. A tartományi, rajoni és városi pártbizottságok rendszeresen tájékoztatják az értelmiségieket a pártdokumentumok alapján kijelölt feladatokról. Ennek érdekében rendszeres előadásokat, vitákat kell szervezni a nemzetközi és a belpolitikai eseményekről. Az RKP Központi Bizottságának Propaganda és Agitációs Osztálya rendszeresen össze fog állítani egy dokumentációs anyagot a kapitalista rendszerben tapasztalható bizonytalanságról és néhány ország, főleg a német lakosság körében erős propagandát kifejtő Német Szövetségi Köztársaság gazdasági helyzetéről. Ugyancsak a Propaganda és Agitációs Osztály előadókat küld ki a nemzetiségek által lakott régiókba, ahol előadásokat fognak tartani mind a pártaktívának, mind a dolgozó embereknek a párt politikájáról és a népi-demokratikus rendszer megvalósításairól és a nemzetközi helyzetről.

Az IMSz Központi Bizottsága utasítja a tartományi, rajoni és városi bizottságait, hogy a helyi IMSz szervezetek rendszeresen szervezzenek gyűléseket az intézményekben, gyárakban és a nemzetiségiek által lakott településeken és mondják el a fiataloknak, hogy milyen feladatok várnak rájuk a szocializmus építésében és mutassák be a fiatalságnak IX. kongresszus nyitott elveit. A IMSz igyekezni fog azon, hogy a nemzetiségi diákok maturandus ünnepségeinek hazafias nevelő jelleget adjon.[23] A Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság valamint az IMSz, a Nőszövetség, az Írószövetség, a képzőművészek és zeneszerzők és más tömegszervezetek a bukaresti és vidéki értelmiségiek támogatásával kiállításokat, szümpozionokat, vitákat, tanács-

23 Az erdélyi magyar és szász közösségekben a maturandus vagy szalagavató ünnepségen az érettségi előtt álló fiatalokat avatták nagykorúvá.

kozásokat, filmnézést és előadásokat fognak szervezni több témában is a nemzetiségek által lakott vidékeken. A tartományi, rajoni és városi szakszervezetek, kulturális szervezetek hozzanak létre minél több amatőr művészegyüttest és szervezzenek minél több olyan vegyes kulturális-nevelő jellegű rendezvényt, amelyek műsoraiban kapjon helyet a román népzenei és néphagyományi sajátosságok mellett a nemzetiségek hagyománya is, kifejezendő a mindennapok testvéri összetartozását. Azokban az üzemekben és azokon a településeken, ahol a nemzetiségiek nagy számban vannak jelen az adott nemzetiség nyelvén is lehet művészegyütteseket, színjátszó csoportokat és kórusokat szervezni. A magyar és német nyelvű irodalom és dramaturgia, valamint a nemzetiségek zenei életének fejlesztése érdekében a tudományokért és kultúráért, sajtóért és könyvkiadásért felelős osztályok segíteni fognak a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottságnak és az Írószövetségnek, hogy a nemzetiségi írók és zeneszerzők számára alkotói versenyeket szervezzenek. A legsikerültebb román szépirodalmi műveket lefordítják a nemzetiségek nyelvére is. Elsőbbséget élveznek azok a művek, amelyek a mindennapjainkat mutatják be. A könyvtárak könyvállományának javítása érdekében a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság kiegészíti a nemzetiségek nyelvén történő eddigi beszerzési terveket, a könyvkiadást és a könyvimportot is, főleg, ami az ifjúsági könyveket illeti. A nemzetiségek által nem lakott településeken található magyar, német, szerb stb. nyelvű könyveket átszállítják az illető nemzetiségek által lakott településekre. A néptanácsok megvizsgálják annak lehetőségét, hogyan lehet a helyi könyvtárak állományát feljavítani a nemzetiségek nyelvén írott művekkel. A Központi Állami Könyvtár és a regionális könyvtárak lefordítják magyar, német stb. nyelvre a következő módszertani jellegű műveket: *Frumoasă eşti patria mea* [Szép vagy hazám], *Patrie liberă patrie înfloritoare* [Szabad és virágzó haza], *Te slăvim Românie pământ părintesc*, [Dicsőítünk Románia, oltalmazó hazánk], *Călătorii pe harta patriei* [Utazások hazánkban] stb.[24] Az ilyen jellegű megnyilvánulásokra román és nemzetiségi írókat is meghívnak, akik beszámolnak a munkáikról és a tevékenységüket elősegítő itthoni körülményekről. [...][25]

A helyi és az állami pártszervek tanulmányozni fogják annak a lehetőségét, hogy a nemzetiségek köréből származó tudósokra is megemlékezzenek, és munkáikat népszerűsítsék. Megünneplik ezek születésnapját, kiállításokat szerveznek és kiadják a legfontosabb műveiket. Az Oktatásügyi Minisztérium támogatja a vidéki néptanácsokat, hogy ellenőrizzék a magyar és német nyelvű iskolákban zajló oktatás minőségét és azt, hogy milyen körülmények között zajlik az anyanyelvű oktatás. Az Oktatásügyi Minisztérium támogatja a néptanácsok oktatásért felelős bizottságait, hogy azok jobban odafigyelhessenek az anyanyelvű iskolákra és részlegekre, hogy azokat megfelelő tanerővel láthassák el, hogy jobban odafigyeljenek a diákok hazafias nevelésére, különösképp a következő tantárgyak oktatására: román nyelv és irodalom, Románia történelme és földrajza, állampolgári nevelés, gazdasági politika és tudományos szocializmus és az osztályfőnöki órák. A helyi néptanácsok arra is vigyáznak, hogy a nemzetiségek nyelvét értő tanfelügyelőket nevezzenek ki a szükséges helyeken,

24 Romániát, a román történelmet és turisztikai nevezetességeket népszerűsítő művek.
25 Az itt következő általános vonatkozású utasításokat nem közöljük.

akik megfelelőképpen fogják irányítani a nemzetiségek nyelvén zajló oktatást és az azt biztosító intézményeket.

Ami a párt belső életét illeti, a tartományi, rajoni és városi pártbizottságok feljavítják az alapszerveztek munkáját azokon a helyeken, ahol nemzetiségiek is élnek. Új párttagokat kell toborozni a legjobb magyar és főleg német munkások, földművesek és értelmiségiek közül. Ezt olyan mértékben kel megtenni, hogy a párttagok aránya feleljen meg az illető település etnikai arányainak. Ugyanezt fogják tenni az IMSz szervezetek is. A tartományi, rajoni és városi pártszervezetek, amikor évharmadonként kielemzik a pártba való felvételt, közigazgatási egységenként külön munkaterveket fognak létrehozni annak érdekében, hogy feljavítsák a párt nemzetiségi összetételét és erről az illető pártszervezetek be fognak számolni a Központi Bizottságnak. A jövőben figyelni fognak arra is, hogy a különböző tömegszervezetek, Nőszövetség, IMSz, szakszervezetek vezetőinek megválasztásakor az illető szervezet vezetőtanácsaiba megfelelő számú nemzetiségit is beválasszanak. A nemzetiségek jelenlétére vigyázni fognak a különböző párt-, gazdasági- és állami szervek vezetőségének összeállításakor is. A tartományi, rajoni és városi pártbizottságok arra is tekintettel lesznek, hogy minél több, a nemzetiségekhez tartozó kádert küldjenek el pártiskolákba, hogy azokat majd idővel elhelyezhessék a különböző tömeg- és pártszervezetekben. 1965-ig biztosítani kell, hogy a tartományok, rajonok és városi pártbizottságok káderállományába megfelelő számú nemzetiségi káder is bekerüljön. A tartományi bizottságok támogatják a rajoni és városi pártbizottságokat, hogy a párttagsággal nem rendelkező bizottsági tagok közé megfelelő számú, az illető nemzetiség arányának megfelelő nemzetiségi tag is bekerüljön. A vállalatok, üzemek, falvak, alapszervezetek bizottságai mindent meg fognak tenni annak érdekében, hogy a nem párttag aktívát megfelelő szintű politikai, ideológiai, társadalompolitikai és gazdasági képzésben részesítsék. Nagy figyelmet fordítanak a nem párttag vezetőknek a pártszervezetek által szervezett politikai tevékenységekbe való beszervezésére is. A tartományi, rajoni és városi bizottságok arra is vigyázni fognak, hogy a pártszervekbe való beválasztásuk után, a nemzetiségek által lakott települések bizottságainak és büróinak tagjait egy olyan munkaterv alapján képezzék ki, amely figyelembe veszi az illető rajon vagy település sajátos jellegzetességeit is. Az összes együttélő nemzetiségű párttag megfelelő mozgósítása és a különböző gyűléseken való aktiválása végett a rajoni és városi bizottságok instruktorai segíteni fogják az illető alapszervezetet, hogy sikerüljön minden párttagnak külön feladatot adni a saját képességeik alapján. Az alapszervezetek büróinak ülésén és különböző gyűlések alkalmával kielemzik az illető párttagok tevékenységét. A tartományi, rajoni és városi bizottságok támogatják a nemzetiségiek által is lakott településeken található üzemek és gyárak alapszervezeteinek munkáját abban, hogy figyelembe véve az illető egység sajátosságait, javítani tudjanak az illető nemzetiség körében kifejtett kulturális-nevelő politikai munkán.

Bukarest, KB Szervezési Osztály

ANIC, fond CC PCR Secția Organizatorică, dos. 27/1965. 18–25. f. Géppel írt román nyelvű irat fordítása.

5.

Gyorsírásos jegyzőkönyv az RKP KB Propaganda Osztályának üléséről, amelyen a szocialista nemzet fogalmára vonatkozó tartalmi, ideológiai és propaganda kérdéseket vitatták meg [26]

Bukarest, 1966. január 15.

Iliescu elvtárs:[27] Elvtársak, remélem, mindenki elolvasta a kiosztott szöveget.[28] Tehát önök kaptak egy iratot arról, hogy a kongresszus tételeinek szellemiségében hogyan alakult hazánkban a nemzetiségi kérdés.[29] Az lenne a célunk, hogy véleményt cseréljünk, megvitassuk, hogy a jövőben hogyan fogjuk megjeleníteni, strukturálni ezt a problémát, milyen megoldásokat fogunk találni az ezen a területen felmerülő kérdésekre. Szeretnénk, ha a mai vitán összeállna egy egységes vélemény arról, hogyan jelenítsük meg ezt a kérdést a propagandában és szeretnénk, ha összeállna egy végleges szöveg és néhány olyan tétel, amely segítené a lektorainkat és általában a propagandánkat és össze tudnánk majd állítani néhány írott anyagot. Arra is gondoltunk, hogy a véglegesítés után megmutassuk a pártvezetésnek is, hadd lássák, hogyan gondolkodunk, hogyan fogjuk megjeleníteni ezt a kérdést a propagandában. A vitát elősegítendő, összeállítottunk egy iratcsomót, amelyben nagyon sok utalás, sőt idézet is található olyan klasszikus és korunkbeli művekből, filozófiai írásokból, amelyek az említett nemzetiségi kérdést tárgyalják. Tehát elvtársak, arra kérem, mondjanak véleményt, segítsenek a szöveg véglegesítésében. Először is mondjanak véleményt a szöveg szerkezetéről és utána pedig a különböző állításokról, tételekről. Tessenek, ki óhajt hozzászólni?

Voicu Ştefan elvtárs:[30] Elvtársak, én az anyagban megfogalmazott irányvonalakról szeretnék beszélni. Milyen kérdéseket kell megválaszolnia ennek az anyagnak? Meg kell magyarázni, és el kell mélyíteni a kongresszus tételeit. Milyen tételeket? A nemzetről, a szocialista hazáról, a nemzetiségek egybeolvadásáról és a szocialista állam eltűnéséről szóló tételeket. A kongresszus egy nemzeti és nemzetközi szempontból egyaránt nagyon fontos elméleti és gyakorlati kérdést vetett fel. Ez a kérdés még nemzetközi szinten sem tisztázott és nagyon pozitív vagy negatív következménnyel járhat a szocialista országok fejlődését és egymás közötti kapcsolatát illetően, valamint a szocialista tábor kohéziója és más országoknak a szocializmusra való áttérését illetően is. Miért is tette föl a kongresszus ezt a kérdést és mi ennek a nemzetközi jelentősége? Ezt szeretném kihangsúlyozni ezzel a szöveggel kapcsolatosan. A világban objektív történelmi változások vannak folyamatban, a termelőerők, a közlekedés, a kommunikációk áramlása jelentősen megnövekedett. Innen a tendencia, hogy kialakuljon egy egységes világpiac, annak objektív

26 Az ülés az RKP KB Propaganda Osztálya fontosabb képviselőinek részvételével zajlott le.
27 Ion Iliescu 1962–1965 között az RMP Propaganda és Agitációs Osztályának volt a vezetője, majd a KISz KB első titkára volt 1971-ig. 1971 és 1974 között Temes megye első titkára volt és az Államtanács helyettes tagja.
28 Iliescu az ülés előtt kiosztott vitairatra utalt.
29 Az RMP (RKP) IX. kongresszusára 1965-ben került sor.
30 Voicu Ştefan 1960–1984 között tagja volt a KB-nak.

szükségessége, hogy egyre szorosabban összehangolják a nemzetközi árukereskedelmet, a pénzügyi kihívásokat, a munkaerő-keresletet stb. Erről beszélt Lenin még 1913-ban és ezért tették be ide ezt az idézetet, amely kimondja, hogy fejlődik és egyre szorosabb a nemzetek közötti kapcsolatrendszer. Ezek az irányzatok napjainkban sokkal hangsúlyosabbak és a technikai és tudományos forradalom, a termelőeszközök fejlődése még jobban megerősítik. A kommunista pártok, a szociológusok és közgazdászok számára ez gazdag kutatási terület.

A fentiekkel kapcsolatosan a világban már kering néhány tétel, amelyektől mi sem vonatkoztathatunk el. Ez nagyon veszélyes lenne. Miről is van szó? Arról, hogy a fent elmondottak tükrében a nemzeti szuverenitás és nemzeti terület idejemúlt kategóriák lennének és, hogy csak akadályt jelentenének a társadalmak fejlődésében és, hogy ezeket teljesen vagy részlegesen, gyorsan vagy fokozatosan meg kell szüntetni és az új helyzethez alkalmazkodó, államok feletti szerkezeteket kell létrehozni. A kapitalista világban ezek a tanok a közös piacról szóló elméletek kapcsán jelentkeztek. A szocialista táborban mindez annak a szerencsétlen közös tervnek a kapcsán jelentkezett, azokban a nyomásgyakorló elméletekben, amelyeket önök is jól ismernek (vagy sem) és amelyek úgynevezett államok fölötti gazdasági és politikai szerkezeteket terveztek megvalósítani ún. nemzetek fölötti minisztériumok formájában.[31] Ezek már nem csak tanok, hanem egyenesen megszervezett politikai lépések, amelyeket önök már nagyvonalakban ismernek. Ezeket, a szocialista táboron belüli próbálkozásokat úgy mutatják be, mintha abból a lenini tanításból fakadnának, miszerint létezik az a tendencia, hogy egységes világgazdaság alakuljon ki és, hogy a szocializmus erőteljesen felgyorsítja a különböző népek közeledését és összekeveredését. Lenin mindezeket, az amúgy valós állításokat azonban az első világháború előtt mondta. A mi pártunk határozottan ellentmond annak, hogy ily módon értelmezzék a lenini tanokat. Miért? Mert ezek nem felelnek meg a társadalom objektív fejlődése törvényeinek, nem veszik figyelembe a jelent, annak kihívásait, nincs bennük semmi közös a marxizmussal és leninizmussal és kimondottan károsak a szocialista ügyre. Azt vetik a szemünkre, hogy nacionalisták vagyunk, hogy nem értjük az emberiség fejlődését és, hogy nem követjük az internacionalista irányvonalat. A pártunk elutasítja ezeket az állításokat, amelyek hasznot próbálnak húzni a társadalmi fejlődés adta lehetőségekből és ezzel ellentétben éppen, hogy fejleszti az erre a kérdéskörre vonatkozó marxi és lenini tanokat. Ez a kérdés nincs megfelelőképpen kidolgozva, hisz Lenin és Sztálin is egy olyan korszakban mondta mindezt, amikor a dolgok egészen mást jelentettek. A pártunk tovább fejleszti a marxi és lenini tanokat ezekben a kérdésekben, amelyekről Lenin is csupán néhány tézist fogalmazott meg a szocializmus világgyőzelme utáni időszakra vonatkozóan. Azt fogják mondani, hogy csak fecsérlem az időt, de figyeljük csak meg, mit mond a kongresszus ebben a kérdésben: „ A nemzet és az állam még hosszú ideig megmarad a társadalmi fejlődés alapjának. A nemzet és a szocialista

31 Voicu az ún. Valev tervre utalt. A hatvanas évek elején a Valev-tervként ismert szovjet projekt Bulgária, Románia és a mai Besszarábia egy részéből kívánt egy egységes mezőgazdasági régiót létrehozni. A tervezett iparosítást veszélyeztető és a Romániát egyszerű nyersanyagszállítóvá minősítő tervet a román pártvezetés határozottan elutasította. Részletesebben lásd: Deletant: România sub... *i.m.* 121–123. p.
Frunză: Istoria stalinismului... *i.m.* 421–458. p.

állam megerősödése megfelel az objektív társadalmi fejlődés törvényeinek..." A szocialista államok közötti kapcsolatokat illetően a mi álláspontunk az, hogy a nemzet még hosszú ideig fenn fog maradni és, hogy a szocializmust a nemzeti keretek között építjük. Ezek azok az okok, amelyek szükségessé teszik, hogy az állam továbbra is fennmaradjon. A nemzeti állam ezért fog még hosszú ideig fennmaradni. Ez, a szocialista államra vonatkozó elmélet a marxi-lenini tételek továbbfejlesztése. Ez a szocialista építkezés alapfeltétele. Mindegyik, kisebb vagy nagyobb szocialista állam esetében ezért fontos az, hogy minden állam rendelkezzen egyenlő jogokkal, szuverenitással, függetlenséggel, egyszóval az államok közötti kapcsolatokat ezek az alapelvek határozzák meg. Csak ezen alapok megteremtésével kerülhet sor arra, amit Lenin is mondott, a nemzetek közötti közeledésre, amely valóban egy objektív folyamat.[32]

Magyarázzuk meg elvtársak, hogy a mi állásfoglalásunk nem konjunkturális okok következménye, hanem a saját elméletünk. Fogalmazzuk meg világosan ebben az anyagban, a saját marxi és lenini tanaink, az internacionalizmus, a szocializmus világgyőzelmének tükrében, hogy nem egyezünk bele a nemzeti szuverenitás csorbításába. A társadalmi fejlődés objektív valóságából kiindulva nem fogadunk el államok feletti bizottságokat, államok feletti szervezeteket, területi módosításokat vagy idegen beavatkozást stb. Mindezt nem sajátosan nemzeti vagy nacionalista szemszögből, hanem a proletár internacionalizmus és a szocializmus világgyőzelmébe vetett hit tükrében. Nem a nemzeti érdekekre való hivatkozással kell kezdenünk, hanem a munkásosztály nemzetközi érdekeivel, amely nagyon is összekeveredik a nemzeti érdekekkel. Nem tehetsz semmiféle különbséget közöttük. Meg kell mutatnunk határozottan ebben az anyagban, hogy a mi állításaink összhangban vannak napjaink társadalmi fejlődésének objektív követelményeivel. És arra is rá kell mutatnunk, hogy a nemzetek kialakulásának folyamata még távolról sem befejezett folyamat. Lenin 1913-ban arról beszélt, hogy most zajlik a nemzetek öntudatra ébredése és nemzeti mozgalma, valamint a nemzetállamok születése. A kapitalizmus élesztette fel a nemzeti érzéseket. A szocialista világ megteremtése, az erőviszonyok megváltozása, a jelen korszak változásai hatalmas lökést adtak ennek a folyamatnak. Ázsiában és Afrikában egy nagyon komplex jelenség részeként zajlik az új nemzetek és nemzetállamok kialakulása. De nem akarok erről részletesebben beszélni. A szocialista világ vagy a kapitalizmus ezekre az országokra gyakorolt hatása nagymértékben függ attól, hogy a szocialista országok, hogyan viszonyulnak ehhez a kérdéshez. A bemutatott anyaghoz kapcsolódóan egy konkrét esetre térnék ki. Úgy gondolom, hogy az anyagban túl sokat foglalkozunk olyan kérdésekkel, mint, pl. a román társadalomban végbement változások vagy a román nép kialakulása. A nemzetek kialakulása, amely egy központi téma is lehetne, csupán a hatodik oldalon jelenik meg, alárendelve, bevezetőként a román nép kialakulását taglaló részben és csupa olyan idézetekből áll – Lenin, enciklopédiák –, amelyek egyáltalán nem tisztázzák a kérdést. Teljes mértékben egyetértek Iliescu

32 A lenini tézisek szerint a kulturális és gazdasági egyenlőség megteremtése magával fogja hozni a nemzetek és népek közeledését, amely saját akaratukból fog bekövetkezni. A szovjetek a szlijanyije (angolul „sliyaniye") szót használták, ami egyesülést, fúziót jelent

elvtárssal, aki elmondta a napokban, hogy valójában mi történik a propagandistákkal. És mi történt? Az történt, hogy ahelyett, hogy a párt a nemzetre vonatkozó új téziseit megértették volna, olyan kérdéseken vitáztak, hogy most akkor a szocialista román nemzet egy és ugyanaz-e a román néppel. Ebben az anyagban nem hangsúlyozták ki eléggé a kongresszusnak a szocialista nemzet fogalmáról tett elképzeléseit, megfogalmazásait. Nem emelték ki a kongresszusnak azt a véleményét, miszerint a nemzet és állam még hosszú ideig a szocialista fejlődés alappillérei maradnak és, hogy mi ezek alapján határozzuk meg az állam és nemzet viszonyát és, hogy mindez összhangban van az internacionalizmussal. Az is megfigyelhető, hogy valójában fontos, de a mi esetünkben most kevésbé lényeges kérdések felé tolódtak el a propagandisták. Mi a nemzet és mit jelent a nép? Ki tagja a román népnek és ki a román nemzetnek? Ezek konkrét kérdések és irányvonalak. A magyarok részei-e a román nemzetnek, hát a román népnek? A zsidók részei a román nemzetnek? A medgidiai törökök a román nemzet vagy a román nép részei? Az a véleményem elvtársak, hogy fogalmazzuk meg azt tisztán, ami a hetedik oldalon található, hogy a nemzet nem egy etnikai, biológiai, faji vagy nemzetiségi kérdés, hanem egy társadalmi jelenség, amely egy hosszas történelmi folyamat része. Ha a sztálini meghatározás alapján haladunk megállapíthatjuk, hogy az már idejemúlt.[33] Azt mondjuk itt, hogy Lenin helyesen látja ezt a kérdést. Ez is egy bizonyíték, de nem meghatározó. Ezek a tanok teljesen más korszakban és kontextusban jelentek meg akkor, amikor erőteljesen merült fel a Habsburg és cári birodalom befolyása a különböző népek történetében. Ezek a gondok 1918-ban nagyjából megoldódtak. Fölmerül a közös nyelv, terület és gazdaság, mint meghatározó elem. Azt gondolom, hogy ez bizonyos zavarokat okozhat napjainkban. Ami Csehszlovákiát illeti, pl. létezik egy csehszlovák nemzet? Vagy két nemzet létezik? Létezik egy elmosódó nemzet és a cseh nemzet? Ez egy vitatható kérdés. Különbözhetnek a vélemények. És most vitázzunk három napot és három éjszakát, mint a gazdasági kérdések esetében tettük? Vitázhatunk két teljes hónapon keresztül, de ez nem fogja befolyásolni a csehszlovák szocializmus építését se rossz, sem pedig jó irányba. Az a vita, hogy Csehszlovákiában egy vagy két nemzet létezik, nagyon veszélyes dolgokhoz vezethet. Jugoszláviával kapcsolatosan. Létezik egy jugoszláv nemzet? Indiában 100 nyelvjárás létezik. Most van ilyen, hogy indiai nemzet? Elvtársak, most képtelen vagyok megválaszolni, hogy Csehszlovákiában egy vagy két nemzet él. Ezért azon a véleményen vagyok, hogy ne adjunk ki egy hivatalos meghatározást a nemzetre, hanem csak mutassuk be, hogy ez egy hosszas történelmi folyamat által meghatározott társadalmi jelenség. Aztán elvtársak, ott van a 22. oldalon a román nemzet és az együtt élő nemzetiségek közötti kapcsolat kérdése.

Ion Iliescu elvtárs: De függetlenül az előbbi dologtól, arra a kérdésre, hogy mi a nemzet, mellőzve most Csehszlovákia és Jugoszlávia helyzetét, mi a véleménye? Romániában, hogyan kellene felvetni ezt a kérdést? Itt egy szó sem esik arról, hogy

33 Sztálin *A marxizmus és a nemzeti kérdés* című művében négy alappillére helyezi a nemzet meghatározását: nyelvi közösség, kulturális egység, azonos gazdasági rendszer és egy terület kompakt tömbben történő belakása.

mi is ez a nemzetiség. Tisztáznunk kell, hogy mi a nemzet, mi a nemzetiség és, hogy milyen kapcsolat áll fenn közöttük.

Voicu Ştefan elvtárs: A IX. kongresszus fő kérdése volt ez is és, hogy a párt milyen mértékben és hogyan tartja fönn az állam és a nemzet fogalmáról kialakított téziseit. Éppen ezért én azt mondom, nem kell egy hivatalos véleményt kialakítanunk, hisz más és másképpen vélekedünk ezekről a kérdésekről. Ezt a kérdést ne a párt vitassa meg, léteznek szociológusok, tudósok, ők tanulmányozzák, foglalkozzanak ezekkel. Ezért gondolom azt, hogy nem helyes egy párthatározatban elmondani, hogy mi a nemzet. Ami a román nemzet és az együtt élő nemzetiségek viszonyát illeti, nem tagjai a román nemzetnek. Azt gondolom viszont, hogy ezeket a dolgokat nem kell kimondani, sok kellemetlenséget okozhatnának. Miért mondanánk azt valakire, hogy te nem vagy román te magyar vagy, török vagy. Azt gondolom, azt kellene mondani, hogy minden nemzetiség a nagy román család tagja. Ami a szocialista nemzetet illeti, beillesztettünk az anyagba egy véleményt, amely szerintem még nincs véglegesítve, de azért el kell mondani. Véleményem szerint lehet használni azt a kifejezést, miszerint Romániában létezik egy szocialista nemzet. A romániai magyarok együttélő nemzetiség de vajon ők részei a román szocialista nemzetnek? Melyik szocialista nemzethez tartoznak? Ők nem egy együttélő szocialista nemzet része? Vagy a szocialista nemzet részei? Ők nem egyenlők a magyar nemzettel, de a szocialista nemzettel sem. A medgidiai törökök részei a szocialista nemzetnek? Részei a román szocialista nemzetnek vagy sem? Ezt, a szocialista nemzetre vonatkozó kérdést a következőképpen kell feltenni: a román szocialista nemzet része az ország összes olyan dolgozója, aki a szocializmus kiépítésén és megvalósításán fáradozik. A 22. oldalon az áll, ha az ellenkezőjét mondanánk, a burzsoázia malmára hajtanánk a vizet. Ez nem érv.

Még egy dolog. Azt gondolom, hogy egy ilyen anyagban föl kellene vetni az asszimiláció kérdését is, mint egy objektív történelmi jelenséget. Íme, mit mondott egy bolgár diplomata, aki Brăilan született, az *Emlékek* című könyvében. 1919-ben egy felvonuláson egy erkélyen állt, mint Romániába küldött bolgár diplomata, amikor egyszer csak feltűnt a szintén bolgár Alexander Stoianovici.[34] Látják, találkozott két bolgár, az egyik, mint diplomata, a másik, mint román a felvonulók élén. Tehát létezik az asszimiláció a lakosság körében. Ami a valamely nemzethez való tartozást illeti, hadd olvassak fel néhány verssort. [...][35] Úgy gondolom, hogy az asszimiláció kérdését világosan el kell mondanunk a propagandistáknak. Elvtársak, mi nem tudunk dolgozni a magyar lakosság körében, ha ez a kérdés nem tisztázott. Én nem mondom azt, hogy a magyarok váljanak románokká, de látniuk kell a véleményt, hogy létezik egy ilyen irányú történelmi jelenség. Azon a véleményen vagyok, hogy tegyük a hangsúlyt a román nép és az együtt élő nemzetiségek egységére. Az összes munkások egy olyan egyre szorosabb egységére, amely a szocialista nemzet politikai és társadalmi lényegét adja.

Valter Roman elvtárs:[36] Lenne egy észrevételem. Természetesen, nem kiegészíteni akarom az előbb elmondottakat. A kérdés, amit mi most ki szeretnénk fejteni

34 Alexandru Stoianovici a román flotta tengernagya volt.
35 A verssorok hiányoznak.
36 Valter Roman ebben az időszakban a párt egyik meghatározó ideológusa volt. KB tagként (1965–1983) a

egy nagyon fontos és nagyon nehezen megválaszolható kérdés. A legnehezebb és a legtöbb félreértést eredményező kérdésről van szó. Azt is tudniuk kell, hogy ebben a témakörben már hét éve nem történt semmi előrelépés. Nagyon helyesnek tartom, hogy beszéljünk erről. Amit én fogok mondani, az inkább a kérdés egy másik fajta felvetése, mintsem egyfajta megoldás. Lehetetlen, hogy mi, a megkérdezettek most néhány nap alatt véleményt alkossunk. Mindez több időt és alaposabb tanulmányozást igényel. Ha majd összeáll egy munkabizottság, elegendő időt kell biztosítani számukra. Nagyon jó, hogy létezik ez az anyag, de be kell látnunk, hogy ez még nagyon távol áll attól, amire nekünk szükségünk van. Távol áll attól, hogy megválaszolná ezeket a kérdéseket. A kérdésnek két vonatkozása van. Létezik egy nemzetközi vonatkozása, és nem véletlen, hogy a IX. kongresszus fölvetette ezt a kérdést, hisz nemzetközi fontossággal bír. De mi nem állhatunk meg a nemzetközi fontosság kérdésénél ebben az időszakban, amikor egyre több országban zajlik a szocializmus építése és létezik a két tábor.[37] De az is fontos, hogy megválaszoljuk az itthoni kérdéseket, nem azért, mert nem lennének megoldva, hanem szükség van ezek elmélyítésére. Úgy gondolom, nem vehetjük közös nevező alá ezt a két vonatkozást és nekünk inkább az országunkban létező állapotokra kellene koncentrálnunk. Nagyon nehéz pontos meghatározást adnunk. Létezik néhány fogalom, amelyekre már találhatunk meghatározásokat, de nagyon nehéz és nem tudom, mikor sikerül minden fogalmat meghatároznunk. De mindenképp kell valami meghatározást találnunk. Tehát milyen kérdésekkel állunk szemben: a nemzet, szocialista nemzet, az együttélő nemzetiségek, a nemzet és állam függetlensége a szocializmus és a kapitalizmus viszonylatában. Én úgy látom, azért, hogy ne tévedjünk, az lenne a legfontosabb, hogy ezt az egész kérdéssort egy állandóan változó történelmi folyamatként kezeljük. Ha megpróbáljuk e folyamat valamely pontját rögzíteni, tévedni fogunk, mert sok minden változik időközben, és nekünk látnunk kell, hogy honnan és milyen irányba változnak a dolgok. Enélkül nem jutunk eredményre. Csak úgy kerülhetjük el a tévedéseket, ha megvizsgáljuk, honnan és milyen formában indult el a folyamat, milyen irányba tart ez a változás. Ez a lényege annak, hogyan szemlélünk egy történelmi folyamatot. Nekünk azonban meg kell válaszolnunk bizonyos kérdéseket. Ha a propagandisták megkérdeznek, nem tehetjük meg, hogy nem válaszolunk, de ugyanakkor figyelmesnek kell lennünk, hogy milyen válaszokat adunk. Nem adhatunk külön-külön válaszokat. Itt van például a magyar nemzetiség. Ha csak a mostani állapotokat nézzük, tévedni fogunk. A múltban ez a nemzetiség a polgári magyar nemzet része volt. Milyen történelmi folyamatok játszódtak le napjainkig? Nem mondhatjuk viszont azt, hogy ez a nemzetiség tagja a román nemzetnek. Valószínű, hogy a közeli- vagy egy távoli jövőben ez a nemzetiség tagja lesz a szocialista román nemzetnek. Tehát mégis találnunk kell néhány dialektikus választ.

Iliescu elvtárs: Az együtt élő nemzetiségek helyzetét sem lehet egyformán kezelni minden nemzetiség esetében. Az asszimilációs mutatók különböznek.

Politikai Kiadó igazgatói tisztségét is betöltötte (1964–1983).

37 A hidegháború során elkülönült két ideológiai táborra utal, a Nyugatra és a szocialista tömbre, valamint a harmadik világban megalakuló szocialista típusú rezsimek kialakulására.

Valter Roman elvtárs: Ugyanakkor ennél a történelmi folyamatnál is differenciálni kell. Létezik egy román nemzet és léteznek az együtt élő nemzetiségek. Ami az ő fejlődésüket illeti a szocializmusban, vagy akár a kapitalizmusban, van egy külön történetük. A folyamatok különböznek. A magyar nemzet fejlődése nem azonos a törökökével. Ezért mondtam én, hogy nem volt időm alaposabban áttanulmányozni. Akárhogy is, ez egy történelmi folyamat. Itt nem egy válaszról van szó, ez egy pártmeghatározás, de így is egy dialektikus választ kell adnunk. Minden tudóst meg kell szólítanunk, kreatív módon kell kidolgoznunk ezt a kérdést. A magyarok esetében, pl. nagy hangsúlyt kell fektetni a közös harcok hagyományára és ezen túl, ki kell hangsúlyozni a dolgozók mindenkori egységét. Ebben a tekintetben is kitartónak kell lenni. A nemzet meghatározásánál természetesen úgy gondolom, nem kell Sztálint aztán meg Lenint idéznünk. Ezeket meg kell említenünk ugyan, de a dolgok megváltoztak, mások a körülmények. Az afrikai országokban a kérdés másképpen tevődik fel és Lenin is azt mondta, hogy az élet az elmélet alapja. Ez egy történelmi folyamat, amelyet elemeznünk kell, meg kell vizsgálnunk alaposan és még ez sem lesz 100%-osan megfelelő. Ugyanakkor úgy gondolom, arra is vigyáznunk kell, hogy megcáfoljuk a szocialista vagy kapitalista országokból érkező, a témára vonatkozó téves tanokat. A vitatott anyagban és a belső használatra készült iratokban egyaránt meg kell tennünk ezt, főleg a szocialista országokból érkező téves tanok esetében.[38] Mivel egy történelmi folyamatról van szó, arra is szükség van, hogy a nemzet fogalmáról előrevetítve, perspektivikusan beszéljünk. Helyesnek találnám azt is, hogy ebben az anyagban jelenjen meg pártunknak e témakörben, a múltban kifejtett kritikai nézőpontja is. A kérdést nemzeti és nemzetközi érdekek szemszögéből vizsgáljuk, ennek is meg kell jelennie az anyagban. Voicu elvtárs említette az asszimiláció kérdését. Természetesen, ez egy történelmi folyamat. Nem tudom, hogyan jelenítsük meg ezt úgy, hogy ne mondjunk ellent egy másik alaptételünknek. Nagyon figyelmesen kell kezelnünk ezt a kérdést, nehogy azt a következtetést vonják le, hogy mi asszimilálni akarunk, hisz nem ez a valóság.

Tănase elvtárs:[39] Én is úgy gondolom, hogy erről a témáról beszélni kell, hisz ez a propagandánk leggyengébb láncszeme, nem csak a tudományos munka esetében, hanem a pártpropaganda, a párttézisek, fogalmak megalkotása terén is. Reflektálni szeretnék én is egy fölmerült kérdésre. A nemzetfejlődés dialektikájáról lenne szó a szocialista társadalmakban. Voicu elvtárs említette a Lenin által megfogalmazott két tendenciát. Kétségtelen, hogy mindkettő rendelkezik objektív értékkel, de éppen ezért nem szabad egyiket sem túlhangsúlyozni a másik rovására, mert ez tévedésekhez vezethet. Olyan tévedésekhez, amelyeknek politikai szempontból kellemetlen következményei lesznek. Ez a két tendencia ismert tény. A pártiratokban mindenképp polemikus hangvételben kell megjeleníteni, de rá kell mutatnunk a pártunk által képviselt konzekvens szocialista internacionalizmusra is. A következőt tartom figye-

38 A Szovjetunió vagy Magyarország internacionalista megközelítéséből fakadó esetleges kritikákra utal.

39 Tănase Gheorghe 1957–1965 között a KB területi instruktora volt, majd első számú vezetője. Karrierje Ceauşescu hatalomátvétele után (1965) látványosan emelkedett, 1968–1982 között Vaslui megye első titkára volt, majd ugyanezt a tisztséget töltötte be Ialomiţa és Bákó megyékben.

lemre méltónak. A nemzetek megjelenése a világban egy objektív folyamat de ez csak akkor lehet eredményes és termékeny, ha minden nemzet, közösség a saját lehetőségei szerint járul hozzá a gazdasági, kulturális, szellemi fejlődéshez. Ahhoz, hogy minden nemzet ezt megtehesse, szükség van arra is, hogy ezek a nemzetek anyagilag és szellemileg is fejlődhessenek. Tehát mi nem fogadhatjuk el a szegény rokon szerepét, amellyel a burzsoá osztályok minket oly gyakran felruháznak. Végkövetkeztetésként annak is meg kellene jelennie, még ha ezt nem is mondjuk ki, hogy a szocializmus építése nincs ellentmondásban a nemzettel, mert csak így fejlődhet kulturálisan és gazdaságilag a nép, különösképpen a szocialista országokban.

A nacionalizmus vádját vissza lehet utasítani, akár közvetett módon is. Azt mondjuk, a szocializmus nem jelenti a nemzetek eltűnését és, hogy országunk történetére soha sem volt jellemző a múltban, hogy ennyi országgal és nemzettel működjön együtt és tartson fenn baráti kapcsolatokat, mint napjainkban. Tehát a népek belső értékekben való gyarapodása és országunk más országokkal és népekkel való kapcsolata lenne a legfontosabb bizonyíték a nacionalizmus vádja ellen. Figyelembe véve a pártunk termékeny hozzájárulását, a nemzeti aspektus egy fontos rész, amelyet jól meg kell alapozni, de nem szabad csak erre hivatkozni. A belső ügyeinkre és vonatkozásokra is oda kell figyelnünk, mert ezeknek nemzetközi jelentősége is van. Először is egy észrevétel. Az érzésem az, hogy ez a vitairat túl sok kérdésre próbál választ adni. Ismerve a kérdés komplexitását és nehézségeit, úgy gondolom, érdemes csak erre az iratra, a meghatározásra szorítkoznunk. Tehát tisztáznunk kell a nemzet fogalmát. Erre kellene szorítkoznunk csak. Ebben a kérdésben van csakugyan néhány nehezen megválaszolható rész, de meg kell próbálkoznunk egy meghatározással. Itt van, pl. a nemzet, a nép meghatározása. A nemzetről a meghatározás nem jó. Ott van még a nemzetiség és az asszimiláció problémája. Az elsővel kapcsolatban Valter Roman elvtárs nagyon jól kiemelte, hogy ez egy történelmi folyamat. Függetlenül attól, hogy milyen meghatározást dolgozunk ki, meg kell mutatnunk, hogy jelenleg melyek a nemzet meghatározó elemei. Tehát a Sztálin által említett elemek mellé kerültek-e be újak? Az biztos, hogy ezek a meghatározó elemek nem egy időben és nem azonos történelmi körülmények között alakultak ki a világ összes pontján vagy helyszínén. Ami mindenképp újat hoz a nemzet, mint magasabb fokú emberi közösség esetében, az a gazdasági tényező, a lenini értelemben vett gazdasági közösség. Nemzetközi szinten pedig az a tendencia, miszerint a világ népei közelednek egymáshoz és belföldi vonatkozásban pedig, hogy kialakulnak a nemzetek. Pontosan ez a gazdasági közösség az, ami meghatározza a többi folyamat milyenségét és a nemzetben kirajzolódó szintetikus egységét. Persze itt még vitázhatunk arról, hogy elégsége-e az, amit Sztálin mondott a gazdasági közösségről, miszerint ez a piac lenne. Az érzésem az, hogy ez már nem elégséges, újabb tényeket is figyelembe kell venni. Ezt a kérdést azonban nem tanulmányoztam. De ez a nép és nemzet közötti kapcsolatra vonatkozó kérdés nem tűnik annyira bonyolultnak. Bonyolultabbnak tűnik az, ahogy ez a kérdés nálunk felmerül. Tudom, hogy a pártoktatási rendszerben még léteznek olyan emberek, akik hasonló kérdéseket vetnek fel. Voicu elvtárs mondta, hogy arra kell fektetnünk a

hangsúlyt, hogy a IX. kongresszus milyen újdonságokat eredményezett. De mit tegyünk, ha egyes emberek felteszik ezeket a kérdéseket? Mondjuk azt, hogy a kongresszus dokumentumaiban nem szerepel ez a kérdés? Találnunk kell egy megoldást. A kérdés az, hogy az együttélő nemzetiségek tagjai-e vagy sem a román nemzetnek? Metafizikai szemszögből nézve, a kérdést hibásan tettük fel. Apropó, történelmi folyamat. Kétségtelen, hogy létezik az a folyamat, amely eredményeként ki fog alakulni egy tágabb folyamat eredményeként, ahogy önök is említették, az egységes szocialista nemzet.[40] A kérdés csak az, hogy egy nemzeti kisebbség tagja lehet ennek az alakulóban levő szocialista nemzetnek vagy sem? A kérdést differenciáltan kell föltenni. Egyesek nagyobb mértékben tagjai, mások még csak most illeszkednek be fokozatosan. Létezik egy integrációs folyamat még egy olyan kompakt közösség esetében is, mint a magyarok. Ez esetben viszont fenntartásaim vannak arról, hogyan vetettük fel az asszimiláció kérdését. Tudom, hogy ez egy objektív folyamat és kell egy bizonyos bátorság ahhoz, hogy kimondjuk. Mégis, figyelembe véve azt, hogy ennek a kérdésnek van egy a mi nézőpontunktól idegen ideológiai töltete. Megkérdezném, nem- e lenne célszerűbb a jelenséget más kifejezésekkel megfogalmazni. Ez egy taktikai dolog és nem hiszem, hogy a taktikát mellőznünk kellene a propagandában. Megközelíthetnénk, pl. az integráció kifejezésen keresztül, de hát ez sem jó. Mindenképp, ami nem tetszik nekem ebben a vitaanyagban az a 22. oldalon van, ahol kiemeljük a közös harcot, hagyományokat, gazdasági életet, a közös célokat. Mindezek ellenére, amikor a jelenség komplexitásáról beszélünk, nem szabadna megfeledkeznünk arról, hogy nálunk, ebben a kialakulóban levő szocialista szellemi és gazdasági közösséghez a nemzeti kisebbségek, egyesek nagyobb, mások pedig kisebb mértékben, nagyon sajátosan járulnak hozzá. Továbbá úgy gondolom, a megfogalmazásból nem kell kitűnnie implicit tagadásként annak, hogy ezek (nemzetiségek) bizonyos külön sajátos és eredeti egységet képeznek. Nem azt jelentené, hogy tagadnánk a közösséget, mint olyan, azt jelentené, hogy valójában egy közös kultúráról beszélhetünk, de léteznek úgynevezett sajátos elemek, amelyeket pl. a magyarok és a németek hoznak, mivel ők sokan vannak. Nem tudom, hogy mindez mennyire érvényes más nemzetiségekre is. Annak, hogy ezek a fent említett, együttélő nemzetiségek egy sajátos lelki és kulturális többletet hoznak ebbe az általános egységbe, mindenkép jelen kell lennie. A közös kulturális javakhoz való hozzájárulásukra gondoltam. Az országunkban tapasztalható szocialista változások rányomták bélyegüket az együtt élő nemzetiségek kulturális életére is, így az ő sajátos, egyre növekvő hozzájárulásuk egyben szocialista típusú is. Mindezt úgy kell elképzelni mint, ahogy a különböző nemzetek kultúrájából összeáll egy egyetemes kultúra. Nálunk a román nemzeti kultúrához pontosan így járul hozzá a nemzetiségek sajátos és egyedi kultúrája. Az asszimiláció kifejezéssel szemben kételyeim vannak. Minden esetre, amikor erről a fajta közeledésről, az asszimilációról beszélünk, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy mindez a kultúrák kölcsönös összefonódásával, gyarapodásával történik.

40 A szocialista nemzet fogalma Romániában először a IX. kongresszuson jelent meg 1965-ben. A fogalom használata nem sajátos román jelenség, a szocialista tábor többi országában is jelen volt.

Bányai László elvtárs:[41] Úgy gondolom, a megjelenített téma egy jó kiindulási alap, mivel nagyon sok kérdést vet fel és hát azt is hozzá kell tenni, hogy most először ültünk le ezt megbeszélni. Nem látom szükségesnek teljesen átírni ezt az anyagot. Inkább kiegészítésekre, pontosításokra lenne szükség néhány megfogalmazás esetében. Ami ezt a szöveget illeti, nagyon hasznos segítség de látszik, hogy történészek nélkül írták meg a filozófusok és szociológusok. A polgári szerzőkre való utalások például nagyon egyoldalúak. Igaz, hogy Nicolae Bălcescut[42] idézték, de Nicolae Iorganál[43] és Mehedinținél[44] is találhatunk még érdekes részeket, amelyek itt nincsenek jelen. Mivel nagyon fontos, hogy legyen egy jó iratunk, tovább kellene dolgoznunk és ki kellene egészítenünk a hazai polgári, a marxizmus előtti vagy két világháború közötti szakirodalommal is, valamint olyan külföldi szocialista szerzők műveit is be kell vonni, akik ugyancsak vitatják ezt a pszeudomarxista internacionalizmust. Ami a régi könyvészetet illeti, az a véleményem, hogy Nicolae Bălcescu felfogása például legyen benne teljesen, mert ugyan még voltak az ő idejében gondolkodók, akik értekeztek a nemzeti egységről, de úgy, ahogy ő, senki sem kapcsolta össze a nemzeti szabadságot a társadalmi szabadsággal. Létezik itt egy részlet ebből, ez igaz, de a szövetségkeresés problematikáját jobban ki kellene emelni. Az Erdélyre vonatkozó részeknek is itt kellene lenniük. Tehát a Bălcescu-idézeteknek itt lenne teljes egészében a helyük. Ő egy igazi hazafi volt, aki a nemzeti kérdésnek a nemzetközi és a társadalmi vonatkozásait is egyformán figyelemre méltatta. Ugyanakkor, a nemzetfölöttiséget sugalló elméleteknek is jelen kell lenniük. Van egy keletnémet tanulmány, amelynek néhány része szembeszáll néhány NSzK-ás elmélettel. Meg kell, hogy mondjam, ezek az elméletek nagyon elterjedtek, főleg az AEÁ-ban és az NSzK-ban de minden kapitalista országban, ahol az amerikai imperializmus befolyással bír. Ki kell hangsúlyozni, hogy a nemzeti felszabadulásért folytatatott küzdelem gyökerei sokkal mélyebbre nyúlnak vissza, mint a 18. vagy a 19. század, amelyet oly jellegzetesnek tartanak. És nem csak Európában. Most Afrikára, Latin Amerikára és Ázsiára is kell gondolni. Egyes külföldi történészek csak a feltétel nélküli integrációt ismerik el haladó irányzatként, a szociális hátteret teljesen figyelmen kívül hagyják. Ezzel a logikával gyakorlatilag a hitleri Németországhoz jutnak el még akkor is, ha ezeket a szavakat ki sem mondják. Léteznek olyan amerikai történészek is, akik a nemzeti mozgalmakat 1918-ig elismerik haladó mozgalmakként. 1918-tól errefelé aztán semmit. Minden ilyen mozgalmat anarchistának, civilizációellenesnek tartanak. A dokumentációnkban, ha röviden is, ennek is meg kell jelennie. Pontosabban, jelenjen meg a szocialista országok által követett irányvonal. A nemzeti szuverenitás megőrzése fontos tényező a szocialista országok egységének megőrzése és önvédelmi potenciáljuk növelése céljából. Jobban ki kell bontanunk ezt a kérdését a saját szükségleteink

41 Bányai László 1958 és 1967 között a bukaresti Nicolae Iorga Történettudományi Intézet igazgató-helyettese volt.
42 Nicolae Bălcescu történész, író, forradalmár. Az 1848-as havasalföldi forradalmi megmozdulások egyik vezéralakja és teoretikusa.
43 Nicolae Iorga történész, politikus, drámaíró, költő.
44 Valószínűleg Simion Mehedinți földrajztudós és geopolitikusra utal, aki munkáiban társadalmi kérdésekkel is foglakozott.

alapján, főleg az olyan kérdéseknél, amelyeket a nép előtt is meg kell jelenítenünk. Egy alaposan kidolgozott irat sokat segíthet az ideológusainkon is. Emlékeztetni szeretnék arra is, hogy nagy szükség van különböző írásokra, brosúrákra is. Roman elvtárs említette, hogy ebben a témában hét éve jelent meg valami irat. Szükségünk van brosúrákra, mert bármennyire is kiképezzük a lektorainkat, bármennyire is fogják ők magyarázni ezeket a kérdéseket, úgy is maradnak majd megválaszolatlan kérdések, hisz ehhez alapos műveltség szükségeltetik. Tehát mindenképp szükségünk van írott anyagra is.

Ami a felvetett kérdéseket illeti, még szeretnék mondani néhány szót, hisz sok bejegyzéssel, kiegészítéssel és javítással járultam hozzá ehhez a szöveghez. Az utolsó jegyzékben túl sokat írnak bizonyos történeti vonatkozásokról. Nagy az érdeklődés, ez igaz. A történelemkönyveket nagyon gyorsan olvassák. De van néhány olyan kérdés, amelyre az emberek ezekben sem találják meg a választ. Rá kell mutatnunk arra, hogy mi hiányzik ebből a szövegből még akkor is, ha nem is bonyolódunk túlságosan bele a történelmi kérdésekben. A nemzetek kialakulásával kapcsolatban nem hangzik el egy nagyon fontos jelenség, éspedig az idegen befolyás és uralom elleni küzdelem. Nem akarom háttérbe szorítani a gazdasági vonatkozásokat, de ha például Franciaországot nézzük, megfigyelhetjük, hogy fontos szerepet játszott a francia nép kialakulásában az angolok ellen harc is.[45] Ott volt például az a rengeteg dialektus, hogy a provence-iak nem értették meg egymást az északiakkal. Ugyanez a helyzet Itáliában is. A vonaton ültem Olaszországban Daicoviciuval[46] és románul beszélgettünk. Valaki megkérdezte, hogy szardíniai olaszok vagyunk-e, mert hogy a szardíniaiak nem értik meg magukat az itáliaiakkal. A bretonoknál még ma is az a helyzet, hogy a pap a francia mellett breton nyelven is misézik az öregeknek. És mégis létezett a francia nemzet a francia forradalom idején. Vagyis a társadalmi tényezők és az idegenek elleni harc, mint tényező nagyon fontos. Nem mondhatjuk azt, hogy ha valaki a francia nyelvet az iskolában tanulja meg, az nem érzi magát hazafinak. Itt arra akarok utalni, hogy a hazafiságot nem mindig tárgyalják közösen a nemzetiségi kérdéssel. Ugyanez vonatkozik a régi értelemben vett hazafiságra is, vagy akár a szocialista hazafiságra is. Az a fontos, ami országunk összes polgárát összefogja, a szocialista hazafiság.

A szövegünkben egyetemes meghatározásokkal is kell élnünk, mivel a marxista irodalom még sok esetben nem vont le következtetéseket. Nagyon nehéz. A nyelv kérdése is nagyon sokszínű. Ami a múltat, jelent és jövőt illeti, a hazánkra vonatkozó konkrét fejezetekre is szükség van. Ez a szöveg az eddigi félreértések tisztázása miatt lenne fontos. A pártunk történetét más országokban is olvasni fogják, meg kell jeleníteni az ő hozzájárulását a kérdéshez. A nemzet egy történelmi jelenség, differenciáltan és a történelmi folyamatok szemszögéből kell vizsgálni. A kapitalista nemzet évszázados történelmi folyamatok eredménye. Ugyanígy a szocialista nemzet kialakulására is évtizedekre van szükség. A gazdasági és a társadalmi tényezők, nagyon

45 Bányai a középkori Anglia és Franciaország között dúló százéves háborúra utalt.
46 Constantin Daicoviciu kolozsvári román történész.

hatásos tényezők így nem láthatjuk át, mi következik be tíz év múlva. Nem használ, ha azt mondjuk a nemzetiségek tagjai a szocialista nemzetnek, de milyen irányba is haladunk? Ne mondjuk ki azt, hogy mikor, nincs itt ennek a helye. Az biztos, hogy a közeledés, az „integráció" belső folyamat, gyorsabb, mint nemzetközi szinten. Az integráció a másikba való beolvadást jelentené. Az könnyítené a helyzetet, ha kihangsúlyoznánk a románok és nemzetiségek közötti testvéri egységet, vagy a három román ország közötti szoros kapcsolatot. [...][47]

Vlad elvtárs:[48] [...][49] Úgy gondolom, hogy a nép kifejezést arra kellene használnunk, hogy kifejezzünk vele egy bizonyos emberi folytonosságot. A mi országunk esetében a nép, mint kifejezés a nagy román szocialista család összességét jelenti, azt a közös gazdasági életet, lelki tényezőket, a közös munkát, célokat, a közös harcot és területet, amelyek összekötik az ország összes lakosát. A nép, mint kifejezés ebben a tágabb értelemben pontosan ezeket, az új, országunkban most zajló, minden állampolgárt érintő lezajló jelenségeket kell, hogy tükrözze. Ebben az értelemben két vonatkozásban használhatjuk ezt a kifejezést. Szűkebb értelemben azt is mondhatjuk, hogy a román nép kimondottan a román nemzetet jelenti vagy tágabb értelemben azt is mondhatnánk, hogy az ország összes lakosát ide sorolhatjuk. Személy szerint úgy gondolom, hogy újra kellene vizsgálnunk néhány pártkiadványt, és azt javasolom, hogy a román nép alatt értsük az ország összes lakosát, az ország területén elő összes lelket, akik együtt élnek és dolgoznak. A román nép kifejezés pontosan ezeket az új változásokat szemléltetné, az országban élő összes dolgozó egységét, nemzetiségtől függetlenül. Továbbá azt gondolom, hogy sem elméleti, sem pedig gyakorlati szempontból nem tesz jót az, ha azt mondjuk, hogy a nemzetiségek tagjai a román nemzetnek. A nemzet kifejezésnek van egy nagyon jó és pontos meghatározása, ehhez kell tartanunk magunkat. Ez nagyon sok elméleti kérdést vet fel.

Ion Iliescu elvtárs: A történelem folyamán egy alakuló vagy már egy kialakult nemzet is gyarapodhat, magához vonz, asszimilál különböző nemzetiségeket. A folyamat létezik.

Bădina elvtárs:[50] Az a személyes véleményem, hogy amikor a román népről beszélünk, a teljes összlakosságra kell gondolnunk, de hangsúlyozzuk ki a közös gazdasági tényezőket is, a közös lelki és anyagi tényezőket, illetve jellemzőket. Tehát így kellene szemlélni ezt a kérdést. Ez az én véleményem. Amikor a nemzetről beszélünk, azt a történeti vonatkozásban kell megtennünk. Ebben a tekintetben van néhány fenntartásom. Figyelembe kell venni a legújabb változásokat, ezeknek tükrében kell elemezni a meghatározást. Be kell mutatnunk, hogyan fejlődött, változott a jelenség gazdasági és kulturális szempontból. Az a kérdés, hogy mit is akarunk mi kiemelni a nyilatkozatunkban. Amikor a nemzetről beszélünk, egészében, a maga komplexitásában kell kezelnünk ezt a kérdést, meg kell vizsgálnunk, például a határok

47 A kihagyott szövegrészben Bányai a különböző elvárásokat korrigálja, pontosítja.
48 Vlad Constantin a KB Propaganda Osztályának aktivistája.
49 A bevezetőben a párt politikáját méltatja, kihangsúlyozza a vita szükségességét, és általánosságokban beszél a nemzetek kialakulásáról.
50 Octanian Bădină szociológus, a KB propaganda aktivistája.

módosulását és szerepét is. Ha nem innen indulunk ki, azt a látszatot fogjuk kelteni, hogy elfogadjuk a külföldi elméleteket. Ezekből a vitákból kell kiindulnunk. Ez is fontos a nemzetek kialakulásának folyamatában. Azt is meg kell vizsgálnunk, hogy merül fel a nacionalizmus és a hazafiság kérdése, és hogyan lehet aktualizálni. Az asszimiláció tekintetében a megfogalmazások ellentmondásosak, itt található a legtöbb megoldandó probléma. Az a véleményem, hogy igyekeznünk kell megtalálni az egységre és közeledésre vonatkozó, az összes dolgozó érdekét szolgáló legmegfelelőbb kifejezést. Úgy vélem, többször kellene használnunk a haza kifejezést ebben az iratban. Például amikor azt mondjuk, hogy a szocialista Románia, használhatnánk azt a kifejezést is, hogy a mi hazánk a szocialista Románia. Tehát a nemzetről beszélve, az anyagi tényezőkből induljunk ki, mutassuk be a nemzeti gazdaság fejlődését, mint egyedi folyamatot. Aztán menet közben vitázhatunk mindenkivel, de ne keltsük azt a látszatot, hogy meghallgatjuk, mit is mond egy német vagy egy cseh.

Drăgan elvtárs:[51] [...][52] Ami ennek a kérdésnek a tanulmányozását illeti, elmondanék néhány dolgot. Valós tény az, hogy ezekben a kérdésekben a propaganda rendkívül sok nehézségbe ütközik. Ennek az oka az, hogy nagyon kevés erre vonatkozó szaktanulmány létezik. Például létezik ez az objektív jelenség, a közeledés, az asszimiláció kérdése. Mondhatjuk, természetes dolog. Jó lenne, ha egy románokból, magyarokból és németekből álló szakmai csoport elkészítene egy konkrét kutatásokon alapuló szaktanulmányt megvizsgálva a jelenséget az ország különböző régióiban. Ne mutassunk be általánosságokat, hanem egy szaktanulmányt, amely megragadja a folyamatot, amely ugye, létezik. Úgy gondolom, hasznos lenne. Azt is helyesnek tartanám, hogy szociálpszichológusok kutassák népünk lelki sajátosságait. Zajlanak nálunk is a viták a kultúra és a művészetek sajátosságáról, de ennek ellenére nagyon sok megalapozatlan írás jelenik meg. Ezeket a kérdéseket alaposan tanulmányoznunk kell.

Szilágyi elvtárs:[53] Az eddig elhangzottakkal kapcsolatban nekem is az a véleményem, hogy a vita túl merevre sikeredett. A vitairatnak jók az alapjai, megfelelő a dokumentáció is, főleg az 5. pont esetében. Beszélünk a népről. Ebben a kérdésben, úgy gondolom, a mindennapi élet nagyon sok mindent megoldott. Én például egy olyan napilapnál dolgozom, ahol nap mint nap sokat beszélünk a párt körüli egységről, és azt akarom kihangsúlyozni, hogy ez a párt körüli egység igen is létezik. Ebben az esetben én, Szilágyi, együtt élő nemzetiségi tagja vagyok-e a román népnek? Vagy egy másik gyakorlati példa, ha egy pártküldöttség tagja vagyok az Újságíró Szövetség képviseletében, akkor az országot képviselem. Tehát, az a véleményem, hogy tagja vagyok a román népnek. És ahogy Voicu elvtárs is mondta, a folyamat ugyan változik folyamatosan, de én tagja vagyok a szocialista nemzetnek? A gyakorlati tevékenységemből kiindulva állíthatom, hogy ez az 5. fejezet egyoldalú és kizáró jellegű. Néhány személyes vélemény. Én a *nem* ellen vagyok. Ez eltávolít és szétválaszt, ez nem jó.

51 Valószínűleg Drăgan Marinról van szó, aki ebben az időpontban a KB Tömegszervezetekért felelős instruktora volt.

52 Azt a részt, amelyben Drăgan a vitairat fejezeteinek összetételére vonatkozó általánosságokat mondja el és reagál egyes, Bădină által felvázolt kérdésre, nem közöljük.

53 Szilágyi Dezső 1948–1956 között a *Dolgozó Nép*, majd 1957–1989 között az *Előre* főszerkesztője volt.

Nagyon jó, hogy ebben a fejezetben helyesen beszélünk a közösségről, elmagyarázzuk a jogait és kötelességeit. Úgy gondolom, alaposabban körül kellene járni ezt a fogalmat. De azért nem muszáj. Meg kell magyarázni, hogy én még attól lehetek kőolaj-mérnök, ha nem vagyok román nemzetiségű, de ez a jog ugyanakkor nem jelent kötelességet. Ezt is el kellene magyarázni. A napi események szükségessé teszik, hogy mindezt kifejtsük. Megjegyezném, hogy az állam biztosít erre lehetőséget, anyagilag is támogatja, ha óhajtjuk. Véleményem szerint azt is el kellene mondani, hogy a kultúra is közös. Tehát minden, nemzetiségi által írt mű, közös elemeket tartalmaz. Tehát ez esetben is el kell magyarázni, hogy teljesen mindegy hogy egy román vagy egy magyar dolgozik például újságíróként vagy, hogy egy író magyarul vagy románul ír. A szerkesztőségünkben dolgoznak románok és magyarok is és ez szerintem teljesen természetes. Tehát a jog nem jelent kötelességet.

Iliescu elvtárs: Mindkét vonatkozást, a nemzetiségek tiszteletét[54] és kötelességeit, például a nyelvhasználatot, jobban ki kell fejtenünk. A tisztelet esetében arról van szó, hogy mindenik nemzetiség tud hozni sajátos értékeket. Ugyanakkor nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogy a mindennapi életben gazdasági, politikai értelemben is mennyire egybeforrnak a dolgok. Hogy tovább vigyem a gondolatot, számomra úgy tűnik, hogy egy aradi magyar és egy aradi román között több közös vonás létezik, mint például egy aradi magyar és egy magyarországi között.

Szilágyi elvtárs: Úgy gondolom, mindezt illusztrálni lehetne a mindennapi életből vett tablójelentettel is. Ehhez még egy dokumentációs újságban megjelentetett anyag is szükségeltetik, hogy gyakorlatilag is megjelenítsük azt, amit dolgoztunk.

Stoffel elvtárs:[55] A vitairat nagyon sok fontos elméleti és gyakorlati kérdést vet fel úgy a kül, mint a belpolitika terén. Úgy gondolom, hogy a két tematika megjelenítése nincs egyensúlyban. A 21. oldalon a román nemzet és az együtt élő nemzetiségek közötti kapcsolatot például nagyon szegényesen mutatták be. Nem a vitairat alapját jelentő első fejezetről beszélek. Itt sok helyes dolgot mondunk el. Szilágyi elvtárs néhány konkrét jelenségre hívta fel figyelmünket. Az együttélő nemzetiségeknél kifejtendő politikai munka területén még sok a tennivalónk és ezeket meg kell jeleníteni ebben az iratban is vagy esetleg egy második részben. Nem feledkezhetünk meg egy percig sem arról, hogy pártunk és államunk nemzetközi tekintélye jelentősen megnövekedett és, hogy ebben az is szerepet játszott, hogy úgy oldotta meg a nemzetiségi kérdést, ahogy megoldotta, a marxi-lenini tanítások szellemében. Nekünk tehát ezen a területen is mondanunk kell valamit. Látják, sok a hiányosság. Ott van például az asszimiláció kérdése. Erről nem szabad nyilvánosan vitáznunk, mert van két buktatója is. Például, nagyon sok, periférián levő embert eltávolít tőlünk. Nem a mi embereinkről, az elvtársainkról van szó. Létezik egy csomó ember, akit mindez még inkább eltávolíthat a párttól. A német lakosság körében például létezik egy jelenség, miszerint a szászok már amúgy is kiveszőfélben vannak, tehát nem kell integrálódni, együttműködni, más életformákat kell keresni. A német

54 Iliescu a „respect" kifejezést használta.
55 Helyesen Stöffel. Emerich Stöffel 1965–1974 között a KB tagja volt.

polgárság már rég hangoztatja, hogy a környezet, a román nemzet a szász közösséget meg fogja szüntetni. Ez a polgári hagyomány még erősen él, főleg paraszti környezetben. Ugyanakkor az is világos, hogy a termelőszövetkezetek és a gyárak, ahol az emberek együtt dolgoznak, fogják majd megszüntetni a németek szeparatizmusát, ilyen jellegű fenntartásait. Rá kell mutatnunk arra is, hogy államunk minden anyagi feltételt megteremt az alkotmányban biztosított jogok mellett és, hogy ezen a területen is óriási erőfeszítéseket tesz. Az ilyen megnyilvánulások leküzdését szolgáló erőfeszítésekre nagy szükség van. Meg kell vizsgálnunk, hogy mikor hangsúlyozhatjuk az összes polgárt összefogó közös nyelv fontosságát. A román elvtársak azt mondják, hogy a németek többsége ismeri a román nyelvet, tehát nincs szükség saját kultúrára és, hogy már a különböző előadásokat megnézhetik, meghallgathatják akár román nyelven is. Az a kijelentés igaz de csak néhány kategóriára: intellektuelekre, munkásokra, akiknek fontos mindez. De a parasztok és a kispolgárok jelentős részét eltávolítjuk ezzel. Azokból a sajátosságokból kiindulva, amelyek eltávolítanak vagy közelebb hoznak egymáshoz, a jelenséget régiónként alaposan meg kell vizsgálni. Ezzel a vitairattal kell fölvérteznünk az aktivistáinkat Dobrogeaban, a Bánságba, Marosvásárhelyen és mindenhol. Konkrét, a különböző régiókra jellemző tények ismertetése nélkül, pusztán általánosságokat mondva nem valósíthatjuk meg a kitűzött célokat. Az egyik elvtárs már elmondta, hogy román, magyar és német szakemberek bevonásával kellene megvizsgálni a különböző régiókban lejátszódó folyamatokat. Ez nagyon fontos lenne, hisz már rajonról rajonra is különbözhet a helyzet. Az erdélyi és bánsági németekről van szó. Ez esetben be kellene építeni azokat a helyi ismereteket, amelyeket már tudunk. Így kellene minden elvtársnak megmutatnunk néhány olyan pozitív jelenséget, amely azt bizonyítja, hogy az együtt élő nemzetiségek testileg, lelkileg együtt dolgoznak mindenkivel a szocializmus építésében, hozzájárulnak a közös szocialista kultúrához, értékelik és fogyasztják a közös nyelven létrehozott szocialista kultúra termékeit is. Ugyanakkor vigyáznunk kell arra is, hogy semmiféle erőltetett nyomást ne gyakoroljunk ezekben a kérdésekben. Például, ha egy egyesített iskolában a német részlegnek egy német nyelvtanár az osztályfőnöke, annak lehet pozitív és negatív következménye is. Pozitív kicsengésű a jelenség, ha az a tanár meggyőződéssel arra törekszik, hogy ezekből a gyerekekből a szocializmus építésében aktív embereket neveljen, és negatív végkimenetelű lehet az, ha ez a tanár csak a német múlt felelevenítésén fog fáradozni. Ugyanígy jól sülhet el az is, ha egy román osztályfőnöknek sikerül a gyerekek tudatába sulykolni, hogy jó szocialista hazafiak legyenek, ugyanakkor megtanítja őket a román nyelvre. Mindez negatív kicsengésűvé válhat, ha a szülők és gyerekek azt fogják mondani, hogy figyeljünk csak, még az osztályfőnök is román, még vele sem beszélhetünk németül. Tehát mindennek két oldala van. Nekünk azon kell lennünk, hogy lesújtsunk a nacionalizmusra és a szeparatizmusra és szorgalmazzuk ezt az egységet, amelyre olyannyira szükségünk van, és amelyért nap, mint nap dolgozunk.

Petre elvtárs:[56] [...][57] A román nép és az együtt élő nemzetiségek kapcsolata nem csak egy akármilyen elméleti kérdés, hanem nagyon sok és komoly politikai felhangja

is van. Ezért teljes mértékben csatlakozom azokhoz, akik a román és más nemzetiségű dolgozó egységét hangsúlyozzák. Azt azért megjegyzem, hogy a használt terminológiával következetesebbnek kell lenni. Egyetértek Vlad elvtárssal abban, amit a nemzet, nép és az együtt élő nemzetiségek kapcsolatáról mondott. A román és az együtt élő nemzetiségű dolgozók között nagyon sok egymásra hatás tapasztalható. Nagyon sok közös vonás létezik úgy a gazdasági, politikai, mint a kulturális élet területén. Nyelvi területen is sok közös egymásra hatás létezik, vagyis az együtt élő nemzetiségű dolgozók megtanulják a román nyelvet és fordítva is, az életkörülményeiktől függően. Ez a természetes közeledés (de nem asszimiláció). Ebben a kérdésben tisztánlátásra van szükség, és óvatosan kell bánni a megfogalmazásokkal, mert ismeretes az a tény, hogy egyesek már románosításról beszélnek, és ezt el kell kerülnünk. A kultúránál úgy érzem, hogy túl sokat beszélünk, nagyon lineárisan tevődik fel a kérdés, amikor az egységes román kultúrát tárgyaljuk. Ki kell hangsúlyozni, hogy minden nemzetiségnek megvannak a maga sajátosságai ugyanakkor a kultúrájuk beilleszkedik az egységes román nép kultúrájába, amely magába foglalja az összes olyan dolgozó embert, aki Románia Szocialista Köztársaságban él. A szociológusok ebben az értelemben használják a nép kifejezést. A nép meghatározása általában a következőképp hangzik: azon emberek, akik hozzájárulnak a fejlődéshez stb. Ugyanakkor arról is beszélhetünk, hogy a szocializmusban különválás, a szakadás megszűnik és a kizsákmányoló osztályok eltűnésével megteremtődött a lehetőség arra, hogy a nép egysége folyamatosan erősödjön.[...][58]

Iliescu elvtárs: [...][59] Mi a szocialista nemzet? Azt gondolom, anélkül, hogy túlságosan is ragaszkodnánk a Sztálin által megfogalmazottakhoz, meg kellene határoznunk, hogy mit is értünk ez alatt, máskülönben azzal is vádolhatnak majd, hogy nem dolgozunk tudományos módszerek alapján. Vagy egy új meghatározást kell keresnünk a nemzethez. Úgy tűnik, hogy mindenki, aki a sztálini megfogalmazásból indult ki, említette a nyelv és a terület fontosságát, de senki sem hozott valami újat, már amit tudományos szinten el lehet fogadni. A sztálini meghatározást mindenki egy végleges meghatározásként kezeli, holott ő is elmondja, hogy nem létezik ebben a folyamatban véglegesség. Úgy gondolom, ezek a tényezők is aktuálisak, amikor a nemzet szerepéről beszélünk. Ami a kérdés bemutatását illeti egy komplex bemutatási módszertant kell kidolgoznunk, amely a maga történetiségében mutatja be ezt a folyamatot, amely a nemzet kialakulását és fejlődését illeti, vagy annak a kapitalizmusból a szocializmusba történő átlépését. Csak ilyen történelmi kontextusban mutathatjuk be a nemzetek kialakulását és fejlődését. Ami még számomra hiányos, az a nemzeti kérdés romániai vonatkozásának bemutatása. Anélkül, hogy túlságosan belegabalyodnánk a történelembe, be kellene mutatni, hogyan jelent meg ez a kérdés Romániában. Azt is be kellene mutatnunk, hogy mit is jelent valójában ez a kérdés, ezzel segíthetnénk megértetni az embereket. Ebben a fejezetben kidolgozhatnánk a

56 Valószínűleg Petre Constantinról van szó, aki 1960–1969 között a Propaganda Osztály helyettes vezetője volt.

57 A vitairatról mondott általános észrevételeket nem közöljük.

58 Nem közöljük Ştefan Voicu általános jellegű észrevételeit.

59 Iliescu megköszöni és méltatja a hozzászólásokat.

dolgozó emberek egységét, testvériségét, ami a kizsákmányoló osztályok elleni harcban gyökerezik, és ami a szocializmus közös építésében él tovább. Ha csak a jelent mutatjuk be, nem tudjuk alátámasztani történetileg és politikailag. Abból kell kiindulnunk, hogy pártunk hogyan oldotta meg ezt a kérdést és azokból a lehetőségekből, amelyek megalapozták hazánk lakosainak nagy, családi egységét. Erre alapozhatjuk a szocialista hazafiság gondolatának kifejtését. Ami az asszimilációt illeti, majd meglátjuk, mi a teendő, mint tudományos kérdés létezhet, de nekünk itthon meg kell magyaráznunk. Arra gondoltam, hogy az iratunk politikai kiindulópontja legyen ez a kérdés, az ami közös és az egység kihangsúlyozása.

ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos 180/1966. 1-63. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

6.
Gyorsírásos jegyzőkönyv az együtt élő nemzetiségek körében kifejtett politikai munkáért felelős bizottság üléséről

Bukarest, 1966. november 9.

Sütő András elvtárs:[...][60] A mi tartományunkban [Maros Magyar Autonóm Tartomány- N.Cs.Z.] nagyon sok fiatalnak nem adatik meg a lehetőség, hogy az iskolában jól megtanuljanak románul, mert a nyolcadik osztály után már nem tanulnak tovább, nem jutnak be a főiskolákba, műszaki iskolákba, más munkakörökbe kerülnek. Ilyen körülmények között nem tanulják a nyelvet rendszeresen, amely nagy nehézségeket okoz, még a szabadságolásuk során is. Olyan helyzetekről is tudomásom van, amikor magyarokat küldött a szakszervezett Sinaiara és Predealra[61] kirándulni és azok nem boldogultak el ott, azt sem tudták elmondani, honnan jöttek. Ezek a fiatalok olyan helyeken dolgoznak, amelyek minden szervezeten, ipari vagy mezőgazdasági intézményen kívül esnek, így nem adódik meg a lehetőség, hogy jól megtanulják hazánk nyelvét. Ezért úgy gondolom, megérné tanulmányozni a román nyelvkörök működését, tevékenységét, megnézni, milyen minőségűek, ki és hogyan szervezi, milyen módszerek alapján, milyen tartalommal. 184 kör, az nagyon kevés, ha abból indulunk ki, hogy kompakt magyar tömbök élnek Csík és Udvarhely környékén és ahol ez a nyelvi kérdés nagyon is aktuális. És még egy kiegészítés a témakört illetően. Nagyon jól tudjuk, hogy létezik, egy olyan réteg nálunk, amely valószínűleg sose tanulja meg jól a román nyelvet. Vagy azért, mert nem képesek rá, vagy azért mert öregek, vagy pedig sose mozdulnak ki a településről, ahol élnek. Az iparban és a kulturális munkában tevékenykedő elemekre is jobban oda kellene figyelnünk és ugyanígy az iskolákban kifejtett munkára is. Arról is beszéltem, hogy pedagógiai szempontból is nagy hiányosságaink vannak a román nyelv tanulását illetően. Úgy gondolom, azért is nehéz megtanulni a román nyelvet, mert a magyar és német gyerekeknek már a kezdetektől ugyanazt a tankönyvet kapják, mint a román gyerekek. A Székelyföldön, amikor egy háznál jártam, azt láttam, hogy két nyolc éves gyerek a krónikaíróktól[62] tanult már negyedszerre egy szöveget. Szóról szóra bemagolták és tudták a szöveget, de amikor elküldték őket a szövetkezetbe sót vásárolni, nem tudták megnevezni román nyelven a sót. Szerintem pedagógiai melléfogás ilyen tankönyveket adni a gyerekek kezébe. Az a véleményem, hogy olyan tankönyveket kellene szerkeszteni, amelyek figyelembe veszik ezeket a sajátosságokat. A kislányom, aki most kilencedikes, és akinek a családjában ugye jól beszélik a román nyelvet, többet kínlódik ezekkel a tankönyvekkel, többet dolgozik velük, mint négy-öt más tantárggyal együttvéve, mert neki olyan dolgokkal kell kínlódnia például, hogy elolvassa és megértse Arghezit[63], ami a román

60 Az udvarias megszólítási formulákat és a bevezető szöveget nem közöljük.
61 Sinaia és Predeal két ókirályságbeli üdülőhely.
62 Sütő a 16–17. századi moldovai krónikaírók (cronicarii) pl. Grigore Ureche, Ion Neculce, Miron Costin munkáira utalt, a melyek kötelező módon szerepeltek a tananyagban.
63 Tudor Arghezi román költő.

anyanyelvű gyerekeknek egyértelmű. Mivel nincsenek olyan szövegek, amelyek fokozatosan tanítanák meg a nyelvet, nagyon nehezen megy a tanulás. Javasolom az együttélő nemzetiségek számára készült román nyelvkönyvek újragondolását. Javasolom, hogy foglalkozzanak többet a szótárak készítésével. Minden embernek, aki idegen nyelvet tanul, szüksége van szótárra. Már évek óta várjuk az új a szótárakat. Most megjelent néhány, amely segítheti az iskolák munkáját és a román nyelv elsajátítását, de nagyon kevés példányszámban. Úgy gondolom, meg lehetne találni azokat a lehetőségéket, amelyek felgyorsítanák ebben a régióban is a román nyelv megtanulását, amelyet a lakosság is nagyon fontos dolognak tart. Már nem tehetnének olyan megjegyzéseket, hogy ez egy felülről diktált dolog lenne. Az emberek megértették mindezeknek a jelentőségét, de a lehetőségek viszont nem a legjobbak. Azt is említettük, hogy egyes tanároknak azért akad kellemetlenségük, mert nem ismerik megfelelőképpen a román nyelvet.

A mondandóm másik része a felsőoktatási intézményeinkre vonatkozik és erről néhány negatív tapasztalatot szeretnék megosztani. Azt figyeltem meg, hogy az egyetemi központokban, főleg Kolozsváron, a felvételiknél nem igazán veszik figyelembe a párt által adott utasításokat. Tudomásom szerint lehetőség van arra, hogy a felvételizők, akik bizonyos tantárgyakat anyanyelvükön tanultak, ezekből szintén anyanyelven vizsgázhassanak. Ezt az előírást nem mindig és mindenütt tartják be. Sok olyan fiatallal beszéltem, akik elmondták, hogy a felvételi vizsgán nem volt lehetőségük azon a nyelven vizsgázni, amelyen érettségiztek, nagyon nehéz volt számukra, hogy két-három hét alatt megtanuljanak egy olyan tananyagot románul, amelyből anyanyelven érettségiztek. Pl. a marosvásárhelyi Jáni András esetében, aki benyújtott egy kérést, hogy a vizsgáit anyanyelven tehesse le, az illető irodában levő elvtárs a kérést kettészakította, megjegyezve, hogy erre nincs lehetőség.

A harmadik téma, amelyről oly sokat beszélünk, az egyház befolyása, pontosabban a miszticizmus és a klerikalizmus elleni harc. Az ebben a témában tartott előadásokkal, konferenciákkal az a gond, hogy unalmasak, nem tárgyalják és mutatják be úgy a dolgokat, hogy az vonzó legyen az emberek számára. Az is gond szerintem, hogy az ilyen kérdéseket túl liberális szellemben közelítik meg. Ismerem a kommunisták véleményét és hozzáállását a kérdésben és csodálkozom, amikor a mi nagyra tartott színésznőnket, aki mellesleg párttag is, reggel ötkor - épp utaztam valahová- látom a templomba menni. Megkérdeztem, hogy vadászatról jön? Nem, felelte ő, megyek a templomba. Utána meg alapszervezeti gyűlésbe ment. Mondjuk, a színpadon ez nem jelent veszélyt, tehetséges a nő, de a régiónkban a meglátásom szerint a papok egy nagyon jól megszervezett tevékenységet folytatnak azért, hogy a befolyásuk alá vonják a gyerekeket. Átveszik a kommunisták módszereit. Ha valamit szerveznek, ott is van felelős, akár csak nálunk. Ha eddig egy csapat járt karácsonykor köszönteni, most öt teszi ugyanezt, hogy gyorsabban menjen. Egy csomó olyan módszert vetettek be, amelyekkel elérték, hogy az emberek részt vegyenek az egyházi rendezvényeken. Ahogy a jelentések is mutatják, az idén kevesebben voltak a csíksomlyói búcsún de ez ne nyugtasson meg bennünket túlságosan, mert egyrészt nagyon rossz volt az idő,

másrészt pedig a fiataloknak mi szerveztünk rendezvényeket, sőt a búcsú ellen, adminisztratív intézkedéseket is foganasítottak, amelyekkel nem tudok egyetérteni. Azt is hallani lehetett, hogy a néptanácsnál kijelentették, aki akar, az menjen, de meg ne lássanak náluk zászlókat, mert akkor nagy baj lesz. A Mezőségről mehetnek a templomi zászlókkal de Szűz Mária ünnepén miért nem mehetnek a saját zászlóikkal?

Ami az együttélő nemzetiségek kulturális örökségét és azok kiadását illeti, úgy gondolom, hogy az eddigieknél jobb a teljesítmény és, hogy ha erről a kérdésről, főleg az irodalmi művek kiadását illetően, még beszélünk, nagyon jó megoldásokat találunk. Nemrég a tartományi bizottságtól kaptam egy névsort azokról a hírességekről, akikről aktuális ünnepélyesen megemlékezni. A lapjaink rendszeresen közölnek ezekről a megemlékezésekről. Az együttélő nemzetiségekhez tartozó személyiségekről, ünnepekről nem készült ilyen névsor, felsorolás így útmutatás nélkül a szerkesztők nem mindig boldogulnak. Nagyon sok olyan erdélyi, de nemcsak, híres klasszikus alkotó van, akinek ott lenne a helye ezekben a lapokban. Ezzel kapcsolatosan a KB tudomására kell hoznom néhány jelenséget. Íme például a Petőfi Sándor körül kialakult helyzet. Egy segesvári idős ember rendszeresen elmondja nekem, hogy ismét elmozdították azt a követ, amely Petőfi elestének helyszínét jelölte.[64] Visz magával három embert a trösztől és megjavítják. Aztán ismét jelzi, hogy néhány huligán újra lerombolta. Mivel egy híres forradalmár költőről van szó, és mivel egy román–magyar bizottság helyezte el ott az emlékművet, javasolom, hogy az emlékmű köré emeljünk egy vas kerítést. Ez megnyugtatná a lakosokat. A kérdést az Írószövetségnél is felvetettem de nem született semmiféle megoldás. Én segesvári küldött vagyok és már három éve járok arrafelé és ott látom mindig ezt a követ.

Ion Iliescu elvtárs: Fehéregyházán van egy Petőfi emlékház és emlékmű egy jól rendezett parkkal együtt. Maros tartományból mindig jön egy öreg, aki a fehéregyházi kitérőnél elhelyez egy követ. Egyetlen hivatalos szerv sem engedélyezte mindezt és senki sem bizonyíthatja, hogy valóban ott esett el Petőfi.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Ott van az emlékmű a községben. Azt, hogy valójában hol esett el, senki sem tudja.

Leonte Răutu elvtárs:[65] Megpróbálták megtalálni a helyszínt, de nem sikerült.

Paul Niculescu-Mizil elvtárs:[66] Tényleg ennyire fontos ez a hely?

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Tegyünk oda egy követ és írjuk rá, hogy ott esett el Petőfi Sándor.

Iliescu Ion elvtárs: Elmondanám, hogy ez nem az öreg személyes problémája, hisz volt egy vegyes bizottság és az sem tudta eldönteni, hol esett el.[67]

---

64 A költő feltételezett elestének helyén később, 1969-ben emeltek emlékművet.

65 Leonte Răutu 1948 és 1981 között több magas fokú pártfunkciót töltött be: a KB és a PB póttagja, a KB Végrehajtó Bizottságának tagja. 1948 és 1956 között ő vezette a Propaganda és Agitáció Osztályt majd az RMP Propagandáért és Kultúráért felelős Igazgatóságát.

66 Paul Niculescu Mízil 1955 és 1989 között tagja volt a KB-nak és több fontos állami tisztséget is betöltött. Az említett időszakban volt az agitáció és propaganda osztály vezetője is.

67 Egy magyar–román vegyesbizottság 1956-ban fogadta el az ispánkuti változatot, befejezve a további kutatásokat.

Sütő András elvtárs: Nem rabolom az idejüket tovább ezzel a kérdéssel. Egy másik probléma, amit fel szeretnék vetni az S. Zsigmondhoz[68], a szülőfalumban elhunyt egyik legnagyobb magyar íróhoz kapcsolódik, akinek a munkásságát az Akadémia is kutatja, de a sírján juhok legelnek. Ez így nem jó, az emberek beszélnek a jelenségről. Ezen kívül 150 év telt el a születésétől és az Írószövetségnek meg kellett volna oldania ezt a kérdést. En ugyan próbálkoztam de sikertelenül. A következő, amiről beszélnék az lenne, hogy sokszor elhangzott már, hogy a román nép és az együttélő nemzetiségek kulturális összefonódása gazdag múlttal rendelkezik és a kiadóknak az eddigieknél sokkal komolyabban kellene kezelniük ezt a jelenséget. Megjelent a második kötetet a magyarra fordított román irodalmi munkákról és most várjuk a harmadikat, amely a románra fordított magyar alkotásokat tartalmazná.[69] Ez egy szép munka de nem elégséges. A főtitkár elvtárs eddig nem látott dolgokat is megfigyelhetne Kolozsváron és azt is, hogy milyen hasonló, kiadható anyagok léteznek még ezen a területen. A folklórral kapcsolatos munkákat sem abban az ütemben adják ki, ahogy az szükséges lenne. Egy nagyon jól felkészült erdélyi tanár, folklorista már rendszeresen küldözgeti nekem a leveleit, hogy nem sikerül kiadnia az összegyűjtött anyagait. Bebizonyította, hogy nagyon sok román és magyar szövegnek ugyanaz a dallama, mintha egy nagy költő fordította volna le. A mi vidékünkön élő emberek közötti kapcsolatokat jelzi mindez, és mégis kevés a kiadási lehetőség. Az Electrecord[70] többet érdeklődhetne ezek a dolgok iránt. Úgy gondolom, hogy az értelmiségiek közös konferenciákkal sokat segíthetnének. Az lenne a legjobb, ha a formalizmust fölszámolnánk, tanácsadói helyeket hirdetnénk meg, ez segítené a legjobban a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság munkáját. Sőt, úgy gondolom, hogy más műfajok, színház, zene, festészet és így tovább esetében is ez lenne a jó megoldás, mert sok esetben egy-egy alkotás megítélése a bizalmon alapszik. Az illetékes elvtárs megbízik bennem, engedélyezi a darabomat, de az illető elvtárs csak bizonyos konferenciákon olvashatná fel a művet, darabot de még így sem tudná azt, hogy végül is milyen darabok kerülnek előadásra. Hiányoznak a kompetens szakemberek. Ami a televíziót illeti, úgy gondolom, többet kellene mutatnia a nemzetiségek kultúrájából. Ezt a javaslatot találom a legfontosabbnak.

Ami a tanügyet illeti, a szakiskolai oktatást emelném ki. A tegnap egy marosvásárhelyi szakiskola igazgatójával utaztam és újra meggyőződhettem arról a jelenségről, amit már tapasztaltam. Azok a gyerekek, akik nyolcadik osztály után szakiskolába kerültek, egy kukkot sem tanulnak többet a saját irodalmukról, anyanyelvükről. Román irodalmat tanulnak, magyart viszont nem. Úgy kerülnek ki az iskolákból, hogy nem tudnak írni magyarul, az anyanyelvi, nyelvtani ismerteik megmaradnak a nyolcadikos szinten. Azt javasoltam, hogy ezekben az iskolákban hozzanak létre külön csoportokat a nemzetiségi diákok számára és hetente egy-két órát szánjanak az anyanyelvi

68 Az S. Zsigmond valószínűleg elírás, ugyanis Kemény Zsigmondot temették el Pusztakamaráson.

69 Román irodalom kis tükre 1964-ben jelent meg Bukarestben. Az *Antologia literaturii maghiare* első kötete 1965-ben jelent meg, a második kötet pedig 1966-ban.

70 Állami lemezkiadó Romániában.

oktatásra. Aki nem olvas az anyanyelvén, nem olvas románul sem. Azt javasolom, tanulmányozzuk ezt az ügyet.

Ami a művészeti intézményeket illeti, a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottságnak valóban tanulmányoznia kellene, hogy egy színház hogyan ereszthet gyökeret Marosvásárhelyen, ahol a káderfluktuáció annyira erős. Az intézményt évente újjá kell szervezni. Az ottani igazgatók, amint lehetőség adódik vagy Bukarestbe, vagy pedig Kolozsvárra menekülnek. Ez egy súlyos helyzet, amelyre megoldást kellene találni. A színházi igazgatók körüli kérdés nincs megoldva. Nincs egy egységes rendezési terv a magyar színházakat illetően. Temesváron van három színház és három igazgató. Váradon két részleg van egy igazgatóval. Itt a következő a helyzet, a magyar nemzetiségű igazgató nem ismeri a román dramaturgiát, a román kultúrát és nincs semmiféle autoritása a román színészek fölött, akik azt látják, hogy még a repertoárt sem ismeri. Gyakori eset, hogy jön egy rendező, aki marad egy fél évet, kialakít egy irányvonalat a színháznál, hogy aztán jöjjön egy másik, aki egy teljesen más irányvonalat jelöl ki. Ez így nagyon megfoghatatlan. Fontos lenne átgondolni, hogy a román és magyar részlegek élére kompetens igazgatók kerüljenek. Az felelne meg a valóságnak, ha mindkét részlegért felelne egy főigazgató és részlegenként lenne egy-egy elvtárs, aki a művészi teljesítményért felelne. Olyan esetek is léteznek nálunk, hogy a román részleg élén nem a legkompetensebb magyar rendező áll, aki nem tudja megfelelőképpen ellátni a feladatkörét, mert nem ismeri a legfontosabb problémákat. Más helyeken ez fordítva történik. Arra is figyelni kellene, hogy a filmgyártás több, az együttélő nemzetiségekhez tartozó színészt, művészt foglalkoztasson. Van néhány elismert, híres színészünk, akik nincsenek jelen a filmvásznakon. Úgy hiszem, ez nemcsak nekik, hanem a művészetünknek is jót tenne.

Azt is javasolom elvtársak, hogy a jogi intézményeink által kifejtett tevékenységeket is vizsgáljuk meg, ami bizonyos jelenségek, konfliktusok kezelését illeti. Egy olyan tapasztaltról beszélnék, amellyel nap mint nap, hetente találkozom. Egyszerű emberek, parasztok kerülnek a törvényszék elé bizonyos megnyilvánulásaikért, amelyeket sovinisztának és nacionalistának tartanak a jogi szervek. Sok esetben jogos ítéletet hoznak de ami egyes földműves emberek megnyilvánulását illeti, visszaélésekre, kihágásokra is számos példa akad. Valaki elmondása szerint olyan is megtörtént, hogy az illető valami közös megegyezés alapján történő határrevizóról beszélt és nyolc hónapot kapott ezért.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Tényleg olyan sok az elítélt?

Gere Mihály elvtárs:[71] Tömeges jelenség?

Sütő András elvtárs: A mi régiónkból nagyon sok ilyen esetről van tudomásom és jó lenne, ha egy bizottság kivizsgálná ezt a jelenséget és azt, hogy a hatóságok hogyan kezelik mindezt. Például azt mondta egyszer a főügyész, hogy két évet adott valakinek csak azért, mert valamit énekelt. Az ilyen jelenségek egy részét meg lehetne szüntetni politikai munkával és neveléssel. Az esetek egy része a törvényszékek elé kerül és jó lenne ezekről jelentésekben tájékoztatni a pártvezetést. Ezzel én befejeztem.

71 Gere Mihály 1965 és 1989 között tagja volt a KB-nak. A hatvanas évek elején a KB propagandáért felelős osztályának, majd az Államtanácsnak volt alelnöke.

Gheorghe Stoica elvtárs:[72] Nem is láttam ilyen jellegű ítéleteket.

Gere Mihály elvtárs: Ez a jelenség tapasztalataim szerint nem tömeges.

Sütő András elvtárs: Nem éppen tömegjelenség, de sokkal több van belőle, mint hogy az természetes legyen.

Takács Lajos elvtárs:[73] Én is szeretnék mondani néhány szót. Két irányra fókuszálva közelítem meg a kérdést, hisz úgy látom, ebből a két irányból kell szemlélni a nemzetiségi kérdést és azt, ahogy mindezt a pártunk kezeli. Először is onnan közelíteném meg, hogy a mi társadalmunk fejlődése mennyire erősítette meg a román nép és az együtt élő nemzetiségek politikai-lelki egységét, amely alapvető feltétele, hogy a nemzetiségek beilleszkedjenek országunk politikai, társadalmi és kulturális életébe, leszámoljanak a még néha tapasztalható izolacionizmussal. Az egység és hazánk életének alapos ismerete szükséges ahhoz, hogy a nemzetiségek úgy érezzék, hogy a román néppel azonos célokért küzdenek és az óhajaik is ugyanazok. Az eddigiekből az tűnik ki, hogy ezen a területen is sokat haladtunk, főleg az utóbbi néhány évben. A pártszervezetekben, szakszervezetekben, a munkahelyeken, a gazdasági szférában kifejtett politikai élet hazánk politikai arculatának egyik meghatározó jellegzetessége lett. A kisebbségek integrációját támogatni kell. Meg kell találni azokat a módszereket, amelyek lehetővé teszik ennek megvalósítását. Úgy gondolom, akad azonban még tennivaló. A kérdést a következőképpen közelítem meg. A IX. kongresszuson Ceauşescu elvtárs kijelentette, hogy hazánk azért volt képes ilyen jó eredményeket elérni, mert ez a politikai-lelki egység megvalósult és, hogy ezt az egységet tovább kell mélyíteni. Ebben a tekintetben még tovább kell dolgozni mind a pártszervezeteknek, mind az állami szerveknek. Pontosan e kapcsolat elmélyítéséről beszél a legkevesebbet a sajtó, de általában a pártdokumentumokra is jellemző ez. Íme egy példa: az *Előre* újság megkért, hogy a kongresszus egy éves évfordulója alkalmából írjak egy cikket erről a témáról, mutassam be a román nép és az együttélő nemzetiségek testvéri egységét. A párt által kijelölt irányvonal mentén közelítettem meg a kérdést bemutatva, hogy mi minden valósult meg és, hogy még kiegészítsem, mire van szükség, hogy ezt a folyamatot még jobban elmélyítsük. Őszintén szólva minden, amit elmondtam arról szólt, hogy léteznek bizonyos módszerek, mint pl. az iskolákban és a társadalmi életben való együttműködés, amelyeket támogatnunk kell. Egyes értelmiségiek viszont csak felszínesen ismerik ezt a fajta valóságot. A nemzetiségek sajtójában az, hogy országunkban felvirágzott a kulturális élet, hogy új kérdéseket vetünk fel, hogy a múlt néhány jelenségét újraértelmezzük, csak szórványosan van jelen. Ami a kulturális életben bekövetkezett új stílusváltás, a nemzetiségekkel kapcsolatos kérdésfeltevési módszerek sajtóban való megjelenítését illeti, lemaradás tapasztalható.

Másodszor arra is rámutatnék, hogy az együttélő nemzetiségek számára a román nyelv megtanulása központi kérdés. Nem azért, mert ez kötelező lenne, hanem azért

72 Gheorghe Stoica több vezető funkciót is betöltött a különböző pártszervekben. Volt a bukaresti pártszervezet első titkára, németországi nagykövet, az Adminisztratív Osztály vezetője, majd az önkormányzatokért és az állami adminisztrációért felelős osztálynak is vezetője volt.

73 Takács Lajos egyetemi professzor ebben az időpontban (1961-1975) tagja volt az Államtanácsnak és póttagja a KB-nak (1969-1974).

mert ez hátrányt jelenthet a kulturális, politikai és gazdasági fejlődésben és elvenné azt a lehetőséget, hogy aktívan részt vehessenek az ország lüktető életében. A szerkesztőség viszont úgy gondolta, hogy mindent kiszed, ami erre a kérdésre vonatkozott az írásomban. Így a cikk nagyon száraz maradt. Ilyet 20 évvel ezelőtt is írhattam volna. Néhány általános megfogalmazás maradt, amelyet kimondottan szégyelltem viszont látni az újságban főleg, hogy politikailag nagyon képzett elvtársak is mellettem voltak egy adott pillanatban. Igyekeztem úgy tenni, hogy ne olvassák el ezt a cikket, mert azt mondhatták volna, hogy ezeket a kérdéseket 20 évvel ezelőtt is elmondhattam volna. Ugy gondolom, hogy a propaganda és agitációs munkánkban néhány módszert le kell szögeznünk, véglegesítenünk kell. Ezek alapján a bizottságunk kidolgozhatna egy referátumot, amely pontosan az együttélő nemzetiségek körében kifejtett módszerek gyakorlatias részének bemutatására fektetné a hangsúlyt.

Ami a másik kérdést illeti, arról van szó, hogy nemzetiségek milyen pozíciót töltenek be ebben a szocialista társadalomban, megvan-e az összes lehetőségük beilleszkedni, hogy egy fiatalnak, aki most a mi szocialista rendszerünkben született, megvan-e minden lehetősége arra, hogy éljen a jogaival, akár egy többségi polgárnak. Itt fölmerül az iskola és a román nyelv megtanulásának kérdése. Ezek mind fontos kérdések az együttélő nemzetiségek életében. Bármilyen lehetőséget teremtettünk a nemzetiségeknek, bármennyire is támogatják őket, a mi fiaink plusz erőfeszítést is kell, hogy tegyenek. Ez a plusz erőfeszítés szükséges például a román nyelv elsajátításánál. Csak így kapcsolódhatnak be az ország politikai életébe, csak így érthetik meg azokat a kérdéseket, amelyek a román népet foglakoztatják. Mindezek nélkül tényleg kisebbségi marad, aki megreked úgy az értelmi fejlődésben, mint a szakmai ismeretek elsajátításában, másodrendű állampolgárrá válva. Az ismert anyagokból kitűnik, hogy az iskolák szintjén valami csak történt. Úgy gondolom, nem frontális támadással kell viszonyulnunk a dologhoz. Már évek óta azon siránkozunk, hogy egy olyan diák, aki 8-11 évet anyanyelven tanult az iskolában, hogy tanul meg úgy románul, hogy aztán ne ütközzön nehézségekbe, amikor felsőbb szintű iskolába akar menni. Ez a meddő valóság. Vannak olyan fiatalok, akik az érettségi után még arra is képtelenek, hogy elolvassanak egy verset román nyelven nem, hogy megértsék, vagy esetleg élvezzék ezt az irodalmi alkotást. Mit tettünk mi? Azt hiszem, a Oktatásügyi Minisztérium sem látja világosan a helyzetet. Például, már évek óta továbbképzőket tartanak azoknak a tanároknak és oktatóknak, akik román nyelven tanítanak az együttélő nemzetiségek iskoláiban és nem ismerik megfelelőképpen a román nyelvet. Abszurd dolog, hogy még húsz év múlva is ilyen továbbképzőket tartsanak, hogy megtanítsák őket románul. Ezt a fázist már túlléptük és mindezt már nem ebben a formában kellene csinálni azokkal, akik nem ismerik a román nyelvet. Például az összes matematika tanár számára előadásokat kellene szervezni és eszmecseréket azokon a területeken, ahol nem megy jól a munka. Nem lenne helyes, ha ezeket a képzéseket az összes olyan tanár számára szerveznék, akik a nemzetiségek iskoláiban románt tanítanak, függetlenül attól, hogy jobban ismerik a nyelvet, hogy románok-e vagy sem. Ezeken az előadásokon az oktatás módszereit tárgyalják meg, javítsanak a román nyelv oktatásának módszerein. Ez pedagógiai szempontból is

segítené e tanárok munkáját. Másodszorra azt gondolom, hogy a Oktatásügyi Minisztérium egyáltalán nem tartotta fontosnak azt, hogy az együtt élő nemzetiségek iskolái számára külön káderképzést szervezzen a román nyelvet oktató pedagógusok kiválasztásban és felkészítésében. Néhány éve javasoltam a kolozsvári egyetemen, hogy hozzanak létre egy olyan román irodalom és nyelv részleget, ahol a második nyelv a magyar lett volna. Abban az időben az volt a terv, Bălan[74] miniszter elvtárs emlékszik még rá, hogy ösztönözni fogjuk a fiatalokat, hogy válasszák ezt a szakot. Úgy gondolom, nagyon sok román fiatalt lehetett volna arra késztetni, hogy ezt válassza, mert a románt tettük fő nyelvnek és a magyart második nyelvnek. Erdélyben sok az olyan román fiatal, aki ismeri a magyar nyelvet és mindez nem jelentett volna nehézséget nekik. Ezekből a fiatalokból nagyon jó tanárok kerülhettek volna ki az együttélő nemzetiségek iskoláiba. Sajnos mindez nem valósult meg. A szakot többnyire magyarok választották, nem értük el céljainkat. A Oktatásügyi Minisztérium megfeledkezett a kísérlet valós céljairól, az idén már felszámolták ezt a részleget. Ez szerintem hiba volt. Az ilyen intézkedéseket meg kell tartani, tennünk kell valamit annak érdekében, hogy a más nyelvű iskolákban feljavuljon a román nyelv oktatása. A román nyelv tanulása nem csak az iskolások gondja. Beszéltünk arról, hogy a Maros Magyar Autonóm Tartományban szerveztek bizonyos köröket. Az anyagban ez csak szórványosan van jelen. Be kellene mutatni a felhasznált módszereket, mennyiben segítik a munkát, hogyan lehetne hasznosítani más tartományokban is. Az is érdekelne engem, hogy ez a mozgalom hogyan tudna behatolni a lakosság más, idősebb rétegeihez is, hisz nem csak a diákok nem tudnak románul, hanem az együttélő nemzetiségek széles tömegeire is jellemző ez. A román nyelvtudás hiánya elszigetelődéshez vezethet, az emberek nem ismerik meg a romániai valóságot, a gazdasági, politikai, társadalmi életre vonatkozó információkat. Ilyen körülmények között egyre inkább a budapesti rádiók felé fordulnak és lassan az ottani helyzetet jobban fogják ismerni, mint az ittenit. Az országunk életébe történő integráció gyengébb, lassúbb mint, amilyennek lennie kellene. Említettek még különböző szümpozionokat és propaganda akciókat. Részt vettem néhányon a népi egyetemek szervezésében. A tavaly voltam Nagyváradon, Nagykárolyon és Szatmáron. A szümpozionok, ha jól szervezik, sikeresek. Nagyváradon például valóságos ünnep volt. Két tanár mellett egy tartományi titkár is részt vett és a társadalmunkat érintő kérdéseket feszegették: a szocialista állam, a szocialista nemzet, a gazdasági kérdések. Annak ellenére, hogy románul beszéltem egy olyan hallgatóság előtt, amelynek fele magyar volt, éreztem, hogy mindenki érti a felvetett problémákat a lelkük mélyéig. Azt azért hozzáteszem, hogy nem csak az ilyen szümpozionokra kellene hagyatkoznunk. Ceauşescu elvtárs nagyon helyesen mutatott rá, hogy megbeszéléseket kell folytatni a német és román értelmiségiekkel. Azt hiszem, ez nem történt meg. Megpróbáltam valami hasonlót Segesváron, ahol a zenei életnek nagy hagyományai vannak, de mára már nem működik a dolog. Az ottani német lakosság elszigetelten él. Az a néhány értelmiségi, akit felkértem, nagy kínnal, bajjal létrehozott egy munkaközösséget, hogy felmérjék a terepet, hogyan

74 Ştefan Bălan 1956-1957 között tanügyminiszter helyettes, majd 1963-1969 között tanügymniszter volt.

lehetne még egy szerény zenekart szervezni. Úgy gondolom, hogy Segesváron nagyon jót tenne, ha az értelmiségiekkel személyesen is meg lehetne beszélni a vitás kérdéseket. Ha ismertetjük az illetővel az országban létező valóságot, az elszigetelődés vágya nem maradna annyira mély benne, akár csak az érzés, hogy ők, mint együttélő nemzetiségiek, csupán másodrendű állampolgárok. Azt gondolom, hogy ezekben a körökben meg lehetne szervezni az illető közösség nyelvén. Természetesen, ha egy 500 tagból álló közönség előtt beszélünk, akkor ezt románul kell megtennünk, de ezeknél a kis köröknél hagyjuk, hogy az emberek beszéljenek a saját nyelvükön és kibeszéljék, mi nyomja a lelküket. Sajnos ez a reménytelenség, ez az elszigetelődés, bátortalanság-érzés nagymértékben jelen van most is. Meg kell, hogy mondjam őszintén, sokszor, amikor barátaimmal beszélgetek, teljesen lelomboz, amikor látom, hogy egyeseknél mennyire korlátozottak a kilátások. A kicsinyes helyi problémák, a nacionalizmus, sovinizmus kicsinyes dolgai jobban érdeklik őket, mint az igazi nagy jelentőségű, az egész országot érintő kérdések. Úgy gondolom, hogy a sajtóban nagyobb teret kellene szentelni a múlt újragondolásának és a nemzetiségi problémáknak is. Van egy csomó haladó szellemiségű ember, akiket elő kell szedni ismét az elporosodott ládákból, hogy megmutathassák érétkeiket. Persze, hogy a dolognak van néhány akadálya, nem ismerik az együttélő nemzetiségek hasonló kaliberű embereit. De hát mit tesznek azok az elvtársak, akik különböző bizottságokban dolgoznak. Tudom, hogy az Írószövetségben is vannak nemzetiségi írók és más munkaközösségekben is. Talán a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottságba kellene még néhány embert bevinni. Olyanokat, akik ismerik a realitást. Tegyenek új javaslatokat, mert ott nem uralkodik soviniszta szellem, ott az országot érintő haladó kérdéseket vitatják meg. Olyan emberek kellenek, akik ismerik a valóságot és a kérdéseket ehhez viszonyítva teszik fel, tárgyalják meg, nem valami óhajként vagy esetleg követelésként. Úgy gondolom, hogy azokban a bizottságokban, amelyek az együttélő nemzetiségek körében terjesztik a kultúrát, nagyon sok az elmaradott ember. Egyes kulturális központok felfrissítették az emberállományukat, tehetséges, politikailag képzett embereket alkalmaztak de sok újságnál maradtak, például olyanok, akikhez nem jutottak el a szemléletbeli változások vagy éppenséggel
nem kerültek be új emberek. Nagyon sok idejemúlt módszer létezik még, sok személy tölt be olyan funkciót, amely meghaladja a képességeit. Sok tekintetben újra kellene mindezt gondolni és engedni a fiataljainkat, akik között nagyon sok a tehetséges ember, és akik be tudnák vinni ezt az új szellemiséget. A kulturális szinten kifejtett tevékenység elmaradott az általános irányvonalakhoz viszonyítva. Persze, más gondok is vannak. Adminisztratív lépéseket kell foganatosítani. A rádiónak, tévének, a filmeknek, ahogy Sütő András is említette, nagyobb teret kell engedni. Például, a nemzetiségek által lakott területeken felmerült a kérdés, hogy nem értik a szöveget, mert nincs magyar feliratozás. Igaz, ezen a területen a tevékenység nagyon gyatra. Van egy bizottság, amely ezzel foglalkozik, de a feladatkörük évről évre szűkül. Emlékszem, gyerekkoromban a filmeket 2-3 különböző nyelvű felirattal is ellátták, amely egyáltalán nem nehezítette meg a film megértését. Tehát van arra lehetőség, hogy a propagandát jobban lehessen érvényesíteni, hogy az mélyebben behatoljon az

emberek életébe és az eddigieknél nagyobb tömegeket is megmozgasson. Tehát, amit mondtam az együttélő nemzetiségek körében dolgozó káderek felfrissítéséről, talán a párt- és államapparátusnak is jót tenne. Ott is vannak olyan emberek, akik már húsz éve ugyanazt a tisztséget töltik be, akik nem fejlődtek a köztársaságunkkal együtt, megmaradtak a régi módszerek mellett, elszakadtak a tömegektől, megrekedtek a politikai fejlődésben, nem támogatták a fiatal káderek promoválását. A Maros Magyar Autonóm Tartományban például van néhány elvtárs, akik jó szándékúak és jól képzettek de nem sikerült elsajátítaniuk azokat az új munkamódszereket, amelyeket a pártapparátus előírt. Ami a pártapparátust illeti, a választások során beemelünk olyan elvtársakat, akik különböző területen jó munkát fejtettek ki, jó traktoristák, tanítók, munkások, tanárok de nem rendelkeznek olyan tehetséggel, ami elengedhetetlen ahhoz, hogy politikai téren megfelelő teljesítményt nyújtsanak. Ezek a választások gyakran az előírt arányokhoz való megfelelés szellemében zajlanak le. A képviselői mandátum természetesen, a párt bizalmának jele, de ez a már elvégzett munkára vonatkozik. Emeljünk ki, válasszunk ki aktív embereket, akik részt vettek az illető közösségek életében. [...][75]

Gere Mihály elvtárs: [...][76] Ami az úgynevezett negatív, nacionalista megnyilvánulásokat illeti, elmondhatom, hogy ezek nem nevezhetők tömegjelenségnek de mindezek ellenére néhol meg feltűnnek. Említették itt a marosvásárhelyi példát az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetből, ami nem egyedi eset. Léteznek még nacionalista és sovén fiatal csoportosulások. Ami figyelemreméltó az, hogy nyilvánosan csinálták, nem olyan cselekményről van szó, amelyekről nincs semmi tudomásunk. A dolog negatív oldala az, hogy az IMSz, a pártszervek és az intézetek vezetősége nem figyel fel az ilyen megnyilvánulásokra – még akkor sem, amikor ilyen nagy számban jelentkeznek. Más szerveknek kellett tudósítaniuk ezekről a jelenségekről. Sütő elvtárs említette az ok nélküli ítéleteket, amelyeket a törvényszékek hoznak. Ott dolgoztam én is két évet, nem egy hosszú időszak, de abban a funkcióban, amit ott betöltöttem, nem ezt tapasztaltam.[77] Nem létezik ilyen jelenség, amely szükségessé tenné, hogy kivizsgálására külön bizottság alakuljon. Van úgy, hogy egy-két embert elítélnek, de a kevésbé súlyos eseteket az illető település vagy munkaközösség leleplezi. Akad példa tévedésekre, de nem aggasztó a jelenség. Sütő elvtársat nem a perek száma kellene, hogy idegesítse, hanem a nacionalista megnyilvánulások száma, mert ezek léteznek, nem nagy számban de léteznek. Tehát minket nem az kell, hogy érdekeljen, mit tesznek a törvényszékek, hanem, hogyan lehetne leküzdeni és csökkenteni ezen megnyilvánulások számát. Így kell szemlélni ezt a kérdést.

Ami a tanuló, földműves és munkás fiatalok körében tapasztalható követeléseket illeti úgy látom, hogy a bemutatott elemző anyag és a javaslatok sem igazán foglalkoznak a fiatalság körében kifejtendő nevelő tevékenységről. Nem beszéltünk

---

75 Azt a részt, amelyben Takács általánosságokban beszél az aktivisták szerepéről, nem közöljük.

76 Az általános bevezetőt és a román magyar közös múlt bemutatásának fontosságára történő utalásokat nem közöljük.

77 Gere Mihály 1964 és 1966 között Marosvásárhelyen dolgozott, a MMAT Végrehajtó Bizottságának volt az elnöke.

például konkrétan néhány közös kulturális, sport és szórakoztató tevékenység megszervezéséről. Szerintem a fiatalság körében kifejtett munkamódszerek meglehetősen szegényesek. Nagyon kevés érdekfeszítő tevékenység zajlik, amelyek nem vonzzák a fiatalokat. Egyetértek azzal az állítással, miszerint ami fiataljaink keveset tudnak. A KISz időszakában nagyon sok hazafias és forradalmi éneket lehetett tanulni. Manapság ezek a KISz-hagyományok nagyon elhalványultak.

Még egy, a Sütő elvtárs által elmondott dologra is szeretnék reflektálni, ugyanis nem értek egyet azzal, ahogy ez a kérdés felmerült. Arról volt szó, hogy a szakiskolákban nem tanítják az illető nemzetiség irodalmát. A szakiskolának van egy profilja. Nem kellene megduplázni azt, amit az egyetemes műveltséget oktató iskolák tesznek. A szakiskolának az a feladata, hogy mesterséget tanítson és ehhez kapcsolódóan általános, elméleti ismereteket is. Nem hiszem, hogy helyénvaló lenne az, hogy az együttélő nemzetiségek irodalmát is tanítsuk ott, a tanterv sem tenné ezt lehetővé. Mi mindig igyekszünk lerövidíteni és egyszerűsíteni a képzést és akkor most tegyük be ezt is? Itt arról a gondoskodásról van szó, hogy nehogy valaki elveszítse magyarságát vagy a magyar anyanyelvet.

Az utolsó dolog, amiről beszélni szeretnék, a segesvári emlékmű helyzete. Sokszor jártam arrafelé és nem tapasztaltam azt, amit Sütő elvtárs elmondott. Megkérdezném, hogy Sütő elvtárs valójában járt-e ott és látta-e az emlékházat? Azt javasolom Sütő elvtársnak, figyelembe véve, hogy milyen szintű fórumon hozza elő ezt a kérdést, ellenőrizze le az információkat először, ne vonjuk le következtetéseket abból, amit neki egy öregember mondott a Petőfi emlékműről. Egy ilyen fórumon alaposabb dokumentációval kellene felszólalni. Iratokkal kellett volna alátámasztani mindazt, amit Sütő elvtárs elmondott.

Bălan Ştefan elvtárs: [...][78] Elhangzott, hogy az együttélő nemzetiségek nem ismerik eléggé a román nyelvet. Nagyon sok figyelmet szenteltünk erre a kérdésre. Három éve nagyszámú román tanárt küldtünk azokba a tartományokba, ahol nemzetiségek is élnek. Most két éve és az idén még 91 román irodalom tanárt küldtünk ki ezekre a területekre. Igyekszünk javítani a helyzeten. Az együttélő nemzetiségek 2000 iskolájában 242 tanító, 380 tanár, 172 igazgató és 91 román irodalom tanár nem elégséges. Nagyon nehéz őket meggyőzni. Egy csomó kedvezményt adtunk, Marosvásárhelyen és Nagybányán is találtunk megoldást, de így is nagyon nehezen mennek el oda a tanárok. Azt mondják, nagyobb figyelmet kérnek, több törődést, lakást. Gyakran elszigetelten kénytelenek élni. Oda költöznek és egy idő után elszigetelődnek. Ez egy olyan probléma, ahol a párt tudna igazából segíteni. [...][79]

Nicolae Ceauşescu elvtárs: [...][80] Úgy gondolom, abból kell mindnyájuknak kiindulni, hogy pártunk politikájának eredményeként a nemzeti kérdés megoldása megfelelő úton jár. Az hogy egyesek nacionalista megnyilvánulásokkal állnak elő, ez így lesz 20-50 év múlva is. Ha csak erre a kérdésre koncentrálunk, mindig akadhat hozzáfűznivaló. Mindig találni olyan embereket, akik a saját elégedetlenségükből

78 A kihagyott részek általános kérdésekkel, nem a nemzetiségi kérdéssel foglalkoznak.
79 A nemzetiségi kérdést nem érintő részeket nem közöljük.
80 A kihagyott részek általános kérdésekkel, nem a nemzetiségi kérdéssel foglalkoznak.

fakadóan, így vagy úgy megnyilvánulnak függetlenül attól, hogy románok vagy magyarok. Ez csak azért van, hogy igazolják saját elégedetlenségüket. Nekünk abból kell kiindulnunk, hogy az ország összes tartományában, ott ahol nemzetiségiek is élnek, magyarok, németek, szerbek (akik vagy 38 000-en vannak és el is felejtették, hogy szerbek mert már több száz éve ott élnek) az ország állapotától függően, ott is változik, fejlődik a gazdasági és kulturális élet. Továbbá az kell, hogy legyen a kiindulópontunk, hogy a lehetőségeink szerint minden területen megteremtsük az egyenlőség esélyét, egyenlőséget az oktatásban, a munka mezején, valójában minden területen. A gazdaság a legfontosabb tényező az egyenlőség elnyerésében, függetlenül a nemzetiségtől. El kell mondanunk, hogy ezek a régiók egy bizonyos szinten elmaradtak. Nem a nemzeti politika miatt, hanem inkább a régi rendszerek (román, magyar, német) szociális politikája miatt. Most Kolozs, Körös, Brassó tartományokban és a Maros Magyar Autonóm Tartományban a gazdaság dinamikusan fejlődik. Es nem csak a központokban, hanem a rajonokban is. Önök nagyon jól tudják, hogy a következő ötéves terv során az ország rajonjai számára milyen fejlesztési terveket irányoztunk elő. Ha figyelmesen megnézzük, egyesek még többet is kaptak, mint például Suceava, amely ugyanolyan lemaradási szinten áll, mint az előbb említettek. Ebből kiindulva megállapíthatjuk, hogy a pártunk politikája egyenlő gazdasági esélyt biztosít mindenki számára, diszkrimináció nélkül. Ezt kellene inkább a figyelem központjába állítani és kihangsúlyozni a propagandában. Szinte az egyedüli olyan szocialista ország vagyunk, amely nagy figyelmet szentel ennek a kérdésnek. Például nálunk jártak a jugoszlávok és Tito elvtárs elmondta, hogy milyen nehézségekkel szembesülnek a nemzetiségi politikájukban.[81] Ez azért van, mert egyes köztársaságok lemaradtak a fejlődésben. Elmesélte, hogy vannak nagyon fejlett köztársaságok, mások pedig egyes kínai tartományok szintjén maradtak. Innen ered a nemzetiségi kérdés is, a jogegyenlőségből. Nálunk elsősorban nem beszélhetünk többnemzetiségű államról, nincsenek köztársaságok, egységes államunk van. Néhány régióban vegyes a lakosság, románok, magyarok és németek élnek együtt, tehát a problémát egyáltalán nem lehet valamiféle gazdasági diszkriminációval megoldani. Ha jobban kielemezzük a tényeket, meglátjuk, hogy mi is a valóság és ezt a propagandánkban is bemutathatjuk, inkább, mint egy ledöntött kőről szóló történetet. Ne ezt a követ, emlékművet nézzük, hanem a gyárakat, szövetkezeteket, mindazt, amit építünk és mindazt, ami emeli az emberek életszínvonalát. Látszik, hogy a párt és a kormány nem tesz különbséget a nemzetiségek által lakott rajonokkal, és egyetemes fejlesztéseket eszközöl, ugyanazt az életkörülményt biztosítva mindenki számára. Ezt kellene állandó jelleggel kihangsúlyoznunk, kiemelni a párt igazságos politikáját, azt a kisebbségpolitikát, amelyet még a külföldi újságírók is méltatnak és ők sokkal objektívebben ítélik meg pártunk politikájának igazságos voltát, mint a szocialista újságírók. Ami a kultúrát és a tudományt illeti, a gazdasági fejlődés következtében ezen a területen is jelentős eredményeket érünk el. A nyolc

81 Tito és a Jugoszláv pártvezetés 1966. április 18 és 23 között látogatott Romániába. 1966 a látogatások éve volt Romániában: Kádár János - március 10-11, Tito - április 8-23, Brezsnyev - május 10-13, Csu-En -Laj - május 16-24.

éves alapképzés mindenki számára kötelező. A tanuláshoz való jog sehol sincs akadályozva. A tanügy mindenki számára nyitott, csak eredményeket kell elérni. [...][82]

Ştefan Bălan elvtárs: Az egyetemisták 10%-a nemzetiségi.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Ezt ki kellene hangsúlyozni. Meg kell mutatni, hogy a valóság megfelel az alkotmány által előírtaknak és, hogy mi nem teszünk különbséget magyar, német, szerb vagy zsidó között. Annyit kérünk csupán, hogy a vizsgákon mutassák meg, mit tudnak, mire képesek. Még nem hallottam olyat, hogy valakit nem vettek volna föl az egyetemre, mert túl sok a magyar vagy a német. Azt hiszem, ilyen nem is létezik. Nem mondom, hogy nem csúszhat be tévedés, de nem ez jellemzi a rendszert. Egyetértek Gere elvtárssal, hogy létezhetnek elszigetelt jelenségek, de azt kell figyelembe venni, hogy általánosságban mi jellemzi a rendszert és, hogy léteznek-e olyan kísérletek, hogy egyesek eltérjenek a párt által kijelölt irányvonaltól. Amennyire ismerem a helyzetet, ilyesmire nem igazán van példa.

A nemzetiségek nyelvén való kiadványok tekintetében jobban oda kellene figyelnünk. Annak ellenére, hogy főleg a nemzetiségek által lakott területeken van ilyen jellegű kiadás, mégsem elég. A szerbek számára valami kiadási megoldást kellene találni. Ki kellene hozni még valami mellékletet az újság mellé. Azt, hogy ezt központilag valósítsuk meg, nem kivitelezhető. Elemeznünk kell végre. A falvak számára kiadott kulturális kiadványok és a román nyelvű kiadványok tekintetében nem állunk túl jól. Figyeljünk oda jobban ott, ahol nemzetiségek is élnek, legyen közös kulturális programjuk. Nem azért mondom, hogy szétválasszuk őket, de ott, ahol magyarok vannak többségben, a magyar nyelvű anyagok legyenek többségben és ott, ahol németek vannak, a német nyelvű anyagok. Be kell emelni a programokba az illető nemzetiség énekeit, táncait is. Úgy gondolom, erre jobban oda kell figyelnünk. Ami a román nyelv oktatását illeti, nem úgy kell felfogni, hogy ez egy probléma. Én sokat járok a tartományokban, nem mondhatjuk azt, hogy az emberek nem akarnak megtanulni románul. Egy nyelvet általában nem könnyű megtanulni. Ha nem használod állandóan, elfelejted. Ez egy hosszú folyamat és nem kell mesterségesen erőszakolni ezt a kérdést. A gazdasági és társadalmi fejlődés majd oda vezet, hogy az emberek rájönnek, belátják ennek fontosságát és sokkal többet fogunk elérni, mint gondoltuk. Azon kell fáradoznunk, hogy megteremtsük a megfelelő feltételeket és nem engedni a dolgokat, hogy véletlenszerűen alakuljanak. De erőszakoskodnunk sem kell. Még a román iskolákban is gyengék a román nyelv és irodalom tanárok. A tanárképzés területén lemaradásaink vannak. 40 000 képzetlen tanügyi káderünk van a tanügyben úgy, hogy ez általános helyzet.

Ştefan Bălan elvtárs: Ebben a tekintetben az együttélő nemzetiségeknél jobb a helyzet.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: A tanügyi káderek képzése nehezíti meg az oktatás helyzetét de ez egy olyan dolog, hogy nem lehet megoldani egyik napról a másikra. Idő kell és bármennyire is pretenciósak vagyunk, számolni kell a valósággal. Az jó, ha az Oktatásügyi Minisztérium azon van, hogy minél hamarabb megoldja a kérdést.

---

82 Az általános oktatási kérdésekről szóló fejtegetést nem közöljük.

Jó, hogy ameddig megoldódik a tanárképzés, addig léteznek ezek a továbbképzések. Én úgy gondolom, hogy leszámítva ezeket az általános hiányokat, amelyekről még később beszélünk, a tanügy jó úton halad és minden gyerek számára, a nemzetiségiek számara is, lehetővé teszi az egyenlő feltételek közötti tanulást. Ez a lényeg. Persze, hogy még léteznek hiányosságok, késik egy könyv, mindenkit nem tud magába foglalni a tanügy, de ez nem azt jelenti, hogy például egy rajonban ennek az lenne az oka, hogy ott magyarok, németek élnek. Mindez az általános nehézségek számlájára írható, azon tévedések számlájára, amelyeket a pártszervek és a káderek elkövetnek általánosságban az állampolgárokkal szemben. És itt még van javítani való. Én is kaptam ilyen ügyekben leveleket. Moldvából írt 20 szülő, hogy a gyerekei nem jutottak be középiskolába és én megoldottam az ügyet. Itt minden tévedést, sikertelenséget nemzeti színezetben tüntetnek fel. Erre jobban oda kell figyelniük a pártszerveknek és nekünk is, amikor az eseteket elemezzük, hogy ne essünk bele ugyanebbe a tévedésbe, hanem a maguk valóságában lássuk a dolgokat. A fontosabb problémákat nekünk kell elemeznünk. Sokat beszéltünk az énekekről vagy a káderekről. Ezeket a különböző szakbizottságok elé kell vinni, Oktatásügyi Minisztérium, Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság. Az ügyek megoldásában a párt által kijelölt irányvonalat kell követnünk és igyekeznünk kell, hogy a lehető legjobb megoldást találjuk. Igaz, hogy például Hest azért tettük abba a funkcióba, mert nem találtunk mást. Igaz, hogy a német káderek tekintetében volt egy időszak, amikor nem figyeltünk eléggé oda.[83] És ott volt a második világháború után a munkatáborokba való deportálás is. Más a helyzet a magyaroknál. A németeknél a világháború miatt alakult ki ez a helyzet, jobban oda kell figyelnünk. De ehhez idő kell. Bátrabban kell lehetőséget teremtenünk a tehetséges fiatal kádereknek, hogy megoldhassák a felmerült kérdéseket. De olyan embereket kell találnunk, akik hajlandóak és képesek dolgozni, nem azért kell odatenni őket, mert történetesen németek vagy más nemzetiségűek. Figyelembe kell vennünk, hogy legyenek németek is, de olyan emberek, akik jól dolgoznak és aztán így senki sem fogja azt vitatni, hogy német e vagy sem, hanem arról fognak beszélni, hogy végzi a munkáját. Emeljünk ki kádereket az együtt élő nemzetiségek köréből de azok legyenek jó szakemberek, végezzék el a rájuk bízott munkát. Arra kérnék minden elvtársat a bizottságból, hogy szenteljen figyelmet ennek a kérdésnek, elemezzék, hogyan tudjuk mindezt gyakorlatba ültetni, ellenőrizzek, hogy a pártszervek milyen mértékben alkalmazzák következetesen az előírásokat és segítsék is őket. Mondtam már az elején is, hogy lesznek problémák, ez elkerülhetetlen. Ha pedig túlzásokra kerül sor, elemezzük ki, keressünk megoldásokat, kerüljük el, hogy ebből általános következtetéseket vonhassanak le. Ilyen körülmények között a bizottságunk jól, eredményesen fogja végezni a dolgát és igazán segíteni fog a témakörben felmerült kérdések megoldásában. Ezt szerettem volna elmondani néhány szóban. Ezzel befejeztem.

ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 180/1966. 48-71. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

---

83 A romániai német lakosság háború utáni jogfosztott státusát 1948-ban szüntették meg. Ekkor alakították meg Német Antifasiszta Tanácsot. A németek tényleges politikai integrációja valójában az ötvenes évek elején kezdődött el.

7.

Az RKP KB kiküldött bizottságainak javaslatai a Kolozsvári Egyetemen, a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen és Pedagógiai Intézetben tapasztalt hiányosságok felszámolására

Bukarest, 1966. február 8.

Az RKP KB Tanügyi és Egészségügyi Osztálya

Az RKP KB brigádjai 1965 végén Kolozs- és a Maros Magyar Autonóm Tartományokban ellenőrizték az együttélő nemzetiségek körében kifejtett politikai munkát. Az ellenőrzés során a Babeş-Bolyai Egyetemen, valamint a Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti, illetve Pedagógiai Intézetben egyes tantárgyak oktatását illetően fény derült néhány hiányosságra. A marosvásárhelyi intézetekkel kapcsolatban a következő észrevételeink vannak:

Az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetben a tárgyak egy részét románul, másik részét pedig két nyelven (románul és magyarul) oktatják.[84] Azon tárgyak esetében, ahol kétnyelvű az oktatás, a diákok választhatnak az előadások között. Ebből a szempontból nincs kifogásolnivalónk. A fogorvosi karon, ahol a szakelőadások kizárólag román nyelvűek, két magyar egyetemi tanár – közöttük Csőgör Lajos is, az intézet rektora – az 1966/1967-es tanévtől már nem tarthatnak magyar nyelven előadásokat. Eddig az egyetemi évig a két tanár magyar nyelven adott elő a 4. és 5. évnek. 1966/1967-től ennél a két évfolyamnál is életbe lép az új tanterv (a kétnyelvű előadásokkal). Mivel a két egyetemi tanár nem ismeri jól a román nyelvet, a Oktatásügyi Minisztérium jóváhagyta, hogy a 4–5. év fogorvosi tantárgyainak oktatását magyarul is folytassák. E két évfolyam diákjai választhatnak, hogy román vagy magyar nyelven hallgatják az előadásokat. Az OGYI keretében a román nyelv oktatása komoly hiányosságokat mutat. Az analitikus program, az előadások és szemináriumok tartalma nem megfelelő. A tanszék tanügyi kádereinek gyenge a szakmai és módszertani felkészültsége. A jelzett hiányosságok kiküszöbölése végett a Oktatásügyi Minisztérium intézkedéseket hozott a román nyelvű előadások új tematikájának kidolgozására, a munkaközösség felkészült tanügyi káderekkel való megerősítésére. Az egyetemi év második félévétől kezdődően a román nyelvű előadásokat és szemináriumokat már az új program szerint tartják. A személyi változások az új egyetemi évtől következnek be. Az év vége előtt a kolozsvári és a bukaresti egyetemről küldünk tanügyi káderet, akik leckéket, előadásokat mutatnak be román nyelv és irodalomból.

A Pedagógiai Intézet magyar tagozatán fennálló néhány szaktantárgy (magyar nyelv, magyar irodalom, nyelvészet) kurzusainak hiányával kapcsolatban intézkedés történt egyes tananyagok sokszorosítására, a dokumentáció gazdagítására, a tudományos tájékoztatás minőségének javítására. A magyar tagozat részére legépelték a

84 A marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetben 1962-ben vezették be a román tannyelvű oktatást.

pszichológia, pedagógia, bevezetés a nyelvészetbe, magyar folklór és magyar irodalomtörténet kurzusokat. Létezik még nyomtatott kurzus a kortárs magyar nyelv és a magyar nyelv története tantárgyakhoz. Ugyanakkor megjegyzendő, hogy a Pedagógiai Intézet bölcsészkarának profilja nem felel meg a valós tanügyi káder-szükségletnek. A magyar nyelv-történelem szak végzettjeire nincs szükség az iskolai rendszerben. A felsőoktatás profiljára vonatkozó, a következő 5–10 évet érintő javaslatokban ez a tagozat már nem fog szerepelni. A tanügyi kádereket képező karok végzettjeinek az elhelyezésekor figyelembe veszik, hogy azok a végzettek, akik ismerik a magyar vagy német nyelvet, olyan iskolákban dolgozzanak, amelyek ilyen tagozatokkal rendelkeznek.

Ami azt az észrevételt illeti, hogy a két kolozsvári egyetem összevonásakor kiállított jegyzőkönyvnek van néhány túlhaladott kitétele (főleg amelyek bizonyos tantárgyak két nyelven való tanítására vonatkoznak; a marxizmus-leninizmus, az egyetemes történelem tantárgyak stb.), f. é. február folyamán az RKP KB Tanügyi és Egészségvédelmi Osztályának és a Oktatásügyi Minisztériumnak a küldöttei Kolozsvárra utaznak, ahol az egyetem vezetőségével és a helyi pártszervekkel együtt kielemzik és javaslatokat tesznek a jelzett problémával kapcsolatban.[85]

A diáklétszám megoszlása nemzetiségek szerint a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetben

Orvosi Kar					
	Diáklétszám	Magyar	Román	Más nemzetiségű	A román nyelvű előadásokat hallgatják
Általános Orvosi Szak					
I. év	74	31	28	15	44
II. év	73	33	34	6	36
III. év	72	32	31	9	44
IV. év	63	42	18	3	30
V. év	43	39	4	–	14
VI. év	53	48	5	–	6
Összesen	378	225	120	33	174
Gyermekorvosi Szak					
I. év	39	15	17	7	24
II. év	31	19	7	5	10

85 A Babes-Bolyai Tudományegyetem kétnyelvűségére vonatkozó előzetes tárgyalásokat, előírásokat lásd: Andreescu Andrea – Varga Andrea – Lucian Năstase: *Minorităţi etnoculturale. Mărturii Documentare. Maghiarii din România 1956–1968.* Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală. Cluj, 2003. 69. p. 73. sz irat.

	Diáklétszám	Magyar	Román	Más nemzetiségű	A román nyelvű előadásokat hallgatják
III. év	37	20	13	4	16
IV. év	60	39	18	3	23
V. év	33	29	3	1	5
VI. év	41	38	3	-	3
Összesen	241	160	61	20	81
Fogorvosi Kar					
I. év.	58	28	24	6	35
II. év.	49	31	9	9	15
III. év	61	40	14	7	21
IV. év	49	35	11	3	18
V. év	45	39	4	2	5
VI. év	26	32	3	1	stagii
Összesen	288	195	65	28	84
Gyógyszerészeti Kar					
I. év	40	17	20	3	23
II. év	33	19	10	4	13
III. év	37	18	12	7	17
IV. év	32	20	10	2	13
V. év	27	24	3	-	4
Összesen	169	98	55	16	70
ÖSSZESEN	**1076**	**678**	**301**	**97**	**409**

ANIC, fond CCl PCR Secția Propagandă și Agitație, dos. 7/1966. 1–3. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

8.
Feljegyzés a KB megyésítést előkészítő munkamegbeszélésről

Bukarest, 1967. december 27.

1967. december 27-én a KB székhelyén munkatalálkozón vett részt Nicolae Ceauşescu főtitkár elvtárs és még néhány elvtárs a pártvezetésből, a tudomány és kultúra – Bukarestből és az egész országból –, a Nagy Nemzetgyűlés képviselőivel és az államapparátus felelős kádereivel. Megvitatták az ország megyékre való felosztására tett javaslatokat. A találkozón részt vettek továbbá a tartományi pártbizottságok első titkárai, a tartományi néptanácsok végrehajtó bizottságainak elnökei, valamint a Párt és Állam Központi Albizottságának tagjai. A résztvevők előzőleg elemezhették és tanulmányozhatták az ország új, megyékre való felosztásához kapcsolódó térképeket és a teljes dokumentációs anyagot. A találkozó keretében több elvtárs is felszólalt, nagy részük akadémikus és egyetemi tanár, valamint a földrajz, geológia, történelem, gazdaságtan, szociológia, néprajz, folklór, és más tevékenységi terület szakértője. Minden felszólaló egyöntetűen hangsúlyozta, hogy az ország területi-közigazgatási felosztására tett javaslatok tudományosan megalapozottak, mind fizikai, földrajzi, gazdasági, mind pedig társadalmi-kulturális és a történelmi hagyomány szempontjából. Úgy értékelték, hogy a javasolt megyék életképes területi-közigazgatási egységek, demográfiai, gazdasági és társadalmi-kulturális szempontból egyaránt. A hozzászólók kiemelték, hogy az újonnan felvázolt megyékben megfelelő körülmények teremtődnek az anyagi és munkaerőforrások minél szélesebb körű értékesítéséhez, a termelőerőknek az ország területén történő minél racionálisabb elosztásához, a mezőgazdaság intenzív és többoldalú fejlődéséhez, az összes társadalmi tevékenység kibontakozásához. Kitűnt, hogy a megyék többségének – jelentős természeti erőforrásokkal rendelkezve – kedvező feltételei és széles jövőbeli lehetőségei vannak az összetett, harmonikus fejlődésre. Több hozzászóló is hangsúlyozta, hogy a 35 megyére való felosztással sikerül elkerülni mind az anyagi és emberi erőforrások szétszóródását nagyszámú közigazgatási egység között (túl kicsi megyék), mind pedig a túl nagy, nehezen igazgatható megyék létrehozását.[86]

A felszólalásokban kiemelték, hogy a megyék elhatárolására vonatkozó konkrét javaslatok kidolgozási módjából világosan kiderül, hogy mennyire jogosak azok az elvek és kritériumok, amelyek Románia területi-közigazgatási megszervezésének javítására és a vidékrendezésére vonatkoznak. Ezeket az alapelveket a VB, az RKP KB 1967. október 5–6-i plenáris ülése, valamint a f. é. decemberi Országos Pártkongresszus hagyta jóvá. Mindezt a résztvevők a nyilvános vitákon egységesen fogadták el. A felszólalók többsége elégedetten nyugtázta, hogy a megyék megnevezésében figyelembe vették mind a történelmi hagyományokat, mind pedig a mostani jelentőségüket és a megyék és városok jövőbeni gazdasági, társadalmi-kulturális és tudományos fejlődési potenciálját.

86 A párt által létrehozott központi tervező bizottság az első fázisban 35 megyét javasolt.

A viták keretében a hozzászólók hangsúlyozták annak fontosságát, hogy a megyék körülhatárolása után térjenek rá az új községek kialakítására vonatkozó javaslatok véglegesítésére. Biztosítsák a körülményeket, hogy ezek megfelelő gazdasági és demográfiai lehetőségekkel rendelkezzenek, tegyék lehetségessé a városi környezetből származó anyagi és emberi erőforrások intenzív értékesítését, valamint biztosítsák a társadalmi-kulturális intézmények és a közigazgatási-gazdasági struktúrák széles hálózatát. Hasonló szerkezetű községek létrehozása lehetőséget ad majd egy átfogó program kidolgozására, melynek keretében rendszerezni (szisztematizálni) fogják a falusi településeket. Ezáltal megszületnek a feltételek minden helység összetett és harmonikus fejlődéséhez, a haladáshoz és civilizáció terjedéséhez. A falusi lakosság életfeltételei pedig fokozatosan a városiakéhoz fog közeledni. A munkatalálkozó keretében, a területi-közigazgatási felosztás javítására vonatkozóan elhangzott néhány javaslat is. *Az első javaslati kategória* néhány kisebb megyehatár-módosításra vonatkozik, egyes községeknek vagy városoknak az egyik tervezett megyétől a másikhoz való átkerülése. Ezeket az indítványokat bele is foglalták a közigazgatási térkép tervezetébe:

-Giuvărăşti és Islaz községek Teleorman megyétől átkerültek Olt megyébe;

-Balş városa, valamint Baldovineşti, Voineasa, Bârza és Mărgăriteşti községek Dolj megyétől átkerülnek Olt megyébe;

-Făgeţelu, Leleasca, Sâmbureşti, Dobroteasa, Dienci, Vultureşti és Oteşti községek Vâlcea megyéből Oltba kerültek.

A megyehatárokkal kapcsolatban felmerültek olyan javaslatok is, amelyek a tartományi pártbizottságok első titkáraival és a tartományi néptanácsok végrehajtó bizottságainak elnökeivel folytatott viták során nem bizonyultak ésszerűeknek, pl. gazdaságilag nem megalapozottak, egyes községeknek nincs megfelelő összeköttetésük a megyeszékhellyel, ahová át akarták sorolni őket. Így ezeket nem is foglalhatták be a térképtervezetbe. A javaslatok a következő vidékekre, helységekre vonatkoztak:

-a Szilágysomlyó vonzáskörébe tartozó vidéket Körös megyétől helyezzék át Szatmárhoz;

-a teljes Aranyos-völgye, Torda és Aranyosgyéres városokkal kerüljön Fehér megyéhez;

-Devecser, Szentmárton, Cege, Búza, Szentgothárd, Gyeke, Katona, Mócs és Pusztakamarás kerüljenek át Kolozs megyétől Beszterce-Naszódhoz;

-A Nagyküküllő völgye, Erzsébetváros és Segesvár városokkal Maros megyétől kerüljön át Szebenhez;

-Zsidve, Tatárlaka és Küküllővár községek Marostól kerüljenek át Fehér megyéhez.

Néhány felszólaló javasolta, hogy Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely és Kovászna városok Brassó megyéhez tartozzanak és ne Csík-Udvarhelyhez. Azzal a felvetéssel, hogy ebben a kérdésben legjobb lenne az illető helységek lakosságát megkérdezni, hogy melyik megyéhez szeretnének tartozni, minden résztvevő egyetértett.

A második javaslati kategória néhány megye elnevezésének módosítására vonatkozik, pl. Szatmár megye neve románul ne Satu-Mare, hanem Sătmar legyen, Beszterce

megye legyen Beszterce-Naszód, Hunyad megyét hívják Zaránd-Hunyadnak, Olt megyét Olt-Romanați-nak, Karánsebes megyét pedig Krassó-Szörény vagy Resica megyének. E javaslatok közül néhányat be is foglaltak a térképtervezetbe (Beszterce-Naszód és Krassó-Szörény megyék). Mivel a megyék elnevezését illetően más indítványok is születtek, úgy döntöttek, hogy egy szakértői munkacsoportot hoznak létre, akik elemzik ezeket és javaslatot tesznek a Párt és Állami Központi Bizottságának.[87]

A harmadik javaslati kategória annak a listának a bővítését célozza, mely a municípiummá váló városok nevét tartalmazza.[88] Így került fel a listára Roman város is, amelynek ugyan most csak 50 ezer körüli lakosa van, de figyelembe vették az elkövetkező években esedékes fejlődését is.

ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 19/1967. 1–4. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

87 Comisia Centrală de Partid şi de Stat (Párt és Állami Központi Bizottság): a tartományi munkacsoportok javaslatai alapján ez a bizottság állította össze a közigazgatási reform első tervezeteit.

88 A municípiumi (magyar változatban megyei jogú város) státust egy bizonyos számú lakossal, urbanizációs szinttel (közművesítés, a nem mezőgazdasági foglalkoztatottak magas, 85% fölötti aránya) rendelkező település kaphatta meg. Fontos tényező volt, hogy a municípiumokat önálló adminisztratív egységként kezelték.

9.
Részletek a VB megyésítésre vonatkozó ülésének jegyzőkönyvéből

Bukarest, 1967. december 30.

[....][89] ***Paul Niculescu Mizil elvtárs:*** Természetesen, lehet szó arról, hogy a KB Állandó Elnökségének[90] egy tagja átjöjjön a VB-be, hogy elmondja a véleményét, akkor is, ha az Elnökségben más vélemények vannak.[91] Az Elnökség minden tagjának jogában áll ezt megtenni, azt hiszem, hogy ez mindenkire érvényes. De ha valaki véleményt nyilvánít, akkor azért a felelősséget is vállalnia kell. Mi az Állandó Elnökségben részletesen megtárgyaltuk a javaslatokat, ezek pedig nagyon konkrétak. Galați és Brăila megyével kapcsolatban például mindenki elmondhatja a javaslatát, de felmerül a kérdés, miért támogassunk egy olyan dolgot, ami nem racionális, érthetetlen, és nem szolgálja az illető probléma megoldását? Drăghici elvtárs vagy nem ért meg bizonyos egyszerű dolgokat, vagy pedig nem akarja megérteni. Mindenképp tudnunk kell, hogy miért történik ez. Egy másik dolog, amiről beszélni szeretnék, a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos. Drăghici elvtárs a megyék hagyomány szerinti beosztásáról beszélt.[92] Megbeszéltük ezt a kérdést az elnökségi ülésen, és arra a következtetésre jutottunk, hogy ha mi ezzel a fajta közigazgatási-területi beosztással állunk elő, és ebben a tartományban másféle felosztási módszert alkalmazunk, mint az ország többi részében, akkor mindenki azt fogja kérdezni, hogy miért van ez így, mi az oka ennek a megkülönböztetésnek. Másodsorban pedig nekünk itt egy erős, életképes közigazgatási-területi egységet kell létrehoznunk, amelyhez minden szükséges támogatást meg kell adnunk. Abból, ahogy Drăghici elvtárs a kérdést felvetette, az derül ki, hogy szemrehányást tesz nekünk, amiért nem tettünk meg mindent ebben a tartományban. Nem tudom, kire gondol, amikor ilyen célzásokat tesz. Úgy gondolom, hogy ebben a tartományban is, mint mindegyikben, fejlődtek a termelő erők. Ha nem fejlődtek éppen olyan ütemben, mint ahogy kellene, akkor tekintettel kell lennünk arra, hogy vannak még hiányok és nehézségek, továbbá arra, hogy nem csak ez a tartomány maradt el a fejlődésben, hanem vannak még ilyenek. Miben különbözik ez a vidék más moldvai vidékektől? A KB Állandó Elnökségének ülésén kissé élesebben nyilatkoztak ezzel a problémával, a közigazgatási-területi beosztással kapcsolatban. Itt nemzetiségi szétválasztásról volt szó, azt mondták, hogy gettót akarunk létrehozni, hogy régebb mesterséges intézkedéseket hoztak, hogy ravaszkodóan dolgoztak. Ezért azt szeretném, hogy ez ügyben elvi szinten kicsit tisztázzuk magunkat. Ebben a tartományban magyar nemzetiségű lakossággal van dolgunk, tetszik vagy nem, de itt

89 A közigazgatási reform előkészítése szempontjából nagy jelentőséggel bíró ülés jegyzőkönyvéből csak a nemzetiségi kérdésre vonatkozó részeket közöljük.

90 Az Állandó Elnökség az RKP egyik fontos vezető orgánuma volt, a KB tagjai választották meg. A pártot és államot érintő kérdések előkészítésében, megvitatásában játszott fontos szerepet.

91 Mizil felszólalásában gyakorlatilag a Drăghici-Ceaușescu vitában foglalt állást, az utóbbit támogatva.

92 Drăghici az 1950 előtt létező székelyföldi megyék visszaállítását javasolta.

magyarok élnek, és feltevődik a kérdés: mit kell most tennünk, fogjuk és szórjuk szét őket az ország területén, hozzunk oda román lakosságot, vagy tekintsük ezt a valóságot úgy, ahogy van, és hozzunk létre ott erős, minden szempontból fejlődőképes közigazgatási egységeket? Én nem úgy értelmezem, hogy mindezek az intézkedések nemzeti elkülönítést vagy szétválasztást jelentenének. Itt, a VB ülésén nem hangzott el az elkülönítés kifejezés, az Állandó Elnökségnél viszont elkülönítésről és szétválasztásról is beszéltek. Úgy gondoljuk, hogy a meghozott intézkedések megfelelnek pártunk politikai stílusának, miszerint erre a hosszú történelmi időszakra nézve, a román nemzeti kultúra felvirágzásával egy időben biztosítja az együttélő nemzetiségek számára is a teljes lehetőségét a fejlődésnek és a minden területen való megnyilvánulásnak. Ezért úgy gondolom, hogy jó az itteni javaslat, és mint a közigazgatási-területi beosztás alapelvi kérdése ezen a vidéken, ahol magyar nemzetiségű lakosság is él, jó ez a megoldás.

Nem értettem, hogy Drăghici elvtárs mit akart azzal mondani, hogy azért nem akart elsőként felszólalni, hogy ne befolyásoljon senkit. Kit befolyásoljon, mikor mindannyiunknak jogunk van véleményt nyilvánítani, és amikor elmondjuk véleményünket, akkor nem akarunk senkit befolyásolni, és nem áltatjuk magunkat azzal, hogy ha elsőként szólalunk fel, akkor befolyásolunk bárkit is, mert nincs amivel. Úgy gondolom, hogy mindannyian elmondhatjuk véleményünket anélkül, hogy arra gondolnánk, hogy bármilyen módon beleszólhatnánk a meghozandó határozatokba. Támogatom a közigazgatási-területi felosztásra vonatkozó javaslatokat, utólag pedig elvégezzük a szükséges javításokat [...][93]

Alexandru Drăghici elvtárs: Nem valódiak. Jóváhagyták azért, hogy bizonyos hangulatot teremtsenek, mind a Fóris-, mind a Pătrăşcanu-ügyben.[94] Ez az igazság. A Fóris-ügyhöz nincs semmi közöm, a Patrăşcanuét pedig majd megbeszéljük. A többit megvitattuk és azt mondtam, hogy túl sűrűn vannak az ipari létesítmények. Ezek történelmi tények, és mondtam, hogy iparosítsuk mindegyik tartományt, ami elvezet ahhoz, amit szeretnénk, egy nemzeti és minden más szempontból természetes fejlődéshez. Ezt mondtam. Visszautasítok minden elferdítést. Továbbmegyek. Elsősorban el kell mondanom, hogy kitartok a véleményem mellett, tehát helytelennek tartom Sepsiszentgyörgyöt Brassóhoz áthozni, mivel ez is szóba került. Gazdasági szempontból valóban Brassó fele húz, de más kritériumokat is figyelembe kell vennünk. Ha ő Brassó fele húz ebből a szempontból, akkor szerintem nem kellene megkérdőjeleznünk az itteni nemzetiségi kérdést, amit muszáj figyelembe vennünk. Úgy gondolom, hogy ott kellene maradnia, de felmerül bennem a kérdés: Udvarhely, ha megtesszük megyeközpontnak, nem fog-e túl távol esni a középponttól, Sepsiszentgyörgyhöz

93 A befejező részben mondott általánosságokat nem közöljük.

94 Nicolae Ceauşescu hatalomra kerülése után, annak ellenére, hogy több vonatkozásban is folytatta a Dej-irányvonalat, saját hatalmának megerősítése végett több esetben is elhatárolódott az előző korszak néhány történésétől, szereplőjétől. Ennek a legitimitás-erősítő politikának tudható be az 1944-ben meggyilkolt pártfőtitkár, Fóris István és az 1954-ben kivégzett Lucreţiu Pătărşcanu rehabilitálása is. Ezzel a politikai manőverrel Ceauşescu igyekezett megszabadulni a Dej-korszakból megmaradt potenciális belső vetélytársaktól, köztük Alexandru Drăghicitól is. A kettőjük közötti ellentét a közigazgatási reform előkészítésekor is előtérbe került.

képest, mely folyton felemlegette a Marosvásárhely-féle problémát.[95] Banc elvtársnak igaza van, hogy ott mindig problémába ütközött, mert Vásárhely túl messze esett a középponttól, és nyilván Brassóba mentek az emberek. Hasonló problémánk volt Olténiában is, mikor az emberek – miután Hunyadot fejlesztettük – oda kezdtek járni.[96] Úgy gondolom, hogy ha Sepsiszentgyörgyön gazdasági egységeket hozunk létre, akkor természetesen fejlődni fog, és akkor ott maradnak az emberek, nem jönnek feltétlenül Brassóba. Mert nem más hajtotta őket Brassó fele, mint hogy Vásárhelyt nem fejlesztettük kellőképpen, mint ahogy Csíkban sem készültek el bizonyos létesítmények. Ezek a magunk elégtelenségei, melyeket kritikusan kell megközelítenünk. Alexandriaról is úgy gondolom, hogy kevésbé fejlett központ. Szerintem megfelelőbb lenne Turnu Măgurele-be helyezni a megyeközpontot, csak hogy az nem eléggé központi fekvésű. Hasonlóképpen Slobozia-n is, minden szükséges ott lehetne. Valami hiba van ezekben a problémákban, hogy egyeseket megkérdőjelezünk és másokat vetünk fel? Annak ellenére, hogy ez a bizottság Ceauşescu elvtárs irányítása alatt dolgozott úgy gondolom, hogy azért még elmondhatjuk a véleményünket. Ez az én véleményem. Ha itt befejeztük a tárgyalást, akkor vége, de egyelőre még tagja vagyok a vezetőségnek és el kívánom mondani a véleményemet. Mintha én felvetettem volna azt a kérdést, hogy a nemzetiségi elszigetelés pártján lennék. Nem támogatom a nemzetiségi elkülönítést, de a mesterséges, nemzetiségi anarchiát sem. Ez az, amit megvitattunk. A történelmi hagyományokat és a történelmi fejlődést pártolom: mivel ezen a területen adott ez a kompakt [magyar–NCsZ] népesség, becsüljük meg őket és tegyük a kötelességünket. De van még néhány hiányosság ebben a kérdésben. Ceauşescu elvtárssal voltam látogatóban ebben a tartományban.[97] A lakosság nagyon jól fogadott bennünket, azt is mondhatnám akár, hogy jobban, mint más tartományokban. Tulajdonképpen én nem voltam sok látogatáson, de itt nagyon melegen fogadtak. A látogatás ideje alatt pihenőt tartottunk Szentmártonban[98], ahol kompakt magyar lakosság él. Én nem tudtam egy dologról. Ceauşescu elvtárs beszédét nem fordították le, ezek az emberek pedig nem értettek semmit, mert egy kukkot sem tudnak románul. Ezt csak utólag tudtam meg. Felmerül a kérdés, hogy vajon miért nem tájékozódtunk jobban, mivel nem ér semmit a beszéd, ha az emberek semmit sem értenek belőle. Egy másik szempont. Volt ott néhány román népviseletbe öltözött lány, ők szolgáltak fel. Hogy utólag megtudjam, egy kukkot sem értenek románul. Ezek olyan dolgok, melyeket a helyi szerveknek kellene meglátniuk, mivel mi kidolgozunk egy helyes irányvonalat, de az életbe való átültetéskor az emberek egy-egy tréfát is elsütnek, amit aztán helyre kell hoznunk. Ha ezt észrevesszük, akkor az föltétlenül azt jelenti, hogy nagy problémát okozunk? Nem tudom, van-e valaki, aki ezeknek a problémáknak a

95 Már a MAT fennállása idején is rendkívül időigényes volt a tartomány távolabbi részeiből a központba, Marosvásárhelyre utazni. A megyésítési vitákon a hajdani MAT más városaiból származó káderek, értelmiségiek gyakran sérelmezték a tartományi fejlesztési és beruházási politika Marosvásárhely-centrikusságát.

96 A Hunyad környéki nehézipar fejlesztés, a bányavidék fellendülése az ötvenes években nagymértékű munkaerő vonzással járt.

97 Drăghici valószínűleg a legfelső pártvezetés 1966-os Maros Magyar Autonóm Tartományban tett látogatására utalhat, amely során a küldöttség meglátogatta az összes rajont és a fontosabb városokat, községeket.

98 Csíkszentmárton

védelmére kelne. Elvtársak, semmi más nem sarkall e kérdések felvetésére, mint az a vágy, hogy párttagként a kötelességemet tegyem, mivel ezek olyan problémák, amelyeket megbeszélünk. Az Állandó Elnökség megbeszélései után arra számítottam, hogy a javaslatokat kidolgozó bizottság gazdasági és a hagyományokat tekintetbe vevő érveket fog felsorakoztatni. Viszont ugyanazokkal a problémákkal állt elő. Nem volt más és ugyanazokat hozta fel. Ezért gondoltam, hogy fontos felvetnem itt is ezeket a kérdéseket, és azt hiszem, nincs ebben semmiféle szerencsétlenség. Íme egy példa: billenő tehergépkocsi gyárat kellett építenünk, eredetileg arról volt szó, hogy Kézdivásárhelyen. Végül Vidombákra került, Brassó mellett. Nem tudom, milyen kritériumok alapján dőlt ez el. Kérdésem: helyénvaló mindent Brassóba összpontosítanunk, Kézdivásárhelyen pedig, ami egy Brassó tartományi rajon volt, nem fejlesztjük az ipart? Ezért akartam itt bizonyos kérdéseket felvetni, mert az irányvonalunk helyes ugyan, de a gyakorlatba ültetésénél egy sor elégtelenség fordul elő, melyeket én hangsúlyozni kívántam, amikor azt mondták, hogy az Állandó Elnökségben élesebben vetettem fel a dolgot, mint itt.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Elvtársak, zárjuk le ezt a kérdést. Nincs helye annak, hogy a közigazgatási felosztás kapcsán más problémákat feszegessünk. Ezeket majd a kellő időben megbeszéljük. Csak arról szeretném tájékoztatni a VB-t, hogy az Állandó Elnökség bizottságot nevezett ki a Fóris- és Pătrăşcanu-ügy kivizsgálására. A kivizsgálás lezárult és a kellő időben előterjesztjük. Nincs értelme a területi–közigazgatási felosztás kérdéséhez kötni olyan problémákat, melyeknek ahhoz semmi közük.

Vasile Vâlcu elvtárs:[99] Ha Pătrăşcanuról van szó, az ő ügyében szeretném, ha engem is meghallgatnának.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Ezt az ügyet a plenáris ülésen is felvetjük, mert problémás. De térjünk vissza most a közigazgatási felosztáshoz. Először a Drăghici elvtárs beszédéhez szeretnék hozzászólni. Nem hiszem, hogy a pártvezetésben, a VB-ben, valakit megakadályoztak volna abban, hogy elmondja a véleményét és hozzájáruljon megoldások találásához és a dolgok javításához. Ellenkezőleg, felszólították a VB minden tagját, hogy mondja el véleményét. Mi több, összehívtak olyan embereket is, akik ugyan nem tagjai a VB-nek, de akik tevékenységük során földrajzi, történelmi, gazdasági kérdésekhez kapcsolódnak, és akik segítenek bennünket a legjobb megoldások kidolgozásában. Mindenkinek jogában áll elmondani a véleményét, megjegyzéseket tenni, hogy a legmegfelelőbb megoldás születhessen. Természetesen, ami a megyéket illeti, nem vagyunk a 35 vagy 36-os számhoz kötve. Egyébként különböző javaslatok születtek, és fokozatosan kiderült, hogy egyik sem megfelelő. Végül ennél a 35-ösnél maradtunk, ami gazdasági, politikai és nemzetiségi megfontolásokból indul ki, és fejlődési perspektívát nyújt ezeknek a megyéknek, mint erős gazdasági egységeknek, hogy minél életképesebbek legyenek. Természetesen, figyelembe kell vennünk a hagyományokat. Ez viszont nem jelenti azt, hogy a hagyományoknak vetjük alá magunkat. Aztán pedig a hagyományok lehetnek régiek, de lehetnek újonnan alakultak is. És végül nem csak alkalmazkodnunk kell a hagyomá-

99 Vasile Vâlcu a KB Végrehajtó Bizottságának helyettes tagja.

nyokhoz, hanem, hogy úgy mondjam, új hagyományokat is kell teremtenünk, kigondolni és megvalósítani társadalmunk számára a jövőnek leginkább megfelelő fejlődési feltételeket. Ha a hagyományok előtt meghajolunk, akkor olyan hagyományok előtt is, melyek egy hosszas fejlődés eredményei, a Romániában volt mostoha életkörülményeké. Bizonyos értelemben, természetesen ezek is hagyományt teremtettek. De ha nem elemeznénk mindazt, ami jó, mindazt, amit eddig tettünk és nem vázolnánk fel a társadalom fejlődési perspektíváit, akkor ez azt jelentené, hogy nem vállaljuk a néppel, az országgal szemben a felelősséget. A kommunista társadalom semmiképp nem úgy fog kinézni, mint ahogy ma Románia kinéz. A közigazgatási felosztás sem marad valószínűleg a mai formájában. A társadalmi és gazdasági fejlődés alapján sok hagyományt félre kell tennünk. A kommunistáknak, azoknak, akiket a párt valamilyen felelősségteljes munkával bízott meg, kötelességük gondolkodni, megítélni a dolgokat, kutatni, hogy a legjobb megoldások szülessenek. Figyelembe kell venni a körülményeket, a párt fejlődésének feltételeit, a munkásosztály lehetőségeit jogainak gyakorlásához. Akiket a párt valamilyen felelősséggel bízott meg, azoknak kötelességük az egyes területek szakembereivel tanácskozni. Ne higgyük azt, hogy ha értünk egyik vagy másik szakterülethez, akkor az azt jelenti, hogy minden téren képesek vagyunk megoldásokat találni. Miért vetem fel mindezt? Mert valóban olyan probléma amely kapcsolódik a társadalom jövőbeli fejlődéséhez és a munkamódszereinkhez. Gondolom, hogy azok az elvtársak, akik ezen dolgoztak, figyelembe vették a szakemberek véleményét. Előfordulhat, hogy a javasolt megoldások nem a legjobbak, és 5-10 év múlva kiderül, hogy javítanunk kell ezeket. Mert csak nem fogunk örökké ragaszkodni az intézkedéseinkhez. Ahogy most kinéz, nekem is úgy tűnik, hogy ezek a legmegfelelőbb megoldások. Eltekintek most attól, hogy néhány község át fog kerülni egyik megyéből a másikba, de figyelembe kell vennünk az emberek kívánságait, mert nem kell önkényeskednünk. Máskülönben eddig is így jártunk el.

Ami néhány új megye létrehozását illeti, egyetértek a Galaţi, Csík, Udvarhely és Hargitára vonatkozó javaslatokkal. Ezekben a megyékben tulajdonképpen 94%-os lesz a székely lakosság aránya. Drăghici elvtárs azt javasolta – itt is, az Állandó Elnökségben is–, hogy ezt a tartományt osszuk három részre. Ezek természetesen nagyon kicsi megyék lennének, melyek bármennyit is fejlődnének, nem válnának erős gazdasági egységekké. Ezeket nem tudnánk fejleszteni nemzetiségi szempontból sem, a nyelvhasználat, a sajtó, és általában véve a kulturális tevékenység szempontjából sem. Mindenesetre ennek a három megyének a létrejötte nem válna a fejlődés előnyére, és nem használnánk ki minden alkotmányos előírást sem. Éppen ellenkezőleg, megnehezítené a helyzetet és oda vezetne, hogy a nyelvet nem fogják használni, hogy nevén nevezzük a dolgokat. Annak ellenére, hogy ezek a javaslatok nagyon vonzónak tűnnek, mert több székely központot jelentenének, tulajdonképpen ez a helyzet a központok gazdasági és nemzetiségi fejlődésének hátrányára válna. Ezért úgy gondolom, hogy Drăghici elvtárs javaslata semmilyen szempontból nem elfogadható. Ami pedig a nemzetiségi elszigetelést illeti, nem hiszem, hogy ha létrehozunk egy székely magyar központot, akkor ez nemzetiségi elszigeteléshez vezet, amíg mi igazságos

politikát folytatunk és biztosítjuk ennek a lakosságnak a részvételét minden gazdasági és társadalmi tevékenységünkben. Éppen ellenkezőleg, ez még egy fontos elem a nemzetiségi elszigetelődési tendenciák megakadályozásában. A több megyére való szétforgácsolás éppen az elszigetelődési törekvéseket bátorítaná. Drăghici elvtárs itt bizonyos ravaszkodó intézkedésekre utalt. Elsősorban a VB-nek vissza kellene utasítania ezeket az igazságtalan kijelentéseket, amelyekkel csak a párt nemzetiségi politikáján akar foltot ejteni. Nem engedhetjük ezt meg! Mindenkinek joga van elmondani a véleményét, de egy pártvezetőségi tag mérlegelje jobban a szavait. Csak azért, mert a vezetőség tagja, nem ferdítheti el a párt politikáját. Szó sem volt semmiféle ravaszkodásról, és azt sem gondoltuk, hogy Kézdivásárhely kevésbé lesz magyar a 3-4 hozzácsatolt község miatt.[100] Amikor Brassó rajon megszűnt, akkor adtuk át ezeket a községeket Kézdivásárhelynek. Ezzel nem csorbult Kézdivásárhely nemzetiségi jellege. Sőt, azt mondhatnánk, hogy ebből a szempontból éppen az a 3-4 község látta kárát, mivel Kézdivásárhelyen az első titkár magyar maradt, megtartották az újságot is, és egyebeket. Valószínűleg most is marad néhány magyar község Brassónál, de ha mindegyik átkerülne Csíkhoz és Hargitához, akkor is maradnának magyarok Brassó megyében, mivel ott még a városban is laknak magyarok és németek. Abból, hogy egyik vagy másik község milyen megyéhez tartozik, nem vonhatunk le olyan politikai következtetéseket, melyek megengedhetetlenek a párt felső vezetésének szintjén. [...]}[101]

Paul Niculescu-Mizil elvtárs: A gettóra vonatkozó kijelentés sem fogadható el.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Ami az iparosítást illeti. Nem csak ez a tartomány maradt le, hanem sok más is. Nem mondhatom, hogy ennek az lenne az oka, hogy igazságtalan politikát folytattunk. Természetesen, tehettünk volna többet is az elmúlt 20 évben, de sokkal többet nem. Aztán pedig a jelenlegi ötéves terv során nagyobb lehetőségünk volt néhány nagyon elmaradt központ fejlesztésére. Drăghici elvtárs felvetette itt a kérdést - az Állandó Elnökségben még többet is mondott-, hogy javasolja Csík és Udvarhely iparosítását. Természetesen, ezt nem csak Drăghici elvtársnak kell javasolnia, mivel erre kongresszusi határozat is van, és van erre ötéves tervünk is. Fazekas elvtárs bemutatta az Országos Konferencián, hogy az iparosítási politika következtében Csíkszereda 3,4 milliárd lejes termelést fog megvalósítani. Itt Drăghici elvtárs azt mondta, hogy a teherszállító autó tartozékokat gyártó üzemet Kézdivásárhely helyett Vidombákra telepítették. Valóban oda került, mivel így a teherautó gyár közelében van, és nem lenne gazdaságos túl messzire vinni. Viszont Kézdivásárhelyre került a csavargyár, melynek több munkása lesz. Ebből a szempontból nem mondhatjuk azt, hogy más kevésbé figyelt ezen rajonok iparosítására, és Drăghici elvtárs az, akit foglalkoztat a vidék iparának kérdése. Számomra legalábbis így tűnt. Ebből a szempontból is tehát több komolyságot kell felmutatnunk a pártvezetőség szintjén, mert nem arról van szó, hogy elővegyük ismét a kicsinyes dolgokat, ahogy azt Drăghici elvtárs mondta. Mi értelme van azt felemlegetni, hogy

100 A Bodzaforduló térségében levő néhány román többségű település.

101 Teleorman és Ialomiţa hovátartozásához kapcsolódó hozzászólásokat nem közöljük.

mikor belügyminiszter voltál, a pitiáner dolgokkal foglalkoztál? Ne foglakozzunk olyan dolgokkal, amelyek nem illenek a párt felső vezetőségének tagjához! A Pătrăşcanu-ügy kivizsgálásával kapcsolatban: nem kell, hogy más problémákhoz vezessen az, ha megpróbálsz teret találni annak igazolására, hogy mi történt annak idején a belügynél. Őszintén szólva, az én véleményem az, hogy amióta megkezdődött ez a vizsgálat és Drăghici elvtárs tudja, hogy milyen következtetésre jutottak, próbál magának egy bizonyos teret kialakítani, hogy igazolhassa a Belügyminisztériumban kifejtett tevékenységét.[102] Márpedig nem vethetjük fel így a kérdést. Előfordulhat, hogy amióta megbeszéltük ezeket a problémákat a VB-ben, négy hónappal ezelőtt, Drăghici elvtárs gondolkodott még a dolgon. Ezt viszont nem mutatta sem az ÁE-ben, sem a VB-ban, sem a plenáris ülésen, és az Országos Konferencia előestéjén sem. Csak az Országos Konferencia után kezdett elmélkedni. Ez is pozitív dolog! Jobb később, mint soha - tartja egy román közmondás. De jó mindenre gondolni, és ne próbáljon a pártvezetésben olyan kérdéseket felvetni, amelyek csak arra valók, hogy bebizonyítsák, nem megfelelően gondolkodik és olyan álláspontot képvisel, ami nem kecsegteti túl sok jóval Drăghici elvtársat.

Ami Ialomiţa-t és Teleorman-t illeti, természetesen mind Turnu-Măgurele, mind pedig Călăraşi fejlettebbek. De ha megfigyelik, Ialomiţa ipari szempontból teljesen lemaradt. Ide helyezzük a Bărăgan[103] központját, és miután működésbe lépnek az épülő létesítmények, ez a központ is fejlődni fog. A következő ötéves tervben pedig olyan központot hozunk létre a Bărăganon, amely a mezőgazdasági termelés feldolgozásához kötődik, egy szükséges ipari központot, anélkül, hogy ezzel csökkentenénk Călăraşi szerepét. Ugyanez érvényes Alexandriara is. Azon a vidéken is hiányzik az ipar, van viszont nyersanyaguk és fejlődési lehetőségük. Az általános iparosítási politika keretében fejlesztjük ezeket az ipari központokat, amelyek felemelik az országnak ezt a részét. Ugyanez a helyzet Botoşani, Vaslui és Csík esetében, hasonlóan fejlődnek, és így nagy hatásuk lesz az illető vidékeken.[104] Végezetül még néhány dolog, amit szem előtt kell tartanunk. Vannak olyan megyék, ahol kevés a városi központ, mint pl. Iaşi. A jövőre nézve foglalkoznunk kell azzal, hogy újabb központokat hozzunk létre ezeken a vidékeken, fejlesszük a meglévő kisebb városokat. Nagyjából ennyit a javaslatban szereplő megyék utólagos fejlesztéséről.

Ha jól értettem, a VB - Drăghici elvtárs kivételével, természetesen - egyetért azzal, hogy ezeket a javaslatokat vitára bocsássuk. (az elvtársak egyetértenek) Január 15-ig tegyük közzé, hogy február második felében bemutathassuk a Nagy Nemzetgyűlés előtt, február végéig pedig hozzuk létre az új megyéket és iktassuk be az új vezetőségeket. Ami a községeket illeti, van néhány elkészült tanulmány, de javasoljuk a VB-nek - úgy tűnik amúgy, hogy mindenki egyetértett-, hogy ezeket csak az új megyei vezetőségek kialakulása után véglegesítsük. A községek számát utólag fogjuk megállapítani. A jelenlegi helyzet fenntartása azt jelenti, hogy megtartjuk a falvak

102 Drăghici belügyminisztersége alatt személyesen felelt a párton belüli letartóztatásokért.
103 Bărăgan a Román Alföld része, Románia egyik legjobb minőségű gabonatermesztő vidéke.
104 Călăraşi, Botoşani, Vaslui azon moldovai és havasalföldi területek, ahol a tartományok időszakában, a MAT-hoz hasonlóan kevesebb ipari fejlesztésre, befektetésre került sor.

bizonyos szintű fejlődését. Ez mindenkinek tiszta, aki az ország jövőjére gondolt, arra, hogy úgy szeretnénk felépíteni a kommunista társadalmat, hogy a falvak és azok életszínvonala fokozatosan közeledjen a városi élethez. Azért úgy gondolom, hogy nem fogadhatjuk el a Drăghici elvtárs által – itt enyhébb formában, de ahogy Mizil elvtárs mondta, az Állandó Elnökségben élesebben – elmondottakat, mert ez az jelentené, hogy általában véve lemondanánk a községeket érintő alapelvekről. Következésképpen, elvtársak, foglalkozzunk komolyan a meghozott döntéseink gyakorlatba ültetésével. El kell mondanom, hogy az Állandó Elnökségben helytelennek ítélték Drăghici elvtárs álláspontját, mivel az ellentétben áll az Országos Konferencián elfogadott állásponttal, továbbá mert visszatérési kísérletet jelent a Konferencia határozataira. (Hangok: így van, így van). Ha egyetértünk, akkor fogadjuk el ebben a formában a javaslatokat és indítsuk útnak őket. [...][105]

Fazekas János elvtárs: Elsőként kaptam szót és úgy értékelem, hogy a KB, a munkacsoporttal együtt nagyon jó munkát végzett, hogy ez az anyag híven tükrözi a KB plenáris ülésén és pártunk Országos Konferenciáján elfogadott rendeletek megvalósítását. És azt mondom, hogy a feladatok megoldásához, véleményem szerint, jelentős hozzájárulása van személyesen Nicolae Ceaușescu elvtársnak. Úgy gondolom, hogy ezt, az ország közigazgatási-területi felosztására vonatkozó anyagot a lakosság nagyon kedvezően fogja fogadni. Nagyon fontosnak tartom, hogy jelen anyag összeállítása során, valamilyen formában folyamatosan tanácskoztak velünk. Ezt pártunk politikájának egyik legfontosabb kérdéséhez kötöm, a marxi-lenini nemzetiségi politikához, valamint annak a fogékonyságnak a jelentőségéhez, amivel pártunk főtitkára meghallgatja a problémához kapcsolódó véleményeket és javaslatokat. Ez ügyben van tapasztalatom egy másik pártfőtitkárral is, aki minden javaslatot gyanakvóan fogadott, hogy vajon Fazekas nem akar-e valamit tenni, hogy vajon a szász népesség nem akar-e máshova menni.[106] Ebből a szempontból illendőnek találtam, hogy tudomásukra hozzam, hogy ebbe én már belekóstoltam. Igaz ugyan, hogy életének utolsó periódusában sok mindenben igazat adott nekem, viszont nekem személyesen, valamint pártunk számára ez nagyon fontos, mert a marxizmus, mikor a testvériség, a történelem, a nép szerepét hirdeti, akkor a marxizmus-leninizmus nem tagadja a politikai személyiség szerepét a történelemben. És azt mondhatom, hogy ott most a hangulat nagyon jó. Szoros kapcsolataim vannak a magyar lakossággal, és ismerem ezt a kellemes légkört, ami most ott tapasztalható. Meg kell őriznünk ezt a légkört, ezt a bajtársi érzelmet. Ebből a szempontból nem értek egyet Banc elvtárs alábecsülésével, miszerint nem kell figyelembe vennünk a nemzetiségi kritériumot, hogy ez nem lényeges elem. De Erdélyben ez így van, így volt 100 évvel és 200 évvel ezelőtt is – ahogy Aron Pumnul mondta, a román magyar nélkül, a magyar pedig román nélkül nem élhet ott, csak ha együtt dolgoznak.[107] Avram Iancu és Kossuth is

105 A nemzetiségi kérdés szempontjából kevésbé fontos felszólalásokat nem közöljük.

106 Fazekas Gheorghiu Dejre gondolt. Az ötvenes évek végén, főleg az 1959-es tankönyvbotrány és az iskolaegyesítések után Fazekas elveszítette Dej bizalmát, háttérbe szorult. A pártvezetés nyomására 1959 ben, a KB ülésén Fazekas komoly önkritikát is gyakorolt.

107 Aron Pumnul XIX. századi híres román irodalomtörténész, a románok nemzeti kötőjének tartott Mihai Eminescu tanára és szellemi mentora volt.

ugyanígy gondolkodtak, minden őket ért kritika ellenére, és úgy gondolom, hogy ezek az emberek többek, mint marxisták. A nemzetiségi kérdésben pedig nem csak ők vétettek hibákat, hanem mások is, akik sokkal inkább voltak marxisták, hibáztak a Szovjetunióban is, Sziléziával és a Szudéta-vidékkel kapcsolatban is.[108] Ezért, elvtársak, őszintén meg kell mondanom, hogy természetesen mindegyik megye olyan szeretne lenni, amilyen volt. Nekünk viszont át kell vennünk mindazt, ami szép és jó volt a történelem során, és a mostani történelmünkből is, amiben 24-25 éve veszünk részt. Ezért örvendtem, hogy létrejöttek a néptanácsok, mert ezek jelképezik az államapparátusban a szocialista forradalom megpecsételését. Elmondhatom, elvtársak, hogy a közigazgatási-területi szervezéssel kapcsolatban, az Országos Konferencián tartott beszédemet követően, több száz levelet kaptam, melyeket emlékként megőrzök, mivel nagy részük elismerés a párt nemzetiségi politikája iránt. Az első részben, a konferencia előtt, mielőtt megtartottam volna beszédemet (amelyben fontosnak találtam ennek a megyének a jövőbeli határait felvázolni, és örültem, hogy Ceauşescu elvtárs egyetértett az előadásommal), éppen csendesítettem a közhangulatot. Nagyon sok elem, közöttük sok értelmiségi is, kezdetben tulajdonképpen mindenki, külön megyét szeretett volna. Az elején, amikor még 45 megyéről volt szó, én is azt hittem, hogy itt is több megye lesz, ahogy az régen volt. Most viszont, hogy lecsökkent a megyék száma - amit jónak tartok - fenntartom, hogy hozzuk létre ezt a Csík-Udvarhely megyét. Az elnevezését illetően esetleg lenne egy javaslatom. Az itteni, a székelyekhez és történelmükhöz kapcsolódó problémát nagyon emberségesen és elvi szinten oldjuk meg, viszont ha a megyeszékhelyről van szó, akkor az Székelyudvarhely kellene hogy legyen. Így volt ez a Székely Nemzeti Gyűlésen - az utolsót 1848-ban tartották -, ahol lelkesen fel is szólították a népet az egyesülésre. Ennek a megyének Udvarhelyre helyezhetnénk a központját, de ha Csíkszeredában lesz, akkor az sem tragédia. Úgy gondolom, hogy ez a megoldási javaslat nagyon jó, meg kellene ezzel elégednünk és maradjon így. Jó, hogy így oldjuk meg ezt a problémát, mert a nemzetiségi kérdés nagyon összetett, melyet nem lehet sem km-ben, sem kg-ban, sem pénzben mérni, ez elvi kérdés, a párt politikájának alapvető kérdése.

Minden felszólaló elvtárs, Drăghici elvtárs is, utalt arra, hogy be kell tartanunk az alkotmánynak a tartományok és övezetek egyenlő mértékű fejlődésére vonatkozó előírásait. Az igazság az, hogy a székelyek tartományát elhanyagoltuk, akárcsak más vidékeket is, mint Vasluit vagy Botoşanit. Elismertük ezt a dolgot, mint tervezetünk egyik nagy hibáját. Az utóbbi időben intézkedéseket hoztunk, hogy jóvátegyük ezeket a hibákat és elmondhatom, hogy amikor az udvarhelyi cérnagyár első cövekét beütötték, akkor ott igazi ünnepség volt. Ezért úgy gondolom, hogy a közigazgatási-területi felosztás kérdésében úgy kell eljárnunk, hogy gyakorlatba ültessük alkotmányunknak a harmonikus ipari fejlődésre, a nemzeti nyelv használatára vonatkozó előírásait. Íme, az anyanyelv használatának kérdése nem csak egy szimbolikus dolog, hanem alapvető, elvi kérdés - az a mód pedig, ahogy ezt nálunk alkalmazzák, nagyszerű, szép és büszkék lehetünk rá. Az elmondottakhoz kapcsolódva lenne még

108 Utalás a német kisebbség ellen foganasított intézkedésekre, a tömeges kitelepítésekre.

egy javaslatom: ezt az Udarhely-Csík megyét nevezzük Hargitának, mivel a Hargita nevű hegy minden székely balladában és népdalban előfordul, és akkor magában foglalhatná a régi Háromszék megyét is. Nevezzük el erről a hegyről, amint Maros megye is a Maros folyóról kapta a nevét, Olt megye szintén, Hargita pedig a Hargita hegységről kapná a nevét és ezzel minden probléma megoldódna. A községekre nem gondoltam, közülük egyesek bekerülhetnek, mások nem. Úgy gondolom, hogy ezt nem a VB szintjén kell megtárgyalni. A községeket meg kell hagyni úgy, ahogy a három székely megyében voltak.

Ami pedig a nemzetiségi szétválasztást illeti, mindig attól függ, hogy a sovén ideológia képezi-e az illető tevékenység alapját. Létezik a szétválasztás, de az internacionalista ideológiában nem létezik semmiféle nemzetiségi szétválasztás, de sajnos fennáll a félremagyarázás veszélye is, egyes fontos kérdések elferdítése. Itt figyelmesnek kell lennünk. Bukarestben Alexandru Ioan Cuza uralkodó kultúrházat hozott létre a magyar emigránsoknak, akik a forradalom után jöttek ide. Ez a ház ezelőtt tíz évvel még létezett, akkor viszont felszámolták. Inkább a bukaresti szolgálólányokért volt. Miért szüntettük azt meg? Cuza marxista volt és mi, hogy ne legyen nemzetiségi szétválasztás, megszüntettük, elvtársak.[109] Elvtársak, azzal szeretném zárni, hogy még egyszer elmondom, a közigazgatási-területi felosztással kapcsolatos intézkedések megfelelnek kitűzött célunknak és a nép örömmel fogja fogadni. Ez kiderül azokból a levelekből is, amelyeket a székely lakosságtól kaptam, akik a konferencia előtt még több megyében gondolkoztak, most viszont már meg vannak győződve, hogy egy erős megyéjük lesz. Azt támogatom tehát, hogy az anyagot abban a formában adjuk közre, ahogy az a VB előtt is bemutatásra került.

Iosif Banc elvtárs:[110] Csík és Udvarhely esetében egyetértek a Fazekas elvtárs javaslataival.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Figyelembe véve, hogy előrehaladott az idő és még más tevékenységeket is tervbe vettünk mára, javasoljuk, hogy álljunk itt meg. A helyi és távolsági telefon-beszélgetések árának kérdését és a constanţai építkezéseket indítsuk el, a többi problémát pedig hagyjuk az újévre. Lévén ez az év utolsó ülése, kívánok minden elvtársnak Boldog Újévet, jó szórakozást és kellemes pihenést.

Az ülés 11.20-kor ért véget.

ANIC, CC PCR Cancelarie, dos. 191/1967. p. 20–21, 26–42. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

109 A későbbi Petőfi Házként ismert bukaresti magyar kulturális központ.

110 Iosif Banc 1965-től a Minisztertanács alelnöke volt, majd mezőgazdaságügyi miniszter, aztán Maros megye első titkára.

10.
Feljegyzés az ország közigazgatási-területi felosztásáról

Bukarest, 1967. december

A Románia közigazgatási-területi felosztásának javítására vonatkozó, és az RKP 1967. december 6-8-án tartott Országos Konferenciáján elfogadott alapelvekből kiindulva, a Párt és Állam Központi Albizottsága javaslatokat dolgozott ki az ország megyékre való felosztását és a municípiumok meghatározását illetően. E javaslatokat megalapozandó, munkacsoportok születtek, melynek tagjai a párt- és államapparátus felelős munkakört betöltő tagjai, szakemberek, a tudomány és kultúra képviselői. A bizottságok elemezték olyan megyék létrehozásának a lehetőségét, melyek megfelelnek a pártvezetőség által megszabott kritériumoknak. Eredetileg összeállt egy tervezet, melyet részletesen megvitattak a központi albizottság tagjai, a gazdasági, földrajzi, történelmi, geológiai, néprajzi, nyelvészeti stb. munkaközösségek. Ugyanezt a tervezetet, valamint a későbbi változatait több ízben is kielemezték a tartományi pártbizottsági bürók tagjai. Az ismételt tanácskozások keretében született észrevételek és javaslatok alapján, az RKP KB plenáris ülése (1967. okt. 5-6.) dokumentumainak nyilvános vitáján elhangzott indítványok, valamint a pártvezetés folyamatos útbaigazításai alapján a központi albizottság összeállította a térképtervezetet: az ország területét 35 megyére osztották és 20 municípiumot állapítottak meg. Figyelembe vették a földrajzi, gazdasági és társadalmi-politikai feltételeket, a lakosság nemzetiségi összetételét, a kulturális és hagyományos kapcsolatokat. A cél az volt, hogy minden megye gazdasági és társadalmi-kulturális szempontból egy összetett közigazgatási-területi egységet képezzen; hogy legyenek benne városok, ipari, kereskedelmi és kulturális központok, valamint olyan összeköttetés, mely elősegíti a megye településein az élet harmonikus fejlődését. Ugyanakkor figyelembe vették a gazdasági és társadalmi-kulturális fejlődés perspektíváit is 1970-ig, és az után. A megyék nagyságának (terület, lakosság) meghatározásánál szem előtt tartották a területükön levő városok és községek közti közvetlen összeköttetés biztosítását, valamint a helyi vezető szervekre háruló feladatok minél gyorsabb elvégzését. A megyék természeti adottságai, a nagyságuk, valamint egyes történelmi és kulturális elemeik adataiból a következő fontosabb jellemvonások bontakoznak ki:

1. Az ország domborzati formái szerint a javasolt megyék helyzete:

- 14 megye hegy- és dombvidéken helyezkedik el: Suceava, Piatra Neamţ, Bákó, Vâlcea, Gorj, Karánsebes, Hunyad, Fehér, Szeben, Brassó, Csík-Udvarhely, Maros, Beszterce és Máramaros.
- 7 megye három különböző domborzati formát ölel fel (hegyvidék, dombvidék, síkság): Putna, Buzău, Prahova, Dâmboviţa, Argeş, Arad és Körös.
- 6 megye dombvidéken és síkságon helyezkedik el: Botoşani, Iaşi, Vaslui, Tulcea, Konstanca és Kolozs.

– 8 megye pedig csak síkságon: Galaţi, Ialomiţa, Ilfov, Teleorman, Olt, Dolj, Temes és Szatmár.

Megfigyelhető, hogy nincsenek kizárólag hegyvidéki megyék. Azoknak a megyéknek is, amelyeket hegyek vesznek körül (Máramaros, Csík-Udvarhely, Hunyad), belül széles medencéik vannak, és így vegyes jellegük lesz. Ugyanazon megye területén két-három domborzati forma egybeolvadása megteremti egy összetett és kiegyensúlyozott gazdaság lehetőségét, jelentős fejlődési perspektívával.

2. Nagyságukat tekintve, a megyék területe átlagosan 6786 négyzetkilométer. A legkisebb Dâmbovita megye, 3413 négyzetkilométer, ami az összterület 1,4%-a, a legnagyobb pedig Dolj, 9506 négyzetkilométerrel, mely az ország 4%-át jelenti. A 35 megye közül mintegy felének a területe az átlagos érték körül mozog. Az átlagos alatt helyezkednek el a következő megyék: Szatmár, Dâmboviţa, Prahova, Botoşani, Beszterce, Olt, Vaslui és Szeben. Megjegyzendő, hogy kis területük ellenére Prahova, Dâmboviţa és Botoşani megyében mérhető az ország egyik legnagyobb népsűrűsége. Az átlagosnál nagyobb területtel rendelkeznek a következő megyék: Arad, Argeş, Bákó, Csík-Udvarhely, Galac, Hunyad, Dolj, Kolozs, Temes, Suceava, Tulcea, Gorj, Ilfov, Körös, Karánsebes és Maros. Közülük Dolj, Kolozs, Temes, Suceava és Tulcea megye területe 30–40%-kal haladja meg az országos átlagot. Annak ellenére, hogy nagy a területe, a domborzati sajátosságok folytán Tulcea az ország leggyérebben lakott megyéje.

3. A lakosság számarányát tekintve 243 000 (Tulcea megye) és 841 000 (Dolj megye) között mozog a megyék nagysága, az átlag pedig 546 000 lakos. Tulcea mellett a legkisebb megyék között szerepel még: Beszterce (264 000), Karánsebes (344 000), Szatmár (349 000), Csík-Udvarhely (364 000), Vâlcea (389 000) és Ialomiţa (396 000) megye. Dolj megyéhez hasonlóan, több mint 600 000 lakossal túllépik az országos átlagot Ilfov, Bákó, Kőrös, Kolozs, Maros, Prahova és Temes megyék is. A lakosság városiasodási mértékét tekintve kiderül, hogy Brassó, Konstanca, Hunyad és Szeben megyében ez az arány 46-50%-os, míg 11 megyében (köztük Olt, Vâlcea, Argeş, Botoşani, Putna és Dâmboviţa) a városi lakosság aránya nem éri el a 20%-ot.

4. Ami a nemzetiségi összetételt illeti, megállapítható, hogy minden megyében a román nemzetiségű lakosság van túlsúlyban, kivéve Csík-Udvarhely megyét, ahol a magyar lakosok aránya 94%-os. Az együtt élő nemzetiségek jelentős arányban élnek még a következő megyékben: Maros (49,1%), Szatmár (44,4%), Temes (36,6%), Körös (35,4%), Brassó (28,4%), Arad (28%), Kolozs (25,2%), Máramaros (20,3%), Szeben (20,3%).

5. Az ipari teljesítőképességet tekintve egy megye globális ipari termelése átlagosan 5,3 milliárd lej. Ha ennek az ország területén való eloszlását nézzük, kiderül, hogy bizonyos eltérések vannak a megyék között: míg Beszterce megyében 455 millió lej értékű a termelés, addig Prahova 12,7 milliárdot termel.

ANIC CC PCR, Cancelarie, dos. 189/1967.15–24. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

2. Magyarságpolitika „lent." Az RKP magyarságpolitikájának alkalmazása, helyi kihatásai

11.
Beszámoló a római katolikus felekezeti hitoktatásról a Maros Magyar Autonóm Tartományban

Marosvásárhely, 1965. december 6.

A római katolikus klérus, az élén Márton Áron püspökkel, mindig is nagy jelentőséget tulajdonított a hitoktatásnak. Miután a Hivatalos Közlönyben (április 20., 5-ös szám) megjelent a 149-es Rendelet a Párizsban, 1960. december 14-én elfogadott, a tanügyi diszkrimináció ellen szóló Konvenció ratifikálásáról, a római katolikus klérus, és elsősorban Márton Áron püspök, intenzív tevékenységet indított a hitoktatás fokozására az elemi és a középiskolákban. [111] (Hasonló akció kezdődött a többi felekezetnél is, de azok nem érték el a római katolikusoknál tapasztalt mértéket.) A klérus fő érve ebben az akcióban az 5. cikkely b. bekezdésének előírása volt, miszerint tiszteletben kell tartani a szülők, vagy adott esetben a gyámok szabad akaratát, hogy az egyes országok törvénykezéséhez alkalmazott formában saját meggyőződésüknek megfelelő vallási és erkölcsi nevelésben részesítsék gyermekeiket. Teljesen figyelmen kívül hagyták az előírás folytatását, amely kimondja, hogy hasonlóképpen sem egy személyt, sem egy csoportot nem lehet arra kényszeríteni, hogy meggyőződésével össze nem egyeztethető vallási nevelésben részesüljön. A püspök és a papok hirdetések és a templomok bejáratánál kitett falragaszok révén népszerűsíteni kezdték a rendelet fent említett paragrafusát. A püspök a Felekezeti Főigazgatóság egyik képviselőjével folytatott beszélgetést használta fel ürügyként a hitoktatás fokozását célzó akció elindítására. A papok a velünk folytatott beszélgetésekben közvetlenül, a hirdetések és falragaszok által pedig közvetetten azt akarták bebizonyítani, hogy az állam mostanáig nem tartotta be az alkotmányban szentesített lelkiismereti szabadságot és a Konvencióhoz való csatlakozással magához tért ebben a kérdésben.

Csíkszeredában, ahol a legkisebb volt a hitoktatásra járó gyerekek száma, a kifüggesztett hirdetések elolvasása után még a városi néptanács ülésén is azt kérdezte néhány képviselő, hogy igazak-e a híresztelések, miszerint a vallásórákat újból bevezetik az iskolában, Márton Áron püspök bérmálást fog tartani a városban, a tanítóknak már nincs joguk eltéríteni a gyerekeket a hitoktatástól? Jakab Gábor[112] segédlelkész megállította az utcán a Zsögöd negyedbeli (Csíkszereda) iskola igazgatóját és az említett rendeletre hivatkozva kategorikusan kijelentette, hogy ne vonja el a gyerekeket a vallásóráról, mert

111 Románia 1960-ban ratifikálta az UNESCO által Párizsban elfogadott rendeletet az oktatásban alkalmazott diszkrimináció megszüntetéséről. A 149. számú rendelet április 20-án jelent meg a Hivatalos Közlöny 5. számában.

112 Jakab Gábor pápai káplán, irodalom és kultúrakedvelő lelkész, 1990 után a *Keresztény Szó* és a *Vasárnap* katolikus lapok főszerkesztője.

ellenkező esetben kénytelen lesz a püspökségen keresztül értesíteni a Felekezeti Főigazgatóságot. Viszonylag rövid időn belül sikerült [...][113] Sasa Antal esperes [...] Udvarhelyen [...] a rajon minden templomában, és különbözőképpen kommentálták a papok és hívek. Hegyi István[114] református esperes tájékoztatott bennünket, hogy mióta a római katolikus templomokban felolvasták a körlevelet, sok nehézsége támadt a híveivel, mivel a reformátusok is azt kérik, hogy a hitoktatás tekintetében a katolikusokhoz hasonlóan járjanak el. Az udvarhelyi egyházközségben 1963-ban 12-15 gyerek vett részt a hitoktatásban, 1964-ben pedig ez a szám 100 fölé emelkedett. A probléma körüli tépelődést az egész tartományban tapasztaltuk. A csíkszentdomokosi egyházközségben (Csík rajon) 1963-hoz képest, amikor 200-250 gyerek járt vallásórára, 1964 őszére ez a szám 400-450-re emelkedett. A római katolikus papok magatartását hozva fel érvként, sok református és ortodox lelkész is nyilvánosan kérte, hogy úgy tartsák a vallásórákat, mint a katolikusok. (Farkas Károly - Lukafalva, Marosvásárhely rajon; Bujoreanu Viorel - Gyergyószentmiklós; Sânmărghitan Ioan - Csüdőtelke, Dicsőszentmárton rajon). Nem rég éppen a református püspök, Nagy Gyula[115] azt állította a rajoni megbízott, Dávid György előtt, hogy a felnőttek számára is szükséges biblia-órákat tartani, mert ez fontos lépés a szektásokkal szemben.[116]

Márton Áron püspök jelen körlevele a hitoktatásnak részletes programja, bemutatja az eljárás egységesítését a hitoktatás kérdésében és a papoknak közvetlenül a püspök általi ellenőrzését a rendelet végrehajtásában.[117] Jelenleg újból tapasztalható a papságnak a gyerekek hitoktatásba való bevonásáért folyó harca. A maroshévízi római katolikus egyházközségben Birtok Ferenc papnak, intenzív tevékenység következtében, sikerült mintegy 150 gyereket bevonnia a hitoktatásba. A betlehemes játékba (vallásos színdarab Krisztus születéséről) bevonta a legjobb pionírokat és az osztályok pionírcsoportjainak felelőseit. A templomban két sarkot alakított ki. Az egyik a poklot jelképezi, a másik pedig a mennyországot. A hittanórákon a pap megmutatja a tanulóknak, hogy akik részt vesznek az órákon, és jó hívők lesznek, azok a mennybe kerülnek, akik pedig hiányoznak, azok a pokolba. Amikor a rajoni néptanács elnöke szóba állt a fenti problémában említett pappal, a pap azt állította, hogy a püspöki körlevél kötelezi őt a hittanórák fokozására. Török Mihály szovátai pap (Marosvásárhely rajon) azt állítja, hogy a tanítók azzal vonzzák a gyerekeket, hogy megtiltják nekik a hittanórákon való részvételt. A pap szerint ez az oka annak, hogy a hittanórán résztvevő gyerekek száma nagyon alacsony, alig 80-100 abból a 800-ból, amennyinek lennie kéne. Hogy a szülők figyelmét felhívja a hitoktatás kérdésére, november 14-én a következőket hirdette ki a templomban: „Kedves szülők, ha a tanítók azt mondják gyermekeiteknek, hogy ne vegyenek részt a vallásórákon, ezt azért teszik, hogy az ők szocialista nevelésüket ne rontsa el a hittanóra. A tanítóknak kötelező ezt tenniük,

113 Olvashatatlan részek.
114 Hegyi István református lelkész. A teológia elvégzése után 1965-ben Csíkszentmártonba helyezték, majd Csíkszeredában volt lelkész, ahol jó szervezőképességével és társadalmi aktivitásával tűnt ki.
115 Nagy Gyulát 1962-ben választották meg az erdélyi egyházkerület püspökévé. Tisztségéből az 1989-es események után mondott le.
116 Szektásoknak az újonnan létrejött, hivatalosan el nem ismert vallási csoportosulások tagjait nevezték.
117 Márton Áron 1965. szeptember 29-én adott ki körlevelet a hitoktatás megszervezéséről.

de ők sem ateisták, ők is hívő emberek. Ti vagytok a gyermekek szülei, ti adtok enniük, nektek kell őket hittanra küldenetek. És ha a gyerekek részt vesznek a hittanórán, akkor sem fogja őket senki bántani." Ez a közlemény 200 hívő előtt hangzott el. A pap a tartományi és rajoni megbízott előtt idézte fel a szöveget. Annak ellenére, hogy Lestyán Ferenc[118] marosvásárhelyi római katolikus pap a tavaly a mi szorgalmazásunkra levette a hirdetőtábláról a hitoktatással kapcsolatos hirdetményt, nem rég újból megjelent egy falragasz a következő szöveggel: „Gyermeked lelke: Megkereszteltet gyermekedet, hogy a lelke Isten gyermekeként és a mennyország örököseként mindig boldog legyen. Ennek érdekében: 1. kiskorától kezdve megtanítod imádkozni; 2. 7 éves korától (I-II. osztály) felkészíted az elsőáldozásra; 3. ügyelsz arra, hogy az elemi és középfokú oktatás folyamán részt vegyen a hittanórákon; 4. személyes példádon keresztül irányítod, hogy mindig kötődjön a kegyes élet forrásaihoz (rendszeresen részt vegyen a miséken, időközönként az áldozáson). Mindehhez az állam törvényei is biztosítják a szülők jogát. Tehát a szülők hitétől és lelkiismeretétől függ, hogy a megkeresztelt gyermekek a földi hivatás mellett felkészüljenek az ember legfőbb rendeltetésére, az örök életre."

A római katolikus felekezet keretében is vannak papok, akik reálisabban látják a hitoktatás lehetőségeit és kategorikusan kijelentik, hogy lehetetlen követni a püspöknek a legutóbbi körlevelében kiadott utasításait. (Mezei Tibor – Nyárádtő, Marosvásárhely rajon; Petres Károly – Szentháromság, Marosvásárhely rajon; Rácz József – Karcfalva, Csík rajon). Ezek a papok, akiknek ez a hozzáállásuk, nehézségekbe ütköznek az egyházközségeken belül. A szomszédos egyházközségek befolyása alatt álló hívők intenzívebb hitoktatást követelnek. A hitoktatást az esperesek ellenőrzik, a püspök megbízható emberei, emellett pedig a püspök jelentést is kér erről a kérdésről. Az említett elemek kellemetlen helyzetbe kerülvén, megjegyzéseket kapnak a püspökség részéről.

Marosvásárhely, 1965. december 6.

Tankó Árpád,[119] Tartományi megbízott

ANDJM, fond Departamentul cultelor, dos. 42/1965. 7–9. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

118 Lestyán Ferenc érseki helynök, plébános. 1953-ban rendszerellenesség vádjával letartóztatták. Kolozsváron és Piteştien raboskodott. 1956-tól Marosvásárhelyen szolgált.

119 Tankó Árpád a hatvanas években az országos Vallásügyi Igazgatóság megbízottja volt a MAT-ban, majd a MMAT-ban és 1968-tól Maros megyében.

12.

A Maros Magyar Autonóm Tartomány városi, rajoni és tartományi pártbizottságainak munkastílusára és -módszereire vonatkozó következtetések

Bukarest, 1965. március

1965. február 11. és március 5. közötti időszakban az RMP KB Pártszervezetek Osztálya, valamint a tartományi pártbizottság aktivistái ellenőrizték, hogy a Marosvásárhely városi bizottság, Régen, Csík és Marosvásárhely rajoni bizottságok hogyan alkalmazzák a kormány- és pártrendeleteket, párthatározatokat. Ez alkalommal 25 pártbizottság, 68 alapszervezet (ipari vállalatokban, gépállomásokon, állami gazdaságokban, termelőszövetkezetekben) és a rajoni tömegszervezetek munkáját ellenőriztük. Ellenőrző és útmutató munkánkat a gazdasági tevékenységek irányítására és a pártmunka megszervezésére összpontosítottuk, mindezt a RMP KB Plenáris ülésének 1962. április 23-25-i, a KB Titkárságának 1962. szeptemberi, 1960. áprilisi stb. határozatainak fényében.[120]

Az ellenőrzések eredményeként megállapítható, hogy 1964 folyamán a Maros tartományi pártszervek és -szervezetek hozzáértő módon irányították a vállalatok, állami gazdaságok és mezőgazdasági termelőszövetkezetek gazdasági tevékenységét. A gyűléseken és plenáris üléseken megvitatott kérdések többsége az ipari és mezőgazdasági termelést érintette. Így a tartományi pártbizottság vezetősége számos fontos kérdést megvizsgált (a termelési tervek végrehajtása az iparban és építkezésben, a technikai propaganda lebonyolítása, a mezőgazdasági kampányok előkészítése és lefolyása, politikai tömegmunka stb.), amelyek alapján javító intézkedéseket foganatosítottak. Hasonlóképpen a rajoni bizottságok is kellő figyelmet fordítottak a pártszervezeti munka javítására, hogy a vállalatok, állami gazdaságok, termelőszövetkezetek keretében felmerülő gazdasági problémákat nagyobb szakértelemmel oldhassák meg. A jó eredmények ellenére a munkastílusra és -módszerre vonatkozó tevékenységben hiányok mutatkoznak. Bizonyos kérdések nem kerültek az ülések és plenáris ülések legfontosabb napirendi pontjai közé. Például a termékminőség kérdését a tartományi bizottság vezetősége csak 1964 decemberében vitatta meg. A marosvásárhelyi városi pártbizottság nem is tárgyalt erről különösebben. Csupán 1965 februárjában, az előző hónapra vonatkozó termelési tervek végrehajtásának kapcsán érintették a minőség kérdését. A Régen rajoni pártbizottság 1964-ben két állami gazdaság tevékenységét elemezte, viszont nem azokét, amelyek gyenge eredményeket értek el, mint pl. a veszteséges nyulasi és gernyeszegi állami gazdaság. Ugyanígy jártak el a gyenge termelőszövetkezetekkel is. Annak ellenére, hogy Marosvásárhely és Csík rajonokban még találkozunk nacionalista és soviniszta megnyilvánulásokkal,

120 Az 1962. április 23-25. között megtartott plenáris ülésen a párt a kollektivizálás befejezését ünnepelte. Gheorghiu Dej ekkor jelentette be, hogy az ország szántóterületének 96%-a és termőföldjének 93,4%-a állami tulajdonba került.

a hazafias nevelés szintje nem kielégítő. Ezek a rajoni bizottságok egész év folyamán elmulasztották kielemezni a pártszervezeteknek a dolgozók és főleg az ifjúság hazafias nevelésére vonatkozó munkáját. A Csík rajoni bizottság vezetősége négy alkalommal vizsgálta meg az állami gazdaságokban végzett pártmunkát, viszont a kitűzött intézkedéseket nem hajtották végre. Ezek a hiányosságok negatívan hatottak egyes pártszervezetek tevékenységére is. Egyes alapszervezetekben (mint az Augusztus 23 Bútorgyár, a Vegyipari Kombinát építkezési vállalatai, a szovátai termelőszövetkezet) 1964 folyamán nem elemezték a pártmunka legfontosabb kérdéseit. A királyfalvi és gernyeszegi (Régen rajon), valamint a tusnádi és szépvízi (Csík rajon) termelőszövetkezetek alapszervezeteiben a brigádosnak minden hónapban jelentést kell tennie a közgyűlés előtt a brigád tevékenységéről. A Gyulakutai Hőerőmű alapszervezete nem elemzett ki egyetlen termelési kérdést sem. Öt hónapon keresztül rendezni készültek Fülöp András párttag ügyét, viszont ez jelen pillanatig sem oldódott meg. Az alapszervezetek közgyűlésein kevésbé tárgyalják a pártélet belügyeit, különösen az erkölcsre, fegyelemre és a tömegszervezetek (IMSz, nők) vezetésére vonatkozó kérdéseket. Az alapszervezetek egyoldalú munkájának egyik oka a munkatervek elkészítésének módjában rejlik. Egyes alapszervezetek sablon-szerű munkaterveket készítenek.

RKP KB Szervezési Osztály
19/1965-ös iratcsomó

ANIC, fond CC PCR Secția Organizatorică, dos. 19/1965. 3–4. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

13.
A Maros Magyar Autonóm Tartomány területén kifejtet politikai, ateista nevelő propaganda helyzete[121]

Marosvásárhely, 1966. február 18.

[...][122] ***Kőműves János elvtárs:***[123] A rajoni pártbizottság politikai és kulturálisnevelő tömeg-tevékenységének középpontjába a RKP IX. Kongresszusának, a KB 1965. novemberi és decemberi plenáris[124] üléseinek történelmi dokumentumait, azok tanulmányozását és népszerűsítését helyezte, valamint más párt- és állami dokumentumokat, melyek utólag jelentek meg a dolgozók szocialista tudatának fejlesztése, a szocialista hazaszeretet és a párt iránti forró szeretet szellemében való nevelésük végett. E tevékenységek hatékonyságát mutatja az is, hogy a dolgozók túlteljesítik a tervfeladatokat és egyre aktívabban és tudatosabban vesznek részt az RKP megalakulásának 45. évfordulója tiszteletére tett vállalásokban. A tömegek politikai és kulturális nevelésében és annak fokozásában konkrét segítséget kaptunk a KB brigádjától és a tartományi pártbizottság bürójától. Úgy értékeljük, hogy a brigád tagjainak megállapításai és a tartományi pártbizottság bürójának jelentésében megfogalmazottak mind helyénvalóak, tanulságosak, és a munkastílusunk javítására vonatkozó javaslataik rendkívül hasznosak. A meghozott intézkedéseknek köszönhetően javult a propagandisták felkészítése. Nagyobb figyelmet fordítunk az egyéni tanulásra, a hallgatókat jobban segítjük a kongresszus dokumentumainak elsajátításában, egyéni és csoportos konzultációk keretében egyaránt. Fokoztuk a köri tevékenységek ellenőrzését, a pártszervezetek pedig intézkedéseket hoztak a látogatottság, valamint a szemináriumok minőségének és hatékonyságának javítására. Megkülönböztetett módon segítettük a köröket, külön hangsúlyt fektetve azokra, ahol gyengébb volt a tevékenység. A rajoni pártbizottság előadói felkészültek és konzultációkat tartanak a hallgatóknak, tisztázva a legfontosabb kérdéseket.

A pártoktatásban elért néhány eredmény mellett hiányosságok is maradtak. A propagandisták nem elég igényesek a hallgatókkal szemben, nem segítik őket az egyéni tanulásban, a beszélgetések nem kötődnek a konkrét feladatokhoz és az alapszervezetek érdeklődési területéhez. Egyes helyeken a megbeszélések nem elég harciasak a múltbeli mentalitás maradványaival szemben, nem járultak hozzá kellő mértékben a hallgatók tudományos-ateista neveléséhez. A fent elmondottakból következik, hogy még léteznek a vallás befolyása alatt levő párttagok, egyesek pedig egyenesen különböző egyházi tanácsoknak is tagjai. A rajoni pártbizottság, az alapszervezetek

121 Feljegyzés a MMAT Tartományi Bürója üléséről. Napirendi pontok: Jelentés a tartományi pártszervek és -szervezetek által lebonyolított politikai és kulturális-nevelő munkáról a téli időszakban, cselekvési terv a tudományos-ateista propaganda fokozására a MMAT-ban.

122 Az ülés jegyzőkönyvéből csak az Udvarhely rajonra vonatkozó részeket közöljük.

123 Az Udvarhely rajoni pártbizottság első titkára.

124 A 1965-ös IX. kongresszus és az azt követő plenáris ülések határozták meg az akkori Románia új gazdasági-politikai irányvonalát: területrendezés, decentralizálás a gazdaságban, szocialista nemzet fogalma stb.

büróinak tagjaival közösen intézkedéseket hozott e párttagok helyzetének valódi megismerésére, majd ennek ismeretében egyénenként szóba álltak velük. Az elvtársak közül sokukat tudtuk nélkül választották be az egyházi tanácsokba, vagy még azelőtt, hogy a pártba befogadták volna őket. Sokan közülük nem tevékenykednek ott semmit és kérték kivételüket ebből a nyilvántartásból. Például: Czerják Mózes Patakfalváról, Nagy Mózes Székelydályáról, Simó László Hodgyáról, Székely Béla Alsóboldogfalváról és mások. Székelyszentléleken, Farkaslakán, Kápolnásfaluban, Szentegyházán, Zetelakán, Korondon a párttagokat bevonják a tudományos konferenciasorozatokba, melyeket kísérletek követnek. A pártapparátus – pártbizottsági és pártszervezeti titkárok – képzése során különös hangsúlyt helyeztünk a politikai-kulturális és tömegnevelési munka fokozását és javítását célzó feladatokra. A politikai, kulturális-nevelői munka megerősítése érdekében 15 községbe küldtünk ki felelős munkájú aktivistákat, hogy konkrétan segítsék és útbaigazítsák a helyi szerveket e tevékenység minőségi javítása és hatékonyságának növelése céljából. A meghozott intézkedések, valamint a rajoni pártbizottság bürójának fokozott útbaigazító munkája következtében, a párt- és tömegszervezetek, a kultúraktivisták nagyobb felelősségtudattal dolgoznak a kulturális-nevelői tevékenység javításán, arra készülnek, hogy újabb eredményeket mutathassanak fel az RKP létrejöttének 45. évfordulója alkalmával. Az utóbbi időszakban konferenciákon keresztül fokoztuk a propagandát. A rajoni pártbizottság és a művelődési és művészeti bizottság előadóit kiküldtük a vállalatokhoz, községekbe és falvakba, ahol előadásokat, szimpóziumokat, konferenciákat tartottak. Javult a tudományos brigádok tevékenysége, akik csak január és február folyamán 31 helységbe jutottak el: vállalatokba, kitermelő egységekbe, községekbe és falvakba. A brigád tagjai, előzetes felkészülés nyomán, az RKP bel- és külpolitikájáról, egyes nemzetközi eseményekről beszéltek a dolgozóknak, és válaszoltak egy sor tudományos kérdésre az éghajlat fejlődésével, a világegyetem meghódításával stb. kapcsolatban. A tudományos konferenciasorozatok, a kísérletekkel kiegészítve, bebizonyították hatékonyságukat. Eredetileg Farkaslakán és Székelyszentléleken szerveztek hasonló konferenciasorozatokat a rajoni központból küldött előadókkal. Itt 10 konferenciát tartottak, melyeken 120 hallgató vett részt rendszeresen.

Annak ellenére, hogy az utóbbi időben fokozódott a politikai-kulturális nevelő tömegmunka, nem minden helységben vagyunk elégedettek ezekkel a tevékenységekkel, főleg, ami a tartalmukat és minőségi szintjüket illeti. Jogosan ért a kritika, miszerint egyes kultúrotthonokban nem szerveztünk állandó jellegű, érdekes és változatos kulturális-nevelői rendezvényeket. E hiányosságok kiiktatása érdekében bevontuk a rajoni és minden helységbeli erőforrásokat, a kívánalmaknak megfelelő heti programok kidolgozása végett. A tanügyi káderekt és a többi értelmiségit mozgósítottuk, hogy aktívabban vegyenek részt ebben a munkában. A tudományos-ateista propaganda javítására a párt- és KISz-oktatás keretében, javasolom olyan konferenciák szervezését, amelyek pártunknak és államunknak az egyházzal és a vallásokkal szembeni álláspontját mutatnák be, a tudomány és a vallás közti összefüggést, az egyház reakciós jellegét és egyéb témákat. Szükségesnek tartjuk

hasonló témák bevezetését a párt és a KISz oktatási programjaiba is. A hatékonyság, a tudományos előadások ütőképességének növelése érdekében, a kultúrotthonok több tudományos filmmel és diafilmmel legyenek felszerelve. A kórusok, zenekarok és fúvós zenekarok tevékenységének fokozása a terület szakembereinek felkészítését igényli. Ez ügyben javasolom, hogy a pedagógiai iskolákban és egyetemeken iktassanak be a programba a káderek gyakorlati felkészüléséhez elégséges időt, a kulturális-művészeti tevékenység irányítása érdekében. Kimutatás készült arról, hogy a tudományos művek aránya a könyvtárakban elégtelen. A mi rajonunkban például ez az arány 5%. Ennek a helyzetnek a javítására javasolom, hogy a tudományos könyveket sokkal nagyobb példányszámban adják ki, és sokkal változatosabb témákban.

Virgil Trofin elvtárs:[125] Mikor vette észre a rajoni pártbizottság bürója az anyagban bemutatott községbeli helyzetet, ahol a gyerekek hitoktatásra járnak?

Kőműves János elvtárs: Annak ellenére, hogy hoztunk néhány intézkedést ez ügyben, még nem értünk el eredményt. Ennek oka, hogy sem a pártoktatás, sem pedig a többi kulturális-nevelői tevékenység nem volt ütőképes e tekintetben. Ráeszméltünk, hogy fel kell számolnunk ezeket a hiányosságokat, melyek létezésével nem értünk egyet, és ez még világosabbá vált a RKP KB brigádjának látogatása után. Úgy gondolom, hogy ebben az ügyben a tanulókkal foglakkozó tartományi osztálynak is számos mulasztása van.

Virgil Trofin elvtárs: Mivel magyarázható ez a jelenség, hogy a gyerekek templomba járnak? A papnak több érve van, mint az iskolának?

Kőműves János elvtárs: Az egyháznak nincs több érve, mint az iskolának. Azt hiszem, hogy a tantestület nem törődik eleget a tanulókkal, és nem követik a gyerekek szakmai tevékenységét.

Virgil Trofin elvtárs: A papnak meg van engedve, hogy az iskolában a Bibliáról beszéljen, hogy az Isten teremtette Krisztust és ő pedig ezt meg ezt teremtette, de a tanárok, amikor órát tartanak az iskolában, tudományos érvekkel küzdik le ezeket. A tanárnak tudatában kell lennie annak, hogy a gyerekeket a materialista, tudományos felfogás szellemében nevelje, tényekkel érvelve. Meg kell magyaráznia a gyerekeknek, hogy nem szabad a misztikus dolgokban hinniük, olyanokban, amelyeknek nincs semmi alapjuk.

Kőműves János elvtárs: A tartományi pártbizottság előtt vállalom, hogy erőfeszítéseket teszünk a tevékenység javítása érdekében. [...][126]

ANDJM, fond PCR CJ MS, dos. 447/1966. 11-15. f. Géppel írt román nyelvű feljegyzés magyar fordítása.

125 Virgil Trofin 1965-1971 között a KB titkára, 1969-1974 között pedig tagja volt a VB-nek.
126 A feljegyzés általánosabb kérdéseket felvető részét nem közöljük.

14.
A lakásépítések helyzete 1966-ban a Maros Magyar Autonóm Tartomány településeiben

Marosvásárhely, 1966. szeptember 30.

Helység	Az átadások terve			Megvalósítás 1966. szept. 30-án		
	Tömbházak száma	Lakások száma	Lakás felülete m^2	Tömbházak száma	Lakások száma	Lakás felülete m^2
Néptanácsi összesen	**48**	**1786**	**54150**	**22**	**762**	**24157**
amiből Marosvásárhelyen:						
	30	1316	39190	9	408	12968
Kárpátok sétánya	1	340	6181	0	0	0
Szabadság negyed	11	600	19015	7	344	10954
T. Vladimirescu n.	10	200	8481	0	0	0
Hadsereg tér	2	64	2014	2	64	2014
Grivița Roşie	2	32	999	0	0	0
Panov u.	4	80	2500	0	0	0
Gyergyószentmiklós	2	40	1290	0	0	0
Csíkszereda	2	60	1950	1	20	649
Székelyudvarhely	3	60	1840	3	60	1842
Parajd	1	12	388	1	12	389
Régen	1	80	2602	1	80	2602
Dicsőszentmárton	4	140	4380	3	120	3735
Tusnád	1	60	200	1	60	200
Maroshévíz	2	40	1290	1	40	1269
Szentegyháza	2	32	1020	1	16	503
Összesen köztársasági	**11**	**241**	**5141**	**2**	**176**	**3431**
Marosvásárhelyi CIA	2	45	1013	1	16	495
Balánbányai IM	1	160	2900	1	160	2936
DREF	7	24	840	0	0	0
CSA (Ákosfalvi ÁG)	1	12	368	0	0	0
Összesen MMAT	**59**	**2027**	**52291**	**24**	**938**	**21588**

ANDJM, PCR CJMS, dos. 452/1966. 156. f. Géppel írt román nyelvű irat fordítása.

15.
Tájékoztató az *Új Élet* című folyóirat tartalmáról az 1965. július – 1966. április időszakban[127]

Marosvásárhely, 1966. május 10.

Az elemzett időszakban a kéthavonta megjelenő *Új Élet* társadalmi-kulturális folyóirat különböző anyagok, riportok és fényképek révén tükrözte az ország politikai-gazdasági, társadalmi és kulturális életét. Népszerűsítette a népnek különböző tevékenységi területeken elért nagy megvalósításait, és a lehetőségekhez mérten (a kéziratokat 40 nappal a megjelenés előtt küldik a nyomdába) elég hatékonyan közölte a különböző eseményekről és fontosabb évfordulókról szóló anyagokat. A riportok jó része tükrözi azt a lendületet, amellyel a különböző nemzetiségű dolgozók vállvetve dolgoznak a párt határozatainak megvalósításán, a feladatok megoldásán az iparban, bemutatva néhány kommunista élmunkást, akik példaként állnak a dolgozók nagy tömegei előtt. Pozitív dolog, hogy a folyóirat hasábjain képes riportok jelennek meg az ország több tartományából, melyek a fejlődésben levő városokat mutatják be, hazánk szépségeit, történelmi és kulturális emlékműveket – így a lap hozzájárul a dolgozók hazafias neveléséhez. Nem hiányoznak azok az anyagok sem, amelyek valamilyen hiányosság ellen küzdenek, illetve a különböző társadalmi témájú riportok sem. (Igaz ugyan, hogy kevés van belőlük.) [...][128]

Annak ellenére, hogy számos, iparral foglalkozó riport jelenik meg, ezek nem foglalkoznak e tevékenységi terület legfontosabb feladataival. Olyan kérdéseket, mint a szocialista verseny, a termékek minősége, egyes új termékek elsajátítása, a munka termelékenységének növelése, a riportok többsége csak épp tangenciálisan érint, anélkül, hogy elegendő hozzáértéssel megvitatnák ezeket. A mezőgazdasági kérdések ritkábban fordulnak elő a lap hasábjain. Az 1965/22 és 24-es számokban, illetve az 1966/1 és 2-es számban semmit sem találunk ebben a témában. A kulturális tömegmunka majdnem teljes mértékben hiányzik. Hasonlóképpen az iskolák, a fiatalok nevelésének kérdése, valamint egyes társadalmi problémák kifejtése. A *Flacăra*[129] című lap, amely az *Új Élethez* hasonló jellegű, nagy horderejű kérdéseket taglal, jelentős személyiségek és számos dolgozó részvételével tartott élénk vitákat. A társadalmi ankétok nem hiányoznak a *Flacăra* majdnem egyik számából sem. Az *Új Életben* továbbra is az a tendencia áll fenn, hogy hangsúlyosabban foglalkoznak bizonyos művészeti, film- és színházművészeti, képzőművészeti kérdésekkel, a gazdasági és társadalmi-kulturális problémák kárára. A lapban megjelennek a tudományos kérdések is. Az utóbbi időben több interjú, riport jelent meg az ország tudományos kutatóinak tevékenységéről, valamint egyes román tudósok életéről és művéről készített összeál-

127 Az *Új Élet* kéthetente megjelenő társadalmi-kulturális lap volt Marosvásárhelyen. 1959-ben indult Sütő András főszerkesztő irányításával

128 A mezőgazdasági tevékenységre vonatkozó részt nem közöljük.

129 A *Flacăra* Bukarestben megjelenő társadalmi-kulturális hetilap volt. 1973–1985 között Adrian Păunescu volt a főszerkesztője. Ebben az időszakban elérte az 500 000-es példányszámot.

lítások. Így az 1966/3-as számban G. G. Constantinescu[130] tudósról jelent meg egy bemutatás, a 7-es számban pedig Agustin Maierről[131], a román fizika-oktatás megteremtőjéről. Mindezek mellett a tudományos kutatások hazánkban, a tudomány és technika új hódításai nem tükröződnek kellőképpen, míg a nyugati tudomány népszerűsítésének nagyobb figyelmet szentelnek.

Egy ésszerű és jól átgondolt tervezet hiányában bizonyos fontos események majdnem teljesen hiányoznak a lapból. Így az 1965-ös utolsó számban, illetve az 1966-os első számban, míg az ország teljes sajtója ezt a kérdést taglalta, nem tükröződött az a tény, hogy egy, az ország életében rendkívül fontos időszakot zártunk sikeresen, a hatéves tervet, és beléptünk az ötéves terv első évébe. Ennek az időszaknak az újságai és folyóiratai tele voltak az eseményhez kapcsolódó cikkekkel, nyilatkozatokkal, interjúkkal. Az *Új Élet* mindezt megoldotta egy fél oldalon egy riporttal, egy jegyzettel és néhány fényképpel. A kérdés fontosságához viszonyítva ez igen kevés. Egyes események visszhangjai túl nagy késedelemmel kapnak helyet a lapban. Így az 1965. november 11-12-i Plenáris ülésről csak egy anyag jelent meg, az 1966. február 3-i számban (Bizakodó öregek). Más események, véleményünk szerint, nem megfelelően tükröződnek. Például a MTSz-ek kongresszusáról a lap kb. 10 napos késéssel számolt be. Ahelyett, hogy a kongresszus fontosságáról közölt volna egy anyagot, megjelentetett [...][132] Véleményünk szerint a lap szerkesztősége nem egy jól kidolgozott hosszú távú terv szerint dolgozik, hanem sokszor csak véletlenszerűen, annak függvényében, hogy milyen anyag kerül a kezük ügyébe. Így egymás után két számban is (1965/23 és 24) aradi riportokat jelentetett meg, ráadásul egymáshoz nagyon közel álló témában. Egy anyagot a Teba gyárról, egyet pedig a készruha gyárról. Az egyik számban (1965/17) két cikk jelent meg Galacról. Turizmussal kapcsolatos anyagokat közöltek három, majdnem egymást követő számban (1965/16, 18 és 19.) Megfigyelhető bizonyos hajlam a szenzációhajhász anyagok közlésére. Így az 1965/17-es számban megjelent majdnem egy egész oldal Madame Wongról, a kalózok királynőjéről, valamint egy fél oldal a következő címmel: „A strasbourgi kakastól a kibernetikáig". Ez utóbbi cikkben, ahelyett, hogy a kibernetika ipari alkalmazásáról és hasznáról beszéltek volna, robotembereket és -állatokat sorolnak fel, melyeket szórakoztató céllal gyártottak. Már az *Új Élet* megjelenésétől kezdve meghonosodott az a módszer, hogy a Propaganda és Agitációs Osztály elolvassa az összes kéziratot, majd pedig az ozalid-papírt.[133] Egy-egy szám kéziratainak elolvasásakor általában közöljük észrevételeinket a cikkek tematikájára és tartalmára vonatkozólag. Sok esetben még időben javíthatók a hiányosságok. A következőkben bemutatunk néhányat a szerkesztőségnek küldött megjegyzéseink közül, melyek következtében meg is hozták a megfelelő intézkedéseket. A hiányok többsége a szerkesztőség gyenge politikai tájékozódását mutatja, mind a témaválasztást, mind pedig a cikkek tartalmát tekintve. Ugyanakkor a belső és külső munkatársak anyagainak minősége iránti igénytelenséget is mutatja.

130 G.G. Constantinescu a Iaşi-i Politechnikai Egyetem professzora.
131 Helyesen Augustin Maior fizikus, 1929-1946 között a Kolozsvári Egyetem tanára és dékánja.
132 Olvashatatlan szavak.
133 Valójában az ún. kefelenyomat.

Így az 1966. januári számból teljesen kimaradt a Román Országok egyesülésére vonatkozó anyag. Ugyanabból a számból kivették a Földes Máriával készült interjút, amiből az derült ki, hogy prózaíróinknak nincs lehetőségük az alkotásra, mert nem támogatják őket, és ebben a helyzetben nem is lehet szó a jövőre vonatkozó tervekről.[134] Ugyanebben a számban megjelent Bálint Tibornak egy karcolata, mely tele volt olyan szavakkal, melyeknek semmi keresnivalójuk egy folyóirat hasábjain: marha, állat, bele kell dögleni, röhögjem ki magam, megbolondultál (egy tanárok közti párbeszédről lévén szó).[135]

Határozat az *Új Élet* című folyóirat tartalmát illetően

A tartományi pártbizottság bürója 1966. május 10-ei ülésén, az *Új Élet* című társadalmi-kulturális folyóirat tartalmi elemzése során megállapította, hogy a lap jelentős eredményeket ért el a megvalósítások népszerűsítésében, a fejlődő városok és a haza szépségeinek bemutatásában, annak a lendületnek a tükrözésében, amellyel román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozók vállvetve harcolnak a párthatározatok megvalósításán. Figyelemre méltó sikereket ért el a lap az olvasók hazafias és tudományos nevelésében, a szép iránti szeretetük fejlesztésében. Az olvasókat az egyes művészeti alkotások helyes megértése felé irányították. Mindezen eredmények mellett a folyóirat hiányosságokat mutat az ipar, a mezőgazdaság, a társadalmi-kulturális tevékenységek legfontosabb kérdéseinek tárgyalásában. A témaválasztás feljavítása, a tartalomnak és a minőségnek az igények szintjére való növelése érdekében, a tartományi pártbizottság bürója elhatározza:

1. A szerkesztőség intézkedéseket hoz annak érdekében, hogy a lap több hozzáértéssel és következetességgel kezelje az RKP IX. kongresszusa határozatainak megvalósítását, hogy alaposabban népszerűsítse népünk nagy vívmányait a szocializmus építésének kiteljesítésében.

2. Május 25-ig a szerkesztőbizottság egy, legkevesebb 6 hónapra szóló hosszú távú tervet készít el, melynek célja a tematika feljavítása, minden fontos kérdés áttekintése, illetve a megvalósítások hívebb tükrözése.

3. Az ipart illetően a szerkesztőség figyelmébe kerülnek a párt által felvázolt alapfeladatok: a termelés és a munkahely megszervezése, a terv teljesítése és túllépése minden téren, a termékek minőségének javítása, a termelés és a munkatermelékenység növekedése, takarékoskodás és terven felüli nyereség megvalósítása, a legmodernebb technikák bevezetése. Mindezen anyagok elkészítéséhez a lap profiljának megfelelő sajtóműfajokat fogják alkalmazni.

4. Élénkebben és formailag vonzóbban mutatja be falvaink mai életét, a szorgalmas szövetkezeti tagoknak a növényi és állati termelés folyamatos növeléséért, az MTSz-ek fejlesztéséért kifejtett gyümölcsöző munkáját.

---

134 Földes Mária színműíró, a kolozsvári Földes László esztéta és közíró felesége.
135 Bálint Tibor író, műfordító. Írói pályáját az ötvenes évek második felében kezdte.

5. A lap hasábjain gyakrabban kell helyet találniuk az amatőr művészeti mozgalmakról szóló anyagoknak, kitartóbban kell népszerűsíteni a tartományok folklór-kincseit, az e téren szervezett nagy visszhangú akciókat.

6. A folyóirat fokozni fogja a dolgozók hazafias nevelését, élénkebben és változatosabban mutatva be a román nép és az együtt élő nemzetiségek testvériségét.

7. Társadalmi ankétok fognak megjelenni különböző állampolgári nevelés, társadalmi viselkedés, emberek közti kapcsolatok témában, mely ankétok hozzájárulnak a szocialista öntudat fejlesztéséhez, a dolgozók kommunista neveléséhez.

8. A szerkesztőség nagyobb figyelmet fordít a fiatalok problémáinak kifejtésére, a szocialista hazafiság, a nemzetköziség, a munka iránti szeretet, a felnőttek iránti tisztelet szellemében való nevelésükre. Riportokat, jegyzeteket, ankétokat készítenek a fiatalságnak családi, iskolai, munkahelyi környezetben és a társadalomban való viselkedéséről. Továbbá olyan kérdésekben is irányítják a fiatalokat, mint a társalgási szabályok, öltözék, modern tánc – ízléses tánc, sőt a szerelem és házasság témakörében is.

9. A lap vezetősége fokozott igényességet mutat a politikai, ideológiai tartalommal, az anyagok gondolataival, a riportok, jegyzetek és minden megjelenésre készülő cikk minőségével és publicisztikai színvonalával szemben. Kerülik a szenzációhajhász árnyalattal rendelkező anyagokat és fényképeket, melyeknek nincs nevelő tartalmuk.

ANDJM, fond PCR CJMS, dos. 449/1966. 85–90. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

16.
Marosvásárhely fejlesztési tervének bemutatása és kiértékelése[136]

Marosvásárhely, 1966. augusztus 12.

Eugen Macavei elvtárs:[137] Ezen a három táblán a városközpont látható, az elvégzett munkálatok után, melyek során igyekeztünk megőrizni a központi tér általános hangulatát. Ebben a negyedben (a táblára mutatva), ahol több mint 4000 lakás található, a földszinteken áruházakkal, létesítettünk egy filmszínházat, egy 240 férőhelyes szállodát, a Nemzeti Bank székhelyét. Ezt az együttest az állami színházzal fogjuk bővíteni, melynek tervezése még folyamatban van. Az első megvalósult nagyobb negyed ez lenne, amely összeköti a városközpontot az állomással, 350 lakást foglal magába. Ezzel az együttessel ki akartuk egészíteni a várost, beépíteni a szabad helyeket és visszaadni az eredeti arculatát. Egy másik tábla a város északi részét ábrázolja, ahol 1960 és 1964 között 1000 lakást építettek. Mellette van egy kisebb egység 250 lakással. Egy régi laktanya területén, mely a városközpontot az egyetemmel köti össze, egy 600 lakrészes negyed létesült. Az első negyed 1400 lakással rendelkezik, a Maros bal partján jött létre és már majdnem elkészült. A T. Vladimirescu lakónegyed (mutatván a térképen) egy mikrorajon[138]-együttes része, Segesvár irányában. Ezen a részen 1,6%-os a bontások aránya.[139]

Emil Bodnăraş elvtárs: A Maros partján mit szándékoznak létrehozni?

Eugen Macavei elvtárs: Ezt a partot teljes egészében kialakítjuk, egy sétányt építünk, mely kiegészíti majd ezt az együttest. A területrendezési tanulmányokat 1964-ben készítették, majd 1980-ig kiegészítették. Külön elemeztünk minden elhelyezkedést és kiválasztottuk, hogy melyik a legésszerűbb beosztás. Kiderült, hogy a város dél-nyugati részén elterülő együttes a leggazdaságosabb: a városi felszerelés itt lakásonként 3200 lejbe kerül, míg más zónában a kétszeresére emelkedhet. Az I. mikrorajon után a Kövesdomb negyedet célozzuk meg, egy 7000 lakásos együttes létrehozásával. Mivel közel van a központhoz, a városrendezéshez szükséges ellátottság könnyen megvalósul. Ebben a negyedben arra törekedünk, hogy minél nagyobb hektáronkénti sűrűséget érjünk el. A központi szerveknek bemutatásra kerülő

136 A fejlesztési tervek bemutatására és kiértékelésére a KB küldöttségének marosvásárhelyi látogatása során került sor. A küldöttség 1966. augusztus 12-én érkezett meg a Dicsőszentmárton melletti Órhegy nevet viselő faluba, ahol a MMAT első titkára, Nicolae Vereş és Bránis László, a tartomány Végrehajtó Bizottságának elnöke fogadta. A megfeszített ütemű kétnapos látogatás az előre elkészített forgatókönyv alapján a tartomány fontosabb városait és néhány községét érintette: Dicsőszentmárton, Radnót, Marosvásárhely, Régen, Gyergyószentmiklós, Balánbánya, Csíkszereda, Marosfő, Csíkszentmárton, Székelyudvarhely. A pártküldöttség fontosabb tagjai: Nicolae Ceauşescu, Gere Mihály, Fazekas János, Virgil Trofin, Emil Bodnăraş, Alexandru Drăghici.

137 Eugen Macavei a marosvásárhelyi tervezési osztály igazgatója.

138 Mikrorajonnak nevezték azokat a városnegyedeket, amelyeket eleve közintézmény-hálozattal terveztek meg, egyfajta „önálló életre."

139 A város fejlődéséről, építkezésekről részletesebben lásd: Gagyi József: Iparosítás és nagyváros-építés Marosvásárhelyen az ötvenes-hatvanas években. *Marosvásárhely történetéből 2.* Szerk. Novák Csaba Zoltán–Pál-Antal Sándor. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2007. 220–235. p.

tanulmányban megpróbáltunk 5400 négyzetméter/hektár sűrűséget elérni, az eddig elért maximum 5000-rel szemben. A továbbiakban is tanulmányozzuk a főtér e fontos zónáját, amely az előterjesztendő tanulmányokban szerepel. Ebbe az együttesbe beterveztünk mindent, ami fontos az ellátottságához: iskolák, ellátási egységek, áruházak stb. A kereskedelmi egységeket több szinten helyeztük el, hogy minél nagyobb sűrűséget érjünk el.

Emil Bodnăraş elvtárs: Abban a negyedben, ami mellett elhaladtunk a Bútorgyár fele, milyen a sűrűség?

Eugen Macavei elvtárs: Ott kicsi.

ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 104/1966. 34–35. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

17.
A párt- és állami vezetők találkozása a Maros Magyar Autonóm Tartomány pártaktívájával

Marosvásárhely, 1966. augusztus 13.

A Maros Magyar Autonóm Tartománybeli látogatásuk végeztével a párt- és állami vezetők találkoztak a pártaktívával és részt vettek egy ebből az alkalomból tartott elvtársi ebéden. Jelen voltak a párt és az állam helyi szerveinek vezetői, közösségi vezetők, régi párttagok, vállalatvezetők és szocialista mezőgazdasági egységek vezetői, élmunkások és élenjáró szövetkezeti parasztok, tudósok, művészek, a kultúra emberei, tábornokok és magas rangú katonatisztek.

Nicolae Vereş elvtárs: Kedves Ceauşecu elvtárs, szeretett vendégek, kedves elvtársnők és elvtársak. Két napja féktelen az örömünk a MMAT-ba látogató magas szintű párt- és állami vezetőknek köszönhetően, élükön Nicolae Ceauşescu elvtárssal, az RKP KB főtitkárával. (élénk taps) Minden kommunista, tartományunk minden lakója számára - legyen az balánbányai bányász vagy dicsőszentmártoni vegyész, szövetkezeti paraszt vagy tudós, művelt ember - szeretett vezetőink látogatása nagyszerű alkalmat szolgáltatott arra, hogy újból kinyilvánítsák mélységes ragaszkodásukat a párt és bölcs politikája iránt, aminek köszönhetően az ország összes tartománya, köztük a miénk is, megtapasztalja a szocializmus mélyreható vívmányait. Lendületes munkájuk révén a román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozók a párt tudományos politikájának életbe léptetésével megváltoztatták a tartomány arculatát. Az új gazdasági térkép magában foglalja mindazt a számos gazdasági és társadalmi-kulturális létesítményt, melyek a népi hatalom éveiben épültek. Csak a hatéves terv idején, amikor közel 8 milliárd lejes befektetési alapot irányoztak elő, számos új vállalatot építettek és modernizáltak. Jelentős változás történt az ipari termelés ágazati felosztásában is. Az energetikai, a gépgyártás- és a vegyipar, amelyek együttesen 1950-ben még csak 21,2%-ot tettek ki a tartomány teljes iparából, 1965-re már 39,2%-os arányban szerepeltek. A pártvezetőség által a mezőgazdaságnak szentelt különös figyelemnek köszönhetően az állami és szövetkezeti mezőgazdasági egységek megerősödtek, megnőtt a növényi és állati termelés. A tartományban 21 ÁG és 255 MTSz található. Az MTSz-eket a gép és traktor állomások szolgálják ki, 2398 traktorral, 514 kombájnnal[140] és más mezőgazdasági gépekkel. Megnőtt az állatállomány, javultak a fajok és megnőtt a termelésük. 1962-höz viszonyítva a mezőgazdasági össztermelés az ÁG-ban 52,7%-kal növekedett, a MTSz-ben 63,9%-kal, az anyagi jövedelem pedig 70,4%-kal. A tartomány gyors gazdasági fejlődésének eredményeként folyamatosan növekedett a dolgozók élet- és kulturális színvonala. Ugyanebben a periódusban, falusi környezetben több mint 22 000 házat építettek saját pénzalapokból. Az elemi és felsőoktatás hasonlóan jelentős fejlődést ért el. Az 1965-1966-os iskolai évben 824 iskola volt (ebből 35 középiskola), összesen több mint 150 000 tanulóval.

140 arató-cséplő gép

Marosvásárhelyen 3 felsőoktatási intézmény működik 8 karral és 2527 egyetemi hallgatóval.

Népművészetünket a maga valódi nagyságában értékeljük. Tartományunkban a három művészeti intézmény mellett 2600 amatőr művész csoport működik, melyek közel 50 000 tagot számlálnak. 1966 és 1970 között új és szép perspektívák nyílnak tartományunk gazdaságában. Az ötéves terv feladatainak megfelelően 64%-os növekedés van előirányozva az ipari termelés mennyiségére, ami évi átlag 10,4%-os növekedési ritmust jelent. A munka termelékenysége 47%-kal fog növekedni, a fogyasztói ár pedig visszaesik 9,4%-kal. Ebben a periódusban az alkalmazottak száma több mint 18 000-rel növekedik. Tartományunk gazdasági fejlődése érdekében 1966 és 1970 között kb. 7,3 milliárd lejt fektettünk be. Ezekben az években 10 új ipari létesítményt és 6 új részleget építünk, további 8 egységben pedig jelentős bővítések és modernizálás várható. A tartományi mezőgazdaság hosszú távú fejlesztési terve mozgósító és teljes egészükben megvalósítható feladatokat ir elő, melyek biztosítják az ágazat fejlődését, lépést tartva a nemzetgazdaság általános fejlődésével. Az állami gazdaságokban a befektetések elsősorban a gépesítés, vegyi feldolgozás, öntözőberendezések, állattenyésztéshez szükséges ipari épületek, szőlőskertek és gyümölcsösök fele irányulnak.

Az ötéves terv idején, tartományi szinten 9400 lakást adnak át használatra. Az elemi oktatási hálózat 168 osztályteremmel fog bővülni. Az RKP IX. kongresszusa által megállapított nemes feladatok végzése során tartományunk pártszervezetei és -szervei fokozott politikai-szervezési munkát fejtenek ki, melynek célja a párt sorainak megerősítése, a kommunisták ideológiai felkészültségi szintjének emelése, a tevékenységi formák és módszerek állandó javítása. A párt 3065 alapszervezete kitartó politikai és szervezeti munkát végez a dolgozók mozgósítása érdekében, hogy teljesítsék a pártpolitikát. A párt befolyásának, tekintélyének és a tömegek körében szerzett bizalmának egyik jele sorainak folyamatos bővülése. A MMAT kommunistáinak száma megnövekedett, elérve a 64 300 feletti létszámot.

Kedves vendégek, be akartuk mutatni önöknek a Maros, Olt és a két Küküllő vidékének lelkesítő látványát, mely vidékek új életre keltek a pártunk által rájuk fordított különleges figyelemnek köszönhetően. Be akartuk mutatni az itteni emberek szorgalmának néhány vonását. Nagyon örvendünk, kedves elvtársak, hogy látogatásuk során sok meleg, értékelő szavuk volt munkánk eredményeit és fáradozásunkat illetően. Útmutatásaik értékes vezérfonalat jelentenek munkánkban, a párt- és állami aktivisták, vállalati és intézményi vezetők, munkások, technikusok és mérnökök, parasztok számára. Kifejezik azt a hozzáértést, tisztánlátást és felelősséget, mellyel pártunk a szocializmus építésének útján vezérli a népet. (vastaps) Biztosítjuk önöket, Ceauşescu elvtárs és szeretett vendégeink, hogy a MMAT dolgozói, élükön a tartományi pártszervezettel, nem fognak erejükkel fukarkodni, amikor szocialista, szabad és független, erős és szuverén hazánk felvirágoztatásához kell hozzájárulniuk. Ugyanakkor a párt IX. kongresszusának történelmi jelentőségű határozataiból fakadó feladatok megvalósítását is teljes erejükkel támogatják. Engedjék meg, hogy felköszöntsem az RKP-t, annak Központi Bizottságát, és emeljem poharam szeretett

főtitkárunk, Nicolae Ceauşescu elvtárs és felesége egészségére, valamint a többi vendégünk, a párt- és állami vezetők egészségére! (élénk taps)

Mişu Kraft elvtárs:[141] Kedves Ceauşescu elvtárs, szeretett párt- és állami vezetők, tisztelt elvtársak, kihasználom az alkalmat, hogy még egyszer hálámat fejezzem ki a párt iránt mindazok nevében, akik az ország eme nagy villanytelepén dolgoznak, munkások, technikusok és mérnökök. Szívből köszönjük a meleg szavakat, melyekkel munkánkat értékelték, valamint az értékes útbaigazításokat, melyeket a vállalatnál tett látogatásukkor adtak. Biztosítjuk önöket, hogy erőfeszítést nem kímélve dolgozunk a jelenlegi ötéves terv ránk eső feladatainak példás elvégzésén. Még nagyobb hatékonysággal használjuk a felszereléseket, berendezéseket. Lehetőségeinket úgy irányítjuk, hogy végrehajtsuk és túllépjük a tervbeli feladatokat. Az örömet és lelkesedést, mellyel munkaközösségünk fogadta önöket, tekintsék az állam és párt iránti hódolatunknak, a pártunk IX. kongresszusán meghatározott nagyszerű célok életbe léptetéséért vívott harc iránti ünnepélyes elkötelezettségünknek. Emelem poharam szeretett vezetőink egészségére, élükön Nicolae Ceauşescu elvtárssal, kívánva neki sok egészséget, szorgalmas és tehetséges népünk javára és boldogsága érdekében, szeretett hazánk, Románia Szocialista Köztársaság virágzása és fellendülése érdekében. (élénk taps)

Sütő András elvtárs: Kedves elvtársak, nehéz néhány szóban kifejeznem azt az őszinte lelkesedést és határtalan szeretetet, amellyel tartományunk összes dolgozója fogadja önöket. Valószínűleg nem a próza - az én műfajom - , hanem a vers tudná találóbban, mélyebben visszaadni azoknak a felejthetetlen képeknek az igazi értelmét, melyeknek tanúi voltunk falvainkban és városainkban. Az önök - párt- és állami vezetők - látogatása alkalmával újból beigazolódott napjaink egyik tagadhatatlan igazsága, hogy tartományunk és az egész ország román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozói, legnemesebb céljaikat az RKP politikájában látják megvalósulni. Szívükben hordozzák kedves hazánk, Románia Szocialista Köztársaság iránti mély szeretetüket és ragaszkodásukat. (élénk taps)

Tartományunk vidékein tett utazása során [a párt első titkára] közelebbről is megfigyelhette a szocializmus nagy megvalósításait életünk minden területén. Hallhatta, amint hatalmas hárfa módjára énekelnek a Maros parti új hőerőművek és üzemek. Tudjuk, hogy ez mind pártunk politikájának ragyogó eredménye. De én néhány szóban pártunk és népünk egy másik alkotásáról szeretnék szólni. Olyan alkotás, amelyik meghaladja a legerősebb motorok energiáját, és amely megtölti házainkat, akár a Hargita csúcsainak friss illata. Ez az energia a román népnek az együttélő nemzetiségekkel való rendületlen testvérisége, mely érzelemnek mély gyökerei vannak hazánk történelmében. Ennek egyik bizonyítékát a Teleki Könyvtárban is láthatták, ahol említették például a nagy tudós, Bolyai János sorait: „Senki nem szereti, senki nem értékeli nálam jobban a román nemzetet - emberként is ugyanúgy szeretem, mint a magyart, és örömmel fedezem fel benne az egykori rómaiak egyik legegyenesebb és legtisztább leszármazottait." Tisztességgel őrizzük a múlt eme

141 A Ludasi Hőerőmű vezérigazgatója.

üzenetét, mely városunknak maradt örökségéül. Sok más hagyományt is megemlíthetnénk. E város kövei tanúi voltak Avram Iancu, Papiu-Ilarian és mások társadalmi és nemzeti szabadságért való gyötrődéseiknek és törekvéseiknek.[142] 1849. július 30-án tanúi voltak, amint Petőfi Sándor Segesvár irányába indul, ahol aztán ádáz harcban esett el. Fiatal képzőművészeink éppen a mellszobrán dolgoznak. Hasonlóképpen megalkották a nagy Eminescu mellszobrát is, aki száz évvel ezelőtt szintén áthaladt a városon a balázsfalvi Szabadság Mező felé tartva.[143] Emlékük márványt kíván. Napjainkhoz közelebb esnek azok a tanújelek, amelyeket az RKP szolgáltat tartományunkban vívott harcaival. A fasizmus nehéz éveiben a vidék mártír költője, Salamon Ernő, a kommunista párt eszméi által lelkesítve, halhatatlan verseket írt a Maros völgyi román és székely erdészek közös sorsáról. [144]

Bennünket, a tartomány íróit és művészeit, ez az irodalmi örökség kötelez! Az *Igaz Szó* folyóirat, a *Viaţa Românească*[145] tesvére, az illusztrált *Új Élet*, mely a *Flacăra* testvére, mindegyik a maga módján azon fáradozik, hogy napról napra mélyítse a román nép testvériségét az együtt élő nemzetiségekkel, ami pártunk harcának gyümölcse. Ezt a munkát kedvező körülmények között végezzük. Szocialista államunk az alkotmány révén szentesítette az állampolgárok teljes egyenlőségét. A testvériség, mely régebb a kizsákmányolók uszításának, a lelkek megmérgezésére irányuló nyílt támadásoknak volt kitéve, ma törvény által védett, gyümölcse pedig a haza hatalmas kertjében érik be. Amikor testvériségről beszélünk, nem csak a különböző nemzetiségek közti kapcsolatokra gondolunk. Ez a fogalom napjainkban, a szocialista Románia ege alatt, minőségi változáson ment keresztül. A közös célok megvalósításának aktív tényezőjévé változott, az RKP által vezetett építő munkában pedig társadalmi erővé vált. Nem csak emberséget és kölcsönös tiszteletet jelent, hanem tudatos egybeolvadást a párt politikájával, céljaival. Városunk értelmisége nevében, az önök tiszteletére és egészségére emelve poharam, biztosítom önöket, kedves elvtársak, és személyesen Nicolae Ceauşescu elvtársat, hogy jövőbeli munkánkat teljes egészében napjaink eme nagy igazságához való testi-lelki kötődésben fogjuk végezni. (élénk taps)

Nicolae Vereş elvtárs: Engedjék meg, hogy átadjam a szót Nicolae Ceauşescu elvtársnak, a Román Kommunista Párt főtitkárának (hosszú, szűnni nem akaró taps; RKP-t skandálnak)

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Kedves elvtársak, ez alatt a két nap alatt, amíg a MMAT-ban tett látogatásunk tartott, találkoztunk a tartomány állami és pártaktívájával, a marosvásárhelyi, Dicsőszentmárton, Gyergyószentmiklós, Csík, Udvarhely és Régen rajoni munkásokkal, parasztokkal, értelmiségiekkel. Találkoztunk a dicsőszentmártoni és marosvásárhelyi vegyipari kombinátok, valamint a ludasi hőerőmű munkásaival és technikusaival, a balánbányai bányászokkal, az *Agusztus 23* bútorgyár és a régeni faipari kombinát munkásaival, az oláhkocsárdi és

142 Avram Iancu és Papiu Ilarian a román felvilágosodás és nemzeti mozgalom képviselői Marosvásárhelyen folytattak jogi tanulmányokat és szakmai gyakorlatot.

143 Mihai Eminescu román költő 1866-ban utazott át és szállt meg Marosvásárhelyen.

144 Salamon Ernő románra fordított verseiből először 1965-ben jelent meg egy kötet *Cântec pentru urmaşi* címmel.

145 A Román Írószövetség lapja.

csíkszentmártoni szövetkezeti parasztokkal, a Marosfőn táborozó diákokkal. Az út során, a meglátogatott falvakban és városokban, tulajdonképpen a tartomány majdnem minden lakójával találkoztunk. Nehéz kifejeznem a benyomást, amit e megható találkozások tettek rám. Kezdve a tartományba való belépésünktől Botorkánál, ahol találkoztunk a lakossággal, volt brigádosokkal, majd minden rajonban és városban, ahol áthaladtunk, nagyon melegen, erős szimpátia-megnyilvánulásokkal fogadtak, amiben mi a dolgozóknak az RKP helyes, marxi-lenini politikájába, és a párt KB-be vetett rendíthetetlen bizalmának jelét látjuk. (élénk taps)

Ez a bizalom a párt politikájának gyümölcse, az ipar, a mezőgazdaság, a tudomány és kultúra folyamatos fejlesztése, hazánk minden tartományának új életszínvonalra való emelése, a szocializmus határozott építése Romániában. (vastaps) Ugyanakkor ezek a megnyilvánulások rávilágítanak a népnek a párt külpolitikájához és szocialista köztársaságunk kormányához való ragaszkodására és ezek egyöntetű támogatására. (élénk taps) A MMAT termelő erői is jelentős fejlődést értek el. Új ipari központokat építettek, a meglévőket pedig jelentős mértékben fejlesztették. Marosvásárhely, Dicsőszentmárton, Régen és más városok, Ludas, Galócás községek, és más, régebb kevésbé ismert helységek, mára hatalmasat fejlődtek, a tartomány és az egész ország jelentős ipari központjaivá lépve elő. (taps) Tartományuk mezőgazdasága is hatalmasat fejlődött, amint amúgy az egész országé. Ma a MMAT-ban, a mezőgazdasági termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok szántóföldjein, több mint 2800 traktor, közel 1900 vetőgép, 670 kombájn és sok más mezőgazdasági gép dolgozik. A mezőgazdasági munkák folyamatos gépesítése feltételeket teremtett arra, hogy az önök tartománya is egyre nagyobb mértékben járuljon hozzá a mezőgazdasági termelés növeléséhez, ami minden évben, még szárazság idején is, biztosította a lakosság mezőgazdasági termékekkel való folyamatos ellátását, valamint némi exportra szánt állományt is. Habár még csak négy év telt el a kollektivizálás befejezése óta, az elért eredmények már bizonyítják a párt helyes politikáját a mezőgazdaság szocialista megszervezésében, és bizonyítja a szocialista mezőgazdaság felsőbbrendűségét. Megmutatják, hogy csak ezen az úton lehet elérni, hogy egy fejletlen mezőgazdaság rövid időn belül modern ágazattá váljon, hogy megbirkózzon a dolgozók folyamatosan növekvő szükségleteivel. (taps)

A termelőerők fejlődésével egyidőben hatalmas lendületet vett a tudomány, az oktatás, a kultúra. Marosvásárhely az ország egyetemi központjainak egyike lett. Három felsőoktatási intézmény működik itt, nyolc karral, ahol jelenleg több mint 2500 diák tanul. Ezek az oktatási intézmények bőségesen hozzájárulnak a gazdaság és kultúra területeire szükséges káderek képzéséhez, hazánknak a szocializmus és kommunizmus magas csúcsaira való emeléséhez. (taps) A gazdaság és kultúra fejlődése következtében megnőtt hazánk dolgozóinak életszínvonala. A hatéves terv éveiben az önök tartományában állami alapokból 7600 lakást építettek, a lakosság pedig saját forrásaiból több mint 22 000 új házat emelt. Az új vállalatok, kombinátok, az állami gazdaságok és mezőgazdasági termelőszövetkezetek, az iskolák és művelődési otthonok, a tömbház lakások és új házak, megváltoztatták és megújították a Maros-Magyar Autonóm tartomány városainak és falvainak arculatát, amint történt az egész

országgal.(taps) Tartományuk vívmányai egy részét képezik a szocializmust építő román nép nagy megvalósításainak, ugyanakkor pártunk marxi-lenini politikájának, az ország szocialista iparának, a mezőgazdaság szövetkezesítésének és a haladó tudományok alapján való megszervezésének, a tudomány és kultúra fejlődésének eredményeit jelentik. Minden, ami a szocializmus éveiben megvalósult, az egész ország alkotó, fáradhatatlan tevékenységének eredménye: a munkásosztályé, a parasztságé, az értelmiségé, nemzetiségi különbség nélkül, az egész népé, amely becsülettel valósította és valósítja meg pártunk politikáját.(taps)

Az elmúlt években elért minden nagy vívmány ellenére nem tudjuk elhallgatni, hogy tevékenységünkben nehézségek, hiányosságok is mutatkoztak, hogy még nagyon sok teendőnk van annak érdekében, hogy hazánk az anyagi termelés szempontjából a fejlődő országok szintjét elérje. Hogy erőfeszítéseket kell még tennünk a termelőerők fejlődésének biztosítása érdekében, és ezen az alapon növeljük az egész nép anyagi és szellemi életszínvonalát. Munkánkban természetesen voltak fogyatékosságok, de amit meg kell jegyeznünk – és érdemes aláhúznunk – az a tény, hogy pártunk időben felfedezte ezeket a hiányosságokat, meghozta a kellő intézkedéseket az eltávolításukhoz, biztosítván ezzel szocialista társadalmunk előrehaladását. Ami a szocializmus építésének éveiben végzett teljes tevékenységünket jellemzi az, hogy a nehézségeket és hiányosságokat legyőzve, biztosítottuk az egész ország felfele ívelő haladását, a szocializmus végső győzelmét hazánkban.(vastaps és éljenzés)

A párt IX. kongresszusa felvázolt egy terjedelmes programot az ország sokoldalú fejlődésére és, hogy a szocializmus építésének kiteljesedési folyamatát magasabb szintre emeljük. Ebben az ötéves tervben is különleges figyelmet fordítunk az ország iparosítására – az egész nemzetgazdaság kitartó haladásának és a nép életszínvonala emelésének záloga, szocialista hazánk valódi függetlenségének és szuverenitásának garanciája. (élénk taps) Jelen ötéves terv időszakában a MMAT erős fejlődésnek lesz tanúja. 1966 és 1970 között 7,3 milliárd lej körüli beruházást végzünk az önök tartományában. Tovább fejlődik és modernizálódik számos vállalat, új ipari létesítményeket építenek, amelyek érezhetően megnövelik a tartomány gazdasági potenciálját. Ezekben az években a tartomány globális ipari termelése mintegy 1,6-szorosára fog növekedni. 1970-ben 1000 lakosra 227 alkalmazott fog jutni, szemben a 203-mal, ahányan 1965-ben voltak. Ez mind azt bizonyítja, hogy a tartománybeli ipar termelő erői nagy fejlődést érnek el. Amint az ismeretes, a MMAT-nak kitűnő feltételei vannak a mezőgazdaság, és elsősorban az állattenyésztés fejlődésére. Ezért az elkövetkező években különös figyelemmel kell követniük e körülmények értékesítését, az anyagi eszközök hozzáértő használatát, melyeket az állam bocsát a szocialista mezőgazdaság rendelkezésére, hogy az a IX. kongresszuson felvázolt feladatoknak megfelelően fejlődhessen. Az önök tartományának egyre jobban hozzá kell járulnia mezőgazdaságunk haladásához, és erre meg is van a lehetősége.

Különös figyelmet szentelt a párt IX. kongresszusa a tudomány, az oktatás és a kultúra fejlődésének. Mindez onnan indul ki, hogy pártunk szerint az ipar, a mezőgazdaság, a teljes szocialista gazdasági és szellemi élet csak a leghaladóbb tudomány és kultúra alapján szervezhető meg. Éppen ezért erőfeszítéseket kell

tennünk, hogy biztosíthassuk a hazai tudomány és kultúra szintjének nemzetközire való emelését, hogy legyenek a szocialista társadalom – melyet most hozunk létre – igényeinek szintjén, hogy hozzájáruljanak a holnap kommunista társadalmának építéséhez. (vastaps) A tudomány és kultúra fejlődése érdekében az állam jelentős anyagi erőfeszítéseket tesz. Az ötéves terv éveiben az önök tartományában is új osztálytermek épülnek az általános, a szak- és a líceumi oktatás számára. És ha az építészek igényesebbek és hatékonyabbak lesznek, és nem halogatják folyton a terv elkészítését, akkor az ötödik év végére Marosvásárhelyen felépül egy modern, 800 férőhelyes színház is. (élénk taps) Továbbá, a dolgozók egészségvédelme érdekében, megkezdődik egy új, 1000 ágyas kórház építése is, eleget téve így a vásárhelyi orvosok és az Orvostudományi Intézet egyik kérésének. (taps) Ebben az ötéves tervben is erőfeszítéseket kell tennünk a lakásépítés terén, mind az állami alapokból, mind a lakosság saját forrásaiból. Az önök tartományában állami alapokból több mint 9200 lakást építenek, ami kétségtelenül hozzájárul a lakóterület érezhető növekedéséhez. Természetesen, ebben a tekintetben többet kell foglalkoznunk a lakosság saját forrásainak felhasználásával is, hogy segítsük azokat, akik így szeretnének építkezni. Az ötéves terv végére tartományukban gyakorlatilag befejeződik a falvak villamosítása, ami hatalmas siker, figyelembe véve azt az állapotot, amiben az ország ebből a szempontból állt. A termelő erők országos fejlesztési politikája keretében, a jelenlegi ötéves terv alatt új ipari vállalatokat létesítenek a gyengébben fejlett rajonokban, mint Csík, Udvarhely, Régen. Ez hozzájárul az illető rajonok gazdasági és társadalmi-kulturális felemelkedéséhez, a lakosság munka- és életkörülményeinek javulásához. Amint látják, elvtársak, a párt IX. kongresszusán kidolgozott program keretében tartományukra nagy feladatok hárulnak. Figyelembe véve a kommunisták és az összes dolgozók eddigi munkáját a tartományban, meg vagyunk győződve, hogy sikerül önöknek jó körülmények közt elvégezniük ezeket a feladatokat, hozzájárulva a pártkongresszuson kidolgozott program megvalósításához, mely a szocialista Románia magasabb civilizációs és haladási fokra való emelését célozza meg. (vastaps) Nyolc hónap telt el az új ötéves terv megvalósítási munkálatainak kezdetétől. Az ipari termelési terv megvalósításában elért eredmények – melyet országos szinten 102,3%-ban, tartományukban pedig 103,2%-ban teljesítettek – azt bizonyítják, hogy a terv előírásai teljes mértékben megvalósíthatók, és biztosítékot jelentenek arra vonatkozólag, hogy ha jól dolgozunk, és minden intézkedést meghozunk a célkitűzések határidőre való eléréséért, akkor teljes egészében teljesítjük az ötéves terv ipari fejlődésre vonatkozó előírásait. (élénk taps) Annak ellenére, hogy a termés betakarítása még nem ért véget, a búza begyűjtésének, valamint a kukorica, cukorrépa, napraforgó, burgonya, gyümölcsök fejlődésének ismeretében elmondhatjuk, hogy az idei termés jó lesz, és összességében túllépi a terv előírásait. Ez is egy jó kezdet az ötéves tervben, és azt bizonyítja, hogy ha hozzáértően dolgozunk, és jól használunk fel minden anyagi eszközt, amit az állam a mezőgazdaság rendelkezésére bocsát, akkor a mezőgazdasági termelés növelésére vonatkozó feladatokat maradéktalanul teljesítjük. (élénk taps) Pártunk továbbá egy sor intézkedést hozott a kongresszusnak az oktatás, tudomány és kultúra fejlődésére vonatkozó határozatainak megvalósítására. Ezen intézkedések alkalmazása is – ami éppen

folyamatban van – azt bizonyítja, hogy megvannak a feltételeink, hogy a gazdasági, kulturális és társadalmi tevékenységek minden ágazatában sikeresen hajtsuk végre a párt IX. kongresszusán megállapított rendeleteket és határozatokat.

A MMAT-ban évszázadok óta együtt élnek és dolgoznak románok, magyarok, németek és más nemzetiségűek. Együtt hozták létre a vidék anyagi és kulturális javait. Együtt harcoltak a közös kizsákmányolók és elnyomók ellen, egy szabad és boldog életért. Országunk történelme tele van e vidék dolgozó tömegeinek közös harcáról szóló példákkal. Ismert dolog, hogy a kizsákmányoló osztályok, gyártulajdonosok, földesurak – legyenek románok, magyarok vagy németek – mindig arra törekedtek, hogy a különböző nemzetiségű dolgozókat egymásnak ugrasszák, mert így jobban elnyomhatták őket és nagyobb nyereséget szerezhettek. Nagyon jól egyetértettek, amikor a román és más nemzetiségű dolgozók kizsákmányolásából származó nyereségüket kellett megvédeniük. A szocializmus örökre felszámolta mind a társadalmi, mind a nemzetiségi elnyomást. Biztosítja a dolgozók közti valódi jogegyenlőséget, nemzetiségtől függetlenül továbbá, hogy minden állampolgár teljes tudását és szakértelmét a nép szolgálatába állíthassa, és hozzájáruljon a termelőerők, a tudomány és kultúra fejlődéséhez, szocialista hazánk virágzásához. (vastaps) Ebből a tartományból származik Dózsa György, az 1514-es nagy parasztfelkelés vezére, mely a feudalizmus ellen irányult és, amelyben egyaránt részt vettek magyar és román parasztok. Engels szerint Dózsa „kikiáltotta a köztársaságot, a nemesség megszüntetését, a nép szuverenitását". E vidék lakossága és a moldvaiak, valamint havasalföldiek között állandó kapcsolat állt fenn, közös harcokat vívtak az elnyomók ellen. Vasluiban, az 1475-ös ütközetben, jelentős székely sereg harcolt Ştefan cel Mare zászlaja alatt. Petru Rareş pedig, Moldva fejedelme, a marosvásárhelyiek segítségére sietett, oltalma alá véve a várost. Kiemelten fontos e vidék néptömegeinek és tanult embereinek hozzájárulása az 1848-as forradalomhoz. A forradalmi vezetők, soraikban Avram Iancuval és másokkal, azért harcoltak, hogy Erdély különböző nemzetiségei egyenlő polgári és politikai jogokat élvezzenek, hogy érdekeiket tiszteletben tartsák. A leghaladóbb szellemiségek a román és magyar erők forradalomban való egyesülését támogatták. Egy magyar parancsnokhoz címzett levelében Avram Iancu ezt írta: „A sors egy földre teremtett bennünket, hogy közös verejtékkel műveljük azt meg, hogy közösen élvezzük édes gyümölcsét." A testvériségnek hasonló nemes eszméi nevében folytatták tevékenységüket Petru Maior, román történész és filozófus, az erdélyi iskola kimagasló egyénisége, és sok más erdélyi román tanult ember. Ugyanezért az eszméért harcolt a haladó gondolkodású tudós, Bolyai János is, aki határozottan fellépett a nemzeti elnyomás ellen, valamint további magyar forradalmárok.

A közös harc hagyományait folyatta és fejlesztette tovább a forradalmi munkásmozgalom. Az itteni munkástömegek soraiból emelkedtek ki a kommunista párt lelkes harcosai, mint Simó Géza, Bernát Andor, Suzana Pârvulescu, Józsa Béla, valamint értelmiségiek, mint Salamon Ernő kommunista költő és Berde Mária írónő.[146] A két világháború között a MMAT munkásközpontjaiban, a párt helyi szervezeteinek irányítá-

146 Simó Géza, Bernát Andor, Suzana Pârvulescu, Józsa Béla az illegalista mozgalom marosvásárhelyi képviselői, Salamon Ernő költő és Berde Mária írónő is huzamosabb ideig éltek és alkottak Marosvásárhelyen.

sával, a munkások és parasztok számos akciót hajtottak végre. Ismeretes az 1934-es gyímesvölgyi felkelés, a munkás parasztok egyik legnagyobb harca, melyet a kommunista párt szervezett és vezetett, és melynek során megszilárdultak a román és magyar parasztok közti testvéri kötelékek. Mindezekben a harcokban folyamatosan együtt voltak a román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozók. Az ország minden megvalósítása a dolgozók közös munkájának és harcának eredménye, nemzetiségre való tekintet nélkül. A nemzetiségi kérdésben a párt által követett marxi-lenini politika megnyilvánul abban a törődésben is, amellyel az összes tartomány termelőerőinek fejlődését követi. Ez pedig biztosítja a gyakorlatban a dolgozók közti egyenlőséget, nemzetiségtől függetlenül. Mert a termelőerők fellendülése nélkül, gazdaság nélkül, nem beszélhetünk jogegyenlőségről. A teljes jogegyenlőség nem valósítható meg anélkül, hogy az első és legalapvetőbb jogot ne biztosítanánk: a munkához való jogot. Ezt pedig csak a termelőerők fejlődésével érhetjük el. Ebben a tekintetben büszkén elmondhatjuk, hogy pártunknak a tartományok többoldalú fejlesztésére vonatkozó politikája valóban marxi-lenini politika. (élénk taps)

Az önök tartományának erős a pártszervezete, közel 65 000 tagot számlál. Ez a szervezet jelentősen hozzájárul a tartomány gazdasági és társadalmi-kulturális fejlődésére vonatkozó pártpolitika megvalósításához, valamint a dolgozók kommunista neveléséhez. Ezúttal gratulálok a tartományi szervezetnek, a pártaktívának, az összes kommunistának, az eddigi tevékenységükért, és további sok sikert kívánok a párt IX. kongresszusa, a KB határozatainak megvalósításához! (vastaps) Azok a sikerek, melyeket országunk a szocializmus építésében, a gazdaság, kultúra, tudomány fejlődésében ért el, egyidejűleg hozzájárulnak a teljes nemzetközi szocialista rendszer megerősítéséhez. Minél erősebbek az egyes szocialista országok, minél jelentősebbek az anyagi termelés és a kultúra fejlődése terén elért eredményei, annál többet járul hozzá a szocializmus ügyéhez, befolyásának és autoritásának növeléséhez a világban. Ma, amikor az imperializmus egy sor agresszív tevékenységhez folyamodik, még fontosabb, hogy hozzájáruljunk a szocializmus, a nemzetközi kommunista mozgalom erőinek támogatásához, az antiimperialista erők, a békéért és társadalmi haladásért harcba szállók erősítéséhez. A Bukaresti Nyilatkozatok – melyeket múlt hónapban fogadtak el a Varsói Szerződés országainak Politikai Tanácsadó Bizottsága értekezletén részt vevő szocialista országok – kifejezik az aláíró államok azon óhaját, miszerint fáradhatatlanul küzdenek az európai biztonság megőrzéséért, valamint támogatják a vietnámi nép végső győzelmét az amerikai támadók felett.[147] Ezek a nyilatkozatok, melyeket különös érdeklődéssel fogadott mind az európai, mind az egész világ közvéleménye, nagy fontosságúak és jelentősen hozzájárulhatnak az európai biztonság megvalósításához, valamint ahhoz a harchoz, melyet az amerikai imperializmus vietnámi támadásának megállításáért vívunk. Az RKP és kormányunk folytatja a határozott harcot az európai biztonság megvalósításáért, a vietnami népnek pedig megadnak minden támogatást a végső győzelem kivívásáig. Úgy gondoljuk, hogy megvannak a feltételek ahhoz, hogy az európai népek között új kapcsolatok jöjjenek létre, melyek a szuverenitás, függetlenség, egyenlőség és a belügyekbe való be nem avatkozás elvein alapulnak, ez pedig

147 1966-ban a Varsói Szerződés tagállamainak védelmi miniszterei Bukarestben tárgyaltak és adtak ki közös nyilatkozatot, amelyben többek között elítélték az USA vietnami intervencióját.

jelentős hozzájárulás lesz nem csak az európai béke és biztonság ügyéhez, hanem az egész világ békéjéhez. (vastaps) Napjainkban nagy jelentőséggel bír a szocialista országok egységének, valamint a nemzetközi kommunista és munkásmozgalomnak a megerősítése. Ezért pártunk és kormányunk továbbra is minden erőfeszítést megtesz annak érdekében, hogy a szocialista országok, valamint a nemzetközi kommunista és munkásmozgalom egységének és összetartó erejének megerősödését biztosítsa - ez lévén a világbéke megvalósításának egyik feltétele. (élénk taps)

Végezetül szeretnék még egyszer az összes jelenlevőnek - kommunistáknak és tartományuk, a MMAT dolgozóinak, románoknak, magyaroknak, németeknek és más nemzetiségűeknek egyaránt- új és újabb sikereket kívánni testvéri munkájuk során, melyet a szocializmus építésének, a nép jólétének, Romániának a civilizáció és haladás új csúcsaira való emelésének szentelnek. (taps, éljenzés) Javasolom, hogy emeljük poharainkat párt- és állami aktívánk, a tartományi pártbizottság és a tartományi néptanács egészségére, szocialista országunk virágzására, az RKP-ra. (hosszas taps)

Nicolae Vereş elvtárs: Kedves elvtársak, jelen gyűlésünk a párt- és állami vezetés tartományunkban tett látogatásának végét jelenti. Tisztelt Nicolae Ceauşescu elvtárs, kedves elvtársak a párt- és állami vezetésből. Nehéz megfelelő szavakat találnunk, melyek teljességükben kifejeznék mély tiszteletünket és ragaszkodásunkat. Nem a szavak, hanem a tettek kiváltsága, hogy gondolatainknak, határozott akaratunknak tanúi legyenek: azt akarjuk, hogy értékes utasításaik és tanácsaik minél hamarabb kézzelfogható valósággá váljanak, az ötéves terv szakaszainak és az RKP IX. kongresszusán felvázolt nagyszerű program megvalósításának alkotórészeivé. Most pedig, a jövőre való tekintettel hadd mondjam el, hogy mindig szívesen látjuk itt önöket és minden alkalommal a vidék munkásai, parasztjai, az értelmiségiek - románok, magyarok, németek -, szívük teljes melegével fogadják önöket, beszámolva édes hazánkban, Románia Szocialista Köztársaságban, a szocializmus építésében tett új sikereikről. (élénk taps) Még egyszer, kedves elvtársak, köszönjük az emlékezetes látogatást és jó utat kívánunk! (taps, éljenzés; mindenki felállva, hosszasan ünnepel)

ANIC, CC PCR Cancelarie, dos. 104/1966. 70-86. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

18.
A Maros Magyar Autonóm Tartomány Pártbizottságának tájékoztatója a dolgozók nyári szabadidejének megszervezéséről

Marosvásárhely, 1967. augusztus 5.

A pártvezetés útmutatásai alapján a tartományi pártbizottság nagy figyelmet fordít a dolgozók szabadidejének optimális kihasználására, azok életkora, foglalkozása és tudásszintjének függvényében. A szabadidő hasznos és erőt adó eltöltésének egyik módja az a kulturális-nevelő tömegtevékenység, aminek keretében a pártszervek és -szervezetek irányításával számos nagyarányú, több területet is átfogó rendezvényt szerveztek. A művelődés- és művészetügyi bizottságokat irányították, hogy kellemes és tanulságos szabadtéri tevékenységeket szervezzenek. A marosvásárhelyi Hargita parkban és a Május 1 strandon, a régeni Kerek erdőben, a maroshévízi Fenyő parkban, a ludasi stadionban és sok más helyszínen már hagyománnyá vált a nagyszabású művelődési-művészeti és sportvetélkedők megszervezése. Ebben az időszakban ezeken a pihenőhelyeken számos dolgozó csodálhatta meg a román és magyar táncok és dalok szépségét, báját, a tartomány népviseleteinek szépségét. Balánbányán, Szentegyházán, Radnóton és más munkásközpontokban rendszeresen szerveznek kulturális-nevelő rendezvényeket, valamint különböző tudományos, irodalmi, művészeti, zenei és sporttémájú versenyeket, az élmunkásoknak és a szocialista verseny kitüntetettjeinek ajánlva. Az erdészeti munkásoknak és a hargitai bányászoknak szervezett falusi ünnepségek a programok változatosságának és gazdagságának köszönhetően kivívták a résztvevők egyöntetű elismerését [...][148]

A dolgozók szabadidejének megszervezésére irányuló foglalatosságok között jelentős helyet foglal el a kirándulás. Csak a szakszervezetek, az ONT-vel[149] együttműködve, 251 turisztikai akciót, kirándulást, látogatást szerveztek ebben az évben, amelyeken több mint 15 000 dolgozó vett részt. A legtöbb kirándulást a romániai forradalmi és demokratikus mozgalom Történelmi Múzeumához, a békási és az argeşi vízi erőművekhez, a Prahova és Olt völgyébe stb. szervezték. Érdekesek voltak a hétvégi kirándulások a következő útvonalon: Marosvásárhely - Szováta; Marosvásárhely - Kolozsvár; Marosvásárhely - Gyilkos tó; Marosvásárhely - Tusnád. Az ifjúsági szervezetek Tusnádra, a Gyilkos tóhoz, Bukarestbe szerveztek kirándulásokat, melyeken mintegy 10 000 fiatal vett részt. Az élenjáró és 1966-ben kitüntetett vállalatok (IPROFIL Augusztus 23, Radnóti TC, Balánbányai IM stb.) munkásközösségei olyan útvonalakat választottak, melyek biztosították az élmunkásaik és a szocialista verseny kitüntetettjei számára a nagy építőtelepek, az új ipari létesítmények, az ország szépségeinek megismerését. Ezeken a rendezvényeken kívül a klubokban, kultúrotthonokban és művelődési termekben a tevékenységi programok alapján számos vonzó, tartalmilag gazdag kulturális-nevelői akciót szerveztek: szimpóziumok, hangos naplók,

148 A helyszínek felsorolását nem közöljük.
149 Organizaţia Naţională a Turismului - Országos Turisztikai Szervezet.

képzeletbeli utazások a térképen, irodalmi estek, filmbemutatások és egyebek. A tartományi pártbizottság utasításai alapján a gyógyfürdő-helyeken ebben az idényben nagyobb teret biztosítottak a szórakoztató, a kulturális és sportrendezvényeknek: kirándulásokat szerveztek az üdülőhely körül, sakk- és asztali tenisz versenyeket, táncos esteket stb. Továbbá zeneaudicókat, irodalmi esteket tartottak. A művészeti szakintézmények is program szerint előadásokat tartottak.

Rá kell azonban mutatnunk, hogy tartományunk területén a dolgozók szabadidejének megszervezésében még nagy tartalékok vannak és sok a hiányosság is. A rajoni és városi pártbizottságok nem irányították kellő mértékben a szakszervezeteket és a művelődés- és művészeti bizottságokat, hogy minden településen biztosítsák az érdekes, vonzó kulturális-nevelői akciókat, állandó jelleggel, azokon a helyeken, ahol a dolgozók szabadidejüket szokták tölteni. Ezzel magyarázható, hogy a tartomány minden városában, annak ellenére, hogy jobb eredményeket értek el, mint az előző években, még mindig kevés rendezvényt szerveznek a szabadban.

ADJM, fond PCR MS, dos. 494/1967. 70, 72–74. f. Géppel írt román nyelvű jelentés fordítása.

19.
A Felekezeti Főosztály tájékoztatása az RKP vezetőségének a Maros Magyar Autonóm Tartományban tapasztalt egyházi tevékenységekről

Marosvásárhely, 1967. március 8.

A tartományi néptanács közölte a rajoni néptanácsokkal a Felekezeti Főosztály álláspontját a párttagoknak az egyházközségi tanácsokba való beválasztásáról (hogy ne válasszák meg őket). A lelkészek útmutatást kaptak, hogy az egyháztanácsi jelöltek listáját bemutassák a községi néptanácsok elnökeinek, hogy azok kitöröljék a párttagok neveit. Mivel a lelkészek nem hajtották végre a rendeleteket, illetve egyes községi néptanácsok nem foglalkoztak a dologgal, több egyházközségben is előfordult, hogy párttagokat választottak be az egyháztanácsba. Például: Ludas rajonban 7 ortodox pap nem mutatta be a listákat a néptanácsi elnöknél. Az egyházközségi tanácsokba megválasztott párttagok helyzete a következő: a kutyfalvi ortodox egyházközségben 2, Radnóton 2; a kutyfalvi református egyházközségekben 4, Radnóton 5, Ludason 5 – ami a teljes Ludas rajont illeti. Dicsőszentmárton rajonban: Vámosgálfalván 3, Ádámoson 4; Udvarhely rajonban a csekefalvi református egyházközségben 2, Székelyudvarhelyen pedig 1; az ádámosi unitárius egyházközségben (Dicsőszentmárton rajon) 5 párttag.

Érdekes helyzet, hogy egyes helységekben, amikor az egyházközségben felekezeti kérdések merülnek fel, mint a parókia új lelkészekkel való bővítése, ezekben a tevékenységekben a párttagok is részt vesznek, vagy éppen a szervezés élén állnak. Monorfalván például (Régen rajonban) a Szebeni Érsekség által kinevezett papot a hívek elutasították. Egy csoportjuk szervezkedni kezdett új pap kinevezése érdekében. Házról házra járva 463 aláírást gyűjtöttek össze. Ezen a listán 37 párttag neve is szerepel, köztük a pártbizottsági titkár helyettesének, valamint a vasút alapszervezeti titkárának a neve. A vámosgálfalvi (Dicsőszentmárton rajon) református egyházközségben a volt lelkész, Benkő Zoltán, fegyelmi okokból távozott. (A konfirmálók felkészítésekor megcsókolt egy lányt a templomban). Távozása után az egyháztanács intézkedni kezdett egy új lelkész ügyében, de anélkül, hogy a hivatalos formákat betartották volna. Az akció élén Keszeg János, Jankó fia állt, párttagként, és aki ez ügyben elment a kolozsvári református püspökségre is. Keszeg álláspontját Horváth János is támogatja, aki az illető település párttagja.

A felekezetek anyagi hátterének rövid elemzéséből a következők derülnek ki: A Maroshévíz rajoni ortodox esperességnek az elmúlt évben (1966) összesen 1 509 000 lejes bevétele volt (ebben az összegben az egyházközségi bevételek is benne vannak).[150] Ugyanebben a rajonban a kultúrotthonok bevétele összesen 234 000 lej volt. A marosvásárhelyi református esperesség bevétele összesen 3 545 210 lej volt, az ortodoxé pedig 1 596 093 lej. Az illető esperességekbe beleértjük a marosvásárhelyi egyházközségeket is. Marosvásárhely rajon és a város kultúrotthonjainak összbevétele a

150 A hatvanas évek második felében egy kg kenyér ára két lej körül mozgott.

tavaly 1 223 300 lej volt. Hozzáteszem, hogy az ortodox és református mellett Marosvásárhely rajonban még más felekezetek is vannak, ahonnan azonban nem sikerült adatokat szereznünk: az unitárius esperesség, valamint a neoprotestáns közösségek.[151] Ludason az ortodox esperességnek összesen 2 174 176 lejes bevétele volt, a reformátusnak pedig 1 074 000 lejes. Ugyanebben a rajonban a kultúrotthonok összesen 726 300 lej bevételt könyvelhettek el. Ludas rajonban pedig szintén léteznek más felekezetek is még, mint pl. a római katolikus és a neoprotestáns, akiket nem foglaltunk bele jelen tájékoztatóba. A Régen rajoni ortodox esperesség az elmúlt év során 1 775 488 lejt vételezett be, a református pedig 1 520 900 lejt. Ugyanebben a rajonban a kultúrotthonoknak összesen 778 300 lej bevételük volt. A római katolikus felekezet és a neoprotestáns közösségek költségvetési megvalósításairól nincs adatunk. Az Udvarhely rajoni ortodox esperesség tavalyi bevétele összesen 1 854 500 lejt tesz ki, az unitárius esperességé pedig 557 997 lejt. A rajoni kultúrotthonok bevétele 1 170 000 lej volt. Megjegyzendő, hogy Udvarhely rajonban a többségi felekezet a római katolikus. Az ő bevételeikről viszont nincs adatunk. A fent említett adatok mind a felekezetek, mind pedig a kultúrotthonok esetében tartalmazzák az állami költségvetésből származó alapokat, az ezen kívülieket a kultúrotthonoknál, valamint a hívek adományaiból származó saját bevételeket a felekezeteknél. A fenti helyzet egyes egyházközségek szintjén elemezve így mutat: Az idecspataki (Régen rajon) ortodox esperességen a költségvetési megvalósítások alakulása: 1962-ben 12 028 lej, 1963-ban 14 493 lej, 1964-ben 13 651 lej, 1965-ben 19 940 lej. Ehhez még hozzáadódik minden évben az állami költségvetésből 6840 lej, ami az államnak a pap jövedelméhez való hozzájárulását jelenti. A kultúrotthonban, ugyancsak Idecspatakon, a következő a teljesítmény: 1963-ban 8400 lej, 1964-ben 9100 lej, 1965-ben 8200 lej és 1966-ben 10 200 lej. Ezekben az összegekben benne van az állami költségvetésből, valamint a költségvetésen kívüli forrásokból származó pénz egyaránt. A szentsimoni (Csík rajon) római katolikus egyházközség eredményei: 1963-ban 17 353 lej, 1964-ben 20 943 lej, 1965-ben pedig 22 489 lej, amihez hozzáadódik minden évben az állami költségvetésből származó 6840 lej. A kultúrotthon az állami költségvetésből és azon kívüli forrásokból származó bevételei: 1963-ban 9000 lej, 1964-ben 16 800 lej, 1965-ben 23 300 lej, 1966-ban pedig 22 200 lej. A gyergyócsomafalvi római katolikus egyházközség bevétele: 1964-ben 14 905 lej, 1965-ben 19 638 lej, az állami költségvetésből pedig még 13 680 lej évente. A kultúrotthonban a bevétel (állami és más forrásból) összesen 28 300 lej 1964-ben és 23 900 lej 1965-ben. A monosfalvi (Maroshévíz rajon) egyházközség költségvetési teljesítménye: 1964-ben 22 866 lej, 1965-ben pedig 28 798 lej, és még 6840 lej évente az állami költségvetésből. A kultúrotthonban 1500 lej gyűlt 1964-ben és 1600 lej 1965-ben. Mezőcekeden (Ludas rajon) az ortodox egyházközségben a helyzet: 1963-ban 32 649 lej, 1964-ben 43 699 lej, 1965-ben 44 107 lej. Az állami költségvetésből pedig még évi 6840 lej. Ugyanitt a kultúrotthon bevételei: 1963-ban 4900 lej, 1964-ben 5200 lej, 1965-ben 6500 lej és 1966-ban 6700 lej. A hitoktatást illetően összeállítottunk egy táblázatot, mely konkrét adatokat tartalmaz a tartomány egyes római katolikus egyházközségeiből:

151 A tartomány területén több neoprotestáns felekezet, csoportosulás is létezett, pl. Jehova tanúi, adventisták, szombatosok, pünkösdisták.

Helység	Év				
	1963	1964	1965	1966	1967
Csík rajon					
Csíkcsicsó		152	335		177
Csíkszentmiklós		240	100		
Karcfalva		200	200	180	
Gyergyó rajon					
Gyergyócsomafalva	300	180	450	450	150
Gyergyóditró		400	400	270	300
Gyergyóalfalu		115	230	310	340
Gyergyóremete		500	750	989	335
Gyergyótölgyes			105		70
Gyergyószentmiklós		170		135	110
Udvarhely rajon					
Oroszhegy		290		170	210
Szentegyháza		250	165	170	130
Lövéte		400	570	500	500
Farkaslaka		160			220
Zetelaka	380	480		300	360
Székelyudvarhely				105	100
Marosvásárhely rajon					
Nyárádremete	150		300		280
Nyárádköszvényes				160	35
Mikháza				55	35
Bordos			50		70

A protestáns felekezetéknél a hitoktatás kérdése nem jelent különösebb problémát. Ezeknél a vallásoknál nagy jelentőséget tulajdonítanak a konfirmálók előkészítésének.

Tankó Árpád

ANDJM, fond. Departamentul cultelor, dos. 348/1966. 4–7. f. Géppel írt román nyelvű jelentés fordítása.

II. 1968 A NYITÁS ÉS A „LEHETŐSÉGEK" ÉVE

II.1. Kisebbségpolitika fent. Az RKP kisebbségpolitikájának alakulása, változásai

20.
Gyorsírásos jegyzőkönyv Nicolae Ceauşescu és a csíkszeredai küldöttek találkozójáról[1]

Bukarest, 1968. február 14.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Valóban, kezdetben az a javaslat hangzott el, hogy Hargita megye székhelye Csíkszereda legyen. Utólag azonban még tárgyaltunk és új megyék létrehozásának a lehetősége is felmerült, mint Szilágy, Kovászna és mások. Ebben a helyzetben az újonnan létrehozott Kovászna megye székhelye Sepsiszentgyörgy lett - ami egyértelmű - és nem is vitatja senki, a másik megye esetében viszont felmerült a kérdés, hogy Csíkszereda vagy Székelyudvarhely legyen a központ. Ez a probléma tulajdonképpen már korábban felmerült, mivel egyesek Sepsiszentgyörgyöt, mások pedig Székelyudvarhelyt kívánták székhelyül. Tehát már kezdettől fogva vita volt a körül - amint azt éppen honfitársaiktól tudhatják -, hogy Csíkszereda nem lenne a legmegfelelőbb megyeszékhely. Mi az egy megyés változatban azt támogattuk, hogy Csíkban legyen a székhely - minden ellenérv dacára -, mivel abból indultunk ki, hogy ez a legközpontibb város és a lakosság számára könnyen megközelíthető. Az új helyzetben - és önök jól ismerik a helyszínt - látható, hogy a legnagyobb népsűrűség Udvarhelyen, valamint attól nyugatra és észak-nyugatra van. Csíknak kisebb a népsűrűsége. Nem arról van szó, hogy az udvarhelyieknek valamilyen engedményt tettünk volna, hanem a lakosság érdekeiből kiindulva gondoltuk úgy, hogy a mostani új változat alapján Udvarhely és Sepsiszentgyörgy legyen a két megyeszékhely. Ami Gyergyószentmiklós és Maroshévíz helységeket illeti, közöttük jó út van, amit szándékunkban áll leaszfaltozni és akkor még jobb lesz az összeköttetés. Ezeknek a helységeknek kisebb a lakossága; a legsűrűbb lakosság itt van (a térképen Udvarhely környékére mutat), és ezt figyelembe kell vennünk. Minden meghozott intézkedéskor

1 A találkozó előzményei közé tartozik, hogy Kovászna megye létrehozása után a pártvezetés Hargaita megye székhelyét illetően megváltoztatta eredeti elképzeléseit. Csíkszereda helyett Udvarhely városát jelölte megyeszékhelynek. A csíkszeredaiak rendkívül csalódottan fogadták a hírt. A város központjában egy nagyobb tüntetés bontakozott ki, amelyet a KB küldötteinek sem sikerült lecsillapítaniuk. A pártvezetés és a csíkszeredai helyi elit közötti megállapodás része volt, hogy Nicolae Ceauşescu személyesen fogja meghallgatni a csíkszeredaiak küldöttségének álláspontját. A találkozó jegyzőkönyvét közölte: Novák Csaba Zoltán-Olti Ágoston: Udvarhely vagy Csíkszereda? Harc a megyeszékhelyért (Egy csíkszeredai küldöttség Nicolae Ceauşescunál 1968-ban). *Székelyföld*, 2008. 7. sz. 85-111. p.

figyelembe vettük a történelmi hagyományokat és a nemzetiségi összetételt, de arra törekedtünk, hogy életképes, minden tekintetben fejlődni tudó megyéket hozzunk létre. Megvizsgálják önök is a térképet és látni fogják a többi megye felosztását is. Megértem az önök és a csíkiak keserűségét, mindenki úgy tudta, hogy Csíkszereda lesz a megyeszékhely, most pedig változtatást javasolunk. Ha csíki lennék, lehet, hogy én is így ítélném meg. Nekünk viszont az általános érdekek szerint kell mérlegelnünk. Az általunk javasolt megoldás az, hogy Hargita megye központja maradjon Udvarhelyen. Lenne esetleg még egy megoldás, hogy Csíkszereda néhány községgel együtt (mint pl. Pálfalva és mások) átkerüljön Sepsiszentgyörgyhöz. Mi viszont azt ajánljuk, hogy maradjanak Hargitában, Udvarhely központtal, mert másképpen nem indokolt. Nem fogadtam el azt az – éppen a honfitársaiktól érkező – kritikát, miszerint Csíkszereda kicsi lenne. Van nekünk egy fejlesztési programunk Szeredára, amit meg is fogunk valósítani. Még ebben az ötéves tervben szeretnénk létesíteni ott egy 1700 munkást foglalkoztató vállalatot, ahol sok nő kap majd munkát. Ugyanakkor téli sporttelepet hozunk itt létre, elsősorban a jégkorongnak. Ebből a szempontból Csíkszereda nem fog kárt szenvedni. Mi több, egy sor intézményt itt hozunk létre: a megyei pártbizottság Udvarhelyen lesz, viszont a tartományi mezőgazdasági igazgatóságot és más intézményeket áthelyezzük Szeredába.

Mit mondhatnék önöknek? Hogy maradjanak meg Udvarhely székhellyel és küzdjenek Csíkszereda fejlődéséért. A kitűzött terv megvalósulása esetén biztos vagyok benne, hogy 4–5 éven belül Csíkszereda erős központtá válik és akkor gondolkozhatunk azon, hogy municípiummá alakítsuk. Ez lenne a mi ajánlatunk. Hogy ne mondják, hogy most egyből kérjük az önök véleményét, én itt hagyom a térképet, még megtárgyalják, elemzik a dolgokat. De ne csak a helyi érdekek szellemében, annál is inkább, hogy azok nem oldódnak meg csak attól, hogy Csíkszereda megyeszékhely-e vagy sem: lehet központ úgy is, hogy nem fejlődik. Mi megadtunk önöknek minden támogatást, és még idén meghozunk egy sor intézkedést, melyeket már korábban terveztünk Csíkszereda fejlesztése érdekében. A lakosság számára a legfontosabb, hogy Csíkszereda erős ipari központtá váljon, legyen életerős kulturális és sporttevékenysége – mindezt pedig mi biztosítani fogjuk a városnak.

Fazekas János elvtárs:[2] Szeretném az elhangzottakat egy kicsit kiegészíteni. Először is teljes mértékben egyetértek a Ceauşescu elvtárs által mondottakkal. A megyékre szóló javaslat azzal az elgondolással született, hogy azok erősek, életképesek legyenek, összetett gazdasági tevékenységgel. Amit sokan kérnek önöktől, hogy külön megyét hozzanak létre, az olyan, mint amit magyarul „halva született gyermek"-nek neveznek, mivel nem működik. Szem előtt kell tartaniuk, hogy Csíkszereda iparosítása nincs megyéhez kötve, ezt még Ceauşescu elvtárs ottani látogatásakor kihirdették és utólag találtak rá megoldást.[3] Én közvetítettem az önök óhaját is, miszerint legyen egy jégkorongnak szánt sporttelep Szeredában, Ceauşescu elvtárs pedig felkarolta ezt

2 Fazekas János az érintet időszakban a KB Végrehajtó Bizottságának volt pót- majd rendes tagja. A hatvanas évek elején élelmezésügyi miniszter volt majd Minisztertanács alelnöke.

3 Ceauşescu 1966-ban meglátogatta Csík rajont és Csíkszereda városát is, ahol újabb beruházásokat, fejlesztéseket ígért a térségnek és a városnak.

a kérdést. Mindez azt mutatja, hogy a pártvezetést erősen foglalkoztatja ennek a városnak a fejlődése. A legbölcsebb dolog az lenne, hogy ha önök, jómagam és mások, akik odamegyünk, azt mondjuk majd a lakosságnak, hogy ez így a jó, Csíkszereda így fog nyerni.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Hagyjuk az elvtársakat, hogy tanulmányozzák a térképet, mert nekünk vissza kell mennünk folytatni a plenáris ülést, utána pedig tárgyalunk. Amúgy mi még végeztünk módosításokat, nem ez az egyetlen megye, ahol változás van.

Rövid szünet után

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Nos, elvtársak, látták a térképet... Halljuk a mondanivalójukat!

Orbán István elvtárs:[4] Mélyen tisztelt főtitkár elvtárs, vezető elvtársak, mindenekelőtt engedjék meg, hogy bemutatkozzunk. Csík rajon részéről küldött polgárok vagyunk. A párt legfelsőbb vezetősége előtt szeretnénk kifejezésre juttatni azt a felelősségteljes kérést, amivel önök elé jöttünk. Jómagam a rajoni néptanács dolgozója vagyok, a végrehajtó bizottság titkára.

Mindenekelőtt szeretném megköszönni, hogy az értékes idejükből elrabolva (a plenáris ülés munkálatainak közepette) meg akarnak hallgatni bennünket és szeretném biztosítani önöket, hogy amit elmondunk, azt nem személyes érdekből vagy érzelgősségből mondjuk, hanem úgy, ahogy azzal felhatalmaztak városunk lakói. Továbbá, főtitkár elvtárs, nagyon köszönjük, hogy magas felelősségű elvtársakat küldött hozzánk, hogy azt a szégyenteljes dolgot tisztázzák.[5] Meggyőződésünk, hogy ön tud a történtekről.[6] Szeretnénk biztosítani önt, hogy nem volt ránk jellemző a hasonló magatartás sem viselkedésben, sem a munka terén, a tegnapi események mégis azt bizonyítják, hogy az emberek nem tudják visszatartani magukat. Honnan is indult mindez. Egy félreértésből – és ezt most tisztességesen el kell mondanom –, mert mi, az aktíva, utasítást kaptunk a VB határozatával kapcsolatban, amit most ön is megmutatott. Én magam is – és ne haragudjon, hogy őszintén elmondom –, úgy éreztem magam, mintha kaptam volna egy pohár italt, amivel koccintottam és amit vissza is vettek tőlem, mielőtt megihattam volna. Magam is csíkszeredai lévén nem vagyok lokálpatrióta, de örvendtünk, amikor megtisztelt bennünket azzal, hogy városunk lehet a megyeszékhely. 23 éven át teljesítettük kötelességünket pártunk és hazánk iránt, lett légyen az magyar vagy román. Legalábbis ezt mondták tegnap az emberek, amikor sikerült rendesen beszélnünk velük. Ez a változás egész egyszerűen villámcsapásként ért, mivel a közigazgatási felosztásról január 10. és február 10. között zajlott a vita. A székhelyváltoztatás pedig nem volt megfelelően megindokolva, csak annyival, hogy így döntöttek, mi pedig nem tudtuk megmagyarázni az embereknek,

---

4 A Csík rajoni néptanács végrehajtó bizottságának titkára.

5 Gere Mihály és Vasile Patilineț közvetítette legfelső pártvezetés üzenetét a csíkszeredai tüntetőknek. Vasile Patilineț 1950–1980 között tagja volt az RKP Központi Bizottságának. Pályafutása csúcsán a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején volt építési majd olaj- és bányaipari miniszter is.

6 A csíkszeredai tüntetés, habár nem került sor fizikai agresszióra, a korabeli politikai viszonyok között egyedinek számított. Egyrészt nem a párt- és állami szervek szervezték, másrészt a tüntetők nagyon határozottan fejezték ki követeléseiket. Az is megtörtént, pl., hogy a KB küldötteit nem engedték szóhoz jutni, és egyfajta „blokád" alá vonták az épületet, ahol a helyi és a központi politikai elit tartózkodott. Részletesebben lásd: Sarány-Szabó: Megyecsinálók... *i.m.*

hogy miért történt ez így. Ez vezetett a tegnapi eseményekhez. Spontánul történt, voltak ott fegyelmezett emberek is, de nem történt semmilyen tisztességtelen dolog pártunkkal vagy hazánkkal szemben.

Főtitkár elvtárs, az emberek megbíztak minket, hogy mondjuk el és kérjük, hogy ha ön jó hozzánk (amennyiben a párt és vezetősége folyamatosan megoldotta dolgainkat), tegye ezt meg értünk. Kérem, elvtársak, elemezzék ezt a problémát. A gazdasági kérdéseket valószínűleg felvetik majd más hozzászólók, ezt a helyzetet viszont át kellene szervezni a javaslat első, vagy második változata szerint. Mert, hogy csak egy példát említsek, ha szükségünk van három vagon kőolajra, az Moineştiről[7] érkezik Csíkba, innen Brassóba, Segesvárra megy, és csak ezek után juthat el Udvarhelyre. Így tehát nem takarítottunk meg semmit. Más dolgok úgy vannak, ahogy ön is mondta. Egyetértek az emberekkel, akikkel tisztességes, szervezett körülmények között beszélgettem. Igyekeztünk minél rendezettebben, érzelgősség nélkül beszélgetni arról, hogy lehetséges lenne-e a probléma újratárgyalása. Ugyanakkor az emberek aggódnak amiatt, hogy ha egyes intézményeket megszüntetnek, a tisztviselőket nem fogják áthelyezni. Minket pedig azzal vádoltak, hogy eladtuk magunkat, hogy elmentünk Udvarhelyre mulatni és utána egyből egyetértettünk azzal, hogy ott legyen a megyeszékhely, hogy gyávák vagyunk. A párt hozzáértése mindig bizonyította, hogy a problémákat az emberek javára tudják megoldani, és azt hiszem, nincs amiért többet aggódnunk.

Munteanu Ovidiu elvtárs:[8] Mélyen tisztelt főtitkár elvtárs, tisztelt elvtársak, elsősorban szeretném megköszönni a csíkszeredaiak nevében a pártvezetőség és személyesen Nicolae Ceauşescu elvtárs különleges gondoskodását, amivel fogadott itt minket ez ügyben. Másodsorban pedig nagyon helyénvaló volt, hogy Patilineț és Gere elvtársak eljöttek Csíkszeredába és segítségükkel sikerült lecsillapítanunk a tegnap reggel 10 órától dúló kedélyeket. Lehet, hogy kissé fáradtak vagyunk, mert nem aludtunk egy órát sem, de azzal a bizalommal jöttünk, hogy véleményünket meghallgatják. Úgy gondoljuk, hogy az bizonyítékokkal alátámasztott és tudományos alapokon áll. Én 13 éve dolgozom Csíkszeredában és az erdészeti vállalat igazgatója vagyok. 1964-től volt egy 1,4 millió köbméterről szóló tervünk, amit a 3000 munkásunkkal becsülettel meg is valósítottunk. Szeretnék a tárgyra térni. Az új közigazgatási felosztásról szóló térkép megjelenésekor éppen Szentkirályon tartózkodtam, ahol az 1967-es terv eredményeit dolgoztuk fel. Az emberek mind hozzám jöttek a térképpel a kezükben mondva, hogy nagyon jó, hogy Csíkszeredában lett Hargita megye székhelye, mivel pont a központban helyezkedik el, amint azt a gazdasági megfontolás is követeli, hogy ne tegyünk fölösleges utakat. Mindenki nagyon elégedett volt. Mindannyian harcoltunk és ezután is fogunk az előttünk álló feladatok megoldása érdekében. Szeretném tájékoztatni önöket, hogy a vállalatunknál dolgozó 500 munkás közül senki nem vett részt a tegnapi összejövetelen, tüntetésen, vagy aminek nevezzük. Erdész vagyok és 13 éve Csíkban dolgozom. Szeretnék bemutatni a saját szemszögemből néhány jellemző problémát. Például Tusnádfürdő, Tusnád, Szentmárton lakói

---

7 Moineşti városa a moldovai Bákó megyében található, a hatvanas-hetvenes években fontos szerepet játszott kőolajtartalékai miatt.

8 A Csíkszeredai Erdészeti Vállalat igazgatója.

Szentkirályhoz kötődnek - ezek erdészeti jellegű települések lévén, logikus is. A tegnap viszont néhány csíkkozmási paraszt megkérdezte, hogy mi történik majd velük. Természetesen nem tudtam válaszolni. A hagyomány oldaláról nézve nagyon erős oka van annak, amiért e községeknek, véleményem szerint, mindenképpen át kellene kerülniük Csíkszeredához. Székelyek laknak ott, akik bejárnak Csíkszeredába a piacra, törvényszékre és más intézményekbe. Nagyon nehéz ezeket az embereket gyökereiktől megfosztani, nem beszélve arról, hogy ez által csökkenne Csík rajon mezőgazdasági jelentősége. Itt van a mezőgazdasági potenciál. Miért adjuk oda ezeket a községeket, amikor Sepsiszentgyörgy egy majdnem tökéletes mezőgazdasági zóna.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Ez a probléma könnyebben megoldható.

Munteanu Ovidiu elvtárs: De nem ez az alapvető elem. Több százan tettek fel nekem kérdést Csíkszeredával, mint megyeszékhellyel kapcsolatban és nem tudtam nekik választ adni, mivel erre nem volt felhatalmazásom. Ezen a tegnapi tüntetésen sok munkás vett részt, forrongtak a kedélyek, ha egyikük bekiabált valamit, azt rögtön mindenki követte. Ez a dolog nem jellemző a csíki emberre. Én is szégyellem a tegnap történteket. Amikor megjött Patilineț és Gere elvtárs, látszott, hogy a székelyek mégiscsak fegyelmezettek: autóval mentek be. Természetesen, az ottani hangulat következtében, amikor a mikrofonba kezdtek beszélni, volt némi zavargás, ami miatt csak később tárgyaltunk. Utána összegyűltünk a teremben és felvilágosítottuk a népet, majd kineveztük ezt a küldöttséget, hogy eljöjjön és bemutassa a helyzetet. Főtitkár elvtárs, a térség nagyon jó ismerőjeként, megengedném magamnak, hogy az álláspontomat ismertessem. Csíkszereda egy hegyek tetején elhelyezkedő szép kis város. Ugyanakkor teljes fejlődésben levő. Az egész lakosság üdvözölte a pártvezetőség által kezdeményezett intézkedéseket, hogy fejlődhessen az ottani ipar, meggyőződésünk, hogy fogják is azt fejleszteni. Udvarhely eléggé kívül eső hely, két szempontból is. Pl. ha a gyímesközéplokiak Udvarhelyre akarnak eljutni, akkor a havas hegyeken kell átjönniük Csíkszeredáig 40 km-t, itt 5 órát várakoznak, majd autóbusszal mennek még 54 km-t. Télen nagyon nehéz a közlekedés.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: A székelykeresztúriak viszont, hogy fognak Csíkba menni?

Munteanu Ovidiu elvtárs: A kérdés helyes. Ami logikus, az logikus.

Ion Gheorghe Maurer elvtárs:[9] És van, ami még logikusabb: ha Csíkból Udvarhelyre nehéz eljutni, akkor nem ugyanolyan nehéz Udvarhelyről Csíkba eljutni?

Munteanu Ovidiu elvtárs: Ceauşescu elvtárs azt mondta, hogy aszfaltozott utat fognak ezen a részen építeni, Maroshévíz és Gyergyószentmiklós pedig tökéletesen össze van akkor kötve Csíkszeredával. Ebben a vonatkozásban pedig az állam veszíteni fog. A másik indok, hogy Csíkszereda központi hely, szép épületekkel, építészeti és a környező táj szempontjából nagyon szép. Ezt az érzékenyebb oldalát viszont tegyük most félre. Csíkszeredába bármikor be lehet telepíteni a közigazgatást anélkül, hogy

9 Ion Gheorghe Maurer az 1945 és 1974 közötti időszakban, egy rövid megszakítással végig tagja volta a KB-nak. 1965 és 1974 között a KB állandó elnökségének is. 1961 ás 1973 között miniszterelnöki tisztséget is betöltötte.

kilakoltatásokra lenne szükség, mint Udvarhelyen. Tegnap éjfélkor hívtak, hogy jelentést tegyek arról, hogy hány felsőfokú végzettséggel rendelkező elvtárs van a vállalatunknál. Azt hallottam, hogy Csíkszeredában nincsenek káderek. Ipari termelésben Csík rajon az elsők között volt a Maros Magyar Autonóm Tartományban, mezőgazdasági viszonylatban pedig 18–20 000 kg krumplit termeltünk hektáronként. Ez a régió különösképpen igényli a fejlesztést. Amikor én a tartományba jöttem, az erdészeti vállalatnál nem voltak mérnökök, ők más egységeknél voltak szétszórva. Ma jól összeforrt közösség vagyunk, tőlem pedig megkérdezték: idehoztak minket, de most mit csinálunk? Mondtam, hogy ez a probléma és ezt az országos érdekek fényében kell megoldani. Ezzel a mérnökök megnyugodtak. Indoklásaimat előadtam, továbbá csak arról szeretném biztosítani önöket, hogy mindent megtennénk, hogy az országban elsők legyünk, mint ahogy a városok közti tisztasági versenyen is voltunk. Megfontolandó még a közlekedési lehetőség is, ami Udvarhelyen nagyon nehézkes. Lenne egy erdészeti jellegű javaslatom. Csíkszeredában, gondolom, nem egyetlen megyei vállalatot fognak létrehozni. Úgy gondolom, hogy nem lenne jó, ha most nekilátnánk 3–4 vállalatot egybevonni. Jelen körülmények közt, amikor több tíz és több száz olyan vágásterület van, ahol az erdősítés tudományát kell bevezetnünk, ez a dolog nem lehetséges.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Tudomásom szerint a vállalatok változatlanul maradnak. Ezeket még meglátjuk. A vállalatokhoz senki nem nyúlt, a trösztök helyzete pedig más probléma. Az egész erdészeti szervezet, beleértve az erdőhivatali kerületeket is, marad a jelenlegi formájában.

Munteanu Ovidiu elvtárs: Legégetőbb kérésünk ez, hogy a székhely Csíkszeredában legyen. Azt hiszem, ez ügyben hegyeket mozgatnánk meg és minden erőnket latba vetnénk, hogy az élen járhassunk. Megkérném a pártvezetést, hogy vegye figyelembe a mi véleményünket is, mely szerintünk érvekkel jól alátámasztott, a meghozott intézkedésekkel szemben, amelyeket ugyan elfogadtunk.

Pataki Imre elvtárs: [10] Tisztelt főtitkár elvtárs, tisztelt elvtársak. Közgazdász vagyok és 16 dolgozom Csíkszeredában. A január közepén közzétett térképet tanulmányozva mély benyomást tett rám az a tudományos módszer, ahogy a Központi Párt- és Állami Bizottság kidolgozta a megyék megszervezésére vonatkozó javaslatát. Részletesen tanulmányoztam minden indítványt. Én magam dolgoztam már Kézdivásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön is, jelenleg pedig Csíkszeredában. Az utóbbi két napban jelen voltam Szeredában és engem is 5 órától bezártak a rajoni bizottság székhelyére, megakadályozva, hogy kijöhessek. Azon tépelődtem, hogy milyen okok késztették arra a csíkiakat, hogy így cselekedjenek, valamint a kéréseik megalapozottságán gondolkoztam. Szeretnék visszatérni a Hargita megyét illető első javaslatra. Gazdasági szempontból ez a megye erős lett volna. Maroshévíz, a maga erdészeti jellegével és nagyon kevés mezőgazdasági területével, részemről maradhatott volna

10 Pataki Imre Hargita megyei közgazdász, közéleti személyiség. 1968 után több gazdasági vállalat élén végzett szervező, vezető munkát. Volt Hargita megyei tervigazgató, majd megyei néptanácsi alelnök. 1989-ben megválasztották a Nemzeti Megmentési Front Hargita megyei szervezetének elnökévé.

Maros megyénél is. Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Csíkszereda pedig egy erős megyét alkothatott volna abban a formában, ahogy azt javasolták, és amelyet alátámasztottak a Központi Párt- és Állami Bizottság által folytatott kétévi tanulmányozás során. Ebből a tanulmányból az is kiderült, hogy mindegyik megyeközpont a lehetőségek szerint fő vasúti vonal mentén helyezkedik el, ami nagyon fontos tényező a lakosság ellátása és a vállalatok szempontjából. Amint információinkból kiderül, Brassó tartományban vállalati gyűléseket szerveztek, amelyeken szinte kötelezték a munkásokat, hogy részt vegyenek és megfenyegették őket, hogy ha nincsenek jelen és nem szavaznak arra, hogy ne kerüljenek át a javasolt Hargita megyéhez, akkor kiteszik őket az állásukból. Tegyük fel, hogy a sepsiszentgyörgyi és kovásznai lakosok kérése megalapozott, akkor miért nem lehet ezt a két várost Brassóhoz csatolni, az eredetileg javasolt megyét pedig érintetlenül hagyni, e két város nélkül, mivel ezekkel volt probléma. A lakosság pedig tökéletesen egyetértett azzal a jól körvonalazott javaslattal, amit előzőleg a főtitkár elvtárs is, valamint Fazekas elvtárs is támogatott az Országos Konferencián elhangzott beszédében. Gazdasági szemszögből nézve ezeket látom én a legindokoltabbnak és leginkább megalapozottnak a felmerülő javaslatok közül. A VB szombati ülésén viszont eldöntötték, velünk pedig egy szűk ülés keretében közölték, hogy nem lehet már semmit sem változtatni, mivel ez nem javaslat, hanem határozat. Akkor azt nem mondták nekünk, hogy a jelenlegi Csík rajon egy része átkerül Kovászna megyéhez. Szeretnék egy kis zárójelet nyitni. Én Kászonújfaluban születtem. 1950-ben, a rajonok létrehozásakor, Kászonújfalut Kézdivásárhelyhez csatolták, lévén 26 km-re ettől. A hagyományok és a volt Csík megyében századokon keresztül kialakult kapcsolatok miatt addig kérték, hogy végül 1952-ben visszakerültek Csíkszeredához, amelytől 48 km-re fekszenek. Ha elfogadjuk a javasolt változatot, akkor Csíkszeredáig 48 km-t kell majd megtenniük, onnan Udvarhelyig pedig még 54-et. Összesen tehát több mint 100 km-t kell utazniuk, hogy a megyeközpontban elintézhessék ügyeiket. Ezzel az utazgatással gazdasági szempontból nagyon sok idő kárba vesz.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Ezt mi mind megértjük és egyetértünk vele. Egy kicsit viszont tömörítsük a dolgokat, mert plenáris ülésünk van, holnap pedig a Nagy Nemzetgyűlés ülésszaka kezdődik.

Pataki Imre elvtárs: Maradjon meg az eredetileg javasolt Hargita megye, Sepsiszentgyörgy és Kovászna nélkül. Így megspórolhatjuk az állam pénzét, mivel Sepsiszentgyörgy és Kovászna lakói visszakerülnek Brassóhoz és a csíkiak legitim kérése is kielégíthető lenne: létrejön egy nagy fejlődőképes megye. A tegnapi csíkszeredai tüntetés résztvevői azt nyilatkozták, hogy a szervező bizottság néhány elvtársa szerint nem lehet Csíkszeredában a központ, mivel ott nincsenek hozzáértő és lelkiismeretes káderek...

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Nem, nem, erről szó sincs.

Pataki Imre elvtárs: Nem hallgatták meg a rajoni vezetőket sem, Kovács elvtársat, valamint Kiss elvtársat, akikkel eddig a Csík rajoniak jól egyeztek. Senki nem vette őket figyelembe és az általuk jelölt káderek közül senkit sem fogadtak el, mivel

előfordul néhány tévedés is a közvetítő szervek részéről, gondolok itt a tartományra. Személyesen Branis[11] elvtárs úgy gondolja, csak azért, mert valaki a rajonnál dolgozik és nem a tartománynál, butábbnak kell lennie és ebből a téves „elméletből" indul ki. Így megindokolta azt is, hogy miért nem lehet Csíkszeredába helyezni a megye székhelyét. Ami az épületeket illeti. Évszázadok óta állnak ott épületek, melyeket ön is jól ismer: meglátogatta a rajoni pártbizottság székhelyét, a néptanácsét - ezek mind megfelelő körülményeket teremtenek az új helyi szerveknek. A csíkiakkal értékesíttetni kell az ottani hatalmas kincseket. Csíkszentdomokoson és környékén 8000 ember dolgozik. Amikor elintézendő dolgaik lesznek, 20 km-t kell bejöjjenek teherautóval Szeredáig, onnan pedig még 56-ot busszal Udvarhelyig. Azt hiszem, hogy ez így nagyon nehéz és nagy időveszteség. Ugyanakkor ezeknek az embereknek a neveléséről is szó van. Tudjuk, hogy ott mindenféle ember van, az ország minden részéből jöttek dolgozni, egyesek jobbak, mások [...][12] hát amilyen az ember.

Továbbá nagyon fontosnak tartom a balánbányai bánya fejlesztését, hogy rezet és kaolint termelhessen. Valószínűleg megnyílik a vasbánya Szentimrefürdőn. Szerintem tehát gazdasági meggondolásból Csíkszereda lenne indokolt, mint megyeszékhely. Hogyha ez nem lehetséges, mert felmerül az a probléma, amire a főtitkár elvtárs rámutatott, hogy nem tűnik életképes megyének, akkor a Csík, Gyergyó, Hévíz fő vasútvonal mentén húzódó területeknek hozzunk létre egy különálló megyét. Mert úgy gondolom, hogy még így is kevesebb pénz kell két külön megye (Udvarhely és Csík) fenntartásához, mint a sok mozgáshoz. Úgy gondolom, hogy ebben a vonatkozásban is beszélhetünk erről a témáról.

János Pál elvtárs:[13] Mélyen tisztelt főtitkár elvtárs, tisztelt vezető elvtársak. Több mint 20 éve foglalkozom a fiatal generáció nevelésével, az emberek szocialista öntudatának kialakításával. A szemem előtt nőtt fel egy új nemzedék, új fiatalság, a szemem előtt alakult egy új élet a mi vidékünkön is. A régi Csíknak - a Hargita és Keleti Kárpátok közti medence, Alsó-Csíkkal, Gyergyóval stb. - évszázadok óta nyomorult, majdnem tragikus sorsa volt. Ezen a vidéken 1432 és 1934 között 52 kizsákmányolás-ellenes felkelést jegyeztek.[14] Ha a csíkszeredai gyerekek - elhaladva a törvényszéknél elhelyezett emléktábla előtt - kalapot emelnek, akkor ez nem csak az 1934-1935-ben megkínzottak emlékének szóló üdvözlet, hanem a pártnak is szól, az elvtársaknak, akik már 1934-ben segítséget nyújtottak a nyomorban élő csíki népnek.[15] Az 1717-1719-es éhínség 14 000 lelket rabolt el az élettől a Csíki Medencében, egyes községekben a lakosság alig 62%-a maradt meg. Az *Utunkban* olvastam egy cikket egy Fodor[16] nevű író tollából, aki éppen Csíkszeredából származik, hogy a mi városunknak csak két utcája van és pálcával volt tervezve, nincsen semmilyen hagyománya. Én most nem szeretnék különböző érveket felsorakoztatni,

11 Bránis László MMAT néptanácsának titkára és volt csík rajoni első párttitkár is.
12 Kihagyás az eredeti szövegben.
13 Tanár, iskolaigazgató.
14 Csíki székelység elöjogainak megtartásáért kifejtett évszázados megmozdulásait, lázadásait helyezi enyhe túlzással osztályharcos megvilágításba.
15 1934-ben került sor a gyimesvölgyi parasztok felkelésére. A felkelést a kommunista párt előszeretettel használta az osztályharc és a nemzetiségi összefogást példájaként.
16 Fodor Sándor íróra utal, aki Csíksomlyón született és a középiskolai tanulmányait Csíkszeredában végezte.

hogy Csíkszeredát bemutassam és rámutassak, hogy semmivel sem alacsonyabb rendű, mint Udvarhely. Nálunk alakította meg 1669-ben a székelyek első nyomdáját Kájoni János[17], a híres tudós. Csíkszeredában őrzünk néhány dokumentumot 1721-ből; a középiskola jövőben ünnepli fennállásának 300. évfordulóját[18]; van egy közel 75 tagú kórusunk, kulturális csoportjaink pedig a köztársasági szintig jutottak és nem csak a hazai székelyeknek szereztek dicsőséget, hanem drága hazánknak is. Ki szeretném hangsúlyozni, hogy ennek a lakosságnak évszázadokon keresztül nyomorúságos volt a helyzete, 1661-ben a tatárok törtek be, 1690-ben az ún. labancok, akik felgyújtottak minden csíki épületet. Csak a felszabadítás után találtunk itt békés, boldog, emberséges életre. Az a nép, amely a jogaiért harcolt, most teljes mértékben ura az életének. Amikor az újságokban megjelent az első térkép-tervezet, mi jutalomként értékeltük azt a magas kitüntetést, hogy Csíkszereda megyeközpont lehet. Gondoltuk, hogy így széles lehetőségek nyílnak a város fejlődésére, valamint a többi olyan városéra is, amelyek velünk együtt harcolt a tatárok ellen és több ízben is építhettek még két utcát maguknak. Úgy érzem, hogy a csíkiak kérése és a mi közvetítő megbízatásunk egyformán jogos. A térképre nézve ön is észreveszi azt a hosszú fehér foltot, amely a Hargita vonulatát jelzi, elválasztva két medencét. A csíkiak azt szokták mondani, hogy „külföldre" mennek, amikor Udvarhelyre utaznak. Ha valóban létezik akadály a gyergyóiak és a hévíziek előtt is, én úgy gondolom, hogy még jobb megoldásunk van arra, hogy jutalomban részesítsük ezt a népet, mely annyit szenvedett egy boldog új élet építéséért, megannyi szomorú évszázad után. Itt tudtuk meg, hogy arról lenne szó, hogy bizonyos megyei szervek Csíkszeredában maradjanak. Ez az erőmegosztás nem tudom, hogy végül jó megoldásokhoz vezetne-e. Ha nem lehet elfogadni a Hargita megyéről szóló első tervezetet és ha lehetséges egy Kovászna megye létrehozása, amint itt nyomtatásban látható és amely majdnem a legkisebb megye, akkor mi csíkiak is kérjük, hogy a mi megyénket is hozzák létre: mi, akik sokat szenvedtünk, a románokkal együtt harcoltunk Podul Înalt-nál és Calugăreni-ben[19], akik a híres, Vasile Lupu[20] által alapított líceumba küldtük gyermekeinket. Ebben a megyében pedig az emberek mindent megtesznek majd, hogy a kis megyéből egy erőset hozzanak létre, turisztikai és gyógyfürdő központot, melyet nem csak hazai állampolgárok, hanem külföldiek is felkeresnek. Biztosítjuk önöket, hogy ez a megye teljes mértékben életképes lesz. Ez az a megbízatás, amivel minket ide küldtek.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Arra kérném az elvtársakat, hogy ha van másféle véleményük, akkor azt adják elő, mert ezekkel a dolgokkal már tisztába vagyunk a négy elvtárs felszólalása nyomán. Megértettem, hogy mi az ön és a többi elvtárs felvetése, viszont még mérlegelnünk kell, megnéznünk a problémákat.

---

17 Kájoni János ferences szerzetes, nyomdát alapított Csíksomlyón, a Kájoni-kódex alkotója.

18 A felszólaló valószínűleg a csíksomlyói gimnáziumra gondolt.

19 Podul Înalt-nál zajlott le 1475. január 10-én a Ştefan cel Mare vezette moldovai és a török hadsereg közötti ütközet, amelyben a székelyek által is támogatott moldovai fejedelem győzelmet aratott. Călugăreni-nél 1595 augusztus 23-án a Mihai Viteazul által vezetett, soraikban székelyeket is magában tudó havasalföldi seregek legyőzték a törököket.

20 Az albániai aromán származású Vasile Lupu 1634 és 1653 között volt Moldva uralkodója. Uralkodásának fontosságát elsősorban a kultúra és az egyházi élet fellendítésében látja a történetírás.

Kedves Sándor elvtárs: Főtitkár elvtárs, a csíkszeredaiak tettükkel fogják bizonyítani, hogy jól végzik dolgukat.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Én teljes bizalommal vagyok a csíkszeredaiak iránt. Nem osztom azok véleményét, akik azt mondják, hogy Csíkszerdában nincsenek káderek. De lássuk, hogy kell megszerveznünk ezt az egész ügyet. Mi életképes, nagyobb megyéket akarunk létrehozni, nem kicsiket, mert azok nem eredményesek. Lássuk a térképen konkrétan a helyzetet. Ebbe a megyébe most négy rajon tartozik. Ha kettéosztanánk Hargita megyét, akkor egy nagyon kicsi megye maradna.

Pataki Imre elvtárs: Úgy vélem, hogy a kézdivásárhelyi székelyeket is meg lehetne kérdezni, ha még nem túl késő, lévén, hogy holnap lesz a Nagy Nemzetgyűlés. Esetleg meggyőződik arról, hogy kényszeríthették az embereket, hogy egy bizonyos módon támogassák a kérdést.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Ők kezdettől fogva azt mondták, hogy Sepsiszentgyörgyhöz akarnak átjönni. Ezért volt vita tárgya az is, hogy Szentgyörgy Brassóhoz tartozzon, mivel Kézdivásárhellyel sok közös pontja van...

Ofner János elvtárs: Felmerül még Szentegyháza kérdése is, amely Csíkszeredától 25 km-re fekszik és ott van a kirakodó állomása és a vállalata. Azt javasolnám, hogy Zetelaka kerüljön ehhez a megyéhez, amit ajánlottunk, Udvarhely pedig kerüljön Hargitához. Szentegyháza gazdasági szempontból Csíkszeredához tartozik, Zetelakának pedig Udvarhelyig vannak kapcsolatai. Udvarhely, amelynek hagyományos kapcsolatai vannak Marosvásárhellyel és Segesvárral, átkerülne a másikhoz.

Ion Gheorghe Maurer elvtárs: Úgy gondolom, hogy jó lenne még egy kis szünetet tartanunk, gondolkozzunk még, mert ebben a kérdésben mindenki töri a fejét, hogy a legjobb megoldást megtalálja. Több-kevesebb nyugalommal, de ezt a dolgot mindenképp ésszel kell csinálni. Lássuk még mi is a helyzetet, még önök is megnézik a térképet, mert a lényeg az lenne, hogy valami jót tegyünk. Rossz dolgot csinálni sokkal könnyebb. Gondolkodjunk még egy kicsit.

Rövid szünet után

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Elvtársak, mi még szeretnénk elemezni ezt a kérdést, még konzultálnánk a rajoni elvtársakkal is. Ezért azt javasoljuk, hogy térjenek haza; önökkel megy Patilineţ és Fazekas elvtárs is. Miután még tanácskozunk, az udvarhelyi elvtársakkal is megnézzük a helyzetet, azután kellene véglegesítenünk. A községekkel kapcsolatos felvetésük nem jelent problémát. Ha a lakók úgy gondolják, hogy ez így jobb, akkor azt figyelembe vesszük. Tehát nem ezt a kérdést kell megbeszélni, ez tulajdonképpen meg van oldva, hanem a valódi kérdés a megyeközpont. Természetesen az önök által felhozott érveknek van némi alapjuk; de ugyanúgy az Udvarhelyt támogató érveknek is van alapjuk, mivel az egyik oldalon felmerülő nehézségek ugyanúgy megvannak a másik oldalon is. Ebből a szempontból az érvek egyenlők. De lássuk még a helyzetet. Szeretnénk még tárgyalni az udvarhelyi aktívával is, valamint tanácskozni a gyergyóiakkal és hévíziekkel, és ezek után hozunk döntést. Ahhoz, hogy a megye központját kijelöljük, ismernünk kell minden oldal véleményét. Javasolom, hogy térjenek haza, adják át üdvözletünket az elvtársaknak, mondják el nekik, hogy

mikről tárgyaltunk itt együtt, és hogy még elemezzük a kérdést, ma estig pedig döntést hozunk, amit majd közlünk önökkel. Viszont, miután meglesz a döntés, önök is és mindenki értsen azzal egyet, amit a KB és a Nagy Nemzetgyűlés elhatároz. Mi még egyszer figyelmesen elemezzük a helyzetet, és tanácskozunk a lakossággal is, mivel ott öt nagy központról van szó és szeretnénk tudni a véleményüket. Az viszont világos, hogy Székelykeresztúr mindenképpen Udvarhely fele fog hajlani.

Kedves Sándor elvtárs: Keresztúr egyelőre nem jelenthet problémát, mivel eddig nem volt városi rangja.

Orbán István elvtárs: A pártvezetőség megkérdezi a Csík rajoni vállalatok széles tömegeit is?

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Igen, őket is megkérdezzük, de a hévízieket és gyergyóiakat is. Vannak kultúrotthonjaink, oda fogjuk összegyűjteni a vállalati képviselőket, kiabálással viszont nem oldhatók meg a problémák. Ezek olyan kérdések, melyeket teljes komolysággal kell kezelnünk, mert ezektől függ a lakosság jövőbeli fejlődése minden szempontból. Az önök érvei részben igazak, viszont szeretnénk minden érvet elemezni. De mi mit óhajtunk? A meghozott döntés szóljon az önök javára vagy sem, miután meglesz, azt támogatniuk és alkalmazniuk kell. Mi nem szeretnénk senkit előnyben részesíteni, az ország minden lakójának a javát akarjuk. Az új közigazgatási felosztásban olyan egységeket hoztunk létre, melyek az egész népesség számára biztosítják a gazdasági, társadalmi és kulturális fejlődést, mindezt jobb körülmények között. Nem támogatjuk a kis megyéket, mert nem életképesek és nem fognak jó eredményeket felmutatni. Mert így máshol is létrehozhattunk volna több megyét. Hargita megye már az első formájában nem volt a legnagyobbak között. Csak nézzenek a térképre. Sőt, vegyenek magukhoz egy térképet, hogy a rajoni elvtársakkal majd elemezhessék. A kisebb megye létrehozására való javaslat nem megalapozott. Természetesen a hagyományokról van szó, viszont nekünk egy új történelmet kell létrehoznunk, erős, fejlődőképes közigazgatási egységeket. Legyen szó egyik vagy másik megoldásról, mi mindenképpen teljes figyelmet szentelünk Csíkszeredának, erről biztosítsák az egész lakosságot. Még az idén átutaljuk a kellő összeget a sporttelep kifejlesztéséhez.

Ion Gheorghe Maurer elvtárs: Látják elvtársak, a Ceauşescu elvtárs által mondottakból és abból, ahogy ezen a kérdésen dolgoztunk két éven keresztül, kiderül, hogy ez nagyon összetett probléma, egy cseppet sem egyszerű. Természetesen az emberek óhaja fontos összetevője a kérdés megoldásának. Emellett viszont ott kell állnia a tudományos ítéletnek, mely a kitűzött célokon és a megvalósítási lehetőségeken alapul. Ez az oka annak, hogy amikor döntésre jutunk – miután a többi központot is megkérdezzük –, ezt a döntés támogatni kell, mivel éppen azon tényezők elemzéséből indul ki, amelyek az érvényességét befolyásolják. Ez a lényege annak, amit Ceauşescu elvtárs mondott önöknek és azt hiszem, ezt kell tudatosítanunk.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Probléma volt még például Segesvárral is. Itt is javasolták, hogy hozzunk létre egy megyét, de nem lehetséges. Mégis figyelembe kell vennünk az általános érdekeket, ne mindenki csak a helyi érdekeket kövesse.

Ion Gheorghe Maurer elvtárs: Segesváron rám is támadtak, mondván, hogy elhagytam őket. De megmagyaráztam a helyzetet, és az emberek megértették.

Pataki Imre elvtárs: Főtitkár elvtárs, biztosítjuk önt, hogy mi Csíkszeredában mindannyian teljes mértékben bízunk a párt bölcs politikájában. Biztosítjuk önt, hogy ezután is harcolunk a párt határozatainak életbe léptetéséért, nem sajnáljuk az erőfeszítést annak érdekében, hogy egész hazánk virágozzék és honfitársaink minden alkotó erejükkel hozzájáruljanak a pártpolitika megvalósításához. Tudatában vagyunk annak, hogy hasonló helyzetben nagyon nehéz még egy változtatást eszközölni, mivel az eredetileg Csíkszerdába tervezett megyeközpontot már áthelyezték Udvarhelyre. Hogy ha most változtatnánk a helyzeten, újabb elégedetlenség alakulna ki, ezúttal az udvarhelyi elvtársak részéről. Nagyon nehéz tehát ezt megmagyarázni. Mégis úgy gondoljuk, hogy Hargita vagy Csík megye, ahogy a régi határaival szerepelt (figyelembe véve a balánbányai, remetei ipart, a balneoklimatikus helyeket, az alsó-csíki termelőszövetkezeteket, amelyek jó termést biztosítanak), életképes megye lenne és bőségesen bizonyítana a neki ítélt bizalom fejében.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Mi minden kérdést meg fogunk vizsgálni. Amiben viszont szeretném, ha most egyetértenénk az az, hogy önök támogassák majd a meghozott döntést - lehet, hogy az éppen önöknek kedvező döntésre jutunk. Most még nem mondhatjuk meg, amíg a többi központtal is meg nem tanácskozzuk.

Ofner János elvtárs: A tegnap azt mondtam az embereknek: megválasztották a küldöttséget a pártvezetőséghez, most tehát menjenek haza. De a hangulat nagyon feszült volt, mivel sok rémhír terjengett és maga Savu első titkár elvtárs is hibázott a beszédében, amikor a csíkiakat lebecsülte, mondván, hogy Udvarhelyen régebbi a kulturális hagyomány, hogy van egy évezredes akadémiája. És még egy hibát vétett, mondván, hogy van néhány község, amelyeket Segesvárhoz soroltak, de amelyeket át kellene helyezni Hargitához, mert magyar községek. Ez részéről elég ostoba politika, mert mi csíkszeredaiak a csíki érdekeket védjük.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Jól van, elvtársak, mi ezt mind figyelembe vesszük. Viszont mit szeretnék kérni: hogy támogassák majd a pártvezetőség döntését. Egyetértenek? (Igen, igen)

Munteanu Ovidiu elvtárs: Mikor visszamegyünk, meg kell mondanunk az embereknek, hogy mi kifejeztük a párt felső vezetősége előtt álláspontunkat és véleményünket, most pedig az következik, hogy a logika szellemében határozatot hozzanak, amelyet este közölnek velünk. Ezt az akciót szervezetten kell lebonyolítanunk a vállalatokban, hogy ne hozzunk létre több kínos helyzetet. Én a tegnapi események miatt rendkívül felindult maradtam. Ez azt bizonyítja, hogy sokkal tapintatosabban kell eljárnunk.

János Pál elvtárs: Ha nem lett volna az a bizonyos vélemény, akkor nem így sült volna el a dolog. Nagyon széles körben kellene megbeszélni ezt a kérdést, mivel 75 000 embert érint, és nagyon tapintatosan is kell megoldani, mind Csíkszereda, mind Udvarhely számára, hogy ne romoljon meg a két helység közti jó viszony. A tegnap már olyan jelenségek is előbukkantak, mint a Csíkszereda bejáratánál levő táblára ragasztott cédula, melyen a „város" helyett „Csíkszereda község" állt.

Pataki Imre elvtárs: Ha lehetséges, hasonló tanácskozást a balánbányai bányászokkal is tartsunk, mert a tegnap elindultak egy teherautóval Csíkszereda felé és jól tették a helyi szervek, hogy nem engedték be őket a városba. Azt jelenti, hogy a bányászok is zaklatottak. A mérleg csíki oldalát lehúzó serpenyőjébe tegyük be Balánbányát és a Csicsó-Bákó vasútvonalat is.

Ion Gheorghe Maurer elvtárs: Kétségtelen, hogy tudomásunk szerint és annak alapján, amit most önök elmondtak, ott a hangulat nagyon felfokozott és elsősorban önöknek kell azt lecsillapítaniuk. Önök egy olyan tanácskozásról térnek haza, ahol azoknak az érdekeit és kívánságait képviselték, akiktől erre megbízást kaptak. Nyilvánvaló, hogy ahogy megérkeznek, rögtön megkérdik önöket arról, hogy mit intéztek. Azt jelenti, hogy erre a kérdésre válaszolniuk kell, de azt oly módon tegyék, hogy jelen legyen az elhangzott tényezők többsége. Úgyszintén az embereknek meg kell tudniuk, hogy mi történt itt. Az történt, hogy meghallgattunk minden szempontot, amit önök egy-egy javasolt megoldás mellett felmutattak. Mert több megoldás is felmerült. De éppen a kérdés összetettségét figyelembe véve, úgy határoztunk, hogy a helyzetet az összes bizonyíték fényében tanulmányozzuk, az önök által hozott érvekre is figyelve, hogy a legjobb megoldást találhassuk meg. Ha ezt elmondják az embereknek és megmutatják, hogy mennyire fontos az, hogy ezt a megoldást bizalommal várják és fogadják, akkor a jó belátás útján fogunk haladni és nem egyes ellenséges indulatok feldúlásának többé-kevésbé biztos útján.

Fazekas János elvtárs: Mindenesetre a tanácskozást a termelési helyszíneken fogjuk megejteni. Az utcán nincs semmi beszélnivalónk.

János Pál elvtárs: Mi nem ítélhetjük el a népet sem. Úgy tűnik, hogy valaki meghúzta a vészféket és a nép fellázadt.

Pataki Imre elvtárs: Az emberek felvetették a kérdést, hogy miért bontották fel a munkaszerződéseket.

Nicolae Vereş elvtárs: Ez a dolog az udarhelyi postán történt és az emberek tévedtek.

Ion Gheorghe Maurer elvtárs: Jól van, de ez a helyzet mindenhol, nem csak Csíkszeredában.

Füstös Mária elvtársnő: Nálunk azt beszélik, hogy Fazekas elvtárs udvarhelyi, és el tudta nekik intézni az ügyet, de hogy Csíkból senki sincs és ezért nem rendeződik ez a kérdés.

Kedves Sándor elvtárs: Ceausescu elvtárs, a nép azt kérte, hogy jöjjön ön oda.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: A Nagy Nemzetgyűlés ülése után oda fogok jönni.

Az ülés 12.00-kor ért véget.

ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 220/1968. 1–16. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

21.

Tájékoztatás a romániai magyar nyelvű irodalommal és írókkal kapcsolatos, Magyarországon megfogalmazott álláspontokról[21]

Bukarest, 1968. június 24.

Az utóbbi időben fokozott érdeklődés figyelhető meg a Magyar Népköztársaságban a szomszédos országok magyar nyelvű irodalma és írói iránt. Számos cikkben, tanulmányban, konferenciák, kerekasztalok és nemzetközi találkozások felszólalásaiban különböző, a jugoszláviai, csehszlovákiai, romániai irodalmi-művészeti alkotásokat érintő kérdéseket vitatnak meg, valamint ezek kapcsolatát a magyarországi magyar irodalommal. Egyes ilyen alkalmakkor különböző véleményeket fogalmaztak meg, kezdve olyan javaslatokkal, hogy nagyobb figyelmet szenteljenek ezen országok irodalmának egészen odáig, hogy ezeket az irodalmakat belefoglalják az oszthatatlan magyar irodalomba, valamint különböző megoldásokat ajánlottak ezek támogatására és irányítására. A szomszédos országok magyar irodalma iránti fokozott érdeklődés 1966 óta mutatkozik meg. Így Czine Mihály[22], a *Hét évszázad magyar versei* című antológia recenziójában (megjelent a *Kritika* folyóirat 1966. novemberi számában) a következőket kifogásolja: „Az antológia kizárólag a magyarországi költészetet veszi figyelembe és csak nagyon kis mértékben foglalkozik a szomszédos országok magyar verseivel. [...][23] A romániai és jugoszláviai magyar lírát nem képviseli egyetlen élő költő sem. A magyar költészet legátfogóbb antológiájában hiába kerestem Bartalis János, Szemlér Ferenc, Horváth István vagy más kortárs romániai, csehszlovákiai és jugoszláviai költő nevét. A szomszédos országok magyar írói közül szerkesztői gyakorlatunk sajnálatos módon csak az elhunytakat engedi be a magyar panteonba és úgy tűnik, hogy ezek közül is csak azokat, akik már a felszabadulás előtt elhaláloztak. Mivel Szabédi László, aki 1957-ben vetett véget életének, hiányzik az antológiából, csakúgy, mint Tompa László, aki 1963-ban 80 éves korában hunyt el."[24] (az említettek mind hazánkbeli írók)[25] Hasonló szellemben, E. Fehér Pál[26] a *Semmisítsük meg az előítéleteket* című cikkében (megjelent az *Élet és Irodalom* c. lap 1966/5-ös számában) a következők állnak: „Szomorú azt látni, hogy milyen könnyen lemondunk az évszázad sok magyar irodalmi értékéről. Az érdeklődés hiánya, a kritikusok tudatlan közönye, olyan emberek hiánya, akik felelősek lennének ezért a területért, oda vezet, hogy a szomszédos országok magyar irodalma fehér foltként szerepeljen az olvasóközönség

21 1968. május 18-án az *Élet és Irodalomban* ismertették a Magyar Írószövetség kerekasztal-vitájának végkövetkeztetését, miszerint a romániai magyar irodalomnak kettős kötődése van, egyrészt kötődnek az adott ország irodalmához de ugyanakkor a magyar irodalom szerves részét képezi. Részletesebben lásd a bevezető tanulmányban.

22 Czine Mihály irodalomtörténész, kritikus, egyetemi tanár, 1964-től az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen volt docens majd tanár. Kutatási területeihez tartozott a kisebbségi magyar irodalom is. 1963-ban az akadémiai kézikönyv számára megírta az erdélyi magyar irodalom történetét. Munkásságában folyamatosan jelen voltak a nemzet, társadalom és nép fogalomkörökhöz tartozó problémákra vonatkozó reflexiók.

23 Hiányos rész az eredeti szövegben.

24 Az idézőjelben megjelenő részek – a továbbiakban is – a román nyelvű jelentés fordításai.

25 A jelentés írójának személyes megjegyzése.

26 E. Fehér Pál újságíró, 1968-tól a *Népszabadság* munkatársa, 1971-től a kulturális rovat vezetője.

vagy akár a beavatottak tudatában is." Felsorolva néhány romániai és csehszlovákiai magyar író nevét, a szerző így folytatja: „olyan írók ezek, akik megérdemelnék, hogy különböző viták tárgyát képezzék Budapesten, hogy nagyobb figyelmet szenteljenek nekik. Róluk azonban majdnem egy szó sem esik. És még ha írtunk is róluk, túlságosan udvariasak voltunk és babusgattuk őket."

A sajtóban megjelent vitákat követően az utóbbi időben ezek a kérdések nyilvánosságot kaptak egyes belföldi és nemzetközi találkozókon is. Így a szocialista országok írói számára szervezett szófiai találkozón, Darvas József, a Magyar Népköztársaság Írószövetségének elnöke, kifejtve, hogy a különböző szocialista országok magyar irodalma érdeklődésre tart számot a magyarországi Írószövetségben is, néhány közös cselekvési tervet vázolt fel ezen irodalmak irányítása érdekében.[27] Konkrét javaslatként megjelölt egy Budapesten megszervezendő rendezvényt, a magyarországi, jugoszláviai, csehszlovákiai és romániai magyar könyv hetét. Országunk közölte, hogy a teljes irodalomból származó kötetekkel kíván részt venni, nem csak a magyar könyvekkel. Hasonlóképpen, az április 10–16. között tett látogatása alkalmából, az Írószövetség vitáin Darvas József újból felvetette ezt a kérdést, javasolva, hogy közösen lépjenek a romániai magyar irodalom ösztönzése érdekében. Többek között azt javasolta, hogy a két írószövetség közösen emeljen emlékművet Tamási Áron író sírjánál, a Hargita megyei Farkaslaka községben.

Ez év májusában a magyarországi Írószövetség kerekasztal-megbeszélést tartott a következő témában: A szomszédos országok – Románia, Csehszlovákia, Jugoszlávia, SzSzKSz – Kárpátalja – magyar irodalmának kapcsolatai a magyarországi irodalommal. Ez alkalommal Darvas József a következőket nyilatkozta: „Úgy gondoljuk, hogy a szomszédos országok magyar irodalma szerves részét, illetve egy fejezetét képezi a magyar irodalomnak. Ezek elidegenedése irodalmunktól igazságtalan lenne." Amint az tapasztalható, a szomszédos országok magyar irodalma iránti fokozott érdeklődést kiegészítik olyan akciók is, melyek lehetővé tehetnek hivatalos beavatkozást ezen országok magyar kulturális kérdéseibe. Így a magyar fél beleegyezik abba, hogy Jugoszlávia, Csehszlovákia és Románia budapesti nagykövetségei közvetlenül érdeklődhessenek saját magyarországi kisebbségeik kulturális élete iránt, mindezt azért, hogy a három ország magyar nagykövetségei foglalkozhassanak a magyar nemzetiség kulturális életének kérdéseivel. Arról értesültünk, hogy Magyarország nemzeti ünnepe alkalmából egyes magyar helységek román nemzetiségű dolgozóinak azt javasolták, hogy a tüntetéseken román zászlót viseljenek, ezzel is jelezvén, hogy külön, Romániához kötődő nemzetiséget képeznek.

A magyar sajtóban megjelent, témába vágó írások elemzése nyomán levonhatunk néhány fontosabb következtetést:

a. A szomszédos országok magyar nemzetiségű lakossága gyakran a magyar nép részeként van feltüntetve. Például a *Kortárs* című lap 1967. decemberi számában a következőket írják: „Nemzetünk közel egy harmada más országokban él, legnagyobb részük a testvéri országokban. Bizonyos fokú beolvadás ott is tapasztalható, mint pl.

27 1968. január 29-én nemzetközi írótanácskozást tartottak Szófiában. A magyar írókat Darvas József és Garai Gábor képviselte.

Jugoszláviában, ahol soha nem alkalmaztak hátrányos megkülönböztetést. Ez az asszimiláció annak tudható be, hogy az államnyelv mindenhol előnyöket és vonzerőt jelent. A határainkon túl élő magyarok sorsa iránti felelősségünk mindenekelőtt azt jelenti, hogy példamutatóan és megalapozottan gyakorlatba ültetjük az internacionalizmust, folyamatosan és sokoldalúan fejlesztjük a testvéri országokkal az együttműködést, folyamatosan igyekszünk légiesíteni határainkat, mivel minél őszintébbek és gyümölcsözőbbek kapcsolataink, annál természetesebben fogadják majd szomszédaink azt a gondolatot, hogy mi magyaroknak tekintjük népünk azon részét is, akik az ő országukban élnek."

b. Ennek a felfogásnak a szellemében számos írásban és állásfoglalásban hangsúlyozzák Magyarország felelősségét a szomszédos országok magyar irodalmának sorsa iránt. Így a *Népszabadság* című napilap 1967. szeptember 29-i számában a Honvédelmi Minisztérium és a magyarországi Írószövetség szervezte tanácskozásról, melynek központi témája a hazafiasság volt, a következőképpen számolt be: „A tanácskozáson rámutattak, hogy fontos küldetésünk van, ami a szomszédos országokban élő magyarok szellemi gazdagítását és művelését illeti." Az 1967. október 26-i *Magyar Nemzet* így pontosított: „Napjainkban a nacionalizmusnak sokféle változata van, de nem minden jelenség, amit egyesek nacionalizmusnak titulálnak, valójában az is. Így például nem minősíthető nacionalizmusnak az, hogy a határainkon túl élő magyarok sorsáért felelősséget érzünk. Ez a felelősségérzet jogos és egészséges, de csak akkor, ha az internacionalizmus alapján nyilvánul meg."

Az Írószövetség szervezte kerekasztal-beszélgetésen elhangzottakat a *Népszabadság* így kommentálta: „Természetesnek tartjuk érdeklődésünket a szomszédos országokban élő magyar írók művei iránt. Ez a határainkon túl élő irodalom anyanyelvünkön születik, erőforrásait a mi nemzeti hagyományainkból is meríti, egyúttal ezt is fejlesztve, tehát szerves részét képezi irodalmunk összességének [...][28] A szocialista magyar irodalom oszthatatlan, nem fejlődhet olyan körülmények között, hogy az összetevő részei nincsenek egymással kapcsolatban, hogy csak egyik részük - a hazai - örvend a teljes magyarság figyelmének és szellemi támogatásának, a másik pedig nem... Sokszor nem szentelünk megfelelő figyelmet a határainkon túli irodalmunk kérdéseinek és ki kell mondanunk, hogy ez megengedhetetlen hozzáállás..." Ezen a gondolatmeneten haladva annak szükségességét hangsúlyozzák, hogy fokozni kell a magyarországi és a többi szocialista állambeli alkotók közti kapcsolatokat, ez utóbbiak irányítása és támogatása végett. A magyarországi Írószövetség plenáris ülésén (1968. március 14.) például Dobozi Imre[29], a szövetség főtitkára, arra hívta fel a figyelmet, hogy „a fő probléma az, hogy a határon túli magyarság megőrizze nyelvét, etnikai jellegét, és semmilyen nyomás alatt ne adja fel népi és nemzeti sajátosságait. Hogy segíthetnénk nekik e vonatkozásban? Támogassuk őket, figyelemmel kísérve irodalmukat, és a szomszédainkkal való kapcsolataink megerősítése révén teremtsünk olyan kedvező légkört, melyben eltűnik az ellenszenv és nyilvánvalóvá válik a kettős felelősség." A gondolatot átvette Darvas József is, a magyarországi Írószövetség elnöke, aki az 1968. május eleji tanácskozáson - melynek témája *„A magyarországi*

28 Pontokkal jelölt rész az eredeti szövegben.
29 Dobozi Imre 1959-1973 között a Magyar Írószövetség főtitkára volt.

irodalom kapcsolatai a szomszédos országok magyar irodalmaival" volt – rámutatott: „Minden erőfeszítést meg kell tennünk annak a természetes viszonynak a megszilárdításáért, melyre mi is, és a szomszédos országok magyar írói is vágynak."

c. A legtöbb állásfoglalásban a „kettős felelősség" gondolatát hangsúlyozzák a szomszédos országokban létező magyar kultúra fejlesztésével kapcsolatban. Hazánkban tett látogatása alkalmából (április 10–16. között) Darvas József, a Zaharia Stancuval és más román írókkal folytatott beszélgetéseiben többször is utalt erre a kettős felelősségre, mely a két írószövetséget terheli a romániai magyar nyelvű irodalom sorsával kapcsolatban. Ez értelemben „kölcsönös irodalmi estek" szervezését javasolta, valamint azt, hogy a magyar nyelvű könyveket is kiadó román könyvkiadók részt vegyenek az évente megszervezett „Budapesti magyar könyvhéten", melyen jugoszláviai és csehszlovákiai kiadók is képviseltetik magukat. Aczél György, az MSzMP KB titkára, a párt politikai akadémiáján tartott beszédében hangsúlyozta, hogy a szomszédos országokban élő magyaroknak kötelességük megőrizniük és fejleszteniük saját nemzeti kultúrájukat, majd hozzátette: „A határon túli magyarok nemzeti kultúrájának fejlesztése közös feladatunk."

Ugyanebben az értelemben, Nagy Miklós, a *Kolozsvári pillanatképek* című cikkében (megjelent a *Kortárs* folyóiratban) javasolja, hogy Budapesten szervezzenek Szervátiusz Jenő szobrászművész munkáiból kiállítást, rámutatva: „Elszomorít a gondolat, hogy Szervátiusznak utoljára 1947-ben volt Budapesten kiállítása. Vajon újabb két évtizednek kell eltelnie egy következő kiállításig? Amint arról az *Élet és Irodalom* című lap tudósít (f. é. június 15-i számában), a magyarországi Írószövetségnél ennek a „kettős felelősségnek" a szellemében folytatódtak a szomszédos országok magyar irodalmát érintő viták. Vezetőjük Darvas József, a szövetség elnöke volt. Ezúttal gyakorlati intézkedéseket vizsgáltak meg: kérték például egy olyan magyarországi könyvtár létrehozását, ahova eljut és ahol megőrizhető minden, a szomszédos országokban megjelent magyar nyelvű könyv, újság és folyóirat, hogy ily módon megmentsenek egy sor fontos dokumentumot, pótolhatatlan szellemi értéket. Rámutattak, hogy a szomszédos országok magyar irodalma csak úgy juthat méltó pozícióhoz, ha szervesen bekapcsolódik az egyetemes magyar irodalmi körforgásba. Ez azt jelenti, hogy a szomszédos országok-béli magyar írók művei elérhetőek kell legyenek a magyarországi olvasók számára, a magyarországi kulturális életnek pedig ezeket magába kell olvasztania csakúgy, mint a hazai írók alkotásait. Ez alkalomból hangsúlyozták azt is, hogy ki kell használni a szomszédos országok magyar irodalmának kettős elkötelezettségét, éspedig azt a tényt, hogy az illető országok magyar írói jobban ismerik a szomszédos népeket, környezetük társadalmi valóságát. „Ezáltal jobban hozzájárulhatunk egy olyan légkör kialakításához, melyben mi magyarok jelentősen hozzájárulhatunk a dunai népek testvéri kapcsolataihoz." A tanácskozáson részt vettek a magyarországi könyvkiadók képviselői is, jelen volt a *Kultúra* külkereskedelmi vállalat igazgatója is. Elhangzott, hogy a szomszédos országok kiadói saját könyvesüzlet-hálózatot hozhatnak létre Magyarországon. Viszont ha a szomszédos országok magyar íróinak műveit Magyarországon adnák ki, akkor ez veszélybe sodorná a határon túli magyar kiadók létét. Dobozi Imre író a következőket mondta: „két nagy

feladattal állunk szemben: a határon túli magyar irodalom eredményeinek feldolgozása irodalomtörténeti és kritikai szempontból; a gondoskodás és figyelem állandósítása ezzel az irodalommal szemben. Az ma a feladatunk, hogy feltételeket teremtsünk, kedvező légkört hozzunk létre a természetes, nyílt vitákhoz, mely az igazi barátság egyetlen alapja." Javasolták, hogy Magyarországon rendszeresen szervezzenek író-olvasó találkozókat a határon túli magyar írók és magyarországi olvasóik között, a hazai írók pedig elmélyíthessék személyes kapcsolataikat a határon túli magyar kollégáikkal. Arra is javaslatot tettek, hogy a magyarországi egyetemeken biztosítsanak bizonyos számú előadást a határon túli magyar irodalom megismerésére is, valamint kérték egy olyan irodalmi díj létrehozását is, mellyel minden évben egy külföldön megjelent magyar művet díjaznának. Végezetül az Írószövetség arra kérte a kritikai szekciót, hogy rövid időn belül dolgozzon ki egy tervezetet, mely tartalmazza az egyes magyarországi hivatalos hatóságokra, sajtóra, rádió-televízióra háruló azonnali feladatokat a szomszédos országok magyar irodalmának népszerűsítésében.

d. A szomszédos országok magyar irodalma iránti felelősségérzet egyik megnyilvánulásaként a Magyar Népköztársaság sajtója egyre gyakrabban közöl különböző összefoglaló jellegű anyagokat a hazánkban megjelent magyar nyelvű kiadványokról, melyekben a romániai magyar irodalom felfogásával, helyével és szerepével kapcsolatos kérdéseket feszegetnek. Így a *Korunk* folyóirat 1957–1967 közötti tevékenységét elemezvén, Kósa László[30], az *Új írás*-ban közölt *A kolozsvári Korunk folyóirat új sorozatának tíz éve* című cikkében cáfolja a hazai magyar kultúrának a román nemzet kultúrájához való tartozását, mondván: „mintha tanúi lennénk egy olyan felfogás alakulásának, mely azt próbálja sugallni, hogy a romániai magyar etnikai csoport egy eredeti magyar kultúrának a képviselője." A Korunk folyóirat külföldi kapcsolatairól a következőket mondja: „De 1963-tól ezek a kapcsolatok megritkultak és a biztatóan induló kapcsolatépítés most mintha megszakadt volna. A folyóirat olvasása közben úgy tűnik, hogy egy romániai etnikai csoport szépen műveli a magyar nyelvű kultúrát, de főképp az utóbbi években a kolozsvári lapból ritkán derül ki, hogy a szomszéd országok közül az egyiknek éppen a magyar az államnyelve... A magyar és román népet a gyakorlatban nehezen tudjuk közelíteni egymáshoz, ha magyarul tolmácsoljuk a román eredményeket és küzdelmeket, de nem akarunk tudni Magyarországról." „Mindez azt a gondolatot sugallja, hogy a közvetítés- mely szerepről sokan azt gondolják, hogy a romániai magyarság küldetése lenne – a *Korunk* esetében egy megvalósulatlan program maradt." A kolozsvári folyóirat irányultsága – csakúgy, mint a *Helikoné* – a következőképpen értékelődik: „... a különbségek mellett van egy közös vonásuk éspedig, hogy tüntetőleg, vagy éppen árnyaltan hangsúlyozzák Erdély, vagy legalábbis az erdélyi magyarság szellemi elszigeteltségét." Ugyanebben a kontextusban: „A *Korunkban* megjelent anyagok nem kötődnek a magyar történelmi folyamatokhoz, vagy gyenge a kapcsolat és, mivel az egyetemes romániai folyamatokhoz aligha tudnak kötődni a kapcsolatok hiányossága miatt, a szóban forgó tanulmányok gyakorta a levegőben lógnak." A cikkben még a következő kijelentés is szerepel: „A

30 Kósa László néprajzkutató, művelődéstörténész, egyetemi tanár.

szocialista Romániában nagyon nehéz egy időben jó kommunistának és jó nemzetiségi vezetőnek lenni." Megjegyzendő, hogy a szomszédos országok magyar irodalma és a magyarországi irodalom kapcsolatának szentelt kerekasztal-megbeszélés résztvevői „elhatározták, hogy még ennek a nyárnak az elején újabb irodalmi vitákat szervezzenek ebben a témában, az első összeülésen bemutatott beszámolók alapján", melyet elküldenének az Írószövetség minden tagjának, megkönnyítendő egy elmélyült megbeszélés létrejöttét.

ANIC, CC PCR Secția Propagandă și Agitație, dos. 18/1968. 74–83. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

22.

Fazekas János levele Ioan Gheorghe Maurerhez a magyar írókat, értelmiségieket és tudósokat foglalkoztató kérdésekről[31]

Bukarest, 1968. június.

Maurer elvtárs, az Ön tájékoztatása végett benyújtom a magyar nemzetiségű írókat, a kultúra és tudomány képviselőit foglalkoztató néhány kérdésről szóló feljegyzésemet, amelyet Nicolae Ceauşescu elvtárs utasítása alapján állítottam össze.

Fazekas János

A magyar nemzetiségű írókat, a kultúra és tudomány képviselőit foglalkoztató néhány kérdés.

A hazai magyar nemzetiségű dolgozók körében jó a politikai légkör, a közhangulat. Ez abban a kitartó, lelkes tevékenységükben nyilvánul meg, melyet a román nép oldalán, vele szoros egységben fejtenek ki, a IX. kongresszuson, a Párt Országos Konferenciáján, a Központi Bizottság által meghatározott intézkedések megvalósítása érdekében. A magyar dogozók - akárcsak az egész román nép - hűségesen követik az RKP-nak a szocializmus és kommunizmus építésére vonatkozó politikáját. Különösen értékelik a pártnak a nemzetiségi kérdésben folytatott, következetesen internacionalista, marxista-leninista jellegű politikáját, melyet az ország alkotmánya szentesít és emel az állampolitika szintjére. A magyar értelmiség tevékenységét ugyanaz a közhangulat jellemzi, ugyanaz az egészséges légkör, melyben a szocializmus építésére vonatkozó pártpolitika megvalósításában aktívan részt vesznek. Hazánk magyar értelmisége fenntartás nélkül támogatja pártunk külpolitikáját. A nemzeti szuverenitás és függetlenség, a területi integritás és a belügyekbe való be nem avatkozás, a jogegyenlőség és kölcsönös segítségnyújtás tiszteletben tartásának elve kedvező visszhangra lel a magyar értelmiség tudatában is, akárcsak a pártnak a nemzetközi kommunista és munkásmozgalmi kapcsolataiban támogatott elvei. Például a pártnak és kormánynak a közel-keleti válság kapcsán elfoglalt álláspontját egyöntetűen elfogadták, mint az egyetlen helyes álláspontot.[32]

Ami a párt és állam belpolitikáját illeti, alá kell húznunk, hogy a magyar értelmiségiek nagy elégtétellel és lelkesedéssel fogadták a IX. kongresszus és az Országos Konferencia dokumentumait, a Nicolae Ceauşescu elvtárs által bemutatott jelentéseket. Az, ahogy megjelentek ezekben a dokumentumokban, mind a szocializmus építésének általános kérdései, mind pedig a nemzetiségi kérdésre vonatkozó

---

31 A levél Fazekas János a budapesti Politikatörténeti Intézet Levéltárában őrzött hagyatékából származik. A keltezés nélküli irat valamikor 1968 nyarán keletkezett a magyar értelmiségiekkel való találkozás előtt. A levél egyik változata megtalálható a bukaresti Központi Történeti Levéltár 18/1968. dossziéjában is, amely a magyar értelmiségiek és a pártvezetés közötti találkozóra vonatkozó előkészítői anyagot tartalmazza.

32 Fazekas a hatnapos háborúra, majd az azt követő politikai eseményekre utal. A háború után Románia volt az egyetlen ország a szocialista tömbből, amely nem szakította meg a diplomáciai kapcsolatokat Izraellel. A romániai magyar értelmiségiek jelentős része nyíltan támogatta ekkor az pártvezetés kül- és belpolitikáját.

pártpolitika megvalósításának kérdései, maga után vonta a magyar értelmiségieknek a KB és személyesen Nicolae Ceauşescu elvtárs iránti tiszteletét és szeretetét. Számos tekintélyes magyar értelmiségi nyilatkozta nekem, hogy szerintük Ceauşescu elvtárs néhány év alatt sokkal többet tett a román nép és az együttélő nemzetiségek közti barátság és testvériség megerősödéséért, mint Gheorghiu Dej. Mindig negatívan kommentálták, hogy bár számos alkalommal kérték, hogy a legtekintélyesebb értelmiségiekkel találkozzon néhány kérdés megbeszélése végett, ő mindig kitért a hasonló találkozók elől. Különös hatással volt a magyar értelmiségre például a IX. kongresszus és az Országos Konferencia által tett javaslatok a Székelyföld szocialista iparosításáért.[33] Azért is, mert az írók, a tudomány és kultúra képviselőinek nagy része a Székelyföldön született, és szoros kapcsolatokat tartanak fenn a szülőhelyükkel. Hasonlóképpen jó benyomást keltett körükben Ceauşescu elvtárs kézdivásárhelyi és balázsfalvi beszéde itteni látogatásakor, Petőfi Sándor emlékművének megkoszorúzása, Salamon Ernő, a fasiszták által meggyilkolt kommunista költő emlékművének felállítása Gyergyószentmiklóson stb.[34] Mindebben az együttélő nemzetiségek haladó és forradalmi hagyományainak egyenlő mértékű értékelését látták. Pozitívan fogadták és magyarázták az ország közigazgatási-területi újjászervezésére irányuló intézkedéseket, mivel az új megyék kialakításánál figyelembe vették a lakosság nemzetiségi összetételét is. A magyar értelmiségiek nagy elégtétellel üdvözölték a RKP KB 1968. áprilisi plenárisülésének munkálatait, az Alexandru Drăghici által elkövetett törvénytelenségek és bűntettek leleplezését és elítélését.[35] A tudomány és kultúra legkiemelkedőbb képviselői, a legjelentősebb írók helyes és végleges történelmi eseménynek tartják Erdély egyesülését Romániával. Következésképpen számukra nem létezik az ún. „erdélyi kérdés."[36] Egybehangzó kívánságuk, hogy szoros barátságban és testvériségben, felbonthatatlan egységben éljenek a román néppel, az élet minden területén érvényes jogegyenlőség alapján, melyet az ország alkotmánya ír elő és szentesít. Habár a magyar értelmiségi körök közhangulatára jellemző, hogy habozás nélkül támogatják a párt és a kormány belés külpolitikáját, mégis van néhány probléma, mely foglalkoztatja őket.

1. Nem értik, hogy a párt és kormány vezetősége, mely szem előtt tartotta, hogy néhány központi szerv vezetésébe (mint a UCECOM, CENTROCOOP, UNCAP, UGSR, KISz)[37] az együttélő nemzetiségek köréből is vonjon be elvtársakat, nem tartotta

33 A IX. kongresszuson és az azt követő Országos Pártkonferencián a pártvezetés az új, iparosítási politika felvázolásában jelentős beruházásokat ígért az ország elmaradottabb régióinak, így különböző moldovai térségek mellett a Székelyföldnek is.

34 A gyergyószentmiklósi gimnázium 1968-ban vette fel a Salamon Ernő nevet, ekkor avatták fel a névadó költő szobrát is, amely Izsák Márton alkotása.

35 Ceauşescu hatalomra kerülése után fokozatosan állított félre politikai ellenfeleit, köztük Alexandru Drăghiciet. A jelenségről részletesebben lásd a bevezető tanulmányt, illetve a megyésítésre vonatkozó iratokat.

36 A folyamatosan „trianon fóbiában" szenvedő mindenkori román pártvezetéssel fontos volt közölni a lojalitást és a revizionizmustól való elhatárolódást. A jelenség egyik kiemelkedő eseménye volt, amikor az MNSz százas' Intéző Bizottsága 1945-ben Marosvásárhelyen kinyilatkoztatta, hogy a kisebbségi kérdést nem határrevízióval kívánjak megoldani. Részletesebben lásd: Makkfalvi Gábor: A marosvásárhelyi Rubicon. In *A Maros megyei magyarság történetéből.* Szerk. Pál-Antal Sándor-Szabó Miklós. Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 1997. 252. p.

37 UCECOM - Uniunea Națională a Cooperației Meșteșugărești (Kézművesek Szövetkezeteinek Országos Szövetsége), CENTROCOOP - Uniunea Națională a Cooperației de Consum (A Fogyasztói Szövetkezetek

illendőnek, hogy a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság vezetőségébe kinevezzen egy olyan alelnököt, aki jól ismeri a magyar nemzetiség művelődés- és művészetügyi kérdéseit. Több író és a kultúra képviselői kérték, hogy közvetítsem Ceauşescu elvtárs fele ezt a problémát, mint a magyar értelmiség kérését.

2. A tudomány és kultúra számos magyar nemzetiségű művelője úgy tartja, hogy tudományos és kulturális értékeiket alábecsülik, mivel közülük nagyon keveset választanak be az RSzK Akadémiájába teljes jogú vagy levelező tagként.

3. Élénk vita folyik, főleg az írók körében egy olyan törvény kidolgozásának és elfogadásának szükségességéről, melyben pontosítják az alkotmányos alapelveket és előírásokat a nemzetiségi kérdésre vonatkozólag. Azzal érvelnek, hogy az utóbbi időben a pártvezetés kezdeményezésére a társadalmi élet demokratizálódásának elmélyítése határozott lendületet vett, számos alapvető törvényt dolgoztak és dolgoznak ki (erdészeti, földhasználati, tanügyi törvény stb.), és véleményük szerint egy ilyen összetett és fontos társadalmi-politikai kérdésben is szükség lenne egy törvényre, hogy ne alkalmazhassa minden hivatalnok az alkotmány előírásait aszerint, hogy ő hogyan érti a párt- és kormánypolitikát a nemzetiségi kérdésben. Akik tudomásomra hozták ezt a véleményt azt mondták, hogy a legjobb lenne, ha ezt a törvényt még ebben az évben, Erdély Romániával való egyesülésének 50. évfordulóján kidolgoznák és elfogadnák. A párt kezében ez erős eszközt jelentene az együttélő nemzetiségek mozgósításában az egyesülés megünneplésére a román néppel közösen. Ugyanakkor ez a törvény olyan dokumentum lenne, mely alapján nyilvánvalóvá válna, hogy az együttélő nemzetiségek jogegyenlősége - melyet a Gyulafehérvári Nyilatkozat is kihirdetett, de a burzsoá-földesúri rendszerek lábbal tiportak - csak most, szocialista rendszerünk alatt valósult meg, a kommunista párt vezetésével.[38]

4. Felmerült néhány egész napos rádióműsor biztosításának a kérdése, mely erős politikai befolyásoló eszköz lehetne, a párt- és kormánypolitika népszerűsítésének, a tömegek művelésének hatásos eszköze. Ehhez kapcsolódóan azzal érveltek, hogy a Szabad Európa rádióadó egész nap sugároz és így igen káros ellenséges propagandát folytat. Az Amerika Hangja és a Kanada Rádió is több órát sugároz naponta, mint a mi adóink. Ugyanakkor példaként említik a szocialista országok közül Jugoszláviát, ahol a magyar lakosság nem haladja meg a 800-900 ezer főt, mégis egész napos anyanyelvű rádióadásuk van. Ezzel párhuzamosan felmerült egy magyar nyelvű tévéműsor létrejöttének szükségessége is, még ha nem is lehetséges most megvalósítani, legyen benne a következő ötéves tervben.

5. A tanügyi törvény vitája kapcsán elég élénken kommentálták - főleg az írók és tanügyi káderek körében -az anyanyelv-használat kérdését a szakiskolákban és technikumokban, abban az értelemben, hogy e téren megszegik az alkotmány előírásait. Elmeséltek néhány esetet, főleg a székelységből valókat - ahol például a

---

Országos Szövetsége), UNCAP - Uniunea Naţională a Producătorilor Agricoli (Mezőgazdasági Termelők Országos Szövetsége), UGSR - Uniunea Generală a Sindicatelor (Szakszervezetek Országos Szövetsége).

38 A gyulafehérvári határozat 3. szakaszának első pontja kimondta, hogy: „minden népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén, saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által."

traktorista iskolákban, melyek gépvezetőket képeznek ki a környező községek számára, vagy a szakiskolákban, melyek ácsokat, kőműveseket, asztalosokat képeznek - annak ellenére, hogy a tanárok magyar nemzetiségűek, akárcsak a tanulók, az oktatás románul zajlik. Elmeséltek továbbá olyan példákat is, mikor néhány magyar fiatal nem jutott be a marosvásárhelyi sofőriskolába, mert nem tették le a román nyelv és irodalom vizsgát. Ezért sok magyar értelmiségi azt javasolja, hogy legalább a kompakt magyar lakosú helységekben biztosítsák az anyanyelvű szakoktatást is.[39]

6. Nagyszámú értelmiségi gondolja úgy, hogy az RKP KB mellett működő nemzetiségi kérdésekkel foglalkozó bizottság tevékenysége nyilvános kellene legyen, hogy azok az állampolgárok, akiknek valamilyen kérdésük van és fel szeretnék azt vetni, tudják, hova fordulhatnak.[40] Sokan úgy vélekednek, hogy a bizottság tevékenysége csak formális, hogy kevés olyan embert vontak be a bizottságba, akik jól ismerik a párt és állam nemzetiségi politikáját, és az együttélő nemzetiségek életének nemzeti sajátosságait. Azt állítják, hogy ha a bizottságba több ilyen elvtársat vonnának be, akkor a pártvezetés tájékozottabb lenne és fel lehetne terjeszteni hozzá jóváhagyásra a menet közben felmerülő kérdések megoldási javaslatait. Ugyanakkor egyesek nem értik annak a magyarázatát, hogy a KB művelődési és művészeti osztályán nem léptetik elő a nemzetiségi irodalom és művészet kérdéseit jól ismerő elvtársakat, akiknek révén az anyanyelvű művészeti és művelődési intézmények közvetlen és állandó segítséghez juthatnának.

7. Az 1968. áprilisi plenáris ülés dokumentumainak feldolgozása alkalmával több értelmiségi felvetette Kurkó Gyárfás (az MNSz volt elnöke, aki 15 évet ült börtönben) politikai rehabilitációjának szükségességét, valamint olyan személyiségekét is, mint Balogh Edgár, Csőgör Lajos, Méliusz József és mások.[41] Továbbá azzal a kéréssel fordul Ceauşescu elvtárshoz több értelmiségi, hogy ne ismétlődhessen meg a Drăghici idejében gyakorolt módszer (melyet a plenárisülés elítélt), mikor is a magyar írók és a kultúra képviselői állandó megfigyelés alatt álltak, a bizonytalanság lett úrrá közöttük és sokan szenvedtek miatta. Így járt például Páskándi Géza, a tehetséges költő, aki 7 évet ült börtönben, vagy az író és történész Bözödi György, akit hamis vallomások alapján tartóztattak le és ezek alapján vizsgáltak az ügyét.[42]

8. A magyar írók többségét a közlési lehetőségek kiszélesítése foglalkoztatja. Az utóbbi 10 évben nem bővült az a tér, ahol írásaikat közölhetik, az *Utunk*, *Igaz Szó*, *Korunk* folyóiratok már nem bizonyulnak elégségesnek, főleg a nagyszámú fiatal prózaíró és költő számára. Figyelembe véve, hogy az utóbbi években számos román nyelvű periodika jelent meg, ami nagyban kiszélesítette a fiatal román irodalmárok

---

39 Az anyanyelvű szakiskolai oktatás kérdése már az ötvenes évek közepétől kezdve fontos kérdése volt az anyanyelvű oktatásnak. Az anyanyelven történő szakiskolai oktatást már az ötvenes évek közepétől elkezdték beszűkíteni, még a magyar többségű MAT területén is. Részletesebben lásd: Bottoni: *Sztálin a székelyeknél...i.m.* Vincze: *Illúziók és csalódások... i.m.*

40 1965-ben hozták létre a nemzetiségiek problémáival foglalkozó bizottságot, amely a KB keretén belül működött. Részletesebben lásd a bizottság munkájára vonatkozó dokumentumokat.

41 Az MNSz néhány vezetőjét és a szervezethez szorosan kötődő értelmiségek egy részét 1947-1949 között letartóztatták és hazaárulás vádjával több hat év börtönbüntetésre ítélték.

42 Páskándi Géza író, költő, drámaíró. 1957-ben állam és közrendi izgatás vádjával letartóztatták és hat év börtönre ítélték. Bözödi György író, szociográfus, történész. 1951-ben tartóztatták le.

megnyilvánulási lehetőségeit, egy új magyar folyóirat alapításának engedélyezését javasolják. Az írók körében elégedetlenséget szült az is, hogy egyes kiadókban a nemzetiségi irodalom osztályokat nem szervezik jól meg, vagy nem biztosítanak elegendő papírt a tevékenységükhöz. Ez ügyben javasolják például, hogy hozzanak létre Bukarestben egy kiadót az együttélő nemzetiségek számára, kolozsvári és marosvásárhelyi fiókokkal.

9. Kérdések merültek fel az Írószövetség tevékenységével kapcsolatban. Szükségesnek tartják a Nemzetiségi Irodalmi Bizottság más alapokon való megszervezését: javasolják a bizottság jogainak belefoglalását a statútumba és a működési szabályzatba. Úgy gondolják, hogy a szabályzatnak többek között tartalmaznia kell azokat a módozatokat, ahogy a bizottság kötelező időszakossággal megvitatja a nemzetiségi irodalmak jellegzetes kérdéseit; a legértékesebb művek díjazásának módját, új írószövetségi tagok befogadását a fiatal nemzetiségi írók soraiból, külföldi kiszállásokat stb. (Ez utóbbi kérdéssel kapcsolatban megjegyzendő, hogy nagy az elégedetlenség, amiért az Írószövetség nagyon kevés magyar írót küldött külföldi tanulmányútra és dokumentálódásra.)

10. Több értelmiségi elégedetlenségét fejezte ki, amiért jelen pillanatig nem tartották szükségesnek, hogy az 1848–1849-es forradalom 120. évfordulójára szervezett ünnepségek közé beiktassanak egy olyan összejövetelt is, melyet az erdélyi magyarok, és főleg a székelyek forradalmi részvételének szentelnének. Ez a népesség ugyanis általános védelmi harcot folytatott a Habsburg császári és a cári hadak ellen, a szülőhelyük megőrzéséért, számos véráldozatot hozva a forradalom ügyéért.

11. Végezetül egy olyan kérdés, mely sok értelmiségit elégedetlenséggel tölt el: egyes állami szerveknél olyan embereket léptettek elő, akik semmivel sem indokolják az illető funkcióban való jelenlétüket. Negatívan értékelték Takács Lajos és Létay Lajos megválasztását az RKP KB póttagjaivá ahelyett, hogy megválasztották volna, például Nagy István írót, egy hatalmas tekintélyű ember, aki 40 éve részt vesz a munkásmozgalomban, ugyanakkor őt tartják a legnagyobb romániai magyar írónak.[43] Ugyanúgy elítélően kommentálták Takács Lajos újraválasztását az Államtanácsba, aki nem érdemli meg ezt a nagyfokú politikai bizalmat, nem lévén semmilyen tekintélye a magyar értelmiség körében.

Röviden összefoglalva, ezek volnának a magyar nyelvű írókat, a tudomány és kultúra képviselőit foglalkoztató főbb kérdések.

Fazekas János

PTSzL. 917 f. 7. doboz. Géppel írt román nyelvű levél átiratának magyar fordítása.

43 Létay Lajos 1965–1969 között a KB pót-, majd 19691–989 között teljes jogú tagja volt, Takács Lajos pedig 1965–1977 között volt a KB póttagja.

23.
Feljegyzés az együttélő nemzetiségek kérdéseivel foglalkozó bizottság munkájáról

Bukarest, 1968. június 21.

Az RKP KB-nak az együttélő nemzetiségekkel foglalkozó bizottsága ülésein, ahol a különböző fokozatú oktatás fejlődésére vonatkozó tanulmányokat és az RKP KB plenáris ülésének áprilisi dokumentumait, valamint az Oktatásügyi Minisztérium és a helyi párt- és állami szervek által készített elemzéseket vitatták meg, továbbá a tanügyi káderekkel folytatott magánbeszélgetések alkalmával a magyar tannyelvű oktatással kapcsolatban a következő kérdések merültek fel:

1. Szükséges a magyar tannyelvű líceumok és tagozatok elosztásának feljavítása az iskolai népesség dinamikája és az ország új közigazgatási-területi felosztása függvényében. Jelenleg nincs mindenhol megfelelő módon egybehangolt kapcsolat a magyar tannyelvű líceumok és tagozatok, és az általános iskolák (5–8. osztály) között. Kovászna megyében például 71 5–8. osztályos egység mellett 5 líceum működik, Szatmár megyében 63 általános iskola mellett 6 líceum van, Máramaros és Temes megyében pedig a 26, illetve 18 általános iskola mellett 5, illetve 4 líceum működik. Kolozs, Hargita és Maros megyében egyenként 14 magyar tannyelvű líceum és tagozat van, holott a magyar nyelvű általános iskolák száma és a diáklétszám nagyon különbözik (Kolozs – 49 általános iskola, Hargita – 101, Maros – 126). Az Oktatásügyi Minisztérium már az új tanév kezdetével meghozta a szükséges javító intézkedéseket; ebben az értelemben több 9. osztályt osztottak be azon megyék magyar tannyelvű líceumaiba és tagozataira, ahol az általános iskolák végzettjei kisebb arányban juthattak líceumba.

2. A román tannyelvű iskolákkal szemben a tanterv heti 1–4 plusz órát ír elő, aminek következtében a tanulóknak sokkal zsúfoltabb programjuk van. Hasonlóképpen a felvételi és érettségi vizsgákon a diákoknak egy tantárggyal (anyanyelv) többől kell vizsgázniuk, mint a román tannyelvű iskolákba járó kollégáiknak. Az új tantervek kidolgozásánál újravizsgálják a különböző tantárgyakra szánt tanórák számát.

3. Románia történelmét és földrajzát a 8. és 9. osztályokban oktassák magyar nyelven. Az együttélő nemzetiségekkel foglalkozó bizottságban úgy vélik, hogy ezen tantárgyak román nyelvű tanításának feladása nem indokolt, figyelembe véve a román nyelv minél jobb ismeretének szükségességét.

4. A román nyelv alapos elsajátításának szükségessége minden tanuló esetében. E célból javasolták e tantárgy oktatási módszereinek javítását, minél több oktatási segédanyag (plakátok, lemez, magnetofon-szalag) előállítását a tanulók és a tanügyi káderek támogatására, az oktatók felkészítésének tökéletesítését. Az Oktatásügyi Minisztérium új intézkedéseket szabott meg ezen javaslatok megvalósítása érdekében.

5. Nagyobb számú irodalmi és tudományos munka kiadása az iskolai könyvtárak jobb ellátása érdekében.

6. A román tannyelvű iskolában tanuló magyar diákok számára tegyék kötelezővé az anyanyelv tanulását. Jelenleg az anyanyelvi órák látogatása e diákok számára fakultatív jellegű.

7. A magyar irodalom története tankönyv kidolgozása a líceumi diákok számára. Jelenleg a magyar tannyelvű líceumokban a 9–12. osztályos diákok az *Anyanyelv és irodalom* tantárgy keretében olyan irodalmi szöveggyűjteményeket használnak, melyeket szakemberekből álló kollektíva állított össze, egyetemi tanárok és művelődési szakemberek. Az utóbbi években beiktatott irodalmi elemzések és bibliográfiai jegyzetek révén ezek a gyűjtemények közelítenek egy anyanyelvi irodalomtörténet tankönyv követelményeihez. Mindezek ellenére szükséges az eredeti, kimondottan anyanyelvi irodalomtörténet tankönyvek megjelentetése. Az 1969/1970-es tanévtől kezdődően a Tankönyvkiadó fokozatosan rátér e tankönyvek kiadására, kezdve a 9. osztály könyveivel.

8. Azon líceumok iskolai újságai, ahol magyar tannyelvű tagozat is van, tartalmazzanak a magyar diákok által, anyanyelvükön közölt irodalmi alkotásokat is. Jelen pillanatig az ilyen írások nagyrészt román nyelvű fordításban jelentek meg. Az következő tanév kezdetével javasolni fogják ezeknek a líceumoknak, hogy iskolai folyóirataikba vegyenek be magyar nemzetiségű tanulók tollából származó, anyanyelvükön íródott alkotásokat is.

9. Különböző líceumok vehessék fel egyes magyar nemzetiségű személyiségek, a tudományos, irodalmi és művészeti élet kiemelkedő egyéniségeinek nevét. Ez a javaslat még véglegesítésre vár.

10. A szakoktatás megszervezése magyar nyelven is. Jelenleg a magyar nemzetiségű diákoknak azon tantárgyak esetében, amelyeket az általános iskolában anyanyelvükön tanultak, biztosított a felvételi vizsga anyanyelven.

11. A kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem egyes tanügyi káderei (Balogh Edgár) kérték a beiskolázási terv növelését azokon a tagozatokon, ahol azokat a tanügyi kádereket képezik, akik az általános műveltségi oktatásban a magyar nyelvet tanítják (ezek a tagozatok: magyar nyelv és irodalom; orosz–magyar; francia–magyar; angol–magyar; német–magyar; román–magyar a kolozsvári egyetemen, továbbá a marosvásárhelyi három éves Pedagógiai Intézet). Mivel azokban a líceumokban és általános iskolákban, ahol magyar tannyelvű tagozatok is léteznek, fölösleg van az anyanyelv oktatására szakosodott tanügyi káderekből és mivel minden évben nehézséget jelent ezen tagozatok végzettjeinek az elhelyezése, az Oktatásügyi Minisztérium általában véve változatlanul hagyta a beiskolázási tervet.

12. A líceumi végzettek felsőoktatásban való továbbtanulása nem nevezhető teljes mértékben kielégítőnek (az összdiáklétszám mintegy 6%-a magyar nemzetiségű). A kérdés azzal kapcsolatban merült fel, hogy a magyar nemzetiségű jelentkezők a felvételi vizsgán nehézségekbe ütköznek (Demeter János egyetemi tanár). Megjegyezzük, hogy a felsőoktatásba való felvételin az ország összes egyetemén anyanyelven is lehet vizsgázni.

13. Az a tevékenység, melyet az iskola, az ifjúsági szervezetek, a család fejt ki a tanulók hazafias és internacionalista, erkölcsi-állampolgári és ateista-tudományos nevelése érdekében, a különböző nemzetiségű fiatalok közti barátság és testvériség folyamatos erősítésének szellemében, nem kellőképpen összehangolt. Egyes településeken, elsősorban vidéki környezetben, az egyház és a különböző vallási szekták tanulókra gyakorolt befolyását nem egyensúlyozza kellő mértékben ezeknek a tényezőknek az összehangolt, közös cselekvése.

14. A magyar nyelven megjelenő sajtó és különböző kiadványok nem népszerűsítik kellő mértékben a magyar tannyelvű oktatás terén elért konkrét megvalósításokat.

ANIC, CC PCR Secția Propagandă și Agitație, dos. 18/1968. 84–87. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

24.
Tájékoztató az együttélő nemzetiségek nyelvén történő oktatás helyzetéről

Bukarest, 1968. június.

Tanítás nyelve	1–4. oszt. ált. iskolák		Általános iskolák		Líceumok		Összesen	
	Iskola (tagozat)	Tanulók	Iskola (tagozat)	Tanulók	Iskola (tagozat)	Tanulók	Iskola (tagozat)	Tanulók
Magyar	521	86 683	863	85 262	86	19 356	1470	191 301
Német	71	24 707	283	17 648	18	2706	372	45061
Szerb	13	967	17	473	1	98	31	1523
Ukrán	6	751	9	825	1	90	16	1666
Szlovák	20	1059	6	628	1	40	27	1737
Cseh	6	223	–	–	–	–	6	223
Görög	–	41	–	–	–	–	1	41
Összesen:	630	114 441	1178	104 836	107	22 290	1923	241 567

B. A román tannyelvű iskolákban tanuló magyar nemzetiségű gyermekek helyzete, akik az anyanyelvüket külön tantárgy keretében tanulják

	Csoportok száma	Tanulók száma
1–4. osztály	118	1594
5–8. osztály	236	4299
9–10. osztály	26	546
Összesen:	380	6439

C. A magyar nemzetiségű diákok beiskolázása a líceumok IX. osztályaiba, a román nemzetiségűek helyzetéhez viszonyítva*

	A románok beikolázási aránya (%)	A magyarok beiskolázási aránya (%)
1. Fehér	19,4	25,0
2. Arad	25,3	23,0
3. Bihar	26,7	19,7
4. Beszterce-Naszód	16,6	40,0
5. Brassó	30,8	20,8
6. Krassó-Szörény	50,0	21,4
7. Kolozs	27,6	25,4
8. Kovászna	23,0	29,0
9. Hargita	22,0	26,6

10. Hunyad	20,5	23,8
11. Máramaros	29,7	22,5
12. Maros	20,3	25,0
13. Szilágy	24,7	23,1
14. Szatmár	20,0	25,4
15. Szeben	50,0	19,4
16. Temes	32,0	27,0

A RSzK-ra vonatkozó összesítés:= 22,6
- román nyelv = 22,59%
- magyar nyelv= 22%
- német nyelv= 26,2%

* Jelentős számú magyar nemzetiségű tanuló román tannyelvű tagozatra iratkozik és jár.[44]

ANIC, CC PCR Secţia Propagandă şi Agitaţie, dos. 18/1968. 88–89. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

44 A jelentést készítő személy megjegyzése.

25.
A nappali oktatásban résztvevő egyetemi hallgatók létszáma nemzetiségi és évfolyam szerinti bontásban

Bukarest, 1968. június

Összesen	Beiratkozott diákok száma	Nemzetiség				Megjegyzés
		román	magyar	német	más nemzetiség	
Románia	97 586	88 851	58 694	1963	1348	
I. év	24 589	22 621	1314	366	288	
II. év	22 227	20 361	1198	306	362	
III. év	19 462	17 594	1177	379	312	
IV. év	14 112	12 790	860	270	192	
V. év	14 164	12 815	873	318(?)	158	
VI. év	3032	2670	272	54	36	

ANIC, CC PCR Secţia Propagandă şi Agitaţie, dos. 18/1968. 91. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

26.
Névsor a romániai magyar értelmiségiekről[45]

Bukarest, 1968. június 25.

BUKAREST
1. Szemlér Ferenc- író
2. Méliusz József- író
3. Bányai László- egyetemi tanár, képviselő a Nagy Nemzetgyűlésben
4. Majtényi Erik- író
5. Szilágyi Dezső- az RKP KB póttagja, az *Előre* című újság főszerkesztője
6. Takács Lajos- egyetemi tanár, az RKP KB póttagja
7. Domokos Géza- író, az *Előre* című újság helyettes főszerkesztője
8. Szász János- író, az Írószövetségben az együttélő nemzetiségek irodalmával foglalkozó bizottság titkára
9. Bodor Pál- író, főszerkesztő az Irodalmi Könyvkiadónál
10. Oláh Tibor- zeneszerző, a Zeneszerzők Egyesülete bürójának tagja
11. Beke György- író
12. Cseke Gábor- az *Ifjúmunkás* főszerkesztője
13. András János- a *Művelődés* főszerkesztője

ARAD
14. Péterfi Rozália- a *Vörös Lobogó* című újság főszerkesztője
15. Nagy Olga- tanár, a megyei Nőtanács alelnöke
16. Hajas Mihály- szobrászművész
17. Kolozsvári Piroska- muzeológus
18. Mózer István- az irodalmi-művészeti szekció főnöke a *Vörös Lobogó* újságnál
19. Kovách Géza- a megyei kulturális és művészeti bizottság alelnöke
20. Glük Jenő- tanár

NAGYBÁNYA
21. Szántó István- a *Bányavidéki Fáklya* című újság főszerkesztője
22. Lidia Agricola- festő
23. Szombathelyi Zoltán – sebészorvos, a nagybányai kórház sebészeti osztályának vezetője
24. Szigyártó Péter- a máramarosszigeti líceum tudományos szocializmus tanára

BRASSÓ
25. Vajda Sándor- előadótanár a Műszaki Főiskolán

45 A névsort a pártvezetés 1968 júniusában állíttatta össze a vezető értelmiségiekkel való tanácskozás előkészítéseként.

26. Boros Román Lajos - festő
27. Albert Sándor- az *Új Idő* című újság főszerkesztője

KOLOZSVÁR
28. Péterfi István- akadémikus, az Államtanács alelnöke
29. Létay Lajos- a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának póttagja, író, az *Utunk* folyóirat főszerkesztője
30. Gáll Ernő- egyetemi tanár, a *Korunk* folyóirat főszerkesztője
31. Demeter János- a Babeş-Bolyai Egyetem prorektora
32. Balogh Edgár- író, egyetemi tanár, a *Korunk* folyóirat helyettes főszerkesztője
33. Jancsó Elemér- egyetemi tanár, a magyar irodalomtörténet tanszék tanszékvezetője
34. Márton Gyula- egyetemi tanár, a magyar nyelvészet tanszék tanszékvezetője
35. Csehi Gyula- író, egyetemi tanár
36. Jakó Zsigmond- egyetemi tanár
37. Fazekas János- egyetemi tanár, doktor docens
38. Szabó Gyula- író
39. Kányádi Sándor- író
40. Lászlóffy Aladár- költő, az Írószövetség RKP fiókszervezetének titkára
41. Huszár Sándor- író
42. Fodor Sándor- író
43. Szimberger Sándor- érdemes művész, az Állami Magyar Opera igazgatója
44. Rappaport Ottó- az Állami Magyar Színház főrendezője
45. Kovács Zoltán- érdemes művész, a Képzőművészek Szövetsége bürójának tagja
46. Szervátiusz Jenő- szobrász, érdemes művész
47. Gy. Szabó Béla- grafikus, érdemes művész
48. ifj. Kós Károly- a tudományok doktora, néprajzkutató, főmuzeológus
49. Papp István- a Dr. Petru Groza Agronómiai Intézet egyetemi előadótanára
50. Senkálszky Endre- az Állami Magyar Színház igazgatója
51. Kovács András- az *Igaz Szó* című lap főszerkesztője
52. Farkas János- a *Napsugár* című lap főszerkesztője
53. Nagy István- író
54. Tompa István- a Megyei Néptanács alelnöke
55. Jordáky Lajos- egyetemi tanár
56. Szabó Géza- a Művelődési és Művészetügyi Állami Bizottság elnöke
57. Kacsó Sándor- az Irodalmi Könyvkiadó osztályvezetője
58. Szabó Sándor- a megyei pártbizottság osztályvezetője
59. Palocsay Rudolf- a Kertészeti Kutatóintézet igazgatója
60. Erős Blanka- a *Dolgozó Nő* főszerkesztője
61. Bene József- szobrászművész

62. Demján Vilmos - karmester a Magyar Operában
63. Jodal Gábor- zeneszerző, a Zeneszerzők Egyesületének bizottsági tagja
64. Kántor Lajos- irodalomkritikus, a *Korunk* folyóirat irodalom és művészet részlegének vezetője
65. Láng Gusztáv- irodalomkritikus, adjunktus a Babeş-Bolyai Egyetem magyar irodalom tanszékén
66. Rácz Győző- egyetemi előadótanár, esztéta, az RKP megyei bizottságának aktivistája

CSÍKSZEREDA
67. János Pál- a Megyei Múzeum igazgatója
68. Albert Antal- a *Hargita* című újság főszerkesztője
69. Varró Gizella- a székelyudvarhelyi Dr. Petru Groza Líceum igazgatója
70. Becze Antal- a Megyei Kulturális és Művészeti Bizottság elnöke
71. Albert Dávid- a megyei tanfelügyelőség főfelügyelője

NAGYVÁRAD
72. Farkas István- az Állami Színház főrendezője
73. Horváth Imre- író
74. Vitályos Ildikó- színésznő
75. Marton Péter- kiváló tanár
76. Szentmiklósi Miklós- orvos
77. Szilágyi Erzsébet- tanárnő
78. Lukács László- a *Fáklya* című lap főszerkesztője
79. Fux Pál- képzőművész

SZATMÁRNÉMETI
80. Csíki András- az Állami Magyar Színház igazgatója
81. Erdős Pál- szobrászművész
82. Szteklács László- a *Szatmári Hírlap* főszerkesztője
83. Tóth Elvira- tanárnő
84. Paulovics László- szobrászművész

SEPSISZENTGYÖRGY
85. Székely Zoltán- a Megyei Kulturális és Művészeti Bizottság elnöke, a megyei múzeum igazgatója
86. Farkas Árpád- költő
87. Dali Sándor- a *Megyei Tükör* című újság főszerkesztője
88. Dukász Anna- érdemes művésznő, az Állami Magyar Színház igazgatója
89. Veress Dániel- író
90. Magyari Lajos- költő, a *Megyei Tükör* szerkesztőségi főtitkára
91. Albert Ernő- a Sepsiszentgyörgyi 1-es számú Líceum igazgatója

TEMESVÁR

92. Franyó Zoltán- író
93. Mag Péter- tanár, az Állami Magyar Színház irodalmi titkára
94. Sinka Károly- a Magyar Színház igazgatója
95. Albert Ferenc- a *Szabad Szó* című újság helyettes főszerkesztője
96. Sisak Ernő- egyetemi előadótanár
97. Ietza Péter- festőművész
98. Kovács Ferenc- előadótanár a Gépészeti Karon
99. Gherasim Emil- a *Szabad Szó* című újság főszerkesztője

MAROSVÁSÁRHELY

100. Kovács György- az RKP KB tagja, a Nagy Nemzetgyűlés alelnöke
101. Sütő András- író, képviselő a Nagy Nemzetgyűlésben
102. Hajdu Győző- író, az *Igaz Szó* című folyóirat helyettes főszerkesztője
103. Kovács György- színész, a nép művésze
104. Puskás Tivadar- az Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet rektora
105. Csögör Lajos- egyetemi tanár
106. Dóczi Pál- egyetemi tanár
107. Gálfalvi Zsolt- irodalomkritikus, az Állami Színház igazgatója
108. Zoltán Aladár- zeneszerző, a Zeneszerzők Egyesületének bizottsági tagja, a Filharmónia igazgatója
109. Izsák Márton- szobrász
110. Papp Ferenc- író
111. Hajdu Zoltán- író
112. Szabó Csaba- zeneszerző
113. Nagy Pál- szobrászművész, a Művészeti iskola tanára
114. Oláh Tibor- a Színművészeti Intézet tanára
115. Lohinszky Loránd- érdemes művész
116. Szalman Lóránd- az Ének- és Tánckar igazgatója
117. Kozma Béla- az Unirea (Egyesülés) Líceum igazgatója
118. Incze Gábor- a *Vörös Zászló* című napilap főszerkesztője
119. Lapahos Ferenc- a 2 éves Pedagógiai Intézet rektora
120. Dr. Antalffy András- az OGYI tanársegédje
121. Erdélyi István- a Teleki Könyvtár igazgatója

ANIC, CC PCR Secția Propagandă și Agitație, dos. 18/1968. 98-102. f. Géppel írt román nyelvű szöveg magyar fordítása.

27.
Az RKP vezetőségének találkozója a magyar értelmiségiekkel 1968. Interjú Gálfalvi Zsolttal

Marosvásárhely, 2008. december 11-12.

[...][46] *N..Z: Térjünk át a magyar értelmiségiekkel való találkozásra. Milyen előzményei voltak? Hogyan emlékszik vissza, hogy jött létre?*

G. ZS.: A találkozó úgy jött létre, hogy előzőleg érzékelhetőek voltak a nyitás jelei. Megszaporodtak a mi javaslataink, törekvéseink, olyan jellegű kezdeményezéseink, amelyek szélesíteni akarták a látókört. Például, a lapokban olyan rovatok nyíltak, az *Igaz Szóról* beszélek, amik a nyugati irodalommal, a szomszédos szocialista országok irodalmával foglalkoztak. Ezt most nagyon nehéz megérteni, a mai viszonyokat tekintve de a szomszédos szocialista országok irodalmától a pártaktíva és a cenzúra sokkal jobban félt, mint a nyugatiaktól. A nyugatiakban nem volt szó annyira konkrét társadalmi kérdésekről, mint a magyarországiban, vagy a lengyelországiban vagy a csehszlovákiaiban. Tehát abból azonnali kapcsolatokat, azonnali következtetéseket lehetett levonni úgy, hogy azoktól úgy féltek, mint a tűztől. És akkor a lengyel irodalomban, a cseh irodalomban és a magyarországiban is és a kulturális, művészeti életben is például lényegesen nagyobb volt a nyitás. Itt nálunk, a legjobb években, tehát a 1968–1971 között sem volt olyan nyitás, mint amilyen ott, akkor volt.

N.Z.: Ön honnan értesült, milyen felkérést kapott?

G. Zs.: A pártbizottság egy-két nappal az előtt közölte, hogy Bukarestben lesz egy ilyen tanácskozás és, hogy ekkor meg ekkor megyünk a repülőtérre, az állomásra.

N.Z.: És azt is jelezték, hogy föl kell szólalni vagy valamilyen módón meg kell nyilvánulni?

G. ZS.: Nem, illetve lehet, hogy volt, akinek igen, de én a magam baráti körében nem tudok olyat, akinek szóltak. Magától értetődő dolog volt.

N.Z.: Kivel utazott innen Maros megyéből?

G.Zs.: Hogy kivel utaztam, azt nem tudom pontosan, de hát ott volt Sütő András, ott volt Kovács György, ott volt Hajdu Győző, ott volt Papp Ferenc.

N.Z.: Összesen körülbelül hányan lehettek?

G.ZS.: Összesen körülbelül 50–60-an lehettünk. Nem csak írók voltak, képzőművészek, zeneművészek is voltak.

N.Z.: Volt előzetes egyeztetés önök között?

Nem volt.

G.Zs.: Váratlanul jött ez a lehetőség?

Nem. Az, hogy ebben a formában, az jött váratlanul, de különben ez akkor már napirenden volt. Én előzőleg többször találkoztam a párvezetéssel, írószövetségi

46 Az interjú 2008-ban készült a kolozsvári Etnikai és Kisbbségkutató Intézet és a Videopontes Studió együttműködésével. A beszélgetés rögzített és gépelt változata az Intézet dokumentációs tárában található. Az interjúból csak a magyar értelmiségiek és a Nicolae Ceauşescu közötti találkozóra vonatkozó részleteket közöljük.

minőségben. Többször hívtak össze írókat, művészeket, elég sok vita is folyt, elég nyílt összecsapások is voltak már akkor. És akkor jött ez tanácskozás. Engem 1967-ben kineveztek a vásárhelyi színház igazgatójának.

N.Z.: Tehát ebben a minőségben vett részt a találkozón?

G.ZS.: Hát nehéz eldönteni, nem volt nagy dolog, hogy mi a foglalkozásod. Magyar értelmiségi találkozó volt. Ezen belül én az *Igaz Szó* főszerkesztő helyettese is voltam, tehát mind a két minőségben mehettem. [...][47] Akkor visszatérhetünk a '68-as találkozóra. Tudtuk, hogy lesz, ott voltak akkor már a csehszlovákiai események.[48] Ceauşescunak az volt a taktikája, hogy teljes mértékben támogatta a csehszlovák pártvezetést abban, amiben a szovjet pártvezetés ellen volt. De közben mélységesen hallgatott az egész romániai sajtó arról, hogy itt nem csak egy a szovjet pártvezetéssel szembenálló dolog van, hanem ez belpolitika is, mert az viszont már nem tetszett. Az mélységesen nem tetszett. Akkor, közvetlenül a találkozó előtt, az Írószövetség is próbálkozott a nyitással Csehszlovákia felé. Egy romániai íróküldöttség is elutazott Csehszolvákiába. És mondom, akkor már nagyon ügyeltek erre az egyenlőség dologra, és én is tagja voltam. Először arról volt szó, hogy az irodalmi folyóiratoknak a főszerkesztőit küldik, utána az a bölcsesség született, hogy az túl magas szintű lenne, a főszerkesztő helyetteseket kell küldeni. Így elmentem én is hatodmagammal, román kollégákkal, költőkkel, pl. Nichita Stănescuval. És hát ott mi tapasztaltunk és láttunk egyet s mást. És ez is mind benne volt a levegőben, óriási érdeklődés volt Csehszolvákia iránt, Dubcekék iránt, Dubcek beszédei, cikkei, az ottani írók, ideológusok cikkei iránt. És mindez egy olyan légkört eredményezett, amiben szabadabban lehetett beszélni. Tehát ilyen körülmények között vártuk azt is, hogy meghallgatja a pártvezetés, hogyan vélekedünk ezekről a kérdésekről. Tehát nem ért különösebben váratlanul, ezekről a kérdésekről mind beszéltünk. Nem úgy, hogy összeültünk és elkészítettünk egy közös tervet, hogy mit lehet csinálni.

N.Z.: Tehát nagyjából megfogalmazódott, hogy mi az, amit tenni kellene, ki-ki a saját területén?

G.Zs.: Hazajöttem Csehszlovákiából, és nyilvánvaló, hogy az első dolgom az volt, hogy leültem Andrással, Sütővel, és elmondtam, hogy ott mit tapasztaltam. És nyilvánvaló volt, hogy beszéltünk arról, hogy nekünk mit kellene csinálni. Tehát ezekről mind beszélgettünk más kollegákkal is. Ráadásul még egy kicsit fel is voltunk szabadulva, olyan értelemben, hogy a Securitate már nem volt annyira a nyakunkon, mint előzőleg, s mint aztán később. Ezek a dolgok tehát ott lógtak a levegőben, különösen a magyaroknál. Tudtuk, mert akkor már a magyar sajtó eljutott hozzánk és mi tudtuk, hogy ott mivel foglalkoznak, mit írnak. Én olvasok németül is, német folyóiratokat is olvastam, az ottani történésekről is tudomásom volt. A magyar sajtóban lefordították a csehszlovákiai vagy a lengyelországi írásokat. Tehát adott volt egy másfajta gondolkodásmód, tájékozódási mód és mi ennek a birtokában ültünk aztán le ott és beszéltük meg különböző kérdéseket.

---

47 A *Tóték* című Örkény darab bemutatójára vonatkozó részeket nem közöljük.

48 A dubceki vezetés általi liberalizáció.

N.Z.: Például Sütővel vagy más kollegával akkor mit tartottak fontosnak erdélyi magyar szemszögből nézve?

G.Zs.: Abban az időszakban a legfontosabbnak azt tartottuk, hogy az a nyitás, ami más szocialista országokban van, nem Albániára gondolok, eljusson ide is és tudjuk elérni azt, ami ott van. Első sorban ezt és ezen belül elsőrendűnek a nemzetiségi kérdés rendezését.

N.Z.: Mi volt az elsődleges nemzetiségi szempontból?

G.Zs.: Elsődleges kérdés volt egy iskolarendszer a létrehozása. A magyar anyanyelvű szakoktatást akkor teljesen megszüntették. Tehát anélkül egyszerűen nem lehetett. Hiába képzünk irodalmárokat, hogy ha nincsenek szakemberek. Továbbá szükségét láttuk folyóiratoknak, lapoknak, az egyenjogúságnak a képviseletben, képviseletet a Művelődési Minisztériumban, az Oktatásügyi Minisztériumban, a vezető és a megyei szervekben. Fontos lett volna az intézményeink fejlesztése, megtartása és azoknak a támogatása és több lehetőség arra, hogy a nyelvért, kultúráért valamit tenni tudjunk. Továbbá szükségesnek tartottuk azt is, hogy új kiadót, kiadókat létesítsenek. Így született meg aztán a Kriterion kiadó. Tehát mindez létezett, és egy mindent összefogó dolog volt, ami lényegében a mi tevékenységünkből sose tűnt ki, csak hát egyszerűen volt, amikor nem is lehetett említeni. Ez volt lényegében a nemzetiségi stratégia. Ez nem egy dokumentumhoz való ragaszkodást jelentett, hanem azt az óhajt, hogy létrehozzunk egységesen, átgondoltan egy, az egyenjogúságot biztosító szabályrendszert és az ennek megfelelő intézmény hálózatot. Tehát nem kellett külön összebeszélnünk a tanácskozáshoz. Most nyugodtan megmondhatnám magának, mert engem nem fognak felelősségre vonni amiatt, hogy 1968-ban összeesküvő voltam vagy nem, úgyis azt írták rólam, hogy az voltam. De nem volt összeesküvés, csak természetes volt, hogy mi ezt tartottuk fontosnak, persze, hogy beszélgettünk erről, és nyilvánvaló, hogy ez volt a gondunk. Ismertük a problémákat, a munkánkban állandóan találkoztunk ezekkel. Ismertük az embereket, jártunk az emberek között, tehát tudtuk, hogy mi van. Próbáltunk ebben a vonatkozásban rendet csinálni.

N.Z.: A helyszín?

G.ZS.: A Központi Bizottság épülete.

N.Z.: Kik vettek részt a párt részéről, milyen teremben, hogyan zajlott le a találkozó?

G.Zs.: A Központi Bizottság egyik termében volt. Ha jól emlékszem, a második emeleten volt egy nagy tanácskozó terem és abban volt. A legkülönbözőbb szállodákban voltunk elszállásolva. Nem egy helyen laktunk. Én például egy vendégházban laktam.

N.Z.: *Kivel?*

G.Zs.: Jánosházira[49] emlékszem csak, mert vele együtt beszorultunk a liftbe. Kreatívan leállt közben. Ezért emlékszem rá. De voltak ott még mások is. Több szállodában voltunk szétszórva. Voltunk vagy hatvanan.

N.Z.: Tehát megérkeztek a találkozás előtti napon?

G.Zs.: Igen, a találkozás előtti napon. Aztán megadták, hogy másnap hány órára kell menni.

---

49 Jánosházi György költő, műfordító, szerkesztő a *Korunk*nál, majd az *Igaz Szó*nál

N.Z.: Reggel kezdődött vagy délben?

G.Zs.: Reggel.

N.Z.: Hogyan ültek?

G.ZS.: Volt egy nagy négyoldalú asztal és azt ültük körbe. Az asztal egyik felén ült Ceauşescu, a felesége, Fazekas, és még vagy ketten - hárman. És a háttérben ott volt néhány „turista" akik jegyzeteltek.

N.Z.: A megyéből voltak küldöttek a párt részéről, akik esetleg elkísérték önöket?

G.Zs.: Nem.

N.Z.: Amikor Domokos Gézával beszélgettem erről, azt mondta, hogy létezik egy olyan pletykaszerű hír is, hogy Fazekas is kezdeményezte Ceauşescunál, hogy hívja össze a tanácskozást. Erről hallott?

G.Zs.: Igen, hallottam. Ő is sürgette azt, hogy meg kell hallgatni minket, de ez azért benne volt a levegőben is. Különben is Ceauşescu állandóan hirdette, hogy neki az a munkamódszere, hogy találkozni kell a különböző csoportok képviselőivel, meg kell beszélni a dolgokat a szocialista demokrácia szellemében, tanácskozni kell, párbeszédet kell folytatni. Nagyon szépeket mondott Ceauşescu. Már úgy értem, hogy nagyon ígéretes dolgokat mondott. Igazán öröm volt hallgatni. Csak aztán, amikor azt valóra kellett volna váltani és amikor a konkrét, gyakorlati vetületeire került sor, akkor már sokkal kevésbé voltak ezek a dolgok ilyenek.

N.Z.: Ki nyitotta meg a találkozót és mit mondott?

G.Zs.: Valamelyik párttitkár.

N.Z.: Tehát nem Ceauşescu?

G.Zs.: Nem, nem.

N.Z.: Milyen sorrendben szólaltak fel?

G.Zs.: Körkörös sorrendben.

N.Z.: Ki szólalhatott fel?

G.Zs.: Akit meghívtak bárki.

N.Z.: A jegyzőkönyv alapján nem szólalt fel minden résztvevő

G.Zs.: Akkor is voltak okos emberek, akik sejtették, hogy ez azért nem lesz olyan szívderítő dolog. Egyszerűen féltek, de nekik is biztos megvolt a mondanivalójuk. Nekem volt néhány ismerősöm, képzőművészek például, hát azoknak... nem mindenkinek mozog a nyelve rendesen. Azok egyszerűen megszólalni is féltek. Aztán ráadásul ott volt a nemzetiségük. De különben is féltek megszólalni, mert nem tudták hogy fogalmazzanak, mit mondjanak, és ezek az értelmiségiek, akik ott voltak, ugye írók, képzőművészek, zeneművészek, nagy része egyetemi tanár is volt. Volt, aki tudott beszélni, volt aki fel volt készülve és volt, aki nem volt felkészülve és nem szólalt fel egyáltalán.

N.Z.: Hogyan zajlott le egy felszólalás, kapott, pl. tíz percet egy nyilatkozó?

G.Zs.: Nem, nem volt megszabva ez. Ahogy aztán telt az idő mondták, hogy lehetőleg rövidebben.

N.Z.: Körülbelül mennyi időt vett igénybe ez a találkozó?

G.Zs.: Volt legalább öt óra. Fazekas mondta aztán utána, hogy eredetileg két órára tervezték, csak amikor látszott, hogy az emberek nekilódultak és mondják a magukét,

akkor hosszabbítottak. Végeredményben mindenki, aki szót kért, az elmondhatta a mondanivalóját.

N.Z.: A pártvezetők közbeszóltak?

G.Zs.: Elsősorban a feleség, mármint Ceauşescu Elena. Aztán, ahogy telt az idő, Ceauşescu is közbeszólt.

N.Z.: Mi az, ami emlékezetes maradt?

G.Zs.: Ez azért nagyon régen volt és nyilvánvaló, hogy azért eléggé feszült volt a hangulat is, nem emlékszem. Inkább a felszólalások általam lényegesnek és fontosnak tartott mozzanataira emlékszem és azokra a mozzanatokra, amelyek körül aztán kikristályosodott és kialakult a vita. A fontosabb kérdések, amikről beszéltünk: a statútum, az anyanyelvi oktatás kérdése, az akadémiában való arányos jelenlét. Az Írószövetségbe nem kellett kérjük, mert az Írószövetségnél nagyon jól voltunk képviselve. Az Írószövetség az ilyen szempontból nagyon demokratikus szervezet volt, és az Írószövetségnek az elnökségében is és a vezető tanácsában is nagyon jól voltunk képviselve. Arról nem beszélve, hogy az Írószövetség tagságának az országos arányszámától eltekintve 16%- a volt nemzetiségi, kisebbségi. Tehát nem voltunk éppen mindannyian magyarok, mert ebben benne van az összes és akkor még németek is voltak. Aztán azoktól megszabadultak, tehát szerbek, ukránok, stb. De így is magyar részről 14-13% volt, szóval a magyarok abszolút felül voltak képviselve. Tehát ott nem kértünk mi ilyesmit. Ott a folyóiratok támogatását kértük, kértük egy olyan folyóiratnak a megjelenését, ami a szélesebb körnek szól, nem csak irodalmi jellegű. Az lett aztán *A Hét*. A kiadópolitikára és a szakoktatás kérdésére is nagy hangsúlyt fektettünk. Egyszóval kértük a nyitást és a nemzetiségi jogok biztosítását. Azzal is példáztunk, hogy mi történik a szomszédos országokban és azt is felvetettük, hogy jó lenne, ha úgy lehetne megoldani a kérdéseket, hogy ne kerüljön sor feszültségekre és konfliktusokra.

N.Z.: Mennyire volt feszült a hangulat?

G.Zs.: A helyzet egyre jobban súlyosodott. Tehát, ahogy a hozzászólások egyre jobban súlyosodtak, kiéleződtek az ellentétek.

N.Z.: Milyen szájízzel, milyen következtetésekkel zárult a találkozó?

G.Zs.: Azzal, hogy jó, hogy elmondhattuk, nagyon jó, hogy elmondták, a válaszból az derült ki, hogy nagyon sok mindent nem hallottak meg, pontosabban nem akartak meghallani, de nem egy erőteljes visszautasításról volt szó, hanem egy ilyen mellébeszéléses visszautasításról. Végül is az is benne volt, hogy ennek lesz eredménye is.

N.Z.: Nem volt nagy visszhangja a dolognak pl. a sajtóban?

G.Zs.: Ami megjelent róla, az minimális volt. Semmi lényeges nem jelent meg. Tehát teljesen világos volt számunkra az, hogy mélységesen nem értettek egyet azzal, amit mondtunk.

N.Z.: Utána volt más visszajelzés ezzel kapcsolatban?

G.Zs.: Utalások voltak a megyei szerveknél, megoldottak egy-két kérdést. Elsőnek azt, amit egy szatmári képzőművész kért, hogy az ottani magyar színháznak legyen román tagozata. Ezt két hét múlva megoldották.

N.Z.: Hogyan látja így most utólag a találkozót? Volt és, ha igen, mi volt lényegében a haszna ennek?

G.Zs.: Volt. Elmondtuk, és tudomásul vették, hogyan gondolkozik a vezető magyar értelmiség és, hogy ezzel számot kell vetni. És létrejött a *Kriterion*, létrejött *A Hét*, létrejött a televízió magyar adása, létrejött a nemzetiségi képviselet az Oktatásügyi Minisztériumban, az alacsonyabb szinttől egészen a központi vezetésig. Létrejött a Művelődésügyi Minisztériumban a képviselet, megvalósult az, hogy a megyei szerveknél, a művelődési intézményekben és a tanfelügyelőségeken is legyenek magyarok. Persze a konkrét ügyeket elfújta az, hogy aztán jött augusztus 21., a bevonulás Csehszlovákiába.[50] Akkor már aztán teljes mértékben az került előtérbe. Mégis volt tanulsága. Ez abból is látszott, hogy rögtön annak a beszédnek az elmondása után Ceauşescu másnap a székely megyékbe rohant találkozni a tömegekkel, ott akarta megszerezni magának a támogatást. Tehát ő megérezte azt, hogy itt van egy erő, amit kordában lehet ugyan tartani, lehet ijesztgetni, amit vissza lehet utasítani, de amivel ugyanakkor számolni is kell, valamit tenni is kell az érdekében. És így jött létre továbbá a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa.[51] Visszafele nézve úgy tűnik, hogy a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa 1985-től kezdve dicshimnuszokat zengett Ceauşescuról, de 1968-ban, amikor megalakult, akkor az emberek számára azt jelentette, hogy miután megszüntették a Magyar Népi Szövetséget, ami minden hibájával együtt érdekképviseleti szervezet volt, megint van valami, ami a mi érdekképviseletünk, ismét tudomásul vették, hogy mi nem magyarul beszélő románok vagyunk.

50 A Varsói Szerződés csapatainak bevonulása Csehszlovákiába.

51 A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsát 1968 végén hozták létre. Részletesebben lásd a bevezető tanulmányt és a tanácsra vonatkozó dokumentumokat.

28.
Feljegyzés a pártvezetés és a magyar nemzetiségű értelmiségiek közötti találkozásról[52]

Bukarest, 1968. július 10.

Gáll Ernő elvtárs:[53] „... Az iskolák és más kulturális intézmények egyesítése sok pozitív hozadékkal járt ennek ellenére el kell gondolkodnunk néhány kérdésen és találjuk meg a garanciákat arra, hogy ez az intézményi forma ne akadályozza bizonyos területeken a nemzetiségek tevékenységét és fejlődését.[54] Vigyáznunk kell arra, hogy ez a fajta fejlődés ne függjön egy helyi vezető jó- vagy rosszindulatától. A felsőoktatás magyar részlegei esetében egyes egyetemeken az elsorvadás veszélye is fennállhat, ha nem szabályozzuk és nem biztosítjuk a beiskolázási számarányokat. Nemcsak az egyetemisták számáról van szó, hanem a tanárutánpótlásról is, a fiatal és tehetséges ifjak egyetemi oktatásban való elhelyezéséről."...

„Országos szinten szükségesnek tartjuk *egy olyan kulturális fórum létrehozását, amely koordinálni tudná a nemzetiségek kulturális életét.* Az ilyen jellegű fórumok, főleg a különböző minisztériumokon belül tevékenykedő igazgatóságok felszámolását hibás lépésnek tartom."

A szociológiai kutatások esetében azt javasolja, hogy a nemzetiségi kérdés tematikája, pl. a nemzetiségek meghatározása, a nemzetiségek közötti kapcsolatok, az anyanyelv kérdése és más elméleti jellegű kérdés is kerüljön be a társadalomtudományi intézetek kutatási témái közé és *esetleg hozzanak létre egy, az ezzel a kérdéskörrel foglalkozó különleges kutatói részleget, osztályt.*

Üdvözölve az RKP Központi Bizottsága 1968. április plenáris ülésének határozatait,[55] a felszólaló kérte, hogy tegyenek igazságot néhány fiatal tanár, lektor és egyetemista esetében, akiket koholt és hamis vádak alapján letartóztattak, kivizsgálás

---

52 Az általunk közölt forrás a magyar értelmiségiekkel való találkozóról 1968. július első felében készült jegyzék, kivonat. A felszólalásokat, hozzászólásokat nem tartalmazza a maguk teljességében jegyzőkönyv formájában. Nem tartalmazza Ceauşescu záróbeszédét sem. A jegyzék írója az elhangzott felszólalásokból a pártvezetés számára fontos kéréseket, problémákat összegezte, néha idézve is az adott felszólaló beszédéből. A Gáll Ernő felszólalása teljes szövegének ismeretében (ezúttal szeretném megköszönni Gáll Éva szívességét, hogy rendelkezésemre bocsátotta a szöveget) megállapíthatjuk, hogy a legfontosabb kérdések, problémák megjelennek a jegyzékben is. A feljegyzésben, idézőjelben megjelenő szövegrészek a Gáll Ernő esetében szinte azonosak az eredeti szövegrészekkel. A feljegyzés egyedi különlegessége viszont, hogy létezik egy ún. problémakatalógus része is, amit az elhangzott kérések alapján állítottak össze, és amely tartalmazza a pártvezetés első reakcióit. Az általunk közölt problémakatalógus tartalmazza a német értelmiségiekkel, egy nap különbséggel lezajlott tanácskozáson elhangzott kérésekre adott válaszokat is. A problémakatalógus különlegessége abban rejlik, hogy mélyebb rálátást ad arra, hogy a pártvezetés, hogyan reagált „első látásra" az elhangzottakra, milyen kérdéseket utasít el egyértelműen, melyek azok a területek, ahol hajlamos volt a kompromisszumra.Az eredeti szövegben aláhúzott, idézőjelbe tett szövegeket ugyanabban a formában közöljük.

53 Gáll Ernő 1957–1984 között a *Korunk* főszerkesztője volt.

54 Az 1956-os események erdélyi lecsapódásának egyik következménye volt az is, hogy a pártvezetés az önálló magyar kulturális és oktatási intézmények létezésében látta a magyar nacionalizmus melegágyát. Ezért az ötvenes évek végétől hozzáláttak ezen intézmények átalakításához, kétnyelvűvé tételéhez. Legismertebb lépése a Bolyai és a Babeş Egyetemek 1959-ben megtörtént összevonása volt.

55 1958. április 22–25. között zajlott le az RKP plenáris ülése, amelyen a korábban elítélt pártaktivisták rehabilitációját vitatták meg. Ezen az ülésen fosztották meg Alexandru Drăghiciet is minden párt- és állami funkciójától.

alá vetettek és hosszú évekre börtönbe zártak. „Ezek a fiatal értelmiségiek, mondhatnám az illető generáció elitje, ma már szabadlábon van de nagyon sok esetben nagyon nehéz körülmények között élnek. Például Lakó [Elemér[56]- NCsZ] tanársegéd esete, aki szabályosan az utcára került és a helyzete még napjainkban sem változott meg."

Hajdu Győző elvtárs:[57] „Ami az együttélő nemzetiségek nyelvhasználati jogait és a szabad kulturális életet illeti, a múltban elkövettek néhány hibát és az alkotmány előírásait is megsértették. Mindez egy nyugtalan állapotot idézett elő a romániai magyarság körében és az értelmiségi körökben sokat beszéltek ezekről a jelenségekről. Például a magyarok által is lakot településeken eltávolították a cégek, községek, falvak kétnyelvű feliratait és a magyar személyiségek nevét viselő utcaneveket. Példaként említhetjük *a marosvásárhelyi Székely Állami Együttes jellegének és szerepének megalapozatlan megváltoztatását,* a magyar nyelvű szakiskolák megszüntetését, a magyar nemzetiségű írók irodalmi estjeinek akadályozását, az *Igaz Szó* nyilvános felolvasói estéinek megakadályozása néhány évvel ez előtt."...

„Egy időszakban a Maros Magyar Autonóm Tartományban[58] egy egészségtelen légkör uralkodott el, amelynek következtében *az emberek a pártrendezvényeken nem merték használni az anyanyelvüket.* Még a folyóiratunk ügyeit és az irodalmi ügyeinket is román nyelven kellett megbeszélnünk."

Arra kéri Ceauşescu elvtársat, hogy egy rendeletben utasítsa az illetékes szerveket arra, hogy a Drăghici idejében a *magyar értelmiségiekről összeállított terhelő iratanyagokat vizsgálják felül.* „Meggyőződésem az, hogy ha az olyan személyiségek, mint Nagy István, Balogh Edgár, akik már 30 éve kommunisták még a *mai napig sem nyerték el méltó jutalmukat a megszerzett érdemeik alapján hazánk társadalmi életében vagy az Írószövetségben,* csakis e fondorlatok számlájára írható, akár csak a kitűnő kultúrember és régi kommunista publicista, *Méliusz József* esetében történtek."

Javasolja: Egy aprólékosan kidolgozott *kisebbségi statútum összeállítását,* ennek *aprólékosan kidolgozott törvényes keretek* közé helyezését az új munkaügyi törvényhez hasonlóan. Ez a törvény kodifikálná az együttélés szabályait, az együttélő nemzetiségeknek a társadalmi, kulturális, politikai és gazdasági életben érvényes jogait és kötelezettségeit. Javasolja továbbá, hogy a pártvezetés az itt levőkből és a még esetleg hiányzó tagokból hozzon létre egy olyan, az együttélő nemzetiségek összes társadalmi rétegét képviselő bizottságot, amely összeállítja és az RKP vezetősége elé terjeszti a javaslatait a statútummal kapcsolatosan. E bizottság élére Demeter Jánost, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem rektorát javasolta.

---

56 Lakó Elemért 1958. augusztus 26-án tartóztatta le az állambizottság, majd 1959-ben 15 év kényszermunkára ítélték az ún. harmadik Bolyai perben.

57 Hajdu Győző, szerkesztő. 1953-tól a Marosvásárhelyen induló *Igaz Szó* főszerkesztője, tagja volt a Magyar Autonóm Tartomány, majd később Maros megye pártbizottságának. Tagja volt a tartományi (később Maros megye) pártbizottságnak. 1968-tól tagja volt a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának is, valamint 1984 és 1989 között a Központi Bizottság póttagja volt.

58 A Maros Magyar Autonóm Tartományt 1960-ban hozták létre a Magyar Autonóm Tartomány átalakításával. A 77%-os magyar többséggel rendelkező MAT Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajonjait Brassó tartományhoz csatolták, míg a megmaradt részekhez csatolták a román többségű Marosludas és Dicsőszentmárton rajonokat. Az átalakítás jelentős elitcserét is eredményezett, amely látványosan meggyengítette a magyar káderek pozícióit és politikai súlyát.

„Az országban élő magyarság tudományos és kulturális tevékenysége nincs az eredményeihez méltó helyen, Román Akadémia tudományos életében. Nagyon sok olyan személyt tudnék megnevezni, akiknek ott lenne a helyük az akadémiai tagok között: Jancsó Elemér egyetemi tanár és irodalomtörténész, Szabó T. Attila egyetemi tanár, nyelvész, Balogh Edgár, egyetemi tanár, történész és kritikus, Kovács György prózaíró, Horváth Imre költő, Szemlér Ferenc költő, Lazányi Endre egyetemi tanár, biológus, Tóth Imre egyetemi tanár, matematikus, Jagamas János egyetemi tanár, folklorista, Vendég Vince egyetemi tanár, kutató, Dóczi Pál egyetemi tanár, belgyógyász, Gúzner Miklós egyetemi tanár, fogorvos, Maros Tibor egyetemi tanár, anatómus, Száva János egyetemi tanár, sebész."

Szász János elvtárs:[59] Elmondta, hogy a manapság a magyar nyelven íródó kifejezések dogmatikus szempontból tudománytalanok és nem felelnek meg a marxi alaptételeknek. A romániai magyar írót nem csupán nyelvi alapokon kell behatárolni, ő lelki alkatánál fogva meg a hagyományai stb. alapján a romániai magyar nemzetiség része. Az Írószövetség jelenlegi struktúrája nem teszi lehetővé, hogy a vezetőség állandó jelleggel és hatékonyan foglalkozhasson ezzel a kérdéskörrel. *„Az Írószövetség bürójában belül tevékenykedő, az együttélő nemzetiségek irodalmáért felelős bizottság,* amelynek a titkára vagyok egy formális szervezet, ugyanolyan tájékoztató jellegű feladatkörökkel bír, mint a szövetség bármelyik más alegysége. *Az Írószövetség vezetősége és bürójában belüli magyar jelenlét, két magyar író,* egy alelnök és a büró tag, nem bizonyult elégségesnek."

Javaslatai: Az Írószövetség keretein belül hozzanak létre egy hatékony és kompetens szervezetet, amely az együttélő nemzetiségek irodalmát koordinálja és amely a szövetség más szerkezeti egységeivel egyenrangú. Továbbá, nevezzenek ki egy titkárt is, akinek a hatáskörébe tartozzanak ezek a kérdések. Ez felszámolhatná a romániai magyar irodalmi élet szétdaraboltságát, amely már csak egyfajta fiók szinten létezik. Az *Utunk* és az *Igaz Szó* folyóiratok ugyan az Írószövetség jelképével jelennek meg, gyakorlatilag viszont nem a szövetség orgánumai, mivel nem az irányítja és értékeli tevékenységüket, hanem a megyei szervek. Azt javasolja, hogy ezt a két folyóiratot helyezzék az Írószövetség hatásköre alá.

A szerzői jog kérdésével kapcsolatosan elmondta: „egy magyar és egy román író azonos ívszámú munkája esetében a nyomtatott példányok száma miatt nem ugyanaz a szerzői jog jár. Az új törvények a szocialista redisztribúció – amely a munkára és annak értékére alapoz – szellemében vizsgálják felül ezt a természetellenes állapotot. Elmondta, hogy új megoldásokat kell találni a folyóiratok megtöbbszörözésében, a legjobb művek díjazásában, a külföldi tanulmányutak megszervezésében és a román nyelvről magyarra és fordítva történő fordítások ügyében.

Kovács György elvtárs:[60] Úgy véli, hogy a húsz évvel ezelőtt kidolgozott szépirodalmi könyvkiadás fölött eljárt az idő hisz, ha leszámítjuk az Ifjúsági Könyv-

59 Szász János író, költő, újságíró. 1957 és 1968 között pedig az *Előre* rovatvezetője, riportere. 1968-ban a Román Írószövetség titkárává választották.

60 Kovács György író, publicista. 1945 után több tisztséget is betöltött az RKP különböző szervezeteiben: tartományi és megyei pártbizottsági tagja, valamint 1955–1974 között tagja volt az RKP Központi Bizottságnak is.

kiadót, gyakorlatilag csupán egy kiadó létezik. Ezért úgy gondolja, hogy helyesebb lenne áttérni *a többkiadós rendszerre.* E kiadók jövedelmezővé tételének érdekében le kell csökkenteni azokat az anyagi kiadásokat, amelyek befolyásolják a könyv útját az írói műhelytől az olvasói asztaláig. Minden kiadó saját szerkezeti egységet működtethetne és így a könyvterjesztésben anyagilag is érdekelt lenne.

Javaslatai: abban a három városban, *Marosvásárhely, Kolozsvár, Bukarest,* ahol a magyar írók zöme él, *hozzanak létre egy-egy magyar nyelvű szépirodalmi könyvkiadót;* a létező *magyar nyelvű újságok terjedelmének növelése és egy új magyar nyelvű kulturális, irodalmi, művészeti lap indítása a fővárosban,* ahol jelentősen megnőtt a magyar írók száma.

Egy másik felvetett kérdés a *magyar nyelv és irodalomnak a szakiskolákban történő oktatása volt.* „Az emberek mindezt az alkotmány áthágásaként könyvelik el"... Az illető szakmák minél jobb elsajátítása megköveteli az anyanyelvi oktatást. Kéri, hogy rendezzék a Román Akadémia tagjai közé való felvételt. „A Román Akadémiának jelen pillanatban, annak ellenére, hogy nagyon sok arra érdemes magyar tudós létezik, csupán egy teljes jogú és egy levelező magyar tagja van."

Demeter János elvtárs:[61] „Jobban oda kell figyelni arra, hogy a párt által meghatározott irányvonalak és az alkotmány és az ország törvényei által meghatározott előírások, hogyan jelennek meg a párt és államapparátus mindennapjaiban. Mint iskolai káder, elsősorban azt említem meg, hogy az oktatásban az *Oktatásügyi Minisztérium a magyar tannyelvű iskolákban nem hagyja jóvá a szülők által kért osztályszámokat.* Például, a kolozsvári 7-es számú iskolában[62], amely most fogja ünnepelni fennállása 400. évfordulóját, és amelyben az én fiatalságom idejében négy osztály létezett évfolyamonként. Nem is olyan rég még három, most a kilencedik évfolyamon csupán egy osztály indulását engedélyezték, holott két osztályra is elegendő gyerek jelentkezett és az ottani tantestület három osztály indítását is garantálni tudná. Kérelmeztem az Oktatásügyi Minisztériumtól még egy osztály indítását, de visszautasították. Talán jobb lenne, ha a különböző iskolák esetében engedélyeznék a szülői bizottságoknak, hogy eldönthessék egy-egy osztály felszámolását vagy indítását és, hogy *a megyei tanácsok mellé létesüljenek olyan különleges bizottságok,* amelyek ismerik a magyar oktatás problémáit, és amelyeknek a véleményét, javaslatait az ilyen esetekben kötelező lenne elfogadni."

Támogatja *a kisebbségi statútum* létrehozására tett javaslatot, amely jogilag is szabályozná a kisebbségek jogait és kötelezettségeit. A magyar embereket a különböző alkalmazások és előreléptetések esetében alkalmazott, a nemzetiségi arányok betartására vonatkozó kritériumok is foglalkoztatják. Azon kritériumokról van szó, amelyeket még a IX. kongresszus előtt dolgoztak ki. Nem minden esetben veszik figyelembe a lakosság nemzetiségi összetételét.

Szilágyi Dezső elvtárs:[63] A káderek rekrutálásáról és azok Bukarestben történő elhelyezéséről beszélt. „Nagyon segítené és javítaná a szerkesztőségek munkáját, ha

61 Demeter János jogász. 1949-ben hazaárulás vádjával letartóztatták és börtönbe zárták, ahonnan 1955-ben szabadult ki. Pályafutását a kolozsvári egyetem tanáraként fejezte be.

62 Ma Brassai Sámuel Elméleti Líceum

63 Szilágyi Dezső újságíró. 1953–1989 között az *Előre* főszerkesztője. 1969–1989 között tagja volt az RKP Központi Bizottságának.

a vidékről több munkatársat lehetne toborozni, és a fővárosban elhelyezni, megoldani a tartózkodási engedélyükkel kapcsolatos problémákat és a lakásügyeiket."

Egy másik kérdés a párt dokumentumainak az *Előrében* történő fordítása. Jelen pillanatban erre az Agerpresnél, a Politikai Kiadónál és a *Hivatalos Közlönynél* kerül sor, tehát több helyen és minket, mint napilapot sürget az időben történő megjelenés kényszere. Azt javasolja, *hogy ezeket a kis fordító csoportokat tömörítsék egy helyre, hogy megfelelő, képzett káderekkel dolgozhassanak.* Egy másik kérdés az újság grafikai kivitelezésére vonatkozott, amely annak ellenére, hogy a terjedelem nőtt még mindig kezdetleges. Javasolja, hogy vizsgálják meg annak lehetőségét, hogy az *Előre* újság terjedelmét néhány oldallal növeljék, hisz a lap az állam- és pártélet minden területéről tudósít. 3-4 oldalnyi terjedelemnövelést javasol, amellyel megoldható lenne, hogy minél több témát érinthessen a lap és amellyel feljavítanák az újság információközlő funkcióját és a kulturális és művészeti mellékleteit. E változtatás nem módosítana a működési kereteken, főleg, ha szabaddá tennék az eddig zárolt 30 állást.

Domokos Géza elvtárs:[64] „Nem lehetünk elégedettek a magyar kultúra jelenlegi irányításával. Amíg a színházak, kiadók, folyóiratok, múzeumok, kulturális intézmények anyagi háttere nem tükrözi a magyarok arányát és a hasonló román intézmények szintjén van, addig *az igazgatásuk sok kívánnivalót hagy maga után.* Például nem is olyan régen a CSCA[65] apparátusában egyetlen magyar sem dolgozott holott hat magyar színházunk is van. A színházak igazgatóságaiban, ahol ugye eldöntik a repertoárt, senki sem ismerte a magyar nyelvet. Ugyanez a tendencia mutatkozik a múzeumi és a kulturális ismeretek terjesztéséért felelős igazgatóságok esetében is. Ugyanez a helyzet a Kolozs, Bihar és Temes megyei kulturális és művészetekért felelős bizottságainál is."

Példaként a Kovászna megyei Csomakörös falu lakóinak kezdeményezését hozza fel, akik a falu nagy orientalista tudósa – akinek Calcuttában és Tokióban is van szobra- tiszteletére szerettek volna egy emlékművet állítani. [66] 1967 decemberében az RKP KB Titkársága lépéseket tett a nagy tudós halhatatlanságát megcélzó beadvány ügyében, amelyet a Kovászna megyei kultúráért és művészetkért felelős bizottsága nem vett figyelembe.

Rámutat arra is, hogy az ideológiai, kulturális részlegen dolgozó aktivisták közül, a kisebbségi nacionalizmus elleni küzdelem ürügyén kompromittálják az RKP marxi tanok alapján működő politikáját, sok esetben az anyanyelven való kommunikációt is elutasítva abban a reményben, hogy ezzel bizonyos előnyökhöz juthatnak.

Csehi Gyula elvtárs:[67] Egy személyes óhaja van éspedig az, hogy a felsőoktatásban világnívón dolgozhasson. Ahhoz , hogy ilyen szinten dolgozhasson azt is tudnia kell, hogy milyen a világszínvonal, ehhez azonban nyelvészekre, könyvekre, folyóiratokra és külföldi tanulmányutakra van szükség.

---

64 Domokos Géza író, szerkesztő, politikus. 1969-től a Kriterion Könyvkiadó igazgatója volt. 1969-1984 között póttagja volt az RKP Központi Bizottságának.

65 Consiliul de Stat pentru Cultură si Artă (a Kultúráért és Művészetekért felelős Állami Tanács)

66 Körösi Csoma Sándor utazó, nyelvtudós.

67 Csehi Gyula irodalomtörténész, kritikus, esztéta. 1945-től az RKP aktivistája lett. 1954-től a kolozsvári egyetemen tanított esztétikát és irodalomelméletet.

A továbbiakban arról beszélt, hogyan tanítják a magyar tannyelvű iskolákban a román nyelvet és irodalmat. Felelevenítette a magyar nyelv és irodalom szakiskolai oktatását is. Azt is megemlítette, hogy a román tannyelvű iskolákban négy nyelvet tanulnak, míg a magyarokban ötöt. „Úgy vélem, hogy elégséges lenne, ha az iskolában legalább egy nyelvet jól elsajátítanának." Rámutat arra, hogy a filológia tanszéken, irodalom szakon évente 40–45 jelentkező volt. Az új beiskolázási törvény csak 15-öt engedélyezett. Ez egy reális állapot de még nem ok arra, hogy átszervezzék a tanszék eddigi struktúráját.

Kéri, hogy ellenőrizzék le, hogy mi történt Szatmáron az 1713-as szatmári békére (Rákóczi Ferenc) vonatkozó emléktáblával. Ugyancsak érdekelte, hogy mi történt a Brassai mellszoborral és az iskola elnevezésével, amelyet folyamatosan megváltoztatnak. Rámutatott arra, hogy a kolozsvári utcanév-változtatások során, amelyekre igen gyakran kerül sor, eltűntek a következő utcanevek: Babeuf, Puskin, Jókay Mór[68] (A Szegény gazdagok szerzője). Befejezésként arra is rámutat, hogy a párt IX. kongresszusán megfogalmazott utasításai közül sokat nem valósítanak meg, mert hiányoznak az erre megfelelő személyek.

Sütő András elvtárs:[69] „Úgy gondolom, hogy a magyar nyelvű szakiskolai hálózat megszüntetése a deji időszakban csorbítja az alkotmány előírásait. Meggyőződésem, hogy a mi beiskolázásunk esetében a román nyelv ismerete szükségességének kérdése (ami teljesen reális történelmi-etnikai követelmény) több helyen is átcsapott egy olyan jellegű kampányba, ami semmi jót nem eredményez. Azok a fiatalok, akik a román irodalom egy adott kérdéséből négyes osztályzatot kapnak, elesnek attól a lehetőségtől is, hogy sofőrökké, asztalosokká, eladókká válhassanak." Kéri, hogy azokon a vidékeken, ahol a lakosság kérelmezi, hozzanak létre magyar tannyelvű szakiskolákat. Kéri, hogy a román tannyelvű iskolákban, ahol magyarok is tanulnak, ha van megfelelő magyar létszámú csoport, tanítsák a magyar nyelvet és irodalmat is.

Az Írószövetséggel kapcsolatban megjegyezte, hogy a szervezési problémák miatt a magyar írók elesnek egy olyan sajátos szervezeti kerettől, ami az anyanyelven történő alkotásaik országos megjelenítését szolgálná. Megkérdezi, hogyan lehetséges, hogy ebben az évben egyetlen olyan fiatal magyar írót sem találtak, *aki méltó lett volna az Írószövetség kitüntetésére.* Azért, hogy a jövőben elkerülhessenek bizonyos értelmezési kérdéseket, kéri, hogy *az együttélő nemzetiségek számára tegyenek lehetővé egy külön díjazási rendszert.* Egy új, magyar nyelvű folyóirat beindítását is kéri, mivel szerinte a meglevő kettő már nem fedi le szükségleteket. Az Írószövetségen belüli újjá kellene szervezni a kisebbségi bizottságot, amely megszervezné az országban élő magyar, német és más nemzetiségű írókkal való találkozásokat, tárgyalásokat. Kéri, hogy elemezzék ki a különböző kiadók és a Román Akadémián belüli fordítások helyzetét, amit vagy nem szerveztek még meg, vagy pedig felszámoltak.

---

68 Helyesen írva Jókai Mór.

69 Sütő András író, újságíró. Több lapnál is dolgozott, mint munkatárs vagy főszerkesztő: *Falvak Dolgozó Népe, Új Élet, Igaz Szó.* Írói munkássága mellet politikai tisztségeket is betöltött. Volt Nagy Nemzetgyűlési képviselő, tartományi és megyei pártbizottsági tag, valamint az RKP Központi Bizottságának póttagja.

A CSCA munkájával kapcsolatban megjegyezte: a CSCA alelnöke a lehetőségei szerint foglakozzon a magyar kultúra jelenségeivel. Erre a feladatra nem elég egy ember, hanem egy egész csoportra van szükség, amely minden területet lefed (példaként említi a *Művelődés* c. folyóirat újjászületését, amely kezdetben a hasonló jellegű román lap, az *Îndrumătorul cultural* fordítása volt és a székelyeknek a galați és az olténiai helyzetről írt). E lap szerkesztőbizottságának összetétele (Batez, George Rohin, Boscolov, Năsăureanu, Oniga, Calin elvtársak) és működése csupa formalitás. Javasolja a kolozsvári és marosvásárhelyi rádióstúdiók magyar nyelvű adásainak egész naposra növelését.

Méliusz József elvtárs:[70] Javasolja, hogy a pártvezetés fontolja meg egy, *a romániai nemzetiségek kérdéseivel foglalkozó kutatóintézet létrehozását.* Ez a Román Akadémia bukaresti fiókjaként működhetne és a következő kérdésekkel foglalkozna: szociológia, történelem, nyelvészet, irodalomtörténet, kultúrtörténet, egy központi könyvtár létrehozása, dokumentáció és levéltári kutatások és egy román, magyar és német nyelven megjelenő szaklap megjelentetése.

Fodor Sándor elvtárs:[71] Egy új irodalmi, kulturális lap létrehozását kéri Bukarestben. Rámutat arra, hogy a román lakosság számára a romániai magyar írók tevékenysége nem is létezik, mivel az illető román szaklapokban alig esik erről szó.

A román nyelv oktatásával kapcsolatosan megjegyzi, hogy „a román nyelv tanulása nem jelenti azt, hogy lemondok a magyar nyelvről." A magyar nyelv és irodalom tanárok félnek a csíkszeredai eset miatt irodalmi köröket szervezni a diákok számára. Ezért az a kérése, hogy vizsgálják felül ezeket a pereket, mert ez visszaállítaná a jó hangulatot a magyar tannyelvű iskolákban.

Erdős Pál elvtárs:[72] Javasolja, hogy a szatmári zene- és képzőművészeti általános iskolát szervezzék át középiskolai szintre, mert az ehhez szükséges feltételek adottak. A szatmári irodalmi életet megjelenhetne a megyei napilap mellékleteként, a megyei kultúráért és művészetekért felelős bizottság égisze alatt. A szatmári színháznál hozzanak létre egy román tagozatot, mivel csak magyar tagozat létezik.

Bodor Pál elvtárs:[73] Rámutatott azokra a tisztázatlan kérdésekre, amelyek nemzetiségi szeparatizmusra és szervezési problémákra vonatkoznak. Ahelyett, hogy bizonyos szervezeti, szervezési kérdéseket újragondolnának, inkább felszámolják a meglevő kerteket. Például, a bukaresti Petőfi Ház - amelyet az 1848-as menekültek alapítottak, megfelelően ellátott könyvtárral rendelkezik, és amelyet fel is újítottak az elmúlt években és ott található a megboldogult Szőnyi István Bábolnát megjelenítő freskója - elvesztette a fővárosi magyar kultúrának otthont adó jellegét, mivel felszámolták. A székely szezonmunkások napjainkban kénytelenek a rendezvényeiket a Bukarest külvárosaiban bérelt szobákban megtartani. A Petőfi Ház csak egy példa.

70 Méliusz József költő, író, műfordító, publicista. 1949-ben bebörtönözték, ahonnan 1955-ben szabadult. 1968-1972 között a Romániai Írók Szövetségének alelnöke volt.

71 Fodor Sándor író. Pályafutását tanárként kezdte aztán volt az Irodalmi Könyvkiadó kolozsvári szerkesztője majd a Napsugár gyereklap belső munkatársa.

72 Erdős Pál képzőművész.

73 Bodor Pál író, újságíró. Az Irodalmi Könyvkiadó nemzetiségi osztályának főszerkesztője, majd a Kriterion Kiadó munkatársa. 1970-1979 között a bukaresti rádió és tv német és magyar nyelvű adásainak főszerkesztője volt.

Tehát nem a szervezeti formák, keretek jelentik a nemzeti szeparatizmust, hanem azok tartalommal való kitöltése.

Megemlíti azt is, hogy az utcanév-átkeresztelések során a temesvári Bem tábornok és a kolozsvári Asztalos István utcák nevét is megváltoztatták. Rámutat arra, hogy az Ifjúsági Kiadónál az elvtársak egy szót sem tudnak magyarul, nem ismerik egyáltalán a magyar kultúrát és emiatt a magyar nyelvű kiadások stagnálnak vagy visszaesést mutatnak. *Éppen ezért lenne szükséges egy vagy több, a nemzetiségek számára létrehozott kiadót működtetni, amelyekben minden vonalon magyar és német értelmiségiek dolgoznának.* Az *Utunk* folyóirat riport szerkesztősége magyar de az osztályvezető román, aki nem tud magyarul.

Javasolja, hogy az együttélő nemzetiségek kultúrájának területére nevezzenek ki új szakkádereket. Például az RKP KB sajtóosztályán nincs egyetlen magyar szakember sem. Ilyen problémák miatt történt meg, hogy Szabó T. Attila magyar erotikus népköltészet antológiájának kiadása a mai napig sem oldódott meg, holott még 1967-ben elküldték a sajtó osztály igazgatóságához és az RKP KB sajtó osztálya megvitatta a kérdést.[74] Az elutasítást azzal magyarázták, hogy ebben a válogatásban nem tükröződnek román hatások, pedig a kiadónk jeles román folklórgyűjteményeket fordított le magyarra, mint a (*Flori alese, Miorița*). „Beszéltem már az Ifjúsági Könyvkiadó magyar nyelvű kiadványainak stagnálásáról de beszélhetnék a tudományos, technikai, mezőgazdasági szakkiadványok visszaeséséről vagy megszűnéséről is, vagy akár az Akadémiai Kiadó vagy a Zenei Kiadó magyar szerkesztőségeinek megszűnéséről. Javasoljuk, hogy a Borghida által, Fixler Sándorról írt, a Meridiane Kiadónál előterjesztett képes album és kismonográfia jelenjen meg magyar nyelven is."

A folytatásban a magyar nyelvű szerzők műveinek román fordításáról beszélt. Olyan évek is vannak, amikor csupán egyetlen mű jelent meg. 1959-ben egy kötet, 1961-ben három novellás kötet, 1964-ben és 1966-ban kettő és így tovább. Ugyanez a helyzet a *Scânteia* vagy a *Contemporanul* újságoknál is, amelyekben már vagy három éve nem jelent meg semmi a romániai magyar irodalmi életről.

Nagy István elvtárs:[75] Egy, a kisebbségiek helyzetét szabályozó törvény szükségességéről beszélt. Hangsúlyozta, hogy a valóságból kiindulva újra kellene gondolni a beiskolázást és a tíz éves szakiskolai képzést. A középiskolákban Románia történelmét és földrajzát anyanyelven kellene oktatni.

Szabó Gyula elvtárs:[76] Teljes mértékben támogatja a kisebbségi statútum megalkotását, az alkotmány előírásainak betartását és egy, a kisebbségi kérdéssel foglalkozó szerv létrehozását.

Kányádi Sándor elvtárs: [77] Javasolja, hogy tanulmányozzák a magyar nyelvű televíziós műsorok lehetőségeit is. (heti három alkalommal négy-öt óra)

Fazekas János elvtárs:[78] Az orvosok kihelyezésénél vegyék figyelembe az illető vidék etnikai összetételét is. Annak, hogy valamely állampolgár egy bizonyos nyelvét

74 A kötet végül, *Haja, haja Virágom* címmel, 1969-ben megjelent.
75 Nagy István író.
76 Szabó Gyula író. 1957-től az *Utunk* prózarovatának szerkesztője volt.
77 Kányádi Sándor költő, műfordító, szerkesztő. Több magyar nyelvű folyóirat munkatársaként is dolgozott: *Irodalmi Almanach, Utunk, Dolgozó Nő, Napsugár.*

beszél, vagy annak, hogy egy magyarnak román főnöke legyen vagy fordítva, nem kell semmiféle következménnyel járnia. A magyar szakemberek munkáit, amelyeket a határon túl könnyedén lefordítanak, fordítsák le román nyelvre is.

Cseke Gábor elvtárs:[79] Javasolja, hogy az *Ifjúmunkás* lap, úgy ahogy ezt a *Viața studențească* és a *Scânteia Tineretului*[80] lapok is megtették, növelje a terjedelmét nyolc oldalról tizenhatra, hogy az összes fiatal igényeit kielégíthesse. A lapot sok helyen pl. Zilahon, Brassóban, Kolozsváron, Temesváron a KISz szervek segítségével terjesztik, sok esetben egy bizonyos arányszámot tartva szem előtt. Egyes helyeken a KISz aktivisták a magyarok által lakott településeken a magyar fiatalok által elolvasott román nyelvű könyvek száma és aránya alapján értékelik ki a helyi KISz szervezetek tevékenységét.

Jordáky Lajos elvtárs:[81] „Egy dolgot kell kihangsúlyoznunk... éspedig azt, hogy attól függetlenül, hogy a különböző román közösségek hol éltek az elmúlt századok folyamán, a románok büszkék arra, hogy egy kultúrát képviseltek, hasonlóképp a magyar kultúra is egységes."

„A jogegyenlőség esetében én is azon a véleményen vagyok, hogy létre kell hozni egy szervet, egy bizottságot a pártvezetés, vagy a Minisztertanács Elnöksége mellett, amely egy megfelelő státus alapján irányítaná és ellenőrizné a törvények meghozását és végrehajtását, vagy a miniszterelnök valamelyik helyettese legyen a nemzetiségiek minisztere. Arról beszélnek, hogy párton belül létezik egy kisebbségi tanács. Én ezt nem tudom, ugyanis engem 12 éve kitettek minden helyről még az Írószövetségből is. Ha létezik egy ilyen szerv, akkor meg kell változtatni éspedig úgy, hogy mi is tudjuk, hogy ez a szerv közvetít a párt felé, egy olyan szerv, amely megjeleníti az RKP KB előtt a nemzetiségek óhajait.

Azt gondolom, hogy egy nemzetiség kulturális életét nem lehet leszűkíteni pusztán az irodalomra és művészetekre. Amíg a mi országunkban a magyar kisebbség életét az irodalom és művészetek uralják, talán azért, mert az íróink és művészeink több lehetőséghez jutnak, addig a tudományos kutatóink és általában a tudományos életünk az Akadémia, egyetemek, intézetek keretén belül működik, *ahol azonban a magyar nyelvű tudomány nehezebben érvényesül.* Nem csak azért, mert nincs kellő számú magyar kutató, hanem azért is, mert a párt igazságos irányvonalát helytelenül alkalmazzák. Úgy vélem, hogy az Akadémia kolozsvári fiókjában és az egyetemen *több lehetőséget kellene biztosítani a magyar tudósoknak és kutatóknak.*

Én az Akadémia Történeti Intézetében dolgozom és a hivatalos munkaterv alapján nem áll módomban mindig a saját magam által választott témákkal foglalkozni, hanem az Akadémia által kijelölt kérdéseket kell kutatnom. Az Akadémia vezetősége az utóbbi években nem tette lehetővé, hogy a munkatervbe bekerüljön az erdélyi magyar kultúra történetének kutatása is. Gondolom, mindezek ellenére lesz lehetőség a [...][82] Gáborról szóló és más monográfiákkal foglalkozni. [83]

---

78 Fazekas János kolozsvári egyetemi orvosprofesszor

79 Cseke Gábor író, újságíró 1962-től az *Ifjúmunkás* belső munkatársa, majd 1968–1979 között a főszerkesztője.

80 Román nyelvű ifjúsági lapok.

81 Jordáky Lajos közíró, történész. 1952–1955 között letartóztatásban volt, majd 1957-től haláláig a Román Akadémia kolozsvári történettudományi intézetének kutatója volt.

A tanügy kérdésében, ha a statisztikákat nézzük, a helyzet nem rossz. Kolozsváron 3000 magyar egyetemista tanul a 10–11 000 román mellett. Ha az erdélyi magyarok arányát nézzük, 25–30% az arányok nagyjából egyeznek. Ugyanígy a kb. 1 500 tanárból 400–450 magyar nemzetiségű, ez is megfelel. Ez azonban nem jelenti azt, hogy az egyéni emberi jogok biztosítva vannak. Különbséget kell tenni a kollektív és az egyéni jogok között. Az egyéni jog azt jelenti, hogy az alkotmány előtt minden állampolgár egyenlő jogokkal rendelkezik. Úgy gondolom, hogy a kolozsvári magyar diákoknak még a fele sem tanul magyar nyelven. Pontosan tudom, hogy a történelem és filológia tanszékeken az előadások zömét román nyelven tartják."...

„Nagyon helyes, én is örülnék, ha ezt jóváhagynák, de nem így történik. Răutu elvtárs arról biztosított egy ülésen 1957-ben, hogy egy évet dolgozom az Akadémián, aztán átmehetek az egyetemre. 12 év telt el és még mindig ugyanott vagyok. A jövő generáció tanárainak képzése is nehézségekbe ütközik. Az öt éves filológia tanszéken 9–11 tanuló számára van 16 tanár. Ha jövőbeli perspektívákat nézem, a magyar iskolákban nem tudunk felhasználni egy csomó olyan embert, akik elvégzik az egyetemet román nyelven, és aztán elfelejtik a magyart. (A helyzet Jugoszláviában is hasonló)"...

„Javasolom, hogy Kolozsváron és az összes olyan településen, ahol nagyszámú magyar közösség él, az esti egyetemeket, az általános műveltségi konferenciákat szervezzék meg magyar nyelven is."

Azt is kéri, hogy rehabilitálják és adják meg a már két éve folyamatosan visszautasított útlevelet Budapestre, ahol egy nagybátyja él.

Kántor Lajos elvtárs:[84] Az irodalmi életben fennáll az a veszély, hogy a magyar irodalmat nem a valós érdemei alapján fogják megítélni, *hanem valamiféle protokolláris szempontok alapján.* „Annak ellenére, hogy a román kollegákkal *jó viszonyban vagyunk, a román irodalmi lapok, mint a Gazeta Literară, a Luceafărul, a Contemporanul, a Viața Românească*[85] *nagyon keveset foglalkoznak az íróink, a határokon túl is nagyra becsült, értékes alkotásaival.* Mindez annak tudható be, hogy a magyar irodalmi élet egy valótlan kritériumrendszert teremtett, amely nem felel meg a művekben jelentkező valódi értékeknek."

Azt javasolja, hogy az Írószövetségen belül teremtődjön meg az a lehetőség, hogy a szövetséget rendszeresen összehívják a nemzetiségiek irodalmi helyzetének megvitatására. Nagyváradon, Ady Endre városában évek óta nem került sor semmiféle kulturális tevékenységre, hanem ellenkezőleg, minden ilyen kísérletet ellehetetlenítettek. A váradi regionális lapban hosszú időn keresztül, országos szintű egyedi jelenségként a *települések elnevezése román nyelven jelent meg.*

Sisak Ernő elvtárs:[86] Oktatási területen azt javasolta, hogy az alsóbb tagozatokon a magyar gyerekek tanuljanak anyanyelven aztán a felsőbb tagozatokon alapozzák meg a román nyelvtudásukat. Úgy gondolja, hogy Temesváron nagyobb figyelmet kellene szentelni a múlt feltárásának, a történelmi emlékek ápolásának és ezeket

82 Hiányos rész az eredeti szövegben.
83 A Bethlen Gábor erdélyi fejedelemről szóló kutatásokra és munkákra gondolhatott.
84 Kántor Lajos szerkesztő, író, újságíró. 1959-től a *Korunk* irodalmi szerkesztője.
85 Román nyelvű irodalmi, közéleti és művészeti lapok.
86 Sisak Ernő temesvári egyetemi tanár.

feliratozni kellene a szebeni emléktáblák példája alapján. Az elmúlt években több temesvári műemlék is elpusztult, köztük egy 18. századi vártorony is. A középkori várból még léteznek maradványok, az egyikben például egy garázs és egy nyomda működik. Az ilyen helyeken ki lehetne alakítani egy kulturális központot, mondjuk egy könyvtári részleget vagy akár különböző rendezvényeket is lehetne szervezni nyáron, vagy olyan fesztiválokat, ahol a nemzetiségek nyelvén elhangoznak előadások. Meg lehetne ünnepelni Temesvár létezésének 700-ik évfordulóját. Létezik egy monográfia is Temesvárról csak jóvá kellene hagyni.

Balogh Edgár elvtárs:[87] A mezőgazdasági, politechnikai és orvosi egyetemeken és főiskolákon létrehozandó *magyar nyelvű lektorátusok* ügyét veti fel.[88] (ez már egy régebbi javaslat) „Rendelkezünk francia, orosz, angol és német nyelvű lektorátusokkal de meggyőződésem, hogy a magyar nyelvűt is sokan választanák nemzetiségtől függetlenül, főleg olyanok, akik magyar nemzetiségű mérnökökkel, orvosokkal, agronómusokkal anyanyelvükön szeretnének beszélni."

Azt javasolja, hogy *a Romániában létező magyar intézmények és a magyar nyelvű kiadványok közötti együttműködés megszervezése érdekében, hozzanak létre egy állandó bizottságot* „hogy a magyar nemzetiség érdekében kifejtett munkájukat a pártvezetéssel együttesen koordinálja és, hogy a magyarságot törvényesen is beemeljék a szocialista Románia állampolgárainak nagy családjába. Egy ilyen bizottság jelentené a legnagyobb garanciát arra, hogy elmélyítsük a szocialista hazafiságot..."

Erdélyi István elvtárs:[89] „Az utóbbi nyolc évben nem láttam és nem tapasztaltam, hogy létezne egy országos koncepció, szakirányítás, amelyet megkövetelnének az olyan régi könyvtárakban, mint az Akadémia könyvtára, a jászvárosi, kolozsvári (Bethlen Kollégium, a múzeum) könyvtárakban található értékek. Romániában, a könyvtárakban őrzött ősnyomtatványokról sem készült katalógus. Az akadémiai könyvtár ősnyomtatványairól külföldön készítettek katalógust. Jó lenne, ha elkészülne egy országos összeírás a következőkről: a 19. századi nyomtatványokról, az egyedi példányokról. Ezeket majd össze lehetne hasonlítani a világ más ilyen jellegű összeírásaival."

Úgy véli, hogy a Teleki-Bolyai könyvtár értékeit szabaddá kellene tenni a kutatók számára. Arról is beszámolt, hogy az általa képviselt könyvtár számára a legelemibb biztonsági intézkedéseket sem biztosítják. A társadalomtudományok felsőoktatási intézményekben történő rendszertelen oktatásának kérdését is felveti. A Oktatásügyi Minisztérium évente változtatja a programot és időtartamot.

Takács Lajos elvtárs: „Az iskolaüggyel kapcsolatosan beigazolódni látszanak azok az előfeltevések, amelyek azt mondták, hogy az iskolaegyesítéssel *fokozatosan elhanyagolják a magyar nyelvű oktatást.* A magyar szülőkre nyomást gyakoroltak (a milícia is részt vett), hogy ne vigyék a gyerekeiket magyar iskolákba." Kézdivásárhelyen már egyetlen magyar felirat sem létezik. Az összes utca-, város-, és falunevet lecserélték,

87 Balogh Edgár publicista, író. 1949–1955 között letartóztatásban volt. 1959-től a kolozsvári egyetemen tanított és a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon főszerkesztője.

88 A lektorátus alatt az akkori román egyetemi oktatásban meghonosodott rendszerre gondolt, az idegen nyelv tanszékeken belül az egyes idegen nyelveket oktató tanerők hivatalára.

89 Erdélyi István tanító. 1961–1974 között a marosvásárhelyi Teleki-Bolyai Könyvtár igazgatója volt.

akár csak az útjelző táblákat. A politikai és tudományos propagandában elhanyagolták a magyar nyelvet (Kézdivásárhelyre, Sepsiszentgyörgyre, Marosvásárhelyre gondoltam, ahol a hallgatóság 99%-a magyar).

Miután hangsúlyozta a román nyelv a magyarok általi elsajátításának fontosságát, a felszólaló kérte, hogy az általános és középiskolákban a magyar gyerekek esetében a román nyelv tanítása történjen külön, az ő részükre készült tankönyvek alapján. „Egy tavalyi statisztikából kiderült, hogy a nyolcadikos végzősök esetében a román iskolákból a diákok 23,1%-a; a német iskolákból 24%-a és a magyar iskolákból 23,2%-a folytatta tovább a kilencedik évfolyamon. Ez így rendjén van. De *kérjük, hogy a szakiskolai oktatást,* amelyet egyre több fiatal választ, *szervezzék meg az együttélő nemzetiségek nyelvén is.* Elfogadhatatlannak találjuk azt, hogy az ideológiai képzés csak a falvak szintjén történjen anyanyelven. Javasoljuk, hogy városon is szervezzék anyanyelven."

Javasolja, hogy a Babeş-Bolyai Tudományegyetemen és más felsőfokú intézményben a marxizmust tanítsák anyanyelven.

Gálfalvi Zsolt elvtárs:[90] A beszédében arra utalt, hogy „egyes kádereknél teljesen hiányzik minden érzék és érzékenység, ami az együttélő nemzetiségek kulturális életét illeti." Ezzel kapcsolatosan „a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság tevékenységéről szeretnék beszélni. Nem is olyan rég a bizottság vezetősége megmutatta nekem a színházakra *vonatkozó új törvénytervezetet.* Említettem, hogy jó lenne, ha egy passzusban hivatkoznának az együttélő nemzetiségek színhazainak specifikus problémáira is. Úgy vélem, biztosítani kellene, hogy *az ország magyar színházainak igazgatói időként találkozzanak és megvitassák a közös gondokat.* Mindez azért is fontos, mert a repertoárokat egyeztetni kellene, ugyanis ugyanazokon a településeken turnéznak. Jelen pillanatban *nem rendelkezünk megfelelő számú rendezővel,* mivel a marosvásárhelyi Színművészeti Egyetemen nincs rendezői szak." Úgy véli, hogy az ebbe az intézetbe felvett diákok száma nem kielégítő (évente 6–7 ember, amely közül 2–3 nem megfelelő). Azt javasolja, hogy a jó színészek számára tegyék lehetővé filmezést, a tévézést, a szinkronizálást és a külföldi utazásokat.

Jancsó Elemér elvtárs:[91] Rámutat arra, hogy nagyon sok személy esetében, mint pl. Szabó T. Attila esetében, sok kézirat készült el, amelyeket nem publikálhatnak. A kolozsvári kiadások száma kicsi. Ez előtt 100 évvel több könyvet adtak ki. A tudományos kiadványok különösképpen hátrányos helyzetben vannak. Kéri, hogy minden területen, főleg nyelvészetben és irodalomban, biztosítsák a kiadási feltételeket. Kihangsúlyozza a nemzetközi tapasztalatcserék fontosságát (pl. Szabó T. Attilának már évek óta visszautasítják az útlevélkérelmét). Az Akadémia kolozsvári fiókjában öt román és három magyar kutató dolgozik. Ez káderhiányt jelent, kéri, hogy növeljék a kutatók számát.

ANIC, fond CC PCR Secţia Organizatorică, dos. 47/1968. 1–53. f. Géppel írt román nyelvű emlékeztető magyar fordítása.

---

90 Gálfalvi Zsolt irodalomkritikus, szerkesztő. 1956–1969 között az *Igaz Szó* folyóirat munkatársa. 1967–1969 között a marosvásárhelyi Állami Színház igazgatója volt, majd később az *Előre* főszerkesztő-helyettese.

91 Jancsó Elemér irodalomtörténész, kritikus. 1945-től haláláig a Bolyai Egyetem (később Babeş-Bolyai TE) magyar irodalomtörténetet tanított.

29.

Problémakatalógus a magyar és német nemzetiségű értelmiségiek és az RKP Központi Bizottsága közötti találkozón elhangzott kérésekről és azok megoldási lehetőségéről

Bukarest, 1968. július 10.

Felmerült kérések	Megoldási javaslatok
I. A társadalmi és politikai élet területéről	
1. Egy kisebbségi statútum vagy egy, a kisebbségekre vonatkozó kerettörvény kidolgozása. Ennek érdekében Demeter János kolozsvári egyetemi tanár irányítása alatt jöjjön létre egy bizottság.	1. A kisebbségek, akár csak a román nép jogait az ország alkotmánya és törvényei szabályozzák. Nem léteznek olyan sajátos, egyedi problémák, amelyek szükségessé tennék egy ilyen statútum létrehozását. Mindezek ellenére javasoljuk az összes olyan szervnek, amely részese a törvények előkészítésének, hogy vegye figyelembe azt is, hogy az illető területen léteznek-e a kisebbségekre vonatkozó sajátos problémakörök, és ha igen, azok jelenjenek meg az illető törvényben.
2. Létrehozni központi szinten egy olyan állandó szervet, amely koordinálná a kulturális intézmények és a magyar nyelvű könyvkiadás tevékenységét. (ha lehetséges, nevezzék ki ebbe a funkcióba a Minisztertanács egyik alelnökét)	2. Egy ilyen szerv létrehozása nem indokolt. Javasoljuk azonban a Nemzetiségi Bizottság összetételének felülvizsgálatát, a bizottság bővítését és ösztönözzük, hogy a rendezvényein minél több más nemzetiségű káder is részt vegyen.
3. Nevezzenek ki egy magyar nemzetiségű értelmiségit a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság alelnöki tisztségébe, valamint növeljék a bizottságon belül a magyar és német nemzetiségűek arányát.	3. Jelen pillanatban a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság keretén belül dolgozik Domokos Géza (publicista) és Hauser Arnold (író), akik egyben betöltik a nemzetiségiekért felelős elnök melletti tanácsadói szerepkört is. Október 1-ig javasolni fognak egy-egy magyar, illetve német nemzetiségű személyt a kulturális intézményekért és a kulturális–tudományos ismeretek terjesztéséért felelős igazgatóságok felügyelői tisztségébe. A múzeumokért és történelmi emlékművekért felelős igazgatósághoz is kineveznek egy magyar nemzetiségű felügyelőt. Ugyancsak október 1-ig felülvizsgálják azon megyék és városok művészeti és kulturális bizottságainak összetételét, ahol nemzeti kisebbségek is élnek és javítanak azok összetételén. Lehetővé teszik, hogy német és magyar nemzetiségű tehetséges káderek is bekerülhessenek a Oktatásügyi Minisztériumba.

Felmerült kérések	Megoldási javaslatok
4. Javasolták, hogy Temesvár városában és Temes megyében a német nemzetiségűek is legyenek jelen a párt és állami szervekben. Jelen pillanatban már a megyei meg a városi néptanács sem rendelkezik német nemzetiségű alelnökökkel.	4. Az RKP Központi Bizottsága Szervezési Osztálya és a helyi közigazgatásért felelős bizottsága elemezze ki ezt a jelenséget, és október 1-ig javasoljon új személyeket a helyzet orvoslása érdekében. Ugyanakkor, az ez évi pártszervezeti választásokon és a jövő évi nagy nemzetgyűlési és néptanácsi választásokon jelöljenek tehetséges magyar és német nemzetiségű kádereket is.
5. Rehabilitálják nyilvánosan, helyezzék vissza a megfelelő munkakörbe és oldják meg az útlevélügyeiket azoknak a személyeknek, akiket a múltban ítéltek el. Ezek a következők: Méliusz József, Jordáky Lajos, Csehi Gyula, Balogh Edgár, Kurkó Gyárfás, Csőgör Lajos, Páskándy Géza, Bözödi György, Georg Scherg.	5. Ebben a kérdéskörben a következőket jegyezzük meg: - Georg Scherg író kérését teljesítettük, tanári állást kapott egy brassói líceumban, ahol német nyelvet tanít. - a pártmunkáért felelős részleg, a Hadügy-, Igazságügy- és Belügyminisztérium szeptember 15-ig összeállítják azon magyar és német nemzetiségű személyek névsorát, akiket érintettek az elmúlt időszak visszaélései. Az útlevelet igénylők névsorát is elkészítik. - a Oktatásügyi Minisztérium lépéseket tesz és előterjeszti jóváhagyásra Jordáky Lajosnak és más elítélt személyeknek a tanügybe való elhelyezését.
6. Iktassanak be lépéseket annak érdekében, hogy a német és magyar származású történelmi személyiségek emlékét is ápolni lehessen hivatalos keretek között.	6. A Propaganda Osztály és a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság a magyar és német származású történelmi személyiségekről való megemlékezéseket is beiktat a hivatalos ünnepi sorozatba. Ahol szükséges és helye van, javaslatokat tesznek emléktáblák, emlékművek, szobrok, emlékházak létrehozásáról is.
7. Nevezzenek el iskolákat és utcákat német és magyar nemzetiségű személyiségekről.	7. A megyei néptanácsok és Bukarest municípium néptanácsa ez év október 15-ig állítson össze egy névsort és javaslatot azokról a román, magyar és német személyekről, akikről utcát, iskolát lehet elnevezni. A javaslatokat az RKP Központi Bizottságának Titkársága fogja jóváhagyni.
8. Azokban a városokban, ahol más nemzetiségűek is élnek az intézmények, kereskedelmi egységek feliratai legyenek kétnyelvűek.	8. Szükségtelennek tartjuk, hogy kampány induljon ebben a témakörben. A munícipiumi és városi néptanácsok esetenként vizsgálják meg ezeket a kéréseket és továbbítsák jóváhagyás végett a Minisztertanácshoz.
9. Bizonyos erdélyi és bánsági városok esetében engedélyezzék azok régi, történelmi magyar, illetve német elnevezéseinek használatát.	9. Javasoljuk, hogy a jövőben használják a román megnevezés mellett a magyart és a németet is. Pl: Cluj-Kolozsvár, Sibiu-Hermennstadt, Transilvania-Siebenbürgen)

Felmerült kérések	Megoldási javaslatok
10. Hozzanak létre egy olyan speciális intézetet, amely az együttélő nemzetiségekre vonatkozó kérdéseket kutatja.	10. Javasoljuk, hogy a Történeti és Társadalompolitikai Kutatások Intézete keretén belül hozzanak létre egy osztályt, amely ezekkel a kérdésekkel foglalkozik. A vidéki, kolozsvári, temesvári és marosvásárhelyi társadalomtudományi intézetekben irányozzák elő a nemzetiségekre vonatkozó kutatásokat is.
11. Az államigazgatásban használják a magyar, illetve a német nyelvet is.	11. Jelen pillanatban minden állampolgárnak megvan a joga, hogy az anyanyelvén forduljon az állami szervekhez. Javasoljuk, hogy a helyi, adminisztratív szervekért és a pártmunkáért felelős osztályok, az Igazságügyi- a Hadügy- és a Belügyminisztériumokkal közösen tanulmányozzák ezt a kérdést és tegyenek javaslatokat az együttélő nemzetiségiek anyanyelvhasználatáról a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban.
II. A sajtó, a televízió- és rádióadások területén felmerült kérdések	
1. Felmerült egy új, bukaresti irodalmi-kulturális magyar nyelvű folyóirat indításának szükségessége.	1. Javasoljuk, hogy elviekben engedélyezzék, hogy Bukarestben megjelenjen egy társadalmi-politikai-kultúrális jellegű magyar nyelvű hetilap, a *Contemporanul* nevű folyóirathoz hasonló szerkezettel.
2. Kérték, hogy növeljék a német és magyar nyelvű újságok (pl. *Előre, Ifjúmunkás, Neuer Weg*) terjedelmét. Egy német nyelvű ifjúsági lap létrehozását is javasolták. A *Szatmári hírlap* irodalmi újsághoz mellékletet javasoltak. Javasolták, hogy az *Îndrumătorul Cultural* (*Kulturális Útmutató*) magyar nyelvű változata, a *Művelődés* rendelkezzen önálló profillal és szerkesztőséggel.	2. Október 1-ig az RKP KB sajtóért felelős osztálya kielemzi ezeket a kérdéseket és javaslatokat fog tenni figyelembe véve az országos kiadói hálózatot is.
3. Fiatal, vidéki káderekét hozni az *Előre* és a kiadók szerkesztőségeibe és megkönnyíteni a bukaresti tartózkodási engedélyek megszerzését és a lakásgondok megoldását.	3. Javasoljuk, hogy engedélyezzék a magyar és német szerkesztőségek és kiadók új káderekkel való feltöltését és oldják meg azok bukaresti lakásgondjait.
4. Javasolták, hogy a román sajtó, főleg az irodalmi jellegű lapok, közöljenek több a nemzetiségiek által létrehozott irodalmi alkotást.	4. A kérés jogos, megtettük a szükséges lépéseket annak érdekében, hogy a román lapok rendszeresen közöljék a nemzetiségiekhez tartozó tehetséges alkotók munkáit, illetve az azokról szóló ismertetéseket, recenziókat. Lépéseket tesznek annak érdekében, hogy a román szerkesztőségekbe kerüljenek olyan emberek, akik ismerik a kisebbségiek művészetét és irodalmát.
5. Javasolták továbbá hazai magyar és német nyelvű irodalmi alkotások román nyelvre való fordítását.	5. A kérés jogos, lépéseket tesznek ennek érdekében.

Felmerült kérések	Megoldási javaslatok
6. Javasolták a marosvásárhelyi és kolozsvári rádióstúdiók magyar nyelvű adásainak bővítését, valamit azon vidékek, ahol nem fogható a temesvári stúdió műsora német nyelvű műsorokkal való lefödését. Megjegyezték, hogy a román nyelvű adásokban nem foglalkoznak kellő mértékben az együttélő nemzetiségekkel.	6. Lépéseket teszünk annak érdekében, hogy az együttélő nemzetiségek sűrűbben lehessenek jelen a tévé- és rádióműsorokban. Előkészítés alatt áll egy rádióállomás felállítása, amely lefödi majd Erdély azon vidékeit is, ahol különböző adások nem voltak foghatóak. Október 1-ig javaslatokat tesznek az illetékes szervek arról, hogyan lehet növelni a kisebbségiek számára fenntartott műsoridőket.
7. A jelenlevők javasolták egy magyar nyelvű tévé adás létrehozását.	7. Az RKP KB sajtó osztálya és a rádió és televízióért felelős bizottság tanulmányozni fogja ezt a kérést és javaslatokat fogalmaz meg ebben a kérdésben a következő ötéves tervre, mert újabb állomásokra van szükség, amelyeknek le kell fedniük az ország több területét is.
III. **Kérések a könyvkiadással kapcsolatosan**	
1. Kérelmeztek, egy az együttélő nemzetiségek számára létrehozandó könyvkiadót és a kisebbségek nyelvén kiadott könyvek számának növelését. Továbbá azt is javasolták, hogy az Akadémiai Kiadó keretén belül hozzanak létre egy részleget a kisebbségiek számára is.	1. A kiadási hálózat fejlesztéséről készülni fog egy tanulmány, amelyben helyet kap a nemzetiségiek nyelvén történő könyvterjesztés kérdése is. – az irodalmi és ifjúsági könyvkiadók a piaci igényeknek megfelelően növelni fogják a példányszámokat. – a tudományos jellegű munkák esetében a kérdést még tovább elemzik és majd ennek alapján javaslatokat fogalmaznak meg.
IV. Az Írószövetséggel kapcsolatos kérések	
1. A jelenlevők kifogásolták az Írószövetségnek a nemzetiségi irodalomhoz való felületes viszonyulását. Javasolták, hogy az Írószövetségen belül hozzanak létre egy magyar irodalmi részleget.	1. Az Írószövetség vezető bizottsága lépéseket tesz majd a nemzetiségi tanács aktivizálása érdekében és az írók konferenciája alkalmával javítani fog az etnikai összetételén. Elemzik azt a lehetőséget is, hogy az Írószövetség egyik titkára magyar nemzetiségű legyen és, hogy a szövetségen belüli nemzetiségi tanács titkára helyet kapjon az Írószövetség bürójában.
2. Javasolták, hogy az Írószövetség hozzon létre egy külön díjat a nemzetiségek nyelvén íródott alkotásokra.	2. Az Írószövetség díjait a művek művészi, ideológiai értéke alapján ítélik meg, függetlenül attól, hogy milyen nyelven íródtak.

Felmerült kérések	Megoldási javaslatok
	Megjegyezzük, hogy az elmúlt évek folyamán több német és magyar nemzetiségű író is díjazásban részesült. 1962 és 1968 között hét magyar és német írót díjaztak. Éppen ezért úgy gondoljuk, nem szükséges, hogy a díjakat nemzetiségi alapon ítéljék meg. Ilyen értelemben több magyar író is úgy vélekedett, hogy ez a módszer kiszorítaná őket az országos irodalmi életből és ezek a díjak egyfajta fájdalomdíjakká minősülnének át.
3. Kérelmezték, hogy a nemzetiségek nyelvén kiadott könyvek esetében a szerzői jogot igazítsák a lehetséges példányszámhoz.	3. A szerzői jogokra vonatkozó új, még előkészületben levő törvény ezt is figyelembe fogja venni.
4. Javasolták, hogy Brassóban alakuljon egy német nyelvű zenés színház.	4. A kérést elemzik. Ha szükséges, létrejöhet Brassóban is egy német tagozat.
V. Az oktatásra vonatkozó kérések	
1. A Oktatásügyi Minisztérium nem engedélyezi a magyar nyelvű oktatási intézményekben a szülők által is igényelt osztályszámot. Kolozsváron pl. a 7-es számú líceum esetében egy magyar tannyelvű osztályt engedélyeztek csupán, holott a jelentkezők száma alapján kettőnek kellett volna indulnia. A szülői bizottságoknak legyen joga dönteni egy-egy osztály indításáról vagy megszüntetéséről, vagy a megyei szervek mellett létesüljenek külön bizottságok, amelyek dönt- senek az ilyen és hasonló ügyekben.	1. Az 1968/1969-es tanévre a Oktatásügyi Minisztérium összesen 128 magyar tannyelvű líceumi osztály indulását engedélyezte, néggyel többet a megyei bizottságok által javasolt számnál. A leosztásnál azt is figyelembe vették, hogy léteznek olyan megyék (Maros, Máramaros, Kovászna), ahol az általános iskolát végzettek középiskolai befogadása korláto- zottabb. A kilencedik osztályba való felvételin a magyar tannyelvű osztályok esetében a júniusi vizsgákon egy helyre 0,85%-os volt a jelentkezők aránya. A kolozsvári 7. Líceumba (Brassai Sámuel) 44-en jelentkezte 40 helyre. A következő évekre a Oktatásügyi Minisztérium javítani fog az iskolahálózatok helyzetén az illető település népesedési viszonyait is figyelembe véve az RKP KB irányvonalai alapján. A tanulók leosz- tásánál azt is figyelembe fogják venni, hogy egyes, az együttélő nemzetiségekhez tartozó gyerekek román tannyelvű osztályokban folytas- sák tanulmányaikat. Ugyanakkor azt is előirányozzák, hogy a beiskolázásoknál vegyék figyelembe a szülő óhajait is, ami a tannyelv megválasztását illeti. Ami az általános műveltségi középiskolai oktatást illeti, a leosztás központilag történik, az illető megye néptanácsainak javaslatai alapján, a gazdasági és kulturális szükségletek alapján, ezért ebben a kérdésben nem dönthetnek a szülői bizottságok.
2. A szatmári zene és képzőművészeti általános iskolát alakítsák át középiskolává.	2. Az 1969/1970-es tanévtől kezdődően a Oktatásügyi Minisztérium lehetővé teszi az iskola fokozatos középiskolává történő átalakítását.

Felmerült kérések	Megoldási javaslatok
3. A magyar tannyelvű iskolákban túl sok idegen nyelvet tanulnak.	3. A Oktatásügyi Minisztérium a legújabb tantervek kidolgozásánál figyelembe fogja venni ezt a kérdést és a tananyag racionálisabb beosztását.
4. Románia történelmét és földrajzát oktassák magyar nyelven.	4. Jelenleg Románia földrajzát és történelmét a negyedik osztályokban magyar nyelven tanulják, a nyolcadik és tizenkettedik osztályokban pedig román nyelven. E két tantárgy magyar nyelven történő oktatása nem javasolt, ugyanis ez elősegíti a román nyelv még tökéletesebb elsajátítását.
5. A román nyelv és irodalom oktatása a magyar tannyelvű iskolákban történjen, külön, kisebbségiek számára írt tankönyvek alapján.	5. Az 1–4 és a kilencedik magyar tannyelvű osztályok számára külön tankönyv készült. A többi évfolyamokon a magyar tanulók ugyanazt a tankönyvet használják, mint a román diákok. Ha a 7–8 és a 10–12. osztályok számár is külön tankönyv készülne, az negatívan befolyásolna a magyar gyerekek román nyelvtudásának fejlődését és eleve három tankönyvsorozat készítését feltételezné (egyet a magyaroknak, egyet a németeknek és egyet a más nemzetiségűeknek). Az együttélő nemzetiségek számára készülő tankönyvek összeállítására az Oktatásügyi Minisztérium külön szakértőcsoportot fog felállítani, ugyanakkor újabb lépéseket tett a román nyelv oktatása módszereinek fejlesztése, javítása érdekében. A diákok és tanáraik munkájának megse- gítése végett több didaktikai segédeszköz is készült (módszertani segédeszközök, plakátok, lemezek, magnószalagok) és gondot fordítanak a tanerő továbbképzésére is.
6. A magyar nyelvű szakiskolai képzés megszervezése és a magyar nyelv és irodalom oktatása azon szakiskolás magyar diákok körében, akik ezt külön kérvényezik.	6. Jelen pillanatban a tanügyi törvény lehetővé teszi a magyar diákok számára, hogy a szakiskolákba magyar nyelven felvételizzenek. Mivel a szakiskolát végzett fiatalok idővel majd kikerülnek az ország különböző pontjaiban levő építőtelepekre, üzemekbe, szükséges a román nyelvű képzés. Az új rendszer alapján tíz év általános iskolai képzés után kerülnek majd a diákok szakiskolába. Mivel ennyi idő elégséges ahhoz, hogy a tanulók egy megfelelő szintű általános műveltségre tegyenek szert, a szakiskolákban a szakmai, technológiai ismeretek elmélyítésére fektetik majd a hangsúlyt.
7. A német nép hozzájárulása az ország felvirágoztatásához kapjon nagyobb teret a történelem könyvekben és tankönyvekben, valamint készüljenek olyan brosúrák, amelyek részletesebben foglalkoznak ezekkel a kérdésekkel.	7. Mivel az ez évi tankönyveket már kinyomtatták, a tanügyi újságokban jelennek meg majd ezek a kérdések és témák. A jövő évi tankönyvek összeállításakor figyelembe fogják venni ezeket a kéréseket.

Felmerült kérések	Megoldási javaslatok
8. Egy stabil beiskolázási szám a magyar nyelvű egyetemi képzésben, amely garantálja a magyar dákok képzésének folytonosságát.	8. A magyar nyelvű egyetemi képzésben a beiskolázási arányokat az aktuális káderszükségletek határozzák meg (főleg a magyar nyelvű oktatás területéről), figyelembe véve e részlegek folytonosságát is. Az 1968/1969-es tanévre megmaradtak a tavalyi beiskolázási arányok, leszámítva kolozsvári magyar nyelv és irodalomoktatást, ahol nőtt a beiskolázattak száma.
9. A Marosvásárhelyi Színművészeti Intézetben nincs rendezőképzés és a diákok száma is a szükséges mennyiség alatt van.	9. Az Oktatásügyi Minisztérium szeptemberig véglegesíti az erre a kérdésre vonatkozó javaslatokat.
10. A magyar nyelv és irodalom tanszék szaktantárgyainak újrastrukturálása.	10. Az Oktatásügyi Minisztérium az új tanévre új tantervet dolgoz ki, amely minden területet érinteni fog, beleértve a magyar nyelv és irodalom képzést is. Az erre vonatkozó tervezeteket minden esetben az illető egyetem tudományos bizottságai fogják majd jóváhagyni.
11. A társadalomtudományi tantárgyak oktatásának feljavítása a felsőoktatásban. A Babeş-Bolyai Tudományegyetemen és más felsőoktatási intézményekben a dialektikus tantárgyakat és a történelmet oktassák magyar nyelven is.	11. Az Oktatásügyi Minisztérium előterjesztett a pártvezetésnek egy olyan javaslatcsomagot a társadalomtudományi jellegű tantárgyak újjászervezéséről, amelyet az 1968/1969-es tanévtől vezetnek majd be. A dialektikus tantárgyak magyar nyelven történő oktatását nem tartjuk indokoltnak.
12. Szervezzenek magyar nyelvű lektorátusokat a felsőoktatási intézményekben.	12. A felsőoktatási intézményekben csak a világnyelvek esetében szerveznek lektorátusokat. Magyar nyelvű lektorátusok szervezése nem indokolt.
13. A kolozsvári egyetemen teremtsenek jobb lehetőségeket a magyar nemzetiségű kutatók munkájához, hogy tanulmányozhassák a magyar kultúrával kapcsolatos kérdésköröket.	13. Az Oktatásügyi Minisztérium megvizsgálja kérdést, a kolozsvári egyetem, a marosvásárhelyi főiskola és más felsőfokú oktatási intézményekben lehetővé teszik, hogy a magyar kultúrával kapcsolatos témaköröket is kutathassák.
14. Lehetővé tenni és elősegíteni a magyar tanügy káderek külföldi kutatómunkáját.	14. Az Oktatásügyi Minisztérium megvizsgálja kérdést ebben az évben és egy tanulmányt készít azokról a lépésekről, amelyekkel segíteni fogják minden szinten a tanügyi káderek dokumentációs, kutatói tevékenységét és azok külföldi utazásait is.
15. Az orvosok kihelyezésénél vegyék figyelembe az illető vidék etnikai összetételét is.	15. Az RKP legújabb a tanügy fejlesztését megcélzó irányvonala alapján, az Oktatásügyi Minisztérium utasította a különböző bizottságokat, hogy a végzősök kihelyezésénél vegyék figyelembe a szülői lakhely közelségét is.
16. Javasolták, hogy a brassói műszaki főiskola keretén belül hozzanak létre egy német nyelvű almérnöki képzést is, lehetséges esti képzésben is.	16. A jelentkezők száma és tanerő és a német nyelvű taneszközök hiányossága miatt nem tartjuk szükségesnek egy ilyen profilú iskola létrehozását.

Felmerült kérések	Megoldási javaslatok
VI. Tömegkultúra	
1. Szüntessék meg a vegyes összetételű művészegyüttesek rendszerét a kisebbségiek által is lakott településeken és helyettük hozzanak létre külön együtteseket a kisebbségiek számára is.	1. Jelen pillanatban olyan településen működnek vegyes összetételű művészegyüttesek, ahol románok, magyarok és németek élnek együtt. Azokban a településeken, ahol a magyarok vagy németek nagy számban vannak jelen, léteznek külön, önálló művészcsoportok meg színház is. Az ilyen jellegű szervezés hatékonynak bizonyult, nem tartjuk szükségesnek a változtatást. A jövőben a vegyes együttesek esetében vegyék figyelembe, hogy bizonyos rendezvények, mint a színjátszás, agitációs tevékenység anyanyelven történjenek, a kórus és táncrendezvények mehetnek továbbra is vegyes összetétellel.
2. Kérték, hogy a marosvásárhelyi Székely Népi Együttes felvehesse valamelyik magyar személyiség nevét és, hogy több gondot fordítsanak a fejlesztésére .	2. Nem tartjuk szükségesnek a névváltoztatást. A közeljövőben megerősítik az együttes közösségét és tanulmányozni fogják annak a lehetőségét, hogy az együttes átköltözzön Csíkszeredába vagy Sepsiszentgyörgyre. Még ebben az évben létesülni fog Szebenben egy német nyelvű kórus.
3. A konferenciákon, propagandában kapjon nagyon szerepet a német és a magyar nyelv.	3. A kéréssel kapcsolatban: a) A magyar és német népességű települések kultúrházaiban szervezzenek minél több anyanyelvű konferenciát. b) A megyei pártbizottságok lépéseket tesznek, hogy növeljék a magyar és német származású pártoktatók számát. c) Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság és a Tanügyminisztérium lépéseket tesznek, hogy minél több magyar és német értelmiségi is előadási lehetőséghez jusson Bukarestben.
4. Tegyék lehetővé a magyar és német lakosságnak, hogy megtarthassák a hagyományos népi ünnepségeket.	4. Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság és a KISz Központi Bizottsága tanul- mányozni fogják a nemzetiségek szokásait, hagyományait és a laikus jellegű hagyományok megünneplését elősegítik akár csak azokét, amelyek hozzájárulnak a hazafiság és az egység megteremtéséhez. Több olyan dal, népviselet és táncfesztivált szerveznek, amelyeken a románok, magyarok és németek közösen léphetnek fel. (Jó példa erre a szebeni népművészeti fesztivál, ahol több nemzetiség képviselői vesznek részt)
5. A vegyes lakosságú települések könyvtáraiban hozzanak létre külön alapot az anyanyelvű könyvek beszerzéséhez.	5. Az új könyvtárhálózat létrehozásakor figyelembe fogják venni, hogy megfelelő alapokat kapjanak a nemzetiségek által lakott települések könyvtárai is.

Felmerült kérések	Megoldási javaslatok
6. A bukaresti Petőfi Házat alakítsák át magyar kulturális házzá.	6. Jelen pillanatban ez a kultúrház már nem viseli a Petőfi nevet, hanem a 7. kerület kultúrháza. Tanulmányozni fogják a működését és javasolni fognak bizonyos változtatásokat. Ugyanakkor tanulmányozni fogják a hajdani bukaresti Schiller ház működését is akár csak a többi nemzetiség kulturális központjait.
7. Mutassák be részletesebben az RKP által irányított MADOSz forradalmi tevékenységét.	7. Javasoljuk, hogy az *Anale*, a *Lupta de clasă* és *Studii* folyóiratok közöljenek cikkeket ebben a témakörben. A Politikai Kiadó adjon ki egy brosúrát. 1969-ben a MADOSz megalakulásának 35. évfordulója alkalmából szervezzenek egy tudományos ülésszakot. A Nicolae Iorga Történeti Intézet és a Történettudományi Intézet javaslatokat fog tenni a két nemzetiséget érintő történelmi jelentőségű eseményekről.
VII. A tudományos életet érintő kérdések	
1. Hozzanak létre egy akadémiai fiókszervezetet Szebenben.	1. Tanulmányozzuk annak a lehetőségét, hogy létrehozzanak egy tudományos központot. a rendelkezésre álló személyzet és a tudományos szükségletek figyelembe vételével.
2. Vegyenek fel több magyart a Román Akadémia tagjai közé.	2. Az akadémia jelölések alkalmával a kérdést elemezni fogják.
VIII. Egyéb kérdések	
1. Vizsgálják felül azon idős német személyek helyzetét, akik vagyonelkobzás áldozatai voltak és jelen pillanatban nincsenek hozzátartozóik és részesüljenek a támogatási alapból.	1. Javasoljuk, hogy a megyei néptanácsok terjesszenek elő megoldási lehetőségeket a Minisztertanácshoz.
2. A Szovjetunióba kényszermunkára deportált német személyek esetében ismerjék el ezeket az éveket régiségként a munka mezején.	2. A Munkaügyi Minisztérium elemezze ki a helyzetet és javasoljon megoldási lehetőségeket.
3. Gal Carl a brassói műszaki főiskolától kérelmezi, hogy saját költségén engedélyezzenek egy továbbképzési kiszállást az NSzK-ba vagy az NDK-ba.	3. A Munkaügyi Minisztérium elemezze ki a helyzetet és javasoljon megoldási lehetőségeket.
4. Elemezzék ki és engedélyezzék azon idős német nemzetiségű személyek kéréseit, akik az NSzK-ba szeretnének utazni, meglátogatni gyerekeiket és ha nem rendelkeznek megélhetési lehetőségekkel, oldják meg a helyzetüket.	

ANIC, fond. CC PCR Secţia Organizatirică, dos. 47/1968. 1–53. f Géppel írt román nyelvű jegyzék magyar fordítása.

30.
A Szocialista Egységfront és a Magyar (illetve Német) Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának létrehozása. Részletek az RKP KB ülésének jegyzőkönyvéből[92]

Bukarest, 1968. október 24–25.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: [...][93] A képviselői választások közötti időszakban nem létezett egy állandó testület, amely biztosította volna országos szinten, a párt vezetésével a helyi szervezetek rendszeres együttműködését. Ez alkalmat adhatott volna a többoldalú véleménycserére e szervezetek képviselői között, valamint megkönnyítette volna a tömegek széleskörű bevonását az ország fejlődési kérdéseinek megvitatásába. Éppen ezért, összhangban a társadalmi kapcsolatok és a társadalom tagjainak a gazdasági, politikai és állami életben való részvételének bátorításával, valamint a IX. Kongresszus és az Országos Konferencia utasításaival, a VB egy állandó politikai szerv létrejöttét javasolja. Figyelembe véve a társadalom fejlődési szintjét, a szocializmus építésének kiteljesedését, részt venne ebben szocialista társadalmunk vezető politikai ereje az RKP, valamint a fő tömeg- és helyi szervezetek. Javasoljuk, hogy ezt a szervezetet nevezzük Szocialista Egységfrontnak (SzEF). A SzEF egy állandó jellegű, demokrata szervezetbe fogja tömöríteni a román nép és az együttélő nemzetiségek minden erejét, az összes tömeg- és helyi szervezet képviselőjét, minden társadalmi osztály és réteg képviselőjét, melyek az új társadalmi rendszert alkotják. A szocialista rendszer minden energiáját – a párt vezetésével – a szocialista Románia haladására és folyamatos virágzására fogja összpontosítani. A szocializmus megvalósításában, a nép egységének megerősítésében, a szocialista demokrácia fejlesztésében kiemelkedő szerepe volt és van a nemzetiségi kérdés marxi–lenini szellemben való megoldásának, a jogegyenlőség biztosítása az együttélő nemzetiségek számára, a munkában és a harcban való testvérség fejlesztése mindazok között, akik Romániában élnek. A szocializmus építésének kiteljesedésében, a román nép és az együttélő nemzetiségek anyagi és szellemi életének virágzásával egyidőben fokozódik ezek egysége és testvérisége, egyre élesebben fejeződik ki a szocialista Románia nagy családjának megbonthatatlan célközössége. Az ember ember általi kizsákmányolásának felszámolása, a szocializmus végső győzelme nem csak a szabadság- és társadalmi jogok alapját képezi (melyeket ma hazánk dolgozói élveznek), hanem az egész népünk összetartó erejét is. A társadalmi igazságtalanságok, a faji, nemi, nemzetiségi diszkrimináció megszüntetésével a szocializmus minden dolgozónak egyenlő jogokat biztosított a társadalmon belül, korlátlan hozzáférést a gazdasági, társadalmi és politikai élethez, az oktatáshoz és kultúrához. A szocializmus építése során megvalósított egyik legfontosabb forradalmi átalakulás hazánkban a nemzetiségi kérdés

92 A jegyzőkönyvből csak a főtitkár részletes összefoglalóját, valamint a nemzetiségi kérdésre vonatkozó hozzászólásokat közöljük.

93 A párt megvalósításairól szóló általános bevezetőt nem közöljük.

marxi-lenini szellemben való megoldása, az állampolgárok teljes jogegyenlőségének biztosítása, nemzetiségre való tekintet nélkül. A román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozók egysége és testvérisége abban az évszázados küzdelemben gyökerezik, amit közösen folytattak a társadalmi felszabadulásért, az idegen uralom igájából való kiszabadulásért. Amint az ismeretes, a történelmi körülmények úgy hozták, hogy hazánk területén ősidőktől fogva a román nép mellett más nemzetiségű népek is letelepedtek. Vállvetve élve és dolgozva, jóban és rosszban, mindig egymás mellett, a román és más nemzetiségű dolgozók között baráti kötelékek alakultak ki a munkában, szolidaritás a haladásért való társadalmi mozgalmakban, a közös elnyomók, hódítók elleni és a vidék függetlenségéért vívott harcokban, ahol együtt építettek otthont és életet. Ez az együttélés és a közös harc, az ország nagy eseményeiben, illetve a teljes anyagi és szellemi alkotásban való egyesült részvétel, bizonyos jellegzetességet kölcsönöz azoknak a tartományoknak, ahol a románok mellett más nemzetiségű dolgozók is élnek. A szolidaritás és testvériség érzése a dolgozókban, nemzetiségtől függetlenül, tovább fejlődött a sovén, népellenes, ellenségeskedő politika ellenére is, melyet a kizsákmányoló osztályok folytattak a dolgozók közti viszály szítása érdekében. A történelem bebizonyította, hogy akik ellenségeskedő, nemzeti széthúzást tápláló politikát folytattak, azok mindig az uralkodó osztályok és az elnyomó imperialista hatalmak érdekei szerint cselekedtek, a saját nemzetük, a dolgozó tömegek érdekeinek és törekvéseinek, az egész nép ellenségeinek bizonyultak. Az éles osztályharc folyamán a dolgozók megtanulták, hogy csak soraikat szorosabbra húzva és erejüket egyesítve tudnak győzelmet aratni a közös kizsákmányolók és az elnyomók fölött.

Az idők folyamán a kizsákmányoló osztályok politikája ellen a román nép és az együttélő nemzetiségek legkiemelkedőbb tagjai szólaltak fel. A közös fellépésre és egy jobb életért, jogokért és szabadságért való közös harcra vonatkozó haladó eszméik gazdagították az egység és testvériség hagyományát hazánkban, az egész nép szellemi örökségének értékes részét képezik. Az RKP – átvéve és egy magasabb szintre emelve ezeket a hagyományokat, a marxi-lenini tanítás által vezérelve, a proletár nemzetköziség nemes eszméitől vezérelve – már kezdetben zászlajára tűzte a dolgozók szoros egységének megvalósítását a kizsákmányolás és elnyomás elleni közös harcban. Fellázadva mind a burzsoá-földesúri kizsákmányolás, mind pedig a nemzeti elnyomás ellen, pártunk határozottan küzdött a nacionalizmus és sovinizmus ellen, a társadalmi-politikai életben való nemzeti vagy faji megkülönböztetés politikája ellen. Már az illegalitás idején fáradtságot nem ismerve harcolt az ország minden állampolgárának teljes jogegyenlőségéért. A kommunista párt vezetésével a különböző nemzetiségű dolgozók együtt harcoltak az imperialisták és földesurak ellen, az országnak a fasiszta iga alól való felszabadításáért, a náci Németország leveréséért, a kizsákmányoló osztályok ellenszegülésének legyőzéséért és a népi demokrácia bevezetéséért.

A szocializmus építése hazánkban a román nép és az együttélő nemzetiségek közös erőfeszítésének eredménye, akik erős lendülettel ültetik gyakorlatba az RKP politikáját. A románok mellett az együttélő nemzetiségek fiai is aktívan részt vesznek minden területen: a politikai és társadalmi életben, az iparban, mezőgazdaságban, államigaz-

gatásban, a tudományos kutatásban, a művészi alkotásban. Ez a legsokatmondóbb konkrét kifejeződése a jogegyenlőségnek (mely a szocializmus éveiben vert gyökeret hazánkban), népünk egységének és összetartó erejének, a dolgozók céljai és törekvései azonosságának. Szocialista társadalmunk, melyben először valósult meg a társadalmi osztályok és kategóriák gazdasági és politikai érdekközössége, minden állampolgár – román, magyar, német és más nemzetiségű – számára korlátlan kiteljesedési és előrelépési lehetőséget biztosít minden téren, a társadalmi élet teljes hierarchiájában. RSzK alkotmánya, az egész nép szocialista szabadságjogainak alapokmánya, megteremti a politikai és intézményi keretet az állampolgárok (nemzetiségtől függetlenül) teljes jogegyenlőségének biztosításához, törvény által büntetve minden nacionalista-soviniszta propagandát, a faji vagy nemzeti gyűlölet bármilyen szítását. A szocialista rendszer által szentesített állampolgári jogok és szabadságok egyik hű kifejeződése az együttélő nemzetiségek képviselete a párt és az állam központi és helyi szerveiben, valamint a tömeg- és közösségi szervezetekben. Az államhatalom legmagasabb fórumában, a Nagy Nemzetgyűlésben, 67 nemzetiségi képviselő tevékenykedik, míg a megyei, municípiumi, városi és községi néptanácsokban közel 16 000 képviselő. Az RKP – a társadalom vezető ereje, mely mind az ideológiája, mind pedig az összetétele révén megtestesíti a nemzetköziség alapelveit – a nép legjobb fiait tudhatja soraiban, románokat és más nemzetiségűeket egyaránt. A párttagok 88,43%-a román, 11,57% pedig magyar, német és más nemzetiségű, mely arány híven tükrözi a RSzK lakosságának nemzetiségi összetételét. A KB-ban, a megyei, municípiumi, városi és községi bizottságokban, a vállalati, intézményi, iskolai és falusi pártszervezetek vezetőségében jelentős számú képviselő az együttélő nemzetiségek soraiból származik. A nemzetiségi dolgozók teljes jogú tagjai a tömeg- és közösségi szervezeteknek, a szövetkezeti szervezeteknek és alkotók egyesületének, szervezetten részt vesznek a románok oldalán a teljes politikai és társadalmi életben. A társadalom minden tagjának a legmagasabb szintű értékelési, előléptetési és jutalmazási kritériuma a szocializmus ügye és a haza iránti elkötelezettsége, a munkabírása és felkészültsége, a rendszerünk megerősítéséhez és közös hazánk virágzásához való hozzájárulása. (taps)

A dolgozók társadalmi egyenlőségének, a román nép és az együttélő nemzetiségek közti barátságnak a gazdasági alapját a szocialista tulajdon képezi, mely biztosítja minden állampolgár teljes egyenlőségét a termelési eszközökkel szemben, a munkához való jog terén, valamint az elvégzett munka mennyisége és minősége szerinti bérezésben. A nemzetiségi kérdés megoldásában és minden állampolgár társadalmi-politikai jogai és szabadságai gyakorlásának biztosításában döntő szerepe van a termelőerők országos fejlődésének, a megyék és települések gazdasági felvirágzásának. Az ország különböző vidékei, melyeket régebb gazdasági elmaradottságban tartottak (köztük azokat is, amelyekben a román lakosság mellett számos más nemzetiségű dolgozó is él), most fokozott ütemben iparosodnak. A párt teljes politikája arra törekszik, hogy a gazdasági potenciál állandó fejlődése olyan feltételeket teremtsen, hogy Románia lakói – legyenek azok románok, magyarok, németek vagy más nemzetiségűek –, teljes szívvel örülhessenek a szocialista civilizáció nyújtotta minden

előnynek. Az élet bebizonyította, hogy azokban a megyékben, ahol a román dolgozók mellett más nemzetiségű lakosság is él, a társadalmi élet sokoldalú fejlődése nagymértékben a dolgozók aktív együttműködésétől függ, nemzetiségtől függetlenül, a teljes gazdasági, politikai és kulturális tevékenység terén, a szocializmus építésében. A román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozókat szorosan összeköti a közös sors, nem tudják másképp elképzelni életüket, munkájukat és jövőjüket, mint megbonthatatlan testvériségben és egységben.

Az anyagi alapok fejlődésével egy időben az egész országban virágzik a tudomány, kultúra és művészet. A szocialista társadalom biztosítja mindenkinek a szabad megnyilvánulást a szellemi alkotás területén, minden értelmiségi számára - nemzetiségtől függetlenül - teret nyitva tehetségének és fantáziájának, hogy azt a tömegek kulturális felemelésének, az ország haladásának szolgálatába állítsa. A tudomány, művészet és kultúra magyar, német, szerb nyelvű képviselői, megtartva a nemzeti jellegzetességeket, a román értelmiségiekkel egyetemben hozzájárulnak a szocialista Románia szellemi kincstárának gazdagításához. Hazánkban az együttélő nemzetiségeknek 12 művészeti intézményük működik, 41 újság és folyóirat jelenik meg magyar, német, szerb, ukrán, örmény nyelveken, 675 000-es példányszámban. Évente több mint 3 490 000 könyvet és brosúrát adnak ki. A nemzetiségek körében soha nem volt ekkora arányú a művészeti és irodalmi élet, a tudományos tevékenység. A párt- és állami vezetés legutóbbi találkozásai a magyar és német nemzetiségű értelmiségiekkel nyilvánvalóvá tették az együttélő nemzetiségek soraiból származó kultúra-képviselőknek pártunk marxi-lenini politikájához való teljes csatlakozását.[94] Kifejezték akaratukat, hogy minden tehetségüket, tudásukat, munkaerejüket - a román értelmiséggel karöltve - hazánk szellemi élete virágzásának szolgálatába állítják. A teljes jogegyenlőség szellemisége, az együttélő nemzetiségek szellemi fejlődéséhez szükséges feltételek biztosítása jelentős kifejezést nyer abban, hogy számukra az oktatás kapui minden szinten nyitva állnak. Jelentős támogatás ebben az irányban az anyanyelvi oktatás biztosítása, az elemi szintektől a felsőoktatásig, amely az ország oktatásának általános fejlődésével együtt kiszélesedett.

Az 1967/1968-as iskolai évben az együttélő nemzetiségek nyelvén tanító iskolahálózat 1927 egységet foglalt magába. Ebben a hálózatban közel 250 000 tanuló vesz részt. Közel 14 500 nevelő, tanító és tanár dolgozik a nemzetiségek nyelvén működő iskolahálózatban, hozzájárulva az oktatás és a kultúra általános fejlődéséhez hazánkban. Az anyanyelvű oktatás kiszélesítésével és tökéletesítésével az állam megkönnyíti a más nemzetiségű ifjúság számára a román nyelv elsajátítását. Ez egy objektív szükségszerűség a jogegyenlőség alapelvének tényleges megvalósításához, azon feltételek megteremtéséhez, hogy az együttélő nemzetiségek fiataljai bántatlanul megnyilvánulhassanak a társadalmi élet minden területén, hogy bármelyik gazdasági, közigazgatási, tudományos vagy kulturális egységben a képességeiknek megfelelő tisztségeket tölthessenek be, bármely helységben, továbbá hogy folyamatosan tökéletesítsék szakmai, tudományos

94 A magyar és német vezető értelmiségiekkel való találkozásról részletesebben lásd a bevezető tanulmányt és az erre vonatkozó dokumentumokat.

képzettségüket. Minden állampolgárnak, nemzetiségtől függetlenül, szabad hozzáférése van a modern tudomány vívmányaihoz, lehetőségük van arra, hogy azon a nyelven tanuljanak, melyet legjobban ismernek, és szabadon használhatják a kulturális intézményeket: mindez szocialista rendszerünk demokratizmusának magas kifejeződése, valamint a szabadságjogoknak, melyeket az egész nép élvez.

A román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozók sokoldalú társadalmi megnyilvánulására pozitívan hatnak a pártnak az utóbbi években kezdeményezett intézkedései, melyek a társadalom megszervezésének és vezetésének tökéletesítését szolgálják. A szocialista demokrácia fejlődése, a IX. kongresszus és az Országos Konferencia határozatainak az egész társadalomra kiható megújító fuvallata megteremtik azt a környezetet, mely termékennyé teszi az állampolgárok széleskörű részvételét a politikai, gazdasági, ideológiai tevékenységben, az ország belügyi és külkapcsolatai döntő problémáinak megvitatásában. Az ország virágázásáért kifejtett közmunka, a gazdasági és társadalmi-kulturális életkörülmények egyenlősége, a célok és érdekek azonossága, annak a tudata, hogy a szocialista Románia jelen és jövőbeli haladásához van kötve minden állampolgár sorsa, nemzetiségtől függetlenül: egyre jobban ösztökélik és erősítik a román nép és az együttélő nemzetiségek egységét és testvériségét. Ebben az átfogó és sokoldalú társadalmi folyamatban legyőzték és félreállították a nacionalista-soviniszta mentalitás maradványait, mindenféle nemzetiségi begubózást és elszigetelődést. A szocializmus építésének fejlődése, a kommunizmusra való fokozatos áttérés feltételeinek megteremtése, egy magasabb civilizációs szintű társadalom megteremtése megerősíti majd a román nép egységét az együttélő nemzetiségekkel, megszilárdítja a közös haza nagy családját. A szocialista demokrácia fejlődésének jelenlegi követelményei, az együttélő nemzetiségek alkotó energiáinak – melyet az egész népének a haza fellendülésében tett fáradozásai keretében fejtenek ki – még jobb értékesítése, felvetik egy reprezentatív jellegű szervezet létrehozásának a szükségességét, mely az együttélő nemzetiségeket képviselné. Ez a szervezet aktívan hozzájárulna a párt politikájának megvalósításához, a szocialista társadalom fejlődési programjának kidolgozásához és gyakorlatba ültetéséhez. Ennek érdekében a VB javaslatot tesz a RSzK-béli Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa és a RSzK-béli Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa létrehozására. Azokban a megyékben, ahol a román lakosság mellett más nemzetiségű dolgozók is élnek, ott az illető nemzetiségek számára megyei tanácsokat hoznak létre. Ezek a szervek biztosítják majd az együttélő nemzetiségek fokozottabb részvételét szocialista hazánk gazdasági, politikai és kulturális életében, még inkább hozzájárulnak az egész nép egységéhez a szocializmusért vívott harcában. (taps) A SzEF-nak az a feladata, hogy biztosítsa az egész nép fokozottabb részvételét a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális tevékenységben, az ország dolgainak vezetésében, a szocialista társadalom előmenetelének biztosításában. A tapasztalat szerint a társadalom folyamatos fejlődése a legszélesebb tömegek kollektív bölcsességének és tapasztalatának teljes gyümölcsöztetésétől, a demokratikus jogok egyre aktívabb gyakorlásától függ. Továbbá attól, hogy az állampolgárok közvetlenül részt vegyenek a közérdekű kérdésekben hozott döntések megvitatásában és elfogadásában, a

közösséget érintő problémák megoldásában, hogy a kollektív vezetői formákat következetesen támogassák, hogy a társadalom minden tagjának a politikai és polgári felelősségét és öntudatát ösztönözzék. Ez szocialista társadalmunk fejlődésének törvényszerűsége, folyamatos megerősödésének, a dolgozók alkotó, építő tehetsége teljes megnyilvánulásának feltétele, illetve a dolgozóknak az új társadalom kiteljesedésében, az ország haladásában és virágzásában való részvételének feltétele is.

A SzEF szervezeti szinten is kifejezője lesz a munkásosztály és a parasztság szövetségének, az országban létező minden társadalmi osztály és kategória szocialista egységének, melyek, élükön a munkásosztállyal és a párt vezetése alatt, kiteljesítik a szocializmus építését. A SzEF állandó politikai szerv lesz, képviseleti jellegű, melyben részt vesz az RKP - szocialista társadalmunk vezető politikai ereje -, valamint a legjelentősebb tömeg-, közösségi és szakmai szervezetek. Lesz egy Központi Tanácsa, valamint állandó jellegű megyei, municípiumi, városi és községi tanácsai. A SzEF tevékenysége hozzájárul a tömeg- és közösségi szervezeteknek a politikai és állami életben való intenzívebb részvételéhez, lehetőséget ad az ezekkel és a néppel való kiterjedtebb tanácskozásra, a leghatásosabb megoldások meghozatala érdekében. Hozzájárul továbbá az ország fejlődését támogató határozatok sokoldalú megalapozásához, minden társadalmi kategória egyre élénkebb részvételéhez a szocializmus építésében, az RKP bel- és külpolitikájának szilárd megvalósításában. A SzEF fogja egybehangolni - a párt vezetése alatt - a tömeg- és közösségi szervezetek tevékenységét, illetve a szocialista építés kiteljesedésének szentelt erőfeszítéseiket.

A SzEF-hez fognak tartozni az együttélő nemzetiségek dolgozóinak tanácsai. Ezek a képviseleti jellegű tanácsok közvetlenül részt vesznek az ország teljes politikai életében, biztosítják a nemzetiségi dolgozók széleskörű, szervezett és a legkülönbözőbb területeken történő részvételét a szocializmus építésének megvalósításában, az ország anyagi és szellemi virágzásában. A nemzetiségi tanácsok - mind a központi, mind pedig a megyeiek - egyik legfontosabb szerepe, hogy támogassák a párt-, az állami és a közösségi szerveket az illető lakosság jellegzetes problémáinak megvizsgálásában, hogy a legjobb megoldásokat találják meg, a szocialista társadalom és a nemzetiségi állampolgárok általános érdekeivel összhangban. A tömeg- és közösségi szervezetekkel, az állami szervekkel együtt, a pártszervezetek vezetésével, a tanácsok a román és az együttélő nemzetiségek közti barátság, testvériség és egység megerősítésére vonatkozó pártpolitika alkalmazásáért fognak harcolni, az egyesített munka fejlődéséért, melyet szocialista hazánk virágzásának közös céljai és törekvései érdekében fejtenek ki. A tanácsok egyik fő feladata lesz a politikai nevelési tevékenységhez való hozzájárulás, melyet a párt és a közösségi szervezetek tartanak a szocialista hazafiság, a szocialista nemzetköziség műveléséért, az új rendszerünk iránti elkötelezettségért, a közös hazáért, a magas fokú kommunista etika fejlődéséért, mindenféle maradi, nacionalista felfogás és megnyilvánulás ellen, a tömegek szocialista tudatának folyamatos felemeléséért. Hozzájárulnak az együttélő nemzetiségek anyanyelvén való tudományos, művészeti és irodalmi alkotás ösztönzéséhez, szoros egységben a román nép alkotásainak fejlődésével, az egész ország szocialista szellemi haladásával. Ugyanakkor

hozzájárul a múlt haladó örökségének értékesítéséhez a kultúra és művészetek terén, a román nép és a nemzetiségek elődjei és szellemi alkotásaik iránti tisztelet műveléséhez. A létrehozandó tanácsok biztosítják a magyar, német és más nemzetiségű dolgozók egyre aktívabb részvételét, az egész néppel együtt, a párt és az állam külpolitikájának kidolgozásában és megvalósításában. Az együttélő nemzetiségek tanácsainak létrehozása előrelépést jelent a szocialista demokrácia fejlődésében, a politikai és polgári szabadságjogok megnyilvánulási terének kiszélesedésében, alkalmat ad a román nép és a nemzetiségek közti egység és testvériség újabb, erőteljes kijelentésére.

Tisztelt elvtársak, a Front szerepe az lesz, hogy biztosítsa az őt alkotó szervezetek, a széles néptömegek egyre aktívabb részvételét a politikában és az állam életében, az RKP belpolitikájának megvalósítását: az ország szocialista iparosítása, a mezőgazdaság intenzív, sokoldalú fejlesztése, a tudomány, oktatás és kultúra virágzása, a lakosság életszínvonalának a növelése, a gazdasági és társadalmi élet folyamatos tökéletesítése. Tevékenysége folytán a SzEF hozzájárul a munkásosztály, a parasztság, értelmiség, az összes dolgozók – nemzetiségtől függetlenül – RKP-körüli összetartó erejének megerősödéséhez, a tömeg- és közösségi szervezetek élénkebb megnyilvánulásához a politikai és társadalmi életben, a román nép és az együttélő nemzetiségek közti testvériség és egység megszilárdításához és elmélyítéséhez, minden kategóriabeli dolgozó közös politikai, gazdasági és társadalmi érdekeinek támogatásához, illetve ezek mozgósításához a szocializmus építésének kiteljesedését célzó program megvalósításában. A Front részt vesz a képviselőválasztásokon az államhatalom képviseleti szerveiben, olyan alakulatként, mely összefogja szocialista nemzetünk minden politikai és társadalmi erejét. A Nagy Nemzetgyűlésbe és a néptanácsokba való képviselőválasztásra a jelöléseket a SzEF nevében teszik meg. A Front szervezi meg az egész választási kampányt, a pártszervezetek vezetésével. A SzEF aktívan hozzájárul a párt és állam külpolitikájának kidolgozásához és megvalósításához, melynek legfőbb alapelve a barátság és testvéri szövetség, a gazdasági, politikai, kulturális és tudományos közreműködés fejlesztése minden szocialista országgal, a szocialista világrendszer egységének megerősítése.

Paul Niculescu-Mizil elvtárs: [...][95] Az együttélő nemzetiségi dolgozók tanácsainak megszervezését és felépítését illetően elmondom. Azért, hogy jobb feltételeket biztosítsunk a magyar, német és más nemzetiségű dolgozók aktív, sokoldalú és szervezett részvételének a pártpolitika megvitatásában és megvalósításában, a gazdaság, tudomány, kultúra, külpolitika fejlődését célzó intézkedések kidolgozásában és gyakorlatba ültetésében, javaslat született a RSzK-béli Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa és a RSzK-béli Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa létrehozására, mint állandó, képviseleti jellegű szervek. Ezek tagjai lesznek a SzEF-nek. A tanácsok székhelye Bukarestben lesz. Tagjaikat a magyar, illetve német dolgozók megyei tanácsai jelölik ki. A két tanácsnak egy-egy választott bürója lesz, mely a napi tevékenységek szervezését biztosítja. Azokban a megyékben, ahol nagyszámú magyar

95 A bevezető beszéd, általános összefoglalót nem közöljük.

vagy német nemzetiségű lakosság él, ezeknek megyei tanácsot hozunk létre. E tanácsok tagjait a megyei magyar illetve német dolgozók képviselői fogják kijelölni. Azon megyékben, ahol nagyszámban élnek más nemzetiségű lakosok, számukra is azonos kritériumok szerint létrejönnek a saját nemzetiségi megyei tanácsaik. Gondolunk itt például a szerb nemzetiségű lakosságra. Az együttélő nemzetiségek megyei tanácsaiban egy-egy elnök lesz, 2–3 alelnök és egy titkár, akik a közmunka elvének alapján és közösségi alapon fognak dolgozni. Fizetett alkalmazottaik nem lesznek. A magyar, német és más nemzetiségű dolgozók helyi és központi tanácsainak létrehozását segítendő egy-egy szervező bizottság összeállítását javasoljuk.

Az RKP KB Végrehajtó Bizottsága javasolja, hogy a SzEF Országos Tanácsát, a megyei, municípiumi, városi és községi tanácsait, valamint a nemzetiségi tanácsokat november végéig hozzák létre, hogy a Nagy Nemzetgyűlésbe való képviselőválasztási kampányt már a SzEF szervezhesse, a párt vezetése mellett. A SzEF és a nemzetiségi dolgozók tanácsainak létrejötte jelentős eseménynek számítanak országunk politikai életében, hozzájárul a dolgozó nép erkölcsi-politikai egységének, a román és a nemzetiségi dolgozók testvériségének, szocialista nemzetünk összetartásának állandó erősítéséhez, új feltételeket nyújt a széles tömegek számára az RKP bel- és külpolitikájának megvitatásában és megvalósításában való részvételhez, mely a szocializmus kiteljesedésére és a haza fellendülésére irányul, a szocializmus és a béke ügyének győzelmére.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Mielőtt szünetet tartanánk, kérem, hogy aki hozzá szeretne szólni, az iratkozzon fel az Elnökségnél.

20 perces szünet következik.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Átadom a szót Takács Lajos elvtársnak, őt követi majd Panã Gheorghe elvtárs.

Takács Lajos elvtárs: Tisztelt elvtársak, amint az ma is bebizonyosodott, az RKP KB főtitkára, Nicolae Ceauşescu elvtárs javaslatai alapján, pártunk vezetőségének egyik fő kérdése a vezetői módszerek és a szervezeti formák – amelyek keretében a szocializmus épül hazánkban – szüntelen fejlesztése és tökéletesítése. A szocializmus építése különböző időszakainak megfelelő szervezeti módszerek és formák megtalálásának képessége rávilágít a vezetés mélyen tudományos jellegére, bizonyítja a társadalmi fejlődés mindegyik szakaszában felmerülő szükségletek alapos megértését. Valóban, az új élet építésének közel negyed százados időszaka alatt, népünk megvalósította azt a tekintélyes egységet, mely az egész nemzetet a párt körül fogja össze. A marxista-leninista ideológia alapján egyesíti a román népet és az együttélő nemzetiségeket, a szocialista Románia nagy családját. Ez által tettekkel bizonyítottuk, hogy egyedül a szocializmus képes elvszerű nemzeti egységet létrehozni, melyben eltűnnek az antagonisztikus társadalmi ellentétek, mert kiirtottuk őket, azoknak az osztályokon nyugvó alapjait. Az is bebizonyosodott, hogy a társadalom előmenetele teljes mértékben biztosított az új mozgatóerők által: a szocialista hazafiság, a proletár nemzetköziség, a tömegek szocialista öntudata, a társadalmi felelősség egyre magasabb szintű, állampolgári tudata a társadalom minden tagjának részéről. Ebben az erkölcsi politikai keretben a SzEF lesz az új szervező erő, mely a szocializmus

építésének kiteljesedési szakaszában szervezeti alapon szentesíti az összes társadalmi osztály és kategória szocialista egységét. Ezek, élükön a munkásosztállyal és a párt vezetésével, a szocializmus és kommunizmus még magasabb fokozatára emelik népünket. Ez a szervezeti forma lehetőséget adott a párt körüli még szorosabb egységre, nemzetünk minden alkotó erejének még hatásosabb ösztökélésére. Amint azt Nicolae Ceauşescu elvtárs több ízben is hangsúlyozta, a mai felszólalásában is, az országban élő nemzetiségek szerves alkotóelemét képezik ennek a szocialista egységnek. Az ők teljes azonosulása az egész nép sorsával és törekvéseivel, lelkes részvételük abban a visszafordíthatatlan folyamatban, mely nem ismeri a múltba való visszatérést, biztosítja az együttélő nemzetiségek számára a SzEF szervezeti keretében az őket megillető helyet.

Úgy gondolom, hogy a SzEF keretében megszervezett Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa, mint e nemzetiségek képviseleti szervei, új impulzust adnak, még nagyobb mértékben hozzájárulnak az alkotó képességek értvényesítéséhez a közjó érdekében, még jobban szolgálják e nemzetiségek teljes beilleszkedését a közös hazába. A tanácsok hozzájárulnak a tömegek szocialista öntudatának felemeléséhez, egyes visszamaradt nacionalista csökevények, elszigetelődési törekvések kiirtásához. A tanácsok biztosítják a megfelelő szervezeti keretet a legmegfelelőbb módszerek megtalálásához, melyek a pártnak a nemzetiségi kérdésben folytatott marxi-lenini politikája gyakorlatba ültetéséhez szükségesek, továbbá ezen megvalósítások népszerűsítéséhez, egyes félreértések kiküszöböléséhez, melyek előfordulhatnak e téren. Ugyanakkor a tanácsoknak hozzá kell járulniuk a román nyelvtudás még szélesebb körű elterjedéséhez a nemzetiségek körében, elsősorban a fiatalok között, bizonyos hiányosságok kiküszöböléséhez, mely ez ügyben még fennáll egyes iskolákban. Ezek a hiányosságok néha még mindig megnehezítik a lehetőségek teljes kihasználását, melyet rendszerünk egyenlő mértékben biztosít mindenki számára, nemzetiségtől függetlenül, hogy képességeit, személyiségét fejleszthesse, hogy azt saját és az egész közösség hasznára fordíthassa. Úgy vélem, hogy társadalmunk ezen új szervezési szerkezete hozzájárul a társadalom új, még magasabb fokozatra való emeléséhez, ösztönzi annak még gyorsabb fejlődési ritmusát, ezért teljes mértékben egyetértek a javaslatokkal. Végezetül szeretnék egy javaslatot tenni a tanácsok elnevezésével kapcsolatban, mivel társadalmunk elért egy olyan egységesített szintet, ahol az ellenséges elemeknek már nincs megnyilvánulási lehetőségük, ugyanakkor minden szervezetünk, szervünk a dolgozóké: nem lenne-e megfelelőbb ezeket a tanácsokat a RSzK-béli magyar nemzetiség tanácsának, vagy a RSzK-béli magyar és német nemzetiségű lakosság tanácsának nevezni? [...][96]

Király Károly elvtárs: [...][97] Ezen jelentős megvalósítások forrása a marxi-lenini tanoknak országunk jellegzetes feltételeihez való alkalmazásában rejlik. Következetesen alkalmazva ezt a tanítást, a párt sok bölcsességgel és gondoskodással oldotta meg a nemzetiségi kérdést. A szocialista Románia minden állampolgára, nemzetiségtől

96 A nemzetiségi kérdésben nem releváns felszólalásokat, pl. Gheorgeh Pană felszólalása, nem közöljük.
97 Király általános jellegű bevezető beszédét nem közöljük.

függetlenül, egyenlő jogokat és megnyilvánulási, fejlődési lehetőségeket élvez minden tevékenységi területen. Összebarátkozva a munkában, együtt alakítják sorsukat, fényes jövőjüket. Ezek a jogok és kötelességek tükröződnek hazánk alkotmányában, gyakorlásuk pedig a szocializmus anyagi alapjainak, az ipar, mezőgazdaság, tudomány és kultúra, teljes társadalmi életünk fejlődésében való aktív és állandó részvétel által valósul meg. Kovászna megyében, a szorgalom és szépség ősi vidékein, testvéri egyetértésben dolgoznak együtt az üzemekben, a szántóföldeken, a társadalmi-kulturális intézményekben a román, magyar és más nemzetiségű dolgozók, önfeláldozóan és lelkesen megvalósítva a párt által felvázolt gazdasági és politikai feladatokat, teljes mértékben élvezve alkotó tevékenységük gyümölcseit. A párt- és állami vezetés újabb látogatása Kovászna megyében élő bizonyítéka pártunk általános bel- és külpolitikájához való kötődésnek, illetve annak az elhatározásnak, miszerint a Kovászna megyei dolgozók, nemzetiségtől függetlenül, szünet nélkül fognak dolgozni e politika életbe léptetésén.[98] A nemzeti kisebbségekhez tartozó dolgozóknak számtalan lehetőség áll rendelkezésükre, hogy aktívan, minden képességüket és tehetségüket latba vetve részt vegyenek az ország és Kovászna megye teljes társadalmi életében. Jelen vannak minden párt-, állami, tömeg- és közösségi szervezetben és szervben, a székelyek fiai, munkások, parasztok, értelmiségiek, részt vesznek a párt vezető testületeiben, a néptanácsokban, a termelőszövetkezetek vezetőségi tanácsaiban, az igazgatói bizottságokban, munkájuk pedig magas elismerésnek örvend. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak létrehozása a párt mélyen tudományos, realista politikájának újabb sokatmondó bizonyítéka. Éppen ezért, teljesen egyetértek a pártvezetés javaslatával, melyet Nicolae Ceauşescu elvtárs mutatott be a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsáról. Ezek létrejötte egy újabb előrelépést jelent szocialista rendszerünk demokratizmusának fejlődésében, jelentős pillanat az egész nép lelki-politikai egységének megerősítésében az RKP körül, mely tapasztalt vezető és győzelmeink ihletője. Annak a gondoskodásnak újabb tanúságai, melyet pártunk és államunk fejez ki az együttélő nemzetiségek dolgozóinak minél szélesebb körű részvételéért az egész társadalmi-politikai életben.

A párt iparosítási politikája számos települést élesztett fel, a fejlődés újabb fokozatára emelve Kovászna megye helységeit, melyeket többségükben székelyek laknak. Kézdivásárhelyen például három új vállalat épül. Baróton az ország egyik legfiatalabb bányászati települése fejlődik. A lignit kitermelési egységek kiterjedése a medencében nem csak új és erős alapot teremt hőerőműveink számára, hanem Barótnak, mint az egyik első városi központnak a fejlődését is jelenti. De Kovászna megyének nem csak az altalajkincsei, hanem természeti szépségei is egyre inkább felértékelődnek, amint azt a gyógyfürdő telepeinek a modernizálása is bizonyítja. Ami pártunk és államunk minden vidék harmonikus fejlődésére vonatkozó politikáját illeti, megyénk új, beszédes képekkel gazdagítja az ország térképét. A következő ötéves terv időszakában a megye más települései fognak erőteljes gazdasági és társadalmi fejlődést

98 A közigazgatási reform lebonyolítása utáni hónapokban a pártvezetés ellátogatott a két újonnan létrehozott székely megyébe is, így Sepsiszentgyörgyre, Kovászna megye székhelyére is.

elérni. Az anyagi termelés terén elért gazdag tevékenység harmonikusan összekapcsolja és kiegészíti a szellemi tevékenységet. Megyénk lakóinak számos lehetőség áll rendelkezésére, hogy kibontakoztathassák tehetségüket, felmutassák irodalmi, művészeti, tudományos alkotásaikat, melyek gazdagítják népünk kulturális örökségét. Ezen az őszön a Sepsiszentgyörgyi Állami Magyar Színház két évtizedes tevékenységét ünnepli a tömegek művelése terén: e két évtized alatt 150 bemutatót tartottak, összesen több mint 6000 előadást, melyeket közel 2 millió városi és falusi néző követett figyelemmel.[99] Új líceumok jöttek létre, szakiskolák, egy művészeti népi iskola, egy zeneiskola stb., ahol a román fiatalok mellett számos magyar nemzetiségű fiatal is tanul az anyanyelvén.[100] Mindannyian ugyanazokat a legkedvezőbb feltételeket élvezik, melyeket az RKP és államunk biztosít számukra, hogy tehetségüket és hozzáértésüket kamatoztassák a maguk és az egész ország javára.

Úgy gondolom, hogy a SzEF létrehozása, mely az ország legátfogóbb politikai szervezete, megszilárdítja a párt és a nép közti egyre növekvő egységet, a párt céljai és a nép törekvései közti szerves egységet. Ez lenne a dolgozók – nemzetiségtől függetlenül, románok, magyarok, németek, szerbek – összetartó erejének kifejeződése a társadalmi haladás feladatainak megoldásában. Határozott meggyőződésem, hogy a SzEF ösztönözni és dinamizálni fogja a dolgozók kezdeményezéseit a szocializmus építésében, még kedvezőbb feltételeket teremt egy sokoldalú politikai tevékenységhez, mely a párt IX. kongresszusának és az Országos Konferenciájának dokumentumaiból származó feladatok sikeres megoldását szolgálja, szocialista nemzetünk virágzását és fellendülését.

Meg vagyok győződve arról, hogy a Kovászna megyei dolgozók az egész néppel együtt bizalommal és elégedetten fogadják a KB plenárisán elfogadásra kerülő új intézkedéseket.

Péterfi István elvtárs: [...][101] Hasonlóképpen, különböző szervezetekben biztosított az együttélő nemzetiségek képviselete. Például, a megyét a Nagy Nemzetgyűlésben képviselő 15 küldött közül 4 magyar, egy pedig más nemzetiségű. A megyei, municípiumi, városi és községi néptanácsok 4287 képviselője közül 739 magyar, 9 más nemzetiségű. A köztársasági és helyi vállalatok igazgató bizottságaiban a 703 elvtárs közül 125 magyar, 4 német, 12 pedig más nemzetiségű. Alá kell húznom, hogy megyénk tudományos, kulturális, művészi képviselői, románok, magyarok, németek és más nemzetiségűek, műveik által jelentősen hozzájárulnak hazánk szellemi kincstárának gazdagításához, ugyanakkor ezek a művek tükröződnek a lakosság hazafias nevelésében is. Kolozsváron 4 irodalmi–művészeti folyóirat jelenik meg, közülük kettő magyarul (az *Utunk* és a *Korunk*), melyekben kölcsönösen közölnek román, magyar és más nemzetiségű írók és tudósok. Kolozsvárnak a Nemzeti Színház és a Román Opera mellett Állami Magyar Színháza és Magyar Operája is van, melyek a párt és az állam jelentős anyagi és erkölcsi támogatásával tekintélyes művészeti intézmények-

99 A sepsiszentgyörgyi színházat, állandó művészeti intézményként 1948-ban hozták létre Állami Magyar Népszínház néven, majd 1949-től Állami Magyar Színház megnevezés alatt működött.

100 A zenei iskolai oktatás, pl. 1968-ban indult el Sepsiszentgyörgyön.

101 Az általános jellegű bevezetőt nem közöljük. Péterfi Kolozs megye küldöttjeként szólalt fel.

ké lettek, hazai és külföldi elismerésnek egyaránt örvendenek. Elegendő csak az Állami Magyar Színháznak a Magyar Népköztársaságban (Budapesten és Debrecenben) elért sikereit említenem, ahol az előadásokat mind a szaksajtó, mind pedig a közönség nagyra értékelte. Mindez pártunk és államunk gondoskodását bizonyítja az együttélő nemzetiségek kultúrájának állandó virágzásáról, szocialista hazánk általános fejlődésének keretei között.

Elvtársak, a pártpolitika megvalósítása során arra figyeltünk, hogy a megyében minden szükséges feltételt biztosítsunk ahhoz, hogy a fiatalok az anyanyelvükön tanulhassanak. Eszerint a 946 egységből 261 egység és tagozat magyar tannyelvű. A 7467 tanügyi káderből 1120 dolgozik magyar tannyelvű iskolákban és tagozatokon. Az 9–12. osztályok 100 732 tanulójából 16 500 folytatja tanulmányait magyar nyelvű iskolában vagy tagozaton. Kolozsváron 6 felsőoktatási intézmény működik, 23 karral, ahol mintegy 50 tagozat foglalkozik a felsőfokú végzettségű káderek szakosodásával. Itt is figyeltek arra, hogy a hallgatók anyanyelvükön tanulhassanak. Így a bölcsészkaron 7 magyar tannyelvű tagozat működik, emellett pedig 25 tantárgyat oktatnak párhuzamosan két nyelven, románul és magyarul. Hasonlóképpen, elvtársak, a felsőoktatási intézményekbe való felvételit a jelentkezők számára legelérhetőbb nyelven tartják, vagyis románul, magyarul vagy németül. A tanügyi káderek 1835-ös összlétszámából 325-ön magyarok, 37-en németek, 87-en pedig más nemzetiségűek. A nappali és a látogatás nélküli tagozaton összesen 19 686 hallgató van, közülük 3452 magyar, 352 német és 354 más nemzetiségű. A fenti példák meggyőzően bizonyítják, hogy az együttélő nemzetiségek számára Kolozs megyében és az egész országban biztosítottak a fejlődési feltételek minden tevékenységi területen. Ez a magyarázata annak, hogy a dolgozók, nemzetiségtől függetlenül, elfogadják és támogatják pártunk és államunk politikáját. Ez alkalommal szeretném megemlíteni, hogy a párt- és állami vezetés, élén Nicolae Ceauşescu elvtárssal, az ország megyéiben, közöttük Kolozs megyében tett látogatása valódi szimpátia-tüntetéssé alakult át, a lángoló szeretet kimutatásává, amiért a pártvezetés határozottan alkalmazza a gyakorlatban a marxi-lenini tanokat a szocializmus építésének kivitelezéséért, figyelembe véve az ország konkrét viszonyait. A SzEF és az együttélő nemzetiségek tanácsainak megalakítása új előrelépést jelent a szocialista demokrácia fejlődésében, a politikai és polgári szabadságjogok megnyilvánulási tere kiszélesedik, ami maga után vonja a román nép és a nemzetiségek még nagyobb egységét a párt és vezetése körül, ekképpen teljes mértékben hozzájárulva szocialista hazánk további virágzásához.

Szünet után

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Elvtársak, újranyitjuk az ülést. Átadom a szót Fazekas János elvtársnak, őt követi Bughici Simion elvtárs.

Fazekas János elvtárs: Kedves elvtársak, mindenekelőtt egy megjegyzést szeretnék tenni a Valter Roman elvtárs által elmondottakhoz, egy olyan kérdéshez, amivel nem értek egyet. Szó volt a pártnak egy boldog korszakáról. Az igazság az, hogy erről a pártbeli örömről csak a IX. kongresszus után beszélhetünk, amikor is közösen választottuk a párt élére Ceauşescu elvtársat. Csak a IX. kongresszus óta, a kongresszusi és az Országos Konferencia határozatainak alapján, valamint a KB, a VB, a Ceauşescu elvtárs vezette

Állandó Elnökség fokozott munkája nyomán születtek meg a határozott intézkedések a múlt egyes súlyos hibáival szemben. Ezek az intézkedések hivatottak biztosítani, hogy a pártban soha többet nem ismétlődik meg a lenini pártvezetési normák megsértése, a demokrácia és a szocialista törvényesség áthágása.

Ami a Ceauşescu elvtárs által bemutatott dokumentumot illeti, én úgy gondolom, elvtársak, hogy azt elég nehéz kiegészítenünk, mert össze van benne foglalva az RKP-nak a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos minden tapasztalata, a párt létrejöttétől kezdődően. Benne van a kommunista párt tapasztalata az egész román nép és az együttélő nemzetiségek mozgósításáról a politikai hatalom átvétele, a szocialista forradalom megvalósítása, a szocializmus építése érdekében a szocializmusnak városon és a falvakban való győzelme céljából végzett hősi munka. Ez a dokumentum magába foglalja ezt a hatalmas elméleti, gyakorlati és szervezési munkát, melyet pártunk a kezdetektől végzett, mind a szocialista építkezés területén, mind pedig a nemzetiségek és a román nép egyenjogúsági elvének a gyakorlati megvalósításában. Ami igazán fontos a szocialista Romániában a nemzetiségi kérdés megoldás terén az, hogy pártunk figyelembe vette az ország jellegzetes nemzetiségi viszonyait és, hogy a marxi-lenini politika megvalósításában a jogegyenlőség alapelvét követte, gazdasági, politikai, jogi, társadalmi-kulturális területen egyaránt. Pártunk nemzetköziségéből adódó tapasztalatára természetesen büszkék vagyunk és szerintem többet kell tennünk, mint eddig, nem annyira az országban, mint inkább külföldön, mivel az országban az együttélő nemzetiségek, legyenek azok magyarok, németek, szerbek vagy mások, érzik pártunk marxi-lenini politikáját. Nagyobb propagandát kell szerveznünk, hogy teljesebben mutathassuk be rendszerünk megvalósításait a marxi-lenini politika terén, hogy azok, akik még megpróbálnak sovinizmussal és nacionalizmussal vádolni, azok láthassák a mi internacionalista pártunkat, a romániai kommunistákét, mely képes volt megvalósítani a román nép és az együttélő nemzetiségek teljes jogegyenlőségét. Szocialista demokráciánk fejlődését ez, a pártpolitika szempontjából nagyon fontos terület is bizonyítja. Pártunk soha nem tekintette úgy a nemzetiségi problémát, mint egy taktikai, nevelési kérdést, hanem mindig a román proletariátus és a nemzetiségi dolgozók általános harcának kontextusában kezelte. Éppen ezért, a kommunista pártban a kezdetektől fogva együtt voltak a román, magyar, német, zsidó és más nemzetiségű kommunisták, akik egyenlő mértékben harcoltak a börtönökben a burzsoázia ellen és a politikai hatalom átvételéért az országban. Ugyanez történt hazánk felszabadítása után is, és most elsősorban a Székelyföldre gondolok, ahol akkor tevékenykedtem. Miután a székelyeket felszabadította román és a szovjet hadsereg, a székely lakosság az RKP köré tömörült, mert benne látták évszázados törekvéseik, illetve a teljes jogegyenlőség megvalósítását, melyeket a párt létrejötte óta harci zászlajára tűzött. Azóta részt vettünk és aktívan részt veszünk a szocializmus és kommunizmus építésében hazánkban. Íme, miért tartják a magyar, német és a többi együttélő nemzetiséghez tartozó kommunisták közös hazájuknak a szocialista Romániát: mert ebben a nagy családban valóban egyenrangú tagok vagyunk, egyformán harcolunk pártunk és államunk politikájának megvalósításáért.

A Ceauşescu elvtárs által bemutatott dokumentumnak nagy elméleti és gyakorlati fontossága van pártunk tevékenységére nézve. De el kell mondanom, elvtársak, hogy az évek során sajnos nem mindig fordítottak kellő figyelmet a román nép és az együttélő nemzetiségek közti nemzetiségi, szocialista és demokratikus kapcsolatok kérdéseinek. Ezt én már több ízben is elmondtam, legutóbb az Udvarhelyen tartott beszédemben, hogy a kommunista párt IX. kongresszusa, Országos Konferenciája, a RSzK alkotmányának elfogadása[102], Ceauşescu elvtárs megválasztása pártunk élére, a magyar nemzetiségű lakosság számára tulajdonképpen egy határt jelöl, mivel ezekben a dokumentumokban van néhány olyan kérdés, mely az évek során emésztett bennünket. Csakhogy nem létezett a pártdemokrácia, mint jelenleg, és ez sokszor megnehezítette a véleménynyilvánítást: ha azt mondtad, hogy az együttélő nemzetiségeknek sajátos, nemzeti problémáik is vannak, akkor nagyon könnyen és nagyon gyorsan nacionalistaként vagy sovinisztaként bélyegeztek meg. Ceauşescu elvtárs a IX. kongresszuson és az Országos Konferencián felvetette azt a tézist, mely előzőleg, sajnos, soha nem jelent meg pártdokumentumokban: a gazdasági egyenjogúság kérdése, mely minden állami, anyanyelvi oktatási, minden kulturális, művészeti, tudományos intézményben kifejtett tevékenységünk virágzásának alapját képezi. De ezen a kongresszuson, miután megfogalmazódott ez a tézis, mint a párt nemzetiségi politikájának alapelve, azután már nem maradt csak tézisként, hanem valóra válik, kedves elvtársak. Ennek az ötéves tervnek a keretében már nagyon sok vállalat épül a Székelyföldön, és következik a második ötéves terv, amikor még többet építünk. Ezeknek a tényeknek köszönhetően, elvtársak, a lakosság még soha nem látott bizalommal és szeretettel fordul az RKP-hoz és vezetőségéhez. Ezt bizonyította a legutóbbi látogatás is, melyet a pártvezetés a Székelyföldön tett, amikor a vezetőséget és Ceauşescu elvtársat hatalmas lelkesedéssel és szeretettel fogadták.[103]

A másik jelentős probléma az, hogy a IX. kongresszustól kezdődően már nem használatos marxista irodalmunkban a nemzeti kisebbség kifejezés, és ez jó, mert nem egy formális kérdésről van szó, hanem ez egy alapvető kérdés.[104] A IX. kongresszus előtt sokáig használták és engem is, másokat is sértett, mert abban a pillanatban, amikor elismerem, hogy a román bajtársaméval egyenlő jogokkal rendelkezem, attól kezdve már nem vagyok kisebbségi. A pártkongresszus dokumentumaiban, Ceauşescu elvtárs beszámolójában, az alkotmánnyal kapcsolatos jelentésben már helyes kifejezést használnak: nem beszélnek nemzeti kisebbségekről, hanem együttélő nemzetiségekről, akik együtt élünk és dolgozunk a szocialista Romániában. Az a mód, ahogy pártunk megoldja az összes társadalmi, politikai, gazdasági, kulturális kérdést, ténylegesen bizonyítja, hogy pártunk bőségesen ellátja szocialista társadalmunk vezetői szerepét. Ez igazolja – amint azt Ceauşescu elvtárs mondta –, hogy a marxizmus-leninizmus nem dogma, nem vallás, nem egy imádság. Egy állandóan fejlődő, élő tudomány, amely népünk és pártunk forradalmi tapasztalatával gazdagodik. Éppen ezért a nemzetiségi

102 Az 1965-ös román alkotmány elfogadására utal.

103 Ceauşescu 1968 augusztusában látogatta meg Hargita és Kovászna megyét.

104 A *kisebbség* kifejezést 1946-tól a *nemzetiség* kifejezés váltotta. Az ötvenes évek elején ismét visszatértek a *nemzeti kisebbség* használatára, majd az ötvenes évek végén megjelent a román néppel „együttélő nemzetiségek" (naţionalităţi conlocuitoare) fogalom, amit az 1956-os alkotmány szentesített.

kérdéshez kapcsolódó tézisek sem dogmák, és ezt bizonyítja a Ceauşescu elvtárs által bemutatott dokumentum. A szocializmus, majd pedig a kommunizmus építésének új viszonyai között azt szeretnénk, hogy ebben az intenzív munkában, az egész nép közös harcában az együttélő nemzetiségek még aktívabban vegyenek részt. Ezért helyesnek tartom a magyar, német és más nemzetiségű dolgozók megyei szintű tanácsainak megalakítását, mert ez a román nép és az együttélő nemzetiségek testvériségének és barátságának még erősebb megszilárdulásához vezet, az alkotmányban előírt jogok és annak a gyakorlatnak még teljesebb megnyilvánulásához, melyet a párt nap mint nap megvalósít. Természetesen, előfordult néhány tévedés és hiányosság is a nemzeti kérdésben, de jellemző, hogy a párt IX. kongresszusa után a pártvezetőség meghozta és meghozza a megfelelő intézkedéseket a hiányosságok felszámolására.

Még egy dolgot szeretnék mondani Önöknek, különösen az Akadémiának, ahol a magyar és német tudósok elégedetlenek. Az Akadémia közel 350 teljes jogú és levelező tagja közül csak 3 tudós magyar: 1 teljes jogú tag és 2 levelező. Íme egy probléma, melyen javítanunk kell, hogy ebbe a szervbe, megfelelő módon, az együttélő nemzetiségek soraiból is válasszunk be tagokat. Elvtársak, az idén, december 1-jén fogjuk ünnepelni Erdély egyesülését Romániával. A szocialista Románia történelmének ez a pillanata nem csak a román népnek lesz ünnepély, hanem az együttélő nemzetiségek számára is. Az idősebb korosztálybeli magyar kommunisták, illetve akik életben maradtak (egyesek börtönben vagy a lágerekben haltak meg), az 1921-es pártba való belépésüktől kezdve helyesnek tartották, hogy az erdélyi román lakosság, amely a nagy többséget tette ki, az önrendelkezési jog alapján Romániával egyesült. Mi, akik fiatalabbak vagyunk, akik augusztus 23. után álltunk be a mozgalomba, a pártba, mi, magyar nemzetiségű páraktivisták, a romániai magyar lakosság, mi úgy gondoljuk, hogy ez az egyesülés a nép joga, a romániai szocialista nemzeté. Ez a nagy évforduló, amit szervezünk, a miénk is lesz, mivel ezt a kérdést véglegesen megoldottnak tekintjük hazánkban, és jogokkal veszünk részt az ünnepségen, a román nép és az együttélő nemzetiségek egyaránt. Ebből a szempontból is a KB jelen plenáris ülésének – melyen megvitatjuk a nemzetiségek kérdését és egy sor, a dokumentumban javasolt intézkedést – jelentős mozgósító, ösztönző hatása van a magyar és más nemzetiségű lakosságra nézve, a kommunista párt körüli gyülekezésben, mely mindannyiunk pártja, nemzetiségtől függetlenül, legyen szó románokról, magyarokról, németekről vagy más nemzetiségiekről.

Íme, elvtársak, egy néhány azon problémák közül, melyeket fel akartam vetni. Teljesen egyetértek azokkal a dokumentumokkal, melyeket Ceausescu elvtárs mutatott be.

ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 1968. 47–111. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

31.
A Benedek Elek Emlékház és a Hargita Népi Együttes létrehozása

Bukarest, 1968. december 20.

1969. április 4-én töltené 185. életévét Körösi Csoma Sándor világhírű, erdélyi magyar tudós.[105] Ezzel az évfordulóval kapcsolatban, emléke előtt tisztelegve, ajánljuk:

1. Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság és a Kovászna megyei Néptanács állítsák fel a tudós mellszobrát Kovászna városában.

2. A Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság Kovászna megyei részlege a România Szocialista Köztársaság Akadémiájával közösen szervezzen jubileumi gyűlést Sepsiszentgyörgyön.

3. Az enyedi épületre, ahol tanulmányait folytatta, helyezzenek el emléktáblát.

4. Nevezzenek el róla egy sepsiszentgyörgyi utcát.

A javaslatokat a RSzK Magyar Nemzetiségű Dolgozóinak Tanácsával egyetértésben tettük. [...][106]

8. pont – Benedek Elek emlékház létrehozása Kisbaconban, Kovászna megyében.

Látszik, hogy a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa nagyon aktív. Elvtársak, egyezzünk bele.[107] (Az elvtársak mind beleegyeznek).

9. pont – Javaslatok egy Hargita megyei népi együttes létrehozására.

Vannak-e kérdések?

Dumitru Popescu elvtárs:[108] Nem derül ebből ki a Hargita megyei elvtársak nézőpontja.

Vasile Patilineț elvtárs: Ők nem értenek egyet azzal, hogy a 170 személyből csak 40 menjen át. Szeretném tájékoztatni önöket, hogy amikor Hargita megyében jártam, a Hargita városi[109] értelmiségiek egyik gyűlésén, erősen szorgalmazták, hogy nekik is lehessen vegyes együttesük, mely egyaránt bemutatná a vidék magyar és román folklórját. Véleményem szerint a javasolt forma nem jó. Elsősorban jelezném, hogy Maros megyében ennek az együttesnek 170-nél több tagja van, ezen kívül pedig létezik még 5 művészeti intézmény, az együttest pedig külön a helyzet sajátosságára való tekintettel hozták létre. 1967–1968 folyamán minden évben 170 előadást tartottak, és minden előadáson átlagosan 360 személy vett részt. Nekik elegendő a bevételük. Ezért az a véleményem, hogy a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsában beszéljék meg, hogy ez az együttes maradjon Marosvásárhelyen, de küldjenek Hargitába is 70 embert, és csökkentsék az állam kiadásait, ami egy ilyen nagy együttessel jár, mint a vásárhelyi. Így lehetőség nyílik arra is, hogy az anyagi alapokat megosszák. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy ésszerűbb lenne az állami támogatás mértékét is csökkenteni, hogy több maradjon az amatőr színészeknek. Nem értek egyet viszont

105 Kőrösi Csoma Sándor (a román nyelvű szövegben Chiorosi Cioma Sandor)
106 A nemzetiségi kérdésre nem vonatkozó párthatározatokat nem közöljük.
107 Nicolae Ceaușescu közbeszólása.
108 Dumitru Popescu 1965–1968 között a *Scânteia* főszerkesztője volt, majd 1968–1971 között a KB titkára.
109 Valószínűleg Csíkszeredára gondolt.

azzal a javaslattal, hogy 130 hely maradjon Vásárhelyen, 40-et pedig adjanak Hargitának.

Virgil Trofin elvtárs:[110] Nekem úgy tűnik, hogy a Patilineț elvtárs javaslata tulajdonképpen a vásárhelyi együttes megszüntetését célozza meg. Itt nem tevődik fel az a kérdés, hogy valaki támogatná, hogy ez az együttes Marosvásárhelyen legyen [...][111]

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Elvtársak, tudtommal ezt az együttest székely együttesnek hívták, ha pedig székely, akkor kerüljön át a székelyekhez, ha már így akarunk tárgyalni.

Virgil Trofin elvtárs: Ezt az együttest Marosvásárhelyen Állami Dal- és Táncegyüttesnek hívták.

Vasile Patilineț elvtárs: Székely együttesnek hívták, mindenki így ismeri.[112]

Virgil Trofin elvtárs: Én ismerem ennek az együttesnek a tevékenységét és azt is tudom, hogy hogyan alakult meg. Ismerem, nem csak a székelyekre gyakorolt befolyását, hanem a magyar és román lakosságra is. Szerintem, ha most a megszüntetését szorgalmazzuk, nem teszünk jót, ezért azt a javaslatot tartom jó megoldásnak, hogy az állások egy részét helyezzük át Hargitába, de tartsuk meg a vásárhelyi együttest is.

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Azt javasolnám, hogy mutassák be nekünk, hogy mekkora létszáma van ennek az együttesnek, mert most hallom, hogy 174 alkalmazottról van szó. Legyen csak 60–70 alkalmazottjuk.

Vasile Patilineț elvtárs: 138 művészük van és 38 személyes adminisztráció. A filharmónia zenekara különálló, más rendszere, más támogatottsága van.

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Egyetértek azzal, hogy osszuk kettő. 100 maradjon Marosvásárhelyen, 74 pedig menjen át Hargitához – nem a személyek, hanem mint állások.

Paul Niculescu-Mizil elvtárs: Véleményem szerint a marosvásárhelyi együttes egyik legszebb megvalósításunk ezen a téren. Nagyon szépen összekapcsolja a magyar folklór hagyományait, nem csak a székelyt, hanem általában a magyart, emellett pedig sikerült feldolgoznia a vidék román folklórját is. Úgy gondolom, hogy ez az együttes helyesen mutatja be helyzetünket. A Patilineț elvtárs által bemutatott adatok nem olyan rosszak, kitűnik belőlük, hogy azért csak van tevékenység. Van egy kórusuk, ami egyúttal a filharmónia kórusa is, és mindenki tudja, hogy egy filharmonikus zenekar kórus nélkül nem ér semmit, mert csak hangszerekkel nem tudnak olyan előadást létrehozni, amelyre eljönnének az emberek. Ezért az a véleményem, hogy tartsuk meg ezt az együttest. Adjunk valamit, lássuk, mit tudunk adni, hogy ne szűnjön meg a kórus. Ha 74 személyt adunk át, akkor nagy nehézségeik lesznek, ezért inkább bízzuk meg az elvtársakat, hogy még egyszer vizsgálják meg ezt a dolgot.

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Először is, nem tudom, hogy lett ilyen nagy ez az együttes, mert emlékszem, hogy amikor jóváhagytuk ezeket, akkor a jóváhagyás csak kis létszámra szólt. Önök azt mondják, hogy a javaslat nem jó, mindenki indoklásokkal

110 Virgil Trofin a KB Állandó Elnökségének és Végrehajtó Bizottságának tagja.

111 Hiányos rész az eredeti szövegben.

112 A marosvásárhelyi Állami Székely Népi Együttest 1956 őszén hozták létre 134 taggal. 1959-től Állami Dal és Táncegyüttesnek hívták. 1970-től az állami filharmónia kórusaként működött.

jön. Oda jutottunk, hogy embereket tartunk egy olyan együttesben, ahol hetente egyszer énekelnek - úgy gondolom, hogy nem fizethetünk valakiket csak ennyiért.

Vasile Patilineț elvtárs: Ebben az évben Marosvásárhelyen 18 előadásuk volt, a megyében pedig 48. A megyén kívül pedig 100 előadást tartottak.

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Nem jó, hogy Marosvásárhelyen azért hoztuk létre az együttest, hogy az egész országban szerepeljen: minden megyében van együttesünk. Úgy lenne jó, hogy hasonló esetekben kis csoportokat hozzunk létre. Jómagam is foglalkoztam a hadseregnél ezzel a kérdéssel, és amikor kinőtte magát az együttes, fel kellett oszlatnunk. 40 személyes csoportokra van szükség, melyek könnyebben mozognak - egy 170 személyes együttes kiszállása nagyon sok, egy egész vonat szükséges hozzá. Kis együttesekre van szükség, 2-3 muzsikussal, és néhány - 40-50 - személlyel. Ilyenek legyenek a megyei együttesek. A városban lehet még amatőr együttes, vagy értelmiségiekből álló, de a megyeiek ne legyenek 40-50 főnél nagyobbak. Ez érvényes kell, hogy legyen az egész országra. Létrehozhatnak amatőr együtteseket, amelyek 3-4 előadást tartanak évente, ehhez pedig nem kell az embereket fizetnünk. Ha 40-50 fős az együttes, a megyei kiszállás nagyon könnyen megy, autóbusszal megoldható. Miért legyen akkora együttes Vásárhelyen, csak azért, hogy néhány előadást tartson a városban?

Dumitru Popescu elvtárs: Lehet, hogy az lenne a legjobb, ha a kórus átmenne a filharmóniához, a többit pedig testvériesen elosztanánk.

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Javasolom, hogy ebből a szemszögből is nézzük meg, és mutassuk be újból ennek az együttesnek a kérdését. Vizsgáljuk meg mindegyik együttes esetében, mert ilyen nagy létszámmal nem lehetnek hatékonyak és sok pénzünkbe is kerülnek, nem tudnak könnyen mozogni. Miért fizessük hiába az embereket; olyan személyeket fizetünk, akik hetente egyszer játszanak. Újra kell gondolni az egész kérdést.

Vasile Patilineț elvtárs: Egyetértek a Trofin elvtárs által felvetett kérdéssel, hogy nem kell olyan nagy együtteseket létesítenünk.

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Egyetértek azzal, hogy legyen egy megyei együttes, viszont ennek ki kell mennie a községekbe előadásokat tartani.

Ilie Rădulescu elvtárs:[113] A hargitai elvtársaknak megfelel az, hogy 40 állásuk legyen, a többit pedig önkéntes alapon vonják be.

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Nem a hargitai elvtársak, hanem mi kell, hogy megállapítsuk az együttes kereteit, hogy nehogy még egy filharmóniát hozzanak létre és 2 év múlva ráébredjünk, hogy 170-re rúg a tagok száma. Nekünk kell az együttes vázát meghatároznunk, legyen 25-30 ember, 8-9 muzsikus, hogy ne hozzunk létre több olyan nagy csoportot. Ebbe az irányba kell haladnunk.

Ilie Rădulescu elvtárs: Általában, a nemzetközi versenyekre csak amatőr csoportokat hívnak. Jelenleg 17 kérelmünk van, de mind amatőr együttesekre.

Nicolae Ceaușescu elvtárs: Legyenek meg ezek a kisebb együttesek. Az egész kérdést tárgyaljuk újra.[114]

---

113 Ilie Rădulescu 1969-1971 között a KB Propaganda Osztályának vezetője volt.

114 A Hargita Táncegyüttest végül 1970-ben hozták létre.

II. 2. Kisebbségpolitika lent. Az RKP kisebbségpolitikájának alkalmazása, helyi kihatásai 1968

32.
Az ország közigazgatási-területi beosztásának javításáról szóló közlemény megvitatása a Maros Magyar Autonóm Tartományban

Marosvásárhely, 1968. január 4.

[...][115] ***Cozma Ioan elvtárs:***[116] Amint az ismeretes, a pártvezetőség nagyszámú, különböző társadalmi kategóriákból és különböző szintekről származó embert vont be ebbe az akcióba, ennek köszönhetően a tervezet nagyon jól sikerült. A megyék elhatárolása, és gondolok itt elsősorban Maros megyére, jól van megoldva, tudományosan megalapozott, mind földrajzi, gazdasági, társadalmi-kulturális szempontból, mind pedig a hagyományok tekintetében. Gondolok itt Maros megye régi határaira és az őt alkotó községekre - természetesen bizonyos javításokkal, olyan települések hozzáadásával, melyek az utóbbi időben nőtték ki magukat a Maros-medencében, és egy földrajzi, gazdasági, kulturális egységes egészet alkotnak. Azt a tényt is figyelembe veszem, hogy a tervek szerint Csík, Udvarhely, Gyergyó és a két, Brassó tartományhoz tartozó rajon - Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely - egy megyét fog alkotni, elsősorban azért, mert a hagyományok és a történelmi múlt alapján közigazgatási egységet alkotnak, azonos nemzetiségű, kompakt - magyar - lakossággal. Valóban jó Maros megye körülhatárolása, viszont lenne néhány apró megjegyzésem egyes községekkel kapcsolatban. Például jobbnak találom, hogy Szépmező község, mely a tervezet szerint Fehér megyéhez fog tartozni, maradjon Maros megyében. Mindannyian tudjuk, hogy a Küküllő mentén egy egész sor községet a szászok laknak, akik gazdasági, társadalmi és kulturális téren fejlettek, és szász hagyományokkal és szokásokkal rendelkeznek. Hiba lenne ebből a láncból kiszakítani Szépmezőt. Úgy gondolom, hogy ez nem sértené Fehér megyét sem a terület, sem pedig lakosság szempontjából. Fehér megyében nagyon kevés szász lakossággal rendelkező település van. Még egy javaslatom lenne: Mezőszilvás is maradjon Maros megyénél. Egy olyan út mentén helyezkedik el, mely Maros megye felé tart. A helység lakosai pedig kifejtették óhajukat, hogy ne tartozzanak Naszód[117] megyéhez. Hasonlóképpen javasolom, hogy Monorfalva is Maros megyéhez tartozzon, ne Beszterce-Naszódhoz. Minden összeköttetése Régen és Marosvásárhely fele vezet. A hagyományok és szokások alapján is Maros megyéhez kötődik, a rokonságok szerint pedig Felsőrépa községhez (jelenleg Maroshévíz rajon). Hozzá tudnánk csatolni Bátoshoz.

115 A Bukarestből hozott szakértői anyagok, véleményezések, javaslatok tanulmányozása utáni felszólalásokat közöljük.
116 Cozma Ioan a MMAT tartományi pártbizottság szervezési kérdésekkel megbízott titkára.
117 Beszterce-Naszód megye.

Vereş Nicolae elvtárs közbeszól, kérve a következő elvtársakat, hogy a hozzászólásukban véleményezzék Nagynyulas, Nagysármás, Mezőszilvás és Monorfalva helyzetét, melyekre Naszód megye, illetve Kolozs tartomány tart igényt.

Kovács György elvtárs:[118] Úgy gondolom, hogy az összeállított anyagokat nagyon aprólékos és tudományos tanulmányozás után készítették az ezzel foglakozó bizottságok elvtársai és nagyon jól ismerték a tartományokat. Szerintem ez a közigazgatási beosztás mind politikai, mind gazdasági szempontból nagyon helyénvaló, megfelel a lakosság kéréseinek. Betartották a párt által megszabott irányvonalat a lakosságnak nemzetiségek szerinti beosztásában is, ami hozzájárul az ország további fejlődéséhez. A Cozma elvtárs által felvetett kérdések szerintem helyesek és a KB-nál is fel kell vetni őket, az illető érvekkel együtt. Én is azon a véleményen vagyok, hogy Mezőszilvás és Monorfalva tartozzon Maros megyéhez.

Radu Ştefan elvtárs:[119] Én is azon a véleményen vagyok, hogy ez a térképtervezet nagyon jól volt elgondolva – természetesen néhány apró megjegyzéssel, mely olyan községeket érint, amelyeket más megyéknek szándékoznak adni, vagy más megyék kérik őket. Tusnáddal és Szentegyházával kapcsolatban lenne indítványom, melyeket javasoltam várossá nyilvánítani. Úgy látom, hogy a térképtervezetben nem szerepelnek városként. Ezen helységek kilátásait tekintve, fenntartom a javaslatom, hogy váljanak várossá. A Cozma elvtárs által elmondottakkal én is egyetértek, támogatom, hogy az illető községek Maros megyéhez tartozzanak. Ezen kívül javasolom, hogy Maros megye tovább terjedjen, hogy Korondot is magába foglalja. A korondi mesterek termékeik nagyobb részét Marosvásárhelyen árusítják. A megye elnevezését illetően a hagyomány szempontjából jó az elgondolás.

Mogoşiu Marcel elvtárs:[120] Tanulmányoztam a bemutatott anyagokat és értékelem azt az elgondolást, ami az ország közigazgatási-területi javítását célozza. Megfelel annak a szakasznak, amiben most vagyunk. Értékelem továbbá az erőkifejtést, és hogy nagy felelősséggel bíró kádereket vontak be ebbe a munkába. Lenne azonban néhány kisebb problémám a térképtervezettel kapcsolatban. Helytelennek tartom, hogy Nagysármás helység Beszterce-Naszódhoz tartozzon. Ez a helység szolgálja ki a jelenlegi Ludas rajon északi részét. Kórháza van, és az egész lakosság Sármás fele irányul. Marosvásárhelyig túl nagy a távolság. Beszterce-Naszód megye számára nem jelentené azt a gazdasági érdeket, mint amit Maros megyének jelent. Monor szintén, társadalmi és gazdasági élete egyaránt Régen, Maros megye fele irányul. Véleményem szerint tévedés lenne Beszterce-Naszód megyéhez sorolni. Ami Szászkézdet és Erkedet illeti, legjobb lenne, ha Brassóhoz tartoznának. Minden összeköttetésük Brassó fele van, az aszfaltozott út is. Ha Szépmező nem marad Maros megyénél, akkor az állami gazdaságot ketté kell választani, ami nehezebben kezelhető. A mezőgazdasági medence tekintetében két fele fog oszlani. Normálisabb lenne, ha a meglévő szőlőtermő medence a régi formájában Maros megyénél maradna. Fehér megyének nem is nagyon vannak

118 Kovács György író ebben az időszakban tagja volt a MMAT tartományi bizottságának.
119 Radu Ştefan, a MMAT tartományi néptanács végrehajtó bizottságának titkára.
120 Mogoşiu Marcel a MMAT tartományi mezőgazdasági tanács elnöke.

szász települései és így Szépmező teljesen el lenne szigetelve ebből a szempontból. A Csík-Udvarhely megye elnevezésével kapcsolatban azt javasolom, hogy maradjon a Csík név. Azzal a javaslattal, hogy Marosvásárhely maradjon municípium, egyetértek. Hasonlóképpen a megye elnevezésével is.

Giura Milica elvtárs:[121] Javasolom, hogy Szászkézd és a környező községek kerüljenek Héjjasfalva községhez (Segesvár mellett) és tartozzon Brassóhoz.

Kőmíves János elvtárs:[122] Kézdivásárhely és Sepsiszentgyörgy Csík-Udvarhely megyéhez való besorolása túl gépiesen történt. Mind a két város, mind pedig a környező községek jobban kötődnek Brassóhoz, minden szempontból. Ha a javasolt változat marad érvényben, akkor úgy gondolom, hogy Sepsiszentgyörgy legyen a megyeszékhely, ami gazdasági és kulturális szempontból fejlettebb. További javaslatom, hogy Parajd tartozzon Csík-Udvarhely megyéhez. Ami a megye elnevezését illeti, jobb lenne egy másik nevet adni neki a Csík-Udvarhely helyett. Az előző felszólalókhoz csatlakozva egyetértek azzal, hogy Szentegyháza és Tusnád emelkedjenek városi rangra.

Szotyori Ernő elvtárs:[123] Egyetértek én is az előző felszólalók értékeléseivel, ami a közigazgatási-területi beosztás megjavításának jó körülmények közti lezajlását illeti. Aláhúznám még azt is, hogy rövid idő alatt sikerült egy olyan tervezetet elkészíteni, mely egyöntetű elismerésnek örvend. Támogatom én is a felszólaló elvtársak által bemutatott érveket, ami Szépmező és Nagysármás községeket illeti. Számomra nincs semmi meggyőző érv arra nézve, hogy Szászkézd és Erked Maros vagy Brassó megyéhez tartozzon. Nehogy valaki azt gondolja, hogy azért nem akarjuk, hogy hozzánk tartozzon, mert gyengék a termelő szövetkezeteik. Egyetértek viszont azzal, hogy fenntartsuk, nem kötődik semmivel a környező településekhez és nem kellene Brassótól átkerülni Maros megyéhez. A Csík-Udvarhely elnevezés helyett én is a Csík nevet javasolom ennek a megyének, Csíkszereda központtal.

Branis László elvtárs:[124] A felmerült javaslatok a pártvezetőség helyes iránymutatását tükrözik e témában. A párt és az állam vezetése arra törekedett, hogy minden megyének erős központja legyen. A megyék elhatárolását jól dolgozták ki, amint az itt felmerült javaslatokban is elhangzott, van azonban még néhány változtatni való a községekkel kapcsolatban. Én is azt támogatom, hogy Szépmező és Nagysármás Maros megyéhez tartozzanak. Tudjuk, hogy Nagysármás mit jelent Ludas számára. Ami Szászkézdet illeti, ez a helység közelebb van hozzánk, mint Brassóhoz. Nem tudom, milyen megfontolásból sorolták hozzánk, viszont jónak tartom, hogy itt maradjon. Továbbá azt is támogatom, hogy Tusnád és Szentegyháza helységeket várossá nyilvánítsák. A szentegyházai üzemnek esetleg adjanak más nevet, miután városi rangra emelik a települést. Azt jónak találom, hogy Korond Csík-Udvarhely megyében maradjon. Egyetértek a Cozma Ioan elvtárs javaslataival. Csík-Udvarhely megye elnevezésével kapcsolatban jobb lenne, ha csak egy neve maradna, vagyis Csík vagy

121 Giura Milica a MMAT tartományi MTSZ szövetségének elnöke.
122 Kőműves János a MMAT tartományi pártbizottság mezőgazdasági ügyekkel megbízott titkára.
123 Szotyori Ernő a MMAT tartományi pártbizottság gazdasági ügyekkel megbízott titkára.
124 Bránis László a MMAT tartományi néptanács végrehajtó bizottságának elnöke.

Hargita. Elemezzék újra, találjanak egy megfelelőbb elnevezést, figyelembe véve, hogy ez egy székely megye lesz. Nem értek egyet a Kőmíves elvtárs felvetésével, miszerint a megyeszékhely Sepsiszentgyörgyön legyen és ne Csíkszeredában.

Vereş Nicolae elvtárs: Az értekezést tervezet formájában mutattuk be és véleményem szerint tudományos, gazdasági, politikai, társadalmi-kulturális szempontból nagyon jó, beilleszkedik a párt által megszabott alapelvekbe, amelyek az ország gazdasági, társadalmi-kulturális fejlődésének alapján állnak. A tervben javasolt megyék mindegyikének jól körvonalazott a közigazgatási, gazdasági, területi formája, és megfelelők a kilátásai egy harmonikus, kiegyensúlyozott fejlődéshez. Ez a közigazgatási forma kedvez az ország különböző vidékei kiegyensúlyozott fejlődésének, a mindegyikükben felhalmozott természeti tartalék jellegzetességeinek értékesítése révén. Biztos vagyok abban, hogy a közigazgatási-területi beosztás tervezetét tartományunk népessége támogatni fogja, még ha lesz is némi vita a területi elhatárolással kapcsolatban. A jelenlegi tartományunkat alkotó két megye közigazgatási-területi beosztásának javításáról itt elhangzott véleményeket kristályosítanunk kellene, fogalmazzuk meg véleményünket erre a javításra vonatkozóan, amely nem változtatja meg a létező struktúrát. Ami Maros megye déli részét illeti, jó lenne, ha a büró támogatná, hogy Szépmező ide tartozzon, Magyarbényével, Betlenszentmiklóssal és az összes hozzátartozó faluval együtt. Tulajdonképpen a Maros és Brassó tartományokat jelenleg elválasztó határon kellene haladniuk. Fogalmazzuk meg ezeket a véleményeket és használjuk ki a megfelelő érveket. Mivel Szépmező része a völgyben található szász községek csoportjának, a kiszakítása mesterséges lenne. (A büró egyetért ezzel a javaslattal) Nagysármással, Mezőszilvással, Monorfalvával kapcsolatban én is azt javasolnám, hogy maradjanak nálunk. Kérésünket foglaljuk írásba és mellékeljünk egy jegyzéket, amelyben felsoroljuk az érveinket, hogy miért nem értünk egyet a tőlünk való elszakításukkal. Javasolom, hogy Erked, Szászkézd, Szászdálya és Szederjes kerüljön át Brassóhoz. (A büró szintén egyetért) Hagyjuk, hogy a lakosság is kérje, de mondjuk el mi is a véleményünket. Ami Korondot és Parajdot illeti: úgy lenne jó, hogy Korond Udvarhelynél maradjon, Parajd pedig Marosnál. Hasonlóképpen Újszékely menjen át Udvarhelyhez. Csík-Udvarhely megyével kapcsolatban azt gondlom, hogy maradjon a Csík elnevezés, Csíkszereda megyeszékhellyel. Tusnád és Szentegyháza helységekkel kapcsolatban, egyetértek, hogy nyilvánítsák várossá őket.

Az ülés 15.00 órakor zárult.

ANDJM, fond Comitetul Judeţean de Partid Mureş, dos. 510/1968. 1–7. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

33.
.Feljegyzés a Párt és Állami Központi Bizottság a megyék és municípiumok megszervezésére vonatkozó javaslatainak népszerűsítéséről[125]

Bukarest, 1968. január 17.

RKP Központi Bizottsága
Szervezési Osztály

A tartományi pártbizottságok tájékoztatnak, hogy a városi és falusi dolgozók továbbra is figyelnek a Párt és Állami Központi Bizottság[126] javaslataira. Legtöbbjük kifejezte meggyőződését, hogy ezek majd kedvezőbb körülményeket teremtenek az ipar, mezőgazdaság, és minden további tevékenységi ágazat és részleg kitartó ritmusban való fejlődéséhez. Számos, különböző társadalmi kategóriából származó dolgozó értékelte a kritériumok helyességét, melyek a megtett javaslatok alapjául szolgáltak. Így Mândruț Elefterie elvtárs, a Hurezani községi általános iskola igazgatója, egy parasztokból álló csoport előtt hangsúlyozta, hogy a múltban a területi-közigazgatási felosztás a földesúr személyes érdekeitől függött, nem pedig az ország alapvető érdekeitől. Marosvásárhelyen, a sütőipari tröszt egy csoportnyi munkása hálaját fejezte ki, amiért a Párt és Állami Központi Bizottságának javaslataiban újból hangsúlyozzák az állampolgárok teljes jogegyenlőségét, nemzetiségre való tekintet nélkül. Dr. Grigore Posea fővárosi előadótanár azt emelte ki, hogy az ország gyorsütemű fejlődése a gazdasági és kulturális haladás útján, mélyreható változásokat hozott népünk életében, amelyek kikényszerítették a közigazgatási-területi felosztás tökéletesítését.

A megyehatárok és a municípiumok megállapítására vonatkozó javaslatokhoz néhány megjegyzést és indítványt fűztek. Lehliu rajon több polgára kérte, hogy Ialomița megye központjaként sokkal indokoltabb lenne Călărași város, mivel jobban megközelíthető. Jelentős számú székelyudvarhelyi lakos kérte, hogy Hargita megye központja az ő városuk legyen, ne Csíkszereda. Diaconescu Constatntin, a máramarosszigeti kultúráért felelős titkár rámutatott, hogy saját és több helybeli nevében elmegy Bukarestbe, hogy ott támogassa azt a véleményt, hogy Máramaros megye székhelye Sziget legyen. Bârlad városában és néhány rajonbeli községben, bizonyos polgárok továbbra is hangoztatják azon óhajukat, hogy Vaslui megye központja Bârladon legyen. Tulcea város több lakosa is indítványozta, hogy ez a helység legyen municípium, mivel fejlett élelmiszeripara van, a turizmus távlatai jók, lakossága pedig nagyobb, mint néhány más, municípiummá váló helységnek. Petrescu Ion, a

125 A több mint 100 oldalból álló beszámolókból azokat válogattuk ki, amelyek a nemzetiségi kérdésre vonatkoznak, illetve néhányat azokból, amelyek érzékeltetik a közigazgatási reform fontosabb fejezeteit, kérdéseit, jellegzetességeit. A jelentések a párt első tervezetének, január eleji publikussá tétele utáni időszakban születtek és a különböző régiók, települések hangulatát, reakciót mutatják be. A hiányzó részeket pontozással jelöljük.

126 A közigazgatási reform kidolgozására létrehozott bizottság (Comitetul Central de Stat şi de Partid)

Poiana-i gépüzem hegesztője, azt javasolta, hogy Câmpina város is legyen municípium és vegyék be körzetébe Poiana Câmpina, Buşteni és Telega községeket. Iosif Ion, a Buşteni-i papírgyár mérnöke azt javasolta, hogy Sinaia, Predeal, Buşteni és Azuga városok alkossanak egy municípiumot, Sinaia központtal, amely Prahova megyéhez tartozna. Ily módon jobban össze lehetne hangolni és megoldani ezen, ugyanolyan turisztikai jellegzetességgel rendelkező helységek gondjait. Turnu Severin egyes lakosai azt kérik, hogy ez a municípium Dolj megyének legyen alárendelve, mások pedig Orsováról azt támogatják, hogy városuk Krassó-Szörény megyéhez tartozzon. A vajdahunyadi vasipari építkezési vállalat egyes alkalmazottai, közöttük a pártbiztosság titkára is, Boeru Grigore (a központi javító műhelyek szervezeti titkára), azt javasolják, hogy Călan, Ghelar és Teliuc helységek, mivel azonos gazdasági jellegűek, legyenek mind Vajdahunyad municípium részei. Nagyváradon azt javasolták, hogy a municípiumokat ne rendeljék alá a megyéknek. Néhány, várostól (mint pl. Ploieşti, Buzău) függő községben pedig azt kérték, hogy ezek a helységek továbbra is a municípiumok alárendeltjei legyenek. Különböző községek lakói kifogást emeltek az illető helységek egyik vagy másik megyéhez való besorolására tett javaslatok ellen. Ezt a meglévő gazdasági kapcsolatokkal, a megfelelő megközelíthetőséggel, a megyeközponthoz való közeledéssel stb. magyarázták. A Segesvár rajoni Keresd és Almakerék községekben azt javasolták, hogy e helységek tartozzanak Maros megyéhez, és ne Szebenhez, mint ahogy azt ajánlják. A Muscel rajonbeli Pucheni, Valeni-Dâmboviţa és Malul cu Flori községek lakói azt kérik, hogy helységeik Argeş megyéhez tartozzanak Dâmboviţa helyett. Voiceşti község (Drăgăşani rajon) egyes szövetkezeti tagjai úgy gondolják, hogy helységük Vâlcea megyébe kellene, hogy tartozzon, mivel hagyományos gazdasági kapcsolatokat ápolnak Râmnicu-Vâlcea városával. [...] Bucinişu, Scărişoara, Badiciu és Gostavat községek (Caracal rajon) egyes lakói, a Slatina városig levő nagy távolságra hivatkozva rámutattak, hogy jobb lenne, ha létrejönne Caracal megye. Szilágyballa, Kusaly, Debren, Kraszna, Alsóegregy községek (Zilah rajon) lakóinak egy része azt állítja, hogy Kolozsvárig több mint 170 km-es távolság van, és jó lenne újból létrehozni Szilágy megyét. A Gheorghe Gheorghiu Dej városbeli vegyipari kombinát technikusai között arról esett szó, hogy ennek a helységnek megvannak a feltételei, hogy municípiummá nyilvánítsák.[127] Călăraşi városában azt javasolták, hogy Modelu községet is foglalják a területébe, és így lehetősége lesz municípiummá válni. A tordai vegyipari üzemek néhány munkása azt javasolta, hogy Aranyosgyéres legyen Torda municípium része. Slobozia község és Remus falu több lakója, akik a Giurgiu városi gazdasági egységekben dolgoznak, javasolták, hogy helységeik tartozzanak ehhez a municípiumhoz. Az orsovai kórház és poliklinika orvosainak egy csoportja azt nyilatkozta, hogy levelet intéznek a párt- és állami vezetéshez, elégedetlenségüket kifejezvén, amiért ezt a helységet Turnu Severin municípiumhoz csatolták, és kérik, hogy maradhassanak Krassó-Szörény megyében. A bukaresti Galenica Vállalat alkalmazottai az iránt érdeklődtek, hogy Pantelimon, Otopeni és Dobroeşti helységek továbbra is a várostól fognak-e függni, vagy Ilfov megyéhez tartoznak majd.

127 1965–1990 között Gheorghe Gheorghiu Dej nevét viselte Onyest (Oneşti) városa.

Egyes városok és községek bizonyos megyékhez való tartozásával kapcsolatban is léteznek eltérő vélemények. Gazdasági megfontolásokból, a kisebb távolságokat nézve, hagyományos kapcsolatokból kiindulva, egyes városokban és több községben is jelezték, hogy megfelelőbb lenne, ha az illető helység egyik vagy másik megyéhez tartozna. Găeşti városában egyes lakók, közöttük Aurel Stănescu, a postai hivatal vezetője, vagy Dumitru Rădulescu nyugdíjas stb., azt javasolták, hogy ez a helység Argeş megyéhez tartozzon és ne Dâmboviţahoz. Kovászna városában azok a munkások, akik Brassóba járnak be dolgozni, úgy gondolják, hogy nem lenne helyénvaló, ha ez a helység Hargita megyéhez tartozna, hanem inkább Brassónál maradjon. Sepsiszentgyörgy számos lakosa azt támogatja, hogy városuk Brassó megyéhez tartozzon, feltéve, ha nem alakul meg Sepsiszentgyörgy megye. Horezu község (Argeş tartomány) néptanácsának titkára javasolta, hogy az illető helységet nyilvánítsák városnak, figyelembe véve a jelenlegi feltételeket és a turisztikai fejlődés kilátásait. Aranyosponor, Alsóvidra, Avram Iancu (Câmpeni rajon) községbeli lakók egy része azt kéri, hogy Kolozs megyéhez tartozhassanak, mivel út és vasút is vezetne a megyeközpontba. Ha mégis Fehér megyéhez kerülnének, akkor kérik egy vasútvonal megépítését Abrudbánya és Zalatna között, ami egy alagút építését is feltételezné. Aranyosfő, Girda, Lepus lakói (szintén Câmpeni rajonban), arra mutattak rá, hogy ha nem lesz lehetőség arra, hogy helységeik Kőrös megyéhez tartozzanak, akkor Kolozsnak legyenek alárendelve. Székelyhidas község lakói (Torda rajon) arra hivatkozva, hogy Gyulafehérvár fele jobb útjaik vannak, kérik, hogy ne tartozzanak Kolozs megyéhez. Dés rajon Árpástó községében a lakosok rámutattak, hogy nincsen megfelelő összekötő útjuk Beszterce felé, és kérik, hogy helységüket sorolják Kolozs megyéhez. Ugyanezen a véleményen vannak Kékes község (Szamosújvár rajon) lakói is. A Visó városi Kézműves szövetkezet több dolgozója is kifejtette azon véleményét, miszerint megfelelőbb lenne, ha a Visó rajoni községek Beszterce-Naszód megyéhez mennének át, mivel könnyebben megközelíthető, mint Nagybánya. Mivel szerintük Craiova kisebb távolságra van tőlük, mint Râmnicu Vâlcea, Baldovineşti és Gaveneşti községek lakói kérik, hogy tartozzanak Dolj megyéhez. Iancu Jianu község egyes lakói azon a véleményen vannak, hogy indokoltabb lenne Olt vagy Dolj megyéhez tartozniuk, mivel Rimnicu Vilcea-ig majdnem kétszer akkora a távolság. Sirbeni községben (Titu rajon) élő tanügyi káderek elégedetlenségüket fejezték ki, amiért községüket Teleorman megyébe akarják sorolni, azzal az indokkal, hogy Alexandria-ig túl nagy a távolság és nem megfelelőek az utak. [...][128]

A tartományi pártbizottságok tájékoztattak, hogy előfordul néhány egészségtelen megnyilvánulás is a közigazgatási-területi felosztásra vonatkozó javaslatokkal kapcsolatban. Máramarosszigeten több helyen is, vállalatokban és az utcán, a kifüggesztett térképeket kezdték javítgatni, színes ceruzával leválasztván Máramaros megyéből Sziget és Visó rajonok területét. A máramarosszigeti Unitatea gyárban egy csoport alkalmazott kifejtette, hogy azért nem jöhetett létre Sziget megye, mert a városi és rajoni vezetők nem lévén helybeliek, nem támogatták ezt a gondolatot. Şirec Alexandru, a szigeti

128 Olvashatatlan rész.

sütőipari vállalat igazgatója, egy a lakossággal folytatott beszélgetése során kifejtette: ő nem ellenezné, hogy Nagybánya legyen a megyeközpont, ha garanciát kapna arra, hogy a befektetési alapokat és a költségvetést a szükségletek arányában osztanák el a területen, amire eddig még nem volt példa. A Sziget és Visó rajonokban felmerült kérdések tisztázására a tartományi pártbizottság három összejövetelt javasolt a párt-, állami- és a tömegszervezetek kádereivel, f. é. január 17. és 18-án. Gruia Bazil, kolozsvári ügyvéd kifejtette, hogy a javasolt átszervezés azért jó, mert „megszűnik a Maros Magyar Autonóm Tartomány, ami szégyenfolt volt az ország térképén."

ANIC, fond CC PCR Secția Organizatorică, dos. 4/1968. 12–22. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

34.
Feljegyzés a megyék és municípiumok megszervezésével kapcsolatban felvetett dolgozói kérdésekről

Bukarest, 1968. február 7.

RKP Központi Bizottsága, Szervezési Osztály – A dolgozók továbbra is nagy figyelmet szentelnek a Párt és Állami Központi Bizottság a megyék és municípiumok megszervezésére vonatkozó javaslatainak. Az általános értékelésekből kiderül, hogy az új közigazgatási-területi beosztás biztosítani fogja a szükséges keretet az ország gazdasági és humán erőforrásának hatékonyabb értékesítéséhez. Számos, különböző társadalmi kategóriából származó állampolgár kifejti ezen nézeteit a helyi sajtóban, a párt- és állami szervekhez intézett leveleiben, valamint a megbeszéléseken, melyeket különböző politikai-nevelési tevékenységek alkalmával tartanak. Például a dévai Dr. Octavian Floca docens úgy gondolja, hogy Fehér megye létrejötte teljesen indokolt, hozzájárul Gyulafehérvár (amely nem emelkedett fel a lehetőségeinek megfelelő szintre) és a mócok lakta községek fejlődéséhez. Vrancea megye megalakításával kapcsolatban Tecuci városi néptanácsának titkára hangsúlyozta, hogy ennek keretében nagy lehetőségek vannak a faipar, a szőlőművelés és a gyümölcstermesztés fejlődésére. Az Oravica rajoni gazdálkodási vállalat vezető mérnöke hangsúlyozta, hogy az új közigazgatási-területi szervezési forma nagyobb lehetőséget fog biztosítani a városi és falusi helységek gazdálkodására, a lakosság növekvő igényeinek jobb feltételek között történő kielégítésére. Almásegres, Bél és Bokszeg községek több lakosa is jelentkezett ezekben a napokban a borosjenői rajoni pártbizottságnál, hogy kifejezze elégedettségét, amiért ezek a helységek a terv szerint Arad megyéhez fognak tartozni.

A helyi szervekhez intézett levelekben és a beszélgetések során a lakosok javaslatokat és megjegyzéseket tesznek a megyehatárokra, elnevezésekre, a székhelyek és municípiumok megállapítására vonatkozólag. A párt- és állami aktivistákkal folytatott beszélgetések során Zilah rajon több községének lakosa is ajánlotta Szilágy megye újraalakítását. A Máramaros tartományi pártbizottság tájékoztatása szerint Máramarosszigeten és a szomszédos községekben továbbra is azt tárgyalják, hogy fontos lenne egy Sziget és Visó rajonokból álló megyét létrehozni, Máramarossziget központtal. Hogy a helyi szerveket a politikai munka elvégzésében segítsék, kiszállt a helyszínre a tartományi pártbizottság egyik titkára. Dumitru Lăzărescu, a hidrotechnikai kutatások szakértője Bukarestből azt javasolta, hogy Krassó-Szörény megyét nevezzék Szemeniknek vagy Krassónak, hogy ne legyen összetéveszthető Turnu Severin várossal. Ion Iliescu, a Temesvári Egyetem lektora azt javasolta, hogy a Kőrös megye a hagyományos Bihar nevet viselje. Andrei Dumitru, a Semănătoarea üzem lakatosa véleménye szerint minden megyének egy saját emblémája kellene hogy legyen, mely annak sajátosságát mutatná meg.

A beérkező információkból az derül ki, hogy a megyék szélein elhelyezkedő egyes települések kérik egyik megyéből a másikba való áthelyezésüket, ezt a székhelyhez

való közelséggel, a jobb bevezető utakkal, hagyományos kapcsolatokkal stb. indokolva. A Brassó tartományi pártszervezetekhez és a helyi sajtóhoz 75 levél érkezett Kovászna, Barátos, Dálnok, Sepsiszentgyörgy helységekből, közel 3500 aláírással, melyekben kérik, hogy ezek a települések tartozzanak Brassó megyéhez. A Torda rajoni Podsága, Alsóaklos, Torockó és Aranyosmohács községek lakói továbbra is elégedetlenségüket fejezik ki, amiért Fehér megyéhez osztották településeiket, mondván, hogy a megyeközpontig vezető út nagy kerülőt jelent és átmegy Kolozs megyén. Tufeni község 146 lakosa levelet intézett az Argeş tartományi pártbizottsághoz, kérvén, hogy Argeş megyéhez tartozzanak, mivel könnyebben megközelíthetik Piteşti-et, mint Slatina-t. [...][129] A Brassó megyei pártbizottság tájékoztatása szerint f. é. január 31-én Kovászna városában (Kézdivásárhely rajon) 14 gyűlést tartottak, 2700 résztvevővel. A jelenlevők közül 2190-en azt támogatták, hogy városuk Brassó megyéhez kerüljön, több mint 500-an pedig a Hargita megyében való maradásra szavaztak. Ugyanaznap, 14 Segesvár rajoni községben és faluban tartottak gyűléseket, 2350 lakos részvételével. Holdvilág, Váldhíd, Szászújfalu, Almakerék községek és Prod falu képviselői a Szeben megyéhez való csatlakozást támogatták, míg Keresd, Apold, Segesd, Szászdálya, Szászkézd, Szederjes, Magyarfelek, Bese és Rudály lakói Maros megyéhez szeretnének tartozni.[130] A gyűléseken részt vettek a Brassó tartományi pártbizottság bürójának tagjai. A községek elhatárolásával és központjaik meghatározásával kapcsolatban egy 40 fős Kecsed községbeli (Szamosújvár rajon) csoport levelet intézett a Kolozs tartományi pártbizottsághoz, melyben javasolják, hogy településük továbbra is maradjon községközpont, mivel 4, egymástól 2-4 km-re levő falut ölel fel. (...) Szolcsva (Topánfalva–Câmpeni rajon), valamint Podsága és Alsóaklos (Torda rajon) községek lakói kitartóan kérik, hogy Fehér megyéből átkerülhessenek Kolozsba, azzal indokolván, hogy ehhez sokkal közelebb vannak. Rámutattak, hogy kérésük sikere érdekében beadványt és képviseletet fognak Bukarestbe küldeni, míg csak meg nem oldódik a kérdés. Krassóviszák községben kb. 100 lakos kérte, hogy a települést Temes megyéből helyezzék át Krassó-Szörénybe, mivel a lakosok több, mint 30%-a Resicabányán dolgozik, a távolság pedig, Temesvárhoz képest, 50 km-rel rövidebb. Mesztákon faluból (Hosszúrév község, Dés rajon) levelet írtak a Kolozs tartományi pártbizottságnak, melyben kérik, hogy falujuk ne kerüljön Máramaros megyéhez, mivel Nagyilonda községhez szeretnének tartozni, és egyesülni is fognak ezzel a fejlett községgel. Olcs és Ócsisor falvak (Alváca község, Brád rajon) több lakója is javaslattal fordult a Honctó rajoni pártbizottsághoz, miszerint tartozzanak inkább Nagyhalmágy községhez (Arad megye), mivel ehhez közelebb vannak.

Brassó, Máramaros, Maros és Kolozs tartományok pártbizottságai gyűléseket szerveztek azokon a településeken, ahol jelentősebb problémák merültek fel az illető helységek egyik megyéből a másikba való áthelyezésével kapcsolatban. Segesvár rajonban f. é. február 1-jén hat gyűlést szerveztek, 465 résztvevővel. Volkány, Sárpatak és Miklóstelke falvak képviselői egyöntetűen kérték, hogy Maros megyéhez tartozhas-

129 Az erdélyi településekre és a nemzetiségi kérdésre nem vonatkozó részeket nem közöljük.

130 Az eredeti szövegben a valójában nem létező „Dejereni" található: valószínűleg a Stejăreni (Bese) falunév elírása.

sanak. Zoltán falu lakói Brassó megye mellett döntöttek, a Földszin és Szászszentlászló-beliek pedig Szeben mellett. Ugyanaznap Kézdivásárhely rajonban is tartottak 12 gyűlést. Több, mint 1000 lakos Barátos, Orbaitelek, Páké, Kézdialbis, Szörcse és Székelypetőfalva falvakból Brassó megye mellett döntött. Székelytamásfalva, Lécfalva, Dálnok, Zabola, Tava[131] és Bita falvak több mint 940 résztvevője Hargita megyéhez kíván tartozni. Az előző napokban Sepsiszentgyörgy rajonban tartott 7 gyűlésen több, mint 1000 résztvevő volt jelen Kilyén, Szotyor, Árkos, Réty és Gidofalva helységekből, akik Brassó megyéhez kívántak csatlakozni. Sepsikőröspatak és Kálnok lakói pedig Hargita megyéhez. Bikácfalva és Hadad községek (Szilágycseh rajon) területéről 7 falu lakosaiból 1550-en gyűltek össze gyűlésekre. Ezek keretében Bikácfalva három faluja és még kettő Hadad részéről egyöntetűen amellett voltak, hogy Szatmár megye helyett Máramaroshoz szeretnének tartzoni. Hadad és Hadadnádasd falvak lakói pedig azt kérték, hogy maradhassanak úgy, ahogy azt a Központi Bizottság javasolta. Velc községben (Dicsőszentmárton rajon) 300 személlyel tartottak gyűlést, akik mind azt kérték, hogy a község Fehér megyéből kerüljön át Szebenbe. Székelyhidas községben (Torda rajon) egyes lakók, akik a Nagyenyed rajoni ipari egységekben dolgoznak, kérték, hogy ez a település lehessen Fehér megye része. A február 1-jén tartott gyűlésen kb. 100 személy vett részt, akik úgy határoztak, hogy a község maradjon Kolozs megyénél, ahogy azt előírták. [...][132]

A Párt és Állam Központi Bizottság a megyék és municípiumok megszervezésével kapcsolatos javaslatainak nyilvános megvitatásán felmerült legfőbb problémák. Az ország közvéleménye kitűnő érdeklődéssel fogadta a párt és állam Központi Bizottságának a megyék és municípiumok megszervezésére vonatkozó javaslatait, melyeket a Párt Országos Konferenciáján elfogadott alapelvek mentén dolgoztak ki. A nyilvános vitákon - a sajtó, rádió és televízió révén, a központi és helyi szintű párt- és állami szervekhez intézett levelekben - a városi és falusi dolgozók kifejezték teljes csatlakozásukat a párt és a kormány által kezdeményezett intézkedésekhez. Ugyanakkor számos javaslatot is felmutattak az ország közigazgatási-területi felosztásának javítása érdekében. A helyi párt- és állami szervek kitartó politikai munkát végeztek azon kritériumok magyarázata érdekében, melyek a megyék és municípiumok megszervezésének alapjául szolgáltak. A lakosok által felvetett kérdések tisztázásához jelentősen hozzájárultak a tudomány és kultúra képviselői, a párt- és állami szervek felelős káderei, akik előadásokat tartottak a Párt és Állam Központi Bizottsága javaslatainak jelentőségéről. A lakosságnak a javaslatokhoz fűzött megjegyzéseiből és értékeléseiből kiderül, hogy számukra teljesen érthető, hogy a javasolt megyék életképes közigazgatási-területi egységeket alkotnak, megfelelő gazdasági és társadalmi-kulturális képességekkel. Számos dolgozó értékelte a megyék felosztási módját, ami kedvező keretet biztosít az anyagi és emberi erőforrások minél teljesebb értékesítéséhez, a gazdasági egységek racionális területi elosztásához, egyes elégtelenül fejlődő övezetek gyorsabb felemeléséhez, a helyi szervek operativitásának és kezdeményező készségének növeléséhez a feladatok megoldásában, a tömegek nagyobb

131 Valószínűleg Cófalva, románul Ţufalău.
132 Hiányzó rész.

mértékű bevonásához az állami és közügyek vezetésébe. A viták során ésszerűnek értékelték az ország 35 megyére való felosztását, mivel ez felel meg legjobban hazánk földrajzi, gazdasági, társadalmi és politikai feltételeinek. A lakosság kifejezte egyetértését a megyék elnevezésével, melyek figyelembe veszik mind a történelmi hagyományokat, mind pedig egyes területek és városok mai jelentőségét, melyet a szocializmus éveiben elért gazdasági-társadalmi fejlődés nagysága határoz meg.

A megyék és municípiumok megszervezésére vonatkozó javaslatok nyilvános vitája, a tömegekkel való széleskörű tanácskozás a pártszervek és -szervezetek közvetlen vezetésével zajlott. Ebben az időszakban a Párt és Állam Központi Bizottságának tagjai, a párt- és állami szervek helyi vezetői, az RKP KB aktivistái nagyszámú állampolgárral tárgyaltak, közösen vizsgálták meg a felmerült kérdéseket, hogy megtalálják az indítványok ésszerű megoldásait. Egyes helységekben, ahonnan több javaslat is érkezett az illető település egyik megyéből a másikba való áthelyezését illetően (elsősorban Râmnicu Sărat, Dâmbovița völgye, Clisura Dunării, Erzsébetváros, Sepsiszentgyörgy – Kovászna vidékéről), nagygyűléseket szerveztek, hogy megismerjék a lakosság többségének véleményét. Azokba a helységekbe, ahol szükség megkívánta, kiszálltak a párt- és állami felső vezetés elvtársai. A nyilvános viták és a problémák helyben történő vizsgálata során kiderült, hogy közülük sok megegyezik a párt Országos Konferenciáján megállapított alapelvekkel. A Párt és Állam Központi Bizottsága a javaslatokat megalapozottnak tekintette, ezeket megjegyezte és elvégezte az eredeti térképen a megyehatárok megfelelő módosításait.

Azzal kapcsolatban, hogy az eredetileg megnevezett városokon kívül mások is municípiumi rangot kaphassanak, a Párt és Állam Központi Bizottsága úgy gondolja, hogy Călăraşi, Segesvár, Turnu-Măgurele, Máramarossziget, Lugos, Târgoviște, Târgu-Jiu, Tulcea és Gheorghe Gheorghiu-Dej is megkaphatják ezt a rangot. Ezek a városok teljesítik a municípiummá válás feltételeit: lakosságuk elég nagyszámú, fejlődésben levő gazdasági potenciáljuk van, valamint társadalmi-kulturális központokat képeznek, jelentős befolyással a szomszédos településekre. Egy másik, jogos indítványokat tartalmazó kategória a municípiumok belső megszervezését érinti, egyes települések várossá nyilvánítását, a községek elhatárolását és központjaik megválasztását. Ezeket a javaslatokat a következő szakaszban fogják megvizsgálni és megoldani a megyei párt- és állami szervek.

A viták során felmerültek olyan javaslatok is, melyek bizonyos megyék újraalkotását célozzák, a megyeszékhelyet más városba helyeznék, mint ahogy azt eredetileg meghatározták, vagy más elnevezést adnának a megyének. Hasonlóképpen javasolták Vaslui megye központjaként Bârlad városát, Ialomița megyében Călăraşit, Teleormanban Turnu-Măgurelet, Máramaros megyében Máramarosszigetet, Gorjban Turnu Severint, Krassó-Szörényben pedig Lugost stb. Gondosan elemezve ezeket a javaslatokat, a Párt és Állam Központi Bizottsága arra a következtetésre jutott, hogy ezek szubjektív jellegűek: csak a hagyományos-történelmi kritériumokra vannak tekintettel, és nem figyelnek a gazdasági, földrajzi és társadalmi-kulturális tényezők összefüggéseire, valamint arra sem, hogy a szocializmus éveiben összeforrott gazda-

sági övezetek fejlődtek ki, és új kapcsolatok jöttek létre a különböző helységek között, ami biztosítja ezek sokoldalú, távlati fejlődését.

A pártvezetésnek Románia közigazgatási beosztásának javítása és a falusi települések rendszerezése érdekében kezdeményezett intézkedései a lakosság egyöntetű helyeslésének örvendtek. Fontos időszakként értékelték ezeket a gazdasági élet vezetésének és megszervezésének módszertani és formai tökéletesítésében, azokhoz a feladatokhoz viszonyítva, melyekre társadalmunk fejlődési folyamata kötelez. A megyék és municípiumok megszervezésére vonatkozó javaslatok nyilvános megvitatása pártunk módszereinek helyességét bizonyították abban, hogy a szocializmus építésének legfőbb kérdéseinek megoldását a dolgozókkal megbeszélte. A nyilvános vitákon elhangzott javaslatok a dolgozók részéről értékes segítséget jelentettek a megyék és municípiumok megszervezési munkálatainak véglegesítésében. A Párt és Állami Központi Bizottság a pártvezetéshez fordul a megyehatárok és municípiumok meghatározására tett módosító javaslatok elfogadása érdekében.

1968. február 7.

ANIC, CC PCR, Secția Organizatorică, dos. 4/1968. 55–56, 95–99, 112–115. f. Géppel írt román nyelvű jegyzék magyar fordítása.

35.
Feljegyzés a megyék és municípiumok megszervezésével kapcsolatban felvetett dolgozói kérdésekről

Bukarest, 1968. február.

A Párt és Állam Központi Bizottság javaslatainak nyilvános vitája, a tömegekkel való széleskörű tanácskozás a pártszervek és -szervezetek közvetlen vezetésével zajlott. Ebben az időszakban a Párt és Állam Központi Albizottsága, a párt- és állami szervek helyi vezetői, az RKP KB aktivistái a helyszínen vizsgáltak meg minden, a lakosok által felvetett problémát, hogy a legésszerűbben oldják meg a felmerült javaslatokat. Azokban a városokban és falvakban, ahonnan több levél és javaslat érkezett, gyűléseket tartottak párttagok, képviselők, értelmiségiek, valamint a lakosság nagy részének részvételével, akik eldöntötték az illető helység egyik vagy másik megyéhez való tartozását. Azokon a gyűléseken, ahol egy-egy különlegesebb problémát kellett tisztázni, részt vettek a pártvezetés elvtársai, a Központi Albizottság tagjai, valamint a helyi párt- és állami szervek felelős káderei. A – különböző foglalkozású és nemzetiségű – állampolgárok részéről érkező javaslatok értékes segítséget nyújtottak a megyék ésszerűbb megszervezésében [...][133] Szilágy megye, Zilah központtal, Szilágysomlyó és Zilah rajonok településeit foglalja magában, valamint Hunyad, Dés, Nagykároly és Szilágycseh rajonok községeinek egy részét. Szilágy megye megalakulása gazdasági és társadalmi-kulturális szempontból intenzívebb fejlődést hoz ennek a gyengén fejlett övezetnek. Lehetőség nyílik az itteni helységek új gazdasági és társadalmi-kulturális létesítményekkel való ellátására, ezáltal pedig megvalósul a vidék lakóinak régi és jogos óhaja. Kovászna megye, Sepsiszentgyörgy központtal, Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajonok településeit foglalja magában, valamint egyes községeket Csík rajonból. Ennek a megyének a megalakítása válasz a számos levélben kifejtett, valamint a Központi Bizottság javaslatainak nyilvános megvitatásain elhangzott óhajokra. Ezt a kérést azok, a román, magyar és más nemzetiségű dolgozók fogalmazták meg, akik az országnak ezen a részén élnek és dolgoznak. Ugyanakkor figyelembe vettük e helységek lakói között az évek során állandósult hagyományos kapcsolatokat is, azokon a településeken, amelyek előzőleg is külön megyét alkottak. Pártunk és államunk általános politikájának keretében – aminek során minden megye gazdasági és társadalmi-kulturális sokoldalú fejlődését támogatják –, az ország ezen részén fekvő helységek számára is új távlatok nyílnak. Kovászna megye létrejöttének nagy politikai jelentősége van, mivel szocialista demokráciánk alapelveinek következetes alkalmazását jelzi. Ami az újonnan javasolt négy megye elnevezését illeti, figyelembe vettük az illető vidék dolgozóinak javaslatait, amelyek megfelelnek a gazdasági-társadalmi és a hagyomány szerinti kritériumoknak. Hasonlóképpen számításba vettük a Körös megye nevének Biharra történő megváltoztatására tett javaslatot,

133 Az erdélyi településekre és a nemzetiségi kérdésre nem vonatkozó részeket nem közöljük.

mivel ez a megye nem öleli fel a teljes Kőrösök vidékét, továbbá korábban is létezett itt egy azonos nevű megye. A nyilvános megvitatás során számos Hargita megyei lakós kérte, hogy a megyeszékhely ne Csíkszeredában legyen, hanem Székelyudvarhelyen. Azzal indokolták ezt, hogy Udvarhely fejlettebb város és kedvezőbb feltételeket biztosítana központként.

ANIC, CC PCR, Secția Organizatorică, dos. 4/1968. 131–134, 136. f. Géppel írt román nyelvű jegyzék magyar fordítása.

36.
Feljegyzés a megyék és municípiumok megszervezésével kapcsolatban felvetett dolgozói kérdésekről

Bukarest 1968. február.

A tartományi pártbizottságok arról tájékoztatnak, hogy a Párt és Állam Központi Bizottságának javaslatait a lakosság továbbra is támogatja. Csatlakoztak a párt által az ország közigazgatási-területi beosztásának javításáért hozott intézkedésekhez, leveleket és beadványokat küldenek, melyekben megjegyzéseket és javaslatokat fűznek a megyehatárok megállapításához, a municípiumok megszervezéséhez, valamint a községek rendszerezéséhez. Turnu Severin, Zilah, Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely, Brăila városaiban és a környező településeken, a dolgozók megörvendtek a hír hallatán, hogy itt is megyéket fognak létrehozni, és hálájukat fejezték ki a pártvezetés iránt, mely kedvezően oldotta meg az általuk felvetett javaslatokat. Alaman Militiade, a brăilai Folyami Hajózás Főigazgatósága pártbizottságának titkára, a párttagokkal és a dokkmunkásokkal folytatott beszélgetései során rámutatott, hogy a számos, Brăila megye megalakítására vonatkozó javaslat elfogadása egybeesik egy, Brăila város számára oly fontos eseménnyel: 600 éve említik először írott forrásokban. Danciu Mihai, a CIL Brăila tervezőosztályának vezetője, többek közt kifejtette, hogy a pártnak a közigazgatási-területi felosztásra vonatkozó intézkedései a párt alapelveiből következnek, melyeknek végső célja a dolgozók életszínvonalának emelése, valamint minden tevékenységi terület és minden település arányos és harmonikus fejlődése. Florica Ion, a Simian-beli gépállomás igazgatója kedvezően értékelte a Mehedinți megye megalakítására vonatkozó intézkedést, és az egység munkásainak nevében vállalkozott, hogy időben és jó körülmények közt befejezi a tavaszi kampányra való előkészületeket. Paraschiv Dumitru, Turnu Severinből való orvos, köszönetet mondva a pártvezetésnek azért, ahogy a dolgozók indítványait megoldotta, rámutatott, hogy Mehedinți megyének régi hagyományai vannak a munkásmozgalom terén, valamint hogy ebből a megyéből a tudomány és kultúra-képviselők emelkedtek ki. Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajonok lakói lelkesen ünneplik, hogy létrejött Kovászna megye. Gaciu Gheorghe és Butca Petre mérnökök, Szabó Gyula mester, Nagy Piroska és Vancea Carolina, a Sepsiszentgyörgyi Oltul Vállalat munkásai, Bálint Gyula, a Statisztikai Felügyelőség vezetője, és sokan mások azt nyilatkozták, hogy a szentgyörgyi lakosok örömüket és szívbeli hálájukat fejezik ki a párt- és állami vezetésnek, amiért kedvezően bírálta el a két rajon kérését és létrehozta Kovászna megyét. Ugyanakkor elkötelezik magukat, hogy nem sajnálják az erőfeszítést a román, magyar és német lakosok közti testvériség megerősítésére, és határozottan küzdenek a párt Országos Konferenciája határozatainak életbe léptetéséért, hazánk felvirágoztatása és fejlődése érdekében. Zilah városában ünnepélyes a hangulat. Különböző csoportok fejezik ki mély hálájukat a párt iránt, amiért figyelembe vette javaslatukat. f. é. február 11-én egy csoport zilahi és környékbeli lakos, többek közt Constantinescu

Ion, a nyirsidi általános iskola igazgatója, Kis Mihály, a Steaua Roşie helyi vállalat alapszervezetének titkára, a rajoni pártbizottsághoz fordultak azzal a kéréssel, hogy a pártvezetés felé továbbítsák köszönetüket, amiért figyelembe vették kérelmeiket. Zaharia Mihai, Moraru Gavril és Chereches Tiberiu, a Zilah rajoni néptanács alkalmazottai, köszönőlevelet intéztek a pártvezetőséghez Szilágy megye létrehozataláért. Ciomăgeşti községből (Drăgăşani rajon) az Argeş megyei pártbizottsághoz juttattak még négy levelet, közel 90 személy aláírásával, melyben kérik, hogy ez a település kerüljön át Argeş megyébe, mivel közelebb van Piteşti városhoz. A Ploieşti tartományi pártbizottsághoz egy 118 személy által aláírt beadvány érkezett Cărbuneşti községből (Teleajen rajon), melyben kérik, hogy településüknek az Ariceşti-Zeletin községgel való összevonása után Cărbuneşti legyen a központ, mivel ott jobbak a társadalmi-gazdasági viszonyok. Treştieni és Tesila községekből (Câmpina rajon) mintegy 40 fő javasolta, hogy az összevont község központja Trestieni legyen, a neve pedig Tesila, mivel régebb is ezt a nevet viselte. Levél érkezett Cocoreşti Colt községből (Ploieşti rajon), a termelőszövetkezet vezetősége és a néptanács végrehajtó bizottsága részéről, melyben kérik, hogy a Măneşti és Bălţiţa községekkel való összevonás után az ők településükön legyen a központ. Egy 37 fős csoport Câineni községből (Râmnicu Vâlcea rajon) azzal a kéréssel fordult az Argeş tartományi pártbizottsághoz, hogy a községközpont Câinenii Mari faluban legyen, mivel itt megfelelő épületek vannak a községi intézmények számára. 200 Sârbeşti községi (Gilort rajon) lakos beadvánnyal fordult az Olténia tartományi pártbizottsághoz, melyben kérik, hogy községüket ne olvasszák össze más településekkel, mivel dokumentumok igazolják 1521-ig visszanyúló létét. A bánsági tartományi néptanács végrehajtó bizottságához egy beadványt juttattak el, melyben 96 Valkány községi (Nagyszentmiklós rajon) lakos javasolja, hogy helységük maradjon községközpont, mivel teljesíti a megadott feltételeket.

ANIC, CC PCR, Secţia Organizatorică,dos. 4/1968. 139-141. f. Géppel írt román nyelvű jegyzék magyar fordítása.

37.
A megyék és municípiumok megszervezéséhez és a községi területrendezéshez fűzött dolgozói vélemények jegyzéke

Bukarest, 1968. február.

Olténia, Galați, Kolozs és Brassó tartományi pártbizottságok arról tájékoztatnak, hogy a dolgozók köszönetüket fejezik ki a pártvezetésnek, amiért kedvezően oldotta meg a Mehedinți, Brăila, Szilágy és Kovászna megyék megszervezésére vonatkozó kéréseket. Turnu Severin városából és Vinju Mare rajon községeiből csoportok jelentkeztek a helyi párt- és állami szerveknél, hogy a pártvezetésnek köszönetüket fejezzék ki Mehedinți megye visszaállításáért. Baia de Arama főterén vasárnap, február 11-én, 2000 ember gyűlt össze spontánul, kifejezvén elégedettségüket a megye újjáalakulását illetően. Petan Vasile, a Vaskapui Vízierőmű építőtelepének alkalmazottja kifejtette, hogy Mehedinți megye visszaállítása felidézi azt a fontos szerepet, amit a munkásmozgalom, a vidék dolgozóinak harca töltött be a burzsoá-földesúri rendszer idején. Brăila megye visszaállítása hasonlóképpen sok pozitív visszajelzésre adott alkalmat. Croitoru Camil, a *Progresul* üzem mérnöke, különböző munkás-csoportokkal folytatott beszélgetései során arról nyilatkozott, hogy a párt politikája mindig az ország fejlődését támogatja, és hangsúlyozta elégedettségét, hogy a fő kérdésekben kikéri a dolgozók véleményét. Dovleciu Gheorghe, a brăilai községi gazdálkodó vállalat igazgatója a munkaközösség nevében vállalta, hogy rövid időn belül befejeznek jó néhány munkálatot a gazdálkodás megjavítása és a megyeközpont szépítése érdekében. A Zilah rajoni pártbizottsághoz számos Magyarkecel, Csizér és más községbeli lakos telefonált, hogy megerősítést kapjanak a Szilágy megye újjáalakítására vonatkozó híresztelésekről. A rajon minden településében elégedett a hangulat, a lakosok hálásak, hogy a kívánságukat figyelembe vették, ez pedig újabb jele a rendszerünket jellemző demokratizmusnak. Több munkaközösség is - közöttük a zsibói CFR mozdonyszín, a szamosudvarhelyi termelőszövetkezet vezetőtanácsa - táviratot küldött a KB-nak, melyben az aláírók hangsúlyozzák a párt és kormány iránti ragaszkodásukat, valamint elkötelezettségüket a megye gazdasági-társadalmi fejlődéséért való munkára. A Brassó tartományi pártbizottság tájékoztatása szerint Sepsiszentgyörgy és Kézdivásárhely rajonok több településén is lelkes a hangulat Kovászna megye megalakulása okán, melynek részét képezik majd. Radu Eugen sepsiszentgyörgyi tanár köszönetét fejezte ki a pártnak azért, ahogy a vidék településeinek közigazgatási-területi beosztását megoldották, aláhúzva, hogy ez által még jobban megerősödik a román és magyar lakosság közti egység. Ugyanakkor megfogadta, hogy még többet fog dolgozni a gyerekeknek a párt, a haza és a nép iránti szeretet szellemében való neveléséért. Kolcza János, a kézdivásárhelyi helyi ipari vállalat alkalmazottja rámutatott, hogy az új Kovászna megye román és magyar lakói elhatározták, hogy lendületesen fognak együtt dolgozni a megye gazdasági és társadalmi fejlődése érdekében.

Ami Hargita megye székhelyének Udvarhelyre való áthelyezését illeti, a Maros tartományi pártbizottság tájékoztat, hogy Csíkszereda rajonban nagyon elégedetlen a közhangulat. Egyes vállalatoknál, mint az IF, a készruha-gyár, az IRTA gépkocsitelep, az Erdészeti Szállítási és Gépesítési Vállalat, vagy a balánbányai Bányászati Vállalat, különböző alkalmazottak elégedetlenségüket fejezték ki. Az Erdészeti Szállítási és Gépesítési Vállalatnál úgy gondolják, hogy ezt egyes helyi vezetők kedve szerint intézték, és egy bizottságot kérnek a helyszínre, amely kivizsgálja annak körülményeit, hogy hogyan költöztették el Hargita megye székhelyét Csíkszeredából Udvarhelyre. Jakab András a zsögödi szövetkezettől azt nyilatkozta, hogy a megyeszékhelyet azért költöztették el, mert a rajoni vezetők nem csíki származásúak és nem harcoltak a helyi lakosság érdekeiért. Egyesek úgy vélik, hogy ezzel az intézkedéssel kapcsolatban több Csík rajoni lakost kellett volna megkérdezni, mivel a gyűlésen csak párt- és állami aktivisták, valamint vállalatigazgatók vettek részt. Más lakosok részéről olyan vélemény is elhangzott, hogy Csík rajon tartozzék Kovászna megyéhez, abban az esetben, ha nem állítják vissza az eredetileg javasolt központot Hargita megyében.

ANIC, CC PCR, Secția Organizatorică, dos. 4/1968. 142–144. f. Géppel írt román nyelvű jegyzék magyar fordítása.

38.

Feljegyzés a zabolai népgyűléséről, ahol a párt központi előkészítő bizottságnak a megyék és munícipiumok létrehozására tett javaslatait vitatták meg.

Zabola, 1968. január

Zabola községben 2400 felnőtt lakos él, amely közül 1726 magyar nemzetiségű, 608 román, amely az összlakosság 25%-nak felel meg. A népgyűlésen 772 lakos vett részt.[134] Az emberekkel való konzultálás során kiderült, hogy a megyésítésre vonatkozó térképes javaslatok kifüggesztése utáni időszakban, néhány nappal a népgyűlés előtt a helyi néptanács néhány alkalmazottja és több helyi értelmiségi is aktív propaganda kampányt fejtett ki a helyi lakosság körében. Pl. a községi néptanácselnök kétszer-háromszor is meglátogatott minden családot, házról házra járva és arra bíztatta a magyar nemzetiségűeket, hogy vegyenek részt a népgyűlésen. Ugyanakkor a román nemzetiségűeknek nem szólt, arra is volt példa, hogy egy egész utcát kihagyott. A gyűlés során 38 lakos iratkozott fel a felszólalok listájára, amelyből hét volt magyar. A gyűlésen 16 román és négy magyar szólalt fel. A román nemzetiségű felszólalók hangsúlyozták, hogy a párt helyesen és igazságosan járt el a társadalmi, kulturális, gazdasági és politikai kérdések megoldásában. A többség értékelte azt, ahogyan a párt eljárt a nemzetiségi kérdés megoldásában, valamint a településen élő románok és magyarok közötti testvéri együttélést is és ennek folytatására hívták fel a figyelmet. Olah Crăciun román nemzetiségű lakos rámutatott arra, hogy Brassóban vagy Hargita megyében sem lehet munka nélkül megélni, legyen az bármelyik megye, mindkettőben dolgozni kell. Továbbá elmondta, hogy 20 éve él a községben és ez idő alatt nagyon sok magyar barátra tett szert, sőt néhányukkal rokoni, komasági viszonyba is került és, ha a település Hargita megyéhez kerül, akkor sem költöztetheti el a házát a Kondra szomszéd háza mellől és fordítva, a szomszéd sem teheti meg, ha a település Brassó megyéhez kerül. Luca Sirma azt mondta el, hogy tartozhatnak bármelyik megyéhez, akkor sem lehet a románokat és magyarokat egy vonallal elválasztani. Hagiu Ioan elmondta, hogy amikor megalakult a helyi termelőszövetkezet, a románok és magyarok közösen léptek a párt által kijelölt helyes útra és, hogy minden ami megvalósult ebben a községben, az a közös munka eredménye éppen azért a vitáknak nem szabad összeugrasztaniuk a románokat a magyarokkal. A felszólaló magyarok nem tettek a fentiekhez hasonló kiértékeléseket. A Brassóhoz való tartozást erős gazdasági és kulturális érvekkel támasztották alá.

A viták során több beszólás is elhangzott. A román nemzetiségű lakosok több ízben is hangsúlyozták: „ne hagyjatok minket", „Romániában élünk és ezek gúnyt űznek belőlünk", „Bízunk a pártunkba és Nicolae Ceauşescu elvtársban,"„ne hagyjatok

134 A népgyűlés megtartásának pontos időpontját az irat nem tartalmazza. A felsorakoztatott adatokból viszont kiderül, hogy a központi szervek, első, január elején publikált tervezete megjelenése utáni napokban került sor a rendezvényre.

minket, mi vagyunk kisebbségben," „Ha átkerülünk Hargita megyéhez, nem maradhatunk itt, nem tudjuk mitevők legyünk, elköltözünk a Brassó megyei községekbe", „mi megtanultunk magyarul, ők miért nem akarják megtanulni a mi nyelvünket" „ vajon a párt figyelembe fogja venni az itt élő 600 román érveit." A magyar nemzetiségűek, főleg az asszonyok a következőket mondták: „Kitolnak a magyarokkal", „ez a föld magyar föld, nem megyünk el innen", „itt a mi helyünk". Az érzelmek felkorbácsolódáshoz hozzájárult Fehér Mihály felszólalása is, amelyben a következők hangzottak el: „Brassó miatt vagyunk szegények", „Brassó elvette az összes vagyonunkat", „Brassó meszet küldött, hogy azzal álcázzuk a szegénységet és a mocskot", „a gyerekek nehéz helyzetbe élnek, régi istállókban tanulnak." A népgyűlés elnöki bizottsága fellépett azok ellen, aki megpróbálták felcsigázni a kedélyeket, így a gyűlés az RKP-t és országot éltető tapssal zárult le.

PTSzL, 917 fond, 5 dob. Román nyelvű jegyzőkönyv gépelt átiratának magyar fordítása.

39.

Székelyudvarhelyi értelmiségiek levele Fazekas Jánoshoz, amelyben közlik a megyésítésre vonatkozó kéréseiket, észrevételeiket

Székelyudvarhely, 1968. január[135]

România Szocialista Köztársaság Minisztertanácsa alelnökének, Fazekas János elvtársnak, Bukarest.

Tisztelt Alelnök Elvtárs!

Hazánkban a Román Kommunista Párt IX. kongresszusa óta végbement változásokat és átalakulásokat talán sohasem kísérték a dolgozók oly figyelemmel, mint a most lezajlott Pártkonferencia munkálatait, melyek hosszú időre megszabják dolgozó népünk fejlődésének irányvonalát. A sajtó, a rádió, a televízió erre vonatkozó közleményeit és adásait a legélénkebb érdeklődéssel kísérte rajonunk apraja-nagyja. Ezt tapasztaltuk munkahelyünkön, ezt észleltük terepen végzett tevékenységünk alkalmával, városon és falun egyaránt. Mindannyian érezzük és tudjuk, hogy végső soron, nagyobb darab kenyerünkről, utódaink boldogabb életéről határoz most Pártunk és Nagy Nemzetgyűlésünk. Bennünket legközelebbről vidékünk, a Székelyföld jövője érint. Ha nem így volna, nem volnánk őszinték, sem jó hazafiak, hiszen tudjuk, hogy leendő megyénk szerves része a mi szeretett hazánknak, s mint ilyen, a haza egészének fejlődése meghatározza a mi jövőnket is. Erőnkhöz mérten mi is valamennyien hozzá akarunk járulni a jövő társadalom gazdasági és szellemi új arculatának kiformálásához. Bizonyítja ezt az a szeretet és lelkesedés, amellyel rajonunk népe a Tolvajostetőtől a Sóvidékig kifejezésre juttatta forró ragaszkodását pártunk és népünk vezetői iránt, szívből nyújtva virágait Nicolae Ceauşescu elvtárs és a kíséretében lévő elvtársak felé, emlékezetes látogatásuk alkalmával. Akkor is, most is, a párt Országos Konferenciája alkalmából, ugyanazt a gondoskodó szeretetet éreztük sugározni dolgozó népünk felé. Ez bátorít bennünket most is arra, hogy őszinte, nyílt szívvel keressük meg vezetőinket, s bizalommal forduljunk személyesen Önhöz, Fazekas elvtárs, kiben, mint földünk szülöttében apánkat, testvérünket látjuk. Őszinte szóra bátorít bennünket az is, hogy a kadicsfalvi réten már leverték a cölöpöket, amelyek a tervbe vett cérnagyárnak, városunk nagy ipari objektumának körvonalait jelzik.[136] Ha akadtak is valaha károgó varjak, ezek most örökre elnémultak. Megtanulták, hogy a mi pártunk nemcsak ígér, de tesz is népünk érdekében, nem úgy, mint hajdan a Sebesiek és Ugronok, akiknek csak voksokra volt szükségük és cserébe piros pántlikát és pakli dohányt adtak csupán, oly ígéretekkel tetézve, melyekből sohasem lett gyár, vasút, kenyér ... sőt puliszka is alig.[137] Ezért vándoroltak ki még az első világháborút megelőzően a székelyek Amerikába, Kanadába, Braziliába, Ausztráliába, elhagyva "az oly nagyon szeretett szülőföldet, a mezőket, a hegyeket, a büszke havasokat, a szívhez

135 Az eredeti levél átirata nem tartalmaz pontos keltezést.
136 Az udvarhelyi cérnagyár építésének elkezdéséről van szó.
137 Az Ugron és a Sebesi családok régi udvarhelyszéki arisztokrata családok.

nőtt folyókat – a Marost, az Oltot, a két Küküllőt –", ezért széledtek el szerte a világba, nagyobb darab kenyeret keresve.[138] Fazekas elvtársnak a Konferencián elhangzott beszédével népünk tökéletesen egyet ért. Úgy véljük mi is, hogy történelmi, földrajzi, társadalmi, kulturális és gazdasági szükségesség a tíz, szorosan egyűvé tartozó székely szék egy nagy közigazgatási egységbe – megyébe – való tömörülése. Ez az elgondolás megítélésünk szerint is az e tárgyban kiadott irányelvekkel is tökéletes összhangban van. A történelem folyamán ezek a székek évszázados kapcsolatban voltak egymással és ezt a szoros kapcsolatot a további fejlődés is megkívánja. Bár a Hargita természeti akadályként is felfogható, de a közlekedés mai fejlettsége és jövőbeli perspektívája ezt az akadályt nemlétezővé teszi. Nyelvi és kulturális adottságai ezen tájegységeket egymáshoz kapcsolják. Megvannak az anyagi adottságok is ahhoz, hogy ez a megye erős gazdasági egységgé fejlődhessen.

Az irányelvek meghatározzák, hogy a megye székhelye minden esetben a területén levő legfontosabb város kell, hogy legyen. Ceauşescu elvtárs ezt kiegészítette azzal, hogy a megye székhelye lehetőség szerint az a város kell legyen, amely földrajzilag a legközpontibb fekvésű. A Konferencián felszólaló más vezető személyiségek tovább bővítették a megyeszékhely megválasztásának kritériumait, kihangsúlyozván, hogy ez egy olyan központ kell, hogy legyen, mely a legtöbb társadalmi, kulturális és gazdasági intézménnyel rendelkezik és lehetőségei vannak ezek továbbfejlesztésére. Gondolkozunk, mely város felelne meg leginkább a székely megye területén ezen komplex követelményeknek. Úgy véljük, nem szól belőlünk lokálpatriotizmus, sem másternészetű elfogultság, amikor mi Székelyudvarhely várost tartjuk a legalkalmasabb megyeszékhelynek. A történelem során Udvarhely volt a székely anyaszék és Székelyudvarhely a székely anyaváros. Itt székelt a székely székek közigazgatási feje, a székely főkapitány, mint derékszékhez ide fellebbeztek peres ügyeikben a többi székek lakói, itt volt letéve a hatalom pecsétje, itt volt elhelyezve levéltára, itt tartották a hadi lustrákat[139], itt voltak a törvényhozási gyűlések. Földrajzi elhelyezésénél fogva, Székelyudvarhely természetes kapu az alvidék és felvidék között. Ennek köszönheti évezredes létét, ezért indulnak sugárszerűen innen az összes közlekedési utak Gyergyó, Csík, Háromszék, Erdővidék, a Kisküküllő és Sóvidék felé s egyben legrövidebben összeköti mindezen vidékeket. Itt halad át az út Segesvár, Medgyes, Nagyenyed s Erdély többi városa felé. Ez az összekötő úthálózat és városunk összekötő szerepe a jövőben könnyen tovább fejleszthető /műutak, vasút, repülőterek stb./. Székelyudvarhely akkor is betöltötte az anyaváros szerepét, amikor úttalan utakon, gyalog, lóháton vagy fakószekéren folyt a közlekedés. Véleményünk szerint figyelembe veendők az új székhely kiválasztásánál az éghajlati tényezők is. Ezek szintén kedvezőbbek, mint akár Gyergyó, Csík avagy Kézdivásárhely éghajlata, ahol kilenc hónap hideg és a nyár sem meleg – ahogy a csíki székely mondja –, illetve mint ahol a Nemere fúj.[140] A Nagyküküllő völgye Székelyudvarhely területén tág teret, egészsé-

138 A 19. sz. második felében 20. sz első felében Magyarország több régiójából is nagyméretű kivándorlás zajlott le, főleg Észak Amerikába. Erdélyből inkább a keleti (székely) és déli régiókból vándoroltak ki nagyobb számban.

139 Katonai összeírás.

140 Erős keleti szél Erdélyben.

ges viszonyokat, szilárd területet biztosít a város továbbfejlődéséhez, vidéke pedig - a Hargita lábától Székelykeresztúrig - biztosítani képes egy bármekkorára fejlődő városi település ellátását is és egyben saját megélhetését, gyarapodását. Székelyudvarhelyen megvannak a megyei közigazgatás kezdeti szükségleteinek megfelelő középületek. Kulturális intézményeink száma és minősége közismert. Ez a város a történelem folyamán végig a kulturális élet központja volt a székelységben. Már a 16-17. században két líceum működött városunkban és egyidőben felsőoktatási intézményeink is virágoztak.Gazdasági szempontból a múltban elhanyagolódott a város fejlődése, de hogy ez kinek volt érdeke, jól tudjuk. Ma azonban, a néphatalom éveiben erős ipari, mezőgazdasági, erdőgazdálkodási, kisipari egységeink vannak. A további fejlődésre megvan minden lehetőség, munkaerő és anyagi feltétel. S ha ehhez hozzávesszük a már régen tervezett és többször kimért Székelyudvarhely - Csicsó vasútvonalat, ez tökéletesen bekapcsolná iparunkat (Vlahiţai vasüzem, Hargitai kaolin, erdőkitermelési anyagok, az épülő cérnagyár stb.) az ország gazdasági vérkeringésébe, nem beszélve arról, hogy ez egyben általános nemzetgazdasági szempontot is szolgálna, mivel Hunyad, Arad, Temesvár termékeit egyenes úton szállíthatnánk Galaţi, Brăila kikötői felé és fordítva, lényegesen lerövidítve az áruk forgalmi útját.[141]

A Nyikó-, Küküllő- és Homoródmentén mindenütt beszélik, vitatják ezeket a kérdéseket. Egyesek ajkán például felmerült Csíkszereda neve is. Erre egy homoródszentmártoni termelőszövetkezeti tag azt mondotta egy beszélgetés alkalmával: „Az sohase volt úgy, elvtársak, hogy a tehenet kössék a bornyához, a bornyút kell az annyához kötni." Valóban úgy véljük, hogy a tíz szék területén lévő városok közül, objektív módon csakis azon város jöhet számba megyeszékhely gyanánt, melynek meglévő fejlettsége, gazdasági és kulturális potenciálja garanciát nyújt szerepének betöltésére. A legfejlettebb város, Sepsiszentgyörgy, földrajzi fekvésénél fogva, úgy véljük, nem tudná a megyeszékhelyre vonatkozó feltételeket, követelményeket betölteni. Utána pedig, úgy népességi, mint gazdasági és kulturális szempontból, csakis Székelyudvarhely következik. Meggyőződésünk, hogy ha a múlt kezdetleges viszonyai között is be tudta tölteni anyavárosi szerepét, Székelyudvarhely a jövőben sem lesz méltatlan, vagy képtelen erre.

Nicole Ceauşescu elvtársnak a Román Kommunista Párt Országos Konferenciáján elhangzott beszéde mindenképpen megnyugtatott bennünket, udvarhelyieket. A Köztársasági Palota nagytermének szónoki emelvényéről a mi Fazekas János elvtársunk nyílt, őszinte kommunista államférfiúi beszédének minden fejezete, mind a tíz pontja a haza iránti szeretetet mélyítette el szívünkben. Beszédének minden szava, minden mondata a gyárakban és üzemekben, a falvakon, az iskolákban és közhivatalokban új küzdelemre, új munkára, újabb eredményekre buzdított. Az elhangzott és a marxi-lenini tanítás szempontjából megalapozott beszéd elvszerűen világítja meg a nemzetiségi kérdést és minden külföldi híresztelést lehengerelt. A beszédnek óriási visszhangja van nemcsak rajonunk, de az egész székelység körében. Ennek titka, hogy kiérződik

141 Udvarhely-Csicsó vasútvonal folyamatosan jelen volt a székelyföldi vasútfejlesztési vitákban, projektekben már a 19. századtól. 1945 után egy rövid ideig megjelent az MNSz programjában is.

belőle a szülőföld - de nemcsak a Gagymente, hanem minden székely vidék iránti - szeretete.[142] Ez adott nekünk, székelyudvarhelyi értelmiségi dolgozóknak is erőt és alapot levelünk megírására. Biztató jel számunkra és Udvarhely szék minden dolgozójának számára, hogy az Alelnök elvtárs beszédében mindenhol először Székelyudvarhelyt említette. Ez megnyugtatott bennünket. Éreztük a legmagasabb szónoki tribünről felénk sugárzó jóindulatot és gondoskodást s ez megerősített elhatározásunkban, hogy minden erőnkkel, bizalommal tovább dolgozzunk és küzdjünk szocialista hazánk felvirágoztatásáért.

PTSzL 917 fond 10 doboz, 3. dosszié. Magyarul írt levél magyar nyelvű átirata.

142 Fazekas János a bányavidéki Lupény városában született de a Székelykeresztúr melletti Andrásfalván töltötte gyerekkorát.

40.
A sepsiszentgyörgyi dolgozók levele Fazekas Jánoshoz a megyésítési előkészületekkel kapcsolatosan

Sepsiszentgyörgy, 1968. január

Fazekas János elvtársnak, az RKP KB VB tagjának, a Minisztertanács alelnökének, Bukarest

Mélyen tisztelt, szeretett Fazekas elvtárs!

Engedje meg, hogy országos jelentőségű, fontos teendői közepette néhány olyan kérdésben kössük le figyelmét, melyek a mi számunkra, sepsiszentgyörgyi lakosok, értelmiségi dolgozók számára, rendkívüli súlyt és jelentőséget hordoznak. E nehány sorban azért fordulunk Önhöz, kedves Fazekas elvtárs, mert több mint két évtizedes közéleti tevékenysége alatt olyan embernek ismertük meg Önt, aki az országos feladatok közepette sohasem szakadt el szülőföldjétől, sohasem távolodott el azoknak az egyszerű székelyeknek mindennapi életétől, akik Önt, mint gyermeket is ismerték. Mi Öntől mindig igaz hazafiságot tanultunk. Az ön hűsége a párt és a haza iránt ezen a tájon is példaképül szolgált mindannyiunk számára. Ezért kísértük rendkívüli figyelemmel a Párt IX. kongresszusán, azután pedig az RKP Országos Konferenciáján tartott nagyjelentőségű beszédét. Ezekben Ön, Nicolae Ceauşescu elvtárs, pártunk Főtitkárának alapvető tézisei szellemében a nemzetiségi kérdésnek olyan magyarázatát adta, amely mindannyiunkat örömmel és megelégedéssel töltött el.

Úgy látjuk, ezeknek az elveknek – pártunk következetes marxista nemzetiségi politikájának – szellemében készült ország új adminisztratív beosztására vonatkozó javaslat is. Kérjük, szíveskedjék a feletti örömünket és teljes egyetértésünket tolmácsolni Nicolae Ceauşescu elvtársnak is, akinek a Székelyföldön tett látogatása felejthetetlen élmény marad mindannyiunk számára; ez egyben biztosíték is számunkra, hogy bizonyos életbevágóan fontos politikai vagy gazdasági jellegű határozatokat a pártvezetők személyes tapasztalatainak alapján, a tömegek – az itt élő tömegek – életének, múltjának és jelenének ismerete alapján hoznak meg. Ezt igazolja az új megyei beosztásra vonatkozó központi javaslat is. Az, hogy a történelmileg kialakult székely székek figyelembevételével született meg a Hargita megyére vonatkozó elgondolás, rendkívül körültekintő, tudományos és reális tájékozódásról tanúskodik. Szerintünk a központi javaslat, amely az új megyében Sepsiszentgyörgynek és környékének fontos gazdasági ás kulturális szerepet szán: reális szükséglet. Ennek a régen oly elmaradott vidéknek – Udvarhely, Gyergyó, Csík vidékének – gazdasági -művelődési felemelésében Sepsiszentgyörgynek rendkívüli szerepe lesz. Engedje meg, hogy a kérdésnek csupán néhány művelődési vonatkozását említsük föl:

1.) Állami magyar színházunknak rendkívüli hivatása volt és lesz az egész Hargita megye lakosságának politikai és művészi nevelésében.[143] Luxusszámba menő azon

143 Marosvásárhelyt leszámítva a székelyföldi városok közül csak Sepsiszentgyörgy rendelkezett önálló állami színházi intézménnyel.

elgondolás, amely ennek a színháznak a hatósugarát csupán a városra, a közeli falvakra és Brassóban való időszaki szereplésre korlátozná. Ennek a színháznak valóságos cselekvési területe a városon kívül az összes óriásfalvak (Alfalu, Ditró, stb.) és Csíkszereda, Udvarhely, Gyergyószentmiklós területe.

2.) A város valamennyi haladó történelmi és művelődési hagyománya arra kötelezi Sepsiszentgyörgyöt, hogy Hargita megyében a szocialista nevelés, a hazaszeretet ápolásának, hagyományaink továbbfejlesztésének egyik szellemi központja legyen. Itt élt Gábor Áron, a nagy forradalmár harcos, itt működik a Székelyföld múzeuma, itt született Gyárfás Jenő, a nagy klasszikus magyar festő. Városunkban szép hagyományai vannak a román-magyar testvériség évszázados gondolatának. Csak példaként említjük meg, hogy színházunk őse, a sepsiszentgyörgyi működvelő társulat 1874-ben nem csak Shakespeare Szentivánéji álom című színdarabját mutatta be, hanem Moldovan Grigore román szerző Szép Ileana, és egy másik román szerző Valeni-i nász című darabját.

3.) Iskolahálózatunk (két líceum, többféle szakiskola) fejlettsége reméljük, pozitív kihatással lesz Hargita megye elmaradottabb településeinek továbbfejlesztésében, ifjúságunk szakképesítésében. Mi teljességgel érthetetlennek tartjuk, hogy egyes elmaradottabb gondolkodású emberek épp a város fejlettségére való tekintettel hangoztatják azt, miszerint Sepsiszentgyörgynek Brassóhoz kellene tartoznia. De hiszen világos a központi fórumoknak azon elgondolása, hogy hazánk anyagi és szellemi javainak ésszerű megosztásával biztosítsák minden egyes megye harmónikus fejlesztését. Szerintünk ama sokat vitatott kérdés, hogy melyek a Székelyföld gazdasági felemelésének reális és gyors lehetőségei, egyebek között szorosan kapcsolódik ahhoz a szükséglethez, hogy Sepsiszentgyörgy Hargita megye keretén belül gazdasági és szellemi súlyt kapjon; hogy a megye kiváló szakembereinek, értelmiségi gárdájának cselekvési lehetőséget biztosítson; hogy azok az alkotó művészek, akik mindmostanáig a székelyföldi városok elmaradottságára való tekintettel Marosvásárhelyre, vagy Kolozsvárra húzódtak el, ezután itt – a megnövekedett lehetőségek alapján – fejtsék ki tevékenységüket. Amiként hajdan, a gazdasági nyomor üldözte el innen a székely dolgozókat el egészen Amerikáig, azonképpen, napilap, folyóirat, sajtókiadvány, nyomdahiány, stb. miatt tehetséges fiataljaink, íróink, festőink telepedtek le az ország más, távolabbi területein. Bizonyosak vagyunk abban, hogy az új megye sok mindent pótol majd a múlt mulasztásaiból.

4.) Tudomásunk van arról, hogy olyan emberek, akik Hargita megye fejlődésének lehetőségeit nem összefüggéseiben, nem a széles székely tömegek reális igényeinek alapján ítélik meg, amellett agitálnak, hogy Sepsiszentgyörgynek Brassóhoz kell tartoznia. Ezek az emberek nagyrészt azokból tevődnek össze, akik arra számítanak, hogy ilyenformán az adminisztratív átszervezés őket nem fogja érinteni, és nem lesznek kénytelenek esetleges más munkahelyen dolgozni. Vannak mások, akik attól való félelmükben, hogy az új megye vezetősége nem fog nekik megfelelő jó munkakört biztosítani, inkább régi brassói személyes összekötetéseikben bíznak és azoktól várnak többet, fittyet hányva a közösségi érdekre. Szerintünk nem lehet jelentőséget

tulajdonítani a minden kisvárosban megtalálható lokálpatriotizmusnak sem, amely pusztán azon az alapon szeretne más megoldást, mivel Csíkszereda a mi városunknál sokkal kisebb város. Földrajzilag azonban a megye közepén helyezkedik el, a szocialista fejlődés üteme pedig nyilvánvalóan Csíkszeredát képessé fogja tenni feladatának betöltésére. Erre számos példa van már az ország más megyéiben. A központi javaslat elgondolása szerintünk – és a város lakosságának többsége szerint – szorosan kapcsolódik pártunk helyes nemzetiségi politikájához, vagyis ahhoz az elvhez többek között, hogy a Székelyföld gazdasági és kulturális fejlődését az ország összes többi megyéivel együtt harmonikus ütemben kell biztosítani. Ha meghallgatásra talál azoknak vélekedése, akik ezt a helyes pártelvet aprópénzre váltják és úgy számolnak, hogy Brassóig az autóbusz hány lejjel olcsóbb, akkor éppen a Székelyföld lakosságának nagy részét felölelő Hargita megye fejlődési lehetősége szenved kárt. Biztosak vagyunk abban, hogy pártunk bölcs vezetősége a helyi jellegű szubjektiv törekvések fölé helyezi az új megye általános politikai és gazdasági-művelődési érdekeit.

Drága Fazekas elvtárs! Kérjük, szíveskedjék e problémákról pártunk Főtitkárát, Nicolae Ceauşescu elvtársat is tájékoztatni. Az az optimista hangulat, a társadalmi életünkben végbement gyökeres pozitív folyamat, amely hazánknak ezt a táját is jellemzi, az ő nevéhez kapcsolódik. Hozzá kapcsolódik ama bizodalmunk is, hogy a városunkban fölmerült problémák pozitívan fognak megoldódni.

Sepsiszentgyörgy, 1968. január.

Sepsiszentgyörgy értelmiségi dolgozóinak egy csoportja: [...] [144]

PTSzL 917 fond, 10 doboz, 3 dosszié. Eredeti magyar nyelvű levél fénymásolt változata.

144 Az aláírások döntő többsége olvashatatlan, ezért az aláírók nevét nem közölhetjük.

41.
Kovásznai értelmiségiek levele Fazekas Jánoshoz a megyésítés ügyében

Kovászna, 1968, január

Kedves Fazekas elvtárs!

Engedje meg nekünk, a Kézdivásárhely rajonhoz tartozó Kovászna város értelmiségeinek, hogy köszöntsük Önt és gratuláljunk Önnek a párt 1967. december 6–8. között tartott országos konferenciáján elhangzott beszéde miatt, amelyben kifejtette a résztvevőknek a mi óhajainkat is. Ön bizonyította hűségét a mi drága pártunk iránt is de az a nép iránt is, amelynek Ön is szülötte. Ön mindent megtett a székely és más elmaradott vidékek gazdasági felemelkedéséért. Kérjük, tolmácsolja szocialista nemzetünk szeretett vezetőjének, Nicolae Ceauşescu elvtársnak a hajdani Orbai szék központja, Kovászna város értelmiségeinek óhajait és javaslatait.

A város értelmiségei tanárok, tanítók, technikusok, orvosok és mérnökök nagy odaadással tanulmányozzák a párt 1967. december 6–8. között lezajlott országos konferenciájának dokumentumait, amelyek új perspektívákat kínálnak hazánk gazdasági és politikai fejlődéséhez. A Párt vezetésével a román nép rövid idő alatt csodálatos megvalósításokat hajtott végre úgy a gazdasági, mint a társadalmi és kulturális életben. Büszkék vagyunk ezekre az eredményekre, a szocialista hazánkra, vezetőinkre, akik elérték azt, hogy a világ most nagy elismeréssel beszél rólunk, hisz hazánk a gazdasági és az életszínvonalbeli fejlődésben az élen jár. Büszkék vagyunk, hogy a szocialista építkezés korszakában élhetünk és, hogy munkánkkal mi is hozzájárulhatunk a fent említett eredmények eléréséhez. Azokról az eredményekről van szó, amelyeket a szocialista hazafiságtól áthatott román nép az együttélő nemzetiségekkel közösen ért el. Nagy örömmel olvastuk Nicolae Ceauşescu elvtárs nyilatkozatát, amelyben kihangsúlyozta a nemzetiségek teljes jogegyenlőségét, amelyet az alkotmány is előír, valamint az anyanyelv használatának jogát az iskolákban, a közigazgatásban és a kulturális intézményekben.

A párt és a Nicolae Ceauşescu harca az elmaradott régiók, mint amilyen a miénk is, gazdasági fejlődéséért még nagyobb munkára serkent minket. Népünknek a párt iránt érzett szeretetét az a lelkesedés is bizonyítja, ami a párt Nicolae Ceauşescu által vezetett küldöttségének tavalyi kézdivásárhelyi látogatásakor nyilvánult meg. A székelyek 1000 éve várnak arra, hogy a gondjaikat valaki tanulmányozza, meghallgassa, hogy a századokon átívelő nyomorúságukon, amikor a bojárok olcsó szolgái voltak, valaki enyhítsen, hogy megszüntessék a többi régió által történő kizsákmányolásukat. Az elmúlt századok forgatagában senki se törődött ezzel a vidékkel. Őseink arra kényszerültek, hogy tízezrével hagyják el szeretett szülőföldjüket, mert már nem bírták elviselni az itteni nyomorúságot. Csak Amerikba körülbelül 50 ezer ember vándorolt ki ezekről a vidékekről. Nicolae Ceauşescu elvtárs személyében először jött el ide az ország vezetősége tolmácsolni a párt üdvözletét, felkeltve bennünk és gyermekeinkben a reményt, hogy egy boldogabb jövő vár ránk. Az 1967. december 6–8 között, a IX.

Kongresszus szellemiségében megtartott országos pártkonferencia egy olyan adminisztratív felosztást javasolt, amelynek az a célja, hogy felszámolja a gyengébben fejlett régiók elmaradottságát. Mivel a mi régiónk is ide tartozik, a javaslatnak nagyon örülünk és ígérjük, hogy mindent megteszünk a tervek teljesítése végett. Kihasználva a lehetőséget, hogy elmondhatjuk észrevételeinket is, mint a helyi gondok ismerői, évek óta szolgáljuk ezt a lakosságot, engedtessék meg nekünk, hogy közöljünk néhány javaslatot, ami e vidék gazdasági, társadalmi és kulturális fellendítését illeti.

I. A IX. kongresszus és a pártkonferencia szellemiségében kijelenthetjük, hogy Kovászna város turisztikai szempontból nagyon lemaradt. Ugyanakkor Kovászna város nagyon sok altalajkinccsel rendelkezik, amelyeket nagyon jól ismernek idehaza és külföldön is. Kovászna több természetes adottságát is fel lehet használni különböző betegségek kezelésére: vérkeringési zavarok, reuma, emésztési, nőgyógyászati gondok, valamint idegrendszerei megbetegedések. Szanatóriumok, hétvégi házak, gyógykezelési komplexumok építésével ezek az adottságok mind hozzájárulhatnak országunk lakosai egészségi állapotának feljavításához. A betegellátó hálózat kiépítésével ezer és ezer beteget kezelhetnénk, akár külföldieket is. Ezzel jelentősen fejlődne a gazdaság is, valamint egyfajta spirituális export is megvalósulhatna.

II. Az átszervezési javaslatok olyan, Kovásznától délre eső települések leválasztását irányozzák elő, amelyek a múltban a régi Orbai székhez tartoztak, majd később Háromszék megyéhez és Kézdivásárhely rajonhoz. A következő községekről van szó: Komandó, Zágon, Borosjenő, Papolc és Egerpatak. Azt javasoljuk, hogy ezeket a településeket csatolják Hargita megyéhez. Érveink a következőek:

1. Földrajzi szempontból ezek a települések, akár csak Kovászna városa is a Feketeügy folyó által behatárolt medencében helyezkednek el. Természetes központjuk Kovászna város. A települések életében fontos szerepet játszik a földrajzi tényező is és ennek figyelmen kívül hagyása negatívan érinthetné az illető települések gazdasági fejlődését.

2. A medencét etnikai szempontból ugyanaz a nép lakja, tehát indokolt az, hogy Hargita megyéhez csatolják.[145]

PTSzL. 917. fond, 10 doboz, 3 dosszié. Géppel írt román nyelvű átirat másolata.

145 Az alírás és keltezés hiányzik.

42.
Maksa község dolgozóinak levele Fazekas Jánoshoz a megyésítési előkészületekről

Maksa, 1968. január 19.

Fazekas János elvtársnak, a Román kommunista Párt Központi Bizottság- Végrehajtó Bizottsága tagjának, a Minisztertanács alelnökének.

Tisztelt Fazekas János elvtárs!

Maksa község dolgozói tanulmányoztuk Nicolae Ceauşescu elvtársnak a Párt Nemzeti Konferenciáján elhangzott jelentését és egyetértünk a közigazgatási területi szervezés feljavításával. Dolgozóink az 1968. január 14-én megjelent térképet nézegetve nagyon meg vannak elégedve, hogy Maksa község a Kézdi rajon többi községével Hargita megyéhez tartozik. Ez igazolja valóban, hogy a Párt és Állami Bizottság Hargita megye létesítésénél szem előtt tartotta a földrajzi, a társadalom-politikai viszonyokat, a lakosság nemzetiségi összetételét, a hagyományos kulturális kapcsolatokat, a különböző helységek fejlődési távlatait. Ezen megye biztosítja a mi vidékünk jövőbeli fejlődését. Valóban nagy öröm nekünk, hogy pártunk Központi Bizottsága irányítása mellett Kézdivásárhelyen ipari objektumok épülnek, ami azt jelenti, hogy az iparilag elmaradott Kézdi rajon is, mint az ország többi vidéke, iparilag fejlődik.

Mi, Maksa község dolgozói, mezőgazdasági dolgozók a napokban vitattuk meg az 1968-as tervszámokat. A mezőgazdasági termelőszövetkezet dolgozói a gazdasági tervszámok túlszárnyalásáért harcolnak, hogy ez által jövedelmünk növekedjen és mezőgazdaságunk nagyobb mértékben járuljon hozzá Románia Szocialista Köztársaság nemzeti jövedelmének gyarapításához, ami által népünk jólétét biztosítjuk. Nézegetve a megjelent térképet, kérnők, hogy a mi javaslatainkat is vegyék figyelembe egyes esetekben, amennyire lehetséges. A jövő a mezőgazdaságban az öntözés fejlesztése. Sajnos Maksától három kilométerre folyik a Feketeügy, amely a szomszédos Bita határán megy át, amely falu jelenleg Egerpatak községhez tartozik, amelyet Brassó megyéhez javasoltak. Bitával területünk teljesen szomszédos és ha Maksa községhez csatolnák Bita falut, mind gazdaságilag, mind adminisztrációs szempontból jövőben nagy lehetőségünk lenne az öntözéses gazdálkodás kiszélesítésére, ami nagyban hozzájárul a termelés növeléséhez. Beszélgetve nagyon sok bitai dolgozóval, a véleményük az, hogy csatolják [a települést- NCSZ] Maksához és egyúttal Hargita megyéhez, mivel ők alig három kilométerre vannak tőlünk.

Úgyszintén javasoljuk, hogy Komandó község is legyen Hargita megyéhez csatolva, mivel e vidék lát el minket és majdnem az egész háromszéki medencét mind épület-, mind tűzifával. Mi nagyon is egyetértünk, hogy község Hargita megyéhez tartozzék és igyekezni fogunk munkánk eredményeivel köszönteni Pártunk helyes politikáját.

Maksa, 1968. január 19.

Maksa község dolgozói

PTSzL, 917. fond, 10 doboz, 2 dosszié. Géppel írt román nyelvű átirat.

43.
Egy sepsiszentgyörgyi névtelen levél Fazekas Jánoshoz a megyésítési előkészületekről

Sepsiszentgyörgy, 1968. január 29.

Fazekas Jánoshoz, a Minisztertanács alelnökéhez

Tudomására szeretném adni Sepsiszentgyörgy és a környező községek lakosainak véleményét az új területi elosztással kapcsolatosan. Nevem azért nem írom alá, mert ismerem a levelek kivizsgálásának módszereit, következményeit és éppen ezért arra kérem Fazekas elvtársat, hogy ismertesse a párt és állami központi bizottságával a reális valóságot és a levelem, mert nincs aláírva, ne kerüljön a szemetes kosárba (ezzel nem akarom sértegetni, de minálunk ilyesmi előfordul) Legelső sorban az Ön által tett javaslatról szeretném megmondani a véleményemet. Pártunk helyes nemzetiségi politikája eredményeként hazánkban megoldódott a nemzetiségi kérdés. Ebből kifolyólag helytelenítem egy külön székely megye létrehozását. De ha már így lett elfogadva, és az elkövetkezendő időben gyakorlatba ültetve, miért kell megcsonkítani ezen igen szegény megyét. Elsősorban a dolgozók általi megvitatásra előterjesztett térképpel kapcsolatosan kívánom megjegyezni, hogy miért kellett Kovásznát, Borosnyót, Papolcot, Zágont, Szentiványt, Uzont, Lisznyót, Kököst, Ilyefalvát, Nagyajtát, Bölönt stb. elszakítani.[146] Nem szeretném, hogy Fazekas elvtárs úgy vegye, hogy lebecsülöm a székely nép történetének, fejlődésének ismeretét, de szeretném hangsúlyozni, hogy a székelység kimagasló személyiségei mind ezen a vidékeken születtek (Mikes Kelemen - Zágon, Bölöni Farkas János - Bölön, Kriza János - Nagyajta, Apáczai Csere János - Apácza, Kökösnél esett el és ott van eltemetve Gábor Áron stb.). Ha már létrehozzák a székelyek által lakott vidékek részére a megyét, miért kellett ezeket a községeket elszakítani. Itt nálunk, Sepsiszentgyörgyön a múlt hét folyamán egy egész kampányt indítottak, hogy magát a várost és a hozzá tartozó községeket (Árkos, Kőröspatak, Gidófalva, Szotyor, Réty) kiszakítsák Hargita megyéből. Pénteken, szombaton és vasárnap népgyűléseket szerveztek, hogy a dolgozók mondják meg véleményüket, szavazás alá bocsátva, hogy ki van Brassó vagy Hargita megye mellett. Habár a hozzászólók kihangsúlyozták városunk érdemeit és azt a nézetüket, hogy jó volna, hogy a megye székhelye legyen de a vezetők (kik nagyrészt románok vagy brassóiak) kijelentették, hogy erről szó sem lehet. Egyes helyeken befolyásolták az embereket, a hozzászólókat felkészítették és így körülbelül 85%-uk Brassót kérte. De ez nem reális helyzet, csak az emberek félnek megmondani a véleményüket. Csak egy példát hozzak fel, Kőröspatakon, Kálnokon, a rajoni néptanácsnál, a kórháznál a jelenlevők igen is megmondták, hogy igen is kérik, hogy Sepsi megyeszékhely legyen, de ezt nem szavazták le és így a többségük Hargita mellett volt. Ugyanilyen kampány van Kovásznán, Kézdivásárhelyen stb.

146 A közigazgatási rendezés első terveiben az említet falvak Brassó megyéhez kerültek volna.

Helyesen gondolkodva feltehetjük a kérdést, minek kell ezt csinálni, minek kell szítani a sovinizmust – mert ilyen megnyilvánulások is voltak és vannak –, miért nem lehet, hogy Sepsiszentgyörgy megyeközpont legyen, mert tudjuk, hogy ő a legnagyobb város, itt van az úgynevezett Székely Múzeum, a színház, a város összes globális terve évente meghaladja a 400 millió lejt stb. Miért kellett elszakítani a székely községeket és mi több, vajon ki fog felelni azért, ha a két nemzet közötti barátság nem hogy elmélyülne, hanem szítva lesz ezután. (az utóbbi hétről beszélek) Miért kell Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely, Kovászna, Zágon stb. Brassóhoz tartozzon csak azért, hogy a vezetőknek, akik nem idevalósiak, állásuk legyen. Én szerintem Hargita megye Sepsi és Kézdi, valamint a környéke nélkül eredetileg már halálra van ítélve. Inkább jobb volna megyeszékhelyet csinálni és eldarabolni és Brassóhoz csatolni. Ez az egész lakosság vágya. A Brassóhoz való csatlakozási kampányért minden esetre valakinek majd felelnie kell. Kérem, ismertesse Fazekas elvtárs a bizottsággal az itt történteket és javasolom, hogy legyen kivizsgálva, de nem a brassói vagy szentgyörgyi vezetők által, mert ezt ők csinálták, hanem központilag, szóba állva a dolgozókkal, és a vezetők tudta nélkül, mert ha nem, nem érünk el semmit.

Sepsiszentgyörgy, 1968. január 29.

PTSzL, 917. fond, 10 doboz, 3 dosszié. Géppel írt magyar nyelvű átirat.

44.
A Maros megyei pártbizottság bürójának összetétele 1968-ban

Bukarest, 1968. április

Név	Foglalkozás	Pártbeli régiség	Aktivista régiség	Nemzetiség	Párt-tanulmányok	Tanulmányok, végzettség
Vereş Nicolae	víz-gáz szerelő	1946	20 év	román	Ştefan Gheorghiu	A jogi kar hallgatója
Span Vasile	ablakos mester	1954	14 év	román	Ştefan Gheorghiu	Líceum
Sebestyen Liviu	tanár	1959	2 év	magyar	-	Filozófia kar
Szotyori Ernő	gépészmérnök	1955	7 év	magyar	Ştefan Gheorghiu	Mérnöki kar
Benkő János	autószerelő	1946	20 év	magyar	felsőf.p.tanulm. SZU	Líceum
Pragai Ştefan	lakatos	1957	8 év	magyar	Ştefan Gheorghiu	Líceum
Pojan Romeo Ştefan	tanár	1947	10 év	román	marx.-len. esti egyetem	Jogi kar
Rus Vasile	erdészeti munkás	1947	22 év	román	filozófia doktora	Filozófia doktora
Gheorghe Mihai	lakatos	1953	18 év	román	Ştefan Gheorghiu	Líceum
Giura Milică	géplakatos	1946	21 év	román	6 hónapos pártiskola	Líceum
Kovács György	író	1945	-	magyar	-	Bölcsész kar
Giurgiu Valter	műszaki rajzoló	1946	13 év	román	Ştefan Gheorghiu felsőisk.	Gazd. Tud. Int.
Mogoşiu Marcel	agronómus mérnök	1956	7 év	román	Ştefan Gheorghiu felsőisk.	Agronómia kar
Buda Ironim	lakatos	1953	12 év	román	Ştefan Gheorghiu hallgatója	Líceum
König József	cipész	1934	20 év	magyar	6 hónapos pártiskola	Líceum

Póttagok

Név	Foglalkozás	Pártbeli régiség	Aktivista régiség	Nemzetiség	Párt-tanulmányok	Tanulmányok, végzettség
Lakatos Ferenc	esztergályos	1947	19 év	magyar	Ştefan Gheorghiu	Líceum
Borş Rozalia	villamos mérnök	1959	3 év	magyar	Ştefan Gheorghiu	Elektronikai kar
Maros Tibor	orvos	1948	–	magyar	–	Orvosi egyetem
Trîmbiţaş Eugen	tanár	1964	3 év	román	Ştefan Gheorghiu	Történelem-filozófia kar
Sălcudeanu Pavel	lakatos	1945	–	román	–	Líceum
Haţegan Ioachim	nyomdász	1946	18 év	román	Ştefan Gheorghiu	Jogi kar hallgatója

ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 17/1968. 70–71. f. Román nyelvű statisztikai irat magyar fordítása.

45.
A Kovászna megyei pártbizottság összetétele 1968[147]

Sepsiszentgyörgy, 1968. április.

Név	Mesterség	Tisztség	Születési év	Nemzetiség	Tanulmányok	Pártiskola	A pártba való belépés
Király Károly	Ács	Első titkár	1930	magyar	ISE	Ştefan Gheorghiu	1953
Stanca Constantin	Tanár	Titkár	1937	román	egyetem	-	1955
Sántha Károly	Villanyos	Titkár	1927	magyar	ISE	Ştefan Gheorghiu	1945
Szász Domokos	Asztalos	Titkár	1923	magyar	ISE	Ştefan Gheorghiu	1952
Szász Imre	Lakatos	Szervezési oszt. vezetője	1930	magyar	ISE	Ştefan Gheorghiu	1945
Moga Vasile	Lakatos	Szervezési oszt. vezetője	1926	román	7 osztály	1 éves	1955
...inai Antal	Cipész	Területi instruktor	1931	magyar	érettségi	1 éves	1943
...ani András	Vasműves	Területi instruktor	1924	magyar	érettségi	1 éves	1960
...izi Gyula	Lakatos	Területi instruktor	1936	magyar	érettségi	1 éves	1939
Ördög József	Lakatos	Területi instruktor	1936	magyar	7 osztály	1 éves	1945
Benedek Béla	Ács	Területi instruktor	1924	magyar	10 osztály	1 éves	1954
Csunkuly József	Esztergályos	Területi instruktor	1933	magyar	7 osztály	1 éves	1945
Szőke Ferenc	Közgaszdász	Területi instruktor	1926	román	érettségi	-	1947
Kádár András	Vasúti ellenőr	Területi instruktor	1923	magyar	9 osztály	1 éves	1955
Csáki Miklós	Élelmiszerip. mester	Területi instruktor	1927	magyar	érettségi	1 éves	1953
...ununi Gheorghe	Esztergályos	Területi instruktor	1926	magyar	érettségi	1 éves	1960
Kovács Zoltán	Lakatos	Területi instruktor	1937	magyar	11 osztály	1 éves	1947

147 A neveknél fellelhető olvashatatlan részeket pontozással jelöltük.

Név	Mesterség	Tisztség	Születési év	Nemzetiség	Tanulmányok	Pártiskola	A pártba való belépés
Kedves Ignácz	Cipész	Területi instruktor	1919	magyar	9 osztály	1 éves	1946
...an Gyula	Szövőmunkás	Tájékoztatási instruktor	1925	magyar	érettségi	1 éves	1946
...ea Jolán	Tanítónő	Tájékoztatási instruktor	1940	magyar	tanítóképző	1 éves	1947
...László	Villanyszerelő	Államügyek osztály	1930	magyar	7 osztály	1 éves	1953
... Magda	Tisztviselő	instruktor	1933		érettségi	1 éves	1953

ANDJC, fond Comitetul Judeţean PCR Covasna, dos. 9/1968. 65–67. f. Román nyelvű statisztikai irat magyar fordítása.

46.
A Kovászna megyei pártaktíva távirata Nicolae Ceuşescunak és az RKP Központi Bizottságának

Sepsiszentgyörgy, 1968. február 17.

Szeretett Ceauşescu elvtárs,

A Kovászna megyei pártbizottság és az ideiglenes megyei néptanács összeállítására összeült megyei pártaktíva hálás köszönetét fejezi ki a pártvezetésnek atyai gondoskodásáért, és amiért figyelembe véve a vidék lakóinak egybehangzó óhaját, elhatározta Kovászna megye létrehozását. A román, magyar és más nemzetiségű dolgozó emberek, akik itt az Olt és a Feketügy mentén élnek és dolgoznak testvéri összefonódásban üdvözlik Kovászna megye létrehozását és a párt helyes politikai irányvonalát és azt, hogy a marxi és lenini tanok szellemiségében igyekszik megoldani a szocializmus építésében felmerülő gondokat. A megyénk kiegyensúlyozott gazdasági élettel rendelkezik és óriási gazdasági, kulturális és turisztikai fejlődési lehetőségek előtt áll. A megyei pártbizottság irányításával az itteni románok és székelyek közösen fognak harcolni e vidék sokoldalú fejlődéséért. A megyei pártbizottság és az ideiglenes megyei néptanács a közös célok és feladatok végrehajtása érdekében testvéri egyetértésben élő és dolgozó összes román és magyar kommunista nevében ígérjük az RKP Központi Bizottságának és személyesen önnek Nicolae Ceauşescu elvtárs, hogy mindent meg fogunk tenni, hogy megvalósítsuk a IX. kongresszus és az országos pártkonferencia előírásait és mindent meg fogunk tenni annak érdekében, hogy Kovászna megye is hathatósan kivegye a részét hazánk, Románia Szocialista Köztársaság felvirágoztatásából.

Sepsiszentgyörgy, 1968. február 17.
A Kovászna megyei pártaktíva
Király Károly

ANDJC, fond Comitetul Judeţean PCR Covasna, dos. 3/1968. 52–53. f. Géppel írt román nyelvű levél magyar fordítása.

47.
Jegyzőkönyv a Kovászna megyei pártbizottság plenáris üléséről

Sepsiszentgyörgy 1968. április 27.

Király Károly elmondja (magyar nyelven is), hogy a megyei plenáris ülés célja megvitatni a Központi Bizottság plenáris ülésének határozatait.

Király Károly elvtárs: *[...]*[148] Ahogy azt önök is tudják, pártunk már többször is kinyilatkozta, hogy a nemzetközi politikában azon elvek alapján cselekszik, amelyek lehetővé teszik minden párt számára, hogy saját maga határozzon a politikai irányvonalakról, a függetlenségéről a párt, a nemzet és a nép érdekeit tartva szem előtt. A pártunk következetesen harcolt és teszi most is, a lenini érvek betartásáért a kommunista pártok egymás közötti kapcsolatát illetően és azért, hogy ezeket a kapcsolatokat az egymás belügyeibe való be nem avatkozás határozza meg. A munkáspártok közötti nézeteltéréseket vitassák meg, szervezzenek olyan tárgyalásokat, ahol a feleket elvtársi hangulatban, egyenlő mércével mérik, függetlenül attól, hogy eddig milyen szerepet játszottak a kommunista mozgalomban. Az RKP KB fontosnak tartja, hogy megtegyen minden erőfeszítést annak érdekében, hogy a nemzetközi tanácskozások támogassák az egyenlőség, a más pártok életébe való be nem avatkozás, a kölcsönös megértés elveit és ne támadjanak, sértegessenek más pártokat. Az utóbbi időben több ilyen találkozásra került sor, amelyen néha több, máskor pedig kevesebb párt vett részt. Kétoldalú találkozásokra is sor került, hogy megismerjék egymás véleményét, álláspontját az egymást is érintő kérdésekben. Tudják, hogy nem olyan rég került sor egy-egy találkozóra Budapesten, Szófiában, Drezdában és Karlowy-Variban. Néhányan részt vettünk mi is, másokon nem.[149] Ismerik a szófiai találkozó eredményeit és a pártunk állásfoglalását.[150] Tudják azt is, mi volt a párt álláspontja a budapesti találkozón.[151] Erről mondanék néhány dolgot. Miután pártunk visszavonult a már jól ismert okok miatt, olyan dolgok történtek ott, amelyekkel nem érthetünk egyet, és amelyekről csak utólag szereztünk tudomást. Miután pártunk elhagyta a találkozót, azzal próbálkoztak, hogy elferdítsék a pártunk kifejtett állásfoglalást. Olyan elvekről volt szó, amelyekkel előtte többen is egyetértettek. A visszalépésünket egy hivatalos iratban is elítélték. Ezen irat kezdeményezői nem érték el a céljaikat, mert a résztvevő pártok többsége nem fogadta el az elítélő dokumentumot. Azért meséltem mindezt el, hogy rávilágítsak pártunk álláspontjára,

148 Az általános jellegű bevezetőt nem közöljük.

149 A Varsói Szerződés tagállamainak találkozóiról van szó. A román fél a különutas politika jegyében cselekedett folyamatosan, szembekerülve akár a többi tagállammal, pl. március 6–7. Szófia, március 23. Drezda. A drezdai tanácskozáson a román fél nem vett részt.

150 1968. március 6–7. között a Varsói Szerződés politikai tanácskozó testülete Szófiában ülésezett. A résztvevők nyilatkozatott adtak ki az USA vietnami agressziójának elítéléséről. A tanácskozáson konfliktus robbant ki Románia és a többi tagállam között. A szuverenitását féltő Románia elutasította csehszlovákiai események megvitatását.

151 1968 februárjában a román fél elhagyta a kommunista világtalálkozó előkészítő ülését azzal az ürüggyel, hogy a szír fél megbírálta az RKP-t, hogy nem támogatja kellőképpen az arab népek harcát a kommunizmus ellen.

a KB-nak az újságokban a tegnap megjelent határozataira, amelyben pártunk kifejti, hogy akkor hajlandó részt venni a budapesti tanácskozásokon, ha a munkás és kommunista pártoknak szerveznek egy nemzetközi tanácskozást. Pártunk következetesen ragaszkodik ahhoz, hogy csupán egy nagy nemzetközi konferencián lehet normalizálni a külkapcsolatokat és megteremteni a kommunista- és munkáspártok egységét. Azt is kihangsúlyozzuk, hogy elengedhetetlen az elvek kölcsönös tiszteletbenntartása, a függetlenség, az egymás belügyeibe be nem avatkozás és az a jog, hogy mindegyik párt saját maga határozza meg az illető ország bel- és külpolitikáját. [...][152]

Elvtársak, a KB két napon keresztül vitatta meg annak a bizottságnak a jelentését, amely azt vizsgálta meg, hogy milyen körülmények között tartóztatták le és ölték meg Fóris Istvánt, Lucreţiu Pătrăşcanut és másokat.[153] A közzétett anyagból megtudhatták, hogy milyen körülmények között zajlottak le ezek az események. A közzétett tények megrázóak, dühöt és elutasító érzéseket váltanak ki, újabb kérdéseket vetnek fel. Hogyan történhettek meg ilyen dolgok? A kérdés annál is inkább aktuális, hisz Gheorghiu Dej idejében többször is kijelentették, hogy mennyire örvendetes dolog, hogy nálunk a pártnak nincs akit rehabilitálni az élők és a meghaltak közül egyaránt, hogy nálunk nem történtek visszaélések, törvénytelen letartóztatások, ártatlan emberek pere és kivégzése. Sajnálatosan kell tudomásul vennünk, hogy az ilyen kijelentéseknek nincs valóságtartalma. Bizonyíték erre a KB azon határozata, amelynek alapján volt pártaktivistákat rehabilitáltak. A bennünk eluralkodott keserűség érzés most azzal a reménnyel keveredik, hogy mindez többé nem történhet meg. Biztató jel erre a mostani vitasorozat, amelyet a pártvezetés kezdeményezett azért, hogy megismerhesse a párt és a nép is egyaránt az igazságot. [...][154] A Pătrăşcanu ügyének megvizsgálása és a párt tájékoztatása ebben a kérdésben nagyfokú bátorságra vall és bizonyítja, hogy megvan az a képességünk, hogy szembenézzünk azokkal a hiányosságokkal, amelyeket néhány, a pártvezetésben is helyet kapó személy követett el. Azért mondom ezt, mert való igaz, hogy a KB sem rendelkezett valós adatokkal, ami a Pătrăşcanu ítéletét és kivégzését illeti. Ne tévesszük össze a párt szerepét és felelősségét néhány káder munkájával. Amikor a Pătrăşcanu-ügy lezajlott, pártunk óriási eredményeket ért el az új élet építésében minden területen. Feltehetjük a kérdést. Hogy történhetett meg, hogy az RKP ilyen magas tisztségben levő vezetőjét, amilyen Lucreţiu Pătrăşcanu volt, anélkül ítélték el és végezték ki, hogy ügyét a KB megtárgyalhatta volna. Ez a belső pártélet, a nép által jövő legitimitás megsértése. Ebben a kérdésben, ahogy azt a közleményben is hangsúlyozzuk, a legnagyobb felelősség Gheorghiu Dejt és Alexandru Drăghiciet illeti. Alexandru Drăghici személyesen is részt vett Lucreţiu Pătrăşcanu kihallgatásában és a Gheorghiu Dej általi megvádolásában, miszerint Pătrăşcanu az angol-amerikai imperializmus kéme volt és

152 A külpolitikára vonatkozó néhány általános kijelentést nem közöljük.

153 Lucreţiu Pătrăşcanut nacionalizmus vádjával 1948-ban tartóztatták le. Halálra ítélték és 1954-ben ki is végezték. Rehabilitálására 1968 áprilisában került sor. A Fóris és Pătrăşcanu ügyről részletesebben lásd a bevezető tanulmányban vagy: Florin Constantiniu: *P.C.R. Pătrăşcanu şi Transilvania (1945-1946)*. Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2001.

154 A párt politikáját méltató általános kijelentéseket nem közöljük.

hazaáruló. Amint az kiderült, minden vád hamis és alaptalan képzelgés volt csupán és mindent csak előre megrendezett forgatókönyv alapján sikerült bizonyítani. Egy olyan előre megrendezett forgatókönyv alapján, amelyet Dej tervelt ki és Drăghici hajtott végre. A Központi Bizottság plenáris ülése elítélte azokat az embertelen és barbár eljárásokat, amelyek alapján hamis vallomásokat csikartak ki. Arról is tájékoztatom önöket, hogy Alexandru Drăghici megpróbálta félrevezetni a plenáris ülést, igyekezett azt bizonyítani, hogy Pătrăşcanu tényleg bűnös volt. Nem ismerte be a tévedéseket, a belügyminisztériumra, az akkori közhangulatra, körülményekre, a szovjet tanácsadókra akarta kenni a dolgot. Azt próbálta kihangsúlyozni, hogy ő lényegében egy becsületes ember és semmit sem tud a Securitate által elkövetett visszaélésekről. Amikor Alexandru Drăghici újból szót kapott a plenáris ülés végén, kiderült, hogy ő egy egyáltalán nem becsületes ember és, hogy beszennyezte a kezét Pătrăşcanu vérével. Minden, Pătrăşcanu ártatlanságát bizonyító tény ellenére, azt állította, bizonyítékok nélkül, hogy az bűnös volt és áruló és a rehabilitálás ellen foglalt állást. Ezért a KB Alexandru Drăghiciet megfosztotta minden tisztségétől és kizárta a Központi Bizottságból. Fontos, hogy a párt kielemezze Gheorghiu Dej, Alexandru Drăghici és más káderek tevékenységét és minden igazságtalanul elítélt és a pártból kizárt embert visszaállítson a jogaiba. Kovászna megye dolgozó emberei tovább munkálkodnak a párt egységének megteremtése végett és a párt vezető szerepének megerősítéséért. A pártaktíva előtt fogadják, hogy komoly hozzáállással fognak munkálkodni a IX. kongresszus és a Központi Bizottság határozatainak végrehajtásában. [...][155]

Stanca Constantin elvtárs:[156] [...][157] Kovászna megye létrehozása után a megyei pártszervezetek 13 243 tagot számláltak, amely a megye lakosságának 7,49%-a. Ez a számadat az országos, 9%-os arány alatt van. A munkás és paraszt párttagok aránya 68%-24%. A munkás párttagok aránya ugyan 35%-24% de, ha a megye összes munkását nézzük, csak 16%-uk párttag. Ebből az következik, hogy bizonyos szektorokban még javítanunk kell a pártszervek munkáján. Hasonló a helyzet az építkezésben is, ahol a párttagok aránya 12% és a fakitermelő egységekben is ugyanez a helyzet. Ugyanakkor a fogyasztási és a kisipari szövetkezeteknél az arányok sokkal kisebbek, mint amilyeneket lehetőségünk lenne elérni. A mezőgazdasági szektorban, úgy a szövetkezeteknél, mint az egyéni gazdálkodók esetében meg kell erősíteni a politikai-szervezési munkát, mert a pártba való tagfelvétel nem kielégítő. A munkaképes kollektív tagok csupán 5-6%-a párttag, az országos 8%-hoz viszonyítva. Az egyéni gazdálkodóknál a párttagok aránya nagyon alacsony, 1-2%. Ami a párt etnikai összetételét illeti, a román párttagok aránya csupán 11,9%, holott a megyében a román lakosság aránya eléri a 19,1%-ot. Kovászna városban, Zágonban és Bodzaforduló térségében fokozni kell a párttagok felvételét. Ami a párttagok életkor szerinti megoszlását illeti, a 40 éves korhatár alatt levők aránya 45%, 55%, a 40 és 60 év közöttiek aránya 54, 51%. Egyes pártszervezeteknél az átlagéletkor 50-60 év között

155 Az általánosságokra vonatkozó befejező részt nem közöljük.
156 Stanca Constantin a Kovászna megyei pártbizottság titkára.
157 Az általános jellegű bevezető szöveget nem közöljük.

van, mint például a sepsiszentgyörgyi termelőszövetkezetben vagy Futásfalván, Kézdiszentléleken és Ozsdolán. A megyénkben 643 alapszervezet működik és körülbelül 430 esetében, tehát körülbelül 67%-uknál számlálnak húsznál is kevesebb párttagot. A megyei pártbizottság megvizsgálja majd a szerkezeti felépítést és konkrét megoldási javaslatokat fogalmaz meg a változtatásokra, mivel a pártszervezetek nagyon szétdaraboltak és egyesek még megfelelő vezetőkkel sem rendelkeznek. A kommunisták felelősségtudatát és a pártszervek munkáját csak erős pártszervezetek képesek biztosítani. [...][158]

ANDJC, fond Comitetul Județean PCR Covasna, dos. 2/1968. 1–15. f Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

158 Az általánosságokra vonatkozó befejező részt nem közöljük.

48.
Munkaterv a Kovászna megyei értelmiségiekkel való találkozó megszervezéséhez[159]

Sepsiszentgyörgy, 1968. június 6.

A Kovászna megyei pártbizottság június 14. és 21. között minden községben találkozót szervez a vidéken dolgozó értelmiségiekkel. A találkozás megszervezése érdekében a következők a teendők:

1. A találkozásra a következő értelmiségieket hívják meg:
   - az illető település első titkárát és helyettesét
   - a polgármestert
   - a helyi vállalatok igazgatóit
   - az IMSz jövendőbeli titkárait
   - a tanügyi kádereket
   - orvosokat
   - mérnököket, agronómusokat
   - más egészségügyi alkalmazottakat
   - technikusokat

2. A találkozások munkamegbeszélések lesznek, amelyeken megbeszélik a gazdasági, társadalmi és kulturális élet kérdéseit. Az illető településre jellemző tudnivalók részletes ismerete végett a titkár helyettese röviden beszámol a kulturális élet, a település tisztaságáért folytatott tevékenység, a fiatalok nevelésének és más problémáknak az aktuális állapotáról.

3. A vita, a megbeszélés és a javaslatok alapján összeállítanak egy munkatervet és kijelölik a megoldandó kérdésekért felelős személyeket. A helyi pártbizottság ellenőrzi ezt a tevékenységet és a munkaterv végrehajtásáról tájékoztatja a megyei bizottságot is.

4. A találkozásokon részt fognak venni a megyei pártbizottság tagjai, pártaktivisták, a kulturális élet aktivistái, az oktatásért és sportéletért felelős megyei bizottság képviselői, valamint a megyei Tanfelügyelőség, a megyei Egészségügyi Igazgatóság képviselői.

5. A fent ismertetett munkatervet 1968. június 8-án be fogják mutatni a községi pártbizottságok helyettes titkárainak.

Sepsiszentgyörgy
1968. június 6.

ANDJC, fond Comitetul Judeţean PCR Covasna, dos. 7/1968. 120–121. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

159 A Ceauşescu által meghonosított értelmiségiekkel folytatott különböző találkozókat, tanácskozásokat több esetben helyi szinten is megszervezték. A Kovászna megyei értelmiségiek támogatásának megnyerését és mobilizálását célozta a helyi pártszervek és az értelmiségiek közötti tanácskozás.

49.
Jegyzék a csehszlovákiai katonai beavatkozást elítélő megyei gyűlésekről

Bukarest, 1968. augusztus 21.

A megyei pártbizottságok arról számoltak be, hogy az ipari, mezőgazdasági egységek dolgozói, az intézményekben dolgozók és a vidékiek mindannyian felháborodással fogadták a szovjet, bolgár, kelet-német, lengyel és magyar csapatoknak Csehszlovákia területére való behatolását. A különböző társadalmi csoportok egyet nem értésüket fejezik ki ezzel a lépéssel kapcsolatban, melyet a szocialista államok közti kapcsolatokban előzmény nélküli cselekedetnek tartanak. Az elhangzott hozzászólások szerint az állampolgárok úgy értékelik az öt szocialista állam közös akcióját, mint a Csehszlovákia belügyeibe való direkt és brutális beavatkozást, mint ez állam függetlenségének és szuverenitásának megsértését. A dolgozók rendkívüli érdeklődéssel követik a Csehszlovákiáról hírt adó rádióműsorokat. Hogy napirenden lehessen ezekkel az eseményekkel, a Suceava-i Cellulóz- és Papírfeldolgozó Kombinát, valamint az IRA néhány munkása magával hozta a munkába rádiókészülékét. Ugyanakkor, a megyei pártbizottságok arról is beszámolnak, hogy az ipari, mezőgazdasági egységekben, az intézményekben, művelődési otthonokban és klubokban közösen hallgatták és nézték meg a bukaresti népgyűlést.[160] Brassóban és Craiován felhasználták azokat az utcai hangszórókat, melyek a dolgozók augusztus 23-i felvonulására voltak felszerelve: ezek köré gyűltek az emberek, hogy meghallgassák az RKP KB, az Államtanács és a Minisztertanács együttes ülésének közleményét, valamint Nicolae Ceauşescu elvtárs beszédét, melyet a KB székhelye előtti gyűlésen tartott. Mindez mély benyomást keltett a hallgatóságban és tapssal, valamint lelkes ünnepléssel fogadták mind a munkahelyeken, mind az utcán (Brassó, Craiova, Târgu-Neamț stb.).

A dolgozók teljes elégedettségüket fejezik ki pártunk és államunk határozott és elvszerű állásfoglalása iránt, melyet a csehszlovákiai események kapcsán fogalmazott meg. Miután meghallgatták Nicolae Ceauşescu elvtárs beszédét, a visói vegyi üzem 150 munkása spontán tüntetést tartott, helyeselvén a párt politikáját. Jelenleg élénken tárgyalják az ügyet a vállalatokban, intézményekben, az utcán, autóbuszokon, bármilyen zsúfolt helyen: az állampolgárok ezekben a hozzászólásokban helytelenítik a Csehszlovákia elleni beavatkozást, és kifejezik elhatározásukat, miszerint minden áron megvédik hazájukat és nem engedik, hogy annak függetlensége és szuverenitása megsérüljön. A Târgoviște-i kőolajipari gépgyártó üzem, a Bîrșești-i (Gorj megye) cementgyár, a Turnu Măgurele-i építőtelep, a Teba-i Tehnometal gyár és a temesvári fémipari üzem pártszervezeteinél, valamint a Galați-i és Turnu Măgurele-i városi

160 Az csehszlovákiai intervenció után közvetlenül, augusztus 21-én Ceauşescu egy hatalmas népgyűlést szervezett Bukarest központjában, több tízezer ember részvételével, amelyen éles hangon ítélte el a katonai beavatkozást. Az RKP vezetőségének e döntését a lakosság döntő többsége nagy lelkesedéssel fogadta. A romániai (román és magyar) értelmiségiek többsége is támogatta a pártvezetés e lépését. Ceauşescu és a köré tömörülő pártvezetés népszerűségének csúcsán volt.

pártbizottságnál olyan dolgozók jelentkeztek, akik kérték besorozásukat a munkásgárdákba[161], és ajánlották, hogy augusztus 23-án felfegyverkezve vonulnak fel. Pintilie Stancu, Matei Constantin, Iliescu Cornel Tîrgovişte-i munkások, a Râmnicu Vâlcea-i Vâlculescu Ion és Brătescu Nicolae tanár, a Tg. Jiu-i Pătrăşcoiu Constantin könyvelő, a Dărăbani községbeli Crivăţ Constantin tanító és sokan mások azt nyilatkozták, hogy bármely percen készen állnak a haza hívására és eltökéltek, hogy akár életüket is adják a haza földjének védelméért. Borzeşti faluban (Botoşani megye) egy hat párttagból álló csoport kérte, hogy önkéntesekként Csehszlovákia küldjék őket. A suceavai vasútállomáson egy csoport állampolgár a Csehszlovákia elleni önkényes tettet kommentálta és nem értették, mit keresnek idegen csapatok ennek az államnak a területén. Iaricevschi Bogdan ukrán nemzetiségű nyugalmazott tanár, Bălteanu I. Iaşi-ból stb. kijelentették, hogy a Csehszlovákia elleni akciót a Szovjetunió sugallja, szervezi és vezeti. Egyes állampolgárok, főleg mielőtt meghallgatták volna Ceauşescu elvtárs előadását, aggodalmuknak adtak hangot, hogy nálunk is megtörténhet az, mint Csehszlovákiában. A Iaşi-i Strat Constantin tanár azt mondta, hogy a mi helyzetünk kritikus, de attól függ, hogy a pártvezetés milyen intézkedéseket hoz. A munkaközösségek és számos állampolgár táviratot küldött az RKP KB-nak, személyesen Nicolae Ceauşescu elvtársnak, melyben kifejtik teljes egyetértésüket a meghozott intézkedésekkel, valamint a párt és a kormány határozott állásfoglalásával. A táviratokban és kommentárokban kitartóan kérik az idegen csapatoknak Csehszlovákia területéről való kivonását.

Jelen pillanatban a pártaktivisták kint vannak a vállalatokban, intézményekben és falvakon, hogy megmagyarázzák pártunk álláspontját az éppen zajló eseményekkel kapcsolatban. Mindenfele gondoskodtak a pártszervezetek székhelyein, az ipari és mezőgazdasági vállalatoknál, intézményekben az őrség megerősítéséről. A legtöbb megyében még ez este folyamán intézkedtek a plenáris bizottsági ülések megszervezéséről a pártaktíva részvételével. E plenáris ülések előkészítésével párhuzamosan elkezdték szervezni a munkásgárdákat is. Az Arad, Bihar, Kolozs megyei és a Bukarest municípiumi bizottságok arról számoltak be, hogy az élelmiszerüzletekben sorok kezdtek kialakulni, a lakosság pedig nagytételben (fejenként 5–10 kg) vásárol cukrot, lisztet, száraztésztát, rizst és sót. A Szeben megyei pártbizottság arról tájékoztat, hogy az augusztus 20-ai éjszakán, 23 óra környékén, egy katona eltulajdonított egy karabélyt, egy automata pisztolyt, töltényeket és egy fényjelző pisztolyt, amikkel megpróbált a hegyekbe menekülni. Az illető katonát elfogták. A konstancai Vama Veche határátkelőhelyen az ellenőrző pont főnöke, egy Manev nevezetű bolgár alezredes néhány cseh turistának azt mondta, hogy Dubceket egy szállodában tartják fogva és Csehszlovákiát elfoglalták. Ugyanez a tiszt azt nyilatkozta a határon állomásozó személyzetünknek, hogy nagyon örül ennek a katonai beavatkozásnak, mivel a Csehszlovákiai Kommunista Párt régi vezetőségét megsemmisítették, a jelenlegi vezetők pedig nem haladnak jó úton.

***

161 Románia katonai, védekezési potenciálja növelésének érdekében 1968-ban a pártvezetés ún. önvédelmi munkásgárdákat, (Hazafias Gárda - Garda Patriotică) hozott létre.

A megyei pártbizottságok arról számolnak be, hogy az ipari egységekben, az építőtelepeken, vállalatokban és a mezőgazdaságban a tevékenység normálisan zajlik, a lakosság közhangulata jó. A fővárosi Electromagnet Üzemben a három részleg munkásai, akik részt vettek a gyűlésen, visszatértek a munkába, hogy pótolják a termelést.

1968. augusztus 21.

ANIC, fond CC PCR Secția Organizatorică, dos. 51/1968. 1–3. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

50.
Feljegyzés a csehszlovákiai katonai beavatkozást elítélő megyei gyűlésekről

Bukarest, 1968. augusztus 22.

F. é. augusztus 21-én este a következő megyék pártbizottságai tartottak plenáris üléseket a pártaktívával: Argeş, Bihar, Beszterce-Naszód, Brassó, Buzău, Kolozs, Kovászna, Dâmboviţa, Dolj, Gorj, Ialomiţa, Ilfov, Máramaros, Mehedinţi, Maros, Prahova, Szilágy, Szatmár, Teleorman, Temes és Bukarest municípium. A plenáris résztvevői teljes egyetértésben helyeselték a pártvezetés tevékenységét, a KB plenáris ülése által felvázolt intézkedéseket, nagyra értékelték a Nicolae Ceauşescu elvtárs beszédében felvázolt kérdéseket, valamint kinyilvánították elhatározásukat, miszerint harcolni fognak a pártpolitika megvalósítása érdekében. A plenáris üléseken erőteljesen kifejeződött az egész ország pártaktívájának egysége a KB körül, teljes ragaszkodásuk a párt vezetősége iránt. Az ebből az alkalomból elfogadott indítványokon és táviratokon keresztül kifejezték aggodalmukat és elítélték a csehszlovákiai katonai intervenciót. Kitartóan kérik, hogy járjanak közbe az öt állam pártjainál és kormányainál, hogy ezek azonnal kivonják csapataikat és hagyják a csehszlovák népet, hogy maga oldja meg belügyeit. Továbbá egyetértettek pártunknak és kormányunknak az eseményekkel kapcsolatos álláspontjával. A megyei pártbizottságok bürói az ügyben intézkedtek, hogy a mai nap folyamán a vállalatokban, intézményekben és számos községben tartsanak pártgyűléseket, ahol tájékoztatják a kommunistákat a csehszlovákiai eseményekről, és pártunk és államunk ezekkel kapcsolatos állásfoglalásáról. A pártaktivistákat beosztották, hogy részt vegyenek e gyűlések megszervezésében és lebonyolításában.

A megyei pártbizottságok arról tudósítanak, hogy a székhelyeiken, illetve a vállalati, intézményi, községi pártbizottságoknál számos olyan állampolgár jelentkezik, aki felvételét kéri a munkás-, paraszt- és értelmiségi őrségbe, és kérik, hogy feladatokat rójanak ki rájuk, bármikor, amikor szükség van erre a haza védelmének érdekében. Suceava megye városaiban jelen pillanatig 80 személy jelentkezett a pártszerveknél, Galaţi megyében 14, Bakóban pedig kilenc olyan személy, aki kérte besorozását az alakulandó őrségekbe. A kolozsvári egyetemi központban egyes tanügyi káderek, mint Pop Ionel mérnök, Mircioiu Crişan sebész és mások, szintén kifejezték óhajukat, hogy az őrséghez csatlakozzanak. Hargita megyében 15 gazdasági egységben jegyeztek fel munkásőrség létrehozására vonatkozó kérelmeket. Hasonló kéréseik voltak egyes Kiskaján (Beszterce-Naszód megye), Kolozs (Kolozs megye) és más községbeli parasztoknak is. Megjegyezzük, hogy minden megye vállalataiban és községeiben intézkedéseket hoztak már azok kiválasztására, akik részt fognak venni a munkás-, paraszt- és értelmiségi őrségekben, valamint a vezető kádereket is kiválasztották. A Bákó megyei helyőrség katonai egységeiben tárgyalásokat folytattak a katonákkal és tisztekkel az idegen csapatok benyomulása folytán kialakult csehszlovákiai helyzetről, hangsúlyozván ugyanakkor pártunk és kormányunk elvszerű és határozott állásfoglalását. A

Prahova megyei összes szabadságát töltő tiszt és altiszt saját jószántából jelentkezett a munkahelyén. Minden megyei pártbizottság intézkedett a pártszékhelyek, néptanácsok, vállalatok és intézmények biztonságának megőrzéséről. Egész éjszaka azt ellenőrizték, hogy milyen módon tartják be az őrség megerősítésére vonatkozó utasításokat. A megyei pártszervek tájékoztatnak, hogy a hozzászólásokban, az elküldött levelekben és táviratokban számos dolgozó fejezi ki teljes egyetértését a KB a csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatos határozott álláspontjával és elítélik ezen ország belügyeibe való katonai beavatkozást. Drăghiceanu Constantin, David Nicolae, Roşu Vasile tulceai munkások kifejtették, hogy szégyenükre válik azoknak az országoknak, melyek részt vesznek a Csehszlovákia elleni katonai beavatkozásban. Mânăstire Liviu, a Dâmbovița megyei Sotânga bányászati kitermeléstől, miközben elítélte Csehszlovákiának a Varsói Szerződés öt tagországa általi lerohanását, kijelentette, hogy ha szükséges lesz, a bányászok ugyanúgy fogják forgatni a fegyvert, mint ahogy most a perforálót kezelik. Teodorescu Nicolae, Iacob Caius, Ivanovici Virgil bukaresti akadémikusok táviratokat küldtek, melyekben helytelenítik a csehszlovákiai katonai intervenciót és teljes mértékben támogatják az RKP álláspontját ezzel az eseménnyel kapcsolatban. Rusu Dumitru és Berlescu Dumitru Iaşi-i egyetemi tanárok rámutattak, hogy Csehszlovákia elfoglalása e nép legalapvetőbb jogainak és a nemzetközi normáknak a megsértését jelenti, határozottan ellenezve a hasonló gyakorlatokat. Egyes hozzászólásokban Iaşi, Suceava, Maros megyei állampolgárok kifejtették, hogy a kapitalista országok részéről várták volna az intervenciót, nem pedig a szocialista országoktól, ezzel kapcsolatban pedig aggodalmukat fejezték ki, nehogy a mi hazánkkal is ugyanez előforduljon. A Prahova megyei pártbizottság tudósít, hogy a szovjet delegáció vezetője, aki az augusztus 23-i ünnepségekre jött, Ploieşti-i látogatása alkalmából kifejtette, hogy „a románok nem ismerik a csehszlovákiai helyzetet, hogy ott már nem a kommunista párt vezet, és hogy az ellenséges elemek átlépnek minden határt." Románia vonatkozásában úgy értékelte, hogy „jobb a helyzet és erősebb a párt." A Sinaia-i Palas szállóban 78 NDK-beli turista tartózkodik, akik kérték a követséget, hogy járjon közbe, hogy visszatérhessenek hazájukba. Azt a választ kapták, hogy a berlini repülőtér le van zárva. Egyesek közülük aggodalmukat fejezték ki az éppen zajló eseményekkel kapcsolatban. Egy Brassóban tartózkodó 35 tagú magyar turistacsoport szintén azt kérte, hogy visszatérhessenek Magyarországra. Húsz, Ploieştien dolgozó nyugatnémet szakértő is kifejezte óhaját, hogy hazatérhessen.

Egyes megyei pártbizottságok arról számolnak be, hogy augusztus 21-én délután felerősödött a lakosság abbéli hajlama, hogy a szokásosnál nagyobb mennyiségben vásároljon be és hogy visszavonja pénzét a CEC-ből.[162] Így Marosvásárhelyen a lakosok több mint 350 000 lejt vettek vissza a személyes betéteikből, Galaţi-on pedig a CEC kirendeltségek készpénz-tartaléka nem tudta fedezni a visszavonási kérelmeket. Hasonló nagyszámú kérést tapasztaltak a fővárosban és Suceava megyében is, ami a CEC-ben őrzött megtakarítások visszavonását illeti. (1968. augusztus 22.)

ANIC, fond CC PCR Secția Organizatorică, dos. 51/1968, 12–14. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

162 Casa de Economii şi Consemnaţium- Takarékpénztár.

51.

Jegyzék a Kolozs és a Fehér megyei pártbizottság bürójának a csehszlovákiai események kihatásaival kapcsolatos jelentéseiről

Bukarest, 1968, augusztus 24.

A Kolozs megyei pártbizottság bürója a következőket közli:

Ma, f. é. augusztus 21-én, egy Várnából érkező magyar turistacsoport tagjai (a 303-as gyorsvonattal jöttek) a kocsárdi állomástól kezdve heves vitát folytattak a csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatban, amikor pedig Aranyosgyéreshez közeledtek, az ablakon kilógattak egy magyar zászlót. A vonatvezető közbelépésére azt mondták, hogy a saját országukban tartózkodnak, és folytatták az agitációt. A vonatvezetőt megfenyegették, hogy ha tovább erősködik, kidobják az ablakon. Aranyosgyéresre érkezve, a vonat 24 percet késett, mivel a vezető kérte, hogy a milícia kísérje a vonatot, ami meg is történt. Kolozsváron a magyar turisták visszavonták a zászlót és befejezték az agitációt. A kolozsvári állomáson hét fiatal magyar turista leszállt a vonatról és ottmaradt csomagostól az állomáson, arra várva, hogy Varnából megérkezzenek a biciklik, amivel Magyarországig folytatják majd útjukat. (1968. 08. 21.)

A Fehér megyei pártbizottság bürója a következőkről tájékoztat:

F. é. augusztus 22-én este a Magyarigen községhez tartozó Sárd falubeli Fogarasy István, ittas állapotban levő lakos több szemtanú előtt azt nyilatkozta, hogy Kolozsvár felől jönnek a testvéreik őket felszabadítani. F. é. augusztus 23-án az enyedi parkban levő büfében Szabó Ferenc, az enyedi kohászati vállalat munkása, pornografikus szitkokkal illette a román népet és hazánk állami zászlaját. Kijelentette, hogy a második világháború idején 150 románt ölt meg, és ha szükség lesz rá, akkor még egy ennyit meg fog ölni. A jelenlevő állampolgárok leleplezték őt és tájékoztatták az állami szerveket. Az Állambiztonsági Tanács utasításai alapján vizsgálják az ügyet és az illetőt polgári úton törvény elé állítják. (1968. augusztus 24.)

ANIC, fond CC PCR Sectia Organizatorică, dos. 51/1968. 4, 76. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

III. INTÉZMÉNYÉPÍTÉS ÉS A „KIS KULTURÁLIS FORRADALOM" KIHATÁSAI 1969–1975

III. 1. Kisebbségpolitika fent. Az RKP kisebbségpolitikájának alakulása, változásai

52.
A Román Kommunista Párt nemzetiségpolitikája. Az RKP X. kongresszusának határozatából[1]

Bukarest, 1969, augusztus 6–12.

[...][2] III. 1. A kongresszus értékeli az Országos Konferencia határozatai alapján hozott intézkedések jó eredményeit és megbízza a Központi Bizottságot, hasson továbbra is oda, hogy 1970 végéig megvalósuljanak az összes előirányzatok, amelyek a nemzetgazdaság vezetésének, tervezésének és szervezésének javítását és tökéletesítését, a gazdasági tényezők hathatósabb felhasználását, a demokratikus centralizmus elveinek alkalmazását célozzák, 1971 folyamán pedig tájékoztassa az egész pártot és népet, hogyan valósultak meg ezek az előirányzatok.

2. A kongresszus hangsúlyozza, hogy javítani kell az állam általános tevékenységét, a gazdaság, az oktatás, a tudomány és a kultúra, az egész társadalmi élet területén. Elhatározza, hogy intézkedni kell az egész államapparátus ésszerű megszervezése és egyszerűsítése érdekében, közelebb kell hozni a vezető szerveket a konkrét gazdasági-társadalmi tevékenységhez, fel kell számolni a bürokratikus tendenciákat, erősíteni kell a közvéleménynek, a dolgozó tömegeknek a központi és a helyi állami szervek fölötti ellenőrzését. A kongresszus elhatározza, hogy továbbra is messzemenő figyelmet kell fordítani hazánk védelmi képességének erősítésére, fegyveres erőink felszerelésére és harci kiképzésére, az együttműködés fejlesztésére a Varsói Szerződés tagállamainak, a többi szocialista országnak a hadseregeivel, hogy bármikor vissza lehessen verni egy esetleges imperialista agressziót. A kongresszus kedvezően értékeli az utóbbi négy esztendőben kifejtett törvényhozási tevékenységet és szükségesnek tartja további új törvények elfogadását, amelyek jogilag kifejezik országunk jelenlegi gazdasági és társadalmi valóságát. További határozott lépéseket kell tenni, hogy az

1 Az RKP X. kongresszusa 1969. augusztus 6–12. között zajlott le, nem sokkal Richard Nixon amerikai elnök romániai látogatása után. A X. kongresszusra Ceauşescu hatalmának és népszerűségének csúcsán került sor a közigazgatási reform és a SzEF létrehozása után. Számos populista vonást tartalmazott és valójában a Ceauşescu-hatalom megszilárdításának alapkövét jelentette. A KB tagjai közé választottak több olyan személyt, aki Ceauşescu elkötelezett híve volt. Részletesebben lásd a bevezető tanulmányban.

2 A kongresszus határozatából csak a nemzetiségi kérdésre és az alpvető politikai irányvonalakra vonatkozó részeket közöljük.

összes társadalmi és állami szervezetek tevékenysége a törvények előírásain alapuljon, véget vetve annak a régi gyakorlatnak, amelyben a vezetés utasítások alapján történt; erősíteni kell a szocialista törvényességet és biztosítani, hogy valamennyi állampolgár tiszteletben tartsa a szocialista államunk törvényeinek súlyával szentesített jogi normákat.

3. A szocialista társadalmi rendünk egyik nagy vívmánya a nemzeti kérdés marxista-leninista megoldása, nemzetiségüktől függetlenül az összes állampolgárok teljes jogegyenlőségének megvalósítása. A pártszerveknek és -szervezeteknek kötelességük a jövőben is biztosítani a Román Kommunista Párt marxista-leninista nemzeti politikájának töretlen alkalmazását, következetesen munkálkodni a tömegeknek a román nép és az együttlakó nemzetiségek testvérisége szellemében való neveléséért, minél szorosabb összefogásukért a szocialista Románia nagy családjában.[3]

4. A kongresszus pozitívan értékeli a IX. kongresszus után a szocialista demokrácia elmélyítése érdekében foganatosított intézkedéseket, és szükségesnek tartja az intézményes keretek további tökéletesítését ahhoz, hogy az állampolgárok mind tevékenyebben vegyenek részt a fő bel- és külpolitikai kérdések megvitatásában, az államügyek vezetésében és megoldásában, szükségesnek tartja a szocialista demokrácia további fejlesztését. Biztosítani kell a szakszervezetek, a nőszervezetek, az ifjúsági, valamint a többi tömeg- és társadalmi szervezet egyre tevékenyebb részvételét a társadalmi-politikai életben, e szervezetek pártvezetésének további javítását. A Szocialista Egységfrontnak, amely kifejezi szocialista társadalmunk egységét és összeforrottságát, egyre fokozottabban kell tevékenykednie, a párt vezetésével, annak érdekében, hogy bővüljön az állampolgárok és az egész nép részvétele a politikai és a társadalmi életben, az ország ügyeinek vezetésében, a X. kongresszuson kijelölt program megvalósításában.

Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român 6–12 august 1969. Editura Politică, Bucureşti, 1969. 741–742. p. Fordítás a kongresszus hivatalos román nyelvű kiadványából.

3 A nemzetiségi kérdésben kifejtett álláspont gyakorlatilag az ötvenes évek elejétől hangoztatott alaptételt ismétli, miszerint a kisebbségi kérdés megoldódott az országban, nincs szükség külön problémaként kezelni. Külön utalás történik viszont a „nemzetiségek egyre szorosabb összefonódására a szocialista Románia nagy családjában." A kifejezés, amelynek háttértartalmát a hatvanas évek második felében dolgozták ki (lásd a bevezető tanulmányban a szocialista nemzetről szóló vitákat) viszont ideológiai hátteret jelentett a társadalmi (és burkoltan, etnikai) homogenizáció megteremtéséhez.

53.

Részletek Sütő Andrásnak, a Maros megyei pártszervezet küldöttének, az RKP X. Kongresszusán elhangzott beszédéből[4]

[...][5] Elvtársak! Mivel anyanyelvemen, magyar nyelven írok, érthető, hogy foglalkoztat mindaz, ami országunk nemzetiségeinek életéhez kapcsolódik. Ismét megelégedéssel hallgattam a jelentés ama részeit, amelyek megállapítják, hogy a Román Kommunista Párt marxista-leninista szellemben oldotta meg a nemzeti kérdést. Ez valóban egyike pártunk jelentős eredményeinek. Ez a haza összes állampolgárai jogegyenlőségének biztosítását, a beruházásoknak a megyék közötti harmonikus elosztását jelenti, az állam állandó gondoskodását a szociális és kulturális szükségletekről, vagyis az egyenlőség anyagi alapjának biztosítását, ami döntő jelentőségű feltétel e tekintetben. Jelenti egyben a nemzetiségek kultúrájának fejlesztését, az anyanyelvű állami oktatást, a tudomány és a művészet, az irodalom felvirágoztatását. Éppen ezért, állandóan arra törekszünk, hogy tisztán tartsuk a román nép és az együttélő nemzetiségek testvériségének forrását. Ez a testvériség a közös harcban született meg és folytatása a nagy gondolkodók és alkotók, elsősorban Bălcescu vagy Petőfi Sándor törekvéseinek, azon történelmi személyiségek törekvéseinek, akik mindig találkoztak a boldogabb jövő, a nemzeti elnyomást, ember ember általi kizsákmányolását nem ismerő szabad életének felkutatásában. Utalni szeretnék arra, amit Nicolae Ceauşescu elvtárs mondott e testvériséget illető gondoskodásunkról.[6] A helyi párt- és állami szerveknek feladata, hogy a jövőben is biztosítsák a Román Kommunista Párt marxista-leninista nemzeti politikájának maradéktalan valóra váltását, őrködjenek az alkotmányosság tiszteletben tartásán, ugyanakkor neveljék a néptömegeket a román nép és az együttélő nemzetiségek egységének és testvériségének szellemében. A kapitalizmusból a szocializmusba való átmenet időszaka, a román nemzet és az együttélő nemzetiségek magasabb fejlődési szintre emelését jelenti. A társadalmi-kulturális felemelkedés folyamatában és ugyanakkor az igazi testvériség megszületésében a minőségi ugrás akkor teljesedett ki, amikor hazánk véglegesen felszabadult a népi hatalomért és a szocializmus építéséért vívott közös harcok során. E döntő pillanat arra a viharos napra emlékeztet, amikor a hegyek tektonikus mozgása következtében sok ezer tonna bazalt zúdult alá és a föld egy hatalmas mélyedésében, száz és egynéhány évvel ezelőtt egy kristálytiszta tó, a Gyilkos tó, erdélyi tájaink egy újabb természeti szépsége keletkezett. Negyed százados

4 Sütő András A X. kongresszus idején Románia és Maros megye szintjén is befolyásos személyiségnek számított. A romániai irodalmi élet egyik vezéralakja volt, ugyanakkor közéleti-politikai befolyása is jelentős volt. Mindezt híven tükrözik a helyi (megyei) és a központi (KB póttag) politikai-kulturális életben betöltött pozíciói. Sütőn kívül Péterfi István – Kolozs megyei küldött – és Fazekas János személyében még két magyar nemzetiségű felszólalója volt a kongresszusnak.

5 A bevezető részt nem közöljük.

6 A Nicolae Ceuşescu beszédeire való utalás fontos „technikai", stratégiai eleme volt a korszak politikai életének. Az első titkár beszédeire való utalással teremtődött esély a párt- és állami bürokrácia útvesztőiben elakadt problémák újrafelvetésére, esetleges orvoslására.

történetünk legmélyebb értelmét fürkészve, e legenda szimbólumaként 1944. augusztus 23-ra gondolok, amikor a komor sziklák omlásához hasonlóan megkezdődött a régi rendszer összeomlása, s nyomában, a történelem forrásait egybegyűjtve, új emberi szépség, a román nép és az együttlakó nemzetiségek testvériségének tiszta vizű tava jött létre.[7] (Taps) Ma, negyed századdal a haza felszabadulása és azok az óriási lépések után, amelyeket a párt vezetésével ezidáig megtettünk, a régi összeomlásának és az új élet megszületésének értelme még ezerszer gazdagabbá vált mindannyiunk szívében. (Taps) [...][8]

Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român 6–12 august 1969. Editura Politică, Bucureşti, 1969. 440–441. p. Fordítás a kongresszus hivatalos román nyelvű kiadványából.

7 1944. augusztus 23-án Mihály király, a történelmi pártok a szociáldemokrata és kommunista párt támogatásával megfosztotta hatalmától Ion Antonescut és ezzel megteremtődött Románia háborúból való kiugrásának a feltétele. A német szövetségi rendszerből való kilépést és a Szövetségesekhez való csatlakozás tényét az RKP a későbbiekben, a király és a történelmi pártok szerepének minimalizálásával, saját propaganda céljaira használta fel. 1944. augusztus 23-a állami ünneppé vált és a kommunista párt emlékezetében a rendszerváltás kezdeteként szerepelt.

8 A befejező, általános méltatásokat tartalmazó részt nem közöljük.

54.
Paul Niculescu-Mizil a nemzetiségi kérdésről[9]

Bukarest, 1969. február 25.

[...][10] Ezzel kapcsolatban bátorkodom megemlíteni, hogy nem rég olvastam egy anyagot egyik hazai lapban, mely egy kiváló magyar nemzetiségű személyiséghez kötődő múzeum létrejöttének évfordulójáról szólt.[11] Sajnálatos módon a cikk szerzője rosszul értelmezte a dolgokat. A cikkben sok nevet említ, a művelődés és a tudomány szakembereit, sőt politikusokat is, azt a következtetést vonva le, hogy ennek a nagyszabású embernek az értékelése ennek a társaságnak a közös tevékenységéből fakad. A szerző hatalmas hibája abban áll, hogy nem értette és nem érti meg, hogy a kommunista párt és a KB az erő, amely ezt a gondolatot támogatja és azt, hogy a nemzetiségi kérdés igazságos megoldására vonatkozó haladó álláspont pártunk és a KB eredményeinek legértékesebb, vagy egyik legértékesebb vívmánya. Nekünk továbbra is figyelmet kell szentelnünk a nemzetiségi kérdéshez kapcsolódó problémáknak. A nemzetiségi kérdés megoldását nem úgy kell értelmezni, hogy kevesebbet foglalkozunk ezzel a kérdéssel, hanem éppen ellenkezőleg, olyan stádiumként kell felfogni, mely magasabb lehetőségeket nyújt a szocialista Románia nagy családjának egyenlő fiai közötti testvériség megszilárdulására. Az együttélő nemzetiségek fejlődésében új társadalmi viszonyok keletkeztek és, mint minden társadalmi jelenség, ezek a viszonyok sem statikusak. Társadalmunk egyik valós jellemzője, hogy azok a gazdasági és társadalmi tényezők, amelyek a szocialista nemzeti jellemvonásokat határozzák meg, egyenlő mértékben hatnak az együttélő nemzetiségek létfeltételeire is. Ők is ugyanazokra a szocialista viszonyokra építik életüket, mint az egész román nép, ugyanazokkal a termelési módszerekkel munkálkodnak, ugyanaz az általában vett társadalmi struktúrájuk és ugyanazok a céljaik. A közösen végzett munka, az eszmények és érdekek mentén való identitás, annak a megértése, hogy Románia jövője mind a román nép, mind pedig az együttélő nemzetiségek saját jövője, hogy sorsaik elválaszthatatlanok, és hogy a társadalmi fejlődés objektív módon magába foglalja a közös érdekeket, szakadatlanul ösztönzi a román nép és az együttélő nemzetiségek közti testvériség megszilárdulását. A társadalmi élet általános és alapvető közös koordinátái, melyeknek meghatározó szerepük van, tartósan egyesítik hazánk összes fiát szocialista nemzetünk nagy családjába. A román nemzet szocialista fejlődése és az együttélő nemzetiségek szabad fejlődése nemcsak hogy nincs ellentmondásban egymással, hanem ugyanannak a teljes egésznek a különböző oldalait alkotja. Ez Románia egész népének a szocializmus és kommunizmus útján való előrehaladása. Olyan folyamat, amelyben az egység természetes módon egyre magasabb rendű formákat igyekszik elérni, és a román nép és az együttélő nemzetiségek közeledése egyre szorosabb alakot ölt.

---

9 Mizil beszéde a KB Propaganda és Agitáció Osztályának ülésén elhangzott el.

10 Mizil beszédéből csak a nemzetiségi kérdésre vonatkozó részeket közöljük. A propagandáról és annak szerepéről általánosan elmondottakat nem közöljük.

11 Valószínűleg a Kovászna megyei Benedek Elek emlékházra utal.

Propaganda tevékenységünket illetően a fentiekből a következő gyakorlati következtetéseket vonhatjuk le: a román nép és az együttélő nemzetiségek közötti egység és testvériség szellemében való nevelés fokozása; mindennemű elmaradott előítélet leküzdése, jöjjön az akár a románok, akár az együttélő nemzetiségek részéről; az egész politikai-kulturális tevékenység megszervezése úgy, hogy az kizárjon mindenféle nemzetiségi elszigetelődésre való hajlamot, de amely ugyanakkor lehetőséget teremt az együttélő nemzetiségeknek az anyanyelvükön való megnyilvánulásra; teljes mértékű tisztelet az anyanyelvhasználat iránt, ugyanakkor a román nyelv tanulmányozásának biztosítása a haza minden fia számára; mindannak értékesítése, ami haladó szellemű a román nép és az együttélő nemzetiségek történelmében. Pártaktivistáink és a propaganda-aktíva legfőbb erőkifejtése a román nép és az együttélő nemzetiségek közötti egység, barátság, munkatestvériség megszilárdítására kell irányuljon. Ez szocialista rendszerünk megerősítésének fontos tényezője. Pártunk általában azt tűzi ki céljául, hogy egész nemzetünket a lelki-politikai egység megerősítése szellemében nevelje. Ez a felfogás, amit már kifejtettünk az ország társadalmi struktúrájában végbement változások kapcsán, az egységre, a társadalmi homogenizációra való törekvésen alapszik.

Nem fogom hosszasan kifejteni, de fontos hangsúlyoznom, hogy elméleti síkon sok mondanivalónk van még azzal kapcsolatban, hogyan fogjuk mi fel a társadalmi változásokat és hogyan valósul meg népünk társadalmi-politikai, lelki egysége. Ennek a fontos elméleti-gyakorlati kérdésnek az előidézője az ember ember általi kizsákmányolásának felszámolása, a társadalmunk struktúrájában végbement minőségi változások, a szocializmus építésének fejlődése, a műszaki és tudományos forradalom kibontakozása. Napjainkban országunkban baráti osztályokkal, baráti társadalmi kategóriákkal van dolgunk: a munkásosztály, mely felelősséggel teljesítette és teljesíti vezető szerepét; a parasztság, mely megújult erővel járul hozzá az új rendszer építéséhez; az értelmiség, mely teljes egészében megújult. Amint már említettem, nem állok meg minden olyan kérdésnél, amelyet érdemes lenne elméleti síkon kifejteni, mivel ebben az ügyben is pártunk megpróbálja, törekszik arra, hogy tanulmányozza a társadalmi osztályokhoz és a köztük levő viszonyhoz kötődő új társadalmi-gazdasági tényeket. [...][12]

1969. 02. 25.

ANIC, CC PCR Secția Propagandă și Agitație, dos. 26/1969. 27–54. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

12 A beszéd befejező, általánosabb kérdéseket érintő részét nem közöljük.

55.
Fazekas János levele Nicolae Ceuşescuhoz a Gyergyószentmiklóson tapasztalt problémákról[13]

Bukarest, 1970.

1970 szeptemberében Hargita megyébe utaztam, ahol többek között meglátogattam a galócási fafeldolgozó üzemet, a maroshévizi fűrészüzemet, a gyergyószentmiklósi fafeldolgozó üzemet és annak ditrói kirendeltségét is. Utazásom célja az volt, hogy felmérjem a helyszínen, hogy az illető üzemek hogyan illeszkednek be az aktuális ötéves tervbe, miképp dolgozták fel a különböző előírásokat, hogyan valósították meg az 1970-es évre vonatkozó terveket és hogyan készülnek a következő évre. Ugyanakkor meglátogattam a helyi szövetkezetek és a helyi ipar egységeit is. A gyergyószentmiklósi lenfeldolgozó és fonó üzemben találkoztam a helyi pártaktívával és megvitattuk az 1971–1975-ös időszakra vonatkozó ötéves terv legfontosabb kérdéseit. A helyi hivatalosságok kérésére meglátogattam a maroshévízi líceumot, a Salamon Ernő líceumot és a Hargita Megyei Néptanács szakközépiskoláját Gyergyószentmiklóson. [...][14]

1. A magyar nyelv és irodalom oktatásában felmerült gondok:

Mind a megkérdezett tanárok, mind a szülők jelentős többsége megemlítette, hogy a tanterv által kért kötelező olvasmányok és a könyvellátás egyáltalán nincs összhangban, ugyanis egyes irodalmi alkotások nagyon kis példányszámban találhatók meg. Ugyanezeket a problémákat jelezték az ország más területeiről is. Pontosabban arról van szó, hogy a könyvtárakban nagyon kevés példány áll a tanulók rendelkezésére az olyan klasszikus magyar irodalmi alkotók műveiből mint: Arany János, Petőfi Sándor, Vörösmarty Mihály, Móricz Zsigmond, Mikszáth Kálmán, Ady Endre, József Attila stb. Ugyanez a helyzet azon erdélyi magyar írók könyveivel is, amelyek szerepelnek a felvételi és az érettségi vizsgák kötelező olvasmányai között. Ezekből a könyvekből könyvtáranként két–három példány található. Ez az állapot teljesen lehetetlenné teszi, hogy minden tanuló megfelelő időben jusson hozzá és elmélyülten tanulmányozhassa a kért olvasmányokat. Az említett műveket a városi könyvtárakból sem lehet kikölcsönözni, ugyanis ott is ugyanez a helyzet, ráadásul még a könyves üzletekben sem lehet megvásárolni őket, olyan kis példányszámban jelennek meg. A tanárok és a szülők arra kérik az Oktatásügyi Minisztériumot és az Állami Tankönyvkiadót, hogy találjon minél hamarabb megoldást erre a problémára. Javasolták, hogy szervezzünk egy megbeszélést az összes magyar nyelvet és irodalmat tanító tanárral, hogy felmérhessék az iskolák és könyvtárak valós könyvszükségletét. Kritikus észrevételekkel illeték az Oktatásügyi Minisztériumot, amiért 25 évvel a felszabadulás után még

13 A jegyzékben található Fazekas személyes bejegyzése, miszerint az iratcsomót átadta személyesen Ceauşescunak. Az irat keltezésénél csak az évszám szerepel.

14 A helyiek barátságos, párthű megnyilatkozásaira való utalásokat és az udvarias megszólító formulákat nem közöljük.

mindig nem készült el a magyar irodalomtörténet tankönyv. Emiatt a tanárok már hosszú évek óta csak a különböző szöveggyűjtemények, publikácók és a csupasz tanterv alapján tanítanak, ami lehetetlenné teszi a tananyag minőségi elsajátítását. Az általam megkérdezett tanárok arra kértek, hogy lehetőleg az 1971–1972-es tanév kezdetéig kerüljön sor a román irodalom történetét feldolgozó tankönyvekhez hasonlóan egy ilyen tankönyv összeállítására.

2. A román nyelv és irodalom tanításával kapcsolatosan felmerült kérdések:

A meglátogatott iskolákban azt tapasztaltam, hogy a tanárok megtesznek mindent azért, hogy a magyar anyanyelvű gyerekeknek megfelelő módon taníthassák a román nemzet nyelvét. A tanárok gondoskodása és a módszertani újítások jelentős eredményekhez vezettek. Ennek ellenére a beszélgetések során kiderült, hogy a román nyelv és irodalom oktatásában még szükség lenne néhány változtatásra. Úgy gondolom, hogy ezeket a meglátásokat érdemes közölni az Oktatásügyi Minisztériummal. A megkérdezettek elsősorban a román–magyar szótárak hiányát emelték ki. A Salamon Ernő [líceum - N.Cs.Z.] 1000 diákjára 3–4 szótár jut, ami lehetetlenné teszi, hogy minden gyerek megfelelő módon jusson szótárhoz. A helyzetet az a tény is nehezíti, hogy a szótárakat könyves üzletekben sem lehet megvásárolni. A legutóbb öt-hat éve adtak ki román–magyar szótárat, nagyon kis példányszámban. A tanárok azt javasolják, hogy adjunk ki nagy mennyiségben olcsó és jól használható szótárakat, amelyeket a tanévnyitáskor a tankönyvekkel egy időben lehetne terjeszteni. A Salamon Ernő, és a maroshévízi líceumban is felmerült a már említett kérdés a magyar irodalmi művek terjesztéséről. Az illető könyvtárak hiányt szenvednek az olyan román klasszikus alkotók műveiben, mint: Alecsandri, Creangă, Eminescu, Caragiale, Arghezi, Sadoveanu. Az okok ugyanazok, a kiadás nincs összhangban az igényekkel. Nagyon sok észrevétellel illeték a román nyelv és irodalom magyar diákok körében történő oktatását, annak programtervét, módszereit. Köztudott dolog, hogy az anyanyelv és egy idegen nyelv oktatása között óriási különbségek vannak. A gyereknél, miközben szavakat tanul meg az anyanyelvén, fejlődnek a gondolkodási műveletek és megalapozza az alapszókincsét. Amikor elkezd egy idegen nyelvet tanulni, már kialakultak az anyanyelven való gondolkodás alapműveletei és ezekhez csupán néhány új eszközt kell elsajátítania ahhoz, hogy eredményesen tanulhassa ezt a nyelvet is. Ebből a szempontból nézve úgy látják, hogy a francia, angol, német és orosz nyelvkönyvek felépítése, szerkezete sokkal előnyösebb a magyar diákok számára, mint a román nyelvkönyveké, amelyek nem biztosítják a legfontosabb feltételeket ahhoz, hogy a román nyelvet megfelelő szinten sajátíthassák el. Túl sok teret és időt szentelnek a nyelvtan és a román irodalom történetének tanítására, háttérbe szorítva ezzel a tulajdonképpeni élő nyelv tanulását. Ezek a hiányosságok az iskola elvégzése után azonnal felszínre kerülnek. Túl sokat foglalkoznak a különböző meghatározások, szabályok oktatásával és túl keveset a gyakorlati nyelvhasználattal, a helyes beszéddel, a nyelv tényleges működési mechanizmusaival. Az általános vélemény az, hogy többet kellene foglalkozni a párbeszédekkel, a gyakori kiejtési hibákkal, amelyek a két nyelv

(román és magyar) szerkezeti különbségeiből fakadnak. Azt a kérést is megalapozottnak tartom, hogy ezeket az iskolákat el kellene látni olyan modern segédeszközökkel - magnó, didaktikai filmek, plakátok - amelyek lehetővé tennék a román nyelv minél tökéletesebb elsajátítását.

Az elhangzottak nem csak módszertani, hanem a propagandához kapcsolódó kérdések is egyben. A propagandát a magyar tannyelvű iskolákban máshogy kellene felépíteni már az első osztálytól kezdődően egészen a líceumi oktatásig. Az általános vélemény az, hogy csökkenteni lehetne az irodalom és a nyelvtan órák számát egyaránt és ezzel szemben nagyobb hangsúlyt fektetni a párbeszédre, az élő beszédre és az elsajátított fogalmak, szavak használatának állandó és szakszerű követésére és felügyeletére. A szülők, tanárok egyaránt panaszkodtak már évek óta, hogy a Nemzetiségi Oktatás Igazgatósága nem tett semmiféle javaslatot ebben a kérdésben az illetékes minisztériumhoz. A találkozás során, de előtte már levelekben is több más, a román nyelv oktatásával kapcsolatos kérdést is felvetettek. Fontos téma volt az Oktatásügyi Minisztérium azon lépése, hogy a román nyelv hatékonyabb elsajátítása és oktatása végett bevezette a magyar tannyelvű iskolákban is Románia földrajzának és történelmének román nyelven történő oktatását.[15] Az elmúlt évek tapasztalatai alapján kiderült, hogy ez a lépés egyáltalán nem hozta meg a várt eredményeket, ellenkezőleg e két tantárgy oktatásának színvonala nagyot csökkent, a gyerekek a legtöbb esetben mechanikus úton és csak részlegesen sajátították el a tananyagot és ezzel hiányosságok keletkeznek a hazafias nevelésben. A történelem tankönyvek nagyon nehézkes, a magyar gyerekek számára sokszor érthetetlen nyelven íródtak. A 12. osztályos tankönyv például 400 oldalból áll, így egy leckére több, mint tíz oldal jut. A nyelvi nehézségek miatt a gyerekek általában szótárral tanulnak, vagy csak egyszerűen magolnak, így a tananyagot csak hiányosan sajátítják el. Ez meglátszik a későbbi vizsgaeredményeken is, amelyek sokkal kisebbek, mint általában más tantárgyak esetében. A csíkszeredai líceumban, pl. 1964-1970 között 716 gyerek tanulta Románia történelmét román nyelven. Ebből 514, majdnem 75% kapott négy és hat közötti minősítést.[16] Ez az arányszám és ez a jelenség évről évre megismétlődik, a gyenge és nagyon gyenge minősítéssel végző diákok száma és aránya rendkívül nagy, 60-80% között mozog. Ezzel szemben az anyanyelven oktatott egyetemes történelem esetében az arányok fordítottak, a gyenge és nagyon gyenge minősítést kapó gyerekek aránya sose haladta meg a 35%-ot. Az is elgondolkodtató, hogy az érettségiző diákok nagyon elenyésző hányada választja hazánk történelmét. A csíkszeredai líceumban a humán szakon érettségiző diákok 5%-a választotta vizsgatantárgyként hazánk történelmét. Ezekből a tapasztalatokból kiindulva javasolják, hogy az eddigiektől eltérő módon ezen tantárgyakat oktassák magyar nyelven havi 12 órában és az előző óraszámhoz viszonyítva fennmaradt négy tanórát használják fel a román nyelv oktatására, ezen belül is a román nyelven történő társalgás gyakorlására. A gyerekek hazafias nevelése

15 Az 1946-os, az oktatásra vonatkozó törvény még lehetővé tette a Románia földrajzának és történelmének anyanyelven történő oktatását.

16 A minősítés 1-10-es skálán történt.

nagyon fontos akár csak az is, hogy megértsék nagy társadalmi mozgásokat és Románia nagy történelmi személyiségeinek: Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Dózsa György, Horia, Cloşca és Crişan a nemzeti és társadalmi felszabadításért folytatott idegen elnyomók elleni küzdelmeit és azoknak hazánk jelenére és jövőjére gyakorolt hatását. Az említet két tantárgy nem anyanyelven történő oktatása, mechanikus elsajátítása nem teszi lehetővé a hazánk földrajzára és történelmére vonatkozó ismeretek alapos elmélyítését és megértését.

A tanárok, szülők és általában az értelmiségiek egyaránt úgy látják, hogy a román nép története mellet oktatni kellene a magyar nemzetiség történetét is. Ezt a kérést már évek óta szorgalmazzák. Kritikával illetik az Oktatásügyi Minisztériumot azért, hogy 26 évvel a felszabadulás után még mindig nem készült el egy ilyen tankönyv. Értelmetlennek találják azt a tényt, hogy a magyar gyerekek éveken át tanulnak egyetemes történelmet (ókor, középkor, jelenkor) de a saját nemzetiségük történetét nem tanulhatják. Úgy vélik, hogy a Románia történetét bemutató tankönyvekben a magyar nemzetiségre vonatkozó információk részlegesek és csak bizonyos vonatkozásban mutatják be azt. Azzal érvelnek, hogy az osztrák-magyar burzsoá rendszerben mindennemű nacionalista intézkedés ellenére, az egyházi iskolákban lehetőség volt a románok vagy a magyarok történetének oktatására. A nekem levelet küldő történelem tanárok Bălcescut idézik: „A történelem minden nemzet első számú könyve. Írott történelem nélkül egy nép barbár marad és jaj annak a népnek, amely elvesztette a múlt iránti tiszteletét."

3. A szakiskolai oktatás kérdése

[...][17] Már régebben is, több értelmiségi hozzám intézett levelében és a mostani beszélgetések során is felmerült a kérdés, hogy, főleg a magyar többségű megyékben, milyen nyelven történjen a szakiskolai oktatás. Azt javasolták, hogy a magyar többségű településeken hozzák létre újra a magyar tannyelvű szakiskolai tagozatokat, hisz a gyerekek így könnyebben elsajátíthatják az adott mesterséghez szükséges szaktudást. A gyergyószentmiklósi szakiskolában például a 600 tanulónak mindössze 5%-a román nemzetiségű. A mesterek és a tanárok közül is mindössze három román nemzetiségű elvtárs van, de ők is ismerik a magyar nyelvet. Nagyon sok esetben hasonló a helyzet, a traktorista- és sofőriskolákban, a nővérképző iskolákban, a szövetkezeti és a különböző üzemek és gyárak keretén belül működő szakiskolákban. A balánbányai szakiskolában, ahol bányásznak készülnek a tanulók, a környékbeli magyar falvakból toborozzák a gyerekeket. Ugyanez a helyzet a csíkszeredai traktorista iskolában és a sepsiszentgyörgyi szövő iskolában. A javaslatunk tehát nagyvonalakban a fent említett települések és üzemek által behatárolt vidéket érinti. Azért, hogy ezekben az iskolákban előre lendítsük a román nyelv megtanulását is, javasoljuk, hogy hetente 2-3 órát a román nyelv tanítására fordítsunk. Gyakorolnák a párbeszédet, megtanulnák az illető mesterség román szakterminológiáját. Javasoljuk továbbá azt is, hogy a magyar diákok számára állítsanak össze román-magyar, illetve magyar-román

17 Néhány, általános jelelgű észrevételt nem közlünk.

szótárakat és azokat forgalmazzák magas példányszámmal minden tanévkezdéskor az összes olyan tanintézményben, ahol magyar nemzetiségű gyerekek tanulnak. Ha megteremtjük ezeket a feltételeket, a gyerekek jobban elsajátítják az illető mesterséget és románul is jobban megtanulnak. 1962-ig léteztek önálló magyar tannyelvű szakiskolák, vagy pedig magyar tagozattal is rendelkező szakiskolák és ezek jó eredményeket mutattak fel mindig. Annak idején a magyar szakiskolákat személyesen Gheorghiu-Dej számoltatta fel, így az nem volt egy a pártvezetés által meghozott határozat, hanem egy személyes, önbíráskodó utasítás a Oktatásügyi Minisztériumnak.[18] Én akkor szóban és írásban is jeleztem, hogy ez a döntés nem felelt meg a lenini és marxi alapelveknek, sőt ezeket alapjában sérti meg. Ugyanakkor az alkotmány anyanyelven történő oktatásra vonatkozó előírásainak sem felelt meg. Gheorghiu-Dej idejében többször felvetettem ezt a kérdést és mindig történelmi érvekkel támasztottam alá mondandómat. Pl. az erdélyi románok az osztrák-magyar császárhoz intézett memorandumukban is azt kérték, hogy hozzanak létre a románok számára is román tannyelvű szakiskolákat.[19] Így a Habsburg-korszak utolsó felben létre is jött néhány román kereskedelmi- és szakiskola. Még a földesúri-burzsoá rendszerben, az Anghelescu törvényellenére is léteztek magyar szakiskolák, amelyeket a különböző felekezetek tartottak fenn.[20] Gheorghiu-Dej megígérte nekem, hogy még újragondolja a döntését, de erre aztán nem került sor. Tájékoztatás végett megemlítem, hogy Jugoszláviában a mai napig is léteznek magyar tannyelvű gazdasági és ipari iskolák és Csehszlovákiában, ahol egy fél milliós magyar közösség él, és ahol a Dubcek idejében erőszakos asszimilációs politikát folytattak, az utóbbi két évben több magyar nyelvű szakiskolát, szakközépiskolát és egészségügyi iskolát hoztak létre. Úgy gondolom, hogy mi, akik példaként álltunk a többi szocialista ország előtt, nem maradhatunk le ezen a területen sem. Ezt a kérést már évekkel ez előtt megfogalmazták azok a szülők, munkások, akik különböző mesterségeket szeretnének gyereküknek. Ugyanakkor kifejezték abbeli értetlenségüket is, hogyan létezhet az, hogy az Oktatásügyi Minisztérium nem tartja be az alkotmány előírásait és, hogy miért nem tesznek semmit azért, hogy az ezen a téren bekövetkezett lemaradást be lehessen hozni.

4. Az ipari-, gazdasági-, mezőgazdasági- és egészségügyi iskolákra vonatkozó problémák

Az elméleti líceumok fokozatos leépítésével és a különböző ipari-, gazdasági-, mezőgazdasági- és egészségügyi iskolák számának növelésével és az ezek keretén belül működő magyar tagozatok hiánya miatt fokozatosan szűkülnek az anyanyelven történő oktatás lehetőségei. Azt javasoljuk, hogy legalább azokban a megyékben, ahol a magyarság kompakt tömbben él, valamint azokon a településeken Marosvásárhely, Arad, Szatmár, Nagyvárad, Kolozsvár, ahol szinten sok magyar él, hozzanak létre

18 A már csak töredékeiben létező anyanyalvű szakiskolai oktatást az 1950-es évek második felétől fokozatosan felszámolták. Ugyanennek a folyamatnak a részeként, a „nemzeti elszigetelődés" megakadályozása végett, a még önálló magyar nyelvű tanintézményeket (Bolyai Egyetem, középiskolák) hasonló román intézményekkel vonták össze.

19 Az erdélyi román értelmiségiek Ferencz József császárhoz intézett memoranduma, 1892.

20 Az ún. Anghelescu törvényt 1925-ben hozták. A törvény többek között előírta, hogy Románia történelmét és földrajzát az állam nyelvén kell tanítani. A tanároknak román nyelvvizsgát kellett tenniük stb.

magyar tagozatokat, lehetővé téve így a szocialista építkezéshez is szükséges anyanyelven történő oktatást és tanulást.

Végül ki szeretnék térni még egy, az elhangzottakkal közvetett kapcsolatban álló jelenségre. Több idős tanügyis ismerősöm, már évek óta jelezte írásban és szóban is egyaránt, hogy a magyar iskolákról, a kultúrházakról fokozatosan eltűntek a kétnyelvű feliratok. Amikor megemlítettem nekik, hogy az anyanyelv használatát írásban és szóban az alkotmány garantálja, azt felelték, hogy a tanfelügyelőségek és a kulturális bizottságok hozták meg ezeket a döntéseket. Mivel bizonyosan az Oktatásügyi Minisztérium valamely hivatalnokának egyéni bürokratikus döntéséről van szó, úgy gondolom, helyénvaló lenne kijavítani ezeket a tévedéseket, amelyek mégis csak sok elégedetlenséget eredményeztek. Úgy gondolom, hogy a fenti problémák orvoslása nagy politikai jelentőséggel bírna és növelné az elégedettséget a magyar nemzetiségű dolgozók körében. Továbbá mindez megmutatná azt is, hogy a párt és az állam vezetői nagy hangsúlyt fektetnek az együttélő nemzetiségek sajátos gondjainak orvoslására. Ezek a lépések tovább erősítenék a román nép és az együttélő nemzetiségek közötti testvériséget, a nemzetiségek Románia Szocialista Köztársaság, közös hazánk iránt érzett odaadását és szeretetét.

Fazekas János

PTSzL 917 fond, 12 doboz, 2. iratcsomó. Géppel írt román nyelvű másolat magyar fordítása.

56.
Péterfi István értékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa 1968–1971 közötti tevékenységéről[21]

Bukarest, 1971. március 12.

Király Károly köszönti az egybegyűlteket és bemutatja a két napirendi pontot: a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa Központi Bürójának jelentése a tanács eddigi tevékenységéről, szervezési kérdések.

Péterfi István elvtárs: [...][22] A termelőerők fejlődése Erdélyben és a Bánságban új megnyilvánulási lehetőségeket biztosít a román, magyar, német, szerb és más nemzetiségű embereknek. Az együttélő nemzetiségek által is lakott megyék fejlődését bemutató adatok, statisztikák önmagukért beszélnek. 1966–1970 között a Bihar, Kovászna, Hargita, Maros és Szatmár megyékben befektetett összeg meghaladta a 21 milliárd lejt. Bihar megyében, két új gazdasági egység megépítésével, a gazdasági növekedés az említet időszakban majdnem 85%-os volt. A gazdasági növekedés 168,4%-os volt Szatmár megyében és majdnem 97%-os Maros megyében. Kovászna megyében az 1950-es adatokhoz viszonyítva a gazdasági termelés 7,5-szörösre növekedett és, amit Hargita megyében 1950-ben termeltek, azt most 25 nap alatt végezték el. Azt is meg kell jegyeznünk, hogy az elmúlt ötéves terv alatt Kovászna megyében 10 000-rel nőtt az alkalmazottak száma, Hargita megyében pedig 14 500-zal.[23] Ezen megyék gazdasági fejlődésével párhuzamosan fejlődött a civilizációs szint és a kulturális élet is. A párt marxi és lenini nemzetiségpolitikájának egyik alapköve volt az is, hogy a Központi Bizottság 1968-as plenáris ülése kimondta az együttélő nemzetiségek dolgozó tanácsainak a létrehozását, amely lehetővé tette, hogy az együttélő nemzetiségek az ország többi lakosával együtt még aktívabban, szervezett módon vegyenek részt a párt terveinek megvalósításában.[24] A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa már a kezdetekben beilleszkedett a párt által szervezett tevékenységekbe hozzájárulva ezzel országunk gazdasági, politikai és társadalmi fejlődéséhez. Mindaz, ami ebben az országban megvalósult, ahogy ezt Ceauşescu elvtárs is elmondta, a román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozók közös munkájának eredménye. Ez a megállapítás még inkább lelkesíti az együttélő nemzetiségeket, még inkább fokozza az országunk és pártunk iránt érzett szeretetüket. Mint a Szocialista Egységfront része, a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa aktívan részt vett a tömegek nevelését szolgáló politikai és ideológiai munkában, és mindent megtett a

---

21 Az MNDT plenáris ülését 1971. március 12-én tartották meg. Résztvevők: Nicolae Ceauşescu, Ion Gheorghe Maurer, Manea Mănescu, Miron Constantinescu, Leonte Răutu, Gere Mihály, Fazekas János, Király Károly, Péterfi István, Antal Imre, Dukász Anna, Demeter János, Nagy József, Sütő András, Pongrácz Mária, Keresztes Kálmán, Méliusz József, Boros Mihály, Fazekas Lajos, Balogh Edgár, Szlanka Árpád, Domokos Géza, Valter József, a Központi Bizottság néhány tagja, miniszterek, a központi sajtóorgánumok képviselői, néhány központi intézmény vezetője.

22 A hivatalos megszólításokat, az általános jellegű bevezető részt nem közöljük.

23 Az említett megyékben történt beruházásokról részletesebben lásd az erre vonatkozó dokumentumokat.

24 Az MNDT létrozásáról lásd a bevezető tanulmány erre vonatkozó alfejezetét.

román nép és az együttélő nemzetiségek közötti testvériség elmélyítéséért. A pártszervek és szervezetek azon fáradoztak, hogy a nemzetiségek részéről a legjobb munkásokat, földműveseket és értelmiségieket vonják be a párt soraiba. A magyaroknak a pártban való 8,21%-os jelenléte megfelel az országos arányoknak. A különböző pártszervekbe felvett magyar káderek száma és aránya is növekedett. Nagyon sok magyar kádert szerveztek be a szervezési kérdésekért, a propagandáért és az ideológiai kérdésekért felelős központi bizottsági szervekbe. A Társadalom és Politikatudományi-, az Orvosi- és a Mezőgazdasági Akadémiákon a magyar nemzetiség 33 tagot tudhat a magáénak, amely közül kettő alelnök és egy részlegvezető. A Román Rádió és Televízió tanácsában négy magyar elvtárs található, akik közül egy alelnöki tisztséget tölt be. Az utóbbi 2–3 évben a magyar nyelvű sajtó életében is pozitív változásokra került sor, új lapok jöttek létre, növekedett a kiadási szám is. Az ország területi-közigazgatási átszervezése nyomán új lapok jelentek meg Kovászna, Szatmár, Hargita megyékben és a tavaly ősszel Bukarestben elkezdte működését az *Új Élet* című politikai és kulturális folyóirat is. Jelen pillanatban 41 lap áll az országban élő magyar olvasók rendelkezésre, több mint 500 000-es összpéldányszámban, nagy szerepet játszva a lakosság politikai, ideológiai, kulturális és tudományos nevelésében és tájékoztatásában. Az ország magyar nyelvű lakossága már egy éve élvezheti a televízió magyar nyelvű adásait is, amely műsoridejét növelni fogják a jövőben.[25] A párt azzal is törődött, hogy megfelelő feltételeket teremtsen a művészi alkotó tevékenységeknek, ösztönözze ezeket a magyar művészek körében is. Az eredmények abban mutatkoznak meg, hogy jelentősen nőtt az alkotók és az országunk életéből merítkező alkotások száma. A progresszív kulturális és irodalmi hagyományok hasznosításában is eredményeket értünk el, amely jelentősen segít megismerni a román nép és az együttélő nemzetiségek őseinek közös harcát a múltban. Elmondhatjuk, hogy a romániai magyar nemzetiség sajátos kultúrájával gazdagítja az ország szellemi életét és a közös szocialista kulturális kincstárat. A mostanában létrehozott Kriterion jelentősen növelte az együttélő nemzetiségek nyelvén megjelenő kiadványokat és jelentős mértékben fokozta az alkotói tevékenységet. Azt az alkotói tevékenységet, amely a párt ideológiája szellemében rendszeresen felhasználja az irodalmi és kulturális hagyományainkat és amelynek során a magyar kultúra képviselői hozzájárulnak a román nép és az együttélő nemzetiségek közös harcára alapozott testvériség és szocialista hazafiság elmélyítéséhez. A művészetek, színjátszás és a magyar közösség esztétikai nevelésének területén magyar nyelven hat színház és a kolozsvári opera fejt ti tevékenységet.[26]

Immár bevett szokássá vált, hogy megemlékezzünk a neves magyar származású személyiségekről. Az Ady Endre, Petőfi Sándor, Benedek Elek, Kőrösi Csoma Sándor, Köteles Sámuel, Simó Géza, Jakab Elek, Bölöni Farkas Sándor, Kafka Margit, Czakó Zsigmond, Bartók Béla, Dózsa György, Teleki Sámuel emlékére szervezett megemlé-

25 A bukaresti tévé magyar adása 1969-ben indult be.

26 Ebben az időszakban magyar nyelvű színházi tagozatok működtek: Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Szatmáron, Temesváron, Nagyváradon, Sepsiszentgyörgyön.

kezéseknek nagy visszhangja volt az országban de még külföldön is. A napokban a nagy tekintélyű esztéta, Gáll Gábor[27] születésének nyolcvanadik évfordulójára fogunk emlékezni. A különböző iskolák és intézmények születésének évfordulójára szervezett ünnepségeket is meg kell említeni. Azokban a megyékben, ahol magyarok is élnek, több helységben is megszervezték a román és az együttélő nemzetiségek népzenéjének, táncának közös ünnepségét. Nagyon sok rendezvény megszervezésében aktív szerepet vállalt a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa is. Nagy sikernek örvendett a Maros folyása mentén elhelyezkedő megyék művészegyütteseinek találkozója is, a Kovászna megyei Bálványoson megszervezett Hargitai tavasz rendezvény, a Maros megyei nyárádmenti kórustalálkozó stb. A kulturális bizottságok, az Írószövetség, az *Igaz Szó* és a dolgozók tanácsa szervezésében irodalmi estekre és író-olvasó találkozókra került sor Aradon, Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Szatmárnémetin, Sepsiszentgyörgyön és más településeken, amelyeken román és magyar írók vettek részt. [...][28]

Ami a magyar nyelvű oktatási hálózatot illeti, ez 16 megyében létezik, 955 óvodában, több mint 37 000 gyerekkel, 1337 általános iskolában 157 500 tanulóval és 91 általános műveltségi és tanítóképző középiskolában 21 106 tanulóval. Az Oktatásügyi Minisztérium jelentéséből az tűnik ki, hogy a magyar gyerekek arányát tekintve a magyar nyelvű oktatási hálózat többnyire megfelel az igényeknek. Az egy osztályra eső diákok száma országos viszonylatban 22,7, a magyar osztályokban pedig 18. A magyar nyelvű oktatás támogatásában a tankönyvkiadás területén tett erőfeszítéseket kell kiemelnünk. Csak ebben a tanévben 139 tankönyvet adtak ki ezen iskolák számára 746 000 példányban. Annak ellenére, hogy mindez jelentős területeket föd le a magyar nyelvű oktatási hálózatban, egyes településeken új magyar óvodai és iskolai részlegeket kellene még létrehozni. A párt nemzetiségpolitikai irányvonalának következetes betartása érdekében szükségesnek tartjuk a meglevő iskolahálózat bővítését és azt is, hogy a különböző erdélyi és bánsági megyékben a magyar lakosság sajátos eloszlását is vegyék figyelembe. 1970-ben a nyolc osztályt végzett magyar diákok 87%-a folytatta tovább tanulmányait az országos 80,2%-hoz viszonyítva. Az anyanyelven továbbtanuló magyar diákok aránya 36,5% és azon magyar diákok aránya, akik román nyelven folytatják tanulmányaikat 50,4%. A közeljövő azon terve, hogy a gyerekeket a humán középiskolákból átirányítsák a szakiskolákba még inkább csökkenteni fogja azt az esélyt, hogy a magyar gyerekek anyanyelvükön folytathassák tanulmányaikat. Ezzel kapcsolatban megemlítem, hogy többször is felmerült az igény, hogy magyar tannyelvű szakiskolákat is létre kellene hozni, hisz ez elengedhetetlen a megfelelő szaktudás elsajátításához. Ebből kiindulva az első titkár elvtárs elmondta, hogy az 1971–1972-es tanévtől kezdődően egyes szakiskolákban magyar tannyelvű részlegeket és osztályokat fognak indítani. Ugyanakkor a felvételi vizsgákon lehetőség lesz arra is, hogy a tanulók minden tárgyból anyanyelven vizsgázhassanak. Az is felmerült, hogy a következő tanévben néhány városban magyar tannyelvű líceumokat fognak létrehozni. Azt is megelégedéssel közöljük, hogy a tanácsunk javaslatát figyelembe véve februárban Ceauşescu elvtárs

27 Helyesen Gaál Gábor.
28 Az író-olvasó találkozók helyszíneit nem közöljük.

személyesen utasította az Oktatásügyi Minisztériumot, hogy biztosítson tágabb kereteket az anyanyelvi oktatásnak a kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemen és a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetben, növeljék az anyanyelven oktatott tantárgyak számát. Az Oktatásügyi Minisztérium feladatkörébe tartozik a magyar tannyelvű oktatási intézmények megfelelő tanerővel való ellátása is. A szakképesített tanerő-arány az óvónőknél 94%, a tanítóknál 97,6% és a tanároknál pedig 84, 6%. Ezek az arányok magasabbak az országos átlagnál. Ami a tanügyi személyzet utánpótlását illeti a minisztériumi kimutatások szerint a már képzés alatt álló tanulókon kívül a magyar szakokon még szükség van 700 tanítóra és 600 óvónőre.

Az oktatás minőségének vizsgálatakor a román nyelv és irodalom, a magyar nyelv és irodalom, valamint a földrajz és történelem tanítását is ellenőrizték. A megyékben azt tapasztalták, hogy a tanerő és a diákság egyaránt különösen figyel a román nyelv elsajátítására és használatára. Mindezek ellenére a román nyelv elsajátítása sok esetben nem felel meg az elvárásoknak. Ez általában a tantervek és a tankönyvek hiányosságai miatt következik be, mert ezek nem fektetnek kellő hangsúlyt a beszélt nyelv elsajátítására, a folyamatos beszédkészség kialakítására, valamint hiányoznak a szótárak meg a nyelvtankönyvek is. Az Oktatásügyi Minisztérium pedig nem biztosít külön tankönyveket ezeknek az osztályoknak. A Románia történelmétt tartalmazó könyvekben történtek módosítások az utóbbi években. Akad néhány utalás a román nép és az együttélő nemzetiségek közös harcára. Mindezek ellenére még szükség lenne néhány kiegészítésre, hogy az együttélő nemzetiségek története megfelelőképpen kerüljön bemutatásra. Az ellenőrzések során az is kiderült, hogy azokon a településeken, ahol magas a magyarok aránya, a magyar tannyelvű iskolák, főleg azok nyolcadikos diákjai, a felületes román nyelvtudásuk miatt Románia történelmének és földrajzának tanulásakor akadályokba ütköznek. Emiatt gyakran mechanikusan sajátítják el a tananyagot anélkül, hogy megértenék, és ez akadályozza az illető tanulók hazafias nevelését is. Ezért mi úgy látjuk, a tananyag elsajátítása szempontjából eredményesebb lenne, ha ezeket a tantárgyakat a magyar tannyelvű iskolákban magyar nyelven tanulnák.

A román modell után lefordított kémia, biológia, fizika tankönyvekben nagyon sok nyelvtani hibát, elírást, szakmai tévedést találni és ezek megváltoztatják az illető szövegek értelmét. Jelezzük, hogy az Oktatásügyi Minisztérium a jövőben jó szakemberekből álló munkacsoportokat szeretne foglalkoztatni, akik ismerik a magyar nyelvet, ily módon megfelelő minőségű fordításokat fognak készíteni. A zene oktatása egyes magyar tannyelvű iskolákban olyan zenetanárok révén zajlik, akik nem is tudnak magyarul. Így a magyar népdalok tanulása és a különböző elméleti fogalmak tisztázása nem valósulhat meg. Az Oktatásügyi Minisztérium azt tervezi, hogy azokban az iskolákban, ahol nincs magyar zenetanár, a zene oktatását bízzák a magyar tanítókra. Annak ellenére, hogy a zenekönyvek módszertanilag megfelelőek, a jövőben javítani kell őket, hogy a gyerekek jobban elsajátíthassák a zenei nyelvet és a népdalokat úgy román, mint anyanyelvi szinten. Annak ellenére, hogy léteznek konkrét utasítások, szabályok az anyanyelven történő nevelési tevékenységekről, több visszajelzést is

kaptunk, hogy a különböző iskolai rendezvények, ünnepségek, gyerektevékenységek olyan iskolákban is, ahol magyarok is tanulnak, csak román nyelven zajlanak. Az iskolai és egyetemi újságok csak részlegesen vagy egyáltalán nem jelenítik meg a magyar diákok alkotásait. Azokban a megyékben, ahol magyar tannyelvű iskolák is működnek, általában jó a magyar iskolavezetőkkel való ellátás. Jelen pillanatban 545 magyar igazgató, 249 aligazgató és 54 szaktanfelügyelő van. Néhány iskolában viszont az tapasztalható, hogy az aligazgatókat olyan adminisztratív feladatokkal látják el, amelyek elvonják az energiákat az anyanyelvi oktatás felügyeletétől. Az is kiderült, hogy a tanfelügyelőségek nem tudnak minden területet lefödni. Ezért a magyarok által is lakott megyékben szükség lenne még 4–5 magyar tanfelügyelői állásra.

1966–1970 között 1501 kiadvány jelent meg magyar, német, szerb-horvát, ukrán és jiddis nyelven, 7 335 700 példányban. Ebből a magyar könyv 64%-ot tett ki a címek esetében és 75%-ot a példányszámok esetében. Meg kell jegyeznünk, hogy annak ellenére, hogy összességében javulás észlelhető a kiadási terén, az 1970-es évben megjelent könyvek száma és példányszáma 1969-hez viszonyítva kisebb. Ez jellemző a könyvnyomtatás egészére is. Ennek az alapvető oka az, hogy a politikai kiadók az Eminescu-, az Albatros-, a Creangă- és a Tudományos Könyvkiadó kevesebb figyelmet fordít a kérdésre, nem teljesítve az előírásokat. Hat eredeti és sikeres mű kiadása miatt a Kriterion elhasználta az előírt nyomtatási forrásokat és 1971-re halasztotta 13 másik cím kiadását, ami összesen 63 000 példányt jelent. Az 1971-es előírások a kiadandó címeket és példányszámokat is egyaránt növelni szeretnék. A kiadásra váró könyvek száma ezek szerint 54-gyel fog növekedni, a példányszám pedig 800 000-rel. Ezen tervek megvalósításához a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság irányozott elő anyagi fedezetet. A tervek gyakorlati megvalósítását ellenőrizni kell. Az utóbbi időben megjelent szépirodalmi munkák közül a következő szerzők nevét emelném ki: Nagy István, Méliusz József, Szemlér Ferenc, Sütő András, Bálint Tibor, Páskándy Géza[29], Király László, Bodor Ádám, Kányádi Sándor, Szilágyi Domokos, Lászlóffy Aladár, Bodor Pál, Farkas Árpád stb. A dramaturgiában, az irodalomkritikában és az irodalomtörténetben is születtek eredmények. Jelentős fejlődés tapasztalható a kultúra, nyelvészet, művészettörténet, néphagyomány gyűjtése, tanulmányozása és kiadása területén is. A következő szerzők műveit emelném ki: Szabó T. Attila, Nagy Margit, Benkő Samu. Nem túl kielégítő a helyzet a magyar nyelvű műszaki és tudományos könyvek kiadásában sem. A romániai magyar szerzők által írt művek kiadása egyre csökken. Persze, több szakembernek megadatott a lehetőség, saját kérésére, hogy román nyelven is megjelentethesse alkotását, de a jobb színvonalú műveknek magyar nyelven is meg kellene jelenniük. A szakemberekkel folytatott beszélgetésekből kiderült az is, hogy sok magyar nyelven megírt tudományos mű kézirata kiadásra vár. Természetesen, az értékesebb kéziratok kiadásával kell kezdeni. Az ifjúság és a gyerekek számára írt könyvek kiadása sem kielégítő, 1970-ben kevesebb könyvet adtak ki, mint az előző években. Javasoljuk, hogy az Albatros és a Ion Creangă

29 Helyesen Páskándi Géza.

kiadók foglalkozzanak ezzel a kérdéssel, szorgalmazzák a magyar íróknál a hasonló jellegű művek megírását. (...) Fontos lenne megvizsgálni, hogy a magyar nyelvű sajtó milyen mértékben fedi le a magyarok által lakott vidékeket és a magyar lakosság minden rétegét, beleértve az ifjúságot is. Annak ellenére, hogy a *Scânteia* már jelentős eredményeket ért el, fontos, hogy a román nyelvű sajtó többet foglalkozzon az együttélő nemzetiségek munkájával, életével, művészi alkotásaival, kultúrájával, hagyományaival és a román nép iránti megnyilvánuló testvériségével.

Annak ellenére, hogy a magyar nemzetiség számára kiegélégítő mennyiségű rádió adás létezik magyar nyelven, mégis kevésbé hatékony, mivel más és más régióban készülnek, más és más hullámhosszon sugározzák őket, más és más időpontban, a magyar nyelvű és a román nyelvű műsorok rövid időközönként váltogatják egymást. Ajánlatos lenne, ha a marosvásárhelyi, kolozsvári és a bukaresti magyar adások műsorait egyesítenék, ily módon folyamatossá tennénk a magyar nyelvű rádió műsorokat és nagyobb területet fedhetnénk le.[30] Az országban élő magyarok és németek közös óhaja, hogy az iskolákra, intézményekre, műemlékekre, múzeumokra, utcákra, településeken helyezzenek el két- vagy háromnyelvű feliratot. Az ilyen jellegű feliratok erősítik az együttélő nemzetiségűek hazafias érzését, hogy ők is otthon vannak ebben az országban. A néptanácsok működését meghatározó törvény nagyon sok utalást tesz az együttélő nemzetiségek nyelvhasználati jogára. Ez az esetek többségében megfelelően működik, de a tanácsunk bürója az évi munkaterv alapján javasolja, hogy a megfelelő állami szervek ellenőrizzék néhány erdélyi és bánsági megyében ezen előírások gyakorlati alkalmazását. Azt szeretnénk, ha a jövőben az együttélő nemzetiségek köréből is kiválasztanának olyan káderet, aki politikailag, szakmailag és erkölcsileg is megfelelnek, ismerik az illető nemzetiség múltját, kultúráját és hagyományait és segíthetnék az állami szerveket az illető nemzetiségek körében tapasztalható problémák megoldásában. Megelégedéssel tapasztaljuk a legfelső pártvezetés azon törekvéseit, hogy megoldja a nemzetiségek sajátos problémáit, amelynek része a nemzetiségi dolgozók tanácsainak létrehozása is.

ANIC, CC PCR Sectia Organizatorică, dos. 30/1971. 4–25. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

30 A kolozsvári, temesvári, marosvásárhelyi és bukaresti rádió stúdiók nemzetiségi adásainál nem csak a műsorok szétdarabolása jelentett problémát, hanem a műsorok területi lefedettsége is.

57.

Demeter János hozzászólása és értékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa eddigi tevékenységéről és szerepéről, valamint a magyar kisebbséget érintő fő kérdésekről

Bukarest, 1971. március 12.

Demeter János elvtárs: Mélyen tisztelt főtitkár elvtárs, tisztelt elvtársak. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsnak tagjaként és Kolozs megyei elnökeként néhány olyan kérdést szeretnék felvetni, amely megítélésem szerint élénken foglalkoztatja a magyar lakosságot. Ki szeretném hangsúlyozni már az elején, hogy nem csak a sikertelenségekre szeretnék fókuszálni, habár a párt vezetősége által szervezett tanácskozásoknak elsősorban ez és a kifejtett munka javítása a célja. A látottak, a tapasztalat még a kritikai megközelítés ellenére is arra késztetnek, hogy megjegyezzem azokat az eredményeket, amelyeket a párt elért a marxi és lenini szellemiségben történő nemzetiségpolitika terén. Élő tanú mindenre a virágzó művelődési és irodalmi élet, a képzőművészek értékes alkotásai, a színházak száma és azok színvonala, a magyar nyelvű rádió és tévé-műsorok népszerűsége, a szellemi örökségünk hasznosítása, a nemzetiségek nyelvén történő könyvkiadás stb. Természetesen, nem lehet elvárni, hogy hibátlanul működjön mindez. Köztudott, hogy még mindig számos vita zajlik egyes műsorok színvonaláról, műsorszámokról valamint bizonyos vezetőségi kérdésekről. Azt senki sem mondhatja, hogy ezek a hibák kimondottan nemzetiségfüggők, de ezek megoldása mindenképp a többség és kisebbség szocialista együttélése elvének alapján kell, hogy megtörténjen. A sikerfejezet élén természetesen, azon új hozzáállás áll, amely alapján tárgyaljuk manapság a nemzetiségi kérdést. Abból a tényből kell kiindulnunk, hogy a mi itteni jelenlétünk nem alkalomszerű, hanem egy megszervezett dolog, hogy lehetőség adódik szabadon és nyíltan beszélni az esetleges hiányosságokról és a különböző intézkedésekről. Ez az új probléma-felvetési módszer, jelenti véleményem szerint a legfőbb okot arra, hogy a magyar nemzetiségű dolgozók megyei tanácsai az országos szervek révén kifejezzék a hálájukat a pártvezetésnek és személyesen Nicolae Ceauşescu elvtársnak.

Ami a hiányosságokat illeti, egy olyan kérdés bemutatásával kezdeném, amely látszólag megoldódott de gyakorlatilag nem mindig valósul meg teljes egészében. Erre a legjobb példa az a törvény, amely kimondja a nemzetiségek számára azon jogot, hogy a közigazgatásban szabadon használják anyanyelvüket.[31] Elsősorban a néptanácsok megszervezésére vonatkozó törvényt említeném meg, annak is a negyedik cikkelyét, amely szerint a helyi szervek a közigazgatásban használják írásban és szóban is a nemzetiségiek nyelvét és, hogy vagy a nemzetiségiek köréből is választanak tisztviselőket vagy pedig olyan embereket alkalmaznak ezekbe a tisztségekbe, akik beszélik az illető nemzetiség nyelvét. A 26. cikkely pedig azt mondja ki, hogy azokban

31 Elvi szinten úgy az alkotmány, mint a néptanácsok működését szabályozó törvény kimondta az anyanyelv szabd használatának jogát.

a megyékben, ahol nemzetiségek is élnek, a határozatokat a nemzetiségek nyelvén is ismertetik. A törvény megszavazása óta immár két esztendő is eltelt, ideje lenne tehát megkérdezni a különböző megyékben, hogy a tisztviselők milyen mértékben teljesítik a magyar nyelven írt kéréseket vagy, hogy a néptanácsok vagy végrehajtó bizottságok rendelkezéseit kinyomtatták-e magyar nyelven is. Merném javasolni, de amúgy a Péterfi elvtárs előadásában is elhangzott ez, hogy szervezzünk egy bizottságot, amely adatokat gyűjtene a megyékben, munícipumokban és városokban erről a kérdésről és meggyőzné az illető szerveket, hogy ezek a törvények kötelező jellegűek, beleértve az összes állampolgár egyenlőségére vonatkozó törvényt is és nem szükséges különösebb utasításokra várniuk. Azt szeretném, hogy az ellenőrizendő települések közül ne maradjon ki Kolozsvár munícipium se. Ugyanennél a kérdésnél tartva, vissza lehetne térni arra a régi szokásra is, hogy a települések, intézmények, gyárak nevét a nemzetiségek nyelvén is kiírják. Ebben a kérdésben a tanács bürója is benyújtott egy kérést. Ez hozzájárulna az internacionalista neveléshez, valamint elmélyítené a népek közötti testvériséget és növelné a nemzetiségek szocialista öntudatát.

Ami az oktatást illeti, ahogy az a jelentésben is elhangzott, a legkimagaslóbb problémák a szakiskolák, a műszaki oktatás és a nemzetiségek számára történő tanárképzés, valamint a földrajz és történelem oktatása területén jelentkeznek. A bemutatott anyag arra enged következtetni, hogy a szakiskolák, a műszaki oktatás területén felmerülő kérdések megoldódnak. Biztosítom önt Ceauşescu elvtárs és az egész pártvezetést, hogy egy ilyen lépés nagy megelégedést fog kiváltani a magyar nemzetiségű dolgozók körében. Ne gondolja senki, hogy mindezek mögött valamiféle izolacionista szándék húzódik. Csupán az emberek azon óhajáról van szó, hogy lépést tudjanak tartani korszakunk új kihívásaival, hogy megfeleljenek országunk valós kihívásainak, hogy a választott mesterségüket megfelelő minőségben sajátítsák el. Teljesen ellentmondásos lenne az, ha a nemzetiségiek iskolái nem fejlődhetnének a többségi iskolákkal egy szinten, hisz ezeknek is az a feladatuk, hogy a gyárakba, a gazdaságba, a kutatóintézetekbe új kádereket képezzenek ki. Ellenkező esetben a nemzetiségek egyoldalú, elméleti tudásra alapuló kultúrával rendelkeznének csak. Ez nem érdeke a magyar lakosságnak, de az országnak sem. A helyzet még súlyosabb lenne, ha főtitkár elvtárs személyesen nem lépett volna közbe a magyar tannyelvű elméleti oktatás terén, ahol a helyzet még most sem jó, hisz a referátumból is kiderült, hogy a nyolcadik osztályt végző diákok mindössze 36%-a folytatja tanulmányait anyanyelvén. A nagy régiséggel és hagyományokkal rendelkező szakiskolai oktatás felszámolásakor hangoztatott kifogások a mai napig sem győzték meg az embereket. A magyar nemzetiségű dolgozók sosem képzelték úgy, hogy minden szakterület csak a saját nyelvükön működjön s a román nyelv elsajátításának szükségességét sem tévesztették el sosem szem elől. Megtették mindezt a múltban is, akkor is, amikor iskolán kívül tanultak szakmát vagy az esti inas képzésben vagy akár a munkahelyen, a tulajdonosok által sokszor kigúnyolva. Mindezek ellenére köztudott, hogy ezek a magyar mesteremberek – kőművesek, ácsok, villanyszerelők, sofőrök – a gyakorlatban bebizonyították szaktudásukat, nagyra értékelték, és még keresték is őket az ország

legkülönbözőbb pontjaiban. Általános műveltséget nyújtó középiskolából van elég, várjuk a magyar nyelvű szakoktatás újraindítását, amely természetesen, azt is feltételezi, hogy megfelelő tanerőt is kiképezzünk. Az Oktatásügyi Minisztériumban ezt az igényünket is ismerik. A Politikai Bizottság 1959-es határozata a két egyetem egyesítése kapcsán azt is előírta, hogy milyen tantárgyakat kell anyanyelven oktatni.[32] Ezen határozat alkalmazása azonban nem volt hosszú életű. Örülök annak, hogy a pártvezetés ebben a hónapban utánanézett közvetlenül az ügynek és utasította az egyetem vezetőségét, hogy azon tantárgyak esetében, amelyeket a középiskolában is magyarul tanulnak a diákok, vezessenek be az egyetemen is magyar nyelvű kurzusokat. Azt is el kell most mondanom, hogy az igazi eredmények akkor fognak látszani, ha majd meglesznek e magyar nyelvű kurzusok beiskolázási eredményei is. Ellentétes esetben a helyzet semmit sem fog változni a mostanihoz képest. Tehát, ha nem lesz elegendő számú diák majd a felvételin, nem lesz majd diák, akiket magyar nyelven oktassunk. Például az első évben az egyetemegyesítés után a biológia-földrajz karon 30 diák tanult. A tavaly ugyanezen a karon körülbelül 12 diák tanult, tehát mindkét részlegnek volt hat-hat diákja. A magyar diákok közül azonban hárman-négyen román nyelven tanulnak, hisz a középiskolában sem tanulták magyarul ezt a tantárgyat. Így nem lehet biztosítani a magyar részleg fennmaradásához szükséges körülményeket. Ha már léteznek ezek az igények, össze kell állítani egy megfelelő tervezetet úgy, ahogy az általános beiskolázás esetében történik. Nem lehet elvárni, mellesleg politikailag sem helyes, hogy a sikeres felvételi után a diákok kezdeményezzék az egyik nyelvről a másikra történő áttérést. Én azt gondolom, talán mindannyian egyetértenek velem, hogy meg kellene óvnunk a fiataljainkat az ilyen jellegű bonyodalmaktól.

Még adós maradtam egy témakörrel, éspedig a történelem és a földrajz oktatásának kérdésével. Remélem, a magyarázatom majd fontos útbaigazítás lesz az 1946-ban kidolgozott rendszerhez való visszatéréshez. Ahhoz a rendszerhez, amely bízott a magyarság hazafiasságában és érvénytelenítve az 1924-es törvényt, lehetővé tette, hogy a történelmet és a földrajzot a nemzetiségiek nyelvén oktassák. A megszorító intézkedések Anghelescu nevéhez fűződnek, amikor a saját iskolákat működtető egyházak a Népszövetséghez fordultak. Anghelescu az Apponyi által meghozott törvényekre hivatkozott, amelyek 1907-ben hasonló megszorításokkal illette az erdélyi románokat. 1946-ban pontot tettek erre a vitára és a Magyar Népi Szövetség ajánlásával dr. Petru Groza, aki ismerte e törvények előzményeit, visszatért a normalitás medrébe, ténylegesen alkalmazva az egyenlőség elvét az oktatás területén is.[33] Nem tudom, ki és hogyan feledkezhetett meg a nemzetiségek oktatásának kérdéséről és annak történelmi előzményeiről, még akkor is, ha nincs közvetlen kapcsolat az akkori és a mostani törvények között. Azzal, hogy e két tantárgy oktatásában visszatértek a régi megszorításokhoz, rossz hangulat alakult ki Nem

32 A két egyetem összevonásával kapcsolatosan részletesebben lásd: Nastasă: Minorităţi etnoculturale... *i.m.* 482-562.

33 Az MNSz előkészített egy oktatási törvényt, amelyet az akkori román kormány ugyan nem fogadott el, viszont egy rendeletben szabályozták az anyanyelvi oktatás bizonyos vonatkozásait.

tudom, hogy lehet meggyőzni az illetékes szerveket, hogy a magyar gyerekek és oktatók jóhiszeműségét figyelembe véve térjenek vissza az 1946-os állapotokhoz. Ez fokozná a magyarokban az őszinte és mély hazafias érzést, az országunk és gyönyörű tájaink iránti szeretetet. Megjegyezném, hogy azon gyerekek számára, akik még nem ismerik tökéletesen a román nyelv szépségét, románul tanítani a földrajzot és a történelmet, külön magyarázatot, kérdéseket és válaszokat igényel. Anyanyelven sokkal több lehetőség lenne jó eredményeket elérni.

Ami a bizalmat illeti, még valami, aztán befejezem. Ebben a hónapban történt, hogy a marosvásárhelyi Azomureş vegyipari kombinát egyik igazgatója, Dorel Popnak hívják, ha nem tévedek, Kolozsvára utazott, hogy kémikusokat keressen az üzemhez. Az általa keresett szakon talált is hét hallgatót. Amikor megtudta, hogy ezek közül kettő magyar, nem állt szóba csak az öt román hallgatóval, akiket szándékában is állt alkalmazni. Ami a két magyar diákot illeti, akik jegyeik alapján az elsők között vannak, az egyik ráadásul első tanuló, amikor a katedrafőnök, aki egy nagyszerű román ember, megkérdezte, hogy velük mi lesz, az igazgató azt felelte, hogy ez egy különleges helyzet, nem alkalmazhatja őket, mert ide megbízhatóság szükségeltetik. Talán fel sem fogta, hogy milyen politikai-lelki sérüléseket okozott ezeknél a fiataloknál, akik öt éven keresztül készültek hazafias és szocialista szellemben, a választott szak iránt érzett rajongással. Nem is említettem volna ezt az esetet, ha egy elszigetelt történet lenne, ha a kémikusok által feltett kérdéseket nem kellene néha másoknak is feltenniük. Azt javasolom, sürgősen vizsgálják meg, hogyan zajlanak a kihelyezések, munkahelyi alkalmazások az Azomureşnél, de talán más üzemeknél is, az olyan helyeken, ahol magyarok is nagy számban élnek. Ez az eset mutatja, hogy néha latens módon, néha meg kimondottan offenzív módon létezik egy sajátos mentalitás, amely a kisebbségi magyarokat az alkotmányosság perifériáján levő emberekként kezeli. Ezeknek az embereknek halvány fogalma sincs arról, amit ön főtitkár elvtárs elmondott, kihangsúlyozott a teljes egyenlőségről és arról, hogy itt ennek az országnak teljes értékű alkotóelemei vagyunk és, hogy a századok során számtalanszor megnyilvánultunk ebben a szellemiségben és tesszük ezt ma is alkotó munkával, hogy a román néppel testvériesen fölvirágoztassuk hazánkat. Ideje lenne már véglegesen felszámolni ezt a fajta mentalitást, visszaszorítani minden olyan próbálkozást, amely akadályoz az előrelépésben. Ezt korábban is megtehettük volna, de a sajátos, néha tőlünk is független körülmények miatt, nagyon sok történelmi lehetőséget szalasztottunk el. Nagyon örülök annak, hogy napjainkban számunkra is új perspektívák nyíltak. [...][34]

ANIC, CC PCR Secţia Organizatorică, dos. 30/1971. 31-38. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

34 A kiértékelő általános jellegű befejező részét nem közöljük.

58.

Sütő András hozzászólása és értékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa eddigi tevékenységéről és szerepéről, valamint a magyar kisebbséget érintő fő kérdésekről

Bukarest, 1971. március 12.

Sütő András elvtárs: Mélyen tisztelt főtitkár elvtárs, tisztelt elvtársak. Nagy megtiszteltetés újra találkozni önökkel, országunk vezetőjével, pártunk első titkárával. Nagy izgalmakkal vártuk ezt a találkozást már a reggeli órákban, hiszen közös ügyünket szolgáljuk ezzel mi mindannyian azok, akik ebben az országban élünk, nemzetiségi hovatartozásunktól függetlenül. Ez az esemény az, amely során megbeszélhetjük a gondjainkat. Rendkívüli esemény, de akár azt is mondhatnám, megszokott is. Megszokott, hisz az ön által gyakorlatba ültetetett új munkastílust, a különböző társadalmi rétegek állandó meghallgatása és a velük való konzultáció jellemzi.[35] Igyekeznünk kell tehát, hogy ne raboljuk feleslegesen a drága idejét azzal, hogy csupa általánosságokat mondunk el. Úgy gondolom, az a feladatunk, hogy kihangsúlyozzuk, hogy ez a politikai, lelki közhangulat, amely a megbeszéléseinket jellemzi, bátorít minket. Mindez a X. kongresszusból fakad és ennek az egészséges szellemnek az újjáéledése, amely körülvesz most minket, nagymértékben kapcsolódik az ön személyéhez Nicolae Ceauşescu elvtárs. Amikor önt megválasztották pártunk főtitkárának, mindannyian meggyőződtünk, hogy a pártéletben óriási minőségi ugrás fog bekövetkezni, amely az egész társadalmunkra ki fog hatni. Meggyőződésünk, hogy a demokratizálódási folyamat még jobban megerősíti a románok és magyarok közötti testvériséget, tovább fejlesztve a felszabadulás után elért eredményeinket, ki fogjuk küszöbölni a hiányosságokat és azokat a tévedéseket, amelyeket a nemzetiségi politika területén a IX. kongresszus előtt követtek el, és amelyek mindannyiunkat elkeserítettek.[36] Mi, akik azt szeretnénk, hogy minden dolgozó ember, az egész nép egységesen felsorakozzon pártunk köré, biztosak vagyunk abban, hogy rendezni tudjuk a múltbeli tévedéseket. Íme, a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának mostani jelentésében olvashatjuk, hogy mennyi minden megvalósult már: új kulturális intézmények, újságok, az oktatás és a művész egyesületek területén történő fejlesztések. Megelégedéssel értesültünk arról, hogy a KB csoportjai nagy odafigyeléssel tanulmányozták a kulturális élet jelenségeit azokban a megyékben, ahol a románok mellett magyarok, németek és más nemzetiségűek is élnek. Meggyőződésem, hogy ezek jelentései alapján, a jövőben is újabb javaslatokat tehetünk a központi és helyi intézményeink tevékenységének javítása érdekében. A megvalósítások zöme kulturális területen történt. Ezek tehát csak egy részét képezik annak, amit mi, nemzetőségtől függetlenül az állampolgárok

35 Ceauşescu politikjára 1965–1971 között jellemző volt, hogy számos társadalmi csoporttal kezdeményezett ún. szakmai tanácskozásokat, találkozásokat. A jelenségről lásd a bevezető tanulmány erre vonatkozó alfejezetét.

36 Sütő a Dej-korszak második felének történéseire utal, az 1958-ban tetőződő letartóztatásokra, iskola-összevonásokra, a magyar származású nómenklaturisták pozícióvesztésére.

jogi egyenlőségeként értelmezünk. Azt gondolom, a dolog azon oldalát is meg kell vizsgálnunk, amelyről Ceauşescu elvtárs nem egyszer elmondta, hogy a legfontosabb elem, éspedig minden megye egyenlő gazdasági fejlődése. Tehát a teljes jogú egyenlőség legfontosabb feltételét, a gazdasági egyenlőséget is figyelembe kell venni. Ez az, ami nélkül nem mondhatjuk el, hogy a nemzetiségi kérdés megoldása egy magasabb fázisba lépett volna. Tökéletesen értjük a párt törekvéseit a szellemi élet területén bekövetkezett problémák megoldására, de ez nem lehet pusztán öncélú dolog. Ez erősíti az egységet, a román és a magyar nép közötti testvériséget, amelynek feltételeit a párt komoly nevelőmunkával a felszabadulás utáni öt évtizedben fokozatosan megteremtett. Ahogy az a mai jelentésben elhangzott, a céljaink közösek. Lehetőségeink közösek, a sorsunk is közös, az ország jövője a mindannyiunk jövője. Ha meg szeretnénk határozni a magyarság hozzáállását, elmondhatnánk, hogy a magyarság, akár csak a többi nemzetiség, a román néppel közösen, munkájával, társadalmi, politikai aktivitásával szereti hazáját. A magyarság habozás nélkül elfogadta, felsorakozott a párt és a kormány bel- és külpolitikája mellett és meggyőződéssel vallja, hogy a szocialista nemzetiségként való megmaradásnak az a feltétele, hogy a román néppel közösen következetesen kövesse a párt irányvonalát.[37] Ezt a fajta egyenlőséget az alkotmány által előírt egyenlőség és a közös harcok és áldozathozatalok során megszerzett jogok biztosítják.

Ha megnézzük a gazdasági és kulturális életünk általános jellemzőit, ahogy ez a jelentésből is kitűnik, megállapíthatjuk, hogy országunk gyors és sokoldalú fejlődésen ment keresztül. E mély és pozitív folyamatok automatikusan fölvetnek néhány, az együttélő nemzetiségekre is vonatkozó szervezési, kulturális, művészeti problémát, olyan problémákat, amelyek e közösségek sajátos jellemzői. Engedjék meg tisztelt elvtársak, főtitkár elvtárs, hogy elmondjak néhányat e problémák közül. Olyan, azt is mondhatnánk, a mindennapi munkánk során felmerült problémákról van szó, amelyek szorosan kapcsolódnak társadalmi életünk fejlődéséhez. El kell, hogy mondjam, hogy ami a pártunk nemzetiségpolitikáját illeti, azzal csak büszkélkedni tudunk és ez a meghatározó tényező. Ami a negatív jelenségeket illeti, azok a pártpolitika felületes ismeretéből fakadnak, abból, hogy egyesek, lehetnek akár románok, magyarok vagy más nemzetiségűek, nem alkalmazzák helyesen, következetesen és határozottan a párt által kijelölt irányvonalat. Szükség lenne tehát a közeljövőben a párt nemzetiségpolitikájára vonatkozó gyakorlati és elméleti ismeretek felfrissítésére, gazdagítására. Nagyon sok olyan tisztviselő van még főtitkár elvtárs, akiknek figyelmesebben kellene elolvasniuk az ön beszédeit és a pártiratokat. Jobban oda kellene figyelniük a főtitkár elvtárs nemzetiségi politika terén tett kifejtéseire, értékeléseire. Országunk magyar lakosságának többségét a Oktatásügyi Minisztérium tevékenysége foglalkoztatja. Az iskolaegyesítések után 1960–1965 között olyan változások álltak be, amelyek csorbították az anyanyelven való tanulás jogát. A magyar nyelvű szakiskolák, a kolozsvári Mezőgazdasági Intézet magyar részlegének felszámolása, és a Babeş-Bolyai Tudomány-

37 1968 folyamán a kedvező belpolitikai kontextus eredményeként a romániai magyar értelmiségiek többsége nyilvánosan is kifejezte a párt iránti lojalitását.

egyetemen magyar nyelven oktatott tantárgyak számának fokozatos csökkentése és más hasonló esetek, például a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetben, kimondottan negatív eredményeket hoztak minden területen. Örömmel értesültem a mai napon arról, hogy a főtitkár elvtárs személyesen rendelkezett ezen oktatási formák és karok újjászervezéséről és a felsőoktatásban bekövetkezett tévedések kiküszöböléséről. Azért is jó ez, mert minket, írókat, akik az egyetemek egyesítését akkor támogattuk, az utóbbi időben nagyon sok állampolgár megkérdezett, hogyan következhetett be, hogy a racionalizálás elvén létrehozott egyesítés után a kezdeti alapelvek majdnem teljesen eltűntek. Persze, mi is feltehetnénk a kérdést, hogy ki vagy mi, és milyen megfontolásból változtatta meg ezen intézmények eredeti küldetését, egyáltalán milyen politikai elképzelések mentén, hiszen a párt nemzetiségpolitikája időközben nem változott meg. Hogy volt lehetséges az, hogy ekkora politikai kárt és rossz hangulatot okoztak az együttélő nemzetiségek körében. Radikális változtatásokat kell eszközölni a párt irányvonalának alkalmazásában, a munkastílus megválasztásban. A pártvezetéssel történő mai találkozásunk is a kérdések helyes megoldását szolgálja.

Az oktatásnál maradva több, a magyar tannyelvű iskolák számára készült tankönyvet is újra kellene elemezni. Elvtársak, nem rabolom idejüket azzal, hogy a tanács munkájáról beszélek. Egy példával illusztrálom, mit is jelent az, ha az Oktatásügyi Minisztérium nem tudja, mit jelent a zenei anyanyelv egy nemzetiség számára. Nem kell azt magyaráznom, hogy ez az anyanyelvvel közösen a nemzeti kulturális jellegzetességek egyike. Ez a nemzeti lét kifejezésének egyik eszköze, ezért a zenei oktatás, a folklór tanítása egy nemzetiség számára alaptétel kell hogy legyen. Persze, arra is kell vigyáznunk nekünk magyaroknak, románoknak, németeknek, akik itt együtt élünk, hogy megismerjük egymás népdalkincsét. Mindezek ellenére azt kell megállapítanunk, hogy a magyar tannyelvű 9. osztályok számára készült zenekönyvben 11 magyar és 70 román dalt találunk, a tizedikesek könyvében pedig 10 magyar dalt és 97 románt. A magyar folklórról és kultikus zenéről húsz sorban olvashatunk de a húsz éve és napjainkban is virágzó magyar zenei alkotásokról csupán két sort. Mindezt látva, elmondhatjuk, hogy a valós szükségletek helyett a szubjektivitás volt a meghatározó, a szerkesztők és főnökeik tájékozatlansága, akik ily módon alkalmazzák a párt irányvonalát az oktatásban és mutatják meg a marxi és lenini tanokról szerzett ismereteiket. [...][38] Engedjék meg, hogy mint író, akit nem csak a jelen, hanem a múlt is érdekel, beszéljek a magyar tagozatok számára készült történelem tankönyvekről is. Ezekben a könyvekben a magyar nemzet története, eredete, kialakulásának körülményei nagyon hiányosan kerül bemutatásra. Történelmi ismeretek nélkül az irodalmat sem lehet megérteni. Az irodalmi jelenségeket sem lehet a marxi és lenini tanok alapján értelmezni, ha hiányzik a történelmi háttér ismerete. Tehát, például sem a Petru Rareşről szóló darabot sem a költeményeket nem lehet megérteni a történelmi háttér ismerete nélkül.[39] De hát ne nyújtsam tovább ezt a kérdést. Nagy élvezettel olvastam mindazt, amit Ceauşescu elvtárs erről a kérdésről mondott a német

38 Néhány, már más felszólaló által érintett oktatásügyi kérdést nem közlünk.
39 Petru Rareş moldovai fejedelem.

elvtársakkal való találkozás során. Reméljük, az elmondottak alapján, a Oktatásügyi Minisztérium hamarosan lépni fog. Reméljük, ezek a változtatások kihatással lesznek az egyéb, történelmi jellegű munkákra is, például a különböző ismertetőkre, turista kalauzokra. Az utóbbi ilyen munka, amit olvastam, a székelyek által lakott vidéket és persze, jogosan, az itt található dák-római leleteket mutatta be, de megfeledkezett arról, hogy itt voltak és vannak székelyek is, akik nagyon szoros és régi történelmi kapcsolatokat ápolnak a román néppel. Ez az ezeréves, zaklatott és véres történelem szorosan kapcsolódik a román nép történetéhez is és erről a gyerekeinknek többet kell tanulniuk és tudniuk. Természetesen, a történelmi igazság szellemében és nem a burzsoá mítoszok szellemiségében. Szükségünk van tehát a marxi és lenini, a testvériség szellemiségében összeállított tankönyvekre, amelyek a történelmi valóságot mutatják be és nem a burzsoá-nacionalista mítoszokat, mert ahogy Ceauşescu elvtárs is megmondta, hagyomány és hagyomány között különbség van. Tehát a marxi és lenini elvek alapján összeállított tankönyvekre van szükségünk, a valós történelmi eseményekre alapozva.

Egy másik gondolatként egy társadalmi jelenségről szeretnék beszélni, amely jellemző az utóbbi évek fejlődésére. Ha a nemzetiségek az elmúlt 25 év alatti történetét megfigyeljük, azt tapasztaljuk, hogy ez az út, a két világháború közötti időszakhoz hasonlóan egy mesterséges elszigetelődéshez vezet. Az emberi létezés összes tevékenységi formái számára biztosítani kell a lehetőséget. Az együttélés ezekben a formákban valósulhat meg, így teremtődhetnek meg csak az ehhez szükséges feltételek. Szerintem elégséges, ha megemlítem, hogy az ifjú magyar és román írók között milyen lelki kölcsönhatások léteznek. A kapcsolatuk nem felszínes, igazi alkotóerővel bír, közös gondolkodást és látásmódot eredményez. Ez a jelenség nyomon követhető a kulturális, gazdasági és politikai életben egyaránt. De létezik egy másik jelenség is, amelyet fel kell számolnunk a mindennapi életünkből, egyes tisztviselők mentalitásából. Arról van szó, hogy a „ne szigetelődjünk el" jelszó alatt egyes megyékben és településeken teljesen ellehetetlenítik a nemzetiségek kulturális életét. Azzal az ürüggyel, hogy nem vegyesek, városi és vidéki kórusokat számoltak fel. Ezek közül most többet is megpróbálnak újjászervezni úgy, ahogy arra lehetőség adódik. Ez a ne szigetelődjünk el jelszó túlzottá válik akkor, amikor például a magyar kórusok esetében az aktivisták, nem tudni milyen alapon, meghatározzák az előadott dalok és táncok arányszámát. [...][40]

Azt is megállapíthatjuk, hogy az anyanyelv használata még számos területen nem biztosított. A hatvanas években erre kevés hangsúlyt fektettek. Például a területi-közigazgatási átrendezés után a hajdani Magyar Autonóm Tartomány lakói így érveltek: nem mondhatjuk azt, hogy igazságtalanság történt, természetesen, egy ilyen tartomány nem biztosított volna teljesebb egyenlőséget, mint amit a pártunk biztosít más tartományokban is.[41] Az alkotmány ugyanúgy érvényes a bihariakra is, mint a csíkiakra. Mindezek ellenére néhány kérdés azért csak fölmerült. Az átszervezés ellenére nem lenne lehetséges vajon megvalósítani a települések, intézmények

40 A már másoknál elhangzott, a történelem és a földrajz magyar nyelvű oktatására történő utalásokat nem közöljük.

41 A MAT-ot 1960-ban szüntették meg. Részletesebben lásd: Bottoni: Sztálin a székelyeknél...*i.m.* 368-425. p.

kétnyelvű feliratozását, elnevezését? Ez nem formalitás kérdése, ahogy nagyon sok tisztviselő álltja. Sokkal mélyebb hatással vannak a politikai hangulat kialakulására, az együttélés és a kölcsönös tanulás elősegítésére. Ha valaki átutazik például Miriszló, románul Mirislău, településen, azonnal tudni fogja, hogy ez a Mihály Vitézről nevezetes történelmi helység.[42] Van azonban egy sor olyan település, ahol magyarok és németek is élnek, és ahol a román elnevezés nem hasonlít sem a magyarra sem a németre. Amikor az átutazó az irodalmi és történelmi ismereteire hagyatkozva tájékozódni szeretne, nem tudja, hogy tényleg azon a települése van, ahol azaz illető történelmi emlékmű is létezik, amelyet ő történetesen meg szeretne nézni vagy, hogy azon a településen jár-e, ahol a keresett tudós, híres személy született. Ezen formalitásnak tartott kérdésen sokat vitáznak az emberek és ez sok fölösleges energiát vesz el más, fontos területektől. Valaki azt mondta a napokban, hogy ti írók miért nem foglakoztok az írással, miért kell nektek a feliratozással foglakoznotok. Azért, feleltem én, mert a kommunista írónak nem csak a regénnyel kell törődnie, hanem a politikai hangulattal is, amely jellemzi azt a nemzeti közösséget, amelyből származik. A marxi és lenini szellemiségben megteremtett hangulat, amelyet a pártunknak és személyesen Nicolae Ceauşescu elvtársnak köszönhetünk arra kötelez, hogy minden ilyen észrevételt, amely a román nép és a nemzetiségek testvériségét akadályozza, a pártvezetés tudomására hozzunk. Nagyon jól tudom, hogy a felsorolt hiányosságok egy jelentős része abból fakad, hogy az államapparátus egyes dolgozói szubjektív megítélések alapján végzik el a rájuk bízott feladatokat. Azt is tudjuk, hogy a párt irányelveinek alkalmazása nagyban függ az illető aktivista politikai képzettségétől, az állami hivataloktól el egészen a falvakig és, hogy ez emberről emberre változik. Azt gondolom, hogy az objektivitás elérése végett közbe kellene lépnünk, segíteni kellene akár törvények alkalmazásával is, hogy jobban tudjuk érvényesíteni a párt elveit. Így több egyéni hibát is orvosolhatnánk, sok időt, energiát és önkritikát spórolhatnánk meg, legyen szó román vagy magyar aktivistákról, hisz ezeket a hibákat közösen követik el. Ezek az aktivisták állandó útmutatásra várva, mint Tolsztoj *A lámpás* című elbeszélésében. A mi esetünkben a marxizmus és leninizmus lámpására várva. Persze, nem azért, hogy lássanak, hanem, hogy mások meglássák őket és véletlenül el ne gázolják.

Befejezésként kedves elvtársaim be kell, hogy valljam, hogy a most elhangzott és bemutatott kérdések során meg szerettem volna osztani önökkel azokat a benyomásokat, amelyek büszkeséggel töltenek el mindannyiunkat, amikor pártunk egyik legnagyobb vívmányára gondolunk, a román nép és a nemzetiségek közötti töretlen testvériségre. Talán felmenti a beszédemet az is, hogy mi írók, fiatalok és idősebbek, többet is írtunk erről olyan meggyőződéssel, amely nélkül nem is lehet irodalmat művelni. Úgy gondolom, az írók még többet tehetnek annak érdekében, hogy ezek a megvalósítások még ismertebbé váljanak az országban, de akár külföldön is. Az a véleményem, hogy nekünk íróknak nem is lehet szebb ösztönzésünk, mint amit én kaptam a szülőfalum földműveseitől, amikor Kolozsvárra mentem 1945-ben. Megkérdezték tőlem, hogy mit is fogok ott csinálni. Azt feleltem, írni szeretnék. És ekkor, a

42 1600-ban a székelyek által is segített havasalföldi fejedelem, Mihai Viteazul Miriszlónál vereséget szenvedett a Basta generális által vezetett osztrák-erdélyi hadaktól.

világháború drámai eseményei közepette ők azt mondták nekem, vigyázz, hogy az inged és a lelked mindig legyen tiszta, vigyázz a köztünk levő testvériségre, ami nélkül mi itt, Pusztakamaráson nem létezhetünk. Ez az érzés náluk évezredes tapasztalatok alapján született és szerintem még a mai napig is érvényes.

ANIC, fond CC PCR Sectia Organizatorică, dos. 30/1971. 38–54. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

59.

Balogh Edgár hozzászólása és értékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa eddigi tevékenységéről és szerepéről, valamint a magyar kisebbséget érintő fő kérdésekről

Bukarest, 1971. március 12.

Balogh Edgár elvtárs: [...][43] Ami az együttélő nemzetiségek kérdését illeti, egyetértek mindazokkal, akik – hogy megkönnyítsék a párt és a kormány munkáját a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának tevékenységével kapcsolatban – javasolják, figyelembe véve a Politikai és Társadalomtudományi Akadémia lehetőségeit is, melynek tagjai között az együttélő nemzetiségek sorából származó szakemberek is szerepelnek egy, a nemzetiségi kérdéseket kutató modern intézet létrehozását. A következőkben csak néhány olyan kérdést fogok érinteni, amelyek írói, tanári és szerkesztői mivoltomból származó hatáskörömbe tartoznak. Tisztelettel említem meg azt a fontos határozatot, mely szerint – régi kívánságnak eleget téve – a bukaresti Bölcsészettudományi Társaság keretében, más részlegek mellett, néhány hete megalakult a Magyar nyelv és irodalom részleg is. Ezáltal, a román nyelv és irodalom népszerűsítésével párhuzamosan, lehetségessé vált egy tömegmozgalom fejlődése a magyar nyelv és irodalom igényes műveléséért. Ez az előnyös határozat, melyet az Oktatásügyi Minisztérium is támogat, véget vetett annak a helyzetnek, melyben a Bölcsészettudományi Társaság magyar szakos tagjai csak alkalmanként, elszigetelődve, vagy semmilyen formában nem tudtak részt venni a tudomány terjesztésének hasznos tevékenységében. A társaság most országos szintű irodalmi versenyeket szervez a magyar nyelvű középiskolák diákjai számára. Egy marosvásárhelyi szümpóziumon megvitatták azt a módszertant, amelyet a román nyelv magyar anyanyelvű diákok körében történő oktatására dolgoztak ki. Ez év őszén az enyedi Bethlen Líceumban tanácskozást tartanak a magyar nyelv modern eszközökkel való művelése témakörben. Íme tehát, a Bölcsészettudományi Társaság tervében ezen túl a román és magyar nyelv és irodalom párhuzamos támogatása szerepel. Ezzel kapcsolatban szeretnék pontosítani valamit. Téves lenne bármely olyan feltételezés, vagy a magyar nyelv megfelelő oktatását szorgalmazó törekvésünk félreértelmezése, ami szerint mi a román nyelv elsajátításához szükséges ütemet szeretnénk lassítani. A nyelvészet, pszichológia, pedagógia és irodalomtörténet tapasztalatai alapján tudjuk, hogy az anyanyelven elsajátított, helyesen kialakult fogalomrendszer alkotja az alapját más nyelvek tökéletes megtanulásának. Következésképpen a magyar nyelv művelésének távlatait megnyitva, megkönnyítjük a román nyelv elsajátítását is. Üléseinken nem azért ragaszkodtunk a magyar nyelvű szakképzéshez, mert azt szeretnénk, hogy a leendő munkások és szakemberek tevékenysége a magyar nyelv határai közé szoruljon, hanem hogy a műszaki személyzet megfelelő képzésével egy időben

43 A bevezető, köszöntő részeket nem közöljük.

tökéletesítsük a román nyelven való tájékozódás és a magasabb szintű kifejezés lehetőségeit is a fiatalok körében. Comenius 300 évvel ezelőtt felfedezte, hogy a művelődés alapja az anyanyelvű oktatás, más nyelvek elsajátításának feltétele pedig a fogalmak jó rendszerezése a saját anyanyelven.[44] Tökéletesítenünk kell a román nyelv tanítását a magyar iskolák teljes hálózatában, de ugyanakkor teljesen természetes igény, hogy ebben az országban minden magyar ajkú ember foglalkozásának megfelelő szinten tökéletesen ismerje anyanyelvét. Az Akadémia nem ad ki magyar könyveket, így történhetett meg, hogy egy jelentős nyelvészünk, a felettes hatóságok javaslatára, külföldön adott ki egy magyar nyelvű könyvet bizonyos hazai földrajzi elnevezésekről. Ami mezőgazdasági könyveinket illeti: míg 1959 előtt voltak olyan évek, hogy Kolozsváron 28 mezőgazdasági szakmunka jelent meg és mind elkelt, ma a mezőgazdasági kiadó azt állítja, hogy a magyar nyelvű szakkönyveknek nincs közönsége. Az a tény nyugtat meg, hogy a tudományokra vonatkozó magyar kiadói tevékenység most hivatalos kutatások tárgya, és abban reménykedem, hogy ami most a magyar szakemberekben a félreállítottság érzését kelti és a nagyközönség soraiban is hiányérzetet kelt, hamarosan új szakaszba lép majd. Annál nagyobb viszont az örömöm, amit a sajtókínálatunk bővülése okozott. *A Hét* című közéleti hetilap, melyet a mi kérésünkre alapítottak, megfelel az elvárásoknak.[45] A lap tematikailag sokoldalú, a gondolkodás és a művészetek minden síkján keresztül hat, irodalmi, illetve népszerűsítő jelleggel egészíti ki a heti sajtónk kínálatát. Azáltal is beváltja reményeinket, hogy igyekszik a tájékoztató képes újság kereteiből kilépni, hogy fejleszti az ország általános fejlődési folyamata és nemzetiségeink élete közti élő kapcsolatot, hogy megalkotja az erkölcsi magatartás rendszerét, itt és most. Sajtónk életében örömmel tapasztalunk más pozitív jelenségeket is, mint egyes folyóiratok belső átszakosodása, az eredeti közlések biztosítása, a szerkesztőségek és a munkatársak számának újraszervezése. Így éledt fel a *Jóbarát* című pionírlap, amelyben a Zsuzsi baba-akció általános sikert ért el, kiemelve a magyar jellegzetességeket és a román néppel való együttélést. Így támadt fel a *Művelődés* folyóirat is, mely sokáig Hamupipőke-sorban élt, és amely most a szocialista tömegkultúra számára visszaadta a még élő folklór jótékony táptalaját, támogatva a helyi történelmi kutatásokat újra belénk oltva a szülőföld iránti szeretetet. Ekképpen kitűnik, hogy a sajátos jelleg nélküli folyóiratok, melyek csak fordításokból élnek, szerkesztőségi koncepció és eredeti munkatársak hálózata nélkül, nem felelnek meg a közízlésnek. Ilyen értelemben még gondok vannak egyes szerkesztőségek esetében, mint pl. a *Matematikai Lapok*, *Méhészeti Újság*, *Munkásélet*. Ezek szépmúltú kiadványok, csak a saját hagyományaikhoz kellene visszatérniük, az eredeti társadalmi szerepükhöz, hogy beilleszkedjenek azon lapok sorába, melyek eredeti módon fejlődtek. Ki kell emelnem a mezőgazdasági és ipari sajtóra vonatkozó követelményeket is. Volt olyan idő, amikor egy erdélyi mezőgazda-

44 Jan Amos Komensky cseh pedagógus, író. Az első modern pedagógusnak tartott Komensky munkáiban az erkölcsi és értelmi nevelés fontosságát hangsúlyozta.

45 Egy új, magyar nyelvű folyóiratra való igény a Ceauşescu és a magyar értelmiségiek közötti 1968-as találkozón is elhangzott. Többek között ennek hatására indult be 1970-ben *A Hét* kulturális folyóirat.

sági magyar néplap elérte a százezres példányszámot, éppen azért, mert szaktámogatást nyújtott a mezőgazdaság részére, a szövetkezetekbe való egyesülésre bíztatott. *A Hét* hetilap megjelenése után úgy gondolom, hogy a legsürgősebb teendőnk a *Falvak Dolgozó Népe* (vagy *Falvak Népe*, ahogy a párt illegalitása idejében hívták) című lap további fejlesztése. Ide kell összevonnunk legjelentősebb agronómusainkat, az agrár tudományok tanárait. Ugyanitt írókra és szociológusokra is szükség van, akik az új szocialista kultúrát irányítják a falvakban, a városiasodó falu új öntudatát és új irányvonalát alakítják, figyelembe véve, hogy a romániai magyar lakosság jelentős része falun él, és hogy nem csak a mezőgazdaságnak, de a könnyűipar számos ágazatának, elsősorban az élelmiszeriparnak is, hangsúlyos regionális jellege van. Úgy gondolom, hogy aktuális lenne – akár a már létező keretek között, akár új keretek között – egy, a *Ştiinţa şi tehnica*-hoz hasonló jellegű magyar nyelvű folyóirat létesítése, mely népszerűsítő kiadvány formájában állna az ország nagyméretű iparosodásának, a műszaki-tudományos forradalomban való részvételnek a szolgálatában. [46] [...][47]

ANIC, fond CC PCR Secţia Organizatorică, dos. 30/1971. 68–77. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

46 *Ştiinţa şi tehnica* román nyelvű tudományos-technikai profilú lap.
47 A befejező, mások által már érintett problémaköröket nem közöljük.

60.

Domokos Géza hozzászólása és értékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa eddigi tevékenységéről és szerepéről, valamint a magyar kisebbséget érintő fő kérdésekről

Bukarest, 1971. március 12.

Domokos Géza elvtárs: [...][48] Ebben a kontextusban megengedem magamnak azt a javaslatot, hogy a jövőben, országunkban világosabban elkülönítsük a nemzetiségi kérdés alkotmányos megoldását, mint egy végleges és visszavonhatatlan politikai tettet, ennek a problémának a konkrét feldolgozásától. Ha az első aspektusnak elvi jellege van, ami nem igényel felülvizsgálást vagy korrigálást, a második, lévén egy gazdasági és társadalmi folyamat összetevője, nem csak kéri, hanem kötelezővé is teszi a megkülönböztetett bánásmódot, a módszerek folyamatos tökéletesítését, a tevékenységek állandó kritikai értékelését, azoknak a párt- és állami határozatoknak a végrehajtását, melyek megalapozzák a román nép és az együttélő nemzetiségek jogegyenlőségét és egymás mellett élését. Szükség van mindezek tisztázásra, ugyanis tevékenységem során én is, nem egyszer találkoztam olyan elvtársakkal, akik abból a – ismétlem, elvi síkon helyes – megállapításból kiindulva, hogy hazánkban a nemzetiségi kérdés megoldódott, hajlamosak visszautasítani, nem venni tudomást az élet által felvetett problémákról, gyanakvóan tekinteni azokra, akik felhívják a figyelmet ezekre a kérdésekre, vagy akár meg is bélyegzik őket, mint követelőzőket vagy elszigetelődőket. Távol áll tőlem, hogy tagadjam hasonló veszélyek fennállásának lehetőségét, melyeket a leghatározottabban elítélek. De az említett elvtársaknak meg kell érteniük, hogy a politikai tevékenységben az esetlegesen felmerülő hiányosságok és hibák figyelmen kívül hagyása politikai és etikai kárt okozhat, negatívan befolyásolhatja egységünk ügyét, az állam érdekeiben – melynek egyenlő és felelős polgárai vagyunk – is kárt tehet. Elvtársak, napjainkban tanúi és aktív résztvevői vagyunk egész közéletünk gyorsuló demokratizálódásának. Ceauşescu elvtárs, az ön lenyűgöző energiájának, valamint annak a következetességnek és határozottságnak köszönhetően, amellyel az Országos Konferencia és a X. pártkongresszus határozatait gyakorlatba ülteti, a gazdasági és társadalmi élet minden szegmense azt kívánja, hogy megszabadulhassanak a rutintól, a nemtörődömségtől, a bürokráciától, hogy tevékenységüket az értelem és hatékonyság jegyében végezhessék. Jelen időszak legnagyobb problémája az, hogy az ön és a felső pártvezetés gondolkodás és cselekvési módját, a frissességét és fogékonyságát átvegyék és kövessék a párt és állami struktúra minden szintjén, fenntartások nélkül, teljes odaadással. Engedjék meg, hogy kifejezzem azon véleményemet, miszerint a nemzetiségi kérdést érintő tevékenységnek magasabb szintre emelésében mind elméleti, mind pedig gyakorlati síkon, elengedhetetlen feltétel, hogy az összes párt és állami szerv – a községektől a Központi Bizottságig és a Miniszterek tanácsáig – rákapcsolódjon arra az energia-, gondolat- és emberség-forrásra, amelyet

48 A bevezető megszólítást, köszöntést nem közöljük.

a párt vezetősége, önnel az élen, jelent számunkra, főtitkár elvtárs. (erőteljes taps) Ebben az értelemben az önkényes-túlbuzgó megnyilvánulásokat, a szubjektív értelmezéseket, legyen annak oka az öntudat hiánya, a kényelem vagy a rosszindulat, ugyanazzal a határozottsággal kell visszavernünk, amellyel a párt, a munkásosztály, a falvak világa, értelmiségiek és fiataljaink visszautasítják mindazt, ami meggyőződésüktől, erkölcsüktől, a szocialista demokráciától idegen. Felületes benyomások alapján már nem lehet dolgozni. A fül utáni éneklés szakasza befejeződni látszik a társadalmi élet minden területén. Arra kell törekednünk, hogy ez [hozzá nem értés- NCSZ] a nemzetiségi munka területén is befejeződjön. Gondolom, hogy kezdetnek azon átfogó és rendkívül fontos akció, mely során kádereink ismereteinek időszakos továbbképzése folyik, ebben a tekintetben is egy esélyt nyújt.

Végezetül, szeretném a Kriterion Kiadó munkaközössége és munkatársai részéről kapott megbízatást teljesíteni, köszönetet mondani a pártvezetésnek, és önnek személyesen, Ceauşescu elvtárs, amiért intézményünket létrehozták. Jó érzés tudnunk azt, hogy társadalmunknak egyfajta mikrokozmoszában élünk, - magyarok, németek, románok, szerbek, ukránok, zsidók - egymás mellett dolgozunk, jó egyetértésben és teljes testvériségben. Lelkiismeretesen és szeretettel hajolunk a kéziratok fölé, melyek a mai világ valóságát tükrözik, az új ember arcát, a szocialista Romániáét, valamint azon művek fölé, melyek a haladó gondolkodás évszázados folyamatosságát bizonyítják, az őseink által létrehozott szellemi értékek folytonosságát, mely értékek ma harmonikusan beilleszkednek a közös haza szellemi örökségébe. Tevékenységünk során természetesen nehézségekbe is ütközünk, amint az a román kollégáinkkal is előfordul más kiadóknál. Nem kívánok elidőzni ezek felett, ugyanis az illetékes hatóságok ismerik véleményemet az együttélő nemzetiségek nyelvén kiadott és terjesztett könyvek kapcsán felmerülő nehézségekről, melyekről a jelentés is említést tett. Amint az ismeretes, éppen ezekben a napokban dolgoznak ki egy szintézist, a KB egy kollektívájának (melyben jómagam is részt vettem) legújabb elemzéséből. Meggyőződésem, hogy ez az elemzés a valós helyzetet fogja tükrözni és megfelelő javaslatokat fog a pártvezetőséghez továbbítani. A Kriterion Kiadó vállalását szeretném továbbítani, mely szerint egy pillanatra sem felejti el, hogy melyek a kommunista nevelésben, az olvasók hazafias és nemzetközi szellemiségének művelésében betöltött feladatai. A szocialista Románia haza fiai vagyunk, mert a nemzetiségek - melyek sorába tartozunk - történelmi sorsa azonosul az ország sorsával, mert a haza keblén, mely az egyenlőség és kölcsönös tisztelet földje, biztosítva látjuk minden múltbeli, jelenlegi és elkövetkező nemzeti értékünk kibontakozását. (taps) [...][49]

ANIC, CC PCR Sectia Organizatorică, dos. 30/1971. 85–91. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

49 A befejező, általános utalásokat nem közöljük.

61.

Fazekas János hozzászólása és értékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa eddigi tevékenységéről és szerepéről, valamint a magyar kisebbséget érintő fő kérdésekről

Bukarest, 1971. március 12.

Fazekas János elvtárs: [...][50] Mivel az utóbbi években több elvtárs is felvetette a történelem tankönyvek kérdését, én is nekiláttam és elolvastam őket. Megjegyzéseimet, mintegy 10–15 oldalt, leadom az oktatásügyi miniszternek, és főleg a helyettesének, aki ezzel a problémával foglalkozik. Az elolvasottakból mindenesetre kiderül, hogy ha az Oktatásügyi Minisztérium egyes elvtársai olyan álláspontra helyezkednének a tankönyvekkel kapcsolatban, mint amilyen a Bălcescué volt, annak ellenére, hogy Bălcescu nem volt párttag, akkor a történelem tankönyveink jobbak lennének. Akkor az iskolai tankönyveinkben jobban és tárgyilagosabban tükröződne a hazai magyar nemzetiség történelme is.[51] Én mindig is úgy fogtam fel, és most is úgy tartom, hogy a szocialista Románia közös hazája a szocialista román nemzetnek és az együttélő nemzetiségeknek. Maga a cím – *A haza történelme*[52] – sem zár ki bennünket, együttélő nemzetiségeket, hanem bevon ebbe a történelembe. Az Oktatásügyi Minisztérium elvtársai pedig eleve kizártak az által, ahogy a történelem tankönyvben kezeltek [bennünket – NCsZ.], hogy nevén nevezzük a dolgokat, ne csak zagyváljunk. (taps) Azt szeretném, hogy az Oktatásügyi Minisztérium elvtársai vegyék tudomásul, hogy a romániai magyar nemzetiség nem akar kimaradni hazánk, a szocialista Románia, történelméből. (taps) Hogy a minisztériumbeli elvtársak ne tartsák ezt csak egy politikai-ideológiai nyilatkozatnak, amit csak azért tettem, hogy amatőr történészként – aki szenvedélyesen tanulmányoztam a román nép szép történelmét, a román nemzetét és a mi magyar történelmünket, s az európai kontinens más népeinek történelmét – a segítségükre siessek.[53] *Úgy gondolom, hogy ma, amikor a kapcsolatoknak szorosaknak kell lenniük, és meg kell értened egyik vagy másik ember pszichológiáját, nem lehetsz politikus, ha nem ismered az illető nép történelmét. Arra kérném az Oktatásügyi Minisztérium elvtársait, hogy amikor a tankönyvben a Ştefan cel Mare történelmi Vaslui-i ütközetéről írnak, akkor ne szégyelljenek bár annyit leírni, amennyit Marx is írt a székelyek részvételéről, ne csak annyit, hogy egy csapat székely. Mert ez a csapatnyi székely 5000 embert tett ki, ami akkor*iban egy egész hadsereget

---

50 A formális beköszöntő szövegrészeket nem közöljük.

51 Nicolae Bălcescu negyvennyolcas forradalmár és történész történeti jellegű munkáira utal, amelyekben Erdély bemutatásánál a szerző a magyarság bemutatására is kitér.

52 A történelem tankönyv címe.

53 Fazekas a hatvanas évek második felétől több kísérletet is tett arra, hogy különböző történelmi témákban és a nemzetiségpolitikára vonatkozó kérdésekben egyfajta publicisztikai tevékenységet fejtsen ki. Olyan neves történészekkel együttműködve, mint pl. Demény Lajos, több cikket, tanulmányt is közölt. A folyóiratokban, újságokban leközölt írások mellett 1980-ban saját kötetet is megjelentetett. Fazekas János: *A Román Kommunista Párt- a haza fiai testvériségének és barátságának, társadalmi és nemzeti egyenlőségének következetes harcosa. Tanulmányok és cikkek.* Politikai Könyvkiadó, Bukarest. 1980.

jelentett. Ez például az egyik dolog.[54] A másik dolog, amire kérném őket az, hogy amikor a Dózsa György iskolájáról beszélnek, akkor bár annyit foglaljanak a tankönyvbe, amennyit Engels írt Dózsa Györgyről a német parasztháború kapcsán. Annál inkább, hogy Dózsa György a mi fiunk, a székelységé. Itt született és itt nőtt fel. Hazánk történelmének büszkesége lenne, ha úgy tüntetnék fel Dózsa Györgyöt a tankönyvben, ahogy megérdemli nem, ahogy jelenleg ott szerepel.[55] Ebből a Dózsa-féle háborúból és felkelésből, ebből a tapasztalatból haszna volt mind a román, mind a magyar, német és más európai kommunista pártoknak is. Mihály Vajda ábrázolásával kapcsolatban az elvtársak, hát azt hiszik, hogy megsértjük azzal a román nép nemzeti érzelmeit, ha részletesebben bemutatjuk a Mihály Vajda és az akkori székely hadsereg szövetségét? Mivel ebben a csatában 30 000 ember vett részt. Ez miért lenne szégyen? Kisebbítené a Mihály Vajda szerepét? Ha reálisan nézzük a dolgokat, a három ország első egyesüléséhez a magyar nemzetiségűek vérükkel járultak hozzá: ebben az időszakban a székelyeknek katonai szervezetük volt és jelentős erőt képviseltek. De rossz az, ha a moldovaiak és olténiaiak, és az összes magyar gyerek tudni fogja, hogy részt vettek Târgoviste, Bukarest, Giurgiu és más helységek felszabadításában?[56] Elvtársak, éppen ez az, ami közös történelmünk még erősebb megszilárdulásához vezet. A Gyulafehérváron felavatott mellszobor természetesen nagyon szép, de azt hiszem, hogy ha a szobor tervezője jobban meggondolta volna, akkor a Mihály Vajda alakja köré állíthatta volna azokat a kapitányokat a székely hadseregből, akikkel a vajda együtt dolgozott és a törökök ellen harcolt. Dózsára visszatérve, azt gondolom és javasolom Ceauşescu elvtársnak, hogy valósuljon meg, amit ezelőtt 10 évvel eldöntöttek a Politikai Bizottságban a Dózsa György szobráról, de amit mai napig nem állítottak fel. Magyarországon három szobra is van Dózsának, márpedig ő nem Magyarországon született, hanem a Kovászna megyei Dálnokon, és Makfalván (Maros megye) nevelkedett. Megérdemelné, hogy szobrot állítsunk neki vagy Sepsiszentgyörgyön, vagy Marosvásárhelyen.

A teremből: Vagy Temesváron.

Fazekas János elvtárs: Nem, mert nem ott született. Önök azokat tegyék Temesvárra elsősorban, akik ott születtek. (nevetés) A tankönyveink, elvtársak...

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Akkor kettőt készítünk, egyet a székelyeknél, egyet meg Temesváron. (taps)

Fazekas János elvtárs: A tankönyveinket azok a nemes gondolatok kell, hogy áthassák, melyek annyiszor elhangzottak a Ceauşescu elvtárs beszédeiben: hogy az évszázadok során Erdélyben létrehozott anyagi és szellemi javak a román, magyar, német és más hazánkbeli nemzetiség közös harcának és munkájának eredménye –

54 Az említett vaslui ütközetben a moldvai fejedelem seregében több ezer székely katona is harcolt a Magyar Királyság képviseletében.

55 Dózsa György személyét a román történetírás érdekes módon sajátította ki. Az általa vezetett felkelést, nevének románosításával kimondottan társadalmi, osztályharcos jelenségként mutatták be, kiszakítva azt a magyar történelmi kontextusból.

56 1595–1601 között a havasalföldi fejedelem, Mihai Viteazul seregében több alkalommal és több okból is kifolyólag harcoltak székely csapatok. A román történetírás viszont folyamatosan minimalizálta a székelyek szerepét.

idézet zárva. Ezt mondta Ceauşescu elvtárs, és mi így írjuk meg a történelem tankönyveket. Világosabban ki kell tűnnie ennek a munkának és harcnak, melyet együtt folytattunk az idegen hódítók ellen. [...][57]

ANIC, fond CC PCR Secția Organizatorică, dos. 30/1971. 95–109. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

57 A befejező, általános gondolatokat nem közöljük.

62.

Kányádi Sándor tervezett hozzászólása és értékelése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa eddigi tevékenységéről és szerepéről, valamint a magyar kisebbséget érintő fő kérdésekről[58]

Bukarest, 1971. március 12.

Kányádi Sándor elvtárs: [...][59] A hasonló megbeszélések valóban nagyon hasznosak számunkra, figyelembe véve – amint azt Lenin is megjegyezte 1922-ben –, hogy a nemzetiségek érzékenyek. Idézem: „mert igazából semmi sem gátolja úgy a proletár osztály-szolidaritás fejlődését és megszilárdulását, mint a nemzetiségi igazságtalanság, és semmivel szemben nem olyan érzékenyek a „megbántott" nemzetiségiek, mint az egyenlőség érzésével, és ennek a proletár elvtársaik általi megszegésével szemben. Íme, miért jobb a jelen helyzetben, hogy a nemzetiségi kisebbségekkel szembeni békülékeny és engedékeny magatartás inkább lépje át a szükséges határt, mint hogy azt el sem érje." (V. I. Lenin Művei, 36. kötet, Bukarest, Editura Politică, 1958. 621–622. old.) Valóban, bennünk, nemzetiségiekben, létezik egy érzékenységtöbblet. A pszichográfunk – valószínűleg létezik valahol egy ilyen szerkezet is – akkor is rezeg, mikor látszólag nyugalomban vagyunk. Érzékenyek vagyunk, és milyen jó, hogy a párt – mint, ahogy a jelentésből is kiderült – állandóan gondoskodik az érzékenységünkről, ha például egy utcanevet, melyet nem csak mi, hanem a román lakosság is megszokott, egyik napról a másikra indokolatlanul megváltoztatnak. Ugyanez a hangulat jelentkezik akkor is, amikor hónapokon keresztül eredménytelenül kérvényezünk annak érdekében, hogy egy-egy kiemelkedő nemzetiségi személyiség számára örök emléket állíthassunk, aki esetleg nem csak egy utcanevet érdemelne, hanem éppenséggel szobrot. Például Benedek Elek. Konkrétabban fogalmazva: a nagyváradi Ady Múzeum elől – mely éppen a párt nemzetiségi politikájának gyümölcse – hirtelen eltávolították a magyar nyelvű feliratot. Egy olyan városban, ahol másokkal együtt majdnem százezer magyar él, nem csak az utcákról tűntek el a kétnyelvű feliratok, hanem a közintézményekről is. A turisztikai és kereskedelmi egységek – szerintem – nagyon helyesen használnak a román nyelvű feliratok mellett széles körben használt idegen nyelvű feliratokat is. Nekem személyesen korszerűtlennek tűnik az, hogy nagyobb figyelmet szentelnünk a turisták tájékozódásának, mint az együttélő nemzetiségek érzelmeinek. A kolozsvári új, impozáns telefonpalotán, a pontos idő a román nyelv mellett három nemzetközi nyelven is megjelenik. De az óra általában nem működik. Nem azt akarom mondani, hogy ha magyar felirata is lenne, akkor jól működne. De ebben az esetben, a pontos idő nem-ismeretében, egyenlők lennénk mi is román testvéreinkkel, sőt egyes nagy nyugati népekkel is. Egyébként megjegyezném, hogy egyike vagyunk Európa legszámosabb nemzeti kisebbségének, és hogy az ENSz-nek 30 olyan tagországa van, ahol a népesség kisebb, mint a romániai

58 Kányádi Sándor hozzászólása, számunkra ismeretlen okok miatt nem hangzott el az ülésen, szövegét viszont csatolták a jegyzőkönyvhöz.

59 A formális beköszöntő szövegrészeket nem közöljük.

magyarság. Vajon ezek mind apróságok lennének? Valószínű, de a nemzetiségek számára nagyon sokat jelentenek. Soha nem fogom elfelejteni, milyen hazafiúi büszkeség lobbant ifjú kommunista szívemben ezelőtt egy bő évtizeddel, annak az egyszerű dolognak kapcsán - mely sokak számára banális lehet -, hogy az aradi és temesvári állomásokon a vonatok érkezését és indulását bemondták román, magyar, német és szerb nyelven is! A figyelem hiánya, még az ilyen látszólag jelentéktelen kérdésekben is, pszichikai traumákat okoz.

De a legfájdalmasabb traumát az okozza, hogy nincs történelmünk. Pontosabban mondva van, de sem mi, sem gyermekeink nem ismerhetjük azt meg. Sajnálatos módon, a nemzetiségek történelmével kapcsolatos kérdésekkel esetenként két hatóság is foglalkozik, de egyik sem elég kompetens: a Sajtó Igazgatóság és az állambiztonsági szervek.[60] Véleményem szerint ez a kérdés a Malița elvtárs vezette minisztérium hatáskörébe kellene, hogy tartozzon.[61] Ebben az esetben a másik két intézménynek összehasonlíthatatlanul kevesebb megoldandó problémája lenne ezzel kapcsolatosan. Nincs miért szégyellnünk a történelmünket! Nem csak nekünk, magyar lakosságnak kellene azt ismernünk, hanem román testvéreinknek is, egy tökéletesebb és őszintébb kölcsönös megértés érdekében. Ha egy nép vagy egy nemzetiség elidegenedik a múltjától, akkor elidegenedik a jövőjétől is. (...) Tavaly nyáron megismerkedtem egy tagbaszakadt emberrel, főorvos a Szatmár megyei Nagykárolyban. Elpanaszolta, hogy az állambiztonsági szervek képviselői házkutatást tartottak a lakásán és elkoboztak egy rakás könyvet, a magánkönyvtára legértékesebb darabjai közül, melyeket nagy erőfeszítések árán gyűjtött össze. Többek között a magyar nemzet történelmét is. Ő, a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Megyei Tanácsának tagja lévén, nem ijedt meg, mint a többi 12 nagykárolyi lakos, akiknél ugyanilyen házkutatást hajtottak végre. Kihallgatást kért és a megyei pártbizottság első titkárának tudomására hozta az esetet. Azt mondtam, hogy szerintem az egyetlen és a legjobb megoldási utat választotta. (Megkértem, hogy küldje el nekem az elkobzott könyvek listáját.) Egy félév után a következő levelet kaptam: „Tisztelt Kányádi elvtárs! Elnézését kérem, ha e sorokkal zavarom. Ezen a nyáron találkoztam Önnel, Buzás kollégámmal együtt, Victoria fürdőn. Említettem akkor, hogy elkoboztak tőlem néhány könyvet, amiről értesítettem is Uglár elvtársat.[62] Az eredmény az lett, hogy azóta szakadatlan kellemetlenségeknek vagyok kitéve. Gyanítom, hogy az a céljuk, hogy törvény elé állítsanak. Jelen pillanatig nincs tudomásom arról, hogy valamilyen pozitív okot találtak volna. Nem tudom, hogy ezek a sorok eljutnak-e Önhöz. Nagyon megnyugtatna, ha e levél kézbevétele után felhívna saját számlámra telefonon. Négy gyermekes orvos vagyok, tele a mindennapok gondjaival. Egyáltalán nem hiányzott ez a feszült idegállapot, melyhez hozzájárulnak a munkaidő lejárta utáni napi kihallgatások. Válaszára várván, írásban vagy telefonon, maradok hálával és tisztelettel, dr. Hegedüs." Mivel történetesen Szatmáron tartózkodtam, onnan telefonon felhívtam és megkértem, jöjjön ki a vonathoz, amivel

60 Kányádi a Securitate, ún. magyar nacionalista tartalmú történelemi - főleg magyarországi - munkák utáni vadászatára utalhatott.

61 Mircea Malița külügyminiszter.

62 Uglár József Szatmár megyei első titkár.

hazautazom, hogy az állomáson beszélgethessünk. Nem szeretném dramatizálni a helyzetet, de el kell mondanom, hogy a nyáron látott erős, egészséges ember helyett egy rokkant öregemberrel találkoztam, akit két gyermeke támogatott, és aki majdnem sírva kérte bocsánatomat, amiért bajaival engem zavar. De, mondta ő, négy gyermeket kell felnevelnie. Elmesélte, hogy állandóan kihallgatják, rá akarják bizonyítani, hogy egyes szülőket arra biztatott, hogy magyar tannyelvű iskolába adják gyermeküket, holott ő nem mondott ilyesmit. Hogy mondhatott volna ilyet, amikor neki négy gyermeket kell felnevelnie? És gondolja meg, kérem, – mondta –, hogy tudok ebben az állapotban naponta műtéteket végezni! Megpróbáltam megnyugtatni. Javasoltam, hogy írja meg mindezt levélben Vince elvtársnak.[63] Nem tudom, hogy ezt végül megtette-e. Sok példát tudnánk felmutatni – még ha nem is olyan szembeszökőek, mint az említett – azokról a lappangó nyomásokról, mikor egy román nemzetiségű felettes csak úgy futólag megkérdi magyar beosztottjától, hogy milyen iskolába íratta be gyermekét. Ha ez azt mondja, hogy magyar tannyelvű iskolába, akkor elég egy ridegebb, vagy nem helyeslő tekintet ahhoz, hogy a szerencsétlen beosztottba befészkeljen a félelem, hogy vajon visszanyerheti-e állását.

Úgy gondolom, hogy pártunk marxista nemzetiségi politikája szellemében fejezem ki magam, amikor azt mondom, hogy szükséges egy, az együttélő nemzetiségek alkotmány által garantált jogaira vonatkozó törvény elfogadása. Ugyanolyan szükséges ez, mint pl. a munka törvénykönyve, mely biztosítja a munkához való jog (mely szintén szerepel az alkotmányban) gyakorlati megvalósulását. Ugyanakkor fontosnak tartom a nemzetiségi tanácsok hatáskörének bővítését, hogy ezek a szervek valóban sokoldalúan járuljanak hozzá, támogassák a pártot a nemzetiségpolitika gyakorlati megvalósításában. Véleményem szerint olyan kedvező politikai légkört kellene teremteni, hogy az állampolgárok a következményektől való félelem nélkül forduljanak ezekhez a tanácsokhoz, a legtörékenyebb kérdéseikkel is, a tanácsok pedig számoljanak be ezekről a problémákról a pártszerveknek. Meg kell teremteni a megfelelő légkört ahhoz, hogy minden lakos pont olyan őszintén és félelem nélkül beszéljen, mint ahogy én adtam elő itt, ön előtt, tisztelt Ceauşescu elvtárs, az engem bántó problémákat. Mert be kell vallanom, annak ellenére, hogy nem tartom magam túl félénk embernek, ha mindezeket máshol kellene előadnom, és nem ön előtt, akkor nem csak a hangom reszketne, de lehet, hogy a nadrágom is. Mert megvolt nekem is a személyes esetem. Szót kértem egy egyszerű szülőértekezleten és az anyanyelvű zenei oktatás mellett szólaltam fel, szülői minőségemben, akinek a gyereke abban az iskolában tanul, ahol ezelőtt négy évvel még a magyar tagozat is működött. Annak ellenére, hogy az első osztályos gyerekek fele magyar nemzetiségű volt, és a szükséges tanerő is meglett volna, a magyar tagozatot megszüntették. A kolozsvári, Horea utcai zeneiskoláról van szó. [...][64]

ANIC, fond CC PCR Secţia Organizatorică, dos. 30/1971. 114–137. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

63 Vince Jánosnak, aki ebben az időben a Román Rádió és Televízió Országos Tanácsának a tagja és az MNDT alelnöke volt.

64 A befejező általános gondolatokat nem közöljük.

63.

Miron Constantinescu tájékoztatója a Romániára és Erdélyre is vonatkozó régészkonferenciára való előkészületekről és a konferenciára vonatkozó román álláspontról

Bukarest, 1971. április 28.

Románia Szocialista Köztársaság
Társadalomtudományi és Politikai Akadémia
Paul Niculescu Mizil elvtársnak, az RKP Központi Bizottságatitkárának

A Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete az avarokra és szlávokra vonatkozó általános témakörben 1971. április 27–30 között Szegeden konferenciát szervez *A Kárpát-medence népességére vonatkozó alapvető kérdések a 8–10. században* címmel. A konferencia alkalmával sor kerül a Kárpát-medence országaiban az utóbbi 25 év során lefolytatott régészeti kutatások eredményeinek megvitatására is. Az elhangzott előadásokat a tervek szerint megjelentetik majd az *Acta archelogica* folyóiratban.[65] A régészeti konferencia megszervezése mellett a Szláv Régészet Nemzetközi Szövetségének Végrehajtó Bizottsága is ülésszakot tervez.[66] Ennek a szövetségnek hazánk is tagja. A többi tag: Bulgária, Csehszlovákia, Német Demokratikus Köztársaság, Lengyelország, Magyarország, Szovjetunió, Jugoszlávia, Ausztria, Német Szövetségi Köztársaság. Az ülésszak napirendi pontjai a következőek:

1. A Szláv Régészet Nemzetközi Szövetsége III. kongresszusának megszervezése 1975-ben. (az első kongresszust Varsóban tartották 1965-ben, a másodikat pedig Berlinben, 1970-ben).
2. A Szláv Régészet Nemzetközi Szövetsége elnökének megválasztása. (a mostani elnök Karl Heinz Otto az NDK-ból)
3. Beszámoló a Szláv Régészet Nemzetközi Szövetsége II. berlini kongresszusa munkálatairól.
4. A Szláv Régészet Nemzetközi Szövetsége által támogatott szláv tematikájú konferenciák, rendezvények megszervezése.
5. Egyebek.

A Szláv Régészet Nemzetközi Szövetsége legutóbbi kongresszusán elhatározták, hogy a következő találkozásra 1975-ben kerül sor a Szovjetunióban. Ami a szervezet elnökének megválasztását illeti, abból az országból jelölik, ahol a következő kongresszust tartják. A szervezet Végrehajtó Bizottsága meghívta a kongresszusra Nestor Ion professzor elvtársat, aki a Román Akadémia levelező tagja, a Régészeti Intézet osztályvezetője, a szervezet Végrehajtó Bizottságának és Állandó Elnökségének egyik tagja és Gheorghe Ştefant, aki szintén levelező tagja a Román Akadémiának és a szervezet Végrehajtó Bizottságának is. Ugyanakkor a Magyar Tudományos Akadémia

65 *Acta archeologica* az MTA régészeti folyóirata.
66 A szláv múlt kutatását tömörítő nemzetközi régészet szervezet.

Régészeti Intézete meghívta a szegedi konferenciára Comşa Mariat, a Régészeti Intézet kutatóját, aki a Gimbaş típusú lelőhelyek eredetéről fog előadást tartani és Székely Zoltán elvtársat, a sepsiszentgyörgyi múzeum igazgatóját, a Román Akadémia levelező tagját, aki a 8–10. századi dél-kelet erdélyi anyagi kultúra témakörben tart majd előadást.[67] Nestor Ion és Gheorghe Ştefan professzorok számára a költségeket a szervezők biztosítják. Az eredeti meghívó szerint az utazási költségeket is a szervezők biztosítják. Március 29-én azonban levél érkezett a szervezőktől, amelyben az állt, hogy az utazási költségeket mindenki a saját zsebéből fizeti. Comşa Maria és Székely Zoltán szintén saját költségén utazik.

A konferenciával kapcsolatosan a következőket javasoljuk:

a) Nestor Ioan és Gheorghe Ştefan professzorok részt fognak venni a Szláv Régészet Nemzetközi Szövetsége Végrehajtó Bizottságának ülésén. *A mi küldöttségünk támogatni fogja azt a tervet, hogy a következő kongresszust vagy a Szovjetunióban tartsák vagy pedig egy másik szocialista országban.*

b) Ami a szegedi konferencián való részvételt illeti a román küldöttségnek a következő lesz a feladata: *a beszámolóban és a két előadásban a legújabb román történeti kutatások alapján mutassák be a korai szláv elemek és az őslakosok hatását Románia területén. Ugyanakkor azt is elmondják, hogy az ún. avar centrum a Maros középső folyásánál még nem bizonyított tény. Abban az esetben, ha újra felvetik, a hozzászólásokban cáfolni kell azt az állítást, miszerint hazánk területén létezne egy hun-avar-magyar kontinuitás a 9. század végén.* (A magyar történetírás e kérdésben kifejtett álláspontját a továbbiakban közöljük). Ezennel kérjük az ön hozzájárulását a konferencián való részvételhez.

Miron Constantinescu, egyetemi professzor

Kiegészítés

A konferencia témájával kapcsolatosan megjegyzendő: ami a kérdésben a magyar fél álláspontját illeti, megfigyelhető, hogy ragaszkodnak ahhoz a régebbi teóriához, miszerint Pannóniában létezik egy hun-avar-magyar kontinuitás. Tehát a magyarok 9. századi bejövetelekor léteztek hun-avar néptöredékek. Régészeti szempontból az elméletet László Gyula indította el, aki a kolozsvári egyetem tanára is volt. Nem rég jelent meg egy nagyobb műve, amelyben részletesen kifejti ezt az elméletet, amely szerint bizonyos finn-ugor népelemek már az avarok és hunok korában is léteztek a Kárpát medencében.[68] Ebben a témában sokat használja a Szovjetunió területén végzett ásatások eredményeit. Ugyanakkor létezik egy olyan irányzat is, amely a római civilizáció kontinuitását hangsúlyozza arra fektetve a hangsúlyt, hogy az antik civilizációt a magyarok örökölték. Ebben a témában a legmerészebb tanulmányt Sági

67 Helyesen Gâmbaş, népvándorlás kori szláv és gepida régészeti elemeket tartalmazó kultúra.

68 László Gyula régész fogalmazta meg a kettős honfoglalás elméletét, miszerint a magyarság két szakaszban szállta meg a Kárpát-medencét. Az elmélet szerint az első szakaszra valamikor 670 körül került sor, amásodikra pedig a 9. század végén. Részletesebben lásd: László Gyula: *Múltunkról utódainknak*. I-II. Püski Kiadó, Budapest, 1999.

Károly közölte az *Acta antiqua* [ókortudományi-NCSZ] folyóiratban. A mi szakembereink szerint a magyarok arra fogják fektetni a hangsúlyt, hogy megcáfolják a csehszlovákok azon állításait, miszerint a Csehszlovákia déli részében a 7–8. századi erődök szláv és nem avar eredetűek. Ugyanakkor a magyarok azt is ki fogják hangsúlyozni, hogy Magyarország területéről hiányoznak a kései szláv elemek. Ez az állítás hatással lesz a bolgár és lengyel történészekre is. Talán azért hívták meg némi késéssel Ion Nestor professzort, hogy bemutassa az avar-szláv témakörben végzett kutatásait.

ANIC, CC PCR Secţia Agitaţie şi Propagandă, dos. 22/71. vol. 1. 107–110. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

64.

Nicolae Ceauşescu javaslatai a politikai-ideológiai tevékenységnek, a párttagok, az összes dolgozók marxista-leninista nevelésének javítására vonatkozó intézkedésekről

Bukarest, 1971. július 7.

A felszabadulás után végbement mély átalakulások, a szocialista társadalom győzelme és a párt óriási arányú politikai-nevelő tevékenysége eredményeként hazánkban rendkívül fontos eredményeket értünk el a dolgozók kulturális látókörének tágításában, politikai és ideológiai felkészültségük növelésében, a szocialista öntudat kialakításában. Ez kifejezésre jut abban, hogy az egész nép, az összes dolgozók nemzetiségre való tekintet nélkül töretlenül végrehajtják a párt bel- és külpolitikáját, amelyet saját politikájuknak tekintenek, s amelyben jólétük és boldogságuk garanciáját látják. Pártunk politikájának fő célja volt és marad a tömegek anyagi és szellemi jólétének növelése, az egyéniség teljes érvényesülését lehetővé tévő körülmények biztosítása, a szocializmushoz és a kommunizmushoz mélységesen ragaszkodó új ember kialakítása. A politikai-nevelő tevékenység elválaszthatatlan része az új társadalmi rend felépítésének, pártunk és államunk egyik fontos tevékenységi területe. Az eddig elért nagy eredmények ellenére a politikai-ideológiai és kulturális-nevelő munkában még egész sor hiányosság, fogyatékosság és elégtelenség van, s ezek kiküszöbölése társadalmunk előrehaladásának elengedhetetlen szükségessége. Figyelembe véve a szocialista építés jelenlegi szakaszának követelményeit, a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megteremtésében a párt és a nép előtt álló nagy célkitűzéseket, szükséges intézkedéseket tenni arra, hogy a pártszervezetek a tömeg- és társadalmi szervezetek, az állami szervek, a propaganda, ideológiai és kulturális-művészeti intézmények növeljék a tömegek körében kifejtett politikai, ideológiai és kommunista nevelési tevékenység forradalmi kombattivitását, harcos, pártos szellemét.

1. E célkitűzések megvalósításában döntően fontos, hogy szüntelenül növeljék a párt vezető szerepét a politikai-nevelési tevékenység minden területén, fokozzák a pártszervek és szervezetek felelősségét és igényességét az egész tömegnevelési munka irányításában, amelyhez fel kell használni a társadalmunk rendelkezésére álló politikai ráhatás és a művelődési tényezők minden eszközét. Ebből a célból meg kell erősíteni a pártvezetést és ellenőrzést a politikai-nevelő tevékenység irányításában, hogy a tömegek körében terjesszék pártunk ideológiáját, marxista-leninista politikáját, hogy növeljék a kommunista etika elveitől és a párt szellemétől idegen burzsoá ideológia, maradi felfogások befolyása elleni harciasságot. Különösen nagy súlyt kell helyezni a szocializmust építő román nép nagy vívmányainak ismertetésére, a szocializmus kiteljesítésében történelmi feladatát becsülettel teljesítő munkásosztály vezető szerepének kiemelésére, a munka iránti tisztelet, a szocialista társadalmunk anyagi javainak megteremtői iránti megbecsülés ápolására. Pártunk politikai-nevelő tevékenységének lényeges feladata, hogy az összes dolgozókat szocialista hazafiság, a haza iránti szeretet és határtalan odaadás szellemében és annak az elhatározásnak a szellemében

neveljék, hogy erőt nem kímélve védelmezzék meg forradalmi vívmányaikat, az ország függetlenségét és szuverenitását, biztosítsák a szocialista Románia állandó erősödését és virágzását. A sokoldalúan fejlett szocialista társadalom építésének folyamatában továbbra is szükség van arra, hogy még jobban erősítsük a román, magyar, német, szerb és más nemzetiségű dolgozók egységét és testvériségét, azokét, akik azonos érdekektől és törekvésektől fűtve együttesen hozzák létre az ország valamennyi anyagi és szellemi értékét, lelkesen vesznek részt a közös haza, Románia Szocialista Köztársaság jólétéért folytatott harcban. A pártszervezetek feladata szilárdan visszaverni a nacionalizmus megnyilvánulásának bármilyen tendenciáját és formáját. A politikai munkának határozottan szembe kell szállnia a fegyelem és a társadalmi együttélés normáinak bármilyen megszegésével, a társadalmi tulajdon, az ország törvényei iránti tisztelet fejlődése, a szocialista törvényesség és a közrend erősítése érdekében. Az egész politikai-nevelő tevékenység vezetése és megszervezése közvetlenül a megyei pártbürók és -bizottságok, valamennyi pártszervezet, a propaganda terén dolgozó aktivisták, az összes kommunisták feladatkörébe tartozik. Mindezeknek a feladatoknak a megoldásában fontos szerepet kell betölteniük - a párt vezetésével - a szakszervezeteknek, az ifjúsági és nőszervezeteknek, hazánk összes társadalmi és tömegszervezeteinek.

2. A Központi Bizottság propaganda osztálya javaslatokat fog előterjeszteni a pártoktatás megszervezésének javítására, a káderek és a párttagok, a dolgozók széles tömegei politikai és ideológia képzésének javítására, a pártos, forradalmi szellem fejlesztése, a pártmunka színvonalának emelése érdekében. Intézkedni fogunk a Ştefan Gheorghiu Pártakadémia és a megyeközi pártiskolák oktatási terveinek és programjainak javításáról, a pártmunka alapvető problémáival, a politikai vezetés tudományával foglalkozó káderek kiképzésének biztosítása érdekében. Biztosítani fogjuk a különböző tevékenységi területeken működő minél több aktivista bevonását továbbképző tanfolyamokra. A pártiskolák növendékeinek besorolása a párt-, az állami- és tömegszervezetek aktivistái közé, elsősorban azok közül történik, akik a munkásosztály soraiból származnak, és akik hosszas termelési gyakorlattal rendelkeznek. Kibővítik és aktivizálják a tömegpolitikai munka formáit: az agitátorok tevékenységét, a szatirikus újságok, az agitációs művészbrigádok tevékenységét, a különböző vizuális agitációs formákat a munkahelyeken - mind a pozitív tapasztalat, a megvalósítások, és a haladó szellemű magatartás népszerűsítésére és általánosítására, mind pedig a negatív jelenségek aktív leküzdésére. A pártszervezeteket arra fogják ösztönözni, hogy erősítsék közvetlen politikai-nevelő munkájukat embertől emberig, minden egyes párttaggal, minden egyes honpolgárral. A pártszervek különösen nagy figyelmet kell fordítsanak arra, hogy a párt- és állami aktívát pártunk mélységesen humanista politikájának - az ember iránti gondoskodástól áthatott politikának a szellemében, a társadalom, a nép általános érdekei iránti odaadó szolgálat szellemében neveljék, s ennek az alapvető kötelességnek és fő szempontnak az alapján ítéljék meg a kádereket, minden egyes kommunistát. A pártszerveknek oda kell hatniuk, hogy kádereink fokozottabb mértékben törődjenek azokkal a feltételekkel, amelyek lehetővé teszik,

hogy a tömegek egyre szélesebb körei vegyenek részt pártunk és államunk politikájának kidolgozásában és megvalósításában, az egész gazdasági, társadalmi, ideológiai és kulturális életben, ami szocialista társadalmunk mély demokratizmusának beszédes kifejezője.

4. Növelni kell a pártgyűlések szerepét a munkakollektívák életével kapcsolatos fő kérdések megvitatásában, a párttagok harciasságának és politikai éberségének nevelésében, a bírálat és az önbírálat szellemének erősítésében és abban, hogy határozott állásfoglalás érvényesüljön a negatív jelenségekkel szemben, a munkával és a köztulajdonnal kapcsolatban megnyilvánuló helytelen magatartással, a dolgozók igényei iránti közönyösséggel, a hanyagsággal és a felületességgel szemben. A pártszervezetek feladata tömegvéleményt kialakítani a túlkapások és a tisztességtelenség, a sikkasztások, az összes társadalomellenes megnyilvánulások elleni harcban. A politikai munka egyik fő feladata, főleg az ifjúság soraiban az, hogy határozottan visszaverjék az élősdiség, a léha élet és a munkakerülés tendenciáit, fejlesszék a felelősségérzetet, s azt a tudatot, hogy kötelesség a haza, a nép, a szocialista társadalom szolgálatában dolgozni. A társadalom számára hasznos munkát végezni megtiszteltetés és egyben kötelessége az összes állampolgároknak.

5. Olyan tömeghangulatot kell kialakítani, hogy az összes állampolgárok és főleg a fiatalok részt vegyenek az építőtelepeken, az iparban, a mezőgazdaságban, a helységgazdálkodásban folyó hazafias munkában. Ezeknek az akcióknak a megszervezéséért közvetlenül felelnek a pártszervek és -szervezetek, a tömeg- és társadalmi szervezetek, az államhatalom helyi szervei.

6. Fokozni kell a nevelő és politikai felkészítő tevékenységet az iskolákban és a fakultásokon. Ebből a célból az Oktatásügyi Minisztérium intézkedéseket tesz az oktatási tervek és programok javítása érdekében, különös figyelmet szentelve a társadalmi tudományok tanításának javítására. Fokozni kell a tanerők felelősségtudatát és szerepét a tanulók és a diákok politikai–ideológiai nevelésében. Intézkedések történnek az Oktatásügyi Minisztérium neveléssel foglalkozó igazgatóságainak erősítéséről, biztosítva számukra a pártaktivistákat és az RKP KB Propaganda Osztályának közvetlen irányítását. Az iskolákban és a fakultásokon folyó egész politikai tevékenység irányításáért és a társadalomtudományok előadásának tartalmáért az RKP KB Titkársága, a megyei és városi pártbizottságok bürói felelnek. A társadalomtudományok oktatási tervét és programját az RKP KB Titkársága fogja jóváhagyni. A nyári tanerő-továbbképző tanfolyamok programjának egyharmad része a politikai tájékoztatást és a az ideológiai és nevelési problémák megvitatását fogja felölelni.

7. Intézkedni fogunk a KISz-szervezetek és a diákegyesületek politikai nevelő munkájának fokozásáról. A KISz egész tevékenységében fő szerepe a munkás fiataloknak kell hogy legyen. Az egész ifjúságot a munkásosztály világról és életről alkotott felfogásának szellemében kell nevelni, ápolni kell soraiban a munkásosztály és a kommunista párt forradalmi hagyományait, munkával kell szocialista, hazafias nevelést adni az ifjúságnak. Az Ifjúságügyi Kutatóközpont az ifjúság nevelésének ezekre a követelményeire kell, hogy irányítsa tevékenységét. Különös figyelmet kell

fordítani az ifjúság, és főleg a tanulók és a diákok körében kifejtett kulturális-nevelő és szórakoztató tevékenységre, visszaverve a kozmopolitizmus megnyilvánulásait és a kapitalista világtól átvett különböző művészi hóbortokat. A szeszesital-fogyasztást betiltják az összes ifjúsági szórakozóhelyeken. Szélesíteni és fokozni kell az ateista propagandát, a miszticizmus, a maradi felfogások leküzdését célzó tömegakciók megszervezését, hogy az egész ifjúságot dialektikus-materialista filozófiánk szellemében neveljük.

8. Fokozni kell a Társadalom- és Politikai Tudományok Akadémiájának szerepét az időszerű ideológiai problémák, társadalmi-politikai életünk, a kulturális tevékenység és művészi alkotás problémáinak megvitatásában, az idegen befolyásokkal szembeni ideológiai küzdőszellem növelésében, a dialektikus-materialista filozófiának és pártunk politikájának erőteljes érvényre juttatásában.

9. Növelni kell a sajtó szerepét pártunk ideológiai nézeteinek, a társadalmi együttélés normáit illető elveink széleskörű propagálásában, a burzsoá ideológia befolyásának és mindennemű maradi felfogás szilárd leküzdésében. A sajtónak fokozottabban kell népszerűsítenie a szocializmus ügyét, a haza felvirágzását szívvel-lélekkel szolgáló munkás, az anyagi javak termelőjének nagyszerű alakját. Biztosítani fogjuk elsősorban a kulturális-művészeti kiadványok határozott politikai orientációját a szocialista, harcos művészet és irodalom előmozdítására, és visszaverjük azokat az alkotási tendenciákat, amelyek eltávolodnak szocialista realitásainktól, a dolgozók széles tömegeitől. Változatos formáival és stílusaival a művészetnek a népet, a hazát, a szocialista társadalmat kell szolgálnia.

10. Fokozni kell az összes rádió- és televízió-műsorok nevelő szerepét. A műsoroknak nagyobb mértékben kell a nézőközönséghez és elsősorban a munkásokhoz és a parasztokhoz szólniuk, biztosítva ugyanakkor ezek gyakoribb jelenlétét az adásokban. Szigorúbban kell kiválasztani a rádióban és a televízióban bemutatásra kerülő művészi alkotásokat, elsődlegességet biztosítva a hazai, főleg az új, szocialista repertoárban szereplő filmeknek, színdaraboknak és zenei előadásoknak. A műsorpolitikában ésszerű egyensúlynak kell érvényesülnie, hogy méltányosan legyenek képviselve a szocialista országok értékes alkotásai, valamint az egyetemes kultúra kincsestárának reprezentatív, mélységesen társadalmi jellegű, haladó filozófiai nézeteket hirdető művei. Leveszik műsorról azokat a munkákat, amelyek filozófiánktól és erkölcsünktől idegen eszméket és elveket, az erőszak szellemét, a polgári életmódot, az ifjúság nevelésére károsan ható mentalitásokat terjesztenek. A szatirikus és vidám műsoroknak pártpolitikánk pozícióiról kell visszavernie a társadalomban megnyilvánuló negatív jelenségeket; el kell tűnniük az ízléstelen, káros, ideológiai szempontból zavaros alkotásoknak. A rádiónak és a televíziónak ösztönöznie kell az alkotókat, hogy forradalmi, hazafias és munkás dalokat írjanak s ezeket az alkotásokat terjeszteni kell a tömegekben, alkotási, előadási versenyeket, külön előadásokat stb., rendezve ebből a célból.

11. Intézkedések történnek a könyvkiadási tevékenység helyesebb irányítása érdekében is, hogy a könyvtermés nagyobb mértékben megfeleljen a kommunista nevelés szükségleteinek. Szigorúbb lesz az ellenőrzés, hogy el lehessen kerülni az

olyan irodalmi munkák megjelenését, amelyek nem felelnek meg pártunk politikai-nevelő tevékenysége követelményeinek, az olyan könyveket, amelyek a szocialista építés érdekeire káros eszméket és felfogásokat tartalmaznak.

12. A színházi intézmények, színház, opera, balett, esztrádszínházak műsortervének összeállításánál súlyt kell helyezni a hazafias, forradalmi jellegű eredeti előadások bemutatására. Úgyszintén, több értékes munkát kell bemutatni a szocialista országok mai művészi alkotásaiból; biztosítani kell a nemzetközi klasszikus és mai repertoár szigorúbb kiválogatását. Következetesebben kell olyan román opera-, operett- és balett alkotások fejlesztésén munkálkodni, amelyek népünknek a szocializmusért vívott harcából merítik témájukat. A megyei és municípiumi pártbizottságok felelnek a hivatásos művészeti intézmények, valamint a kultúrházak és művelődési otthonok műsorának helyes összeállításáért.

13. Intézkedni kell a filmszínházaink műsorára tűzött filmek helyesebb egyensúlyáról, korlátozva a detektív- és kalandfilmek forgalmazását, betiltva azokat a filmeket, amelyek az erőszakot és a vulgaritást, a burzsoá életmódot népszerűsítik.

14. A kulturális-nevelő tevékenység politikai-ideológiai irányításában és annak a biztosításában, hogy az egész irodalmi-művészeti alkotást pártunk politikájának szelleme hassa át, rendkívül fontos szerep hárul az e területeken tevékenykedő pártszervezetekre és összes kommunistákra. Mindazoknak a párttagoknak, akik a párt és az állam vezető szerveiben munkálkodnak, s mindazoknak, akik ideológiai, politikai nevelő, oktatási, kulturális és művészeti intézményekben, s általában kulturális életünk területén munkálkodnak, a pártos igényesség, a marxista-leninista kombattivitás és elvszerűség szellemében kell tevékenykedniük. Ilyen értelemben jó példával kell elöljárniuk mindennapi tevékenységükkel és saját irodalmi-művészeti alkotásaikkal is.

15. A Belkereskedelmi Minisztériumnak, a Turisztikai Minisztériumnak, valamint a helyi párt- és állami szerveknek gondoskodniuk kell arról, hogy a közétkeztetési egységekben főleg a hazai zenei alkotásokat népszerűsítsék, s körültekintően válasszák meg a külföldi repertoárból előadásra kerülő darabokat, mellőzve a dekadens irányzatú zenét.

16. Intézkedésekre van szükség annak érdekében is, hogy javuljon az RKP Központi Bizottsága Propaganda Osztályának tevékenysége, határozottan és magasabb szinten teljesítse a rá háruló feladatokat. A Központi Bizottság ideológiai bizottságának, valamint kulturális és sajtó-bizottságának fokoznia kell munkáját, nagy igényességgel kell megvitatnia az ideológiai, politikai és kulturális tevékenységgel kapcsolatos problémákat az illető tevékenységek helyes orientálása érdekében.

17. A politikai-nevelő munkával kapcsolatos problémák megvitatása végett a párt Központi Bizottságánál tanácskozást hívnak össze a megyei pártbizottságok propaganda titkárainak, az ideológiai tevékenységben felelős munkát végző káderekneк, az alkotási szövetségek és egyes kulturális intézmények vezetőinek részvételével. Ősszel az RKP KB plenáris ülésen fogja megvitatni az ideológiai, politikai-nevelő és kulturális, művészeti tevékenységgel kapcsolatos problémákat. A plenáris ülés előkészítése érdekében vitákat rendeznek a pártszervek és -szervezetek keretében, a nevelő jellegű intézményekben és szervezetekben, valamint a sajtóban.

*

A javasolt intézkedések megvalósításáért kifejtett tevékenységben a pártszerveknek és -szervezeteknek biztosítaniuk kell, hogy az egész politikai, ideológiai és kulturális nevelő tevékenység pártunk forradalmi hagyományainak szellemében, a marxizmus-leninizmus, a proletár internacionalizmus elveinek szellemében, hazánk dolgozóinak a szocialista társadalmat építő összes népekkel, a nemzetközi kommunista és munkásmozgalommal, a munkásosztállyal, a nemzeti felszabadulásért, a nemzeti függetlenség és szuverenitás megvédéséért harcoló népekkel, az imperializmus ellen, a társadalmi haladásért és a békéért síkraszálló valamennyi erővel való szolidaritása szellemében bontakozzanak ki. Pártunk úgy véli, hogy a nemzeti és a nemzetközi feladatok teljesítése elválaszthatatlan dialektikus egységet jelent, hogy harmonikus egybefonásuk minden egyes kommunista alapvető kötelessége. Az országunkban folyó egész ideológiai, politikai-nevelő, kulturális-művészeti tevékenységnek a Román Kommunista Párt marxista-leninista általános irányvonalán, a párt X. kongresszusán kidolgozott programon kell alapulnia, biztosítani kell, hogy ezeket egész népünk elsajátítsa és életbe léptesse. A politikai-nevelő tevékenység megjavításával el kell érni, hogy a kommunisták, az összes dolgozók, az egész párt és nép fokozottabban vegyen részt a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megteremtésében, mert ez a mű egyet jelent Románia anyagi civilizációs fokának emelésével és az új, magas fokú szocialista öntudattal rendelkező ember megformálásával. E javaslatokat jóváhagyásra a Végrehajtó Bizottság elé terjesztem a sajtóban való közzétételük és valóra váltásuk megszervezése érdekében.

Vörös Zászló, XXIII. évfolyam, 159 sz. 1971. július 7., szerda. Nicolae Ceauşescu üzenetének hivatalos magyar nyelvű fordítása.

65.
A KB 1971. novemberi plenáris ülésének emlékeztetője

Bukarest, 1971. november 3–5.

Részt vettek az RKP KB és a Központi Felülvizsgáló Bizottság tagjai és helyettes tagjai. Meghívottak voltak még a Központi Bizottság osztályvezetői, a Központi Pártkollégium tagjai, miniszterek, illegalitásban működött párttagok, a KISz, a különböző szövetkezetek tanácsainak képviselői, a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak vezetőségi tagjai, a megyei pártbizottságok propagandáért felelős titkárai, a Társadalom- és Politikai Tudományok Akadémia és a Ştefan Gheorghiu Akadémia vezetősége, a felsőoktatási intézmények rektorai a fővárosból és az egész országból, a Szocialista Nevelés és Kultúra Tanácsa, az Oktaásügyi Minisztérium, egyes művészeti és kulturális intézmények, alkotói szövetségek vezetői, színházigazgatók, írók, zenészek, képzőművészek, tudósok, a központi sajtó, az irodalmi–művészeti sajtó főszerkesztői, kiadóigazgatók, a filmszínházak és rádió tévé területén dolgozók. A vitákon 50 elvtárs szólalt fel. Napirendi pontok:

Az RKP programja az ideológiai tevékenység javítására, a tömegek általános ismereteinek és szocialista nevelésük szintjének az emelésére, társadalmunk kapcsolatainak a szocialista és kommunista etika és méltányosság alapjaira való helyezéséért.

I. A Román Kommunista Párt Központi Bizottságának plenáris ülése megvitatta – a párt főtitkára, Nocilae Ceauşescu elvtárs előadása alapján – az RKP programját az ideológiai tevékenység javítására, a tömegek általános ismereteinek és szocialista nevelésük szintjének az emelésére, társadalmunk kapcsolatainak a szocialista és kommunista etika és méltányosság alapjaira való helyezéséért. A plenáris ülés megállapította, hogy a termelőerők feltartóztathatatlan növekedése, a társadalmi kapcsolatokban végbement mélyreható változások, a tanügy, tudomány és kultúra erős fejlődése, a nép anyagi és kulturális életszínvonalának emelkedése, a pártnak a szocialista építkezés éveiben kifejtett nagyarányú politikai-nevelői tevékenysége következtében mély változások történtek az emberek öntudatában, a társadalom lelki életében. A nép új, szocialista öntudata világosan kifejeződik a párt bel- és külpolitikájához való egyöntetű csatlakozásában, a munkásosztály, parasztság és az értelmiség, a dolgozók (nemzetiségre való tekintet nélkül) hősies, áldozatkész munkájában, mellyel e politikát kívánják megvalósítani, a nagyszerű eredményekben, melyek a párt vezetésével születtek, a szocializmus építésében, a haza gazdasági és társadalmi-kulturális fejlődésében. A párt X. kongresszusának határozataitól vezérelve, a plenáris teljesen elfogadta azokat a következtetéseket, melyek a dolgozók szocialista öntudatának újabb szintre történő emelésére vonatkoznak.

Az RKP KB plenáris ülése messzemenően értékelte és teljes egészében jóváhagyta az RKP KB Végrehajtó Bizottságának f. é. júliusában elfogadott cselekvési programját, melyet a párt főtitkárának, Nicolae Ceauşescu elvtársnak a javaslatai alapján állítottak össze. A program célja a teljes politikai, ideológiai, a tömegek kommunista és

marxista-leninista nevelési tevékenységének a javítása. Ebben a programban a párt politikáját vezető felelősség és humanizmus, illetve a következetesen forradalmi jellegű karakterének megtestesülését látták. Az RKP KB plenáris ülése mélységes elégtétellel nyugtázta, hogy ezekre az intézkedésekre, valamint a Nicolae Ceauşescu elvtárs beszédeinek (melyeket az ideológia területén dolgozó aktívával való f. é. júliusi megbeszélésen tartott, a párt-, tömeg- és közösségi szervezetekben, illetve az egész népnek) útmutató gondolataira vonatkozó viták nemzeti jelleget öltöttek, összegezve a kommunisták, az összes dolgozók csatlakozását és teljes mértékű jóváhagyását. Ezáltal átalakult a párt egységének erőteljes megnyilvánulásává, népünk az irányú megrendíthetetlen elhatározásává, hogy a Román Kommunista Párt bel- és külpolitikáját szilárdan megvalósítsa. Az RKP KB Végrehajtó Bizottsága által meghatározott intézkedések, a viták által minden tevékenységi területbe beivódott harcias, újító szellemiség, a saját cselekvési programok megvalósítására való rátérés - mindez pozitívan tükröződik a politikai és nevelési tevékenységben, és minden tevékenységi területen, hozzájárulván a párt vezető szerepének még erősebb kifejeződéséhez az egész társadalmi életben. A plenáris ülés teljes egészében jóváhagyta Nicolae Ceauşescu elvtárs beszédét, melyet a Központi Bizottság előtt bocsátott vitára és amely sokoldalú, tudományos, nagy elvi és gyakorlati jelentőségű elemzése a politikai-ideológia és kulturális-nevelői tevékenységnek. A főtitkár előadásában sokatmondóan kifejezésre jut pártunk vezetőségének magas fokú kommunista elvszerűsége és igényessége, a teremtő, egyéni gondolkodás, és az a képesség, hogy a marxizmus-leninizmus szellemében elemezze.

A dokumentumot közölte Ana-Maria Cătănuş. Sfârşitul perioadei liberale a regimului Ceauşescu: Minirevoluţia culturală din 1971. Ediţie îngrijită şi cuvânt înainte de Ana-Maria Cătănuş. Bucureşti, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, 2005. 130–136. p. Román nyelven írt dokumentum magyar fordítása.

66.
Nicolae Ceauşescu elvtárs üzenete a Marosvásárhelyi Állami Színház munkaközösségéhez

Bukarest, 1971. november 16.

Kedves elvtársak, köszönöm az önök levelét, amelyben meghívtak, hogy vegyek részt színházuk megalakulásának 25. évfordulóján.[69] Osztozom abban az örömben és lelkesedésben, amellyel megünneplik ezt a nevezetes eseményt, de sajnálattal kell közölnöm, hogy nem vehetek részt az ünnepségen, az elfoglaltságaim lehetetlenné teszik, hogy Marosvásárhelyre látogassak. 25 éves fennállása alatt a Marosvásárhelyi Állami Színház - a párt marxi és lenini nemzetiségpolitikájának és az állam azon törekvésének gyümölcse, hogy biztosítsa az ország összes régiójának gazdasági és kulturális fejlődését- elengedhetetlen érdemeket szerzett a szocialista kultúra és művészet terjesztésében, a tömegek látókörének szélesítésében, a román, magyar és más nemzetiségű dolgozó emberek nevelésében, a testvériség és egység szellemében. Az önök, a román és magyar tagozat tevékenysége méltó példája román nép és az együttélő nemzetiségek testvéri együttélésének, a teljes egyenlőség szellemében történő együttműködésüknek. Annak az együttműködésnek, amelynek az a célja, hogy tovább fejlessze Romániában az új kultúrát és megteremtse az egész nép számára a gazdasági és szellemi prosperitást. A 25 éves termékeny tevékenységük alkalmából engedjék meg, hogy gratuláljak önöknek. Ez az ünnep, természetesen azt is jelenti, hogy alaposan kielemezzék, mérlegeljék eddigi tevékenységüket, az önök előtt álló feladatokat, hogy tovább emeljék a színházuk színvonalát és a ország kulturális-szellemi életében betöltött presztízsét. A mérlegelés annál inkább is fontos, hisz a Központi Bizottság nemrég fogadta el a politikai és ideológiai munka javítását szolgáló határozatot. A határozat szellemében az önök színházának az a feladata, hogy tovább vigye a már elkezdett hagyományt, legyen szószólója a szocializmus és kommunizmus nemes eszményeinek, a pártunk teljes egyenlőségen alapuló elveinek. Erősítse tovább a baráti és testvéri érzést az országunk összes lakosa körében. Kívánom a Marosvásárhelyi Állami Színháznak, hogy legyen aktív eszköze a tömegek szocialista nevelésének, tágítsa azok kulturális horizontját, ismertesse meg velük népünk szellemi és kulturális kincseit - úgy a románokét, mint a magyarokét -, az összes nép kulturális és művészeti értékeit. Hiszem azt, hogy a színház tehetséges és értékes munkaközössége mindent meg fog tenni annak érdekében, hogy a lehető legjobb körülmények között valósítsa meg e nemes feladatokat és még jobban jelen legyen ezzel országunk művészeti-kulturális életében. Kedves elvtársak, az évforduló alkalmából kívánok sok sikert, gazdag eredményeket az alkotó munkájukhoz, sok egészséget és sok sikert a magánélet területén is.

ANIC, fond CC PCR Secţia de Propagandă şi Agitaţie, dos. 1971/16. 14-16. f. Géppel írt román nyelvű szöveg magyar fordítása.

69 A marosvásárhelyi Székely Színház 1946-ban kezdte meg a tevékenységét Tompa Miklós irányítása alatt.

67.
A területrendezés előkészítése Romániában[70]

Bukarest, 1971, december 28.

[...] [71]***Maxim Berghianu elvtárs:***[72] Ebben a megközelítésben úgy látom helyesnek, hogy az egész folyamat irányított legyen, ne legyen szervezetlen, az általános fejlődés keretén belül történjen. Nem szabad úgy elkezdeni, hogy a városokat felfejlesztjük egy bizonyos szintre, aztán visszatérünk a falvakhoz. Egy olyan tervezésről, ütemezésről beszélek, amely a jelen tervanyagból nem tűnik ki világosan. Azt mondjuk, 15–20 évről beszélünk. Létezik néhány konkrét adat, amely jelzi, milyen erőfeszítéseket kell tennünk. Attól függ minden, hogyan osztjuk be az erőinket, hogy beteljesíthessük mindazt, amit elterveztünk. Vigyázzunk arra, hogy a városfejlesztési elképzeléseink ne haladják meg a rendelkezésünkre álló lehetőségeket. A lehetőségekhez mérten kell összeállítani az ütemtervet. A tanulmányból az tűnik ki, hogy még szükség lenne bizonyos plusz pénzalapokra a következő ötéves tervből. Rendelkezésünkre áll a nemzeti jövedelemből egy, még felhasználatlan rész. Ha minden előírást betartunk, felhasználhatjuk ezeket az alapokat és, ha megteremtjük a feltételeket, előteremthetjük a szükséges anyagiakat is. Úgy gondolom, hogy ezt az előkészítő tanulmányt el kellene küldeni a minisztériumokba is, hogy kielemezzék, miután a megyék is láttak. Baljovici[73] elvtárssal megnézzük, hogy mire leszünk képesek a következő ötéves tervben. A városokban elég sokat tettünk már. Néhány várost teljesen újjáépítettünk, új városokat építettünk. A közművesítési feltételek és a vízellátás is javult. A következő ötéves terv során is sokat fogunk építeni de ennyi idő alatt nem oldhatunk meg minden problémát. Tehát úgy gondolom, hogy a városokban és falvakban egyaránt dolgoznunk kell, nem választhatjuk szét a két területet, ugyanakkor az erőfeszítéseinket a lehetőségekhez kell mérni.

Uglár József elvtárs:[74] Két dologról szeretnék beszélni. Egy jegyzéket is készítettem. Ez egy sajátos szatmári jelenség. Nagyon sok olyan ház, gazdaság létezik a megyében, amelyeket valahol a mezőkön, dombokon építettek fel szétszórva, rendezetlenül. Igyekszünk meggyőzni őket, hogy elköltözzenek, de számukra nem létezik törvény. Azt javasolom, hogy találjunk valami megoldást vagy a termelőszövetkezeteken, vagy pedig az állami gazdaságokon keresztül, hogy rávegyük őket az elköltözésre. Ezek olyan emberek, hogy a puszta látványuktól megijed az ember. Tanulatlanok, kulturálatlanok. A háztáji gazdaságaik szét vannak szórva a mezőkön. Ez az állapot egy régi jelenség eredménye, amikor is a kulákok embereket telepítettek le a birtokaik végében, hogy őrizzék azokat. Nem sikerült ellenőrzés alá vonni őket.

---

70 A területrendezés elvi, ideológiai alpjait az 1965-ben megtartott IX. pártkongresszuson fektették. Gyakorlati kidolgozása 1971-ben kezdődött el. A KB Végrehajtó Bizottsága 1971 decemberében vitatta meg és fogadta el az első erre vonatkozó tervezeteket.

71 Terjedelmi okok miatt csak a területrendezésre vonatkozó fontosabb hozzászólásokat közöljük.

72 Berghianu Maxim az Állami Tervosztály elnöke.

73 Petre Blajovici a KB Végrehajtó Bizottságának póttagja, a Helyi Közigazgatásért Felelős Bizottság elnöke.

74 Szatmár megyei első titkár.

Hozzunk egy olyan határozatot, amelynek alapján az illető termelőszövetkezet vagy állami gazdaság, amelynek a területén találhatók ezek, elköltöztethesse őket. Máskülönben ott maradunk ezekkel az elveszett emberekkel a mezőkön. Ez volt az első dolog, amiről beszélni akartam. A másik kérdés, erről már [Vasile-NCsZ] Patilineț elvtárssal is beszéltem, a beépítendő területekre vonatkozik. Ere létezik egy állami alap is de nagyon sok terület magánkézben van, a falvakban szinte az összes. Beszéltünk arról, hogy az építkezések a falvakon állami adminisztráció alatt történjenek. El sem lehet mondani, mi történik. Minden magánkézen van, egy építőtelepet sem lehet felállítani. Léteznek olyan országok, ahol mindezt az állam adminisztrálja. [...][75]

Nicolae Ceausescu elvtárs: A felvetett kérdések nagyon fontosak és nem úgy kell hozzájuk állni, ahogy néhány elvtárs tette az imént, akik azt kérdezték, hogy meg lehet-e egyik napról a másikra valósítani és, hogy mindez milyen sokba fog kerülni. Az érzésem az, hogy az elvtársak nem értették meg az Országos Konferencia határozatait és azt sem, amiről eddig beszéltünk. A falvak szisztematizálása a szocializmus építésének egyik fontos alapköve. Nem építhetjük a szocializmust, nem mondhatjuk azt, hogy győzött a szocializmus, amíg a falvak elmaradottak. Ez egy alaptalan kijelentés maradna. Mi a szocializmus megvalósításáról beszélünk a szó valódi értelmében, amit valójában jelent. Ez azt jelenti, bárhol is éljünk a világon, hogy a lakosság életkörülményeit megfelelő civilizációs szintre emeljük. Tehát a szocializmus építéséhez szükséges kötelező irányba kell haladnunk és ezt lehetőleg meggondoltan, tudatosan és szervezetten kell csinálni. Tehát lényeges, hogy mindezeket a kérdéseket tisztázzuk. A másik dolog, nem tehetünk úgy, hogy először a városok, aztán majd következnek falvak. Itt (a falvakban) emberek élnek és fognak továbbra is élni és segítenünk kell, hogy minél jobban megszervezhessék az életüket. Nem úgy kell elképzelni, hogy a falvak fejlesztése a városok rovására történik vagy, hogy a városok fejlesztése úgy fog történni, hogy a falvakat visszamaradt szinten tartjuk. Ellenkezőleg, a dolgoknak párhuzamosan kell haladniuk. Foglalkoznunk kell a városok gondjaival is, hisz azok vannak és lesznek majd 2000-ben is, ugyanakkor a falvak megszervezésére is gondolnunk kell, nem engedhetjük, hogy továbbra ilyen anarchikus viszonyok között fejlődjenek. Tehát, először is tisztáznunk kell magunk között a dolgokat és egyezzünk meg a fontos kérdésekben. Ami az itteni javaslatokat illeti, természetesen, vitázhatunk róluk. Az itt bemutatott jegyzék sem jelöl meg egyértelmű irányvonalat. Inkább az eddig elhangzott javaslatok összegzése. Gyengének is mondható de még javítani fogunk rajta. Amit itt javasoltunk és célul tűztünk ki nem más, mint új centrumok létrehozása, amelyek közelebb hozzák a tömegeket a pártvezetéshez. Új lehetőségeket teremtünk az emberek szükségleteinek megoldására, ahogy Fazekas elvtárs fogalmazott, új szolgáltatásokat teremtünk az adott településeken, az embereknek nem kell majd száz kilométereket utazniuk. Legyen a közvetlen közelükben orvosi ellátás, legyenek meg az oktatási feltételek, kerüljön közelebb a törvénykezés, tehát olyan centrumokat hozzunk létre, ahol az emberek könnyen

75 A befejező részt nem közöljük.

megoldhatják a mindenapi problémáikat. Mindezt a gazdasági élet fejlesztésével kell kezdenünk. Elemezni minden település esetében az adottságokat, lehetőségeket, különösképpen a mezőgazdaságra vonatkozókat. A szövetkezeti tanácsok létrehozásával pontosan ezt a célt követtük. Az általános szükségletek kielégítésére szolgáló termékek feldolgozásra alkalmas részlegeket, üzemeket hoztunk létre, például a kenyérgyártáshoz szükséges liszt előállításához malmokat. Ezeket amúgy meg kellene csinálnunk, de akkor már csináljuk egy egységes koncepció alapján. Igyekezzünk a rendelkezésünkre álló eszközökkel jobb színvonalat biztosítani a lakosoknak, nagyobb gazdasági hatékonysággal. Bizonyos gazdasági ágazatokat fokozatosan fogunk fejleszteni, főleg az élelmiszeriparhoz szükséges nyersanyagok feldolgozása terén. Ugyanakkor bútorkészítő-, lakatos -, építkezési és kerámia-feldolgozó műhelyeket is létre fogunk hozni. Ezeket mind meg kell valósítanunk. Amúgy semmi értelme ezeket szétszórni minden községben. Csoportosítva jobban lehet a falvak életét segítő gazdasági tevékenységeket fejleszteni. Ahogy a későbbiekben majd újabb lehetőségek adódnak, más gazdasági irányzatokat is fejleszteni fogunk. Be kell látnunk viszont, hogy ez egy hosszas folyamat lesz. Elsősorban a nyersanyag-feldolgozó iparra kell koncentrálnunk arra, hogy az emberek ne vándoroljanak el ezekről a vidékekről, biztosítsunk a munkájuk, a mezőgazdaság számára folytonosságot. Csak e gazdasági tevékenységek fejlesztésével érhetjük el, hogy az emberek ezekben a községekben maradjanak. Tehát egy sor komoly gazdasági beavatkozásról van szó és ezek kötelezőek, ha azt akarjuk, hogy a tevékenységünk jó irányba alakuljon. Úgy látom, hogy a megyéknél dolgozó elvtársak, akik jobban ismerik az ottani realitásokat, hogy hogyan gondolkoznak az ottani emberek, úgy gondolják, hogy mindazt, amit a megyék az elmúlt időszak vitáinak alapján megterveztek, egy jó kiinduló pont lehet az elkövetkezendő időszak terveinek megvitatásához. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy miután elfogadtuk mindezt, azután sem fogjuk abszolút, megváltoztathatatlan dologként kezelni. Még ha el is fogadjuk ezen új centrumok létrehozásának tervét, akkor tovább kell fejlesztenünk a többi községet is, azok összevonását. A fejlesztési terveink tehát nem csak ezekre az új centrumokra vonatkoznak. A jövőben még nagyon sok problémát kell megoldanunk a községekben is úgy, ahogy ezt néhány esetben már elkezdtük.

Több polgármester elmondta, hogy megoldódott a községében a víz kérdése. Az embereknek nagyobbak a jövedelmeik és a közösségi hozzájárulások, a saját eszközeik és munkájuk révén még jobban meg tudják szervezni az életüket. Az a lényeg, hogy ne Bukarestben készült végleges terveket adjuk nekik, hanem inkább útmutatásokat, hogy segítsük megoldani az őket érintő kérdéseket. Eszközökre is szükségük lesz. Ha néhány község máris fejlettebb egy-két városnál, azzal magyarázható, hogy jól dolgoztak, a városok pedig várták a támogatást. Meg kell értetnünk a városokkal, hogy elsősorban a saját polgáraik, lakóik hozzájárulásával oldhatják meg a problémáikat, ne azt várják, hogy jön majd valaki a központból és elvégzi helyettük. Mi adunk majd a nagyobb városoknak, munkás központoknak de az ő hozzájárulásuk aktívabbá kell, hogy váljon, ne várják azt, hogy majd mások megoldják a problémáikat. Ebből kifolyólag úgy látom, most nem azon kell gondolkoznunk, hogy milyen anyagi

támogatásokat adjunk. Oldjunk meg néhány anyagi kérdést, mert hozzá kell látnunk a közművesítés, az ivóvíz és a szivárgások megoldásához. Lesz néhány dolog, amit az ő költségvetésükből fogunk megoldani de nyersanyagot, eszközöket csak kell adnunk nekik. Elemeznünk kell néhány, a falvakban felmerült kérdést is. Nagy az igény az építőanyagokra. Ha ezt sikeresen megoldjuk, jó munkát fogunk végezni. Tehát nem kellene elbonyolítanunk a dolgokat. Mindezeket kezeljük tehát különálló kérdésekként. Így is elég bonyolult. Véglegesítsük ezt a tervezetet, tisztázzuk kritériumokat. Elhangzott itt, állapítsuk meg, mikor válhat egy község várossá. Ezt nem lehet meghatározni. Az is megtörténhet, hogy egy mezőgazdasági városka alakul majd ki. Nem szabhatjuk meg, hány méter közművesített hálózattal kell rendelkeznie egy városnak. Mentesíteni kell magunkat néhány régi típusú felfogástól. Egyesek úgy értelmezték, hogy egy városnak rendelkeznie kell egy bizonyos típusú ellátási rendszerrel. Megeshet viszont, mint sok más ország esetében, hogy egy mezőgazdasági városka, ahol megszervezik a mindennapi, oktatási, kulturális életkörülményeket nem mond le a mezőgazdasági típusú tevékenységekről, sőt 100%-ban mezőgazdasági tevékenységet fejt ki. Terveink megvalósításában figyelembe kell vennünk más országokban elért eredményeket is. Nem azért kell a községből várost csinálni, hogy növeljük a tisztviselők számát, hogy aztán az államnak keljen megoldania felmerülő problémákat. Nálunk így képzelik el mindezt. Az elmondottak alapján cselekszünk, jó dolgokat vihetünk véghez. Ha ezt egy hosszabb távú perspektívában megvalósítható programként kezeljük, akkor ez lehet az első dolog, amit megvitatunk és jóváhagyunk az országos pártkonferencián. Ennek a programnak a létezése elősegíti az ország társadalmi-gazdasági fejlődésére vonatkozó tervek kidolgozását. Ami a városokat illeti, elismerem, hogy készítenünk kell egy tanulmányt, de ne kössük a fenti kérdésekhez. Induljunk ki abból, hogy a lakosságnak is hozzá kell járulni a felmerült kérdések megoldásához. Ne képzeljük azt, hogy tíz év alatt megoldjuk a vízellátást. Léteznek fejlettebb országok, ahol ez a kérdés még mindig megoldatlan. És úgy se értelmezzük, hogy majd mindenkinek víz és fürdőszoba lesz a lakásában. Ez egy civilizációs kérdéskör, amihez idő szükséges, nem oldhatjuk meg egyik napról a másikra. Folyatni fogjuk a városokban az elkezdett építkezési ütemet, amelyről tudjuk, hogy világszinten mérve is nagyon nagy, még a moszkvainál is nagyobb, pedig a szovjetek igazán sokat építenek. Mindezt persze, arányaiban kell nézni. Három napja láttam egyik tanulmányukat. Mondhatom, mi többet építünk, mint ők.

Fazekas János elvtárs: A közművesítés területén viszont lemaradtunk.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Fogjanak neki a városlakók és készítsenek maguknak vízvezetékeket.

Fazekas János elvtárs: Egyetértek azzal, hogy a lakosság is vegyen részt a munkálatokban.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Máskülönben nem tudjuk megoldani ezeket a kérdéseket. Reálisabban kell szemlélnünk a valóságot. Mindezt csak egy bizonyos gazdasági fejlődés keretén belül tudjuk megvalósítani. Az egész építkezést csak így tudjuk véghez vinni. Mi nem azt javasoljuk ezeknek a településeknek, hogy jövünk holnap és

megvalósítjuk a közművesítést. Váljanak ezek centrumokká, fejlődjenek fokozatosan és a lakosság oldja meg a saját gondjait, hogy ne kelljen elvándorolniuk. A centralizált települések közül aztán néhány városi központtá fog fejlődni. Figyelembe kell venni az elmúlt évtizedek megvalósításait is, hogy néhány megyében a történelmi központok, vásárhelyek nagy vonzerővel bírnak. Elsősorban ezeket kell figyelembe venni. Nem mondhatjuk a községeknek, ne közművesítsetek, mert úgy is meg fogják tenni. Az a lényeg, hogy biztosítsunk nyersanyagokat. Arra is kell figyelni, hogy az ilyen jellegű kérések száma növekedni fog, meghaladja majd a képességeinket. Meg lehetne oldani megyénként is ezt a kérdést, éspedig úgy, hogy kisebb üzemrészlegeket, gyáracskákat hoznánk létre. Így meg lehetne oldani, például a kanalizáláshoz szükséges csövek kérdését is. Még ha többe is kerül, ők fogják megoldani a saját ügyeiket. Tehát néhány kisebb központot is létre kell hozni, mert csak nagyüzemi szinten gyártva nem tudjuk teljesíteni az igényeket. Tehát ezek az elsődleges, megoldásra váró problémát. Ki kell egészíteni, persze az itt elhangzottakkal, össze kell vetni más intézmények - szociológiai, demográfiai intézetek - által összeállított véleményezésekkel. A szakbizottsága minden minisztérium képviseltetni fogja magát. Egyetértek azzal, hogy ez előkészítő tanulmányt elküldjék a minisztériumi kollégiumoknak is, hogy lássák ők is. Elküldjük a községeknek is, hogy az állampolgárok is megvitathassák, hogy meghallgathassuk a véleményüket. Figyelembe fogjuk venni a még elhangzó javaslatokat és egy nagyon jó anyag fog kijönni végül. Egyetértenek? (Igen)

Uglár József elvtárs: Kérjük akkor a megbízatást, hogy bemutathassuk a tervezetet a falusi építkezések területén is.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Blajovici elvtársat már másfél éve megbíztuk ezzel, még egyszer nem fogjuk. Mutassák be a falvak területének korlátozására vonatkozó rendelkezéseket. Úgy vélem, máris használhatjuk ezeket a területeket. Azt is megnézzük, mit tehetünk ezekkel az elszigetelt házakkal, falvakkal, mert ezeknek fokozatosan el kell tűnniük akárcsak egy sor falunak, amelyeket nem tartunk életképesnek. Ezekben már nem szabad építkezni. Érvénybe kell léptetni ezeket a határozatokat. Ha nincs hozzászólás, berekesztem az ülést. Közeledik az Új Év, azt hiszem, ez volt a VB utolsó ülése. Nehéz lenne december 31-ig még egyet összehívni, de nem is fognak addig újabb kérdések felmerülni. Értékelni szeretném a VB munkáját, amely szerintem jó eredményeket ért el. Persze a viták, kritikai észrevételek nem maradnak el, de azt hiszem, ez így helyes, nem is lehetne másképpen. Éppen ezért gratulálni szeretnék minden elvtársnak és azt kívánom, hogy a mi VB-énk a jövőben még hatékonyabban dolgozzon.

ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 1971/153. 65-73. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

68.
A gazdasági centrumok kialakítására jelölt települések számbeli megoszlása megyénként

Bukarest, 1971. december 28.

	Megye	Összesen	500 lakosig	501–1000 lakosig	1001–3000 lakosig	3001–5000 lakosig	5000 lakos fölött
1	Fehér	4	–	–	–	1	3
2	Arad	6	–	–	3	1	2
3	Argeş	12	–	2	7	2	1
4	Bákó	6	1	–	4	1	–
5	Bihar	8	–	–	3	2	3
6	Beszterce Naszód	7	–	–	4	3	–
7	Botoşani	9	–	–	8	1	–
8	Brassó	7	–	1	5	–	1
9	Brăila	10	–	–	3	4	3
10	Buzău	13	–	–	9	2	2
11	Krassó-Szörény	6	–	–	4	2	–
12	Kolozs	11	–	–	7	4	–
13	Constanţa	7	–	–	1	4	2
14	Kovászna	5	–	–	5	–	–
15	Dâmboviţa	13	–	1	5	6	1
16	Dolj	17	–	1	4	1	11
17	Galaţi	10	–	–	5	–	5
18	Gorj	10	1	1	6	1	1
19	Hargita	4	–	–	3	–	1
20	Hunyad	7	–	2	4	1	–
21	Ialomiţa	8	–	–	1	3	4
22	Iaşi	16	1	2	9	1	3
23	Ilfov	13	–	1	5	4	4
24	Máramaros	8	–	–	3	1	3
25	Mehedinţi	9	–	2	6	1	–
26	Maros	9	–	–	4	4	1
27	Neamţ	6	–	1	3	1	1
28	Olt	8	–	2	2	4	–
29	Prahova	7	–	–	5	1	1

	Megye	Összesen	500 lakosig	501–1000 lakosig	1001–3000 lakosig	3001–5000 lakosig	5000 lakos fölött
30	Szatmár	9	–	–	4	5	–
31	Szilágy	7	–	–	5	2	–
32	Szeben	8	–	–	5	1	2
33	Suceava	9	–	–	4	4	1
34	Teleorman	10	–	–	5	2	3
35	Temes	11	–	1	1	7	2
36	Tulcea	7	–	1	2	3	1
37	Vaslui	7	–	–	7	–	–
38	Vâlcea	8	3	1	2	2	–
39	Vrancea	8	1	–	6	1	–
40	Bukarest	–	–	–	–	–	–
41	Összesen	340	7	19	169	83	62

ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 1971/153. 89. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

69.
A területrendezés során átszervezendő régiók, érintett települések és teendők

Bukarest, 1971. december 28.

Megye	Tervezett időpont	Átszervezendő régiók, települések, teendők	A területrendezés által érintett falvak száma	
			Községek, községközpontok	Fejlődési potenciállal rendelkező falvak
Brassó	1971	A megye területrendezési tervének elkészítése, Temes völgyi turisztikai régió	23	53
	1972	Brassó, Sâmbata turisztikai komplexum, Branene, Fogaras, Zernyest, Râşnov		
	1973	Kőhalom		
	1974	Predeal		
	1975	Szecseleváros		
	1975 után	Kőhalom, Viktória		
Maros	1971	A megye területrendezési tervének elkészítése, A Maros völgyi, a Görgény völgyi turisztikai régió fejlesztése, Szovátafürdő szisztematizálása, Régen, Szováta, Dicsőszentmárton	46	190
	1972			
	1973	Mezőség, Marosvásárhely – Nyárádtő,- Segesvár – Fehéregyháza, Ludas		
	1974	Kis Küküllő völgye, Radnót környéke, Régen környéke, Dicsőszentmárton-Dombó		
	1975	Nyárádmente, Ludas környéke, Szováta-Sóvárad		
	1975 után			
Hargita	1971	A megye területrendezési tervének elkészítése, kiegészítése, Csíkszreda, Székelykeresztúr, Gyergyószentmiklós, Szentkeresztbánya	34	146

Megye	Tervezett időpont	Átszervezendő régiók, települések, teendők	A területrendezés által érintett falvak száma	
			Községek, községközpontok	Fejlődési potenciállal rendelkező falvak
	1972	Madaras-Csíkszereda-Szentimre és a Szentkeresztbánya-Székelyudvarhely gazdasági mikrorégiók tervének elkészítése, Tusnádfürdő, Borszék		
	1973			
	1974			
	1975			
	1975 után	Balánbánya		
Kovászna	1971	Sepsiszentgyörgy, Kovászna, Barót	25	43
	1972	Kovászna-Kommandó		
	1973	A megye területrendezési tervének reaktualizálása, Kézdivásárhely, Bodza-forduló, Tusnád		
	1974	Barót		
	1975			
	1975 után			
Bihar	1971	A megye területrendezési tervének elkészítése, Szalonta	74	109
	1972	Popeşti-Berettyószéplak, Félix fürdő, Margitta, Dr. Petru Groza		
	1973	Popesti-Berettyószéplak,Beiuş-Vascău-dr. Petru Groza-Nucet térség, Nucet		
	1974	Stâna de Vale-Valea Iadului		
	1975	Padiş-Pietroasa-Sluz-Remeţi		
	1975 után			
Szatmár	1971	A megye területrendezési tervének elkészítése, Szatmár	37	207
	1972			
	1973			
	1974			
	1975			

Megye	Tervezett időpont	Átszervezendő régiók, települések, teendők	A területrendezés által érintett falvak száma	
			Községek, községközpontok	Fejlődési potenciállal rendelkező falvak
	1975 után			
Kolozs	1971	A megye területrendezési tervének elkészítése	58	287
	1972	A Kolozs megyei elővárosok helyzetének megoldása		
	1973	A Kolozs megyei elővárosok helyzetének megoldása		
	1974			
	1975			
	1975 után			

ANIC, fond CC PCR Cancelarie, dos. 1971/153. 133–142. f. Géppel írt román nyelvű dokumentum magyar fordítása.

70.
Fazekas János levele Nicolae Ceauşescuhoz a máramarosszigeti magyarok panaszairól

Bukarest, 1972. december 27.

Ceauşescu elvtárs, mialatt a kórházban feküdtem, Máramarosszigetről kaptam a mellékelt másolatát egy levélnek, melyet a város egy magyar nemzetiségű csoportja Önnek címezett. Nem tudom, hogy a levél eljutott-e Önhöz, ezért gondoltam, hogy átadom a másolatot, amit nálam hagytak. Figyelembe véve a levél tartalmát, a benne felvetett kérdés komolyságát, úgy gondolom, hogy kötelességem ezt megtenni. Kérem, olvassa el a levelet, és látni fogja, hogy egyes nagybányai és máramarosszigeti elvtársak mennyire értik pártunk és államunk nemzeti kérdésben követett politikáját, a romániai magyar nemzeti kisebbséggel szembeni kultúrpolitikánkat. Amint azt Ön is láthatja, ezek az emberek nem értik, vagy nem akarják megérteni ezt a politikát. Én személy szerint egyszerűen nem tudom felfogni, hogy történhet ilyesmi 27 évvel a felszabadulás után. Ezek az emberek valószínűleg el sem olvasták az Ön fejtegetéseit a nemzetiségi kérdésről. Ha legalább elolvasták volna az Ön 1968-as hozzászólását, amely a magyar és német nemzetiségű dolgozók tanácsainak megalakulása alkalmával hangzott el, vagy azt a két előadást, melyet Ön az idén tartott a két tanács plenáris ülésein, nem jártak volna el így. Tudom jól, hogy az Ön említett előadásait nem fogadták jól sem a román soviniszták, sem a magyar vagy német nacionalisták, mivel mindkét fél újból meggyőződhetett arról a határozottságról és következetességről, amellyel pártunk a szocialista román nemzet és a romániai együttélő nemzetiségek közti bajtársiasság megerősítésének irányvonalát követi. A soviniszták és nacionalisták nem felel meg, hogy pártunk és államunk védelmezi a nemzetiségek nemzeti létét; hogy a párt és az állam, az ország alkotmánya biztosítja és védelmezi a romániai nemzetiségek nemzeti kultúrájának fejlődését, amint a román nép nemzeti kultúráját is biztosítja és védelmezi.

xxxx

Természetesen, az olyan zajos jelzőkkel, mint „nemzeti elszigetelődés", „nemzeti szeparatizmus", a szóban forgók csak, hozzá nem értésüket próbálják leplezni. Egy egész ország nem tud a szomszédaitól elszigetelődni, ezek az elvtársak pedig azt gondolják, hogy egy magyar nyelvű kórus vagy színházcsoport, tánccsoport működése ugyanazon kultúrház szervezeti keretében, ahol azonos román csoport is tevékenykedik, nemzetiségi elszigetelődést vagy szeparatizmust jelent. Világos, hogy az ilyen emberek egy alapvető dolgot nem értenek, éspedig egy kulturális tevékenység gondolati tartalmának meghatározó jellemzőit, az ideológiai alapjait. Egy, a magyar nemzetiség nemzeti folklórjára épülő program, melyet áthat a szocialista hazafiság és a proletár nemzetköziség, érthető, hogy nem fog semmiféle elszigetelődést okozni. Ellenkezőleg, egy nacionalista ideológiára épülő program, mely lenézi a román nép nemzeti kultúráját, az jelent nemzeti elszigetelődést, nemzeti kizárólagosságot. Még

a burzsoá-földesúri rendszerben is - mely soviniszta politikát folytatott a nemzetiségekkel szemben - voltak itt magyar kórusok, színházi együttesek, melyek versenyeket, fesztiválokat, évi találkozókat szerveztek Petőfi sírjánál és más, történelmi jelentőségű helyeken. Ezzel szemben a szigeti elvtársak a városi kulturális tevékenység szervezett keretei között - a városi kultúrházban - sem akarják elfogadni a magyar nyelvű művelődési munkát.

Magától értetődik, hogy az ilyen politikai baklövések csak elégedetlenséget, keserűséget válthatnak ki a magyar nemzetiség soraiban. Erre pedig nincs szükségünk, hanem inkább a testvériségre, barátságra, a kölcsönös értékelésre. Ha elfogadnánk a szigeti elvtársak „kultúra-elméletét", fel kellene számolnunk az ország magyar és német színházait, hogy nehogy „nemzetiségi elszigetelődés"-hez vezessenek. Vagy meg kellene szüntetnünk, például a gyergyóditrói kórust, színház- és tánccsoportot, melyek több mint 100 éves múlttal rendelkeznek, csak azért, mert magyar nyelven tevékenykednek. Vagy jó lenne, ha a szigeti elvtársak meglátogatnák a ditrói kultúrotthont és meggyőződnének, hogy magyar nyelven is lehet kulturális tevékenységet folytatni, anélkül, hogy ez nemzetiségi elszigetelődéshez vagy kizárólagossághoz vezetne. Bartók művei mellett Ciprian Porumbescu magyarra fordított alkotásait is lehet játszani; magyar színműírók darabjai mellett a lefordított román színdarabokat is el lehet játszani; Petőfi és Ady versei mellett Eminescut és Arghezit is lehet magyar fordításban szavalni; ugyanazok a táncosok pedig nagyon jól elő tudják adni úgy a magyar, mint a román népi táncokat. És így van ez jól. Ha pedig így történik, akkor a szervezési forma nem vezet semmiféle nemzetiségi elszigetelődéshez vagy szeparatizmushoz. Lenin, azt elemezve, hogy mi bántja a legjobban a nemzetiségeket, arra a következtetésre jutott, hogy ennek egyik fő oka az, ha meggátolják őket nemzeti kultúrájuk művelésében és fejlesztésében, ha nem biztosítják számukra az ehhez szükséges anyagi és egyéb feltételeket.

Tisztelt Ceauşescu elvtárs, kissé bővebben írtam minderről, ugyanis az utóbbi időben több visszajelzést is kaptam e téren tapasztalt rendellenességekről, és mert véleményem szerint az állami és pártszerveknek rendeletet kellene kapniuk arra vonatkozóan, hogy gyakorlatba ültessék a nemzetiségekkel kapcsolatos művelődési politikánkat. Nagyon szerencsés lenne, ha Ön egy elkövetkező beszédében felhívná a párt- és állami szervek figyelmét az alkotmány előírásainak betartására, mely biztosítja az együttélő nemzetiségek nemzeti kultúrájának fejlődését. Ugyanakkor jónak tartanám, ha a *Scânteia*ban megjelenne egy terjedelmesebb cikk, mely részletesen tisztázná ezeket a kérdéseket.

Kiváló tisztelettel,

Fazekas János

ANIC, fond CC PCR Secţia Cancelarie, dos. 166/1972 3-5. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

71.
A máramarosszigeti magyarok panaszlevele Nicolae Ceauşescuhoz

Máramarossziget, 1971. november 28.

Nicolae Ceauşescu elvtársnak a Román Kommunista Párt főtitkárának, Bukarest.

Kedves Nicolae Ceauşescu Elvtárs, a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülésén Ön a megfelelő ideológiai tartalmú kulturális tömegtevékenység széleskörű fejlődéséről, az ehhez szükséges körülmények megteremtéséről beszélt, az együttélő nemzetiségekre vonatkozólag is. Eszerint irányulva, idén tavasszal megjelentünk a Máramarossziget (Máramaros megye) municípiumi pártbizottság előtt, ahol jelen volt Calogherato Constatntin első alelnök elvtárs, Tiplea Alexandru titkár elvtárs, valamint Paraschiv Dumitru elvtárs, a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság elnöke. Itt előadtuk a kérelmünket, miszerint a magyar nyelvű kulturális tevékenység ösztönzését kérjük a városban. Bemutattuk az erre vonatkozó programunkat is, mely – amint azt a bizottsági elvtársak és a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság elnöke is elismerte – teljes mértékben megfelel pártunknak a szocialista kultúra fejlődésére vonatkozó politikájával. Annak ellenére, hogy mi egy különálló művelődési kör megalakítására gondoltunk *A Korunk folyóirat baráti köre* címmel, a pártbizottság útbaigazítása alapján megértettük, hogy jobb lesz a magyar nyelvű kulturális tevékenységet a municípiumi kultúrház keretei között folytatni. A helyi szervek beleegyezésével jelen pillanatig sikerült létrehoznunk egy kamarakórust, egy irodalmi kört, egy népszínházat. Továbbá két művelődési estet szerveztünk a Szatmári Északi Színház és egy Maros megyei népi együttes segítségével, mindezt a municípiumi kultúrház keretében.

1971. november 11-én a Kultúrház vezetősége elé hívtak, ahol jelen volt Tiplea Alexandru pártbizottsági titkár elvtárs is, valamint a Máramaros megyei Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság egy küldöttje, és elmondták, hogy Máramarosszigeten csak egy kórust kell létrehozni, mert a kórus mostani, „nemzeti összetételű" szervezési formája nem megfelelő. Továbbá azt mondták, hogy a színházcsoportnak is közösen kell működnie a román nyelvű csoporttal, és mi most szeparatisták vagyunk, vagyis elszigetelődünk a román nyelvű kollégáktól (akikkel napi 8–10 órát dolgozunk együtt, karöltve) hetente 2–3 alkalommal, 2–2 órára. Az útbaigazításokat a következőképpen lehet összefoglalni: fejlesszétek nemzeti kultúrátokat (a romániai magyar nemzetiség kultúráját) román nyelven. Sokkoltan álltunk a felhozott érvek előtt, feltéve magunkban a kérdést: közülünk tulajdonképpen ki tért el pártunk politikájától? Egyébként, a Kultúrház és a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság vezetőségeinek bizonyos nyilatkozatai miatt olyan rémhírek terjengnek a városban, miszerint a kórus tevékenysége illegális és éppen emiatt nem engedélyezték kórusunk részvételét a nyárádmenti kórustalálkozón.[76] Meg vagyunk győződve arról,

76 A hatvanas évek végétől a maros megyei Nyárádszeredában tartottak évente magyar kórustalálkozókat.

hogy ha magyar nyelven műveljük nemzeti, haladó szellemű hagyományainkat, nem tévedtünk semmit, sőt ellenkezőleg, a gyakorlatban próbáltuk alkalmazni pártunknak az együttélő nemzetiségek egységének megerősítésére vonatkozó utasításait. Éppen ezért bízunk abban, hogy értelmes útbaigazítást kapunk Öntől helyzetünk tisztázása végett, és reméljük, hogy a jövőben a helyi szervek felkarolják ezt a kezdeményezést és így sikerül majd anyanyelvünkön kifejeznünk az RKP iránti szeretetünket és hűségünket.

Máramarossziget, 1971. november 18.

ANIC, fond CC PCR Sectia Cancelarie, dos. 166/1972. 6–7. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

72.
Válasz a máramarosszigeti magyar nemzetiségű dolgozók egy csoportjának Nicolae Ceauşescuhoz címzett levelére

Bukarest, 1972. február 3.

Egy, az RKP KB aktivistáiból (Propaganda, valamint Szervezési Osztály és a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa) alakult kollektíva és a Szocialista Művelődési és Nevelési Tanács egyik fő kiképzője kiszállt Máramaros megyébe, hogy kivizsgálja a pártvezetőséghez címzett levél valóságtartalmát. A megyénél tájékoztató találkozót tartottak a megyei pártbizottság első titkárának jelenlétében, amelynek következtében a kollektíva kiegészült az RKP Máramaros megyei bizottságának egy titkárával, a Szocialista Kultúra és Nevelés Tanács megyei bizottsága elnökével - a megyei pártbizottság bürójának tagja, és a megyei néptanács egyik alelnökével, aki egyúttal a Magyar Nemzetiségű Dolgozók megyei tanácsának is elnöke. Ebben az összetételben a kollektíva tanulmányozta a máramarosszigeti művelődési-művészeti tevékenységet, szóba állt a párt és állam helyi szerveinek képviselőivel, valamint egy csoport magyar nemzetiségű elvtárssal a vállalatok, intézmények, iskolák részéről, a levél aláíróival és másokkal. A következő megállapításra jutottak:

- A municípiumi kultúrház elég erős anyagi feltételekkel rendelkezik ahhoz, hogy sokoldalú tevékenységet fejthessen ki. Az amatőr népszínházban és a George Coşbuc irodalmi kör keretében létezik egy-egy magyar nyelvű részleg is. Szintén magyar nyelven szerveztek egy tudományos brigádot, illetve egy előadást *A világirodalom kincsei* címmel (a népi egyetem keretén belül). A szimfonikus és könnyűzenei együttesekben a román amatőr művészekkel együtt tevékenykednek a magyar, német lakosság soraiból is.

A kultúrház vezetőségi tanácsában, a művészeti tanácsban, a szakbizottságokban, valamint a kulturális-nevelői tömegtevékenységekben, a románok mellett a fent említett nemzetiségek dolgozói is képviseltetik magukat. Az utóbbi években Máramarosszigeten számos hivatásos és amatőr együttes lépett fel Máramaros megyéből, az ország más településéről és még külföldről is, amelyek román és magyar nyelvű előadásokat tartottak, biztosítva ezzel a lakosság szellemi szükségleteinek megfelelő kielégítését. A kollektíva viszont úgy értékeli, hogy a városban fellelhető kedvező feltételeket nem használták ki teljes egészükben, a kulturális-nevelői munka keretében szervezett akciók pedig szórványosak voltak, nem feleltek meg kellőképpen a helység különböző kategóriájú dolgozóinak, elfoglaltságaik és kívánságaik szerint.

A megyei és municípiumi párt- és állami szervek nem támogatták eléggé a máramarosszigeti kulturális-művészeti intézmények tevékenységét, ami miatt a programok egyoldalúak lettek, nem feleltek meg teljes mértékben a lakosság - és elsősorban a magyar nemzetiség, amely 22%-ot tesz ki - szükségleteinek. Annak ellenére, hogy a többi együttesnek kiegyensúlyozottabb a műsorterve, az utóbbi 4-5 évben a Kultúrház kórusának programjában nem szerepelt egy ének sem az együttélő

nemzetiségek nyelvén. A félszimfonikus zenekar és a színházcsoport vég nélkül próbál, anélkül, hogy az utóbbi időben bár egy előadást tartott volna. A népi egyetem és a tudományos brigád magyar nyelvtanfolyamai csak papíron léteznek. A kultúrház vezetőtanácsa, a művészeti tanács és a szakbizottságok nem működnek megfelelően, nem ültek össze rendszeresen és nem vitatták meg a kulturális-nevelői tevékenység kérdéseit, nem végeztek közvélemény-kutatást arra vonatkozólag, hogy a vidék dolgozói milyen jellegzetes szellemi szükséglettel rendelkeznek. Ehhez elsősorban az vezetett, hogy gyenge volt a Szocialista Művelődési és Nevelési Bizottság megyei bizottsága részéről az irányítási és ellenőrző tevékenység, valamint a Magyar Nemzetiségű Dolgozók megyei Tanácsának hiányos munkája. Egyébként, ennek a tanácsnak öt tagja, akik közül ketten az országos szintű tanácsban is benne vannak, annak ellenére, hogy Szigeten élnek és dolgoznak, gyengén járultak hozzá a politikai-nevelői tevékenység fejlesztéséhez a magyar nemzetiségű dolgozók körében.

Ehhez a gyenge tevékenységhez adódik még a magyar nemzetiségű lakosság egy részének elégedetlensége is, akik kérték a pártvezetés támogatását a kulturális-nevelői munka ösztönzéséhez, olyan rendezvények szervezése céljából, melyek jobban figyelembe veszik a municípium nemzetiségi összetételét és a lakosság etnikai jellegzetességét. A megállapításokból az derül ki, hogy a levél aláírói elégedetlenek voltak azzal, hogy az utóbbi időben a kultúrház együtteseinek, elsősorban pedig a kórusnak a tevékenysége nem zajlott megfelelőképpen. Mivel az utóbbi 2-3 évben a kórus (130 tagú, melyből kb. 30 magyar nemzetiségű) gyakorlatilag beszüntette tevékenységét, egy magyar nyelvű amatőr művészekből álló csoport egy kb. 45 tagú kamarakórus létrehozását kezdeményezte. Ennek az együttesnek a megszervezéséről, amely már be is mutatott egy ballada-előadást, a helyi szervek egyes elvtársainak tudomásuk volt. Egyébként az előadás hivatalos megnyitóját a municípiumi Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság volt elnöke tartotta, aki üdvözölte ezt a kezdeményezést és sok sikert kívánt az együttesnek. Később, amikor a helyi szervek megpróbálták a nagy kórust e mag körül újraéleszteni, és nem sikerült nekik, akkor megvonták támogatásukat, sőt nagyon igazságtalan módon megtiltották a magyar kórus tevékenységét addig, míg a vegyes kart újjá nem szervezik. Az elégedetlenség fő oka abban a következetlenségben és tájékozatlanságban rejlik, amelyet a kultúrház és a volt Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság vezetőségének egyes elvtársai tanúsítanak az együttesek és a kórus jellegével, összetételével és műsortervével szemben. Ami a kamarakórus részvételét illeti a nyárádmenti (Maros megye) együttesek fesztiválján, kiderült, hogy a Máramaros megyei Szocialista Művelődési és Nevelési Bizottság nem engedélyezte a kiszállást, mivel a Maros megyei illetékes szerv közölte, hogy egyetlen megyén kívüli együttest sem hívtak meg hivatalosan.

Következésképpen úgy értékeljük, hogy az 53 személy által - melyek közül 10-en párttagok - aláírt levél alapjául nem a nemzetiségi elszigetelődés megnyilvánulása szolgált, hanem az a természetes vágy, hogy a kulturális-művészeti mozgalmat a pártdokumentumok szellemében ösztönözzék és támogassák. A beszélgetések és a megállapítások során az is kiderült, hogy a levélben bizonyos túlzások is szerepeltek.

Egyes magyar nemzetiségű elvtársak azt nyilatkozták, hogy nem írták alá az értesítést, mivel nem tartottak megfelelőnek bizonyos, a valóságot elferdítő gondolatokat, és mert úgy gondolták, hogy ezeket a kérdéseket a helyi párt- és állami szervek szintjén lenne jó megbeszélni és megoldani. A helyi párt- és állami szervek képviselőivel, valamint a magyar nemzetiségű elvtársakkal folytatott beszélgetések során megszületett az egyetértés a kollektíva következtetéseire vonatkozólag, és, egyúttal a kulturális-művészeti tevékenység feljavítása érdekében is a következő intézkedéseket állapítottuk meg:

1. Minden kulturális-nevelői intézmény és szervezet vezetősége tevékenységének serkentése.

2. A kultúrház keretében működő együttesek programjának és műsortervének javítása, az együttélő nemzetiségek klasszikus és kortárs alkotásainak a műsorokba történő beiktatása és azok előadása az illető nemzetiség nyelvén.

3. A kultúrház kórusának az újraindítása, a tanügyi káderek, más értelmiségiek, a vállalatok és intézmények alkalmazottai bevonásával, nemzetiségtől függetlenül, akiket ez által felmentenek az egyéb közösségi munkák alól. A kórus keretében működjön egy kamarakórus, mely - amellett, hogy hozzájárul a nagy kórus működéséhez a vegyes programok keretében - magyar nyelvű előadásokat is bemutat, ésszerű, előzőleg a helyi szervek által elfogadott műsorterv alapján.

4. A magyar nyelvű előadások és osztályok állandósítása az amatőr népszínház, a George Coşbuc irodalmi kör és a népi egyetem keretében, valamint konkrét cselekvési terv meghatározása a magyar nyelvű tudományos brigád számára.

5. Annak a lehetőségnek a tanulmányozása, hogy a magyar nemzetiségű lakosság kérésének megfelelően a Szatmári Északi Színház állandó ún. mini évadot tartson, a nagybányai színház román nyelvű előadásaival párhuzamosan, illetve azokat kiegészítve.

6. A Szocialista Művelődési és Nevelési Bizottság részéről (a tömegkultúra és -nevelés, valamint a nemzetiségek ügyéért felelős igazgatóságról) egy kollektívát fognak küldeni, amely közvetlenül segíti majd a municípiumi kultúrház tevékenységeinek megszervezését.

Minden javasolt intézkedést megbeszéltek és elfogadtak a municípiumi párt- és állami szervek, valamint a magyar nyelvű dolgozók csoportja, akikkel ezeket megbeszélték. A megyei és municípiumi pártbizottságok célként tűzték ki maguknak, hogy a jövőben alaposabban foglalkozzanak és segítsék a helyi pártszerveket és -szervezeteket, a tömeg- és társadalmi szervezeteket, a máramarosszigeti kulturális-művészeti intézményeket, hogy a politikai-ideológiai és a kulturális-nevelői munkát a jelenlegi követelmények szintjére emeljék. A RKP KB brigádja f. é. márciusában száll ki Máramaros megyébe, és elemzi a pártszervek és -szervezetek, a tömeg- és társadalmi szervezetek tevékenységét a tömegek marxista-leninista nevelése és ismereteik általános horizontjának szélesítése terén. Ez alkalommal a brigád elsősorban a máramarosszigeti politikai-ideológiai és kulturális-nevelői tevékenységet fogja kiemelten követni és támogatni.

ANIC, fond CC PCR Secția Cancelarie, dos. 166/1972. 9-13. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

73.
Az RKP Maros megyei bizottságának telefonos konferenciája Nicolae Ceauşescuval[77]

Marosvásárhely, 1973. március 22.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: Amint azt már jeleztük, a KB határozata alapján a jövőben leegyszerűsítjük a technikai és adminisztratív apparátust és javítani fogunk a minisztériumok és gazdasági központok munkáján, felszámolunk néhány középfokú intézményt. A tegnap a gazdasági ügyekkel foglalkozó titkárok bemutatták önöknek az erre vonatkozó iratokat, a különböző gazdasági egységek szerkezeti felépítésére vonatkozó tervezeteket, a központokat, a működési szabályokat, az összes olyan határozatot, ami holnap meg fog jelenni az újságokban. Közlöm önökkel, hogy a VB határozata alapján a következő gazdasági központok fognak működni:

A fémiparban:

- egy kohászati központ és egy fémfeldolgozó központ
- egy szemétgyűjtő központ

A gépgyártó iparban:

- egy központ a gép és szerszámgyártásban
- egy elektrotechnikai központ
- egy a központ a szakfelszerelések gyártásában
- egy központ a repülőgépgyártásban

A szerszámgépgyártásban:

- egy központ a gépjármű, traktor és mezőgazdasági gépek gyártásában
- a tegnap még azt mondtam az illetékes titkároknak, hogy két központ lesz, egy a gépjárműveknek és egy a traktoroknak de a minisztériummal közösen úgy határoztunk, hogy végül is csak egy központot hozunk létre.
- egy központ a műszaki, kémiai, kőolaj-feldolgozói és bányászati felszerelések gyártásának
- egy központ a gördülő anyagok gyártásához
- egy központ a csavargyártásban
- egy központ a hajógyártásban

Energetikai ipar:

- egy központ az elektromos és egy hőenergiai iparban
- egy központ az energetikai iparban

Vegyipar:

- egy központ kőolaj-finomításban
- egy központ műtrágyagyártásban
- egy központ a gyógyszergyártásban valamint a festékanyag és lakkgyártásban
- egy központ a műszálak gyártásában

77 A telekonferencia jó példája a hetvenes évek első felétől, a gazdasági élet irányításában is kiteljesedő centralizált vezetési módszereknek.

- egy központ a szervetlen vegyi anyagok gyártásában
- egy központ a gumifeldolgozásban
- egy központ az automata és vegyipari gépek karbantartására
- egy központ a kőolajszármazékok feldolgozásában
- egy központ a vegyipari termékekkel való ellátásban és azok árusításában

Kőolaj feldolgozás:

- egy szénbányászati központ
- egy központ az ásványi anyagok feldolgozásában
- egy kőolaj-kitermelési központ
- egy földgázkitermelő központ
- egy központ a bányászati felszerelések gyártásában

Fakitermelés:

- egy fafeldolgozó központ
- egy fakitermelő központ
- egy központ a cellulóz- és papírgyártásban
- egy központ a cementgyártásban
- egy központ az építőanyag-gyártásban
- egy központ az alkatrészgyártásban

Könnyűipar:

- egy központ a gyapotfeldolgozásban
- egy központ a selyem, len és kender feldolgozásában
- egy központ a gyapjúfeldolgozásban
- egy központ a kötött árú gyártásában
- egy központ a készruhagyártásban
- egy központ a gumi és bőrfeldolgozásba és cipőgyártásban
- egy központ az üveg- és kerámiagyártásban Az üveggyártás átvette az ablaküveggyártást is, amely eddig az építőanyag gyártás részleghez tartozott.
- egy központ a háztartási és technikai eszközök gyártásában
- egy központ a beszerzési ágazatban

Az ipari építkezéseknek két központja lesz. Az építkezési trösztök vállalatként fognak működni. Lesz majd egy gépesítési központjuk és egy építőanyag-gyártó központjuk. A közszállítás esetében lesz egy mozgó anyagot gyártó központ és egy javító–szerelő központ.

Mezőgazdaság:

- egy központ a gyümölcs- és zöldségtermesztésben. E központ keretén belül működni fog egy egységes központ az összes konzervgyár számára és a kertészi vállalatok számára is.

- egy központ a gabonafélék hasznosításában és a tápanyagok gyártásában, valamint ezen belül létesül majd egy ügyosztály is, amely megtervezi a mezőgazdasági munkálatokat.

- egy központ a borkészítésben
- egy talajjavító központ

- egy központ a tejiparban
- egy központ a cukorkészítésben
- egy központ a sör- és szeszgyártásban
- egy központ az étolajkészítésben
- egy központ a dohányiparban
- egy központ a halászatban és a halfeldolgozásban
- egy központ a szárnyastenyésztésben

Ezen intézkedések alapján eldöntöttük, hogy az adminisztratív-technikai személyzetet 13%-ról 9%-ra csökkentjük. A létszámcsökkenés érzékelhető lesz a gyáraktól kezdve fel egészen a felső vezetésig. A fémiparban, bányászatban 7,5-7,8%-ot kell elérni beleértve az egész adminisztratív személyzetet a mesterektől az igazgatókig. A gépjárműgyártásban is 7,5-7,8%-ot kell elérni. Az építőanyag gyártásban szintén 7,5-7,8%-ot kell elérni. A könnyűiparban 5-5,2%-ot, a vegyiparban 7-7,5%-ot, a kőolajiparban 7-7,4%-ot, a faiparban 5,5-5,8%-ot, a szállításban 7-7,3%-ot, a mezőgazdaságban pedig körülbelül 7%-ot.

Azt tanácsolom, hogy először a meglevő nómenklatúra alapján osszák be az embereket a termelésbe, a különböző tisztségekbe: mesterek, műhelyfelelősök, ellenőrök, raktárosok és a többi szükséges szakembereket. Utána következzen a laboratóriumi személyzet és a gazdasági egységek tervosztályain dolgozók. Szervezzék meg az őrséget, a karbantartást, a takarítást a meglevő utasítások alapján. Az újjászervezés gyors lebonyolítása érdekében elvtársakat küldünk Bukarestből. Azt szeretném, ha mindez vasárnapig befejeződne, ha kell, dolgozzanak szombaton és vasárnap is, hogy aztán hétfőn mindenki megtudhassa, hová osztották be és a termelést zökkenőmentesen, folytatódjon. Azt is elhatároztuk, hogy minden megyében létre kell hozni egy bizottságot a megyei első titkár vezetése alatt és, hogy minden üzemben, gyárban létre kellene hozni egy-egy bizottságot, amelynek legyen tagja az igazgató, a párttitkár, a szakszervezeti felelős, egy-egy képviselő a városi és megyei pártszervezetektől és, még akit gondolnak önök. Osszanak be minden elvtársat, a titkárokat is beleértve a legfontosabb üzemekbe, hogy biztosíthassák az átszervezési munka kedvező lefolyását. Gondolom, megértették a határozatból, hogy ahhoz, hogy ezt a csökkentést meg lehessen valósítani, meg kell vizsgálni a különböző munkacsoportok, műhelyek, részlegek működését és a szerkezeti felépítésüket. Az előírásokhoz való alkalmazkodás kötelező. Ami a központok vezetőségének és az új igazgatók kijelölését illeti, ma fogunk dönteni közösen a minisztériumokkal, a megyékkel és a káderes személyekkel. Ma kinevezzük az összes vállalat igazgatóját, majd az aligazgatókat úgy, hogy azokban az esetekben, ahol csere fog történi már estig meg tudjuk szervezni a központtól küldött elvtársak munkába állítását. Megjegyzem, hogy egyes központokba eddigi miniszter helyetteseket küldünk, akik e tisztségüket is megtarthatják miközben igazgatói vagy aligazgatói, lesznek az illető központnak. Íme ezeket a lépéseket kell megtenniük a határozatok végrehajtásában. Felhívom a figyelmüket, hogy tegyenek meg mindent személyesen is a vállalatok újjászervezése érdekében. A központok hasonlóan fognak eljárni, mint mi Bukarestben. Ami a minisztériumokat illeti, majd

meglátjuk, mit teszünk. Végül is önöknél nincs sok vállalat, így mindegyikkel tudnak, sőt kötelességük külön foglalkozni és egységesen megoldani a problémákat. Nem szeretném még egyszer figyelmeztetni önöket arra, hogy mindez egyáltalán nem befolyásolhatja a termelést. Mozgósítani kell az ipari egységek pártaktíváját, akik magyarázzák meg mindenkinek, hogy miről is van szó. Elmagyarázzák, hogy ezen intézkedéseknek az a célja, hogy a vállaltok vezetőségeit közelebb vigye egymáshoz és, hogy a párt országos konferenciája szellemiségében mindenkinek meg lesz a lehetősége, hogy dolgozzon, de meg kell érteniük, hogy az ipart el kell látni megfelelő káderekkel és azokat helyesen kell beosztani a különböző ágazatokba. Van valami kérdés, tisztáznivaló? Nincs, sok sikert kívánok a megoldáshoz.

Cozma Ioan titkár: [...] Vasluian[78] elvtársat Bukarestben képezték ki, ezért azt javasolom, hogy világosítson fel bennünket arról egy kicsit részletesebben, hogy mit is határoztak és mutassa be a határozatot is. Úgy gondolom, hogy nem csak megyei, hanem municipiumi és városi szinten is össze kellene állítanunk a bizottságokat.

Vasluian elvtárs: Ami ezeket a kérdéseket illeti Ceauşescu elvtárs nagyon szűkszavú volt a kiképzésen, nagyjából ugyanezeket mondta el. Azt emelték ki, hogy először az ipari szektorban kell kezdeni és majd ezután folytatni a kereskedelemben, intézményekben stb. Azt is kihangsúlyozták, hogy az átszervezések nyomán felszabadult embereket ne irányítsák a helyi néptanácsok és a helyi gazdaság felé. Ezeket most nem szervezzük át, körülbelül három hét múlva kerül sor rájuk. Vigyázzunk, hogy azokat, akit nyugdíjazni kell, ne tegyük fel még egyszer a listákra.

ANDJM, fond PCR Comitetul Judeţean Mureş, dos. 8/1973. 156–162. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

78 Vasluian .... beazonosíthatatlan személynév, a KB küldöttje Bukarestből.

74.
A párttájékoztatás megszervezésére és tartalmára vonatkozó határozat

Bukarest, 1973. január 13.

A Román Kommunista Párt Statútuma szerint a pártszervezeteknek kötelességük rendszeresen tájékoztatni a felsőbb szerveket arról, hogy miként valósulnak meg a párt- és állami határozatok, valamint a tevékenységi körükbe tartozó, a gazdasági, politikai, kulturális és társadalmi vonatkozású fontosabb kérdésekről. Az anyagi termelés és a társadalmi élet minden területének hatékony és valósághű ismeretében fontos szerep jut a párt tájékoztatásának, melynek tükröznie kell a pártszervek és -szervezetek fáradozását az állami és párthatározatok megvalósításában, időben ismertetnie kell a gazdasági-társadalmi tevékenység során felmerülő új jelenségeket és törekvéseket, illetve a dolgozók véleményét. A politikai vezetés rendszerében elfoglalt helyének megfelelően mindennek hozzá kell járulnia a pártszervek határozatainak megalapozásához. Annak érdekében, hogy a párttájékoztatás tartalma megjavuljon és az ezen a területen tapasztalható elégtelenségeket megszüntessük, hogy létrehozzuk azt a szervezeti keretet, amely biztosítja ennek hatékonyságát és valóságosságát, hogy a párhuzamosságokat és egybecséseket kiküszöböljük, hogy a tájokoztatás mennyiségét a kimondottan szükséges minimumra csökkentsük, az RKP KB Titkársága a következőket határozza:

I. A párttájékoztatás tartalmára vonatkozólag

1. A tájékoztatás fő tartalma a pártvezetés és a területi pártszervek hatékony és valósághű értesítésére irányul, arra vonatkozólag, hogy miként léptetik életbe a párt- és állami határozatokat, a KB, a VB, illetve az RKP KB Titkársága által kidolgozott intézkedéseket. A párttájékoztatásnak követnie kell, hogy milyen mértékben hajtják végre a párt főtitkára által a munkaüléseken, a dolgozókkal való tanácskozásokon vagy találkozókon megadott utasításokat, valamint a különböző beszédeiben és előadásokon elhangzott feladatok alkalmazását.

2. Azon ipari, szállításügyi vállalatok, építőtelepek, kereskedelmi egységek, a szocialista mezőgazdaság egységei, valamint a tudományos kutatás, az oktatás, kultúra és más tevékenységi területek vállalatainak a pártszervei és -szervezetei, ahova a párt főtitkára ellátogatott, rendszeresen és közvetlenül az RKP KB-nak tesznek jelentést arról, hogy hogyan valósították meg az ez alkalomból adott utasításokat és feladatokat. A minisztériumok és más központi intézmények kötelesek tájékoztatni a KB-t arról, hogy hogyan intézkedtek azoknak a feladatoknak a megoldásáról, melyeket a pártfőtitkár fogalmazott meg az alárendeltségükbe tartozó egységekben tett látogatásakor.

3. A megyei, municípiumi, városi és községi pártbizottságok, valamint a vállalatok, mezőgazdasági egységek, intézmények, minisztériumok és más központi szervek alapszervezeteinek bürói és pártbizottságai a felettes pártszervet fogják tájékoztatni

arról, hogy milyen stádiumban van a párt- és állami határozatok megvalósítása, továbbá a működési területük legfőbb problémáiról. Rendszeresen ki kell térniük azokra a politikai és szervezési tevékenységekre, melyeket a pártszervek és -szervezetek végeznek a kommunisták és a többi dolgozó mozgósításáért az állami tervek és a felvállalt kötelezettségek megvalósítása érdekében.

4. A párttájékoztatás során arra kerüljön a hangsúly, hogy hogyan alkalmazzák a belső pártélet normáit, az RKP Statútumának, KB határozatainak és utasításainak előírásait, továbbá a párttagok és az egész nép marxista-leninista nevelési tevékenységére a társadalmi méltányosság és etika szellemében. Ugyanakkor azokat a főbb kérdéseket is hangsúlyozniuk kell, melyek a káderek kiválogatása, előléptetése és felkészítése alkalmából merülnek fel.

5. A pártszervek és -szervezetek arról nyújtanak majd tájékoztatást, hogy hogyan intézkednek a szocialista demokrácia kiszélesítése és elmélyítése érdekében, a tömegekkel való tanácskozás és a közösségi kérdések megoldásába való bevonásuk terén, a párthatározatok és országos törvények nyilvános megvitatásában, az optimális feltételek megteremtésében, hogy a párttagok és más dolgozók nyíltan kifejthessék véleményüket a felmerült kérdésekben. Ebben az értelemben különösen oda kell figyelni a dolgozók körében uralkodó hangulatra, a közvéleményre és azokra a kérdésekre, melyek a különböző kategóriájú dolgozókat foglalkoztatják, továbbá a belés külpolitikai események keltette visszhangra a tömegek körében és azokra az intézkedésekre, melyeket pártunk és államunk foganatosított bizonyos gazdasági-társadalmi tevékenységi területeken.

6. Annak érdekében, hogy elkerülhető legyen az átfedés és a párhuzamosság a pártvonalon történő tájékoztatásban, illetve a tájékoztatások száma és mennyisége csökkenjen, az RKP KB szekciói *havonta* fogják tájékoztatni a pártvezetést a következőkről: a nemzetgazdaság fejlődésére vonatkozó állami terv teljesítése; felvételek a pártba; a tagdíjak beszedése; a megyei pártbizottságok által közölt főbb problémák és ezek megoldási módozatai. *Félévente* informálnak a párt költségvetésének végrehajtásáról és a pártszervek és -apparátus havi kiképzéséről, *évente* pedig a következőkről: hogyan valósították meg az RKP KB brigádjai végezte ellenőrzések során a KB Titkársága által megállapított intézkedéseket; a párt szervezeti felépítése, összetétele és személyi állománya; a párt- és állami szervek nómenklatúrájának összetétele és a káderek mozgása; a pártoktatás elindítása és lebonyolítása; a mezőgazdasági propaganda és az állattenyésztési oktatás megszervezése és lebonyolítása; valamint a dolgozók javaslatainak, leveleinek, kéréseinek és észrevételeinek megoldása.

7. Az időszakos tájékoztatásokon kívül más anyagot csak úgy kérhetnek az RKP KB szekciói a megyei pártbizottságoktól, ha azt a KB Titkársága jóváhagyta. Így a KB szekciói évharmadonként jóváhagyásra terjesztik fel a titkársághoz azokat a tájékoztatási tematikákat, melyeket a megyei pártbizottságoktól szeretnének kérni. A megyei, municípiumi és a főváros kerületeihez tartozó pártbizottságoknál azon kérdések listáját, melyről az alárendelt pártszerveknek tájékoztatniuk kell, a bizottsági titkárságok hagyják jóvá; a városi pártbizottságok esetében pedig az illető bizottság bürója.

8. A megyei pártbizottságoknak az időszakos és napi tájékoztatásokon kívül, melyek az RKP KB Titkársága által jóváhagyott tematikában szerepelnek, kötelességük operatívan tájékoztatni minden különleges jelenségről mely a tevékenységi hatókörükben felbukkan, gazdasági, politikai és társadalmi-kulturális területen. A pártszervek és -szervezetek tudatosítják a felelősségérzet fontosságát a párttagokban, állami káderekben, tömeg- és közösségi szervezetekben, ami a tájékoztatási tevékenységet illeti, és határozottan leküzdenek minden olyan tendenciát, mely az igazság halogatására, elferdítésére vagy elhallgatására mutatna a pártinformálás megvalósítása során.

II. A tájékoztatás forrásaira és eszközeire vonatkozólag

1. A párttájékoztatás legfőbb forrása a megyei, municípiumi, városi és községi pártbizottságok tagjainak közvetlen és állandó kapcsolata a vállalatok, intézmények, falvak és lakónegyedek pártszervezeteivel, a különböző tevékenységi területek többi dolgozóival.

2. A pártszervek tagjainak közvetlen részvétele azon brigádok és kollektívák tevékenységében, melyeket a pártszervezetek ellenőrzésére és támogatására hoztak létre, hogy megvalósítsák a párt és állam határozatait, fontos információs eszköz. Ugyanígy a városi és falusi dolgozók gyűlésein, plenáris vitáin való részvételük, illetve az állampolgárok leveleiben és észrevételeiben felvetett problémák alapos ismerete is fontos eszköz a tájékoztatásban.

3. Annak érdekében, hogy az egységekben kért számok és adatok mennyiségét csökkentsük, a párttájékoztatásnak értékesítenie kell azokat az anyagokat, melyeket az ipari, szállításügyi, építkezési, mezőgazdasági, ellátási, lakossági szolgáltatási stb. tervek végrehajtásáról készítettek az összefoglalásokat végző szervek.

4. A megyei, municípiumi, városi és községi pártbizottsági tagok, a pártapparátus és a községi aktivisták, akik részt vesznek az alapszervezetek nagygyűlésein, valamint a pártoktatási rendszerben zajló vitákon, biztosítják, hogy a vitákon felmerült legfontosabb kérdések a párttájékoztatás révén az illetékes pártszervek tudomására jussanak. Hasonlóképpen járnak el a dolgozók, szövetkezeti tagok stb. nagygyűlésein elhangzottakkal kapcsolatban is.

5. A megyei, municípiumi, városi, községi, valamint a vállalati, intézményi és szocialista mezőgazdasági egységekben működő pártbizottságok megszervezik annak nyilvántartását és követését, hogy a párt- és állami határozatok határidőn belüli megvalósulnak-e, időszakosan ellenőrizve a megvalósítás stádiumát.

6. A megyei, municípiumi, városi és községi pártbizottságoknak kötelességük a párttájékoztatáson keresztül megismerni azokat a kérdéseket, amelyek a bizottsági plenáris üléseken, beszámoló és választási jellegű értekezleteken az alárendelt szervezetek nagygyűlésein kelt jegyzőkönyvekből kiderülnek, továbbá rendszeresen követniük kell ezek megoldási módját.

III. A párttájékoztatás megszervezésére vonatkozólag

1. Az RKP KB-nál a Szervezési Osztály felel a KB Titkársága előtt a párttájékoztatás megszervezésével és működésével kapcsolatban. A Szervezési Osztály a többi osztállyal

és a Gazdasági és Társadalmi Tevékenység Munkásellenőrzési Központi Tanácsával közösen fogja biztosítani a pártvezetés informálását a pártszervek és -szervezetek, minisztériumok, közösségi és tömegszervezetek tevékenységével kapcsolatban, hogy hogyan teljesítik a párt- és állami határozatokat. Az RKP KB oktatóinak kötelességük tájékoztatni a pártvezetést minden olyan kérdésben, mely a tevékenységük tárgyát képezi.

Az RKP KB Szervezési Osztálya keretében működik majd a Párttájékoztatási körzet.

2. A megyéknél, municípiumokban, városokban és községekben a párttájékoztatás tartalmáért, hitelességéért és hatékonyságáért, valamint a témában való állandó továbbképzésért az illető pártbizottságok bürói a felelősek, a gazdasági és társadalmi–kulturális egységekben pedig az alapszervezeti bizottságok és bürók.

3. A megyei és municípiumi, valamint a főváros kerületeinek pártbizottságainál olyan bérezés nélküli aktivistákat kell bevonni a párttájékoztatásba, akik az illető pártszervek különböző bizottságaiban vesznek részt, illetve más közösségi és tömegszervezeti pártaktivistákat. A párttájékoztatási tevékenységért az illetékes szervek előtt a szervezési kérdésekkel megbízott titkárok felelnek.

4. A városi és községi pártbizottságok keretében, valamint a vállalati, intézményi, mezőgazdasági termelőszövetkezeti pártbizottságokban a tájékoztatás biztosításáért ezen pártszervek titkárai felelnek. Az informálási tevékenység megszervezésében a pártbizottságok a szakosodott bizottságokra fognak támaszkodni; ezek keretében néhány kommunistának konkrétan meghatározott felelőssége lesz e tevékenységi területen.

5. A párt alapszervezeteinél az illető pártszerven belüli tájékoztatás megvalósításáért és tartalmáért a titkárok felelnek.

6. A pártvezetés tájékoztatására szánt anyag kidolgozása érdekében az RKP KB Szervezési Osztálya közreműködik a KB többi osztályával és a Gazdasági és Társadalmi Tevékenység Munkásellenőrzési Központi Tanácsával. A pártvezetésnek bemutatott tájékoztatók rendszerint ne haladják meg az öt oldalt.

7. A megyei pártbizottságok által a KB-hoz beküldött havi, félévi és évi tájékoztatókat a büróban vagy a titkárságon vitatják meg, az évharmadi tervben, az RKP KB Titkársága által előírtakat pedig az első titkár vagy a megyei pártbizottság egyik titkára hagyja jóvá. A munkalátogatások alkalmával a pártfőtitkár által kiadott utasítások és feladatok megvalósítási módjáról szóló tájékoztatókat, melyeket egyenesen a KB-nak küldenek, az illető egységek pártbizottságai hagyják jóvá.

8. A megyei pártbizottságok biztosítják, hogy a párttájékoztatás terén minden szinten megfelelő politikai és szakmai felkészültségű kommunisták dolgozzanak, akiknek a pártmunkában tapasztalatuk van, kezdeményezőek, fogékonyak az újra és küzdenek a hiányok és a negatív jelenségek ellen.[...][79]

1973. január 13.

ANIC, fond CC PCR Sectia Cancelarie, dos. 1/1973. 27–35. f. Géppel írt roman nyelvű irat magyar fordítása.

79 A felkészítők megszervezésére tett utasításokat nem közöljük.

75.
A nemzetiségi kérdés a szocializmusban. Részletek az RKP XI. kongresszusa nemzetiségpolitikai határozatából[80]

Bukarest, 1974. november 25–28.

Az, hogy különböző államokban nemzetiségi kérdés létezik, a történelmi fejlődés eredménye; ez a kérdés a független nemzeti államok kialakulásával egyszerre jelent meg és a nemzeti államokon belül élő kisebb vagy nagyobb létszámú, más nemzetiségű lakosság léte határozza meg. Figyelembe véve ezt a történelmi valóságot, a párt úgy véli, hogy az együttélő nemzetiségek teljes jogegyenlőségének biztosításáról, azok sajátos kérdéseinek megoldásáról, a dolgozók nemzetiségi különbség nélküli egységének és testvériségének egybeötvözéséről való gondoskodás megőrzi egész jelentőségét a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megteremtése, a kommunizmusra való fokozatos áttérés korszakában is. A nemzetiségek hosszú időn át létezni fognak, mind a szocialista, mind pedig a kommunista építés korszakában, ami szükségessé teszi, hogy továbbra is foglalkozzunk, bármilyen megkülönböztetés nélkül, minden nemzetiség teljes jogegyelőségének és akadálytalan érvényesülésének a biztosításával. Az RKP a történelmi valóságból, abból a tényből indul ki, hogy a nemzeti állam létrejöttét megelőző századok folyamán a románok mellett az ország területén letelepedtek magyarok, németek és kisebb számban más nemzetiségek is. A századok folyamán a román és a más nemzetiségű dolgozók között szoros együttműködési kapcsolatok alakultak ki, normális és nehéz körülmények között egyaránt, a dolgozók együtt éltek és munkálkodtak. A románok, magyarok, németek és más nemzetiségek által közösen lakott területeken a termelőerők, az általános fejlődés közös munkájuk és harcuk eredménye. A történelem folyamán a dolgozók, nemzetiségi különbség nélkül, együtt harcoltak az elnyomás ellen, a társadalmi és nemzeti igazságért. Testvériségük és szolidaritásuk erőteljesen megnyilatkozott a fasizmus elleni harc és a háború idején, a fasiszta diktatúra megdöntésekor és Romániának a hitlerista uralom alóli felszabadításában, majd még magasabb szinten nyilvánult meg a népi demokratikus forradalom, a szocialista forradalom és a romániai új társadalmi rend építése éveiben. A kizsákmányoló osztályok felszámolásáért folytatott harcban kivívott sikerek, a szocialista építésben elért nagyszerű megvalósítások – minden, amit ebben az alapvető forradalmi átalakulásokkal teli időszakban elértünk – a román, magyar, német és más nemzetiségű dolgozók közös erőfeszítéseinek a gyümölcse. A kizsákmányoló osztályok, nemzetiségüktől függetlenül, nem egyszer próbáltak viszályt kelteni a románok és más nemzetiségűek között, nemzeti elnyomó politikát folytatva, nem ismerve el a haza minden állampolgárának jogegyenlőségét. A burzsoázia és a földbirtokosság, az

80 Az RKP XI. kongresszusát 1974. november 25–28 között zajlott le. A XI. kongresszus fogadta el az RKP új programját, amely elméleti alapja lesz a később nemzeti vonal kiteljesítésének. Ugyanezen a kongresszuson fogadják el a területrendezés újabb szakaszára vonatkozó utasításokat. A kongresszuson bemutatott pártprogram és párttörténet lesz a későbbiekben a román történetszemlélet és történetírás ideológiai mintája és alapja.

uralkodó osztályok, nemzetiségüktől függetlenül, arra törekedtek, hogy megerősítsék pozícióikat és megvédjék osztályérdekeiket; ezért összefogtak és közösen léptek fel a széles néptömegek ellen, amikor azok harcra keltek társadalmi és nemzeti jogaikért.

Hazánk valóságából és a nemzeti kérdés marxista-leninista forradalmi felfogásából kiindulva, az RKP mindig harcolt bármiféle nemzeti elnyomás ellen; küzdött nemzetiségre való tekintet nélkül minden dolgozó érdekeinek a megvédéséért. Következetesen kiállt hazánk minden állampolgára teljes jogegyenlősége mellett. Az RKP 1944. augusztus 23. után azonnal rátért a nemzeti kérdés terén az új, marxista-leninista politika gyakorlati alkalmazására. A tudományos szocializmus elveit tántoríthatatlanul alkalmazva, a párt biztosította az elnyomás és az egyenlőtlenség végérvényes felszámolását, nemzetiségre vagy fajra való tekintet nélkül, minden dolgozó teljes jogegyenlőségét. A nemzeti kérdés megoldása abban ölt testet, hogy minden állampolgárnak biztosítottak a feltételek ahhoz, hogy tevékenyen részt vegyen a gazdasági-társadalmi életben, a különböző tevékenységi területek, az egész társadalom vezetésében; abban ölt testet, hogy biztosított az anyanyelvű oktatás, az anyanyelv szabad használata.

Abból az igazságból kiindulva, hogy a jogegyenlőség mindenek előtt az egész ország gazdasági-társadalmi fejlődési fokának emelésében tükröződik, a párt és a szocialista állam nagy figyelmet szentelt a termelőerők minél ésszerűbb elhelyezésének a haza területén. A sokoldalúan fejlett szocialista társadalom építésének és a kommunizmusra való áttérésnek a korszakában, egy időben a termelőerőknek az egész ország területén való feltartóztathatatlan fejlődésével, mind jobb feltételek születnek nemzetiségi különbség nélkül minden állampolgár számára a társadalmi életben való teljes érvényesüléshez, a társadalom vezetésében való tevékeny részvételhez. Jövőjük tudatos megteremtéséért folytatott közös harcukban és munkájukban még jobban megerősödik a dolgozók testvérisége és egysége. A dialektikus és történelmi materializmus fényében, a holnapi társadalom fejlődési folyamatának megfelelően a nemzeti kérdés megoldása minden országon belül lényegbevágó feladata minden kommunista pártnak, alkotó része magának a szocializmus és a kommunizmus építésének. Pártunk szüntelen őrködni fog a marxizmus-leninizmus nemzeti kérdéssel kapcsolatos elveinek az életben való rendíthetetlen alkalmazása, a teljes jogegyenlőség betartása felett, s azoknak a feltételeknek a megteremtése felett, amelyeknek biztosítaniuk kell nemzetiségi különbség nélkül minden állampolgár tevékeny részvételét szocialista hazánk sorsának irányításában. A helyes nemzeti politika elválaszthatatlan része a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom építésének és a kommunizmus felé való haladásnak.

A nemzeti kérdés tárgyalásakor nem feledkezünk meg arról, hogy történelmi távlatban, a kommunista korszakban, párhuzamosan az osztályok eltűnésével, a fizikai és az értelmiségi munka, a mezőgazdasági és az ipari munka közötti különbségek fokozatos felszámolásával és a falusi életkörülményeknek a városiakhoz való közeledtével, a dolgozók egysége nemzetiségi különbség nélkül magasabb fokra fog emelkedni; a dolgozók, nemzetiségre való tekintet nélkül, mindinkább beilleszkednek

a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom és a kommunizmus felépítésének folyamatába, a kommunista társadalom egységes dolgozó népébe. Ugyanakkor ennek a jövőnek a távlataiban továbbra is fennmaradnak egyes sajátos vonások, elsősorban a dolgozók különböző kategóriái között a termelésben, a társadalmi tevékenységben betöltött szerepüktől függő különbségek, de mindez csak hangsúlyozni fogja az új társadalmi rend demokratikus jellegét, a dolgozó nép dialektikus egységét.

A nemzeti kérdés marxista-leninista szellemű megoldásával minden államon belül, a kommunista társadalom mind mélyebb homogenizálásával párhuzamosan, az emberi társadalom nagy és mély forradalmi változásainak perspektívájában nemzetközi síkon ki fog bontakozni a nemzetek közeledésének folyamata is. Minden nép megőrzi azonban sajátos jegyeit: a kommunista társadalmat nem ezen jegyek tagadása, hanem éppen ezek elismerése jellemzi. Minden nemzet sajátos vonásai a népek közötti egyenjogú együttműködés, az igazi szabadság, s az emberek és a népek közötti egyenlőség tényezői.

Az RKP XI. kongresszusa 1974, Politikai Kiadó, Bukarest, 1974. 635–638. p. Részlet a kongresszus hivatalos magyar nyelvű kiadványából.

76.
A Románia Szocialista Köztársaságban élő magyar nemzetiségre vonatkozó dokumentáció[81]

Bukarest, 1974. április 3.

A. Románia Szocialista Köztársaság magyar lakossága (1966-os népszámlálás)

Összesen 1 619 592[82]

a., Társadalmi kategóriák szerint

Munkás	742 623	45,90%
Értelmiségi, tisztviselő	188 215	11,60%
Szövetkezeti paraszt	553 724	36,20%
Egyéni háztartással rendelkező paraszt	32 063	
Iparos	89 168	5,50%

b., Iskolai végzettség szerint (12 év feletti lakosság)
Összesen 1 339 716

Felsőfokú végzettség	20 189	
Általános műveltségi középiskola	49 906	
Technikum	40 985	
szakiskola (ipari iskola)		72 467
7–8 osztály, általános iskola	195 067	
elemi iskola	961 202	

B. A magyar nyelvű oktatás az 1973/1974-es tanévben
Nappali oktatás
I. Intézményhálózat

Összesen (egységek és tagozatok)	2481
a, Óvoda	1072
b, Általános iskola	1287
c, Reál-humán líceum	67
d, Szaklíceum	18
e, Pedagógiai és művészeti líceum	7

81 A romániai magyarságra vonatkozó adatokat az RKPP KB Szervezési Osztálya számára készítette az MNDT.

82 Az 1956 után 1966. március 15-én tartottak újra népszámlálást Romániában. A hivatalos adatok anyanyelv szerint 1 652 000, nemzetiség szerint pedig 1 620 000 magyarral számoltak. A pártvezetés ezen adatok tükrében kért pontos kimutatást az MNDT-től a romániai magyarságról, annak gazdasági, oktatásügyi kulturális helyzetéről.
Az 1966-os népszámlálásról részletesebben lásd: Nyárády R. Károly és Varga E. Árpád munkáit.

f, Szakiskola	22
g, Inasiskola	8

II. Beiskolázás	
Nappali oktatás	
Gyerekek és tanulók összlétszáma	220 154
ebből	
óvodában	51 985
általános iskolában	148 518
reál-humán líceumban	12 865
művészeti líceumban	209
pedagógiai líceumban	909
szaklíceumban	1337
szakiskolában	3185
inasiskolában	1146

III. Felsőoktatás	
1. Magyar tannyelvű intézmények	1
2. Olyan intézmények, ahol az előadások egy részét magyarul is megtartják	6
3. Magyar hallgatók száma a felsőoktatásban	5979

IV. Magyar gyerekek és tanulók a román tannyelvű oktatási intézményekben

Gyerekek és tanulók összlétszáma	92 933
ebből	
óvodában	22 557
általános iskolában	38 960
reál-humán líceumban	5035
művészeti líceumban	363
pedagógiai líceumban	300
szaklíceumban	6315
szakiskolában	13 323
inasiskolában	6380

C. Magyar nyelvű kulturális intézmények és tevékenységek

Színház és színházi részlegek-tagozatok	6
Opera	1
Bábszínház (szekciók)	3
Népi egyetemek tanfolyamai	244
hallgatók	15 813

D. Magyar nyelvű sajtó	
Napilap	9
Hetilap	11
Kéthavi lap	1
Havonta megjelenő	7
Évharmadonként megjelenő	1
Félévente megjelenő	1
E. Magyar nyelvű kiadói tevékenység	
Magyar nyelven is közlő kiadók	14
Könyvtermés (1973)	
Címek száma	249
Példányszám összesen	2 140 402
Tankönyv (1973)	
Címek száma	126
Példányszám összesen	1 176 060
F. Magyar nyelvű könyvbehozatal (1973)	
Címek száma	258
Példányszám összesen	370 041

A Párt IX. kongresszusát követő időszakban érződött a pártvezetés, Nicolae Ceauşescu elvtárs rendszeres törődése az együttélő nemzetiségek életében felmerülő kérdések megoldásában. A statisztikai adatok tükrözik, hogy pártunk és államunk vezetése egyre jobb körülményeket biztosít hazánk magyar dolgozóinak társadalmi-kulturális fejlődéséhez, a teljes jogegyenlőség szellemében. Országunk magyar lakossága figyelemmel követi és elfogadja azokat a nemzetiségi kérdést érintő tudományos elemzéseket, melyeket Nicolae Ceauşescu főtitkár elvtárs közölt beszédeiben. Különös elégedettségnek örvend a nemzet – és következésképpen az együttélő nemzetiségek – hosszútávú fennmaradására vonatkozó alaptézis. Megjegyzendő, hogy a magyar lakosság bizonyos köreiben tisztázatlan dolgok merültek fel, melyek körül viták zajlanak. Közülük megemlítünk néhányat: „társadalmi és nemzeti homogenizáció" folyamatára vonatkozó tézist nem úgy értelmezik, mint ami elősegíti a két fél még szorosabb közeledését, hanem nagyon egyoldalúan, figyelmen kívül hagyva a főtitkár elvtárs tudományos pontosítását, mely szerint a sokoldalúan fejlett szocializmus építése során a szocialista román nemzet virágzásával egy időben végbemegy az együttélő nemzetiségek felvirágzása is.[83] Megfigyelhető, hogy egyes aktivisták úgy kezelik a román nép és az együttélő nemzetiségek testvériségének ápolását, mintha az csak a nemzetiség feladata lenne. Nem figyelnek arra, hogy a testvériség a kölcsönösség alapelvén nyugszik, mindegyikük jellegzetes értékeinek ismeretén és az irántuk tanúsított tiszteleten. Vita tárgyát képezi, hogy egyes helyeken

83 A társadalmi homogenizáció elvét a hatvanas évek végén dolgozta ki a pártvezetés. Gyakorlatba ültetése, erőteljesebben a hetvenes évek közepétől jelentkezett a területrendezés során bekövetkezett lakosságmozgással és a kulturális intézmények tartalmi működésének egyneműsítésével.

nem törődnek megfelelően a vezető káderek helyes nemzetiségi arányaival, illetve azzal, hogy az együttélő nemzetiségek nyelvét és szokásait ismerő kádereket alkalmazzák, amint az alkotmányban, a törvényekben és a párt utasításaiban áll. A magyar lakosság körében elégedetten nyugtázzák a kultúra és nevelés területén tapasztalható, a nemzetiségek egyenjogúsági elvén alapuló stabil intézményesítést. Ugyanakkor az alap- és középszintű szakmai és műszaki anyanyelvi képzésében mulasztások is előfordulnak. Hangsúlyozzák a szakkifejezések anyanyelvű elsajátításának fontosságát is, aminek mind a termelésben, mind pedig általában véve, a magyar nemzetiségű dolgozók képzésében pozitív hatása van. Felróttak azt, hogy az együttélő nemzetiségek felsorolásakor a „magyarok és székelyek" kifejezést használjuk, mintha két különböző nemzetiségről lenne szó.[84] Azzal érvelnek, hogy a feudális széttagolódás okozta sajátosságaik ellenére, a székelyek a magyar lakosság szerves részét képezik. Felmerül továbbá, hogy egyes - nagyszámú vagy kompakt magyar lakosságot tartalmazó - megyékben és helységekben a közigazgatási, oktatási intézmények feliratait, a helység- és utcaneveket a román mellett magyarul is írják ki.

1974. április 3.

ANIC, fond CC PCR, Secția Organizatorică, dos. 36/1974. 1–7. f. Géppel írt román nyelvű szöveg magyar fordítása.

84 A hatvanas évektől kezdődően a romániai népszámlások során a „székely" is megjelent, mint nemzetiségi kategória.

77.
Emlékeztető a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris üléséről

Bukarest, 1974. április 4.

Péterfi István elvtárs 9.00 órakor nyitotta meg az ülést, a Tanács 147 tagja és 39 meghívott jelenlétében. A napirendi pontok a következők voltak:

-A tanács bürójának beszámolója, majd megbeszélés

-Szervezési intézkedések

A beszámoló bemutatása után 21 elvtárs szólalt fel. Minden hozzászóló mély elégedettségét és örömét fejezte ki Nicolae Ceauşescu elvtársnak az RSzK elnökévé történő megválasztása kapcsán.[85] A hozzászólók ragaszkodásuknak adtak hangot a párt bel- és külpolitikája iránt, értékelve a nemzetiségi kérdés megoldását országunkban. Kiemelték, hogy a párt IX. kongresszusa után, az erős gazdasági-társadalmi fejlődés keretében, számos, a romániai magyar lakosság életét és tevékenységét érintő fontos kérdés is megoldódott. A megbeszélések során számos kérdés merült fel, melyekre néhány javaslat is született. Ezek közül a legfontosabbakat emeljük ki. Szűcs Sándor (Szilágy megye) abbéli reményét fejezte ki, hogy megoldódik egy magyar nyelvű megyei kiadvány megjelentetése. (A megye lakosságának 24%-a magyar). Portik Albert (Beszterce megye): a magyar tannyelvű iskolákban is vezessék be a második idegen nyelv tanítását (az általános iskola második osztályától). Szász János, az Írószövetség titkára: a magyar nemzetiség kultúrája egyoldalúan fejlődik, ugyanakkor a tudományos-műszaki rész komolyan lemaradt a humán jellegű kultúrával szemben. Hozzák létre a romániai magyar irodalom múzeumát, valamint egy Gaál Gábor emlékházat Kolozsváron. Hivatkozott azokra a nehézségekre is, amelyek a sajtónak szánt papír-kvóta visszaállítása következtében jelennek meg. Hamar Márton (Bukarest) egy magyar nyelvű folyóirat létrehozását javasolta a tudomány és technika népszerűsítése érdekében. Gáll Ernő (a *Korunk* főszerkesztője) az interetnikus tudományos kutatások dinamizálását sürgette, rámutatva e tevékenység szervezésében és lebonyolításában felmerülő nehézségekre. Kihangsúlyozta a kölcsönös bizalom szükségességét és kérte, hogy a nemzetiségek jellegzetes problémáinak felmerülésekor egyesek ne magyarázzák azokat „nemzeti elszigetelődésként" vagy követelőző magatartásként. Bisztrai Mária (a kolozsvári Magyar Színház igazgatója) kiemelve a közösség nehéz munkafeltételeit, rámutatott arra, hogy egy új épület építése a színház számára erős ösztönzést jelentene az alkotó munkára. Sütő András (író, Marosvásárhely) hangsúlyozta, hogy a magyar nemzetiségű dolgozók egyes megyei tanácsai gyenge tevékenységet fejtenek ki. Azt javasolta, hogy hozzák létre a magyar nemzetiségű dolgozók tanácsait a municípiumokban, városokban és községekben is, hogy az illető pártszervek segítségére legyenek. Fazekas Imre (a Clujana gyár brigádosa) egy magyar tannyelvű osztály létrehozását javasolta a kolozsvári könnyűipari szakiskolá-

85 Nicolae Ceuşescut 1974. március 29-én választották meg Románia államelnökévé.

ban. Gálfalvi Zsolt (a Szocialista Művelődés és Nevelés Tanácsa bürójának vezetője): azt a hatékony munkastílust, melyet az RSzK magyar nemzetiségű dolgozói tanácsának bürója alkalmaz az RKP KB Titkársága vezetésével, gyökereztessék meg azon megyei tanácsok tevékenységében is, ahol az elvégzett munka kívánnivalót hagy maga után. Annak ellenére, hogy a nemzetiségek képviselete nem mennyiségi, hanem minőségi kérdés, az utóbbi időben mégis lecsökkent e képviselet szintje mind a Szocialista Művelődés és Nevelés Tanácsánál, mind pedig a Nevelés- és Oktatásügyi Minisztériumnál. Torró Tibor (Temesvár): a magyar nemzetiségű tanárok számára nyári előadásokat kell szervezni anyanyelvükön, hogy műszaki-tudományos ismereteiket felfrissítsék, és elsajátítsák az új terminológiát. Helyezzenek el Temesváron emlékplakettet Bolyai János tiszteletére, nevezzenek el a tudósról egy utcát, valamint a magyar tannyelvű líceumot, mivel a matematikus éppen e városban való tartózkodása idején fedezte fel a nem-euklidészi geometriát. Bodor Pál (főszerkesztő a Román Televíziónál) a szociológiai és filozófiai kutatások fejlesztését javasolta a nemzetiségi kérdés különböző aspektusaira nézve, annak érdekében, hogy a döntések még inkább megalapozottak legyenek. Úgy gondolja, hogy nem kell lemondani a székelyudvarhelyi *Siculus* hazai könnyűzene fesztiválról.[86] A kölcsönös ismeretség szellemében nagyobb erőfeszítéssel terjesszük az együttélő nemzetiségek kulturális és történelmi értékeit a román nép körében, mindenekelőtt a fiatalok és a gyerekek között.

Takács Lajos professzor álláspontjáról különálló jegyzet készült.[87]

Miron Constantinescu

1974. április 4.

ANIC, fond CC PCR Secția Organizatorică, dos. 36/1974. 13–17. f. Géppel írt román nyelvű emlékeztető magyar fordítása.

86 A székelyudvarhelyi Siculus könnyűzenei fesztivált 1970-ben szervezték meg először az RTV magyar nyelvű adásával közösen. A fesztivál 1973-ban szűnt meg.

87 Takács Lajos az előző üléseken megszokott hangnemen változtatva hosszas jegyzékben sorolta a kisebbségi problémákat. Takács felszólalásáról részletesebben lásd: Vincze: *Történeti kényszerpályák ... i.m.* 311–313. p.

78.
Péterfi István hozzászólása a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak együttes ülésén

Bukarest, 1974. április 5.

Péterfi István elvtárs: *[...]*[88] Tisztelt főtitkár elvtárs, annak az emlékezetes napnak a visszhangja, melyen Önt kinevezték Románia Szocialista Köztársaság elnökévé, fellelhető volt abban a lelkes, szeretetteljes és – a párt politikája és az Ön személye iránt – elkötelezett hangulatban is, amelyben a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának plenáris ülése zajlott. Tanácskozásunknak ebben a lendületes légkörében a következő elvtársak szólaltak fel: Szűcs Sándor, Takács Lajos, Pongrácz Mária, Portik Béla, Székely Zoltán, Szász János, Újvári Erzsébet, Hamar Márton, Steklács László, Gáll Ernő, Bisztrai Mária, Sütő András, Fazekas Imre, Gálfalvi Zsolt, Sós Endre, Lőrincz László, Torró Tibor, Szabó Sándor, Kazinczi Jenő, Balogh Sándor és Bodor Pál. A beszámolók és a résztvevők hozzászólásai nyomán kidomborodott, hogy a tanács előző plenáris ülése óta eltelt időszak gazdag volt politikai eseményekben, melyek mély hatással bírnak népünk életére. Értékelték a Párt Országos Konferenciájának dokumentumait, valamint az Ön által bemutatott beszámolót, mely kielemezte a nép lendületes munkájának eredményeit, melyet a szocialista társadalom megvalósítása érdekében fejtett ki, valamint merész képekben villantotta fel a jövőt, a szocialista Románia fényes távlatait. Plenáris ülésünk hangsúlyozta a pártpolitika szerepét és fontosságát, mely a szocialista román nemzet felvirágoztatására, a termelőerőknek az ország területén való kiegyensúlyozott fejlődésére, a dolgozók egységének és testvériségének megszilárdulására, a szocialista demokrácia elmélyítésére és kiszélesítésére irányul. A plenáris ülés elégedettségét fejezte ki a párt külpolitikája iránt, mely dialektikus egységet képez belpolitikánkkal, valamint Romániának a nemzetközi téren való növekvő presztízse iránt. Mint az állampolgárok jogegyenlőségét biztosító intézkedések egyik fő összetevőjét, kiemelték az összes megyében megtapasztalható növekedést, a mezőgazdaság modernizálását. A plenáris ülés keretében hosszasan elemeztük a magyar nemzetiségű lakosság keretében kifejtett politikai-ideológiai és kulturális-nevelői munkát, mindezt a párt Országos Konferenciájának határozatai és a főtitkár elvtársnak Tanácsunk 1971-es plenárisán megtartott beszéde szellemében.

Ami a politikai-ideológiai munka irányultságát és tartalmát illeti, kidomborodott a magyar dolgozók tájékoztatására irányuló érdeklődés, a következő témákról: a párt kül- és belpolitikájának értelme és jelentősége, a mai gazdasági-társadalmi fejlődés irányai, a szocialista etika és méltányosság elveinek elsajátítása és alkalmazása, a szocialista hazafiság szocialista öntudatának, az internacionalizmusnak a fejlődése, a román és az együttélő nemzetiségű dolgozók testvériségének megerősítése, a párt világról és életről alkotott forradalmi szellemű, marxista felfogásának következetes

88 Az általános jellegű bevezetőt nem közöljük.

támogatása. A kulturális-nevelői munka területén kiemeltük - számos cselekedet és példa alapján - a tudomány terjesztését segítő tevékenység eredményeit, az amatőr művészeti mozgalom kiterjedését, a folklór támogatását, fesztiválok, évfordulók és megemlékezések szervezését. Elégedetten nyugtáztuk, hogy hazánkban széleskörű magyar nyelvű publicisztikai tevékenység zajlik, hogy az ezen a nyelven megjelenő újságok és folyóiratok ugyanolyan feltételekkel rendelkeznek, mint a román nyelvűek; széles lehetőségekkel bírnak a párt politikájának megvalósítása, a szocialista öntudat és a dolgozó tömegek új szellemi életének fejlődése terén. Hasonlóképpen nagyra értékeltük a magyar nyelvű rádió- és tévéműsorok sikerét, valamint a politikai-ideológiai és kulturális-nevelői munka más vonásait is.

Ugyanakkor a plenáris ülés figyelmét magára vonta néhány lemaradás is. Javaslatokat tettek a munka ösztönzésére a továbbiakban, valamint a különböző tevékenységek szintjének emelésére. A javaslatok elsősorban az anyanyelvű politikai-ideológiai és kulturális-nevelői munka további fejlesztésre vonatkoztak, arra, hogy az összes állampolgár körében fokozzák a román és az együttélő nemzetiségű dolgozók közti egység és testvériség megszilárdítására irányuló munkát, biztosítsák a tudomány és az amatőr művészegyüttesek műsortervének terjesztéséhez szükséges anyagokat. Más javaslatok: a könyvtárak könyvellátásának fokozatos javítása, a népi egyetemek és múzeumok tevékenységének javítása, a figyelem fokozása a magyar nemzetiségű káderekre kulturális téren való bevonása, előléptetése és kiképzése iránt. Hasonló javaslatként elhangzott, hogy a politikai és kulturális-nevelői munka tartalmának, formáinak és módszereinek tökéletesítése keretében a továbbiakban figyeljenek majd mind a kompakt magyar településekre, mind pedig a vegyes lakosságúakra.

Kiemelkedő eredményeket tapasztalhattunk az irodalmi és művészeti alkotások terén is. A magyar képzőművészek a rendelkezésükre álló körülményeket jól kihasználják, amit a művészeti tevékenység nagysága és tartalma tanúsít. Például, ha az irodalmi alkotásokra gondolunk, túlzás nélkül megállapíthatjuk, hogy Romániában valóságos magyar irodalmi alkotóbázis alakult, mely szocialista irodalmunk kincsestárát nem csak egy jellegzetes színnel gazdagítja, hanem valódi értékekkel is. A tavalyi év folyamán megjelent 183 szépirodalmi könyvcím - 1 800 000 fölötti példányszámban - újból azt bizonyítja, hogy szerzőik, testvéri egységet alkotva a román és a többi együttélő nemzetiségű írókkal, határozottan részt vesznek a pártpolitika megvalósításának hatalmas munkájában, odaadóan szolgálják a dolgozók szocialista szellemben való nevelésének ügyét, foglalkoztatja őket az olvasók látókörének szélesítése, érzelmeik gazdagítása és nemesítése. A magyar nyelvű könyvek megjelenése tekintetében a plenáris az utóbbi évek tematikai átstrukturálásának fontosságát hangsúlyozta, mivel hosszú időn keresztül a szépirodalom majdnem kizárólagosan uralta a magyar nyelvű könyvkiadást. Ezen fejlődés következtében finom eltolódás következett be az anyanyelvű kiadói tevékenység modernizálása fele. Ugyanakkor az következett ebből, hogy a szépirodalmi könyvkiadók különleges figyelmet szentelnek a klasszikus és kortárs román irodalmi alkotások fordításainak, abban a mélységes meggyőződésben, hogy a műfordítások hozzájárulnak a kölcsönös megismerés javulásához, vagyis egy megala-

pozott kölcsönös tisztelet kialakulásához is, mely alapvető elem az egész nép egysége megszilárdulásának a folyamatában. Tanácsunk plenáris ülése megelégedését fejezte ki az itt részletesen vázolt eredményekkel kapcsolatosan, kiemelve ugyanakkor néhány aspektust a könyvkiadás és - terjesztés valós követelményeiről, lehetőségeiről. Így kihangsúlyozták a könyvkiadói tevékenység folyamatos ideológiai irányításának szükségességét, a románról magyarra és fordítva történő fordítások ösztönzését, az anyagi keret folyamatos bővítését a piac magyar nyelvű könyvekkel való ellátása érdekében, kompetens káderek biztosítását minden olyan kiadónál, amely az együttélő nemzetiségek nyelvén ad ki könyvet, a könyvimport elősegítését a jövőben is a pártpolitika szellemében, a kiadói termelés struktúrájának további javítását, az iskolai programban előírt kötelező olvasmányok lefedésére tett erőfeszítések fokozását, stb.

A plenáris ülés munkálataiból kiderül, hogy hazánk magyar dolgozóit különösen foglalkoztatják az anyanyelvű oktatásra vonatkozó kérdések. Megvizsgálva a magyar iskolahálózatot azt látjuk, hogy az nagyvonalakban követte az országos iskolahálózatban végbement változásokat. Fejlődött az óvodai oktatás, megszilárdult az általános iskolák hálózata, a reál-humán és a szaklíceumok aránya az utóbbiak javára tolódott el. Örülünk annak, hogy az 1974-75-ös iskolai évre felvázolt tervekben a magyar nyelvű iskolahálózatot érintő változások jelentéktelenek. Mégis úgy gondoljuk, hogy hasznos lenne megvizsgálni, hogy a magyar fiatalok az általános iskola elvégzése után hogyan tudják tanulmányaikat az anyanyelvükön folytatni. A hozzászólók elégedetten nyugtázták, hogy a minisztérium vezetőségét foglalkoztatta a magyar nyelvű oktatás tartalmának és általános színvonalának a növelése. Intézkedéseket hoztak új tankönyvek kiadására és a meglévők egy részének a javítására, azon fáradoztak, hogy az iskolákat didaktikai anyaggal lássák el, tökéletesítették az anyanyelv és irodalom tanítását és új, modern és hatékony alapokra helyezték a román nyelv tanítását és elsajátítását. Szem előtt tartva, hogy az Oktatásügyi Minisztérium segítőkészen állt hozzá tanácsunk bürójának javaslataihoz, a minisztérium figyelmébe ajánljuk azt a problémát, hogy a román és magyar lakosságú helységekben az óvódás gyerekeknél hagyják meg a tanítási nyelv szerint szervezett csoportokat, bizonyos tevékenységeket pedig - énekek, közös játékok - román és magyar nyelven tartsanak.

A továbbiakban, ami a felszólalások tartalmát illeti, fontosnak tartjuk felvázolni a következő értékeléseket és javaslatokat: a magyar nemzetiségű paraszti tömegek politikai és szakmai nevelésének a megerősítése és szélesítése a Falvak Dolgozó Népe című folyóirat fejlesztésével és javításával (mely a jelenlegi profiljával csak részlegesen elégíti ki a reális kéréseket), valamint a tudományos materialista nevelés biztosítása egy tudományt népszerűsítő anyanyelvű folyóirat létrehozásával. A négy magyar lap (*Utunk, Korunk, Igaz Szó, A Hét*) példányszámának és terjedelmének a lecsökkentésére hozott intézkedések felülvizsgálata.[89] Ezek a folyóiratok, különleges helyzetüknél fogva, nem csak az irodalmat és a társadalomtudományokat kell kiszolgálják, hanem az arculatukban

89 A papírkészlettel való takarékosság jegyében 1974-ban az írott sajtóban terjedelmi korlátokat vezettek be. Az előírások a román nyelvű sajtóra is érvényesek voltak, de az amúgy is szűkös lehetőségekkel bíró kisebbségi sajtót súlyosabban érintette.

a román lapok (pl. *România Liberă, Luceafărul, Viata Românească, Tribuna, Steaua, Arta plastică, Muzica, Cinema, Teatru, Viitorul social, Revista de filozofie, Probleme economice,* stb.) feladatköreiből is tartalmazniuk kell különböző témákat. Rámutattak, hogy a televízió magyar nyelvű adásának új, hétfői formája nagy elégedettséget váltott ki és javaslatokat tettek az adás időtartamának növelésére. Hasonlóképpen javaslat született Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak a municípiumi, városi és községi szintű megalakulására.

Egyes hozzászólók annak a szükségességét hangsúlyozták, hogy széleskörű elméleti tevékenységet kell folytatni és szociológiai felméréseket kell készíteni a nemzetiségi kérdés bizonyos aspektusaira vonatkozóan, a pártfőtitkár által megszabott irányvonalak szellemében. Rámutattak arra, hogy egyes tisztázatlan elméleti kérdések miatt önkényes interpretálások látnak napvilágot, amelyek negatívan befolyásolják a munka menetét. Az ilyen hozzáállások vagy a román nemzet és az együttélő nemzetiségek közti történelmi folyamat törvényszerűségének hibás értelmezéséhez, vagy az elszigetelődés veszélyének hamis vészjelzéséhez kapcsolódnak. Egyes felszólalók annak a szükségességét hangsúlyozták, hogy fokozottabban kell figyelni az anyanyelvnek az állami közigazgatásban való használatáról szóló előírások betartását valamint azt, hogy a vegyes lakosságú régiókban az együttélő nemzetiségek soraiból biztosítsanak kádereket. Javaslat született arra vonatkozólag, hogy a kölcsönös megismerés érdekében tegyenek nagyobb erőfeszítéseket az együttélő nemzetiségek kulturális értékei és történelmi múltjuk népszerűsítésére a román lakosság körében, főleg a fiatalság és a gyerekek soraiban.

Mélyen tisztelt főtitkár elvtárs, tudatában vagyunk annak, hogy a jelen korszak kihívásai arra köteleznek minket, hogy a jövőben - következetesen alkalmazva az Ön utasításait, programbeszédeinek téziseit, mint megannyi energiát és lelkesedést adó forrást - még hatékonyabban járuljunk hozzá a mindenapi életben felmerült problémák megoldásához. Ennek szellemében biztosítjuk Önt a magyar nemzetiségű dolgozók aktív és szerves részvételéről az egész nép építő lendületében, melyet a X. kongresszus és az Országos Konferencia határozatainak a megvalósítására szentelnek. Ezáltal új megvalósításokkal fogadnák a hazának a fasiszta iga alól való felszabadulása 30. évfordulóját és a párt XI. kongresszusát. A haza történelmének ezt a tündöklő évét azzal tiszteljük meg, hogy a közös haza virágzását következetesen szolgáljuk, alkotó tevékenységgel, kifejezvén ez által az Ön - a párt vezére, România Szocialista Köztársaság első elnöke - iránti mélységes bizalmunkat és odaadásunkat.

Köszönöm. (Taps)

ANIC, fond Secția Organizatorică, dos. 38/1974. 4–13. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

79.
Domokos Géza hozzászólása a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak együttes ülésén

Bukarest, 1974. április 5.

Miron Constantinescu elvtárs: Átadom a szót Domokos Géza elvtársnak.

Domokos Géza elvtárs: Mélyen tisztelt főtitkár elvtárs, tisztelt elvtársak, megilletődve és nagy örömmel csatlakozom ahhoz, amit a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának tagjai eddig elmondtak: lelkiismeretükre hallgatva megindító hódolattal adóztak erről az emelvényről Románia Szocialista Köztársaság első elnökének, kifejezték az Ön hazafias, nemzetközi harcos, illetve államférfiúi erényeibe vetett határtalan bizalmukat. Ceauşescu elvtárs, jól ismert az igazság, miszerint azok, akik elsajátítottak egy változásra képtelen elméletet, mely mindig azonos önmagával, mely nem képes felhívni a figyelmet a dolgok komplexitására, az árnyalatok sokaságára, azok a tehetetlenség tanához csatlakoztak, mely dialektikus módon átalakul tehetetlenséggé. Akiknek nincs merészségük állandóan elemezni a tettek formáit, alávetni azokat a folyamatos kritika ellenőrzésének, azok elkerülhetetlenül beleesnek a rutin hibájába, a mozdulatlanságba. A lenyűgöző energia, az Ön nyitott lényének fáradhatatlan kezdeményezőképessége, az új gondolatok és opciók állandó megteremtése éppen ennek a felfogásnak az ellenkezője. [...][90] A marxizmus teoretikusai, a forradalom és a szocializmus összes harcosa egy egyszerű, vitathatatlan, de nem egyszer semmibe vett igazsággal álltak, állnak és fognak szembe állni. A dialektikus és történelmi materializmus nem egy dogma, hanem a tettek vezérfonala. Az elméleti és gyakorlati társadalmi tevékenység, kommunista pártunk és a román állam bel- és külpolitikája – melyet oly találóan jellemez az Ön személyisége – nap, mint nap helyesnek és hosszú életűnek bizonyul éppen azért, mert figyelembe veszi ezt az egyszerű igazságot, amely gyakran csak nagy nehézségek árán tör magának utat a valóságban, a gyakorlatban. Az Ön egyhangú megválasztása az ország legmagasabb és legfelelősségteljesebb állami funkciójába garanciát jelent – amint azt az ünnepélyes beiktatási esküben is elmondta – arra az útra, amelyen szilárdan folytatjuk az utat a haza dicsőségéért, az állampolgárok jólétéért és méltóságáért. Teljes szívemből csatlakozom az elvtársak által tegnap kifejezett jókívánságokhoz, hogy minden, amihez hozzáfog, inspirálja, szüntelenül bátorítsa a népét és államát szerető vezető odaadását, a tapasztalt kommunista határozottságát, az emberséges ember bölcsességét.

Tisztelt elvtársak, a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának tagjaként részt vettem e közösségi szerv minden munkálatában, lehetőségem nyílt minden felmerülő kérdéssel kapcsolatban kifejtenem a véleményemet a teljes véleményszabadság feltételei között. Értékeléseket, ellenvetéseket fogalmazhattam meg, javaslatokat tehettem, mindezt anélkül, hogy attól kellett volna tartanom, hogy félreértenek, illetve azzal a meggyőződéssel, hogy ha igazam van, ha az érveim érvényesek, az önökkel megosztott

90 Olvashatatlan mondatrész.

gondolataim megalapozottak, akkor ezeket figyelembe veszik. Ha pedig valamiben tévednék, akkor elvszerűen - bizalommal és elvtársi gondoskodással - kijavítanak. Teljes elismerésemet fejezem ki a KB Titkárságának bürónk tevékenységének figyelmes igazgatásáért, aminek köszönhetően munkánk - amint az a tegnapi beszámolóból is kiderült - az utóbbi nyolc hónap folyamán figyelemre méltó folyamatossággal és nyilvánvaló, végsőkig tartó igyekezettel jellemezhető. Úgy gondolom, hogy a büró konzultatív jellegéből kiindulva, szükséges állandóvá tennünk azt a jó szokást, miszerint e megválasztott szerv tagjainak a tudomására hozzuk azokat az állásfoglalásokat vagy határozatokat, amelyeket a pártvezetés vagy a döntőképes szervek hoztak javaslataink alapján. Ezáltal még erőtejesebb lesz az ösztönző erő, hogy aktívan, a hasznosság meggyőződésével vegyünk részt a felmerülő kérdések tanulmányozásában, az indítványok megfogalmazásában. Ugyanakkor kötelezve érzem magam, hogy sajnálatomat fejezzem ki, amiért tanácsunk már bő három éve nem volt összehívva, így nem volt lehetősége kollektíven megfelelni a pártdokumentumban - melynek alapján létrejött - lefektetett feladatoknak, képtelen volt a működési szabályzatba foglalt hatáskörét ellátni.[91] Ez a következőkben állna: a SzEF keretében részt venni a legfontosabb párt- és állami kérdések, társadalmunk általános haladására vonatkozó intézkedések megvitatásában, hozzájárulni a szocialista hazafiság műveléséhez és a magyar nemzetiségű állampolgárok szocialista öntudatának a felemeléséhez, segíteni a párt Központi Bizottságát, az állami és társadalmi központi szerveket a magyar nemzetiség sajátos problémáinak megvizsgálásában, annak érdekében, hogy megfelelő, társadalmunk és e nemzetiséghez tartozó állampolgárok általános érdekeivel összhangban levő megoldások szülessenek. Örömmel tapasztalom azonban azt a figyelmet és pontosságot, amivel a Tanács jelen plenáris ülését előkészítették. Ugyanakkor szeretném kifejezni meggyőződésemet, miszerint a SzEF következő kongresszusának határozatai alapján a mi tanácsunk tevékenysége is új impulzust kap, pontosítják - a jelenlegi időszaknak megfelelően - a feladatait és működési lehetőségeit, hogy szocialista demokrata rendszerünknek egy reprezentatív szerve lehessen, legyen képes arra, hogy saját munkastílust alakítson ki, hogy maximális politikai és ideológiai igényességnek, egyértelmű közhasznosságnak adja tanújelét. Természetesen, ne feledje egy pillanatig sem, hogy a nemzetiségi kérdés - mely elméleti, politikai szempontból véglegesen és visszavonhatatlanul megoldódott, de ami, mint minden társadalmi jelenség, gyakorlati tevékenység - nem vonhatja ki magát a kritikai értékelések, az élet által megkövetelt pozitív irányú változtatások alól. Ez a kérdés tehát figyelmes, elméleti megközelítést igényel, a tények aprólékos ellenőrzését, a törekvések objektív megbeszélését, elemzését, az eredmények higgadt mérlegelését, és végül a felmerülő választási lehetőségek józan megítélését. Mindezt annak tudatában állítom, hogy mind az esetleges hiányosságok felnagyítása, mind a kishitű, kispolgári látásmód ebben a kérdésben ugyanannyira kártékony, mint egyes hiányok és hibák kényelmes elkendőzése, tudatos csökkentése - sokszor kizárólag személyes okokból, melyek nem idegenek a karrierista törekvésektől. Ebből a szemszögből egyetlen dolog

91 Az MNDT plenáris ülését utoljára 1971-ben hívták össze.

szolgálhat a politikai gondolkodás és moralitás útmutatójaként: a pártban, a pártvezetésben való bizalom, a tisztesség és kommunista lelkiismeretesség értékeibe vetett bizalom, a rációba, jóérzésbe, szocialista társadalmunk önképző erejébe vetett bizalom.

Az RKP soha – sem az illegalitásban, sem kormányzópárti minőségében – nem kezelte a nemzetiségi kérdést (mint ahogy a hatalomért való harc és a szocializmus építéséért tett erőkifejtés egyik kérdését sem) statikusan, absztrakt módon, hanem forradalmi programjának élő, konkrét szellemiségében. Hazánk kommunistái mindig azt vallották, hogy a marxi–lenini felfogásban értelmezett nemzetiségi kérdést nem lehet csak a gazdasági, nyelvi vagy történelmi, kulturális vonzatára redukálni, mert ez egy sokkal összetettebb, gazdasági–politikai, társadalmi–kulturális és jogi valóság. A párt nem mellőzi, nem mellőzheti ezen összetevők egyikét sem, és teljes komplexitásukban kezeli ezeket, a társadalmi fejlődés szakaszainak megfelelően. A nemzetiségi kérdést – Ön, főtitkár elvtárs, már nem egyszer kifejtette ezt a tézist – nem úgy kezeli, mint egy taktikai, konjunkturális kérdést hanem, mint a szocialista és kommunista társadalom általános építési stratégiájának egyik alapvető problémáját. Innen ered, gondolom, ennek a politikának az egységes jellege is, ami határozott és igazságos alkalmazást eredményez az egész ország területén, ott is, ahol a kisebbség kompakt tömböt alkot, és azokban a helységekben is, ahol két vagy több nemzetiséghez tartozó állampolgár él egymás mellett. Természetesen, megyénként előfordulhat néhány különbség a gyakorlati alkalmazás során, bizonyos helyi sajátosságoknak megfelelően, de ennek a politikának a tartalma, demokrata, humanista jellege nem hagyható figyelmen kívül sem tudatlanságból, sem tájékozatlanságból, sem egyszerű kényelmességből.[92] Ami az óvodai és iskolahálózatok szervezését és működését illeti, elsősorban a szakiskolákét, az anyanyelvű kulturális–nevelői tevékenységet, továbbá az együttélő nemzetiségek soraiba tartozó káderek kiválasztását és előléptetését, a megyei tanácsok tevékenységét, végezetül pedig, ami a kétnyelvű feliratok létezését illeti, megyéről megyére értékelendő különbség tapasztalható, ami az illető hely politikai légkörét is befolyásolja. Nem hinném, hogy felfogásbeli, objektív különbségekről lenne szó, inkább hajlok arra, hogy azt gondoljam, hogy – mint a gazdasági, társadalmi, kulturális élet más aspektusai esetében is – interpretálásról és szubjektív jellegű hozzáállásról van szó, az illetékesek döntőképességéről, ismereteiről, tapasztalatairól és az emberi értékükről, nemzetiségtől függetlenül.

Elvtársak, számunkra, akik itt jelen vagyunk, valamint azok számára, akiket képviselünk, a 30 évvel ezelőtti felszabadulás, a szocializmus építésének eredményei, a megnyíló anyagi és szellemi civilizáció távlatai egyedi lehetőséget nyújtanak. Az a nemzedék lehetünk, amely mélyrehatóan és visszafordíthatatlanul megvalósítja e föld összes fiának az egységét, legyenek azok románok, magyarok, németek, szerbek, ukránok, zsidók vagy más nemzetiségűek. Az a nemzedék – mely az Ön lelkesítő példáját követve, főtitkár elvtárs – nemcsak megérti a nehéz, nem ritkán drámai történelem tanításait, hanem azokat az RKP vezetésével alkalmazni is tudja a tudományban és a társadalmi életben. Az a nemzedék, amely a felvilágosult elődök álmait, a testvériség nemes eszméjét át tudja alakítani, amint azt a nagy román hazafi

92 Domokos e taktikai jellegű megfogalmazással gyakorlatilag azt – a már régebben is elhangzott – a panaszt próbálta tolmácsolni, miszerint alsóbb szinteken a párt és a közigazgatási szervek nem tartják be a törvény által elvileg biztosított kisebbségi jogokat.

és demokrata, dr. Petru Groza szerette mondani, a jelen és a közös jövő megannyi példás, tartós tettévé. Ebben a nagyszerű alkotásban ösztönzést és ünnepélyes pillanatokat jelentenek az Ön szavai, elnök elvtárs, melyek a Nagy Nemzetgyűlés ünnepi kupolája alatt, az egész ország előtt hangzottak el: „Abból a tényből kiindulva, hogy országunkban évszázadok óta más nemzetiségű állampolgárok is élnek, szilárdan harcoltunk, hogy a társadalom keretében megvalósuljon a dolgozók teljes jogegyenlősége és a munkában és harcban való testvérisége, nemzetiségtől függetlenül; folyamatosan szem előtt tartottuk a történelem tanulságait, melyek törvényerővel igazolják, hogy csak szoros összetartásban és a teljes jogegyenlőség feltételei között tudják a dolgozók legyőzni a kizsákmányolást, csak így tudják megszerezni hazájuk függetlenségét és szabadságát, legyőzni bármely nehézséget, biztosítani a társadalom haladását, életet adni a szabadság és társadalmi igazság eszményének, felépíteni hazánkban a szocializmust."[93] Híven követjük ezt a hívó szót, méltók leszünk arra a megtiszteltetésre, hogy Önnel együtt haladjunk előre, elnök elvtárs. (Taps)

ANIC, fond Secția Organizatorică, dos. 38/1974. 24–30. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

93 Ceauşescunak ezt, a hatvanas évek végén, a „szocialista nemzet" tartalmának megfogalmazásakor tett kijelentését ebben az időszakban folyamatosan érvként használták a nemzetiségi kérdésben. A szocialista nemzetről részletesebben lásd: Nicolae Ceauşescu: *A nemzet és az együttlakó nemzetiségek korunkban.* Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1984.

80.
Nicolae Ceauşescu hozzászólása a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak együttes ülésén

Bukarest, 1974. április 5.

Nicolae Ceauşescu elvtárs: [...][94] Elmondhatjuk, hogy a Romániában végbement történelmi átalakulások megvalósításában, melyek a kapitalista és földesúri kizsákmányolás, a mindenféle egyenlőtlenség, többek közt a nemzetiségi egyenlőtlenség teljes és végleges felszámolásához, a haza felvirágzásához és a nép jólétéhez vezettek, jelentős szerepe volt annak az állandó törődésnek, amely biztosította az ország különböző térségeinek a fejlődését, a termelőerők racionális elosztását. Az 1967-es közigazgatási átszervezés még inkább biztosította az ország harmonikus gazdasági fejlődését, az összes megye iparosítását.[95] Mindenfele új ipari központok jelentek meg, beleértve a magyar, német, szerb és más nemzetiségek által lakott vidékeket is. Az elmondottakat csak éppen azzal szeretném illusztrálni, hogy Marosvásárhely jelentős vegyipari központja lett Romániának, hogy Hargitában[96], amelyet megyeközponttá alakítottak át, néhány év alatt jelentős számú vállalatot létesítettek, többek között a gépgyártásban, hogy Kovászna megye is jelentős ipari fejlődésen ment keresztül. A felsorolt megyék ugyanolyan mértékben fejlődtek, mint Vaslui, Botoşani, Suceava.[97] Amint látják, azokra a megyékre utalok, amelyek ipari szempontból visszamaradottak voltak. Az iparilag fejlettebb megyékben (mint pl. Szeben, Arad, Argeş), az ipar szerepének növekedése, hogy úgy mondjam, természetesebb jelenség. A többi, elmaradottabb megyének a fejlődése viszont azt mutatja, hogy a párt és a pártvezetés állandó jelleggel gondoskodik a termelőerők minél racionálisabb megosztásáról az ország területén. Ez meghatározó elem társadalmunk általános fejlődésében, a dolgozók jólétének növelésében. Ez jelenti végső soron a meghatározó tényezőt az összes dolgozó teljes jogegyenlőségének megvalósításában, nemzetiségtől függetlenül. Azért hangsúlyozom ezt, mert úgy érzem, hogy nem érthető eléggé, hogy pártunk marxista-leninista politikájának megvalósítása érdekében a nemzetiségi kérdésben, mindig a társadalmi haladás, szocialista rendszerünk meghatározó tényezőjéből kell kiindulnunk: a termelőerők fejlesztése és racionális elosztásuk biztosítása az ország egész területén. Csak úgy teremthetünk reális feltételeket a dolgozók teljes jogegyenlőségének, ha következetesen cselekszünk ebben az irányban. Ugyanakkor szeretném kihangsúlyozni pártunk és államunk állandó gondoskodását a következő szocialista alapelvek megvalósításáról: társadalmi igazságosság és méltányosság, a nemzeti jövedelem szétosztása, a dolgozók javadalmazása az elvégzett tevékenység, a munka mennyisége és minősége, a társadalom fejlődéséhez való hozzájárulásuk függvényében.

---

94 A beszédből csak a kisebbségi kérdésre vonatkozó konkrét utalásokat közöljük.
95 Az adminisztratív reformról bővebben lásd a bevezető tanulmány erre vonatkozó fejezetét.
96 Valószínűleg Hargita megye központjára, Csíkszeredára gondolt.
97 A székelyföldhöz hasonlóan gazdaságilag elmaradott moldvai megyék. Lásd a bevezető tanulmány erre vonatkozó fejezetét.

Annak a szocialista elvnek a megvalósítása, melyért mindig is harcoltunk, és amely kimondja az egyenlő munkáért járó egyenlő mértékű javadalmazást, nemzetiségtől, nemtől vagy életkortól függetlenül, az egyik nagy vívmánya hazánk új társadalmi rendjének, egy rendkívüli jelentőségű tényező a teljes jogegyenlőség megvalósításában. Az elmúlt 30 év sikereiről, a sokoldalúan fejlett társadalmunkban elért megvalósításokról lévén szó, első helyen kell említenünk a nemzetiségi kérdés marxista-leninista megoldását. Ez nagy győzelmet jelent, olyan megvalósítást, mellyel pártunk méltán büszkélkedhet. Következetesen a materialista-dialektikus felfogás szellemében cselekedve elmondhatjuk, hogy mindent megtettünk és mindent megteszünk a nemzetiségi kérdés, az együttélő nemzetiségek problémáinak megoldása érdekében, mindezt a szocialista alapelvekkel összhangban, biztosítva a dolgozók szolidaritásának folyamatos erősítését: összefogásukét egy új jövőért vívott harcban - hazánk szocialista és kommunista jövőjéért. (Erős taps) [...][98]

Ugyanakkor, a romániai valóságból kiindulva, marxista-leninista nemzetiségi politikánk alapján, állandó figyelmet szenteltünk minden nemzetiség nyelvén való oktatás fejlődésének, létrehozva a feltételeket ahhoz, hogy a fiatalok olyan nyelven tanulhassanak, amit a legjobban beszélnek. Nem kívánok adatokat bemutatni, ezeket Önök mind ismerik. Biztos dolog, melyet senki sem vitathat, hogy ma már nem létezik olyan román, német, magyar vagy más nemzetiségű fiatal, aki ne tanulhatna azon iskolák egyikében, amelyekben szeretne. Az oktatás kérdéseinek megoldásában természetesen vannak hiányosságok. Legtöbbjük általános jellegű; amúgy beszéltünk már róluk az egy évvel ezelőtti plenáris ülésén is, és előtte is. Ezek a hazai oktatás előkészítésének, megszervezésének teljes folyamatára vonatkoznak, az élethez, a gyakorlathoz való állandó alkalmazásához. A tegnapi és mai hozzászólásokban szó volt néhány jellegzetes hiányosságról is, melyek kétség nélkül magukra vonják a figyelmet. Minden olyan kérdést meg kell oldani, melyek az oktatás megfelelő fejlődésében nehézséget jelentenek. Gondolok itt, nem csak az általános jellegűekre, hanem azokra is, melyek egyik vagy másik nemzetiséget érintik. Ebben a tekintetben szem előtt kell tartanunk, hogy a mai viszonyok között nem csak és nem elsősorban azzal kell foglalkoznunk, hogy hogyan zajlik a tanítás egyik vagy másik nyelven - habár ennek is megvan a fontossága -, hanem főleg az oktatás tartalmával, függetlenül az ismeretek átadásának nyelvétől. Ugyanakkor - és erre a dologra is utaltam ezelőtt három évvel, négy évvel, és más körülmények között is, amikor az együttélő nemzetiségekkel találkoztam a megyékben - szem előtt kell tartanunk, hogy a mai és holnapi ifjúságnak, a szocializmus és kommunizmus építőinek, határtalan lehetőségei kell legyenek arra, hogy az ország bármely részén dolgozhassanak, bármilyen tevékenységi területen. Manapság, amint azt tudják, széleskörű nemzetközi együttműködést építettünk ki, egy sor vegyes társaságot hoztunk létre és több ezer embert kell küldenünk különböző országokba dolgozni. Az egyik feltétel amit a külföldre menőknek állítunk az, hogy megtanulják az illető ország nyelvét. Ha nem ismerik a nyelvet,

98 Ceaușescu hozzászólásából csak azokat azokat a részeket közöljük, amelyek közvetlenül a romániai magyarságra vonatkoznak.

semmit sem tudnak ott csinálni. Ez azt jelentené, hogy megsértjük valamilyen módon valakinek a nemzeti érzéseit, mondván, hogy ha például egy arab országban akar dolgozni, akkor tanulja meg az arab nyelvet? Meg kell értsük, hogy manapság már szükségszerűség egy másik nyelv elsajátítása. Románia állampolgárai számára hasonlóképpen szükséges a román nyelv ismerete. Ha valaki vaskohász szeretne lenni, akkor Vajdahunyadra vagy Galaţira kell mennie dolgozni. Nem létesíthetünk minden megyében vaskohászatot! Ha valaki egy atomerőműben szeretne dolgozni, akkor ott - még ha teszem fel Hargitában is építünk majd egyet, ami távlatilag tervbe van véve - egyetlen nyelvet kell beszélnie. A gyárakban nem szervezhetjük meg a munkát fordítók bevonásával. Szeretném, ha jól értenének. Beszéltem már erről máskor is, de úgy érzem, hogy egyes elvtársak, habár jó szándékkal indulnak, még mindig bizonyos elavult mentalitásoknak a rabjai, ami a régi egyenlőtlen munkakörülmények eredménye. [..][99]

Ami az általános nevelői tevékenységet illeti, művészeti intézmények gazdag hálózatával rendelkezünk az együttélő nemzetiségek számára. Számos irodalmi alkotás jelenik meg a nyelvükön. A nemzetiségeknek erős sajtójuk is van. Egy megjelenési alkalommal a magyar nyelvű sajtónak több mint 500 000 példánya van, a német nyelvűnek pedig 100 000 fölött. Ez azt jelenti, hogy mintegy 3 emberre jut egy újság vagy folyóirat egy megjelenéskor. Ez elég jó dolog. Megadtak itt néhány adatot, amelyek különböző irodalmi könyvek példányszámára vonatkoznak. Hoztak azonban néhány kritikát is, ami a műszaki irodalmat illeti. Természetesen még vannak javítani való dolgok. De meg kell vizsgálnunk, hogy milyen lehetőséggel tudunk kiadni bizonyos műszaki műveket egyik vagy másik nyelven. A kiadók dolgozói, nem beszélve a technikusokról, tudják azt, hogy egy műszaki könyv kiadása egyik vagy másik nyelven egyáltalán nem könnyű dolog. Vannak olyan művek, amelyek országos szinten csak angol, orosz, francia vagy német nyelven vannak meg. Meg kell értenünk, hogy az a - különben érthető - vágy, hogy tudományos és műszaki könyveket adjunk ki a nemzetiségek nyelvén, csak bizonyos mértékben valósítható meg. Románra sem fordítunk le egyes nagy jelentőségű műveket olyankor, amikor nem indokolt; inkább azon a nyelven vásároljuk meg, ahogy eredetileg ki voltak adva. Ezt szem előtt kell tartanunk. Ami pedig a papírgondot illeti. Nem tudom, kit hallgassak meg először; a magyar vagy német vagy román nemzetiségűeket, mert mindannyian több papírt kérnek. [...][100]

Felmerült a nemzetiségi tanácsok működésének kérdése is. Remélem, figyelembe fogják venni az elhangzott kritikákat. Valóban fontos, hogy egy évben legalább egyszer összeüljenek tanácskozni, kielemezni a tevékenységüket. Segítenünk kell működésüket azokban a megyékben, ahol léteznek ezek a tanácsok. Ki kell elemeznünk, hogy mennyire megalapozott az a kérés, hogy újabb tanácsokat hozzunk létre a különböző városokban, községekben és municípiumokban. Pl. Csíkszeredában, ahol a megyei néptanács 90%-a amúgy is magyar, mi szükség van a nemzetiségi tanácsra? Azt is mondhatnánk, létrehozunk egy tanácsot a románok számára. [A teremből csodálkozás hallatszik] nehogy

99 Ceauşescu hozzászólásából csak azokat azokat a részeket közöljük, amelyek közvetlenül a romániai magyarságra vonatkoznak.

100 A párt és állami intézményekben dolgozó magyar származású aktivistákról beszél, azok számarányos jelenlétéről.

azt higgyék, hogy viccelek. Több ilyen levelet is kaptam, majd elküldöm a tanácshoz, hogy olvassák el őket. Természetesen, abszurd lenne. Ugyanígy Udvarhelyen, vagy Gyergyóban? Esetleg néhány olyan községben, ahol a román vagy a német dolgozók vannak többségben? Mit tenne, mit kell tennie egy speciálisan létrehozott tanácsnak? Nem azt jelentené, hogy egy olyan tanácsot hozunk létre, amelynek feladataival gyakorlatilag a néptanácsok foglalkoznak? Vigyáznunk kell, hogy a speciális tanácsok létrehozásával ne hozzunk létre tejesen felesleges, irracionális, párhuzamos szervezeteket. Mérlegeljük a dolgokat felelősségteljesen. A sajátos kérdések megoldásával ne essünk abszurd túlzásokba. Ez nem szolgálná a nemzetiségi kérdés megoldását. Sőt, inkább akadálya lenne a hatékony munkának. [...][101]

1974. április. 5.

ANIC, fond Secția Organizatorică, dos. 38/1974, 46–49. 46–63. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

101 A befejező részt nem közöljük. Ebben a főtitkár újabb adatokat mondott a magyaroknak a pártban és a pártszervekben betöltött számarányos jelenlétéről. Felhívta a figyelmet az új ideológiai irányvonal hangsúlyosabb jelenlétének szükségességére a nemzetiségi tanácsok munkájában.

81.
A külföldi állampolgárok elszállásolására vonatkozó törvényrendelet[102]

Bukarest, 1974. december 6.

A. 225/1974. sz. törvényerejű rendelet.

România Szocialista Köztársaság Államtanácsa elrendeli:

1. szakasz. – Annak érdekében, hogy turistaként, vagy más céllal ideiglenesen Romániában tartózkodó külföldieknek minél megfelelőbb lakáskörülményeket biztosítsanak, az illetőket szállodákban, motelekben, kempingekben, otthonokban, valamint szocialista szervezetek által ügykezelt lakásalaphoz tartozó más lakterületeken kell elszállásolni.

Az ideiglenesen Romániában tartózkodó külföldieknek, vagy a külföldi jogi személyeknek szükséges lakástól eltérő rendeltetésű lakterületeket szintén a szocialista szervezetek által ügykezelt lakásalapból biztosítják.

Az 1. és 2. bekezdésben említett lakterületek esetében a lakbérleti szerződéseket a turisztikai hivatalok, vagy az érdekelt szocialista szervezetek kötik meg.

2. szakasz. – Tilos az 1. szakaszban említett külföldieknek Romániában lakhellyel rendelkező természetes személyek elszállásolása – bérlet, albérlet, illetve vendéglátás formájában –, valamint területek rendelkezésre bocsátása mozgó szálláshelyek felszerelésére.

Romániában lakhellyel rendelkező természetes személyek az általuk bírt lakterületben csak olyan látogatóba jött idegeneknek adhat szállást, akik közeli rokonaik – gyermekek, szülők, testvérek, ezek házastársai, és gyermekei. [...][103]

3. szakasz. – A 2. szakasz rendelkezéseinek megszegése, amennyiben a cselekményt nem olyan körülmények között követték el, hogy az a törvény értelmében bűncselekménynek minősüljön, kihágást képez és 5000-től 15 000 lejig terjedő pénzbírsággal büntetendő.

Nicolae Ceauşescu

România Szocialista Köztársaság elnöke

---

102 A törvényrendeletet közölte Vincze Gábor. Vincze: *Történeti kényszerpályák... i.m.* 316. p.

103 A 3. szakaszt nem közöljük.

82.
Az Európai Nemzetiségek Szövetségi Uniójának levele Nicolae Ceauşescuhoz és az arról készült feljegyzés

Bukarest, 1975. április 5.

Európai Nemzetiségek Szövetségi Uniója, Őexcellenciája, Nicolae Ceauşescu úrnak, Románia Szocialista Köztársaság elnökének!

Bukarest, Románia

Excellenciás úr, az Európai Nemzetiségek Szüvetségi Uniója egy általában jól informált forrásból arról értesült, hogy a romániai magyar etnikai csoport helyzete kevésbé biztató. Európai nemzetközi szervezeti minőségében az ENSzU feladata éerdeklődni Európa minden etnikai kisebbségéről. Következésképpen - többek között - az RSzK-beli etnikai csoportok felől is érdeklődik. Ezért, Elnök Úr, nagyon hálásak lennénk, ha szíveskedne az illetékes szerveken keresztül választ adni a következő kérdésekre:

- igaz-e, hogy rendeleti előírás van arra vonatkozóan, hogy egy többnyelvű romániai községben magyar tagozat létrehozásához minimum hét magyar gyerekre van szükség, míg két tanuló kérésére már kötelező román tagozatot létrehozni?
- hogy a közép- és szakiskolákban a magyar nyelvű tagozatok száma arányos azon tanulók számával, akiknek ez az anyanyelvük?
- hogy a legújabb, 1973-as munkatörvény szerint a fiatal okleveleseknek hat hónapos gyakorlati időt kell tölteniük a származási tartományukon kívül, mely időt a hatóságok meg is hosszabbíthatják? Ez az intézkedés nem irányul a magyar etnikai közösség túlélése ellen?

Sajnáljuk, hogy az ENSzU nem tudott a helyszínre küldeni egy képviseletet, mint ahogy már gyakran eljárt hasonló esetekben. A román nép és Államuk iránti igen őszinte szimpátiánk biztosítékával. Elnök Úr fogadja nagyrabecsülésünk kifejezését.

Hans Ronald Jorgensen,
az ENSzU elnöke
Povl Skadegard,
Főtitkár

Feljegyzés egy, az Európai Nemzetiségek Szövetségi Uniója által Nicolae Ceauşescuhoz címzett levélről[104]

Egy, Románia Szocialista Köztársaság elnökéhez, Nicolae Ceauşescu elvtárshoz címzett levelében az Európai Nemzetiségek Szövetségi Uniója (ENSzU) vezetősége kéri az illetékes szerveket, hogy megválaszoljanak egy sor, a „romániai magyar etnikai

104 Az Európai Nemzetiségek Szövetségi Unióját (ENSzU) - Federal Union of Europen Nationalities (FUEN) az európai tanáccsal egy időben, 1949-ben hozták létre azzal a céllal, hogy az európai nemzetiségek számára lehetővé tegyék a párbeszédet és a közös érdekek politikai képviseletét. További információk a www.fuen.org honlapon érhetők el.

csoport" életkörülményeire vonatkozó kérdést. Abból indulnak ki, hogy egy, „általában jól informált forrás szerint" kiderült, hogy ezek helyzete „kevésbé biztató." A kérdések elsősorban a magyar nyelvű oktatás lehetőségeire és e nemzetiség egyetemi végzőseinek a termelésben való elhelyezkedésére vonatkoznak. Az ENSzU egy 1949-ben, Párizsban megalakult, nem kormányzati szervezet, jelenleg dániai székhellyel. Az unió tagjai Anglia, Ausztria, Belgium, Dánia, Finnország, Franciaország, Olaszország, Hollandia és a NSzK etnikai közösségeinek a szervezetei. Alapszabályzatának előírásai értelmében az ENSzU célja, hogy hozzájáruljon a nemzeti kultúrák védelméhez és megőrzéséhez, az európai nemzetiségek érdekében; hogy segítse az ENSz-et és az Európa Tanácsot az emberi jogok és az alapvető szabadságjogok biztosítása érdekében; hogy az európai etnikai közösségeket egy szövetségi struktúrával lássa el, megőrizvén a különféle nemzetiségek jellemvonásait.

ANIC, fond CC PCR Secţia Organizatorică, dos. 3/1975, 2–4. f. Géppel írt francia nyelvű szöveg magyar fordítása

83.

Nicolae Ceauşescu utasításai a Kovászna, Hargita, Maros, Kolozs, Fehér, Szeben, Hunyad, Arad, Krassó-Szörény, Mehedinţi, Dolj, Olt, Teleorman és Ilfov megyékben tett munkalátogatások alkalmával

Bukarest, 1975. július 15.

RKP KB Titkárság

3096. sz., 1975. július 15.

M. Mănescu, I. Verdeţ, I. Banc, St. Bîrlea, I. Uglar, C. Dăscălescu elvtársaknak, a Prahova, Brassó, Kovászna, Hargita, Maros, Kolozs, Fehér, Szeben, Hunyad, Arad, Krassó-Szörény, Mehedinţi, Dolj, Olt, Teleorman, Ilfov megyei RKP bizottságokhoz. Mellékelten küldjük Nicolae Ceauşescu elvtársnak, a Román Kommunista Párt főtitkárának utasításait, melyeket a Prahova, Brassó, Kovászna, Hargita, Maros, Kolozs, Fehér, Szeben, Hunyad, Arad, Krassó-Szörény, Mehedinţi, Dolj, Olt, Teleorman és Ilfov megyékben tett munkalátogatások alkalmával adott.[105]

RKP KB Iroda

III. Kovászna megye

1. A megyei pártbizottság intézkedéseket hoz a vidék vízgyűjtő területeiről jelen pillanatig elkészült tanulmányok sürgős véglegesítésére. Ezeket a tanulmányokat, amelyeknek tartalmazniuk kell nagyobb méretű víztárolók létrehozását is, az Országos Vízügyi Tanáccsal közösen elemzik és jóváhagyás végett a párt vezetőségéhez terjesztik fel. Ennek érdekében a megyei néptanács egy saját munkacsoportot hoz létre, melybe bevesznek néhány szakértőt a központból is, hogy megvizsgálják a megye vízgazdálkodásával kapcsolatos valamennyi kérdést.

2. A megyei pártbizottságnak jelentős figyelmet kell fordítania a burgonyaültetvényekre, követnie azok fejlődését, mind az elárasztott területeken, mind pedig a többi vidéken.[106] Szükség esetén sürgősségileg intézkednek a rothadásnak induló burgonya kiszedéséről és az illető terület újbóli beültetéséről.

3. A megyei néptanács megsürgeti a Sepsiszentgyörgy szisztematizálására vonatkozó tervrajzok elkészültét, hogy a makettet a lehető legrövidebb időn belül bemutathassák a pártvezetésnek jóváhagyás végett. Megfelelő megoldásokat kell találni a városi kultúrház homlokzatának szobrászati kidíszítésére.

IV. Hargita megye

1. Az Országos Vízügyi Tanács sürgősségileg két szakértőt fog küldeni, hogy segítse a Hargita megyei néptanácsot a megye folyóvizeinek hidrotechnikai rendezésére vonatkozó javaslatok kidolgozásában. A kidolgozandó tervezetben, melyet a vezetőség-

105 A magyarok által jelentősebb számban lakott erdélyi megyékre vonatkozó utasításokat közöljük.

106 A megyét 1975-ben árvíz sújtotta.

nek bemutatnak jóváhagyás végett, szerepel egy nagyméretű víztároló létrehozása Zetelaka környékén, mely megakadályozza a Küküllőnek és mellékfolyóinak áradásait a folyás mentében. Hasonlóképpen tervbe vették egy erős védőgát megépítését Székelyudvarhely számára.

2. A Nehézgépiparért felelős minisztérium, a Mezőgazdasági, Élelmiszeripari és Vízügyi Minisztériummal, valamint a megyei pártbizottsággal közösen javaslatokat fog kidolgozni a székelyudvarhelyi műszaki berendezéseket gyártó üzemben a termelés növelésére, ahol el kell érni a 2000–2500-as munkáslétszámot. A meglévő teret fogják használni kizárólagosan, javítva a vállalat felszereltségét és szakosodását olyan berendezések gyártására, melyek az élelmiszer- és hűtőipar számára szükségesek.

3. A székelyudvarhelyi municípiumi pártbizottság, a műszaki berendezéseket gyártó üzem vezetőségével közösen, intézkedéseket hoz a vállalat megfelelőbb gazdálkodása érdekében, valamint a rend megszigorítására a termelésben.

4. Jóváhagyjuk a székelyudvarhelyi stadion melletti, épülőfélben levő sportcsarnok befejezését, mely célból az Állami Tervezőbizottság és a technikai anyagellátásért felelős minisztérium, a Pénzügyminisztériummal közösen rendelkezésre bocsátják a szükséges anyagokat és pénzügyi eszközöket.

V. Maros megye

1. Egy általános tervet fognak kidolgozni a Küküllők[107] szabályozásáról, mely tartalmazza a vízgyűjtőket és a szabályozást Segesvárnál, valamint erős töltések építését a folyó teljes városkörüli szakaszán. A tervezetet az Országos Vízügyi Tanács vizsgálja meg és sürgősen a pártvezetés elé terjeszti jóváhagyásra. Ezzel egyidőben kidolgoznak egy általános jellegű tanulmányt a megye teljes vízgyűjtőterületének szabályozására.

2. A segesvári municípiumi pártbizottság, a Könnyűipari Minisztérium szakértőivel közösen biztosítja az áradások után újra üzembe helyezett gépek és berendezések működésének felügyeletét, hogy elkerülhető legyen ezek utólagos meghibásodása és rongálódása.

3. A megyei pártbizottság intézkedik a dicsőszentmártoni Vegyipari kombinát mielőbbi üzembe helyezéséről, és a karbidtermelés minél rövidebb időn belül történő visszanyeréséről. Az Ipari Építkezések Minisztériuma fogja biztosítani a megrongálódott emelőmű megjavítására, valamint az 1-es és 6-os kohók megfelelő ellátására való forrásokat.

VI. Kolozs megye

1. A megyei pártbizottság az Erdőgazdálkodási és Építőipari Minisztériummal közösen felügyeli a tordai cement és kötőanyag kombinát berendezéseit a megrongálódások elkerülése végett, és sürgősen helyettesíti az áradások idején tönkrement kábeleket és vezetékeket.

---

107 A Maros megyét egyaránt átszelő Kis- és Nagy-Küküllő folyók.

2. A Vegyipari Minisztérium javaslatokat fog összeállítani arra vonatkozólag, hogy a következő ötéves tervben a tordai vegyi üzem fejlesztése a meglévő területen történjen.

3. A megyei néptanács és az Országos Vízügyi Tanács különböző intézkedéseket fog javasolni töltések és egyéb hidrotechnikai létesítmények létrehozására az Aranyos folyón, a legutóbbi áradásokkor elárasztott régióban. Ugyanakkor intézkedéseket hoznak az új lakónegyedek környékén levő töltések megmagasítására és megerősítésére.

VII. Fehér megye

1. A megyei pártbizottságnak sürgősen tennie kell a Gyulafehérvár környéki töltések megerősítéséért és a még 1970-ben megállapított intézkedések szigorú alkalmazásáért.

2. 2-3 napon belül intézkedjenek az elárasztott termések betakarítása érdekében, és mihamarabb fogjanak hozzá a területek újbóli beültetéséhez, az érvényben levő határozatoknak megfelelően.

VIII. Szeben megye

1. A továbbiakban is energikusan kell cselekedni az érintett medgyesi vállalatok beüzemelése érdekében. A megyei pártbizottság 10 napos határidőn belül számot ad a medgyesi árvíz legyőzésére irányuló munkálatok helyzetéről.

2. A megyei néptanács jóváhagyásra fogja felterjeszteni Erzsébetváros, Medgyes és Kiskapus városok teljes védelmi rendszerét, a Küküllő mentén, kiegészítve azokkal a munkálatokkal és rendezésekkel, melyeket a víz folyásával szemben, illetve annak mentében alkalmaznak.

3. Jóváhagyjuk egy szállítási rakfelület létrehozását a Medgyes municípiumi tanács által javasolt zónában, ahol nyersanyagot, különböző anyagokat és a kész termékeket lehetne raktározni.

4. A municípiumi pártbizottság a Vörös Zománc vállalat szakértőivel közösen biztosítja a zománcozó kemencék kimelegítési technológiájának betartását úgy, hogy elkerülhető legyen az utólagos meghibásodásuk vagy megrongálódásuk.

Intézkedési terv

Az 1975. augusztus 15. és szeptember 20. közötti időszakban megbeszélést tartunk a vidék kommunistáival az RKP KB Politikai Végrehajtó Bizottsága határozatának az előírásairól, az 1970/4-es számú törvényről[108] és Nicolae Ceauşescu elvtárs, a párt főtitkárának utasításairól. Mindezek a termelés és a munka megszervezésének javításáról szólnak az állami és a szövetkezeti mezőgazdasági egységekben, a rend és a munkafegyelem megszilárdításáról, valamint az RKP KB plenáriülése 1975. júliusi határozatának az alkalmazásáról, mely a falusi pártszervezetek struktúrájának javítását célozza meg. Hogy ezen tevékenységek szervezése és lebonyolítása jó legyen, a következő intézkedéseket hozzuk:

108 A 4/1970-es törvény a mezőgazdasági termelés és munka megszervezésére vonatkozott.

1. A megyei pártbizottságok biztosítani fogják, hogy az összes párttag és -apparátus alaposan megismerje az RKP KB plenárisülésének határozatait, mely a következőkre vonatkozik: az 1975. júliusi árvizek következményeit elhárító intézkedések, a mezőgazdasági munka megszervezésének és javadalmazásának javítása. Ismerniük kell továbbá az RKP KB Politikai Végrehajtó Bizottsága 1975. júliusi határozatait, melyek az árvizek hatásának megelőzését és korlátozását érintő intézkedéseket tartalmaznak, illetve a termés gyors begyűjtésére, a teljes termelési tevékenység normális lebonyolítására vonatkoznak; azokat a törvényeket, melyek a munka és a termelés megszervezését; a mezőgazdasági területek védelmét, megőrzését és felhasználását; a területvédelem megteremtését, kitermelését, karbantartását és működését; a legelők megszervezését, adminisztrálását és használatát érintik. Ugyanakkor ismerniük kell Nicolae Ceauşescu elvtárs a mezőgazdasági állami és pártaktívával folytatott tanácskozásokon (1974 és 1975-ben) elhangzott beszédeit és más olyan határozatokat, törvényeket és utasításokat, melyek az állami és szövetkezeti mezőgazdasági tevékenység megszervezésére vonatkoznak. (1. melléklet)

2. A megyei pártbizottságok bürói kiképezik a pártapparátust és a pártszerveket azzal kapcsolatban, hogy hogyan kell cselekedniük a viták jó szervezése és lebonyolítása érdekében, valamint az RKP KB a falusi pártszervezetek felépítésének javítására vonatkozó plenáris ülése határozatának alkalmazásában.

3. A pártszervek és -szervezetek különös figyelemmel követik ezeknek a gyűléseknek az előkészítését és lezajlását. A pártszervezeti gyűléseken bemutatásra kerülő anyagokat a mellékelt tematika alapján állítják össze azok a munkacsoportok, melyeket a megyei, municípiumi, városi és községi bizottságok tagjai, az állami gazdaság-, termelőszövetkezetei- és gépállomás-tagok, valamint más, megfelelő tapasztalattal és felkészültséggel rendelkező kommunisták alkotnak.

4. A megyei pártbizottságok gyűléseket szerveznek a községi bizottságok aktíváival, hogy kritikus és önkritikus szellemben megvitassák, hogy a község pártszervei és -szervezetei, illetve általában a kommunisták, hogyan cselekedtek a rájuk háruló feladatok megvalósítása terén – e feladatok forrása a Politikai Végrehajtó Bizottság határozatai, a törvények és Nicolae Ceauşescu elvtársnak, a párt főtitkárának utasításai. Ezek mindegyike a mezőgazdasági egységekben zajló munka és termelés megszervezésére, a brigádok és csapatok szerepének a megerősítésére vonatkozik a globális összhang, illetve a munkarend és -fegyelem alkalmazásában, továbbá arra, hogy a szakemberek, gépészek, szövetkezeti parasztok és más szocialista mezőgazdasági egységek dolgozóinak a részvétele biztosított legyen a területjavító mezőgazdasági munkák legjobb körülmények közötti végrehajtásában, a gépek és berendezések karbantartásánál és javításánál. Ez alkalomból intézkedéseket hoznak a pártszervezetek munkájának és a községi mezőgazdasági egységek teljes tevékenységének javítása érdekében, határidőket és személyre szóló feladatokat szögezve le Ugyanakkor bemutatásra kerül az RKP KB plenárisülésének határozata, mely a falusi pártszervezetek felépítésének javítására vonatkozik, valamint a megyei pártbizottság bürójának határozata, mely azokat a javításokat tartalmazza, melyeket az illető község pártszer-

vezetének felépítésében hoznak. Jóváhagyják ugyanakkor ezen dokumentumok megvitatásának tervezetét az alapszervezeteknél.

5. Ezen dokumentumok megvitatására a mezőgazdasági egységek pártszervezeteiben egy időben kerül majd sor az RKP KB plenáris ülése határozatának az alkalmazásával, mely a falusi pártszervezetek felépítésének javításáról szól. Mindez a következők szerint zajlik:

a. A megyei bizottságok bürói megvizsgálják minden egyes faluban és községben a konkrét helyzetet, megállapítva - a községi pártbizottságokkal együtt - a falusi pártszervezetek felépítésére vonatkozó központi bizottsági határozatban foglalt elvek és normák alkalmazási módozatait. Az egyes községek pártszervezeti struktúráját a megyei pártbizottság bürójában elemzik és hagyják jóvá.

b. A falvakban az alapszervezetek közgyűléseket tartanak, a termelőszövetkezetekben, állami gazdaságokban és gépállomásokon pedig az összes kommunistával vagy a pártaktívával tartanak gyűlést, melyek keretében egy megyei pártbizottsági tag vagy aktivista feldolgozza az RKP KB plenárisának a falusi pártszervezetek strukturális javítását célzó határozatát, valamint azokat az intézkedéseket, melyeket a megyei pártbizottság állapított meg ennek alkalmazására. Ott, ahol sor kerül a szervezeti struktúra javítására, a beszámolót követően kihirdetik az illető pártszervezet tevékenységének megszüntetésére vonatkozó határozatot, majd minden egyes párttagnak a tudomására hozzák, hogy milyen alapszervezethez tartozik ezentúl, illetve, hogy ez mikor fog megalakulni.

c. Az alakuló gyűléseken a közvetlenül felettes pártszervezet képviselője bejelenti a megyei pártbizottság határozatát és felolvassa az alapszervezet nyilvántartásába vett párttagok névsorát. Ezután rátérnek az alapszervezet bürójának a megválasztására. (akik a felettes pártszervezet értekezletén lesznek küldöttek)

d. Azon vállalatokban, intézményekben, termelőszövetkezetekben, ahol az egység szintjén csak egyetlen alapszervezetet hoznak létre, a jelenlegi szekciónként, körzetenként, brigádonként stb. szerveződő alapszervezetek gyűlései csak egy pontot tűznek napirendre: az alapszervezet bürójának tevékenységéről szóló beszámolót. A beszámoló megvitatása és elfogadása után bejelentik a tevékenység beszüntetésére vonatkozó határozatot. Összehívják majd a kommunisták gyűlését a termelőszövetkezetekben, állami gazdaságokban és gépállomásokon stb., ahol a pártbizottság által bemutatott beszámoló után bejelentik a megyei pártbizottság határozatát, mely a bizottság által vezetett pártszervezet tevékenységének megszüntetésére és az egység szintjén működő alapszervezet létrehozására vonatkozik. A továbbiakban megválasztják az alapszervezet büróját.

e. Azokban a mezőgazdasági egységekben, ahol a párttagok száma meghaladja a 100-at, a pártszervezetek közgyűléseket vagy értekezleteket tartanak, ahol megválasztják a pártbizottságokat, összhangban az RKP KB a helyi pártszervek megválasztására vonatkozó utasításaival.

f. A termelőszövetkezetekben, állami gazdaságokban és gépállomásokon levő pártszervezetekben, valamint ezen egységek alapszervezeteiben a párthatározatok,

törvények és Nicolae Ceauşescu főtitkár elvtárs utasításainak megvitatását, továbbá a kommunistákra háruló feladatok meghatározását (a termelés és a munka jó megszervezésével, valamint az állami és szövetkezeti mezőgazdasági egységekben való rend és fegyelem megszilárdításával kapcsolatban) a közgyűlések és a párt- és alapszervezeteket létrehozó értekezletek keretében végzik, miután megválasztották a pártbizottságot, illetve az alapszervezet büróját.

6. A megyei pártbizottságok a büró és a megyei bizottság tagjait, valamint aktivistáikat szétosztják a községekbe, hogy ott a községi pártbizottságokat és az alapszervezetek büróit támogassák az alapszervezeti közgyűlések előkészítésében és lebonyolításában, illetve abban, hogy a leghatékonyabb intézkedéseket állapítsák meg a kommunisták és az illető mezőgazdasági egységek munkájának javítására.

7. A megyei pártbizottságok szervezési kérdésekkel megbízott titkárait hívják össze az RKP KB-hoz, hogy megvitassák, hogyan kell a megyei pártbizottságoknak cselekedniük, hogy jó körülmények között szervezzék meg ezt az akciót.

8. Az RKP KB apparátusának aktivistáit kiküldik az egyes megyékbe, hogy ténylegesen részt vegyenek azoknak a pártszervezeti gyűléseknek az előkészítésében és lebonyolításában, ahol a fent említett dokumentumokat vitatják meg és megállapítják a leghatékonyabb intézkedéseket a termelés és a munka megszervezéséhez, a rend és fegyelem megszilárdításához az állami és szövetkezeti mezőgazdasági egységekben, valamint alkalmazzák az RKP KB plenárisülésének a falusi pártszervezetek strukturális javítására vonatkozó határozatát.

1975. július 24.

ANIC, fond CC PCR Secţia Organizatorică, dos. 9/1975. 27–29. f. Géppel írt román nyelvű szöveg magyar fordítása.

III. 2. Kisebbségpolitika lent. Az RKP kisebbségpolitikájának alkalmazása, helyi kihatásai

84.
Fazekas János beszéde a Kovászna megyei pártszervezet rendkívüli konferenciáján

Sepsiszentgyörgy, 1969. július 13.

Fazekas János: *[...]*[109] A nemzeti öntudat fogalma, a nemzeti érzés és büszkeség nincs ellentétben a proletár internacionalizmussal. Nem beszélhetünk szocialista hazafiságról nemzeti büszkeség nélkül, szocialista nemzeti öntudat nélkül. A szocialista hazafiság elválaszthatatlan a szocialista internacionalizmustól. Tehát levonhatjuk a következtetést, hogy ha szeretjük a nemzetünket, fejlesztjük a nemzeti kultúrát, tiszteljük a történelmi hagyományokat, dolgozunk a gazdasági fejlődésért, harcolunk azért, hogy a szülőföld gazdagabb legyen és azért, hogy jobb és civilizáltabb életünk legyen, nem mondunk ellent a szocialista internacionalizmusnak. A szülőföld, függetlenül attól, hogy moldovai vagy, hogy székelyek lakják, tagja a szocialista Romániának. Én, mint e föld szülöttje, büszke vagyok azokra a nagy személyiségekre, akik kiemelkedtek a székelyek köréből. Büszke vagyok Dózsa Györgyre, Apáczai Csere Jánosra, Mikes Kelemenre, Kőrösi Csoma Sándorra, Bolyai Jánosra és Farkasra, Aranka Györgyre, a negyvennyolcas tábornokokra, Gáll Sándorra, Gábor Áronra, Bod Péterre, a mártírokra, Török Jánosra, Horváth Károlyra, Váradi Józsefre, Bartalis Ferencre, akik a Habsburg abszolutizmus áldozataivá váltak. Büszke vagyok Bölöni Farkasra, Mikó Imrére, Kriza Jánosra, Orbán Balázsra, Benedek Elekre, Józsa Bélára, Tompa Lászlóra és minden olyan személyiségre, akik teljes erejükből harcoltak a román és a magyar nép barátságának elmélyítéséért. A nemzeti büszkeség e vonatkozása, a proletár internacionalizmus a mi szívünkben, a mi tudatunkban szervesen magába foglalja a román nép iránt érzett szeretetet is. Azon nép iránti szeretetet, amelyhez felbonthatatlan baráti és testvéri szálak kötnek, amellyel pártunk vezetése alatt egységesen raktuk le szocialista életünk alapjait. Engedjék meg, hogy néhány szót szóljak a nyelvtudásról is. A műszaki-tudományos forradalom időszakát éljük. A fejlődés nagyon gyors, a részletek ismerete sokoldalúságot követel. Érthető, hogy ilyen körülmények között szükséges a nyelvtudás. A világnyelvek – angol, francia, német, orosz – ismerete nélkül lehetetlenné válik a gyors dokumentálódás, a műszaki ismeretek azonnali átvétele és alkalmazása. Nálunk azt mondják, ahány nyelvet ismersz, annyi ember vagy. Ez azt jelenti, hogy minden ismert nyelv növeli az ember értékét és persze, kulturális kérdés is egyben. Pártunk politikájának köszönhetően országunkban nemcsak a nemzeti nyelv használata engedélyezett, hanem lehetőség van annak fejlesztésére, művelésére az elemi iskolától el egészen az egyetemi képzésig.

109 Fazekas beszédéből csak a nemzeti öntudatra és a román nyelv megtanulásának fontosságára utaló részeket közöljük. Az általános politikai helyzetet és a párt politikáját bemutató és méltató részeket kihagytuk.

Újságok, folyóiratok, kulturális intézmények léteznek. Az anyanyelvvel párhuzamosan megtanuljuk a román nyelvet is, ezzel lehetővé válik, hogy az ország bármelyik pontjában érvényesülni tudjunk. Ismerni Eminescu, Creangă és Arghezi nyelvét, a román nép nyelvét, akihez elválaszthatatlan barátság és testvériség köt, akivel közösen építjük a hazát, a szocialista Romániát, elsősorban kulturális kérdés, ugyanakkor egyfajta elvárás is, amely a közös feladatainkból ered. Ezen a vidéken a történelem folyamán az emberek megtanulták mind a román nyelvet, mind a magyart, és ez a barátság, a testvériség és az egymás megismerésének eszközévé vált. Én a magyar nyelv mellett jól ismerem a román nyelvet is, Dragoş[110] elvtárs pedig a magyar nyelvet és ez mindkettőnk hasznát szolgálja a mindennapi élet területén. Ezzel mindketten hozzájárulhatunk a román és a magyar nép közötti testvériség, a proletár internacionalizmus e nagy ideálja elmélyítéséhez, amely pártunk tevékenységének egyik alapja. Nekünk erdélyieknek se a román, se a magyar nyelv nem lehet idegen nyelv, hanem a közös harc nyelvei.

ANDJMCV, fond Comitetul Judeţean PCR Covasna, dos. 1/1969. 102–109. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

110 Ioan Dragoş, szatmári származású pártvezető, KB-tag, 1969–1975 között a Nagy Nemzetgyűlés Kovászna megyei (bodzafordulói) képviselője.

85.
Marosvásárhelyi értelmiségiek levele Fazekas Jánoshoz

Marosvásárhely, 1969. március 19.

România Szocialista Köztársaság Minisztertanácsa alelnökének!

Tisztelt, szeretett Fazekas elvtárs! Engedje meg, hogy magas és felelősségteljes tisztségébe, a Minisztertanács alelnöki funkciójába való újraválasztása alkalmából legmelegebb jókívánságainkat küldjük Önnek, hogy államférfiúi tevékenységéhez jó egészséget kívánjunk valamennyien, akik régóta ismerjük Önt és nagyra becsüljük mindazért, ami két évtizedes munkásságát jellemzi: a példamutató hűség pártunk, a Román Kommunista Párt politikája iránt, a következetes és sokirányú aktivitás a román nép és az együttélő nemzetiségek testvériségének elmélyítéséért és, nem utolsó sorban, az a széleskörű tömegkapcsolat, helyzetismeret, pártos szellem és mélységes humánum, amellyel közügyi megnyilatkozásai, beszédei és közvetlen személyi kapcsolatainak révén a romániai magyar értelmiségben minden egyes alkalommal megerősítette azt a meggyőződést, hogy mindazok a kérdések, amelyek ezt az értelmiséget alkotó tevékenysége során foglalkoztatják, pozitív megoldást nyerhetnek az egyenjogúság szellemében.[111]

Éppen ezért tisztelt Alelnök elvtárs, ne tekintse ünneprontásnak, ha jókívánságainkkal egyidejűleg szíves figyelmébe ajánljuk a hazai magyar tudományos életnek azokat a jelenségeit is, amelyek – számos, alapvető pozitívum mellett – még ezután várnak megoldásra. Mindannyiunk, egész hazai tudományos életünk, elsősorban a széles népi rétegek hasznára válna, ha szocialista fejlődésünk mai szakaszában kiszélesítenénk, a reális igények alapján rendszeresítenénk a magyar nyelvű tudományos kiadás lehetőségeit. Az a gazdag alkotói tevékenység, melyet az orvostudomány, a történelemtudomány, a nyelvtudomány, a folklórkutatás, a jogtudomány, a filozófiai tudományok, az agronómiai tudományok terén hazai magyar értelmiségi dolgozóink kifejtenek, mérhetetlenül hatékonyabbá, gyakorlatilag eredményesebbé válna a romániai lakosság szellemi felemelkedése szempontjából, ha biztosítani tudjuk a tudományágak képviselőinek anyanyelvi kiadási lehetőségeit is. Kérjük, szíveskedjék szeretett Főtitkárunknak, Nicolae Ceauşescu elvtársnak is tolmácsolni az elhatározásunkat, hogy képességeinket ezután is a haza szolgálatába kívánjuk állítani, hogy nem csupán, mint tudósok, írók, művészek, hanem, mint a párt kül- és belpolitikájával egyetértő, azt szolgáló honpolgárok is a szocialista Románia felemelkedését kívánjuk szolgálni. Tevékenységünkben pedig az alkotó energia friss forrásait nyitná meg a föntebb említett kérdés pozitív megoldása. Befejezésképpen, még egyszer kívánjuk, kedves Fazekas elvtárs, hogy munkáját újabb sikerek fémjelezzék, az egész nép boldogulására.

111 Fazekas János 1961–1975 között a Minisztertanács alelnöke volt.

Marosvásárhely, 1969. 03. 19.

A marosvásárhelyi értelmiségi dolgozók egy csoportja.[112]

PTSzL, 917. fond, 10. doboz, 2. dosszié. Géppel írt román nyelvű másolat magyar fordítása.

112 Az aláírók a korabeli Marosvásárhely vezető értelmiségei. Papp Ferenc író, Gálfalvi Zsolt kritikus, a marosvásárhelyi állami színház igazgatója, Hajdu Győző író, az *Igaz Szó* főszerkesztő helyettese, Jánosházy György műfordító, Nagy Pál az Írószövetség marosvásárhelyi fiókjának titkára, Sütő András író, az *Új Élet* főszerkesztője, Székely János költő, az *Igaz Szó* szerkesztője, Katona Szabó István író. az *Új Élet* szerkesztője, Szekernyés László író, az *Új Élet* szerkesztője, Polgár István színházi kritikus, Török László filmkritikus, Fuchs Simon az akadémiai kutatóbázis vezetője, Dr. Bözödi György író, történész, Hirsch Judith az *Új Élet* munkatársa, Szász Béla szerkesztő, Dr. Csőgör Lajos egyetemi professzor, Dr. Kótay Pál egyetemi előadótanár, Dr. Dóczy Pál docens, professzor, Dr. Csiszér Zoltán egyetemi előadótanár, Dr. Ciugudan Cornel főorvos, Dr. Kelemen Attila főorvos, Dr. Száva János főiskolai professzor, Dr. Boga Kálmán főorvos.

86.
Egy bukaresti székely munkáscsoport levele Fazekas Jánoshoz

Bukarest, 1969.

Tisztelt Fazekas elvtárs! Kérjük, ne csodálkozzon azon, hogy mi, a Bukarestben dolgozó székelyek személyes gondjainkkal zaklatjuk. Azért fordulunk Önhöz, mert Ön is székelyföldi származású. Otthon gyakran megkérdezik a szüleink, barátaink, hogy mit is csináltok ti ott Bukarestben a szabadidőtökben. Csak úgy kószálgattok, vagy elmentek megnézni egy előadást, elmentek esetleg táncolni? Mit válaszolhatnánk? Elmegyünk templomba, találkozunk ott, ahol tudunk, az utcán vagy, ha esetleg táncolni támad kedvünk, kibérelünk egy csűrt Bukaresttől 20–30 km-re. Miért nem fordultok Fazekas elvtárshoz, mondták a szüleink, ő segítene. Íme, ezért írunk Önnek. Amint Ön is tudja, több ezren vagyunk Bukarestben, cselédek, kőművesek, ácsok, építőmunkások.[113] Nem azért mentünk el otthonról, mert nem tetszett nekünk a hazai táj, hanem mert nem volt más lehetőségünk. Otthon nincs ipar, talán lehet, hogy ezután lesz, hisz Ceauşescu elvtárs azt ígérte Sepsiszentgyörgyön és persze, Ön is többször elmondta ezt. Jó lenne, ha így lenne, mert mi is hazamennénk dolgozni. Nem tanulhattunk tovább, hisz a szakiskolákban és a technikai iskolákban jól kell tudni románul. Sokunknak érettségije is van, de nem tanulhattak tovább. Nyelvi okok miatt nem tanulhattunk tovább.[114] Ez az oka annak, hogy ily sokan jöttünk Bukarestbe pénzt keresni. Sokat és jól dolgozunk, de szórakozni is szeretnénk. Szeretnénk énekelni népdalainkat, csárdást táncolni és néhanapján megnézni egy-egy magyar nyelvű előadást, de hol? Az elmúlt napokban azt olvastuk az *Előrében*, hogy a magyar írók és művészek a Cişmigiu park melletti kultúrházban találkoztak a pártvezetéssel és, hogy az valamikor a Cuza idejében magyar kulturális ház volt.[115] Nálunkfelé minden faluban tudják, hogy a demokrácia kezdetén Gróza Péter öt millió lejt adott e ház felújítására és, hogy a felújítás után évekig járhattak ide az emberek táncolni, énekelni és, hogy volt ott egy magyar könyvtár is és, hogy konferenciákat is szerveztek az épületben. Nagy kár, hogy Groza elnök meghalt, azt mondják, ő nagyon szerette a magyarokat.[116] Mi tudjuk, hogy Ceauşescu elvtárs is szereti a magyarokat és persze, Ön is, hisz Ön is székely. Jó lenne, ha ránk, a Bukarestben dolgozókra egy kicsit

113 A bukaresti magyarok számáról számos legenda, becslés, tévhit forgott és forog közszájon napjainkban is. Egyesek akár százezres lélekszámról is beszélnek. A XIX sz. második felétől massziv székelyföldi munkaerő-áramlás történik Bukarest és a Regát irányába. Az 1899-es népszámlálás alapján hozzávetőlegesen 20 000 bukaresti magyarról beszélnek. Az 1930-as népszámlálás 24 052 magyart tartott nyilván. Az 1956-os népszámlálás 11 687 magyar lakosról tesz említést, az 1966-os pedig 9287-ről. A hivatalos okiratokkal nem rendelkező ideiglenesen Bukarestben tartózkodó magyarok száma viszont ennél jóval nagyobb lehetett. A bukaresti magyarokról részletesebben lásd Beke György írásait.

114 Az ötvenes évek közepétől a szakiskolai oktatás többnyire román nyelven zajlott még a kompakt magyar többségü településeken is.

115 A levél írói a pártvezetés és a magyar értelmiségiek közötti, 1968 júliusában lezajlott találkozóra utalnak. A találkozóra viszont nem az említett „Cişmigiu park melletti kultúrházban" (Petőfi Ház) került sor, hanem a KB épületében.

116 Petru Groza az erdélyi magyarság körében viszonylagos népszerűségnek örvendett. A miniszterelnöksége időszakában létező kulturális jogok, Groza magyar nyelv és kultúra-ismerete, megnyilatkozásai mind hozzájárultak ennek a képnek a kialakulásához és továbbéléséhez.

jobban odafigyelne. Ezért arra kérjük tisztelt Alelnök elvtárs, közölje a gondjainkat a kormánnyal és kérje, hogy adják nekünk a Zalomit utcai Kultúrházat, hogy nekünk is legyen egy olyan helyünk, ahol anyanyelvünkön szórakozhatunk.[117] Kérjük, ne haragudjon, hogy kérésünkkel Önhöz fordultunk. Reméljük, hogy meghallgat minket is úgy, ahogy ezt a szüleinkkel is annyiszor megtette.

Egy csoport Bukarestben dolgozó székely cselédlány

1969.

PTSzL, 917. fond, 10. doboz, 2. dosszié. Géppel írt magyar nyelvű másolat.

117 Zalomit utcai Kultúrház a mostani Petőfi Ház.

87.

Hargita megyei változások a hatvanas évek végén, hetvenes évek elején. Interjú Pataki Imrével[118]

Csíkszereda, 2008.

– *Milyen új lehetőségek adódtak 1968 után a megyének?*

– Mindenek előtt össze kellett hozni ezt a közigazgatási egységet, ezen dolgoztunk nagyon sokat. A cselekvő egységek sem születtek meg. Nem volt egy önálló tervező intézete a megyének. Építkezések tervezésére gondolok ugye. Nem volt egy önálló építkezési vállalata, mert a vásárhelyi építkezéshez tartozott. Mint alegység volt Udvarhelyen, s annak volt munkatelepe Csíkszereda. Tessék elgondolni, egy másik vállalatnak volt a munkatelepe Gyergyószentmiklóson és Maroshévizen. Ezeket mind össze kellett hozni, cselekvővé tenni. Meg kellett alapítani a közüzemi vezetést. Meg kellett alapítani a helyipari vezetést. Ezeket ki kellett alakítani, ezeket a szervezési formákat. Össze kellett állítani a csapatokat, meg kellett találni a megfelelő szervezési formákat. Olyan hetem is volt, hogy kétszer, vagy háromszor jártam meg Bukarestet egy héten. Mindig éjjel utaztam oda és vissza is.

– *Az illetékes minisztériumba?*

– Felkészülni, intézni az ügyeket. De jó volt a hozzáállás, az igazság az. Mikor aztán rájöttek, hogy értjük, amit akarunk, tudjuk, hogy mit akarunk csinálni és nem mellébeszélünk, hanem egy célt követünk, alapos célokat, én azt mondom, hogy nagyon komolyan támogattak. Az állami tervhivatalnál nyitott ajtóm volt mindenhol, az elnökhöz is, illetve az első alelnökhöz is, aztán a pénzügyminisztériumnál is stb. stb. stb. Jó kapcsolatokat alakítottunk ki, annyi pénzforrást tudtunk szerezni, amennyi kellett, még annál többet is. Sokszor nem volt az építkezési vállalatnak annyi ereje, hogy fel tudjuk építeni, hogy fel tudjuk használni azokat a forrásokat, amiket kaptunk. Akkor korszerűsítettünk, 1973-ban. Kérem, egy esztendő alatt közel 100 km korszerűsített aszfalt utat építettünk. Három építkezési vállalatot hoztam be a megyébe '73-ban.

– *Akkor még nem érződött a „júliusi tézisek" hatására, hogy nem ad pénzt a magyar megyének?*

– Nem, még nem. 1972–1973-ban a szállítási miniszter, jött le éjjel, megműtötték volt a lábujjamat. Akkor is vitt magával, gyere a munkatelepekre. A brassói útépítészeti-vállalatot idehozta, a kolozsvárit idehozta s a marosvásárhelyit is idehozta, mind a három a megyében volt.

– *Még milyen fejlesztések történtek a megyében a '60-as évek végén?*

– A '60-as évek végén Balánbánya fejlődött nagyot. Akkor Lövéte-bányát fejlesztették a kaolinbánya-építkezéssel, tehát az ipari bázis. A faiparnak gyárai épültek egymásután, sorjában. Galócás fejeződött be leghamarabb. Akkor következett a

118 Az interjút Novák Csaba Zoltán készítette 2008-ban. Az interjú hanganyaga a szerző tulajdonában van.

gyímesi gyár korszerűsítése. Akkor épült a gyergyószentmiklósi bútorgyár, az udvarhelyi bútorgyár, a legvégén a csíkszeredai bútorgyár s a csíkszeredai vaslemezgyár. Ezek mind egymásután, egy egységes tanulmány részeként épültek fel, fokozatosan.

– *Elmondható, hogy a sok munkahely létesülésével emelkedett az életszínvonal?*

– Óriásit, nagy lépésekkel. Akkor, amikor már itt is adódott munkalehetőség, hazajöttek a szakembereink Brassóból, Segesvár környékéről az Udvarhely felőliek, akkor Comăneşti-en is, hát Illések ott dolgoztak, akik a Sóvidékről származtak, s innen Csíkból, Oneşti-ről az építőmunkások hazajöttek ide. Bukarestből egyszerre 60 embert hoztak haza.

– *Akkor a megye első éveiben jöttek román szakemberek Bukarestből?*

– Jöttek, jöttek. Nem olyan sokan, de jöttek románok is. De, nézze a társadalmi összetételt érdekes módra 1982-ben volt, ha jól emlékszem és 1992-ben a két népszámlálás. A kettő között 0,5 százalékkal csökkent az összmagyar lakosság arányszáma, és annyival növekedett a román lakosság, kérem. Azután miután felszabadultak a kedélyek, megszületett az úgy nevezett szabadság, mert addig nyomás alatt volt, most látja, hogy mennyi. Fokozatosan, legalább 3-4%, a kivándorlás miatt.

– *Beszéljünk az új megyéről. Akkor, gondolom egy csomó új lehetőség adódott a kulturális életben.*

– Persze, a kulturális élet. Iskolákat építettünk sorozatosan mindenhol, iskolákat korszerűsítettünk, művelődési otthonokat. Nagy Imre[119] felajánlotta az összes műveit Csíkszeredának, ha felépül az emlékház, s akkor maradt az én nyakamra a szolgálati feladat, intézd el, az elnök utasítására, intézzem el a pénzalapot, ekkor már le volt tiltva a szociál-kulturális építkezés az egész országban.

– *Ez hányban volt?*

– Ez a 1970-es évek vége, a '80-as évek eleje volt. Akkor jó emberi kapcsolataim segítségével elintéztem. Elintéztem. Olyan címet találtunk, amilyen kellett, felépítettük. Soha senkinek még a hajszála sem görbült meg, és még a kormány elnöke is meglátogatta Nagy Imrét ott Zsögödön. Ő is meglátogatta, ő sem tudta, hogy intéztem el, nem is érdekelte őt sem, de megvolt. Kórházakat építettünk, hát kérem, csíkszeredai kórház, székelyudvarhelyi kórház, gyergyószentmiklósi kórház, maroshévizi kórház, a fürdőtelepek kiépítése, a kezelőbázis Tusnádon, Borszéken. Rendbetettük a kezelőbázist. Aztán akkor a vízellátás kérdése. Hát nem volt ivóvize a nagyobb városainknak.

– *A városok belső modernizációját is akkor kezdték el, közművesítés, a gáz bevezetése?*

– Persze. Gáz szintén, a gáz jóváhagyását szintén külön jártam be éjjeleket, és nagyon jó kapcsolatot építettünk ki a gázminisztériummal, akkor minisztériuma volt a gáznak.

– *Hogyan zajlott le egy bizonyos befektetési alap megszerzése?*

–Nem is gondolkodtam nagyobb jellegű belső rendezéseken addig, amíg nincs víz, nincs csatornázás. Az első dolog, honnan víz? Csíkszeredának meg kell építeni a szépvízi gátat. Iliescu[120] akkor ott volt, de előtte volt a vízügyi miniszter, Iorgulescu[121]

119 Nagy Imre festő.

professzor. Iorgulescu professzort én nyaraltattam, itt a fürdőn. És a professzor sízni is idejárt Hargitafürdőre. Jóváhagyta, a szépvízi gát megépítését állami beruházásból. Onnan szabadeséssel jön be a víz nagy mennyisége, nagyobb része Csíkszeredába, a Pékén patakába. Aztán vízbefogás Gyergyónak, utána, ha nem volt elegendő, Csomafalvánál a Marosból vizet. Maroshévíznek vízbefogás a Szék patakából. Mindegyikét tudom. Borszéknek az ivóvizet pumpával nyomjuk fel ma is. Aztán Tusnádfürdő vízellátása a Csíkszentsimon melletti kutakból. Kutakból vettük ki a vizet és onnan látjuk el ma is. Gátat építettünk Udvarhelynek, a Zetelaki gátat.[122] Az elképzelés szerint innen valósult volna meg Székelyudvarhely, Székelykeresztúr, még Segesvár vízellátása is. Ha felesleg maradt, - azt mondtuk - akkor hajlandók vagyunk Medgyesnek is vizet adni. Ez volt az egyesség. Ma is tudom fejből ezeket.

- *Jött a pénz?*

- Jött. Ha előkészítettük a beruházást, ha igazoltuk annak a szükségességét, ha igazoltuk annak a gazdaságosságát, a beruházási alapot megkapták.

- *A megye akkor gazdaságilag meg tudta engedni ezt a belső modernizációt?*

- Meg, persze. Amikor aztán mentünk a tervvitára, mert minden esztendőben volt tervvita két munkafázisban a tervigazgatóságnál, és akkor azt mondom, kérem, a megyének erre kell a befektetés. Erre és erre kell. Ennek ez és ez a hasznossága, a tervek letéve önöknél. A megvalósíthatósági és mondjuk, a gazdaságossági terv. A pénzügyminisztériumnál időben megszereztem a hozzájárulást. Azért, hogy nekem az emberekkel se legyenek különleges gondok, minden esztendőben két-három-négy miniszter, vezérigazgató Tusnádfürdőn, Borszéken vagy a Gyilkos-tón pihent. Azt én fizettem, az én zsebemből. Nekem nem kellett senki fizesse, de a kapcsolatom megvolt. Amikor telefonáltam, holnap megyek hozzád, otthon vagy? Igen. Várasz? Igen. Mi a gondod, azt mondja. Ez, ez és ez. Légy szíves próbáld meg előkészíteni a dolgokat, jó. Mentem, megoldódott két-három esetet kivéve. 10 évig voltam első alelnök, ügyvezető első alelnök, 1974-től 1984-ig.

- *Pataki Úr, azt, hogy Hargita megyének mire van szüksége, mennyi befektetési pénzre, milyen befektetésekre, mennyibe határozta meg helyben az önök közössége és mennyiben a központból?*

- Volt egy területi tervezési osztályunk a tervigazgatóság keretén belül, úgy hívták, hogy „plan teritorial" és „plan local", helyi tervezés és területi tervezés. A területi tervezés csak a köztársasági jellegű egységekkel és vállalatokon belül foglalkozott. Rálátása volt mindenre. Ügyes embereket sikerült összeszedni, amilyenek oda kellettek. És a helyi tervezéshez is szintén. Közben megalapítottuk, és előkészítettük a munkálatokat. Mikor ezek összeállltak a minisztériumokkal is egyeztettünk, a területi tervet mindig egyeztettük. [...][123]

120 Ion Iliescu.
121 Florin Iorgulescu 1979-ig volt a Vízügyminisztérium élén.
122 A zetelaki gátat az 1970-es árvíz után hozták létre.
123 Az interjúból csak az általunk tanulmányozott korszakra és témákra vonatkozó részt közöljük.

88.
Kovászna megye megszervezése és azt követő néhány év. Interjú Király Károllyal[124]

Mezőkovácsháza, 2008.

[...][125] K. K.: Nekem nem maradt a megye megalakítására csak nyolc napom. Nem ez volt a legnehezebb, hanem, hogy a megveszekedett Hargita-pártiakat nem lett volna szabad tisztségbe részesíteni. És én mégis mindnyájukat betettem tisztségekbe. Gyakorlatilag ezeknek gyorsan dossziét, hogy Bukarestben a KB hagyja jóvá.[126] Erre én: „ én elmegyek oda első titkárnak de nekem most időm nincs dossziékat csinálni, én azt a kivételt kérem, hogy bemondjam, névsor alapján hagyják jóvá, s majd utólag mennek a dossziék. Elfogadták, elsősorban Trofin.[127] Így sikerült Szász Domokost, a volt kézdivásárhelyi első titkárt..... titkárnak, Stenner Jóskát, a propaganda titkárt kultúrkérdésekkel foglalkozó alelnöknek, Sylvester Lajost, aki főkolompos volt és nagyon meg volt bélyegezve, őt a kulturális bizottság elnökének, és így tovább.[128] Elfogadták. Szemrehányást utólag kaptam Patilineţtől.[129] „Király tu n-ai ţinut cont de politica partidului. L-ai băgat pe toţi nemernicii ăştia." [130] Erre én: „eu am nevoie de oameni care ştiu ce au de făcut."[131] Ebben az egész dologban két kérdést kell kiemelni. A csíkiak és a háromszékiek érvelése, gyűlései nagyon jók voltak. 1945 után nem is volt ehhez hasonló mozgalom. A másik az, hogy Kovászna megye megalakításában volt egy kalkuláció. Kellett egy kirakat megye. Ezért is hagyták jóvá úgy az emlékházakat[132] mind a ....., vadászat közben meggyőztem, utólag írásban is. Jó volt a kapcsolatom Bukarestben. „Şi dacă....tu să ştii că am discutat cu Ceauşescu."[133] Odáig mentem, hogy amikor Gerének[134] kifogása volt, felhívott: „Király elvtárs te megbeszélted az elvtárssal a dolgot vagy pedig....." S aztán mondtam „megbeszéltem, vagy megbeszélem." A jó kapcsolatok lehetőséget adtak arra, hogy manőverezhessek, de soha nem szegtem meg a szabályokat, hogy ne adjak arra alkalmat, hogy valamit elutasítsanak. Nem is utasítottak el. Gábor Áron szobor Kovásznán, ..., magyarhermányi emlékház, a kézdivásárhelyi céh múzeum, Gyárfásnak a szobra.[135] Ennek volt

124 Az interjú a Video Pontes stúdió közreműködésével készült 2008-ban. Az interjú gépelt változata a kolozsvári Etnikai és Kisebbségkutató Intézet archivumában található.
125 Az interjúból csak az általunk tanulmányozott korszakra és témákra vonatkozó részt közöljük.
126 Az ún. káderdossziéról van szó, ami alapján a párt le tudta ellenőrizni az illető káder múltját, erényeit, hiányosságait.
127 Virgil Trofin, a KB titkára.
128 A fent említett személyek azon Kézdivásárhely rajoni aktivisták voltak, akik a sepsiszentgyörgyi káderek egy jelentős részével ellentétben erőteljesen kiálltak a „nagy Hargita megye" tervezete mellett.
129 Vasile Patilineţ, a KB titkárságának tagja, a megyésítés székelyföldi lebonyolításának egyik fontos szereplője.
130 "Király te nem vetted figyelembe a párt politikáját. Betetted [tisztségbe-NCsZ)] az összes semmirevalót."
131 „Olyan emberekre van szükségem, akik értik a dolgukat"
132 Pl. Benedek Elek emlékház.
133 „És ha.... tudd, hogy beszéltem Ceauşescuval."
134 Gere Mihály
135 Gyárfás Jenő festőművész szobra.

egy olyan vetülete, hogy a magyar pártnómenklatúra-elit kérte, hogy más megyében is. Amit nem követelhetett senki, mert nem hagyták jóvá, s akik ott voltak nem kérték. A negatív az, hogy mind hozzám jöttek: Sütő, Domokos, Gálfalvi, Kányádi. „Hát rendezd el, hogy Kolozsváron is, Vásárhelyen is. Mi támogatunk." Mondtam Sütőnek „tudod, mivel támogattok? Ha kevesebbet hivatkoztok rám, mert szemet szúr és akkor itt sem lesz." A Nagy Nemzetgyűlésbe beválasztottak és a KB-ba is. Mindkettőnek tagja voltam. Van egy harmadik tényező is, hogy hozzám jöttek nagyon gyakran vadászni Ceaușescu és Maurer is és jó eredményeket tudtunk biztosítani, s ha külföldi vendég jött, pl. a holland királynő, akkor hozzánk jöttek. A „mămăliguța cu brânzat"[136] mind fel kellett szolgálni. A végén az én konyhámat fogyasztották.

Egy általános politikai fordulat. Amúgy a MAT-ban mind azon panaszkodtak, hogy az ipart mind Moldovába telepítik.... Az új megyésítés után hirtelen megindult a Székelyföld iparosítása. „Király javasold, mit akarsz és hova!" Én pedig a legtöbbet a gépgyártóipart és eleinte a könnyűipart támogattam: amidon- a krumplifeldolgozás miatt, a tejfeldolgozó ipart. Ők javasoltak egy vegyi kombinátot is de ezt elutasítottam. Gheorghe Pană, aki Brassóban volt első titkár mindenképpen meg akarta akadályozni, hogy az új megye kialakítsa a saját struktúráját. Ők kellett volna átadjanak embereket. Megtagadták. [...][137]

136 Túrós puliszka.
137 Az interjúból csak az általunk tanulmányozott korszakra és témákra vonatkozó részt közöljük.

89.

Tájékoztatás a Temes megyei Német, Magyar és Szerb Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak tevékenységéről

Bukarest, 1970. október 30.

F. é. augusztus 20–23. között Millitz Adalbert és Máthé József[138] elvtársak, az RKP KB aktivistái azt követték figyelemmel, hogy a Temes megyei pártbizottság hogyan foglalkozik a Német, Magyar és Szerb Nemzetiségű Dolgozók megyei Tanácsainak ellenőrzésével és irányításával. A megyei pártbizottságnál és a megyei tanácsoknál fellelhető dokumentumok, valamint azon beszélgetések nyomán, melyeket a megyei pártbizottság propaganda-kérdésekért felelős titkárával, a három tanács vezetőivel és más temesvári, nagyszentmiklósi és Nagycsanád községbeli elvtárssal folytattunk, a következőket szűrhetjük le. A megyei pártbizottság részéről mindig részt vett valaki a nemzetiségi tanácsok összes plenáris ülésén. Ez alkalomból bemutatták a tanácstagoknak a pártszervek számára az illető időszakban kirótt feladatokat, ugyanakkor hangsúlyozták a tanácsok hivatását és hozzájárulását az együttélő nemzetiségi dolgozók mozgósítása terén, melyet a párt- és állami határozatok megvalósítása érdekében kell tegyenek. 1968-ban a megyei pártbizottság összeállított egy ütemtervet, melyet időközben folyamatosan frissített a megye együttélő nemzetiségeinek sorában zajló politikai és kulturális-nevelői munkára vonatkozó újabb feladatokkal. A tanácsok ezt a tervet használják tevékenységük során. Ebben a hónapban lett volna esedékes, hogy a megyei pártbizottság propaganda, tudomány, oktatás és kultúra tanácsának keretében bemutassanak egy elemzést az együttélő nemzetiségek dolgozóinak politikai és kulturális-nevelői munkájáról, melyet egy tíztagú csoport állított volna össze, köztük a három tanácselnök is. Az őszi mezőgazdasági kampány késlekedése miatt azonban ezt a tanulmányt elhalasztottuk ez év novemberére. Megjegyezzük, hogy a megyei pártbizottság ütemterve alapján, mely az RKP fennállása 50. évfordulójának megünneplésére vonatkozik, a tanácsok is létrehozzák a maguk tervezetét, melyekben egy egész sor, az eseménynek megfelelő tevékenység szerepel. Tavasszal mindhárom tanács plenáris ülést tartott, ahol feldolgozták a működési szabályzatot. Ez alkalomból ütemterveket állapítottak meg a közeljövőre vonatkozólag, ahol pedig erre szükség volt, szervezési kérdésekben is intézkedtek. Így a Szerb Nemzetiségű Dolgozók Tanácsánál még egy alelnököt választottak, Obradov Vasile, Temes megyei pártbizottsági aktivista személyében. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsánál Pongrácz Maria elvtársnőt, a *Szabad Szó* című újság szerkesztőjét választották meg titkárnak Albert Ferenc elvtárs helyett, akit alelnökké léptettek elő. Kiemelték, hogy a dolgozók megyei tanácsai elsősorban pártunk bel- és külpolitikájának népszerűsítéséhez járulnak hozzá. Javasolták, hogy közülük is vegyenek részt előadóként néhányan a megyei kulturális és művészeti

138 Millitz Adalbert és Máthé József a KB instruktorai voltak, akik a nemzetiségi dolgozók tanácsainak tevékenységét ellenőrizték, értékelték.

bizottság előadói testületében. Azokban a községekben, ahol a lakosságot kizárólag az együttélő nemzetiségek alkotják, jelentős számú előadást és konferenciát tartottak ezek nyelvén. Értékelték azt a tényt, hogy a tanácsok megalakulása óta felélénkültek és megerősödtek egyes amatőr művészegyüttesek. Ebben az értelemben kiemelkedő a német tanács tevékenysége, és valamivel kisebb dicséretben részesült a szerb és magyar tanács. A Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa például különböző községekben időszakosan népi előadásokat szervezett, s így hozzájárult egyes szokások és hagyományok átértékeléséhez. Az amatőr színházak versenyén 30 német nyelvű színházi csoport vett részt. A Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának tevékenységét rendszeresen és folyamatosan támogatja a német nyelvű megyei lap. A Szerb Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa a megyei kulturális és művészeti bizottsággal közösen a szerbszentmártoni kultúrotthonban egy modell értékű előadást szervezett, melynek nagy visszhangja volt a szerb lakosság körében. Az együttes a Jugoszláv SzSzK-ban is turnézott, ahol a belgrádi televízió elismerését vívta ki. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának, miután kitartó kampányt folytatott a Temesvár municípiumi gyárakban és üzemekben, sikerült mozgósítania a magyar nemzetiségű fiatalokat, hogy beiratkozzanak tanulmányaik kiegészítése végett az esti líceumba. A tanácsok ugyanakkor hozzájárultak néhány személyiség és esemény megünnepléséhez is.

Mindezek ellenére számos hiányosság is megmutatkozott a megyei pártbizottságnak a tanácsok ellenőrzésében és irányításában kifejtett munkája során, valamint az együttélő nemzetiségek dolgozóinak megyei tanácsa tevékenységében. Például Zahiu Ioan propaganda titkár a tanácsok irányításában legtöbbször csak arra szorítkozik, hogy az újságok főszerkesztőivel találkozik, mely módszer nem bizonyul hatásosnak és helyesnek. Az irányító munkát a politikai tömegmunkáért felelős oktatóra bízta. Amúgy pedig a propaganda kérdésekért felelős titkár nem vett részt egy olyan megbeszélésen sem, melyet a fent említett aktivisták tartottak a tanácsok vezetőségével. A tanácsok működési szabályzatát feldolgozó plenáris ülések után nem tartottak több büró- vagy más jellegű ülést. A tanácsok közül egyik sem állított össze munkatervet a második félévre. A megyei tanácsok, főleg a magyar és a szerb, nem találták még meg a módját annak, hogy a tanács összes tagját bevonják a különböző akciókba, így a tevékenység csak az elnök vagy a titkár munkájára korlátozódik. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának jövőbeni tevékenységét javítandó, Zahiu Ioan titkár elvtárssal közös egyetértésben úgy gondoljuk, hogy szükséges lenne Sisak Ernő[139] elvtárs leváltása az elnöki funkcióból, mivel túlságosan elfoglalt a szakmai teendőivel, és elnökként nem bizonyult jó szervezőnek. Javasoljuk Pongrácz Mária elvtársnő elnökké választását, mivel ő sok odaadást tanúsított tanácsbeli tevékenységében. A tanácsok vezetőségeivel való beszélgetések során fény derült még néhány problémára, mint pl.:

– Dózsa György születésének legutóbbi megemlékezésén, annak ellenére, hogy előzőleg megegyeztek a szavaló színészek személyében is, a román nyelvű versek

139 Sisak Ernő egyetemi tanár a Temes megyei MNDT elnöke.

mellett nem szavaltak egy magyar verset sem. Ez azzal magyarázható, hogy Zahiu elvtárs nem volt elérhető és nem volt más, aki engedélyezhette volna ezt a dolgot.

- Jelezték, hogy a temesvári magyar tannyelvű tagozat diákjait kötelezik, hogy bérletet váltsanak mind a román, mind a magyar színházba, amit a szülők elleneznek.

- Rámutattak, hogy ebben az évben ünnepelték Klapka György író [sic] halálának 150. évfordulóját, és az a ház, ahol született és nevelkedett, nagyon jó állapotban van, emlékháznak lehetne nyilvánítani - annál is inkább, mivel ez az író sokkal inkább reprezentatív jellegű, mint Szabolcska, egy kevésbé jelentős író, de akinek a lakása emlékház.[140]

- A temesvári magyar színház ebben az évadban műsorra tűzte Páskándi Géza Vendégség[141] című darabját (megjelent a *Korunk* folyóirat f. é. 4-es számában), de a Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság nem adott rá engedélyt. Az *Utunk* és *Igaz Szó* folyóiratok a lehető legjobb recenziókat közölték az említett színdarab tartalmáról.

- Az *Előre* című laptól kérték, hogy többet népszerűsítse a Magyar Nemzetiségű Dolgozók megyei Tanácsának tevékenységét.

- Az *Előre*, mint központi lap, közöljön anyagokat a magyar tannyelvű tagozatok végzettjeinek lehetőségeiről az anyanyelven való felvételizés terén, ugyanakkor közölje azon egyetemi hallgatók sikereit, akik nagy jegyeket értek el a felvételi vizsgán annak ellenére, hogy középfokú tanulmányaikat anyanyelvükön folytatták - amint azt a *Szabad Szó* és a *Neue Banater Zeitung* teszi, de amelyeknek kicsi a példányszámuk.

- Miután felszámolták a szerb ének- és táncegyüttest, nem biztosították az összes tag számára a munka mezején való elhelyezkedést. Kérik e kérdés mielőbbi megoldását. Ugyanakkor kérik, hogy a megyei szakszervezeti együttes mellett jöjjön létre egy szerb ének- és tánctagozat is.

- A szerb nemzetiségű dolgozók megyei tanácsa kéri, hogy hozzanak létre egy szerb nyelvű kórust. Ha e kérést nem oldják meg, az érdeklődők az egyházhoz fognak fordulni, aki természetesen alig várja. A tanács rámutat, hogy nincsen támogatottsága az ügynek, és főleg hiányzik egy megfelelő helyiség.

- Rámutattak, hogy Nagyszentpéter községben, annak ellenére, hogy a lakosság több mint 50%-a szerb, a helyi párt- és állami szervek vezetőségeiben nincsenek megfelelő arányban képviselve.

- Temes megye szerb nemzetiségű lakosai kérik, hogy a Jugoszláv SzSzK tévéműsorát közöljék a hírlapban, mert ennek ismerete nélkül kénytelenek az egész műsort végignézni, vagy különböző ottani kiadványokat kell megrendelniük. Ha idejében ismerhetnék a programot, azt néznék meg, ami érdekli őket. Azzal is érvelnek, hogy a Jugoszláv SzSzK-ban közvetítik a mi tévéműsorunkat is.

- Azt is kérték, hogy az RKP KB aktivistái, akik az együttélő nemzetiségek dolgozóinak tanácsait irányítják, gyakrabban látogassanak el a megyébe, és nagyobb figyelmet szenteljenek elsősorban a magyar dolgozók tanácsa tevékenységének.

---

140 Szabolcska Mihály református lelkész, költő és Klapka György, aki valójában honvédtábornok volt, az 1848-as magyar szabadságharc majd az emigráció kultikus figurája.

141 Páskándi Géza *a Vendégség* című darabját 1970-ben írta, új értelmezési kerteket teremtve az erdélyi történelmi dráma műfajában. A műben Dávid Ferenc és a nála elszállásolt olasz származású teológus viszonyán keresztül mutatja be az „árulás lélektanát."

Megjegyzések

Számos temesvári magyar és német nemzetiségű értelmiségi jelezte a Dózsa György-évforduló, valamint a Nikolaus Lenau líceum[142] centenáriuma megszervezésének néhány negatív jellemvonását.[143] A Dózsa Györgynek szentelt ünnepélyes összejövetel megszervezésébe a megyei szervek – az RKP KB Propaganda Osztálya évfordulókra vonatkozó tervének előírásaival ellentétben – nem vonták be, és még csak nem is kérdezték meg a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Megyei Tanácsát. Kifogásolják, hogy ezen a megemlékezésen egy szó sem hangzott el magyar nyelven, meg a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Megyei Tanácsának alelnökét, dr. Albert egyetemi előadótanárt pedig, aki szintén románul szólalt fel, nem mutatták be alelnöki minőségében is, csak mint a Temesvári Egyetem képviselőjét.[144] Az ezt követő művészeti műsor kizárólag román nyelvű énekeket és verseket tartalmazott. Annak ellenére, hogy a temesvári állami magyar színház színészei néhány magyar nyelvű verssel is készültek, lemondtak a szavalatukról, mivel az RKP megyei bizottságának propagandatitkára nem volt elérhető, hogy engedélyezze ezen versek műsorra tűzését. Azt is jelezték, hogy elmulasztottak meghívni erre az ünnepségre számos temesvári tekintélyes magyar értelmiségit.

A Nikolaus Lenau líceum évfordulós ünnepségén egy sor, az iskola jellegzetességével kapcsolatos mulasztást jeleztek. Nem említettek, és részben nem is hívtak meg számos német értelmiségit, az iskola volt tanulóit. Berwanger elvtárs, a Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának elnöke és az RKP megyei bizottsági bürójának helyettes tagja nem csak hogy nem volt az elnökségben, de nem is volt hivatalos az ünnepségre. Nicolae Jucu elvtárs, az iskola volt igazgatója 1934–1938 között, a testvériség harcosa azokban az években, és akit a német értelmiség rendkívül tisztelt a magatartásáért, szintén nem volt hivatalos az elnökségbe. A teremben való jelenlétére is csak egy volt diák tett említést beszédében. Hangot adva az ünnepséggel kapcsolatos felháborodásának, Jucu elvtárs a szünetben tüntetőleg csak német nyelven beszélgetett mindenkivel. A hozzászólók közül csak dr. Peter Lamoth egyetemi tanár mondott néhány bevezető szót németül, majd némi magyarázat után románul folytatta a beszédét. A líceum aligazgatójának, Rudolf May elvtársnak, aki német nyelvű beszéddel készült, a megyei szervek azt mondták, hogy már nem szükséges beszédét megtartania, egy német nyelvű hozzászólás csak formaság lenne, mert a teremben amúgy is mindenki ismeri a román nyelvet. A megyei szervek csak nagy nehezen engedélyezték a híres Schubert kórus fellépését a kulturális műsorban, pedig sok kórustag az iskola egykori diákja volt, a kórus pedig megfelelő műsorral készült erre az ünnepségre, többek között Ion Vidu énekeivel, vagy Lenau verseivel.

1970. október 30.

ANIC, fond CC PCR Secția Organizatorică, dos. 32/197. 1–6. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

142 Temesvári, eredetileg német tannyelvű középiskola.

143 Az 1970-es évet, Dózsa György születésének 500. évfordulója alkalmából a párt Dózsa emlékévnek szentelte. Több ünnepséget is szerveztek Marosvásárhelyen, Temesváron, Bukarestben Dálnokon, Sepsiszentgyörgyön.

144 Albert Ferenc szociológus, egyetemi tanár.

90.
Jegyzék a Kovászna megyei Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak tevékenységéről

Bukarest, 1970. november 10.

F. é. november 3–4. között azt ellenőriztük, hogy a Kovászna megyei Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa hogyan végzi tevékenységét és, hogy azt miként irányítják. A működési szabályzat megvitatása alkalmából a tanács plenáris ülésén elfogadott munkaterv alapján, a büró segítette a megyei pártbizottságot és a helyi állami szerveket, különösen a politikai és kulturális-nevelői munka terén. A tanácstagok közül többen is a megyei pártbizottság előadói és részt vesznek a propagandatevékenység lebonyolításában. A tanács segítette a kulturális és művészeti bizottságot, valamint a megyei szakszervezeti tanácsot a bálványosi népzene és népviselet fesztivál, illetve a könnyűzene fesztivál megszervezésében és kivitelezésében. Ugyanakkor hozzájárult a Barabás Miklós-, Dózsa György-, Bartók Béla-évfordulók megszervezéséhez, valamint azoknak a javaslatoknak a kidolgozásához, miszerint a megye egyes iskolái magyar személyiségek neveit kapják meg. A megyei kulturális és művészeti bizottság elnökével közösen javasolták, amit aztán el is fogadtak, hogy megvásárolják azokat a népviseletbe öltöztetett babákat, melyek a *Jóbarát* folyóirat tanulókkal megszervezett versenyének gyümölcsei. A babák, miután egy turné keretében több városban is bemutatásra kerülnek, Sepsiszentgyörgyre kerülnek állandó kiállításra. Mindezek az eredmények azonban nem a teljes büró közös munkájából születtek, de még csak nem is a tanácstagok egy részének a munkájából, hanem elsősorban a tanács titkár egyéni tevékenysége nyomán. Így ez év májusától nem tartottak egy büró- vagy tanácsülést sem. A büró tagjai nem tudják, hogy a munkatervbe foglalt feladatok hogyan valósulnak meg, és legtöbbjüket nem kérik fel ezek létrejöttéhez való hozzájárulásra. Mivel a tervezet előírásait nem követik szisztematikusan, a következő akciók megvalósulatlanok maradtak: a sepsiszentgyörgyi színházi napok, találkozó a Forrás nemzedék[145] tagjaival és a népművészet hagyományainak felkutatása egyes falvakban. Bizonyos fokú bizonytalanság tapasztalható a tanács feladatának a felfogásában, magánál a titkárnál, melyet a következőképpen fogalmaz meg: ha a megyében minden tényező, kezdve az RKP megyei bizottságának bürójától, kénytelen - a megye nemzetiségi összetételéből adódóan - a megye magyar nemzetiségű lakóinak problémáival foglalkozni, akkor a tanács maga mivel foglalkozzon? Amúgy pedig a tanács munkájában egyre erősödik az a vonulat, hogy inkább az évfordulókkal és megemlékezésekkel törődnek, mintha kimondottan ezért jöttek volna létre. Kiderült az is, hogy a büró és a tanács jelenlegi összetétele némi javítást igényel. Mindezeket a problémákat megbeszéltük Király Károly első titkár elvtárssal, Stanca Constantinnal, az RKP

145 Az 1950-es évek második felében, az 1960-as években indult Forrás könyvsorozat szerzői a romániai magyar írók generációs alapon szerveződő csoportja.

megyei bizottságának titkárával és a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Megyei Tanácsa bürójának egyes tagjaival. Emellett a következőket jelezték:

1. Számos rendellenesség állapítható meg a községi könyvtárak és könyvesboltok magyar nyelvű könyvekkel való ellátásában (kevés a példányszám, olyan kiadványokat küldenek, melyek a községi könyvtárak szintjén nem értékesíthetőek, bizonyos anyagi nehézségek is fellépnek a könyvtáraknak való könyvvásárlás során stb.)

2. Az Electrecord által készített magyar nyelvű könnyűzenei lemezek nincsenek kellőképpen megválogatva, ami a dalok dallamát és szövegét ilieti, a lemezek feliratain pedig gyakran helyesírási hibák észlelhetők.

3. Bölön község lakossága jelen pillanatig mintegy 20 000 lejt gyűjtött össze Bölöni Farkas Sándor szobrára. A községbeliek kitartóan kérik a megyei szerveket, hogy támogassák őket a kívánt szobor felállításához szükséges engedélyek megszerzésében.

ANIC, fond CC PCR Secția Organizatorică, dos. 32/1970, 12–13. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

91.
Jegyzék a Hargita megyei Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak tevékenységéről

Bukarest, 1970. november 10.

F. é. november 6–7. között vizsgáltuk, hogy az RKP megyei bizottsága hogyan vezeti a Hargita megyei Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsát, illetve ez a maga részéről hogyan végzi tevékenységét. Azokból a beszélgetésekből, melyeket a büró néhány tagjával folytattunk Szekeres Sándor elvtárs, az RKP megyei bizottságának titkára jelenlétében, kiderült, hogy a tanács titkára és János Pál alelnök igyekeztek megvalósítani a munkatervben foglalt feladatokat. A tanács hozzájárult a Friedrich Engels-, Dózsa György-, Bartók Béla-évfordulók, valamint azon iskolák évfordulóinak a megszervezéséhez, amelyek az 1970-es tervezetben szerepeltek. Egyes tanácstagokat bevontak a megyei műemlékek védelméről szóló terv kidolgozásába, hogy javaslatot tegyenek az 1971-es évfordulós tervezet összeállítására. Ezen anyagok tartalmáról azonban sem a büróban, sem a tanácsban nem esett szó. Ez év második szemeszterének munkatervi előírásait nem tartották be következetesen. Emiatt a tanács nem járult hozzá egyes folklórelőadások megszervezéséhez és lebonyolításához – mint a Hargitai tavasz, Susog a fenyves –, hasonló feladatok pedig, mint az irodalmi estek megszervezése, Tompa László és Tamási Áron emlékszobáinak berendezése, teljes mértékben elmaradtak. Hargita megyében teljes tájékozatlanság jellemezte a büró tagjait a tanács tevékenységének lényegével kapcsolatban. János Pál elvtárs például, a tanács alelnöke, azt mondta, hogy szerinte a jelenlétük fölösleges, hogy a megye magyar nemzetiségű lakosainak gondjai nélkülük is nagyon jól megoldódnak. Véleménye szerint ez a fő oka annak, hogy jelen pillanatig a tanács nem fejtett ki túl gazdag tevékenységet. Ez pedig ahhoz vezetett, hogy a megyében igen kevésbé ismert a magyar nemzetiségű dolgozók tanácsának léte és tevékenysége. A beszélgetések nyomán az a végkövetkeztetés körvonalazódott, hogy annak ellenére, hogy a megye közel 80%-a magyar nemzetiségű, ami nagyon sajátos helyzetet teremt a tanács munkájában, azért még marad bőven kibontakozási lehetőség számára.

Ugyancsak a tanács tevékenységének felfogásával kapcsolatos, hogy a decemberre tervezett plenáris ülés napirendi pontjai közé jelen pillanatig csak egy tájékoztatást iktattak be a lebonyolított tevékenységekről. Ezáltal a tanács abba a helyzetbe kerülne, hogy nem vitatná meg az igazán fontos problémákat, nem venne részt azon kérdések megoldásában, melyek a megye magyar nemzetiségű lakosainak életét érintik, nem tudná támogatni a megyében zajló általános politikai, ideológiai, kulturális–nevelő stb. tevékenységet. Az ellenőrzések és a tanács bürójának néhány tagjával, illetve Fazekas Lajos első titkár elvtárssal és Szekeres Sándor elvtárssal, az RKP megyei bizottságának titkárával folytatott beszélgetések nyomán eltűnt a tanács tevékenységére vonatkozó bizonytalanság, biztosítva a jövőbeni munka világos irányát.

1970. 11. 10.

ANIC, fond CC PCR Secția Organizatorică, dos. 32/1970, 14–15. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

92.
Jegyzék a Bihar megyei Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak tevékenységéről

Bukarest, 1970. december 30.

Ez év november 23. és december 4. között Bihar megyében végzett ellenőrzést az Oktatásügyi Minisztérium inspektorainak egy csoportja, akiket az RKP KB és a Pionírszervezetek Országos Tanácsának aktivistái segítettek. Az ellenőrzés az együttélő nemzetiségek nyelvén tanító iskolákat és tagozatokat érintette. Ennek során kiderült még néhány olyan aspektus, mely nem került be a minisztériumi anyagba, de amit a megyei pártbizottság propagandával foglalkozó titkára és a többi jelenlévő elvtárs tudomására hoztak. Ezek közül megemlítjük a következőket: az alapszervezetek büróinak a beszámolói és a határozattervezetek, melyeket az érmihályfalvi, székelyhídi és nagyszalontai általános műveltségi líceumok pártszervezeteinek legutóbbi gyűlésén mutattak be, nagyon gyengén voltak összeállítva és csak általánosságokat tartalmaztak. Ezek a szervezetek nem értették meg még teljes mértékben az alapszabály előírását, miszerint ezen egységek pártszervezetei ellenőrzést gyakorolhatnak az iskola vezetése felett. A fent említett pártszervezetek ez év folyamán a leggyakrabban csak általános kérdéseket vitattak meg a gyűléseken, melyek kevésbé jelentősek az oktatás folyamatának szempontjából. Nem tartottak szem előtt olyan nagyságrendű kérdéseket, mint a tanulók szakmai és iskolai irányítása, a 8. illetve 12. osztályt végzettek célirányultságát stb. Az említett szervezetekben nagyon nehézkesen megy az új párttagok felvétele. Például a székelyhídi általános műveltségi líceum alapszervezetébe 1967 óta nem vettek fel új tagot. A *Crişana* és főleg a *Fáklya* nevű megyei lapok csak kis mértékben közölnek a megye állami oktatásához kapcsolódó anyagokat.

A KISz vezető szerveinek legutóbbi megválasztásakor az iskolákban nem mindig vették figyelembe a tagság nemzetiségi összetételét. Például, az érmihályfalvi általános műveltségi líceumban, ahol több mint 400 román és több mint 700 magyar diák tanul, az iskolai KISz-bizottság 13 tisztségébe egy magyar nemzetiségű fiatal sem került be. Megjegyezzük, hogy mivel a KISz KB útmutatásait más alkalmakkor is megsértették, a megyei KISz-bizottság azt az utasítást adta a községi bizottságnak, hogy érvénytelenítse a líceum választási gyűlését. Ugyanakkor javasolták, hogy az elkövetkező választások alkalmával vegyék figyelembe a líceum KISz-tagságának nemzetiségi összetételét is. A nagyszalontai általános műveltségi líceumban az iskolai KISz-bizottság titkára és a titkárhelyettes is román nemzetiségű, annak ellenére, hogy az iskolában több mint 300 (44%) a magyar diákok száma. A KISz irányítója, Tulcan Aurel szerint nincs ebben semmi kivetnivaló. Az érmihályfalvi és nagyszalontai líceumok faliújságai nem tartalmaznak magyar nyelvű cikkeket, habár a diákok nagy számban magyar nemzetiségűek. Magda Nicolae KISz-irányító, aki egyúttal az érmihályfalvi líceum pártszervezetének is büró-tagja, olyan véleményekkel kereste fel kollektívánkat, amik nem szolgálják az illető iskola nemzetiségi politikáját. Kijelentette például, hogy:

- nem jó, hogy egy magyar tannyelvű osztályban magyar nemzetiségű tanár legyen az osztályfőnök, mert így semmi sem garantálja, hogy hazafias nevelésben részesíti ezeket a diákokat;

- a KISz politikai oktatása ne csak magyarul történjen. Fried osztályfőnök például ezt nem tudta, vagy nem akarta tudomásul venni és az ő osztályában a politikai oktatás magyar nyelven zajlott, amiért aztán napirendre került a téma az alapszervezet bürójában. Fried tanár úr, annak ellenére, hogy az angol szak fiatal végzettje, folyton keresi az alkalmat az elvtelen beszélgetésekre. Az irodában például az intézmény rádiókészülékén szünetekben átvált a bukaresti rádióadóról a budapestire, amit a román tanárok jogosan elleneznek;

- a líceum könnyűzenei zenekara ne játsszon olyan magyar nyelvű könnyűzenét, melyet előzőleg az Electrecord vállalat nem adott ki lemezen.

Magda tanár úr hitelét vesztette, több szemtanú előtt összeverekedett a községi néptanács titkárával. A nagyszalontai líceumba olyan könyvtárost alkalmaztak, aki egyáltalán nem ismeri a magyar nyelvet, pedig az iskolai könyvár több ezer magyar nyelvű könyvvel rendelkezik, a líceumban pedig több száz magyar nemzetiségű diák tanul. Ugyanebben a líceumban mindhárom nevelő román nemzetiségű és egyik sem beszél magyarul, annak ellenére, hogy az internátusban magyar tanulók is vannak. Jelenleg nem tisztázott, hogy a nagyszalontai elméleti líceumnak mi a hivatalos megnevezése. A román tagozaton *Nagyszalontai általános műveltségi líceumnak* hívják, míg a magyar tagozatosok *Arany János általános műveltségi líceumnak*. Javasoljuk, hogy ezt a dolgot tisztázzák, mivel már a városban is beszélnek erről.

Ebben az évben arra törekedtünk, hogy azokban a megyei posztlíceumokban és általános utáni iskolákban, ahol ez szükséges, a felvételi bizottságokba a magyar nyelvet ismerő tanárokat is vegyenek be. Ennek köszönhetően a megyei pártbizottsághoz és tanfelügyelőséghez az előző évekhez képest kevés hasonló jellegű panasz érkezett. Mindezek ellenére megjegyzendő, hogy a nagyváradi három éves Pedagógiai Főiskolán mind a júliusi, mind pedig a szeptemberi felvételin a matematika és a fizika–kémia szakokon a felvételi bizottságban nem volt egy magyar nyelvet beszélő tanár sem. Tanulmányozva a megyei szakiskolák és szaklíceumok diákságának nemzetiségi összetételét kiderül, hogy jelenleg nincs olyan iskola vagy szakma ahol nagyobb számú magyar nemzetiségű diák tanulna. Éppen ezért ebben a megyében nem indokolt bizonyos iskolákat vagy osztályokat magyar tannyelvűekké alakítani. Nincs igény arra sem, hogy egyes tantárgyakat magyar nyelven oktassanak, csak a kágyai mezőgazdasági gépész iskolában. Ennek az iskolának a vezetőségével beszélgetve, az igazgató szavaiból kiderült, hogy a végzettek több mint 75–80%-a szétszéled az országban. A megyei pártbizottság propagandával foglalkozó titkára egyetértett a jelen anyagban felvetett problémákkal és biztosított, hogy intézkedni fog a megoldásuk érdekében.

Máthé József

Bukarest, 1970. december 30.

ANIC, fond CC PCR Sectia Organizatorică, dos. 32/1970. 16–19. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

93.
Jegyzék a Hunyad megyei Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak tevékenységéről

Bukarest, 1970. december 30.

F. é. november 6-7-én Millitz Adalbert és Máthé József elvtársak, az RKP KB aktivistái azt ellenőrizték, hogy a Hunyad megyei pártbizottság hogyan foglalkozik a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók megyei Tanácsainak irányításával. Az ellenőrzés nyomán a következőket lehet megállapítani: A megyei pártbizottság arra összpontosít, hogy ez a két tanács élő-aktív szervezetté váljon, melyek segítik a pártszervet a megyében együttélő nemzetiségek sajátos problémáinak megvizsgálásában. Így, miután engedélyezte a munkaterveket, lépésről lépésre követi az előírások megvalósítását. Megfigyelhető, hogy nagyobb figyelmet szentelnek a politikai munkának az együttélő nemzetiségek sorában, különösen a propaganda ügyekért felelős titkár leváltása után. Hogy a megyei pártbizottság nagyobb érdeklődést mutat a tanácsok iránt, az abból is kiderül, hogy a f. é. november 26-i titkársági ülésen - a propaganda ügyekért felelős titkár tájékoztatása alapján - ki fogják elemezni a tanácsok tevékenységét megalakulásuktól kezdve a jelen pillanatig. A tanácstagokat bevonják a pártszerv által kezdeményezett nagyobb lélegzetű akciókba. Így, szakmai felkészültségük függvényében, különböző brigádokba, kollektívákba, bizottságokba vannak beosztva. A két tanácsból összesen 23 elvtársat fogadtak el előadónak a megyei pártbizottságnál. Meghívták őket a propaganda, kultúra, tudomány és oktatás bizottságának egyik ülésére is. A két tanácselnököt felkészítették azokra a feladatokra is, melyek a megyei pártbizottság előtt állnak a Román Kommunista Párt megalakulásának évfordulója kapcsán.

Az utóbbi időben a tanácsoknak sikerült olyan akciókat szervezniük, melyek felélénkítették az együttélő nemzetiségek soraiban a kulturális-művészeti tevékenységet. Hasonló akciót szervezett például a batizi Német Nemzetiségű Dolgozók Megyei Tanácsa, valamint a magyarok a dévai Csángó (Ciangăi) negyedben és Csernakeresztúr községben. A Sarmis 70 kulturális hét keretében a Művelődési- Művészetügyi Országos Bizottság, a magyar és német nemzetiségű dolgozók megyei tanácsainak közreműködésével megszervezett egy, az együttélő nemzetiségeknek szentelt napot, ahol a vidék népviseletét, táncait, szokásait stb. mutatták be. Hangsúlyozták, hogy a magyar nyelvű tudományos brigád[146] jó körülmények között működik. Számos kiszállást szerveztek olyan településekre, ahol az egyháznak jelentős befolyása van az állampolgárokra. A tanácsok olyan kérdések megoldásában is segítséget nyújtottak, amelyek az anyanyelvű oktatást érintik.

E pozitív megállapítások mellett azonban fény derült számos hiányosságra is a két tanács munkájában. Így a helyi állami szervekbe való választásokhoz letett jelölésekkor nem vették figyelembe, hogy az együttélő nemzetiségek köréből származó jelöltek

146 Az MNDT helyi szervezete által létrehozott tudomány- és ismeretterjesztő csoportról lehet szó.

azokban a körzetekben induljanak, ahol az illető nemzetiségek élnek. Hasonlóképpen a tanácsok bürótagjait csak kis mértékben vonták be. A két elnök jelen pillanatig nem talált megoldást a jobb együttműködésre és az összes tanácstag bevonására. Soós András elvtárs, a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Megyei Tanácsának elnöke azt nyilatkozta, hogy neki, mint az egyik líceum aligazgatójának, nincs arra lehetősége és ideje, hogy jobban megszervezze a tanács tevékenységét. A Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának titkára nem német nemzetiségű és alig ért valamit ezen a nyelven. Jelen pillanatig a két tanács elnökét nem mozgósították, hogy részt vegyenek a megyei pártbizottság apparátusának kiképzésében. A megyei bizottságban az első titkár elvtárs egyetértett azzal a javaslattal, hogy ezentúl ők is jelen legyenek a képzéseken. Az elnökökkel való további beszélgetésekből kiderült, hogy túl sok feladatuk van. Pilly Nikolaus elvtársnak, a Német Nemzetiségű Dolgozók Megyei Tanácsa elnökének közel tíz különböző funkciója van, de lévén a nagyolvasztó részlegének főnöke Pusztakalánon, szakmai téren rendkívül elfoglalt. Megállapítást nyert, hogy sem a két tanács, sem a többi kompetens megyei intézmény nem foglalkozott különösebben azokkal a fiatalokkal, akik nemrég érkeztek a két nagy munkásközpontba (Vajdahunyad és Zsil völgye), ezért növekedik körükben a katolikus egyház befolyása. Megegyeztek abban, hogy a megyei, a KISz és a szakszervezetek művelődési és művészeti szerveivel együttműködve, a jövőben fokozzák a kulturális-nevelői tevékenységet az említett helységekben az ifjúság bevonása érdekében. A két tanács munkaterve túl sok problémát tartalmaz, egy sor általános előírást, konkrét határidők és felelősségek megjelölése nélkül. Ekképpen a tanácsok és bürók nincsenek kötelezve bizonyos konkrét feladatok megoldására vagy, hogy javaslatokkal álljanak a pártszerv elé. Egyes problémák, melyeket gépiesen átvettek a SzEF tevékenységi tervéből, nem tartoznak a tanácsok kompetenciájába. E kiszállás alkalmából találkoztunk a két tanács néhány büró-tagjával is és bemutatásra került néhány más megyében szerzett pozitív tapasztalat. Minden kérdést részletesen megbeszéltünk Moga Ioachim első titkár elvtárssal és Lazăr David propaganda ügyekért felelős titkár elvtárssal. 1970. 12. 30.

ANIC, fond CC PCR Sectia Organizatorică, dos. 32/1970, 21–23. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

94.
Nicolae Ceauşescu legújabb, a politikai és ideológiai tevékenységre vonatkozó utasításainak alkalmazása

Marosvásárhely, 1971. szeptember 17.

Nicolae Vereş[147] ismerteti az ülés fő napirendi pontját: a Nicolae Ceauşescu legújabb, a politikai és ideológiai tevékenységre vonatkozó utasításainak Maros megyében történő alkalmazása.

Sütő András, író, az *Új Élet* folyóirat főszerkesztője: Ami a marosvásárhelyi tevékenységünket illeti, a Nicoale Vereş elvtárs jelentésében megfogalmazott kritika sok tekintetben jogos. Természetesen az irodalmi tevékenységben is jelentkeztek negatív jelenségek az utóbbi években. Elsősorban az írók szövetségénél és alapszervezet ülésein tapasztaltam, hogy csökkent a résztvevők harciassága. Ezt önök is tapasztalhatták az irodalmi újságok lapjain. Ezen irodalmi lapnál az utóbbi időben kevesebbet beszéltek a marxizmusról, félreértve a tudományos álláspontokat, abban a tévhitben, hogy a modernizmus újabb szakaszába léptünk a marxizmus és leninizmus nem más, mint egy fiatalkori emlék és úgy gondoltuk, hasznos lesz, ha más, kevésbé dogmatikus gondolatokat is beviszünk a munkába. Ezt a jelenséget a leginkább az esztétikai jellegű könyvekben figyelhetjük meg. Itt tevődnek fel állandóan a kérdések, hogy merre tartasz, miért élünk, honnan jöttünk, és egyesek azt mondják, majd a jövő válaszol ezekre. Ez a nagyon ismert burzsoá esztétika visszhangot váltott ki nálunk is és mi is sokat vitáztunk erről ugyanúgy, ahogy bizonyos modern irányzatok esetében, amelyek a 20. század nagy modernistáját, Cristian Tzarat[148] szeretnék követni.[149] A tegnap az Írószövetségnél volt egy megbeszélés, amelyen részt vett Fazekas és Vereş elvtárs is. Itt több kérdés is fölmerült. Megvitattunk néhány, a lapszámainkban felmerült ellentmondást is, ahol a címlap írása például pártos jellegű volt, de a többi anyag pont az ellenkezője. Ily módon maga a vezércikk a szocialista feladatok csupán formális megoldását jelentette. Beszéltünk néhány, a színházban jelentkező irányzatról is. Itt van Harag[150] elvtárs is, aki azt mondta, hogy megrendezzük most Nagy István munkásdarabját, amely a fiatalok szerint az abszurd dráma kimagasló teljesítménye. Nagy István, az idős író valósággal rosszul lett, amikor azt olvasta magáról, hogy abszurd lenne. Harag elvtárs úgy látta jónak, hogy modern eszközökkel mutassa be ezt a darabot, a realista ábrázolást már divatjamúltnak tekintette. Mások is, az irodalomban is és a kritikában is azt gondolják, hogy az a jó darab, amelyen elcsodálkoznak az emberek és a legtöbbjük nem ért semmit. Ha a színész egyenesen a térről lép be a színpadra és nem a megszokott helyéről, vagy ha egy kötél segítségével ide-oda repítik, az érdekesebbnek tűnik. Érdekesebbnek tűnik, mintha az emberek sírnak egy melodrámán vagy nevetnek egy komédián. Azt a

147 Maros megyei első titkár.
148 Fazekas János KB küldött és Nicolae Vereş Maros megyei első titkár.
149 Tristan Tzara román és francia nyelven író esszéista, költő és író, a dadaizmus egyik kiemelkedő képviselője.
150 Harag György marsovásárhelyi színész, rendező.

darabot tartják sikeresnek, amelynek rendezése 80 000-be került és amelynek bemutatóján híres személységek vesznek részt és előadás után van egy jó bankett. Attól lesz nagy a darab. Nicolae Ceauşescu elvtárs kritikával illette ezeket az irányzatokat és nekünk ezt figyelembe kell venni.

Egy másik észrevétel az volt, hogy az irodalomkritika nem politizált. De mit is tehetne mást, ha nem egy olyan emberi tevékenységformát művelne, amely kapcsolódik az élethez, a társadalomhoz? A tegnapi találkozón Fazekas és Vereş elvtárssal sokkal több kérdést vitattunk meg, mint amit itt fel tudtam sorolni. Beszéltünk az Írószövetség munkájáról, a román és magyar írók kapcsolatáról a városban és általában az országban. Megállapítottuk, hogy ez a város, amely a román és magyar nép testvériségének régi központja, a kultúra területén is ellátja ezt a feladatot. Nem is olyan rég írtam meg, hogy Marosvásárhelyen a gondolkodás egy új bárkája jelent meg árbocán egy zászlóval, amelyen a következő áll: *Vatra*.[151] Az otthon, az erdélyi otthonok ősi szimbóluma. A piciny és alacsony ablakos, meleget sugárzó erdélyi otthonok szimbóluma. Azon otthonoké, amelyekben összegyűltek a családok, a szomszédok és a parázsló tűzhely mellett megosztották egymással gondjaikat, gondolataikat. Sok sikert kedves kollégák. Azért írtam le ezeket a gondolatokat a folyóirat megjelenésekor, hogy segítsünk nekik ebben a művészvilágban megjelenni és együttműködhessünk és dolgozhassunk. A testvériség gondolata, sokszor csak látszólagos, lehet pusztán deklaratív. Mi elsősorban közös munkaként értelmezzük, fordításokként, közös társadalmi tevékenységként. Papp Ferenc elvtárs most Călinescut fordít.[152] Ez jelzi, hogy ő megértette a testvériség hívó szavát. Guga elvtárs az én könyvemet fordította le.[153] Székely elvtárs és jómagam is fordítottunk Creangă műveiből.[154] Örömteli és szép munka. Közösen vigyázunk a román nép nemzeti és az együttélő nemzetiségek kultúrájára és azt szeretnénk, ha a munkánk hozzájárulna a társadalom fejlődéséhez. Persze, még sok a tennivaló. Kihangsúlyozhatjuk a nagy Lenin által mondottakat, miszerint a szocializmus felé vezető út olyan, mint egy virággal díszített vonatkirándulás, amelyen majd egy állomáson a mozdonyvezető azt fogja mondani, leszállás, megérkeztünk a szocializmus megállójába, vagy leszállás, megérkeztünk a kommunizmus megállójába. Lenin is elmondta, mi is tudjuk, hogy nagyon sok a tennivaló a kultúra, az esztétika, a szervezés és az ideológia területén, az írók és művészek munkájában Biztosítjuk a vezetőséget, hogy mindent meg fogunk tenni, hogy javítsunk a munkánkon.

Csorba András, az állami színház igazgatója:[155] Elmondom önöknek már az elején, a teljes színházi társulat nevében, hogy a Nicolae Ceauşescu elvtárs által tett javaslatokat és a mostani pártdokumentumokat teljes mértékben jónak és építő

151 *Vatra* marosvásárhelyi román nyelvű kulturális folyóirat. 1971-bn alapították Romulus Guga helyi költő irányítása alatt.

152 George Călinescu irodalomtörténész és kritikus, publicista, akadémikus.

153 Romulus Guga marosvásárhelyi román költő.

154 Székely János és Sütő András Ion Creangă prózaíró műveiből történő fordításaira utal. Sütő András fordított pl. Creangă Harap Alb (Fehér Szerecsen) című meséjét.

155 Csorba András színész. Főiskolai tanár, színházigazgató. 1970–1972 között a marosvásrhelyi színház igazgatója volt.

jellegűnek tartjuk, amelyek hozzájárulnak színházi életünk népszerűsítéséhez. Meggyőződésem, hogy ezek az útbaigazítások alapján a színházunk tehetségei, a párthoz és az államhoz egyaránt hű tehetségek, még nagyobb kulturális sikereket fognak elérni. Nem olyan rég színházunk munkaközössége nagyon kritikus és önkritikától sem mentes hangvételben elemezte ki az utóbbi évek tevékenységét. Ismeretesek az utóbbi két színházi fesztiválon elért sikereink, a nívós díjak, amelyeket elnyertünk és a színvonalas előadásaink is ismeretesek még a határokon túl is. Mindez nem akadályozott meg abban, hogy észrevegyük a felmerült hiányosságokat is, hogy nem mindent tettünk meg abból, amit megtehettünk volna. A repertoárunkban voltak gyengébb darabok is, a lenini és marxi elvektől eltérő filozófiából született darabok. Olyan darabok, amelyek kispolgári szemléletmódot tükröztek és téves képet festettek a világról és téves vagy alacsonyabb szintű életszemléletet sugalltak. Ugyanakkor közepes szintű előadásaink is voltak, amelyek nem hangsúlyozták ki helyesen a szövegek üzenetét. Megtörtént, hogy engedtünk bizonyos befolyásolásoknak és az elveinket feladtuk a közönségsikerért. Többször is előfordult az elmúlt években, hogy a repertoárunk alapját képező színvonalas darabokat minden ok nélkül kicseréltük sokkal gyengébb darabokra, megfeledkezve arról, hogy a repertoár tükrözi igazából a színház politikai és ideológiai munkáját és ennek összeállításába nem tehetünk semmiféle kompromisszumot. De mi tudjuk és a pártdokumentumok is emlékeztetnek minket arra, hogy a művészet valójában politika. Művészit alkotni annyi, mint politizálni. Mi a szocialista Romániában élő művészek, románok és magyarok, az RKP, hazánk és népünk ügyét és érdekeit szolgáljuk. A Marosvásárhelyi Állami Színház munkaközösségének nevében megígérjük megyénk lakosságának, hogy ezt a célt fogjuk követni, megértve és követve ezt a nemes küldetést. Elvtársak, megígérjük, hogy előadásaink legfőbb célja a tömegek nevelése és a marxi, lenini kommunista elvek közvetítése lesz. Az előadásainkban ösztönözni fogjuk a hazaszeretetet, ismertté tesszük a nagy nemzeti alkotásokat, megjelenítjük a szocializmus nagy győzelmeit, követendő, hősies példaképeket mutatunk majd be. Figyelmünket, természetesen, elsősorban az eredeti drámairodalomra fordítjuk, hisz ezek adják meg a feleleteket a leginkább a felmerült kérdésekre. Mindezt az is bizonyítja, hogy az elmúlt évek során az eredeti darabok alkották a legnagyobb sikert. A közönség megmutatta, hogy érdeklik őt a saját íróink alkotásai és azok üzenete.

Antalffy Endre, a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának Maros megyei elnöke:[156] A főtitkár elvtárs a nemzetiségi kérdésben adott határozott és világos ideológiai útmutatásait követve munkánk középpontjába a testvériség szellemének erősítését szolgáló politikai és ideológiai nevelő tevékenységet állítjuk. Ennek érdekében, nekünk, akik részesülünk a párt igazságos minden téren egyenlőséget biztosító politikájában, állandó erőfeszítéseket kell tennünk. A mi megyénkben is, akár az ország összes többi olyan megyéjében, ahol a románok mellett más nemzetiségű dolgozó emberek is élnek a párt nemzetiségpolitikáját hűen végrehajtják. A Maros megyében tapasztalható ipari és mezőgazdasági fellendülés az itt élő emberek testvériségének

156 Antalffy Endre orvos, az orientalista tudós, Antalffy Endre fia.

is betudható. A gazdaság által lerakott biztos alapokon nyugszik és fejlődik a mi társadalmi és kulturális életünk is, amely számára minden lehetőség biztosított. Ami nálunk történt, az már mind ismeretes de akkor is fontosnak tartjuk megemlíteni, hogy a Maros megyei közvélemény megelégedéssel fogadta a nemzetiségi iskolahálózat fejlesztését, a magyar nyelven folyó szakiskolai oktatás bevezetését és azt, hogy az Oktatásügyi Minisztérium rendelete alapján a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetben ettől az évtől a tantárgyakat magyar nyelven is tanítják. Az is említésre méltó, hogy a néptanács határozatait magyar nyelven is megjelentetik vagy, hogy a megyei tanács hivatalos közlönye kétnyelvű. Az együttélő nemzetiségek létezésének és fejlődési lehetőségének fontos eleme a Magyar Nemzetiségi Dolgozók Tanácsának létrehozása. A megyei szervezet a megyei pártbizottság hathatós irányítása alatt nagyban hozzájárult a párt nemzetiségpolitikájának megvalósításában és állandó jelleggel azon volt, hogy elmélyítse a kölcsönös tiszteletet és megértést. Az összes társadalmi tevékenység esetében, így a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának működésében is, szükség van a kifejtett munka kritikai jellegű kiértékelésére is. A hivatkozott pártdokumentumok tükrében elvégzett önértékelés azt mutatja, hogy még számos hiányosság létezik a munkánkban. Arra gondolok elsősorban, hogy a mi tanácsunk esetében is eluralkodott egyfajta intellektualizmus. Elkerülték a figyelmünket a gazdasági változások, meggyengült a kapcsolatunk a munkás tömegekkel és ezek nélkül nem lehet forradalmi szellemiségben cselekedni. Anélkül, hogy csorbítanánk a kultúra és a nemzetiségi kérdés fontosságát, a munkánkat nem szabad csak ezekre koncentrálnunk. Fel kell számolnunk azokat a törekvéseket, amelyek a nemzetiségi kérdés megoldását nagyon egyoldalúan és egyirányúan képzelik el. Az együttélő nemzetiségek tanácsai csak úgy teljesíthetik be a rájuk bízott feladatokat, ha a szocializmus építésének legaktuálisabb problémáival is foglalkoznak. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának Maros megyei szervezete a jövőben jobban oda kell, hogy figyeljen arra, hogy minden területen, gazdaság, politika, társadalmi élet, kultúra, valóra váltsa, alkalmazza a párt politikáját, egészséges közvéleményt teremtsen, amely egyetlen olyan megnyilvánulást sem fog tolerálni, amely idegen a marxi és lenini elveken alapuló szocialista humanizmustól áthatott új típusú embertől. A tanács, ezen új feladatokat végrehajtva még hatékonyabbá válik. Persze, a Maros megyei magyarságot érintő politikai-ideológiai munka elvégzéséhez megfelelő támogatás, egyeztetés is szükségeltetik. Marosvásárhely municipium egy erős kulturális és művészeti központ, amelyben közös céloktól és ideológiától fűtve román és magyar alkotók tevékenykednek. Tudjuk azt, hogy a kulturális tevékenység nagyon fontos eszköze a szocialista öntudat formálásának, a politikai-ideológiai elveknek. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának Maros megyei szervezete feladatul tűzte ki a megye magyar nemzetiségű alkotóinak irányítását, hogy azok műveiben, legyen szó irodalomról vagy publicisztikáról, a társadalmi életünk valósága jelenjen meg marxi és lenini szellemiségben. Irányítani őket, hogy műveikkel hozzájáruljanak az új típusú ember erkölcsi alakításához is. József Attila szavainál nincs szebb kommunista hitvallás: „Én az egész népemet fogom / nem középiskolás fokon / tanítani" Ezt a művészi, alkotói hitvallást kell valóra váltania tanácsunknak, az RKP-nak a művésze-

tekről kialakított elveivel egyeztetve. A Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa Maros megyei szervezetének munkájában felmerült hibák felszámolása végett fejleszteni és tökéletesíteni kell a magyar nemzetiségű dolgozók körében kifejtett nevelőmunkát, hogy erősítsük szocialista öntudatukat és erősítsük a közös szocialista fejlődés iránt érzett felelősségtudatukat. Hogy megfelelhessen a küldetésének, a tanácsnak harciasabb, aktívabb szellemiségben kell dolgoznia. Meg vagyok arról győződve, hogy mi, Románia állampolgárai és az RKP tagjai, (románok, magyarok, németek és más nemzetiségűek) közösen fogunk azon fáradozni, hogy munkánknak új, harcias jelleget, forradalmi lendületet adjunk, a X. kongresszus és a Nicolae Ceauşescu elvtárs által kiadott pártdokumentumok által megfogalmazott feladatok és tennivalók szellemében.

ANDJM, fond Comitetul Judeţean de Partid Mureş, dos. 2/1971. 20–64. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv fordítása.

95.
Az Arad és Temes megyei RKP bizottságok jelentése a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak irányításában kifejtett tevékenységükről

Bukarest, 1972. július 25.

Az RKP KB aktivistáinak egy, a tanács kérdéseivel foglalkozó csoportja, 1972. június 7-17. között figyelemmel kísérte, hogy a Temes és Arad megyei pártbizottságok hogyan ellenőrzik és irányítják a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak tevékenységét. Megbeszéléseket folytattak a helyi párt- és állami szervek vezetőivel, pártaktivistákkal, a Magyar Nemzetiségű Dogozók Tanácsainak tagjaival, valamint különböző munkaszektorok kádereivel. E munka eredményeként és az egyes, Temes és Arad megyei (Végvár, Igazfalva, valamint Ópécska és Németpereg) községek művelődési-művészeti és oktatási intézményeiben tapasztaltak alapján a következő fontosabb következtetések körvonalazódtak: A megyei pártbizottságok megfelelő figyelmet szentelnek annak a politikai-ideológiai és kulturális-nevelői munka kifejtésének, ami hozzájárul a román és az együttélő nemzetiségekhez tartozó dolgozók közti testvériség folyamatos erősödéséhez és a dolgozóknak a megye társadalmi-gazdasági fejlődésének érdekében történő mozgósításához. Hasonlóképpen, a Magyar Nemzetiségű Dogozók Tanácsai - a megyei pártszervek irányításával - jelentősen hozzájárulnak ahhoz, hogy a magyar nemzetiségű állampolgárokat bevonják a párt és az állam kül- és belpolitikájának
megvalósításába. A politikai-ideológiai tevékenység során, melyet a pártoktatáson, a konferenciákon és a propagandán keresztül fejtenek ki, látható az RKP KB utasításainak betartására fordított igyekezet. Azokban a régiókban, ahol a románok mellett az együttélő nemzetiségekhez tartozó dolgozók is élnek, ott igény szerint, anyanyelvű köröket is létrehoznak. Hasonlóképpen, annak érdekében, hogy azokban a helységekben, ahol a helyzet megkívánja, anyanyelven folytathassák a pártpropagandát, a megyei pártbizottságok lektorai között jelentős számban jelen vannak a magyar nemzetiségű káderek is (28 Temes és 24 Arad megyében). A *Szabad Szó* és *Vörös Lobogó* című újságokban (a megyei pártbizottságok lapjai) megjelent magyar nyelvű ideológiai írások és kisegítő anyagok is hozzájárultak a kommunisták, a magyar nemzetiségű dolgozók politikai-ideológiai neveléséhez.[157] A temesvári *Szabad Szóban* hasonló anyagok jelentek meg: A román nép és az együttélő nemzetiségek testvéri egysége - társadalmi életünk mozgósító ereje; A szocialista demokrácia fejlődése - a haladást ösztönző erő; A szocialista hazafiság és a proletár internacionalizmus, pártunk politikájának szerves része.

A megyei pártbizottságok irányította nemzetiségi tanácsok elősegítik a művelődési és szocialista nevelésért felelős bizottságokat a kulturális-művészeti tömegmozgalom

157 *Szabad Szó* Temes megyei, *Vörös Lobogó* Arad megyei magyar nyelvű újság.

fejlesztésében. Ugyanakkor figyelmet fordítanak arra is, hogy a kulturális-művészeti programok és fesztiválok keretében az illető nemzetiség sajátosságait is képviseljék. Például az Aradi tavasz; Diák-tavasz, az iskolai színész-csoportok és művészeti brigádok fesztiválja; a bánsági kórusmozgalom fél évszázados évfordulója alkalmából szervezett kórusfesztiválok mind nagyszabású rendezvények voltak az 1972-es év első felében, ahol megnyilvánulhattak a román és az együttélő nemzetiségek kulturális hagyománya és értékei.[158] Az irodalmi alkotás terén tehetséges fiatalok ösztönzése érdekében számos magyar irodalmi kört szerveztek: a temesvári Ady Endre-, a lugosi József Attila-, az Arad municípiumi Tóth Árpád-kör mind gyümölcsöző tevékenységet folytatnak.[159] Ebben az értelemben megemlítjük továbbá a Dicsőítünk, szeretett pártunk- témájú irodalmi-történelmi versenyt. A nemrég létesített temesvári Facla Kiadó[160] keretében a német és szerb részleg mellett megalakult a magyar nyelvű is. Azáltal, hogy összetett jelleget biztosítanak ennek a kiadónak, új lehetőségek adódtak a Temes megyei magyar nemzetiség szellemi alkotásának az értékesítésére és népszerűsítésére.

Ami a megyei pártbizottságoknak a tanácsok irányításában és vezetésében kifejtett tevékenységét illeti, a fent említett időszakban végzett ellenőrzés következtében a pozitív jellemzők mellett számos hiányosságra is fényt derült. A megyei pártbizottságoknak a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának irányításában és vezetésében kifejtett tevékenysége nem állandó jellegű, csak szórványosan valósul meg, sokszor pedig nagy időközönként. A téli időszakban a Temes megyei pártbizottság, illetve a tanács irányításáéért felelős megyei párttitkár mintegy négy hónapon keresztül nem találkozott a tanácstagokkal, hogy a tanács tevékenységéről beszélgessenek és meghatározzák a jövőbeli feladatokat. Hasonlóképpen a Temes megyei tanács 1971 áprilisától nem hívott össze plenáris ülést. A tanácsok büró-ülései nem eléggé szervezettek, nem irányulnak arra, hogy néhány - a félévi munkatervbe foglalt, alaposan tanulmányozott - kérdést megvitassanak, melyre meghívnának más olyan személyeket is, akik tevékenysége szorosan kapcsolódik az illető problémához. Tulajdonképpen a büró-ülések a tagok időszakos találkozására korlátozódtak, ők pedig a napi kérdéseket vitatják meg. Az Arad megyei Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának mukaterveiben nem szerepelnek olyan célkitűzések, melyek konkrétan segítenék a megyei pártbizottság tevékenységét a kommunisták politikai-ideológiai nevelésében. Egyes esetekben nem mutatkozott érdeklődés a magyar nyelvű ideológiai anyag terjesztésében. Arad megye egyes tanulmányi köreiben hiányoztak a Nicolae Ceauşescu elvtárs beszédeit tartalmazó magyar nyelvű brosúrák, míg ezek a könyvesboltokban eladatlanul maradtak. A megyei pártbizottságok előadói nagyon kevés

158 Az Aradi tavasz fesztiválról részletesebben lásd: Kocsik József: Visszapillantás az aradi tavaszra. *Művelődés*. 1978/7.

159 A különböző magyarok által is lakott településeken a hatvanas években, a hetvenes évek elején több irodalmi kör is alakult, amely a helyi irodalomkedvelőket, ifjú tollforgatókat tömörítette maga köré. A nagyváradi irodalmi kör pl. 1971-ben született újjá. A temesvári Ady Endre körről részletesebben lásd: Pongrácz Mária: Lépcsők. Jegyzetek a temesvári Ady Endre irodalmi Kör Antológiájáról. *Művelődés*, 1978/5. 13. p.

160 A temesvári Facla Könyvkiadót 1972-ben hozták létre a romániai könyvkiadás 1970-es átszervezése után. Magyar, román, német és szerb nyelven jelentetett meg irodalmi és muszaki tematikájú könyveket.

magyar nyelvű konferenciát és konzultációt tartottak a hallgatóknak. Arad megyében nem figyeltek arra, hogy a magyar nyelvű körök propagandistáinak az anyanyelvükön tartsanak előadást, támogatva ezzel a megfelelő szókészlet kialakítását. Ezáltal elkerülhető lenne, hogy a hallgatók előtt majd félreértésre adjon okot a helytelen kifejezés. A *Szabad Szó* megyei napilap 1972 folyamán csak egyetlen magyarázó anyagot közölt a hallgatók segítése érdekében. Megjegyzendő az is, hogy a Politikai Kiadó sem biztosította a magyar nyelvű pártoktatáshoz szükséges irodalmat. A szervezési, metodológiai hiányosságok, valamint a pártoktatás formáinak megfelelő magyar nyelvű politikai irodalom hiánya negatívan befolyásolták a vitákat a körökben. Egyes esetekben a kör tevékenysége csak arra korlátozódott, hogy meghallgatták a propagandista előadását. A tudományos ismeretek magyar nyelven való terjesztése azokon a településeken, ahol ez a nemzetiség nagyobb számban van jelen a lakosság összetételében, szintén sok hiányosságot mutat. Arad megyében például a 42 magyar nyelvű előadó tevékenysége nagyon gyenge. 1972 első felében csak 22 magyar nyelvű tevékenységet szerveztek a tudományos ismeretek terjesztése érdekében. Ezen tevékenységekbe beletartoznak a tudományos brigád kiszállásai, valamint a művelődési élet néhány megyén kívüli személyiségével való találkozás is. A konferenciákat általában csak a Magyar Nemzetiségű Dolgozók megyei Tanácsának elnöke, illetve a *Vörös Lobogó* helyi napilap egyes szerkesztői tartották. Az 1972. május 6–14. között megrendezett Aradi tavasz kulturális-művészeti fesztivál rávilágított néhány hiányosságra a magyar amatőr művészegyüttesek felkészülésében is. A fesztivál kilenc napja alatt, noha majdnem minden nap volt valamilyen magyar nyelvű rendezvény, ezek vagy csak irodalmi jellegűek voltak, vagy más megyéből érkezett hivatásos együttesek műsora volt. Az a tény, hogy a fesztivál teljes időtartama alatt egyetlen magyar nyelvű amatőr együttes sem lépett színpadra azt bizonyítja, hogy ezek még nem emelkedtek fel egy megyei fesztivál művészeti színvonalára.

A kulturális-művészeti munka terén Ópécska községben (Arad megye) tapasztaltunk különlegesebb helyzetet, miután ez a helység 1968-ban összeolvadt Remetével. Az elmúlt években e települések mindegyikében működött kultúrotthon, amelyek kulturális-művészeti tevékenysége megfelelt a lakosság összetételének (románok és magyarok). Ez a tevékenység közel két évvel ez előtt még folytatódott, amikor a kulturális munkát egyetlen kultúrotthonba vonták össze. Ennek következtében felszámolták a község központjában levő kultúrotthont és a volt Remete helységbelit tartották meg. Emiatt néhány magyar lakos és tanügyi káder visszalépett a kulturális-művészeti tevékenységtől. Mások pedig elutasítóan kommentálják ezt az intézkedést. Úgy gondoljuk, hogy a pártszerveknek kitartó nevelési munkát kell folytatnia ebben a községben, hogy rávilágítson annak a politikai fontosságára, hogy a község lakosságának – nemzetiségi hovatartozástól függetlenül – egyetlen közös kultúrotthonban zajlik a kulturális-művészeti tevékenysége. Annak érdekében, hogy a jövőben javuljon a megyei pártbizottságoknak a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsait irányító és vezető munkája, javasoljuk:

-Kövessék, hogy a tanácsok büró- és plenáris üléseit a működési szabályzatba foglalt előírások alapján tartják-e meg;

-Fontos a magyar nyelvű pártoktatási körök megszervezésének és vezetésének javítása. A propagandisták részére anyanyelvű előadásokat és konzultációkat kell tartani, valamint a kisegítő anyagokat rendszeresen közzé kell tenni a magyar nyelvű napilapok hasábjain.

-A SzEF tanácsainak keretében létrehozott, a tudományos ismeretek terjesztésének irányításáért és összehangolásáért felelős bizottságok intézkedjenek annak érdekében, hogy azokban a helységekben, ahol nagyszámú ennek a nemzetiségnek az aránya magyar nyelven is fokozódjon ez a tevékenység

-Javítani kell az 1971-ben alapított temesvári magyar tannyelvű líceum anyagi feltételeit: a laboratóriumok felszerelése kezdetleges, az iskolai műhelyek pedig gyengén felszereltek.[161] Ugyanakkor meg kell vizsgálni a központi fűtés bevezetésének, valamint néhány osztályterem felszabadításának a lehetőségét, melyeket jelenleg a népművészeti iskola foglal el;

-Egy megoldásra váró kérdés a helyi szervek azon javaslata, hogy a temesvári magyar tannyelvű líceumot nevezzék el Dózsa Györgyről.

A tájékoztatóban foglalt megállapításokat a megyei pártszervek tudomására hoztuk.

1972. július 25.

ANIC, fond CC PCR Sectia Organizatorică, dos. 19/1972. f. 4-8. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

161 A temesvári 2-es számú Matematika-Fizika Líceum 1971-ben vált magyar tannyelvűvé.

96.
Tájékoztató a megyei pártbizottságok munkájáról, amellyel az együttélő nemzetiségű dolgozók tanácsainak tevékenységét vezetik és irányítják

Bukarest, 1972. június 17.

Annak a 17 megyei pártbizottságnak a tájékoztatásából, ahol működnek az együttélő nemzetiségű dolgozók tanácsai, valamint a RKP KB aktivistái által végzett ellenőrzésekből kiderült, hogy ezek a X. kongresszus határozatai, az RKP KB plenárisának (1971. nov. 3-5.) dokumentumai, a párt főtitkárának, Nicolae Ceauşescu elvtársnak a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak plenárisain elhangzott beszédei, valamint más párt- és állami dokumentumok szellemében tevékenykednek. A megyei pártbizottságok figyelmet szenteltek e tanácsok irányítására és támogatására, segítve őket tevékenységük tartalmának, a munkastílusának és -módszereinek tökéletesítésében. Ennek célja az együttélő nemzetiségek soraiba tartozó dolgozók bevonása az egész nép oldalán a párt és állam bel- és külpolitikájának kidolgozásába és megvalósításába, valamint annak a célkitűzésnek a megvalósításába, miszerint hazánkban létrejöjjön a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom. A megyei pártbizottságok munkatervei, melyek a politikai és nevelői, a művelődési, társadalmi és gazdasági munka megjavítását célozzák, olyan feladatokat is tartalmaznak, melyek az együttélő nemzetiségek tanácsaira is vonatkoznak. A megyei bizottságok plenárisaira, egyes büró-ülésekre, a pártaktíva kiképzésére és más eseményekre meghívják az együttélő nemzetiségek tanácsainak és büróinak tagjait is. Általában a nemzetiségi tanácsok plenárisain és egyes büró-ülésein részt vesznek a megyei pártbizottságok első titkárai, titkárai és a büró más tagjai. Minden megyében – a pártszervek megbízásából – a propagandáért felelős titkárok közvetlenül foglalkoznak a tanácsok napi tevékenységével. Bihar, Beszterce-Naszód, Hargita, Hunyad, Brassó, Máramaros, Szatmár, Temes és Szeben megye pártbizottságainál, a büró- vagy titkársági ülések keretében elemezték a nemzetiségi tanácsok tevékenységét. Az utóbbi évben a megyei pártbizottságok intézkedtek a tanácsoknak új káderekkel történő kiegészítéséről, az együttélő nemzetiségek – állami és pártaktivisták, közösségi és tömegszervezetek aktivisták, munkások, parasztok és értelmiségiek – soraiból is. A SzEF keretében a nemzetiségek megyei tanácsai részt vesznek a legfontosabb állami és pártdokumentumok nyilvános vitáján, hozzájárulnak a politikai-nevelői tevékenységhez, melyet a megyei közösségi és pártszervezetek folytatnak az együttélő nemzetiségek dolgozói körében. Szeben, Maros, Krassó-Szörény, Temes, Arad, Brassó, Kovászna, Hargita és más megyékben a tanácstagokat bevonták, hogy a nemzetiségek anyanyelvén vitassák meg a következő anyagokat: az RKP KB Plenárisának (1971. november) dokumentumai, Nicolae Ceauşescu elvtárs felszólalásai a Magyar és Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsainak plenáris ülésein, valamint más állami és pártdokumentumok. A tanácstagok jelentős része részt vesz a megyei, municípiumi, városi pártbi-

zottságok előadó és propagandista csoportjaiban. Ezek keretében konferenciákat és előadásokat tartanak az együttélő nemzetiségek nyelvén a párt és állam bel- és külpolitikájának témakörében: a nemzetiségi kérdés marxi-lenini megoldása hazánkban; hazafias szellemben, a szocialista etika és méltányosság szellemében való nevelés.

A megyei pártbizottságok vezetése alatt, a tanácsok – a helyi tömeg- és közösségi szervezetekkel, a művészeti és művelődési intézményekkel együttműködve – hozzájárultak politikai, tudományos, kulturális-nevelő jellegű akciók és rendezvények kezdeményezéséhez és megszervezéséhez. Több megyében, a népi egyetemek keretében, magyar és német nyelvű tevékenységeket is szerveztek. Ugyanakkor kulturális egyesületeket, tudományos brigádokat, szümpóziumokat is szerveztek, melyeken a különböző nemzetiségű dolgozók széles tömegei vettek részt. Figyelmet fordítottak az együttélő nemzetiségek kulturális örökségének, jellegzetes folklórjának az értékesítésére: népviseleti, népdal- és néptáncfesztiválokat szerveztek, hagyományos népi ünnepélyeket, melyeken minden nemzetiség dolgozói nagy számban voltak jelen. A kulturális intézmények keretében fokozódott és változatosabbá vált az amatőr művészeti tevékenység. Az utóbbi időszakban erős művészeti értékkel bíró együttesek jöttek létre, mint a *Schubert* és *Bartók* kórus Temesváron, a Paul Richter és a magyar kórusegyesület Brassóban stb., melyek műsorterve gazdag hazafias, forradalmi töltetű zeneműveket tartalmaz, románul és az együttélő nemzetiségek nyelvén. Magyar és német nyelvű irodalmi köröket hoztak létre, különböző nemzetiségű írókkal szerveztek találkozót.

A tanács segítségével emlékházakat, állandó kiállításokat hoztak létre vagy gazdagítottak, amelyek az együttélő nemzetiségek soraiból származó kiemelkedő személyiségek előtt tisztelegnek, pl. ilyen a Temes megyei Bartók Béla és Nikolaus Lenau, Stefan Jäger, az Arad megyei Adam Müller-Guttenbrunn, a Szeben megyei Stephan Ludwig Roth, a bihari Ady Endre és Arany János, valamint a kovásznai Benedek Elek. A megyei pártbizottságok foglalkoztak azon problémák megoldásával, melyeket a nemzetiségi tanácsok plenáris vagy büró-ülésein, vagy más alkalmakkor fogalmaztak meg, és amelyek a politikai, ideológiai, kulturális és nevelői munka tökéletesítését célozták meg az együttélő nemzetiségek dolgozói körében. Ezek közül figyelemre méltó: Szeret-Szucsáva városban új ipari egységeket hoztak létre, hogy a helység munkásainak új munkahelyeket teremtsenek; Temes, Brassó, Szeben, Bihar, Kovászna, Hargita, Szatmár megyében új, magyar és német tannyelvű líceumokat hoztak létre, hét megyében pedig, egyes szakiskolák keretében, magyar tannyelvű osztályokat; a kolozsvári egyetemen, a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézetben és a Pedagógiai Intézetben bővült egyes tantárgyak magyar nyelven történő oktatása, jelenleg az előadások legnagyobb részét ezen a nyelven is megtartják; a temesvári Bánság művészeti együttes keretében létrehoztak egy szerb tagozatot is.

Amint az a megyei pártbizottságok tájékoztatásából, illetve az RKP KB aktivistái által elvégzett ellenőrzések során kiderült, számos hiányosság is megmutatkozott a megyei pártbizottságoknak a tanácsokat irányító és vezető tevékenységében. Annak ellenére, hogy a tanácsok működési szabályzata szerint – melyet az RKP KB Titkársága

hagyott jóvá – ezeknek az intézményeknek részt kell venniük egyes sajátosan nemzetiségi problémát érintő elemzés, tanulmány elkészítésében, a legtöbb megyében a tanácstagokat nem vonták be a hasonló helyi szintű tevékenységekbe. A tanácsok ilyen akciókba való bevonása csak egy-egy RKP KB brigád vagy kollektíva, az Államtanács vagy más központi szerv hatására valósult meg. Beszterce-Naszód, Szilágy, Máramaros, Hunyad, Szatmár, Maros megyék pártbizottságai elégtelenül segítik a tanácsokat a munka irányításában, munkaterveik gyakran általános jellegű, nem meggyőző előírásokat tartalmaznak, melyek nem bírják rá a tanácsokat az együttélő nemzetiségeket érintő problémák megoldásában való részvételre. Kovászna, Fehér, Hunyad, Szilágy, Beszterce-Naszód, Krassó-Szörény és Maros megyében nem tartották meg rendszeresen a büró- és plenáris üléseket, ami akadályozta munkájuk menetét. A tanácstagok szinte egyik megyében sincsenek egyenlő mértékben és állandó jelleggel bevonva a tevékenységekbe. Máramaros, Arad, Hunyad, Beszterce-Naszód, Szilágy, Fehér megyében, annak ellenére, hogy a tanácsok felépítésén javítottak, összetételükben még mindig olyan tagok vannak – egyesek közülük elnökök, alelnökök és titkárok –, akikből hiányzik a kezdeményező készség és a szervezői szellem, és gyenge tevékenységet fejtenek ki. Sok megyében tapasztalható, hogy a megyei nemzetiségi tanácsok nem működnek közre eléggé a tömeg- és közösségi szervezetekkel, a művészeti és kulturális intézményekkel. Egyes megyei pártbizottságok osztályai nem veszik igénybe kellő mértékben a tanácsokat a sajátosan rájuk tartozó problémák megoldásában. Szilágy és Máramaros megyében még nem intézkedtek a néptanácsok szabályozó jellegű határozatainak és rendeleteinek a magyar nyelven való kinyomtatásáról és népszerűsítéséről.

Néhány helyi párt- és állami szerv csak ritkán kéri ki a tanács véleményét bizonyos sajátos nemzetiségi kérdés megoldásában. Például a marosvásárhelyi Állami Színház negyed évszázados fennállásának az évfordulója alkalmából nem kérdezték meg és nem vonták be a szervezésbe a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Megyei Tanácsát. Hasonlóképpen jártak el a Szilágysági kultúra hónapja, az Aradi tavasz stb. szervezésében is. Brassó, Hunyad, Temes, Maros és más megyékben a tanácsok büróit ritkán kérdezték meg a nemzetiségi káderek előléptetéséről, illetve képviseletükről a közösségi tevékenységek és az állami közigazgatás különféle területein. Hiányosságok mutatkoztak egyes kulturális-nevelő jellegű rendezvények szervezésében, a múlt haladó jellegű örökségének és a kulturális-művészeti hagyományok értékesítésében. Hunyad megyében a magyar nyelvű konferenciákon keresztül kifejtett propaganda nem elégséges. Beszterce-Naszód, Temes, Szeben, Brassó és más megyékben még nem találták meg a cselekvés és nevelés hatásos formáit és módszereit, amivel megfékeznék a német nemzetiségű lakosság kivándorlási tendenciáját. Egyes hagyományok és szokások értékesítésében nem mindig adják tanújelét megfelelő ítélőképességnek, nem biztosítanak ezeknek laikus jelleget. Máramaros, Suceava, Maros, Szeben és más megyékben az elégtelen számú ateista-tudományos jellegű kulturális tevékenység miatt megállapítható a vallásos rendezvények fokozódása, elsősorban a szektáké. Néhány Fehér, Arad, Maros, Brassó, Szilágy stb. megyékben található múzeum

kevésbé illusztrálja a nemzetiségek történelmét, a román, magyar és német lakosság közös harcát a társadalmi és nemzeti szabadságért. Kovászna, Arad, Kolozs, Suceava, Maros, Fehér, Szilágy, Krassó-Szörény megyék pártbizottságai jelen pillanatig sem elemezték – büróban vagy a titkárságon – a nemzetiségi tanácsok tevékenységét, megfosztva őket ezáltal egy értékes segítségtől munkájuk javításában.

Nem talált még megoldásra a megyei tanácsok plenáris és büró-ülésein felvetett javaslatok egy része, tartozzanak akár a helyi szervek, akár a központi hatáskörbe: magyar és német nyelvű népszerűsítő kiadványok megjelentetése a dolgozóknak a szocializmus építésében elért megvalósításairól, az ország gazdasági, társadalmi fejlődésének célkitűzéseiről a jelenlegi ötéves tervben és távlatilag; az együttélő nemzetiségek nyelvén írt egyes politikai, szépirodalmi és tudományos művek példányszámának növelése az iskolai és közkönyvtárak, valamint a terjesztési rendszer megfelelő ellátásáért; a törvények népszerűsítése; repertoárok összeállítása az amatőr művészegyüttesek számára, főleg aktuális témájú színművekkel, kórusra és fúvós zenekarra írt partitúrákkal stb.; magyar és német tannyelvű általános műveltségi líceumok létrehozatala Arad és Maros megyében; Brassó, Temesvár, Arad municípiumi utcák elnevezése jelentős, haladó gondolkodású nemzetiségi személyiségekről; a *Novîi Vic* ukrán nyelvű kiadvány megjelenésének javítása; a koltói (Máramaros megye) és más kastélyok renoválása. Annak érdekében, hogy a jövőben javuljon a megyei pártbizottságoknak a nemzetiségi tanácsokat irányító munkája, megfogalmazódott néhány javaslat: ez év IV. negyedéve folyamán szervezzenek munkamegbeszélést az RKP KB-nál, melyen részt vesznek a megyei pártbizottságok propagandáért felelős titkárai és az együttélő nemzetiségek megyei tanácsainak elnökei és titkárai; a RKP KB oktatói és a KB Propaganda Osztályának aktivistái rendszeresen kövessék a megyei pártbizottságoknak a nemzetiségi tanácsokat irányító munkáját; a pártaktivisták tanulmányozzák újra az együttélő nemzetiségű dolgozók tanácsainak a működési szabályzatát, hogy jobban megismerjék ezek hatáskörét.

ANIC, fond CC PCR Secția Organizatorică, dos. 19/1972. 27–33. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

97.

Központi utasítások néhány Maros megyei pártvezető áthelyezése érdekében. Jegyzőkönyv az RKP Maros megyei bizottságának plenáris üléséről[162]

Marosvásárhely, 1973. május 3.

Nicoale Vereș elvtárs: [163] *Az RKP Maros megyei bizottságának plenáris ülését a legfelsőbb pártvezetés utasítására hívtuk össze. Köszöntöm ülésünkön Gheorghe Pană elvtársat, aki az RKP Központi Bizottságának titkára, az Állandó Büró tagja és a Központi Bizottság Végrehajtó Bizottságának tagja, valalmint Iosif Bancot, a Központi Bizottság Végrehajtó Bizottságának póttagját. Napirendi pontként egy téma szerepel csak, az adminisztratív teendők.*

Gheorghe Pană titkár elvtárs: Köztudott dolog, hogy népünk azon fáradozik, hogy megvalósítsa a X. kongresszuson kijelölt komplex feladatokat, hogy valóra váltsa a KB és a párt Országos Konferenciájának határozatait. Ugyancsak közismert tény, hogy az elmúlt évek során népünk egyre fontosabb eredményeket ért el az élet minden területén. Az eredmények arra késztetnek, hogy a munkát még tökéletesebben szervezzük meg és állandóan javítsunk rajta. Ehhez az is szükséges, hogy az erőinket, embereinket, kádereinket megfelelőképen osszuk be, csoportosítsuk. Ennek szellemében az országos pártkonferencia azt a döntést hozta meg a tavaly, hogy a pártnál és az állami szektorban kifejtett munkát meg jobban összefogja, hogy a pártkáderek és az állami szférában dolgozó káderek még jobban átláthassák a munka minden szegmensét.[164] Önök nagyon jól tudják, hogy egy dolog az állami gazdaságnál és más dolog megyei vagy munícipiumi aktivistaként dolgozni. Egy dolog valahol megyei pártbizottsági titkárnak lenni és más dolog KB titkárnak lenni. Ezt viszont csak úgy ismerhetjük meg, ha közülünk mindenki megismeri ezt az egész folyamatot, hogy mit is jelent különböző szinteken dolgozni. Azt is tudják, hogy nagyon sok kádernek megfelel az, ha kinevezik egy tisztségbe és ott hosszú időt tölthet el. Ily módon nagyon sok helytelen dologhoz szoknak hozzá, munkájuk sima rutinná válik és ez nem jó. Az a jó, ha a kádereink a legalsóbb szinttől a legfelsőig átmennek ezen a rotációs rendszeren, hogy direkt módon megtapasztalhassák az összes lehetséges problémát. Ezért az országos konferencia azt a döntést hozta, hogy azok az elvtársak, akik a pártvezetésben voltak kerüljenek át a megyei pártszervezetek vagy minisztériumok élére. Nagyon jól tudják, hogy a jelen pillanatban több pártvezető különböző minisztériumokat is irányít egyben. Körülbelül két hete elhatároztuk, hogy több titkár elvtárs a Végrehajtó Bizottságból és a KB különböző munkacsoportjai éléről menjenek át más munkaterületekre. A megyei bizottságban tevékenykedő elvtársak pedig, ahol ez szükséges, más munkaterületet fognak kapni. Mindezeknek az a célja, hogy minden

162 A plenáris ülésen részt vett Gheorghe Pană is, az RKP KB titkára, az Állandó Büró tagja és a Központi izottság Végrehajtó Bizottságának tagja.

163 Maros megyei első titkár.

164 Az RKP Országos Konferenciájára 1972. július 19–21 között került sor.

elvtárs megkapja azt a lehetőséget, hogy minél több tudást, tapasztalatot szerezzen, amit felhasználhat majd a szocializmus építésében.

Néhány napja a pártvezetés elhatározta, hogy a Maros megyei pártbizottság élére jöjjön vissza Banc elvtárs. Az elvtárs már évekkel ez előtt betöltötte ezt a tisztséget.[165] Úgy gondolom, Banc elvtárs nem szorul bemutatásra, nagyon jól ismerik őt. A más tisztségekben elvégzett munka során Banc elvtárs nagyon sok tapasztalatot gyűjtött, sokat segített a párt- és államvezetésnek. A felhalmozott tapasztalatokat a pártvezetés megítélése szerint nagyszerűen kamatoztathatja a most kijelölt tisztségében is, mint megyei pártbizottsági és néptanácsi elnök. Olyan embernek ismertük meg, aki megtett mindent azért, hogy megoldja a rá bízott feladatokat, hogy a felmerülő kihívásokra mindig következetes, határozott válaszokat találjon. Meggyőződésünk, hogy amennyiben elfogadják, Banc elvtárs felhasználja majd mindazt, amit eddig elsajátított a különböző tisztségekben és ezzel a megyei bizottság és az itteni káderek munkája látványosan fog majd javulni. Felmerül Vereş elvtárs felmentése a megyei első titkári tisztségből. A pártvezetés mindig is értékelte Vereş elvtárs hosszú évek óta kifejtett munkáját, legyen szó a titkári teendőkről vagy más feladatokról. Ezért azt javasoljuk, hogy Vereş elvtárs maradjon továbbra is a megyei büró tagja és legyen a megyei néptanács első alelnöke, hisz a képességeit mindannyian ismerik. Úgy gondoljuk, hogy ezt a feladatkört jól, sőt nagyon jól el tudja látni majd a jövőben. Ezzel együtt Benkő elvtársat felmentjük az eddig betöltött megyei néptanácsi alelnöki tisztségből.[166] Ez esetben is megjegyzem, hogy Benkő elvtárs is jól dolgozott. Azon aktivisták közé tartozik, akik megfelelő pártmunkát fejtettek ki és jól dolgoztak az állami szektorban is. Ezért azt javasoljuk, hogy ő legyen a gazdaságért felelős megyei titkár, a társadalmi és a gazdasági munkát felügyelő megyei bizottság elnöke. Tovább lépve szükségesnek tartjuk azt is elmondani, hogy Szotyori elvtárs a gazdasági ügyekért felelős titkári tisztségből kerüljön át a megyei néptanácsi alelnöki funkcióba, mint a helyi gazdaságért és kereskedelemért felelős aktivista és maradjon továbbra is a megyei tanács és büró tagja.[167] Banc elvtárs megérkezésével átléptük a megyei bizottság összetételének maximális határát és azt javasoljuk, hogy Lakatos Ferenc eddigi megyei bizottsági tagot mentsék fel ebbéli tisztségéből és a továbbiakban legyen póttagja a megyei bizottságnak. Tehát ezekről a kérdésekről kell döntenünk. A megyei pártbizottság tájékoztatása végett elmondom, és közben kérem a véleményüket is, hogy a következő elvtársakat mentjük fel eddigi tisztségükből: Lanţoş Vasilică elvtársat felmentjük a megyei néptanács alelnöki tisztségéből és más munkakörbe helyezzük, talán a megyei bizottságnál. Tanislav Ştefan elvtársat felmentjük a megyei néptanács alelnöki tisztségéből és más munkakörbe fogjuk áthelyezni. Birău Mircea elvtársat kinevezzük a megyei néptanács alelnöki tisztségébe. Ha van hozzáfűznivalójuk az eddig elhangzottakhoz, kérem, tegyék meg.

ANDJM, fond PCR Comitetul Judeţean de Partid Mureş, dos. 1973/2. 61–65. f. Géppel írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

165 Iosif Banc 1961–1965 között volt a Maros Magyar Autonóm Tartomány pártbizottságának titkára.
166 Benkő József, Maros megyei néptanácsi alelnök.
167 Szotyori Ernő 1973-ig a gazdasági ügyekért felelős osztály titkára volt Maros megyében.

98.
Ismertetés az RKP XI. kongresszusa dokumentumainak jelentőségéről és azok helyi szintű alkalmazásról

Sepsiszentgyörgy, 1974. december 18.

RKP , Kovászna megyei Bizottság

Ismertetés az RKP XI. kongresszusa dokumentumainak jelentőségéről (az RKP Programtervezete a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megalakításáról és Romániának a kommunizmus fele való haladásáról, a XI. kongresszus rendeletei az 1976–1980-as ötéves tervre és Románia gazdasági-társadalmi fejlődésének irányvonalaira vonatkozólag, az 1981–1990-es időszakra nézve is), az RKP KB plenáris ülésének (1974. július 27–29.) munkálatairól, mely elfogadta ezeket a dokumentumokat, valamint a Kovászna megyei dolgozók feladatairól a terv előírásainak és az 1974-es vállalások teljesítése terén, az 1975-ös terv megvalósításának előkészítéséről.[168]

Az 1971–75-ös ötéves terv célja, hogy biztosítsa a termelőerők erőteljes fejlődését az egész ország területén, hogy magasabb szintre emelje a gazdasági, politikai és szervezési tevékenységet a teljes társadalmi skálán. A munkásosztály, parasztság, értelmiség, az egész nép tevékenységének – melyet a kommunista párt határozott vezetésével folytatott, a jelenlegi szakaszból eltelt időszak feladatainak megoldásáért – mérlege rendkívül pozitív. Történelme folyamán a román társadalomban a legmélyebb strukturális változások mentek végbe a gazdaság, társadalom és a politika terén. Egy erőteljesen agrárjellegű országból, mely gyengén fejlett iparral és visszamaradt mezőgazdasággal rendelkezett, kevesebb, mint 25 év alatt Románia agráripari országgá vált, erős, fejlődésben levő iparral, mely a tudomány és a modern technika hódításainak alapján szerveződött, az egész nép szocialista tulajdonára épülve. Ugyanakkor a mezőgazdasága – állami és szövetkezeti – szocialista mezőgazdasággá vált, modernizálódott, képes a lakosságnak élelmiszerrel való ellátására, jó körülmények között. Nemrég ünnepeltük az ország fasiszta uralom alól történő felszabadításának harmincadik évfordulóját, olyan körülmények között, mikor az egész román nemzet arra fordítja alkotó energiáit, munkabírását és tehetségét, hogy megvalósítsa a XI. kongresszus és a párt Országos Konferenciájának határozatait, hogy biztosítsa a termelőerők haladását, a társadalmi tevékenység minden oldalának virágzását. A kommunista párt vezetésével elért nagyszerű megvalósítások az új rend kiépítésében, az ipar és mezőgazdaság gyors fejlődésében, a tudomány és kultúra virágzásában, az anyagi és szellemi jólét növekedésében – mind beszélő bizonyítékai a szocialista rend felsőbbrendűségének, egy sorsa felett uralkodó nép alkotó erejének, mely tudatosan és függetlenül építi jövőjét. Amint azt tudják, nem rég tartották közös plenáris ülésüket az RKP KB és a Románia Gazdasági és Társadalmi Fejlődésének Legfelső Tanácsa, ahol az ország szocialista építése szempontjából történelmi jelentőségű dokumentu-

168 A XI. kongresszusról részletesebben lásd a bevezető tanulmány erre vonatkozó alfejezetét.

mokat vitattak meg és fogadtak el: az RKP Programtervezetét a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megalakításáról és Romániának a kommunizmus fele való haladásáról, valamint az RKP XI. kongresszusának rendelet-tervezetét, mely az 1976-1980-as ötéves tervre és Románia gazdasági-társadalmi fejlődésének irányvonalaira vonatkozik az 1981-1990-es időszakban.[169]

Az RKP Programja a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megalakításáról és Romániának a kommunizmus felé való haladásáról egy tudományos alapokon, a materialista-dialektikus és történelmi elméletek alapján kidolgozott program, mely kitűnően összefoglalja Románia több évszázados történelmi tapasztalatait, és levonja a megfelelő következtetéseket az elmúlt három évtized gyakorlati és ideológiai tapasztalatából, mely időszakot a szocialista építkezés hősi és gyümölcsöző tevékenysége fémjelezte hazánkban. Ugyanakkor a szocialista forradalom és építkezés egyetemesen érvényes törvényszerűségeiből indul ki, ezeknek a konkrét romániai gazdasági-társadalmi és történelmi feltételekhez való alkotó alkalmazásából, és figyelembe veszi más országok általános tapasztalatait a szocializmus építésében. Történelme során ez az első alkalom, hogy pártunk egy egységes programot dolgoz ki, mely hosszútávon kikristályosítja stratégiai céljait és a megvalósításukhoz vezető elméleti irányvonalakat. A párt alapokmányának, ideológiai, elméleti és politikai chartajának nevezett Program tevékenységi vezérfonalként működik, nagy jelentősége van az ország haladásának gyorsításában. Mozgósító előírásai, fenséges céljai - előzmény nélküli az ország történelmében - állandóan jobb munkára ösztönzik a népet, hogy minél hamarabb megvalósítsák a célokat. Izzó hazafiúi lelkesedéssel átitatva tükröződik a programban a román nép gazdag forradalmi hagyománya, nemzeti és társadalmi felszabadító harcának folytonossága, törekvéseinek és vágyainak történelmi mélysége, hogy szabadon éljen és egyre jobb életet teremtsen magának, kifogyhatatlan teremtő erejének mértékében. A program hangsúlyozza a proletariátus jelentőségét, melyet az ország történelmi színpadán való megjelenésével és forradalmi mozgalmával vívott ki. Az RKP megalakításával egyidőben minőségileg új fejezet nyílik a forradalmi munkásmozgalom előtt, melynek soraiban a párt szentesítette a marxi-lenini felfogás győzelmét, lévén népünk leghaladóbb forradalmi és demokratikus hagyományainak képviselője. [...][170]

Pártunk intézkedéseket hozott és hoz annak érdekében, hogy az ország dolgozóinak teljes gazdasági, politikai, társadalmi és jogi egyenlősége biztosított legyen, nemzetiségre való tekintet nélkül. Ennek köszönhetően megerősödött a harci egység a párt zászlaja alatt, közös hazánk, a szocialista Románia fellendülése érdekében. A program világos perspektívát nyújt az osztályok közti fokozatos közeledéshez, a szocialista és kommunista társadalom egységes dolgozó népének kialakulásához. A Program által felvetett egyik nagy kérdés azon feltételek megteremtése, melyek meghatározzák az új ember vonásainak

169 A XI. kongresszuson bemutatott tervek jelentős termelésnövekedést írtak elő az összes termelési ágazatban. A hosszú távú tervek között szerepelt továbbá: az iparosítás gyorsított folytatása, tanügyi reform, a mezőgazdaság korszerűsítése stb. Részletesebben lásd: *Congresul al XI-lea al PCR*. Editura Politică, Bucureşti, 1975.

170 A pártprogramra vonatkozó néhány általános utalást nem közöljük.

elmélyülését, tudatának és nevelésének tökéletesítését. Annak tudatában, hogy a párt ideológiai alapja a dialektikus és történelmi materializmus, a Program felvértezi a kommunistákat és a dolgozókat egy, a világról, az életről és a társadalomról alkotott haladó, tudományos felfogással. Mint az intézkedések szerves része [...][171] A Program részletesen foglalkozik a hazai szocializmus és kommunizmus építésének nemzetközi körülményeivel, a világszinten jelenleg fennálló erőviszonyok mély és jelentőségteljes változásaival, valamint Románia külpolitikájával. Országunk külpolitikai alapelveit hangsúlyozván, a Program újból kijelenti, hogy Románia nemzetközi politikájának középpontjában továbbra is a minden szocialista országgal való együttműködés áll, hogy országunk következetesen cselekszik a fejlődő államokkal való kapcsolatok erősödéséért, hogy állandó jelleggel támogatja a békés egymás mellett élés elvét, és a kölcsönösen előnyös alapon való együttműködést minden állammal. [...][172]

ANDJCV, Comitetul Județean de Partid Covasna, dos. 2/1974. 170–174. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

171 Olvashatatlan mondatrész.
172 A befejező, általános összefoglaló részt nem közöljük.

99.

Jelentés a Kovászna megyei bizottság, a pártszervek és -szervezetek tevékenységéről az RKP Ideológiai Programjának megvalósítása érdekében

Sepsiszentgyörgy, 1974. december 18.

Tisztelt elvtársak, plenáris ülésünket nem sokkal a RKP XI., történelmi kongresszusa után tartjuk, mely Románia arany jövőjére nézve nagy jelentőségű dokumentumokat fogadott el, tisztánlátással vázolta fel a politikai-ideológia és kulturális-nevelési tevékenység alapvető irányvonalait az új ember képzése érdekében: az új ember gondolkodásában és a megértésben széles látókörű, képes a társadalmi fejlődés objektív törvényei értelmének megfejtésére, illetve saját sorsának szabad és tudatos alakítására. [...][173] A megyei pártbizottság, a párt Ideológiai Programja alapján, a teljes ideológiai tevékenységet a kommunista ember átalakítása és nevelése fele irányította, ami magába foglalja a szocializmus és kommunizmus eszméi iránti határtalan önfeláldozást, a párt, a haza és a nép iránti szeretetet, a román nép és az együttélő nemzetiségek közti testvériség megszilárdítását, a munkásosztály világról és társadalomról alkotott filozófiai felfogásának - a dialektikus és történelmi materializmusnak - elsajátítását, a kultúra, tudomány és a kortárs technika értékeinek alapos ismeretét, a szakma teljes uralását, a munkával szembeni haladó hozzáállást tanúsító emberek etikai, erkölcsi arculatának alakítását. Ezek a célok mindig is támadó jelleget, a pártszellemmel átitatott forradalmi küzdőképességet kölcsönöztek a politikai-nevelő tevékenységnek, mélyebben hatolva megyénk valóságába, hogy konkrétabban és hatékonyabban szolgálhassuk a gazdasági feladatok megvalósításának ügyét. Az ideológiai tevékenység és a szocialista nevelés eredményei abban a lelkesedésben fejeződnek ki, amellyel a kommunisták, a többi dolgozók, románok és magyarok, részt vesznek a pártfőtitkár, Nicolae Ceauşescu elvtárs útbaigazításainak (melyek a megyénkben tett látogatása alkalmával hangzottak el) sikeres megvalósításában. Továbbá az a határozottság is az eredményeket mutatja, mellyel a nagy szocialista versenyben 185 nappal hamarabb kívánják megvalósítani a jelenlegi ötéves tervet. [...][174]

Azáltal, hogy az 1974-1975-ös évtől a politikai-ideológiai és gazdasági tömegoktatásba - különböző szervezési formáiban - bevontuk a dolgozók minden kategóriáit, biztosított pártunk tudományos, marxista-leninista politikájának alapos elsajátítása, mélyen humanista értelmének a helyesebb megértése, illetve annak a szükségességnek a megértése, hogy mindent meg kell tenni e politika valóra váltásáért. Az 1974-1975-ös tanévben a teljes politikai-ideológiai és gazdasági tömegoktatási rendszerbe több mint 90 000 dolgozót vontunk be, szemben a tavalyi 50 000-rel. Ez a szám megközelíti a megye lakosságának felét, a párttagok pedig 98,7%-ban részt vesznek az oktatásban. A pártszervek és -szervezetek törődésének köszönhetően, az utóbbi évben a politikai oktatás előadásainak nagy részén megfelelő szintű beszélgetésekre került sor, a

173 Az előző iratban közölt programra történő utalásokat, magyarázatokat, példákat nem közöljük.
174 Az előző iratban közölt programra történő utalásokat, magyarázatokat, példákat nem közöljük.

munkahelyi jellegzetességekkel kapcsolatban: a hallgatók a munka javítására tesznek javaslatot, és kellőképpen foglalkoznak a megadott anyagok tanulmányozásával. Ez az eset áll fenn az Oltul Textilvállalatnál, a Cigarettagyárban, a Baróti Tejgyárban, a kézdivásárhelyi készruha- és csavargyárakban, a bodzafordulói, nagybaconi, alsócsernátoni, kézdiszentkereszti, ozsdolai, bölöni, nagyborosnyói, szitabodzai UFIL-ban stb., ahol a hallgatók kritikus álláspontra helyezkednek a hiányosságokkal, illetve azokkal szemben, akik áthágják a szocialista etika és méltányosság normáit. Mivel a párt nagygyűlésével egy napon zajlik, megfigyelhető, hogy a hallgatók nagyobb arányban vesznek részt a tevékenységeken, és a pártszerv is kitartóbban foglalkozik ezzel a fontos oktatási formával, melyben napjaink új, magas szintű öntudattal rendelkező emberét képezik.

Azáltal, hogy az 1974–1975-ös évtől a politikai-ideológiai és gazdasági tömegoktatásba – különböző szervezési formáiban – bevontuk a dolgozók minden kategóriáit, biztosított pártunk tudományos, marxista-leninista politikájának alapos elsajátítása, mélyen humanista értelmének a helyesebb megértése, illetve annak a szükségességnek a megértése, hogy mindent meg kell tenni e politika valóra váltásáért. Az 1974–1975-ös tanévben a teljes politikai-ideológiai és gazdasági tömegoktatási rendszerbe több mint 90 000 dolgozót vontunk be, szemben a tavalyi 50 000-rel. Ez a szám megközelíti a megye lakosságának felét, a párttagok pedig 98,7%-ban részt vesznek az oktatásban. A pártszervek és -szervezetek törődésének köszönhetően, az utóbbi évben a politikai oktatás előadásainak nagy részén megfelelő szintű beszélgetésekre került sor, a munkahelyi jellegzetességekkel kapcsolatban: a hallgatók a munka javítására tesznek javaslatot, és kellőképpen foglalkoznak a megadott anyagok tanulmányozásával. Ez az eset áll fenn az Oltul Textilvállalatnál, a Cigarettagyárban, a Baróti Tejgyárban, a kézdivásárhelyi készruha- és csavargyárakban, a bodzafordulói, nagybaconi, alsócsernátoni, kézdiszentkereszti, ozsdolai, bölöni, nagyborosnyói, szitabodzai UFIL-ban stb., ahol a hallgatók kritikus álláspontra helyezkednek a hiányosságokkal, illetve azokkal szemben, akik áthágják a szocialista etika és méltányosság normáit. Mivel a párt nagygyűlésével egy napon zajlik, megfigyelhető, hogy a hallgatók nagyobb arányban vesznek részt a tevékenységeken, és a pártszerv is kitartóbban foglalkozik ezzel a fontos oktatási formával, melyben napjaink új, magas szintű öntudattal rendelkező emberét képezik.

A párt-, tömeg és közösségi szervezeteknél, a klubokban, művelődési otthonokban, kultúrházakban szervezett szimpóziumok, viták, előadások, a kérdésekre adott válaszok, a megye különböző kategóriájú dolgozóival való találkozás, a lakosságnak jobb és hatékonyabb tájékoztatásához vezettek a pártpolitika aktuális kérdéseivel kapcsolatban, a RKP XI. kongresszusán elfogadott dokumentumok fő téziseivel és gondolataival, a megyei pártszerv problémáival kapcsolatban. Az említett rendezvényeken a megyei pártszervek tagjai, az államaktíva és a gazdaság vezető káderei vettek részt, olyan előadásokkal, mint: *A munka, mint alapvető nevelési tényező, A szakmai etika értéke, A munka és a munkával szembeni haladó, szocialista magatartás anyagi és erkölcsi ösztönzői, Tervezet a kommunisták élet- és munkanormáiról, illetve az egész életnormájáról.* Ezek a találkozások arra is jó alkalmat adtak, hogy megismerjük azokat a nagy problémákat, melyekkel a dolgozók csoportjai szembekerülnek. A megyei pártbizott-

ság, a pártszervek és -szervezetek különös figyelmet fordítottak a hazafias és erkölcsi-állampolgári nevelésre, a román és magyar dolgozók közti testvériség szellemében, a lakósok - nemzetiségi megkülönböztetés nélkül - egységének megszilárdulása a párt és szeretett vezetőnk, Nicolae Ceauşescu elvtárs körül, illetve annak a büszkeségnek a szellemében, amit minden mai megvalósításunk iránt érzünk, mivel minden az ember szolgálatába van állítva. Az irodalmi-zenei összeállítások - mint az *Egy negyed évszázad, 125 év az 1848-as Forradalom óta, Tisztelet és hódolat a hősök előtt, Május 1., Augusztus 23.* - amellett, hogy felidézték az eseményeket, a népünk történelmének néhány harcos részletét, hozzájárultak a tömegek hazafias neveléséhez is, kommunista pártunk iránti hálaérzet magvainak elvetéséhez. A történelmi helyeken tett kirándulások, a nemzeti és társadalmi felszabadításért magukat feláldozó hősök történelmi emlékműveinek népszerűsítése a megyében, a KISz- és párttagkönyvek átadása, a pioníravatások, történelemórák tartása a múzeumokban - mind olyan események, melyek erős tiszteletet ébresztettek a dolgozókban és fiatalokban pártunk és népünk történelme iránt, és mély hálát, amiért a párt gondját viseli a haza fiainak. A román nép és az együttélő nemzetiségek közti testvériség jeleként és annak bizonyítékául, hogy a párt és a nép megbecsüli az ország valamennyi fiát, akik a nemzeti és társadalmi szabadságért harcoltak és áldozták életüket, állnak az ebben az időszakban emelt emlékművek: Nicolae Bălcescu, Gábor Áron, A román katona Sepsiszentgyörgyön, A felszabadulás emlékműve Kovásznán - mint a közösen végigharcolt múlt értékelésének szimbólumai. Erős hazafias jellege van a *Kovászna lírája* című kortárs hazafias szavalóversenynek, melyen a vállalatok, intézmények, iskolák fiataljai vesznek részt megyénkből, illetve más megyékből. Kiemeljük a baróti reál és humán líceumok, valamint a sepsiszentgyörgyi 1-es líceum által szervezett tapasztalatcserét a Galaţi-i és brăilai iskolákkal, melynek jelentős nevelői jellege volt és hazánk fiataljai közti testvériség megszilárdulását eredményezte. Hasonló akciókat a következő időszakban is kell szerveznünk, kiterjesztve más iskolai egységekre is.

A megyei pártbizottság, valamint a pártszervek és - szervezetek politikai-ideológiai és nevelői munkájának egyik fontos célja volt és marad a tömegek materialista-tudományos nevelése, az élénk gondolkodás kifejlesztése bennük, mely segíti őket a természet és a társadalom jelenségeinek megértésében és magyarázatában, hogy leküzdjék a misztikus, maradi felfogásokat, az idegen ideológiák befolyását. A klubok és otthonok gyűlésein a következő témákat mutatták be és vitatták meg: *A tudomány és a vallás, Pártunk és az állam álláspontja a vallásos jelenséggel szemben, A lelkiismereti szabadság pártunk felfogásának nézőpontjából*, stb. A tudományos ismeretek terjesztéséért felelős bizottságok hatékony szerveknek bizonyultak a SzEF tanácsain belül, és egyre jobban megfelelnek legfőbb céljuknak, hogy egységesen összehangolják és irányítsák a tudomány terjesztését a tömegek körében, amit a közösségi szervezetek és a szakosodott intézmények szerveznek. A megye városaiban és egyes községekben működő népi egyetemek, ahova több mint 4500 ember iratkozott be, jelentősen hozzájárulnak a tömegek tudományos neveléséhez. A népi egyetemek előadásain kívül 66 tudományos brigád (melyek tevékenységeiben ezrek vesznek részt a megye minden helységéből), gazdag audio-vizuális anyag felhasználásával járul hozzá a tömegek szocialista öntudatának növeléséhez, a materialista-tudományos ismeretek terjesztéséhez körükben.

Ebben az időszakban a kulturális-nevelői munka keretében kifejtett tevékenység biztosított egy határozott ideológiai irányvonalat az irodalmi és művészeti alkotásban, melynek célja a kulturális intézményeknek a politikai, szocialista nevelés színterévé való átalakulása, valamint a dolgozók széleskörű bevonása a nevelői tevékenységbe, minél teljesebben kihasználva a rendelkezésükre álló anyagi alapokat és az eszközöket. Ebben az értelemben terjedelmes rendezvényeket szerveztek, mint pl.: A *bálványosi népzene, népi játékok és népviselet fesztivál*, a vajnafalvai *Nedeaa mocanească*, a bodzafordulói *Juhászlegény fesztivál*, a sepsiszentgyörgyi, valamint Zágon és Vargyas községbeli hagyományos kórustalálkozó, a művészeti együttesek megyei versenyei, melyeken a helyi amatőr művészek mellett az ország más megyéiből is jöttek résztvevők. Az utóbbi időben megfigyelhető, hogy az amatőr művészegyüttesek műsorában olyan darabok szerepelnek, melyek napjaink valóságát tükrözik, a népünk életében történt hatalmas változásokat, mindennek forradalmi, harcias és nevelői tartalmat adva. *A szabad hazának, szeretett pártunknak* című szavalóverseny, községi és megyei szakasszal, nyilvánvalóvá tette a párt-, állami és tömegszervek és -szervezetek törődését a hazafias versek terjesztésével, melyek mély nevelői hatással rendelkeznek, és a haza, a párt és a nép iránti szeretet jegyében íródtak. [...][175]

ANDJCV, Comitetul Județean de Partid Covasna, dos. 2/1974. 231-247. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

175 A befejező általános összefoglaló részt nem közöljük.

IV. A KISEBBSÉGI KÉRDÉS, MINT NEMZETBIZTONSÁGI KÉRDÉS – A MAGYAR NACIONALIZMUS KÉRDÉSE

100.
A Securitate tartományi vezetőinek megbeszélése az egyes tartományokban tapasztalható magyar nacionalista megnyilvánulásokról

Bukarest, 1966.

Pleşiţă elvtárs:[1] [...][2] A második pont, amiről beszélni szeretnék, az a régiónk sajátos jelensége, a magyar nacionalisták tevékenysége. Az Önök által kiadott határozatok, következtetések a nacionalisták tevékenységéről nagy jelentőséggel bírtak a Belügyminisztérium Kolozs Megyei Igazgatóságánál. Ez azért is fontos, mert köztudott, hogy Kolozs megyében milyen erős bázisa van a nacionalistáknak, nagyon sok visszaeső elem van és tevékenykedik az állam ellen. Alaposan kielemeztük a jelenséget és arra a következtetésre jutottunk, hogy a nacionalizmus nem csak az irredenta tevékenységekben és agitációban nyilvánul meg, hanem nagyon sok más, államellenes cselekedetben is. A magyar nacionalisták helyzete nem érdektelen a kémszervezetek és az országban levő idegen diplomaták számára sem, akik irányába a nacionalisták lépéseket tesznek, érdeklődnek. Megtörtént, hogy az AEÁ romániai attaséja augusztus körül hozzánk jött megünnepelni 1944. augusztus 23-át és néhány diplomatát (akik a mi ügynökeink) megkérdezett, hogyan kerülhetett sor a románok és magyarok közötti összetűzésekre, mi vezetett ide.[3] Amikor az ügynökünk olyan választ adott, amilyent ilyenkor kell adni, az attasé azt mondta: „Eredj menj, nem vagy kellőképpen tájékozott abban, hogy mi történik itt!" A rendelkezésünkre álló adatok szerint ez a kérdés nem véletlenszerű, hanem ellenkezőleg, a szomszédaink cselekedeteinek következménye. Tehát így állnak a dolgok.

Alelnök elvtárs:[4] Mindenki hazudik, ezt jól tudjuk, még a nyugatiak is. Mi kiadtunk valamit Marxtól.[5] Marx kimondja, hogy a magyarok semmi igényt nem tart- hatnak fenn Erdéllyel szemben, mert soviniszták, nem érdemlik meg, mert a soraikban volt egy olyan személy, mint Kossuth, Napóleon ügynöke. Továbbá Marx azt is elmondja, hogy vannak tulajdonképpen bolgárok, törökök, oroszok stb., és bebizonyítja, hogy ezek nem

---

1 Nicolae Plesiţă 1962–1967 között a Securitate Kolozs Tartományi Igazgatóságának a vezetője.

2 A Securitate munkájáról szóló általános összefoglalót nem közöljük.

3 1944. augusztus 23. a felszabadulás emlékére 1945 és 1989 között Románia nemzeti ünnepe volt.

4 Valószínűleg Negrea Vasileről van szó, aki ebben az időszakban a belügyminiszter helyettese volt. A hatvanas évek első felében a tartományi beszámolókat összegző üléseket általában ő vezette le. Részletesebben lásd: *Securitatea. Structuri-cadre. Obiective şi metode. Vol I. (1948-1967).* Coord. Florica Dobre. Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2006.

5 Marxnak a románokról szóló feljegyzéseit 1964-ben adták ki Bukarestben. Karl Marx: *Însemnări despre români (Manuscrise inedite).* Editura Academiei Republicii Populare Române, Bucureşti, 1964.

is románok. Bemutatja, hogy Románia lényegében egy a törökök, görögök stb. által uralt gyarmat. A törökök és görögök pedig azon nyugati államok ügynökei, akiknek az a célja, hogy állandó ellentéteket szítsanak és Romániát egy, a Törökország és Oroszország közötti ütközőállami státusban tartsák.

Pleşiţă elvtárs: Két bizonyíték perdöntő abban, amit Ön mondott. Arról van szó, hogy bizonyos magyarországi személyek bujtogató akciókat folytatnak országunk ellen és nem csak az ottani nacionalista elemek, hanem az itteniek is, sőt az utóbbiak támogatják a külföldi magyar nacionalisták tevékenységét.

Alelnök elvtárs: Arra nincs bátorságuk, túl gyávák ahhoz, hogy nyíltan színt valljanak.

Pleşiţă elvtárs: Felmértük a helyzet komolyságát és intézkedéseket vezettünk be, amelyekkel ellenőrizni tudjuk a nacionalista elemek tevékenységét. Ilyen intézkedés például, hogy csoportosítottuk a kérdéseket. Láttuk, hogy a dolgok úgy, ahogy a III. Ügyosztálynál[6] voltak, nem hoznak semmi eredményt a nacionalisták leküzdésében. Átvettük ezeket az eseteket és kisebb munkaközösségekre bíztuk, akik így most átláthatóbban dolgozhatnak. A harmincvalahány emberből álló csoport élére egy igazgatósági helyettest neveztünk ki, aki személyesen foglalkozott az útbaigazítással és koordinálással, hogy időben felmérhessük, mit terveznek, és ezeket aztán megelőzzük.

Rá szeretnék mutatni, hogy 1944. augusztus 23. körül milyen sajátos helyzet alakult ki Erdélyben.[7] Az igaz, hogy Hruscsov, aki annyi kárt okozott a szovjet népnek és a nemzetközi kommunista mozgalomnak, halála után ezek a nacionalista elemek visszafogták magukat, de ez akkor sem jelentette azt, hogy teljesen megszüntették volna tevékenységüket. És bizonyítékaink is vannak, amelyek alátámasztják az általunk mondottakat. Olyan magyar élnacionalisták, mint Fodor, Gáll, Felch ostorozzák a pártunk nemzetiségi politikáját és igyekeznek magukhoz hasonló embereket bevinni az értelmiségi körökbe, hogy aztán azok ott tevékenykedjenek.[8] Ezek beférkőztek a tudomány, kultúra és művészetek világába, megszerezték a *Korunkot*, amely ugyan ellenőrzött, de magyar nyelvű szövegeket publikál. És ezt próbálták a saját hasznukra fordítani. 1944. augusztus 23. táján a fent említett nacionalista elemek huligán, felelőtlen módon embereket izgattak, akik aztán a maguk során szintén nyílt, huligán cselekedeteket hajtottak végre. Az utóbbi időben, annak ellenére, hogy a feszültség csökkent, mind a kolozsvári, mind a magyarországiakkal kapcsolatban álló nacionalista elemek is próbálkoznak bizonyos ellenséges tevékenységet kifejteni. Az utóbbi időben a kolozsvári nacionalista elemek körül nagy a hírverés. Néhány napja a Magyar Tudományos Akadémiáról 16 levelet küldtek ugyanannyi nacionalista személynek, amelyekben az illetőktől bizonyos adatokat kértek, szerintük egy lexikon elkészítéséhez. Az adatkérést úgy vitelezik ki, hogy megfelel egy nacionalista toborzásnak is. Elkaptunk egy ilyen anyagot, beszéltünk a Maros Magyar Autonóm Tartományi Igazgatósággal és ők is elmondták, hogy az ő tartományukba is érkeztek

---

6 A III. Ügyosztály foglalkozott az ún. „nacionalista, felforgató" tevékenységekkel.

7 Románia 1944. augusztus 23-án ugrott ki a Németországgal kötött szövetségi rendszerből. Ezt követően részt vett a német és magyar csapatok elleni erdélyi hadműveletekben is.

8 Valószínűleg Fodor Sándorra és Gáll Ernőre utalt. Felch: beazonosítatlan név.

ilyen jellegű levelek. Mi elküldtük ezeket a leveleket a III. Ügyosztályhoz és lépéseket tettünk, hogy az illető nacionalistákat alaposan megdolgozzuk. Néhány nacionalista író tevékenységét is újra előtérbe akarják állítani. Azt mondják, ha mi, románok megtehettük, hogy újraértékeltük néhány író tevékenységét, ők is megtehetik. Arra hivatkozva, hogy a mi íróinknak is van hagyományuk, megpróbálnak újraértékelni néhány magyar írót, újra kiadni néhány olyan író és költő művét, akik nacionalistákként és fasisztákként ismeretesek, akik Horthy követői voltak: Gido, Kádár és mások.[9] Általunk ismert dolgok ezek.

Az igaz, hogy a munkánk javult és elértük, hogy az ők ellenséges tevékenységük ne érjen váratlanul. Ebben sokat segített az önök, a Belügyminisztérium támogatása, útmutatásai, a tavalyi elemzései, a T Ügyosztály[10] hathatós támogatása főleg az utóbbi időben, amikor a III. Ügyosztály kezei közül kezdtek kisiklani a dolgok. Egy idő óta tartózkodom túl sokat beszélni a III. Ügyosztályról. Lehet, hogy ez nem jó, de azt hallottam, hogy ott azok a hírek járják, hogy Pleşiţă megijedt tőlük és akkor azt mondtam, hogy nekünk nem kell az ő támogatásuk, elboldogulunk a saját erőinkkel is anélkül, hogy megijednénk tőlük. Lehet, hogy nem cselekedtem helyesen, de ők sem. Vannak még hiányosságok a nacionalisták ügyeinek kezelésében, de más ügyekben is. A nacionalisták esetében például nem mutattuk ki adatokkal, hogy kik is állnak egy-egy vezető mögött, hogy bebizonyíthassuk, hogy ezek a külföldiek ügynökei, hisz ez a valóság. Lépéseket kell tennünk annak érdekében, hogy Magyarországra is ügynököket építsünk be, hogy ezek majd jelentsenek az ottani helyzetről, hogy felvegyék a harcot a magyarországi propagandától elvakult elemekkel, akik levelekkel és uszító anyagokkal bombázzák az itteni nacionalistákat ellenséges cselekedetekre buzdítva őket. Alelnök elvtárs, a nacionalisták esetében még nem sikerült megtalálnunk a megfelelő eszközöket. Létrehoztunk egy munkatervet, amelyet fel kell javítanunk. Többet kell tennünk a nacionalista csoportok élén álló emberek elszigeteléséért és a közvélemény előtt történő kompromittálásukért. Letartóztattuk ezt a négy tagból álló értelmiségi csoportot, akik azokban a beadványokban támadták pártunk politikáját, de kihallgattuk és szabad lábra helyeztük őket. Nincs mit tennünk azokkal a szerencsétlenekkel, kijöttek tőlünk és újrakezdték a tevékenységüket. Ugyanakkor megállapítottuk, hogy a Gáll, Balló vonalon is zajlik tevékenység és meg kell találnunk a helyes módszert, hogy elszigetelhessük őket, mert ebben a fázisban más módszer nemigen válna be.[11] Természetesen, ha bebizonyosodik, hogy idegen ügynökök állnak a háttérben, azonnal letartóztatjuk őket. Ami a nacionalistákról szóló operatív nyilvántartást illeti, lépéseket kell tennünk, hogy kiegészítsük. 4164 embert vettünk nyilvántartásba, de ez nem a valós adat, hisz legalább 12 fasiszta szervezet és párt működött ott [Erdély területén-NCsZ]. Folyamatban van az újabb elemek beazonosítása. Új adatokat találtunk, amelyek segítségével kiegészíthetjük a nyilvántartásainkat. [...][12]

Alelnök elvtárs: Az utóbbi években néhány magyar újságíró és szökevény a horthysta propagandát teljesen újjáélesztve sajtókampányba kezdett országunk ellen

9 Gido, Kádár beazonosítatlan nevek.
10 T Ügyosztály: a hírközléssel foglalkozó részleg.
11 Valószínűleg a kolozsvári Gáll Ernőről és Balogh Edgárról van szó.
12 Az I. és a II. Ügyosztály munkájának minősítésére vonatkozó részeket nem közöljük.

a magyar kisebbség állítólagos üldözése ürügyén. De mindez valójában Erdélyre vonatkozó revizionista kampánycélokat szolgál. Ezzel párhuzamosan az országba érkező magyarországi látogatók szintén a régi irredenta szellemiségben kampányolnak. A Magyar Népköztársaságba látogató magyar nemzetiségű román állampolgárokat is befolyásolja ez a jelenség, elszaporodtak a soviniszta és nacionalista megnyilvánulások és emiatt az erdélyi lakosság körében is nő a feszültség, a kölcsönös bizalmatlanság, gyanakvás. Kielemezve ezt a magyar nacionalista jelenséget, a Securitate szervei lépéseket tettek, hogy megakadályozzák néhány olyan személy meggondolatlan tettét, akik a soviniszta érzelmek fölszításán fáradoznak. Mindezek ellenére az információszerző tevékenységünk számos esetben fogyatékos, például a magyar kisebbséget kiszolgáló papság esetében, akiket nagyon foglakoztatnak a nacionalista és sovén cselekedetek.

A III. Ügyosztálynak a Körös, Máramaros, Brassó tartományokba és a Maros Magyar Autonóm Tartományba kirendelt szervei még nem azonosították be az összes olyan személyt, akik tagjai voltak a magyar nacionalista szervezeteknek. Az operatív nyilvántartásunkat nem felügyeljük hatékonyan, nagyon sok ügyet mindennemű folytonosság nélkül kezelünk. Nagyon sok olyan dossziénk van, amelyeket már négy-hét éve megnyitottunk és amelyek már átláthatatlanná váltak. Az is jellemző, hogy a Securitate szervei nagyon kevés hatásos módszert alkalmaznak azon személyek ellen, akik arra használják a kölcsönös látogatásokat, hogy nacionalista cselekedetek hajtsanak végre. Mivel nem ismertük az ilyen személyek tevékenységét, nem sikerült megakadályozni, hogy Magyarországra utazzanak. Ott felvették a kapcsolatot az ottani nacionalistákkal, reakciós római katolikus klerikális elemekkel és visszatérésük után ellenséges cselekedeteket hajtottak végre országunk területén. Mindez annak tudható be, hogy a III. Ügyosztály nem koordinálta megfelelőképpen a legfontosabb akciókat és, hogy a magyarok által is lakott régiókban nem rendelkeznek megfelelő ügynökhálózattal. A német nacionalisták vonatkozásában és a lutheránus vonalon is nagyon sok a hiányosság. Ott sem kielégítő a célcsoport megfigyelése és nem előzik meg rendszeresen azon személyek ellenséges cselekedeteit, akik tagjai voltak a hajdani nacionalista szervezeteknek és akiket az NSzK-ba és Ausztriába emigrált szászok és svábok, valamint az országba érkező turisták is támogatnak, valamint emigrálásra és a pártunk elleni cselekedetekre bujtogatnak.

Nem léptünk fel megfelelően a betiltott szekták és a megtűrt vallási szervezetek ellen sem. Ezek dogmái és cselekedetei nyíltan államellenesek. A Belügyminisztérium Suceava tartományi szervei például egy gazdag nyilvántartással rendelkeznek a jehovistákról, az adventistákról, a disszidens pünkösdistákról, valamint az Úr Hadserege[13] szervezetről, de ahelyett, hogy ügynököket építettek volna be ezekbe a szervezetekbe és információkat gyűjtsenek ezek tevékenységéről, elkövették azt a hibát, hogy azokat az ügynököket sem szervezték be, akik kapcsolatban álltak ezekkel

13 Oastea Domnului (Az Úr Serege) vallási mozgalom az ortodox egyház keretén belül jött létre 1923-ban. A laikus önkéntességen alapuló, imákkal, énekléssel egybekötött összejöveteleket szervező mozgalmat 1948-tól betiltották.

a szektákkal és akiknek lehetőségük lett volna, hogy akár tisztséget is kapjanak ezeknél. A Maros Magyar Autonóm Tartományban, Hunyad, Kolozs, Körös és Máramaros tartományokban, főleg a falvakban nagyon sok illegális szekta működik, főleg jehovisták. A követésükre toborzott ügynököket nem irányítják megfelelőképpen, nem képezik ki őket, nem látják el konkrét feladatkörrel, sok csoport esetében elveszítettük az ügynökkapcsolatokat és nagyon kevés a figyelmeztető, kompromittáló, leleplező tevékenység, ami azt bizonyítja, hogy a szerveink nem látják el a rájuk kiszabott feladatköröket.

Annak ellenére, hogy tisztáztuk, hogy mennyire fontos a tanügyben, a művészetek, kultúra és tudomány területén tevékenykedő ellenséges elemek követése, az ezen a területen kifejtett besúgói tevékenység rengeteg hiányossággal bír, főleg ami az ügynökhálózatot illeti. Léteznek olyan tisztek, akik ahelyett, hogy megértenék a szerveink küldetését, szerepét és az ellenséges csoportok felé irányítanák az ügynökeiket, nagyon felszínesek és nem végzik rendesen a dolgukat. Sok esetben inkább személyes panaszokkal törődnek, a tanulók és egyetemisták siránkozásaival, különböző technikai jellegű adatokkal. Olyan jegyzékeket állítanak össze, amelyekben bizonyos személyeket elemeznek ki, azok kapcsolatait, munkamódszereit és ezzel puszta kisstílű adatfeljegyzőkké és -közlőkké vállnak.

A III. Ügyosztályra az is jellemző, hogy nagyon sok egyetemen kevés ügynökkel rendelkezik és mindez azért alakult ki, mert nem vették figyelembe az egyetemekre jellemző sajátosságokat, ahol a beszervezési számok nem függnek pusztán a nyilvántartásba vett személyek számától. Meg kell ismerni azokat a személyeket, akik negatív kihatással lehetnek az egyetemi közösségekre, akik felfordulást provokálhatnak. Az is hiba, hogy az ügynökökkel igen ritkán találkoznak. Néhány Kolozs, Iaşi és Bánság tartományi tisztre pedig túlzott merevség jellemző. Azt vették tervbe, hogy minden csoport, évfolyam, osztály és háló esetében külön ügynököket fognak toborozni, pedig, ha alaposabban áttanulmányozzák a helyzetet, rájöhettek volna, hogy sokkal kevesebb ügynökkel is le tudták volna fedni az illető csoportokat, ha az ügynököket megfelelően osztják be és helyezik el azokon a helyeken, amelyeken a diákokat befolyásolni lehet.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 102. 71–75, 113–115. f. Géppelt írt román nyelvű jegyzőkönyv magyar fordítása.

101.
Jelentés Bréda Ferenc magyar ügyekről folytatott beszélgetéseiről

Déva, 1966. október 12.

Belügyminisztérium
Hunyad Megyei Igazgatóság, T Ügyosztály
06. Bréda Ferenc
12. 10. 1966.

Jegyzék[14]

1966. október 12-én 18.45-kor Bréda[15] két másik egyénnel tartózkodik a szobában és magyarul beszélgetnek a következőkről:

I. személy: Déván a magyar gyerekek számára nincs óvoda (kezdő csoport), a román óvodába pedig nem fogadják őket, mert nincs hely. Az élelmesebbek beiratkoztak a román óvodába. Én is beírattam a gyereket, de két nap után szóltak, hogy nincs már hely. Nem tarthattam otthon a gyereket, úgyhogy elintéztem, hogy a kisebbik gyereket beírták a kezdő csoportba, de a közép csoportba jár, és amikor alkalom nyílik rá, visszakerül a kezdőkhöz.

Bréda: Mégiscsak furcsa, hogy már az óvodában kezdődnek ezek a problémák.

II. személy: Így a legokosabb, hogy már ott elkezdjék.

I. személy: ... Az a probléma, hogy ismerni kell az állam hivatalos nyelvét. Ceauşescu elment gyárlátogatásra Kolozs vagy valamelyik másik tartományban, ahol az igazgató vagy a főmérnök, a kettő közül az egyik, be kellett hogy mutassa a gyár tervét. Azt mondja az illető: főtitkár elvtárs, ne haragudjon, oroszul vagy magyarul el tudom mondani, de románul nem tudok elég jól. Erre ő [Ceauşescu-NCsZ.] felháborodott és azt mondta: Ahogy megtanult oroszul, románul nem tudott volna megtanulni? Igazuk van, hogy a román nyelvet ismernünk kell, de..... Ugyanez a magyarok helyzete Csehszlovákiában, Jugoszláviában...

II. személy: De nem ebben a formában.

I. személy: Jugoszláviában sem kegyelmeztek meg azoknak a magyaroknak, akik zavarták a szerbeket... Amíg Groza[16] és Gheorghiu-Dej éltek, nekünk nagyon jó dolgunk volt, most viszont mintha... (*nem fejezi be a gondolatot*). 1 900 000 magyar van, nem?

II. személy: 1 600 000.

I. személy: De nem vették figyelembe Bukarestet, ahol mintegy 600 000 magyar él.

II. személy: Nincs annyi, nem létezik!

---

14 A belügyi szerveknek nem sikerült pontosan lehallgatniuk és rögzíteniük a beszélgetést, a hiányzó részeket pontozással jelöljük. A dölt betűs részek a belügyi alkalmazottak hozzáfűzéseit tartalmazzák.

15 Bréda Ferenc református lelkész, 1969–1988 között a Hunyad-Fehér egyházmegye esperese.

16 Petru Groza, az Ekésfront vezetője, 1946–1952 között pedig Románia miniszterelnöke volt. Groza képe az erdélyi magyar köztudatban „magyarbarátként" élt tovább a miniszterelnöksége során tanúsított gesztusai és a korszak kulturális engedményeinek köszönhetően.

I. személy: Csak szolgából mennyi van ott.

II. személy: Semmiképp nincsenek 600 000-en, legfeljebb 100 000-en.

I. személy: Mondjuk, hogy 100 000-en vannak. De milyen volt a népszámlálás? A vegyes házasságból született gyerekeket nem számították magyarnak.[17]

II. személy: Úgy írták be, ahogy azt bejelentették.

I. személy: Nem így van, ebben az esetben sem. Ha a házastársak közül az egyik magyar volt, a másik meg román, akkor a gyereket románnak tekintették... Tehát 1 600 000, a valóságban viszont legkevesebb 2 500 000 magyar van. Az igazság az, hogy évente csökken ez a szám. Mi már nem érünk semmit.

Valaki sóhajt, majd kis szünet után:

I. személy: Az irányelv az, hogy oda jussunk, hogy ...

II. személy: Ezek olyan gondolatok, hogy ha megint lesz néhány baloldali elhajló, szintén ők lesznek a legfecsegőbbek, és ...

I. személy: Más oldalról nézve, sok erdélyi magyar mindent megtesz azért, hogy megőrizze az állását. Például: sok Jakab nevű ember Iacob-nak hívja magát.

Bréda: Jakab Ladislau ...

I. személy: ... Erdélyben a magyarok harcoltak a kommunizmusért ... ők voltak... de erről Ceauşescu nem mondott semmit. Hol voltak az erdélyi magyarok, akik megvalósították[18] ...

Bréda: ... román nacionalisták... kommunizmus... felszabadították... *(kacagnak)*

Bréda: Akkor még valóban így tűnt.

I. személy: Szövetségeket kötünk (szerződéseket), hogy nagyobb tekintélynek örvendünk, mint Magyarország. Mennyien jönnek hozzánk[19] ... *(megszakítják)*

II. személy: Nyersanyagért.

I. személy: Nyersanyagért és minden másért ...

II. személy: A nyugat-németek takargatás nélkül megmondták Ceauşescunak, hogy nem tudják, mit kezdjenek a román ipari termékekkel. A minőség ...

I. személy: Ceauşescu azt mondta Cugiron, hogy a varrógépek nem...

II. személy: Ceauşescu most a nyáron mondta, hogy...

Bréda: Ilyen közlekedési eszközökkel... *(nem fejezi be)*

II. személy: Tengeren még elérnek valahogy ...

I. személy: Igaz, hogy sok minden rendben lenne ... Soha nem vesznek át a magyar tévé adásaiból. Átveszik a németek, a bolgárok, néha az oroszok műsorait, de a magyaroktól semmit.

II. személy: A határmentiek mind fogják a budapesti műsorokat.

I. személy: Jó-jó, de mégis ... *(nem fejezi be)*

II. személy: Nem ez a legnagyobb baj. A legrosszabb, hogy Magyarországon még mindig nincs magyar vezetőség. Míg itt van egy jó román vezetőség, ott rossz magyar vezetőség van.

---

17 Az 1956-os népszámlálás során 1 587 675 magyar nemzetiségű személyt regisztráltak Románia területén.

18 A beszélgetők a párt 45. születésnapja alkalmából elmondott Ceauşescu beszédekre utalhatnak, amelyekben a főtitkár egy újonnan megkonstruált diskurzus alapján szinte teljesen mellőzte a párt történetének bemutatásakor az erdélyi magyar vonatkozású illegalista mozgalmat.

19 A Romániába látogató államfőkre utal (Kádár János, Brezsnyev, Tito stb.).

I. személy: ... annak ellenére, hogy Kádárt nem tartják magyarnak, ő mégiscsak jó, de mit csinálhatna?

II. személy: Ezeknek is pont megfelel ez a helyzet. Mivel Magyarország el van foglalva, az oroszok ...

Bréda: ...

II. személy: Jó is, meg rossz is. Jó az, hogy Magyarország el van foglalva, de rossz, hogy...

Bréda: Helyes.

II. személy: Úgyhogy nekik Szerbia fele van egy kis szabad útjuk, már amennyire ez is szabad.

I. személy: Kinek, a románoknak?

II. személy: Igen, mivel a bolgárok is oroszok.

I. személy: Igen, oroszok.

II. személy: A bolgárok állnak a legközelebb az oroszokhoz.

I. személy: ... Kínában a helyzet, ahol ... Brezsnyev sokkal mértékletesebb, mint Hruscsov volt, de ...

II. személy: Ellenben a magyarországi ipari termékek teljesen másak. (?)

I. személy: Igen, szó se róla.

II. személy: Össze sem lehet hasonlítani. A magyarok olyan műszereket gyártanak, melyek a legjobb németországiakkal is felvehetik a versenyt (?) ...

I. személy: Épp a napokban beszéltem ...

Bréda: ...

I. személy: Felszabadult. Ezelőtt 2 évvel még nagyon könnyű volt... de most lecsillapodott. A rádióban vagy a tévében mondták, hogy Ceauşescu a kisebbségek jogairól beszélt Gyulafehérváron.

II. személy: Na persze, Fehérváron hangsúlyoznia kellett ezt, mivel erősek voltak a nacionalista és soviniszta megnyilvánulások. Ő is beismerte, legalább néhány szóban ellensúlyozni kellett ezt. Itt nem volt mit ellensúlyoznia, de ott már muszáj volt, mert túlzásba vitték.

Bréda: ...

II. személy: Igen ... és Márton püspökkel is[20] ...

I. személy: ...

II. személy: A tévében is mondták, de nem... hogy Hunyadi János szarkofágjánál állt volna.

I. személy: Aztán ... egyébként én most a *Decebal*-nál[21] vagyok, és ...

Bejött Brédáné és egy percre megszakadt a beszélgetés, majd az I. személy folytatja:

... '59-ben tanítottam, de az volt a probléma... '62-ig, és beszéltek ott rólam, úgy hogy '62 óta párttag vagyok.

II. személy: ...

I. személy: ...

---

20 Márton Áron püspökre gondol.

21 Decebal líceum Déván.

II. személy: Azért érdekelt, hogy ... azt ajánlották nekem, hogy... *(megszakítják)*

I. személy: Hogy lépjél be *(valószínűleg a pártba)*

II. személy: Nem hogy belépjek, hanem iratkozzak be a pártegyetemre.

I. személy: És?

II. személy: És kértem is a felvételemet a filozófia szakra, de nem tudom, mi fog ebből kisülni.

I. személy: Semmi különös, de ...

Bréda: Ha elvégzed a pártegyetemet, oklevelet is kapsz?

I. személy: Nem.

II. személy: A kollégákkal is beszéltem erről a kérdésről, és azt hiszem, hogy elég tájékozottak, mivel az egyik azt mondta, hogy „te párttag vagy és ...". Mondtam neki, hogy „ne beszélj butaságot, mert nem vagyok párttag". A pártegyetemre nem mehet az, aki nem párttag.

I. személy: ...

Bréda: Tudjátok meg, hogy én is elmennék egy pártegyetemre, filozófiára. Nem vagyok teljesen tisztában a marxizmussal.

I. személy: Tőlünk, a *Decebal* líceumból, többen is járnak a pártegyetemre, de én nem azért mentem, mert .... népi egyetem.

II. személy: Nekem azt mondták, hogy ez pártegyetem, és hogy 18-án kezdődik.

I. személy: ... én is ugyanazokat az elveket vallom, mint ők... ők nagyobb kommunistáknak tartják magukat?

II. személy: Ez olyan dolog, amit nem tudok megérteni... ahányszor az Ókirályságban[22] járok, mindig jobban és jobban meggyőződök arról, hogy a románok templomai soha nem néztek ki olyan jól, mint most, soha nem fordított rájuk annyi a pénzt az állam, mint most.

I. személy: Miért? Mert a helyi vezetők románok.

Majd Jurcone Petruról, a Felekezeti Főigazgatóság megbízottjáról beszél, de nem érthető.

Bréda: Az ortodox vallás a múltban sem volt egy komoly vallás, és most sem az.

I. személy: ...

Bréda: ... örüljön minden román, tapsoljanak, ilyen jó helyzetük még nem volt ebben a büdös életben!! ...

II. személy: ...

Bréda megmagyarázza a többieknek, hogy az állam nem azért fektet pénzt a templomok karbantartásába, mert támogatni akarja az egyházakat (a vallást), hanem mert jó állapotban akarja megőrizni ezeket az épületeket, mint műemlékeket, és hogy van egy külön szakbizottság, mely ezzel foglalkozik. Tehát mindezt nem egyházi vonalon, hanem műemléki szinten teszik. Aztán meg előfordulnak itt is visszaélések.

I. személy: A vajdahunyadi Valerian pap mondta, hogy püspöki körlevelet kaptak, miszerint ha egy tanár megakadályozza a hittanórákat, azt jelentsék.

---

22 „Regatnak", Ókirályságnak nevezték az 1918 előtti, Moldovából és Havasalföldből álló Romániát.

Bréda: Itt is voltak túlkapások, például egy fiatal ügybuzgó tanítónő őrt állt a templom előtt és elkergette a vallásórára igyekvő gyerekeket... Ami a hittanórákkal történik, az a gyerekek zaklatásának egyik módja.

II. személy: Itt nem a vallásról van szó, hanem a magyar nyelvről.

Bréda: Arról is.

II. személy: A vallás a magyar nyelv utolsó eszköze.

I. személy: ...

II. személy: Ne is beszéljünk a *Babeş-Bolyai*-ról.[23] Az unokaöcsém például, Zsolt, az Angi öccse, Kolozsváron jár a Konzervatóriumba. Kezdettől a magyar tagozatra iratkozott. Tulajdonképpen nincs semmilyen különbség a két tagozat között, mivel az órákat közösen tartják, csak annyi, hogy a magyar tagozatosoknak román órára kell járniuk. Ebben áll a magyar tagozat. Tehát egy plusz munkát vállaltak, csak azért, hogy a magyar tagozaton szerepelhessenek. (kacagnak)

I. személy: A marosvásárhelyi egyetemen van magyar tagozat, de a tanítás ... és ez a Rus Alexandru azt mondta, hogy '62-ben, mikor megváltozott, mondták, hogy „a magyaroknak itt nincs semmi keresnivalójuk" ...[24]

II. személy: Hogy-hogy, más tartományban lehet magyar a vezető, de ott nem?

I. személy: Igen. Úgy rémlik, hogy most Tövisen van [Rus A-NCsZ], mondják, hogy vissza akarták vinni, de mégis itt maradt. Itt matematikát oktat (?) ...

II. személy: Az a helyzet, hogy mi azon igyekszünk, hogy úgy neveljük a gyermekeinket, ahogyan kell, de hányan vannak, akik ezt nem teszik meg.

A továbbiakban arról beszélnek, hogy a Decebal iskolában a gyerekek egy negyede magyar, majd arról, hogy egyes magyarok a románok oldalára akarnak állni. Ezzel kapcsolatban a II. személy a következőket mondja:

Azon fáradoznak, hogy az ők oldalukra álljanak, de a magyarok kizárják őket, a románok pedig nem fogadják maguk közé.

I. személy: Igen ...

Bréda meséli, hogy járt nála egy volt papnövendék, aki elmondta, hogy az idei felvételi vizsgákon a magyarokat hátráltatták.

II. személy: Vajon meddig tart ez? Statisztikákat készítenek, hogy a bejutottak között hány román, magyar és német szerepel, és kiderül ... tenni kell valamit ...

I. személy: ...

II. személy: ... Általában a magyar gyerekek jobbak, mint a románok ... és megsérti nemzeti érdeküket *(nemzeti érdekünket?)*

Bréda: Ennek a nemzeti kommunizmusnak jobban meg kell erősödnie ahhoz, hogy ...

I. személy: ...

Még beszélgetnek kicsit, de nem lehet érteni, hogy miről. 19.25 környékén a II. személy távozik, a másik kettő kikíséri őt. Kis idő után Bréda és az I. személy visszajött, és újból elkezdtek gépelni.

---

23 A Victor Babeş és Bolyai János román, illetve magyar egyetemek 1959-es egyesítésével létrehozott Babeş-Bolyai Tudományegyetem Kolozsváron.

24 A Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetemen 1962-től vezették be a román tannyelvű oktatást.

20.50-kor megszakítják a munkát, és beszélgetni kezdenek.

Azt mondja az I. személy, hogy eredetileg kézzel akarta megszerkeszteni ezt a munkát, nem akarta a Bréda idejét rabolni, de rájött, hogy mégsem tudja kézzel megírni. Mondja, hogy érdeklődött még másnál is írógép után, többek között egy bizonyos Székely Mancinál, aki gépírónőként dolgozik a törvényszéken.

Bréda: Laci *(Ladislau)*, akkor hogy egyezünk?

I. személy: Jövök holnap 8-ra.

Bréda: Jó, akkor nyitva hagyom az ajtót.

A továbbiakban a „Decebal" iskoláról beszélnek, de nem lehet érteni, hogy mit. Egy idő után Brédáné jött a szobába, megkérdezte, hogy megy a munka, mire Bréda úr azt válaszolta, hogy jól ment, csak közben megjött Laci (Ladislau - II. személy - sz. m.) és félbeszakítottuk. Brédáné kérdi, hogy Ladislau hogy-hogy itt járt, Bréda pedig válaszol, hogy volt valami gondja, vagy csak erre járt és benézett. Meg akart hívni minket egy kávéra. Az I. személy elbúcsúzik a Bréda házaspártól és elmegy, Bréda úr kíséri ki, az idő 21.50.

Megjegyezzük, hogy mindkét látogatót Ladislaunak hívják, az I. személy a Decebal középiskolában tanár, '62 óta párttag, gyerekei vannak, a kisebbik óvodás korú.

1966. november 4.
Szerkesztette
Megjegyzés:
I. személy: Boros László[25]
II. személy: Jánky László[26]
Jakab L. Főhadnagy

CNSAS, fond Informativ, dos. 88370/2. 47–53. f. Géppel írt, román nyelvre fordított lehallgatási feljegyzés magyar fordítása.

25 Boros László a dévai *Decebal* gimnázium tanára.

26 Jánky László gyógyszerész (Magyarigen) 1942–1943 között Marosvásárhelyen volt gyógyszerészgyakornok, majd 1949–1985 között állami alkalmazott, vezető beosztású gyógyszerész volt Gyulafehérváron és Déván.

102.
Jegyzőkönyv a szatmári magyar nacionalisták kérdéskörben történt feldolgozásról

Szatmárnémeti, 1966, szeptember 25.

Belügyminisztérium
Máramaros Tartományi Igazgatóság
Szatmár rajon

Alulírottak, Dobos Antal és Rotărescu Gheorghe századosok a Belügyminisztérium Szatmár Rajoni Osztálya keretében átadtuk, illetve átvettük egymástól a következő anyagokat:

Magyar nacionalisták problémakörben átvettük:

Nyilvántartás:[27]

- P. C. S[28] probléma-dosszié, 232, 9 gyanúsítottal (2 passzív)
- P. R. M.[29] probléma-dosszié, 232, 6 gyanúsítottal (1 passzív)
- P. V. M.[30] probléma-dosszié, 232, 32 gyanúsítottal (6 passzív)
- P. A. M.[31] probléma-dosszié, 232, 9 gyanúsítottal (1 passzív)
- Mösz[32] probléma-dosszié, 232, 8 gyanúsítottal
- K.H.[33] probléma-dosszié, 482, 37 gyanúsítottal (5 passzív)
- Baross[34] probléma-dosszié, 232, 194 gyanúsítottal (3 passzív)

Felmérve a gyanúsítottakat megállapítottuk, hogy egyesek RKP-tagok (mint Anderko Viktor, Zsigo Károly, Tóth János), míg mások elhunytak (Görömbei Kálmán, Vicsei András). Ellenőrizni kell ezeket a gyanúsítottakat, majd megfelelő intézkedéseket hozni; továbbá a többi gyanúsított helyzete is ellenőrizendő. Az idős, beteg, tevékenységre képtelen elemeket, valamint a lojálisakat a passzív elemekhez kell sorolni. A fenti dossziékon kívül, szintén a nyilvántartások fejezetnél, átadtunk illetve átvettünk egy sor eredeti anyagot a Baross egyesülettel kapcsolatban (beiratkozási kérelmek, a volt N. M. K. tagjait tartalmazó táblázatok). Szükséges ezek további azonosítása, ellenőrzése és a nyilvántartásba való felvételük. Alulírottak továbbá megállapítjuk, hogy a horthysta rendszer alatt a város területén különböző kulturális, sport-, katonai stb. egyesületek működtek (mint a Széchenyi[35] egyesület, Levente egyesület, volt tisztek, csendőrök, stb.), amelyeknek – nacionalista tevékenységük és

27 A Kolozsvári Fellebbviteli Tisztogató Bizottság 1945-ben kiadott általános irányelveket tartalmazó irata is felsorolja azokat a szervezeteket, pártokat, amelyeket az új kontextusban „antidemokratikusnak", illetve fasisztának tartottak.
28 Nyilaskeresztes Párt
29 Magyar Megújulás Pártja.
30 Magyar Élet Pártja
31 Erdélyi Párt
32 Beazonosítatlan szervezet.
33 Beazonosítatlan szervezet.
34 A Baross szövetség 1919-ben alakult azzal a céllal, hogy védje a keresztény iparosok, gazdák és vállalkozók érdekeit.
35 Széchenyi Zsigmond Kolping Család Egyesület katolikus szervezet.

indoktrinációs hatásuk miatt - fontos a beazonosítása és felügyelete, hogy megállapítható legyen jelenlegi tevékenységük.

Ügynöki hálózat:[36]

Konspirációs lakások:

-Stúdió ház

-Szabadság ház

-Duna ház

Tevékenységek:

-„A klub" egyéni adatgyűjtési dossziéba tartozó elemek a *Ki mit gyűjt* Magyar Népköztársaság-béli klub tagjai. Az akció jelenlegi helyzetével összefüggésben meg kell állapítani, hogy ennek a tevékenységnek van-e nacionalista jellege, valamint a szatmáriak jelenlegi álláspontját. Abban az esetben, ha tevékenységüknek nincs semmilyen ellenséges jellege, akkor informatív-operatív intézkedéseket kell hozni a fentnevezettek felbomlása érdekében.

-„A levelező" adatgyűjtési dosszié az Állami Színház irodalmi referensét, Gyöngyösi Gábort érinti. A fő intézkedéseket arra kell irányítani, hogy kiderüljön, tartja-e még a kapcsolatot Katona Danival, Helmeczi Dömével (Szatmár), Balogh Edgárral, Panek Zoltánnal (Kolozsvár) és másokkal, milyen természetű kapcsolatok ezek, továbbá jelenlegi magatartásáról, ui. úgy tűnik, megsejtett valamit arról, hogy követik. Ha az derül ki, hogy ezek a kapcsolatok csak spontánok és az illetőnek nem ellenséges a magatartása, akkor ajánlatos rátérni az ügynökként való beszervezésére.

-„A kör" csoportos adatgyűjtési dosszié Földes Károlyra, Boros Mártonra, Mészáros Ödönre és Turai Károlyra vonatkozik. Mivel Mészáros József, Tóth István, stb. figyelmeztetése után óvatosságra intették a célszemélyt, úgy tűnik, hogy a fentnevezettek nem gyűlnek már össze, mint korábban, hanem csak alkalmanként találkoznak, a fő célpont pedig - Földes - beteg, mozdulatlanul ül a lakásán. A jövőbeli intézkedéseket annak kiderítésére kell irányítani, hogy a véletlenszerű, spontán találkozásokon beszélnek-e ellenséges jellegű kérdésekről, illetve melyek a szándékaik, jövőbeli terveik. Abban az esetben, ha megállapítható, hogy nem folytatnak ellenséges tevékenységet és az előző figyelmeztetéseknek köszönhetően óvatosak, akkor tanulmányozni kell a szóban forgó személyek figyelmeztetésének lehetőségeit.

A fentieken kívül átvettük még a Szatmári Állami Színház, az Állami Filharmónia, a Popular és Victoria filmszínházak alkalmazottainak táblázatait, amelyek tulajdonképpen a Művészet és művelődés probléma célpontjai. Ehhez a kérdéshez kapcsolódóan átvettünk még Vajda András, Adlef Ingeborg, Fülöp Ildikó, Kőmíves Balázs, Cseresznyési Gyula és Kovács Ferenc színészekre vonatkozó anyagot. Ugyanakkor Kiss Józsefre és Békefi Lászlóra vonatkozó anyagokat, valamint egy táblázatot a nyomdával kapcsolatos anyagokról. Közülük Vajda András előzetes ellenőrzés alatt áll. Ellenőrizendő még Kiss József és Békefi László, akikről ellenséges álláspontot jeleztek. Ugyanakkor Mészáros Elekre és Markó Imrére vonatkozó anyagot is vettünk át, kikről

36 Az informátorok nevét nem közöljük.

szintén ellenséges álláspontot jeleztek és szükséges az ellenőrzésük. A *Magyar nacionalisták* problémakörben átvettünk még egy sor levelet, melyek közül ellenőrizni érdemes a következőket: Zsoldos Mária, Pintye Júlia, Andrási M., Jánki Mária, Dohi László, Kiss László, Kovács Péter és Izsáki Dezső (akikről ellenséges megnyilvánulásokat jeleztek), a többieket pedig a lehetőségekhez mérten. Ugyanezen alkalommal átvettük a *Német nacionalisták* problémakört is, 213, 16 gyanúsítottal. Amit követően felvettük a jelen jegyzőkönyvet, ma 1966. szeptember 25-én.

Átadtam
Dobos Antal, százados
Átvettem
Rotărescu Gheorghe, százados

ACNSAS, fond Informativ, dos. 115205/5. 43–45. f. 5. Géppel írt román nyelvű irat fordítása.

103.
Tájékoztató jegyzékek az egykoron Szatmáron működő nacionalista, irredenta szervezetekről

Szatmár, 1967. szeptember 17.

1. Turáni Vadászok[37]

Az alkalmi forrás a következőkről számol be az ún. Turáni Vadászok szervezetről, mely kb. 1942-ben működött Szatmárnémetiben és ugyanabban az évben is jött létre. A szervezet központja Budapesten volt. A forrás nem ismeri a szervezet egy vezetőségi vagy rendes tagját sem, illetve a tevékenysége célkitűzéseit sem. 1943-ban, amikor a németek elfoglalták Magyarországot[38], a forrás egy újságban olvasta, hogy ezt a szervezetet felszámolták, a budapesti vezetőit a németek letartóztatták, javaikat pedig elkobozták. 1945-ben, rögtön a felszabadulás után, a forrás (egy vadászat alkalmával) megismerkedett az akkori rendőrfőnökkel, Jelinek Edével és járt is a rendőrségen. Egy ilyen alkalommal látta a Weisz, Lustig, Noe és Jelinek, akkori rendőrök, által összeállított táblázatot azokról a jobboldali vezetőkről, akik részt vettek a kommunisták elleni akciókban és akiket összegyűjtöttek és elvittek a Szovjetunióba az ország újjáépítésére (fogság). Ez alkalommal a rendőrség nem keresett egy személyt sem, aki tagja lett volna a Turáni Vadászok szervezetnek.

Szatmárnémeti,

1967. szeptember 5.

Forrás „Tóth István"[39]

A tiszt megjegyzése: A jegyzék - melyet az I. Szakosztály kért néhány, műveleti érdekeltségű kérdés tisztázására - a kiosztott feladat alapján született. A másolat átkerül az I. Büróhoz hasznosítás végett.

Nagy T. József főhadnagy

2. Lorántffy Zsuzsanna Egyesület[40]

Az alkalmi forrás a következőkről tájékoztat: A magyar korszakban, 1940 és 1945 között működő szervezetek közül a forrás a Lorántffy Zsuzsanna Egyesületet ismeri jobban, mely vallásos egyesületként működött. Az adott időszakban vasárnapi összejöveteleket szerveztek, ahol különböző párbeszédeket, egyfelvonásos színdarabokat stb. adtak elő. Az egyesületnek volt egy amatőr művészekből álló csoportja, ők adták elő ezeket a darabokat. Az összejövetelekből származó tiszta bevételt a templom újjáépítésére fordították, mely a háború alatt, a bombázások következtében összeomlott. Az egyesületet Szatmárnémetiben Dr. Kiss Bartolomeo református lelkész támogatta. További tagjai voltak még Simon István elhunyt műszerész; Mohl Mária,

37 A Turáni Vadászok nevet viselő jobboldali társadalmi szervezetet a húszas években hozták létre.
38 A német csapatok valójában 1944-ben foglalták el Magyarországot (1944. 03. 19).
39 Az informátor konspiratív neve.
40 A Lorántffy Zsuzsanna Egyesület 1892-ben alakult a keresztény szeretet gyakorlásának elősegítésére. Elsősorban a nők között örvendett nagy népszerűségnek.

aki jelenleg is él és a volt Bercsényi (ma G. Coşbuc) utcában lakik; Székely Sándor borbély és Székely Margit, mindketten szatmárnémetiek. Ugyanakkor Dudás felesége (Kirilla özvegye, volt szatmári kereskedőé - a Gyár és a Grigore Ureche utcák sarkán) is részt vett az egyesületben. Az első férje halála után újra férjhez ment egy volt magyar rendőrhöz, Dudáshoz, aki ma is él.

Szatmárnémeti, 1967. szeptember 8.

„Kiss Pál"[41]

A tiszt megjegyzése:

Az anyagot - melyet az I. Szakosztály kért néhány, műveleti érdekeltségű kérdés tisztázására - a kiosztott feladat alapján készítette az alkalmi munkatárs. A másolat átkerül az I. Bürohoz hasznosítás végett.

Szatmárnémeti, 1967. szeptember 8.

Nagy T. József főhadnagy

3. Fehérház Bajtársi Egyesület[42]

Az alkalmi forrás tájékoztat, hogy a szatmárnémeti Fehérház Bajtársi Egyesület 1941-1942-ben jött létre. Vezetősége Budapesten volt. A forrás - abban az időben nagy amatőr halász lévén - egyes ilyen halászatok alkalmával megismerkedett e szatmári egyesület kiemelkedő tagjaival. Így az illető egyesület tagjai közül a következőket ismerte: Schweitzer Béla (vitézi rangú) Aranyosmeggyesen volt földbirtokos, a forrás nem tudja, hogy jelenleg hol tartózkodhat az illető; Werner Oszkár (vitézi rangú) volt földbirtokos, aki 1946-ban Csengeren (Magyarország) volt rendőrfőnök, de azt, hogy hogyan sikerült elfoglalnia ezt az állást 1946-ban, azt a forrás nem tudja; Horváth János Szatmárnémetiből, a Dacia étterem tulajdonosa, elhunyt; Rácz Lajos (vitézi rangú) könyvkereskedő volt, elhunyt; Gerber József, volt bankhivatalnok, elment Magyarországra, de ott elhunyt. A Jelenik strand közelében lakott, nagy amatőr halász volt. A forrás 1942-ben és 1943-ban nem tudott ennek az egyesületnek a létezéséről, de Rácz Lajoson keresztül - akivel mindig együtt halászott, nagy harcsákat fogtak - megtudta, hogy a fent említett urakkal együtt részt vesz ebben az egyesületben. Az egyesület tagjai mind jómódú emberek voltak, gazdag földbirtokosok, a városi közigazgatás vezetői és jól szituált, magas rangú hivatalnokok. Minden hónapban gyűlést tartottak a Dacia étterem kistermében, melyet Horváth János bocsátott a rendelkezésükre. Fő célkitűzésük az volt, hogy lépésről lépésre kövessék a kormányzót (Horthy) a szovjetellenes háború folytatásában, és hogy a kommunisták ellen harcoljanak. Egyik ilyen gyűlésen jelen volt egy budapesti ezredes, magas és sovány ember, egy eléggé elhasznált egyenruhában (mindez 1944 végén történt)[43], és felszólalt, mondva, hogy a háború még nem veszett el, a szövetségesek erői számosabbak és kiválóbbak az ellenségéinél (tulajdonképpen a háború ekkor már el volt vesztve), és hogy tartsanak ki az utolsó percig. A Dacia étterem 1940-1944 között a Pannónia nevet viselte. 1943 nyarán (a forrás emlékei szerint) a Dacia étteremben

41 Az informátor konspiratív neve.

42 Fehérház Bajtársi Egyesület az őszirózsás forradalom ellen 1918-1919 tájékán alakult jobboldali szervezet.

43 Valószínűleg korábban történhetett, hisz 1944 végén a szovjet csapatok már elfoglalták Erdélyt.

hatalmas halas vacsorát tartottak, melyen a forrás is részt vett. Amennyire visszaemlékszik, az ismerős részvevők között volt egy bizonyos Seres, szatmárnémeti pék is, akinek saját péksége volt. Hogy hogyan jutott oda az illető, azt a forrás nem kutatta, és nem is érdekelte ez. Aztán 1952-ben újból találkozott Seressel, amikor is egy lopás gyanújával kidobták a pékségből (ami akkor már az államé volt), néhány kollégájával együtt. Volt egy megbízható barátja, ún. Bufta úr, aki szintén nagy zsebtolvaj volt, mivel mintegy másfél hónapig dolgozott valamilyen vezető funkcióban a vajgyárban, ahol üzletelésen kapták rajta és kidobták az állásából. De addig is, amíg Bufta hivatalban volt, elhelyezte Serest a Szatmári Szőlőskertekhez a tejbegyűjtő központba, cserébe pedig ő megkapta Seres szatmári lakását. A Szatmári Szőlőskerteknél Seres a magyar pártban és a kommunista pártban is tevékenykedett és elég nagy szája volt. Amikor megalakult az első kollektív gazdaság, ő volt az első jelentkező a listán, de nem volt sem földje, sem semmije. Aztán egy év után szép lassan kilépett mindenből és lassacskán visszavették a pékségbe. Egy év múlva a felesége is visszament Szatmárra. A forrás nem tudja teljesen felidézni, hogy ki vett még részt az egyesületben, aztán meg sok év eltelt azóta, hosszú az az időszak, az esetleges tagok pedig vagy nagyon megöregedtek, vagy elhunytak, vagy elmentek. A városban nem ismer fel egy volt egyesületi tagot sem. Abban az időszakban, amikor az antikommunista tevékenységgel vádoltakat a rendőrség összegyűjtötte és a Szovjetunióba szállította, a forrás Jelinek Ede főnök környezetében volt, ezért pontosan tudja, hogy Jelinek nem találta meg ennek az egyesületnek egyik volt tagját sem. A Fehérház Bajtársi Egyesület tagjai havonta tartottak gyűlést, mely általában nagy bankettel végződött. Ezeken a gyűléseken fűt-fát megígértek beszédeikben, nagy hangon hirdették a kommunizmus feletti győzelmet, de végül semmi konkrétat nem tettek, mikor bajba kerültek, mindenki szaladt amerre látott. A forrás azért tudja ezeket a dolgokat, mert végig a városban tartózkodott, mely abban az időben nagyon kihalt volt.

1967. szeptember 4.

„Toth Ştefan"

A tiszt megjegyzése: Az anyagot - melyet az I. Szakosztály kért néhány, műveleti érdekeltségű kérdés tisztázására - a kiosztott feladat alapján készítette az alkalmi munkatárs. A másolat átkerül az I. Szakosztályhoz hasznosítás végett.

Szatmárnémeti, 1967. szeptember 7.

Nagy T. József főhadnagy

ACNSAS, fond Informativ, dos. 115205/5. 5, 31, 28. f. Géppel írt román nyelvű jelentés hivatalos másolatának fordítása.

104.
Feljegyzés a Maros megyében 1968-ban beszervezett informátorokról és az információs munkáról

Marosvásárhely, 1968. december 6.

A vizsgálatokból kiderül, hogy a megfigyelő szervek érdeklődése azon városi értelmiségiek felé fordult, akiknek nincs politikai vagy bűnügyi előéletük, hazafias érzelműek és politikailag elkötelezetlenek. Általában az újonnan bevont informátorokat a kémelhárítás és szabotázs-elhárítás területén foglalkoztatjuk. Felkészültségük és betöltött tisztségeik alapján hasznosak az államvédelmi munka területén. A Felügyelőség keretében jelenleg 991 informátor dolgozik, a következő foglalkozás szerinti megoszlásban: Földműves - 418, Tisztviselő - 186, Értelmiségi - 151, Munkás - 149, Technikus - 46, Diák, tanuló - 8, Más foglalkozású - 33. 665 informátor beszél idegen nyelveket: Magyar nyelv - 545, Német - 169, Francia - 45, Angol - 20, Orosz - 13, Olasz - 4, Latin - 4, Lengyel - 2, Jiddis - 2, Spanyol - 1, Cseh - 1. A felsoroltaknak egy része több idegen nyelvet is beszél. Az együttélő nemzetiségek közül van: Magyar - 424, Német - 100, Zsidó - 13, Rutén - 1, Orosz - 1, Örmény - 1, Lengyel - 1. A többiek pedig román nemzetiségűek. Ez az arány megfelel a megye nemzetiségi összetételének. A megyei állambiztonsági szerv a következő megosztásban fedte le informátoraival az ipar, mezőgazdaság, kereskedelem, szállítás, kultúra és tudományok tevékenységi köreit:

Ipar - 65, Szállítás - 13, Építkezés - 5, Kereskedelem - 3, Mezőgazdaság - 2, Művészetek és kultúra - 7, Oktatás - 13, Más ágazatok - 8. A feladatok szempontjából a 991 informátor megoszlása így alakul: Szabotázs-elhárítás - 116, Kémelhárítás - 125, Legionárius mozgalom kérdése - 178, Magyar nacionalisták - 145, Nemzeti Parasztpárt - 78, Német nacionalisták - 53, a többiek pedig - kisebb létszámban - más területeken dolgoznak (volt kizsákmányolók, vallásügy stb.) Az informátorok közül 144-en [!114] különböző burzsoá és fasiszta pártoknak illetve szervezeteknek voltak tagjai: Legionáriusok - 59, Nemzeti Parasztpárt - 12, Nemzeti Liberális Párt - 8, Nyilaskeresztes Párt - 11, Magyar Megújulás Pártja - 8, Agrárpárt-12, Hökk[44] - 1, CNM - 3.[45]

Megfigyelhető, hogy míg a 1967-ben beszervezett informátorok jelentős részét a kevésbé képzettek tették ki, 1968-ban a többség már értelmiségi volt, amint az kiderül az alábbi összehasonlító adatsorból is. 1967-ben 84 informátort vontunk be: Földműves - 25, Tisztviselő - 14, Munkás - 9, Orvos - 6, Mérnök - 4, Technikus - 5, Tanár - 5, Tanító - 2, Tanuló - 2, Lelkész - 2, Ügyvéd - 1, Más foglalkozású - 9.

1968-ban 20 személyt szerveztünk be, a következő foglalkozás szerinti megosztásban:

Mérnök - 3, Ügyvéd - 2, Orvos - 1, Tanár - 2, Lelkész - 2, Technikus - 2, Tisztviselő - 1, Munkás - 1, Földműves - 4, Más foglalkozású - 2.

---

44 Hárshegyi Örsvezetők Központi Kiképzőköre a Levente- és a cserkészmozgalomhoz tartozó társadalmi szervezet.

45 Beazonosítatlan szervezet.

Nemzetiség szerinti bontásban az 1967-ben beszervezett személyek: Magyar - 41, Román - 34, Német - 6, Zsidó - 2, Lengyel - 1. 1968-ban pedig: Magyar - 6, Román - 6, Német - 5, Zsidó - 3.

Az nyilvántartás[46] átrostálása után, amely ez által jelentős mértékben csökkent, az informátorok egy részére már nem volt szükség. Őket 1968-ban kivontuk a rendszerből, szám szerint 525 személyt. A kivonás másik oka a KB 119-es határozatában foglaltak.[47] A konkrét okok: RKP tag - 141, Hírszerzési lehetőség nélkül - 133, Már nem hasznos - 109, Beteg - 41, Visszautasította az együttműködést - 38, Nem megfelelő - 26, Nem őszinte - 19, Dekonspirált- 10, Elhunyt - 4, Elhagyta a helységet - 2, Bíróságra került - 1, Gyenge munkaeredmények - 1. A fenti személyek közül egyeseknek 15-19 éves régiségük van, legtöbbjüknek viszont csak 5-10 év. Az 1968-ban kivont informátorok foglalkozás szerinti megoszlása: Földműves - 183, Munkás - 91, Tisztviselő - 80, Technikus - 31, Mérnök - 26, Orvos - 10, Tanár - 11, Tanító - 15, Ügyvéd - 11, Lelkész - 8, Művész - 3, Gyógyszerész - 2, Nyugdíjas - 5, Festő - 1, Más foglalkozású - 48. Nemzetiségek szerint pedig a következő: Magyar - 239, Román - 231, Német - 49, Zsidó - 4, Lengyel - 1, Osztrák - 1.

Az 1968-ban beszervezett informátorok közül senkit nem zártunk ki. 1968-ban sokkal kevesebb informátort vontunk be, mint az előző évben, ugyanis a nyilvántartás ezúttal sokkal kevesebb személyt tartalmaz. 1968-ban nem volt meghiúsult beszervezési kísérlet. Ez évben 33 olyan informátort zártunk ki a rendszerből, akik visszautasították az együttműködést. Ezek közül szemléltetünk néhány esetet: 1961-ben beszerveztünk egy molnárt, miután tetten értük, amint lisztet lopott a malomból. Kezdetben kielégítő eredményeket mutatott fel, majd egyre gyengébbeket, végül 1968-ban határozottan visszautasította az együttműködést, arra hivatkozva, hogy az, amiért ő elfogadta a beszervezést, már nem számít büntetendő cselekménynek. 1953-ban bevontunk egy tanítót, akit közben egy év börtönbüntetésre ítéltek tanulmányi iratainak meghamisítása miatt. Ezért tisztségében lefokoztuk. Az utolsó találkozáson kérte az állambiztonsági szervekkel való kapcsolatának megszakítását, mondván, hogy szégyelli magát, amiért előttük eltitkolta tettét. 1952-ben szerveztük be azt a személyt, akit aztán 1956-ban TBC betegsége miatt kizártunk. 1964-ben újra mozgósítottuk, most azonban megtagadta az együttműködést, mondván, hogy egy este „kém"-et kiáltott utána valaki. Az esetet leellenőriztük és valótlannak bizonyult. 1964-ben beszerveztünk egy munkást, aki most elutasítja az együttműködést azzal az indokkal, hogy 1967-ben a felesége látta őt, amint a milícián az állambiztonsági tiszttel találkozott, mondván utólag, hogy „Menj a milíciára, mert megjött a Securitatetól az illető." Ettől kezdve más ismerősei is gyanakodtak rá. Egy földműves, miután sokáig kivonta magát a kitűzött feladatok elvégzése alól, visszautasította a velünk való együttműködést, különböző ürügyekre hivatkozva. A rendszerből eltávolított személyek e csoportjánál nagyon gyakran nem derül ki a személyi dossziékból az együttmű-

46 A megfigyelendő személyek belügyi nyilvántartásáról van szó.

47 A közigazgatási reform során a Securitate egykori tartományi szerveit is átszervezték, újjászervezték, megalakítva a megyei szintű szervezeti szintet. A 119-es rendelet alapján a párttagokat nem lehetett besúgóként beszervezni.

ködés visszautasításának konkrét oka. A dekonspiráltak fejezetnél idén csak négy esetet jegyeztek. 1952-ben beszerveztünk egy tanítót, aki jó eredményeket mutatott fel egy legionárius csoport körében, akiket utólag elítéltek. A büntetés lejárta után az egyik legionáriust 1968-ban beidézték az állambiztonsági szervek, hogy megrovásban részesítsék. Ez alkalommal megállapították, hogy a legionárius csoport tudta, hogy ki az informátor, ugyanis a kivizsgálás során csak e személy által összegyűjtött adatokat mutattak és olvastak fel nekik. Egy informátort azért kellett a hálózatból eltávolítanunk, mert egy olyan eseten dolgozott, aminek a végén a célszemélyt figyelmeztették. A figyelmeztetés következtében pedig az illetőnek eszébe jutott, hogy csak ő lehet az állami szervek informátora, ugyanis az ő nyilatkozatát nem mutatták meg neki. 1955-ben beszerveztünk egy lelkészt, aki leleplezte főnöke előtt az állambiztonsági szervekkel való viszonyát. Az ellenőrzések során kiderült, hogy (...)[48]

1966-ban egy szövőmestert szerveztünk be, aki a feleségének bevallotta, hogy együttműködik az állambiztonsági szervekkel. Kivontunk a hálózatból további 55 informátort, akik nem feleltek meg az elvárásoknak: erkölcsileg ingatagok, autoritás és a környezetre való befolyás nélküliek, valamint egyesek értelmileg lecsúsztak (iszákosak, tolvajok, erkölcstelenek stb.) 1951-ben beszerveztünk egy tanulót, aki 1948-ban tagja volt a Vlad Ţepeş felforgató csoportosulásnak.[49] 1959-ben a milícia letartóztatta és fogházba zárta, majd az 1959/315-ös rendelet alapján helyezték szabadlábra.[50] Később még egy ízben letartóztatták és három évre ítélték el 32 000 lej elsikkasztásáért. Ezek után még néhányszor kapcsolatba léptünk vele, aminek volt is eredménye, az utolsó alkalommal viszont kiderült, hogy komolytalan, iszákos személy, nem bizalomkeltő. 1962-ben hazafias érzelmei alapján beszerveztünk egy mezőgazdász technikust, akiről 1968 elején kiderült, hogy hiányt mutat a könyvelése. Felbontották a munkaszerződését, ő pedig elhagyta a helységet. Mivel a válogatás során a nyilvántartás nagysága jelentős mértékben csökkent (főleg falvakon), 389 informátorral ideiglenesen megszakítottuk a kapcsolatot. Őket egyelőre nem tudjuk aktívan foglalkoztatni. Megjegyzendő, hogy ebből az összlétszámból 141-en RKP tagok, akikkel ugyanúgy megszakítottuk a kapcsolatot az érvényben lévő rendeletek alapján (a KB 119-es határozata), mivel a hálózatban való megtartásuk már nem föltétlenül szükséges. A folyó év során újonnan megnyitott iratcsomók nagy része (38 db, 40 érintett személy) nacionalista tevékenységekről szól. Többségükben magyar nacionalistákról van szó: ellenséges agitáció (27), a kémelhárítás kérdése az NSzK (17), Izrael (7), AEÁ (4), franciák (4), angolok (2), olaszok (2), valamint más országok (5) és különböző vallások, szekták (11) vonatkozásában. Közülük politikai előzménnyel rendelkeznek: Magyar Megújulás Pártja- 1, Agrárpárt-1, Legionárius - 5, Nyilaskeresztes Párt - 1, Nemzeti Parasztpárt-1

1968-ban 31 adatgyűjtési dosszié oldódott meg, melyek közül 12 esetben ismert a szerző (szám szerint 13), 19-ben pedig nem. Azonban egyetlen megszüntetett ügy sem

48 Olvashatatlan szavak.

49 Vlad Ţepeş II. 1948-ban Victor Lupşa nevű személy által szervezett antikommunista csoportosulás. Háromszék, Putna és Râmnicu Sărat megyékben volt a legtöbb tagja.

50 Az 1959/315-ös rendelet elrendelte néhány politikai elítélt szabadlábra helyezést és az ezekre vonatkozó büntető eljárás megszüntetését.

okozott akkora kárt, amit pótolni kellett volna. Nacionalista-soviniszta tevékenység témakörben 28 iratcsomó van megnyitva, 29 személyről: közülük 27 magyar, egy német és egy zsidó. Ez irányban az akciók: 14 személy, mind magyar nemzetiségűek. 1967-ben a Belügyminisztérium volt Maros Magyar Autonóm Tartományi Főigazgatóságán 684 ellenőrzési dosszié létezett, melyeket az év végén felszámoltak. Arányosan összehasonlítva a következő évvel Maros megye viszonylatában (mely a volt tartomány lakosságának kb. felét foglalja magába) megállapítható, hogy az ily módon nyilvántartott (ellenőrzési dosszié, iratcsomó) személyek száma csökkent: 1968-ban a megyében 126 iratcsomó volt, 128 személlyel. Ami az adatgyűjtést illeti, 1967-ben 45 dosszié volt nyilvántartva, rá egy évre pedig ezek száma 63-ra emelkedett, amiből 12 oldódott meg. A számok alapján kiderül, hogy 1967-hez képest csökkent azon észrevételek száma, melyek az állambiztonsági szerveket érdeklik, és amelyeket iratcsomók által, aktívan ellenőriznek. Az ilyen formában megfigyelt személyek: Értelmiségi - 60, Földműves - 20, Munkás - 13, Tisztviselő - 13, Technikus - 6, Diák - 5, Tanuló - 1, Más foglalkozású - 12. Közülük 9-en vannak 40 év felett, 36-on pedig 40 évnél fiatalabbak. Nemzetiségi vonatkozásban a helyzet a következő:

Kémelhárítás ügyében megfigyelt személyek: Magyar - 18, Német - 16, Román - 9, Zsidó - 7, Angol - 1, Olasz - 1. Szabotázselharítás: Magyar - 1, Ellenséges agitáció: Román - 10, Német - 1, Magyar - 9, Orosz - 1. Nacionalista-soviniszta vonalon: Magyar - 41, Német - 1, Zsidó - 1. Vallások és szekták ügyében: Magyar - 6, Román - 5. Hazaárulás: Román - 1. Más kategória: Magyar - 1.

Nincs megfigyelés alatt egyetlen megyében lakó idegen állampolgár sem. A fentiekből kiderül, hogy nemzetiségi bontásban a magyar elem dominál. Ami a tevékenységi köröket illeti, itt a nacionalista-soviniszta, irredenta ellenséges tevékenység vezet, ezt követi a kémgyanús megmozdulás és az ellenséges jellegű agitáció. Továbbá az is kiderül, hogy az ily módon a munkadossziék nagy részét a politikai vagy bűnügyi előélet nélküli elemek alkotják (131-ből 108). 1968-ban lezárult 12 adatgyűjtés (13 személy), 19 ismeretlen szerzőjű adatgyűjtési dosszié és 27 iratcsomó (28 személy). Az eredmények: Figyelmeztetés - 7, Beszervezés - 2, Kis jelentőségű anyag - 9, Elhunyt - 1. Beazonosítatlan szerző - 16 (nem túl jelentős esetek)

A Maros Megyei Állambiztonsági Felügyelőség nyilvántartása 1172 objektum dosszié szerint nyilvántartott, valamint 131 adatgyűjtési dossziéval és iratcsomóval rendelkező személyből áll. A nyilvántartásban a legveszélyesebb elemek maradtak, ami a következő számokból is kiderül: Legionárius - 281: közülük 134-en sejt-főnök és annál magasabb funkciót betöltők, 45-ön pedig politikai elítéltek voltak.[51] Politikai elítélt - 255 (ebben a kategóriában), összesen viszont 367-en vannak, egy részük más különböző problémaköröknél lévén nyilvántartásban (legionárius, nacionalista, vallás-szekták ügye stb.) Nacionalista -155 személy, Szekta - 137 személy.

A többi probléma esetében a nyilvántartásban szereplő esetek száma kisebb. A nyilvántartásban kiválogatásakor kikerültek ebből a kategóriából a társadalmilag már

51 A legionárius mozgalom szerkezeti felépítésében az ún. „fészek" (cuib) jelentette az alapszervezetet, alapsejtet. Élén egy ún. sejtfőnök „şef de cuib" állt.

veszélytelen elemek. Nincs olyan esetünk, amikor a kiválogatott személyt vissza kellett volna vennünk a nyilvántartásba. 1967 végén a régi operatív nyilvántartásban 30 521 személy szerepelt, ebből jelen pillanatig kivontunk 28 834-et. (Az 1968 elejére megmaradó adatbázisból 978 személyt áthelyeztünk más megyei felügyelőségekhez) Az „újonnan nyilvántartásba vettek" kategóriában 667 személy szerepel: 456-ot más megyei szervektől vettünk át, 166-on adatgyűjtési dossziéval és iratcsomóval rendelkeznek, 45 személyt pedig most újonnan vettünk nyilvántartásba. 1968-ban nem volt letartóztatott személy. A helyzetből adódó figyelmeztetések a megfigyelési adatok alapján keletkeztek, viszont nem szolgálnak alapul bírósági feljelentésekhez. Három személyt vizsgáltunk szabadlábon, őket nyilvánosan is lelepleztük. A Maros Megyei Felügyelőség körzetében 1968-ban nem volt olyan eset, hogy hivatalos ügyben külföldre távozott román állampolgár megtagadta volna a hazatérést. Az 1967 és 1968 közötti tevékenység színvonalát összehasonlítva megállapíthatjuk, hogy több tényezőnek köszönhetően e téren minőségi ugrás történt. Az új rendelet megjelenése előtt hatalmas volt a nyilvántartott személyek száma, többségük azonban (95,8%) nem képezte az állambiztonsági munka tárgyát. A jelenlegi adatbázis (problémák szerint csoportosítva) lehetőséget ad arra, hogy csak azon elemekre összepontosítsunk, akik valamilyen államellenes cselekedetre hajlanak. Jelentős tény, hogy 1967-ben 30 521 személy szerepelt az operatív nyilvántartásban, a jelenlegi viszont csak 1303-at tartalmaz. Az adatbázis átszervezésével párhuzamosan a hírszerző hálózatot is szigorúan csökkentettük: csak azon személyek maradtak benne, akiknek valós lehetőségeik vannak és jelentős mértékben hozzájárulnak a hírszerző munka eredményességéhez. Ezzel kapcsolatban megjegyzendő, hogy azokkal, akiknek a válogatáskor nem volt hírszerzési lehetőségük, csak megszakítottuk a kapcsolatot, hogy bármely pillanatban újra bevonhassuk majd őket. A munkavégzés során kiderült, hogy jelenleg nagyon fontos kiemelt figyelemmel követni az értelmiségi elemet, a fiatalokat és egyetemistákat. Az utóbbi időben ugyanis egyre gyakrabban jelenik meg soraikban bizonyos liberális hajlam, ami könnyen ellenséges akciókhoz vezethet. Hasonlóképpen - megyénk sajátosságából kiindulva - figyelmet kell fordítanunk a nacionalista elemekre is. Ezek az utóbbi időszakban bizonyos emigráns körök által kívülről becsempészett propaganda nyomán egyre fokozták nacionalista-irredenta tevékenységüket. A turizmus fejlődése, a kereskedelmi kapcsolatok erősödése elősegítik nagyszámú idegen elem megjelenését megyénkben. Ezért nekünk arra kell törekednünk, hogy fokozzuk és javítsuk a feltételeket azok kiválogatására és megfigyelésére, akik ellenséges tevékenységnek adják jelét. Ennek érdekében - hogy meghiúsítsunk minden ellenséges akciót - fontos bevonnunk mind a kémelhárító szervet, mind a többi hírszerző szerveket.

Hogy a jelenlegi követelményeknek megfelelő szintű munkát végezhessünk, folytatnunk kell a hírszerző hálózat javítását olyan elemek bevonásával, akik idegen nyelveket beszélnek, van lehetőségük beépülésre, és kapcsolataik vannak a magyar és német emigráció bizonyos központjaiban. Ki kell emelnünk tevékenységünknek azt az új vonatkozását, mi szerint jelenleg csak azokra a sajátságos problémákra figyelünk

és azokon dolgozunk, melyek az állambiztonsági szervek hatáskörébe tartoznak. Ily módon nem pazaroljuk az időt és energiát olyan problémákra, melyek nem tartoznak szorosan tevékenységi körünkbe.

Főfelügyelő
Sălcudeanu Pavel ezredes
Ügyosztály vezető
Todea Aurel őrnagy

ACNSAS, fond Documentar, dos. 8. vol. 5. 53–63. f. Géppel írt román nyelvű jelenés magyar fordítása.

105.
Adatok a Temes Megyei Securitate Igazgatósága 1968-as statisztikáiból

Temesvár, 1968. december 15.

I. Hírszerző hálózat

1968. december 15-én a Felügyelőség hírszerző hálózatában 1365 különböző foglalkozású informátor van jelen: 149 tudós és művelt ember, 83 mérnök, 93 technikus, 260 tisztviselő, 222 munkás, 265 paraszt, 293 más kategória (diák, lelkész, foglalkozás nélküli, háztartásbeli). Közülük 476-on beszélnek valamilyen idegen nyelvet. 283-an németül tudnak, 95-ön franciául, 6-on angolul, 22-en oroszul, 70 személy pedig más nyelveket beszél: olasz, magyar, szerb, lengyel stb. 461 informátor az együttélő nemzetiségek köréből került ki. A fenti adatokból kiderül, hogy az informátorok közel felének közép- vagy felsőfokú végzettsége van, mivel értelmiségiek, tisztviselők, diákok stb. köréből szerveztük be őket. Továbbá jelentős részük (egy harmaduk) beszél idegen nyelveket, ami lehetőséget ad különböző hírszerző összeállításokra, a turisták és szakértők közé való bevetésükre, külföldre való kiküldésre kémelhárító feladattal stb. Az 1967 és 1968-ban végzett válogatások következtében a hírszerző hálózatban csak a hasznos elemek maradtak. Nekik tájékozódási lehetőségük van a minket érdeklő elemekről, a sebezhető pontokról, továbbá külföldi feladatok és más, állambiztonsági szempontból fontos problémák megoldására alkalmasak. Tevékenységi területek szerint a Felügyelőség hírszerző hálózata a következőképpen oszlik meg: 58-an az iparban dolgoznak, 2 kereskedelem terén, 35 szállításban, 196 kultúra és tudományok területén, 21 mezőgazdaságban, 190-en pedig a 3. részlegen (kémelhárítás) és 863-an az I. Ügyosztály keretében (belső elhárítás). Ami a beszervezett informátorok által lefedett területeket illeti (és ha figyelembe vesszük, hogy még a 625 alkalmi munkatársat is foglalkoztatjuk), megállapítható, hogy köztük van minden olyan tevékenységi ágazat és minden olyan fő probléma, mely a felderítő szerveket érdekli. Hírszerző hálózatunk összetétele a politikai és bűnügyi előéletek szerint: 366 legionárius, 88 a Nemzeti Parasztpát soraiból, 218 német nacionalista, 61 magyar nacionalista, 54 a vallások és szekták soraiból, 15 volt elítélt, 26 volt kizsákmányoló, 26 Nemzeti Liberális Párt, 19 a volt burzsoá–földesúri elnyomó apparátus tagja, a maradék 492 személy pedig előélet nélküli. Megjegyzendő, hogy az informátorok közel kétharmada azokba a kategóriákba tartozik, melyek a Temes Megyei Securitate Felügyelőség adatbázisának és általános nyilvántartásának nagy részét alkotják. A politikai vagy bűnügyi előélet nélküli informátorok többségét az érzékenyebb pontok, esetek területén szerveztük be és használjuk, továbbá külföldi utakon és idegenek felügyeletére. Ez évben 14 informátort szerveztünk be, közülük 4 művelt, tudós ember, 3 mérnök, 4 tisztviselő, 2 technikus és 1 munkás. 2-en politikai előélettel rendelkeznek, 12 viszont nem. 2 személy az együttélő nemzetiségek soraiból való. Az informátorok beszervezésénél a meggyőzés módszerét alkalmaztuk. Nincs közöttük RKP-tag. Kiderül, hogy az informátorok beszervezésénél az alapos szellemi felkészültségű személyek

felé fordultunk. Ugyanakkor mind városi környezetből valók, ahol a munka szükségletei megkövetelték az újabb beszervezéseket. Megjegyezzük, hogy a Securitate Felügyelőség megszervezése után nagy hangsúlyt fektettünk a 2724 informátor valós lehetőségeinek megismerésére, valamint azon elemek kizárására, akik nem járultak hozzá a munkához. Ennek eredményeként jelen pillanatig visszaléptettünk 877 informátort, 528-an pedig átkerültek alkalmi munkatársnak.

A 877 kizárt informátor foglalkozás szerinti megoszlása: 285 tisztviselő, 201 földműves, 200 munkás, 56 technikus, 45 művelődés és művészet területéről, 40 mérnök, 19 orvos, 16 tanuló, 15 diák. Közülük 532 román, 225 német, 64 magyar, 33 szerb és 23 más nemzetiségű (zsidó, bolgár, cseh, görög).

Ami a hírszerző munkában való régiségüket illeti: 74 informátornak egy év régisége volt, 141-nek 2 év, 84-nek 3 év, 62-nek 4 év, 51-nek 5 év, 160-nak 6 év, 157-nek 7 év, 35-nek 8 év, 31-nek 9 év, 23-nak 10 év, 12-nek 11 év, 7-nek 12 év. [...][52]

A dekonspirációs esetekből kiderül, hogy részben azért történhettek meg, mert az informátorok nem voltak elég elővigyázatosak és nem figyeltek a taktikára: ennek oka, hogy nem tartották be a kiképzés előírásait, melyet a tiszt tartott a beszervezéskor és a találkozások során. Másrészt a tisztek, elhanyagolván az informátorok ellenőrzését, nem ismerték az életükben bekövetkezett új változásokat, hogy idejében meghozták volna a megelőző intézkedéseket. A legtöbb informátortól azért váltunk meg, mert nem voltak megfelelőek erre a munkára. Az ebbe a kategóriába tartozó 636 informátor közül 283-nak nem volt hírszerzési lehetősége, 245 nem volt hasznos (idősek, nyugdíjasok, munkahelyet változtattak stb.), 94-en RKP tagok lettek, 11 nem őszinte, hármukat pedig a milícia letartóztatta. 26 informátorral ideiglenesen megszakítottuk a kapcsolatot, mivel jelenleg nincs olyan probléma, aminél felhasználhatnánk őket. Nekik azonban a hírszerző munkának kedvező jó tulajdonságaik vannak és szükség esetén újra aktivizálhatjuk őket.

II. Adatgyűjtés és iratcsomók

a. Adatgyűjtés

1968-ban 113 elemet figyeltünk meg adatgyűjtéseken keresztül: 28 legionárius, 3 Nemzeti Parasztpárt-tag, 82 pedig politikai előélet nélküli. Jelenleg 71 adatgyűjtésünk van folyamatban, melyekben 44 román, 19 német nemzetiségű, 5 magyar, 2 szerb és 1 zsidó gyanúsítottat figyelünk meg. A jelenlegi állambiztonság-ellenes tevékenységéért 39 elemet figyelünk: közülük 25-öt kémkedésért, 2-t diverzióért, 1-et terrorizmusért, 3-at ellenséges agitációért és 8-at nacionalista tevékenységért (5 magyar nacionalista és 3 német). További 24 elemet legionárius tevékenységért, 3-at a Nemzeti Paraszt Párthoz, 4-et vallásos felekezethez, 1-et pedig szektához való tartozásért követünk. Ez évben a legionárius és sovén nacionalista elemek részéről az ellenséges tevékenység fokozódását tapasztaltuk, főleg valamilyen belföldi vagy külföldi politikai esemény időszakában. [...][53]

b. Kémelhárítás ügyében

Az iparban 4 elem: 3 román és 1 magyar.

52 Hiányzó rész.
53 Hiányos részek.

c. A nemzetgazdaság aláaknázása: 1 zsidó.

d. Ellenséges röpcédulák terjesztése: 1 román.

e. Ellenséges agitáció: 36 elem, közülük 24 román nemzetiségű, 8 magyar, 2 német, 1 zsidó és 1 szerb.

f. Sovén nacionalista és irredenta tevékenység: 13 elem, közülük 10 német és 3 magyar.

g. Más ellenséges tevékenység: 1 (román) szökési kísérlet.

h. Legionárius: 27 elem, mind román

i. Nemzeti Paraszt Párt: 2 elem, mind román

j. Nemzeti Liberális Párt: 2 elem, mind román

k. Vallások: 4 elem, mind német

l. Szekták: 2 román

A 109 iratcsomóval rendelkező elem közül 40-nek van politikai előélete. Közülük 12 volt elítélve. A többi 69 politikai előélet nélküli, 2-nek pedig bűnügyi előélete van. Az év folyamán 39 iratcsomót oldottunk meg: 8-at az elemek figyelmeztetésével, 23-at lezártunk mivel az anyag túl jelentéktelen volt, 8-at pedig az anyagok meg nem erősítése miatt zártunk le. A fenti adatokból kiderül, hogy az iratcsomóval rendelkező elemek tevékenységében a következő vonások uralkodnak: ellenséges agitáció (36 elem), magyar irredenta és sovén, nacionalista tevékenység (13 elem), legionárius (27 elem). Ugyanakkor megfigyelhető azok számának növekedése, akiket nyugat-német vonalon történő kémkedés miatt figyelnek, a más irányú kémkedések mennyiségével szemben. A hírszerző hálózat hatékonyságának köszönhető, hogy ebben az évben 90 iratcsomót nyitottunk meg: határozottabban képeztük és irányítottuk a hálózatot azon elemek felé, akik iránt érdeklődünk, valamint olyan tevékenységek irányába, amerre az ellenséges elemek figyelmüket fordították. Hasonlóképpen az ellenséges elemek (mind a politikai és bűnügyi előélettel rendelkezők, mind a többiek) - bizonyos nemzetközi szintű politikai események hatására - konkrétabb akciók és megnyilvánulások révén kezdték fokozni tevékenységüket. Megfigyeltük, hogy gyakoribbá vált a megyénk lakosaihoz érkező gyanús idegenek látogatása, akik elsősorban az NSzK-ból jöttek.

IV. Az általános ügyekre vonatkozó objektum dossziékban figyelt elemek helyzete

Megalakulásakor a Temes Megyei Securitate Felügyelőség adatbázisában 20 145 elem szerepelt. A fokozatos válogatások során csak 833-an maradtak: többségük legionárius (349 elem), a többi volt elítélt (152), a volt fasiszta pártokban és szervezetekben vezető funkciójú (68), volt Nemzeti Paraszt Párt és Nemzeti Liberális Párt-tag (87), politikai előélet nélküliek és akik 1944. augusztus 23. után ellenséges tevékenységet fejtettek ki (14), vallások és szekták tagjai (15), valamint más kategóriák (145 elem). Az adatbázisban maradt elemek minősítése megfelelőnek tekinthető. Sokan közülük több hírszerző vonalon is be vannak vonva, az így nyert adatokból pedig kiderül jelenlegi tevékenységük. A hírszerző hálózat kiképzésénél és irányításánál figyelembe vettük, hogy az adatbázist alkotó elemeken lehetőleg olyan informátorok dolgozzanak, akik ugyanabból az ellenséges kategóriából kerültek ki. Így a 349 volt legionárius mellé

szintén legionárius múlttal rendelkező informátor van beosztva. Az informátorok közül csak öten nem aktiváltak ebben a mozgalomban, viszont ők a megfigyelt elemek bizalmát élvezik, mivel azok közül szerveztük be őket, akiket annak idején felforgató tevékenységért ítéltek el. Hasonlóképpen alakul a más műveleti nyilvántartásokban szereplő elemek minősítése is (vallások és szekták, volt elítéltek stb.). Annak ellenére, hogy a nyilvántartásban szereplő elemek melletti informátorokat irányítottuk és jó intézkedéseket hoztunk, vannak olyan helyzetek, amikor a megfigyelt elem vagy az informátor munkahelyének bizonytalansága miatt a beérkező információ bizonyos hiányosságokat mutat. Az általános ügyekre vonatkozó objektum dossziékban szereplő elemeket az év során fokozatosan megvizsgáltuk és az általános nyilvántartásba helyeztük át mindazon személyeket, akik állambiztonsági szempontból már nem voltak fontosak. A Felügyelőségen anyagot készítettünk azokról az elemekről, akiket különleges ellenséges kategóriákból emeltünk át az általános nyilvántartásba: legionáriusok, német, magyar és ukrán nacionalisták, idegenek gyanús kapcsolatai stb. A tisztázatlan, fontosabb esetek pedig visszakerültek a hírszerző szervekhez, hogy folytassák az ellenőrzéseket. Ez évben az objektum-probléma-dossziék nyilvántartásába 60 elemet vettünk fel: 12 volt legionárius, 4 volt fasiszta szervezet- illetve párttag, 4 volt a Nemzeti Paraszt Párt tagja, 1 volt csendőr, 3 volt egyházi és szekta-vezető, 1 röpcédula-szerző, 13 politikai előélet nélküli, de 1944. augusztus 23. után ellenséges tevékenységet űző személy, további 9 pedig más kategóriákban. Közülük 10-nek van bűnügyi előélete. Megjegyezzük, hogy 13 politikai előélet nélküli elemet felvettünk általános ügyekre vonatkozó objektum dossziék nyilvántartásába, miután szerveink figyelmeztettek az általuk kifejtett ellenséges tevékenységre. Mindazokat, akiket az év során nyilvántartásba vettünk, helyi szinten fedeztük fel és jegyeztük be. Az Állambiztonsági Tanács más szerveitől nem utaltak át hozzánk elemeket.

V. Letartóztatások, leleplezések és figyelmeztetések

1968 során nem tartóztattunk le egy személyt sem. Kiadtunk ellenben 36 figyelmeztetést: 10, adatbázisban megfigyelt elem (2-ről adatokat gyűjtöttünk, 8-an pedig iratcsomóval is rendelkeznek), 2 elem az általános felügyelet nyilvántartásából, 24 elemet pedig bizonyos ellenséges megnyilvánulások során figyelmeztettünk, amiket a hírszerző munka eszközeivel sikerült időben azonosítanunk. A figyelmeztetések kiadásának időszakait tekintve megállapítható, hogy jelentősebb növekedés 1968 utolsó harmadában következett be, főleg bizonyos események idején, amikor fokozódtak az ellenséges tevékenységek (pl. a csehszlovákiai helyzet). Ami az ellenséges tevékenységek szerinti osztást illeti, a helyzet a következő: 18 elemet ellenséges agitációért, 16-ot sovén nacionalista tevékenységért, 1-et ellenséges tartalmú névtelen levelekért, 1-et pedig határsértés miatt figyelmeztettek. Az összesen 36 figyelmeztetett személy közül 5-en a legionárius szervezet volt tagjai, 31 elemnek pedig nincs politikai előélete. Ami a korukat illeti, 16-on 40 év fölöttiek, 15-ön 20 és 40 év közöttiek, 5-en pedig 20 évesnél fiatalabbak. A figyelmeztetett személyek között 6 diák van: 4-et magyar irredenta és sovén nacionalista tevékenység miatt, 2-t pedig ellenséges agitáció miatt figyelmeztettek.

A fenti adatokból kiderül, hogy a figyelmeztetett személyek 33%-át a hírszerző szervek figyelemmel kísérték, mivel különleges követés alatt voltak, a többieket pedig a hírszerző hálózat és más hírforrásaink észrevételei alapján lepleztük le. Mindez azt igazolja, hogy intézkedéseink jó irányba tartanak. Megjegyzendő, hogy a figyelmeztetések alkalmával leellenőriztük a hírszerző hálózat által szolgáltatott információkat.

Az 1967-es évvel összehasonlítva 1968-ban visszaesés tapasztalható az informátorok beszervezésében, adatgyűjtések megnyitásában és a letartóztatásokban. Értékelendő viszont, hogy javult a már folyamatban levő munkák minősége, hatékonyabb intézkedéseket hoztunk és olyan akciókat indítottunk, melyek jobb eredményeket hoztak.

A válogatás és a nem megfelelő elemek eltávolítása által a hírszerző hálózat javításában is pozitív eredményeket értünk el. Ugyanakkor hangsúlyt helyeztünk a hálózatban maradt informátorok irányítási és nevelési módszereinek javítására, és a hálózat birtokában lévő teljes potenciál kihasználására. Mindez olyan anyagok megszerzéséhez vezetett, melyek műveleti szempontból érdekesek számunkra. A műveleti helyzet és az 1968-as munkálatok tevékenységek szerinti elemzéséből levontuk a következtetéseket és azok alapján hosszú távú cselekvési tervet készítettünk. Ebben a teljes felderítő apparátus tevékenységét olyan irányba és olyan feladatok felé tereljük, melyeket az Állambiztonsági Tanács rendeletei előírnak. A kitűzött feladatok és intézkedések révén – az államtitok védelmében – szeretnénk fokozni a felderítő tevékenységeket. Ehhez használható módszer a fontosabb gazdasági és védelmi ágazatokban fellelhető szabotázs, aláaknázás és diverzió megelőzése, továbbá a politikai és ideológiai diverziók meghiúsítása, melyeket az emigrációs ellenforradalmi szervezetek és kémszolgálatok keltenek. Ugyanezzel a diverzióval belső elemeknél is találkozunk, főleg az elveiket fel nem adó legionáriusoknál, az ellenséges állásban maradt volt elítélteknél, illetve a magyar és német nacionalistáknál. Ugyanakkor figyelünk a kémszolgálati szakértők és tudósok kutatóintézeteinek védelmére, valamint a külső hírszerzési lehetőségek fejlesztésére a jelenlegi hálózat jobb kihasználásával és a célt szolgáló újabb beszervezések által.

Főfelügyelő: Turc Iosif alezredes

ACNSAS, fond Documentar, dos. 80. vol. 5. 172-181. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

106.
Jelentés a vajdahunyadi magyar nacionalista egyesületekről, személyekről

Vajdahunyad, 1968. szeptember.

[...][54] B. Magyar nacionalisták

Vajdahunyad municípiumban a következő magyar nacionalista szervezetek és pártok működtek:

-Vajdahunyad városi Magyar Párt, mely 86 tagot számlált

-Vajdahunyad városi Magyar Közösség, 93 elemmel

-Vajdahunyad városi Kolping római katolikus egyesület, mely 28 taggal rendelkezett.[55]

A szervezeti keretek rekonstruálása következtében a Vajdahunyad municípiumi állambiztonsági szervek 43 elemet azonosítottak és vettek általános nyilvántartásba, az adatbázisban pedig 3-an szerepelnek. Nincs magyar nacionalista kérdéskörben indított adatgyűjtésünk vagy iratcsomónk. Az év folyamán az adatbázisban szereplő (akik a Vajdahunyad Municípiumi Állambiztonsági Szolgálat hatáskörébe tartozó általános nyilvántartásból származnak) elemekről gyűjtött adatokból kiderül, hogy ezek általában nagyon tapintatosak és óvatosak, mondhatni félnek, ugyanis ahogy közülük egyesek (mint Sándor György, Puy Tibor) mondják, az enyhülés csak kezdetben felületes és bizonytalan. Az állam és a vallások közti tárgyalások háta mögött majdnem ugyanazok a kegyetlenkedések zajlanak tovább. A ma véghezvitt változtatások csak csaléteknek számítanak, mind az ők, mind pedig az idegenek számára. Semmi sem fog változni, minden marad a régiben. Egyes, pártvonalon kezdeményezett intézkedésekkel szemben, főleg az utóbbi időben, ellenséges álláspontra kezdenek helyezkedni. Legjellemzőbb példa ebben a szerepben Puy Tibor, egy földbirtokos fia aki, miután visszautasították egy törökországi turistaútra szóló kérelmét, ellenségesen kezdett viselkedni az informátorokkal szemben. Így Takács informátor előtt a következőket jelentette ki: „A Ceauşescu által hozott törvények középkoriak és nem lepne meg, ha érvénybe lépne a boszorkányok megégetéséről szóló törvény is. Ceauşescu a történelem legkegyetlenebb és legrafináltabb diktátora. Miután trónra került, egyből kirúgta állásukból Dej összes bizalmi emberét." Az utóbbi időben, és főleg a csehszlovákiai politikai események idején, egy sor magyar nemzetiségű elem - akik közül sokan nem is szerepelnek az állambiztonsági szervek nyilvántartásában, sőt egyesek közülük párttagok - elfogadják és elégedetten nyilatkoznak Csehszlovákiának az öt szocialista állam csapatai általi elfoglalásáról, továbbá gondolatokat táplálnak Erdélynek Magyarországhoz való csatolásáról. Gergely Sándor (RKP-tag, villanyszerelő) a következőket mondta: „magyarként én Erdélyt akarom, és nem hagyom magam, míg 20 románnak el nem vágom a torkát." Ilyés Boldizsár

54 Csak a magyar nacionalizmusra vonatkozó részeket közöljük.
55 Kolping Katolikus Legényegylet.

nyugdíjas, politikai besorolás nélküli, vajdahunyadi lakos, ezeket mondta: „Az RKP főtitkárának a fővárosi dolgozók előtt tartott beszéde a pártnak a csehszlovákiai katonai beavatkozásra vonatkozó álláspontjáról, semmilyen hatással nincsen az 5 részt vevő államra nézve." A továbbiakban pornografikus szavakat és szidalmakat szórt az RKP főtitkárára. Veres Jenő, vajdahunyadi nyugdíjas, többek közt kifejtette: „Jó lenne, ha ezek a csapatok Romániába is bejönnének, hogy elfoglalják Erdélyt, mivel ez a terület a Magyar Népköztársasághoz tartozott." Şereş Octavian, Vajdahunyadi Szállítási Igazgatóság alkalmazottja, politikai besorolás nélküli, „Popovici Emil" informátor előtt azt nyilatkozta, hogy ezt a Ceauşescut le kell lőni. A fenti eseteket a Hunyad megyei (Déva) Állambiztonsági Felügyelőség vezetőségének és a Vajdahunyad Municípiumi RKP Bizottság első titkár elvtársának jelentettük. A politikai besorolás nélküli elemeket - ellenséges megnyilvánulásaik dokumentálása következtében - az állambiztonsági szervek figyelmeztették, a párttagok esetében pedig kértük az első titkár elvtárs beleegyezését tetteik dokumentálásához és felelősségre vonásukhoz.

Jelentjük továbbá, hogy 1968. július 28-án egy Vajdahunyad központjában levő üdítőitalos bódénál egy 4-5 főből álló magyar nemzetiségű csoport tiltott magyar nacionalista dalokat énekelt. Az intézkedések következtében egy személyt sikerült azonosítani ebből a csoportból, Grósz Mihály magyar nemzetiségű párttagot. Jeleztük az esetet a Vajdahunyad Municípiumi RKP Bizottság első titkár elvtársának, azzal a javaslattal, hogy hívják be az illetőt a pártbizottsághoz, ahol az első ellenőrzéseket végző tiszt jelenlétében beszélgessenek el vele a fenti kérdésekről. A magyar nacionalisták kérdéskör vonalán öt informátor és egy alkalmi munkatárs dolgozik. Közülük Deák Sándor és Jianu Ioan[56] rendelkeznek olyan jó tulajdonságokkal és lehetőségekkel, hogy külföldre lehet őket küldeni, elsősorban a Magyar Népköztársaságba és a Német Szövetségi Köztársaságba, mivel közeli rokonaik vannak ott, akik meglátogatták őket az előző években. A külföldi nacionalista körök tevékenységének megismerése és a tájékozódó munka fokozása érdekében 1968. július 1-jén 6 hónapra szóló hosszú távú munkaterveket készítettünk, melyben a jövőbeli elfoglaltságok keretében megfogalmaztuk a fő feladatokat és megfigyelő-felderítő intézkedéseket. Ezeknek a terveknek egy példányát eljuttattuk a Hunyad megyei (Déva) Állambiztonsági Felügyelőség I. Ügyosztályához is.

Irodafőnök,

Ştef Traian százados

ACNSAS, fond Informativ, dos. 88370/1. 150-153. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

56 Konspiratív nevek.

107.
Jegyzék a magyar könyvkiadás helyzetéről és Bodor Pál tevékenységéről

Bukarest, 1968. március 22.

Moise Constantin őrnagy
„Someşan Ştefan"[57]
Camelia konspiratív lakás
1968. március 22.
Szigorúan titkos

A volt Irodalmi és Művészeti Állami Kiadóhoz tartozó zenei és képzőművészeti szerkesztőségek szétválasztása óta az ebben a témakörben készült magyar nyelvű munkák közlése akadályokba ütközik. Hasonló gondok merülnek fel a társadalomtudományok terén is, főleg az utóbbi években, amióta a Tudományos Kiadó terveiből kikerültek az ilyen jellegű munkák. Így történt meg az, hogy több magyar szerző irodalomtörténeti, nyelvészeti és egyéb jellegű munkákat közölt külföldön. Pl. Szigeti, kolozsvári egyetemi tanár Budapesten közölte a Bornemisszáról (16. századi magyar irodalmi alak[58]) szóló munkáját.[59] Márton Gyula[60] és Szabó Zoltán[61] egyetemi tanárok nyelvészeti munkákat közöltek Budapesten. Kántor Lajos egy átfogó kritikát közölt Madách *Az ember tragédiája* című művéről. Menet közben a kiadók több szakembertől is kaptak ajánlatokat olyan témakörökben, mint: filozófia, néprajz, folklór, zene, képzőművészetek stb., amelyek sajnos az ezekre a profilokra vonatkozó megszorítások miatt nem kerülhettek be a kiadási tervekbe. 1967 őszén Bodor Pál olyan munkák létezéséről érdeklődött, amelyek a kiadó figyelmébe kerülhetnének.[62] Közben több, kolozsvári magyar szakembertől (Kós Károly[63], Nagy Jenő[64], Szentimrei Judit[65] etnográfus és stb.) is kapott kéziratokat, vagy előkészületben levő munkákat és ezek alapján egy tervezetet készített az egyéb kiadóknál meg nem jelentetett munkák kiadáshoz.

Meg kell ismernünk e munkák tartalmát és, ha tartalmaznak ellenséges elemeket, meg kell tennünk a szükséges lépéseket.[66]

„Someşan Ştefan"
N. B.[67]

Bodor Pál megfigyelés alatt áll. 1967 decemberében egy kolozsvári beszélgetés során „egy általános magyar stratégiai tervről" beszélt. De hogyan nyilatkozik az

57 Az informátor konspiratív neve.
58 Az informátor megjegyzése.
59 Szigeti József kolozsvári irodalomtörténész.
60 Márton Gyula nyelvész.
61 Szabó Zoltán Kolozsváron oktatott stilisztikát és stílustörténetet.
62 Bodor Pál az Irodalmi Könyvkiadó nemzetiségi osztályának főszerkesztője volt.
63 Kós Károly író, szerkesztő, néprajzkutató.
64 Nagy Jenő néprajzkutató, tanár, a Pedagógiai Tudományok Intézetének munkatársa.
65 Szentimrei Judit néprajzkutató, a Román Akadémia Művészettörténeti Intézetének munkatársa.
66 Kézzel írt kiegészítés.
67 A jegyzéket készítő tiszt megjegyzései.

informátorainknak? Milyen kérdésköröket kell elmélyíteni és megtalálni az ellenforradalmi oldalait?[68] A feljegyzésekből kiderül, hogy a fent említett [Bodor - NCsZ] több területen is fel akarja lendíteni a magyar nyelvű kiadást. Az említett szerzők budapesti közlései közben hozzánk is eljutottak. Mivel Bodor Pál Kolozsvárra és Marosvásárhelyre utazott és megbeszéléseket folytat a kiadó 1968-1969-es tervezetében szereplő szerzőkkel, utasítottuk az informátorunkat, hogy derítse ki, kikkel találkozott és, hogy milyen publikációkról van szó. Someşan Ştefan, aki amúgy Bodor Pál alárendeltje és barátja, megkérte Bodort, hogy segítsen neki néhány szerkesztési probléma megoldásában. Ebben a helyzetben, Bodornak választ kell adnia és így lesz lehetőség érdeklődni a fent említett illetőkről azon a címen, hogy „mit csinálnak, hogy vannak." Amikor Bodor szabadon fog mesélni ezekről, a minket érdeklő dolgokról, Someşannak csak az lesz a feladata, hogy rákérdezzem a kevésbé világos kérdésekre, anélkül, hogy túllépné a szakmai kereteket. Ellenkező esetben az informátorunk, szakmai érdeklődésre hivatkozva, megkérdezi, hogyan oldható meg könyvkiadás az 1969-es évre vonatkozóan.

A jegyzék a Bodor Pálra vonatkozó munkadossziéba kerül.

Moise Constantin őrnagy.

ACNSAS, fond Informativ, dos 235453 vol I., f. 31-32. Géppel írt román nyelvű feljegyzés magyar fordítása.

68 Kézzel írt bejegyzés.

108.
Jelentés az Amerikai Egyesült Államokban létező magyar nacionalista szervezetekről

Bukarest, 1971. január, 15.

Állambiztonsági Tanács
Maros Megyei Igazgatóság
I. Ügyosztály
Nr. 103/G. N./00165
15.01.1971
Az Állambiztonsági Tanács figyelmébe
Belső Információ Főigazgatósága
I. Igazgatóság

Jelentjük, hogy a rendelkezésünkre álló adatokból kiderült, hogy az Amerikai Egyesült Államokban (AEÁ) a magyar emigrációnak több olyan szervezete is működik, melyek fokozott nacionalista-ellenséges tevékenységet folytatnak államunk ellen. Az erdélyi és Magyar Népköztársaságbeli szökevényekből álló szervezetek, melyek saját sajtóorgánummal rendelkeznek, ahol nacionalista, soviniszta, és ellenséges eszméket hirdetnek Románia Szocialista Köztársaság ellen, a következők:

Amerikai Magyar Református Egyesület[69]

Az egyesület székhelye Washington D.C.-ben van (New Mexico u. 3216, N. W. kerület), és a Kossuth Ház leple alatt működik. Fiókszervezetei vannak New York, New Brunswick, Miami, Alenstown, Pittsburg, Cleveland, Toledo, Chicago, Upland városokban és a kanadai Torontoban. Az egyesület 1896-ban jött létre Trenton városában (New Jersey állam), majd 1907-ben vált jogi személlyé az amerikai Kongresszus határozatának következtében. Az általuk követett cél az, hogy a magyar emigráció minden szervezetét alárendeljék és annak leple alatt, hogy szociális segélyeket, tanulmányi ösztöndíjakat osztanak, magyar iskolákat tartanak fenn a református egyház keretében, népszerűsítik a magyar irodalmat, művészetet és a magyar nép történelmét, megőrizzék és erősítsék a nacionalista-irredenta nevelést, elsősorban a fiatalság körében. Van egy *Fraternity* című havi lapjuk, melynek hasábjain nyíltan lázítanak irredenta-ellenséges akciókra, s mely adatokat kezdik kommentálni a mi tevékenységi körzetünkbe tartozó nacionalista elemek. Így a fent említett folyóirat 1970/4.,5., és 6. számaiban (megjelent az AEÁ-ban) rámutatnak, hogy az 1920. június 4-én Trianonban megkötött békeszerződés egy sor területet rabolt el Magyarországtól, többek között Erdélyt is. A lap felhívja a figyelmet arra, hogy tartsák éberen a nemzetközi közvélemény érdeklődését „a magyar nemzet ellen elkövetett igazságtalanságok és hibák kijavításával" kapcsolatban. Az egyesület elnöke Dr. Béky Zoltán[70]

---

69 Az Amerikai Magyar Református Egyesület 1896-ban alakult, az egyetlen olyan amerikai magyar szervezet, amelyet a Kongresszus jegyzett be. Célja a tagjai és az amerikai magyar közösség szellemi, szociális és kulturális életének erősítése.

az AEÁ-beli református egyház püspöke, aki a Republikánus Pártnak is tagja. A vezetőségben még részt vesznek: György Árpád református lelkipásztor, ideológusokként pedig Csényi László, a horthysta hadsereg volt vezérkari tisztje, Tollas Tibor költő és Vass Aladár[71] író, mindannyian magyarországi származásúak. Az ő feladatuk irodalmi műveken, konferenciákon és más eszközökkel, terjeszteni az egyesület irredenta eszméit. Amikor Dr. Béky kihallgatáson fogadta egy alkalmi forrásunkat, kikérdezte őt a romániai magyarok jogairól, az alkotási szabadság feltételeiről, a vallásszabadságról, az anyanyelv használatáról, arról, hogy hogyan zajlik az „elrománosítási folyamat" és a magyar fiatalság beiskolázási lehetőségeiről. Miután megfelelő válaszokat kapott – a romániai magyar nyelvű iskolák, művészeti, kulturális és felsőoktatási intézmények, valamint a kiadványok számára vonatkozó adatokkal alátámasztva – , Béky meglepődött, mondván: „... azt jelenti, hogy mi nem vagyunk elég tájékozottak", hozzátéve – anélkül, hogy a forrást megnevezte volna – , hogy az ő adataik szerint az utóbbi időben több magyar tannyelvű iskola is megszűnt, többek között a marosvásárhelyi Bolyai Líceum.[72] A szervezet programjáról beszélgetve, Dr. Béky kifejtette, hogy kitűzött céljuk „Erdély felszabadítása a nyugati országok, elsősorban az AEÁ segítségével" és „egy független állam létrehozása" ezen a területen. Értékelése szerint nem számíthatnak a romániai magyarok segítségére, mivel „ők megfertőződtek a kommunista eszmékkel és a román nemzet asszimilálta őket." Románia Szocialista Köztársaság Államtanácsa elnökének a látogatását úgy értékelte, hogy az pozitív tényező az államok közti kapcsolatban.[73] Pásztor László[74] – Nixon elnök különleges, a nemzetiségi problémákért felelős tanácsosa – a Fehér Házban tett látogatása alkalmával átadott talán az Államtanács Elnökének egy beadványt az AEÁ-beli magyar emigráció nevében, melyben kifejtették követeléseiket a romániai magyar kisebbség helyzetének megoldására vonatkozólag. Az amerikai Kongresszusban Edward Petton és Gerald Ford képviselik ennek az egyesületnek az érdekeit, mindketten New Jersey-beli képviselők. Ők ketten részt vettek a magyar emigráció szervezetei képviselőinek a gyűlésén is, melyet 1970 májusában tartottak a Trianoni Békeszerződés megkötésének 50. évfordulója alkalmával.

Erdélyi Bizottság

Székhelye: Cleveland 2030 West 44 Street-Ohio 44113. A szervezet nagygyűlésének munkálatai 1970 folyamán zajlottak le a clevelandi Sheraton szálló szalonjában, mely alkalommal a következő vezetőséget választották meg: Löte Lajos elnök, V. Csutorás István, dr. Balla István és dr. Löte Pál alelnökök, Pirlinszky István, dr. Deme Károlyné pénztáros, Szörtsey Dorottya és Keresztessy Mihály revizorok, valamint Udvarhelyi Lajos könyvtáros. 1970 májusában a clevelandi szervezet tagjai és Rochester város magyar emigránsai jubileumi ülést tartottak a Trianoni Békeszerződés megkötésének

70 Béky Zoltán 1956-ban az Amerikai Magyar Református Egyesület alelnöke, majd 1964-től elnöke.
71 Valószínűleg Wass Albert íróról van szó.
72 A Bolyai Farkas Líceum valójában nem szűnt meg, hanem vegyes (román, magyar) tannyelvűvé vált.
73 Nicolae Ceauşescu 1970. szeptember 13–17 között az AEÁ-ba látogatott.
74 Pásztor László az Amerikai Magyarok Országos Szövetsége egyik alapítója.

50. évfordulója alkalmával. Rochester város képviselője, Frank Nortan beszédet tartott, többek között rámutatva a következőkre: „...Trianon volt az a mag, melyből az évek során kifejlődött a magyar kisebbség tragikus leigázása a romániai kommunista kormány által. Azok, akik az első világháború után újrarajzolták az európai kontinens földrajzát, nem vették figyelembe a nemzetek kialakulását, a közös nyelv használatát és a természetes határok meglétét..." Ugyanezen alkalommal Rochester város polgármestere, Stephen May beszédében rámutatott: „... véleményem szerint nem sok idő múlva a magyar területek egyesülni fognak..." Az Erdélyi Bizottság képviselői 1970. május 15-én egy nyilatkozatot bocsátottak ki a Trianoni Békeszerződéssel kapcsolatban, melynek egy példányát talán elküldték Nixon elnöknek és a minisztériumba. A nyilatkozatban kifejtett és fenntartott követelések között szerepel: „... Reméljük, hogy az Egyesült Államok kormánya beiktatja külpolitikája fő célkitűzéseként a Kárpát-medencei magyarság politikai, kulturális és más jogainak teljes körű visszaszerzését. Az 1920-as és 1947-es szerződések újraértékelése oly módon, hogy megadassék a lehetőség a magyar nép újjáegyesítésének." A szervezet célja Erdély felszabadítása az Egyesült Államok segítségével és egy „független állam" létrehozása. Időszaki kiadványuk a *Székely Nép*.

Hungária szabadságharcos mozgalom

A szervezet székhelye Cleveland P. O. 534 Edgewater Brach - Ohio 44107. A vezetőség tagjai Dr. Pápay Elemér elnöki és Major Tibor alelnöki minőségben. Ez a csoportosulás összedolgozik a Vasváry Zoltán vezette Kereszt és kard szervezettel. Közösen adják ki a *Szittyakürt* havi lapot, melynek Kanadában is van egy fiókszerkesztősége, átfogva a magyar emigráció egy részét. A két szervezet programja a Magyar Népköztársaság kormányának fegyveres megdöntését tűzte ki célul a magyar emigráció szervezésében és vezetésével és a magyarországi ellenséges elemek támogatásával. A Kereszt és kard szervezetnek egy 1970 folyamán tartott konferenciája alkalmával - ahol részt vettek a Szabadságharcos mozgalom képviselői is - a fent említett Vasváry Zoltán javasolta a Nemzeti front megalakítását, mint a magyar emigráció összes szervezetét átfogó tanácsadó és egyeztető legfelső szervet azzal a céllal, hogy egyesítsék a tettre kész erőket Magyarország felszabadításáért. A konferencia elfogadta ezt a javaslatot; következik, hogy 1971 májusában feldolgozzák a kérdést a magyar emigráció általános konferenciáján, melyet a Kereszt és kard szervezet égisze alatt tartanak New Yorkban. A konferencián való részvételre minden emigrációban élő magyar hivatalos. Ezek a szervezetek, a szervezeti elgondolás és az elfogadott program szerint a volt Nyilaskeresztes Párt mintájára működnek, lévén, hogy a tagok nagy része ebből a pártból származik.

A Magyar Felszabadító Bizottság

Székhelye: Cleveland 2602 Queeston Road Hts. Ohio 44118, telefon: 321-1456. Elnöke Eszterházi István az AEÁ-beli katolikus csoportosulás tagja, mely a Szent István Erdélyi Szövetséghez tartozik. Ez utóbbinak New Yorkban van a székhelye és Dr. Eszterházi István vezeti, aki a hetilapnak is főszerkesztője. Egy másik, ehhez a

szervezethez tartozó egyesület a Katolikus magyarok vasárnapja. Mindkét egyesület az irredenta nézőpontok fenntartásával és terjesztésével foglalkozik. Mindkét egyesület programjában szerepel a trianoni szerződés érvénytelenítése, Erdélynek Magyarországhoz való csatolása, vagy egy független állam létrehozatala ezen a területen.

Amerikai Erdélyi Szövetség

Székhelye New Yorkban van, elnöki tisztségét Teleki Béla tölti be, aki Romániából származik és Maros megye területén is vannak rokonai, a titkár pedig Florián Tibor.[75] Ez a szervezet általában a magyar szökevényeket toborozza, a volt földbirtokos réteg képviselőit, akiknek egy része Erdélyből származik.

A rendelkezésünkre álló további adatokból kiderül, hogy az AEÁ területén működnek még olyan szervezetek is, mint a Magyar önképzőkör, Magyarok háza, Székelyek egyesülete, de ezeknek nincs meghatározott programjuk, céljuk a nyelv- és folklórhagyományok megőrzése. 1970-ben adták ki M. Eugene Csiterhaven westerni teológia professzor Erdély című könyvét, melyben részletesen foglalkozik Erdély történelmével, és ahol fenntartja e terület Magyarországhoz való tartozásának elméletét.[76] Egy másik fejezet az erdélyi magyarok jelenlegi helyzetének van szentelve, akikről kimutatja, hogy „rabságban" élnének. Ezt a könyvet a magyar emigráció köreiben terjesztik és a nacionalista-irredenta eszmék tanítására használják. Hasonlóképpen jelentjük, hogy a fent említett szervezetek által hirdetett nacionalista-irredenta elméleteket egyes olyan elemek is átveszik és terjesztik, akik a Magyar Népköztársaságból jönnek országunkba különböző ürüggyel. Ezek a gondolatok egyre gyakrabban jelennek meg egyes, a tevékenységi területünkön működő magyar nemzetiségű román állampolgárok kommentárjaiban is - őket folyamatosan követik szerveink, tevékenységükről az előzőekben jelentettünk már.

Főinspektor, Sălcudean Pavel ezredes

Osztályvezető-helyettes, Tancău Nicolae kapitány

CNSAS, fond Documentar, dos. 117/4. 1-3. f. Géppel írt román nyelvű jelentés fordítása.

---

75 Teleki Béla 1941-től az Erdélyi Párt elnöke volt. A szovjetek letartóztatták majd szabadon engedték. Az Egyesült Államokba távozott, ahol megalakította az Amerikai Erdélyi Szövetséget, amelynek 1989-ig az elnöke volt.
Florián Tibor költő 1949-ben telepedett le az Egyesült Államokban.

76 A helyes név Eugen Osterhaven, református teológus, professzor, aki szoros kapcsolatokat ápolt a sárospataki főiskolával.

109.
Beszámoló a Sobester Ferenc, Tóth Csongor és társai ügyében végzett nyomozásról

Marosvásárhely, 1971. szeptember 11.

Jelentjük, hogy a Tulcea megyei Securitate Igazgatóság 1971. 08. 17-én egy feljelentést juttatott el hozzánk, amelyből kiderült, hogy egy, a szamosújvári börtönben illegális határátkelési kísérlet miatt raboskodó, Tudor Eugen nevezetű személy arról számolt be, hogy megpróbálták beszervezni egy olyan összeesküvő szervezetben, amelynek az volt a célja, hogy megváltoztassák hazánk politikai rendszerét és illegális úton átszökjenek a határon. Ugyanakkor 1971. 09. 06-án a Maros Megyei Securitate lefoglalt egy levelet, amelyben egy S.F. monogrammal rendelkező marosvásárhelyi személy azt írta a csíkszeredai György Anikónak, hogy több társával együtt meg fog szökni az országból. Azt, hogy kik és hányan vannak ebben a csoportban, nem közölte. Mivel az S. F. kezdőbetűk megfelelnek annak a Szász Ferencnek a kezdőbetűivel, akiről a Tudor Eugen beszámolója szól, azonnal hozzáláttunk az ügy kivizsgálásához. A vizsgálatok során megállapítottuk, hogy valójában a marosvásárhelyi Sobester Ferenc nevű illetővel van dolgunk, aki egy másik összeesküvő csoport tagja. E csoport hat tagja egy repülőgép eltérítésével szándékozott megszökni az országból. A rendelkezésünkre álló adatok alapján 1971. 09. 08-án este nyolc órakor a marosvásárhelyi repülőtéren tetten érték és elfogták a csoport tagjait:

1. Sobester Ferenc: 1953. 02. 02-án született Marosvásárhelyen Ferenc és Viorica gyermekeként, magyar nemzetiségű, román állampolgár, három éves szakiskolát végzett, foglalkozása szerint ács, a marosvásárhelyi Elektromaros vállalat alkalmazottja, KISz tag, büntetlen előéletű, a marosvásárhelyi Kossuth Lajos utca 1. szám alatt lakik.

2. Tóth Csongor: 1952. 03. 11-én született Kézdivásárhelyen, Ernő és Jolán gyermekeként, magyar nemzetiségű, román állampolgár, szakiskolát végzett, foglalkozása szerint ács, a marosvásárhelyi Elektromaros vállalat alkalmazottja, KISz tag, büntetlen előéletű, a marosvásárhelyi Doiceşti utca 10. szám alatt lakik.

3. Papp József: 1947. 10. 23-án született a Maros megyei Ákosfalva községhez tartozó Kisgörgényben, Mihály és Berta gyermekeként, magyar nemzetiségű, román állampolgár, szakiskolát végzett, foglalkozása szerint asztalos, a marosvásárhelyi Augusztus 23 vállalat alkalmazottja, RKP tag, büntetlen előéletű, a marosvásárhelyi Fabricilor utca 31. szám alatt lakik ideiglenes tartózkodási engedéllyel, állandó lakhelye Búzaházán található.

4. Kovács Sándor: 1951. 09. 01-én született Marosvásárhelyen, András és Ilona gyermekeként, magyar nemzetiségű, román állampolgár, nyolc elemit végzett, a marosvásárhelyi Elektromaros vállalat alkalmazottja, büntetlen előéletű, a marosvásárhelyi Eminescu utca 27. szám alatt lakik.

5. Székely Csaba Béla: 1953. 05. 10-én Marosvásárhelyen, Béla és Júlia gyermekeként, magyar nemzetiségű, román állampolgár, szakiskolai tanuló, KISz tag, büntetlen előéletű, a marosvásárhelyi Ialomiţa utca 4. szám alatt lakik.

6. Nagylaki István: 1953. 05. 29-én született a Maros megyei Sóvárad községben, István és Erzsébet gyermekeként, magyar nemzetiségű, román állampolgár, szakiskolát végzett, foglalkozása szerint esztergályos, a marosvásárhelyi Elektromaros vállalat alkalmazottja, KISz tag, büntetlen előéletű, a marosvásárhelyi Kinizsi utca 10. szám alatt lakik ideiglenes tartózkodási engedéllyel, állandó lakhelye a Maros megyei Ádámos községben található.

7. Pajzs Zoltán Attila: 1953. 12. 27-én született Marosvásárhelyen, Zoltán és Mária gyermekeként, magyar nemzetiségű, román állampolgár, szakiskolai tanuló, KISz tag, büntetlen előéletű, a marosvásárhelyi Kárpátok sétány 10. szám alatt lakik.

Megjegyezzük, hogy a fent említett személyek már 1971. 09. 06-án megvették a repülőjegyeket az 1971. 09. 08-i Marosvásárhely–Bukarest járatra. A motozás során Sobester Ferencnél és Pajzs Zoltán Attilánál egy-egy bicskát találtak, Tóth Csongornál pedig egy kést. Ezeket az eszközöket, ahogy a jegyzőkönyvből is kiderül, a sliccük körül rejtették el a nadrágszíj mögé. A vizsgálatok során kiderült, hogy a fent említett személyek már július körül megalakították a csoportot, hogy megszervezzék az ország elhagyását. Kezdetben Sobester Ferenc, Tóth Csongor, Székely Csaba Béla, Kovács Sándor és Pajzs Zoltán Attila tartoztak a csoporthoz, később csatlakozott Nagylaki István és Papp József. Többször is találkoztak a Maros partján, cukrászdákban, otthon, az utcán és kidolgoztak egy tervet, hogyan foglaljanak el egy repülőgépet, hogy azzal elhagyhassák az országot. Kezdetben úgy tervezték, hogy fegyvert szereznek valamelyik milicistától vagy fegyveres őrtől, és azzal fogják engedelmességre kényszeríteni a gép személyzetét. A fegyver megszerzését és a gépre való feljuttatását veszélyesnek találták, ezért ezt az ötletet elvetették. A terv előkészítése céljából 1971. 08. 24-én Tóth Csongort Kolozsvárra, míg 1971. 09. 03-án Pajzs Zoltán Attilát Bukarestbe küldték repülőn, hogy azok kikémleljék az állapotokat, a repülők őrzését és, hogyan motozzák meg a felszálló utasokat. Utazásaik során megállapították, hogy a repülő biztonságára két személy felügyel, egy a gép elejé és egy személy a gép végében. Azt is megfigyelték, hogy ezek a személyek nem a repülőtéri busszal érkeznek a géphez. Megfigyelték továbbá azt is, hogy a motozás során a slicc körüli részeket kihagyták, ezért oda rejtették a késeket. Mivel a légikisasszony a középen levő folyosón sétál, a következő ütemtervet dolgozták ki: Pajzs Zoltán ült volna középen és felelt volna a légikisasszonyért, Sobester Ferenc, Nagylaki István és Székely Csaba Béla a gép hátulsó részén foglalt volna helyet, Papp József, Tóth Csongor és Kovács Sándor pedig elöl, a gép biztonsági őrei mellett. (A Pajzs Zoltán Attilánál végzett házkutatás során előkerült a terv vázlata is.)

A cselekedetre a repülőgép felszállása után körülbelül öt perccel került volna sor a következő forgatókönyv szerint: Pajzs Zoltán Attila lefegyverezi a légikisasszonyt, ami arra készteti a biztonsági őröket, hogy közbelépjenek. Ily módon beazonosították volna az őröket. Ezek után következett volna az őrök letartóztatása. A tervek szerint ellenállás esetén, a náluk levő szúró–vágó eszközökkel, akár meg is ölték volna őket. A légikisasszony megtámadása fontos elem volt a tervben, hisz ennek a segítségével lehetett volna beazonosítani a két őrt és szerzik meg a pilótafülke kulcsát, vagy szükség esetén vele zsarolhatták volna a legénységet. Ez idő alatt, a tervek szerint a

gép elején levő csoport, Székely Csaba Béla vezetésével a megszerzett fegyverekkel behatol a pilótafülkébe és arra kényszeríti őket, hogy Bécs vagy München irányába forduljanak, a gép üzemanyag-tartalékai függvényében. Székely Csaba Bélának voltak bizonyos navigációs ismeretei, így ő figyelt volna arra, hogy a pilóták betartsák az útirányt. A tervben az is szerepelt, ha nem sikerül eltéríteni a gépet, akkor készek lettek volna arra is, hogy a gép lezuhanását okozzák. Azt tervezték, hogy Bécsből vagy Münchenből el fogják küldeni őket Svédországba, ahol szerintük sokkal jobb az életszínvonal és azt remélték, hogy ott gyorsan meg fognak gazdagodni. A nyilatkozataik alapján ezért készültek elhagyni az országot de azokból a levelekből, amelyeket Tóth Csongor és Papp József hagyott hátra Sobester Ferenc nagyapjánál kiderült, hogy valójában azért akartak elmenni, mert gyűlölik az itteni rendszert és azt, hogy szerintük a mi országunkban nem létezik szabadság.

E körülmények között Papp József és Tóth Csongor ellen bűnügyi eljárás indul a szocialista államrend elleni izgatás vádjával a 166-os törvénycikkely alapján. Megemlítjük, hogy a fent leírtakat igazolják a többiek vallomásai is. A vizsgálat során nem derült ki az, hogy külföldi kapcsolatokkal is rendelkeztek volna. A fent leírtak a Büntető törvénykönyv 323-as cikkelye alapján megfelelnek a bűnszövetkezet létrehozására irányuló vádaknak, az illegális határátlépésre vonatkozó kísérletének, a 245 cikkely alapján, valamint repülőgép eltérítésére vonatkozó kísérletnek, a 107. cikkely alapján. Mindezek mellett Papp Józsefet és Tóth Csongort a szocialista államrend elleni izgatás vádjával is illetjük. A fentiek alapján javasoljuk: bűnvádi eljárás elindítását Sobester Ferenc, Tóth Csongor, Székely Csaba Béla, Kovács Sándor és Pajzs Zoltán Attila, Nagylaki István és Papp József ellen, valamint a fent említett személyek 30 napos előzetes letartoztatását.

Sălcudeanu Pavel ezredes

ACNSAS, fond Documentar, dos. 117/ 4. 96-98. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

110.
Jelentés a Sobester Ferenc, Tóth Csongor és társai ügyében hozott ítéletről

Marosvásárhely, 1971. szeptember, 11.

A Securitate Maros Megyei Igazgatósága
I. Ügyosztály

Jelentjük, hogy, hogy 1971. október 13–14-én lezajlott a 12 emberből álló csoport pere, akiket a következő vádpontokkal vádoltunk: bűnszövetkezet létrehozása, a határ illegális átlépésére tett kísérlet, egy repülőgép elrablására tett kísérlet. Az illetékeseket a Bukaresti Területi Katonai Törvényszék ítélte el nyilvános ülésen, amelyet a marosvásárhelyi Építészeti Iskolaközpontban szerveztek meg 1500, többségében fiatal jelenlevő előtt, akik a város iskoláiból és üzemeiből érkeztek. A Katonai Törvényszék a Büntető Törvénykönyv 323., 245., 107/2. cikkelyeire hivatkozva a következő ítéleteket hozta:

Kovács Sándor: 1951. 09. 01-én született Marosvásárhelyen, András és Ilona gyermekeként, magyar nemzetiségű, román állampolgár, nyolc elemit végzett, a marosvásárhelyi Elektromaros vállalat alkalmazottja, büntetlen előéletű, nőtlen a marosvásárhelyi Eminescu utca 27. szám alatti lakost bűnszövetkezésben való részvétel miatt öt év börtönbüntetésre, a határ illegális átlépésére tett kísérlete miatt egy év és hat hónap börtönbüntetésre és repülőgép eltérítésre tett szándék miatt pedig tíz év börtönbüntetésre ítélték. A Büntetőtörvénykönyv 33. paragrafusának a. és b. pontjai, valamint a 34. paragrafus alapján a legsúlyosabb büntetés, 10 év börtön, mellé még két év jár, ami összesen 12 év letöltendő börtönbüntetést jelent.

Sobester Ferenc 1953. 02. 02-án született Marosvásárhelyen Ferenc és Viorica gyermekeként, magyar nemzetiségű, román állampolgár, három éves szakiskolát végzett, foglalkozása szerint ács, a marosvásárhelyi Elektromaros vállalatt alkalmazottja, KISz tag, büntetlen előéletű, a marosvásárhelyi Kossuth Lajos utca 1. szám alatt lakó és Tóth Csongor: 1952. 03. 11-én született Kézdivásárhelyen, Ernő és Jolán gyermekeként, magyar nemzetiségű, román állampolgár, szakiskolát végzett, foglalkozása szerint ács, a marosvásárhelyi Elektromaros vállalat alkalmazottja, KISz tag, büntetlen előéletű, a marosvásárhelyi Doicești utca 10. szám alatt lakó személyeket bűnszövetkezésben való részvétel miatt öt év börtönbüntetésre, a határ illegális átlépésére tett kísérlete miatt egy év és hat hónap börtönbüntetésre és repülőgép eltérítésre tett szándék miatt pedig tíz év börtönbüntetésre ítélték. A Büntetőtörvénykönyv 33. paragrafusának a. és b. pontjai, valamint a 34. paragrafus alapján a legsúlyosabb büntetés, 10 év börtön, mellé még két év jár, ami összesen 12 év letöltendő börtönbüntetést jelent.

Papp József: 1947. 10. 23-án született a Maros megyei Ákosfalva községhez tartozó Kisgörgényben, Mihály és Berta gyermekeként, magyar nemzetiségű, román állampolgár, szakiskolát végzett, foglalkozása szerint asztalos, a marosvásárhelyi Augusztus

23 vállalat alkalmazottja, RKP tag, büntetlen előéletű, a marosvásárhelyi Gyár utca 31. szám alatt lakó és Székely Csaba Béla: 1953. 05. 10-én Marosvásárhelyen, Béla és Júlia gyermekeként, magyar nemzetiségű, román állampolgár, szakiskolai tanuló, KISz tag, büntetlen előéletű, a marosvásárhelyi Ialomița utca 4. szám alatt lakó személyeket bűnszövetkezésben való részvétel miatt öt év börtönbüntetésre, a határ illegális átlépésére tett kísérlete miatt egy év és hat hónap börtönbüntetésre és repülőgép eltérítésre tett szándék miatt pedig nyolc év börtönbüntetésre ítélték. A Büntetőtörvénykönyv 33. paragrafusának a. és b. pontjai, valamint a 34. paragrafus alapján a legsúlyosabb büntetést töltik le, nyolc év börtönt.

Nagylaki István: 1953. 05. 29-én született a Maros megyei Sóvárad községben, István és Erzsébet gyermekeként, magyar nemzetiségű, román állampolgár, szakiskolát végzett, foglalkozása szerint esztergályos, a marosvásárhelyi Elektromaros vállalat alkalmazottja, KISz tag, büntetlen előéletű, a marosvásárhelyi Hosszú utca 90. szám alatt lakó és Pajzs Zoltán Attila: 1953. 12. 27-én született Marosvásárhelyen, Zoltán és Mária gyermekeként, magyar nemzetiségű, román állampolgár, szakiskolai tanuló, KISz tag, büntetlen előéletű, a marosvásárhelyi Kárpátok sétány 51. szám alatt lakó személyeket a határ illegális átlépésére tett kísérlete miatt egy év börtönbüntetésre és repülőgép eltérítésre tett szándék miatt pedig hat év börtönbüntetésre ítélték. A Büntetőtörvénykönyv 33. paragrafusának a. és b. pontjai, valamint a 34. paragrafus alapján a legsúlyosabb büntetést töltik le, hat év börtönt. [...][77]

Nagy érdeklődéssel hallgatták az ügyész fejtegetését, aki kifejtette, hogy ezek a fiatalok, akik most a törvény előtt állnak, az idegen nyelvű rádióadók hatására követték el ezt a bűntettet. A meghozott büntetést a jelenlevő hallgatóság megelégedve vette tudomásul. A városba előzőleg különböző hírek terjengtek. Az ítélethozatalt és bűncselekmények megvitatását a jelenlevők élőben követhették és meggyőződhettek ezen csoport tevékenységéről és tettük esetleges következményeiről, így most egyértelműen elítélik ezt a tettet és pozitívan állnak hozzá az állami szervek munkájához, amelyek leleplezték ezt a tervet. A megnevezett Gálffy Béla, Tomita Ioan, Miklós János, Moldovan Remus és az Elektromaros vállalat más alkalmazottai kinyilvánították, hogy az ilyen cselekedeteket határozottan büntetni kell, hogy elő ne forduljanak még egyszer. A vállalat egy másik munkáscsoportja, a kábelrészlegről azt állítja, hogy a hivatalos szervek által hozott lépések nagyon helyesek, mert példaértékű lesz mások számára is, akik repülőgépet akarnának eltéríteni vagy más ellenséges cselekedet végrehajtását terveznék. Az estet kommentálva Chiorean Ioan, a vállalat kábel részlegének vezetője azt nyilatkozta, hogy ezt tervet sokkal súlyosabban kellett volna büntetni, mert emberéleteket is veszélybe sodortak és, ha a tervük sikerült volna, negatív fényben tüntette volna fel hazánkat.

A tárgyalás lefolyását élénken vitatták a különböző iskolákban és gazdasági egységekben egyaránt. A felderítő munkánk révén sikerült olyan személyeket is

77 A szökési kísérletről levő információknak a hatságokkal történő meg nem osztása miatt még öt személyt ítéltek el: Rațiu Viorelt, Duva Mihait (öt év börtön), Benkő Lajost, Bogdán Emilt (négy év börtön) és Tóth Zsigmondot (három év börtön). A rájuk vonatkozó életrajzi adatokat nem közöljük.

felfedezni, akik az elítéltekkel hasonló gondolatokat dédelgetnek. Kis Jenő, a marosvásárhelyi 12. számú általános iskola tanulója azt nyilatkozta, hogy az elítéltek nem jól szervezték meg a kísérletet, ezért kapták el őket. Amint elmondta, ő megpróbál útlevelet szerezni és majd külföldön marad, minden bonyodalom nélkül egy barátjával. Hasonlóan nyilatkozott Codrus Petru is. A Pedagógiai Főiskola 2. éves hallgatója, Nistor Gheorghe is negatívan kommentálta az ítélethozatalt. Azt mondta, hogy az elítéltek nem voltak eléggé intelligensek, ha nagyobb titokban cselekedtek volna, sikerült volna megszökniük.

Azokat a fiatalokat, akik ehhez hasonlóan gondolkodnak és azokat, akiket még a jövőben fogunk felfedezni, nyilvántartásba vesszük és aktív követés alá helyezzük, hogy megelőzhessük, hogy megszökjenek az országból. A jövőbeli, az ügyre vonatkozó megjegyzéseket jelenteni fogjuk.

Sălcudeanu Pavel	Tancău Nicolae
Ezredes	őrnagy

ACNSAS, fond Documentar, dos. 117/ 4. 99–101. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

111.
Feljegyzés a ferences szerzetesek és papok megfigyeléséről

Bukarest, 1972.

Belügyminisztérium, I. Igazgatóság[78]

[...][79] 1948 előtt mintegy 25 római katolikus rend és kongregáció létezett az országban, 2359 szerzetessel és apácával, körülbelül 50 kolostorban. A ferences rend Erdélyben és Moldvában 22 kolostorral és azok tartozékaival rendelkezett, ahol 181 szerzetes élt. Jelenleg 28 szerzetes van még (23-an elhunytak), szétosztva az esztelneki, körösbányai és dési kolostorokba, a többi 130 pedig papként tevékenykedik mintegy 52 erdélyi és moldvai római katolikus templomban. Az összesen 158 ferences szerzetesből 42-en 60 év fölöttiek, közülük egyesek nyugdíjasok vagy betegek. Ezt a helyzetet figyelembe véve, konkrétan 116 szerzetessel kell fokozottabban foglalkoznunk, akik ellenséges tevékenységet fejthetnek ki.[80] 1949 után egyes ferences szerzetesek és papok titokban folytatták tevékenységüket (elsősorban a Désre tömörített ferenceseket említjük, ahol a rend vezetősége is székelt), pedig innen 1961-ben tíz szerzetest elítéltek: ötöt hazaárulásért, a többieket pedig ellenséges tevékenységért.[81]

Ellenséges tevékenységük fő irányvonalai a következők voltak:

1. Információt szolgáltattak a Vatikánnak országunk általános helyzetéről, konkrétabban pedig a katolikus egyházról, ugyanakkor vallásos dokumentumokat és utasításokat fogadtak a Vatikánból.

2. Bizalmatlanságot ébresztettek az emberekben a rendszer tartósságával szemben, különböző rágalmak terjesztésével, valamint magyar nacionalista-soviniszta és irredenta jellegű ellenséges megnyilvánulások révén.

3. Anyagilag támogatták az ellenséges tevékenységért elítélt elemeket és másokat, akik szintén ellenséges megnyilvánulásaikról ismertek.

Az 1964-es amnesztia[82] után egyes ferences szerzetesek és papok nem hagyták abba, hanem folytatták ellenséges tevékenységüket, ami az állami szerveket arra kényszerítette, hogy intézkedéseket hozzanak, szétbomlasszák a hívek körét.[83] Elértek néhány pozitív eredményt, ami abban nyilvánult meg, hogy a ferencesek egy időben nem folytattak szervezett formában ellenséges tevékenységet. A rendelkezésünkre álló adatokból kiderül, hogy az utóbbi időben több ferences pap és szerzetes - főleg azok

78 Az I. Igazgatóság foglalkozott a belföldi hírszerzéssel.

79 A ferences rend korai történetére vonatkozó adatokat nem közöljük.

80 A ferences rendet az 1948-as reformokkal számolták fel Romániában. A ferences rend azonban nem volt hajlandó feloszlani, pontosabban megszüntetni eddigi tevékenységének nagy részét. Sőt, egyes források szerint még 1957-ben is szenteltek fel titokban ferences papokat.

81 A kommunista hatalom több ferences szerzetest is elítélt, börtönbe záratott, pl: Boros Fortunát, Écsi János, Gurzó Anaklét, Angi Csaba, Fodor László, Fülöp Tamás, Benedek Fidél, Bálint Szalvátor, György Hugó, Fodor Pelbárt, Hajdú Leander, Ferencz Ervin stb.

82 1963-1964-ben Gheorghiu Dej jóváhagyásával több ezer politikai elítélt részesült amnesztiába.

83 A társadalommal történő részleges kiegyezést követő Dej 1964-ben egy rendelettel több, rendszerellenes tevékenység miatt bebörtönzött foglyot helyezett szabadlábra. Közülük, a hatvanas évek második felében és a hetvenes évek elején, többet rahabilitáltak.

közül, akik vezető szerepet töltöttek be a rendben - ellenséges megnyilvánulásokat tesz, újra felveszik és tartják egymással a kapcsolatot, ugyanakkor olyan kívülállókkal is kapcsolatban vannak, akik ezen a téren tevékenykednek. A ferencesek jelenlegi tevékenységéről szóló anyagok elemzése a következő irányvonalakra mutat rá:

1. Gyanús kapcsolatot tartanak fenn külföldi rendek titkos megbízottaival, akiknek a hazai ferences rend tevékenységéről és más területekről való információkat adnak át.

2. Ellenséges megnyilvánulásaik vannak és megjegyzéseket tesznek az országunkban uralkodó helyzetről.

3. Levelezési viszonyban vannak a Vatikánnal és annak nyugati központjaival annak érdekében, hogy onnan anyagi támogatást és a rend tevékenységére vonatkozó útmutatást kapjanak.

4. A rend újjáalakításával és a ferences eszmék megőrzésével foglalkoznak. Ennek értelmében beadványokat írnak az állami vezető szervekhez, melyben az államosított javak visszaszolgáltatását is kérik.

5. Ellenséges tartalmú írásokat állítanak össze.

[...][84]

2. A közvetlen kapcsolatok létrehozása érdekében a ferencesek különböző módszerekhez folyamodnak: így a névnapok vagy jubileumok szolgáltatnak alkalmat a találkozásokra, ahol tájékoztatják egymást és szóbeli beszámolókat tartanak. Egyesek közülük néha ellenségesen, nacionalista-soviniszta módon nyilvánulnak meg, szándékosan rosszul értelmezve hazánk bel- és külpolitikáját. Így Bálint Albert Szalvátor, Fehér megyei ferences pap - akit 1971-ben ellenséges megnyilvánulásért figyelmeztettek és aki a ferences vonalon végzett fokozott tevékenységéről ismert -, 1970-ben, a névnapja alkalmával 15 ferences szerzetest hívott meg magához a szerzetesi fogadalom megújítására, arra ösztönözve őket, hogy a rendhez hűek maradjanak és folytassák tevékenységüket, mivel - mondta ő - „a rendet senki sem szüntetheti meg." Hasonló jellegű tevékenységet, nacionalista-irredenta megnyilvánulásokat, a nyugati rádióadókon sugárzott hírek szándékos terjesztését és kommentálását jelezték Sándor György Valerián, Hunyad megyei ferences szerzetesről is. Ő különböző alkalmakkal kifejtette, hogy „a vallásszabadság korlátozott, a gyerekeket nem engedik részt venni a vallásórákon stb., stb." Benedek Simon Fidél[85], a ferences szerzetesek volt vezetője, jelenleg Kovászna megyei lakos, több alkalommal is hangoztatta a „túlélés" elvét és „a rend tevékenységének fokozását anélkül, hogy ez felkeltené a hatóságok figyelmét." E célból 1970-1971 folyamán Benedek Simon-Fidél más ferences szerzetesekkel együtt több erdélyi kiszálláson vett részt, ferences papokat és szerzetesek keresve fel, akiktől azt kérték, hogy folytassák a renden belüli tevékenységüket, és erről időszakosan tájékoztassák feletteseiket. A Kovászna megyei ferences szerzetes, Szentmártoni Bálint, Benedek Simon Fidél egyik legközelebbi munkatársa, 1969. december 11-én a következőket jelentette ki Sarosi[86] informátor előtt (az Államtanács egyik rendeletére utalva, mely az értéktárgyak védelmét szabályozza): „... 25 évvel a háború után visszatértünk a hiányokhoz, amint az régen is

84 Hiányzó rész.
85 Benedek Simon Fidél székelyszentléleki születésű ferences tartományfőnök.
86 Az informátor konspiratív neve.

volt. Most pedig, hogy enyhítsenek a nehéz helyzeten, meg akarják fosztani a templomokat a kincsektől... Nem tudom, hogyan fogjuk a nyugati országok előtt ezt igazolni." 1971. augusztus 10-én ugyanaz a Sarosi informátor tájékoztat, hogy Benedek Simon Fidél bizalmasan elmondta neki: „Nem kell aggódnunk; minden forradalom a burzsoáziához vezet... Nálunk ez beigazolódott. Egyik forradalom sem polgáriasította el a kommunistákat annyira, mint ez..."

[...][87]

5. Olyan információk birtokában, amelyekből kiderült, hogy Benedek Simon Fidél átveszi és feldolgozza a ferences szerzetesek jelentéseit, az illető lakásán titkos házkutatást végeztünk. Ez alkalommal több ellenséges és nacionalista, irredenta tartalmú kézirat került elő, valamint a rend helyzetére vonatkozó adatok. A kéziratokból kiderül, hogy Benedek Simon Fidél azon dolgozik, hogy megcáfolja a dákó-román kontinuitás elméletét Erdély területén stb. Nem ellenőrzött információk szerint a csíksomlyói (Hargita megye) volt ferences kolostorban különböző, művészeti és történelmi értékű dokumentumok és tárgyak vannak, melyeket a ferencesek rejtettek ott el. Legújabb információink szerint a ferenceseket egyes katolikus papok is támogatják. Így Dávid László fogarasi pap Iohann[88] nevű informátorunk előtt sokat dicsérte a ferenceseket, hangsúlyozva a református irányzattal szemben, Erdélyben betöltött szerepüket. Figyelembe véve, hogy a rend mekkora múlttal és jelentőséggel rendelkezik az országban, elképzelhető, hogy hasonló dokumentumok más ferences kolostorban vagy éppen egyes szerzetesek tulajdonában is előfordulnak. A ferencesek soraiból kikerülő ellenséges elemek megfigyelésének módját elemezve kiderül, hogy - annak ellenére, hogy egymásközti és kívülállókkal való kapcsolataik érdeklik az állambiztonsági szerveket -, megfigyelésük nem minden megyében éri el a követelmények szintjét. Értékeljük, hogy egyes esetekben, az eredmények kedvéért ferences tevékenység folyik, akár szervezetünk védelme alatt is. Ilyen „Lőrincz" informátor (Temes megyei Felügyelőség) esete, aki külföldre utazva megkeresett néhány görög katolikust és ferencest, akiktől a kintlevők számára kapott üzeneteket.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 69/1972. 1-16, 163-164, 194. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

87 Hiányzó rész.
88 Az informátor konspiratív neve.

112.
Jelentés a gyergyószentmiklósi esperesség Orotván tartott összejöveteléről

Bukarest, 1972. október 5.

Demeter Sándor őrnagy
Informátor: „Elekes"
1972. 10. 05.
Szigorúan titkos. Fordítás magyar nyelvről

Jegyzék

A gyergyószentmiklósi esperesség papjai 1972. szeptember 29-én Orotván gyűltek össze az ún. lelki napra. A csíksomlyói Écsy László[89] pap, a ferencesek rendtartományi főnöke tartotta a prédikációt. Beszédében kihangsúlyozta a papok püspök körüli egységének gondolatát, mivel az övé a helyes irányvonal, mind a múltra, mind pedig a jelenre vonatkozólag. A papok csak egységesen tudnak harcolni a különféle ateista irányzatok ellen. Egyikük se álljon ki nyíltan, viszont híven kövesse az egyház irányvonalát. „Écsy László a szintén somlyói Márk Vincével jött együtt, valamint a csíkszeredai Siklódi Sándor káplánnal és Bálint Tivadar nyugalmazott pappal. Ebéd után átmentünk egy szomszédos szobába, ahol Márk Vince, Bálint Tivadar és az orotvai Gergely Mihály tartózkodott." Az alkalmi forrás megkérdezte, hogy Dr. Lőrincz József miért szólítja Écsyt főatyának, amire Márk Vince elmondta, hogy most ő a provinciális és nem Fidelus. Igaz, hogy erről nem beszélnek, csak egymás között. Az állami szervek Benedek Fidélt tartják provinciálisnak, mi ferencesek pedig Écsyt. Majd a beszélgetés a ditrói Lőrincz József személyére terelődött, aki 1972. október 1-jén vonult nyugdíjba, helyére pedig Birtok Ferenc jött Maroshévízről.

Elekes

Megjegyzés[90]:

A jegyzékben szereplő személyeket figyelemmel követjük. A jegyzék a találkozón, az informátorral való beszélgetés következtében született.

Feladatok:

Látogasson el a somlyói kolostorba és vegye fel a kapcsolatot a két szerzetessel, Écsyvel és Márkkal. Ehhez jó előzményként szolgál az orotvai találkozó valamint, hogy Écsynek egyetemi kollégája volt. Mark V. kijelentéseiről az informátor szóban számolt be a találkozón. Egy-egy másolat került az illető elemekhez.

Demeter Sándor, őrnagy

ACNSAS, fond Documentar, dos. 69/1972. 163–164. f. Magyarból fordított román nyelvű gépelt jelentés fordítása.

89 Écsy László csíksomlyói ferences apát. A környéken nagyon népszerű szerzetes 1982-ben halt meg egy autóbalesetben, amelyről a közösségi emlékezett azt tartotta, hogy a Securitate szervezte meg. Erre vonatkozó, ezt igazoló források eddig viszont még nem kerültek elő.

90 A tartótiszt megjegyzései.

113.
Jelentés Fodor Anghelus volt ferences szerzetesről

Bukarest, 1973. június 20.

Fordítás magyar nyelvről
György L. őrnagy
Szigorúan titkos. 8535/0088/20.06.1973
Átvéve: 101
Tájékoztató jegyzék 1973. június 20.

Június elején Fodor Anghelus[91] páternél jártam, ahol közösen hallgattuk a Vatikáni és a Szabad Európa rádióadókat, miközben ő a következőket állította: Románia nagyarányú építő jellegű tevékenységet folytat, amilyen mértékben a többi szocialista állam talán nem. Nagyszerű tervei vannak, utol akarja érni a fejlett országokat. Az államfő látogatása a pápánál csak protokolláris jellegű volt, nem beszéltek fontos dolgokról, pedig vannak olyan kérdések, melyeket érdemes lenne az egyházzal megbeszélni.[92] Például az egyházi vagyon kérdése, melyet az egyházak beleegyezése nélkül vett el az állam; a görög katolikus felekezet kérdése, melynek képviselőit kényszerítették a vallásukról való lemondásra; a ferencesek létjogosultságának visszaállítása, akiket egyszerűen felszámoltak. Amíg a pápa meg nem győződik arról, hogy hasznos, építő jellegű megbeszélést lehet folytatni, addig nem fogja szóbahozni ezeket a kérdéseket. Románia nem akarja újjáépíteni a kapcsolatokat, nem akar a pápasággal együttműködni és nem úgy néz ki, hogy a közeljövőben ez a kérdés megoldódna. A továbbiakban kifejtette, hogy a rádióban több ízben is szó esett Oroszország hatalmas erejéről, félelmetes katonai hatalmáról, hogy 200 atom-tengeralattjáróval rendelkezik és sok más, a világban még ismeretlen fegyverrel. Magyarország jelenlegi helyzetéről is beszélt elmondva, hogy ez az ország teljesen le van bénulva, magatehetetlen. Mivel az oroszok elfoglalták az országot, az sem gazdaságilag, sem politikailag nem tud fejlődni, mindent kipréseltek belőle, Oroszország saját politikáját kényszeríti rá a szocialista országokra.

Molnár Imre[93]

N. B.

A jegyzéket a felvázolt feladatok eredményeként mutatták be. Fodor Anghelus volt ferences szerzetesként az állambiztonsági szervek látókörébe van, a rendszerrel szembeni ellenséges megjegyzésekkel vonva magára a figyelmet.

Feladatok:

Mivel az informátor élvezi a megfigyelt bizalmát, azt az utasítást kapta, hogy Désre utazva (az informátor más helységben lakik) látogassa őt meg a lakásán. Az

---

91 Fodor Anghelus ferences szerzetes.
92 Nicolae Ceauşescu 1973-ban látogatott a Vatikánba. Előzőleg 1968-ban járt román küldöttség a pápánál, Ion Gheorghe Maurer vezetésével.
93 Az informátor konspiratív neve.

informátorral folytatott beszélgetések során derüljön ki, hogy Fodor Anghelus rendszeresen hallgatja-e a nyugati rádióműsorokat, kivel hallgatja ezeket, hogyan értelmezi a híreket, milyen megjegyzéseket fűz egyes politikai eseményekhez.

Intézkedések:

A 2. szakosztály elemezni fogja a fent nevezett lakhelyén lévő lehetőségeket a hordozható eszközök használata érdekében. Ezt az intézkedést összekapcsoljuk Molnár informátor látogatásával.

ACNSAS, fond Documentar, dos. 69/1973. 194. f. Géppel írt román nyelvű feljegyzés magyar fordítása.

114.
Jelentés Szépfalusi István és néhány erdélyi magyar értelmiségi kapcsolatáról

Marosvásárhely, 1974. április 16.

Néhány évvel ez előtt a magyar protestánsok bécsi nyári egyetemén megalakult a Bornemissza Péter irodalmi egyesület azzal a deklarált céllal, hogy „a magyar művészek és alkotók munkáit népszerűsítse nyugaton". A Bornemissza Péter irodalmi egyesület, amelynek vezetője és titkára Szépfalusi István[94], a fent említett célkitűzések megvalósítása mellett politikai és társadalmi jellegű információkat is gyűjt és a hazánkból származó magyar művészek körében nyugatbarát propagandát is folytat. Fölveszi a kapcsolatot ezekkel a személyekkel és országunkba vallásos és polgári ideológiai töltetű alkotásokat juttat. Mindezekből következtetve úgy gondoljuk, hogy ez valójában egy kémkedési boszorkánykonyha. Ezektől a céloktól vezérelve Szépfalusi István a nyugati (svéd, svájci, osztrák, norvég) PEN-klubbok – ezek hasonlatosak az itthoni Írószövetséghez – és a Bornemissza Péter egyesület nevében hazánkból származó írókat, költőket, színészeket hív meg. Ezek ott abba a helyzetbe kerülnek, hogy műveiket egy olyan hallgatóság előtt kénytelenek bemutatni, amely többnyire nyugatra emigrált magyar arisztokratákból áll. A művészeket ilyen emigráns, menekült arisztokratáknál szállásolják el, akikről köztudott, hogy irredentáik, nacionalisták és ellenségei a szocializmusnak. Szépfalusi a meghívott művészekkel beszélgetve, azoktól kérdezősködve a hazánkban élő magyar állampolgárokról érdeklődik, a kisebbségi és az evangélikus meg neoprotestáns egyházakról kér statisztikákat. Szépfalusi, személyéből fakadóan sikeresen gyűjti maga köré azokat a személyeket, akik fontosak számára és akadály nélkül megszerzi az érinttettek „vallomásait."

E tevékenysége mellett Szépfalusi romániai magyar írók és költők műveiből válogat, hogy azokat megjelentesse nyugaton. Ugyanakkor ezeknek az embereknek, olyan, a nyugati magyar emigráció által szerkesztett kiadványokat, ajándékoz ingyenesen, mint az *Új Látóhatár, Magyar Híradó* stb. Ezen kiadványok antikommunista, irredenta és nacionalista töltetűek. E kiadványokat ezen személyeken keresztül próbálja bejuttatni országunkba. Teológusok címeit is kéri a célból, hogy Bibliákat küldjön nekik. Szépfalusi István vallási és irodalmi tematikájú nemzetközi rendezvényeket szervez a nyugati magyar emigráció számára, amelyeken jelen vannak a magyar emigráció vezetői, akikről tudjuk, hogy a kommunizmus megveszekedett ellenségei és a hazánkból meghívott művészek is. E találkozók jellegéről érdemes megnézni magyarországi *Lelkipásztor* folyóiratban, 1965 novemberében, a 658. oldalon megjelent cikket, amelyben ez áll: „Az evangélikus fiatalok találkozóján Cs. Szabó László[95] nyíltan elismeri, hogy az emigrációban levő magyar lutheránus és evangélikus fiatalságnak

94 Szépfalusi István Ausztriában élő evangélikus lelkész, kultúraszervező. Ő szervezte meg a Bornemissza Péter Társaságot. Részletesebben lásd: *Találkozások Európával. Bornemissza Péter Társaság.* Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1995.

95 Cs. Szabó László író, esszéíró 1948-ban Olaszországba emigrált, majd onnan később Nagy-Britanniába.

világosan átgondolt politikai célkitűzésekre van szüksége, amelyek a magyarországi politikai rendszer megdöntését kell, hogy megcélozzák. Ezt a leginkább a turistákkal bejuttatott propagandaanyagokon keresztül lehet elérni, amelyek majd különböző gondolatokat fognak ébreszteni az állampolgárokban." Eddig körülbelül 50 olyan román állampolgárt sikerült beazonosítani, akik kapcsolatba kerültek Szépfalusival, aki hozzávetőlegesen 11 hazai magyar kiadót és szerkesztőséget látogatott meg. Minden hazai kapcsolata magyar értelmiségi személyiség (írók, költők, szobrászok, újságírók, orvosok, egyetemisták). Ezek közül mindannyian potenciális információközlők Szépfalusi számára és arra is képesek, hogy polgári-burzsoá eszméket terjesszenek az országban. Ezek közül a svéd, az osztrák, a svájci, a norvég és a finn PEN-klub többet is meghívott nyugatra. Ezek gyakorlatilag a Szépfalusi és más magyar emigránsok vendégei voltak. Ezek elszállásolták őket és végighordozták azokon a településeken, ahol magyar emigránsok is élnek, hadd lássak a jó életszínvonalat. Szépfalusi István szerint ezen írók meghívása, utaztatása, a magyar emigráció előtti szerepeltetése (előadások tartása), az azokkal történő magánbeszélgetések nagyon okos és ravasz lehetőség arra, hogy információkat gyűjtsön, amelyek alapján morális szempontból hatékony propagandaszöveget tud gyártani.

Érdekesek Szépfalusi, néhány olyan romániai magyar értelmiségről tett nyilatkozata, akik meglátogatták őt Bécsben. Azt nyilatkozta ezekről, hogy „a kommunizmus egy olyan ruha ezeken, amelyből mindig kivetkőznek, ha Nyugatra mennek. Sütő Andrást és Lászlóffy Aladárt hozta fel példának. Szépfalusi szerint Sütő azt nyilatkozta: „Kommunista vagyok, mert ezt állapítják meg rólam. Ez az én dolgom, a meggyőződésem csak rám tartozik." Lászlóffy Aladár ezt mondta: „Kineveztek titkárnak, de isten ments az ilyen titkároktól."

Szépfalusi István 1932-ben született Bécsben, elmagyarosodott zsidó. Budapesten települt le és evangélikus lelkész lett belőle. 1954-ben Ausztriába szökött és a bécsi magyarok evangélikus lelkésze lett és a nyugati magyar irodalmi élet egyik motorja, az ausztriai Traiskirchen lágerben levő szökevények lelki támasza.[96] A magyar állami szervek kitiltották az országból. Jó kapcsolatai vannak az osztrák hivatalosságokkal, nagy a befolyása az osztrák állampolgárság megadásánál, vagy az ideiglenes tartózkodási engedélyek megszerzésében is. Úgynevezett svájci „vakációkat" is megszervez és a szökevények közötti segélyek kiosztásában is szerepet vállal. Szoros kapcsolatot ápol az különböző nyugati magyar emigrációs csoportok vezetőivel. Ezek közül néhányan az idegen titkosszolgálatok kémei vagy a szocializmus ellenes nyugati rádióadók alkalmazottai: Szabad Európa, Amerika hangja, BBC stb.

Maros megyéből a következő személyek kerültek kapcsolatba Szépfalusival:

-Sütő András, író, az *Új Élet* folyóirat főszerkesztője. 1971-1972-ben részt vett néhány bécsi irodalmi rendezvényen. Napjainkban is levelezik Szépfalusival.

-Elekes Ferenc, író, az *Ifjúmunkás* lap Maros megyei tudósítója. 1972-ben Szépfalusi vendége volt.

96 Ausztriai menekülttábor. A Magyarországról érkező illegális határátlépők vagy a turistaként menedéket kérők először ebbe a táborba kerültek.

-Székely János, író, az *Igaz Szó* szerkesztője. Szépfalusi romániai látogatása során ismerkedtek meg és leveleztek egymással.

-Lohinszki Lóránd, a Marosvásárhelyi Állami Színház érdemes művésze. 1973 márciusában meghívták a magyar protestáns fiatalok bécsi nyári egyetemére, hogy tartson előadást a romániai magyar színházi életről. Lohinszki azóta is levelezik Szépfalusival. Szerveink követik a kettőjük közötti kapcsolat alakulását.

-Illyés Kinga, a Marosvásárhelyi Állami Színház művésznője. 1973 februárjában Szépfalusi meghívta a Bornemissza Péter egyesület által szervezett kulturális rendezvényre. Szépfalusi három ausztriai és három svájci előadást szervezett meg a színésznőnek és egy néhány napos svájci vakációt. 1973 márciusában a művésznőt újból meghívták előadást tartani a nyári egyetem utolsó napjára. A fent megnevezett személyt követjük, hogy kiderítsük, milyen kapcsolatban áll Szépfalusival.

Ismerve Szépfalusi tevékenységét, lépéseket tettünk, hogy tisztázzuk, milyen gyanús kapcsolatban áll a megyénkben élő személyekkel. Továbbá igyekszünk csökkenteni a lehetőségeket, hogy további kapcsolatba kerülhessen román állampolgárokkal, megakadályozva, hogy információkat gyűjtsön és burzsoá propagandát terjeszthessen.

Sălcudeanu Pavel, Ezredes

ACNSAS, fond Documentar, dos. 117/4. 6–8. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

115.
Feljegyés a kolozsvári értelmiségiek tevékenységéről

Bukarest, 1976. március 6.

Belügyminisztérium
I. Ügyosztály, 1976. 03. 6. Nr. 00127913
Feljegyzés

A közelmúltban kolozsvári írók és újságírók egy csoportja (köztük Balogh Edgár nyugalmazott publicista) véglegesítette, és kiadásra átadta a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon első kötetét. Egy Domokos Gézával (a Kriterion Könyvkiadó igazgatója) és Mikó Imrével[97] (nyugdíjas szerkesztő) való beszélgetés során Balogh Edgár kételkedését fejezte ki azzal kapcsolatban, hogy a könyvet a megszerkesztett formában ki lehetne adni, mivel olyan magyar írókat is bevettek, akik „jobboldali" politikai nézetekkel rendelkeznek, vagy műveikben vallásos témákat is feldolgoztak.[98] Ugyanakkor azt is megemlítette, hogy a lexikonba bevett írók egy része nemrég hagyta el Romániát, másoknak pedig nacionalista megnyilvánulásaik vannak. Figyelembe véve ezeket a lehetséges észrevételeket, azt javasolta Domokos Gézának, hogy a nyomtatást jóváhagyó illetékes szerveknél hivatkozzon arra, hogy „A lexikon tudományos mű, s mint ilyen, tárgyalnia kell a romániai magyar irodalom minden kérdését." Ugyanezen alkalommal – bizonyos rémhírekre hivatkozva, miszerint a „Szovjetunió területeket szándékszik Romániától követelni" – arra biztatta a Kriterion Könyvkiadó igazgatóját, hogy használja ki „ezt a pillanatot" a Lexikon kiadásának javára, mely véleménye szerint „az itteni magyarok lojalitását bizonyítja azt, hogy különálló, sajátos irodalmuk van, aminek semmi köze nincs Magyarországhoz." Domokos Géza megmagyarázta neki, hogy a kiadás engedélyének megszerzése nagyon nehéz, mivel az utóbbi időben nagy komolysággal vizsgálják mind a mű tartalmát, mind pedig azon írók kérdését, akik nem megfelelő anyagokat küldtek kiadásra Magyarországra, olyan állampolgárok módjára, akiknek semmi közük nincs Romániához. Jelen pillanatban, irodalmi berkekben rendkívül feszült a hangulat. Utólag azt állította Benkő Samu[99] történész előtt, hogy a könyv ki nem adása „az összes hazai magyar megalázása lenne." Demény Lajos[100] történész társaságában arra célozgatott, hogy a Lexikon megjelenésének halogatása „politikai szabotázs" lenne a román állam részéről, mely előre megfontolt szándékkal „törekedik a magyar származású állampolgárok asszimilációjára és elnemzetietlenítésére."

Osztályvezető, Dumitru Borşan vezérőrnagy

CNSAS, fond Informativ 203541/1. f. 19. Géppel írt román nyelvű jegyzék magyar fordítása.

---

97 Mikó Imre műfordító, író, jogász és politikus. Az 1960-as évektől lesz újra aktív tagja a romániai közéletnek. 1970-től a Kriterion szerkesztője és tagja lesz a Romániai Írószövetségnek is.

98 A Romániai Magyar Irodalmi Lexikon első kötete végül 1981-ben jelent meg.

99 Benkő Samu kolozsvári történész, a Román Akadémia kolozsvári intézetének, majd könyvtárának munkatársa.

100 Demény Lajos történész a bukaresti Nicolae Iorga Történettudományi Intézet munkatársa.

116.
Feljegyzés Domokos Gézáról, a bukaresti Kriterion Könyvkiadó igazgatójáról

Bukarest, 1975. október 20.

Belügyminisztérim
1975. 10. 20. Nr. 00126643
Feljegyzés

A meglévő adatok arra utalnak, hogy Domokos Gézának bizonytalan az álláspontja pártunk és államunk politikájának néhány aspektusával szemben, amint az következik:

– Egy Balogh Edgárral (Kolozsvár) folytatott beszélgetés folytán, hogy megindokolja a Romániai Magyar Irodalmi Lexikon kiadásának halasztását, azt mondta, hogy „nem megfelelő az alkalom, várni kell a kongresszusig, mert nem jó most a légkör; néhány héten belül a románok is el kell döntsék, hogy merre irányulnak, mert a tűzfészek már nem a Közel-Keleten van, hanem itt a Balkánon. Most a románok kérdése előtérbe került, amiből kifolyólag a nemzetiségekkel már senki sem törődik." F. é. áprilisában, újra elővéve a fent említett mű kiadásának kérdését, Domokos Géza rámutatott Mikó Imre (a Kriterion Könyvkiadó kolozsvári fiókjának szerkesztője) és Balogh Edgár előtt, hogy a kiadási engedély megszerzése nagyon nehéz, mivel „az utóbbi időben nagy komolysággal vizsgálják mind a mű tartalmát, mind pedig azon írók kérdését, akik nem megfelelő anyagokat küldtek kiadásra Magyarországra, olyan állampolgárok módjára, akiknek semmi közük nincs Romániához. Jelen pillanatban irodalmi berkekben rendkívül feszült a hangulat." Ez alkalomból Domokos Géza olyan, a fővárosban terjengő rémhírekről beszélt társainak, miszerint Moszkva kijelentette volna, hogy a Moldovai Sz. Sz. K.[101] a Dnyesztertől a Kárpátokig terjed, s így a munkásmozgalom megszilárdulását és összehangolását követően (aminek most tanúi vagyunk) területi igényekkel fog fellépni.

– Domokos Géza azt is kifejtette, hogy annak ellenére, hogy meggyőző példák tanúskodnak az országban élő magyarok lojalitásáról, mégsem nézik őket jó szemmel társadalmi-kulturális szempontból sem. Politikai szempontból nem hagyják figyelmen kívül, hogy „amikor Erdély fejedelemség volt, akkor többrendbeli kapcsolatokat tartott fenn Magyarországgal", kulturális téren pedig nem felejtik, hogy „a romániai magyar irodalom a magyar kultúra szerves része".

– [...][102] 1974-es letartóztatásával és elítélésével kapcsolatban Domokos Géza, Gálfalvi Zsolttal *A Hét* szerkesztőjével együtt a pártvezetőséghez kívánt folyamodni és megmagyarázni, hogy (....) érintené Romániának egyes nyugati országokkal fenntartott kapcsolatát, annál is inkább, hogy a kihágás nem jelent társadalmi veszélyt (....).[103]

– Domokos Géza évek óta kapcsolatot tart fenn a Magyar Népköztársaság bukaresti követségének egyes hivatalnokaival (köztük Vékásy Domokos[104], Karikás Péter,

101 Moldvai Szovjet Szocialista Köztársaság.
102 Kihúzott rész. Valakinek a letartóztatásra vonatkozó személyi adatok titkosítása.
103 Titkosított mondatrész.

Szuhacs Katalin), valamint a külföldi irredentizmus képviselőivel. Gyakran keresik fel látogatók a magyar emigráció tagjai közül, nem csak a Kriterion Könyvkiadó igazgatói minőségében.

ACNSAS, fond Informativ, dos. 203541/1. 13–14. f. Géppel írt román nyelvű feljegyzés magyar fordítása.

104 Helyesen Vékás Domokos.

117.
Feljegyzés egyes erdélyi magyar értelmiségiek tevékenységéről

Bukarest, 1976. július.

Belügyminisztérium,
1976. július, Nr. 00127.942

Ellenőrzött adataink vannak, melyekből kiderül, hogy egyes bukaresti és marosvásárhelyi magyar nemzetiségű értelmiségiek előzetes tanácskozásokat folytatnak a nemzetiséget érintő problémákról, vagy az ún. elégtelenségekről ezen a területen, megegyezvén a megközelítési módokban. Tulajdonképpen Domokos Géza, a Kriterion Könyvkiadó igazgatója és Huszár Sándor, a fővárosi *A Hét* magyar nyelvű folyóirat főszerkesztője, időszakosan tájékoztatják Florescut[105] a tevékenységi körzetükben és általánosan előforduló különösebb aspektusokról, hangsúlyozván azokat az ún. kellemetlenségeket, melyeket egyes anyagok vagy művek kiadásakor okozhatnak nekik. Huszár Sándor, mielőtt előkészítette volna a Szocialista Nevelés és Kultúra kongresszusán felolvasott beszédét, ezzel a témával kapcsolatban találkozott Florescuval. Hasonlóképpen egyes állítólagos elégtelenségekről Vincze Jánost[106] is tájékoztatják vagy kikérik a „tanácsát". Nemrég Huszár Sándor küldött neki Szűcs Attilán keresztül egy levelet, amelynek a tartalmát nem tudtuk megállapítani. Ugyanebben a periódusban - 1976. július 1-6. - Bukarestben folytatott párbeszédet Vince János és Sütő András (marosvásárhelyi író), amit követett ez utóbbi találkozója Huszár Sándorral és Gálvalvi Zsolttal. Mivel az említettek egyénenként tendenciózus véleményeket fejtettek ki a hazánkban élő magyar nemzetiség jogaira és szabadságjogaira nézve, az állambiztonsági tevékenységet arra összpontosítjuk, hogy az illető szektorokat megvédjük az ártalmas befolyásoktól.

ACNSAS, fond Informativ, dos. 203541/1. 5. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

105 Az informátor konspiratív neve.
106 Vince János a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának alelnöke és 1971-től a Román Rádió és Televízió Országos tanácsának tagja.

118.
Jelentés a magyar értelmiségi körökben tapasztalható nacionalista megnyilvánulásokról

Bukarest, 1975. július 12.

Belügyminisztérium
Maros Megyei Felügyelőség
I. Ügyosztály
Szigorúan titkos, 1975. július 12.
100/TN 002723
Belügyminisztérium I. Ügyosztály számára

A rendelkezésünkre álló információk alapján jelentjük, hogy a magyar értelmiségiek közül néhány személyt nacionalista magatartás jellemez. Nacionalista jellegű észrevételeket, kommentárokat fogalmaznak meg. Ezek szemléltetése végett bemutatunk néhány esetet. Nemrég látogatott el Marosvásárhelyre a sepsiszentgyörgyi *Tükör* napilap szerkesztője, Daróczi Ferenc, aki mellesleg párttag. Felvette a kapcsolatot a marosvásárhelyi 3-as számú általános iskola tanárával, Horváth Gyulával, akitől arról érdeklődött, hogy a magyar kisebbség néhány jellegzetes problémájára milyen megoldásokat talált a megyei vezetés. Hozzáfűzte, hogy náluk [Kovászna megye-NCsZ] a magyarság állandó csapásoknak van kitéve. Erre Horváth kifejtette, hogy nálunk az országban már nem létezik egy marxi-lenini ideológia, hanem csak egy olyan „nacionalista, soviniszta program, amit már a gyerekek szintjén is propagálnak." Ugyanerre hivatkozva Daróczi megjegyezte: „jelen pillanatban csak újsovinizmusról beszélhetünk és majd meglátjuk, mit fog hozni a jövő. Tudnotok kellene, hogy mi sokoldalúan fejlődünk és haladunk a civilizáció lépcsőfokain, amely egyesek szerint egy nemzeti irányultságot követel meg. Egy olyan nemzeti irányvonalat, amelyből az derül ki, hogy voltunk, vagyunk és leszünk." A beszélgetés a továbbiakban így alakult:

Horváth: „Ők lesznek majd, mert mi, ha így haladunk, még magyar iskolánk sem lesz. Ami a fejlődést, a haladást a civilizáció lépcsőin jelszót illeti, érezzük a saját bőrünkön. A hús ára sokoldalúan fejlődött, 30 lejről 40 lejre, a lakbér pedig 100%-ot emelkedett a civilizáció lépcsőfokán." Daróczi: „megértened egy dolgot, hallgatnod kell, ne legyen véleményed, ellenkező esetben viseled a következményeit. Egy dolog azonban biztos és ezt el is mondom a székelyeimnek, amíg a Szovjetunió nagyhatalom, addig mi nem veszhetünk el és higgyétek el, ha nem lenne a Szovjetunióm, még rosszabbul járnánk, mint a zsidók a náci haláltáborokban."

Hasonló kontextusban értelmezi a helyzetet Mihály János, sepsiszentgyörgyi IRTA[107] személyzeti osztályának vezetője is, aki az egyik emberünknek a következőket mondta: „Ezek a banditák kirúgtak a pártból, mert a lányom egy olaszhoz készül feleségül menni de a valódi ok azonban az, hogy engem Mihálynak hívnak és nem

107 Întreprinderea Regională de Transporturi Auto

Mihaiescunak. Ez mutatja, hogy mi valójába a sokoldalúan fejlett Románia áldozatai vagyunk és leszünk. Minden területen csapásokat mérnek ránk, azon sem csodálkoznék, ha ellenforradalom törne ki, annyi az elégedetlenség. Megbékéltem a helyzettel, mindenkin igyekeztem segíteni, minden magyar ember köszön nekem az utcán. Minden úton folyik a nacionalista nevelés, meghamisítják az igazságot. Nálunk mindenképp érzékelhető az elégedetlenség, az emberek már elégedetlenül morognak és van rá okuk. Azért remélem, nem tart soká, mert a szovjetek, okosabbak, mint sokan hiszik."

Említésre méltóak még a marosvásárhelyi Benkő János tanár kijelentései is: „Nagy ünnepségre készülünk Enyeden, az ottani tanítóképző egy nagy tanárának mellszobrát fogják felavatni. Még ha sokba is került – a pénz különböző adományokból gyűlt össze – akkor is emelünk még ilyen szobrokat más településeken is. Ezek beszélnek majd rólunk, bizonyítják, hogy nem voltunk csupán egyszerű átutazók ezeken a tájakon, bizonyítják, hogy itt vannak a gyökereink." A továbbiakban azt is elmondta, hogy csak Marosvásárhelyről több mint ezer ember készül részt venni az ünnepségen, a Kolozsvárról, Szatmárról, Nagyváradról és a Székelyföldről érkezőkről nem is beszélve. A feltételezett jogi hiányosságokról és hiányzó lehetőségekről beszélt Komzsik István[108] is, aki megjegyezte, hogy ő mint dramaturg, nem fogadhatja el, hogy egy ketrecbe zárt kutyaként viselkedjen, aki azt teszi, amit a gazdája mond neki. Ezért semmiféle anyagi és morális erőfeszítés nem fogja őt eltántorítani attól, hogy elérje a végső célját, hogy elmenjen Romániából.

Nagyon érdekesek Moszkovics Móric következtetései is, amelyeket egy nyugalmazott alezredessel való beszélgetés után vont le. Az alezredes a kémelhárító szerveink megfigyelése alatt áll, hisz számos, a hadsereg megszervezésére, a fegyverzetre és fegyvergyártásra vonatkozó hírt szivárogtatott ki. „Egy dolog az biztos, hogy egy esetleges konfrontáció esetén ilyen tisztállománnyal a román hadsereg veszíteni fog. Ezek az emberek teljesen távol állnak az ország politikájától, csupán a fizetésüket veszik fel a román államtól. Mindegyikük nacionalista és élteti a Szovjetuniót, akitől mindenki vár valamit." Maros megye területén ezek az elemek megfigyelés és követés alatt vannak. Az új fejleményeket jelenteni fogjuk.

A Felügyelőség vezetője
Ristea Gheorghe
tábornok
1975. 07. 8.

I. Ügyosztály vezetője
Bățaga Tiberiu
ezredes

ACNSAS, fond Documentar, dos. 117/4. 25–26. f. Géppel írt román nyelvű jelentés magyar fordítása.

108 Komzsik István marosvásárhelyi dramaturg.

119.
Jelentés a Szabad Európa által sugárzott adások ellensúlyozásáról

Marosvásárhely, 1976, április, 16.

Belügyminisztérium Maros Megyei Felügyelősége
Belső információk Ügyosztály
Szigorúan titkos, 1976. 04.16.
100/TN 001734
Belügyminisztérium I. Ügyosztály számára

A kapott utasítások és elvégzett elemzések alapján kijelenthetjük, hogy részt tudunk venni a Szabad Európa Rádió ellenséges műsorainak ellensúlyozásában. A következő javaslataink vannak:

- Ellenpropaganda anyagok elkészítése, amelyekben kihangsúlyozzuk a rádió tevékenységének kártékonyságát, konkrétan megnevezzük, hogy kik azok, akik a hazafinak nevezik magukat miközben a román nemzetről beszélnek. A propaganda-anyagot osztályfőnöki órán dolgozzuk fel a szerveink felügyelete mellett.

- A tanügyi káderek részvételével kerekasztal beszélgetéseket kell szervezni a tanintézetekben, a KISz alapszervezeteiben, ahová olyan fiatalokat is meg kell hívni, akikről köztudott, hogy kapcsolatban állnak vagy kapcsolatba akarnak kerülni a Szabad Európa Rádióval.

- Ismert és tehetséges fiatalokat kell bevetni, akik megcáfolják a fent említett fiatalok hozzáállását és megmutatni, hogy kik azok, akik igazán a nemzet és a haza érdekében beszélnek.

- A marosvásárhelyi területi rádió stúdiójában egy sorozatot kell szervezni, amelyekben rávilágítunk a Szabad Európa Rádió adásainak reakciós jellegére. Ezekbe a tevékenységekbe a térség híres, elismert pedagógusait és a szellemi élet ismert nagyjait is be kell vonni.

- A tanintézetekből ki kell válogatni tehetséges fiatalokat, akiket arra képezünk ki, hogy leveleket írjanak a Szabad Európának és kritizálják annak műsorait, bemutatva a hazánkban tapasztalható realitásokat.

- Ugyancsak szerveink ellenőrzése alatt, olyan politikai elítélteket kell keresni, akik most lojálisak. Őket arra kell rávenni, hogy kritikai észrevételekkel illessék a Szabad Európát, ilyen jellegű leveleket írjanak a rádiónak.

- Néhány pap révén lehetőségünk van külföldön is publikálni, írni a nálunk tapasztalható lelkiismereti szabadságról és az együttélő nemzetiségek jogairól, szabadságáról. Ezért arra kérjük a 0920-as egységet, hogy a rendelkezésükre álló lehetőségekkel segítsék ezt a munkát.

A Felügyelőség vezetője
Ristea Gheorghe, tábornok

I. Ügyosztály vezetője
Bățaga Tiberiu, ezredes

ACNSAS, fond Documentar, dos. 117/4. 27-28. f. Géppel írt román nyelvű irat magyar fordítása.

VÁLOGATOTT BIBLIOGRÁFIA

STATISZTIKÁK, SEGÉDLETEK, HIVATALOS KIADVÁNYOK

A nemzetiségi kérdésről. A nemzeti kérdés lenini elméletének kialalkulása 1896-1917. Szerk. Zalai Edvin, Kossuth Kiadó, Budapest, 1988.

A Román Kommunista Párt XI. kongresszusa 1974. november 25–28. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1974.

A szocialista nemzet, Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1972.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXII. kongresszusa. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1962.

Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român 19–24 iulie 1965, Editura Politică, Bucureşti, 1965.

Congresul al X-lea al Partidului Comunist Român. Editura Politică, Bucureşti, 1969.

Dezvoltarea colaborării şi solidarităţii PCR cu partidele comuniste şi muncitoreşti, cu partidele socialiste şi social-democrate, cu alte partide şi organizaţii democratice, progresiste, cu partide de guvernământ, cu toate forţele antiimperialiste de pretutindeni. Editura Politică, Bucureşti, 1978.

Membrii C.C. al P.C.R. 1945-1989. Dicţionar. Coordonator: Florica Dobre. Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004.

Varga E. Árpád: *Erdély etnikai és felekezeti statisztikája I.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999.

Vincze Gábor: A romániai magyar kisebbség történeti kronológiája 19470–1968. In: *Autonóm magyarok? A Székelyföld változása az „ötvenes" években.* Szerk. Bárdi Nándor. Pro-Print, Csíkszereda, 2005, 666-675. p.

SZAKKÖNYVEK

A magyar nemzetiség története és testvéri együttműködése a román nemzettel. Tanulmányok I. Szerk. Bitay Ödön. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1976.

Andrea Andreescu –Varga Andrea – Lucian Nastasă: *Minorităţi etnoculturale. Mărturii Documentare. Maghiarii din România 1945-1956.* Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2003.

Uő: *Minorităţi etnoculturale. Mărturii Documentare. Maghiarii din România 1956–1968.* Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2003.

Uö: *Minorităţi etnoculturale. Mărturii Documentare. Evreii din România (1945–1965).* Centrul de Resurse Pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj, 2003.

Balas Egon: *A szabadság vonzásában.* Vince Kiadó, Budapest, 2001.

B. Kovács András: *Szétszabdalt Székelyföld,* Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2006.

Bányai Éva: *Sikertörténetek kudarcokkal.* Komp-Press Korunk Baráti Társaság, Kolozsvár, 2006.

Bárdi Nándor: *Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolatlörténete.* Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 2004.

Cristian Troncotă: *Istoria Securităţii regimului comunist din România 1948–1964.* Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2003.

Daniel N. Nelson: *Romanian Politics in the Ceauşescu Era.* Gordon and Breach Science Publishers, New-York, 1988.

Dennis Deletant: *România sub regimul comunist.* Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 1997.

Uő: *Teroarea comunistă în România: Gheorghe Gheorghiu-Dej şi statul poliţienesc 1948–1965.* Polirom, Iaşi, 2001.

Uő.- Maurice Pearton: *Romania Observed. Studies in Contemporany Romanian History.* Encyclopaedic Publishing House, Bucharest, 1998.

Dessewffy Tibor: *Iskola a hegyoldalon.* Új Mandátum Kiadó, Budapest, 1999.

Doctrine politice în România secolului XX. Editura Institutului de Ştiinţe Politice şi Relaţii Internaţionale, Bucureşti, 2004.

Domokos Géza: *Esély I.* Pallas Akadémia, Csíkszereda, 1996.
Eugen Negrici: *Literatura română sub comunism.* Editura Fundației PRO, București, 2003.
Fazekas János: *A Román Kommunista Párt- a haza fiai testvériségének és barátságának, társadalmi és nemzeti egyenlőségének következetes harcosa. Tanulmányok és cikkek.* Politikai Könyvkiadó, Bukarest. 1980.
Fejtő Ferenc: *A népi demokráciák története.* Magvető Kiadó – Magyar Füzetek, Budapest–Párizs, 1991.
Földes György: *Magyarország, Románia és a nemzeti kérdés 1956–1989.* Napvilág Kiadó, Budapest, 2007.
Francois Soulet: *Istoria comparată a statelor comuniste.* Editura Polirom, București, 1998.
Gagyi József: *Fejezetek Románia 20. századi társadalomtörténetéhez.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009.
H. Gordon Skilling: *Communism national and international. Eastern Europe after Stalin.* Canadian Institute of International Affairs by University of Toronto Press, 1964.
Ioan Scurtu –Gheorghe Buzatu: *Istoria românilor în secolul XX.* Editura Paideia, București, 1999.
Khrushchev and Khrushchevism. Edited by Martin McCauley. Macmillan Press in association with the School of Slavonic and East European Studies University of London, 1987.
Király Károly: *Nyílt kártyákkal. Önéletírás és naplójegyzetek.* Nap Kiadó, Budapest, 1995.
Kisebbségi magyar közösségek a 20. században. Szerkesztette: Bárdi Nándor, Fedinec Csilla, Szarka László. Gondolat Kiadó-MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008.
Lavinia Betea: *Partea lor de adevăr. Alexandru Bârlădeanu despre Dej, Ceaușescu și Iliescu. Convorbiri.* Compania, București, 2008.
Uő: *Maurer și lumea de ieri. Mărturiri despre stalinizarea României.* Compania, București, 2008.
Uő: *Psihologie politică. Individ, lider, mulțime în regimul comunist.* Editura Polirom, Bucuresti, 2001.
Liviu Rotman: *Evreii din România în perioada comunsită 1944–1965.* Polirom, București–Iași, 2004.
Lőrincz József: *Az átmenet közéleti értékei a mindennapi életben.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2004.
Lucian Boia: *Történelem és mítosz a román köztudatban.* Kriterion, Bukarest, 1997.
Magyar-román kapcsolatok 1956. január – 1958. január. Az iratokat gyűjtötte, válogatta, sajtó alá rendezte és a bevezető tanulmányt írta Lipcsey Ildikó. Paulus-Publishing Bt-Nagy Imre Alapítvány, Budapest, 2004.
Magyarhermány kronológiája (1944–1964). Összeállítás, bevezető, jegyzetek László Márton. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008.
Mary Ellen Fischer: *Nicolae Ceaușescu. A Study in Political Leadership.* Lynne Rienner Publishers/Boulder and London, 1989.
Mihai Retegan: *1968 din primăvară până în toamnă.* Editura RAO, București, 1998.
Mihail Heller – Alexandr Nyekrics: *A Szovjetunió története.* Osiris Kiadó, Budapest, 1996.
Páll Antal Sándor: *Áldozatok-1956. A forradalom utáni megtorlások a MAT-ban.* Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2006.
Paul Niculescu Mizil: *O istorie trăită,* vol. I. Editura Enciclopedică, București, 2002.
Pavel Câmpeanu: *Ceaușescu, anii numărătorii inverse.* Polirom, București, 2002.
Pavel Țugui: *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej. Memoriile unui fost Șef de Secție a CC al PMR.* Editura Ion Cristoiu, București.
PCR și intelectualii în primii ani ai regimului Ceaușescu (1965–1972). Ediție de documente elaborată de: Alina Pavelescu, Laura Dumitrescu. Arhivele Naționale ale României, București, 2007.
Peter Zwick: *National communism.* Westreview Press, 1983.
Raport final. Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România. Editori: Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile. Humanitas, București, 2008.
Richard V. Burks: *The dinamics of Communism.* Princeton Univ. Press, 1961.
Robert Lewy: *Gloria și decăderea Anei Pauker.* Polirom, București, 1999.
România. Retragerea trupelor sovietice 1958. Coord. Ioan Scurtu. Editura Didactică și Pedagogică, R. A., București, 1996.
Robert R. King: *Minorities under Communism.* Harvard, Harvard UP, 1973.
Romsics Ignác: *Nemzet, nemzetiség és állam Kelet-Közép és Délkelet-Európában.* Napvilág Kiadó, Budapest, 1998.

Rumania's violations of Helsinki Final Act provisions protecting the rights of national religious and linguistic minorities. New York, Committee for Human Rights in Rumania, 1980.
Sarány István – Szabó Katalin: *Megyecsinálók.* Státus Könyvkiadó Csíkszereda, 2001.
Sfârşitul perioadei liberale a regimului Ceauşescu. Minirevoluţia culturală din1971. Ediţie îngrijită de Ana-Maria Cătănuş. Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2005.
Schöpflin György: *Magyarok Romániában.* Párizsi Magyar Füzetetek, Párizs, 1979.
Soviet politics. Russia after Brezhnev. Edited by Joseph L. Nogee. Praeger Special Studies – Praeger Scientific, New/York, Westport, Connecticut, London, 1985.
Stefano Bottoni: *Sztálin a székelyeknél.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2008.
Stelian Tănase: *Elite şi societate. Guvernarea Gheorghiu-Dej 1948–1965.* Humanitas, Bucureşti, 1998.
Stephen Fischer Galalaţi: *România în secolul al XX-lea.* Institutul European, Iaşi, 1998.
Szesztay Ádám: *Nemzetiségi kérdés a Kárpát-medencében 1956–1962. Az ötvenhatos forradalom hatása a kelet-közép-európai kisebbségpolitikára.* MTA Kisebbségkutató Intézet, Gondolat Kiadói Kör, Budapest, 2003.
Tóth Sándor: *Dicsőséges kudarcaink a diktatúra korszakából. Gaál Gábor sorsa és utóélete Romániában 1946-1986.* Balassi Könyvkiadó, 1997.
Traian-Valentin Poncea – Aurel Rogojan: *Spionajul ungar în România.* Editura Elion, Bucureşti, 2007.
Vasfüggöny Keleten. Iratok a román–magyar kapcsolatokról (1948–1955). Válogatta, sajtó alá rendezte, szerkesztette, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Fülöp Mihály és Vincze Gábor. Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2007.
Victor Frunză: *Istoria stalinismului în România.* Bucureşti, 1993.
Vincze Gábor: *Történeti kényszerpályák – kisebbségi reálpolitikák II. Dokumentumok a romániai Magyar kisebbség történetének tanulmányozásához 1944–1989.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003.
Uő: *Magyar vagyon román kézen. Dokumentumok a romániai magyar vállalatok, pénzintézetek második világháború utáni helyzetéről és a magyar román vagyonjogi vitáról.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2000.
Uő: *Illúziók és csalódások. Fejezetek a romániai magyarság második világháború utáni történetéből.* Státus Könyvkiadó, Csíkszereda, 1999.
Vladimir Tismăneanu: *Stalinism pentru eternitate.* Editura Humanitas, Bucureşti, 2006.
Uő: *Fantoma lui Gheorghiu Dej.* Editura Univers, Bucureşti, 1995.
Walker Conor: *The national question in Marxist-Leninist theory and strategy.* Princeton University Press, 1984.

TANULMÁNYOK

Alexandru-Murad Mironov: Tot mai departe de Moscova. Politica externă a regimului Ceauşescu. *Arhivele Totalitarismului.* 3–4. 2002. 228–255 p.
Ana-Maria Cătănuş, Scriitorii români şi limitele liberalizării, 1965–1971, *Arhivele Totalitarismului,* 2005, 1–2.
Bányai Éva: Egy kudarcos sikertörténet. *A Hét* születésének körülményei. *Korunk,* 2003. 8. 16–23. p.
Bányai László: Szocialista hazafiságunk közös történelmi gyökerei. *Korunk,* 1966. 9. 1230–1239. p.
Bárdi Nándor: A romániai magyar elit generációs csoportjainak integrációs viszonyrendszere. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében.* Szerk. Bárdi Nándor–Simon Attila. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006.
Bíró A. Zoltán – Bodó Julianna: A „hargitaiság." Egy régió kultúraépítési gyakorlatáról. In: *Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról.* KAM – Regionális és Antropológiai Kutatások Központja, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998. 195–211. p.
Dan Cătănuş: Divergenţe româno-sovietice din C.A.E.R. şi consecinţele lor asupra politicii externe a României, 1962–1963. I. *Arhivele totalitarismului.* 2005. 1-2. sz. 68–81. p.
Darell P. Hammer: Russian nationalism and soviet politics. In: *Soviet politics. Russia after Brezhnev.* Edited by Joseph L. Nogee. Praeger Special Studies-Praeger Scientific, New/York, Westport, Connecticut, London, 1985.122–145. p.
Dávid László: Székelyföldi műemlékek. *Korunk,* 1969. 4. sz. 543–547. p.
Gagyi József: *Határ, amely összeköt.* Regio, 2003. 3. sz. 126–149. p.

Uő: Az új elit a Székelyföldön. Hargita megyei változások 1968 után. *Társadalmi Szemle*, 1997. 4. sz.
Uő: Szocialista modernizáció Romániában, az ötvenes években. In: Történelmünk a Kárpát-medencében (1926-1956-2006). Szerk. Kovács Kiss Gyöngy. Komp-Press Kiadó, Kolozsvár, 2006. 185-196. p.
Gazda László: Textilgyár és városiasodás. *Korunk*, 1968. 7. sz. 1022-1026. p.
Gálfalvi Zsolt-Hajdú Győző: Felelősség azonos eszmények szolgálatában. *Igaz Szó*, 1968. 8. sz. 250-252. p.
Györffy Gábor: Sajtócenzúra a kommunista Romániában. *Regio*, 2007. 3. sz. 95-117. p.
Harry Hanak: Foreign Policy. In: *Khrushchev and Khrushchevism*. Edited by Martin McCauley. Macmillan Press in asociation with the School of Slavonic and East European Studies University of London, 1987. 180-193. p.
Herédi Gusztáv: Új megyék, új lapok. *Korunk*, 1968. 6. sz. 856-860. p.
Hans Bergel, Procesul scriitorilor germani din România din 1959. Perversităţile persistă şi în ziua de azi. *Analele Sighet. Anii 1954-1960: Fluxurile şi refluxurile stalinismului*. Fundaţia Academica Civică. 2000. 358-364. p.
Makkfalvi Gábor: A Kádár János vezette magyar párt- és kormánydelegáció 1958-as romániai látogatása. In: *A Maros megyei magyarság történetéből. II.* Mentor Könyvkiadó, Marosvásárhely, 2001. 360-379. p.
Hunya Gábor: Az élelmezési válság okai. In: *Románia 1944-1990. Gazdaság- és politikatörténet*. Atlantisz Medvetánc, Budapest, 1990. 58-68. p.
Ioan Chiper: Consideraţii privind evoluţia numerică şi compoziţia etnică a P.C.R., 1921-1952. *Arhivele totalitarismului*, 1998, 6. sz. 25-44. p.
Ion Pop: Harc a közönnyel. *Korunk*, 1972, 12. sz. 1792 -1797. p.
I. Rădulescu: A nemzet fejlődése a szocializmusban. In: *A Román Kommunista Párt politikájának időszerű problémái*. Politikai Könyvkiadó, Bukarest, 1966. 179-207. p.
Kassay Miklós: Gyergyószentmiklós. *Korunk*,1969. 9. sz. 1369-1374. p.
Kántor Lajos: Becsületünk csücske... 1968 Romániából (újra)nézve. *Élet és Irodalom*. 2008. 43. sz.
Lázok Klára: Könyvkiadás és cenzúra az 1950-60-as évek Romániájában. *Regio*, 2007. 3. sz. 117-147. p.
Mariana Conovici: Martie 1965 - Nicolae Ceauşescu, noul lider al comuniştilor români. *Analele Sighet*, 2001. 9. sz. Fundaţia Academia Civică, 493-499. p.
Nagy Csongor István: A romániai kisebbségi jog 1945 és 1989 közötti történetének tendenciái, különös tekintettel a romániai magyarság történetére I. *Magyar Kisebbség*, 2002. 2. sz. 292-339. p.
Nagy Mihály Zoltán: Érdekvédelem és pártpolitika. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Szerk: Bárdi Nándor- Simon Attila. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 343-367. p.
Uő: Válságos idők. *A dél-erdélyi magyarok internálása és annak hatása a magyarság politikai önszerveződésére (1944. szeptember - 1945. szeptember)* Vajdasági Magyar Tudományos Társaság, Atlantis Kiadó, Újvidék, 2004. 51-74. p.
Novák Csaba Zoltán: A Magyar Autonóm Tartomány elitjének kialakulása és megszerveződése. In: *Nemzet a társadalomban*. Szerk. Fedinec Csilla, Teleki László Alapítvány, Budapest, 2004, 191-205. p.
Uő: A párt szolgálatában. Kádersors a Székelyföldön. *Múltunk*, 2005. 4. sz. 100-128. p.
Uő: Szocialista nemzet és kisebbség az RKP vezetőségének diskurzusában. *Korunk*, 2006. 2. sz.
Uő: A megyésítés előkészítése és a nemzetiségi kérdés Romániában 1967-1968. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében*. Szerk. Bárdi Nándor-Simon Attila. Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 455-421. p.
Uő: Olti Ágoston: Udvarhely vagy Csíkszereda? Harc a megyeszékhelyért (Egy csíkszeredai küldöttség Nicolae Ceauşescunál 1968-ban). *Székelyföld*, 2008. 7. sz. 85-111. p.
Uő: „A nyitás éve", 1968. A romániai magyar értelmiségiek találkozója Nicolae Ceauşescuval. *Múltunk*, 2008. 2. sz. 229-266. p.
Uő: Novák Csaba Zoltán: Magyarok a Román Kommunista Pártban 1944-1948. *Pro Minoritate*, 2006/Tél. 62-78. p.
Uő: Intelectuali maghiari de stânga în conflict cu noile autorităţi comuniste. *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „Gheorghe Şincai"*, Târgu Mureş, 2006. 372-382. p.

Uő: A román külpolitikai gondolkodás magyarságképe 1956 után a hetvenes évek közepéig. *Limes.* 2008. 2. sz. 99-114. p.
Uő: Pregătirea reformei administrative din 1968 şi problema naţională în România. In: *Hegemoniile trecutului. Evoluţii româneşti şi europene. Profesorului Ioan Chiper la 70 de ani.* Curtea Veche, Bucureşti, 2006. 397-411. p.
Oláh Sándor: A Magyar Autonóm Tartomány a Román Népköztársaságban. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes" években.* Szerk. Bárdi Nándor, Pro-Print, Csíkszereda, 2005. 617-627 p.
Uő: Elitrekrutáció a szocializmusban. In: *Fényes tegnapunk. Tanulmányok a szocializmus korszakáról.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 1998.
Peter Ulrich Weis: Anul 1967- Punctul minim al relaţiilor politice externe dintre România şi Republica Democrată Germană. *Analele Sighet 9.* Fundaţia Academia Civică, 2001. 685-694. p.
Popély Árpád: A csehszlovák kisebbségpolitika, a magyar közösség újjászerveződése. A Csemadok szerepvállalása. 1968-1969-es reformfolyamat és a Husák-korszak. In: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században.* Szerkesztette: Bárdi Nándor, Fedinec Csilla, Szarka László. Gondolat Kiadó-MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, 2008. 421-432. p.
R. Süle Andrea: *A Román Kommunista Párt nemzetiségi politikája a pártdokumentumok tükrében. Jelentések a határon túli Magyar kisebbségek helyzetéről.* Atlantisz Medvetánc, Budapest, 1988. 139-155. p.
Uő: România politikatörténete 1944-1990. In: *România 1944-1990. Gazdaság- és politikatörténet.* Atlantisz Medvetánc, Budapest, 1990. 199-295. p.
Standeiszky Éva: Bomlás. A hatalom és a kulturális elit. In: *„Hatvanas évek Magyarországon." Tanulmányok.* Szerk. Rainer M. János. 1956-os Intézet, Budapest, 2004. 272-318. p.
Stefano Bottoni: Az új, baloldali magyar értelmiség az ötvenes-hatvanas években. In: *Integrációs stratégiák a magyar kisebbségek történetében.* Szerk.: Simon Attila-Bárdi Nándor, Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja, 2006. 385-405. p.
Uő: A hatalom értelmisége- az értelmiség hatalma. A Földes László-ügy. In: *Autonóm magyarok? Székelyföld változása az „ötvenes" években Szerk. Bárdi Nándor, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2005. 572-615. p.*
Uő: A sztálini „kis Magyarország" megalakítása (1952). *Regio,* 2003. 3. sz. , 89-126. p.
Uő: Kényszerből stratégia: a román állambiztonság válaszlépései a magyar forradalomra 1956-1958. *A Hét,* 3. sz. 2005.
Stephen Fischer-Galaţi: A nemzeti kisebbségek problémája Romániában. *Korunk,* 1994. 12. sz. 76-82. p.
T. Ju. Burmisztrova: *A szocialista nemzet elmélete.* Művelődésügyi Minisztérium Marxizmus-Leninizmus Oktatási Főosztálya. 1973
Tudor Bugnariu: A szocialista nemzet. *Korunk,* 1969, 9. sz. 1323-1329. p.

LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

ANIC - Arhivele Naţionale Istorice Centrale
ACNSAS - Arhivele Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii
ANDJM - Arhivele Naţionale Direcţia Judeţeană Mureş
ANDJC - Arhivele Naţionale Direcţia Judeţeană Covasna
MOL - Magyar Országos Levéltár
PTSzL - Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár

SAJTÓ, HIVATALOS LAPOK

A Hét (Bukarest)
Buletinul oficial al României (Bukarest)
Előre (Bukarest)
Era socialistă (Bukarest)
Hargita (Csíkszereda)
Korunk (Kolozsvár)
Megyei Tükör (Sepsiszentgyörgy)
Munca de partid (Bukarest)
Revista de Filosofie (Bukarest)
Új Élet (Marosvásárhely)
Scânteia (Bukarest)
Vörös Zászló (Marosvásárhely)
Művelődés (Bukarest)

ÉLETRAJZI ADATOK

Bălan, Ştefan (1913–1991), mérnök, politikus. 1956–1957 között tanügyminiszter helyettes, majd 1963–1969 között tanügyminiszter. 1963-ban, illetve 1984–1991 között a Román Akadémia Műszaki Osztályának volt a vezetője. 1979–1989 között a KB póttagja volt.

Balogh Edgár (1906–1996), publicista, közíró. Több folyóiratnak volt a munkatársa, fontos politikai, közéleti szerepeket is betöltött. A csehszlovákiai Sarló-mozgalom egyik vezetője. 1944–1948 között az MNSz alelnöke. 1948-tól a Bolyai Egyetem tanára, majd 1949-ben a rektora volt. 1950-ben az MNSz több vezetőjével együtt kirakatperben ítélték el. A börtönből 1955-ben szabadult. 1957–1971 között a *Korunk* főszerkesztő-helyettese. 1959-től a kolozsvári egyetemen tanított, A Romániai Magyar Irodalmi Lexikon főszerkesztője.

Banc, Iosif (1921–), politikus. 1947-ben csatlakozott az RKP Maros megyei szervezetéhez. 1950–1953-ban a KB instruktora, 1953–1958 között Várad tartomány, majd 1961–1965 között a MMAT első titkára volt. 1965–1972 között a Minisztertanács alelnöke. 1973-ban a káderrotáció kezdetével Maros megye első titkárává nevezték ki. 1960–1989 között a KB tagja volt, 1979–1989 között pedig a KB VB tagja.

Bányai László (1907–1981), politikus, közíró. Egyetemi tanulmányait Budapesten, Grenoble-ban és Párizsban végezte. Hazatérve bekapcsolódott a kommunista mozgalomba, részt vett a MADOSz megalapításában. 1945–1946 között az MNSz egyik alelnöke. 1950–1952 és 1956–1958 között az Oktatási Minisztérium államtitkára. 1952–1956 között a Bolyai Egyetem rektora. 1958 és 1967 között a bukaresti Nicolae Iorga Történettudományi Intézet aligazgatója volt.

Bârlădeanu, Alexandru (1911–1997), közgazdász, politikus. 1943-ban csatlakozott a kommunista párthoz. 1947–1948 között iparügyi és kereskedelmi miniszter, majd 1955–1976 és 1967–1969 között a Minisztertanács alelnöke. 1990–1994 között a Román Akadémia alelnöke. 1955–1969 között tagja volt az RKP KB-nak, 1965–1969 között pedig a KB VB-nek.

Bodnăraş, Emil (1904–1976), politikus. 1932-ben , mint katona a Szovjetunióba szökött, ahonnan 1944-ben tért vissza. Részt vett az 1944. augusztus 23-i bukaresti „kiugrás" megszervezésében. 1947–1955 között hadügyminiszter, 1945–1948 között az RKP KB, majd 1948–1965 között az RMP PB tagja volt.

Bodor Pál (1930–) író, újságíró. Pályafutását újságíróként kezdte (*Romániai Magyar Szó, Igazság, Utunk*), főszerkesztője volt az Irodalmi Könyvkiadó nemzetiségi osztályának, majd a Kriterion Kiadónak is. 1970–1979 között a bukaresti rádió és tévé német és magyar nyelvű adásainak főszerkesztője. 1982-ig az *Előre* főmunkatársa volt, 1983-ban áttelepült Magyarországra.

Bránis László (1928–), politikus. A hatvanas évek első felében volt Csík rajoni első titkár, majd a MMAT néptanácsának titkára, 1965-ben. 1965–1969 között a KB póttagja volt.

Ceauşescu, Nicolae (1918–1989), politikus. A négy elemi elvégzése után cipészinasként dolgozott Bukarestben. A húszas években bekapcsolódott a kommunista mozgalomba. Többször is letartóztatták. 1936-tól tagja volt az RKP-nak és több évet töltött börtönben. 1945-től kezdődően pályája fokozatosan ívelt fölfelé. A negyvenes évek végén a Mezőgazdaságügyi Minisztérium főtitkára volt, majd a KB PB keretén belül ő felelt a párt vezető szerveiért. 1954-től tagja lett a KB Titkárságának. 1965 és 1969 között a KB főtitkára, majd 1969-től egészen a haláláig az RKP főtitkára volt. 1974 és 1989 között betöltötte Románia Szocialista Köztársaság elnöki tisztségét is. 1965-től fokozatosan eltávolította a potenciális ellenfeleit a fontosabb tisztségekből, egyre nagyobb hatalmat összpontosítva a saját kezébe, amely a nyolcvanas években egy nagyon erős, családi alapokon nyugvó diktatúra kiteljesítésében csúcsosodott ki. Az 1989-es romániai

forradalmi események során hatalmát megdöntötték, őt pedig december 25-én, a hatalom birtoklásában aktívan részes feleségével, Elena Ceauşescuval együtt kivégezték.

Chivu, Stoica (1908–1975), politikus. A két világháború közötti időszakban bekapcsolódott az illegális kommunista mozgalomba. 1948–1949-ben iparügyi miniszter, majd 1951–1955 között fémipari miniszter. 1950–1954 között a Minisztertanács alelnöke, majd 1955–1961 között elnöke. 1969–1970 között tagja volt az RSzk Védelmi Tanácsának. 1945–1975 között az RKB KB tagja, 1961–1969 között a KB Titkárságának tagja, 1965–1969 között pedig a KB Állandó Tanácsának volt az elnöke.

Constantinescu, Miron (1917–1974), politikus, történész. 1944 és 1947 között a *Scânteia* főszerkesztője. 1948-tól az RKP (RMP) PB, 1945–1955, illetve 1969–1974 között a KB tagja, 1952–1954-ben a KB titkára volt. A Gheorghiu-Dej-zsel való konfliktusa miatt 1957-ben kizárták a pártból. Ceauşescu ideje alatt rehabilitálták. 1969–1970-ben oktatási miniszter volt, 1972–1974 között pedig a Nagy Nemzetgyűlés elnöke. 1958-ban ő volt a Párttörténeti Intézet igazgatója. 1962–1965 között a Nicolae Iorga Történeti Intézet osztályvezetője volt. 1970–1972-ben a Ştefan Gheorghiu pártakadémia rektora volt. 1972–1974 között az Államtanács alelnöke. A hatvanas évek végén, hetvenes évek elején fontos szerepet töltött be a párt nemzetiségpolitikájának kialakításában.

Csőgör Lajos (1904–2003), fogorvos, egyetemi tanár, szakíró. A két világháború között bekapcsolódott az illegális kommunista mozgalomba. 1945 után az MNSz egyik vezető politikusa volt. 1945–1848 között a Bolyai Tudományegyetem, 1964–1967 között pedig a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet rektora. 1949-ben az MNSz több vezetőjével együtt letartóztatták. 1954-ben elítélték majd, 1956-ban rehabilitálták. 1964-ben kinevezték a marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet rektorának. 1985-től Magyarországon élt.

Demeter János (1908–1988), jogász, egyetemi tanár. 1932-ben szerzett jogtudományi doktori oklevelet Kolozsváron. A két világháború közötti időszakban kapcsolatba került az illegalista kommunista mozgalommal. 1945-ben Kolozsvár alpolgármestere volt és az MNSz-ben is fontos tisztséget töltött be. 1948-ban hazaárulás vádjával letartóztatták és börtönbe zárták, ahonnan 1955-ben szabadult ki. Pályafutását a kolozsvári egyetem tanáraként fejezte be. 1969 és 1976 között az MNDT kolozsvári szervezetének volt az alelnöke.

Domokos Géza (1928–2007), író, szerkesztő, politikus. Egyetemi tanulmányait Kolozsváron végezte, majd a Szovjetunióban folytatta. Pályafutását újságíróként, riporterként kezdte, 1957–1961 között az *Ifjúmunkás* főszerkesztője volt. 1969-től 1990-ig a Kriterion Könyvkiadó igazgatója volt. 1969–1984 között póttagja volt az RKP Központi Bizottságának. 1989 decemberében beválasztották Nemzeti Megmentési Front vezetőségébe. Az RMDSz egyik alapító tagja, 1990–1993 között pedig a szervezet elnöke.

Drăghici, Alexandru (1913–1993), politikus. Az eredetileg géplakatos Drăghici 1934-től volt tagja a kommunista pártnak, ahol fényes karriert futott be. A különböző bukaresti pártszervezetekben betöltött funkciók után hosszú időn keresztül ő volt a Securitate első számú vezetője (1953–1957) majd volt belügyminiszter (1957–1965) és a Minisztertanács alelnöke is (1961–1965, 1967–1968). Politikai karrierje 1968-ban hanyatlott le, amikor Nicolae Ceauşescu más, Dejhez közel álló politikusokkal együtt kiszorította a legfelsőbb pártvezetésből.

Fazekas János (1926–2004), politikus. A Székelykeresztúr melletti Andrásfalván nevelkedett. 1945-ben lépett be az RKP-ba. Kezdetben KISz vonalon tevékenykedett, aztán Bukarestben folytatta pályafutását. 1954 és 1984 között tagja volt az RKP KB-nak. KB Végrehajtó Bizottságának volt pót- majd rendes tagja. A hatvanas évek elején (1961–1965) élelmiszer-ipari miniszter volt majd Minisztertanács alelnöke. 1975 és 1980 között tagja volt a kormány Végrehajtó Bizottságának. Politikai tevékenysége mellett intenzíven foglakoztatta a kisebbségi kérdés rendezése is. A nyolcvanas évek közepétől háttérbe szorult.

Fodor Sándor (1927–) író. Kolozsváron végzett román-német szakon. Pályafutását tanárként kezdte aztán az Irodalmi Könyvkiadó kolozsvári szerkesztője majd a *Napsugár* gyereklap belső munkatársa volt.

Gálfalvi Zsolt (1933–), irodalomkritikus, szerkesztő. A kolozsvári Bolyai Egyetemen végzett magyar nyelv és irodalom szakon. 1951–1955 között az *Utunk* rovatvezetője volt, majd 1956–1969 között az *Igaz Szó* munkatársa, később főszerkesztő-helyettese. 1967–1969 között a marosvásárhelyi Állami Színház igazgatója. 1971-től 1975-ig a Művelődésügyi Minisztérium főosztályvezetője. 1975 és 1990 között *A Hét* munkatársa volt.

Gáll Ernő (1917–2000), szociológus, filozófus, szerkesztő. A kolozsvári egyetemen tanult jogot, majd filozófiát. 1949–1984 között a kolozsvári Bolyai Egyetemen, majd a BBTE-en filozófiát tanított. 1952 és 1957 között a Bolyai Egyetem rektorhelyettese. Az *Igazság* az *Utunk* és hosszú időn keresztül (1957–1984) a *Korunk* főszerkesztője.

Gere Mihály (1919–1997), politikus. Az eredetileg kőműves Gere 1944-ben lépett be az RKP-ba. Kezdetben a temesvári pártszerveknél töltött be vezető állást, majd Bukarestben folytatta pályafutását. A hatvanas évek elején a MMAT néptanácsi elnöke. 1965 és 1989 között tagja volt a KB-nak. A párt Szervezeti Osztályának volt alelnöke, majd propagandatitkár Sztálin (Brassó) tartományban. A hatvanas évek elején a KB propagandáért felelős osztályának, majd az Államtanácsnak volt alelnöke. 1979 és 1984 között ő volt a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának elnöke.

Gheorghe Gheorghiu-Dej (1901–1965), politikus. Vasúti munkásként kapcsolódott be az illegális kommunista mozgalomba a két világháború között. 1945–1948 között az RKP, majd 1954-ig az RMP főtitkára, 1954–1955 között titkára, 1955–1965 között pedig első titkára. 1947–1962 között a Groza-kormány első miniszterelnök-helyettese. 1952–1955 között Románia miniszterelnöke, majd 1961-től haláláig az Államtanács elnöke volt.

Gheorghe Maurer, Ion (1902–2000), politikus. Az illegalisták többségétől eltérően Maurer felsőfokú végzettséggel rendelkezett. A craiovai katonai középiskola után Bukarestben tanult jogot. A két világháború közötti időszakban több erdélyi településen dolgozott jogászként. 1937-től volt tagja a pártnak, amelyben 1945 után több vezető funkciót is betöltött. Az 1945 és 1974 közötti időszakban, egy rövid megszakítással tagja volta az RKP (RMP) KB-nak. 1965 és 1974 között tagja volt a KB Állandó Elnökségének is. A pártfunkciók mellett egy ideig (1957–1958) volt külügyminiszter, a Nagy Nemzetgyűlés (1958–1961), majd a Minisztertanács elnöke (1961–1974).

Groza, Petru (1884–1958), ügyvéd, politikus. 1933-ban megalapította az Ekésfrontot, amely az illegális kommunista párttal került kapcsolatba és később szövetségbe. 1945 márciusától 1952-ig miniszterelnök volt. 1952-től az Elnöki Tanács elnöke. A köztudatban a magyar ügyek pártolójaként emlegették sokáig.

Hajdu Győző (1929–) író, szerkesztő, politikus. Tanulmányait a marosvásárhelyi Református Kollégiumban végezte, majd a Bolyai Tudományegyetemen végzett irodalom szakon. 1953-tól a Marosvásárhelyen induló *Igaz Szó* főszerkesztője. Jelentős politikai szerepet is vállalt: tagja volt a Magyar Autonóm Tartomány, majd később Maros megye pártbizottságának; a tartományi (később Maros megye) pártbizottságnak; 1968-tól a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának, valamint 1984 és 1989 között a Központi Bizottság póttagja volt.

Iliescu, Ion (1930–), mérnök, politikus. Felsőfokú tanulmányait a bukaresti Politechnikai Intézetben és a moszkvai Energetikai Intézetben folytatta. 1944-től bekapcsolódott az RKP ifjúsági mozgalmába. 1953-tól párttag. 1965–1969 között az RKP KB póttagja, majd 1969 és 1984 között az RKP KB tagja. A párt ifjúsági és központi szerveiben töltött be fontos tisztségeket. 1962–1965 között az RMP Propaganda és Agitációs Osztályának volt a vezetője, majd a KISz KB első titkára volt 1971-ig. 1971 és 1974 között Temes megye első titkára és az Államtanács helyettes tagja. 1974–1979 között Iaşi megye első titkára volt és az Államtanács tagja. A nyolcvanas évek

közepétől kegyvesztetté vált, a Technikai Kiadót vezette. Az 1989-es romániai rendszerváltás kiemelkedő szereplője, két mandátumon keresztül volt Románia választott elnöke.

Jordáky Lajos (1913–1974), publicista, szociológus, történész. Kolozsváron tanult a Református Kollégiumban. 1932-ben lépett be a munkásmozgalomba, tagja lett a Szociáldemokrata Pártnak. 1945 után több fontos tisztséget is betöltött: a Szakszervezeti Tanács főtitkára, egyetemi tanár, a Kolozsvári Magyar Színház irodalmi titkára. 1952-ben koncepciós perben elítélték és börtönbe zárták, ahonnan 1955-ben szabadult ki. 1957-től a Román Akadémia kolozsvári fiókja történettudományi intézetének kutatója volt.

Kántor Lajos (1937–) szerkesztő, író, irodalomtörténész. Kolozsváron a Bolyai Tudományegyetemen végzett magyar nyelv és irodalom szakon. 1959-től a *Korunk* irodalmi szerkesztője volt. 1989–1990 között az RMDSZ Kolozs megye szervezetének az elnöke.

Kányádi Sándor (1929–), költő, műfordító, szerkesztő. Kolozsváron szerzett oklevelet magyar nyelv és irodalom szakon. Több magyar nyelvű folyóirat munkatársaként is dolgozott: *Irodalmi Almanach*, *Utunk*, *Dolgozó Nő*, *Napsugár*. Tagja volt a Román Írószövetségnek, amelyből 1987-ben kilépett.

Király Károly (1930–), politikus. 1948-ban 6 hónapig a Szálva Visó-i vasútépítkezéseknél dolgozott. 1949-ben KISz aktivista volt a Duna-Fekete-tenger csatornánál. 1952-ben a békási vízi erőműnél KISz titkár, majd Buhuş rajoni első titkár. 1955-ben Bákó tartományi titkár. Különböző ifjúsági és pártfőiskolákon szerezett diplomákat, majd 1956–1957-ben komszomol iskolába járt Moszkvában. 1963-ban elvégezte a Ştefan Gheorghiu pártakadémiát. 1970-ben közgazdaságból diplomázott Bukarestben, majd 1971-ben akadémiai levelező tagságot nyert a Társadalmi és Politikai Akadémián. 1957–1958-ban KB instruktor Suceava, Galaţi, Nagyvárad, Ilfov és Ploieşti tartományokban. 1958 és 1965 között a Magyar Autonóm Tartomány, majd a Maros Magyar Autonóm Tartomány IMSz titkára. 1965 és 1968 között Gyergyó rajoni párttitkár. 1968 és 1972 között Kovászna megyei első titkár. 1968-tól az akkor megalakult Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsának volt az alelnöke. 1969 és 1974 között tagja volt a RKP KB-nak. 1972-ben lemondott az első titkári funkcióról, 1978-tól több tiltakozó levelet írt, bírálva az akkori pártvezetést. 1989 decemberében beválasztották a Nemzeti Megmentési Front vezetőségébe.

Kovács György (1911–1990), író, publicista. Tanulmányait Kolozsváron kezdte, de anyagi nehézségek miatt abbahagyta. Több kolozsvári újsághoz is bedolgozott. 1937-ben részt vett a Marosvásárhelyi Találkozón. 1945 után több tisztséget is betöltött az RKP különböző szervezeteiben: tartományi és megyei pártbizottsági tag, valamint 1955–1974 között tagja volt az RKP KB-nak is. Pályafutása során mindvégig mereven követte a párt által kijelölt irányelveket.

Luka László (1898–1963), politikus. A két világháború közötti időszakban bekapcsolódott az illegalista kommunista mozgalomba. 1940-től Moszkvában dolgozott, ahonnan 1944-ben tért vissza. Az RKP-n belül a magyar ügyek referense volt. 1948–1952 között pénzügyminiszter. 1945–1952 között tagja volt az RKP KB-nak, majd az RMP KV PB-nek. 1952-ben koholt vádak alapján letartóztatták, 1954-ben életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1963-ban halt meg a nagyenyedi börtönben.

Méliusz József (1909–1995), költő, író, műfordító, publicista. Budapesten, Zürichben és Kolozsváron tanult. Az illegalitás éveiben tagja volt a kommunista pártnak. 1949-ben bebörtönözték, ahonnan 1955-ben szabadult. 1968–1972 között a Romániai Írók Szövetségének alelnöke volt.

Mogyorós Sándor (Alexandru Moghioroş) (1911–1969), politikus. 1945–1968 között az RKP KB, 1948–1965 az RKP PB tagja. Négy elemi- és három szakiskolai osztály elvégzése után 1929-ben belépett az RKP-ba. 1936-ban az Ana Pauker elleni craiovai per egyik vádlottja volt. 9 év és 11 hónap börtönbüntetésre ítélték. 1945 után az RKP központi küldöttje volt több erdélyi régióban. Jelentős szerepet játszott az RKP székelyföldi szervezeteinek kiépítésében. 1948–1954 között tagja volt a Nagy Nemzetgyűlés Elnökségének. 1953–1955 között a Minisztertanács első alelnöke volt. KB és PB tagságával Luka László 1952-es félreállítása után, az ötvenes évek második és a

hatvanas évek első felében gyakorlatilag ő volt az ún. „magyar ügyekért" felelős első számú politikus. Ezt a szerepkört örökölte meg -Ceauşescu hatalomra kerülése - után Fazekas János.

Nagy István (1904-1977), író, publicista. Szegény munkáscsaládban született, korán bekapcsolódott a munkásmozgalomba. 1944 után szerepet vállalt a politikai életben. Volt Nagy nemzetgyűlési képviselő is. 1948-1952 között a Bolyai Tudományegyetem tanára és rektora volt. 1952-ben a párttisztogatások idején felfüggesztették a párttagságát. 1954-ben rehabilitálták.

Niculescu-Mizil, Paul (1923-2008), politikus. A tanári képesítéssel rendelkező Mizil 1945-ben lépett be a pártba. 1955 és 1989 között tagja volt a KB-nak és több fontos állami tisztséget is betöltött. Az ötvenes évek elején a Ştefan Ghcorghiu pártakadémián tanított. 1956 és 1968 között az RKP KB Agitáció és Propaganda Osztályának volt a vezetője. 1972-1981 között miniszterelnök-helyettes, 1978-tól pedig pénzügyminiszter volt. 1981-1989 között a Fogyasztási Szövetkezetek Központi Szövetségének volt az elnöke.

Pană, Gheorghe (1927-) politikus. 1947-ben lépett be a pártba. A negyvenes évek második és az ötvenes évek első felében az RKP KB instruktora volt. 1964 és 1968 között a Propaganda és Agitáció Osztály helyettes vezetője volt. 1966-1968 között Brassó tartomány első titkára. 1969-1986 között az Államtanács tagja. 1977-1979 között munkaügyi miniszter volt, 1980-ban pedig Bukarest polgármestere. 1985-1986-ban élelmezésügyi miniszter. 1969-1989 között tagja volt az RKP KB-nak, 1969 -1974-ben a KB VB-nek, majd 1974-1989 között az RKP PB tagja volt.

Pataki Imre (1932-), közgazdász, politikus. Elemi iskolai tanulmányait a szülőfalujában végezte, majd a csíkszeredai Katolikus Gimnáziumban folytatta. Közgazdászként aktív szerepet játszott az 1968-as közigazgatási reform helyi vonatkozásainak kidolgozásában. Tagja volt annak a csíkszeredai küldöttségnek, amely 1968 februárjában személyesen találkozott Nicolae Ceauşescuval. 1968 után több gazdasági vállalat élén végzett szervező, vezető munkát. Volt Hargita megyei tervigazgató, majd megyei néptanácsi alelnök. 1989-ben megválasztották a Nemzeti Megmentési Front Hargita megyei szervezetének elnökévé.

Patilineţ, Vasile (1923-1986), politikus. 1940-ben lépett be a kommunista pártba, ahol kezdetben KISz vonalon tevékenykedett. 1945-ben a Fehér megyei pártszervezetnél töltött be vezető tisztséget, majd Arad tartomány pártbizottságának lett az első titkára. 1950-1980 között tagja volt az RKP KB-nak. Pályafutása csúcsán, a hatvanas évek végén és a hetvenes évek elején volt építkezési majd bányászat és kőolajügyi miniszter is. Politikusi karrierjét Románia törökországi nagykövetéként fejezte be.

Pauker, Ana (1893-1960), politikus. A két világháború között bekapcsolódott az illegális kommunista mozgalomba. 1922-ben letartóztatták. A Komintern megbízásából Svájcban, majd Franciaországban dolgozott. 1935-ben újra letartóztatták Romániában, majd 1941-ben átadták a Szovjetuniónak. 1944-ben tért vissza Romániába, az RKP titkára lett, majd 1947-1952 között külügyminiszter volt. 1952-ben kikerült a pártvezetésből.

Péterfi István (1906-1978), egyetemi tanár, közéleti személyiség. A kolozsvári egyetemen szerzett oklevelet a Természettudományi Karon. 1959-ben belépett a pártba. 1968-tól kinevezték a MNDT elnökévé és a SzEF alelnökévé. Volt Nagy nemzetgyűlési képviselő (1965-1978), az RKP KB póttagja (1969-1972), majd a KB tagja (1972-1978).

Plesiţă, Nicolae (1929-2009), belügyi tábornok. Curtea de Argeş-en született, foglalkozását tekintve szakképzetlen munkás. Pályafutását az Argeş megyei ifjúsági pártszervezeteknél kezdte, onnan került a Belügyminisztérium kötelékébe. 1960-ban a Piteşti Tartományi Igazgatóság aligazgatója volt. 1962-1967 között a Securitate Kolozs Tartományi Igazgatóságának volt a vezetője. Később az I. Ügyosztály vezetője lett, amely egyben megfelelt a belügyminiszteri helyettesi tisztségnek is. Pályafutása végén a Külügyi Információk Központjában dolgozott. 1990-ben nyugdíjazták.

Popescu, Dumitru (1928-), politikus. 1965-1968 között a *Scânteia* főszerkesztője volt, majd 1968-1971 között a KB titkára. 1971-1976 között a Szocialista Nevelés és Kultúra Tanácsának

elnöke. Tagja volt a SzEF vezetőségének és 1977-ig ő vezette a sajtóért és a nyomtatott kiadványokért felelős bizottságot. 1981–1989 között a Ştefan Gheorghiu Pártakadémia rektora volt.

Răutu, Leonte (1910–1993), politikus. Matematika szakot végzett, 1931-ben lépett be a pártba. Illegalista tevékenysége miatt több évet töltött a hírhedt doftanai és jilavai börtönökben. 1945 után a *Scânteia* szerkesztője volt. 1948 és 1981 között több magas pártfunkciót töltött be: a KB és a PB póttagja, a KB Végrehajtó Bizottságának tagja. 1948 és 1956 között ő vezette a Propaganda és Agitáció Osztályt majd az RMP Propagandáért és Kultúráért felelős Igazgatóságát. 1965-től KB titkár volt. Egy időben ő felelt az RKP KB részéről a Külkereskedelmi Minisztériumért is. 1972–1981-ben a Ştefan Gheorghiu pártakadémia rektora volt.

Roman, Valter (1913–1983) mérnök, politikus. 1931-től volt tagja a pártnak és a két világháború közötti illegalista tevékenysége meghatározó volt az RKP életében. A Francia Kommunista Párt tagjaként részt vett a spanyol polgárháborúban is. 1945 után különböző párt- és állami tisztséget töltött be. A párt egyik meghatározó ideológusának is számító Roman 1965 és 1983 között tagja volt a KB-nak. A negyvenes években a Propaganda Osztályt irányította, majd a *Scânteia* szerkesztőbizottsági tagja volt. Volt távközlési miniszter, a Politikai Kiadó igazgatója is.

Stoica, Gheorghe (1900–1976), politikus. Több vezető funkciót is betöltött a különböző pártszervekben. Volt a bukaresti pártszervezet első titkára, németországi nagykövet, az Adminisztratív Osztály vezetője, majd az önkormányzatokért és az állami adminisztrációért felelős osztálynak is volt vezetője.

Stöffel Emerich (1913-) politikus, újságíró. Párttevékenységét már az illegalizmus éveiben elkezdte. Az ötvenes években a Külügyminisztériumban dolgozott. 1965–1974 között az RKP KB tagja volt majd 1974–1979 között a Központi Revíziós Bizottság tagja.

Sütő András (1927–2006) író, újságíró. Írói és közéleti pályafutását fiatalon kezdte. Több lapnál is dolgozott, mint munkatárs vagy főszerkesztő: *Falvak Dolgozó Népe*, *Új Élet*, *Igaz Szó*. Írói munkássága mellett politikai tisztségeket is betöltött. Volt a Nagy Nemzetgyűlés képviselője, tartományi és megyei pártbizottsági tag, valamint az RKP KB póttagja. Közéleti szerepvállalása folytán a hetvenes évek végéig fontos összekötő szerepet töltött be a székelyföldi magyar közösség és a párt központi szervei között. Számos, a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos bizottságnak volt tagja és e kérdésben fontos tanácskozások aktív résztvevője.

Szabó Gyula (1930–2005) író. Tanulmányait Kolozsváron végezte magyar szakon. 1957-től az *Utunk* prózarovatának szerkesztője volt.

Szász János (1927–2007) író, költő, újságíró. Kolozsváron a Bolyai Tudományegyetem Bölcsészkarán tanult. 1948–1957 között az *Utunk* helyettes főszerkesztője volt, 1957 és 1968 között pedig az *Előre* rovatvezetője, riportere volt. Az erdélyi magyar kulturális életben betöltött szerepe tovább nőtt, amikor 1968-ban a Román Írószövetség titkárává választották.

Szilágyi Dezső (1928-) újságíró 1948–1956 között a *Dolgozó Nép*, majd 1957–1989 között az *Előre* főszerkesztője volt.

Takács Lajos (1908–1982) jogász, politikus, tanár. 1945-ben lépett be a pártba. Tanított a Bukaresti Egyetemen, a Bolyai Egyetemen, amelynek 1956–1959 között a rektora is volt. 1961–1975 között tagja volt az Államtanácsnak. Több fontos, a kisebbségi kérdéssel is összefüggő állami funkciót is betöltött.: helyettes államtitkár, a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa bürójának tagja, 1968–1982. 1966–1977 között az RKP KB póttagja volt.

Tănase, Gheorghe (1928–), politikus. Szakiskolai tanulmányai után különböző párttanfolyamokon és pártiskolákban tanult. 1947-ben lépett be a pártba. Különböző gyári pártszervezeteknél töltött be funkciókat, majd 1953-tól Bukarestben folytatta pályafutását. 1957–1965 között a KB területi instruktora volt, majd első számú vezetője. Karrierje Ceauşescu hatalomátvétele után (1965) látványosan emelkedett, 1968–1982 között Vaslui megye első titkára volt, majd ugyanezt a tisztséget töltötte be Ialomiţa és Bákó megyékben.

Trofin, Virgil (1926–1984), politikus. 1945-ben lépett be a pártba. 1965 –1971 között a KISz KB titkára, 1969–1974 között pedig tagja volt az RSzK Védelmi Tanácsának is. 1972–1974 között a Minisztertanács alelnöke és belkereskedelmi miniszter. 1974–1977 között Brassó megye első titkára volt, majd 1977–1978 között erdőgazdálkodási miniszter. 1965–1971 között a KB titkára volt, 1969–1974 között a KB VB tagja, majd 1974–1984 között a KV PVB tagja.

Vereş, Nicolae (1924–1988), politikus. 1946-ban lépett be az RKP-ba. Vidéki szervezetekben (Brassó, Dicsőszentmárton) töltött be különböző funkciókat. 1965–1968 között a MMAT, 1968–1973 és 1978–1984 között pedig Maros megye pártbizottságának első titkára. Volt nagykövet Líbiában és Magyarországon. 1965–1984 között tagja volt az RKP KB-nak.

Vlad, Constantin (1926–) politikus. 1947-ben lépett be a pártba. 1958–1962 között a Ştefan Gheorghiu pártakadémia Filozófia Tanszékének helyettes vezetője, majd vezetője volt. 1966–1971 között a KB Propaganda és Agitáció Osztályának helyettes vezetője volt.

Voicu, Ştefan (1906–1992) újságíró, politikus. A kereskedelmi főiskolát, majd a Ştefan Gheorghiu Pártegyetemet elvégző Voicu 1923-tól volt tagja az RKP-nak. A bukaresti KISz aktivistája volt, a két világháború között többször letartóztatták. 1933-ban az RKP moldovai regionális szervezetének volt az első titkára. 1960–1984 között tagja volt a KB-nak. 1946-ban a párt országos napilapjának, a *Scânteianak* volt a főszerkesztője, majd az *Era socialistă* lapnak. A Politikai és Társadalomtudományi Akadémia alelnöke is volt.

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

AEÁ - Amerikai Egyesült Államok
ÁE - Állandó Elnökség
ÁG - Állami Gazdaság
ANIC - Arhivele Naţionale Istorice Centrale
IMSz - Ifjúmunkás Szövetség
KB - Központi Bizottság
KGST - Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa
KISz - Kommunista Ifjak Szövetsége
MAT - Magyar Autonóm Tartomány
MMAT - Maros Magyar Autonóm Tartomány
MNDT - Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa
MOL - Magyar Országos Levéltár
MTSz - Mezőgazdasági Termelőszövetkezet
NNDT - Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa
NDK - Német Demokratikus Köztársaság
NSzK - Német Szövetségi Köztársaság
PB - Politikai Büró
PTSzL - Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár
RKP - Román Kommunista Párt
RMP - Román Munkáspárt
SzEF - Szocialista Egység Frontja (Szocialista Egységfront)
VB - Végrehajtó Bizottság
UCECOM - Uniunea Naţională a Cooperaţiei Meşteşugăreşti (Kézművesek Szövetkezeteinek Országos Szövetsége)
CENTROCOOP - Uniunea Naţională a Cooperaţiei de Consum (A Fogyasztói Szövetkezetek Országos Szövetsége)
UNCAP - Uniunea Naţională a Producătorilor Agricoli (Mezőgazdasági Termelők Országos Szövetsége)
UGSR - Uniunea Generală a Sindicatelor din România (Szakszervezetek Országos Szövetsége).

SZEMÉLYNÉVMUTATÓ

A

Aczél György: 217
Adlef, Ingeborg: 491
Ady Endre: 59, 250, 335, 342, 391, 467
Ágoston Vilmos: 78, 91
Agricola, Lidia: 231
Albert Antal: 233
Albert Dávid: 233
Albert Ernő: 233
Albert Ferenc: 234, 446, 449
Albert Sándor: 232
Anderko Viktor: 490
András János: 231
Andrási M.: 492,
Andreescu, Andrea: 13, 20, 46, 153, 537
Angi Csaba: 521
Antal Imre: 341
Antalffy Endre: 67, 459
Apáczai Csere János: 60, 311, 435
Apáthy Géza: 91
Apostol, Gheorghe: 34, 50, 64
Aranka György: 60, 435
Arghezi, Tudor: 57, 138, 336, 391, 436
Asztalos István: 248
Augustin, Maior: 180
Avram, Iancu: 165, 188, 192, 286

B

Bădină, Octavian: 132, 133
Bălan, Ştefan: 145, 148, 150, 543
Balas Egon: 537
Bălcescu, Nicolae: 130, 331, 338, 362, 477
Bálint Gyula: 295
Bálint Szalvátor: 521
Bálint Tibor: 181, 345
Bálint Tivadar: 524
Balla István: 512
Balogh Edgár: 55, 56, 63, 77, 78, 82, 91, 223, 226, 232, 242, 243, 251, 254, 341, 357, 481, 491, 530, 531, 543
Balogh Sándor: 414
Banc, Iosif: 35, 64, 70, 74, 160, 165, 167, 429, 470, 471
Bányai Éva: 46, 55, 68, 439
Bányai László: 29, 30, 54, 74, 130, 231, 539
Barabás Miklós: 450
Barbu, Eugen: 56, 57
Bárdi Nándor: 13, 17, 18, 19, 334, 58, 75, 76, 81, 537, 538, 539, 540, 541
Bârlădeanu, Alexandru: 25, 50, 538, 543
Bartalis Ferenc: 60, 435
Bartalis János: 214
Bartók Béla: 59, 342, 467
Bartos Mihály: 73
Basta: 355
Bățaga, Tiberiu: 535, 536
Batez: 247
Báthory Anna: 56
Becze Antal: 233
Beke György: 231, 439
Békefi László: 491
Béky Zoltán: 511, 512
Bem tábornok: 248
Bene József: 57, 232
Benedek Béla: 315
Benedek Elek: 59, 60, 342, 365, 435, 467
Benedek Fidél: 521, 524
Benedek Géza: 39
Bengescu, Hortenzia Papadat: 57
Benkő János: 313, 535
Benkő Lajos: 519
Benkő Samu: 345, 530
Benkő Zoltán: 197
Berde Mária: 192
Berde Zoltán: 40
Berg: 56
Bergel, Hans: 540
Berghianu, Maxim: 64, 380
Berlescu, Dumitru: 327
Bernát Andor 192
Birău, Mircea: 471
Biró A. Zoltán: 13, 61, 539
Birtok Ferenc: 171, 524
Bisztrai Mária: 412, 414
Bitay Ödön: 61, 537

Blaga, Lucian: 57
Blajovici, Petre: 64, 380, 384
Bod Péter: 60, 435
Bodnăraş, Emil: 31, 50, 183, 184, 543
Bodó Julianna: 13, 61, 539
Bodor Ádám: 345
Bodor Pál: 46, 55, 68, 78, 80, 231, 247, 345, 413, 414, 509, 510, 543
Boeru, Grigore: 285
Boga Kálmán: 438
Bogdán Emil: 519
Bogza, Geo: 56
Boia, Lucian: 23, 538
Bolyai Farkas: 62, 512
Bolyai János: 60, 187, 192, 413, 435, 488
Borghida: 248
Borilă, Petre: 64
Borisz, Stefanov: 24, 112
Boros Fortunat: 521
Boros László: 489
Boros Márton: 491
Boros Mihály: 341
Boros Román Lajos: 232
Borş, Rozalia: 314
Boscolov: 247
Botez, Demostene: 56
Bottoni, Stefano: 14, 19, 20, 56, 58, 60, 75, 76, 81, 82, 223, 354, 539, 541
Bölöni Farkas Sándor: 59, 60, 311, 342, 435, 451
Bözödi György: 56, 223, 254, 438
Bránis László: 31, 51, 73, 75, 183, 208, 282, 543
Brătescu, Nicolae: 324
Bréda Ferenc: 91, 484, 485, 486, 487, 488, 489
Brezsnyev: 26, 149, 485, 486
Buda, Ironim: 313
Bujoreanu, Viorel: 171
Butca, Petre: 295

C

Caius, Iacob: 327
Călinescu, George: 57, 458
Câmpeanu, Pavel: 25, 538
Caraion, Ion: 57
Cătănuş, Ana-Maria: 65, 378, 539
Cătănuş, Dan: 20, 21, 539
Ceauşescu, Elena: 239, 544
Ceauşescu, Nicolae: 14, 25, 31, 32, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 57, 58, 61, 64, 68, 69, 72, 81, 86, 92, 93, 95, 114, 140, 142, 148, 150, 155, 159, 161, 163, 165, 167, 183, 185, 187, 188, 194, 201, 203, 204, 205, 206, 207, 209, 210, 211, 212, 213, 220, 221, 235, 262, 269, 270, 271, 273, 277, 278, 279, 299, 301, 305, 307, 308, 310, 317, 323, 324, 326, 331, 341, 347, 351, 355, 363, 371, 376, 377, 378, 379, 381, 383, 384, 390, 392, 394, 397, 410, 412, 421, 422, 426, 427, 429, 431, 432, 434, 437, 457, 458, 461, 463, 466, 475, 477, 512, 525, 538, 540, 544, 547, 572, 573
Chereches, Tiberiu: 296
Chiorean, Ioan: 519
Chiper, Ioan: 22, 112, 540, 541
Chişinevschi, Iosif : 86
Chivu, Stoica: 25, 35, 36, 50, 64, 544
Cioran, Emil: 99
Ciugudan, Cornel: 438
Cloşca: 338
Codrus, Petru: 520
Comşa, Maria: 369
Conor Walker: 26, 539
Conovici, Mariana: 25, 540
Constantin, Vlad: 132, 136
Constantinescu, G. G.: 180
Constantinescu, Ion: 295
Constantinescu, Miron: 47, 341, 368, 369, 413, 418, 544
Constantiniu, Florin: 65, 319
Costin, Miron: 138
Cozma, Ioan: 280, 281, 282, 400
Crişan: 338
Crivăţ, Constantin: 24
Croitoru, Camil: 297
Cubleşan, Constantin: 57
Cuza, Alexandru Ioan: 167, 439
Czakó Zsigmond: 59, 342
Czerják Mózes: 176
Czikó Árpád: 39
Czine Mihály: 214
Cs. Szabó László: 527
Csáki Miklós: 315
Csehi Gyula: 46, 56, 232, 245, 254
Cseke Gábor: 231, 249
Csényi László: 512
Cseresznyési Gyula: 491
Csíki András: 233

Csiszér Zoltán: 438
Csorba András: 66, 458
Csőgör Lajos: 32, 56, 82, 152, 223, 234, 254, 438, 544
Csunkuly József: 315

D

Daicoviciu, Constantin: 131
Dali Sándor: 233
Danciu, Mihai: 295
Dános Miklós: 55
Daróczi Ferenc: 534
Darvas József: 60, 215, 216, 217
Dávid Ferenc: 448
Dávid György: 171
Dávid Gyula: 56
Dávid László: 61, 523, 539
David, Nicolae: 327
Deák Sándor: 508
Deletant, Dennis: 13, 22, 25, 65, 96, 122, 537
Deme Károlyné: 512
Demeter János: 46, 54, 62, 63, 64, 82, 89, 91, 226, 232, 242, 244, 253, 314, 347, 544
Demeter Sándor: 524
Demény Lajos: 69, 362, 530
Demján Vilmos: 233
Deng Xiaoping: 26
Diaconescu, Constantin: 284
Dimitrov, Georgij: 24, 112
Dobos Antal: 490, 492
Dobozi Imre: 216, 217
Dobre, Florica: 25, 74, 83, 479, 537
Dóczy Pál: 438
Dohi László: 492
Domokos Géza: 46, 55, 56, 57, 63, 66, 73, 76, 77, 78, 91, 92, 231, 238, 245, 253, 341, 360, 418, 530, 531, 533, 538, 544
Dovleciu, Gheorghe: 297
Dózsa György: 59, 60, 192, 338, 342, 363, 435, 447, 449, 450, 452, 465
Drăgan, Marin: 133
Drăghiceanu, Constantin: 327
Drăghici, Alexandru: 24, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 64, 85, 111, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 183, 221, 223, 241, 242, 319, 320, 544
Dragoş, Ioan: 436
Dukász Anna: 51, 54, 233, 341
Dumitrescu, Geo: 57
Dumitrescu, Laura: 45, 538
Dumitru, Andrei: 288
Dungaciu, Dan: 99
Duva Mihai: 519

E

E. Fehér Pál: 214
Écsi János: 521
Écsy László: 524
Egry Sándor: 54
Elefterie, Mândruț: 284
Elekes Ferenc: 528
Eminescu, Mihai: 165, 188, 336, 345, 391, 436
Engels, Friedrich: 192, 363, 452
Erdélyi István: 234, 251
Erdős Pál: 233, 247
Erős Blanka: 232
Eszterházi István: 513

F

Fábián Ernő: 39, 41, 54
Fábián Magdolna: 54
Farkas Árpád: 91, 233, 345
Farkas István: 233
Farkas János: 232
Farkas Sándor: 451
Farkas Károly: 171
Fazakas Lajos: 73, 74, 341
Fazekas Imre: 412, 414
Fazekas János: 15, 20, 31, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 51, 58, 60, 63, 68, 69, 73, 74, 81, 165, 183, 202, 213, 220, 224, 248, 273, 301, 303, 304, 305, 308, 310, 311, 331, 335, 340, 341, 362, 363, 383, 390, 391, 435, 437, 439, 457, 538, 544, 547
Fazekas János: 232, 249
Fedinec Csilla: 19, 75, 538, 540, 541
Fehér Mihály: 300
Ferencz Ervin: 521
Ferencz József: 339
Fischer, Mary Ellen: 554
Fixler Sándor: 248
Floca, Octavian: 288
Florián Tibor: 514
Florica, Ion: 295
Fodor Anghelus: 525, 526
Fodor Géza: 54
Fodor László: 521
Fodor Pelbárt: 521

Fodor Sándor: 46, 208, 222, 247, 480, 545
Fogarasy István: 328
Ford, Gerald: 512
Fóris István: 24, 112, 159, 161, 319
Földes György: 77, 83, 84, 85, 91, 538
Földes Károly: 491
Földes László: 14, 56, 181, 541
Földes Mária: 181
Franyó Zoltán: 234
Frunză, Victor: 13, 22, 122
Fuchs Simon: 438
Fux Pál: 233
Fülöp András: 174
Fülöp Ildikó: 491
Fülöp Mihály: 539
Fülöp Tamás: 521
Füstös Mária: 213

G

Gaál Gábor: 343, 539
Gábor Áron: 60, 306, 311, 435, 444, 477
Gaciu, Gheorghe: 295
Gagyi József: 13, 19, 43, 58, 71, 183, 538, 539
Gal, Carl: 261
Galalați Fischer, Stephen: 19, 538, 539, 541
Gálfalvi Zsolt: 46, 54, 55, 69, 77, 234, 235, 252, 413, 414, 438, 445, 531, 540, 545
Gálffy Béla: 519
Gáll Ernő: 46, 232, 241, 412, 414, 480, 481
Gáll Éva: 241
Gáll Sándor: 60, 435
Garai Gábor: 215
Gazda László: 59, 540
Gerber József: 494
Gere Mihály: 31, 43, 46, 64, 73, 74, 79, 80, 81, 142, 143, 147, 150, 183, 203, 204, 205, 341, 444, 545
Gergely Mihály: 524
Gergely Sándor: 507
Gheorghe, Mihai: 313
Gheorghe, Ștefan: 368, 369
Gheorghiu, Ștefan: 75, 313, 314, 315, 372, 377
Gheorghiu-Dej, Gheorghe: 10, 20, 25, 73, 81, 86, 291, 339, 484, 537, 538, 539, 545
Gherasim, Emil: 234
Giura, Milică: 282, 313
Giurgiu, Valter: 313
Glück Jenő: 231
Görömbei Kálmán: 490
Grósz Mihály: 508
Groza, Petru: 18, 232, 233, 349, 388, 421, 439, 484, 545
Grozaru, Gheorghe: 25
Gruia, Bazil: 287
Guga, Romulus: 458
Gurzó Anaklé: 521
Gúzner Miklós: 243
Gy. Szabó Béla: 232
Gyöngyösi Gábor: 491
Györffy Gábor: 24, 540
György Anikó: 515
György Árpád: 512
György Hugó: 521
György L. : 525

H

H. Szabó Gyula: 66
Hagiu, Ioan: 299
Hajas Mihály: 231
Hajdu Győző: 39, 46, 57, 68, 76, 77, 80, 81, 234, 235, 242, 438, 521, 540, 545
Hajdú Leander: 521
Hajdu Zoltán: 234
Hamar Márton: 412, 414
Hanak, Harry: 21, 540
Harag György: 547
Hațegan, Ioachim: 314
Hauser, Arnold: 253
Hegedüs: 366
Hegyi István: 171
Helmeczi Döme: 491
Herédi Gusztáv: 55, 540
Hirsch Judith: 438
Horia: 338
Horváth Gyula: 534
Horváth Imre: 57, 233, 243
Horváth István: 214
Horváth János: 197, 494
Horváth Károly: 60, 435
Hruscsov: 21, 23, 111, 112, 480, 486
Hunya Gábor: 58, 69, 540
Huszár Sándor: 55, 76, 77, 78, 91, 232, 533

I

Ietza Péter: 234
Ilarian, Papiu: 188
Iliescu, Cornel: 324

Iliescu, Ion: 25, 28, 30, 121, 123, 124, 126, 132, 134, 136, 140, 288, 442, 443, 538, 545
Ilyés Boldizsár: 507
Illyés Kinga: 529
Incze Gábor: 234
Ion, Antonescu: 111, 332
Ionesco, Eugen: 56
Iorga, Nicolae: 130, 261, 530
Iorgulescu, Florin: 442, 443
Ivanovici, Virgil: 35, 327
Izsák Márton: 221, 234
Izsáki Dezső: 492

J

Jagamas János: 243
Jäger, Stefan: 467
Jakab András: 43, 298
Jakab Elek: 59, 342
Jakab Gábor: 170
Jakab L.: 485, 489
Jakab Mária: 66
Jakab Sándor: 74
Jakó Zsigmond: 232
Jancsó Elemér: 46, 232, 243, 252
Jánki Mária: 492
Jánky László: 489
János Pál: 43, 44, 208, 212, 213, 233, 452
Jánosházy György: 237, 438
Jebeleanu, Eugen: 56
Jianu, Ioan: 508
Jodal Gábor: 233
Jordáky Lajos: 46, 56, 82, 232, 249, 254, 546
Jorgensen, Hans Ronald: 427
Józsa Béla: 60, 192, 435
József Attila: 335, 460, 463
Jurcone, Petru: 487

K

Kacsó Sándor: 232
Kádár András: 315
Kádár János: 83, 84, 91, 149, 481, 485, 486, 540
Kafka Margit: 59, 342
Kájoni János: 209
Kállai Gyula: 83
Kálmán Gyula: 59
Kántor Lajos: 46, 77, 78, 233, 250, 509, 540, 546
Kányádi Sándor: 46, 232, 248, 345, 365, 366, 445, 546
Karikás Péter: 71, 531
Katona Dani: 491
Katona Szabó István: 438
Kazinczi Jenő: 414
Kedves Ignácz: 316
Kedves Sándor: 210, 211, 213
Kelemen Attila: 438
Kemény Zsigmond: 141
Keresztes Kálmán: 341
Keresztessy Mihály: 512
Keszeg János: 197
Keszi Harmath Sándor: 56
Kincses Elemér: 66
King, Robert R.: 538
Király Károly: 39, 41, 51, 54, 59, 63, 69, 70, 73, 74, 75, 79, 80, 81, 91, 99, 270, 315, 317, 318, 341, 345, 444, 445, 450, 538, 546
Király László: 91, 345
Kis Jenő: 520
Kis Mihály: 296
Kiss Bartolomeo: 493
Kiss József: 491
Kiss László: 492
Klapka György: 448
Kocsik József: 463
Kolcza János: 297
Kolozsvári Piroska: 231
Komensky, Jan Amos: 358
Komzsik István: 535
Konyev, Iván Sztyepanovics: 111
Koppándi Sándor: 41, 73, 80, 81
Kós Károly: 232, 509
Kósa László: 218
Kossuth Lajos: 165, 479
Kótay Pál: 438
Kovách Géza: 231
Kovács András: 39, 232, 537
Kovács B. Mihály: 54
Kovács Ferenc: 234, 491
Kovács György: 57, 73, 234, 235, 243, 281, 313, 546
Kovács Kiss Gyöngy: 27, 58, 540
Kovács Péter: 492
Kovács Sándor: 515, 516, 517, 518
Kovács Zoltán: 54, 232, 315
Kozma Béla: 234

Kőmíves Balázs: 491
Kőműves János: 175, 177, 282, 283
König József: 313
Kőrösi Csoma Sándor: 59, 60, 245, 277, 342, 435
Köteles Sámuel: 59, 342
Kraft, Mişu: 187
Kriza János: 311, 435
Kurkó Gyárfás: 56, 82, 223, 254

L

Lakatos Ferenc: 314, 471
Lakó Elemér: 56, 242
Lamoth, Peter: 449
Láng Gusztáv: 233
Lanţoş, Vasilică: 471
Lapahos Ferenc: 234
László Márton: 60, 538
Lászlóffy Aladár: 78, 232, 345, 528
Lazányi Endre: 243
Lăzărescu, Dumitru: 288
Lázok Klára: 24, 86, 540
Lenau, Nikolaus: 449, 467
Lenin: 104, 106, 107, 108, 110, 112, 122, 123, 124, 127, 365, 391, 458
Lestyán Ferenc: 172
Létay Lajos: 57, 73, 78, 224, 232
Levente Mihály: 73, 74
Lewy, Robert: 20, 538
Lohinszki Lóránd: 529
Lőrincz József: 76, 524
Lőrincz László: 414
Löte Lajos: 512
Löte Pál: 512
Luka László: 18, 20, 21, 73, 74, 79, 546
Lukács László: 233
Lupşa, Victor: 498
Lupu, Petre: 64
Lupu, Vasile: 209

M

Macavei, Eugen: 183, 184
Macovei, Pompiliu: 60
Mag Péter: 234
Magda, Nicolae: 453, 454
Magyari Lajos: 233
Maior, Petru: 192
Major Tibor: 513
Majtényi Erik: 231
Makkfalvi Gábor: 84, 221, 540
Maliţa, Mircea: 366
Mânăstire, Liviu: 327
Manea, Mănescu: 341
Manev: 324
Maniu, Adrian: 57
Márk Vince: 524
Markó Imre: 491
Maros Tibor: 54, 243, 314
Márton Áron: 89, 170, 171, 486
Márton Gyula: 232, 509
Márton Julianna: 54
Marton Péter: 233
Marx: 362, 479
Matei, Constantin: 324
Máthé János: 60
Máthé József : 446, 454, 455
Maurer, Ion Gheorghe: 22, 25, 35, 43, 45, 52, 59, 68, 98, 205, 210, 211, 212, 213, 220, 341, 445, 525, 538, 545
May, Rudolf: 449
May, Stephen: 513
Mehedinţi, Simion: 130
Méliusz József: 54, 56, 82, 223, 231, 242, 247, 254, 341, 345, 546
Mészáros Elek: 491
Mészáros József: 491
Mészáros Ödön: 491
Mezei Tibor: 172
Retegan, Mihai: 50, 538
Mihai Viteazul: 209, 338, 355, 363
Mihály János: 534
Mihály király: 332
Mikes Kelemen: 60, 311, 435
Miklós János: 519
Mikó Imre: 60, 435, 530, 531
Mikszáth Kálmán: 335
Militaru, Aldea: 35
Militiade, Alaman: 295
Millitz, Adalbert: 446, 455
Moga, Vasile: 315
Moghioroş, Alexandru (Mogyorós Sándor): 62, 546
Mogoşiu, Marcel: 281, 313
Mohl Mária: 493
Moise, Constantin: 509, 510
Moldovan, Remus: 519
Molnár Imre: 525

Moraru, Gavril: 296
Móricz Zsigmond: 335
Moszkovics Móric: 535
Mózer István: 231
Munteanu, Ovidiu: 43, 204, 205, 206, 212
Müller-Guttenbrunn, Adam: 467

N

Nagy Csongor István: 18, 540
Nagy Gyula: 171
Nagy Imre: 442
Nagy István: 46, 224, 232, 242, 248, 345, 457, 547
Nagy Jenő: 509
Nagy József: 341
Nagy Margit: 345
Nagy Mihály Zoltán: 13, 18, 81, 82, 540
Nagy Miklós: 217
Nagy Mózes: 176
Nagy Olga: 231
Nagy Pál: 73, 234, 438
Nagy Piroska: 295
Nagy Sándor: 54
Nagy T. József: 493, 494, 495
Nagylaki István: 516, 517, 519
Năsăureanu: 247
Nastasă, Lucian: 13, 20, 46, 84, 153, 349, 537
Neculce, Ion: 138
Negrea, Vasile: 479
Nestor, Ion: 368, 369, 370
Niculescu-Mizil, Paul: 25, 46, 51, 64, 140, 158, 163, 165, 268, 278, 333, 368, 538, 547
Nistor, Gheorghe: 520
Nixon, Richard: 329, 512
Noica, Vasile: 99
Nortan, Frank: 513
Novák Csaba Zoltán: 19, 20, 27, 34, 44, 48, 71, 74, 75, 80, 82, 84, 183, 201, 441, 540
Nyárády R. Károly: 408

O

Obradov, Vasile: 446
Ofner János: 210, 212
Oláh Sándor: 13, 58, 541
Oláh Tibor: 231, 234
Olah, Crăciun: 299
Olti Ágoston: 44, 201, 540
Orbán Balázs: 60, 435
Orbán István: 43, 44, 203, 211
Ördög József: 315
Örkény István: 236

P

Pajzs Zoltán Attila: 516, 517, 519
Pál Antal Sándor: 183, 221
Páll Lajos: 56
Palocsay Rudolf: 232
Pană, Gheorghe: 70, 269, 270, 445, 470, 547
Panek Zoltán: 491
Pápay Elemér: 513
Papp Ferenc: 234, 235, 438, 458
Papp István: 232
Papp József: 515, 516, 517, 518
Parajdi György: 54
Pârvulescu, Suzana: 192
Páskándi Géza: 223, 345, 448
Pataki Imre: 42, 43, 44, 59, 70, 206, 207, 210, 212, 213, 441, 547
Patilineț, Vasile: 41, 43, 74, 203, 204, 205, 210, 277, 278, 279, 381, 444, 547
Pătrăşcanu, Lucreţiu: 159, 161, 319, 320
Pătrăşcoiu, Constantin: 324
Pauker, Ana: 20, 21, 24, 79, 112, 113, 538, 546, 547
Pauker, Marcel: 112
Paulovics László: 233
Petan, Vasile: 297
Péterfi István: 54, 59, 62, 63, 68, 73, 76, 232, 272, 331, 341, 348, 412, 414, 547
Péterfi Rozália: 231
Petőfi Sándor: 59, 60, 140, 188, 221, 331, 335, 342
Petre, Constantin: 136
Petre, Lupu: 64
Petres Károly: 172
Petrescu, Camil: 57
Petrescu, Ion: 284
Petton, Edward: 512
Pilly, Nikolaus: 456
Pintilie, Stancu: 324
Pintye Júlia: 492
Pirlinszky István: 512
Plesiţă, Nicolae: 84, 479, 547
Pojan, Romeo Stefan: 313
Polgár István: 438
Pongrácz Mária: 341, 414, 446, 447, 463

Pop, Ion: 57, 326, 540
Popély Árpád: 541
Popescu, Dumitru: 277, 279, 547
Popescu-Puțuri, Ion: 82
Portik Albert: 412
Portik Béla: 414
Posea, Grigore: 284
Pragai, Stefan: 313
Preda, Marin: 56
Pumnul, Aron: 165
Puskás Tivadar: 234
Puy Tibor: 507

R

R. Süle Andrea: 13, 18, 69, 541
Rácz Győző: 233
Rácz József: 172
Rácz Lajos: 494
Radu, Eugen: 297
Rădulescu, Dumitru: 277
Rădulescu, Gheorghe: 64
Rădulescu, Ilie: 31, 279, 540
Rákóczi Ferenc: 246
Rappaport Ottó: 232
Rareș, Petru: 192, 353
Rațiu, Viorel: 519
Răutu, Leonte: 35, 37, 46, 48, 86, 140, 250, 341, 548
Richter, Paul: 467
Ristea, Gheorghe: 535, 536
Rohin, George: 447
Roman, Valter: 28, 30, 125, 127, 128, 131, 273
Roșu, Vasile: 327
Rotărescu, Gheorghe: 490, 492
Rus, Vasile: 313

S

Sági Károly: 369
Salamon Ernő: 188, 192, 221
Sălcudeanu, Pavel: 314, 501, 517, 520, 529
Sándor György Valerián: 522
Sânmărghitan, Ioan: 171
Sántha Károly: 39, 315
Sarány István: 39, 41, 42, 203, 539
Sasa Antal: 171
Scherg, Georg: 56, 254
Schöpflin György: 539
Schweitzer Béla: 494
Sebestyen Liviu: 313
Senkálszky Endre: 232
Şereș, Octavian: 508
Siklódi Sándor: 524
Simó Géza: 59, 192, 342
Simó László: 176
Simon Attila: 14, 18, 34, 75, 76, 539, 540, 558
Simon István: 493
Sinka Károly: 234
Şirec, Alexandru: 286
Sisak Ernő: 46, 34, 250, 447
Skadegard, Povl: 427
Sobester Ferenc: 515, 516, 517, 518
Someșan, Ștefan: 509, 510
Sós Endre: 414
Soulet, Francois: 20, 38
Span, Vasile: 313
Stanca, Constantin: 315, 320, 450
Stancu, Zaharia: 56, 60, 217
Standeiszky Éva: 77, 541
Stănescu, Aurel: 286
Stănescu, Nichita: 236
Ștef, Traian: 508
Ștefan cel Mare: 192, 209, 338, 362
Steklács László: 414
Roth, Stephan Ludwig: 467
Stoianovici, Alexander: 125
Stoica, Gheorghe: 143, 548
Stöffel, Emerich: 134, 548
Strat, Constantin: 324
Sütő András: 32, 39, 46, 54, 57, 63, 68, 73, 76, 80, 81, 88, 91, 138, 141, 142, 143, 146, 147, 148, 179, 187, 234, 235, 236, 237, 246, 331, 341, 345, 351, 412, 414, 438, 445, 457, 458, 528, 533, 548
Sylvester Lajos: 39, 70, 444
Stravinsky: 56
Szabédi László: 214
Szabó Csaba: 234
Szabó Ferenc: 328
Szabó Géza: 232
Szabó Gyula: 46, 232, 248, 295, 548
Szabó Imre: 73
Szabó József: 59
Szabó Katalin: 39, 41, 42, 203, 539
Szabó Miklós: 221
Szabó Sándor: 232, 414
Szabó T. Attila: 243, 248, 252, 345

Szabó Zoltán: 509
Szabolcska Mihály: 448
Szalman Lóránt: 234
Szántó István: 231
Szarka László: 538, 541
Szász Béla: 438
Szász Domokos: 39, 315, 444
Szász Ferenc: 515
Szász Imre: 315
Szász János: 46, 55, 56, 231, 243, 412, 414, 548
Szász Pál: 82
Száva János: 243, 438
Szávuly Lajos: 51
Székely Béla: 176
Székely Csaba Béla: 515, 516, 517, 519
Székely János: 438, 458, 529
Székely Margit: 494
Székely Sándor: 494
Székely Zoltán: 57, 233, 369, 414
Szekeres Sándor: 452
Szekernyés László: 438
Szemlér Ferenc: 214, 231, 243, 345
Szentimrei Judit: 509
Szentmiklósi Miklós: 233
Szépfalusi István: 527, 528, 529
Szervátiusz Jenő: 217, 232
Szesztay Ádám: 13, 23, 539
Szigeti József: 509
Szigyártó Péter: 231
Szilágyi Dezső: 54, 73, 133, 231, 244, 548
Szilágyi Domokos: 345
Szilágyi Erzsébet: 233
Szilágyi István: 78
Szimberger Sándor: 232
Szlanka Árpád: 341
Szombathelyi Zoltán: 231
Szotyori Ernő: 73, 282, 313, 471
Szöke Ferenc: 315
Szöllősi Márton: 54
Szörtsey Dorottya: 512
Sztálin: 14, 19, 20, 58, 60, 122, 124, 127, 128, 136, 223, 354, 539
Szteklács László: 233
Szuhacs Katalin: 532
Szűcs Sándor: 412, 414

T

Takács Lajos: 32, 49, 52, 54, 63, 73, 79, 143, 224, 231, 251, 269, 413, 414, 548
Tamási Áron: 215, 452
Tănase, Gheorghe: 127
Tănase, Stelian: 13, 20, 22,539, 548
Tancău, Nicolae: 514, 520
Tankó Árpád: 51, 172, 199
Teleki Béla: 514
Teleki Sámuel: 59, 342
Teodor, Zsivkov: 26
Teodorescu, Nicolae: 327
Tismăneanu, Vladimir: 65, 538, 539
Tito: 149, 485
Todea, Aurel: 501
Tollas Tibor: 512
Tomcsányiné Jakab Mária: 66
Tomita, Ioan: 519
Tompa István: 232
Tompa László: 60, 214, 435, 452
Tompa Miklós: 379
Tordai Zádor: 72
Torró Tibor: 413, 414
Tóth Csongor: 515, 516, 517, 518
Tóth Elvira: 233
Tóth Imre: 243
Tóth István: 491, 493, 495
Tóth János: 490
Tóth Sándor: 72, 539
Tóth Zsigmond: 519
Török János: 60, 435
Török László: 438
Török Mihály: 171
Trîmbiţaş, Eugen: 314
Trofin, Virgil: 31, 74, 177, 183, 278, 279, 444, 549
Ţugui, Pavel: 86, 538
Tulcan, Aurel: 453
Turai Károly: 491
Tzara, Tristan: 457

U

Ubornyi: 74
Udvarhelyi Lajos: 512
Uglár István: 429
Uglár József: 73, 74, 75, 366, 380, 384
Újvári Erzsébet: 414
Ulbricht, Valter: 26
Ureche, Grigore: 138, 494

V
V. Csutorás István: 512
Vajda András: 491
Vajda Sándor: 231
Vâlcu Vasile: 161
Vâlculescu, Ion: 324
Valev: 21, 22, 105, 122
Valkó Ernő: 40
Valter József: 54, 341
Vancea, Carolina: 295
Váradi József: 60, 435
Varga Andrea: 13, 20, 46, 84, 153, 537
Varga E. Árpád: 71, 408, 537
Varró Gizella: 233
Vasluian: 400
Vasváry Zoltán: 513
Vékás Domokos: 532
Venczel József: 56
Vendég Vince: 243
Verdery, Katherine: 99
Verdeţ, Ilie: 64, 74, 429
Veres Jenő: 508
Vereş, Nicolae: 31, 70, 183, 185, 188, 194, 213, 281, 283, 313, 457, 548, 470, 471, 549
Veress Dániel: 40, 70, 233
Vicsei András: 490
Vida Géza: 73
Vidu, Ion: 449
Vince József: 32, 60, 86
Vincze Gábor: 13, 15, 19, 32, 62, 426, 537, 539
Vincze János: 367, 533
Vinea, Ion: 57
Vitályos Ildikó: 233
Voicu, Stefan: 28, 29, 30, 121, 122, 125, 127, 128, 133, 136, 549
Vörösmarty Mihály: 335

W
Wass Albert: 512
Werner Oszkár: 494

Z
Zaharia, Mihai: 296
Zahiu, Ioan: 447, 448
Zoltán Aladár: 234
Zwick, Peter: 538
Zsigo Károly: 490
Zsoldos Mária: 492

INTÉZMÉNYMUTATÓ

A Hét: 19, 49, 55, 56, 76, 239, 240, 358, 359, 416, 531, 533, 539, 541, 542, 545
Acta antiqua: 370
Acta archelogica: 368
Adevărul: 24, 113
Adminisztratív Osztály: 143, 548
Akadémia Történeti Intézete: 249
Albatros Kiadó: 345
Állambiztonsági Tanács: 90, 328, 505, 506, 511
Állami Magyar Opera: 232
Állami Magyar Színház: 232, 233, 234, 272, 273
Állami Tervezőbizottság: 430
Államtanács: 43, 73, 121, 142, 143, 224, 232, 323, 426, 468, 512, 522, 544, 545, 547, 548
Állandó Büró: 470
Általános Belföldi Hírszerzési Igazgatóság (Direcţia Generală de Informaţii Interne): 83
Amerikai Erdélyi Szövetség: 514
Amerikai Magyar Református Egyesület: 511, 512
Arany János általánosműveltségi líceum: 454
Arhivele Naţionale Istorice Centrale: 20, 542, 550
Arta plastică: 417
Azomures: 62, 350
Babeş–Bolyai Egyetem: 61, 152, 153, 226, 232, 233, 241, 242, 252, 259, 344, 352, 488
Bányavidéki Fáklya: 55, 231
Baross Szövetség: 490
Belföldi Hírszerzési Igazgatóság (Direcţia a III-a Informaţii interne): 83
Belkereskedelmi Minisztérium: 375
Belső Információ Főigazgatósága: 511
Belügyminisztérium: 19, 24, 82, 89, 111, 164, 254, 255, 479, 481, 482, 484, 490, 499, 521, 530, 533, 534, 536, 547
Benedek Elek emlékház: 60, 277, 333, 444
Bornemissza Péter irodalmi egyesület: 527, 529
Brassai Sámuel Elméleti Líceum: 244, 257
Brassó tartomány: 19, 38, 44, 85, 149, 161, 207, 242, 280, 283, 289, 297, 482, 545, 547
Bukaresti Területi Katonai Törvényszék: 518
Casa de Economii şi Consemnaţiuni- Takarékpénztár: 327
Cinema: 417
Contemporanul: 57, 248, 250, 255
Crişana: 453
Dimineaţa: 24, 113
Dolgozó Nő: 232, 248, 546
Dr. Petru Groza Agronómiai Intézet: 232
Dr. Petru Groza Líceum: 233
Echinox: 56
Editura Politică: 26, 73, 76, 330, 332, 365, 473, 537
Electrecord: 141, 451, 454
Élelmiszeripari Minisztérium: 430
Élet és Irodalom: 77, 214, 217, 540
Előre: 54, 55, 59, 60, 77, 78, 133, 143, 231, 243, 244, 245, 252, 255, 439, 448, 542, 543, 548
Emlékek: 125
Eötvös Lóránd Tudományegyetemen: 214
Erdélyi Párt: 490, 514
Erdőgazdálkodási és Építőipari Minisztérium: 430
Európa Tanács: 428
Európai Nemzetiségek Szövetségi Uniója – Federal Union of European Nationalities: 72, 401, 402,
Facla: 56, 463
Fáklya: 55, 231, 233, 453
Falvak Dolgozó Népe: 246, 359, 416, 548
Falvak Népe: 359
Fehérház Bajtársi Egyesület: 494, 495
Felekezeti Főigazgatóság: 170, 171, 487
Ferences rend: 521, 522
Filharmónia: 234, 278, 279, 491
Flacăra: 179, 188
Fraternity: 511
Frontul Renaşterii Naţionale: 52
Frontul Unităţii Socialiste: 51
Gazeta Literară: 250
Hargita: 55, 61, 233
Hargita Megyei Néptanács: 335, 429
Hargitai tavasz: 60, 343, 452
Hárshegyi Örsvezetők Központi Kiképzőköre: 496
Hazafias Gárda - Garda Patriotică: 324
Helikon: 218
Hivatalos Közlöny: 170, 245, 460

Honvédelmi Minisztérium: 216
Ifjúmunkás: 231, 249, 255, 528, 544
Ifjúmunkás Szövetség (IMSZ): 118, 550
Ifjúságügyi Kutatóközpont: 373
Igaz Szó: 77, 188, 223, 232, 234, 235, 236, 237, 242, 243, 246, 252, 343, 416, 438, 448, 529, 540, 545, 548
Igazság: 18
Întreprinderea Regională de Transporturi Auto: 534
Ion Creangă Kiadó: 345
Irodalmi Almanach: 248, 546
Irodalmi Könyvkiadó: 56, 231, 232, 247, 509, 543, 545
Írószövetség: 77, 118, 119, 140, 141, 146, 216, 218, 219, 224, 231, 232, 236, 239, 242, 243, 246, 249, 250 256, 343, 412, 438, 457, 458, 527
Jóbarát: 358, 450
Junimea: 56
Kájoni-kódex: 209
Kancellária: 15
Katolikus magyarok vasárnapja: 514
Katonai Törvényszék: 518
Képzőművészek Szövetsége: 232
Kereszt és kard szervezet: 513
Keresztény Szó: 170
Kertészeti Kutatóintézet: 232
Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsa: 105, 550
Kolozsvári Etnikai és Kisebbségkutató Intézet: 78, 235, 444
Kolozsvári Fellebbviteli Tisztogató Bizottság: 490
Komintern: 24, 112, 113, 547
Kommunista Ifjak Szövetsége: 25, 121, 148, 176, 177, 221, 249, 260, 373, 377, 453, 454, 456, 477, 515, 516, 518, 519, 536, 544, 545, 546, 547, 549, 550
Könnyűipari Minisztérium: 430
Korunk: 19, 31, 46, 55, 56, 57, 59, 61, 66, 77, 218, 223, 232, 233, 237, 241, 250, 272, 392, 412, 416, 448, 480, 537, 539, 540, 541, 542, 543, 545, 546
Kovászna megye: 38, 40, 41, 42, 43, 51, 55, 58, 59, 60, 61, 67, 70, 73, 74, 75, 79, 80, 81, 95, 97, 201, 207, 209, 225, 245, 271, 272, 275, 277, 293, 295, 297, 298, 315, 317, 318, 320, 322, 333, 341, 343, 363, 422, 429, 435, 444, 450, 472, 475, 522, 534, 546
Követési és Vizsgálati Osztály (Secția Filaj și Investigații): 83
Központi Állami Könyvtár: 119
Központi Bizottság: 69, 70, 114, 157, 186, 203, 220, 232, 237, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 253, 254, 284, 288, 290, 291, 292, 293, 295, 310, 317, 318, 320, 329, 341, 360, 368, 372, 375, 377, 378, 379, 419, 470, 544, 545, 550
Központi Bizottság Állandó Elnöksége: 158, 205, 278, 368, 545
Központi Bizottság Propaganda Osztálya: 14, 15, 27, 28, 32, 43, 118, 121, 132, 136, 154, 180, 254, 279, 333, 334, 373, 375, 394, 449, 469, 545, 547, 548, 549
Központi Felülvizsgáló Bizottság: 377
Központi Pártkollégium: 377
Kriterion Könyvkiadó: 23, 49, 55, 56, 66, 73, 76, 91, 237, 240, 245, 247, 342, 345, 361, 530, 531, 532, 533, 538, 543, 544
Kritika: 214
Kulturális Útmutató: 255
Külügyi Osztály: 15
Lelkipásztor: 527
Lorántffy Zsuzsanna Egyesület: 493
Luceafărul: 56, 250, 417
Magyar Autonóm Tartomány: 14, 18, 58, 75, 114, 242, 354, 540, 541, 545, 546, 550
Magyar Élet Pártja: 493
Magyar Felszabadító Bizottság: 513
Magyar Híradó: 527
Magyar Írószövetség: 51, 60, 77, 78, 79, 214, 215, 216, 217
Magyar Megújulás Pártja: 490, 496, 498
Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa: 14, 32, 33, 49, 59, 62, 67, 73, 240, 242, 266, 268, 271, 277, 341, 343, 347, 351, 357, 360, 362, 365, 392, 394, 412, 414, 417, 418, 446, 447, 450, 452, 453, 455, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 533, 545, 546, 548, 550
Magyar Népi Szövetség: 13, 14, 18, 240, 349
Magyar Opera: 232, 233, 272
Magyar Országos Levéltár: 15, 80, 542, 550
Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Intézete: 368
Magyarok háza: 514
Maros Magyar Autonóm Tartomány: 19, 31, 89, 138, 145, 147, 149, 152, 160, 170, 173, 175, 178, 185, 189, 195, 197, 206, 242, 280, 287, 417, 480, 482, 483, 499, 546, 550

Maros Megyei Igazgatóság: 511, 518
Maros Tartományi Igazgatóság: 83
Marosvásárhelyi Állami Székely Népi Együttes: 278
Marosvásárhelyi Állami Színház: 234, 252, 379, 459, 468, 529, 545
Marosvásárhelyi Orvosi és Gyógyszerészeti Egyetem: 19, 147, 152, 153, 234, 344, 253, 460, 467, 488, 544
Marosvásárhelyi Pedagógiai Intézet: 152, 153, 226, 234, 467
Matematikai Lapok: 358
Megyei Tükör: 55, 61, 233, 542
Méhészeti Újság: 358
Meridiane Kiadó: 248
Mezőgazdasági Minisztérium: 430
Minisztertanács: 35, 38, 73, 74, 167, 202, 249, 253, 254, 261, 301, 305, 310, 311, 323, 437, 543, 544, 545, 546, 549
Munkásélet: 358
Művelődés: 231, 247, 255, 358, 463, 542
Művelődés- és Művészetügyi Állami Bizottság: 57, 60, 118, 119, 141, 142, 146, 151, 222, 232, 252, 253, 254, 260, 277, 345, 392, 395, 448, 455
Muzica: 417
Nagy Nemzetgyűlés: 44, 116, 118, 155, 164, 207, 210, 211, 213, 231, 234, 246, 264, 268, 269, 272, 301, 421, 436, 445, 544, 545, 546, 548
Nagyváradi Ady Múzeum: 365
Napsugár: 232, 247, 248, 545, 546
Német Demokratikus Köztársaság: 368, 550
Német Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa: 52, 262, 266, 268, 270, 271, 377, 414, 418, 422, 447, 449, 455, 456, 466, 550
Nemzeti Liberális Párt: 496, 502, 504
Nemzeti Megmentési Front: 206, 544, 546, 547
Nemzeti Parasztpárt: 496, 498, 503
Nemzetiségi Oktatás Igazgatósága: 337
Népszabadság: 214, 216
Neue Banater Zeitung: 448
Nicolae Iorga Történettudományi Intézet: 130 261, 530, 543
Nikolaus Lenau líceum: 449
Nőszövetség: 118, 120
Nyilaskeresztes Párt: 490, 496, 498, 513
Oktatásügyi Minisztérium: 32, 119, 144, 145, 150, 151, 152, 153, 225, 226, 237, 240, 244, 251, 253, 254, 257, 258, 259, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 343, 344, 349, 352, 353, 354, 357, 362, 373, 413, 416, 453, 460
Országos Turisztikai Szervezet (Organizația Națională a Turismului): 195
Országos Vízügyi Tanács: 4429, 430, 431
Orvosi és Gyógyszerészeti Intézet: 19, 147, 152, 153, 234, 344, 353, 460, 467, 488, 544
Párt és Állami Központi Bizottság (Comisia Centrală de Partid şi de Stat): 157, 584, 288, 292
Pártélet: 23
Pedagógiai Tudományok Intézete: 509
PEN-klub: 527, 528
Pénzügyminisztérium: 59, 430, 441, 443
Petőfi Ház: 55, 167, 247, 261, 439, 440
Pionírszervezetek Országos Tanácsa: 453
Politikai és Felforgató Ügyekkel Foglalkozó Osztály (Secția Politice-Subversive): 83
Politikai Büró: 73
Povestea Vorbei: 56
Probleme economice: 417
Revista de filozofie: 417
Román Akadémia Művészettörténeti Intézete: 509
Román Írószövetség: 56, 60, 188, 530, 546, 548
Román Kommunista Párt: 13, 14, 18, 31, 51, 80, 114, 115, 117, 188, 232, 301, 303, 329, 330, 331, 362, 376, 377, 378, 392, 401, 429, 437, 455, 537, 538, 540, 541, 550
Román Kommunista Párt KB Propaganda Osztálya: 14, 15, 27, 28, 43, 118, 121, 132, 136, 254, 279, 333, 373, 449, 469, 548
Román Kommunista Párt KB Tanügyi és Egészségügyi Osztálya: 152, 153
Román Munkáspárt: 18, 22, 103, 105, 107, 550
Román Munkáspárt Propaganda és Agitációs Osztálya: 121, 140
Román Rádió és Televízió Országos Tanácsa: 342, 367, 533
Románia Gazdasági és Társadalmi Fejlődésének Legfelső Tanácsa: 472
România Liberă: 417
România Literară: 56
Románia Népköztársaság: 21, 58, 104, 107, 541
Romániai Magyar Irodalmi Lexikon: 251, 530, 531, 543
Sajtó Igazgatóság: 366
Salamon Ernő líceum: 335, 336
Sarmis 70: 455

Scânteia: 28, 49, 50, 51, 248, 277, 346, 391, 542, 544, 547, 548, 549
Scânteia Tineretului: 249
Securitate: 14, 15, 78, 82, 83, 84, 85, 87, 88, 89, 90, 91, 113, 236, 320, 366, 479, 482, 497, 502, 503, 504, 515, 518, 524, 544, 547
Sepsiszentgyörgyi Múzeum: 369
Siculus könnyüzenei fesztivál: 413
Steaua: 56, 417
Ştefan Gheorghiu Akadémia: 75, 313, 314, 315, 372, 377, 544, 546, 547, 548, 549
Ştiinţa şi tehnica: 359
Szabad Európa Rádió: 222, 525, 528, 536
Szabad Szó: 55, 234, 446, 448, 462, 464
Szatmári Hírlap: 55, 233
Széchenyi Zsigmond Kolping Család Egyesület: 490
Székely Nemzeti Gyülés: 166
Székely Színház: 379
Székelyek egyesülete: 514
Szent István Erdélyi Szövetség: 513
Szerb Nemzetiségü Dolgozók Tanácsa: 52, 446, 447
Szervezési Osztály: 15, 120, 174, 254, 284, 288, 394, 403, 404, 408
Színmüvészeti Intézet: 234, 252, 259
Szittyakürt: 513
Szláv Régészet Nemzetközi Szövetsége: 368, 369
Szocialista Egység Frontja: 51, 53, 97, 262, 330, 341, 550
Szocialista Nevelés és Kultúra Tanácsa: 377, 533, 547
Szovjetunió Kommunista Pártja: 23, 537
Társadalomtudományi és Politikai Akadémia: 368
Teatru: 417
Temes Megyei Securitate Felügyelőség: 502, 504
Temesvári Egyetem: 288, 249
Tribuna: 417
Tudományos Kiadó: 509
Tükör: 534
Turáni Vadászok Egyesülete: 493
Turisztikai Minisztérium: 375
UCECOM- Uniunea Naţională a Cooperaţiei Meşteşugăreşti: 221, 550
UGSR-Uniunea Generală a Sindicatelor din România: 221, 222, 550
Új Élet: 179, 180, 181, 188, 246, 342, 438, 457, 528, 548
Új Idő: 55, 61, 232
Új Látóhatár: 527
Újságíró Szövetség: 133
UNCAP- Uniunea Naţională a Producătorilor Agricoli: 221, 222, 550
UNESCO: 170
Unirea (Egyesülés) Líceum: 234
Uniunea Naţională a Cooperaţiei de Consum (A Fogyasztói Szövetkezetek Országos Szövetsége): 221, 550
Utunk: 55, 77, 208, 223, 232, 243, 248, 272, 416, 448, 543, 545, 546, 548
Vajdahunyad Municípiumi Állambiztonsági Szolgálat: 507
Vajdahunyadi Szállítási Igazgatóság: 508
Vallásügyi Igazgatóság: 172
Varsói Szerződés: 21, 45, 50, 51, 65, 78, 92, 110, 111, 193, 240, 318, 327, 329
Vasárnap: 170
Végrehajtó Bizottság: 31, 44, 70, 73, 140, 147, 161, 183, 202, 269, 278, 310, 376, 377, 378, 380, 431, 432, 470, 544, 548, 550
Vendégség: 448
Viaţa Românească: 188, 250, 417
Viaţa studenţească: 249
Videopontes Studió: 69, 78, 235
Viitorul social: 417
Vízügyi Minisztérium: 430
Vörös Lobogó: 55, 61, 231, 462, 464
Vörös Zászló: 22, 44, 49, 54, 55, 57, 66, 74, 110, 234, 376, 542
Zeneszerzők Egyesülete: 231, 233, 234
Zsidó Demokratikus Komité: 18

HELYNÉVMUTATÓ:

Ádámos: 197, 516
Afrika: 123, 127, 130
Albánia: 200, 127, 130
Alexandria: 160, 164, 168
Almakerék: 285, 289
Almásegres: 288
Alsóaklos: 289
Alsóboldogfalva: 176
Alsóegregy: 285
Alsóvidra: 286
Alváca község: 289
Amerikai Egyesült Államok: 11, 90, 107, 511, 550
Andrásfalva: 304, 544
Anglia: 131, 428
Apold: 289
Arad: 45, 55, 168, 169, 228, 231, 288, 289, 303, 324, 338, 385, 422, 463, 464, 466, 467, 468, 469, 547
Aranyosfő: 286
Aranyosgyéres: 156, 285, 328
Aranyosmohács: 289
Aranyosponor: 286
Aranyos-völgye: 156
Argeş megye: 168, 169, 285, 286, 289, 296, 326, 385, 422, 547
Árkos: 290, 311
Árpástó: 286
Ausztria: 21, 358, 428, 528, 529
Avram Iancu: 286
Ázsia: 123, 130
Badiciu: 285
Baia de Arama: 297
Balánbánya: 31, 42, 44, 59, 183, 185, 188, 195, 208, 212, 213, 298, 338, 388, 441,
Baldovineşti: 156, 286
Balş: 156
Băltiţa: 296
Bálványos: 60, 343, 450, 478
Bánság tartomány: 85, 135, 254, 296, 341, 343, 346, 463, 467, 483
Bărăgan: 164, 165
Barátos: 289, 290
Bârlad: 38, 284, 294
Barót: 271, 388, 476, 477
Belgium: 428, 565
Berettyószéplak:388
Bese: 289
Besszarábia: 22, 112, 113, 122
Beszterce-Naszód megye: 156, 157, 228, 280, 281, 286, 326, 466, 468
Bihar megye: 64, 67, 75, 341, 453
Bikácfalva: 290
Bârza község: 156
Bita: 290, 310
Bodzaforduló: 35, 163, 320, 436, 476, 478
Bokszeg: 288
Bölön: 311, 451, 476
Bordos: 199
Borosjenő: 288, 309
Borosnyó: 40, 311
Borzeşti: 324
Botoşani: 164, 166, 169, 189, 385, 422
Brád rajon: 289
Brăila: 38, 41, 45, 50, 125, 158, 295, 297, 303, 385, 477
Branene: 387
Brassó tartomány: 19, 35, 38, 44, 85, 149, 161, 207, 242, 280, 283, 389, 397, 482, 545, 547
Bucinişu: 285
Budapest: 17, 51, 71, 82, 85, 145, 215, 217, 220, 250, 273, 318, 319, 454, 485, 493, 509, 509, 510, 528, 537, 545
Bukarest: 15, 16, 21, 25, 35, 38, 42, 43, 44, 45, 46, 49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 69, 71, 72, 73, 74, 78, 80, 84, 91, 103, 111, 114, 118, 120, 121, 130, 138, 141, 142, 143, 152, 155, 158, 167, 168, 173, 179, 193, 195, 201, 214, 220, 224, 225, 228, 230, 231, 235, 241, 244, 247, 253, 254, 255, 260, 261, 262, 268, 277, 280, 284, 293, 295, 297, 301, 305, 313, 323, 324, 326, 328, 329, 333, 335, 345, 342, 346, 347, 351, 357, 360, 362, 363, 365, 368, 371, 377, 379, 380, 382, 385, 386, 387, 390, 392, 394, 399, 400, 401, 405, 407, 408, 412, 414, 418, 122, 426, 427, 429, 439, 440, 441, 442, 444, 446, 449, 450, 42, 453, 454, 455, 462, 466, 479, 484, 509, 516, 518, 521, 524,

525, 530, 531, 533, 534, 534, 537, 538, 540, 542, 543, 544, 545, 546, 47, 548, 549, 561
Bukovina: 113
Bulgária: 22, 67, 102, 106, 107, 122, 368
Buşteni: 286
Búza: 156
Buzău: 168, 285, 326, 285
Câineni: 296, 566
Călan: 285
Călăraşi: 164, 284, 285, 291
Calugăreni: 209
Câmpeni rajon: 286, 289
Câmpina: 285, 296, 566
Caracal megye: 285
Caracal rajon: 285
Cărbunești: 296
Cege: 156
Ciomăgeşti: 296
Cleveland: 511, 512, 513
Cocoreşti Colt: 296
Cófalva: 290
Craiova: 286, 323, 545, 546
Csehszlovákia: 21, 77, 92, 106, 107, 124, 214, 215, 236, 240, 323, 324, 327, 339, 370, 484, 507, 543
Csenger: 494
Csernakeresztúr: 455
Csíkcsicsó: 199, 212, 303
Csíkszentmárton: 31, 36, 160, 171, 183, 189
Csíkszentsimon: 58, 443
Csíkszereda: 13, 31, 34, 38, 39, 41, 42, 43, 44, 45, 50, 51, 55, 57, 58, 59, 62, 76, 92, 96, 97, 163, 166, 170, 171, 178, 183, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 233, 247, 260, 277, 282, 283, 284, 294, 298, 303, 306, 307, 337, 338, 388, 422, 441, 442, 443, 515, 524, 538, 539, 540, 541, 542, 547
Csík–Udvarhely megye: 166, 168, 169, 282, 283
Csüdőtelke: 17
Dálnok: 284, 290, 449
Dâmboviţa: 168, 169, 285, 286, 291, 326, 327
Dánia: 428
Dărăbani: 324
Debren: 285
Dés rajon: 286, 289
Devecser: 156
Dicsőszentmárton: 31, 171, 178, 183, 185, 188, 387, 430, 549
Dienci: 156
Dobroeşti: 285
Dobroteasa: 156
Dobrudzsa: 105, 113
Dolj megye: 256, 269, 285, 286
Dombó: 387
Drăgăşani ra285, 296jon:
Drezda: 45, 318
Clisura Dunării: 38, 241
Egerpatak: 40, 309, 310
Erdély: 15, 42, 60, 72, 85, 86, 88, 89, 90, 113, 130, 145, 165, 192, 218, 221, 222, 234, 256, 276, 302, 341, 362, 363, 368, 480, 481, 482, 485, 490, 494, 507, 508, 511, 512, 513
Erzsébetváros: 156, 291, 431
Făgeţelu: 156
Farkaslaka: 176, 199, 215
Fehér megye: 156, 280, 284, 286, 288, 289, 290, 328, 431, 568, 522, 547
Fehéregyháza: 60, 140, 387, 566
Félix fürdő: 388
Finnország: 428
Fogaras: 523
Földszin: 290
Franciaország: 91, 107, 131, 426, 547
Futásfalva: 321
Găeşti: 286
Galaţi megye: 41, 50, 158, 162, 169, 326, 385, 546
Galócás: 189, 335, 441
Ghelar: 285
Gheorghe Gheorghiu-Dej: 291
Gidófalva: 40, 290, 311
Gimbaş: 369
Girda: 286
Giurgiu: 285, 313, 363
Giuvărăşti: 156
Gostavat: 285
Gyeke: 156
Gyergyóalfalu: 199
Gyergyóditró: 199
Gyergyóremete: 199
Gyergyószentmiklós: 31, 38, 44, 59, 61, 171, 178, 183, 188, 199, 201, 205, 221, 306, 335, 387, 540
Gyergyótölgyes: 199
Gyilkos-tó: 195, 331, 443

Hadad: 290
Hadadnádasd: 290
Hargita megye: 41, 40, 42, 43, 44, 45, 50, 58, 59, 61, 67, 68, 73, 75, 96, 201, 202, 204, 206, 207, 209, 210, 211, 215, 277, 284, 286, 289, 290, 294, 298, 299, 300, 305, 306, 307, 309, 310, 311, 312, 326, 335, 341, 3742, 422, 429, 441, 443, 444, 452, 523, 540, 547
Helsinki: 539
Hodgya: 176
Holdvilág: 289
Hollandia: 428
Honctő: 289
Hosszúrév: 289
Hunyad megye157, 455, 468, 508, 522: +
Hurezani: 285
Ialomiţa megye: 284, 291
Iancu Jianu: 286
Iaşi: 50, 56, 164, 168, 180, 324, 327, 385, 483, 537, 545
Igazfalva: 462
Ilfov: 546
Ilfov megye: 169, 285, 326, 385, 429, 567
Ilyefalva: 311
Islaz község: 156
Jugoszlávia: 20, 106, 112, 124, 215, 216, 222, 250, 339, 368, 484
Kanada: 107, 222, 301, 513
Kápolnásfalu: 176
Karánsebes: 157, 168, 169
Karcfalva: 172, 199
Karlowy-Vari: 318
Kárpát-medence: 13, 23, 27, 58, 368, 369, 513, 539, 540
Kászonújfalu: 207
Katona: 156
Kecsed: 289
Keleti Kárpátok: 208
Keresd: 285, 289
Kézdialbis: 290
Kézdiszentlélek: 321
Kézdivásárhely: 34, 35, 36, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 58, 156, 251, 263, 206, 207, 210, 211, 242, 252, 252, 271, 280, 282, 289, 290, 293, 295, 297, 302, 308, 310, 311, 312, 388, 444, 476, 515, 518
Kilyén: 290
Kínai Népköztársaság: 103, 108
Kiskaja: 326
Kiskapus: 431
Kőhalom: 387
Kökös: 311
Kolozs megye: 51, 67, 156, 272, 273, 286, 289, 290, 324, 326, 328, 331, 344, 389, 479, 546
Kolozsvár: 15, 16, 18, 32, 45, 46, 47, 50, 51, 55, 56, 61, 62, 69, 71, 72, 76, 78, 84, 97, 131, 139, 141, 142, 145, 152, 153, 172, 180, 181, 195, 197, 217, 218, 224, 226, 231, 232, 235, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 259, 272, 273, 285, 306, 326, 328, 339, 342, 344, 346, 248, 350, 355, 358, 365, 367, 369, 412, 441, 444, 445, 446, 480, 491, 488, 490, 491, 510, 516, 530, 531, 535, 542, 543, 545, 546, 547, 548
Kommandó: 40
Konstanca: 168, 169, 324
Korond: 176, 281, 282, 283
Körös megye: 156, 286, 288, 293
Körös tartomány: 38, 85
Kovászna megye: 38, 40, 41, 42, 43, 50, 51, 54, 55, 58, 59, 60, 61, 64, 67, 70, 73, 74, 75, 79, 80, 81, 95, 97, 156, 201, 207, 209, 225, 228, 245, 257, 271, 271, 275, 277, 286, 289, 291, 293, 295, 297, 298, 308, 309, 311, 312, 315, 317, 318, 320, 322, 326, 330, 341, 342, 343, 363, 385, 388, 422, 429, 435, 436, 440, 450, 466, 467, 468, 469, 472, 475, 477, 522, 534, 546
Krassó-Szörény: 157, 228, 285, 288, 289, 291, 385, 429, 466, 468, 469,
Krassóviszák: 289
Kraszna: 285
Küküllő: 38, 42, 186, 280, 302, 303, 387, 430, 431
Küküllővár: 156
Kusaly: 285
Latin Amerika: 130
Lécfalva: 290
Leleasca: 156
Lengyelország: 106, 107, 235, 236, 368
Lepus: 286
Lisznyó: 311
Lövéte: 199, 441
Ludas: 187, 188, 189, 195, 197, 198, 242, 281, 282, 387
Lugos: 291, 463
Lukafalva: 171
Magyar Autonóm Tartomány: 14, 19, 31, 58, 75, 89, 114, 138, 145, 147, 149, 147, 149, 152, 160, 173, 175, 178, 185, 189, 195, 197,

206, 242, 280, 287, 354, 471, 480, 482, 483, 499, 540, 541, 545, 546, 550
Magyarfelek: 289
Magyarigen: 328, 489
Magyarország: 13, 19, 20, 21, 23, 28, 47, 48, 51, 52, 67, 72, 75, 77, 78, 80, 82, 83, 84, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 93, 100, 102, 106, 111, 127, 134, 214, 215, 216, 217, 218, 519, 235, 302, 327, 328, 363, 366, 368, 370, 480, 481, 482, 485, 486, 493, 494, 507, 511, 512, 513, 514, 525, 527, 528, 530, 531, 538, 541, 543, 544, 549
Makfalva: 363
Maksa: 310
Malul cu Flori: 285
Măneşti: 296, 442
Máramaros megye: 54, 55, 88, 168, 169, 225, 229, 257, 284, 286, 288, 289, 291, 326, 385, 392, 394, 395, 396, 466, 468, 469, 482, 483
Mărgăriteşti: 156
Margitta: 388
Maros megye: 34, 167, 242, 280, 281, 283, 331, 363, 395, 430, 499, 514, 535, 543, 545, 549
Maroshévíz: 178, 197, 198, 201, 205, 206, 280
Marosvásárhely: 15, 31, 39, 45, 58, 71, 84, 160, 170, 172, 173, 175, 178, 179, 183, 185, 189, 195, 197, 198, 199, 221, 234, 235, 244, 280, 282, 339, 387, 397, 412, 422, 437, 438, 457, 460, 470, 496, 515, 516, 518, 527, 536, 537, 538, 540, 542
Medgyes: 42, 302, 431
Mesztákon: 289
Mezőceked: 198
Mezőség: 140, 387
Mikháza: 199
Miklóstelke: 289
Miriszló: 355
Mócs: 156
Modelu: 285
Moldva: 37, 151, 158, 192, 209, 363, 422, 521, 531
Mongólia: 106
Moszkva: 21, 23, 24, 25, 73, 95, 112, 383, 531, 545, 546
Muscel: 38,285
Nagyajta: 311
Nagy-Britannia: 107, 527
Nagyenyed: 42, 290, 302, 546
Nagyhalmágy: 289
Nagyilonda: 289
Nagykároly: 145, 293, 366
Nagyszentmiklós rajon: 296, 446
Nagyvárad: 16, 45, 51, 62, 71, 92, 97, 145, 233, 250, 285, 339, 342, 365, 545, 463, 353, 546, 563
Német Szövetségi Köztársaság: 18, 368, 508, 568
Németpereg: 462
New York: 26, 511, 513, 537, 539
Nucet: 388, 368
Nucet térség: 388
Nyárádköszvényes: 199
Nyárádmente: 387
Nyárádremete: 199
Nyárádtő: 172, 387
Ócsisor: 289
Olaszország: 107, 131, 428, 496, 499, 527
Olcs: 289
Olt: 186, 195, 317
Olt megye: 156, 157, 167, 169, 286, 385, 429
Olténia: 25, 36, 296, 297
Ópécska: 462, 464
Oravica rajon: 288
Orbai szék: 308
Orbaitelek: 290
Oroszhegy: 199
Orotva: 526
Orsova: 285
Oteşti: 156
Otopeni: 285
Ozsdola: 321, 476
Padis: 388
Páké: 290
Pálfalva: 202
Pantelimon: 285
Papolc: 40,309,311
Patakfalva: 176
Pietroasa: 388
Piteşti: 172, 289, 296, 547
Podsága: 289
Podul Înalt: 209
Poiana Câmpina: 285
Popesti: 388
Prága: 77, 78, 111, 113
Prahova: 195
Prahova megye: 168, 169, 285, 326, 327, 385, 429

Predeal: 138, 285, 387
Prod: 289
Pucheni: 285
Pusztakamarás: 141, 156, 356
Putna: 168, 169, 498
Radnót: 31, 183, 195, 197
Râmnicu Sărat: 38, 291, 498, 569
Régen rajon: 173, 174, 188, 197, 198
Remus: 285
Réty: 290,311
Román Alföld: 164
Románia: 13, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 28, 29, 33, 34, 40, 45, 46, 49, 58, 60, 61, 64, 65, 67, 69, 72, 74, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 92, 95, 96, 99, 103, 106, 107, 111, 112, 113, 114, 114, 117, 119, 122, 124, 125, 129, 133, 136, 141, 149, 153, 155, 162, 164, 168, 170, 175, 187, 181, 188, 189, 191, 194, 215, 219, 220, 221, 222, 225, 230, 247, 248, 251, 258, 262, 264, 265, 266, 269, 270, 274, 275, 276, 277, 292, 301, 310, 317, 318, 324, 327, 330, 331, 332, 333, 337, 338, 339, 340, 344, 362, 368, 372, 379, 379, 380, 405, 408, 412, 414, 415, 417, 418, 422, 424, 426, 427, 435, 436, 437, 459, 461, 472, 473, 474, 475, 479, 480, 484, 485, 487, 508, 511, 512, 514, 521, 525, 530, 531, 535, 537, 538, 539, 540, 541, 543, 546, 547, 550
Rudály: 289
Sâmbureşti: 156
Sârbeşti: 296
Sárd: 328
Sárpatak: 289
Scărişoara: 285
Segesd: 289
Segesvár: 42, 60, 145, 146, 156, 183, 188, 204, 210, 211, 212, 284, 285, 289, 291, 302, 387, 430, 442, 443
Sepsiszentgyörgy: 15, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 55, 58, 59, 62, 92, 96, 97, 156, 159, 160, 201, 202, 205, 206, 207, 210, 233, 252, 260, 271, 272, 277, 280, 282, 283, 286, 289, 290, 291, 293, 295, 297, 303, 305, 306, 307, 311, 312, 315, 317, 318, 322, 342, 343, 363, 388, 429, 435, 439, 449, 450, 472, 477, 542
Sinaia: 138, 285, 327
Sirbeni: 286
Slatina: 285,289
Slobozia: 160,288
Sluz: 388
Sotânga: 327
Stâna de Vale: 388
Suceava: 149, 168, 169, 323, 326, 327, 386, 422, 468, 469, 482, 546
Szászdálya: 283, 289
Szászkézd: 281, 282, 283, 289
Szászszentlászló: 290
Szászújfalu: 289
Szatmár megye: 54, 55, 67, 68, 75, 156, 169, 225, 229, 290, 326, 339, 341, 342, 366, 380, 388, 466, 467, 468
Szatmárnémeti: 16, 45, 71, 490, 493, 494, 495
Szeben megye: 54, 168, 169, 229, 289, 290, 324, 386, 422429, 431, 466, 467, 468
Szecseleváros: 387
Szederjes: 283, 289
Szeged: 368, 369
Székelydálya: 176
Székelyföld: 13, 14, 19, 20, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 41, 43, 47, 48, 20, 51, 57, 58, 59, 60, 61, 75, 76, 81, 95, 96, 101, 114, 138, 158, 201, 221, 274, 275, 301, 303, 305, 306, 307, 422, 439, 444, 445, 353, 537, 539, 540, 541, 546, 548
Székelyhidas: 286, 290
Székelykeresztúr: 44, 59, 50, 205, 211, 303, 304, 387, 443, 544
Székelypetőfalva: 290
Székelyszentlélek: 176, 522
Székelytamásfalva: 290
Székelyudvarhely: 31, 38, 41, 42, 43, 44, 59, 97, 166, 178, 183, 197, 199, 201, 233, 284, 294, 301, 302, 303, 304, 343, 388, 413, 430, 442, 443
Szentegyháza: 176, 178, 195, 199, 210, 281, 282, 283
Szentgothárd: 569
Szentháromság: 156, 172,
Szentivány: 31
Szentkeresztbánya: 59, 387, 388
Szentkirály: 204, 205
Szentmárton: 156, 204
Sziget: 284, 286, 287, 288
Szilágy megye: 38, 41, 45, 54, 201, 229, 285, 288, 293, 296, 297, 386, 412, 468, 469
Szilágyballa: 285
Szilágycseh rajon: 290, 293
Szilágysomlyó: 156, 293

Szilézia: 166
Szófia: 215, 318
Szolcsva: 289
Szörcse: 290
Szotyor: 290, 311
Szovjetunió: 20, 21, 23, 25, 56, 65, 67, 74, 75, 80, 84, 92, 95, 98, 100, 103, 105, 106, 107, 108, 111, 113, 127, 166, 261, 324, 368, 369, 493, 495, 530, 534, 535, 537, 538, 543, 544, 547
Szudéta-vidék: 166
Târgoviște: 291
Târgu-Jiu: 25, 291, 324
Târgu-Neamț: 232
Tatárlaka: 156
Tava: 290
Tecuci: 288
Telega: 285
Teleorman megye: 156, 163, 164, 169, 286, 291, 326, 386, 429
Teliuc: 285
Temes megye: 54, 68, 87, 90, 121, 169, 225, 229, 234, 245, 254, 289, 326, 386, 446, 447, 448, 462, 463, 466, 467, 502, 564, 523, 545
Temesvár: 16, 46, 51, 156, 256, 285, 286, 288, 289, 290, 303, 323, 342, 346, 363, 366, 413, 446, 447, 448, 449, 462, 463, 465, 467, 469, 502, 545
Tesila: 296
Titu rajon: 286, 570
Topánfalva: 289, 570
Torda: 51, 72, 156, 285, 286, 289, 290, 430, 431
Treștieni: 296
Tufeni: 289
Tulcea: 168, 169, 284, 291, 327, 386, 515
Turnu Măgurele: 160, 164, 291, 323
Turnu Severin: 285, 288, 291, 295, 297
Tusnádfürdő: 59, 174, 178, 195, 204, 281, 282, 283, 388, 442, 443
Udvarhely: 34, 35, 36, 37, 38, 42, 43, 44, 50, 51, 96, 138, 156, 159, 162, 163, 166, 167, 168, 169, 171, 175, 188, 191, 197, 198, 199, 201, 202, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 275, 280, 282, 283, 284, 294, 298, 301, 303, 304, 305, 306, 425, 441, 442, 443, 540
Uzon: 311
Vâlcea megye: 156, 168, 169, 285, 286, 296, 386
Váldhíd: 289
Valea Iadului: 388
Valeni-Dâmbovița: 285
Valkány: 296
Vama Veche: 324
Vámosgálfalva: 197
Várna: 328
Vascau: 50, 127, 164, 166, 168, 169, 192, 284, 291, 362, 363, 386, 400, 422, 548
Vaslui: 458
Vatra: 462
Végvár: 290
Velc: 290
Victoria fürdő: 366
Vidombák: 161, 163
Vânju Mare: 297
Visó rajon: 286, 287, 288
Voicești: 285
Voineasa: 156
Volkány: 289
Vrancea megye: 50, 288, 386
Vulturești: 156
Zabola: 40, 290, 299
Zágon: 40, 309, 311, 312, 478
Zernyest: 387
Zetelaka: 199, 210, 430
Zoltán: 290
Zsidve: 156

REZÜMÉ

A hatvanas évek elejétől Gheorghiu-Dej egy új politikai irányvonalat jelölt ki, amelyet egy, a Szovjetuniótól való részleges eltávolodás és a Nyugat irányába történő nyitás jellemzett. Dej halála után Nicolae Ceauşescut választották meg az RKP KB első titkárának. Ceauşescu hatalomra kerülése után egy általános politikai nyitás vette kezdetét, amely 1968-ban csúcsosodott ki, és amely jelentős mértékben befolyásolta a párt nemzetiségpolitikáját is. Ezt a politikát, a nyitás ellenére is egy bizonyos fokú kettősség jellemezte. Az RKP IX. kongresszusán Ceauşescu kijelentette, hogy a kisebbségi kérdést „végérvényesen megoldották." Mindezek ellenére, ebben a kérdéskörben, az említett időszakban több, egymásnak sokszor ellentmondó döntés született: az 1965-ös új alkotmány bevezette az „együttélő nemzetiség" fogalmát, és az RKP KB Titkársága keretén belül újraalakult az 1959-ben megszüntetett kisebbségi problémákkal foglalkozó bizottság; 1967-1968-ban felszámolták a Maros Magyar Autonóm Tartományt, az új területi-közigazgatási reform viszont részben figyelembe vette a magyar kisebbség kívánságait is; 1968-ban Ceauşescu nem fogadta el a kisebbségi statútumra és az anyanyelvi oktatásra vonatkozó javaslatokat, ugyanakkor az RKP KB októberi ülése után pozitív irányú változások következtek be a nemzetiségek kulturális életében az anyanyelv használata terén; ugyanezen az ülésen alakult meg a Magyar Nemzetiségű Dolgozók Tanácsa; 1970-ben új, a kisebbségi – elsősorban magyar és német – kulturális életet jelentősen befolyásoló intézkedésekre került sor: megalakult a Kriterion Könyvkiadó, a Román Tévé magyar és német nyelvű műsora, megalakult *A Hét* kulturális hetilap, bővült a német és magyar nyelvű rádióadások időtartama és kínálata. Ugyanakkor, az iparosítási politika következtében tovább folytatódott a kisebbségek által lakott régiók etnikai arculatának megváltoztatása.

E kötetben arra vállalkoztunk, hogy az elérhető történelmi források segítségével bemutassuk a Ceauşescu korszak első felének (1965-1974) magyarságpolitikáját. A romániai és magyarországi levéltárakból származó dokumentumokat három csoportra osztottuk. Az első csoportba a párt központi utasításait és a fontosabb gazdasági-társadalmi tényezőket tartalmazó források kerültek. A második csoportba e döntések kihatásait bemutató források, a harmadik csoportba azok a dokumentumok kerültek, amelyek a párt magyarságpolitikáját, mint biztonságpolitikai kérdést mutatják be, pontosabban, hogyan befolyásolta a Securitate munkája az RKP magyarságpolitikáját.

REZUMAT

La începutul anilor şaizeci Gheorghiu-Dej a promovat o nouă politică bazată pe ideea de cât mai mare independenţă faţă de URSS şi o uşoară deschidere spre Occident. După moartea lui Dej şi alegerea lui Nicolae Ceauşescu în funcţia de prim secretar al CC al PCR a urmat o perioadă caracterizată printr-o politică de relaxare generală, care a adus o relativă liberalizare inclusiv a politicii partidului faţă de minorităţi, accentuată mai ales după 1968. Cu toată aparenţa de liberalizare, politica PCR faţă de minorităţi rămâne profund duplicitară. În cuvântarea sa ţinută la Congresul al IX-lea al PCR Ceauşescu pomeneşte de „problema naţională" ca o chestiune „rezolvată în mod definitiv." În pofida acestei declaraţii, perioada se caracterizează printr-o serie de măsuri contradictorii: noua Constituţie adoptată în august 1965 reintroduce termenul de „naţionalitate conlocuitoare" şi se reînfiinţează o comisie a Secretariatului CC, mandatată cu gestionarea problemelor minorităţilor naţionale, ce fusese desfiinţată în 1959; în 1967 se desfiinţează Regiunea Mureş Autonomă Maghiară, şi se trece la o reorganizare administrativ-teritorială ce ţine cont parţial de opţiunile minorităţii maghiare; în iunie 1968 Ceauşescu refuză să accepte nevoia adoptării unui nou „statut" al minorităţilor, precum şi unele concesii în privinţa învăţământului în limba maternă, dar la şedinţa din octombrie a CC al PCR pledează pentru extinderea drepturilor lingvistice ale minorităţilor în educaţie şi în mai multe domenii ale vieţii culturale; în cadrul aceleiaşi întruniri se decide înfiinţarea Consiliului Oamenilor Muncii de Naţionalitate Maghiară din România; în 1970 sunt înfiinţate unele organe mass-media de mare impact asupra vieţii culturale ale minorităţilor în special în cazul maghiarilor şi a germanilor: Editura Kriterion pentru minorităţi, redacţia maghiară şi germană a TVR, săptămânalul cultural „A Hét", lărgirea emisiunilor de radio în limba maghiară şi germană. În paralel cu aceste evoluţii, se declanşează o abilă politică de românizare a zonelor locuite în mod preponderent de minoritari, prin continuarea procesului de industrializare început cu un deceniu în urmă.

În cadrul acestei lucrări am propus prezentarea politicii PCR faţă de minoritatea maghiară în prima perioadă a regimului Ceauşescu (1965-1974) prin intermediul documentelor istorice. Documentele care provin din mai multe arhive din România şi Ungaria sunt grupate în trei categorii mai mari. În primul grup se regăsesc documente care prezintă deciziile centrale ale partidului, principalele factori socio-economice. Urmează documentele care prezintă efectele acestor decizii centrale, reacţiile minorităţii maghiare. Al treilea grup de documente încorporează acele izvoare istorice care prezintă politica PCR faţă de minoritatea maghiară din punctual de vedere a sigaranţei de stat şi anume cum a afectat munca Securităţii politica PCR faţă de naţionalitatea maghiară.

SUMMARY

At the beginning of the 60s Gheorghiu-Dej promoted a policy that was following two directions: loosening ties with the USSR and gradually tightening relations with the West. After the death of Dej, Nicolae Ceauşescu was elected secretary general of the Communist Party. The immediate following period was characterized by a somewhat loose policy, in general that had a positive effect on the policy towards the minorities as well, especially after 1968. However even with this apparent liberalization the Party's policy towards the Hungarian minority remained profoundly duplicitous.

During the 9th Congress of the Romanian Communist Party (PCR) Ceauşescu talks about the „national (ethnic) problem" as something of the past, „definitively solved." In spite of these statements, this era is characterized by a set of contradictory measures: the newly adopted Constitution - August 1965 - reintroduces the term of „cohabiting nationality" and they also resurrect a commission of the Central Committee (CC), which had the role to deal with problems posed by ethnic minorities (this commission had previously been dissolved in 1959). In 1967 through an administrative reorganization the Hungarian Autonomous Region (RAM) ceases to exist and the new territorial regions respect only partially the needs and options of the Hungarian minority. Then in June 1968 Ceauşescu refuses to acknowledge the needs of this minority, especially the need of education in Hungarian. However during a meeting of the CC in October they are ready to compromise and it is decided to give a greater role to the Hungarian language in school and in different aspects of culture in general, moreover it is decided that a Council of the Hungarian Workers of Romania must be set up. Then in 1970 there is a great improvement in terms of written and other media regarding especially the Hungarian and German ethnic minorities: Kriterion publishing, Hungarian and German studios at the National Television (TVR), a cultural weekly magazine „A Hét", more broadcasting times for Hungarian and German radio shows. Correspondingly, however, the Party led a policy of assimilation and it tried to bring more of the ethnic Romanian population to those regions where the ethnic minorities were a majority. This process was helped by a continuous industrialisation of the mentioned regions.

This paper intends to give a short account on minority policy during Ceauşescu's regime (1965-74) with the help of the relevant archive material. The documents used by the author are found in several archives in Romania and in Hungary as well. There are three types of documents: sources that mirror the decisions of the Central Committee (CC); documents that reflect the outcomes of these decisions and sources that present the state's policy towards the Hungarian minority from a point of view of the secret services, namely the Securitate.

A sorozat eddig megjelent kötetei:

• Iratok a romániai Országos Magyar Párt történetéhez.
A vezető testület jegyzőkönyvei
Összeállította: György Béla

• Autonomisták és centralisták
Észak-Erdély a két román bevonulás között
(1944. szeptember - 1945. március)
Összeállította: Nagy Mihály Zoltán, Vincze Gábor

• Az 1956-os forradalom és a romániai magyarság
(1956 -1959)
Szerkesztette: Stefano Bottoni

• Máthé János: Magyarhermány kronológiája
(1944 - 1964)
Közreadja: László Márton

• Úton. Erdélyi zsidó társadalom- és nemzetépítési kísérletek
(1918 - 1940)
Összeállította: Gidó Attila

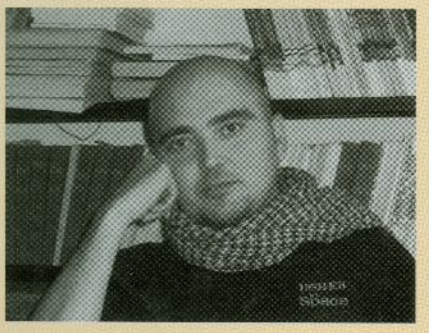
• Érdekképviselet vagy pártpolitika?
Iratok a Magyar Népi Szövetség történetéhez
(1944 - 1953)
Összeállította: Nagy Mihály Zoltán, Olti Ágoston

Kiadja a Pro-Print Könyvkiadó
Felelős vezető: Burus Endre igazgató
Műszaki szerkesztő: Burus Enikő

Készült a Tipographic nyomdában
www.tipographic.ro

A Román Kommunista Párt magyarságpolitikája folyamatosan változó összefüggések eredménye volt. Milyen tényezők befolyásolták ezt a politikát a hatvanas évek elejétől? Mi változott Nicolae Ceauşescu hatalomra kerülése után? Milyen ideológiai, gazdaságpolitikai irányzatok határozták meg a Ceauşescu-rendszer első éveit? Mindez hogyan befolyásolta a párt magyarságpolitikáját? Melyek voltak e politika sorsfordító mozzanatai? Milyen új integrációs lehetőségek adódtak a romániai magyar elit számára? Hogyan és milyen okokból kifolyólag változott meg ez a politika a hetvenes évek közepétől?

A kötetben összegyűjtött források és a bevezető tanulmány ezen kérdések megválaszolásában nyújtanak segítséget. Munkánkban elsősorban az RKP magyarságpolitikájára fókuszálunk, ennek ellenére nem csak a kisebbségtörténet-művelők figyelmébe ajánljuk, hanem mindazok számára, akik betekintést szeretnének nyerni a Ceauşescu-rendszer történetébe.

Novák Csaba Zoltán 1975-ben születetett Nyárádszeredában. 2002-ben történelem szakos oklevelet szerzett, majd 2002–2003 között mesteri képzésen vett részt a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen. 2004-től doktori tanulmányokat folytat a Román Akadémia Nicolae Iorga Történettudományi Intézetében Bukarestben. Jelenleg a Román Akadémia Gheorghe Şincai Társadalomtudományi Kutatóintézet munkatársa Marosvásárhelyen. Kutatási területe: nemzetiségpolitika Romániában a 20. század második felében, román–magyar kapcsolatok, baloldali mozgalmak.

9 786065 560024